DIVINVS

PYMANDER HERMETIS MERCVRII TRISMEGISTI,

CVM COMMENTARIIS

R. P. F. HANNIBALIS ROSSELI
Calabri, Ord. FF. Minorum Regularis Obſeruantiæ Theologiæ & Philoſophiæ ad S. Bernardinum Cracouiæ olim Profeſſoris.

TOMVS PRIMVS

In quo agitur de S. S. TRINITATE.

OPVS VERE AVREVM RECONDITAQVE
Sapientia refertiſſimum, ac proinde cuiuis arcana DEI ſcire cupienti vtiliſſimum.

Acceſſit eiuſdem textus Græcolatinus, induſtria
D. FRANCISCI FLVSSATIS CANDALLÆ:
Indice Rerum & Verborum Generali accuratiſſimo adiecto.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Ex Officina Choliniana, Sumptibus PETRI CHOLINI.

ANNO M. DC. XXX.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

Digitized by Google

REVERENDISSIMO PATRI, PATRI FRATRI FRANCISCO GONZAGÆ, TOTIVS ORDINIS S. FRANCISCI FRATRVM MINORVM MINISTRO GENERALI:

Frater Hannibal Roſſeli Calaber, eiuſdem Ordinis de Obſeruantia Cracouiæ ad Sanctum Bernardinum Philoſophiæ & Theologiæ Profeſſor,

Patri noſtro Obſeruandiſſimo, ſubiectionem, &c.

CVM ex tuis literis intellexerim Reuerendiſs. & in Chriſto Ieſu amantiſſime Pater, paruum meæ obedientiæ obſequium, cæteraq; mea ſtudia, quæ tibi viro prudentiſſimo, & grauiſſimo, in ſtudiis promouendis, apud almam prouinciam Poloniæ præſtiti, grata tibi eſſe, vehementer gauiſus ſum: animosque addidit, vt indies maiori curæ mihi eſſet, religioſam pietatem veſtram, animumque vere Chriſtianum, ſolicitudinem non vulgarem circa omnes, præcipue circa ſtudia noſtræ ſacræ religionis promouenda, omnibus meis ſtudiis atque officiis proſequi: tametſi ita à te, motum honeſtate, generis nobilitate, vitæ integritate, regularis diſciplinæ obſeruantia, doctrinæ denique grauitate amplificata ſit, vt nihil addi poſſe videtur. Hæc mihi magis magiſque cogitanti, in mentem venit, nullum gratius obſequium à me tibi Pater Reuerendiſs. offerri poſſe, quam ex multis noſtris laboribus, aliquem fructum, nempe, Primum librum Pymandri Mercurii Triſmegiſti, quem ipſe in Prouincia Sancti Franciſci, in ciuitate Tudertina, in monte ſancto Anno 1571. commentatus ſum, non ſine multis curis animi & corporis; vt ſub felici Reuerendiſs. paternitatis veſtræ auſpicio ſit excuſſus. Ne autem alicui mirum videri poſſit, quod quaſi præpoſterum in edendis noſtris Commentariis ordinem ſeruauerimus, cum prius liber quartus in lucem prodierit: facile nos excuſatos habebit, ſi & rem ita poſtulaſſe, & mandatum Illuſtriſs. & Reuerendiſs. Domini Archiepiſcopi Goeſnenſis, cuius liberalitate & impenſis etiam impreſſus eſt, acceſſiſſe intellexerit. In lucem autem venit, in primis quidem gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, deinde per pios labores, & ſanctam ſolicitudinem Reuerendi Patris F. Eraſmi Penicii, Miniſtri Prouinciæ Polonæ: qui feruentiſſimum animum habens, circa pia opera, & ſtudia, gratum quoque ſe putans facere Reuerendiſs. paternitati veſtræ, ita omnem operam nauauit, apud pios & egregios viros, præſertim vero apud venerabile Capitulum Eccleſiæ Cathedralis Crac. cuius liberalitate, liber iſte in lucem facilius prodiit, atque excuſſus eſt. Ipſi ergo Reuerendo Patri Eraſmo, pro ſuis ſanctis laboribus; viris autem illis, quorum eleemoſynis liber venit in lucem, immortales gratias ago, ſuppliciter orans, vt ille, cuius amore hæc fecerunt, ſit illorum merces & premium. Quamobrem impenſe & ex animo veſtram Reuerendiſs. Paternitatem rogo, vt huiuſmodi munus oblatum boni conſulas, grato animo ſuſcipias, ac Paterna dilectione proſequaris. Habes enim Mercurium Triſmegiſtum Regem antiquiſſimum, Regem ſapientiſſimum, de omni ſcientiæ laude bene meritum, de noſtra ſacra religione Chriſtiana egregiè diſſerentem, ſuis indumentis regalibus ornatum. Læto ergo animo, colendiſſime ſemper Pater, ſuſcipe Mercurium: non enim tædium aut moleſtiam aliquam habet conuerſatio illius; ſed lætitiam & gaudium. Id vt facias, ita rogo, vt maiori ſtudio, magisque ex animo rogare non poſſim. Quod ſi feceris (vti ſpero) ſanctæ obedientiæ labores, ærumnas, perplexitates, omniaque incommoda feliciter mihi ceſſiſſe putabo. Vale, Datum Cracouiæ ex ædibus noſtri Cœnobij ad S. Bernardinum. Anno 1585. 3. Non. Ianuarij.

CATALOGVS TRACTATVVM,

qui in hoc primo Tomo continentur.

DE mundi creatione, atque principio copioſe diſputatur.
De elementorum origine, ordine, numero, & qualitatibus.
De cognoſcendo Deo, ſiue quomodo cognoſcitur Deus.
De mente Dei, ſiue de mente, quæ eſt ipſe Deus.
Deum eſſe quomodo cognoſcitur.
Deum eſſe vnum, & non plures oſtenditur.
De diuinitate filii Dei, quod ſit verus Deus, ex ſcripturis multis argumentis oſtenditur.
De filio Dei ſecundum Philoſophos, quod ſit Deus.
De filio Dei ſecundum Theologos latiſſime.
Verbum Dei eſt actualis notitia ex memoria Patris genita.
Verbum Dei, ſiue filius Dei ex Patris ſubſtantia gignitur.
Verbi diuini generatio eſt æterna.
Verbum Dei eſt imago Dei inuiſibilis.
De Patre, ſiue perſona Patris in diuinis.
Pater genuit filium natura, atque neceſſitate immutabili.
Pater eſt ſolus ingenitus in diuinis.
Nomina Dei quæ ſint, & quot.
De Diuinarum perſonarum æqualitate.
De ſimplicitate Dei.
De immutabilitate Dei.
De attributis Dei.
De eſſe & eſſentia Dei.
De ſubſiſtentia Dei.
De perſona in Diuinis quid ſignificet.
De perſona & relatione.
De diſtinctione perſonarum.
Quod ſit vita eſſentialiter.
De ideis abunde diſputatio texitur.
De intelligere Dei.
Deum eſſe infinitum.
De Religione Chriſtiana.
De ſummo bono.
De fruitione.
De Dei voluntate.
Vnum eſſe, & non duo principia mundi.

FRATRIS IACOBI GARIBI

à Portumauritio Carmen.

Priſca fides noſtræ quantum conſentiat almæ,
Hannibalis Calabri connotat iſtud opus.
Aptior interpres certe non conuenit ipſi
Mercurio, quam qui mente viget ſimili:
Nam pius & doctus voluit potuitque iuuare
Huic ſeclo ſcripto & probitate ſua.

LICENTIA ET FACVLTAS REVERENDISS. PATRIS FRATRIS FRANCISCI GONZAGÆ, TOTIVS

Ordinis S. Franciſci Generalis Miniſtri, pro edendis Commentariis Reuerendi Patris Fratris Hannibalis Roſſeli Calabri, &c. in Pymandrum Mercurii Triſmegiſti.

EGo Frater Franciſcus Gonzaga, totius Ordinis S. Franciſci Generalis Miniſter, facultatem facio Reuerend. P. Fratri Hannibali Roſſelo Calabro, eiuſdem inſtituti obſeruantium, impreſſioni tradendi quæ edidit Commentaria in Pymandrum Mercurij Triſmegiſti: hanc conceſſionem manu mea ſubſcribens, & Sigillo maiori obſignari mandans. Dat. Mantuæ, Die 2. Auguſti. 1584.

Locus Sigilli.

Frater Franciſcus Gonzaga, qui ſupra manu propria.

HERME-

HERMETIS MERCVRII TRISMEGISTI PIMANDRAS VTRAQVE LINGVA REſtitutus,

D. FRANCISCI FLVSSATIS CANDALLÆ INDVSTRIA.

AD MAXIMILIANVM CÆSAREM EIVS nominis Quartum.

Digitized by Google

IANVS RIVIERIVS BVRDIGALENSIS AERARII REGII ANTIGRAPHEVS, IN Triſmegiſtum D. Fran. Fluſſatis Candallæ.

Num ſpirat, num viuit adhuc ter Maximus Hermes:
Religione ſacer: doctrina inſignis, & arte:
Niliacæ iuſtus moderator & arbiter oræ:
Te viuo: noſtri, princeps, laus maxima ſecli,
Fluſſatides? Seu tu genus hoc ab origine prima
Heróum referas. quorum pars inclyta, Reges
Frænarunt domitas & iure & robore gentes.
Seu bona, quæ largo fundit ſors proſpera cornu,
Æternis permixta bonis, cum corpore, ſpectes:
Nil tibi deeſt: coniuncta manent tria maxima vobis.
His annecte nouas, queis fulges ſplendidus, artes:
Et dignos tanto ſacrorum antiſtite mores.
Quos pia Religio comitatur, & anteit, inſtar
Ardentis flammæ. dum recto tramite, Lynceis
Æthereos oculis peragras, cæleſtia, motus.
At quicunque, prius nulli conceſſa moueri,
Tentarunt ſacri tractare arcana miniſtri,
Obſtupuere omnes. & centum-luminis Argi,
In loca, ceu cæci repſerunt deuia Talpæ.
Tu nouus interpres diuum: Tu Maximus Hermes:
(Si modo Pythagoræ ſint dogmata vera renati)
Mercurium nigris merſum phlegetontidos vndis,
Linquentem patrii Memphitica ſacra Canopi
Marte tuo, ſuperas reuocatum mittis in auras,
Et nitidum puro reddis, ſine tegmine, cælo.
Tuque Deum, rapidoque Deus te ſurripit Orco,
Clara ſolo ſpargens, & figens nomina Cælo,
Ingenii monimenta tui: quo ſoſpite, nunquam
Cedet Romanis Aquitanica Muſa Camænis,
Gallica ſeu Latiis iungas, ſeu Græca Latinis
Permutes: vero fulget rediuiua colore
Pagina, quæ primos imitetur, & augeat ortus.

INVICTISSIMO CÆSARI MAXIMILIANO HVIVS NOMINIS QVARTO, FRANCISCVS FLVSSAS CANDALLA, ROBVR ET IMPERIVM.

VIRTVTVM & clementiæ ſplendor, quo tuæ ſublimitatis vndique præfulget meritum, Sacra Maieſtas, omnium peritorum animos excitat, in ea potiſſimum ſtudia, quibus viros illuſtres & inclytos ad agnoſcendos & excipiendos culturæ labores vrgeant, quorum authoritate & ſanctimonia apud probos & claros gratior adſit lucubratio. Nos autem licet eo nomine, pro authoris dignitate rem expolitam, tuæ celſitudini conſecrare non poſſimus: attamen ſuapte natura præclarum ac generoſum antiquiſſimi Ἑρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου Pimandram, de potentia & diuina natura libellum, tot annorum millibus inexpoſitum, pro virium facultate perluſtrandum, reſtituendum, & commentario gallico propalandum, eo conſilio duximus, vt nunc primum tuæ celſitudini vtraque lingua deſcriptum proponentes, quantum tibi perpetuis vinculis aſtricti ſimus, ingenue noſciremus. Hunc ſiquidem Termaximum tua ſublimitate dignum reor. Vtpote qui præter eos omnes, qui hactenus de Diuina eſſentia & natura diſſeruerunt, rerum diuinarum notitiam aſſequutus eſt, nec ſolum eam, quæ prioribus tam fœlicis copulæ Chriſti cum homine paranymphis à ſummo Deo reuelata eſt: ſed etiam eam, quæ intimis ipſius Chriſti ſequacibus cernentibus & aſtantibus vix agnita fuit. Quam non minus præclare deſcripſit, quam ſi à Seruatoris corporeo conſortio à cunabulis edoctus eſſet. Nimirum hic vnus inter eos, qui olim diuinitus inſpirati ſunt, de omnipotentis Dei eſſentia ſolerti admodum colloquio quamplura detegit, mundi facturam, hominis ad Dei imaginem ac ſimilitudinem opificium, eiuſdem inſuper tantæ miſeriæ lapſum, huius denique lapſus amplioris fœlicitatis medelam, vndique Deum incorporeum, ac extra materiam ſciſcitandum edocet. At ſi exigua ſint hæc, & antiquos diuini nutus nuncios nihilo antecellentia, aderunt quamplura, quæ à Moſe, prophetis, ac quibuſuis Chriſti patefactionem præcedentibus ſilentio prætermiſſa ſunt, Mercurio huic termaximo patefacta. Qualia ſunt, de Triade ſumma vno Deo ſermo: Diuinum inſuper Verbum Patris filium: ac à Patre & Verbo ſpiritum ignis & ſpiritus Deum, prolatum, cunctorum operatorem fuiſſe: Verbum autem vnum hominem, Diuino nutu regenerandorum hominum ἐνέργειαν extitiſſe: ab hoc inſuper regenerandi ſolo effectu ſalutem pendere. Cratere item Spiritu referto ſacroſanctum aperit Baptiſma. Corporibus officio functis ad ſua munia reditum pollicetur. Precationes demum omnipotenti Deo prolatas, per Verbum offerri iubet. Quæ præter hæc, qui ab ipſo Seruatore domino educati ſunt, patefacient. Licet hic non tantum Domini diſcipulos tempore præceſſerit, verum & quoſcunq; prophetas, legis doctores, ac vt ab antiquis dicitur, Moſen ipſum, qui vetuſtiſſimorum ſcriptorum auctor à quampluribus habetur. Qui fieri alioqui poteſt, hunc priorem cuncta incognita tanti momēti protuliſſe, quin ipſi Diuina & familiaris adfuiſſet bonitas? Quinetiam qui plura hunc edoceret, plus ei quam cæteris opitularetur, ac ipſi conſpiraret. Recte admirandum hoc Diuinæ bonitatis opus eſt. Quapropter, inclyta Maieſtas, Termaximum hunc Mercurium ſublimem θεωρίαν propalantem, tibi principum

[illegible] voueo & conſecro, iam antea latinis literis [illegible] mandatum, nunc demum interpretandum, diligentiori cura reſtitutum, & vtraque lingua euulgatum. Ad hoc autem me impellit animus, tuæ maieſtatis fretus clementia. Quandoquidem me tuæ amplitudinis obſequentiſſimum cultorem, hoc honore proſapiæ quamuis immeritum decoras, at iæ ſcilicet tuæ celſitudinis Hungarorum reginæ memoria. ea namque patris mei ſoror extitit. Hoc itaque ab eo, qui natura tuus eſt, munuſculum, quamuis exile, tua generoſitate honeſtas: Quæ non ſolum in regendis tanti imperii proceribus, magnatibus, ac populis coruſcat: verum in ſacrarum literarum, diſciplinarum philoſophiæque notione percrebreſcit. Quocirca vt dignum Cæſare munus Cæſari deferam, noſtri Mercurii texturam, græcis ac latinis tantum elementis cultam obtuli, nulla commentarii prolixitate adhibita, ad tantum principem ſpectare ratus. quo magis agnoſcam iura, quibus tibi deuinctus ſum, non tantum ea quæ tibi Cæſari, principum ampliſſimo, à cunctorum mortalium cœtu debentur: verumetiam ea quibus ſingulari quodam vinculo me libentem in tuæ maieſtatis immortalia cogis obſequia. Hac de cauſa gallico idiomate eandem texturam vna cum commentariorum facilitate, reginæ noſtræ tuæ ſublimitatis filiæ, propediem conſecrandam expectamus. Vt quæ ſummum Deum propria lingua percunctari cœpit, regni ſibi commiſſi linguæ facundia, eiuſdem cultum fauſte peragat. Confiſus nimirum auguſtæ ſuæ indolis elegantia, hoc fore ſibi gratum opus ſpero. Tua igitur, ô Cæſar, inclyta maieſtas tuo clientulo decus annuens, me ſui obſequentiſſimum, humilique officio deditum ſua benignitate ſuſcipiat. Quod faxit ſummum illud Bonum Optimum Maximum, ac ſua clementia tibi conſpirans, vires imperium, & decus perpetuæ felicitati conferat. é Bachabelleo caſtro, ad borealis poli altitudinem 45. grad, longitudinem vero 18. grad, infra Burdigalam ſito, ad 3. Cal, Maias anno ſalutis, 1574.

FRAN.

FRANCISCVS FLVSSAS LEctori ϑεοσόφῳ εὐπράττειν.

Vandoquidem omnium eorum quæ ſunt, cauſas, à Diuinis ortum ducere conſtat: vniuerſus philoſophiæ ſplendor apud omnes & ſingulos eius ſcopum diſquirentes, vnicus fuit ſupremi illius Boni perquirendi conatus, nullo diſcrimine recte ac oblique philoſophantibus: quo nihil præſtantius vel potentius extat. Id vtique vni tantum animantium ſe diſcernendum præbet, ei nimirum quod ex ipſius Boni proprio potiſsimam conſtitutionem ſuſcipit. Quo vetus illa priſcorum παροιμία, τὸ ὅμοιον, τῷ ὁμοίῳ νεῦον. *partibus ſuis functa, omne genus hominum in propria munera obeunda prorſus adigat. Hominis namque concinnitatem, in iis, quæ à bona mente tractantur ſpeculandis conſiſtere citra controuerſiam habetur. Homo quippe animal Diuinum ſolum philoſophandi capax, Diuina contemplatur, ac per ſuimet Diuinitatis ſpectationem ſupremum illud Bonum omnis potentia ſimul ac virtutis originem Deum omnium opificem, & cauſam, peculiari & ſibi deſtinato munere concipit: tumque veræ philoſophiæ inſectator eſt, cum philoſophiæ verum & vnicum inſectatur ſcopum. Quum autem à vero excidit & alienum inquirens, non philoſophus, at* φιλόδοξος, *aut equidem* φιλόδοξος *nuncupandus eſt. Quocirca ne proprii inſtituti fungendi præcipuo tuo homini depereat occaſio, præſtantiſsimi huius Boni conceptum ſub Pimandræ vocabulo, illuſtriſsimi huius Ter maximi Mercurii opera denunciatum, exhibeo. Cuius prouentu, candide* ϑεόσοφε, *tria hæc cuiuis animæ ratiocinanti admodum elegantia ſuſcipies, Dei nempe, ſui, ac mundi conſiderandi copiam, ac horum aſſequendorum conatus, ſubtili breuiloquentia tradita. Quæ cum antiquiſsima, ac præter chartarum præſidium vetuſta ſint, ne ſi pleraque varia in tranſcribendis exemplaribus pingentium incuria, aut ignorantia rei ſuborta ſint, mireris. Quantum itaque in nobis extitit, intemeratam texturæ ſinceritatem nec minus tuendam, quam vt par erat, ſenſum pro dignitate inueſtigandum curauimus. Quapropter dictiones aut particulas quas à Græco exemplari ad annum 1554. edito detraximus, ad oram codicis è regione contulimus: vt tibi varietatis cauſa nullo tædio ſit obuia. harum autem dictionum nonnullas à priſtina editionis indice ſelegimus: quas aliquando à textura deletas eſſe, idem indicat index: aliquas vero, accito conſultorum aſſenſu, non tantum græcarum, ſed etiam orientalium linguarum (vtpote Joſephi Scaligeri, iuuenis illuſtriſsimi, non minus doctis linguis eruditi, quam conditione & proſapia præclari, opera) perpaucos pingentis errores ſarcientes, tranſtulimus, quarum loquutiones paſſim à latinis alienas, cum verborum phraſi, tum hieroglyphicarum ſignificationum vetuſta frequentia, comperies. At quoniam hic Mercurii libellus philoſophiam Diuino permiſcet oraculo: vtrique, philoſophiæ nempe & diuino ſermoni denunciando, cum ſæpenumero latina vocabula deſint, ab iis qui philoſophiam ac Diuina ſcripſerunt, verba ſumenda fuere: vt quam accurate liceret authoris conceptum verbis aſſequeremur. Nam diuinarum rerum & philoſophiæ expertes, qui linguæ latinæ primordia conſtruxerunt, propriæ linguæ vocibus ignota proferre non poterant. A Græcis ideo qui & philoſophiæ & religionis nullum non mouerunt lapidem, peculiaria quamplura verba commodo ſuſcepimus, à latinis authoribus hinc inde ac vtcunque ſata. Ante nos Marcilius Ficinus, vir non mediocri ſcientia præditus, antiquam hanc Græcam verſionem in latinam velut ſui laboris nouale tranſtulit: hunc ſequutus Gabriel Prateolus, in noſtrum Gallorum idioma conuertit, nulla interpretandæ rei ſollicitudine ducti, ac ea propter ab authoris ſententia ſubinde diuagantes. Et licet Ægyptium non conſtet exemplar: Græcum tamen huius Pimandræ à peritiſsimo quopiam antiquo translatum eſſe liquet, cum dictionis venuſtate, tum admiranda verborum ἐμφάσει, in enunciandis tanta philoſophiæ ſecretis. Ficinus namque hunc latino donans, ſua liminari, qua via de Græca verſione intellexerit, ſilentio prætermittit. Id vnum tamen effundit, Mercurium nempe literis Ægyptiis primum edidiſſe, eundemque Græcæ linguæ peritum, translato volumine Ægyptiorum myſteria*

*Græcis communicaſſe. Quod habuiſſe videretur à religioſo quodam Leonardo Piſtorienſi, qui tractatum hunc, cui de Poteſtate & ſapientia Dei nomen indidit, prior in Florentiam è Macedonia detulit, & manibus principis Coſmæ Medicis commiſit. Cuius præcepto Ficinus in latinum tanquam à mecœnate ſuſcipiens, & ſuæ culturæ noualia perſoluens, tranſtulit. obiter quidem. transferendum enim non interpretandum volumen pluribus paſſim variatis necnon omiſſis aggreſſus eſt, quæ omiſſa hac ſtellula * & hac virgula } recta concluſa reperies. Non arbitror equidem Ficinũ temere græcam verſionem eidem Mercurio aſcripſiſſe. Quocirca non immerito præſagiendum fuit, peritam quendam græcam editionem conſtituiſſe. Quod ſecus Apuleio in traducendo volumine de voluntate Dei ab eodem Mercurio contigit. Is namque aliqua vulgo prodidit, quæ Mercurium noſtrum idololatriæ contagio (quamuis à ſe remotiſſimo) impie affecerant, abrogato exemplari græco, ne (vt putatur) pateat illius in hunc patratum ſcelus. Homo namque ἄπιςος, ac innumeris ſceleribus obſitus legitur Apuleius. Quare non erit mirum tanti viri nomen, huius κακέργου conatu impugnari. Quin proinde iuſtum cenſemus, fœdatum libellum (exemplaris græci redemptionem præſtolantes) interea omitti: vt quæ citra labem ab hoc Diuino philoſopho ſuſcepimus, tibi vigili θεοφόβῳ ac pio lectori, auguſtum quidem opus, licet non pro ſui dignitate cultum exhibeamus, temporis quidem lapſu vitio maculatum, ſed pro conatu reſtitutum ac elucidatum: vt Dei, tui, mundique noſcendi copiam fauſte perhibens, infima intelligentia Diuina vocat coerceat, & ſuprema ſola mente concipienda, tuæ ſpeculationi coniuncta perpetuo foueat. De Mercurii vero ter maximi conditione & tempore plura narrantur: ac inter antiquos de hoc antiquiſſimo loquentes, non citra controuerſiam. Recentiorum vero Ioannes Functius chronologia ſua Mercurium teſtatur floruiſſe annis 21. ante legem Moſi datam in deſerto, anno exitus Iſraelis ab Ægypto. Quod etiam difficulter conſtabit. Nam apud antiquos receptum eſt, Mercurium hunc ideo Ter maximum nuncupari, quod iuxta vetuſtos AEgyptiorum mores, à maximo philoſopho in ſacerdotium vocaretur, à maximo vero ſacerdote in regem accitus eſſet. Unde ter maximum illum dici, philoſophum, ſacerdotem, ac regem receptum eſt, ac proinde in AEgyptios imperium obtinuiſſe conſtat: & apud eos literarum ſeu ſcripturæ primordia comperiſſe. Antiquarum autem rerum ſcrutatores, plures inquiunt fuiſſe Mercurios, nec quis horum Triſmegiſtus fuerit, ſatis conſtat.*

Cap. 10. sect. 5. *Hunc tamen à Cœlo & Saturno progenitum propria teſtantur ſcripta, ac AEgyptiis θωὺθ nuncupatum, quod nomen filio Tat græcum pater ſcribens, inuariatis præcipuis literis tranſtuliſſe patet, ſui nominis monimentum poſteris inculcans, veram dictionem græcam ἑρμῆν, quæ* Mercurium *Latinis ſonat, data opera præteriens, ne ab eo inchoatum nomen, à futura progenie deleretur. Quod non parum indicat* Mercurium *ſuipſius græcam fuiſſe interpretem. Alius namque Græcus* Mercurii *veram denominationem ἑρμῆν, ægre ſilentio prætermiſiſſet: vt filio Tat, patris Ægyptiacam vocem θωὺθ conferret: quæ quidem ab ipſo* Mercurio *ſumens originem, in futuras progenies graderetur. Quocirca non temere in tanta ſcribentium controuerſia,* Mercurius *hic Triſmegiſtus, aliorum* Mercuriorum *progenitor aut ſaltem ſecundus fuiſſe videretur, cum is ipſe non à* Mercurio, *ſed à* Cœlo *& Saturno ſe genitum*

Act. 7. c. *fateatur. Nam hæc lege ſatius illi congruerent, quæ de tanto connumerantur homine. Literarum enim auctor eſſe non poterat, quin Moſis tempora præcederet. Moſen namque à cunabulis omni AEgyptiorum doctrina, ſcriptura ſacra teſtatur imbutum, quod abſque literis fuiſſe difficile creditur. Nec inſuper Ægyptiorum imperium conſequi: poſt Pharaones, ac alia pleraque nomina, quibus, qui de ipſo narrant ſibi congrediuntur. Præterea cum ante & poſt Moſen alii Ægyptiis imperantes hiſtoriis enumerati ſint, Triſmegiſtum antea regnum tenuiſſe neceſſarium appareret. Non enim alias eſſet* Mercurius *Saturni filius, qualem ſe 10. cap. profitetur: nam floruit Saturnus Sarug atavi Abraham temporibus. Quare circa tempora Abraham illum floruiſſe putaremus. Inter quæ tam variis fluctibus æſtuantia præ vetuſtate rei, antiqui illius græci Suidæ ſcriptis conſultis, quæ de* Mercurii *tempore dixerit narrabimus. Ait namque Suidas,* Mercurium *Triſmegiſtum ſapientem AEgyptium floruiſſe ante Pharaonem. Pharaonem autem fatur idem, illum fuiſſe AEgypti regem, qui ſequentibus nomen indidit. Quare ſi primum Pharaonẽ præceſſerit, non citra horum trium patriarcharum tempora fuiſſe conſtat, cum Abraham, Iacob aut Iſraelis tempore iam adeſſent regno Pharaones. Hæc ſagaci lectori à nobis collecta diſcutienda relinquimus. Quocirca* Chriſtiane *lector, quoquo ſe vertat Ter maximi illius ſtatus aut conditionis negotium, iis quæ de ipſius dicantur tempore, diſciplinam ab ipſo traditam antepone: ac* Mercurium *ſuſcipe, non modo tanquam philoſophum prophetam, verum & philoſophum euangeliſtæ nomen promeritum. hic nanque gratiam præcipuis effectibus nunciatis homini propalauit, & huius ſalutem, à Dei filio vno homine regenerandis hominibus dato, pendere primus aperuit.*

Digitized by Google

aperuit. Exponendum autem volumen vtriſque græcis ac latinis è regione conſtitutis curauimus characteribus, diſtinctiones ſectionum ad interiorem exemplaris oram numeris deſignantes, quas quidem commentariis gallicis ſcribendis obſeruauimus. Æqui igitur bonique conſule & labori noſtro indulge.

Εἰς Ἑρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου Ποιμάνδρην Στέφανος ὁ Μανιαλδὴς.

Ἐνθάδε οὐχ ἕξεις φοίβου χρησμήτορος ᾠδάς.
Ἡ βίβλος οἱ καινὴν οὐ κατέχει σοφίην.
Ἀλλ' Ἑρμοῦ μεγάλου ἕξεις παναληθέα φωνήν,
Καὶ μεγάλου Θεοῦ ῥήματα θεσπέσια.
Εἰ σοφὸς εἶ, βίβλον λάβε εἰς χέρας, οὐδέ γε τῆς
Εἰ μουσῶν, βίβλον καὶ λάβε εἰς παλάμας.
Νῦν πάντεσσι βαιὸς λόγος Ἑρμοῦ, ὃς πρὶν ἀμαυρός.
Ὁ ΦΛΟΥΣΣΑΣ ζόφερον τὸ σκότος ἐσκέδασεν.

Mar. Monerius.

Hoc Græcæ nocuit ſophiæ, quod pallia, pera,
Centones, baculi, mendicæ opprobria dextræ,
Et genus id ſordens vitam infamarit egeſtas,
Cæterà Principibus quæ fortunatior eſſet.
Ecce vnus coïere ſimul Princepsque, Sophuſque:
Pôl Superi, credo, baculis Diademata mutant.

IN MERCVRII PIMANDRAM D. FRANCISCI FLVSSATIS CANDALLÆ VIRI NOBILISSIMI INDVSTRIA RESTITVTVM, ET Commentariis doctiſſimis locupletatum, Steph.Manialdus Medicus Burdigalenſis.

Plurima veridico ſecreta ex ore profudit
Doctorum veterum gloria Mercurius:
Quæ tenebris denſis cæca & caligine merſa,
Nulli nota prius, deltuere diu.
Gentis Aquitanæ ornamentum & gloria tandem
Franciſcus Fluſſas, nobiliumq; decus,
E tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Aggreditur primus, primus & aſſequitur.
Mercurii Graii fuerant quæ trunca reſarcit:
Peruia cuiq; facit quæ ſalebroſa prius.
Illius abſtruſos ſenſus, occultaque dicta
Incepit patriis irradiare ſonis.
Quæ doctis docte & ſuccincte ſcripſerat Hermes,
Exornat multis amplificatq; modis.
Quæq; prius docti non cognôuere, repulſis
Nunc tenebris, rudibus ſunt manifeſta ſatis.
Non audita prius cognoſcit dogmata doctus,
Philoſophus veram repperit hic ſophiam.
Pythagoras quicquid fertur dixiſſe tacendo,
Quicquid & eximium turba Cleanthis habet.
Socratico quicquid manauit ab ordine rarum,
Quod Plato, quod magnus ſcripſit Ariſtoteles.
Sanctorumq; etiam myſteria maxima patrum,
Hic incluſa latent, hicq; recluſa patent.
Haurit & hinc ſimplex etiam documenta popellus,
Et multa hic diſcit fœmina quæq; rudis.
Omnibus iſtud opus conſcriptum eſt, turba ſophorum
Hoc legat, hoc etiam ruſtica turba legat.
Franciſcus Fluſſas tam mira hoc arte poliuit,
Prodeſſe vt cunctis atq; placere queat.

MERCV-

MERCVRII TRISMEGISTI PIMANDRAS.

CAPVT PRIMVM.

1 Cum eorum quæ ſunt, aliquando ſpeculatio mi-
hi contingeret, & intellectus meus ſublimia
peteret, ſopitis penitus corporeis meis ſenſibus:
velut iis qui ſomno premuntur euenit, ſatietate
paſtus, aut defatigatione corporis: videbar mi-
hi intueri immenſum aliquem menſura indefinita, qui me
nomine vocans aiebat: quid audire & videre cupis? quid di-
2 ſcere & noſcere ſentis? Tum ego, Tu quidem quis es? Ego
enim, ait, ſum Pimandres, mens eius qui per ſe eſt. Video
3 quid ames, ac tibi vbiuis adſum. At ego, ea quæ ſunt di-
ſcere volo, & horum naturam conſiderare, Deumque co-
gnoſcere. quonammodo, inquam audire præcupio? Mihi
rurſum ait. Habe mente tua quæcunque diſcere cupis, &
ego te erudiam. Sic effatus formam tranſmutat, ac illico con-
4 cta concepi temporis articulo. Tum cerno indefinitum
ſpectaculum, omnia quidem lumen effecta, ſuaue, ac hila-
re, quod amaui adſpectans. Et paulo poſt tenebræ deorſum
ferebantur, partim trepidandæ ac triſtes effectæ, tortuoſe
terminatæ; vt imaginarer me vidiſſe commutatas tenebras
in humidam quandam naturam, vltra quam dici poteſt agi-
tatam, & velut ab igne fumum euomere, ac ſonum aliquem
edere inenunciabilem & lugubrem. Sub hæc vox ea ipſa
inarticulata ſic emittebatur, vt ſuſpicarer vocem eſſe lumi-
5 nis. Ex lumine autem quid? Verbum ſanctum naturæ ſu-
perſtabat, & ignis purus exiliuit ex humida natura in ſub-
lime ſurſum: leuis enim erat & acutus, ſimul ac efficax. Aer
autem agilis exiſtens conſequebatur ſpiritum, dum aſcen-
deret ad ignem vſque à terra & aqua,* vt crederetur ab ipſo
pendere. Terra quidem & aqua manſerunt in ſeipſa com-
miſta, ita vt non videretur præ aqua. Hæc autem moue-
bantur à verbo ſpirituali, quod ſuper ea ferebatur, ad au-
6 ditum. Mihi autem Pimandras, Conſideraſti, ait, viſio-
nem hanc, ac quid ſibi velit? & noſcam inquam ego. Lu-
men illud, ait, ego mens Deus tuus ſum, qui ſum ante natu-
ram humidam, quæ ex tenebris eluxit. Quod autem ex
mente lucidum verbum, Dei filius eſt. Quid ergo? inquam.
Sic noſce. Quod in te videt, & audit, verbum domini; mens
autem, Pater Deus. Non etenim ſeiunguntur à ſe inuicem;
7 vnitas namque horum eſt vita. Gratias tibi ago, inquam
ego. Attamen conſidera lumen & hoc cognoſce. Hæc lo-
quutus, multo tempore ex aduerſo me ſic aſpexit, ita vt
eius tremerem figuram. Annuente autem eo, ſpeculor in
mente mea lumen in viribus innumeris exiſtens, & mun-
dum indefinitum effectum, ac obſeſſum eſſe ignem virtute
maxima, & ſtatum tenuiſſe coactum. Hæc autem ego perci-
8 piens animaduerti ob Pimandræ verba. In meo autem ſtu-
pore exiſtenti ait mihi denuo, Vidiſti in mente tua exem-
plarem ſpeciem antiquiorem principio interminato? Hæc
mihi Pimandras. Ego inquam, Naturæ elementa vnde
prodierunt? Rurſus ille ad hæc. Ex voluntate Dei, quæ aſ-
ſumens verbum, & videns pulchrum mundum imitata eſt,
mundum conſtruens per ſeipſius elementa & germina
9 nuda. Mens autem Deus ambiſexus exiſtens vita & lu-
men, vt auctor peperit Verbo alteram mentem opificem,
quæ Deus ignis & ſpiritus exiſtens conſtruxit diſpenſato-
res quoſdam ſeptem, in circulis complectentes mundum
ſenſibilem, & diſpenſatio ipſorum fatum nuncupatur.
10 *Proſiliit mox à deorſum ruentibus elementis Dei, verbum Dei, ad
purum naturæ artificium, & coniunctum eſt opifici Menti. Conſſen-
tiale namque erat. Et dimiſſa ſunt ſine ratione deorſum vergentia Na-
turæ principia, vt ſint materia ſola.* Opifex autem mens vna
11 cum Verbo complectens circulos & rotans ſtridore impe-
tus, verſauit ſua ipſius opificia, & permiſit volui à principio
indefinito ad infinitum finem. Inde namque incipit vbi de-
ſinit. Horum autem circumlatio, vt menti placuit, ex deor-
ſum cadentibus elementis animantia conſtituit ratione de-
ſtituta. non enim rationem eis conceſſit. Aer volatilis pro-
tulit, aqua natantia, Diſcreta ſunt autem ab inuicem terra &
aqua

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ ΠΟΙΜΑΝΔΡΗΣ.

ΕΝΝΟΙΑΣ μοί ποτε γενομένης περὶ τῶν ὄντων, καὶ 1
μετεωρισθείσης μοι τῆς διανοίας, σφόδρα κα-
τασχεθεισῶν μου τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων,
ὥσπερ οἱ ὕπνῳ βεβαρημένοι ἐκ κόρου τροφῆς,
ἢ ἐκ κόπου σώματος, ἔδοξά τινα ὑπερμεγέθη μέτρῳ ἀπε-
ριορίστῳ τυγχάνοντα, καλεῖν μου τὸ ὄνομα, καὶ λέγοντά μοι, τί
βούλει ἀκοῦσαι καὶ θεάσασθαι, καὶ νοήσας μαθεῖν καὶ γνῶ-
ναι. Φημὶ ἐγώ, σὺ γὰρ τίς εἶ; ἐγὼ μέν, φησίν, εἰμὶ ὁ Ποι- 2
μάνδρης, ὁ τῆς αὐθεντίας νοῦς. οἶδα ὃ βούλει, καὶ σύνειμί σοι
πανταχοῦ. 3 φημὶ ἐγώ, μαθεῖν θέλω τὰ ὄντα, καὶ νοῆσαι τὴν 3
τούτων φύσιν, καὶ γνῶναι τὸν θεόν, πῶς, ἔφην, ἀκοῦσαι βούλο-
μαι; φησὶν † ἐμοὶ πάλιν, ἔχε νῷ σῷ ὅσα θέλεις μαθεῖν, κἀγώ † ἐμέ.
σε διδάξω. τοῦτο εἰπών, ἠλλάγη τῇ ἰδέᾳ, καὶ εὐθέως πάντα μοι
ἤνοικτο ῥοπῇ. 4 Καὶ ὁρῶ θέαν ἀόριστον. φῶς δὲ πάντα γεγενη- 4
μένα ἥδιόν τε καὶ ἱλαρόν. καὶ ἠράσθην ἰδών, καὶ μετ᾽ ὀλίγον σκό-
τος κατωφερὲς ἦν, ἐν μέρει γεγενημένον φοβερόν τε καὶ στυγνόν,
σκολιῶς † πεπερασμένον. ὡς εἰκάσαι με εἶδέ τι μεταβαλλό- † πεπειρα-
μενον τὸ σκότος εἰς ὑγράν τινα φύσιν, ἀφάτως τεταραγμένην, μένον.
καὶ καπνὸν ἀποδιδοῦσαν ὡς ἀπὸ πυρός, καί τινα ἦχον ἀποτε-
λοῦσαν ἀνεκλάλητον γοώδη. εἶτα βοὴ ἐξ αὐτῆς ἀσυνάρθρως
ἐξεπέμπετο, ὡς εἰκάσαι φωνὴν φωτός. 5 Ἐκ δὲ φωτὸς τί. 5
λόγος ἅγιος ἐπέβη τῇ φύσει, καὶ πῦρ ἄκρατον ἐξεπήδησεν ἐκ
τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἄνω εἰς ὕψος. κοῦφον δὲ ἦν καὶ ὀξύ, δραστι-
κόν τε ἅμα. καὶ ὁ ἀὴρ ἐλαφρὸς ὤν, ἠκολούθησε τῷ πνεύματι,
ἀναβαίνοντος αὐτοῦ μέχρι τοῦ πυρὸς ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος ὡς
δοκεῖν κρέμασθαι αὐτὸν ἀπ᾽ αὐτοῦ. γῆ δὲ καὶ ὕδωρ ἔμενε καθ᾽
ἑαυτὰ συμμεμιγμένα, ὡς μὴ θεωρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ ὕδατος. κι-
νούμενα δὲ ἦν, διὰ τὸν ἐπιφερόμενον πνευματικὸν λόγον εἰς
ἀκοήν. 6 Ὁ δὲ Ποιμάνδρης ἐμοί. ἐνόησας, φησί, τὴν θέαν 6
ταύτην ὅ τι καὶ βούλεται; Καὶ γνώσομαι, ἔφην ἐγώ. Τὸ φῶς
ἐκεῖνο, ἔφη, ἐγώ, νοῦς ὁ σὸς θεός, ὁ πρὸ φύσεως ὑγρᾶς τῆς ἐκ
σκότους φανείσης. ὁ δὲ ἐκ νοὸς φωτεινὸς λόγος, υἱὸς θεοῦ. Τί οὖν;
φημί. Οὕτω γνῶθι. τὸ ἐν σοὶ βλέπον καὶ ἀκοῦον, λόγος κυ-
ρίου. ὁ δὲ νοῦς πατὴρ θεός. οὐ γὰρ διΐστανται ἀπ᾽ ἀλλήλων. ἕνω-
σις γὰρ τούτων ἐστὶν ἡ ζωή. 7 Εὐχαριστῶ σοι, ἔφην ἐγώ. ἀλ- 7
λὰ δὴ νόει τὸ φῶς, καὶ γνώριζε τοῦτο. Εἰπόντος ταῦτα, ἐπὶ
πλεῖστον χρόνον ἀντώπησέ μοι, ὥστε με τρέμειν αὐτοῦ τὴν
ἰδέαν. ἀνανεύσαντος δέ, θεωρῶ ἐν τῷ νοΐ μου τὸ φῶς ἐν δυνά-
μεσιν ἀναριθμήτοις ὄν, καὶ κόσμον ἀπερίοριστον γεγενημέ-
νον, καὶ περιΐσχεσθαι τὸ πῦρ δυνάμει μεγίστῃ καὶ στάσιν ἐσχηκέ-
ναι κρατούμενον. Ταῦτα δὲ ἐγὼ διενοήθην ὁρῶν διὰ τὸν τοῦ
Ποιμάνδρου λόγον. 8 Ὡς δὲ ἐν ἐκπλήξει μου ὄντος, φησὶ πά- 8
λιν ἐμοί, εἶδες ἐν τῷ νῷ τὸ ἀρχέτυπον εἶδος τὸ προάρχον τῆς
ἀρχῆς τῆς ἀπεράντου. ταῦτα ὁ Ποιμάνδρης ἐμοί. Τὰ οὖν, ἐ-
γώ φημι, στοιχεῖα τῆς φύσεως, πόθεν ὑπέστη; Πάλιν ἐκεῖνος
πρὸς ταῦτα. ἐκ βουλῆς θεοῦ, ἥτις λαβοῦσα τὸν λόγον, καὶ
ἰδοῦσα τὸν καλὸν κόσμον, ἐμιμήσατο κοσμοποιηθεῖσα διὰ
τῶν ἑαυτῆς στοιχείων καὶ γεννημάτων † ψιλῶν. 9 Ὁ δὲ νοῦς ὁ † ψυχῶν.
θεὸς ἀρρενόθηλυς ὤν, ζωὴ καὶ φῶς ὑπάρχων, ἀπεκύησε λόγῳ 9
ἕτερον νοῦν δημιουργόν, ὃς θεὸς τοῦ πυρὸς καὶ πνεύματος ὤν, ἐδη-
μιούργησε διοικητάς τινας ἑπτά, ἐν κύκλοις περιέχοντας τὸν
αἰσθητὸν κόσμον. καὶ ἡ διοίκησις αὐτῶν, εἱμαρμένη καλεῖται.
10 Ἐπήδησεν εὐθὺς ἐκ τῶν κατωφερῶν στοιχείων τοῦ θεοῦ, ὁ τοῦ 10
θεοῦ λόγος, εἰς τὸ καθαρὸν τῆς φύσεως δημιούργημα, καὶ ἡνώ-
θη τῷ δημιουργῷ νῷ. ὁμοούσιος γὰρ ἦν. καὶ κατελείφθη τὰ
ἄλογα τὰ κατωφερῆ τῆς φύσεως στοιχεῖα, ὡς εἶναι ὕλην μό-
νην. 11 Ὁ δὲ δημιουργὸς νοῦς σὺν τῷ λόγῳ, ὁ περιΐσχων τοὺς
κύκλους, καὶ δινῶν ῥοίζῳ, ἔστρεψε τὰ ἑαυτοῦ δημιουργήματα, 11
καὶ εἴασε στρέφεσθαι ἀπ᾽ ἀρχῆς ἀορίστου εἰς ἀπέραντον τέ-
λος. ἄρχεται γὰρ οὗ λήγει, ἡ δὲ τούτων περιφορά, καθὼς
θέλει ὁ νοῦς, καὶ ἐκ τῶν κατωφερῶν στοιχείων ζῷα ἤνεγκεν
ἄλογα. οὐ γὰρ ἐπεῖχε τὸν λόγον. ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά. διακεχώρισται δὲ ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἥ τε γῆ καὶ τὸ
ὕδωρ

aqua quatenus mens voluit & produxit à ſe, quæ habebat animalia, quadrupedia, reptilia, beluas, feras ac cicuta.
12 12 *Pater autem omnium mens vita & lumen exiſtens, hominem ſibi ſimilem enixa eſt, quem proprii partus inſtar amauit.* Valde pulcher enim erat, patris imaginem habens, vere enim propriam formam Deus amauit, conceſſitque ei ſuipſius omnia opera. 13 Cum autem conſideraſſet in patre artificia
13 conſtructionem, Ipſe quoque operari voluit. Et relictus eſt à patre natus in opificiali globo, habens omnem facultatem cognoſcendi fratrum operationes. Qui quidem amauerunt eum, vnusquiſq; autem participem fecit eum propriis muneris. Et hauriens horum eſſentiam, ac aſſumpta eorum natura, voluit pertumpere circulorum ambitum, ac immi-
14 nentis igni potentiam opprimere. 14 Inde qui omnem poteſtatem mortalium animantium ac irrationalium mundi habet, per harmoniam emerſit confracta potentia, & patefecit deorſum latæ naturæ pulchram Dei figuram. Quem intuens pulchritudinis inſatiabilis, omnem effectum gubernatorum in ſeipſo habentem & Dei figuram, riſit amore. Nimirum quia ſpeciem pulcherrimæ hominis formæ in aqua vidiſſet, ac vmbram in terra. Ipſe autem videns figuram ſibi ſimilem, exiſtentem in aqua valde amauit eam, voluitque ibi degere, & vna cum voluntate prolatus effectus eſt:
15 incoluitque irrationalem formam. 15 Natura id quod amabat amplexa, tota ſe implicuit & coierunt: * ſeſe namque diligebant |. *Qua de re præter omnia, quæ ſuper terram animalia, duplex eſt homo mortalis quidem cauſa corporis, immortalis autem propter eſſentialem hominem*: immortalis autem exiſtens, & omnium poteſtatem habens, *mortalia patitur eſſe ſubdita fato*. ſuperior itaque exiſtens harmonia, per harmoniam fit ſeruus. Ambiſexus vero, ab ambiſexo patre, & inſomnis, ab
16 inſomni domator. 16 Et poſt hæc mens mea quid. * nam & ego ipſe cupio ſermonem |. Pimandras vero dixit, Hoc eſt penetrale myſterium ad hanc vſque diem. Natura namque ſe permiſcens homini miraculum edidit quam admirabile. Nam habens ipſe harmoniæ horum ſeptem naturam, vt tibi dixi, à Patre & Spiritu, non ſtetit natura: aſt illico ſeptem enixa eſt homines, iuxta naturas ſeptem diſpenſatorum maſculo fœmineas ac elatas. Quid præter hæc ô Pimandra? In magnam enim cupidinem nunc prouehor, & opto audire, ne excurras. Et Pimandras ait. Sed ſile, nondum enim tibi compleui primum ſermonem. Ecce ſileo, inquam ego. Facta eſt itaque horum ſeptem generatio, vt dixi, hoc
17 ordine. 17 Fœminea erat terra, Aqua autem ſalax. Ea enim ab igne maturitatem, ab aere vero ſpiritum ſuſcepit: & protulit natura corpora ad hominis ſpeciem. *Homo autem à vita & lumine genitus eſt in animam & mentem, à vita quidem animam, à lumine vero mentem.* Et ita ſteterunt omnia ſenſibilis
18 mundi vſque ad circuitus finem. 18 Audi reliquum quem appetis audire ſermonem. Completo ambitu ſolutus eſt omnium nexus, ex voluntate Dei. Omnia namque animalia ambiſexa exiſtentia diſtinguebantur, vna cum homine: & fiebant maſculina partim aliqua, & perinde quædam fœminea. Deus autem mox Verbo ſancto dixit. Creſcite in incremento & multiplicemini in multitudinem, omnia creata ac opificia mea: *& agnoſcat ſeipſum quiſque mente præditus immortalem eſſe, ac cauſam mortis eſſe cupiditatem, & omnia quæ*
19 *ſunt.* 19 Hoc dicens prouidentia per fatum & harmoniam temperamenta fecit, ac generationes condidit, & multiplicata ſunt iuxta proprium genus omnia. Et qui ſeipſum recognouit in præcipuum bonum acceſſit: at qui errore cupidinis corpus amauit, hic manet in tenebris ſeductus, ſenſu
20 patiens ea, quæ ſunt mortis. 20 Quid hactenus peccant, inquam ego, qui ignorant, vt immortalitate priuentur. Videris, ô amice, ſolicitus non fuiſſe eorum quæ audiſti. Non inquam tibi intellexiſſe videor? Quinimo percipio & memini, ac gratias vobis perſolno. Si intellexeris, dic mihi, cur digni habentur morte, qui in morte exiſtunt. Eo quod amicum corpus præoccupant inuiſæ tenebræ. Inde natura humida, à qua corpus conſtitutum eſt in ſenſili mundo, ex quo mors trahitur. Recte conſideras ô amice.

21 Qua

ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. καὶ ἐξήνεγκεν ἀπ' αὐτῆς, ἃ εἶχε ζῶα τετράποδα, ἑρπετά, θηρία, ἄγρια, καὶ ἥμερα. 12 Ὁ δὲ 12
πάντων πατὴρ, ὁ νοῦς ὢν ζωὴ καὶ φῶς ἀπεκύησεν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον. οὗ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου. περικαλλὴς γὰρ, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχων, ὄντως γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἠράσθη τῆς ἰδίας μορφῆς. καὶ παρέδωκε τὰ ἑαυτοῦ πάντα δημιουργήματα.
13 Καὶ κατανοήσας δὲ τὴν τοῦ δημιουργοῦ κτίσιν ἐν τῷ πατρὶ, 13
ἐβουλήθη καὶ αὐτὸς δημιουργεῖν. καὶ συνεχωρήθη ἀπὸ τοῦ πατρὸς γενόμενος ἐν τῇ δημιουργικῇ σφαίρᾳ † ἔχων τὴν πᾶσαν ἐξουσίαν † κατενόησε τῶν ἀδελφῶν τὰ δημιουργήματα. † ἐξὸν † κατανοῆσαι τὰ τοῦ ἀδελφοῦ.
οἱ δὲ ἠράσθησαν αὐτοῦ ἕκαστος δὲ μετεδίδου τῆς ἰδίας τάξεως. καὶ καταμαθὼν τὴν τούτων οὐσίαν, καὶ μεταλαβὼν τῆς ἑαυτῶν φύσεως, ἐβουλήθη ἀναρρῆξαι τὴν περιφέρειαν τῶν κύκλων, καὶ τὸ κράτος τοῦ ἐπικειμένου ἐπὶ τοῦ πυρὸς † καταπονῆσαι. † κατανοῆσαι.
14 Καὶ ὁ τοῦ τῶν θνητῶν κόσμου ζώων καὶ τῶν ἀλόγων ἔ- 14
χων πᾶσαν ἐξουσίαν, διὰ τῆς ἁρμονίας παρέκυψεν ἀναρρήξας τὸ κράτος, καὶ ἔδειξε † τῇ κατωφερεῖ φύσει τὴν καλὴν τοῦ θεοῦ μορφήν. † τὴν κατωφερῆ φύσιν.
ὃν ἰδοῦσα ἀκόρεστον κάλλος πᾶσαν ἐνέργειαν ἐν ἑαυτῷ ἔχοντα τῶν διοικητόρων τήν τε μορφὴν τοῦ θεοῦ, ἐμειδίασεν ἔρωτι, ἅτε τῆς καλλίστης μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου τὸ εἶδος, ἐν τῷ ὕδατι ἰδοῦσα, καὶ τὸ σκίασμα ἐπὶ τῆς γῆς. ὁ δὲ ἰδὼν τὴν ὁμοίαν αὐτῷ μορφὴν ἐν ἑαυτῷ οὖσαν ἐν τῷ ὕδατι, ἐφίλησε, καὶ ἠβουλήθη † αὐτοῦ οἰκεῖν. † αὐτῷ
ἅμα δὲ τῇ βουλῇ ἐγένετο ἐνέργεια, καὶ ᾤκησε τὴν ἄλογον μορφήν. 15 Ἡ δὲ φύσις λαβοῦσα τὸν ἐρώμενον, περιεπλάκη ὅλη, καὶ ἐμίγησαν. ἐρώμενοι γὰρ ἦσαν. καὶ διὰ τοῦτο παρὰ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ζῶα, διπλοῦς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, θνητὸς μὲν διὰ τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ διὰ τὸν οὐσιώδη ἄνθρωπον. 15
ἀθάνατος γὰρ ὢν, καὶ πάντων τὴν ἐξουσίαν ἔχων τὰ θνητὰ πάσχει ὑποκείμενα τῇ εἱμαρμένῃ. ὑπεράνω οὖν ὢν τῆς ἁρμονίας, ἐναρμόνιος γέγονε δοῦλος. ἄρρεν θῆλυς δὲ ὢν ἐξ ἀρρενοθήλυος ὢν πατρὸς, καὶ ἄυπνος ἀπὸ ἀύπνου κρατεῖται.
16 Καὶ μετὰ ταῦτα † ὁ νοῦς ἐμός. καὶ αὐτὸς γὰρ ἐρῶ τοῦ λόγου. † νοῦς ὁ
Ὁ δὲ Ποιμάνδρης εἶπε, τοῦτό ἐστι τὸ κεκρυμμένον μυστήριον μέχρι τῆσδε τῆς ἡμέρας. ἡ γὰρ φύσις ἐπιμιγεῖσα τῷ ἀνθρώπῳ, ἤνεγκέ τι θαῦμα θαυμασιώτατον. ἔχοντος γὰρ αὐτοῦ τῆς ἁρμονίας τῶν ἑπτὰ τὴν φύσιν, οὓς ἔφην σοι, ἐκ πατρὸς, καὶ πνεύματος, οὐκ ἀνέμενεν ἡ φύσις, ἀλλ' εὐθὺς ἀπεκύησεν ἑπτὰ ἀνθρώπους, πρὸς τὰς φύσεις τῶν ἑπτὰ διοικητόρων ἀρρενοθήλυας καὶ μεταρσίους. 16 καὶ μετὰ ταῦτα, ὦ Ποιμάνδρη εἰς μεγά- 16
λην γὰρ νῦν ἐπιθυμίαν ἦλθον, καὶ ποθῶ ἀκοῦσαι. μὴ ἐκτρέχε. Καὶ ὁ Ποιμάνδρης εἶπεν, ἀλλὰ σιώπα. οὔπω γάρ σοι ἀνήπλωσα τὸν πρῶτον λόγον. Ἰδοὺ σιωπῶ, ἔφην ἐγώ. Ἐγένετο οὖν ὡς ἔφην, τῶν ἑπτὰ τούτων ἡ γένεσις τοιῷδε τρόπῳ. 17 Θη- 17
λυκὴ † γῆ ἦν, καὶ ὕδωρ ὀχευτικόν· τὸ δὲ ἐκ πυρὸς, πέπειρον. ἐκ † γὰρ
δὲ αἰθέρος τὸ πνεῦμα ἔλαβε, καὶ ἐξήνεγκεν ἡ φύσις τὰ σώματα πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου. † αἰθέρος
ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ ζωῆς καὶ φωτὸς ἐγένετο εἰς ψυχὴν καὶ νοῦν. ἐκ μὲν ζωῆς ψυχὴν, ἐκ δὲ φωτὸς νοῦν. καὶ ἔμεινεν οὕτω τὰ πάντα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, μέχρι περιόδου τέλους. 18 Ἄκουε λοιπὸν, ὃν ποθεῖς λόγον ἀκοῦσαι. 18
τῆς περιόδου πεπληρωμένης, ἐλύθη ὁ πάντων σύνδεσμος ἐκ βουλῆς θεοῦ. πάντα γὰρ τὰ ζῶα, ἀρρενοθήλυα ὄντα, διελύετο ἅμα τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐγένετο, τὰ μὲν ἀρρενικὰ ἐν μέρει, τὰ δὲ θηλυκὰ ὁμοίως. ὁ δὲ θεὸς εὐθὺς εἶπεν ἁγίῳ λόγῳ, αὐξάνεσθε ἐν αὐξήσει, καὶ πληθύνεσθε ἐν πλήθει πάντα τὰ κτίσματα καὶ δημιουργήματα· καὶ ἀναγνωρισάτω ὁ ἔννους ἑαυτὸν ὄντα ἀθάνατον· καὶ τὸν αἴτιον τοῦ θανάτου ἔρωτα· καὶ πάντα τὰ ὄντα. 19 Τοῦτο εἰπόντος, ἡ πρόνοια διὰ τῆς εἱμαρ- 19
μένης καὶ ἁρμονίας τὰς μίξεις ἐποιήσατο, καὶ τὰς γενέσεις κατέστησε· καὶ ἐπληθύνθη κατὰ γένος τὰ πάντα· καὶ ὁ ἀναγνωρίσας ἑαυτὸν, ἐλήλυθεν εἰς τὸ περιούσιον ἀγαθόν. ὁ δὲ ἀγαπήσας τὸ ἐκ πλάνης ἔρωτος σῶμα, οὗτος μένει ἐν τῷ σκότει πλανώμενος, αἰσθητῶς πάσχων τὰ τοῦ θανάτου.
20 Τί τοσοῦτον ἁμαρτάνουσιν, ἔφην ἐγὼ, οἱ ἀγνοοῦντες. ἵνα στε- 20
ρηθῶσι τῆς ἀθανασίας. Ἔοικας ὦ οὗτος, τούτων μὴ πεφροντικέναι ὧν ἤκουσας. Οὐκ ἔφην σοι νοεῖν; ναὶ καὶ μιμνήσκομαι, ἔφην· εὐχαριστῶ δὲ ἅμα. Εἰ ἐνόησας, εἰπέ μοι, διὰ τί ἄξιοί εἰσι τοῦ θανάτου, οἱ ἐν τῷ θανάτῳ ὄντες. Ὅτι † προκατάρχεται τοῦ οἰκείου σώματος τὸ στυγνὸν σκότος, ἐξ οὗ ἡ ὑγρὰ φύσις, ἐξ ἧς τὸ σῶμα συνέστηκεν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ, ἐξ οὗ θάνατος ἀρδεύεται. Ἐνόησας ὀρθῶς, ὦ οὗτος. † προκατάρχεται.

21 Κατὰ

21 21 Qua via autem intellexiſti teipſum in id progredi, quod
habet Dei verbum? Ego inquam. Quia ex luce & vita con-
ſtat Pater omnium, à quo natus eſt homo. Bene, inquit, di-
cis. Vita & lux Deus eſt, & pater à quo natus eſt homo. *Si*
*taque diſcis te ex vita & luce conſtitutum, * quodque ex his conſtas],*
in vitam denuo euades. Hæc loquutus eſt Pimandras. Sed præ-
ter hæc mihi dicas, Quo pacto in vitam progrediar, inquam
ego, ô mens? Meus enim Deus dixit, Homo qui mente affe-
ctus eſt, agnoſcat ſeipſum. Num igitur homines omnes mé-
22 tem habent? Bene, ait, loqueris ô amice. 22 *Adſum ego mens*
proprius, bonis, ſinceris, miſerantibus, & pie viuentibus. Comitatus
meus fit illis præſidium: & ſtatim omnia cognoſcunt, ac patrem pla-
cant ex animo: & gratias habent benedicentes, & hymnos ipſi ordine
præ amore canentes. At priuſquam corpus tranſferant propriæ morti,
abhorrent ſenſilia, conſpicientes eorum effectus. Quinetiam non per-
mittam ego mens ipſa, irruentes effectus corporis ad finem perduci. Ia-
nitor exiſtens, obturo vias malorum & obſcœnorum effectuum, cogi-
23 *tationes intercipiens.* 23 Ab inſipientibus autem, malis, impro-
bis, inuidis, auaris, homicidis, & impiis, procul abſum, vin-
dici cedens genio, qui ignis acumen incitans, vulnerat ipſos
per ſenſus: & præter hæc ad ſcelera eos præparat: vt maio-
rem vindictam incurrant: & non vacat, quin ad inexplebi-
les cupidines deſiderium eorum inſaturabiliter eleuet. Ac
in tenebris pugnans hos conficit, & magis torquet, ac in i-
24 pſos ignem vehementius auget. 24 Recte me omnia, vti o-
ptabam, edocuiſti, ô mens. Tum etiam dic mihi de faciendo
aſcenſu. Ad hæc loquutus eſt Pimandras. Primo quidem in
corporis materialis reſolutione, datur ipſum corpus altera-
tioni, & figura, quam habebas, obtutum effugit: *ac animi in-*
doles effectus expers Dæmoni reſtituitur, & corporis ſenſus ſe in
ſuas origines recipiunt, partes effecti, ac denuo in ſua mo-
nera congreſſuri. Inſuper ira & cupiditas in naturam ratio-
nis expertem procedit. Ita reliquum per harmoniam ſur-
ſum prodit. Et primæ zonæ dat augendi & minuendi effi-
caciam: Secundæ machinam malorum, nempe dolum effe-
ctus expertem: Tertiæ cupiditatis ſuadelam effectu va-
cuam: Quartæ imperioſam oſtentationem potentia nuda-
tam: Quintæ confidentiam iniquam, & audaciæ temerita-
tem: Sextæ occaſiones malas diuitiarum effectu quaſſas: Se-
ptimæ zonæ inſidioſum mendacium. Et hoc temporis har-
moniæ nudatus effectibus, fit ſuper octauam naturam, *pro-*
priam virtutem habens, & cum ibi degentibus patrem canit. * Con-
gaudent autem aſtantes huius præſentia, & ſimilis factus ſi-
mul ſtantibus audit & poteſtates ſuper octauam naturam
conſtitutas, voce quadam peculiari Deum canentes. Tum
demum compoſite ad patrem aſcendunt], Et hi in poteſta-
tes ſeipſos dantes, ac poteſtates effecti, in Deo fiunt. *Hoc eſt*
25 *bonum finis, vt qui cognitionem adepti ſunt in Deo fiant.* 25 Cæte-
rum quid moraris, quin hæc omnia ita ſumens ductor viæ
fias eorum, qui digni ſunt, vt humanitatis genus per te à
Deo incolume ſeruetur. Hæc loquens mihi Pimandras po-
teſtatibus ſe miſcuit. Ego autem, actis gratiis, benedicens
patrem omnium, ſurrexi, ab ipſo roboratus ac edoctus vni-
uerſi naturam, & maximam viſionem. Tum cœpi homini-
bus proclamare pietatis & notitiæ pulchritudinem. O po-
puli viri terrigenæ, qui temulentiæ ac ſomno Deique igno-
rantiæ voſipſos conſecraſtis, ſobrii eſtote, quieſcite autem
crapulantes, deluſi ſomno rationis experte. Qui audientes
concurrunt vnanimes. Ego inquam. Quid voſipſos, ô viri
terrigenæ, in mortem dediditis, facultatem habentes im-
mortalitatis participes eſſe. Reſipiſcite qui cum errore
commercium habuiſtis, ac cum ignorantia communi-
caſtis: liberamini à tenebroſa luce, immortalitatis eſto-
te participes, corruptionem deſerentes. Aliqui autem
eorum deludentes abierunt, viæ mortis ſeipſos deuouen-
tes. Alii vero vt ſeipſos docerem rogabant, ad pedes
meos decumbentes. At ego eos eleuans dux effectus
ſum proſapiæ verba docens qui & quomodo ſalui fiant.
Tum inſeui ipſis ſapientiæ ſermones, & alti ſunt aqua
immortali. Veſperaſcente autem die, & ſolis aurora
penitus

21 Κατὰ τί δὲ ἐνόησας ἑαυτὸν εἰς † αὐτὸ χωρεῖν, ὅπερ ἔχει ὁ τοῦ 21
θεοῦ λόγος. φημὶ ἐγώ, ὅτι ἐκ φωτὸς καὶ ζωῆς συνέστηκεν ὁ πα- † αὐτόν.
τὴρ τῶν ὅλων, ἐξ οὗ γέγονεν ὁ ἄνθρωπος. Εὖ † φῂς λαλῶν, † φησι.
φῶς καὶ ζωή ἐστιν ὁ θεός, καὶ ὁ πατήρ, ἐξ οὗ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος.
ἐὰν οὖν μάθῃς ἑαυτὸν ἐκ ζωῆς καὶ φωτὸς ὄντα, καὶ ὅτι ἐκ τούτων
τυγχάνεις, εἰς ζωὴν πάλιν χωρήσεις. Ταῦτα ὁ Ποιμάνδρης εἶ-
πεν. ἀλλ' ἔτι μοι εἰπέ, πῶς εἰς ζωὴν χωρήσω, ἐγὼ ἔφην, ὦ νοῦς.
Ἐμός φησὶ γὰρ ὁ θεός, ὁ ἔννους ἄνθρωπος ἀναγνωρισάτω ἑ-
αυτόν. οὐ πάντες † οὖν ἄνθρωποι νοῦν ἔχουσιν. Εὖ † φησὶν ὦ οὗτος † γάρ.
λαλῶν. 22 Παραγίνομαι ἐγὼ ὁ νοῦς τοῖς † ἰδίοις, καὶ ἀγαθοῖς, † φησί.
καὶ καθαροῖς καὶ ἐλεήμοσι, τοῖς εὐσεβῶς βιοῦσι. καὶ ἡ παρουσία 22
μου γίνεται βοήθεια, καὶ εὐθὺς τὰ πάντα γνωρίζουσι, καὶ τὸν πα- † ὁσίοις.
τέρα ἱλάσκονται ἀγαπητικῶς, καὶ εὐχαριστοῦσιν εὐλογοῦντες,
καὶ ὑμνοῦντες τεταγμένως πρὸς αὐτὸν τῇ στοργῇ, καὶ πρὸ τοῦ παρα-
δοῦναι τὸ σῶμα ἰδίῳ θανάτῳ μυσάττονται τὰς αἰσθήσεις, εἰ-
δότες αὐτῶν τὰ ἐνεργήματα· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐάσω αὐτὸς ὁ νοῦς
τὰ προσπίπτοντα ἐνεργήματα τοῦ σώματος ἐκτελεσθῆναι·
πυλωρὸς ὢν ἀποκλείσω τὰς εἰσόδους τῶν κακῶν, καὶ αἰσχρῶν ἐ-
νεργημάτων τὰς ἐνθυμήσεις ἐκκόπτων. 23 Τοῖς δὲ ἀνοήτοις, καὶ 23
κακοῖς, καὶ πονηροῖς, καὶ φθονεροῖς, καὶ πλεονέκταις, καὶ φονεῦσι, καὶ ἀ-
σεβέσι πόρρωθέν εἰμι, τῷ τιμωρῷ ἐκχωρήσας δαίμονι, ὅστις τὴν
ὀξύτητα τοῦ πυρὸς προσβάλλων, θρώσκει † αὐτὸν αἰσθητικῶς, † αὐτῷ.
καὶ μᾶλλον ἐπὶ τὰς ἀνομίας † αὐτὸν ὁπλίζει, ἵνα † τύχῃ † αὐτόν.
μείζονος τιμωρίας· καὶ οὐ παύεται ἐπ' ὀρέξεις ἀπλέτους τὴν ἐ- † τυχη-
πιθυμίαν † ἔχων ἀκορέστως, σκοτομαχῶν καὶ † τοῦτον ἀφανί- † ἔχων. † τοῦτο.
ζει, καὶ ἐπὶ πλέον βασανίζει. καὶ ἐπ' † αὐτὸν πῦρ ἐπὶ πλεῖον αὐ- † αὐτῷ.
ξάνει. 24 Εὖ με ταῦτα, ὡς ἐβουλόμην, ἐδίδαξας, ὦ νοῦς. ἔτι δὲ 24
μοι εἰπὲ περὶ τῆς ἀνόδου τῆς γινομένης. Πρὸς ταῦτα ὁ Ποι-
μάνδρης εἶπε. πρῶτον μὲν ἐν τῇ ἀναλύσει τοῦ σώματος τοῦ ὑλι-
κοῦ παραδίδωσιν αὐτὸ τὸ σῶμα εἰς ἀλλοίωσιν. καὶ τὸ εἶδος ὃ
εἶχες ἀφανὲς γίνεται. καὶ τὸ ἦθος τῷ δαίμονι ἀνενέργητον πα-
ραδίδωσι, καὶ αἱ αἰσθήσεις τοῦ σώματος εἰς τὰς ἑαυτῶν πηγὰς ἐ-
πανέρχονται μέρη γινόμεναι, καὶ πάλιν † συνανιστάμεναι εἰς † συνιστά-
τὰς ἐνεργείας. καὶ ὁ θυμός, καὶ ἡ ἐπιθυμία εἰς τὴν ἄλογον φύ- μεναι.
σιν χωρεῖ. οὕτως ὁρμᾷ λοιπὸν ἄνω διὰ τῆς ἁρμονίας, καὶ τῇ
πρώτῃ ζώνῃ δίδωσι τὴν αὐξητικὴν † ἐνέργειαν, καὶ τὴν μειω- † ἐνεργοῦσαν.
τικήν. καὶ τῇ δευτέρᾳ τὴν μηχανὴν τῶν κακῶν, δόλον ἀνενέργη-
τον, καὶ τῇ τρίτῃ τὴν ἐπιθυμητικὴν ἀπάτην ἀνενέργητον. καὶ
τῇ τετάρτῃ τὴν ἀρχοντικὴν προφανίαν ἀπλεονέκτητον. καὶ
τῇ πέμπτῃ τὸ θράσος τὸ ἀνόσιον, καὶ τῆς τόλμης τὴν προπέ-
τειαν. καὶ τῇ ἕκτῃ τὰς ἀφορμὰς τὰς κακὰς τοῦ πλούτου ἀνενεργή-
τους, καὶ τῇ ἑβδόμῃ ζώνῃ τὸ ἐνεδρεῦον ψεῦδος. καὶ τότε γυμνω-
θεὶς ἀπὸ τῶν τῆς ἁρμονίας ἐνεργημάτων, γίνεται ἐπὶ τὴν ὀ-
γδοατικὴν φύσιν τὴν ἰδίαν δύναμιν ἔχων, καὶ ὑμνεῖ σὺν τοῖς οὖ-
σι τὸν πατέρα. συγχαίρουσι δὲ οἱ παρόντες τῇ τούτου παρουσίᾳ. καὶ
ὁμοιωθεὶς τοῖς συνοῦσιν, ἀκούει καὶ τῶν δυνάμεων ὑπὲρ τὴν ὀγδοα-
τικὴν φύσιν οὐσῶν φωνῇ τινι ἰδίᾳ ὑμνουσῶν τὸν θεόν. καὶ τότε τάξει
ἀνέρχονται πρὸς τὸν πατέρα, καὶ αὐτοὶ εἰς δυνάμεις ἑαυτοὺς
παραδιδόασι, καὶ δυνάμεις γενόμενοι, ἐν θεῷ γίνονται. τοῦτό ἐστι
τὸ ἀγαθὸν τέλος, τοῖς γνῶσιν ἐσχηκόσι θεωθῆναι. 25 Λοι- 25
πὸν τί μέλλεις, οὐχ ὡς πάντα παραλαβὼν, καθοδηγὸς γίνῃ
τοῖς ἀξίοις, ὅπως τὸ γένος τῆς ἀνθρωπότητος διὰ σοῦ ὑπὸ
θεοῦ σωθῇ. Ταῦτα εἰπὼν ἐμοὶ ὁ Ποιμάνδρης, ἐμίγη ταῖς δυνά-
μεσιν. ἐγὼ δὲ εὐχαριστήσας, καὶ εὐλογήσας τὸν πατέρα τῶν ὅλων,
ἀνέστην ὑπ' αὐτοῦ δυναμωθεὶς, καὶ διδαχθεὶς τοῦ παντὸς τὴν
φύσιν, καὶ τὴν μεγίστην θέαν· καὶ ἤργμαι κηρύσσειν τοῖς ἀν-
θρώποις τὸ τῆς εὐσεβείας καὶ γνώσεως † κάλλος. ὦ λαοὶ ἄν- † καλόν.
δρες γηγενεῖς, οἱ μέθῃ καὶ ὕπνῳ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, καὶ τῇ ἀ-
γνωσίᾳ τοῦ θεοῦ, νήψατε, παύσασθε δὲ κραιπαλῶντες, θελγό-
μενοι ὕπνῳ ἀλόγῳ. οἱ δὲ ἀκούσαντες, παρεγένοντο ὁμοθυμαδόν.
Ἐγὼ δέ, φημί, τί ἑαυτούς, ὦ ἄνδρες γηγενεῖς, εἰς θάνατον ἐκδε-
δώκατε ἔχοντες ἐξουσίαν τῆς ἀθανασίας μεταλαβεῖν; μετα-
νοήσατε οἱ συνοδεύσαντες τῇ πλάνῃ, καὶ συγκοινωνήσαντες τῇ
ἀγνοίᾳ. ἀπαλλάγητε τοῦ σκοτεινοῦ φωτός, μεταλάβετε τῆς ἀθανασίας καταλείψαντες τὴν φθοράν. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν καταφλυα-
ρήσαντες ἀπέστησαν, τῇ τοῦ θανάτου ὁδῷ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες· οἱ δὲ παρεκάλουν διδαχθῆναι ἑαυτοὺς πρὸ ποδῶν μου ῥίψαντες.
Ἐγὼ δὲ ἀναστήσας αὐτούς, καθοδηγὸς ἐγενόμην τοῦ γένους, τοὺς λόγους διδάσκων, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ σωθήσονται, καὶ ἔσπειρα αὐ-
τοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους καὶ ἐτράφησαν ἐκ τοῦ ἀμβροσίου ὕδατος. Ὀψίας δὲ γενομένης, καὶ τῆς τοῦ ἡλίου αὐγῆς ἀρχομένης δύεσθαι
ὅλης,

pus eſt mouentis inanimatum? Non corpus illud eſt vtraque mouens, & quod baiulantis & quod rei latæ. Quocirca animatum eſt per ſeipſum: quandoquidem mouet. Num ideo vides animam tum degrauari, cum vnica duo ferat corpora. Quod autem in quopiam moueantur quæ
6 mouentur, & à quodam perſpicuum eſt. 6 In vacuo ſcilicet, quæ mouentur, moueri decet, ô Triſmegiſte. Recte dicis, ô Æſculapi. Nihil etenim eorum, quæ ſunt, vacuum eſt. Solum autem quod non eſt, vacuum eſt, & externum à ſubſtantia. Quod enim ſubſiſtit vacuum id nunquam fieri poteſt. Non itaque ſunt quædam vacua, ô Triſmegiſte, qualia ſunt hæc vti cadus, vacuus, * vrceus vacuus |, ac totus puteus ac alia cuncta ſimilia. Heu multum errorem, ô Æſculapi, Quæ pleniſſima & maxima ſunt illa vacua eſſe arbitraris. Quomodo dicis, ô Triſmegiſte. Aer corpus eſt. Nunquid hoc corpus per omnia, quæ ſunt, permanat: & cuncta perluſtrans adimplet? Corpus autem eſt non ea corporibus conſtitutum. Plena igitur ſunt aeris omnia, quæ tu dicis vacua *ex quatuor corporibus conflata. Et accidit vt oppoſitus eluceſcat ſermo: quæ videlicet tu dicis plena hæc omnia vacua ſunt aeris, propter alia corpora arctantia, quæ aerem in eorum loco ſinere non poſſunt. Hæc igitur, quæ tu dicis vacua |, caua nuncupare decet, non autem vacua. ſubſiſtunt enim ac aeris & ſpiritus plena ſunt. Sermo irreprehenſus, ô Triſmegiſte. Aer corpus eſt: hoc autem corpus per omnia,
7 quæ ſunt, diuagatur, & omnia peragrans implet. 7 Locum igitur, in quo omne mouetur, quid dicemus? incorporeum o Æſculapi. Id igitur incorporeum quid eſt? Mens, Ratio vndique ſe circumplectens, omni corpore expedita, non errans, nulli corporis moleſtiæ obnoxia, nec tractabilis, ipſa ſibi aſſidens *capax omnium |, ſeruans ea quæ ſunt. Cuius radii ſunt bonum, veritas, primaria lux, & exemplar animæ. Quid demum erit Deus? Quod nihil horum extat: Cauſa tamen exiſtens qua hæc ſint, & omnibus & in vnaquaque parte ad ſingula omnium eorum, quæ ſunt: nihil enim vltra reliquit, quod non ſit. Omnia nanque ſunt ex iis, quæ ſunt facta: non autem ex iis quæ non ſunt. Quæ etenim non ſunt, naturam non habent, qua eſſe valeant. *quinimo qua quicquam fieri nõ poſſunt |. Et rurſus, ea, quæ ſunt, naturam non
8 habent, qua non aliquando ſint. 8 Quid igitur ais non exſtant aliquando. Deus itaque non eſt mens, ſed cauſa, vt ea ſit, nec ſpiritus, nec lux, cauſa autem qua lux exſtat. Quocirca duabus his appellationibus Deum venerari decet, quæ ei ſoli congruunt, nulli quidem alteri. Neque enim reliquorum, qui Dii dicuntur, neq; hominum, neque Dæmonum, quis poteſt, licet iuxta minimam partem, bonus eſſe præter vnicum Deum: qui quidem hoc vnum eſt ac nihil inſuper. Reliqua autẽ omnia diuulſa ſunt à Boni natura. Nam ſunt corpus & anima loco carentia, quo poſſint Bonum capere. Tanta equidem eſt Boni amplitudo, quanta eſt ſubſtãtia eorum omnium, quæ ſunt, ſiue corporum aut incorporeorum, & eorum quæ ſentiri ac intelligi poſſunt. Hoc eſt Deus. Ne igitur quid aliud Bonum dixeris, Quandoquidem impium eſt. Nec aliud Deum præter ſolũ Bonum, nam
9 rurſus impium. 9 Verbo quidem ab omnibus Bonum dicitur: non autẽ ab omnibus quid ſit percipitur. Quapropter neq; Deus à cunctis intelligitur, Quinetiã per ignorantiam & Deos & aliquos hominum bonos nuncupant, qui nullo tempore eſſe neq; fieri potuerunt *. Remotiſſimum etenim à Deo eſt, Tanquam, & indiſſolubile ipſe Deus exiſtens |. Cæteri igitur omnes Dii immortales honorantur Dei denominatione: Deus autẽ Bonum eſt, non ad honorem, ſed iuxta naturam. Vna nanque eſt Dei natura: nempe Bonum. Et amborum vnum genus, ex quo cuncta genera. Bonus etenim omnia dat, & nihil ſuſcipit. Deus itaque omnia dat,
10 & nihil accipit. Quare Deus Bonũ, & Bonũ Deus eſt. 10 Altera autem eſt denominatio Patris. eo rurſum quod omnia efficit. patris nanq; eſt facere. Maximum itaque in vita ſtudium, ac bene ſapientibus religioſiſſimum, eſt liberorũ genitura. Maximum autem infortunium ac impietas eſt aliquem ſine liberis ex hominibus migrare. Et pœnas dat iſte poſt mortem Dæmonibus. Huiuſmodi autem vindicta eſt. Animam huius ſterilis in corpus damnari, neque viri
nec

† τοῦ κινοῦντος τὸ ἄψυχον, ἢ σῶμα ἐκεῖνό ἐστι τὸ ἀμφότερα κινοῦν, καὶ τὸ τοῦ βαστάζοντος, καὶ τὸ τοῦ βασταζομένου. διόπερ ἔμψυχον † τὸ καθ' ἑαυτὸν, ἐπεὶ κινεῖ. ὁρᾷς οὖν καταβαρουμένην τὴν ψυχὴν, ὅταν μόνη δύο σώματα φέρῃ; καὶ ὅτι μὲν ἔν τινι κινεῖται τὰ κινούμενα, καὶ ὑπό τινος, δῆλον.
6 Ἐν † κενῷ δὲ δεῖ κινεῖσθαι τὰ κινούμενα, ὦ Τρισμέγιστε. Εὖ φῂς, ὦ Ἀσκληπιέ. οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἐστὶ κενόν. μόνον δὲ τὸ μὴ ὂν, κενόν ἐστι, καὶ ξένον τῆς ὑπάρξεως. τὸ γὰρ ὑπάρχον κενὸν, οὐδέποτε γενέσθαι δύναται. Οὐκ ἔστιν οὖν κενά τινα, ὦ Τρισμέγιστε, † οἷα τοιαῦτα, οἷον κάδος κενὸς, καὶ κέραμος κενὸς, καὶ φρέαρ ὅλον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ παραπλήσια. Φεῦ τῆς πολλῆς πλάνης, ὦ Ἀσκληπιέ, τὰ μᾶλλον πληρέστατα, καὶ μέγιστα ὄντα, ταῦτα ἡγῇ κενὰ εἶναι; Πῶς λέγεις ὦ Τρισμέγιστε; Σῶμά ἐστιν ὁ ἀήρ. τοῦτο δὲ τὸ σῶμα οὐ διὰ πάντων διήκει τῶν ὄντων, καὶ πάντα διῆκον πληροῖ; σῶμα δὲ οὐκ ἐκ τῶν σωμάτων κεκραμένον; μεστὰ οὖν πάντα ἐστὶν, ἃ σὺ φῂς κενὰ, τοῦ ἀέρος, τῶν τεσσάρων σωμάτων. καὶ συμβαίνει ὁ ἐναντίος λόγος ἐκφαίνεσθαι, ὅτι ἃ σὺ φῂς μεστὰ, ταῦτα πάντα κενά ἐστι τοῦ ἀέρος, ὑπ' ἄλλων σωμάτων στενοχωρουμένων, καὶ μὴ ἐχόντων δέξασθαι τὸν ἀέρα ἐν τόπῳ αὐτῶν. ταῦτα οὖν ἃ σὺ φῂς εἶναι κενὰ, κοῖλα δεῖ ὀνομάζειν, οὐ κενά. ὑπάρχει γὰρ καὶ μεστά ἐστιν ἀέρος καὶ πνεύματος. Ἀναντίρρητος ὁ λόγος ὦ Τρισμέγιστε, σῶμά ἐστιν ὁ ἀήρ. τοῦτο δὲ τὸ σῶμα, † τὸ διὰ πάντων διῆκον τῶν ὄντων, καὶ πάντα διῆκον πληροῖ. † οὐ
7 7 τὸν οὖν τόπον τὸν ἐν ᾧ πᾶν κινεῖται τί εἴπωμεν; Ἀσώματον, ὦ Ἀσκληπιέ. Τὸ οὖν ἀσώματον τί ἐστι; Νοῦς, λόγος, ἐξ ὅλου ἑαυτὸν ἐμπεριέχων, ἐλεύθερος σώματος παντός, ἀπλανὴς, ἀπαθὴς σώματι, καὶ ἀναφὴς, αὐτὸς ἑαυτῷ ἑστὼς, χωρητικὸς τῶν πάντων, καὶ σωτήριος τῶν ὄντων, οὗ ὥσπερ ἀκτῖνές εἰσι, τὸ ἀγαθὸν, ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀρχέτυπον φῶς, τὸ ἀρχέτυπον ψυχῆς. ὁ οὖν θεὸς ἐστιν, ὁ μηδὲ ἓν τούτων ὑπάρχων, ὢν δὲ αἴτιος εἶναι τούτων αἴτιος, καὶ πᾶσι καὶ ἐπὶ ἑκάστῳ μέχρι ἑκάστου τῶν ὄντων πάντων. οὐδὲ γὰρ οὐδὲν ὑπέλιπε τὸ μὴ ὄν. πάντα δὲ ἐστὶ τὰ ἐκ τῶν ὄντων γινόμενα, οὐχὶ ἐκ τῶν μὴ ὄντων. τὰ γὰρ μὴ ὄντα, οὐ φύσιν ἔχει τὸ δύνασθαι γενέσθαι, ἀλλὰ τὸ μὴ δύνασθαί τι γενέσθαι. καὶ πάλιν τὰ ὄντα, οὐ φύσιν ἔχει τὸ μηδέποτε εἶναι.
8 8 Τί οὖν φῂς τὸ μὴ εἶναί ποτε; ὁ οὖν θεὸς οὐ νοῦς ἐστιν, αἴτιος δὲ τοῦ εἶναι. οὐδὲ πνεῦμα, οὐδὲ φῶς, αἴτιος δὲ τοῦ φῶς εἶναι. ὅθεν τὸν θεὸν δυσὶ ταύταις ταῖς προσηγορίαις σέβεσθαι δεῖ, ταῖς μόνῳ αὐτῷ προσκειμέναις. καὶ ἄλλῳ οὐδενί. οὔτε γὰρ τῶν ἄλλων λεγομένων θεῶν, οὔτε ἀνθρώπων, οὔτε δαιμόνων τις δύναται, κἂν κατὰ ποσὸν οὖν ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μόνος ὁ θεὸς, καὶ τοῦτό ἐστι μόνον, καὶ οὐδὲν ἄλλο. τὰ δὲ ἄλλα πάντα, χωρητά ἐστι τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως. σῶμα γάρ ἐστι καὶ ψυχὴ, τόπον οὐκ ἔχοντα χωρῆσαι δυνάμενον τὸ ἀγαθόν. τοσοῦτον γάρ ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μέγεθος, ὅσον ἐστὶν ἡ ὕπαρξις πάντων τῶν ὄντων, καὶ σωμάτων καὶ ἀσωμάτων, καὶ αἰσθητῶν καὶ νοητῶν. τοῦτό ἐστιν ὁ θεός. μὴ οὖν εἴπῃς ἄλλο τι ἀγαθὸν, ἐπεὶ ἀσεβεῖς. ἢ ἄλλο τι ποτὲ τὸν θεὸν, ἢ μόνον τὸ ἀγαθὸν, ἐπεὶ πάλιν ἀσεβεῖς.
9 9 Λόγῳ μὲν οὖν ὑπὸ πάντων λέγεται τὸ ἀγαθὸν, οὐ νοεῖται δὲ τί ποτέ ἐστιν ὑπὸ πάντων. διὰ τοῦτο οὐδὲ θεὸς νοεῖται ὑπὸ πάντων, ἀλλ' ἀγνοίᾳ καὶ τοὺς θεοὺς καί τινας τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὀνομάζουσι, μηδέποτε δυναμένους μήτε εἶναι, μήτε γενέσθαι. ἀλλοτριώτατον γάρ ἐστι τοῦ θεοῦ, ὡς καὶ ἀχώριστον, αὐτὸς ὁ θεὸς ὤν. θεοὶ μὲν οὖν οἱ ἄλλοι πάντες ἀθάνατοι τιμῶνται τῇ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ. ὁ δὲ θεὸς τὸ ἀγαθὸν, οὐ κατὰ τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. μία γὰρ ἡ φύσις τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἓν γένος ἀμφοτέρων, ἐξ οὗ τὰ γένη πάντα. ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἅπαντά ἐστι διδοὺς, καὶ μηδὲν λαμβάνων. ὁ οὖν θεὸς πάντα δίδωσι καὶ οὐδὲν λαμβάνει. ὁ οὖν θεὸς ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ὁ θεός.
10 10 Ἡ δὲ ἑτέρα προσηγορία ἐστὶν ἡ τοῦ πατρὸς, πάλιν διὰ τὸ ποιητικὸν πάντων. πατρὸς γὰρ τὸ ποιεῖν. διὸ καὶ μεγίστη ἐν τῷ βίῳ σπουδὴ καὶ εὐσεβεστάτη τοῖς εὖ φρονοῦσιν ἐστὶν ἡ παιδοποιΐα· καὶ μέγιστον ἀτύχημα καὶ ἀσέβημά ἐστιν ἄπαιδά τινα ἐξ ἀνθρώπων ἀπαλλαγῆναι· καὶ δίκην οὗτος δίδωσι μετὰ θάνατον τοῖς δαίμοσιν. ἡ δὲ τιμωρία ἐστὶν ἥδε. τὴν τοῦ ἀτέκνου ψυχὴν εἰς σῶμα καταδικασθῆναι, μήτε ἀνδρὸς,

μήτε

nec fœminæ naturam habens, quod maledictum eſt à ſole.
Quapropter ô Æſculapi nemini ſterili exiſtenti conſedeas.
Quinimo econtra calamitatis eius miſerere, ſciens quale
ipſum præſtoletur ſupplicium. Tanta & talia tibi dicta ſunto,
ô Æſculapi, vt præſagium quoddam naturæ rerum omnium.

MERCVRII TRISMEGISTI SERMO SACER.

CAPVT TERTIVM.

1 Rerum omnium gloria Deus eſt, Diuinitas, ac
Diuina natura: Origo autem eorum quæ ſunt,
Deus, Mens, Natura, * Materia. Sapientia in
argumentum omnium eorum quæ ſunt. primordium illud eſt Diuinitas, Naturaq́; efficacia,
neceſſitas, finis, & inſtauratio. Erãt autem in abyſſo, tenebræ interminatæ, & aqua ac ſubtilis ſpiritus intelligens
Diuina potentia exiſtentia in Chao. Emiſſum eſt autem
lumen ſanctum, & concreta ſunt ſub arena ex humida eſſentia elementa. Et Dii omnes diſtribuunt naturam inſe-
2 minandi. 2 Cum autem indiuiſa & incondita eſſent omnia: ſegregata ſunt leuia ſurſum, grauia vero ſub arena humida fundata ſunt, omnibus igne diſcretis, ac appenſis, vt
ſpiritu attollantur. Et apparuit cœlum in ſeptem circulis ac
Dii in figuris ſiderum apparentes, vna cum eorum ſignis omnibus, & diſtincti ſunt cum iis qui in ipſis ſunt Diis,
& terminatur circularis conuerſio aere, circulari curſu
3 & ſpiritu Diuino vecta. 3 Prodidit autem vnuſquiſque
Deus particulari virtute, quod ſibi iuſſum fuerat. Tum natæ ſunt feræ, quadrupedia, reptilia, aquatica, & volatilia, &
omne ſemen inſeminans, fœnum, & floris omnis herba, ſemen regenerandi in ſeipſis ſeminabant. Ac hominum genituras, in Diuinorum operum agnitionem, ac naturæ teſtimonium efficax, & hominum frequentiam in omnium eorum, quę ſub cœlo ſunt, dominium, & bonorum iudicium. Vt
creſcerent augmento, & frequentia multiplicarentur, &
omnem animam in carne, per curriculi Deorum circularium monſtroſa ſemina, in ſpeculationem cœli, & Deorum
cœleſtium curſus, ac Diuinorum operum, & efficaciæ Naturæ, in ſigna bonorum, in agnitionem virtutis Diuinæ, partium orbia, notitiam bonorum & peruerſorum, ac omne
4 bonorum ſolers opificium aſſequendum. 4 Tendit vixiſſe, & ſapientiam coluiſſe ipſorum, ad portionem curſus
Deorum circularium, reſolui vero, in id redit, per quod erant ampla monumenta artificiorum in terra deſerentes
pronomine, temporum extinctionem. Et omnis genitura
animatæ carnis, & fructus ſationis, ac omnia artificii diminutione inſtaurabuntur neceſſitate & Deorum renouatione, & curſu naturæ circuli numeris præditi. Diuinitas namque eſt vniuerſa mundana conſtitutio, natura conſiderata.
In Diuinitate etenim etiam Natura collocatur.

MERCVRII TRISMEGISTI AD FILIVM SVVM TAT SERMO QVI CRATER AUT VNITAS.

CAPVT QVARTVM.

1 Qvandoquidem vniuerſum mundum conſtruxit opifex non manibus ſed verbo: ſic
præ te fer, tanquam adſit, ac ſemper exiſtat,
omnia faciens, vnus ſolus: proprio autem
arbitrio ea quæ ſunt operatus eſt. Hoc eſt
enim corpus eius non tractabile, nec viſui aut menſuræ obnoxium, indiuiſum, nec alii cuiquam ſimile. Neque enim
eſt ignis, non aqua, non aer, non ſpiritus: quinimo omnia
quæ ab ipſo ſunt, bonus exiſtẽs. vnico namq; huic id aſcri-
2 bit. 2 Voluit inſuper terram ornare, ornamẽtum autẽ diuini
corporis demiſit hominẽ, viuẽtis im̃ortalis, animal mortale:
&

μήτε γυναικὸς φύσιν ἔχειν, ὅπερ ἐστὶ κατηραμένον ὑπὸ τοῦ ἡλίου. τοιγαροῦν, ὦ Ἀσκληπιέ, μηδενὶ ὄντι ἀτέκνῳ συνηδεσθῇς· τοὐναντίον δὲ ἐλέησον τὴν συμφοράν, ἐπιστάμενος οἵα αὐτὸν μένει τιμωρία. τοσαῦτά σοι καὶ τοιαῦτα λελέχθω, ὦ Ἀσκληπιέ, προγνωσία τις τῆς πάντων φύσεως.

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ, λόγος ἱερός.

Δόξα πάντων ὁ θεός, καὶ θεῖον καὶ φύσις θεία· καὶ 1
ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεός, καὶ νοῦς, καὶ φύσις, καὶ ὕλη,
σοφία εἰς δεῖξιν ἁπάντων ὤν. ἀρχὴ τὸ θεῖον καὶ ἡ φύσις,
καὶ ἐνέργεια, καὶ ἀνάγκη, καὶ τέλος, καὶ ἀνανέωσις. ἦν γὰρ σκότος
ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ, καὶ ὕδωρ, καὶ πνεῦμα λεπτόν, νοερὸν δυνάμει θείᾳ ὄντα ἐν χάει. ἀνείθη δὴ φῶς ἅγιον, καὶ ἐπάγη
ὑπ' ἄμμῳ ἐξ ὑγρᾶς οὐσίας στοιχεῖα· καὶ θεοὶ πάντες καταδιαιροῦσι φύσεως ἐνσπόρου. 2 Ἀδιορίστων δὲ ὄντων ἁπάντων καὶ 2
ἀκατασκευάστων, ἀποδιωρίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος, καὶ τὰ
βαρέα ἐθεμελιώθη ὑφ' ὑγρᾷ ἄμμῳ, πυρὶ τῶν ὅλων διορισθέντων, καὶ ἀνακρεμασθέντων, πνεύματι ὀχεῖσθαι· καὶ ὤφθη
ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτά, καὶ θεοὶ ταῖς ἐν ἄστρων ἰδέαις ὀπτανόμενοι, σὺν τοῖς αὐτῶν σημείοις ἅπασι· καὶ διηρθρώθη σὺν
τοῖς ἐν † αὐτοῖς θεοῖς· καὶ περιελήγει τὸ περικύκλιον ἀέρι, κυ- † αὐτῇ
κλίῳ δρομήματι, πνεύματι θείῳ ὀχούμενον. 3 Ἀνῆκε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως τὸ προσταχθὲν αὐτῷ· καὶ 3
ἐγένετο θηρία τετράποδα, καὶ ἑρπετά, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνά,
καὶ πᾶσα σπορὰ ἔνσπορος, καὶ χόρτος, καὶ ἄνθους παντὸς
χλόη, τὸ σπέρμα τῆς παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγουν·
τάς τε γενέσεις τῶν ἀνθρώπων εἰς ἔργων θείων γνῶσιν καὶ φύσεως
ἐνεργοῦσαν μαρτυρίαν, καὶ πλῆθος ἀνθρώπων, † εἰς πάν- † τῷ
των τῶν ὑπ' οὐρανὸν δεσποτείαν, καὶ ἀγαθῶν ἐπίγνωσιν,
εἰς τὸ αὐξάνεσθαι ἐν αὐξήσει, καὶ πληθύνεσθαι ἐν πλήθει·
καὶ πᾶσαν ἐν σαρκὶ ψυχὴν διὰ δρομήματος θεῶν ἐγκυκλίων τερατοποιίας, εἰς κατοπτείαν οὐρανοῦ, καὶ δρομήματος
οὐρανίων θεῶν, καὶ ἔργων θείων, καὶ φύσεως ἐνεργείας, εἴς τε σημεῖα ἀγαθῶν, εἰς γνῶσιν θείας δυνάμεως. μοίρας † εἰκουμέ- † ὀχλουμέ-
νης γνῶναι ἀγαθῶν καὶ φαύλων, καὶ πᾶσαν ἀγαθῶν δαιδα- νης
λουργίαν εὑρεῖν. 4 † Ἔρχεται αὐτῶν βιῶσαί τε καὶ σοφισθῆναι, 4
πρὸς μοῖραν δρομήματος κυκλίων θεῶν, καὶ ἀναλυθῆναι εἰς † Ἄρχονται
ὃ ἔσονται μεγάλα ἀπομνημονεύματα τεχνουργημάτων ἐπὶ
τῆς γῆς, καταλιπόντες ἐν ὀνόματι χρόνων ἀμαύρωσιν· καὶ † † πᾶσαν
πᾶσα γένεσις ἐμψύχου σαρκός, καὶ καρποῦ σπορᾶς, καὶ πά- γένεσιν
σης τεχνουργίας τὰ ἐλαττούμενα ἀνανεωθήσονται, ἀνάγκῃ καὶ
ἀνανεώσει θεῶν, καὶ φύσεως κύκλου ἐναριθμίου δρομήματι.
τὸ γὰρ θεῖον ἡ πᾶσα κοσμικὴ σύγκρασις φύσει ἀναθεωρουμένη. ἐν γὰρ τῷ θείῳ καὶ ἡ φύσις συνέστηκεν.

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Τάτ, λόγος ὁ κρατήρ, ἢ μονάς.

Ἐπειδὴ τὸν πάντα κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουρ- 1
γὸς οὐ χερσίν, ἀλλὰ λόγῳ, ὥστε οὕτως ὑπολάμ-
βανε, ὡς τοῦ παρόντος, καὶ ἀεὶ ὄντος, καὶ πάντα ποι-
ήσαντος, καὶ ἑνὸς μόνου· τῇ δὲ αὐτοῦ θελήσει δημι-
ουργήσαντος τὰ ὄντα. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σῶμα ἐκείνου, οὐχ ἁ-
πτόν, οὐδὲ ὁρατόν, οὐδὲ μετρητόν, οὐδὲ διαστατόν, οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ
ὅμοιον. οὔτε γὰρ πῦρ ἐστιν, οὔτε ὕδωρ, οὔτε ἀήρ, οὔτε πνεῦμα. ἀλλὰ
πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ, ἀγαθὸς ὤν. μόνῳ γὰρ τούτῳ ἀνατέθεικεν
2 ἠθέλησε καὶ τὴν γῆν κοσμῆσαι· κόσμον δὲ θείου σώματος 2
κατέπεμψε τὸν ἄνθρωπον, ζῷον ἀθανάτου ζῷον θνητόν,
καὶ

& mundus quidem animalium præualebat animali, &
mundi rationi ac menti. ſpectator namq; factus eſt operum
3 Dei homo, & admiratus eſt, ac factorem agnouit. 3 Itaque
rationem quidem, ô Tat, in omnes homines diſperſit, men-
tem autem nō ita, non quibuſdam inuidens. Inuidia etenim
non inde oritur, ſed deorſum reſidet in animis hominum
mentem non habentium. *Cur itaque, ô pater, mentem Deus non
omnibus diſtribuit? Voluit, ô fili, hanc in medio animarum velut cer-*
4 *taminis mercedem manere.* Et vbinam eam collocauit? 4 Cra-
terem quidem hac implens miſit, dato præcone, ac ipſi præ-
cepit hæc hominum cordibus nunciare. Teipſum in hunc
craterem, quod potes, immerge, quodque credis te redi-
turum ad eum, qui craterem demiſit, quodque prænoſcis
ad quid natus es. Qui igitur præconium intellexerunt,
& mente abluti ſunt, hi cognitionis participes fuere, & per-
fecti homines effecti ſunt, mentem conſequuti. *Qui vero
aberrarunt à præconio, ipſi rationem quidem, mentem autem non aſ-*
5 *ſequuti ſunt, ignorantes ad quid & ex quibus geniti ſint.* 5 Senſus au-
tem horum, irrationabilium animantium ſenſibus pares
ſunt, in animi confidentia ac ira temperamentum haben-
tes, admiratione digna nec admirantes, quinetiam corpo-
rum voluptatibus ac cupidinibus adhærentes, ac ea propter
hominem natum eſſe credentes. Quotquot autem eius do-
ni, quod à Deo miſſum eſt, participes fuere iſti, ô Tat, iuxta
collationem operum, immortales loco mortalium exiſtūt,
omnia ſua mente circumplexi, quæ in terra, quæ in cœlo, ac
ſi quid ſuprà cœlum exiſtat. hactenus ſe ipſi exaltantes vi-
derunt Bonum, ac videntes, calamitatem duxerunt huius
6 loci commercium, nihili factis omnibus corporeis & in-
corporeis, ad vnum & ſolum feſtinant. 6 Ipſa, ô Tat mentis
eſt ſcientia, Diuinorum ſpeculatio, ac Dei cognitio, Diui-
nus cratere exiſtens. Et ego mergi volo ô Pater. Si tuum cor-
pus non primitus oderis, ô fili, teipſum amare non potes: te-
ipſum autem amans, mentem conſequeris: mentē vero ha-
bens ſcientiæ particeps eris. Quonā pacto hæc ais, ô Pater?
Vltra facultatem eſt, ô fili, circa vtraque agere, morta-
lia nimirum & Diuina. Quum autem duo ſint, entium quæ
ſunt, corpus & incorporeum, in quibus mortale & Diuinū,
alterius electio, relinquitur eligere volēti. Non enim decet
vtraq; eligere, in quibus electio relinquitur. Alterū namq;
7 paruifactū alterius elucidat efficaciā. 7 Præſtantioris quidē
efficaciæ delectus, nō tantum eligenti fit pulcherrimus, ho-
minem in Deum referens: quinimo in Deum pietatem pro-
bat. Vilioris autem optio, hominem quidem abrogat: nihil
autem in Deum iniuriæ commiſit, præter hoc ſolum. Quod
veluti pompæ medium prætereuntes, nec ipſæ cuiuſquam
effectus potentes, alios vero præpedientes: hoc eodem mo-
do iſti tantum pomparum inſtar gradiuntur in hoc mundo,
8 ob corporeas cupiditates. 8 His ita ſe habentibus, ô Tat, ali-
qua quidem à Deo nobis ſuppeditantur, ac ſuppeditabun-
tur: aliqua vero à nobis cōſequantur, * ne tamen moram af-
ferant]. Quandoquidem Deus culpa vacat: nos autem cau-
ſa malorum ſumus, ea bonis anteponētes. Vides, ô fili, quot
corpora nos decet traiicere, & quot Dæmonum choros ac
continuitatem & ſtellarū curſus, vt ad vnum & ſolum Deū
properemus. nam peruium moleſte tamen Bonum eſt, & in-
terminatū & infinitum, ſibi autē ſine initio, nobis vero prin-
9 cipium habere cognitionem apparet. 9 Non itaq; principiū
eſt ipſi cognitio: quinimo principium eius cognoſcendi no-
bis exhibet. Principium igitur id aſſequamur, & mature
peragremus omnia. vltra modum enim aſperum eſt, aſſue-
tis & præſentibus relictis, ad vetera & priora repedare. Quæ
quidem apparent, oblectant. Quæ vero non videntur, in-
credulos faciunt. Quæ plus apparēt, mala ſunt. Bonum au-
tem apparentibus non apparet. non enim forma aut figu-
ra eſt ipſi. Quapropter ſibi quidem ſimile eſt, aliis vero o-
mnibus diſſimile. Non enim poteſt incorporeum corpori
apparere. Ea eſt diſtantia ſimilis ad diſſimile, ac diſſimilis de-
10 fectio ad ſimile. 10 Nam vnitas omniū initium exiſtit & ra-
dix * & initium exiſtit], abſq; autē initio nihil, * principium
vero ex nihilo aut ex ſe. Quandoquidē eſt aliorū inchoatio,
ipſa

καὶ ὁ μὲν κόσμος τῶν ζώων ἐπλεονέκτει τὸ ζῶον, καὶ τὸ κό-
σμου τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν. θεατὴς γὰρ ἐγένετο τῶν ἔργων τοῦ
θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐθαύμασε, καὶ ἐγνώρισε, τὸν ποιήσαντα.
3 Τὸν μὲν οὖν λόγον, ὦ Τάτ, ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἐμέρισε· 3
τὸν δὲ νοῦν, οὐκέτι, οὐ φθονῶν τισίν· ὁ γὰρ φθόνος οὐκ ἔν-
θεν † ἔρχεται, κάτω δὲ συνίσταται ταῖς τῶν νοῦν μὴ ἐχόν- † ἄρχεται
των ἀνθρώπων ψυχαῖς. Διὰ τί οὖν, ὦ πάτερ, οὐ πᾶσιν ἐμέρι-
σε τὸν νοῦν ὁ θεός. Ἠθέλησεν, ὦ τέκνον, τοῦτον ἐν μέσῳ ταῖς
ψυχαῖς ὥσπερ ἆθλον ἱδρῦσθαι. Καὶ ποῦ αὐτὸν ἱδρύσατο.
4 Κρατῆρα μὲν γὰρ πληρώσας τούτου, κατέπεμψε δοὺς 4
κήρυκα, καὶ ἐκέλευσεν αὐτῷ κηρύξαι ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρ-
δίαις τάδε· βάπτισον σεαυτὴν ἡ δυναμένη εἰς τοῦτον τὸν
κρατῆρα, ἡ πιστεύουσα ὅτι ἀνελεύσῃ πρὸς τὸν καταπέμ-
ψαντα τὸν κρατῆρα, ἡ γνωρίζουσα ἐπὶ τί γέγονας. ὅσοι μὲν
οὖν συνῆκαν τοῦ κηρύγματος, καὶ ἐβαπτίσαντο τοῦ νοός, οὗτοι
μετέσχον τῆς γνώσεως, καὶ τέλειοι ἐγένοντο ἄνθρωποι, τὸν
νοῦν δεξάμενοι. ὅσοι δὲ ἥμαρτον τοῦ κηρύγματος, αὐτοὶ μὲν † τὸ † οἱ λογικοὶ
λόγον, τὸν δὲ νοῦν μὴ προσειληφότες, ἀγνοοῦντες ἐπὶ τί γεγόνα-
σι, καὶ ὑπὸ τίνων. 5 Αἱ δὲ αἰσθήσεις τούτων ταῖς τῶν ἀλόγων 5
ζώων παραπλήσιαι, καὶ ἐν θυμῷ καὶ ἐν ὀργῇ τὴν κρᾶσιν ἔ-
χοντες, οὐ θαυμάζοντες τὰ θέας ἄξια. ταῖς δὲ τῶν σωμά-
των ἡδοναῖς καὶ ὀρέξεσι προσέχοντες, καὶ διὰ ταῦτα τὸν ἄν-
θρωπον γεγονέναι πιστεύοντες. ὅσοι δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ δωρεᾶς
μετέσχον, οὗτοι ὦ Τάτ, κατὰ τὴν σύγκρισιν τῶν ἔργων, ἀθάνατοι
ἀντὶ θνητῶν εἰσί. πάντα ἐμπεριλαβόντες τῷ ἑαυτῶν νοΐ,
τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ εἴ τι ἐστὶν ὑπὲρ οὐρανὸν. τοσοῦ-
τον ἑαυτοὺς ὑψώσαντες εἶδον τὸ ἀγαθόν, καὶ ἰδόντες συμφορὰν
ἡγήσαντο τὴν ἐνθάδε διατριβήν, καταφρονήσαντες πάν-
των τῶν σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων ἐπὶ τὸ ἓν καὶ μόνον σπεύ-
δουσιν. 6 Αὕτη, ὦ Τάτ, ἡ τοῦ νοῦ ἐστὶν ἐπιστήμη τῶν θείων ἐντορία, 6
καὶ ἡ τοῦ θεοῦ κατανόησις, θείου ὄντος τοῦ κρατῆρος. Κἀγὼ
βαπτισθῆναι βούλομαι, ὦ πάτερ. Ἐὰν μὴ πρῶτον τὸ σῶμά σου
μισήσῃς, ὦ τέκνον, σεαυτὸν φιλῆσαι οὐ δύνασαι. Φιλήσας δὲ
σεαυτόν, νοῦν ἕξεις, καὶ τὸν νοῦν ἔχων, καὶ τῆς ἐπιστήμης μεταλή-
ψῃ. Πῶς ταῦτα λέγεις ὦ πάτερ. Ἀδύνατον γάρ ἐστιν ὦ τέκνον,
περὶ ἀμφότερα γίνεσθαι, τὰ θνητὰ δηλαδὴ καὶ τὰ θεῖα. δύο
γὰρ ὄντων τῶν ὄντων, σώματος καὶ ἀσωμάτου, ἐν οἷς τὸ θνη-
τὸν καὶ τὸ θεῖον, ἡ αἵρεσις θατέρου καταλείπεται τῷ ἑλέσθαι
βουλομένῳ. οὐ γάρ ἐστιν ἀμφότερα ἐν οἷς τὸ ἑλέσθαι ἐστὶ κατα-
λείπεται. τὸ δὲ ἕτερον ἐλαττωθὲν τὴν τοῦ ἑτέρου ἐφανέρω-
σεν ἐνέργειαν. 7 Ἡ μὲν οὖν ἐνέργεια τοῦ κρείττονος αἵρεσις, 7
οὐ μόνον τῷ ἑλομένῳ καλλίστη τυγχάνει, τὸν ἄνθρωπον ἀπο-
θεῶσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς θεὸν εὐσέβειαν ἐπιδείκνυσιν. ἡ
δὲ τοῦ ἐλάττονος, τὸν μὲν ἄνθρωπον ἀπώλεσεν· οὐδὲν δὲ εἰς
τὸν θεὸν ἐπλημμέλησεν, ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι καθάπερ αἱ πομ-
παὶ μέσον παρέρχονται, μήτε αὐταὶ ἐνεργῆσαί τι δυνάμεναι,
τοὺς δὲ ἐμποδίζουσαι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι μόνον
πομπεύουσιν ἐν τῷ κόσμῳ παραγόμενοι ὑπὸ τῶν σωμα-
τικῶν ἡδονῶν. 8 Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὦ Τάτ, τὰ μὲν 8
παρὰ τοῦ θεοῦ ἡμῖν ὑπῆρξε καὶ ὑπάρξει· τὰ δέ, ἀφ' ἡ-
μῶν ἀκολουθησάτω, καὶ μὴ ὑστερησάτω· ἐπεὶ ὁ μὲν θεὸς ἀ-
ναίτιος· ἡμεῖς δὲ αἴτιοι τῶν κακῶν, ταῦτα προκρίνοντες
τῶν ἀγαθῶν. ὁρᾷς, ὦ τέκνον, πόσα ἡμᾶς δεῖ σώματα διεξελ-
θεῖν, καὶ πόσους χοροὺς δαιμόνων, καὶ συνέχειαν καὶ δρόμους ἀστέ-
ρων, ἵνα πρὸς τὸν ἕνα καὶ μόνον θεὸν σπεύσωμεν. διαβατὸν
γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀπέραντον, καὶ ἀτελές. αὐτῷ δὲ καὶ ἄναρ-
χον· ἡμῖν δὲ δοκοῦν ἀρχὴν ἔχειν τὴν γνῶσιν. 9 Οὐκ αὐτοῦ 9
οὖν ἀρχὴ γίνεται ἡ γνῶσις, ἀλλ' ἡμῖν τὴν ἀρχὴν παρέχε-
ται τοῦ γνωσθησομένου. λαβώμεθα οὖν τῆς ἀρχῆς, καὶ ὁδεύ-
σωμεν τάχει ἅπαντα. πάνυ γάρ ἐστι † σκολιὸν τό, τὰ συνή- † [illegible]
θη καὶ παρόντα καταλιπόντα, ἐπὶ τὰ παλαιὰ καὶ ἀρχαῖα ἀ-
νακάμπτειν. τὰ μὲν γὰρ φαινόμενα τέρπει· τὰ δὲ ἀφανῆ
δυσπιστεῖν ποιεῖ. φανερώτερα δέ ἐστι τὰ κακά· τὸ δὲ ἀγα-
θὸν ἀφανὲς τοῖς φανεροῖς. οὐ γὰρ μορφή, οὔτε τύπος ἐστὶν
αὐτῷ. διὰ τοῦτο, αὐτῷ μέν ἐστιν ὅμοιον, τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν ἀνόμοιον. ἀδύνατον γὰρ ἀσώματον σώματι φανῆναι. αὕτη
διαφορὰ τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ἀνόμοιον, καὶ τῷ ἀνομοίῳ ὑστέρημα πρὸς τὸ ὅμοιον. 10 Ἡ γὰρ μονὰς πάντων οὖ- 10
σα ἀρχὴ καὶ ῥίζα, καὶ ἀρχὴ οὖσα· ἄνευ δὲ ἀρχῆς οὐδέν, ἀρχὴ δὲ ἐξ οὐδενὸς ἢ ἐξ αὐτῆς. εἴπερ ἀρχή ἐστι τῶν ἑτέρων

Ipſa quidem eſt, non enim ex alio principio eſſe contigit | vnitas itaque initium eſt, & omnem comprehendit numerum, à nullo comprehenſa, & omnem numerum generat, ab alio nullo genita numero.
11 11 Omne autem genitum, imperfectum eſt, ac diuiduum, & incremento ac decremento obnoxium. Perfecto autem nihil horum contingit. Et quod augeri poteſt, augetur ab vnitate: perit autem à propria imbecillitate: cum non amplius vnitatem capere valeat. Ipſa tibi itaque, ô Tat, iuxta potentiam deſcripta eſt Dei imago: quam ſi ad amuſſim ſpeculeris, & oculis cordis conſideres, mihi fidem adhibe, ô fili, comperies tramitem ad ſuperna te ducentem: quinimo ipſa te deducet imago. Habet namque quiddam proprium ſpeculatio. Eos enim, qui contemplatione præueniunt, detinet, ac attrahit, inſtar, vt fertur, magnes lapis ferrum.

MERCVRII TRISMEGISTI AD FIlium ſuum Tat quod Deus inuiſibilis manifeſtiſſimus ſit.

CAPVT QVINTVM.

1 HVnc etiam ſermonem tibi tranſcurram, ô Tat, ne initio careas præſtantioris Dei nominis. Tu quoq; conſidera, qua arte id quod turba videri nô poſſe cenſet, ſolis luce tibi fiet clarius. Non enim niſi eſſet, viſum fugeret. Omne enim apparens genitum, * Nam apparuit |. quod autem non videtur, ſemper eſt. Non enim vt videatur, indiget: ſemper enim eſt, ac alia cuncta apparentia facit, ipſe non viſus exiſtens: vtpote qui ſemper eſt, ac manifeſtans, ipſe non manifeſtatur. * Non ipſe genitus eſt aſt in imaginatione omnis imaginari poſſe tribuens. |. Imaginatio namq; genitorum tantum eſt. Nihil etenim præter generationem eſt imaginatio.
2 2 Ipſe vero vnus ingenitus eſt, nulli ſcilicet imaginationi, aut conſpectui obnoxius. Cum autem omnia imaginationi ſubiiciat, per omnia videtur: ac in omnibus, maxime in quibus vult, apparebit. Tu itaq;, ô Tat fili, precare primum Dominum ac Patrem ſolum & nô vnum, ſed à quo vnus, propitium fore, vt talem Deum cognoſcere poſſis: & tibi radium vnum eius, ac tuæ intelligentiæ illucere. Solus namq; intellectus, quod videri non poteſt intuetur. * ſicuti ipſe videri non poteſt |. ſi mentis oculis potes cernere, apparebit, ô Tat. Abundans etenim per vniuerſum mundum elucet Dominus. Intelligentiam ſumere, conſpicere, & tanquam tuis manibus apprehendere potes, ac Dei imaginem intueri. Si autem & quod in te eſt, à te non videtur, quomodo ipſe in ſe ipſo per oculos tibi apparebit?
3 3 Quod ſi ipſum intueri cupias, conſidera Solem: conſidera lunæ curſum: conſidera aſtrorum ordinem. Quis hunc obſeruat ordinē? Omnis enim ordo numero & loco circunſcribitur. Sol Deus maximus eſt eorum qui in cœlo Deorum: cui omnes cedunt Dii cœleſtes, tanquam regi & potenti. Et hic tantus, terra & mari maior patitur ſupra ſe habere ſtellas ipſo minores, munus ſuum obeuntes. Quemnam erubeſcens, aut quem reformidans, ô fili? Aſtrorum horum in cœlo exiſtentium quodlibet, nec ſimilem nec ęqualem curſum efficiunt. Quis vnicuique & modum & curſus magnitudinem determinauit?
4 4 Vrſa ipſa quæ circa ſe torquetur, & vniuerſum mundum circumuoluens. quis in hoc organum dominatur? Quis mari limites circunſcripſit? Quis terram firmauit? Eſt enim quiſpiam, ô Tat, qui horum omnium factor eſt ac dominus. Non enim poteſt locus, numerus, aut menſura, ſine factore conſeruari. Omnis etenim ordo ſine loco & ſine menſura nuſquā fit. Quinetiam nec is domino priuaretur, ô fili. * Etenim quod ordinis eſt expers, defectum patitur, quoquomodo ſe habeat, hoc quadā eſt ordinis ſerie, ac ſub domino eſt, qui nedum ordinem ei præſcripſit |.
5 5 Vtinā tibi fas eſſet volucri effecto volare in aera, ac ſublatus in mediū terræ & cœli videres, terræ quidem ſoliditatem, maris autē diffuſionem, fluminum vero fluxus, aeris mollitudinem, ignis acumen, * aſtrorū curſum |, cœli velocitatem, * & circa hæc ambitum |. O ſpectaculū illud, ô fili fortunatiſſimū: hæc omnia ſub vno momento conſiderare, immobilē moueri, non

αὕτη γάρ ἐστιν, ἐπεὶ μὴ ἄλλης ἀρχῆς ἔτυχεν οὖσα· μονὰς οὖν ἡ ἀρχὴ, καὶ πάντα ἀριθμὸν ἐμπεριέχει, ὑπὸ μηδενὸς ἐμπεριεχομένη· καὶ πάντα ἀριθμὸν γεννᾷ, ὑπὸ μηδενὸς γεννωμένη ἑτέρου ἀριθμοῦ. 11 Πᾶν δὲ τὸ γεννώμενον ἀτελὲς, καὶ † διαιρετὸν, καὶ αὐξητὸν, καὶ μειωτόν· τῷ δὲ τελείῳ οὐδὲν τούτων γίνεται· καὶ τὸ μὲν αὐξητὸν αὐξάνεται ἀπὸ τῆς μονάδος, ἁλίσκεται δὲ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας, μηκέτι δυνάμενον τὴν μονάδα χωρῆσαι. Αὕτη οὖν, ὦ Τὰτ, κατὰ τὸ δυνατὸν ὑπογέγραπταί σοι τοῦ θεοῦ εἰκών· ἣν ἀκριβῶς εἰ θεάσῃ, καὶ νοήσῃς τοῖς τῆς καρδίας ὀφθαλμοῖς, πίστευσόν μοι τέκνον, εὑρήσεις τὴν πρὸς τὰ ἄνω ὁδόν· μᾶλλον δὲ αὐτή σε ἡ εἰκὼν ὁδηγήσει. ἔχει γάρ τι ἴδιον ἡ θέα· τοὺς φθάσαντας θεάσασθαι κατέχει, καὶ ἀνέλκει καθάπερ φασὶν ἡ μαγνῆτις λίθος τὸν σίδηρον. 11

† ἀδιαίρετον.

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Τὰτ, ὅτι ἀφανὴς θεὸς, φανερώτατός ἐστι.

Καὶ τόνδε σοι τὸν λόγον ὦ Τὰτ διεξελεύσομαι, ὅπως μὴ ἀμύητος ᾖς τοῦ κρείττονος θεοῦ ὀνόματος· σὺ δὲ νόει πῶς τὸ δοκοῦν τοῖς πολλοῖς ἀφανὲς, φανερώτατόν σοι γενήσεται. οὐ γὰρ † εἰ μὴ ἦν ἀφανὲς ἦν, πᾶν γὰρ τὸ φαινόμενον γεννητόν· ἐφάνη γάρ, τὸ δὲ ἀφανὲς ἀεὶ ἐστι. τοῦ γὰρ φανῆναι οὐ χρῄζει. ἀεὶ γάρ ἐστι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα φανερὰ ποιεῖ, αὐτὸς ἀφανὴς ὢν ὡς ἀεὶ ὢν, φανερῶν αὐτὸς οὐ φανεροῦται· οὐκ αὐτὸς γεννώμενος, ἐν φαντασίᾳ δὲ πάντα φαντασιῶν. ἡ γὰρ φαντασία, μόνων τῶν γεννητῶν ἐστιν. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἡ φαντασία, ἢ γένεσις. 1

† ἂν ἦν

2 Ὁ δὲ εἷς ἀγέννητος δηλονότι καὶ ἀφαντασίαστος, καὶ ἀφανής. τὰ δὲ πάντα φαντασιῶν, διὰ πάντων φαίνεται, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ μάλιστα οἷς ἂν αὐτὸς βουληθῇ, φαίνεται. σὺ οὖν ὦ Τὰτ τέκνον, εὖξαι πρῶτον τῷ κυρίῳ καὶ πατρὶ, καὶ μόνῳ καὶ οὐχ ἑνὶ, ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ εἷς, ἵλεω τυχεῖν, ἵνα δυνηθῇς τὸν τηλικοῦτον θεὸν νοῆσαι, κἂν ἀκτῖνά σοι κἂν μίαν αὐτοῦ τῇ σῇ διανοίᾳ ἐκλάμψαι. νόησις γὰρ μόνη ὁρᾷ τὸ ἀφανὲς, ὡς καὶ αὐτὴ ἀφανής· εἰ οὖν δύνασαι τοῖς τοῦ νοῦ ὀφθαλμοῖς, φανήσεται ὦ Τάτ· ἀφθόνως γὰρ ὁ κύριος φαίνεται διὰ παντὸς τοῦ κόσμου· νόησιν λαβεῖν ἰδεῖν, καὶ λαβέσθαι αὐταῖς ταῖς χερσὶ δύναται, καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ θεάσασθαι. εἰ δὲ καὶ τὸ ἐν σοὶ ἀφανές ἐστί σοι, πῶς αὐτὸς ἐν σεαυτῷ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν σοι φανήσεται; 2

3 Εἰ δὲ θέλεις αὐτὸν ἰδεῖν, νόησον τὸν ἥλιον, νόησον τὸν σελήνης δρόμον, νόησον τῶν ἀστέρων τὴν τάξιν. τίς ὁ τὴν τάξιν τηρῶν; τάξις γὰρ πᾶσα περιώρισται ἀριθμῷ, καὶ τόπῳ. ὁ ἥλιος θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοὶ, ὡσπερεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ, καὶ οὗτος ὁ τηλικοῦτος, ὁ μείζων γῆς καὶ θαλάττης, ἀνέχεται ὑπὲρ ἑαυτὸν ἔχων ἑαυτοῦ μικροτέρους † πολιτεύοντας ἀστέρας, τίνα αἰδούμενος, ἢ τίνα φοβούμενος, ὦ τέκνον; ἕκαστος τούτων τῶν ἀστέρων οὐ τὸν ὅμοιον, ἢ ἴσον δρόμον ποιοῦνται ἐν οὐρανῷ ὄντες. τίς ὁ ἑκάστῳ τὸν τρόπον, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ δρόμου ὁρίσας; 3

† πολεύοντας

4 Ἄρκτος αὕτη ἡ περὶ αὐτὴν στρεφομένη, καὶ τὸν πάντα κόσμον συμπεριφέρουσα. τίς ὁ τοῦτο κεκτημένος τὸ ὄργανον; τίς ὁ τῇ θαλάσσῃ τοὺς ὅρους περιβαλών; τίς ὁ τὴν γῆν ἑδράσας; ἔστι γάρ τις, ὦ Τὰτ, ὁ τούτων πάντων ποιητὴς καὶ δεσπότης. ἀδύνατον γὰρ, ἢ τόπον, ἢ ἀριθμὸν, ἢ μέτρον φυλαχθῆναι χωρὶς τοῦ ποιήσαντος. πᾶσα γὰρ τάξις. ἀτοπία, καὶ ἀμετρία ἀποίητος, ἀλλ' οὐκ ἀδέσποτος οὐδὲ αὕτη, ὦ τέκνον. καὶ γὰρ εἰ τὸ ἄτακτον ἐστιν ἐνδεὲς, ὅτι κατέχει. τοῦτ' ἔστι τὸν τρόπον τῆς τάξεως, καὶ ὑπὸ τὸν δεσπότην ἐστὶ τὸν μηδέπω † αὐτῷ τὴν τάξιν τάξαντα. 4

† αὐτῇ

5 Εἴθε δυνατόν σοι ἦν πτηνῷ γενομένῳ ἀναπτῆναι εἰς τὸν ἀέρα, καὶ μέσον ἀρθέντα τῆς γῆς καὶ οὐρανοῦ ἰδεῖν, γῆς μὲν τὸ στερεὸν, θαλάσσης δὲ τὸ κεχυμένον, ποταμῶν δὲ τὰ ῥεύματα, ἀέρος τὸ ἀνειμένον, πυρὸς τὴν ὀξύτητα, ἄστρων τὸν δρόμον, οὐρανοῦ τὴν ταχύτητα, τὴν περὶ ταῦτα περίβασιν. ὢ θέας ἐκείνης, τέκνον, εὐτυχεστάτης. ὑπὸ μίαν ῥοπὴν πάντα ταῦτα θεάσασθαι, τὸν ἀκίνητον διακινούμενον, καὶ τὸν ἀφανῆ φαινόμενον, 5

δι'

non viſibilem videri, * per ea quæ mundi ordo efficit, & iſte
6 eſt ordinis ornatus |. 6 Si cupis & per mortalia ea quæ ſuper terram ac in profundo ſunt ſpeculari, conſidera, ô fili, conſtructum in vtero hominem, & accurate opificii artem ſcrutare, diſce quis pulchram ac Diuinam hanc operatus eſt hominis imaginem: quis oculos tornauit: quis nares & aures perfodit: quis os adaperuit: quis neruos produxit ac alligauit: quis venas deriuauit: quis oſſa ſolidauit: quis carni pellem circumduxit: quis digitos ſeparauit: quis pedibus plantam amplificauit: quis fodit poros: quis ſplenem produxit: quis cor pyramidatum fecit, * quis coſtas compegit |: quis iecur dilatauit: quis pulmonem cauernoſum fecit: quis aluũ ampliſſimam fecit: quis ſpecioſiora in conſpectum expreſſit, turpia vero celauit? Conſpice quot vnius materiæ artes, ac quot in vna circumſcriptione opera, omnia per pulchra, & omnia commenſurata, omnia autem in multifariam. Quis hęc omnia fecit? Qualis mater? Qualis pater? *niſi qui non vi-
7 detur, Deus qui cuncta proprio nutu operatus eſt.* 7 Nã ſimulachrũ aut imaginem ſine ſculptore aut pictore nullus fieri dicet. Hoc autem opificium ſine opifice factum erit? O multam cæcitatem! O multam impietatem! O multam perfidiam! Nunquam, ô fili Tat, opificia opifice excluseris: Quinimo præſtantior eſt tantus, eo quod ſecundum Deum nomine, * tantus eſt omnium Pater. Nam ſolus iſte eſt |, ac eſſe patrem hoc illi opus eſt. Si autem me quidpiam confidentius dicere coegeris, huius eſt eſſentia vniuerſa concipere & creare. Et quemadmodum ſine factore quicquam fieri non poteſt, ſic & hunc ſemper non eſſe, niſi cuncta ſemper facientem, in cœlo, in terra, in aere, in profundo, in vniuerſo mundi, in vniuerſo vniuerſi, in eo quod eſt, & in eo quod non eſt. Nam in omni illo nihil eſt, quod ipſe non ſit. Ipſe eſt ea quæ ſunt, & ea quæ non ſunt. Quæ quidem ſunt
8 diuulgat: quæ autem non ſunt in ſeipſo habet. 8 Iſte Dei nomine præſtantior eſt: iſte non viſus: iſte patentiſſimus, mente conſideratus: iſte oculis patens: iſte incorporeus, qui & multorum corporum. Quinetiam de omni corpore nihil eſt, quod iſte non ſit. Nam omnia quæ ſunt, & iſte eſt. Ac eapropter ipſe nomina omnia habet, quia vnius ſunt patris. Et propter hoc ipſe nomen non habet, cum omnium ſit pater. Quis itaque te benedicere poterit, ſuper te aut ad te vſque? Vbi autem aſpectans te laudabo, ſurſum, deorſum, intrinſecus, extrinſecus? Non enim circa te modus, non locus, nec aliud quicquam eorum, quæ ſunt. Omnia autem in te: omnia à te: omnia das, & nihil ſuſcipis. Nam omnia habes,
9 & quod non habes, nihil eſt. 9 Quando autem te cantu celebrabo? Neque enim hora tua neque tempus deprehendi poteſt. Super quo autem te canam, ſuper his, quæ operatus es aut ſuper his quæ non feciſti, ſuper iis quæ edidiſti? an ſuper iis quæ occuluiſti? Qua de cauſa vero te canam, quia meiipſius ſum: * an quod quidpiam proprium habeo |, aut velut alius exiſtens? Tu enim es, quicquid fuero: Tu es quod fecero: Tu es quod dixero: Tu quidem omnia es: Aliud nihil eſt, quod non es: Tu es omne genitum: * Tu ingenitum |. Mens quidem conſiderans, Pater vero conſtruens, Deus efficacia donans, Bonus autem vniuerſa faciens. *Nam Materiæ ſubtiliſſimum aer, aeris autem anima, animæ vero Mens, Mentis denique Deus.*

δι᾽ ὧν ποιεῖ αὐτὴ ἡ τάξις τοῦ κόσμου, καὶ οὗτος ὁ κόσμος τῆς
6 τάξεως. 6 Εἰ θέλεις καὶ διὰ τῶν θνητῶν θεάσασθαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν βυθῷ, νόησον, ὦ τέκνον, δημιουργούμενον ἐν τῇ γαστρὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ δημιουργήματος ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐξέτασον, καὶ μάθε τίς ὁ δημιουργῶν τὴν καλὴν ταύτην καὶ θείαν τοῦ ἀνθρώπου εἰκόνα. τίς ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς περιγράψας· τίς ὁ τὰς ῥῖνας καὶ τὰ ὦτα τρυπήσας· τίς ὁ τὸ στόμα διανοίξας· τίς ὁ τὰ νεῦρα ἐκτείνας καὶ δεσμεύσας· τίς ὁ ὀχετεύσας τὰς φλέβας· τίς ὁ τὰ ὀστέα στερεοποιήσας· τίς ὁ τὸ δέρμα τῇ σαρκὶ περιβαλών· τίς ὁ τοὺς δακτύλους διελών· τίς ὁ τοῖς ποσὶ βάσιν πλατύνας· τίς ὁ διορύξας τοὺς πόρους· τίς ὁ τὸν σπλῆνα ἐκτείνας· τίς ὁ τὴν καρδίαν πυραμοειδῆ ποιήσας· τίς ὁ τὰ † πλευρὰ συνθείς· τίς ὁ τὸ ἧπαρ πλατύνας· τίς ὁ τὸν πνεύμονα † σηραγγώσας· τίς ὁ τὴν κοιλίαν εὐρύχωρον ποιήσας· τίς ὁ τὰ τιμιώτατα εἰς τὸ φανερὸν ἐκτυπώσας, καὶ τὰ αἰσχρὰ κρύψας. ἴδε πόσαι τέχναι μιᾶς ὕλης, καὶ πόσα ἔργα μιᾶς περιγραφῆς, καὶ πάντα περικαλλῆ, καὶ πάντα μεμετρημένα, πάντα δὲ ἐν διαφορᾷ. τίς πάντα ταῦτα ἐποίησε; ποία μήτηρ, ποῖος πατήρ, εἰ μὴ ὁ ἀφανὴς θεὸς, τῷ αὐτοῦ θελήματι πάντα δημιουργήσας. † [illegible] † [illegible]
7 7 Καὶ ἀνδριάντα μὲν ἢ εἰκόνα χωρὶς ἀνδριαντοποιοῦ ἢ ζωγράφου οὐδείς φησι γεγενῆσθαι. τοῦτο δὲ τὸ δημιούργημα χωρὶς δημιουργοῦ γέγονεν; ὢ τῆς πολλῆς τυφλότητος. ὢ τῆς πολλῆς ἀσεβείας. ὢ τῆς πολλῆς ἀγνωμοσύνης. μηδέποτε, ὦ τέκνον Τάτ, ἀποστερήσῃς τοῦ δημιουργοῦ τὰ δημιουργήματα. μᾶλλον δὲ καὶ κρείττων ἐστὶν ὅσος κατὰ τὸ θεοῦ ὄνομα, τοσοῦτός ἐστιν ὁ πάντων πατήρ. καὶ γὰρ μόνος οὗτος, καὶ τοῦτο αὐτῷ τὸ ἔργον ἐστὶ πατέρα εἶναι. εἰ δέ τι με καὶ τολμηρότερον ἀναγκάζεις εἰπεῖν, τούτου ἐστὶν οὐσία, τὸ κύειν πάντα καὶ ποιεῖν. καὶ ὥσπερ χωρὶς τοῦ ποιοῦντος ἀδύνατόν ἐστι γενέσθαι τι, οὕτω καὶ τοῦτον ἀεὶ μὴ εἶναι, εἰ μὴ πάντα ἀεὶ ποιοῦντα, ἐν οὐρανῷ, ἐν γῇ, ἐν ἀέρι, ἐν βυθῷ, ἐν παντὶ τοῦ κόσμου, ἐν παντὶ τοῦ παντὸς, τῷ ὄντι καὶ τῷ μὴ ὄντι. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐν παντὶ ἐκείνῳ ὃ οὐκ ἔστιν αὐτός. ἔστιν αὐτὸς, καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα. τὰ μὲν γὰρ
8 ὄντα ἐφανέρωσε, τὰ δὲ μὴ ὄντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ. 8 Οὗτος ὁ θεὸς ὀνόματος κρείττων. οὗτος ὁ ἀφανής, οὗτος ὁ φανερώτατος, ὁ τῷ νοῒ θεωρητός. οὗτος ὁ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρατός. οὗτος ὁ ἀσώματος, ὁ πολυσώματος. μᾶλλον δὲ παντὸς σώματος. οὐδέν ἐστι † τοῦτο ὃ οὐκ ἔστι. πάντα γὰρ ἃ ἔστι καὶ οὗτός ἐστι. καὶ † οὗτος (?) διὰ τοῦτο αὐτὸς ὀνόματα ἔχει ἅπαντα, ὅτι ἑνός ἐστι πατρός. καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς ὄνομα οὐκ ἔχει, ὅτι πάντων ἐστὶ πατήρ. τίς οὖν σε εὐλογήσαι ὑπὲρ σοῦ ἢ πρὸς σέ; ποῦ δὲ καὶ βλέπων εὐλογήσω σε; ἄνω, κάτω, ἔσω, ἔξω; οὐ γὰρ τρόπος, οὐ τόπος ἐστὶ περὶ σέ, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν τῶν ὄντων. πάντα δὲ ἐν σοί, πάντα ἀπὸ σοῦ. πάντα δίδως, καὶ οὐδὲν λαμβάνεις. πάντα γὰρ ἔχεις, καὶ οὐδὲν ὃ οὐκ ἔχεις.
9 9 Πότε δέ σε ὑμνήσω; οὔτε γὰρ ὥραν σου, οὔτε χρόνον καταλαβεῖν δυνατόν. ὑπὲρ τίνος δὲ καὶ ὑμνήσω; ὑπὲρ ὧν ἐποίησας, ἢ ὑπὲρ ὧν οὐκ ἐποίησας; ὑπὲρ ὧν ἐφανέρωσας, ἢ ὑπὲρ ὧν ἔκρυψας; διὰ τί δὲ καὶ ὑμνήσω σε; ὡς ἐμαυτοῦ ὤν, ὡς ἔχων τι ἴδιον, ὡς ἄλλος ὤν; σὺ γὰρ εἶ ὃ ἂν ὦ, σὺ εἶ ὃ ἂν ποιῶ, σὺ εἶ ὃ ἂν λέγω. σὺ γὰρ πάντα εἶ, καὶ ἄλλο οὐδέν ἐστιν ὃ μὴ † εἰ.

† εἰ. σὺ εἶ πᾶν τὸ γενόμενον, σὺ τὸ μὴ γενόμενον· νοῦς μὲν νοούμενος, πατὴρ δὲ δημιουργῶν· θεὸς δὲ ἐνεργῶν· ἀγαθὸς δὲ ὁ πάντα ποιῶν. ὕλης μὲν γὰρ τὸ λεπτομερέστερον ἀήρ· ἀέρος δὲ ψυχή· ψυχῆς δὲ νοῦς· νοῦ δὲ ὁ θεός.

MERCVRII TRISMEGISTI QVOD IN ſolo Deo bonum eſt, alibi vero nuſquam.

CAPVT SEXTVM.

1 Bonum, ô Æſculapi, in nullo eſt, præterquam in ſolo Deo. Quinimo Bonum ſemper ipſe Deus eſt. Quod ſi ita ſit, eſſentiam eſſe decet omnis motus & generationis; expers autem nihil eſt eius, habens vero circa ſe conſtantem efficaciam, non egentem, ſimplicem, copioſiſſime ſuppeditantem, in principio vero vndique. Nam omne quod ſuggerit, Bonũ eſt. Quando dico & vndique, & ſemper bonum eſſe dico. Hoc autẽ nulli aliũ adeſt, niſi ſoli Deo. nõ enim cuiuſquã rei indiget, vt illud poſſidẽdi libidine male poſſideat, ac malus fiat. Neq; eorũ quæ ſũt quicquã venerandũ eſt ipſi, quo priuatus mœſtus fiat. Mœror nãq; malitiæ pars eſt. Nec aliquid

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ ΟΤΙ ΕΝ μόνῳ τῷ θεῷ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ἀλλαχόθι δὲ οὐδαμοῦ.

1 Τὸ ἀγαθὸν, ὦ Ἀσκληπιὲ, ἐν οὐδενί ἐστιν, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ θεῷ. μᾶλλον δὲ τὸ ἀγαθὸν αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς ἀεί. εἰ δὲ οὕτως, οὐσίαν εἶναι δεῖ πάσης κινήσεως καὶ γενέσεως· ἔρημον δὲ οὐδέν ἐστιν αὐτῆς, περὶ δὲ αὐτὴν στατικὴν ἐνέργειαν ἔχουσαν ἀνενδεῆ καὶ † ἀτέλεστον, πληρεστάτην χορηγὸν, ἐν δὲ ἀρχῇ † πάντοσε. πᾶν γὰρ χορηγοῦν, ἀγαθόν. ὅταν λέγω καὶ † πάντοσε καὶ ἀεὶ ἀγαθόν ἐστι. τοῦτο δὲ ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ πρόσεστιν, εἰ μὴ μόνῳ τῷ θεῷ. οὔτε γὰρ ἐνδεής ἐστί τινος, ἵνα ἐπιθυμήσας αὐτὸ κτήσασθαι † κακῶς κέκτηται καὶ κακὸς γένηται. οὐδὲ τῶν ὄντων οὐδὲν † ἀποβλητόν ἐστιν αὐτῷ ὃ ἀποβαλὼν λυπηθήσεται. λύπη γὰρ κακίας μέρος. οὔτε κρεῖττον

† ἀπέριττον (?), πάντοσε. † πάντοτε. † κακὸς γένηται. † ἀπόβλητον.

aliquid illo præſtantius eſt, à quo debelletur. * Neq; compar eſt ei, | à quo contumelia affici poſſit, & hac de cauſa eum amet. Nec qui audire contemnat, cui ſtomachetur, neque
2 prudentius, quod æmuletur. 2 Cum autem hæc non ſint in cuiuſquam eſſentia, quid ſupererit præter vnicum illud Bonum? Nam veluti nihil horum malorum eſt in huiuſmodi eſſentia: ita in aliarum nulla Bonum comperietur. In cunctis etenim alia omnia ſunt, æque in paruis & magnis, atque in ſingulis, maxime in hoc animali omnium ingentiſſimo ac potentiſſimo. Paſſionibus quidem conferta ſunt genita. nam ipſa generatio patibilis eſt. Vbi autem paſſio, nuſquam bonum: vbi autem bonum, nuſquam ibi paſſio. Vbi namq; dies, nuſquam nox: vbi vero nox, nuſquam dies. Non itaque poteſt in generatione Bonum eſſe, ſed in ſolo ingenito. Velut namque particeps omnium facta eſt materia, ita & ipſius boni. Hac ſententia bonus eſt mundus, iuxta id quod omnia operatur. Vt in parte operandi bonus ſit: in omnibus autem
3 reliquis non bonus. Etenim patibilis eſt, ac mobilis, & patibilium operator. 3 In homine vero, ad mali collationem bonum conſtituitur. Nam quod non vltra modum malum eſt, ibi bonum eſt. Quod autem hic bonum particula, eſt mali minima. Non igitur poteſt bonum hic à nequitia purgari. Ibi namque bonum malo fœdatur, Malo quidem oblitum non amplius bonum permanet, non permanens autem, malum efficitur. Igitur in vnico Deo bonum eſt, * aut ipſe Deus Bonum eſt |. Solum itaque boni nomen ineſt hominibus, ô Æſculapi, effectus vero nuſquam. * nam fieri nequit |. Non enim capeſſit id, corpus materia conſtans vndique nequitia conſtrictum, laboribus, mœroribus, cupidinibus, iracundiis, deceptionibus, ac inſanis opinionibus. Et omnium nequiſſimum eſt, ô Æſculapi, vnumquodque ſcilicet horum proxime dictorum, *creditur hic maximum eſſe bonum, quod citius inſuperabile malum eſt, nempe ventris cultus, omnium*
4 *nequitiarum ſuppeditator, & impoſtor & ibi eſt abſentia boni.* 4 *Et ego quidem Deo gratias ago, qui in mentem meam adeo miſerit de boni notitia, quod ipſum in mundo eſſe ſit extra potentiam, cum mundus nequitiæ plenitudo ſit. Deus autem boni, aut Bonum Dei.* Nam Pulchri excellentiæ ſunt circa ipſam eiuſdem boni apparentis eſſentiam, & puriores & ſinceriores, forſitan, & ipſæ illius eſſentiæ ſunt. Auderem enim dicere, ô Æſculapi, Dei eſſentiam, ſiquidem eſſentiam habet, Pulchrum eſſe. Pulchrum autem & Bonum nihil reperitur eorum, quæ ſunt in mundo. Omnia namque oculo ſuccumbentia, ſpectra ſunt & veluti lineamenta. Quæ vero non ſubmittuntur oculo, ſuper omnia quidem ſunt ea quæ Pulchri & Boni. Nam ſicut oculus Deum intueri non poteſt: ita nec pulchrum & Bonum. Hæ namque ſunt Dei partes, incolumes, propriæ, ſui ſolius, familiares, inſeparabiles, amabiliſſimæ:
5 quas vel ipſe Deus amat: vel ipſæ Deū amant. 5 Si Deum cognoſcere potes, Pulchrū & Bonū cognoſces, prælucens ac à Deo præradiatum. Pulchritudo namq; illa incomparabilis, & bonū illud vltra imitationē, inſtar ipſius Dei. Veluti itaq; Deum intelligis: ita pulchrum & Bonum intellige. Nam ſociari non poſſunt hæc reliquis aliorum animantium, cum à Deo ſeuocari non valeant. Si de Deo ſciſcitaris, de Pulchro quoque ſciſcitaberis. Vnica namque via ad illud fert, cum cognitione nempe pietas. Quocirca qui ignorant, & pietatis viam reſpuunt, * pulchrum | & bonum hominem dicere confidunt, qui nec in ſomnis ſi quod ſit bonum, ſpeculati ſunt: quinetiam omni nequitia præoccupati, malum eſſe bonum credunt: & ſic illo ſine ſatietate vtuntur: ac illo priuati formidant, omnia autem impugnantes, vt non ſolum habeant, quinimo illud amplificent. Huiuſmodi ſunt humana bona & pulchra, ô Æſculapi, quæ vitare nec odiſſe valemus. Omnium quidem moleſtiſſimum, quod eorum indigentiam habemus, ac abſque his vitam ducere non poſſumus.

MER-

αὐτῷ ἐστιν οὐδέν, ὑφ' οὗ πολεμηθήσεται, οὐδὲ σύζυγόν ἐστιν αὐτῷ εἰς τὸ ἀδικηθῆναι· καὶ διὰ τοῦτο αὐτοῦ ἐρασθήσεται· οὔτε ἀνήκοον ᾧ ὀργισθήσεται· οὔτε σοφώτερον, ὃ ζηλώσει. 2 Τούτων δὲ μὴ ὄντων τῇ οὐσίᾳ, μηδὲν ὅ τι ὑπολείπεται, ἢ μόνον τὸ ἀγαθόν. ὥσπερ γὰρ οὐδὲν τῶν κακῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ οὐσίᾳ, οὕτως ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων τὸ ἀγαθὸν εὑρεθήσεται. ἐν πᾶσι γὰρ τὰ ἄλλα πάντα ἐστί, καὶ ἐν τοῖς μικροῖς, καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕνα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ζώῳ τῷ πάντων μείζονι καὶ δυνατωτάτῳ. παθῶν γὰρ πλήρη τὰ γεννητά, αὐτῆς τῆς γενέσεως παθητῆς οὔσης. ὅπου δὲ πάθος, οὐδαμοῦ τὸ ἀγαθόν· ὅπου δὲ τὸ ἀγαθόν, οὐδαμοῦ οὐδὲ ἓν τὸ πάθος. ὅπου γὰρ ἡμέρα, οὐδαμοῦ νύξ· ὅπου δὲ νύξ, οὐδαμοῦ ἡμέρα. ὅθεν ἀδύνατον ἐν γενέσει εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἐν μόνῳ δὲ τῷ ἀγεννήτῳ. ὥσπερ δὲ μετουσία πάντων ἐστὶν ἐν τῇ ὕλῃ δεδομένη, οὕτω καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. τοῦτον τὸν τρόπον ἀγαθὸς ὁ κόσμος, καθὰ καὶ αὐτὸς πάντα ποιεῖ, ὡς ἐν τῷ μέρει τοῦ ποιεῖν ἀγαθὸς εἶναι· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν οὐκ ἀγαθός. καὶ γὰρ παθητός ἐστι, καὶ κινητός, καὶ παθητῶν ποιητής. 3 Ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ, κατὰ σύγκρισιν † τοῦ κακοῦ τὸ ἀγαθὸν τέτακται. 3 † τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακόν τὸ γὰρ μὴ λίαν κακόν, ἐνθάδε τὸ ἀγαθόν ἐστι· τὸ δὲ ἐνθάδε ἀγαθόν, μόριον τοῦ κακοῦ τὸ ἐλάχιστον. ἀδύνατον οὖν τὸ ἀγαθὸν ἐνθάδε καθαρεύειν τῆς κακίας. κακοῦται γὰρ ἐνθάδε τὸ ἀγαθόν, κακούμενον γὰρ οὐκέτι ἀγαθὸν μένει. μὴ μεῖναν δέ, κακὸν γίνεται. ἐν μόνῳ ἄρα τῷ θεῷ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ἢ αὐτός ἐστιν ὁ θεὸς τὸ ἀγαθόν. μόνον οὖν, ὦ Ἀσκληπιέ, τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ἐν ἀνθρώποις, τὸ δὲ ἔργον οὐδαμοῦ. ἀδύνατον γάρ. οὐ γὰρ χωρεῖ σῶμα ὑλικόν, τὸ πανταχόθεν ἐσφιγμένον κακίᾳ, καὶ πόνοις, καὶ ἀλγηδόσι, καὶ ἐπιθυμίαις, καὶ ὀργαῖς, καὶ ἀπάταις, καὶ δόξαις ἀνοήτοις. καὶ τὸ πάντων κάκιστόν ἐστιν, ὦ Ἀσκληπιέ, ὅτι ἕκαστον τούτων τῶν προειρημένων ἐμπεπίστευται ἐνθάδε τὸ μέγιστον εἶναι ἀγαθόν, τὸ μᾶλλον ἀνυπέρβλητον κακόν, ἡ γαστριμαργία ἡ τῶν κακῶν πάντων χορηγός, ἡ πλάνη, ἡ ἀπουσία ἐνθάδε τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι. 4 Κἀγὼ δὲ χάριν ἔχω τῷ θεῷ, τῷ εἰς νοῦν μοι βαλόντι καὶ περὶ τῆς γνώσεως τοῦ 4
ἀγαθοῦ, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι. ὁ γὰρ κόσμος πλήρωμά ἐστι τῆς κακίας, ὁ δὲ θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τὸ ἀγαθὸν τοῦ θεοῦ. αἱ γὰρ ἐξοχαὶ † τοῦ καλοῦ περὶ αὐτήν εἰσι τὴν οὐσίαν † φαίνονται, καὶ καθαρώτεραι καὶ εἰλικρινέσταται, † τῶν καλῶν † φαίνονται τάχα που καὶ αὐταί αἱ οὐσίαι ἐκείνου. τολμητέον γὰρ εἰπεῖν, ὦ Ἀσκληπιέ, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, εἴ γε οὐσίαν ἔχει, τὸ καλόν ἐστι. τὸ δὲ καλὸν καὶ ἀγαθὸν οὐδέν ἐστι καταλαβέσθαι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ. πάντα γὰρ τῷ ὀφθαλμῷ ὑποπίπτοντα, εἴδωλά ἐστι, καὶ ὥσπερ σκιαγραφίαι· τὰ δὲ μὴ ὑποπίπτοντα, μάλιστα δὲ ἡ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ. καὶ ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς οὐ δύναται τὸν θεὸν ἰδεῖν, οὕτως οὔτε τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν. ταῦτα γὰρ τὰ μέρη τοῦ θεοῦ ἐστιν ὁλόκληρα, ἴδια αὐτοῦ μόνου, οἰκεῖα, ἀχώριστα, ἐρασμιώτατα, ὧν ἢ αὐτὸς ὁ θεὸς ἐρᾷ, ἢ αὐτὰ τοῦ θεοῦ ἐρᾷ. 5 Εἰ δύνασαι νοῆσαι τὸν θεόν, νοήσεις τὸ καλὸν 5
καὶ ἀγαθόν, τὸ ὑπερλαμπρόν, τὸ ὑπερλαμπόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ἐκεῖνο γὰρ τὸ κάλλος ἀσύγκριτον, καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀγαθὸν ἀμίμητον, ὥσπερ καὶ αὐτὸς ὁ θεός. ὡς οὖν τὸν θεὸν νοεῖς, οὕτω καὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν νόει. ἀκοινώνητα γὰρ ταῦτα τοῖς ἄλλοις τῶν ἄλλων ζώων ἐστί, διὰ τὸ ἀχώριστα εἶναι τοῦ θεοῦ. ἐὰν περὶ τοῦ θεοῦ ζητῇς, καὶ περὶ τοῦ καλοῦ ζητεῖς. μία γάρ ἐστιν ἡ εἰς αὐτὸ ἀποφέρουσα ὁδός, ἡ μετὰ γνώσεως εὐσέβεια. ὅθεν οἱ ἀγνοοῦντες, καὶ μὴ ὁδεύσαντες τὴν περὶ τῆς εὐσεβείας ὁδόν, καλὸν καὶ ἀγαθὸν τολμῶσι λέγειν ἄνθρωπον, μηδὲ ὄναρ θεασάμενον εἴ τί ἐστιν ἀγαθόν, ἀλλὰ παντὶ κακῷ προειλημμένον, καὶ τὸ κακὸν πιστεύσαντα ἀγαθὸν εἶναι, καὶ οὕτως αὐτῷ χρώμενον ἀκορέστως, καὶ φοβούμενον αὐτοῦ στερηθῆναι, πάντα δὲ ἀγωνιζόμενον, ἵνα μὴ μόνον ἔχῃ ἀλλὰ καὶ ἐπαύξῃ. τοιαῦτα τὰ ἀνθρώπεια ἀγαθά, καὶ τὰ καλά, ὦ Ἀσκληπιέ, ἃ οὔτε φυγεῖν δυνάμεθα, οὔτε μισῆσαι. τὸ γὰρ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι χρείαν αὐτῶν ἔχομεν, καὶ ζῆν τούτων χωρὶς οὐ δυνάμεθα.

ΕΡΜΟΥ

Digitized by Google

MERCVRII TRISMEGISTI QVOD MAXIMVM INTER HOMINES MALVM EORVM QVÆ DE DEO SVNT IGNORANTIA.

CAPVT SEPTIMVM.

1 QVo rapimini, ô temulēti homines, qui merum ignorantiæ ſermonem epotaſtis: quem ne ferre quidem poteſtis? Atqui iam ipſum vomite: ſtate ſobrie degentes, elapſum viſum oculis cordis recipientes. Sin minus omnes poteſtis, at ſaltem qui poteſtis. Ignorantiæ namque prauitas vniuerſam terram alluit, & profligat deploratam in corpore a-
2 nimam non patiens eam ſalutis portubus applicare. 2 Ne igitur vna periclitemini cum multo fluctu. Contrarias autem vndas paſſi, qui incolumitatis portum apprehendere poteſtis, ad hunc applicate. Percontamini ducem, qui ad manum viam vos doceat, ad intelligentiæ fores; vbi emicans eſt lumen, vacuum à tenebris: vbi nullus temulentiæ indulget; ſed omnes ſobrie degunt, corde aſpicientes ad eum, qui conſpici vult. Non enim audiri, non dici, non videri oculis poteſt: quinimo mente & corde. Primum decet te perrumpere, quem defers amictum, ignorantiæ textutam, nequitiæ firmamentum, corruptionis nodum, tenebroſum ambitum, viuam mortem ſenſitiuum, cadauer, circumlatum ſepulchrum, inquilinum furem, per ea quæ amat oſorem, per quæ autem odit inuidentem. 3 Talis eſt quo tectus eſt inimicus amictus, ſuffocans infra te ipſum: ne viſum recipiens, & veritatis pulchritudinem ſpeculatus, & in ea incumbens Bonum, oderis ipſius nequitiam, perſpectis eius inſidiis, quibus tibi inſidiatus eſt, efficiens inſenſilia ea, quæ cenſebantur & viſa erant ſenſilia, multa materia illa obſtruens, ac abominabili voluptate implens, ne quæ te audire decet, audias, nec videas quæ te conſpicere decet.

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ ΟΤΙ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΚΑΚΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ, Η ΠΕΡΙ τοῦ Θεοῦ ἀγνωσία.

Ποῖ φέρεσθε ὦ ἄνθρωποι, μεθύοντες, τὸν τῆς ἀγνωσίας 1
ἄκρατον λόγον ἐκπιόντες, ὃν οὐδὲ φέρειν δύνασθε, ἀλλ' ἤδη αὐτὸν καὶ ἐμεῖτε. στῆτε νήψαντες, ἀναβλέψαντες τοῖς τῆς καρδίας ὀφθαλμοῖς. καὶ εἰ μὴ πάντες δύνασθε, οἵγε καὶ δυνάμενοι. ἡ γὰρ τῆς ἀγνωσίας κακία ἐπικλύζει πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ συμφθείρει τὴν ἐν τῷ σώματι κατακεκλεισμένην ψυχήν, μὴ ἐῶσα ἐνορμίζεσθαι τοῖς τῆς σωτηρίας λιμέσι. μὴ συγκατενεχθῆτε τοιγαροῦν τῷ πολλῷ ῥεύματι.
2 Ἀναρροίᾳ δὲ χρησάμενοι, οἱ δυνάμενοι λαβέσθαι τοῦ τῆς σω- 2
τηρίας λιμένος, ἐνορμισάμενοι τούτῳ ζητήσατε χειραγωγὸν τὸν ὁδηγήσοντα ὑμᾶς ἐπὶ τὰς τῆς γνώσεως θύρας ὅπου ἐστὶ τὸ λαμπρὸν φῶς, τὸ καθαρὸν σκότους, ὅπου οὐδὲ εἷς μεθύει, ἀλλὰ πάντες νήφουσιν, ἀφορῶντες τῇ καρδίᾳ εἰς τὸν ὁραθῆναι θέλοντα. οὐ γάρ ἐστιν ἀκουστός, οὐδὲ λεκτός, οὐδὲ ὁρατὸς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ νῷ καὶ καρδίᾳ. πρῶτον δὲ δεῖ σε περιρρήξασθαι ὃν φορεῖς χιτῶνα, τὸ τῆς ἀγνωσίας ὕφασμα, τὸ τῆς κακίας στήριγμα, τὸν τῆς φθορᾶς δεσμόν, τὸν σκοτεινὸν περίβολον, τὸν ζῶντα θάνατον, τὸν † αἰσθητικὸν νεκρόν, τὸν περιφόρητον τά- [† αἰσθητὸν]
φον, τὸν ἔνοικον λῃστήν, τὸν δι' ὧν φιλεῖ μισοῦντα καὶ δι' ὧν μισεῖ φθονοῦντα. 3 Τοιοῦτός ἐστιν, ὃν ἐνεδύσω ἐχθρὸν χιτῶνα, ἄγχων σε κάτω πρὸς αὐτόν, ἵνα μὴ ἀναβλέψας καὶ θεασάμενος τὸ κάλλος τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ ἐγκείμενον ἀγαθόν, μισήσῃς τὴν τούτου κακίαν, νοήσας αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλήν, ἣν ἐπεβούλευσέ σοι τὰ δοκοῦντα καὶ μὴ νομιζόμενα αἰσθητήρια ἀναίσθητα ποιῶν, τῇ πολλῇ ὕλῃ αὐτὰ ἀποφράξας, καὶ μυσαρᾶς ἡδονῆς ἐμπλήσας, ἵνα μήτε ἀκούῃς περὶ ὧν ἀκούειν σε δεῖ, μήτε βλέπῃς περὶ ὧν βλέπειν σε δεῖ.

MERCVRII TRISMEGISTI QVOD EORVM QVÆ SVNT, NIHIL DEPERIT, AT MVtationes ſeducti homines abolitiones & interitus dicunt.

CAPVT OCTAVVM.

1 DE anima & corpore nunc dicendum eſt, ô fili. Quonam modo anima ſit immortalis, efficacia autem quanta ſit in conſtitutione corporis ac diſſolutione. Circa nihil etenim horum mors eſt: ſed conſideratio eſt immortalis denominationis, aut vanum opus, aut per priuationem primæ literæ, dicitur mortalis, pro immortalis. Mors enim abolitionis eſt. Eorum vero quæ ſunt in mundo, nihil deperit. Nam ſi mundus ſecundus Deus ſit, animalque immortale, non poteſt immortalis animalis pars vlla deperire. Quæ autem in mundo ſunt, omnia mundi ſunt partes, maxime quidem
2 homo, rationabile animal. 2 Omnium autem primus reuera æternus, ingenitus, & omnium opifex, Deus. Secundus vero qui ad ipſius imaginem ab ipſo factus eſt, & ab ipſo numine afflatus, nutritus, & immortalitate præditus, velut à proprio patre, ſemperuiuens tāquam immortalis. Semper viuens quidem ab æterno diſtepat. Nam hic ab alio factus non eſt. Quod ſi factus eſſet, nuſquam à ſeipſo factus eſſet: quinimo ſemper eſt. Æternum enim eſt, cuius æternum eſt omne. Pater autem ipſe à ſeipſo æternus. Mundus vero à
3 patre ſemperuiuens, ac immortalis factus eſt. 3 Et quantum materiæ reſidebat apud ſe, id totum Pater in corpus redigens, & coaceruans globoſum fecit, huic ipſi qualitatem circumducens, quæ & immortalis erat, habens æternum materiæ habitum. Affatim autem idearum qualia pater inſerens globo, velut in antro concluſit, cum omni qualitate, ornare cupiens quod cum ipſo erat quale. immortalitate enim circumit vniuerſum corpus: ne materia ab huius commixtione recedere volens, in ſuam ipſius confuſionem diſſoluatur. Quando enim incorporea erat materia, ô fili, confuſa erat. Habet autem hic etiam quandam, circa reliqua parua qualia ſe implicantem, id ſcilicet, quod eſt incrementi & decrementi, quod homines mortem denominant.

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ ΟΤΙ ΟΥΔΕΝ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ ΑΠΟΛΛΥΤΑΙ ΑΛΛΑ ΤΑΣ ΜΕΤΑ-βολὰς ἀπωλείας καὶ θανάτους πλανώμενοι λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι.

Περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, ὦ παῖ, νῦν λεκτέον, τρόπῳ 1
μὲν ποίῳ ἀθάνατος ἡ ψυχή· ἐνέργεια δὲ ποταπή ἐστι συστάσεως σώματος, καὶ διαλύσεως. περὶ οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ὁ θάνατος, ἀλλὰ νόημά ἐστιν ἀθανάτου προσηγορίας, ἢ κενὸν ἔργον, ἢ κατὰ στέρησιν τοῦ πρώτου γράμματος λεγόμενος θάνατος, ἀντὶ τοῦ ἀθάνατος. ὁ γὰρ θάνατος ἀπωλείας ἐστίν· οὐδὲν δὲ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀπόλλυται. εἰ γὰρ δεύτερος θεὸς ὁ κόσμος, καὶ ζῷον ἀθάνατον, ἀδύνατόν ἐστι τοῦ ἀθανάτου ζῴου μέρος τι ἀποθανεῖν· πάντα δὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ μέρη ἐστὶ τοῦ κόσμου· μάλιστα δὲ ὁ ἄνθρωπος
τὸ λογικὸν ζῷον. 2 Πρῶτος γὰρ πάντων ὄντως καὶ ἀΐδιος καὶ 2
ἀγέννητος, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων θεός. δεύτερος δὲ ὁ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενος, καὶ ὑπ' αὐτοῦ συνεχό-
μενος καὶ τρεφόμενος, ἀθανατιζόμενος, ὡς ὑπὸ † ἰδίου [† αἰδίου]
πατρός, ἀείζωον, ὡς ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀείζωον τοῦ ἀϊδίου διαφέρει. ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ ἑτέρου οὐκ ἐγένετο· εἰ δὲ καὶ ἐγένετο, ὑφ' ἑαυτοῦ οὔποτε ἐγένετο ἀλλ' ἀεὶ γίνεται. τὸ γὰρ ἀΐδιον, ᾧ ἀΐδιόν ἐστι τὸ πᾶν. ὁ δὲ πατήρ, αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀΐδιος· ὁ δὲ κό-
σμος ὑπὸ τοῦ πατρὸς † ἀείζωος καὶ ἀθάνατος γέγονε. [† ἀΐδιος]
3 Καὶ ὅσον ἦν τῆς ὕλης ἀποκείμενον τῷ ἑαυτοῦ, τὸ πᾶν ὁ πατὴρ 3
σωματοποιήσας καὶ ὀγκώσας, ἐποίησε σφαιροειδές, τοῦτο αὐτῷ τὸ ποιὸν περιθείς, οὖσαν καὶ αὐτὴν ἀθάνατον καὶ ἔχουσαν ἀΐδιον τὴν ὑλότητα. πλέον δὲ τῶν ἰδεῶν τὰ ποιὰ ὁ πατὴρ ἐγκατασπείρας τῇ σφαίρᾳ, ὥσπερ ἐν ἄντρῳ κατέκλεισε πάσῃ ποιότητι, κοσμῆσαι βουλόμενος τὸ μετ' αὐτοῦ ποιόν· τῇ δὲ ἀθανασίᾳ περιέβαλε τὸ πᾶν σῶμα, ἵνα μὴ ὕλη καὶ τῆς τούτου συστάσεως θελήσασα ἀποστῆναι διαλυθῇ εἰς τὴν ἑαυτῆς ἀταξίαν. ὅτε γὰρ ἦν ἀσώματος ἡ ὕλη, ὦ τέκνον, ἄτακτος
ἦν· ἔχει δὲ καὶ ἐνθάδε † τινὰ περὶ τὰ ἄλλα μικρὰ ποιὰ εἰλουμένην, τὸ τῆς αὐξήσεως, καὶ τὸ τῆς μειώσεως, ὃν θάνατον οἱ ἄνθρω- [† τὴν]

4 nant. 4 Ipſa vero confuſio fit circa terrena viuentia. Cœleſtium nimirum corpora, vnicum habent ordinem, quem primitus à patre ſortita ſunt. Obſeruatur enim ipſe à ſingulorum inſtauratione indiſſolutus. Renouatio autem conſtitutionis terrenorum corporum, ſiue diſſipatio ipſa, reſtaurantur in corpora indiſſolubilia, id eſt immortalia: ac proinde fit ſenſus priuatio, non autem corporum abrogatio.

5 5 Tertium autem viuens homo, iuxta mundi imaginem factus, mentem ad Patris arbitrium habens, præter reliqua terrena animantia, non tantum cum ſecundo Deo ſympathiam habet, verum & primi notitiam. Alterum quidem præſentit, velut corporeum: alterius autem intelligentiam ſuſcipit, tanquam incorporei, & mentis Boni. *Hoc itaque animal num abrogatur? Bona verba, ô fili, & intellige quid Deus, quid mundus, quid animal immortale, quid animal diſſolubile: & cognoſce mundum quidem à Deo & in Deo, hominem vero à mundo & in mundo: initium autem & ſumma & omnium conſtitutio, Deus.*

πικχαλοῦσιν. 4 Αὕτη δὲ ἡ ἀταξία † περὶ τὰ ἐπίγεια ζῶα γίνεται· τῶν γὰρ οὐρανίων τὰ σώματα μίαν τάξιν ἔχει ἣν εἴληχεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὴν ἀρχήν· τηρεῖται δὲ αὕτη ὑπὸ τῆς ἑκάστου ἀποκαταστάσεως ἀδιάλυτος· ἡ δὲ ἀποκατάστασις τῶν ἐπιγείων σωμάτων συστάσεως † ἡ δὲ διάλυσις αὐτῶν ἀποκαθίσταται εἰς τὰ ἀδιάλυτα σώματα, τουτέστι τὰ ἀθάνατα· καὶ οὕτω στέρησις γίνεται τῆς αἰσθήσεως, οὐκ ἀπώλεια τῶν σωμάτων. 5 Τὸ δὲ τρίτον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, κατ' εἰκόνα τοῦ κόσμου γενόμενος, † νοῦν κατὰ βούλησιν τοῦ πατρὸς ἔχων παρὰ τὰ ἄλλα ἐπίγεια ζῶα, οὐ μόνον πρὸς τὸν δεύτερον θεὸν συμπάθειαν ἔχων, ἀλλὰ καὶ ἔννοιαν τοῦ πρώτου. τοῦ μὲν γὰρ αἰσθάνεται ὡς σώματος· τοῦ δὲ ἔννοιαν λαμβάνει ὡς ἀσωμάτου, καὶ νοῦ τοῦ ἀγαθοῦ. τοῦτο οὖν οὐκ ἀπόλλυται τὸ ζῶον; Εὐφήμησον, ὦ τέκνον, καὶ νόησον, τί θεός, τί κόσμος, τί ζῶον ἀθάνατον, τί ζῶον διαλυτόν· καὶ νόησον, ὅτι ὁ μὲν κόσμος ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ θεῷ· ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὑπὸ τοῦ κόσμου, καὶ ἐν τῷ κόσμῳ· ἀρχὴ δὲ, καὶ περιοχὴ καὶ σύστασις πάντων, ὁ θεός. 4 † τοῦ † ἡ δὲ 5 † ὁ

MERCVRII TRISMEGISTI DE INTELLIgentia & ſenſu. Et quod in ſolo Deo pulchrum & bonum eſt, alibi vero nuſquam.

CAPVT NONVM.

1 NVper, ô Æſculapi, perfectum edidi ſermonem: nunc autem neceſſarium arbitror conſentaneum eſſe etiam de ſenſu tractatum edisſerere. Senſus etenim & intelligentia diſcrimen habere cenſentur: eo quod illud materiale, hoc vero eſſentiale ſit. Mihi tamen apparent ambo coaleſcere, non autem diuidi: in hominibus loquor. In cæteris namque animantibus naturæ ſenſus coniungitur, in hominibus vero intelligentia. Ab intelligentia autem tantum diſtat intellectus, quantum à diuinitate Deus: Nimirum diuinitas à Deo eſt, intelligentia vero ab intellectu, ſoror exiſtens ſermonis, ac ſibi mutuo inſtrumenta. Neque enim ſermo voce depromitur abſque intelligentia: vt nec intelligentia ſine ſermone eluceſcit.

2 2 Senſus itaque & intelligentia ambo in hominem vna confluunt, velut inter ſe connexa. Nam ſine ſenſu intelligi non poteſt, neque ſine intelligentia ſenſu percipi. Fieri autem poteſt, intelligentiam ſine ſenſu intelligi, eorum inſtar qui in ſomniis viſum ſpeculantur. Mihi autem apparet fieri vtroſque effectus in ſomniorum viſu, expergefactis enim ſenſus in corpus dirimitur, & in animam. Et cum vtræque ſenſus partes ad ſe inuicem conueniunt, tum intelligentia pronunciatur à mente progenita.

3 3 Mens quidem omnes notitias concipit, nimirum bonas, quo temporis à Deo ſemina receperit, contrarias autem quando ab aliquo Dæmonum. Nulla namque mundi pars Dæmonis eſt exors, Dæmonis inquam à Deo ſplendentis: qui quidem ſubintrans, ſerit propriæ efficaciæ ſemen. Et enixa eſt mens quod ſatū fuerat, adulteria, cædes, parricidia, ſacrilegia, impietates, ſuſpendia, manifeſtas præcipitantias, & cætera omnia, quotquot ſunt Dæmonum opera.

4 4 Dei quidem ſemina pauca, equidem magna, pulchra, & bona, probitas, continentia, & pietas. *Eſt autem pietas Dei cognitio. Quem qui cognouit oppletus omnium bonorum factus, notiones Diuinas ſcaturit, ac non vulgi intelligentiis ſimiles.* Quocirca qui cognitionem colunt, nec vulgo grati ſunt, nec ipſis vulgus, deſipere cenſentur, & riſus damnantur: odio & contemptui ſunt: & quandoque necantur. Nequitiam enim hic habitaturam diximus, ſuum ipſius locum degentem. eius nimirum regio terra eſt, non mundus, vt nonnullis placet impie loquentibus. Dei quidem cultor omnia ſuffert, cognitionem percipiens. Tali namq; omnia, quantumlibet aliis mala, bona ſunt. Et cū inſidiis petitur, omnia ad cognitionē confert: & ſolus mala efficit bona.

5 5 Rurſus ad ſermonem ſenſus redeo. Humanū eſt igitur, hominem communicare ſenſum intelligentiæ: non tamē omnis homo, vt prætuli, fruitur intelligentia. Sed alius quidē materialis, alius vero eſſentiæ cultor. Materialis enim malitiæ

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ,

περὶ νοήσεως, καὶ αἰσθήσεως, καὶ ὅτι ἐν μόνῳ τῷ Θεῷ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ἀλλαχόθι δὲ οὐδαμοῦ.

Χθές, ὦ Ἀσκληπιέ, τὸν τέλειον ἀποδέδωκα λόγον· νῦν δὲ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι ἀκόλουθον ἐκείνῳ καὶ τὸν περὶ αἰσθήσεως λόγον διεξελθεῖν. αἴσθησις γὰρ καὶ † νόησις διαφορὰν μὲν δοκοῦσιν ἔχειν, ὅτι ἡ μὲν ὑλική ἐστιν, ἡ δὲ οὐσιώδης· ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν ἀμφότεραι ἡνῶσθαι, καὶ μὴ διαιρεῖσθαι, ἐν ἀνθρώποις † λέγω. ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ζῴοις ἡ αἴσθησις τῇ φύσει ἥνωται, ἐν δὲ ἀνθρώποις ἡ νόησις. νοήσεως δὲ ὁ νοῦς διαφέρει τοσοῦτον, ὅσον ὁ θεὸς θειότητος. ἡ μὲν γὰρ θειότης ὑπὸ τοῦ θεοῦ γίνεται, ἡ δὲ νόησις ὑπὸ τοῦ νοῦ, ἀδελφὴ οὖσα τοῦ λόγου, καὶ ὄργανα ἀλλήλων. οὔτε γὰρ ὁ λόγος ἐκφωνεῖται χωρὶς νοήσεως, οὔτε ἡ νόησις φαίνεται χωρὶς λόγου. 1 † νόησις † λόγῳ

2 Ἡ οὖν αἴσθησις καὶ ἡ νόησις ἀμφότεραι εἰς τὸν ἄνθρωπον συνεπεισρέουσιν ἀλλήλαις, ὥσπερ συμπεπλεγμέναι· οὔτε γὰρ χωρὶς αἰσθήσεως † δυνατὸν νοῆσαι, οὔτε αἰσθέσθαι χωρὶς νοήσεως· δυνατὸν δὲ νόησιν χωρὶς αἰσθήσεως νοεῖσθαι, καθάπερ οἱ διὰ τῶν ὀνείρων φανταζόμενοι ὁράματα. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὸ γεγονέναι ἀμφοτέρας τὰς ἐνεργείας ἐν τῇ τῶν ὀνείρων ὄψει. ἐγρηγορότι γὰρ † αἴσθησις, διῄρηται γε εἴς τε τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ψυχήν· καὶ ὅταν ἀμφότερα τὰ μέρη τῆς αἰσθήσεως πρὸς ἄλληλα συμφωνήσῃ, τότε τὴν νόησιν ἐκφωνεῖσθαι, ἀποκυηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ νοῦ. 2 † δύναται † αἰσθάνεσθαι

3 Ὁ γὰρ νοῦς κύει πάντα τὰ νοήματα, ἀγαθὰ μὲν, ὅταν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τὰ σπέρματα λάβῃ, ἐναντία δὲ, ὅταν ὑπό τινος τῶν δαιμονίων, μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενοῦ ὄντος δαίμονος, τῷ ὑπὸ τοῦ θεοῦ πεφωτισμένῳ δαίμονι, ὅστις ὑπεισελθὼν, ἔσπειρε τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα, καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ σπαρὲν, μοιχείας, φόνους, πατροτυπίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ κρημνῶν καταφορὰς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα. 3

4 Τοῦ γὰρ θεοῦ τὰ σπέρματα ὀλίγα, μεγάλα μὲν, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ, ἀρετὴ, καὶ σωφροσύνη, καὶ εὐσέβεια· εὐσέβεια δέ ἐστι θεοῦ γνῶσις, ὃν ὁ ἐπιγνοὺς πλήρης γενόμενος πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὰς νοήσεις θείας ἴσχει, καὶ οὐ τοῖς πολλοῖς ὁμοίας. διὰ τοῦτο οἱ ἐν γνώσει ὄντες, οὔτε τοῖς πολλοῖς ἀρέσκουσιν, οὔτε οἱ πολλοὶ αὐτοῖς· μεμηνέναι δὲ δοκοῦσι, καὶ γέλωτα ὀφλισκάνουσι, μισούμενοί τε, καὶ καταφρονούμενοι, καὶ τάχα που καὶ φονευόμενοι. τὴν γὰρ κακίαν ἐνθάδε δεῖν οἰκεῖν εἴπομεν, ἐν τῷ ἑαυτῆς χωρίῳ οὖσαν. χωρίον γὰρ αὐτῆς ἡ γῆ, οὐχ ὁ κόσμος, ὡς ἔνιοί ποτε ἐροῦσι βλασφημοῦντες. ὁ μέντοι θεοσεβὴς, πάντα ὑποστήσεται αἰσθόμενος τῆς γνώσεως. πάντα γὰρ τῷ τοιούτῳ, κἂν τοῖς ἄλλοις τὰ κακὰ, ἀγαθά ἐστι. καὶ ἐπιβουλευόμενος, πάντα ἀναφέρει εἰς τὴν γνῶσιν. καὶ τὰ κακὰ μόνος ἀγαθοποιεῖ. 4

5 Ἐπάνειμι πάλιν ἐπὶ τὸν τῆς αἰσθήσεως λόγον. ἀνθρώπινον οὖν τὸ κοινωνῆσαι † ἀνθρώπῳ αἴσθησιν νοήσει. οὐ πᾶς δὲ ἄνθρωπος, ὡς προεῖπον, ἀπολαύει τῆς νοήσεως, ἀλλ' ὁ μὲν ὑλικός, ὁ δὲ οὐσιώδης. ὁ μὲν γὰρ μετὰ κακίας ὕλη. † ἀνθρώπου νόησιν

Digitized by Google

malitiæ incumbens, vt effatus ſum, à Dæmonibus ſemen
intelligentiæ ſuſcipit. Qui autem cum bono ſecundum eſ-
ſentiam ſumunt, à Deo ſalui fiunt. Quandoquidem Deus
omnium operator cū fabre facit omnia, efficit quidem ſibi
ſimilia. Vt autem hæc bona facta ſunt, in effectus vſum ſe-
gregat. Mundana quidem latio, generationes terens, quali-
tates producit, alias quidem fœdans nequitia, alias autem
bono purificans. Nam mundus, ô Æſculapi, ſenſum pro-
prium & intelligentiam habet, non humanæ ſimilem, nec
6 tam variam, alias autem eximiorem ac ſimpliciorem. 6 Mū-
di quidem ſenſus & intelligentia vna eſt: omnia ſcilicet fa-
cit, & in ſeipſum deſtruit, inſtrumentum quippe diuini nu-
tus, & reuera inſtrumenti efficacia præditum: vt omnia ſe-
mina ſuſcipiens à Deo apud ſe, conſeruans in ſeipſo, omnia
palam efficiat: & diſſoluens omnia reſtauret. Quocirca his
diſſolutis conſtitutione renouationem velox inſtar boni
vitæ agricolæ præſtet. Non eſt quod non vita donet: dum
fertur autem omnia viua efficit, ac pariter locus & operator
7 eſt vitæ. 7 Corpora autem in materia diſcrepant. Alia qui-
dem ſunt ex terra, quædam vero ex aqua, alia autem ex
aere, aliqua demum ex igne. omnia autem ſunt compoſita,
quædam plus, quædam autem ſimplicius: plus quidem gra-
uiora, minus vero leuiora. Velocitas autem lationis eius,
varietatem qualium in generationibus operatur. Aura e-
nim frequentiſſima exiſtens, corporibus qualitates porri-
8 git, cum vna vitæ plenitudine. 8 Pater itaque mundi Deus,
mundus vero eorum quæ in mundo ſunt. Et mundus qui-
dem Dei filius: quæ autem in mundo à mundo ſunt. Et iure
mundus nuncupatur. Omnia namque varietate generatio-
nis ornat & aſſiduitate vitæ, non defatigata operatione, ne-
ceſſitatis velocitate, elementorum compoſitione, & geni-
torum ordine. Ipſe itaque mundus neceſſario & proprie
nominatur. Omnium igitur animalium ſenſus & intelli-
gentias ab internis inducit, inſpirans ab amplectente ſe.
Mundus vero ſemel accepit, ſimul cum fieret: vti à Deo ac-
9 cepit, habet. 9 Deus autem non, vt aliquibus placet, eſt
ſenſus & intelligentiæ expers. Nam ſuperſtitione excæcati
inique loquuntur. Omnia nimirum quæcunque ſunt, ô Æ-
ſculapi, in Deo ſunt, à Deo genita, & inde pendentia: alia
per corpora operantia: partim per animalem eſſentiam mo-
uentia: quædam autem per ſpiritum vitam præſtantia: alia
vero defeſſa ſuſcipientia, & optimo iure. Quinetiam dicam
ipſum talia non habere, ac verum definiens, ipſe omnis eſt,
non extrinſecus aſciſcens illa, ſed extrorſum ea porrigens.
Et hoc eſt Dei ſenſus & intelligentia, omnia ſcilicet ſemper
mouere, & nuſquam tempus erit, quo depereat quicquam
eorum, quę ſunt. Cum autem dico eorum quę ſunt, Dei di-
co. Quæ enim ſunt, Deus habet, & extra ipſum nihil,
10 & ipſe extra nihil. 10 Hæc, ô Æſculapi, intelligenti tibi vera
apparebunt, ignoranti autem incredibilia. Intelligere nam-
que credere eſt: non credere autem non intelligere. Sermo
etenim meus ad veritatem vſque peruenit. Mens autem
magna, & à ſermone quadamtenus deducta, ad veritatem
vſque peruenire debet: omnia autem animo voluens, & iis
quæ à ſermone interpretata ſunt conſona reperiens, credi-
dit, & pulchræ fidei acquieuit. *Illis igitur quæ de Deo dicta ſunt in-
telligentibus, fide digna, non intelligentibus vero indigna fide erunt.*
Hæc & tanta de intelligentia & ſenſu dicta ſunto.

ὑλικὸς, ὡς ἔφην, ἀπὸ τῶν δαιμόνων τὸ σπέρμα τῆς νοήσεως
ἴσχει· οἱ δὲ μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ ὑπουσιούμενοι, ὑπὸ τοῦ θεοῦ σώζονται. ὁ
μὲν γὰρ θεὸς πάντων δημιουργὸς, δημιουργῶν πάντα, ποιεῖ
μὲν ἑαυτῷ ὅμοια, ταῦτα δ' ἀγαθὰ γενόμενα, ἐν τῇ χρήσει
τῆς ἐνεργείας ἄφορα· ἡ γὰρ κοσμικὴ φορὰ τρίβουσα τὰς
γενέσεις, ποιὰς ποιεῖ, τὰς μὲν ῥυπαίνουσα τῇ κακίᾳ, τὰς δὲ
καθαίρουσα τῷ ἀγαθῷ. καὶ γὰρ ὁ κόσμος, ὦ Ἀσκληπιὲ, αἴ-
σθησιν ἰδίαν καὶ † νόησιν ἔχει, οὐχ ὁμοίαν τῇ ἀνθρωπείᾳ, οὐδὲ
ὡς ποικίλην, ἄλλως δὲ κρείττω καὶ ἁπλουστέραν. 6 Ἡ γὰρ 6
αἴσθησις, καὶ νόησις τοῦ κόσμου, μία ἐστὶ τῷ πάντα ποιεῖν, καὶ
εἰς ἑαυτὴν ἀποποιεῖν, ὄργανον τῆς τοῦ θεοῦ βουλήσεως καὶ ὄν-
τως ὀργανοποιηθὲν, ἵνα πάντα παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ τοῦ θεοῦ λαβὼν
τὰ σπέρματα φυλάττων ἐν ἑαυτῷ, πάντα ποιῇ ἐναργῶς, καὶ
διαλύων πάντα ἀνανεοῖ· καὶ διὰ τοῦτο λυθέντα, ὥσπερ ἀ-
γαθὸς ζωῆς γεωργὸς, τῇ καταβολῇ ἀνανέωσιν αὐτοῖς φερό-
μενος παρέχει. οὐκ ἔστιν ὃ μὴ ζωογονεῖ. φερόμενος δὲ πάντα
ζωοποιεῖ· καὶ ὁμοῦ τόπος ἐστὶ καὶ δημιουργὸς ζωῆς. 7 Τὰ δὲ 7
σώματα ἀπὸ ὕλης ἐν διαφορᾷ. τὰ μὲν γάρ ἐστιν ἐκ γῆς, τὰ
δὲ ἐξ ὕδατος, τὰ δὲ ἐξ ἀέρος, τὰ δὲ ἐκ πυρός. πάντα δέ ἐστι
σύνθετα, καὶ τὰ μὲν μᾶλλον, τὰ δὲ ἁπλούστερα· μᾶλλον μὲν
τὰ βαρύτερα, ἧττον δὲ τὰ κουφότερα. τὸ δὲ τάχος αὐτοῦ τῆς
φορᾶς, τὴν ποικιλίαν τῶν ποιῶν γενέσεων ἐργάζεται. πνοὴ
γὰρ οὖσα πυκνοτάτη, προτείνει τὰ ποιὰ τοῖς σώμασι μετὰ
ἑνὸς πληρώματος τῆς ζωῆς. 8 Πατὴρ μὲν οὖν ὁ θεὸς τοῦ κό- 8
σμου. ὁ δὲ κόσμος τῶν ἐν τῷ κόσμῳ. καὶ ὁ μὲν κόσμος, υἱὸς
τοῦ θεοῦ, τὰ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπὸ τοῦ κόσμου. καὶ εἰκότως
κόσμος κέκληται. κοσμεῖ γὰρ τὰ πάντα τῇ ποικιλίᾳ τῆς
γενέσεως, καὶ τῷ ἀδιαλείπτῳ τῆς ζωῆς, καὶ ἀκοπιάστῳ, τῆς
ἐνεργείας, καὶ τῷ τάχει τῆς ἀνάγκης, καὶ τῇ † συστάσει τῶν
στοιχείων, καὶ τῇ τάξει τῶν γενομένων. ὁ αὐτὸς οὖν κόσμος, καὶ
ἀναγκαίως, καὶ οἰκείως καλοῖτο. πάντων οὖν τῶν ζώων ἡ αἴσθη-
σις, καὶ νόησις ἔξωθεν ἐπεισέρχεται, εἰσπνέουσα ὑπὸ τοῦ πε-
ριέχοντος· ὁ δὲ κόσμος ἅπαξ λαβὼν ἅμα τῷ γενέσθαι, ὑπὸ
τοῦ θεοῦ λαβὼν ἔχει. 9 Ὁ δὲ θεὸς, οὐχ ὥσπερ ἐνίοις δόξει, ἀναί- 9
σθητός ἐστι, καὶ ἀνόητος. ὑπὸ γὰρ δεισιδαιμονίας βλασφη-
μοῦσι. πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν, ὦ Ἀσκληπιὲ, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστὶ,
καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενα, καὶ ἐκεῖθεν ἠρτημένα· τὰ μὲν διὰ
τῶν σωμάτων ἐνεργοῦντα, τὰ δὲ διὰ οὐσίας ψυχικῆς κινοῦν-
τα. τὰ δὲ διὰ πνεύματος ζωοποιοῦντα, τὰ δὲ τὰ κεκμηκότα
ὑποδεχόμενα. καὶ εἰκότως· μᾶλλον δὲ λέγω ὅτι οὐκ αὐτὸς
αὐτὰ ἔχει, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἀποφαίνομαι, αὐτὸς ἅπαντά ἐστιν,
οὐκ ἔξωθεν αὐτὰ προσλαμβάνων. ἔξω δὲ ἐπιδιδούς. καὶ
τοῦτό ἐστιν, ἡ αἴσθησις καὶ νόησις τοῦ θεοῦ, τὸ τὰ πάντα ἀεὶ κι-
νεῖν· καὶ οὐκ ἔσται ποτὲ χρόνος, ὅτε ἀπολειφθήσεταί τι τῶν
ὄντων· ὅταν δὲ λέγω τῶν ὄντων, λέγω τοῦ θεοῦ. τὰ γὰρ ὄντα ὁ
θεὸς ἔχει, καὶ οὔτε αὐτοῦ οὐδὲν ἐκτὸς, οὔτε αὐτὸς οὐδενός. 10 Ταῦ- 10
τά σοι Ἀσκληπιὲ, ἐννοοῦντι ἀληθῆ δόξειεν, ἀγνοοῦντι δὲ ἄπιστα.
τὸ γὰρ νοῆσαί ἐστι τὸ πιστεῦσαι· τὸ ἀπιστῆσαι δὲ τὸ μὴ νοῆσαι. ὁ
γὰρ λόγος μου φθάνει μέχρι τῆς ἀληθείας· ὁ δὲ νοῦς μέγας
ἐστὶ, καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου μέχρι τινὸς ὁδηγηθεὶς, φθάνειν ἔχει τῆς
ἀληθείας· καὶ περινοήσας τὰ πάντα, καὶ εὑρὼν σύμφωνα
τοῖς ὑπὸ τοῦ λόγου ἑρμηνευθεῖσιν ἐπίστευσε καὶ τῇ καλῇ πί-
στει ἐπανεπαύσατο. τοῖς οὖν τὰ προειρημένα † ἐπὶ τοῦ θεοῦ νοήσασι μὲν πιστὰ· μὴ νοήσασι δὲ ἄπιστα· ταῦτα καὶ τοσαῦτα περὶ νοή- †
σεως καὶ αἰσθήσεως λεγέσθω.

MERCVRII TRISMEGISTI
clauis.

CAPVT DECIMVM.

1 HEſternam, ô Æſculapi, orationem tibi conſecraui: hodiernam autem æquum eſt Tat filio dicare. Quandoquidem ſingularium orationum cumulo collatarum eſt compēdium. Deus igitur & Pater & Bonum, ô Tat, eandem naturam habent: quinimmo & efficaciam. Ea namque naturæ & incrementi eſt denominatio, quæ circa mutabilia, mobilia & immobilia verſatur: quod eſt diuina & humana, quæ ipſe eſſe vult. Alibi autem diuinorum

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ,
κλείς.

Τὸν χθὲς λόγον, ὦ Ἀσκληπιὲ, σοὶ ἀνέθηκα· τὸν δὲ 1
σήμερον, δίκαιόν ἐστι τῷ Τὰτ ἀναθεῖναι. ἐπεὶ
καὶ τῶν γενικῶν λόγων τῶν πρὸς αὐτὸν λελαλη-
μένων, ἐστὶν ἐπιτομή. ὁ μὲν οὖν θεὸς καὶ πατὴρ,
καὶ τὸ ἀγαθὸν, ὦ Τὰτ, τὴν αὐτὴν ἔχει φύσιν, μᾶλλον δὲ καὶ
ἐνέργειαν. ἡ μὲν γὰρ φύσεως καὶ αὐξήσεώς ἐστι προσηγορία·
ἅπερ ἐστὶ περὶ τὰ μεταβλητὰ καὶ κινητὰ, καὶ ἀκίνητα,
τουτέστι τὰ θεῖά τε καὶ ἀνθρώπεια, ὧν αὐτὸς βούλεται εἶναι.
ἀλλαχοῦ δὲ ἐνέργειαν, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐδιδάξαμεν
θείων

diuinorum & humanorum efficaciam, velut ac aliorum e-
2 docuimus, quæ de hoc intelligenda ſunt. 2 Huius namque
efficacia voluntas eſt, eius vero eſſentia, velle omnia eſſe.
Quid enim eſt Deus & Pater & Bonum, quam omnium eſ-
ſe non adhuc exiſtentium? Quin etiam ſubſtantia ipſa eo-
rum quæ ſunt, hoc Deus eſt, hoc Pater, hoc Bonum: cui
reliquorum nihil additur. Mundus quidem ac Sol eo-
rum quæ iuxta communionem pater eſt: non tamen a-
nimalibus recte boni cauſa eſt, nec viuendi. Quod ſi ita
ſe hoc habeat, omnino ſane à boni voluntate adigitur,
ſine qua neque eſſe neque fieri quicquam poteſt. 3 Ni-
3 mirum liberorum cauſa pater eſt, tum ſeminis tum et-
iam alimoniæ, per Solem orexim boni ſuſcipiens. Nam
bonum eſt, quod efficiendi compos eſt. Hoc autem
alii cuiquam inhærere non poteſt, quam vni illi, qui
nihil recipiens omnia volt eſſe. Non equidem aio ei qui ef-
ficit, ô Tat, nam faciens mutilus eſt multo tempore, in quo
nunc quidem facit, nunc vero non facit, & qualitate &
quantitate, quandoque etenim quanta & qualia, oppoſita
vero nonnunquam. Deus autem, & pater & bonum eſt, eo
4 quod omnia ſit. 4 Hæc igitur ita ei qui videre poteſt elu-
ceſcunt, nam & hoc eſſe vult, eſtque illud, maxime vero ſi-
bi ipſi. Alia quippe cuncta propter hunc ſunt. Boni namque
proprium eſt Bonum cognoſci, ô Tat. Satiaſti nos, ô Pater,
bono & pulcherrimo aſpectu, & pene ſanctior effectus eſt
meæ mentis oculus, præ tali ſpectaculo. Non enim velut
Solis radius ignitus exiſtens, illuſtrat & oculos perſtringit:
ita & boni ſpeculatio. Quinimo econtra irradiat & adeo,
quoad ſuſcipere quis poteſt influxum ſplendoris intelligi-
bilis. Eſt namque acidior in attingendo, innocua vero & o-
5 mnis immortalitatis oppleta. 5 Qui plus ſpeculationis alli-
cere poſſunt, ſæpe etiam corpore in pulcherrimum hunc
viſum demulcentur. Cuius Cælus ac Saturnus progenito-
res noſtri participes effecti ſunt. Vtinam & nos, ô pater. V-
tinam ſane, ô fili. Nunc etiamnum remittimur ad viſio-
nem, ac ita pandere non poſſumus noſtræ mentis oculos, &
illius Boni pulchritudinem ſpeculari, quæ citra corruptio-
nem & comprehenſionem extat. Tum equidem eam
intueberis, cum nihil de ipſa dicendum habeas. Eius nam-
que cognitio & ſpeculatio, ſilentium eſt, & omnium ſen-
6 ſuum abrogatio. 6 Neque enim aliud quippiam cogno-
ſcere qui hoc cognouit: nec aliud quicquam ſpeculari po-
teſt, qui hoc ſpeculatus eſt: neque de alio quoquam audire:
nec vniuerſum corpus mouere. Nimirum omnes corporis
ſenſus & motus corripiens quieſcit. *Colluſtrans etenim omnem
mentem ac omnem animam, illuſtrat & abſtrahit à corpore: & o-
mnem ipſum in eſſentiam conuertit. Non enim, ô fili, in Deum referri
poteſt anima, conſtituta in corpore hominis, Boni pulchritudinem
7 ſpeculata in Deum ſe recipiens.* 7 Quid ais, ô Pater? De omni
anima ſeparabili, ô fili. Mutationes autem animæ ſeparabilis
rurſus quonam modo fiunt? Num in generalibus percepi-
ſti? Quod ab vna ſcilicet vniuerſi, animæ omnes exiſtunt. hæ
quidem quæ in omni mundo velut diſtributæ vagantur.
Harum proinde animarum multæ mutationes, partim in
proſperiorem, partim in contrarium ſtatum. Quædam enim
repentes in aquatiles cōmutantur, aquatiles autē in terre-
ſtres, terreſtres vero in volucres, aereę autē in homines, hu-
manæ vero immortalitatē habentes in Dæmones vertun-
tur, ipſi vero ita in Deorum non vagantium cœtu exultant.
Cœtus autē Deorū duo ſunt. Quidam enim ſunt errantium:
Quidam vero non errantium. Et ea eſt animæ abſolutiſſima
8 gloria. 8 Anima hominis corpus ingreſſa, ſi nequā manſe-
rit, neq; immortalitatem experitur, neq; boni fit particeps:
quinetiā retrogradiens per viam reuertitur, quę ducit ad re-
ptilia, & hoc animę peruerſæ iudicatū eſt. Nā animæ malitia
eſt ignoratio. Anima etenim nihil intelligēs eorū quæ ſunt,
neq; eorū naturā, nec Bonū, cæcutiens in paſſiones corporis
impingit. Infœlix autē anima, ſeipſam ignorans, corporibus
monſtroſis & flagitioſis ſeruit, corpus velut ſarcinā baiulās,
9 neq; imperās, ſed parēs. Hæc eſt animæ nequitia. 9 E diuerſo
autem, animæ virtus eſt cognitio. Nimirū qui intelligit, bo-
nus, pius ac propemodum Diuinus eſt. Sed quis eſt hic, ô Pa-
ter?

θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων, ὧν δεῖ νοεῖν ἐπὶ τούτου. 2 Ἡ γὰρ 2
τούτου ἐνέργεια, ἡ θέλησίς ἐστι· καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ, τὸ θέλειν
πάντα εἶναι. τί γάρ ἐστι θεὸς, καὶ πατὴρ, καὶ τὸ ἀγαθὸν, ἢ τὸ
τῶν πάντων εἶναι οὐκ ἔτι ὄντων· ἀλλὰ ὕπαρξις αὐτὴ τῶν ὄν-
των. τοῦτο ὁ θεὸς, τοῦτο ὁ πατὴρ, τοῦτο τὸ ἀγαθὸν, ᾧ μηδὲν
πρόσεστι τῶν ἄλλων. ὁ μὲν γὰρ κόσμος, καὶ ὁ ἥλιος, τῶν κατὰ μετουσίαν
καὶ αὐτὸς πατήρ. οὐκ ἔτι δὲ τοῦ ἀγαθοῦ τοῖς ζώοις ἴσως αἴτιός ἐστιν,
οὐδὲ τοῦ ζῆν. εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, πάντως μέντοι ἀναγκαζόμε-
νος ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θελήματος, οὗ χωρὶς, οὔτε εἶναι, οὔτε γί-
νεσθαι ἔστι δυνατόν. 3 Αἴτιος δὲ ὁ πατὴρ τῶν τέκνων, καὶ τῆς
σπορᾶς, καὶ τῆς τροφῆς τὴν ὄρεξιν λαβὼν τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τοῦ 3
ἡλίου. τὸ γὰρ ἀγαθόν ἐστι τὸ ποιητικόν. τοῦτο δὲ οὐ δυνατὸν
ἐγγενέσθαι ἄλλῳ τινὶ, ἢ μόνῳ ἐκείνῳ, τῷ μηδὲν λαμβάνοντι,
πάντα δὲ θέλοντι εἶναι. οὐ γὰρ ἐρῶ, ὦ Τάτ, ποιοῦντι. ὁ γὰρ ποιῶν
ἐλλιπής ἐστι πολλῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ ὁτὲ μὲν ποιεῖ, ὁτὲ δὲ οὐ ποιεῖ, καὶ ποιό-
τητος καὶ ποσότητος. ποτὲ μὲν γὰρ πόσα καὶ ποῖα, ὁτὲ δὲ τὰ
ἐναντία. ὁ δὲ θεὸς καὶ πατὴρ καὶ τὸ ἀγαθὸν, τῷ εἶναι τὰ πάν-
τα. 4 Οὕτως ἄρα ταῦτα τῷ δυναμένῳ ἰδεῖν. καὶ γὰρ τοῦτο 4
θέλει εἶναι, καὶ ἔστι καὶ αὐτὸ, μάλιστα δὲ αὐτῷ. καὶ γὰρ τὰ
ἄλλα πάντα διὰ τοῦτό ἐστιν· ἴδιον γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ γνωρίζε-
σθαι ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν, ὦ Τάτ. Ἐπλήρωσας ἡμᾶς, ὦ πάτερ, τῆς
ἀγαθῆς, καὶ καλλίστης θέας. καὶ ὀλίγου δεῖν ἐσεβάσθη μου ὁ
τοῦ νοῦ ὀφθαλμὸς ὑπὸ τῆς τοιαύτης θέας. οὐ γὰρ ὥσπερ
ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτὶς πυρώδης οὖσα καταυγάζει καὶ μύειν ποιεῖ
τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὕτω καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ θέα· τοὐναντίον δὲ
ἐκλάμπει, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον δύναται ὁ δυνάμενος
δέξασθαι τὴν ἐπεισροὴν τῆς νοητῆς λαμπηδόνος. ὀξυτέρα
μὲν γάρ ἐστιν εἰς τὸ καθικνεῖσθαι, ἀβλαβὴς δὲ καὶ πάσης ἀ-
θανασίας ἀνάπλεως οὖν. 5 Οἱ δυνάμενοι πλέον τι ἀρύσα- 5
σθαι τῆς θέας, κατακοιμίζονται πολλάκις δὲ ἀπὸ τοῦ σώ-
ματος εἰς τὴν καλλίστην ὄψιν, ὥσπερ Οὐρανὸς καὶ Κρόνος οἱ ἡ-
μέτεροι πρόγονοι ἐντετυχήκασιν. Εἴθε καὶ ἡμεῖς, ὦ πάτερ.
Εἴθε γὰρ, ὦ τέκνον· νῦν δὲ ἔτι ἀτονοῦμεν πρὸς τὴν ὄψιν, καὶ
οὔπω ἰσχύομεν ἀναπετάσαι ἡμῶν τοὺς τοῦ νοὸς ὀφθαλ-
μοὺς, καὶ θεάσασθαι τὸ κάλλος τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου τὸ ἄφθαρ-
τον, τὸ ἄληπτον. τότε γὰρ αὐτὸ ὄψει, ὅταν μηδὲν περὶ αὐτοῦ ἔχῃς
εἰπεῖν· ἡ γὰρ γνῶσις αὐτοῦ καὶ † θεία σιωπή ἐστι καὶ καταργία † θεία
πασῶν τῶν αἰσθήσεων. 6 Οὔτε γὰρ ἄλλο τι δύναται νοῆσαι 6
ὁ τοῦτο νοήσας, οὔτε ἄλλο τι θεάσασθαι ὁ τοῦτο θεασάμενος,
οὔτε περὶ † ἄλλου τινὸς ἀκοῦσαι, οὔτε τὸ σύνολον τὸ σῶμα κι- † ἀθρῆσαι
νῆσαι. πασῶν γὰρ τῶν σωματικῶν αἰσθήσεών τε καὶ κινήσεων
ἐπιλαθόμενος, ἀτρεμεῖ. περιλάμψαν δὲ πάντα τὸν νοῦν,
καὶ τὴν ὅλην ψυχὴν, ἀναλάμπει καὶ ἀνέλκει διὰ τοῦ σώμα-
τος, καὶ ὅλον αὐτὸν εἰς οὐσίαν μεταβάλλει. ἀδύνατον γὰρ, ὦ τέ-
κνον ψυχὴν ἀποθεωθῆναι ἐν σώματι ἀνθρώπου, θεασαμέ-
νην τοῦ ἀγαθοῦ κάλλος τῷ ἀποθεωθῆναι. 7 Πῶς λέγεις, 7
ὦ πάτερ. Πάσης ψυχῆς, ὦ τέκνον, διαιρετῆς. Μεταβολαὶ δὲ
πῶς πάλιν διαιρετῆς. Οὐκ ἤκουσας ἐν τοῖς γενικοῖς, ὅτι ἀπὸ
μιᾶς ψυχῆς τῆς τοῦ παντὸς πᾶσαι αἱ ψυχαί εἰσιν αὗται ἐν τῷ
παντὶ κόσμῳ κυλινδούμεναι, ὥσπερ ἀπονενεμημέναι. τούτων
τοίνυν τῶν ψυχῶν, πολλαὶ μεταβολαί. τῶν μὲν ἐπὶ τὸ εὐτυχέ-
στερον. τῶν δὲ, ἐπὶ τὸ ἐναντίον. αἱ μὲν γὰρ ἑρπετώδεις οὖσαι, εἰς
ἔνυδρα μεταβάλλονται· αἱ δὲ τῶν ἐνύδρων εἰς χερσαῖα, αἱ δὲ
χερσαῖαι εἰς πτηνά· αἱ δὲ ἀέριαι εἰς ἀνθρώπους. αἱ δὲ ἀνθρώ-
πειαι ἀθανασίας † μετέχουσι. εἰς δαίμονας μεταβάλλον- † ἥρωσι
ται. † οἱ δ' οὕτως εἰς τὸν τῶν θεῶν χορὸν ἀπλανῶν χορεύουσι· † οἱ
χοροὶ δὲ δύο θεῶν, ὁ μὲν τῶν πλανωμένων, ὁ δὲ τῶν ἀφανῶν. καὶ
αὕτη ψυχῆς ἡ τελειοτάτη δόξα. 8 Ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου εἰς σῶ- 8
μα εἰσελθοῦσα, ἐὰν κακὴ μείνῃ, οὔτε γεύεται ἀθανασίας, οὔτε τοῦ
ἀγαθοῦ μεταλαμβάνει. παλίσσυρτος δὲ τὴν ὁδὸν ὑποστρέ-
φει τὴν εἰς τὰ ἑρπετά, καὶ αὕτη καταδίκη ψυχῆς κακῆς. κα-
κία δὲ ψυχῆς ἐστιν ἡ ἀγνωσία. ψυχὴ γὰρ μηδὲν γνοῦσα τῶν
ὄντων, μηδὲ τὴν τούτων φύσιν, μηδὲ τὸ ἀγαθὸν, τυφλώττου-
σα ἐντινάσσει τοῖς πάθεσι τοῖς σωματικοῖς· καὶ ἡ κακοδαί-
μων ἀγνοήσασα ἑαυτὴν, δουλεύει σώμασιν ἀλλοκότοις, καὶ
μοχθηροῖς, ὥσπερ φορτίον βαστάζουσα τὸ σῶμα, καὶ οὐκ ἄρχουσα, ἀλλ' ἀρχομένη. αὕτη κακία ψυχῆς. 9 Τοὐναντίον 9
δὲ ἀρετὴ ψυχῆς, γνῶσις. ὁ γὰρ γνοὺς, καὶ ἀγαθὸς, καὶ εὐσεβὴς, καὶ ἤδη θεῖος. Τίς δέ ἐστιν οὗτος, ὦ πά-
τερ;

ter? Qui nec loquax eſt, nec loquaces audit. qui namque
duobus incumbit, verbis & auditui, vmbram impugnat.
Deus enim Pater & Bonum neque dicitur, neque auditur.
Hoc autem ita ſe habente, in omnibus iis, quæ ſunt, ſenſus
inſunt: cum ſine ipſo eſſe non poſſint. Cognitio autem à
ſenſu ſupramodum diſcrepat. Nam ſenſus eſt quidem ſu-
10 perantis, cognitio vero ſcientiæ finis. 10 Scientia Dei do-
num eſt. Omnis etenim ſcientia incorporea eſt, velut in-
ſtrumento mente vtens, mens vero corpore. Vtraque igitur
in corpora cedunt, cum ea quæ ſunt intellectus, tum quæ
materia conſtant. Ex oppoſitione namque & contrarieta-
te decet omnia conſtare. Hocque ſecus eſſe non poteſt.
Quis itaque materialis iſte Deus? Pulcher mundus, non au-
tem bonus eſt. materia enim conſtat, & nullo negotio pa-
titur. Primus tamen patibilium, ſecundus autem eorum
quæ ſunt, egenus per ſe? Ipſe quidem aliquando genitus,
ſemper autem exiſtens, exiſtens autem in generatione, ac
ſemper genitus. Generatio qualium & quantorum eſt,
quippe mobilis. Omnis namque materiæ motio eſt gene-
11 ratio. 11 Intelligibilis autem quies, materialem motum
hac arte mouet. Quandoquidem mundus ſphæra eſt, quod
caput denotat: ſuper caput autem nihil materia conſtat.
Velut neque ſubter pedes quidquam intelligibile. Quin-
imo omne materia conſtat. Mens autem caput ipſa ſphæræ
ritu mouetur, hoc eſt more capitis. Quæcunque igitur aſ-
ſident membranæ huius capitis in qua eſt anima, immor-
talia natura ſunt, ac veluti in anima corpus factum ſit, & re-
fertam corpore animam habentia. Quæ autem procul à
membrana, in qua plus habetur animæ, deguot, corpus
ſunt. Totum vero eſt animal: ita vt totum ex materiali &
12 intelligibili conſtet. 12 Et mundus quidem primum, homo
vero ſecundum à mundo animal. Primus autem mortalium
cæterorum animantium animæ compos eſt. Nec tantum
non bonus, quin & malus, vt mortalis. Mundus nanque eo
non bonus, quod mobilis exiſtat, nec malus quod immor-
talis ſit. homo vero tum vt mobilis, tum velut mortalis, ma-
13 lus eſt. 13 *Hominis autem anima hoc modo fertur. Mens in ratio-
ne, Ratio in anima, Anima in ſpiritu, Spiritus in corpore.* Spiritus
peruadit venas, arterias, & ſanguinem, & animal mouet,
ac quadam arte baiulat. Quapropter quidam arbitrati ſunt
animam ſanguinem eſſe, in natura fruſtrati. Nec id viden-
tes, quod primitus ſpiritum in animam ſe recipere decet,
tumque ſanguinem concreſcere, & venas, ac arterias eua-
cuari, ac id temporis animal demoliri. hæc enim eſt corpo-
14 ris mors. 14 Ex vno autem principio cuncta trahuntur.
Principium autem ab vno & ſolo. Principium quidem mo-
uetur, vt denuo principium extet. Solum autem vnum ſtat,
& non mouetur. Et proinde tria ſunt hæc, Deus, Pater, &
Bonum, Mundus, & Homo. Mundum enim Deus in ſe ha-
bet, hominem autem mundus. Eſt namque mundus Dei fi-
15 lius, homo vero velut mundi propagatio. 15 Haud equidem
ignorat Deus hominem: quinetiam cognoſcit, & ab eo co-
gnoſci cupit. *Hoc vnum ſalutare eſt homini, cognitio nempe Dei, i-
pſa eſt in cælum aſcenſus.* Hoc vnico bona fit anima, & quæ bo-
na eſt, nunquam mala fit: ſed per neceſſitatem fit. Quomo-
do id autumas, ô Triſmegiſte. Infantis animam ſpeculare, ô
fili, cum non adhuc diſſolutionem ſui recipit, corpus eius
etiam paruum, & nondum prorſus amplificatum. Quomo-
do? Pulchram vndique quidem aſpectu, nondum macula-
tam à corporis affectibus, etiamdum fere ab anima mundi
pendentem. Cum autem excreuit corpus, & ipſam detra-
xit in corporis moles ſeipſam diſſoluens obliuionem parit,
& pulchri ac boni non fit particeps. Obliuio namque fit ne-
16 quitia. 16 Ididem contigit & iis, qui e corpore liberati ſunt.
Recurrente nimirum in ſeipſam anima, ſpiritus in ſangui-
nem cõtrahitur, anima vero in ſpiritum. *Mens autem amictl-
bus nuda, natura Diuina exiſtens, accepto corpore igneo omnem locum
perluſtrat, deſerens animam iudicio, & ei quod iuxta digni[tatem] in-
dicato.* Quonam modo id ais, ô Pater? Mens ab anima ſeiun-
gitur, & anima à ſpiritu, cum dixeris amictum eſſe mentis
17 quidem animam, animæ vero ſpiritum. 17 Concordem,
ô fili, audientem dicenti eſſe decet, & conſpirare, & voce
dicentis auditum acutiorem habere. Horum velaminum,
ô fili,

τερ; Ὁ μὴ πολλὰ λαλῶν, μηδὲ πολλὰ ἀκούων. ὁ γὰρ δυσὶ
λόγοις σχολάζων καὶ ἀκοαῖς, ὦ τέκνον, σκιαμαχεῖ. ὁ γὰρ
θεὸς καὶ πατὴρ καὶ τὸ ἀγαθὸν, οὔτε λέγεται, οὔτε ἀκούεται. τού-
του δὲ οὕτως ἔχοντος, ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν αἱ αἰσθήσεις εἰσὶ, διὰ τὸ
μὴ δύνασθαι εἶναι χωρὶς αὐτοῦ. γνῶσις δὲ αἰσθήσεως πολὺ διαφέ-
ρει· αἴσθησις μὲν γὰρ γίνεται τοῦ ἐπικρατοῦντος· γνῶσις δέ ἐστιν
ἐπιστήμης τὸ τέλος. 10 Ἐπιστήμη δὲ, δῶρον τοῦ θεοῦ. πᾶσα γὰρ 10
ἐπιστήμη ἀσώματος, ὀργάνῳ χρωμένη αὐτῷ τῷ νοΐ· ὁ δὲ νοῦς
τῷ σώματι. ἀμφότερα οὖν χωρεῖ εἰς σῶμα, τά τε νοητὰ, καὶ τὰ ὑ-
λικά. ἐξ ἀντιθέσεως γὰρ, καὶ ἐναντιότητος δεῖ τὰ πάντα
συνεστάναι. καὶ τοῦτο ἄλλως εἶναι ἀδύνατον. Τίς οὖν ὁ ὑλικὸς
θεὸς οὗτος; Ὁ καλὸς κόσμος, οὐκ ἔστι δὲ ἀγαθός· ὑλικὸς γὰρ
καὶ εὐπαθητος. καὶ πρῶτος μὲν πάντων παθητῶν, δεύτερος δὲ τῶν ὄντων,
καὶ αὐτοδεής. καὶ αὐτὸς ποτὲ μὲν γενόμενος, ἀεὶ δὲ ὤν. ὢν δὲ ἐν γε-
νέσει, καὶ γενόμενος ἀεὶ γένεσις τῶν ποιῶν καὶ τῶν ποσῶν. κινητὸς
γάρ. πᾶσα γὰρ ὑλικὴ κίνησις γένεσίς ἐστιν. 11 Ἡ δὲ νοητὴ 11
στάσις κινεῖ τὴν ὑλικὴν κίνησιν τὸν τρόπον τοῦτον· ἐπεὶ ὁ κόσμος
σφαῖρά ἐστι, τουτέστι κεφαλή· κεφαλῆς δὲ οὐδὲν ὑπεράνω ὑλι-
κὸν, ὥσπερ οὐδὲ ποδῶν οὐδὲν νοητὸν ὑποκάτω, πᾶν δὲ ὑλικόν.
νοῦς δὲ κεφαλὴ, αὕτη σφαιρικῶς κινουμένη, τουτέστι κεφα-
λικῶς· ὅσα οὖν προσήνωται τῷ ὑμένι τῆς κεφαλῆς ταύτης,
ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀθάνατα πέφυκεν. ὥσπερ ἐν ψυχῇ δὲ σώ-
ματος πεποιημένα, καὶ πλήρη τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν ἔχοντα·
τὰ δὲ πόρρω τοῦ ὑμένος, ἐν ᾧ τὸ πλεῖον ἔχοντα τῆς ψυχῆς, τὸ
σῶμα· πᾶν δὲ ζῷον. ὥσπερ οὖν τὸ πᾶν ἔκ τε ὑλικοῦ καὶ νοητοῦ
συνέστηκε. 12 Καὶ ὁ μὲν κόσμος, † πρῶτον· ὁ δὲ ἄνθρωπος, 12
δεύτερον ζῷον μετὰ τὸν κόσμον † πρῶτος δὲ τῶν θνητῶν· τῶν μὲν † πρῶτος. † πρώτη.
ἄλλων ζῴων, τὸ ἔμψυχον ἔχει. οὐκ ἔτι δὲ μόνον οὐκ ἀγαθὸς,
ἀλλὰ καὶ κακὸς ὡς θνητός. ὁ μὲν γὰρ κόσμος, οὐκ ἀγαθὸς, ὡς
κινητὸς· οὐ κακὸς δὲ, ὡς ἀθάνατος. ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ ὡς κινη-
τὸς, καὶ ὡς θνητὸς κακός. 13 Ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου ὀχεῖται τὸν τρόπον 13
τοῦτον· ὁ νοῦς ἐν τῷ λόγῳ· ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ· ἡ ψυχὴ ἐν τῷ πνεύ-
ματι. τὸ πνεῦμα ἐν τῷ σώματι. τὸ πνεῦμα διῆκον διὰ φλε-
βῶν, καὶ ἀρτηριῶν, καὶ αἵματος, καὶ κινεῖ τὸ ζῷον· καὶ ὥσπερ
τρόπον τινὰ βαστάζει. διὸ καί τινες τὴν ψυχὴν αἷμα ἐνόμισαν
εἶναι, σφαλλόμενοι τὴν φύσιν. οὐκ εἰδότες ὅτι πρῶτον δεῖ τὸ
πνεῦμα ἀναχωρῆσαι εἰς τὴν ψυχὴν· καὶ τότε τὸ αἷμα πα-
γῆναι. καὶ τὰς φλέβας, καὶ τὰς ἀρτηρίας κενωθῆναι, καὶ
τότε τὸ ζῷον καθελεῖν· καὶ τοῦτό ἐστι θάνατος τοῦ σώματος.
14 Ἐκ μιᾶς δὲ ἀρχῆς τὰ πάντα ἤρτηται· ἡ δὲ ἀρχὴ, ἐκ τοῦ ἑνὸς 14
καὶ μόνου. καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ κινεῖται, ἵνα πάλιν ἀρχὴ γένηται· τὸ
δὲ ἓν μόνον ἕστηκεν, καὶ οὐ κινεῖται· καὶ τρία τοίνυν ταῦτα, ὁ θεὸς,
καὶ πατὴρ, καὶ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ὁ κόσμος, καὶ ὁ ἄνθρωπος. καὶ
τὸν μὲν κόσμον ὁ θεὸς ἔχει· τὸν δὲ ἄνθρωπον ὁ κόσμος. καὶ γίνεται
ὁ μὲν κόσμος, τοῦ θεοῦ υἱός, ὁ δὲ ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ὥσπερ ἔκγο-
νος. 15 Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς, ἀλλὰ καὶ πάνυ γνω- 15
ρίζει, καὶ θέλει γνωρίζεσθαι. τοῦτο μόνον σωτήριον ἀνθρώπῳ ἐστὶν,
ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ. αὕτη εἰς τὸν Ὄλυμπον ἐστὶν ἀνάβασις. τούτῳ μό-
νῳ ἀγαθὴ ψυχὴ, καὶ οὐδέποτε ἀγαθὴ, κακὴ γίνεται, ἐξ ἀνά-
γκης δὲ γίνεται. Πῶς τοῦτο λέγεις, ὦ Τρισμέγιστε. Ψυχὴν παιδὸς
θεάσαι, ὦ τέκνον, † αὐτὴν διάλυσιν αὐτῆς μηδέπω ἐπιδεδεγ- † ἑαυτῆς.
μένην, τοῦ σώματος αὐτῆς ἔτι † ὀλίγου, καὶ μηδέπω τὸ πᾶν ὠ- † ὀλίγου.
γκωμένου. Πῶς. Καλὴν μὲν βλέπεις πανταχοῦ· μηδέπω δὲ
τεθολωμένην ὑπὸ τῶν τοῦ σώματος παθῶν· ἔτι σχεδὸν ἠρτη-
μένην τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς. ὅταν δὲ ὀγκωθῇ τὸ σῶμα, καὶ κα-
τασπάσῃ αὐτὴν εἰς τοὺς τοῦ σώματος ὄγκους, διαλύσασα δὲ
ἑαυτὴν, ἐγγεννᾷ λήθην, καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ οὐ μεταλαμ-
βάνει. ἡ δὲ λήθη κακία γίνεται. 16 Τὸ δὲ αὐτὸ συμβαίνει καὶ 16
τοῖς τοῦ σώματος ἐξιοῦσιν. ἀναδραμοῦσα γὰρ ἡ ψυχὴ εἰς ἑαυ-
τὴν, συστέλλεται τὸ πνεῦμα εἰς τὸ αἷμα· ἡ δὲ ψυχὴ εἰς τὸ
πνεῦμα· ὁ δὲ νοῦς καθαρὸς γενόμενος τῶν ἐνδυμάτων, θεῖος ὢν
φύσει, σώματος πυρίνου λαβόμενος, περιπολεῖ πάντα τόπον,
καταλιπὼν τὴν ψυχὴν κρίσει, καὶ τῇ κατ᾽ ἀξίαν δίκῃ. Πῶς
τοῦτο λέγεις, ὦ πάτερ, ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς χωρίζεται, καὶ ἡ ψυχὴ
τοῦ πνεύματος, σοῦ εἰπόντος ἔνδυμα εἶναι, τὸ μὲν τοῦ νοῦ τὴν ψυ-
χὴν, τῆς δὲ ψυχῆς τὸ πνεῦμα. 17 Συννοεῖν δεῖ, ὦ τέκ- 17
νον, τὸν ἀκούοντα τῷ λέγοντι, καὶ συμπνέειν, καὶ ὀξυτέραν ἔχειν τὴν ἀκοὴν τῆς τοῦ λέγοντος φωνῆς. ἡ σύνθεσις τῶν ἐνδυμάτων τούτων

ὦ τέκ-

Digitized by Google

ô fili, ſtructura in corpore terreno fit. Non enim poteſt
mens in terreno corpore per ſe nuda collocari. Nam ter-
renum corpos tantam immortalitatem ferre non poteſt.
Nec talem virtutem pati concoloratum ipſi patibile cor-
pos. Aſſumpſit itaque velut ſeptum animam. Anima vero
diuina exiſtens, tanquam igne vtitur ſpiritu. Spiritus autem
18 animal regit. 18 Cum igitur mens à terreno corpore mi-
grauerit: propriam illico induit tunicam igneam, quam
habere non poterat, cum corpus terreum incoleret. Terra
namque ignem non fert. Vniuerſa nimirum vreretur ab
exigua ſcintilla. Et hac de cauſa aqua terræ circumiacet vel-
ut propugnaculum & mœnia, obſiſtens ignis flammæ.
Mens diuinarum omnium intelligentiarum acutiſſima, ac
principiis cunctis acutior, corpus habet ignem. Opifex ete-
nim igne vtitur ad omnium cœlorum opificium, & rerum
omnium vniuerſi. Hominis vero mens, terrenorum o-
mnium. Nudata namque ab igne quæ in homine mens eſt,
19 Diuina operari non valet, cum ſit humana incolatu. 19 A-
nima humana haud equidem omnis, quinimo pia, felix hęc
eſt, & Diuina: ac huiuſmodi anima, cum pietatis agone
tranſmiſſo à corpore libera fuerit, Deus fit (nam pietatis a-
gon eſt Deum cognoſcere & nullum hominem iniuria po-
tere) aut ſane Mens efficitur. Anima vero impia, in propria
eſſentia permanet, à ſeipſa pœna affecta, & terreum cor-
pus perquirens, quoad humanum ingrediatur. Aliud nam-
que corpus humanam animam non ſuſcipit. Neque ius eſt
in corpus animantis ratione carentis humanam animam
cadere. Nam iſta Dei lex eſt, animam humanam tutari à
20 tanta contumelia. 20 Quonam igitur pacto mulctatur ani-
ma humana, ô Pater? Ecquia eſt humanæ animæ maior cru-
ciatus, ô fili, impietate? Qualis ignis tantam flammam ha-
bet quantam impietas? Qualis autem virulenta fera ita
corpus inficit, vt ipſam animam impietas? Num percipis
quanta mala impia anima patitur? vociferans ipſa & excla-
mans, vror, inflammor, quid dicam, quid agam neſcio, la-
ceror infelix malis præpedita, nec video, nec audio. Hæ
voces non animæ mulctatæ ſunt? An vt velut multi arbi-
trantur, tu opinaberis quoque, ô fili. Quod ſcilicet ani-
ma corpus egreſſa ferinum ſubeat: quinquidem eſt maximus
21 error. 21 Anima nanque hac lege mulctatur. Mentem ete-
nim cum Dæmon efficitur, corpus igneum naniſci ſtatu-
tum eſt, ad Dei obſequia. Et impiiſſimam animam ingreſſa,
ipſam peccatorum flagellis verberat, à quibus cæſa anima
impia, ad cædes, contumelias, execrationes, ac varias op-
preſſiones ſe traducit: quibus homines iniuria afficiuntur.
In animam autem piam mens ingreſſa, ad notitiæ lumen i-
pſam dirigit. Talis vero anima, nunquam ſatiatur quin hy-
mnis ac bonis omnibus homines excipiat, verbiſque ac o-
peribus de omnibus bene mereatur, patrem ſuum imitata.
22 22 Quocirca, ô fili, Te Deo gratias agentem orare decet: vti
mentem bonam adipiſcamur. Anima etenim in præſtan-
tius tranſmigrat: non equidem in deterius poteſt. Eſt au-
tem animarum communicatio. Nam Deorum animæ cum
hominum animabus communicant, Deus vero cum o-
mnibus. Nam cunctis ipſe potior eſt, & cuncta ipſo mino-
ra. Deo quidem mundus ſubiacet: homo mundo: irratio-
nalia homini. Deus itaque ſupra cuncta & circa cuncta. Et
velut quidam Dei radii ſunt efficaciæ: mundi autem radii
Naturæ: hominis vero, artes & ſcientiæ: efficaciæ autem
per mundum efficiunt, etiam ad hominem vſque, per in-
natos mundi radios: naturæ per elementa: homines vero
23 per artes & ſcientias. 23 Et hæc vniuerſi eſt diſpenſatio,
ab vnius natura deprompta, ac per vnam mentem perma-
nans: qua nihil diuinius, nihil eſt efficacius, nihil vniendi
potentius, homines quidem ad Deos, Deos autem ad ho-
mines. Iſte bonus Dæmon eſt. fauſta eſt anima huius con-
ferta, infelix vero anima huius exors. Quomodo hoc itera-
to dicis, ô Pater? Suſpicaris itaque, ô fili, omnem animam
mentem habere bonam. Nam de hac nobis eſt ſermo, non
autem de famili: quam olim diximus ex iudicio deorſum
24 demiſſam. 24 Anima autem mentis expers, neq; quidquam
dicere,

ὦ τέκνον, ἐν σώματι γηΐνῳ γίνεται. ἀδύνατον γὰρ τὸν νοῦν ἐν γηΐ-
νῳ σώματι γυμνὸν αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν ἐνιδρύσασθαι, οὔτε γὰρ τὸ γήϊ-
νον σῶμα δυνατόν ἐστι τηλικαύτην ἀθανασίαν ἐνεγκεῖν, οὔτε
τὴν τοιαύτην ἀρετὴν ἀνέχεσθαι συγχρωματιζόμενον αὐτῇ
παθητὸν σῶμα. ἔλαβεν οὖν ὥσπερ περιβολὴν τὴν ψυχήν.
ἡ δὲ ψυχὴ καὶ αὐτὴ θεία τις οὖσα, καθάπερ ὑπηρέτῃ τῷ πνεύ-
ματι χρῆται. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ζῷον διοικεῖ. 18 Ὅταν οὖν ὁ νοῦς 18
ἀπαλλαγῇ τοῦ γηΐνου σώματος, τὸν ἴδιον εὐθὺς ἐνεδύσατο χιτῶ-
να τὸν πύρινον, ὃν οὐκ ἐδύνατο ἔχων εἰς τὸ γήϊνον σῶμα κατοι-
κῆσαι. γῆ γὰρ πῦρ οὐ βαστάζει. πᾶσα γὰρ φλέγεται, καὶ ὑπὸ
ὀλίγου σπινθῆρος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὕδωρ περικέχυται τῇ γῇ,
ὥσπερ ἔρυμα καὶ τεῖχος ἀντέχον πρὸς τὴν τοῦ πυρὸς φλόγα. ὁ γὰρ
νοῦς ὀξύτατος ὢν πάντων νοημάτων θείων, καὶ ὀξύτερος πάν-
των τῶν στοιχείων, ἔχει σῶμα τὸ πῦρ. δημιουργὸς γὰρ ἁπάν-
των ὤν, τῷ πυρὶ πρὸς τὴν δημιουργίαν χρῆται. καὶ ὁ
μὲν τοῦ παντὸς τῶν πάντων, ὁ δὲ τοῦ ἀνθρώπου τῶν ἐπιγείων μόν-
ων. γυμνὸς γὰρ ὢν τοῦ πυρὸς ὁ ἐν ἀνθρώποις νοῦς, ἀδυνατεῖ τὰ
θεῖα δημιουργεῖν, ἀνθρώπειος ὢν τῇ διοικήσει. 19 Ψυχὴ δὲ 19
ἀνθρωπίνη, οὐ πᾶσα μὲν, ἡ δὲ εὐσεβὴς, δαιμονία τίς ἐστι καὶ θεία.
καὶ ἡ τοιαύτη ψυχὴ μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι τοῦ σώματος, τὸν
τῆς εὐσεβείας ἀγῶνα ἠγωνισμένη, θεὸς γίνεται. ἀγὼν δὲ εὐ-
σεβείας, τὸ γνῶναι τὸν θεὸν, καὶ μηδένα ἀνθρώπων ἀδικῆσαι. ἢ
δὴ νοῦς γίνεται. ἡ δὲ ἀσεβὴς ψυχὴ μένει ἐπὶ τῆς ἰδίας οὐσίας,
ὑφ' ἑαυτῆς κολαζομένη, καὶ γήϊνον σῶμα ζητοῦσα, εἰς ὃ εἰ-
σέλθῃ ἀνθρώπινον. ἄλλο γὰρ σῶμα οὐ χωρεῖ ἀνθρωπίνην ψυ-
χὴν. οὐδὲ θέμις ἐστὶν εἰς ἀλόγου ζώου σῶμα, ψυχὴν ἀνθρωπί-
νην καταπεσεῖν. θεοῦ γὰρ νόμος οὗτος, φυλάσσειν ψυχὴν ἀν-
θρωπίνην ἀπὸ τῆς τοσαύτης ὕβρεως. 20 Πῶς οὖν κολάζεται, 20
ὦ πάτερ, ἀνθρωπίνη ψυχή. Καὶ τίς ἐστι μείζων κόλασις ἀν-
θρωπίνης ψυχῆς, ὦ τέκνον, ἢ ἡ ἀσέβεια. ποῖον πῦρ τοσαύτην
φλόγα ἔχει, ὅσην ἡ ἀσέβεια. ποῖον δὲ δάκετον θηρίον, ὥστε
λυμήνασθαι σῶμα, ὅσον αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἡ ἀσέβεια. ἢ οὐχ ὁ-
ρᾷς, ὅσα κακὰ πάσχει ψυχὴ ἡ ἀσεβὴς, βοώσης αὐτῆς καὶ κε-
κραγυίας, καίομαι, φλέγομαι, τί εἴπω, τί ποιήσω οὐκ οἶδα.
διεσθίομαι ἡ κακοδαίμων ὑπὸ τῶν κατεχόντων με κακῶν, οὔτε
βλέπω, οὔτε ἀκούω. αὗται αἱ φωναὶ, οὐ κολαζομένης εἰσὶ ψυ-
χῆς; ἢ ὡς οἱ πολλοὶ δοκοῦσι, καὶ σὺ δοξάζεις, ὦ τέκνον, ὅτι ψυ-
χὴ ἐξελθοῦσα τοῦ σώματος θηριοῦται; ὅπερ ἐστὶ πλάνη
μεγίστη. 21 Ψυχὴ γὰρ κολάζεται τοῦτον τὸν τρόπον. ὁ γὰρ νοῦς 21
ὅταν δαίμων γένηται, πυρίνου τυχεῖν σώματος τέτακται,
πρὸς τὰς τοῦ θεοῦ ὑπηρεσίας, καὶ εἰσδὺς εἰς τὴν ἀσεβεστάτην
ψυχὴν, αἰκίζεται αὐτὴν ταῖς τῶν ἁμαρτανόντων μάστιξιν. ὑφ'
ὧν μαστιζομένη ἡ ἀσεβὴς ψυχὴ, τρέπεται ἐπὶ φόνους, καὶ ὕβρεις,
καὶ βλασφημίας, καὶ βίας ποικίλας, δι' ὧν ἄνθρωποι ἀδικοῦν-
ται. εἰς δὲ τὴν εὐσεβῆ ψυχὴν ὁ νοῦς ἐμβὰς, ὁδηγεῖ αὐτὴν
ἐπὶ τὸ τῆς γνώσεως φῶς. ἡ δὲ τοιαύτη ψυχὴ, κόρον οὐδέποτε
ἴσχει † ὑμνοῦσα, εὐφημοῦσά τε πάντας ἀνθρώπους, καὶ λόγοις † [illegible]
τε καὶ ἔργοις πάντα † εὖ ποιοῦσα. μιμουμένη αὐτῆς τὸν πατέρα. † [illegible]
22 Διὸ, ὦ τέκνον, εὐχαριστοῦντα τῷ θεῷ δεῖ εὔχεσθαι καλοῦ 22
τοῦ νοῦ τυχεῖν. εἰς μὲν οὖν τὸ κρεῖττον ψυχὴ μεταβαίνει, εἰς δὲ
τὸ ἔλαττον ἀδύνατον. κοινωνία δέ ἐστι ψυχῶν καὶ κοινωνοῦσι
μὲν αἱ τῶν θεῶν ταῖς τῶν ἀνθρώπων. ὁ δὲ θεὸς πάντων. πάντων
γάρ ἐστι κρείττων, καὶ πάντα αὐτοῦ ἐλάττονα. ὁ μὲν οὖν κόσ-
μος, ὑπόκειται τῷ θεῷ, ὁ δὲ ἄνθρωπος τῷ κόσμῳ. τὰ δὲ
ἄλογα τῷ ἀνθρώπῳ. ὁ δὲ θεὸς ὑπὲρ πάντα, καὶ περὶ πάντα. καὶ
τοῦ μὲν θεοῦ καθάπερ ἀκτῖνες αἱ ἐνέργειαι, τοῦ δὲ κόσμου ἀκτῖ-
νες, αἱ φύσεις, τοῦ δὲ ἀνθρώπου αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι. καὶ αἱ μὲν
ἐνέργειαι διὰ τοῦ κόσμου ἐνεργοῦσι, καὶ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, διὰ τῶν
τοῦ κόσμου φυσικῶν ἀκτίνων. αἱ δὲ φύσεις, διὰ τῶν στοιχείων. οἱ δὲ
ἄνθρωποι, διὰ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. 23 Καὶ αὕτη ἡ τοῦ 23
παντός ἐστι διοίκησις, ἠρτημένη ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς φύσεως, καὶ
διήκουσα δι' ἑνὸς τοῦ νοῦ. οὗ οὐδέν ἐστι θειότερον, καὶ ἐνεργέστερον, καὶ
ἑνωτικώτερον, ἀνθρώπων μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς, θεῶν δὲ πρὸς
τοὺς ἀνθρώπους. οὗτός ἐστιν ὁ ἀγαθὸς δαίμων. μακαρία ψυχὴ
ἡ τούτου πληρεστάτη. κακοδαίμων δὲ ψυχὴ, ἡ τούτου κενή.
Πῶς τοῦτο πάλιν λέγεις, ὦ πάτερ. Οἴει οὖν, ὦ τέκνον, ὅτι πᾶσα ψυχὴ νοῦν ἔχει τὸν ἀγαθόν. περὶ γὰρ τούτου ἐστὶν ὁ νῦν ὁ
λόγος, οὐ περὶ τοῦ ὑπηρετικοῦ, οὗ ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν τοῦ καταπεμπομένου ὑπὸ τῆς δίκης. 24 Ψυχὴ γὰρ χωρὶς τοῦ νοῦ, οὔτε τι 24
εἰπεῖν,

Google

dicere, nec agere poteſt. Sæpe namque mens ab anima migrat: ac tum neque videt anima, nec audit: quin etiam irrationabili animali par eſt. tanta eſt mentis poteſtas. At talem animam in corpus deſerit propenſam, & ab ipſo infra præfocatam. Talis autem anima, ô fili, mentem non habet. Quare talem neque licet hominem appellare. Nam homo animal diuinum eſt: & cæteris terrenis animalibus non confertur: quinimo iis qui ſurſum in cœlo Dii dicuntur. Quin præterea ſi intrepide conuenit verum loqui, ſupra ipſos reuera homo eſt, aut prorſus æque poſſunt adinuicem.

25 Quicunq; etenim Deorum cœleſtium in terram deſcendet, cœli deſerit limitem. Homo autem in cœlum ſe extollit, & ipſum metitur: ac ipſius, quales ſunt ſublimitates, qualesue depreſſiones videt: & alia cuncta abſolute percipit: & quod omnibus maius eſt, terram non deſerens ſurſum fit. Tanta eſt illi ſe amplificandi copia. Quocirca audendum eſt dicere, hominem quidem terrenum eſſe Deum mortalem, Cœleſtem vero Deum, eſſe immortalem hominem. Omnia proinde per hæc duo diſpenſantur, per mundum, & hominem, omnia autem ab vno.

εἰπεῖν, οὔτε τι δρᾶξαι δύναται. πολλάκις γὰρ ἐξέρχεται ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς· καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, οὔτε βλέπει ἡ ψυχὴ, οὔτε ἀκούει, ἀλλ᾽ ἀλόγῳ ζώῳ ἔοικε. τηλικαύτη δύναμίς ἐστι τοῦ νοῦ. ἀλλ᾽ οὐδὲ καταλείπει τὴν τοιαύτην ψυχὴν τῷ σώματι προσηρτημένην, καὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀγχομένην κάτω. ἡ δὲ τοιαύτη ψυχὴ τέκνον, νοῦν οὐκ ἔχει. ὅθεν οὐδὲ ἄνθρωπον δεῖ λέγεσθαι τὸ τοιοῦτον. ὁ γὰρ ἄνθρωπος, ζῶόν ἐστι θεῖον, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ συγκρίνεται τῶν ἐπιγείων, ἀλλὰ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἄνω λεγομένοις θεοῖς· μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνους ἐστὶν ὁ ὄντως ἄνθρωπος ἢ πάντως γε ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλοις.

25 οὐδεὶς μὲν γὰρ τῶν οὐρανίων θεῶν ἐπὶ γῆς κατελεύσεται, οὐρανοῦ τὸν ὅρον καταλιπών· ὁ δὲ ἄνθρωπος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνει, καὶ μετρεῖ αὐτὸν, καὶ οἶδε ποῖα μέν ἐστιν αὐτοῦ ὑψηλὰ, ποῖα δὲ ταπεινὰ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἀκριβῶς μανθάνει· καὶ τὸ πάντων μεῖζον, οὐδὲ τὴν γῆν καταλιπὼν, ἄνω γίνεται· τοσοῦτον μέγεθός ἐστιν αὐτῷ τῆς ἐκτάσεως. διὸ τολμητέον ἐστὶν εἰπεῖν, τὸν μὲν ἄνθρωπον ἐπίγειον, εἶναι θεὸν θνητόν. τὸν δὲ οὐράνιον θεὸν, ἀθάνατον ἄνθρωπον. διόπερ διὰ τούτων τὰ πάντα διοικεῖται τῶν δύο, κόσμου καὶ ἀνθρώπου· ὑπὸ δὲ τοῦ ἑνὸς τὰ πάντα.

MENTIS AD MERCVRIVM.

CAPVT VNDECIMVM.

1 Conſerua ideo, Triſmegiſte Mercuri, ſermonem, ac eorum quæ dicta ſunt reminiſcere. Vt autem mihi ſuccurrit, non verebor dicere. Quum multis de Deo & vniuerſo multa dicentibus, eaq; diſcrepantia, ego veritatem non attigerim: tu domine mihi hæc dilucida. Tibi namq; vnico

2 huius negocii patefactionẽ credam. 2 O fili, auſculta, quomodo tempus, Deus ac vniuerſum ſe habent. Deus, Æuum, *Mundus], Tempus, Generatio. Deus æuum facit, æuum autem mundum, mũdus tempus, & tempus generationem. Dei autem velut eſſentia eſt, Bonum, Pulchrum, Beatitudo, Sapientia. Æui vero, eſſe idem: Mundi, ordo: Temporis, mutatio: Generationis, vita & mors: Dei quidem efficaciæ, Mens ac anima: Æui autem, perſeuerantia & immortalitas: Mundi, reſtauratio & reſtaurationis deſtructio: Temporis, incrementum & diminutio: Generationis, qualitas. Æuum itaque in Deo eſt: Mundus autem in æuo: Tempus in mundo: Generatio in tempore. Æuum quidem ſtat circa Deum: Mundus vero in æuo mouetur: Tempus autem in mundo

3 tranſit. Generatio ſane fit in tempore. 3 Origo igitur omnium Deus: eſſentia Æuum, Materia mundus: Dei poteſtas eſt æuum, Æui effectus mundus, non aliquando factus: quinimo ſemper ab æuo fit: nec idcirco vnquam corrumpetur. Æuum etenim corrumpi non poteſt: neque delebitur quidpiam eorum quæ in mundo ſunt. Nam ab æuo mundus continetur. Dei autem ſapientia quædam eſt Bonum, Pulchrum, Beatitas, omnis probitas, & æuum.

4 4 Æuum itaque materiam ornat, imponens ei immortalitatem & permanſionem. Ipſius namque generatio ab æuo ducitur, velut æuum à Deo. Generatio nimirum ac tempus in cœlo & terra bipartita ſunt: In cœlo quidem mutationis & corruptionis experti, in terra vero mutationi & corruptioni obnoxia. Porro æui anima Deus: Mundi vero æuum: Terræ cœlum: Deus quidem in mente: mens in anima: anima in materia. Hæc autem omnia per æuum. Vniuerſum vero hoc corpus in quo ſunt omnia corpora, anima mentis & Dei conferta, introrſum quidem explet, extra vero vniuerſum vita donans circumplectitur. Extra ſcilicet hoc immenſum & integrum animal mundum: intus vero omnia animantia. Ac ſurſum quidem in cœlo eundem ſtatum conſeruans, deorſum vero in terra generationem va-

5 rians. 5 Hunc autem mundum æuum poſſidet aut neceſſitate, aut prouidẽtia, ſiue natura. Et ſi quid aliud quiſquam excogitat, aut excogitare poteſt, hoc in vniuerſum Deus operatur. Dei nimirum efficacia potentia eſt inſuperabilis: cui neque humana neque diuina conferat quiſquam. Quapropter ô Mercuri, ne quicquam infimorum aut ſublimium Deo ſimile exiſtimes. nam à veritate aberrares. Nihil etenim ſimile eſt omnibus impari, & ſoli ac vni,

Et

†ΝΟΥ ΠΡΟΣ ΕΡΜΗΝ. †ΝΟΥΣ.

1 Κατάσχες οὖν τὸν λόγον, ὦ Τρισμέγιστε Ἑρμῆ, καὶ μέμνησο τῶν λεγομένων· ὡς δέ μοι ἐπῆλθεν εἰπεῖν, οὐκ ὀκνήσω· ἐπεὶ πολλὰ πολλῶν καὶ ταῦτα διάφορα, περὶ τοῦ παντὸς καὶ τοῦ θεοῦ εἰπόντων, ἐγὼ τὸ ἀληθὲς οὐκ ἔμαθον, σύ μοι περὶ τούτου, δέσποτα, διασάφησον. σοὶ γὰρ ἂν καὶ μόνῳ πιστεύσαιμι τὴν περὶ τούτου φανέρωσιν.

2 2 Ὁ χρόνος, ἄκουε, ὦ τέκνον, ὡς ἔχει ὁ θεὸς, καὶ τὸ πᾶν. θεὸς, ὁ αἰὼν, ὁ κόσμος, ὁ χρόνος, ἡ γένεσις. ὁ θεὸς αἰῶνα ποιεῖ, ὁ αἰὼν δὲ τὸν κόσμον, ὁ κόσμος δὲ τὸν χρόνον, ὁ χρόνος δὲ τὴν γένεσιν. τοῦ δὲ θεοῦ, ὥσπερ οὐσία ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν, τὸ καλὸν, ἡ εὐδαιμονία, ἡ σοφία. τοῦ δὲ αἰῶνος ἡ ταυτότης. τοῦ δὲ κόσμου, ἡ τάξις. τοῦ δὲ χρόνου, ἡ μεταβολή. τῆς δὲ γενέσεως, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. ἐνέργεια δὲ τοῦ θεοῦ, νοῦς καὶ ψυχή. τοῦ δὲ αἰῶνος, διαμονὴ καὶ ἀθανασία. τοῦ δὲ κόσμου ἀποκατάστασις καὶ ἀνταποκατάστασις. τοῦ δὲ χρόνου αὔξησις καὶ μείωσις. τῆς δὲ γενέσεως, ποιότης. ὁ οὖν αἰὼν ἐν τῷ θεῷ· ὁ δὲ κόσμος ἐν τῷ αἰῶνι· ὁ δὲ χρόνος ἐν τῷ κόσμῳ· ἡ δὲ γένεσις ἐν τῷ χρόνῳ. καὶ ὁ μὲν αἰὼν ἕστηκε περὶ τὸν θεόν· ὁ δὲ κόσμος κινεῖται ἐν τῷ αἰῶνι· ὁ δὲ χρόνος περαιοῦται ἐν τῷ κόσμῳ· ἡ δὲ γένεσις γίνεται ἐν τῷ χρόνῳ.

3 3 Πηγὴ μὲν οὖν πάντων ὁ θεός· οὐσία δὲ ὁ αἰών· ὕλη δὲ ὁ κόσμος. δύναμις δὲ τοῦ θεοῦ ὁ αἰών· ἔργον δὲ τοῦ αἰῶνος, ὁ κόσμος, γενόμενος οὔποτε, καὶ ἀεὶ γινόμενος ὑπὸ τοῦ αἰῶνος· διὸ οὐδὲ φθαρήσεταί ποτε. αἰὼν γὰρ ἄφθαρτος· οὐδὲ ἀπολεῖταί τι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ αἰῶνος ἐμπεριεχομένου. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ σοφία τίς ἐστι, τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ καλὸν, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ ἡ πᾶσα ἀρετὴ, καὶ ὁ αἰών.

4 4 Κοσμεῖ οὖν τὴν ἀθανασίαν καὶ διαμονὴν ἐνθεὶς ὁ αἰὼν τῇ ὕλῃ. ἡ γὰρ ἐκείνης γένεσις ἤρτηται ἐκ τοῦ αἰῶνος, καθάπερ καὶ ὁ αἰὼν ἐκ τοῦ θεοῦ. ἡ γὰρ γένεσις καὶ ὁ χρόνος ἐν οὐρανῷ καὶ ἐν γῇ εἰσιν ὄντες διφυεῖς. ἐν μὲν οὐρανῷ, ἀμετάβλητοι καὶ ἄφθαρτοι. ἐν δὲ γῇ, μεταβλητοὶ καὶ φθαρτοί. καὶ τοῦ μὲν αἰῶνος ἡ ψυχὴ ὁ θεός· τοῦ δὲ κόσμου ὁ αἰών· τῆς δὲ γῆς, ὁ οὐρανός. καὶ ὁ μὲν θεὸς ἐν τῷ νῷ· ὁ δὲ νοῦς, ἐν τῇ ψυχῇ· ἡ δὲ ψυχὴ, ἐν τῇ ὕλῃ πάντα. ταῦτα δὲ διὰ τοῦ αἰῶνος· τὸ δὲ πᾶν τοῦτο σῶμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐστὶ σώματα, ψυχὴ πλήρης τοῦ νοῦ καὶ τοῦ θεοῦ, ἐντὸς μὲν αὐτὸ πληροῖ· ἐκτὸς δὲ περιλαμβάνει ζωοποιοῦσα τὸ πᾶν· ἐκτὸς μὲν, τοῦτο τὸ μέγα καὶ τέλειον ζῶον τὸν κόσμον· ἐντὸς δὲ, πάντα τὰ ζῶα· καὶ ἄνω μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ διαμένουσα τῇ ταυτότητι· κάτω δὲ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν γένεσιν μεταβάλλουσα.

5 5 Συνέχει δὲ τοῦτον ὁ αἰὼν εἴτε δι᾽ ἀνάγκην, εἴτε διὰ πρόνοιαν εἴτε φύσιν, καὶ εἴτι ἄλλο οἴεται ἢ οἰήσεταί τις, τοῦτό ἐστι πᾶν ὁ θεὸς ἐνεργῶν. ἡ δὲ ἐνέργεια θεοῦ δύναμις οὖσα ἀνυπέρβλητος, ᾗ οὔτι τὰ ἀνθρώπεια, οὔτε τὰ θεῖα παραβάλλοι ἄν τις. διὸ ὦ Ἑρμῆ μηδέποτε τῶν κάτω, μήτε τῶν ἄνω, ὅμοιόν τι ἡγήσῃ τῷ θεῷ· ἐπεὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσῇ. οὐδὲν γὰρ ὅμοιον τῷ ἀνομοίῳ καὶ μόνῳ καὶ ἑνὶ,

καὶ

Et oc alii cuiuis haoc virtutem competere putes. Quæ enim poſt illum facultas, vitæ, & immortalitatis. ſine mutationis qualitatis. Quidnam aliud ipſe fecerit. Non enim otio vacat Deus. Cuncta oamq; otioſa forent. Omnia itaque Dei referta ſunt: quinimo nec in mundo vſquam eſt otium, nec in re quaquam alia. Otium etenim dictio vacua eſt, eum ab eo qui facit, tom ab eo quod fit.
6 6 Omnia aotem fieri decet, & ſemper, & iuxta cuiuſque loci propenſionem. Operaos namq; in omnibus eſt, non in aliquo ſedens. neqoe quid vnicum faciens. ſed omoia, nimirũ virtus effectrix exiſtens. Nec ſibi in iis quæ fiunt ſufficit: quinetiam facta ſub ipſo ſunt. Mundum ſpecolare tuo conſpectui per me ſuppoſitum. Pulchritudiné quoq; ipſius accurate ſcrutare, corpus quidem intemeratum, & quo nihil antiquius erit. Vndique autem vegeium & recens, & multo viuacius.
7 7 Intoere item ſubiectos ſeptẽ mundos, ſempiterno oroatos ordine. & vario corſu æuum adimplentes, luminis autẽ omoia pleua: ignis vero uolquam. Lumen namq; amicitia & commercium contrariorũ ac diſſimiliũ fuit à Dei efficacia præfulgens, qui omnis boni parens eſt, & omnis ordinis dux, ac ſeptem mundorum rector. Luuam etiam intuere, illorũ omnium præcurſorẽ, naturæ organũ, inferam materiam mutantem. Terram quoq; mediam, vniuerſi ſedimentum, pulchri mundi fundamentum, educatricem ac nutricem terrenorum. Quinetiam pluralitatem immortalium animantiũ, quanta ſit ſpeculare, necnon mortaliũ. Inter vtraq; mortalia quidem & immortalia, mediam circumeuntem lunam.
8 8 Omnia autẽ animæ plena, ac omnia motu prædita, quædã circa cœlũ, quædam circa terram. Neq; ſiniſtrorſum dextra, nec dextrorſum ſiniſtra, nec ſublimia deorſum, nec infima ſurſum. Quod autem hæc omnia facta ſunt, dilecte Mercuri, non vltra eges à me diſcere. Corpora namq; ſunt, animam habent, ac mouentur. Hæc autem nullo coacervante in vnũ cogi non poſſunt. Oportet itaq; talem eſſe quendam, ac penitus vnum.
9 9 Diſcrepantes enim cum ſint motus & plures, corporaque non ſimilia, vna vero omnibus velocitas præſcripta ſit, non poſſunt duo aut plures eſſe factores. Vnicus etenim ordo ſub pluribus nõ ſeruatur. Æmulatio oamque infirmiorum in præſtantiorem conſequeretur & laborarent. Quod ſi alius eſſet mutabilium factor animalium, ac mortaliũ, is etiam immortalia facere voluiſſet, ac immortalium factor mortalia. Agedum ſi vnius ſtantia materiæ duo fuerint ac vnius animæ, penes quem illorum operationis esſet erogatio? Si autem penes vtroſque: penes quem potior
10 pars? 10 Sic autem intellige, omne corpus vivẽs ex materia & anima conſtitutionem habere, æque immortalis ac mortalis & ratione deſtituti. Omnia namq; corpora viuentia animata ſunt: non autẽ viuentia ſunt rurſus per ſe materia. Et anima perinde apud factorem per ſeipſam adiacet vitæ cauſa. Omnis namq; vitæ cauſa ex immortalibus eſt. Quomodo igitur mortalia animalia à mortalibus alia ſunt? Qui autẽ immortale & immortalitatis effector animal non efficit?
11 11 Quod autem quiſpiam ſit hæc efficiẽs omnino vnus, certiſſimũ. Vna namq; anima, vna vita, & vna materia. quis autem iſte? Quisnam alius, quam vnus Deus? Cui etenim alii animata viuentia facere competit, niſi Deo ſoli? * ò quam Ridiculum |! Vnus itaq; Deus. Atqui vnum mundum eſſe faſſus es, vnumq; Solem. Lunam item vnã, ac vnicam Diuinitatem. Ipſum itaq; Deum quotũ eſſe cupis? Omnia igitur
12 ipſe per multos efficeret, * Ridiculoſiſſimum |. 12 Quid enim Deo arduum eſt Vitam, Animam, Immortalitatem, ac mutationem facere, te tot res faciente? Intuens quidem, loqueris, auſcultas, olfacis, tangis, circumambulas, intelligis, & ſpiras: non autẽ alius videt, alius auſcultat, alius loquitur, *alius tãgit |, alius olfacit, alius circumambulat, alius intelligit, & alius reſpirat. Quinimo vnus hæc omnia facit. Veruntamen iſta ſine Deo eſſe non poſſunt. Quemadmodum enim, his abrogatis, animal eſſe deſinis: ita nec illis in ipſo ad irritum ductis, Deus, quod nefas eſt dictu, vltra Deus
13 erit. 13 Si itaque demonſtratum ſit te nihil eſſe poſſe, quanto magis, his abrogatis, Deus. Nam ſi quid ſit, quod non efficiat, & ſi dictu nefas imperfectus eſt. Quod ſi non otioſus:
quan-

καὶ μηδὲ ἄλλῳ τινὶ ἡγήσῃ τῆς δυνάμεως ἐξχωρεῖν· τίς γὰρ μετ' ἐκεῖνον, εἴτε ζωῆς καὶ ἀθανασίας καὶ μεταβολῆς ποιότητος· τί δὲ αὐτὸς ἄλλο τι ποιήσει. οὐ γὰρ ἀργὸς ὁ θεός, ἐπεὶ πάντα ἂν ἦν ἀργά· ἅπαντα γὰρ πλήρη τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἀργία οὐδαμοῦ, οὐδὲ ἐν τινι ἄλλῳ. ἀργία γὰρ ὄνομα κενόν ἐστι, καὶ τοῦ ποιοῦντος, καὶ τοῦ γινομένου.
6 Πάντα δὲ δεῖ γίνεσθαι, καὶ ἀεί, καὶ καθ' ἑκάστου τόπου ῥοπήν. ὁ γὰρ ποιῶν ἐν πᾶσίν ἐστιν, οὐκ ἔν τινι ἱδρυμένος, οὐδὲ ἕν τι ποιῶν, ἀλλὰ πάντα. δύναμις γὰρ ὢν ἐνεργής, οὐκ αὐτάρκης ἐστὶ τοῖς γινομένοις· ἀλλὰ τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτῷ. θέασαι δὲ δι' ἐμοῦ τὸν κόσμον ὑποκείμενον τῇ σῇ ὄψει· τό, τε κάλλος αὐτοῦ ἀκριβῶς κατανόησον· σῶμα μὲν ἀκήρατον, καὶ οὗ παλαιότερον οὐδέν ἐστι, διὰ παντὸς δὲ ἀκμαῖον καὶ νέον, καὶ μᾶλλον ἀκμαιότερον. 6
7 Ἴδε καὶ τοὺς ὑποκειμένους ἑπτὰ κόσμους κεκοσμημένους, τάξει αἰωνίῳ, καὶ δρόμῳ διαφόρῳ τὸν αἰῶνα ἀναπληροῦντας· φωτὸς δὲ πάντα πλήρη. πῦρ δὲ οὐδαμοῦ· ἡ γὰρ φιλία, καὶ ἡ σύγκρασις τῶν ἐναντίων καὶ τῶν ἀνομοίων, φῶς γέγονε, καταλαμπόμενον ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἐνεργείας, παντὸς ἀγαθοῦ γεννήτορος, καὶ πάσης τάξεως ἄρχοντος καὶ ἡγεμόνος τῶν ἑπτὰ κόσμων· σελήνην δὲ ἐκείνων πρόδρομον πάντων, ὄργανον τῆς φύσεως, τὴν κάτω ὕλην μεταβάλλουσαν· τήν τε γῆν μέσην τοῦ παντὸς ὑποστάθμην τοῦ καλοῦ κόσμου ἱδρυμένην, τροφὸν καὶ τιθήνην τῶν ἐπιγείων. θέασαι δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀθανάτων ζῴων ὅσον ἐστί, καὶ τὸ τῶν θνητῶν, μέσην δὲ ἀμφοτέρων, τῶν τε ἀθανάτων καὶ τῶν θνητῶν, τὴν σελήνην περιερχομένην. 7
8 Πάντα δὲ πλήρη ψυχῆς, καὶ πάντα κινούμενα, τὰ μὲν περὶ τὸν οὐρανόν, τὰ δὲ περὶ τὴν γῆν, καὶ μήτε τὰ δεξιὰ ἐπὶ τὰ ἀριστερά, μήτε τὰ ἀριστερὰ ἐπὶ τὰ δεξιά, μήτε τὰ ἄνω κάτω, μήτε τὰ κάτω ἄνω. καὶ ὅτι πάντα ταῦτα γενητά, ὦ φίλτατε Ἑρμῆ, οὐκ ἔτι ἐμοῦ χρῄζεις μαθεῖν. καὶ γὰρ σώματά ἐστι, καὶ ψυχὴν ἔχει, καὶ κινεῖται. ταῦτα δὲ εἰς ἓν συνελθεῖν ἀδύνατον χωρὶς τοῦ συνάγοντος· δεῖ οὖν τινὰ εἶναι † τοιοῦτον καὶ πάντως ἕνα. 8 †τινὰ...
9 Ἐν διαφόρων γὰρ καὶ πολλῶν οὐσῶν τῶν κινήσεων, καὶ τῶν σωμάτων οὐχ ὁμοίων, μιᾶς δὲ κατὰ πάντων ταχύτητος τεταγμένης, ἀδύνατον δύο ἢ πλείους ποιητὰς εἶναι. μία γὰρ ἐπὶ πολλῶν οὐ τηρεῖται τάξις· ζῆλος δὲ τοῖς πολλοῖς παρέπεται τοῦ κρείττονος, καὶ ἔρωσι. καὶ εἰ ἕτερος ἦν ὁ ποιητὴς τῶν μεταβλητῶν ζῴων καὶ θνητῶν, ἐπεθύμησεν ἂν καὶ † ἀθάνατα ποιῆσαι, ὥσπερ καὶ ὁ τῶν ἀθανάτων † θνητά. φέρε δὲ εἰ καὶ δύο εἰσί, μιᾶς οὔσης τῆς ὕλης, καὶ μιᾶς τῆς ψυχῆς, παρὰ τίνι ἂν αὐτῶν ἡ χορηγία τῆς ποιήσεως. εἰ δέ τι καὶ παρ' ἀμφοτέροις, παρὰ τίνι τὸ πλεῖον μέρος. 9 †ἀθα...τους †θνητ...
10 Οὕτω δὲ νόει, ὡς παντὸς σώματος ζῶντος, ἐξ ὕλης καὶ ψυχῆς τὴν σύστασιν ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀθανάτου καὶ τοῦ θνητοῦ, καὶ τοῦ ἀλόγου. πάντα γὰρ σώματα τὰ ζῶντα, ἔμψυχα· τὰ δὲ μὴ ζῶντα, ὕλη πάλιν καθ' ἑαυτήν ἐστι. καὶ ψυχὴ ὁμοίως καθ' ἑαυτὴν τῷ ποιητῇ παρακειμένη, τῆς ζωῆς αἰτία· τῆς δὲ ζωῆς πᾶς αἴτιος ὁ τῶν ἀθανάτων. πῶς οὖν καὶ τὰ θνητὰ ζῷα ἄλλα τῶν θνητῶν· πῶς δὲ τὸ ἀθάνατον καὶ ἀθανασίαν ποιοῦν, ζῷον μὴ ποιεῖ. 10
11 Καὶ ὅτι μέν ἐστί τις ὁ ποιῶν ταῦτα, δῆλον· ὅτι δὲ καὶ εἷς, φανερώτατον. καὶ γὰρ μία ψυχή, καὶ μία ζωή, καὶ μία ὕλη. τίς δὲ οὗτος. τίς δ' ἂν ἄλλος, εἰ μὴ εἷς ὁ θεός. τίνι γὰρ ἂν ἄλλῳ πρέποι ζῷα ἔμψυχα ποιεῖν, εἰ μὴ μόνῳ τῷ θεῷ. γελοιότατον. εἷς οὖν θεός. καὶ τὸν μὲν κόσμον ὡμολόγησας ἕνα εἶναι, καὶ τὸν ἥλιον ἕνα, καὶ τὴν σελήνην μίαν, καὶ θειότητα μίαν· αὐτὸν δὲ τὸν θεόν, πόστον εἶναι θέλεις. Πάντα οὖν αὐτὸς ποιεῖ ἐν πολλοῖς· γελοιότατον. 11 †τοῦ...
12 Καὶ τί μέγα τῷ θεῷ ζωὴν καὶ ψυχὴν καὶ ἀθανασίαν, καὶ μεταβολὴν ποιεῖν, σοῦ τοσαῦτα ποιοῦντος. καὶ γὰρ βλέπεις, καὶ λαλεῖς, καὶ ἀκούεις καὶ ὀσφραίνῃ καὶ ἅπτῃ, καὶ περιπατεῖς, καὶ νοεῖς καὶ πνεῖς. καὶ οὐχ ἕτερος μέν ἐστιν ὁ βλέπων, ἕτερος δὲ ὁ ἀκούων, ἕτερος δὲ ὁ λαλῶν, ἄλλος δὲ ὁ ἁπτόμενος, ἄλλος δὲ ὁ ὀσφραινόμενος, ἄλλος δὲ ὁ περιπατῶν καὶ ἄλλος ὁ νοῶν, καὶ ἄλλος ὁ ἀναπνέων· ἀλλὰ εἷς ὁ πάντα ταῦτα· ἀλλ' οὐδὲ δυνατὰ ἐκεῖνα χωρὶς τοῦ θεοῦ εἶναι· ὥσπερ γὰρ ἂν τούτων καταργηθέντων οὐκ ἔτι ζῷον εἴης, οὕτως οὐδ' ἂν ἐκείνων καταργηθῇ, ὁ θεός, ὁ μὴ θέμις ἐστὶν εἰπεῖν, οὐκ ἔτι ἐστὶ θεός. 12
13 Εἰ γὰρ ἀποδέδεικται μηδὲν δυνάμενον εἶναι, πόσῳ μᾶλλον ὁ θεός. εἰ γάρ τι ἐστὶν ὃ μὴ ποιεῖ, καὶ εἰ μὴ θέμις εἰπεῖν, ἀτελής ἐστιν. εἰ δὲ μήτε 13
ἀργὸς

quinimmo perfectus ſit, omnia igitur efficit. Pauliſper mihi teipſum indulge, ô Herma. Expeditè cognoſces opus vnum Dei eſſe, vt omnia fiant quæ fiunt: aut quæ iam ſemel facta ſunt, aut quæ facienda ſunt. Hoc autem, ô chariſſime vita eſt. Hoc eſt Pulchrum: hoc eſt Bonum: hoc eſt Deus.
14 14 Quod ſi id effectu percipere cupis: conſpice, quid tibi generare volenti contingit. Non attamen illi hoc ſimile. Nimirum ipſe non oblectatur, neque alium quemquam habet operis conſortem. ſibi namque ipſi aſſiſtens opifex ſemper adeſt operi, ipſe quod efficit exiſtens. Quod ſi ab eo diuellatur, omnia ſubuerti, omnia mori neceſſum eſt, vtpote vita abſente. Si autem omnia viuunt, vnaq; ſit vita, vnus itaq; Deus. Si rurſum cuncta viua ſint, tum in cœlo, tum in terra, vna vero in omnibus vita à Deo ſit, ipſaque Deus ſit, à Deo igitur omnia fiunt. *Vita autem eſt mentis & animæ copula.* Mors vero non eſt compoſitorum abrogatio, ſed coniunctionis
15 diſſolutio. 15 Idcirco imago Dei Æuum eſt, Æui mundus, Mundi Sol, Solis autem homo. Mutationem ſane mortem eſſe dicunt: eo quod corpus quidem diſſoluitur, vita vero diſſoluti latens præterit. Hac de cauſa, mihi chariſſime Herma, religioſe vt percipis mundum mutari dico: eo quod diebus ſingulis pars eius oculos effugit: nō autem diſſoluitur. Hæ ſunt vtiq; mundi perturbationes, vertigines, & latitationes. Vertigo autem conuerſio, latitatio vero reſtaura-
16 tio eſt. 16 Omnes autem formas non equidem expoſitas habens, ſed eas in ſeipſo varians. Quum igitur mundus in omnes formas factus ſit: hunc faciens quid erit? Informis quidem non erit. Quod ſi omnis formæ fuerit, mundo ſimilis erit. At ſi vnicam habeat formam, in hoc mundo inferior erit. Quid igitur ipſum eſſe dicemus? Ne amabo te ſermonē ambiguitate circumuoluamus. Nihil enim eſt dubium eorum quæ de Deo intelliguntur. Vnam itaque ideam habet, quæ ipſi peculiaris eſt, quæ quidem incorporea aſpectui non
17 ſubiacet, & omnes per corpora prodit. 17 Ne etiam mirum feceris, ſi quæpiam incorporea ſit idea. Eſt enim qualis dictionis, ac in picturis elationes. Videntur namq; admodum ſuſtolli, planæ tamen ſuapte natura & adæquatæ prorſus exiſtunt. Intellige quod audacius dico, attamen verius. Quemadmodum abſq; vita homo viuere non poteſt: ita nec Deus eſſe poteſt, quin Bonum efficiat. Hoc enim vitæ inſtar & motus Deo ineſt, omnia ſcilicet mouere ac viua efficere.
18 18 Aliqua nimirum eorum quæ dicuntur, peculiarem ſententiam habere debent, quale quod dico, Percipe. Omnia ſunt in Deo, non tanquam in loco ſita. Nam locus & corpus eſt & immobile. Quæ vero ibi ſita ſunt, motum nō habent. Sita enim aliuſmodi ſunt in imaginatione incorporea. Conſidera omnia complectentem: ac intellige nihil rem incorpoream circumſcribere: nihil celerius, nihil potentius: quinimo ipſam inter omnia circumſcribi non poſſe, eamq; celer-
19 rimam ac potentiſſimam. 19 Et ita apud teipſum ſpeculare: & tuæ animæ impera illo abire, & ocyus imperato ibidem erit. Præcipe item ei oceanum tranare: ſic ea rurſum ibi celerius erit, non, tanquam à loco in locum delata, ſed velut ibi exiſtens. Iube in cœlum euolet. Non alis egebit. Sed neque ipſi quicquam obeſt: non Solis ardor, non æther, non volubilitas, non cæterorum aſtrorum corpora, vniuerſa quidem penetrans ad nouiſſimum vſque corpus peruolat.
20 Quod ſi hoc vniuerſum perrumpere volueris, & quæ foris (ſiquidem quid foris ſit) ſpeculari tibi licet. 20 Conſpice quantam virtutem, quantam velocitatem habes. Tandem tu hæc potes. Deus autem nequaquam? Hoc itaque modo Deum conſidera, tanquam omnes intelligentias in ſe habētem, ac mundum ipſum totum. Proinde niſi teipſum Deo contuleris, Deum cognoſcere non potes. Simile namq; per ſimilia noſcitur. Effer teipſum magnitudine immenſa, toto proſiliens corpore, & omne corpus tranſcendens, æuum eſto, & Deum intelliges. Nihil teipſum non poſſe ſupponens te immortalem arbitrare, ac omnium intelligendi capacem, omnem quidem artem, omnem ſcientiam, * omnis animalia habitus]. Omni altitudine ſublimior fias, omni infimo humilior. Omnes item ſenſus eorum quæ facta ſunt in
teipſo

ἀργός ἐστι, τέλειος δέ, ἄρα πάντα ποιεῖ. Πρὸς ὀλίγον δέ μοι σεαυτὸν ἐπίδος, ὦ Ἑρμῆ, ῥᾷον νοήσεις τὸ τοῦ θεοῦ ἔργον ἕν ὄν, ἵνα πάντα γίνηται τὰ γινόμενα, ἢ τὰ ἅπαξ γενόμενα ἢ τὰ μέλλοντα γίνεσθαι· ἔστι δὲ τοῦτο, ὦ φίλτατε, ζωή· τοῦτο δέ ἐστι τὸ καλόν. τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαθόν· τοῦτό ἐστιν ὁ θεός. 14 Εἰ δὲ 14
καὶ ἔργῳ αὐτὸ θέλεις νοῆσαι, ἰδὲ τί σοι ἐγγίνεται θέλοντι γεννῆσαι. ἀλλ' οὐκ ἐκείνῳ τοῦτο ὅμοιον. ἐκεῖνος γὰρ οὐχ ἥδεται. οὐδὲ γὰρ ἄλλον ἔχει συνεργόν. αὐτουργὸς γὰρ ὢν ἀεί ἐστιν ἐν τῷ ἔργῳ, αὐτὸς ὢν ὃ ποιεῖ. εἰ γὰρ χωρισθείη αὐτοῦ, πάντα μὲν συμπεσεῖσθαι, πάντα δὲ τεθνήξεσθαι ἀνάγκη, ὡς μὴ οὔσης ζωῆς. εἰ δὲ πάντα ζῷα, μία δὲ καὶ ἡ ζωή, εἷς ἄρα καὶ ὁ θεός. καὶ πάλιν εἰ πάντα ζῷά ἐστι καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, μία δὲ κατὰ πάντων ζωὴ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γίνεται, καὶ αὕτη ἐστὶ θεός. ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἄρα γίνεται πάντα, ζωὴ δέ ἐστιν ἕνωσις νοῦ καὶ ψυχῆς. θάνατος δὲ οὐκ ἀπώλεια τῶν συναχθέντων, διάλυσις δὲ τῆς ἑνώσεώς ἐστι. 15 Εἰκὼν οὖν τοῦ 15
θεοῦ ὁ αἰών· τοῦ δὲ αἰῶνος ὁ κόσμος· τοῦ δὲ κόσμου ὁ ἥλιος· τοῦ δὲ ἡλίου, ὁ ἄνθρωπος. τὴν δὲ μεταβολὴν θάνατόν φασιν εἶναι, διὰ τὸ τὸ μὲν σῶμα διαλύεσθαι, τὴν δὲ ζωὴν εἰς τὸ ἀφανὲς χωρεῖν † τοῦ διαλυομένου. τούτῳ τῷ λόγῳ, φίλτατέ μοι Ἑρμῆ, καὶ τὸν κόσμον ὁρίζομαι, ὡς ἀκούεις, φημὶ μεταβάλλεσθαι, διὰ τὸ γίνεσθαι μέρος αὐτοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν τῷ ἀφανεῖ, μηδέποτε διαλύεσθαι. καὶ ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ κόσμου πάθη, δινήσεις τε καὶ κρύψεις· καὶ ἡ μὲν δίνησις, στροφή· ἡ δὲ κρύψις ἀνανέωσις. 16 Παντόμορφος 16
δέ ἐστιν οὐ τὰς μορφὰς † ἐγκειμένας ἔχων, ἐν ἑαυτῷ δὲ αὐτὸς μεταβάλλων. ἐπεὶ οὖν ὁ κόσμος παντόμορφος γέγονεν, ὁ ποιήσας τί ἂν εἴη; ἄμορφος μὲν γὰρ μὴ γένοιτο· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς παντόμορφος, ὅμοιος ἔσται τῷ κόσμῳ. ἀλλὰ μίαν ἔχων μορφήν, κατὰ τοῦτο ἐλάττων ἔσται τοῦ κόσμου. τί οὖν φαμὲν αὐτὸν εἶναι; μὴ εἰς ἀπορίαν τὸν λόγον περιστήσωμεν. οὐδὲν γὰρ ἄπορον περὶ τοῦ θεοῦ νοούμενον. μίαν οὖν ἔχει ἰδέαν, ἥτις ἐστὶν αὐτοῦ ἰδία, ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποπίπτει ἀσώματος, καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι. 17 Καὶ μὴ 17
θαυμάσῃς, εἰ ἔστι τις ἀσώματος ἰδέα. ἔστι γὰρ ὥσπερ ἡ τοῦ λόγου, καὶ ἐν ταῖς γραφαῖς ἀκρώρειαι. αὗται μὲν γὰρ πάνυ ἐξέχουσαι, λεῖαι δὲ τῇ φύσει, καὶ ὁμαλαί εἰσι πάνυ. ἐννόησον δὲ τὸ λεγόμενον τολμηρότερον, ἀληθέστερον δέ. ὥσπερ γὰρ ὁ ἄνθρωπος χωρὶς ζωῆς οὐ δύναται ζῆν, οὕτως οὐδὲ ὁ θεὸς δύναται, μὴ ποιῶν τὸ ἀγαθόν. τοῦτο γὰρ ὥσπερ ζωὴ, καὶ ὥσπερ κίνησίς ἐστι τοῦ θεοῦ, κινεῖν τὰ πάντα καὶ ζωοποιεῖν. 18 Ἔνια δὲ τῶν λεγομένων ἰδίαν ἔννοιαν ἔχειν ὀφείλει· οἷον ὃ λέγω, νόησον. πάντα ἐστὶν ἐν τῷ θεῷ, οὐχ 18
ὡς ἐν τόπῳ κείμενα. ὁ μὲν γὰρ τόπος καὶ σῶμά ἐστι, καὶ ἀκίνητον· καὶ τὰ κείμενα, κίνησιν οὐκ ἔχει. κεῖται γὰρ ἄλλως ἐν ἀσωμάτῳ φαντασίᾳ· νόησον τὸν περιέχοντα τὰ πάντα, καὶ νόησον, ὅτι τοῦ ἀσωμάτου οὐδέν ἐστι περιοριστικόν, οὐδὲ ταχύτερον, οὐδὲ δυνατώτερον. αὐτὸ δὲ πάντων καὶ ἀπεριόριστον, καὶ ταχύτατον, καὶ δυνατώτατον. 19 Καὶ οὕτω νόησον 19
ἀπὸ σεαυτοῦ, καὶ κέλευσόν σου τῇ ψυχῇ εἰς Ἰνδὴν πορευθῆναι· καὶ τάχιον σου τῆς κελεύσεως ἐκεῖ ἔσται. μετελθεῖν δὲ αὐτῇ κέλευσον ἐπὶ τὸν ὠκεανόν· οὕτως ἐκεῖ πάλιν ταχέως ἔσται, οὐχ ὡς μεταβᾶσα ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλ' ὡς ἐκεῖ οὖσα. κέλευσον δὲ αὐτῇ καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναπτῆναι· καὶ οὐδὲ πτερῶν δεηθήσεται· ἀλλ' οὐδὲ αὐτῇ οὐδὲν ἐμπόδιον. οὐ τὸ τοῦ ἡλίου πῦρ, οὐχ ὁ αἰθήρ, οὐχ ἡ δίνη, οὐχὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀστέρων σώματα. πάντα δὲ διατεμοῦσα, ἀναπτήσεται μέχρι τοῦ ἐσχάτου σώματος. εἰ δὲ βουληθείης καὶ αὐτὸ ὅλον διαρρήξασθαι, καὶ τὰ ἐκτός, εἴ γέ τι ἐκτὸς τοῦ κόσμου θεάσασθαι, ἔξεστί σοι. 20 Ἰδὲ ὅσην δύναμιν, ὅσον τάχος ἔχεις. 20
εἶτα σὺ μὲν δύνασαι ταῦτα, ὁ θεὸς δὲ οὔ; τοῦτον οὖν τὸν τρόπον νόησον τὸν θεόν, ὥσπερ νοήματα πάντα ἐν † αὐτῷ ἔχειν, τὸν κόσμον αὐτὸν ὅλον. ἐὰν οὖν μὴ σεαυτὸν ἐξισάσῃς τῷ θεῷ, τὸν † ἑαυτὸν
θεὸν νοῆσαι οὐ δύνασαι. τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ νοητόν. συναύξησον σεαυτὸν τῷ ἀμετρήτῳ μεγέθει, παντὸς σώματος ἐκπηδήσας, καὶ πάντα χρόνον ὑπεράρας, αἰὼν γενοῦ, καὶ νοήσεις τὸν θεόν· μηδὲν ἀδύνατον ἐν σεαυτῷ ὑποστησάμενος, σεαυτὸν ἥγησαι ἀθάνατον, καὶ πάντα δυνάμενον νοῆσαι, πᾶσαν μὲν τέχνην, πᾶσαν δὲ ἐπιστήμην, παντὸς ζῴου ἦθος. παντὸς δὲ ὕψους ὑψηλότερος γενοῦ, καὶ παντὸς βάθους ταπεινότερος. πάσας δὲ τὰς αἰσθήσεις τῶν ποιητῶν σύλλαβε ἐν

reipſo complectere, ignis, aquæ, ſicci, & humidi. ac te pariter vbique eſſe exiſtima, in terra, in mari, in cœlo, * non adhuc natum, in vtero eſſe, iuuenem, ſenem, mortuum, & quæ à morte ſucceduot |. Hæc autem cuncta ſimul intelligens, tempora, loca, opera, qualitates, quantitates, tum de-
21 mum cognoſcere Deum poteris. 21 Quod ſi tuam animam corpore conſtrinxeris: ac ipſam abiiciens dixeris. Nihil ſcio: nihil poſſum: mare expaueſco: in cœlum ſcandere non valeo: ignoto quis eram; ignoro quis ero. Quid tibi & Deo? Nihil etenim eorum quæ pulchra & bona ſunt potes percipere, corporis cultor ac nequam exiſtens. Completa namque malitia, ignorare Diuinitatem eſt. Cognoſcere autem, velle, ac ſperare poſſe via recta eſt. Boni peculiaris, trita, ac facilis: tibi iter agenti vbique obuiam erit: vbique apparebit: quo & quando non expectas, experrecto, dormienti, nauiganti, iter facienti, noctu, dio, loquenti, ſilenti. Nam ni-
22 hil eſt, quod in imagine ſepulchri non ſit. 22 Non igitur videri poteſt Deus? Bene ominare. Quiſnam ipſo manifeſtior? In hoc ipſum omnia operatus eſt: vt per omnia ipſum cernas. Hoc bonum Dei eſt. Hoc quidem ipſius virtus, ipſum per omnia manifeſtari. Nimirum incorporeorum nullum videri poteſt. Mens in meditando cernitur, Deus in faciendo. Hactenus tibi hæc patefacta ſunto, ô Triſmegiſte. Cætera autem omnia per teipſum pariter ſpeculare, & non fruſtraberis.

MERCVRII TRISMEGISTI DE MENTE COMMVNI, AD TAT, CAPVT DVODECIMVM.

1 MEns, ô Tat, ex propria eſſentia Dei eſt. Aliqua ſiquidem eſt Dei eſſentia, qualiſcunq; tamẽ illa ſit: hæc ipſum ſola abſolute nouit. Mẽs vtiq; ab eſſentia Dei habitu non eſt præciſa: quinetiam velut diffuſa, Solis ſplendoris inſtar. Hæc autẽ mens in hominibus quidem Deus eſt, ea de cauſa aliqui hominum Dii ſunt, ac ipſorum humanitas Diuinitati eſt confinis. Bonus nanq; Genius hos quidem Deos immortales dixit, homines autem Deos mortales. In animantibus vero ir-
2 rationalibus, natura hæc eſt mens. 2 Vbi namq; anima, ibi & mẽs eſt: ac vbi vita, ibi anima. Sed in animalibus ratione deſtitutis, anima vita eſt mentis expers. Nam in hominum animas benefica mens eſt: eas etenim in bonum excolit. Aſt in irrationalibus cum ſingulorum natura cõſpirat, hominum autem animabus refragatur. Nimirũ omnis anima in corpus manans, confeſtim mœrore & voluptate deprauatur. à corpore namq; compoſito mœror & voluptas ac ſuccus exæſtuant: in quæ anima ingreſſa mergitur. 3 Quibuslibet igitur a-
3 nimabus mens præfuerit, illas ſuo lumine illuſtrat, obſiſtens inſtantibus ipſorum periculis. Vtq; bonus chirurgus præuentum morbo corpus angit, illud incendens aut diſſecans: haud ſecus animam moleſtia mens afficit, ſenſim ipſius voluptatem reſecans, à qua omnis animæ prodit ægritudo. Animæ vero ſumma infirmitas, atheiſmus. Inde ad omnes nequitias opinio ſubſequitur, nullum autẽ bonum. Num igitur mens ipſi refragans bonum animæ confert, ceu corpori
4 valetudinem medicus? 4 Quotquot autẽ animæ humanæ mentem moderatricem nõ aſſequutæ ſunt, idẽ ferunt quod animantium ratione deſtitutorum animæ. Operis namque conſora ipſis exiſtens, & cupiditates excitans, ad quas effrænato feruntur appetitu, ad rationis ſpretum vergẽtes, velut animantium irrationale, præter rationem ira ſuccendi, ac præter rationem cupere nõ deſinunt: & nunquam malis ſatiantur. * Affectus namque & cupiditates rationis expertes nequitiæ ſunt exuberantes |. Illis Deus legẽ præſcripſit, velut
5 vltorem & vindicem. 5 In his, ô Pater, mentio dudũ mihi de fato expoſita, proſternitur periclitatur. Nam ſi prorſus fatũ decernat quempiã̃m mœchari, ſacra legere, * vel quicquam aliud mali patrare |; cur is qui fati neceſſitate patrauit opus, mulctatur? Fati nimirum, ô fili, cuncta ſunt opera: ac præter

σεαυτῷ, πυρὸς, ὕδατος, ξηροῦ καὶ ὑγροῦ· ὁμοῦ πανταχῇ εἶναι, ἐν γῇ, ἐν θαλάττῃ, ἐν οὐρανῷ· μηδέπω γεγενῆσθαι, ἐν τῇ γαστρὶ εἶναι, νέος, γέρων, τεθνηκέναι, τὰ μετὰ τὸν θάνατον, καὶ ταῦτα πάντα ὁμοῦ νοήσας, χρόνους, τόπους, πράγματα, ποιότητας, ποσότητας, δύναται νοῆσαι τὸν θεόν. 21 Ἐὰν δὲ κατα- 21
κλείσῃς σου τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, καὶ ταπεινώσῃς αὐτὴν, καὶ εἴπῃς, οὐδὲν νοῶ, οὐδὲν δύναμαι, φοβοῦμαι τὴν θάλασσαν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι οὐ δύναμαι· οὐκ οἶδα τίς ἤμην, οὐκ οἶδα τίς ἔσομαι. τί σοι, καὶ τῷ θεῷ. οὐδὲν γὰρ δύνασαι τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, φιλοσώματος καὶ κακὸς ὢν νοῆσαι· ἡ γὰρ τελεία κακία, τὸ ἀγνοεῖν τὸ θεῖον· τὸ δὲ δύνασθαι γνῶναι καὶ θελῆσαι καὶ ἐλπίσαι, ὁδός ἐστιν εὐθεῖα, ἰδία τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φέρουσα, καὶ ῥᾳδία. ὁδεύοντί σοι πανταχοῦ συναντήσει, πανταχοῦ ὀφθήσεται, ὅπου τε καὶ ὅτε οὐ προσδοκᾷς, γρηγοροῦντι, κοιμωμένῳ, πλέοντι, ὁδεύοντι, νυκτὸς, ἡμέρας, λαλοῦντι, σιωπῶντι. οὐδὲν γάρ ἐστιν, ὃ οὐκ ἔστιν ἐν εἰκόνι ταφῆς. 22 Ἀ- 22
όρατος ὁ θεός; εὐφήμησον. καὶ τίς αὐτοῦ φανερώτερος. δι' αὐτὸ τοῦτο πάντα ἐποίησεν, ἵνα διὰ πάντων αὐτὸν βλέπῃς. τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαθὸν τοῦ θεοῦ, τοῦτο δὲ αὐτοῦ ἀρετὴ, τὸ αὐτὸν φαίνεσθαι διὰ πάντων. οὐδὲν γὰρ ὁρατὸν, οὐδὲ τῶν ἀσωμάτων. νοῦς ὁρᾶται ἐν τῷ νοεῖν, ὁ θεὸς ἐν τῷ ποιεῖν. ταῦτά σοι ἐπὶ τοσοῦτον πεφανέρωται, ὦ Τρισμέγιστε. τὰ δὲ ἄλλα πάντα, ὁμοίως κατὰ σεαυτὸν νόει, καὶ οὐ διαψευσθήσῃ.

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ, περὶ νοῦ κοινοῦ πρὸς Τάτ.

Ὁ Νοῦς, ὦ Τάτ, ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας ἐ- 1
στὶν, εἴγε τις ἐστὶν οὐσία θεοῦ, καὶ ποία τις οὖσα τυγχάνει· οὗτος μόνος ἀκριβῶς αὐτὸν οἶδεν. ὁ νοῦς οὖν οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ὥσπερ ἡπλωμένος, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς. οὗτος δὲ ὁ νοῦς, ἐν μὲν ἀνθρώποις, θεός ἐστι. διὸ καί τινες τῶν ἀνθρώπων, θεοί εἰσι· καὶ † αὐτῶν ἀνθρωπότης ἐγγύς ἐ- † ἡ αὐτῶν
στι τῆς θεότητος, καὶ γὰρ ὁ ἀγαθὸς δαίμων, τοὺς μὲν θεοὺς εἶπεν ἀθανάτους· τοὺς δὲ ἀνθρώπους θεοὺς θνητούς· ἐν δὲ τοῖς ἀλόγοις ζώοις, ἡ φύσις ἐστίν. 2 Ὅπου γὰρ ψυχὴ, ἐ- 2
κεῖ καὶ νοῦς ἐστὶν, ὥσπερ ὅπου καὶ ζωὴ, ἐκεῖ καὶ ψυχὴ ἐστιν· ἐν δὲ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἡ ψυχὴ ζωή ἐστι κενὴ τοῦ νοῦ. ὁ γὰρ νοῦς ψυχῶν ἐστὶν εὐεργέτης ἀνθρώπων· ἐργάζεται γὰρ αὐτὰς εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ τοῖς μὲν ἀλόγοις, τῇ δὲ ἑκάστου φύσει συνεργεῖ· ταῖς δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἀντιπράσσει. ψυχὴ γὰρ πᾶσα ἐν σώματι γενομένη, εὐθέως ὑπό τε τῆς λύπης, καὶ τῆς ἡδονῆς κακίζεται. σώματος γὰρ συνθέτου, ὥσπερ χυμοὶ ζέουσιν, ἥ τε λύπη καὶ ἡ ἡδονὴ, εἰς ἃς ἐμβᾶσα ἡ ψυχὴ βαπτίζεται. 3 Ὅσαις ἂν οὖν ψυχαῖς ὁ 3
νοῦς ἐπιστατήσῃ, ταύταις φαίνει ἑαυτοῦ τὸ φέγγος, ἀντιπράσσων αὐτῶν τοῖς προλήμμασιν, ὥσπερ ἰατρὸς ἀγαθὸς λυπεῖ τὸ σῶμα προειλημμένον ὑπὸ νόσου, καίων, ἢ τέμνων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ νοῦς ψυχὴν λυπεῖ, ἐκφαρῶν αὐτὴν τῆς ἡδονῆς, ἀφ' ἧς πᾶσα νόσος ψυχῆς γίνεται. νόσος δὲ μεγάλη ψυχῆς, ἀθεότης. ἔπειτα δόξα εἰς πάντα τὰ κακὰ ἐπακολουθεῖ, καὶ ἀγαθὸν οὐδέν. ἄρ' οὖν ὁ νοῦς ἀντιπράσσων αὐτῇ, τὸ ἀγαθὸν περιποιεῖται τῇ ψυχῇ, ὥσπερ καὶ ὁ ἰατρὸς τῷ σώματι τὴν ὑγίειαν. 4 Ὅσαι δὲ ψυχαὶ ἀνθρώπι- 4
ναι οὐκ ἔτυχον κυβερνήτου τοῦ νοῦ, τὸ αὐτὸ πάσχουσι ταῖς τῶν ἀλόγων ζώων. συνεργὸς γὰρ αὐταῖς γενόμενος, καὶ ἀνείσας ταῖς ἐπιθυμίαις, εἰς ἃς φέρονται τῇ ῥύμῃ τῆς ὀρέξεως, πρὸς τὸ ἄλογον συντεινούσας, ὥσπερ τὸ ἄλογον τῶν ζώων, ἀλόγως θυμούμεναι, καὶ ἀλόγως ἐπιθυμοῦσαι οὐ παύονται. καὶ οὐδένα κόρον ἔχουσι τῶν κακῶν. θυμοὶ γὰρ καὶ ἐπιθυμίαι ἄλογοι, κακίαι ὑπερβάλλουσαι. ταύταις δὲ ὥσπερ τιμωρὸν καὶ ἔλεγχον, ὁ θεὸς ἐπέστησε τὸν νόμον. 5 Ἐνταῦθα, 5
ὦ πάτερ, ὁ περὶ τῆς εἱμαρμένης λόγος ὁ ἔμπροσθέ μοι ἐξεληλυθὼς, κινδυνεύει ἀνατετράφθαι· εἰ γὰρ πάντως εἵμαρται τῷδέ τινι μοιχεῦσαι, ἢ ἱεροσυλῆσαι, ἢ ἄλλο τι κακὸν δρᾶσαι, διὰ τί κολάζεται ὁ ἐξ ἀνάγκης τῆς εἱμαρμένης δράσας τὸ ἔργον. Εἱμαρμένης γὰρ πάντα τὰ ἔργα, ὦ τέκνον, καὶ χωρὶς

Digitized by Google

præter hoc nihil corporeorum neq; bonum neque malum fieri conuenit. Fatu autem ſtatutum eſt, eum, qui male agit, pati, ac ideo molitur, vt patiatur, quod ſuffert, quia patrauit.
6 6 Vt autem ſe nunc res habet, de malitia & fato mentio fuit. Alibi namq; de iis diximus. Nunc vero de mente nobis eſt loquutio: quid poſſit mens: ac quantum differat: in hominibus qualis, in brutis vero aliter. Ac ruſum quod in animantibus ratione deſtitutis non eſt benefica: quinimo diſcrepat, in hominibus iracundiam & cupiditatem ſuffocans. Et horum alios quidem rationis participes viros intelligere decet, alios vero irrationales. Homines tamen omnes fato
7 ſubiiciuntur, geneſi, & mutationi. 7 Hæc autem initium & finis fati exiſtunt. Omnes enim homines fatalia ferunt. Elegantes autem quibus mentem præeſſe diximus, non perinde ac alii patiuntur: quinetiam nequitiam abhorrentes, nec mali exiſtentes ſofferunt. Qui denuo ais, ô Pater, adulter num malus, homicida num malus, * & tel. qui omnes]? Atqui eximius ille, ô fili, non adulter, tolerabit, aſt velut adulter, nec homicida, ſed tanquam homicida. Nam qualitatis mutatio vitari non poteſt, nec generationis. Ne-
8 quitiam autem mentem habenti fugere licet. 8 Bonum itaque genium, ô fili, ſemper dicentem audiui, quæ ſi literis cõmendaſſet, admodum humanum genus ſubleuaſſet. Ille namque vnicus, ô fili, vere tanquam primo-genitus Deus omnia intuitus, Diuina verba effatus eſt. Audiui quippe eum quondam dicentem, vnum eſſe omnia, præcipue corpora intelligibilia. Viuimus quidem potentia, efficacia, & æuo. Mens itaque huius Dei eſt: quæ & ipſius eſt anima. Hoc poſito, nihil ab intelligibilibus remotum eſt, maxime cum fieri poſſit, mentem omnibus dominantem ac animam Dei
9 exiſtentem, quæ vult exequi. 9 Tu vero conſidera, & hunc ſermonem ad quæſtionem, quam à me dudum ſciſcitabaris, reduc, de mentis, inquam fato. Nam ſi litigioſa verba ſemoueris accurate, ô fili, haud dubie comperies mentem Dei animam omnibus imperare, * cum fato [, tum lege, ac cæteris omnibus. Nihilq; illi vltra potentiam eſſe neque humanam animam fato ſuperponere, * neque eandem ea quæ illi congruunt aſpernantem fato ſubiugare]. Hæc quidem hactenus boni Dæmonis optima dicta ſunto. Hæc Diuinitus, ô
10 Pater, vere, ac frugaliter. 10 Id quidem mihi etiam patefac. Dicebas namq; in animantibus ratione deſtitutis, mentem naturæ officium exequi, vna cum eorum affectibus operantem. Animalium autem irrationabilium affectus, ni fallor, paſſiones ſunt. * Si autem mens cum affectibus operetur, affectus vero paſſiones ſint]: mens itaque paſſionibus concolor: paſſio erit. Euge, ô fili, ingenue percũtaris, æquum eſt
11 & me reſpondere. 11 Omnia, ô fili, incorporea, quæ in corpore, patibilia ſunt, ac ipſa proprie paſſiones ſunt. Omne namque mouens corpore vacat. Omne vero motum, corpus. Incorporea autem à mente mouentur, motus vero paſſio eſt. Vtraque nimirum patiuntur, & mouens ac motum, aliud quidem imperans, aliud obediens. Corpore vero liber, & paſſione liber eſt. Quinimo, ô fili, quandoque nihil eſt paſſionis exors: aſt omnia patibilia ſunt. Diſcrepat autem à patibili paſſio. Alterum etenim agit, alterũ vero patitur. Corpora autem per ſeipſa operantur, aut equidem immobilia ſunt, aut mouentur, vtrumlibet fuerit, paſſio eſt. Incorporea vero ſemper operantur, ac proinde patibilia ſunt. Ne ideo te denominationes confundant. n. actio & paſſio idem ſunt, fauſtiore tamen vti nomine graue non e-
12 rit. 12 Planiſſime, ô Pater, ſermonem demonſtraſti. Illud quoque, ô fili, conſpice. Deũ nempe duo hæc homini contuliſſe præter mortalia animantia cuncta, mentem ſcilicet ac verbum, immortalitate paria. * Enonciatiuum enim verbum habet]. Si igitur quiſpiam hiſce, vt decet, vſus fuerit nihil ab immortalibus diſcrepat: quinetiam corpore liberatus,
13 ab vtroq; ad Deorum & beatorũ cœtum deducetur. 13 Reliqua autem animantia, ô Pater, num verbo vtuntur? Non, fili, ſed voce. Prorſus nanque à voce verbum ſegregatur. Commune enim hominibus cunctis verbum: vox autem ſingulis animantium generibus propria. Verum ac hominibus, ô Pater, per ſingulas nationes differens eſt verbum?

Diffe

χωρὶς ἐκείνης οὐδὲν τῶν σωματικῶν, οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακὸν γενέσθαι συμβαίνει. εἵμαρται δὲ καὶ τὸν καλὸν ποιήσαντα, παθεῖν. καὶ διὰ τοῦτο δρᾷ, ἵνα πάθῃ ὃ πάσχει, ὅτι ἔδρασε.
6 Τὸ δὲ νῦν ἔχον, ὁ περὶ κακίας καὶ εἱμαρμένης λόγος· ἐν ἄλλοις μὲν περὶ τούτων εἰρήκαμεν. νῦν δὲ περὶ νοῦ ἐστιν ἡμῖν ὁ λόγος, τί δύναται νοῦς, καὶ πῶς ἐνδιάφορός ἐστιν, ἐν μὲν ἀνθρώποις τοιόσδε· ἐν δὲ τοῖς ἀλόγοις, ἠλλαγμένος· καὶ πάλιν, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις ζώοις οὐκ ἔστιν εὐεργετικός, ἀλλ᾿ ἀνόμοιος ἐν † ἀνθρώποις τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν σβεννύων καὶ τούτων, τοὺς μὲν, ἐλλογίμους ἄνδρας δεῖ νοεῖν· τοὺς δὲ, ἀλόγους. πάντες δὲ οἱ ἄνθρωποι εἱμαρμένῃ ὑπόκεινται καὶ γενέσει καὶ μεταβολῇ. ἀρχὴ γὰρ καὶ τέλος ταῦτα εἱμαρμένης. 7 Καὶ πάντες μὲν ἄνθρωποι πάσχουσι τὰ εἱμαρμένα· οἱ δὲ ἐλλόγιμοι, ὧν ἔφαμεν τὸν νοῦν ἡγεμονεύειν, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις πάσχουσιν· ἀλλὰ τῆς κακίας ἀπηλλαγμένοι, οὐ κακοὶ ὄντες πάσχουσι. Πῶς πάλιν λέγεις ὦ πάτερ, ὁ μοιχὸς, οὐ κακός; ὁ φονεὺς, οὐ κακός; καὶ οἱ ἄλλοι πάντες; ἀλλ᾿ ὁ ἐλλόγιμος, ὦ τέκνον, οὐ μοιχεύσας πείσεται, ἀλλ᾿ ὡς μοιχεύσας, οὐδὲ φονεύσας, ἀλλ᾿ ὡς φονεύσας. καὶ ποιότητα μεταβολῆς ἀδύνατόν ἐστι διαφυγεῖν, ὥσπερ καὶ γενέσεως, κακίας δὲ τῷ νοῦν ἔχοντι διαφυγεῖν ἐστι. 8 Διὸ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος, ὦ τέκνον, ἐγὼ ἤκουσα λέγοντος ἀεί· καὶ εἰ ἐγγράφως ἐκδεδώκει, πάνυ ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὠφελήκει. ἐκεῖνος γὰρ μόνος, ὦ τέκνον, ἀληθῶς, ὡς πρωτόγονος θεὸς, τὰ πάντα κατιδὼν, θείους λόγους ἐφθέγξατο. ἤκουσα γοῦν αὐτοῦ ποτε λέγοντος, ὅτι ἕν ἐστι τὰ πάντα, καὶ μάλιστα νοητὰ σώματα· ζῶμεν δὲ δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ αἰῶνι. καὶ ὁ νοῦς τούτου † ἄρα θεός ἐστιν; † ὥσπερ ἐστὶν αὐτοῦ καὶ ψυχή. τούτου δὲ οὕτως ὄντος, οὐδὲν διαστατὸν τῶν νοητῶν. ὡς ἂν δυνατὸν νοῦν, ἄρχοντα πάντων, καὶ ψυχὴν ὄντα τοῦ θεοῦ, ποιεῖν ὅπερ † βούλεται. 9 Σὺ δὲ νόει, καὶ τὸν λόγον τοῦτον ἀνένεγκαι πρὸς τὴν πεῦσιν, ἣν ἐπύθου μου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· λέγω δὲ περὶ τῆς εἱμαρμένης τοῦ νοῦ. ἐὰν γὰρ τοὺς ἐριστικοὺς λόγους ἀκριβῶς ἀφέλῃς, ὦ τέκνον, εὑρήσεις ὅτι ἀληθῶς πάντων ἐπικρατεῖ ὁ νοῦς, ἡ τοῦ θεοῦ ψυχὴ, καὶ εἱμαρμένης, καὶ νόμου, καὶ τῶν ἄλλων πάντων· καὶ οὐδὲν αὐτῷ ἀδύνατον, οὔτε εἱμαρμένης ὑπεράνω † θεῖναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην, οὔτε ἀμελήσασαν, ἅπερ συμβαίνει, ὑπὸ τὴν εἱμαρμένην † θεῖναι. καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον λελέχθω † τὰ τοῦ ἀγαθοῦ δαίμονος ἄριστα. † Καὶ θείως, ὦ πάτερ, ταῦτα, καὶ ἀληθῶς καὶ ὠφελίμως. 10 Ἐκεῖνο δέ μοι ἔτι διασάφησον. ἔλεγες γὰρ τὸν νοῦν ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, φύσεως δίκην ἐνεργεῖν, συνεργοῦντα αὐτῶν ταῖς ὁρμαῖς. αἱ δὲ ὁρμαὶ τῶν ἀλόγων ζώων ὡς οἶμαι, πάθη εἰσίν. εἰ δὲ καὶ ὁ νοῦς συνεργεῖ ταῖς ὁρμαῖς, αἱ δὲ ὁρμαὶ πάθη, καὶ ὁ νοῦς ἄρα πάθος ἐστὶ, συγχρωματίζων τοῖς πάθεσιν. Εὖγε ὦ τέκνον, γενναίως πυνθάνῃ· δίκαιον δὲ κἀμὲ ἀποκρίνασθαι. 11 Πάντα, ὦ τέκνον, τὰ ἐν σώματι ἀσώματα, παθητὰ, καὶ κυρίως αὐτά ἐστι πάθη. πᾶν γὰρ τὸ κινοῦν, ἀσώματον· πᾶν δὲ τὸ κινούμενον, σῶμα. καὶ τὰ ἀσώματα δὲ κινεῖται ὑπὸ τοῦ νοῦ· κίνησις δὲ, πάθος. πάσχει οὖν ἀμφότερα, καὶ τὸ κινοῦν, καὶ τὸ κινούμενον· τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. ἀπαλλαγεὶς δὲ τοῦ σώματος, ἀπηλλάγη καὶ τοῦ πάθους. μᾶλλον δὲ οὐδὲν, ὦ τέκνον, οὐδὲν ἀπαθὲς· πάντα δὲ παθητά. διαφέρει δὲ πάθος παθητοῦ. τὸ μὲν γὰρ ἐνεργεῖ, τὸ δὲ πάσχει· τὰ δὲ σώματα, καὶ καθ᾿ αὑτὰ ἐνεργεῖ. ἢ γὰρ ἀκίνητά ἐστιν ἢ κινεῖται· ὁπότερον δ᾿ ἂν ᾖ, πάθος ἐστί· τὰ δὲ ἀσώματα ἀεὶ ἐνεργεῖται, καὶ διὰ τοῦτο παθητά ἐστι. μὴ οὖν σε αἱ προσηγορίαι ταραττέτωσαν· ἡ γὰρ ἐνέργεια καὶ τὸ πάθος, ταυτόν ἐστιν. εὐφημοτέρῳ δὲ τῷ ὀνόματι χρήσασθαι, οὐ λυπεῖ. 12 Σαφέστατα, ὦ πάτερ, τὸν λόγον ἀποδέδωκας. Καὶ τοῦτο δὲ ὅρα ὦ τέκνον, ὅτι δύο ταῦτα τῷ ἀνθρώπῳ ὁ θεὸς παρὰ πάντα τὰ θνητὰ τῶν ζώων ἐχαρίσατο, τόν τε νοῦν καὶ τὸν λόγον, ἰσότιμα τῇ ἀθανασίᾳ. τὸν δὲ προφορικὸν λόγον ἔχει. τούτοις δὲ εἴ τις χρήσαιτο εἰς ἃ δεῖ, οὐδὲν τῶν ἀθανάτων διοίσει· μᾶλλον δὲ καὶ ἐξελθὼν ἐκ τοῦ σώματος, ὁδηγηθήσεται ὑπὸ ἀμφοτέρων, εἰς τὸν τῶν θεῶν καὶ μακάρων χορόν. 13 Τὰ γὰρ ἄλλα ζῶα, λόγῳ οὐ χρῆται, ὦ πάτερ; 13
Οὔ τέκνον, ἀλλὰ φωνῇ. πάμπολυ δὲ διαφέρει λόγος φωνῆς· ὁ μὲν γὰρ λόγος, κοινὸς πάντων ἀνθρώπων· ἰδία δὲ ἑκάστου γένους ζώου φωνή ἐστι. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὦ πάτερ, ἕκαστον κατὰ ἔθνος διάφορος ὁ λόγος;

Differens equidem, ô fili. * Sed vt vnus eſt homo,| ita & verbum vnum eſt: quod explicatum, idem in Ægypto, Perſide, & Græcia, eſſe comperitur. Videris autem mihi, ô fili, vires, & amplitudinem ignorare verbi. Beatus namque Deus Bonus Dæmon, animam quidem in corpore eſſe, mentem in anima, Verbum in mente: Deum itaq; horum patrem effatus

14 eſt. 14 Verbum igitur imago eſt mentis, * mens autem Dei |, & corpus ideæ, idea autem animæ. Materiæ ergo ſubtiliſſimum aer, aeris anima, animæ mens, mentis Deus. Et Deus quidem circa omnia & per omnia. Mens autem circa animam, anima circa aerem, aer circa materiam. Neceſſitas autem, prouidentia, & natura, inſtrumenta ſunt mundi, & ordinis materiæ. Intelligibilium autem vnumquodque eſſentia eſt, eſſentia vero ipſorum, eſſe idem. Corporum autẽ vniuerſi ſingula, multa ſunt. Corpora namq; cõpoſita eundem ſtatum habentia, ac mutationem ad inuicem efficien-

15 tia, eiuſdem ſtatus incorruptionem obſeruant. 15 In aliis autem cunctis corporibus compoſitis, ſingulorum numerus eſt. Nam abſque numero conſtructio, ſtructura, aut diſſolutio fieri non poteſt. Vnitates autem numerum generant, ac adaugent, ac denuo ſolutæ in ſeipſas excipiunt. Materia vero vnica eſt. Omnis ſimul hic mundus, magnus Deus, & maioris imago, ac ipſi coniunctus, patris ordinem & voluntatem obſeruans, plenitudo vitæ eſt. Ac nihil eſt in hoc patriæ reſtaurationis, nec vniuerſi, nec partium, quod per omne æuum non viuat: mortuum enim ne vnum quidem fuit, neque eſt, neque in mundo erit. Vitam namque voluit pater ipſi ineſſe quoad conſtaret. Quapropter Deum eſ-

16 ſe neceſſum eſt. 16 Qua itaque lege poterunt, ô fili, in Deo, in vniuerſi imagine, in vitæ complemento, mortua eſſe? Mors etenim corruptio eſt, corruptio autem abrogatio. Quomodo igitur incorrupti pars aliqua corrumpi poteſt, aut Dei quicquam abrogari? Non igitur obeunt animalia quæ ipſum incolunt, ô Pater, partes eius exiſtentia? Bona verba, ô fili. Rei denominatione deciperis. Non equidem moriuntur, ô fili, quinimo diſſoluuntur tanquam coadunata corpora. Diſſolutio autem mors non eſt, at temperamenti ſolutio. Diſſoluuntur quidem, non vt pereant,

17 ſed vt noua fiant. 17 Inſuper quæ eſt vitæ efficacia? num motus? Quid igitur in mundo motus expers? Nil ô fili. Nunquid terra tibi apparet immobilis, ô Pater? Nequaquam fili, quin etiam pluribus tractatur motibus, ſola vero & quieſcens. Quomodo riſum id non excitaret, omnium altricem orbari motu, quæ pullulat ac omnia gignit; non enim ſine motu poteſt quicquam parere pariens. Ridiculoſiſſime vero ſciſcitabaris an quarta pars otioſa foret; nihil etenim a-

18 liud ſibi vult immobile corpus præter otium. 18 Quicquid itaque (in genere ſcito ô fili) eſt in mundo, mobile eſt aut in decrementum, aut in incrementum. Quod autem mouetur viuit. Quod vero viuit, non neceſſario idem eſt. Vniuerſus igitur mundus ſimul eſt immutabilis, ô fili. Partes autem eius omnes mutabiles, nihil vero interitui vel abrogationi obnoxium. At denominationes homines conturbant. Non enim generatio vita eſt, * at ſenſus |, neque mutatio mors, at obliuio. Cum hæc ita ſe habeant, cuncta à morte ſunt libera, materia, vita, ſpiritus, mens, anima, ex quibus o-

19 mne conſtituitur animal. 19 Omne itaq; animal per ſeipſum mortis expers, potiſſimũ autem omnium homo, qui Dei capax eſt, ac Dei eſſentiæ conſors eſt. Cum hoc namq; vnico animali Deus conſuetudinem habet, noctu per ſomnia, interdiu per oſtenta, ac per omnia illi futura præfatur, per aues, per inteſtina, per flatum, per arborem. Quare profi-

20 tetur homo anteacta, præſentia, ac futura ſcire. 20 Illud etiam intuere, ô fili, quod ſcilicet vnumquodq; animalium vnicam mundi partem incolit, aquatilia aquã, terreſtria terram, ſublimia aerem. Homo autẽ hiſce omnibus vtitur, terra, aqua, aere, igne. Cœlũ quidẽ inſpicit, ac ſenſu illud attingit. Deus autem circa omnia & per omnia. Efficacia nanq;

21 potentia eſt: Deumq; cognoſcere non eſt acerbũ. 21 Quod ſi ipſum ſpectare deſideras, ordinem mundi conſpice, ac ordinis concinnitatẽ, apparentium neceſſitatem conſidera, prouidentiamque totum quæ facta ſunt, & facienda ſunt.

Materiam

Διάφορος μὲν, ὦ τέκνον. εἷς δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ καὶ ὁ λόγος εἷς ἐστὶ, καὶ μεθερμηνεύεται, καὶ ὁ αὐτὸς εὑρίσκεται καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Περσίδι καὶ Ἑλλάδι. δοκεῖς δέ μοι, ὦ τέκνον, ἀγνοεῖν ἀρετὴν καὶ μέγεθος λόγου. ὁ γὰρ μακάριος θεὸς, ἀγαθὸς δαίμων, ψυχὴν μὲν ἐν σώματι ἔφη εἶναι, νοῦν δὲ ἐν ψυχῇ. λόγον δὲ ἐν τῷ νῷ. τὸν οὖν θεὸν τούτων πατέρα.

14 14 Ὁ οὖν λόγος ἐστὶν εἰκὼν τοῦ νοῦ, καὶ νοῦς τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ σῶμα δὲ τῆς ἰδέας, ἡ δὲ ἰδέα τῆς ψυχῆς. ἔστιν οὖν τῆς μὲν ὕλης τὸ λεπτομερέστατον, ἀήρ. ἀέρος δὲ, ψυχή. ψυχῆς δὲ, νοῦς. νοῦ δὲ θεός. καὶ ὁ μὲν θεὸς, περὶ πάντα καὶ διὰ πάντων. ὁ δὲ νοῦς, περὶ τὴν ψυχήν· ἡ δὲ ψυχὴ, περὶ τὸν ἀέρα. ὁ δὲ ἀήρ, περὶ τὴν ὕλην. ἀνάγκη δὲ καὶ ἡ πρόνοια, καὶ ἡ φύσις, ὄργανά ἐστι τοῦ κόσμου, καὶ τῆς τάξεως τῆς ὕλης· καὶ τῶν μὲν νοητῶν ἕκαστόν ἐστιν οὐσία· οὐσία δὲ αὐτῶν, ἡ ταυτότης. τῶν δὲ τοῦ παντὸς σωμάτων ἕκαστον πολλά ἐστι. ἔχοντα γὰρ τὴν ταυτότητα τὰ σύνθετα σώματα, καὶ τὴν μεταβολὴν εἰς ἄλληλα ποιούμενα, ἀεὶ τῆς ταυτότητος τὴν ἀφθαρσίαν σώζει.

15 15 Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις συνθέτοις πᾶσι σώμασιν, ἀριθμὸς ἑκάστου ἐστί. χωρὶς γὰρ ἀριθμοῦ σύστασιν, ἢ σύνθεσιν, ἢ διάλυσιν, ἀδύνατον γενέσθαι· αἱ δὲ ἑνάδες, τὸν ἀριθμὸν γεννῶσι καὶ αὔξουσι· καὶ πάλιν διαλυόμεναι, εἰς ἑαυτὰς δέχονται. καὶ ἡ ὕλη μία. ὁ δὲ σύμπας κόσμος οὗτος, ὁ μέγας θεὸς, καὶ τοῦ μείζονος εἰκὼν, καὶ ἡνωμένος ἐκείνῳ, καὶ συσώζων τὴν τάξιν, καὶ βούλησιν τοῦ πατρὸς πλήρωμά ἐστι τῆς ζωῆς. καὶ οὐδέν ἐστιν ἐν τούτῳ διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος, τῆς πατρῴας ἀποκαταστάσεως, οὔτε τοῦ παντὸς, οὔτε τῶν κατὰ μέρος, ὃ οὐχὶ ζῇ. νεκρὸν γὰρ οὐδὲ ἓν, οὔτε γέγονεν, οὔτε ἐστὶν, οὔτε ἔσται ἐν κόσμῳ. † ζωὴν γὰρ ἠθέλησεν ὁ πατὴρ † ζῶον αὐτὸ εἶναι, ἕως ἂν συνέστηκε· διὸ καὶ θεὸν εἶναι ἀνάγκη.

16 16 Πῶς ἂν οὖν δύναιτο, ὦ τέκνον, ἐν τῷ θεῷ, ἐν τῇ τοῦ παντὸς εἰκόνι, ἐν τῷ τῆς ζωῆς πληρώματι, νεκρὰ εἶναι; ἡ γὰρ νεκρότης, φθορά ἐστιν· ἡ δὲ φθορὰ, ἀπώλεια. πῶς οὖν μέρος τι δύναται φθαρῆναι τοῦ ἀφθάρτου, ἢ ἀπολέσθαι τι τοῦ θεοῦ. Οὐκ ἀποθνήσκει οὖν, ὦ πάτερ, τὰ ἐν αὐτῷ ζῶα, ὄντα αὐτοῦ μέρη; Εὐφήμησον, ὦ τέκνον, πλανώμενος τῇ προσηγορίᾳ τοῦ γινομένου. οὐ γὰρ ἀποθνήσκει, ὦ τέκνον, ἀλλ' ὡς σύνθετα σώματα διαλύεται· ἡ δὲ διάλυσις, οὐ θάνατός ἐστιν, ἀλλὰ κράματος διάλυσις. διαλύεται δὲ, οὐχ ἵνα ἀπόληται, ἀλλ' ἵνα νέα γένηται.

17 17 Ἐπεὶ τίς τῆς ζωῆς ἐστιν ἡ ἐνέργεια; οὐχὶ κίνησις; Τί οὖν ἐν τῷ κόσμῳ ἀκίνητον; Οὐδὲν, ὦ τέκνον. Οὐδ' ἡ γῆ ἀκίνητός σοι δοκεῖ, ὦ πάτερ; Οὐ τέκνον, ἀλλὰ καὶ πολυκίνητος μόνη ἥδε καὶ στάσιμος. πῶς οὐκ ἂν γελοῖον εἴη τὴν τροφὸν πάντων ἀκίνητον εἶναι, τὴν φύουσαν καὶ γεννῶσαν τὰ πάντα. ἀδύνατον γὰρ χωρὶς κινήσεως φύειν τι τὸ φύοντα· γελοιότατον δὲ ἐπύθου, εἰ τὸ τέταρτον μέρος ἀργὸν ἐστί. οὐδὲν γὰρ ἕτερον σημαίνει τὸ ἀκίνητον σῶμα, ἢ ἀργίαν.

18 18 Πᾶν τοίνυν, ἴσθι καθολικῶς, ὦ τέκνον, τὸ ὂν ἐν κόσμῳ κινούμενον ἢ κατὰ μείωσιν, ἢ αὔξησιν. τὸ δὲ κινούμενον, καὶ ζῇ· τὸ δὲ ζῶον πᾶν. οὐκ ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναι. ὅλος γὰρ ὁμοῦ σύμπας ὁ κόσμος, ἀμετάβλητος, ὦ τέκνον, ἐστί· τὰ δὲ μέρη αὐτοῦ πάντα μεταβλητά. οὐδὲν δὲ φθαρτὸν ἢ ἀπολλύμενον· αἱ δὲ προσηγορίαι τοὺς ἀνθρώπους ταράττουσιν. οὐ γὰρ ἡ γένεσίς ἐστι ζωὴ, ἀλλ' ἡ αἴσθησις. οὐδὲ ἡ μεταβολὴ θάνατος, ἀλλὰ λήθη. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, ἀθάνατα πάντα. ἡ ὕλη, ζωὴ, τὸ πνεῦμα, ὁ νοῦς, ψυχὴ, † ἐξ ὧν πᾶν ζῶον συνέστηκε.

19 19 Πᾶν ἄρα ζῶον ἀθάνατον δι' αὐτόν· πάντων δὲ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος, ὁ καὶ τοῦ θεοῦ δεκτικὸς, καὶ τῷ θεῷ συνουσιαστικός. τούτῳ γὰρ μόνῳ τῷ ζώῳ ὁ θεὸς ὁμιλεῖ, νυκτὸς μὲν δι' ὀνείρων, ἡμέρας δὲ διὰ συμβόλων, καὶ διὰ πάντων αὐτῷ προλέγει τὰ μέλλοντα, διὰ ὀρνέων, διὰ σπλάγχνων, διὰ πνεύματος, διὰ δρυός· διὸ καὶ ἐπαγγέλλεται ὁ ἄνθρωπος ἐπίστασθαι τὰ προγεγενημένα, καὶ ἐνεστῶτα, καὶ μέλλοντα. († ἐξ)

10 20 Κἀκεῖνο δὲ ὅρα, ὦ τέκνον, ὅτι ἕκαστον τῶν ζώων, ἑνὶ μέρει ἐπιφοιτᾷ τοῦ κόσμου, τὰ μὲν ἔνυδρα τῷ ὕδατι, τὰ δὲ χερσαῖα τῇ γῇ, τὰ δὲ μετάρσια τῷ ἀέρι· ὁ δὲ ἄνθρωπος, τούτοις πᾶσι χρῆται· γῇ, ὕδατι, ἀέρι, πυρί· ὁρᾷ δὲ καὶ οὐρανόν· ἅπτεται δὲ καὶ τούτου αἰσθήσει. ὁ δὲ θεὸς, καὶ περὶ πάντα καὶ διὰ πάντων. ἐνέργεια γάρ ἐστι δύναμις· καὶ οὐδὲν δύσκολόν ἐστι νοῆσαι τὸν θεὸν, ὦ τέκνον.

21 21 Εἰ δὲ θέλεις αὐτὸν καὶ θεωρῆσαι, ἰδὲ τὴν τάξιν τοῦ κόσμου, καὶ τὴν εὐκοσμίαν τῆς τάξεως. ἰδὲ τὴν ἀνάγκην τῶν φαινομένων, καὶ τὴν πρόνοιαν τῶν γεγονότων τε καὶ γινομένων.

Materiam intuere, vitæ conſertiſſimam exiſtentem, tantæ authoritatis Deum, vna cum cunctis bonis ac pulchris Diis Dæmonibus ac hominibus ſe mouentem. Aſt ipſi, ô Pater, prorſus ſunt effectus. Si itaque effectus omnino ſint, ô fili, à quo fiunt? Num ab alio Deo? Aut ignoras quod veluti mundi membra Cœlum, Terra, Aqua, Aer, exiſtunt: Haud ſecus Dei membra ſunt, Vita, immortalitas, efficacia, * ſpiritus, | neceſſitas, prouidentia, natura, anima, & mens. Omnium autem horum perennitas eſt id quod Bonum dicitur: nihilque eſt inſuper eorum quæ fiunt, aut facta ſunt,

22 vbi non ſit Deus. 22 In materia igitur, ô Pater? Materia, ô fili, ſeorſum eſt à Deo, vt quendam ipſi locum diſtribuas. Quid præter aceruum eam eſſe reris non confectam? Si autem conficiatur, à quo conficitur? Efficacitas namque Dei partes eſſe prædiximus. A quo ergo viua fiunt cuncta animantia? à quo immortalitate donantur immortalia? à quo mutantur mutabilia? Aut equidem materiam, ſiue corpus, vel eſſentiam dixeris, has Dei peculiares efficacias eſſe ſcito.

23 23 Materia namque materiæ habitum operatur, ac corporum corporalem habitum, eſſentia vero eſſentiæ habitum. Et hoc Deus eſt, hoc vniuerſum. Nihil autem eſt in vniuerſo quod non ſit. Ex quo nec magnitudo, nec locus, nec qualitas, nec figura, neque tempus, circa Deum eſt. Omne namque eſt, Omne quidem, per omnia, ac circa omnia. Hoc verbum, ô fili, venerare & celebra. *Dei autem vna eſt cultura, non eſſe malum.*

MERCVRII TRISMEGISTI, AD FILIVM TAT IN MONTE, SERMO ARCANVS, DE REgeneratione & ſilentii profeſſione.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

1 IN generalibus, ô Pater, per ænigmata non autem liquido diſſeruiſti de Deitate diſceptans, & non patefeciſti: cum diceres neminem ſeruari poſſe ante renaſcentiam: cum etiam tibi in montis tranſitu fierem ſupplex, poſtquam mecum diſſertaſſes, & accepiſſem, vt renaſcendi muneris propoſitum edoceret. Hoc nimirum præter omnia ſolum ignoro. Teque mihi traditorum dixiſſes, cum à mundo alienus eris. Expeditus ſum, ac conſilium meum à mundi ſuadela ſecreui. Tu vero defectus ſupple, quibus te mihi renaſcendi noticiam traditorum dixiſti, voce aut occulte proponens, ô Triſmegiſte, ignoro ex qua matrice

2 natus ſit homo, & ex quo ſemine. 2 O fili, ſapientia intelligibilis in ſilentio, ac ſemen id verum bonum. Quonam ſeminante, ô Pater? Prorſus namque ambigo. Dei arbitrio, ô fili. Miror, ô Pater, cuias is qui gignitur, eſt. Nam eius eſſentiæ & intelligentiæ quæ in me eſt ſorte carens, alius erit is, qui gignitur à Deo, Deus filius. Omne in omni, ex omnibus virtutibus conſtitutum. Ænigma mihi dicis, ô Pater, neque more patris filium compellas. Hoc genus, ô fili, non edocetur: quinimo à Deo, quando libet, memoriæ com-

3 mendatur. 3 Quæ fieri non poſſunt mihi dicis, ô Pater, & violenta. Quare merito hæc refellere volo. Adeone natura alienus ſum filius à paterno genere; ne me, ô Pater, æmuleris: ingenuus enim ſum filius. Renaſcendi modum mihi dilucida. Quid dicam, ô fili, fari non valeo præter hoc, Video non fictum ſpectaculum Dei commiſeratione in me genitum, ac à meipſo in immortale corpus exii, nuncque ſum à me priſtino alius, in mentem quidem natus. Hoc munus non edocetur, neque per formatum hoc elementare videri poteſt. Quapropter conſtructa prius ſtatu-

4 ra, mihi contemptui eſt. 4 Num, ô Pater, quod colore imbutus ſim, ac tactum & menſuram habeam, ab iis nunc ſecretus ſum. * Conſpice me, ô fili, oculis, dum obtutu fixe me corporeo viſu conſideras. Ego nunc non hiſce oculis conſpicio, ô fili. | In furorem non exiguum ac mentis inſaniam conieciſti me, ô Pater. Nunc enim meipſum non video. O ſi & ex teipſo, ô fili, exiiſſes, ac eorum inſtar qui ſo-

5 mniant meditareris, citra ſomnum tamen. 5 Hoc quoque mihi profer. Quis eſt renaſcentiæ auctor? Dei filius, homo vnus,

ἴδε τὴν ὕλην πληρεστάτην οὖσαν ζωῆς, καὶ τηλικοῦτον θεὸν κινούμενον, μετὰ πάντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν θεῶν τε καὶ δαιμόνων, καὶ ἀνθρώπων. Ἀλλ' αὗται, ὦ πάτερ, ἐνέργειαι ὅλως εἰσίν; Εἰ οὖν ἐνέργειαι ὅλως εἰσίν, ὦ τέκνον, ὑπὸ τίνος οὖν ἐνεργοῦνται; ὑπὸ ἄλλου θεοῦ; ἢ ἀγνοεῖς ὅτι ὥσπερ τοῦ κόσμου † μέλη εἰσὶν οὐρανὸς, καὶ γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀὴρ, τὸν αὐτὸν τρόπον μέλη ἐστὶ θεοῦ, ζωὴ, καὶ ἀθανασία, ἐνέργεια, καὶ † πνεῦμα, καὶ ἀνάγκη, καὶ πρόνοια, καὶ φύσις, καὶ ψυχὴ, καὶ νοῦς, καὶ τούτων πάντων ἡ διαμονὴ, τὸ λεγόμενον ἀγαθόν· καὶ οὐκ ἔτι ἐστί τι τῶν γινομένων ἢ τῶν γεγονότων, ὅπου οὐκ ἔστιν ὁ θεός; 22 Ἐν τῇ ὕλῃ οὖν, ὦ πάτερ; Ἡ γὰρ ὕλη, ὦ τέκνον, χωρὶς θεοῦ ἐστιν, ἵνα ποῖον αὐτῇ ἀπονείμῃς τόπον. τί δὲ οἴει ἢ σωρὸν αὐτὴν εἶναι, μὴ ἐνεργουμένην; εἰ δὲ ἐνεργεῖται, ὑπὸ τίνος ἐνεργεῖται; τὰς γὰρ ἐνεργείας ἔφαμεν εἶναι μέρη τοῦ θεοῦ. ὑπὸ τίνος οὖν ζωοποιεῖται τὰ πάντα ζῶα; ὑπὸ τίνος ἀθανατίζεται τὰ ἀθάνατα; ὑπὸ τίνος μεταβάλλεται τὰ μεταβλητά. εἴτε δὲ ὕλην, εἴτε σῶμα, εἴτε οὐσίαν φῂς, ἴσθι καὶ ταύτας αὐτὰς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ. 23 Καὶ ὕλης ἐνεργεῖ τὴν ὑλότητα, καὶ τῶν σωμάτων τὴν σωματότητα, καὶ τῆς οὐσίας τὴν οὐσιότητα. καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ θεὸς, τὸ πᾶν. ἐν δὲ τῷ παντὶ, οὐδέν ἐστιν ὃ μὴ ἔστιν· ὅθεν οὔτε μέγεθος, οὔτε τόπος, οὔτε ποιότης, οὔτε σχῆμα, οὔτε χρόνος περὶ τὸν θεόν ἐστι, πᾶν γάρ ἐστι· τὸ δὲ πᾶν διὰ πάντων καὶ περὶ πάντα. τοῦτον τὸν λόγον, ὦ τέκνον, προσκύνει καὶ θρήσκευε. θρησκεία δὲ τοῦ θεοῦ μία ἐστί, μὴ εἶναι κακόν. 22 23

ἙΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ, ΠΡΟΣ τὸν υἱὸν Τὰτ ἐν ὄρει λόγος ἀπόκρυφος περὶ παλιγγενεσίας, καὶ σιγῆς ἐπαγγελίας.

ἘΝ τοῖς γενικοῖς, ὦ πάτερ, αἰνιγματωδῶς, καὶ οὐ τηλαυγῶς ἔφρασας περὶ θειότητος διαλεγόμενος· καὶ οὐκ ἀπεκάλυψας, φάμενος μηδένα δύνασθαι σωθῆναι πρὸ τῆς παλιγγενεσίας, ἐμοῦ τέ σου ἱκέτου γενομένου ἐπὶ τῆς τοῦ ὄρους μεταβάσεως, μετὰ τὸ σὲ ἐμοὶ διαλεχθῆναι, καὶ πυθομένου τὸν τῆς παλιγγενεσίας λόγον μαθεῖν, ὅτι τοῦτον παρὰ πάντα μόνον ἀγνοῶ· καὶ ἔφης ὅταν μέλλῃς κόσμου ἀπαλλοτριοῦσθαι, παραδιδόναι μοι. ἕτοιμος ἐγενόμην, καὶ ἀπηλλοτρίωσα τὸ ἐν ἐμοὶ φρόνημα, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου ἀπάτης· σὺ δέ μοι καὶ τὰ ὑστερήματα ἀναπλήρωσον, οἷς ἔφης μοι παλιγγενεσίαν παραδοῦναι, προθέμενος ἐκ φωνῆς ἢ κρυβήν· ἀγνοῶ, ὦ Τρισμέγιστε, ἐξ οἵας μήτρας ἄνθρωπος ἐγεννήθη, σπορᾶς δὲ ποίας. 2 Ὦ τέκνον, σοφία νοερὰ ἐν σιγῇ, καὶ ἡ σπορὰ τὸ ἀληθινὸν ἀγαθόν. Τίνος σπείραντος, ὦ πάτερ, τὸ γὰρ σύνολον ἀπορῶ. Τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ, ὦ τέκνον. Καὶ ποταπὸς ὁ γεννώμενος, ὦ πάτερ, ἄμοιρος γὰρ τῆς ἐν ἐμοὶ οὐσίας καὶ τῆς νοητῆς, † ἄλλος ἔσται ὁ γεννώμενος θεοῦ θεὸς παῖς· τὸ πᾶν ἐν παντὶ ἐκ πασῶν δυνάμεων συνεστός. Αἴνιγμά μοι λέγεις, ὦ πάτερ, καὶ οὐχ ὡς πατὴρ υἱῷ διαλέγῃ. Τοῦτο τὸ γένος, ὦ τέκνον, οὐ διδάσκεται, ἀλλ' ὅταν θέλῃ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀναμιμνήσκεται. 3 Ἀδύνατά μοι λέγεις, ὦ πάτερ, καὶ βεβιασμένα· ὅθεν πρὸς ταῦτα ὀρθῶς ἀντειπεῖν θέλω· ἀλλότριος υἱὸς πέφυκα τοῦ πατρῴου γένους; μὴ φθόνει μοι πάτερ· γνήσιος υἱός εἰμι· διάφρασόν μοι τῆς παλιγγενεσίας τὸν τρόπον. Τί εἴπω, ὦ τέκνον, οὐκ ἔχω λέγειν, πλὴν τοῦτο, † ὁρῶν τι ἐν ἐμοὶ ἄπλαστον θέαν γεγενημένην ἐξ ἐλέου θεοῦ, καὶ † ἐμαυτοῦ ἐξελήλυθα εἰς ἀθάνατον σῶμα· καί εἰμι νῦν οὐχ ὁ πρὶν, ἀλλ' ἐγεννήθην ἐν νῷ. τὸ πρᾶγμα τοῦτο οὐ διδάσκεται, οὐδὲ τῷ πλαστῷ τούτῳ † στοιχείῳ δι' οὗ ἔστιν ἰδεῖν· διὸ ἠμέληταί μοι τὸ πρῶτον σύνθετον εἶδος. 4 Οὐχ ὅτι κεχρωμάτισμαι, καὶ ἁφὴν ἔχω, καὶ μέτρον, ἀλλότριος τούτων εἰμὶ νῦν. Ὁρᾷς με, ὦ τέκνον, ὀφθαλμοῖς, ὅτι δὴ κατανοεῖς ἀτενίζων σώματι καὶ ὁράσει· οὐκ ὀφθαλμοῖς τούτοις θεωροῦμαι νῦν, ὦ τέκνον. Εἰς μανίαν με οὐκ ὀλίγην καὶ οἴστρησιν φρενῶν ἐνέσεισας, ὦ πάτερ. ἐμαυτὸν γὰρ νῦν οὐχ ὁρῶ. Εἴθε, ὦ τέκνον, καὶ σὺ σεαυτὸν διεξεληλύθεις, ὡς οἱ ἐν ὕπνῳ ὀνειροπολούμενοι, χωρὶς ὕπνου. 5 Λέγε μοι καὶ τοῦτο. τίς ἐστι γενεσιουργὸς τῆς παλιγγενεσίας. Ὁ τοῦ θεοῦ παῖς, ἄνθρωπος 5

vnus, Dei voluntate. Nunc deinceps, ô Pater, obmuteſce-
re me cogis: à priſtino namque furore alienus amplitudi-
nem tuam ſpecto, vna cum tua effigie, ac in ipſa, mendacio.
Mortalium namque ſpecies in dies immutatur. Per tempus
etenim varia fit, in incrementum & diminutionem, men-
6 dacii inſtar. 6 Verum itaque quid erit, ô Triſmegiſte? Quod
immaculatum eſt, ô fili, quod non definitur, non colora-
tum, ſine figura, immotum, nudum, apparens, ſibi com-
prehenſibile, immutabile, Bonum, incorporeum. Vtique
inſanio, Pater. Exiſtimante namque me abs te doctum ef-
fici, ſenſus mei obstructi ſunt hac notitia. Ita ſe res habet, ô
fili, pars ſurſum velut ignis fertur, pars deorſum vergit vt
terra, pars humidum vt aqua, pars vt aer conſpirat. Qui-
nam arte id ſenſu percipies, quod nec durum, nec humi-
dum, nec constrictum, nec tranſiliens, quod tantum virtu-
7 te & efficacia percipitur. 7 Sola deeſt mens, quæ genera-
tionem, quæ in Deo eſt, intelligere poſſit. Impotens itaque
ſum, ô Pater. Abſit, ô fili, euoca ad te, & veniet: velis & fiet:
corporis ſenſus abroga, *tum erit Deitatis genitura |: pur-
ga te à materiæ vindicibus ratione deſtitutis. Num apud
meipſum vindices habeo, ô Pater? Haud exiguos, ô fili,
quinimo formidabiles ac multos. Neſcio, ô Pater. Prima, ô
fili, vltrix ipſa eſt ignorantia, ſecunda mœror, tertia intem-
perantia, quarta cupiditas, quinta iniuſtitia, ſexta auaritia,
ſeptima ſuadela, octaua inuidia, nona dolus, decima ira,
vndecima temeritas, duodecima prauitas. Sunt autem ipſæ
duodecim numero. Sub iis, ô fili, quam plures aliæ per
hunc carcerem corporis internum hominem ſenſu pati
8 compellunt. 8 Secedunt autem hæ non affatim ab eo cuius
miſereſcit Deus. Ita namque conſtituitur regenerandi ſta-
tus ac ſermo. Cæterum, ô fili, obmuteſce: ac fauſte ominare.
Nam ea propter Dei miſeratio ſe nobis non abdicabit. Læ-
tare igitur, ô fili, noxiis per Dei potentias ablatis, in ſermo-
nis articulationem. Venit in nos Dei notitia. Cum hæc ve-
nit, ô fili, propulſa eſt ignorantia. Venit in nos gaudii co-
gnitio. Cum hæc adfuit, ô fili, mœror fugam iniit, ad eos
9 qui eius ſunt capaces. 9 Virtutem nuncupo ad gaudium
ducem, temperantiam. O facultas gratiſſima! Alacres, ô fi-
li, ipſam aſſumamus. Quo modo vna cum adfuit, intempe-
rantiam depulit. Quartam vero nunc continentiam enun-
cio, virtutem cupiditatibus aduerſam. Gradus hic, ô fili, iu-
ſtitiæ ſedes eſt. Aſpice, ô fili, quomodo nullo molimine in-
iuſtitiam expulerit. Iuſti namque efficimur, abſente iniu-
ſtitia. Sextam, potentiam inter nos communionem contra
auaritiam voco. Qua recedente, iam veritatem euoco:
tum ſuaſio fugam arripit, & veritas auxiliatur. Intuere, ô fi-
li, quonam pacto Bonum adimpletum eſt, veritate fauen-
te. A nobis enim inuidia demigrauit. Veritati autem Bo-
num vna cum vita & luce acceſſit: nec vltra tenebrarum
vltio quæquam ſubiit. Quinetiam ſuperatæ impetus ſtri-
10 dore volarunt. 10 Noſti, ô fili, regenerandi morem. Dena-
rio fauente, ô fili, generatio intelligibilis conſtructa eſt,
quæ Duodenarium detrudit, & contemplatores effecti
ſumus generatione. Quicumque igitur Dei miſeratione
ea quæ ſecundum Deum eſt generatione potitur, derelicto
ſenſu corporeo, ſeipſum ex iſtis conſtructum noſcit, ac ſta-
bilis effectus à Deo lætatur. O Pater, non oculorum aſpe-
ctu imaginor, aſt intelligibili facultatum efficacia, in cœlo
ſum, in terra, in aqua, in aere, in animalibus ſum, in plantis,
11 in vtero, ante vterum, poſt vterum, vbique. 11 At inſuper
id mihi dicas. Quanam arte tenebrarum vltrices duode-
cim numero, à decem virtutibus propulſæ ſunt. Quæ for-
ma, ô Triſmegiſte? Tabernaculum hoc, ô fili, *quod exui-
mus |, ex circulo animalium latore conſtat, qui quidem ex
duodecim numeris vnius naturæ ac omniformis ideæ con-
12 ſtructus eſt. 12 Ad errorem tamen hominis, ô fili, diſtin-
ctiones in ipſis exiſtunt, in operatione connexæ. Temeritas
namque [illegible] non diſcernitur. *Sunt & indefinitæ |. Iure
itaque ſecundum rectam rationem diuiſionem efficiunt,
vtpote à decem potentiis propulſæ, hoc eſt à denario. De-
narius namque, ô fili, animæ genitor eſt; vita autem ac lux
connexæ

εἷς, θελήματι θεοῦ. Νῦν τὸ λοιπὸν, ὦ πάτερ, εἰς ἀφασίαν με ἤ-
νεγκας, τῶν φρενῶν γὰρ ἀπολειφθεὶς φρενῶν, τὸ μέγεθός σε βλέ-
πω τὸ σὸν, τὸ † σὺν αὐτῷ, ὦ πάτερ, τῷ χαρακτῆρι. καὶ ἐν τού- † αὐτοῦ
τῳ ψευδῆ· τὸ γὰρ θνητὸν εἶδος καθ' ἡμέραν ἀλλάσσεται·
τρέπεται γὰρ χρόνῳ εἰς αὔξησιν καὶ μείωσιν, ὡς ψεῦδος. 6 Τί 6
οὖν ἀληθές ἐστιν, ὦ Τρισμέγιστε. Τὸ μὴ θολούμενον, ὦ τέκνον,
τὸ μὴ διοριζόμενον, τὸ ἀχρώματον, τὸ ἀσχημάτιστον, τὸ ἄτρε-
πτον, τὸ γυμνὸν, τὸ φαῖνον, τὸ αὐτῷ καταληπτὸν, τὸ ἀναλλοίω-
τον, τὸ ἀγαθὸν, τὸ ἀσώματον. Μέμηνα ὄντως, ὦ πάτερ. δο-
κοῦντος γάρ μου ὑπὸ σοῦ σοφοῦ γεγονέναι, ἐνεφράχθησαν
αἱ αἰσθήσεις † μου τούτου τοῦ νοήματος. Οὕτως ἔχει, ὦ τέκνον. † τούτῳ μου
τὸ μὲν ἀναφερὲς ὡς πῦρ· τὸ δὲ καταφερὲς ὡς γῆ, καὶ ὑγρὸν ὡς
ὕδωρ, καὶ σύμπνοον ὡς ἀήρ· πῶς αἰσθητῶς αὐτὸ νοήσεις τὸ μὴ
σκληρὸν, τὸ μὴ ὑγρὸν, τὸ ἀσφίγγωτον, τὸ μὴ διαδυόμενον, τὸ
μόνον δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ νοούμενον. 7 † Δέη μόνου δὲ τοῦ δυ- 7
ναμένου νοεῖν τὴν ἐν θεῷ γένεσιν. Ἀδύνατος οὖν εἰμι, ὦ πάτερ. † Δυνάμει θεοῦ
Μὴ γένοιτο, ὦ τέκνον· ἐπίσπασαι εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἐλεύσεται·
θέλησον, καὶ γίνεται. κατάργησον τοῦ σώματος τὰς αἰσθήσεις.
καὶ ἔσται ἡ γένεσις τῆς θεότητος· κάθαραι σεαυτὸν ἀπὸ τῶν
ἀλόγων τῆς ὕλης τιμωριῶν. Τιμωροὺς γὰρ ἐν ἑαυτῷ ἔχω, ὦ
πάτερ; Οὐκ ὀλίγους, ὦ τέκνον, ἀλλὰ καὶ φοβεροὺς καὶ πολ-
λούς. Ἀγνοῶ, ὦ πάτερ. Μία αὕτη, ὦ τέκνον, τιμωρία, ἡ ἄγνοια·
δευτέρα δὲ, λύπη· τρίτη, ἀκρασία· τετάρτη, ἐπιθυμία· πέμ-
πτη, ἀδικία· ἕκτη, πλεονεξία· ἑβδόμη, ἀπάτη· ὀγδόη, φθό-
νος. ἐννάτη, δόλος. δεκάτη, ὀργή· ἑνδεκάτη, προπέτεια. δω-
δεκάτη, κακία· εἰσὶ δὲ καὶ αὗται τὸν ἀριθμὸν δώδεκα. ὑπὸ δὲ ταύ-
τας πλείονες ἄλλαι, ὦ τέκνον, διὰ τοῦ δεσμωτηρίου τοῦ
σώματος αἰσθητικῶς πάσχειν ἀναγκάζουσι τὸν ἐνδιάθετον ἄν-
θρωπον. 8 Ἀφίστανται δὲ αὗται οὐκ ἀθρόως, ἀπὸ τοῦ ἐλεηθέν- 8
τος ὑπὸ τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτω συνίσταται ὁ τῆς παλιγγενεσίας
τρόπος καὶ λόγος. λοιπὸν σιώπησον, ὦ τέκνον, καὶ εὐφήμησον·
καὶ διὰ τοῦτο οὐ καταπαύσει τὸ ἔλεος εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θεοῦ. χαῖ-
ρε λοιπὸν, ὦ τέκνον, ἀνακαθαιρόμενος ταῖς τοῦ θεοῦ δυνάμε-
σιν εἰς συνάρθρωσιν τοῦ λόγου. ἦλθεν ἡμῖν γνῶσις τοῦ θεοῦ, ταύ-
της δὲ ἐλθούσης, ὦ τέκνον, ἐξηλάθη ἡ ἄγνοια. ἦλθεν ἡμῖν γνῶ-
σις χαρᾶς· παραγενομένης ταύτης, ὦ τέκνον, ἡ λύπη φεύξεται
εἰς τοὺς χωροῦντας αὐτήν. 9 Δύναμιν καλῶ ἐπὶ χαρᾷ τὴν 9
χωροῦσαν ἐπὶ τὴν ἐγκράτειαν, ἧς δύναμις ἡδίστη· προσλά-
βωμεν αὐτὴν, ὦ τέκνον, ἀσμενέστατα. πῶς ἅμα τῷ παραγε-
νέσθαι ἀπώσατο τὴν ἀκρασίαν. τετάρτην δὲ νῦν καλῶ καρ-
τερίαν, τὴν κατὰ τῆς ἐπιθυμίας δύναμιν. ὁ βαθμὸς οὗτος, ὦ
τέκνον, δικαιοσύνης ἐστὶν ἕδρασμα. χωρὶς γὰρ κρίσεως ἴδε
πῶς τὴν ἀδικίαν ἐξήλασεν. ἐδικαιώθημεν, ὦ τέκνον, ἀδικίας
ἀπούσης. ἕκτην δύναμιν καλῶ εἰς ἡμᾶς τὴν κατὰ τῆς πλεο-
νεξίας κοινωνίαν. ἀποστάσης δὲ, ἔτι καλῶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ
φεύγει ἀπάτη, ἀλήθεια παραγίνεται. ἴδε πῶς τὸ ἀγαθὸν πε-
πλήρωται, ὦ τέκνον, παραγινομένης τῆς ἀληθείας. φθόνος
γὰρ ἀφ' ἡμῶν ἀπέστη· τῇ δὲ ἀληθείᾳ καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐπεγένετο
ἅμα ζωῇ καὶ φωτὶ· καὶ οὐκέτι ἐπῆλθεν οὐδεμία τοῦ σκότους τι-
μωρία· ἀλλ' ἐξέπτησαν νικηθεῖσαι ῥοίζῳ. 10 Ἔγνωκας, ὦ τέκ- 10
νον, τῆς παλιγγενεσίας τὸν τρόπον. τῆς δεκάδος παραγινομένης,
ὦ τέκνον, συνετέθη νοερὰ γένεσις, καὶ τὴν δωδεκάτην ἐξε-
λαύνει· καὶ ἐθεώθημεν τῇ γενέσει. Ὅστις οὖν ἔτυχε κατὰ τὸ ἔ-
λεος τῆς κατὰ θεὸν γενέσεως, τὴν σωματικὴν αἴσθησιν κατα-
λιπὼν ἑαυτὸν γνωρίζει ἐκ τούτων συνιστάμενος, καὶ εὐφραί-
νεται ἀκλινὴς γενόμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ὦ πάτερ, φαντάζομαι
οὐχ ὁράσει ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ τῇ διὰ δυνάμεων νοητικῇ ἐνερ-
γείᾳ. ἐν οὐρανῷ εἰμι, ἐν γῇ, ἐν ὕδατι, ἐν ἀέρι, ἐν ζώοις εἰμὶ, ἐν
φυτοῖς, ἐν γαστρὶ, πρὸ γαστρὸς, μετὰ γαστέρα, πανταχοῦ. 11 Ἀλλ' 11
ἔτι τοῦτό μοι εἰπὲ, πῶς αἱ τιμωρίαι τοῦ σκότους οὖσαι ἀριθμῷ
δώδεκα, ὑπὸ δέκα δυνάμεων ἀπωθοῦνται. τίς ὁ τρόπος, ὦ
Τρισμέγιστε. Τὸ σκῆνος τοῦτο, ὦ τέκνον, ὃ διεξεληλύθαμεν,
ἐκ τοῦ ζωοφόρου κύκλου συνέστη. καὶ τούτου συνεστῶτος, ἐξ ἀριθ-
μῶν δώδεκα ὄντων τὸν ἀριθμὸν, φύσεως μιᾶς παντομόρφου ἰ-
δέας. 12 Εἰς πλάνην δὲ ἀνθρώπου διαζυγαὶ ἐν αὐταῖς εἰσὶν, ὦ τέκνον, ἡνωμέναι ἐν τῇ πράξει. ἀχώριστός ἐστιν ἡ 12
προπέτεια τῆς ὀργῆς· εἰσὶ δὲ καὶ ἀδιόριστοι. εἰκότως οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, τὴν ἀπόστασιν ποιοῦνται, καθὼς καὶ
ὑπὸ δέκα δυνάμεων ἐλαυνόμεναι, τουτέστιν ὑπὸ τῆς δεκάδος. ἡ γὰρ δεκὰς, ὦ τέκνον, ἐστὶ ψυχογόνος. ζωὴ δὲ καὶ φῶς,
ἡνωμέναι

Digitized by Google

connexæ ſunt, quando vnitatis numerus natus eſt à ſpiritu.
Iure itaque vnitas denarium habet, ac denarius vnitatem.
13 13 Omne video, Pater, ac in mente meipſum. Is eſt rena-
ſcendi habitus, ô fili, non vltra in corpus triplici dimenſio-
ne diſtans imaginari, propter hunc de regenerandi modo
ſermonem, * in quem commentarium feci]. Ne totius v-
niuerſi calumniatores in vulgus habeamur, ad quos ipſe
14 Deus hæc non vult prodire. 14 Fare mihi, ô Pater. Hoc
corpus quod ex potentiis conſtat, ſolutionem ne quon-
dam patietur? Melius ominare, & quæ fieri non poſſunt,
ne proferas. Quandoquidem peccares, & mentis tuæ ocu-
lus fieret impius. Hoc ſenſibile naturæ corpus, eminus eſt
ab eſſentiali generatione. Hoc etenim diſſolubile, illud ve-
ro indiſſolubile, hoc mortale, illud immortale. Ignoras
15 quod natura Deus es, ac vnius filius, atque ego. 15 Opta-
rem, ô Pater, per hymnum, benedictionem potentiarum,
quam in octonario me nato dicebas audire. Quemadmo-
dum octonario Pimandras vaticinatus eſt, ô fili, ſancte ta-
bernaculi ſolutionem properas, nempe purgatus. Piman-
dras eius qui per ſe eſt Mens, non plura mihi quam ſcripta
ſunt tradidit, percipiens quod à meipſo omnia intelligere
poſſim, * ac quæ cupiam audire, videreque cuncta: & ille
pulchra me facere iuſſit]. Quocirca virtutes quæ in me
16 ſunt, in omnibus concinunt. 16 Volo, pater, audire atque
hæc intelligere cupio. Sile, ô fili, & compoſitam nunc be-
nedictionem auſculta, renaſcendi hymnum: quem in-
conſulte in lucem ſic promere non cenſui: niſi tibi in fi-
ne totius. Quare hoc non edocetur, quinimo in ſilen-
tio deliteſcit. Sic itaque, ô fili, in loco ſubdiuali ſtans, au-
ſtrum ventum aſpectans, circa Solis occumbentis lapſum,
adora. Haud ſecus & redeunte Sole, ad ſubſolanum. O fili,
itaque quieſce.

CANTIO ARCANA.

17 17 Omnis mundi natura hymni auditum excipiat. Diſſeca-
re Terra. Perſtringatur omnis pluuiæ vectis, Arbores ne
tremite. Cantaturus ſum fabricæ dominum, & omne ac v-
num. Perrumpimini cœli. Quieſcite venti. Immortalis Dei
circulus meam precationem ſuſcipiat. Omnia namque
conſtruentem cantare debeo, eum qui Terram concreuit:
Cœlum appendit: ex oceano aquam dulcem * in terram
cultam & incultam] exiſtere iuſſit, in alimentum & poſſeſ-
ſionem cunctorum hominum. Qui ignem ſplendere in o-
mnem operationem Diis ac hominibus imperauit. Omnes
vna ipſi benedictionem præſtemus in cœlis ſublimi, vniuer-
ſæ naturæ structori. Iſte qui mentis eſt oculus, mearum po-
18 tentiarum benedictionem recipiat. 18 Quæ in me eſtis po-
tentiæ vnum & omne canite. Cum voluntate mea omnes
quæ in me eſtis virtutes concinite. Notitia ſancta, à te illu-
ſtratus, lux intelligibilis per te pſallens, in mentis iubilo læ-
tor. Potentiæ meæ cunctæ, vna mecum pſallite. Tu quoque
temperantia mecum cane. Iuſtitia mea iuſtum per me can-
ta. Communio, quæ in me es, totum cane. Per me, ô Veri-
tas, veritatem cane. O Bonum, Bonum cane. O Vita, & lux
à nobis ad vos benedictio tranſcendit. O Pater, virtutum
efficacia, tibi gratias ago. O Deus, meatum efficaciarum
virtus, grates tibi rependo. Per me tuum verbum te pſallit:
per me, ô Totum, verbo verborum ſacrificium excipe.
19 19 Hæc quæ in me ſunt potentiæ, vociferantur: te totum
concinunt, tuam voluntatem peragunt. Abs te tua volun-
tas ad te, ô Totum. A cunctis verborum hoſtiam ſuſcipe.
Totum quod in nobis eſt, ô Vita, ſerua, ô lux illuſtra, ô ſpi-
ritus Deus. Tuum namque ſermonem mens gubernat: ô
ſpiritus lator opifex. Tu es Deus. Hæc tuus homo, per i-
gnem, per aerem, per terram, per aquam, per ſpiritum,
per tua opera clamat. A tuo æuo benedictionem ade-
20 ptus ſum. Quicquid vero quæram, voluntati tuæ me
reprimo. 20 O Pater, benedictionem hanc tuo arbi-
trio enunciati intuitus ſum: eam quoque in meo mundo
locaui. In intelligibili dixeris, ô fili. In intelligibili dice-
re poſſum, ô Pater. A tua cantione tuaque benedictione
illuſtrata mens mea eſt. Cæterum opto pariter ego à
mente propria benedictionem Deo mittere. Ne incaute,
21 ô fili. 21 In mente, ô Pater. Quæ ſpeculor ego Tat, tibi pro-
fero

ἡνωμέναι εἰσὶν, ἔνθα ὁ τῆς ἑνάδος ἀριθμὸς πέφυκε τοῦ πνεύ-
ματος. ἡ ἑνὰς οὖν κατὰ λόγον τὴν δεκάδα ἔχει, καὶ ἡ δεκὰς τὴν
ἑνάδα. 13 Πάτερ τὸ πᾶν ὁρῶ, καὶ ἐμαυτὸν ἐν τῷ νοΐ. Αὕτη ἐστὶν 13
ἡ παλιγγενεσία, ὦ τέκνον, τὸ μηκέτι φαντάζεσθαι εἰς τὸ σῶμα
τὸ τριχῆ διαστατὸν, διὰ τὸν λόγον τοῦτον τὸν περὶ τῆς παλιγ-
γενεσίας, εἰς ὃν ὑπεμνηματισάμην, ἵνα μὴ ὦμεν διάβολοι
τοῦ παντὸς εἰς τοὺς πολλοὺς, εἰς οὓς † αὐτὸς ὁ θέλει θεός. 14 Εἰ- † μὴ θέλει.
πέ μοι, ὦ πάτερ, σῶμα τοῦτο τὸ ἐκ δυνάμεων συνεστὼς λύσιν 14
ἴσχει ποτέ; Εὐφήμησον, καὶ μὴ ἀδύνατα φθέγγου. ἐπεὶ ἁμαρ-
τήσεις, καὶ ἀσεβηθήσεταί σου ὀφθαλμὸς τοῦ νοῦ. τὸ αἰσθητὸν τῆς
φύσεως σῶμα, πόρρωθέν ἐστι τῆς οὐσιώδους γενέσεως, τὸ μὲν γὰρ
ἐστι διαλυτὸν, τὸ δὲ ἀδιάλυτον· καὶ τὸ μὲν θνητὸν, τὸ δὲ ἀθά-
νατον. ἀγνοεῖς ὅτι θεὸς πέφυκας, καὶ τοῦ ἑνὸς παῖς, ὃ κἀγώ. 15 Ἐ-
βουλόμην, ὦ πάτερ, τὴν διὰ τοῦ ὕμνου εὐλογίαν, ἣν ἔφης ἐπὶ 15
τὴν ὀγδοάδα γενομένου μου ἀκοῦσαι τῶν δυνάμεων. Καθὼς
ὀγδοάδα ὁ Ποιμάνδρης ἐθέσπισε τέκνον, καλῶς σπεύδεις
λῦσαι τὸ σκῆνος, κεκαθαρμένος γάρ. ὁ Ποιμάνδρης, ὁ τῆς
αὐθεντίας νοῦς, πλέον μοι τῶν ἐγγεγραμμένων οὐ παρέδωκεν, εἰ-
δὼς ὅτι ἀπ' ἐμαυτοῦ δυνήσομαι πάντα νοεῖν, καὶ ἀκούειν ὧν βού-
λομαι, καὶ ὁρᾶν τὰ πάντα, καὶ ἐπέτρεψέ μοι ἐκεῖνος ποιεῖν τὰ
καλά. διὸ καὶ ἐν πᾶσιν καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν ἐμοὶ ᾄδουσι.
16 Θέλω πάτερ ἀκοῦσαι, καὶ βούλομαι ταῦτα νοῆσαι. Ἡσύχα- 16
σον, ὦ τέκνον, καὶ τῆς ἁρμοζούσης νῦν ἄκουε εὐλογίας, τὸν ὕμνον τῆς
παλιγγενεσίας, ὃν οὐκ ἔκρινα οὕτως ἐκφάναι εὐκόλως, εἰ μὴ
σοὶ ἐπὶ τέλει τοῦ παντός. ὅθεν τοῦτο οὐ διδάσκεται, ἀλλὰ κρύπτε-
ται ἐν σιγῇ. οὕτως οὖν, ὦ τέκνον, † σὰς ἐν ὑπαίθρῳ τόπῳ, νότῳ † στὰς.
ἀνέμῳ ἀποβλέπων, περὶ καταφορὰν ἡλίου δύνοντος προσ-
κύνει, ὁμοίως καὶ ἀνιόντος πρὸς ἀπηλιώτην. ἡσύχασον οὖν, ὦ
τέκνον.

ΥΜΝΩΔΙΑ ΚΡΥΠΤΗ.

17 ΠΑΣΑ φύσις κόσμου, προσδεχέσθω τοῦ ὕμνου τὴν ἀ- 17
κοήν. ἀνοίγηθι γῆ, ἀνοιγήτω μοι πᾶς μοχλὸς ὄμβρου. τὰ δέν-
δρα μὴ σείεσθε. ὑμνεῖν μέλλω τὸν τῆς κτίσεως κύριον, καὶ τὸ πᾶν,
καὶ τὸ ἕν. ἀνοίγητε οὐρανοὶ, ἄνεμοί τε στῆτε. ὁ κύκλος ὁ ἀθάνατος
τοῦ θεοῦ, προσδεξάσθω μου τὸν λόγον. μέλλω γὰρ ὑμνεῖν τὸν κτί-
σαντα πάντα. τὸν πήξαντα τὴν γῆν καὶ οὐρανὸν κρεμάσαντα, καὶ
ἐπιτάξαντα ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ τὸ γλυκὺ ὕδωρ εἰς τὴν οἰκουμένην
καὶ ἀοίκητον ὑπάρχειν εἰς διατροφὴν καὶ κτῆσιν πάντων ἀν-
θρώπων. τὸν ἐπιτάξαντα πῦρ φανῆναι εἰς πᾶσαν πρᾶξιν
θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις. δῶμεν πάντες ὁμοῦ αὐτῷ τὴν εὐλογίαν
τῷ ἐπὶ τῶν οὐρανῶν μετεώρῳ, τῷ πάσης φύσεως κτίστῃ. οὗτός
ἐστιν ὁ τοῦ νοῦ ὀφθαλμός. καὶ δέξαιτο τῶν δυνάμεών μου τὴν εὐλο-
γίαν. 18 Αἱ δυνάμεις αἱ ἐν ἐμοὶ, ὑμνεῖτε τὸ ἓν, καὶ τὸ πᾶν. συν- 18
ᾄσατε τῷ θελήματί μου πᾶσαι αἱ ἐν ἐμοὶ δυνάμεις. γνῶσις
ἁγία, φωτισθεὶς ἀπὸ σοῦ, διὰ σοῦ τὸ νοητὸν φῶς ὑμνῶν, χαί-
ρω ἐν χαρᾷ νοῦ. πᾶσαι δυνάμεις ὑμνεῖτε σὺν ἐμοί. καὶ σύ μοι
ἐγκράτεια ὕμνει. δικαιοσύνη μου τὸ δίκαιον ὕμνει δι' ἐμοῦ. κοι-
νωνία ἡ ἐν ἐμοὶ τὸ πᾶν ὕμνει. δι' ἐμοῦ ὕμνει ἀλήθεια τὴν ἀλή-
θειαν. τὸ ἀγαθὸν ἀγαθὸν ὕμνει. ζωὴ καὶ φῶς, ἀφ' ἡμῶν εἰς ὑ-
μᾶς χωρεῖ ἡ εὐλογία. εὐχαριστῶ σοι πάτερ, ἐνέργεια τῶν δυ-
νάμεων. εὐχαριστῶ σοι θεὲ, δύναμις τῶν ἐνεργειῶν μου. ὁ σὸς λό-
γος δι' ἐμοῦ ὑμνεῖ σε. δι' ἐμοῦ δέξαι τὸ πᾶν λόγῳ, λογικὴν
θυσίαν. 19 Ταῦτα βοῶσιν αἱ δυνάμεις αἱ ἐν ἐμοί. σὲ τὸ πᾶν 19
ὑμνοῦσι. τὸ σὸν θέλημα τελοῦσιν. ἡ σὴ βουλὴ ἀπὸ σοῦ. ἐπὶ σὲ τὸ
πᾶν. δέξαι ἀπὸ πάντων λογικὴν θυσίαν. τὸ πᾶν τὸ ἐν ἡμῖν,
σῶζε ζωὴ, φώτιζε φῶς, πνεῦμα θεέ. λόγον γὰρ τὸν σὸν ποιμαί-
νει ὁ νοῦς, πνευματοφόρε δημιουργέ. σὺ εἶ ὁ θεὸς. ὁ σὸς ἄνθρω-
πος ταῦτα βοᾷ, διὰ πυρὸς, δι' ἀέρος, διὰ γῆς, διὰ ὕδατος,
διὰ πνεύματος, διὰ τῶν κτισμάτων σου. ἀπὸ σοῦ αἰῶνος
εὐλογίαν εὗρον καὶ ὃ ζητῶ, βουλῇ τῇ σῇ ἀναπέπαυμαι. 20 Εἶ- 20
δον θελήματι τῷ σῷ τὴν εὐλογίαν ταύτην λεγομένην, ὦ πά-
τερ, τέθεικα καὶ ἐν κόσμῳ τῷ ἐμῷ. Ἐν τῷ νοητῷ λέγε τέκνον.
Ἐν τῷ νοητῷ, ὦ πάτερ, δύναμαι. ἐκ τοῦ σοῦ ὕμνου, καὶ τῆς σῆς
εὐλογίας, ἐπιπεφώτισταί μου ὁ νοῦς. † πλέον θέλω κἀγὼ † πλῶ.
πέμψαι ἐξ ἰδίας φρενὸς, εὐλογίαν τῷ θεῷ. Ὦ τέκνον,
μὴ ἀσκόπως. 21 Ἐν τῷ νῷ, ὦ πάτερ. ἃ θεωρῶ λέ-
γω σοι

ſero aut boni opificii generationis Deo, verborum hoſtias
mitto. Tu Deus Pater, Tu Dominus, Tu Mens. Verbalia
quæ vis à me ſuſcipe. Te nanque volente cuncta peragun-
tur. Tu, ô fili, Deo patri omnium acceptam oblationem
mitte. *Verum, ô fili, per Verbum adde |. Tibi, ô Pater,
gratias ago, qui me hæc volentem gratum habuens. Læ-
tor, ô fili, te ex veritate fructum edidiſſe bona, immorta-
lia quippe genimina. Hoc à me edoctus virtutis, ſilen-
tium profitere, nemini exponens, ô fili, regenerationis ti-
tum, ne velut calumniatores habeamur. Affatim nam-
que noſtrum vnuſquiſque ſtudium impendit, ego dicens,
tu vero audiens. teipſum intelligentia noſti, ac noſtrum pa-
trem.

MERCVRII TRISMEGISTI, ÆSCVLAPIO, BENE SAPERE,

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

1 QVandoquidem filius meus Tat, cum abeſſes,
eorum quæ ſunt, naturam ediſcere cupiuit:
cunctari vero me non paſſus eſt, * tanquam
filius | & iunior nouiſſime prodiens ad vniuſ-
cuiuſque noticiam, plura dicere ſuſtinui, vt il-
li intellectu facilis fieret ſpeculatio. Tibi vero potiſſima eo-
rum quæ dicta ſunt capita deligens, paucis ſcribere volui, i-
pſa magis occultius explicans, vtpote tanto ac naturæ ſci-
2 entiſſimo. 2 An omnia quæ apparent facta ſint & fiant.
Nam quæ fiunt non à ſe quinetiam ab alio fiunt. Plura au-
tem ſunt facta. Omnia potiſſimum quæ apparent, & cun-
cta diſcrepantia ac non ſimilia. Quæ autem fiunt ab alio
fiunt. Eſt quiſpiam hæc efficiens, & hic ingenitus, vt iis quæ
facta ſunt ſenior exiſtat. Nam facta ab alio fieri dico. Eo-
rum autem quæ facta ſunt, nihil antiquius omnibus eſſe
3 poteſt, quam ſolus ingenitus. 3 Hic autem potentior & v-
nus ac ſolus omnia ſciens extat, tanquam nihil antiquius
habens. prælucet enim, tum frequentia, tum & amplitudi-
ne, ac genitorum diſcrepantia, & operationis aſſiduitate.
Genita ſane aſpectui ſubduntur, ipſe vero conſpici non po-
teſt. Hac namque de cauſa efficit, vt videri non poſſit: ſem-
per vtique facit. Viſui itaque non ſubeſt. Sic par eſt intelli-
gere, & intelligentem admirari, ac admirantem ſeipſum
4 beatum cenſere, Patrem cognoſcentem. 4 Quid namque
ingenuo patre dulcius. Quis igitur eſt hic, & quanam arte
ipſum cognoſcemus? Num huic ſolam Dei nomenclatu-
ram aſcribere æquum eſt, aut factoris, aut Patris, aut equi-
dem horum trium. Deum quidem ob potentiam, factorem
autem ob efficaciam, Patrem vero propter bonum. Poten-
tia quidem à genitis diſcrepat; efficacia vero in eo quod o-
mnia fiunt habetur. Quocirca loquacitatem & vanilo-
quium propulſantes, duo hæc conſiderare decet, factum
ſcilicet & faciens. nam horum medium nullum eſt, nec ter-
5 tium quicquam. 5 Idcirco cuncta cognoſcens, & cuncta
audiens, duorum horum reminiſcere, atque hæc arbitrare
omnia eſſe, nihil in ambiguo conſtituens, ſuperiorum aut
infernorum, diuinorum aut mutabilium, vel eorum quæ
in penetrali ſunt. Duo namque omnia exiſtunt, factum vi-
delicet & faciens. Alterum autem ab altero ſecerni non
poteſt. Neque etenim faciens ſine facto eſſe poteſt. Vtrum-
que enim ipſorum hoc ipſum eſt. Quapropter nõ eſt quod
6 alterum ab altero diſtrahatur, aſt ipſum in ſeipſo eſt. 6 Si
quidem faciens nil aliud eſt ab eo quod ſolum facit, ſim-
plex & inconſtructum facere hoc ſibi idem neceſſarium eſt,
cui facientis generatio eſt ipſum efficiens. Et omne quod
fit, à ſe factum eſſe non poteſt. Nam quod fit, ab alio fieri
neceſſe eſt. Abſque faciente enim factum nec fit, nec eſt.
Nam alterum ſine altero peculiarem naturam abſumit, al-
terius ſpoliatione. Atqui ſi duo in confeſſo fuerint, quod fit
& quod efficit vnum ſunt vnitate. Vnum quidem antece-
dens, aliud vero conſequens. Antecedens quidem Deus ef-
ficiens, conſequens vero id quod factum eſt qualecun-
7 que ſit. 7 Ac propterea eorum quæ facta ſunt varietatem tibi
conſule, veritus ne Deo abiectionem & gloriæ contem-
ptum

γω σοι γενάρχα τῆς γενεσιουργίας Τὰτ θεῷ πέμπω λογικὰς
θυσίας. θεὲ σὺ πάτερ, σὺ ὁ κύριος, σὺ ὁ νοῦς· δέξαι λογικὰς ἃς
θέλεις ἀπ᾽ ἐμοῦ. σοῦ γὰρ βουλομένου πάντα τελεῖται. Σὺ, ὦ
τέκνον, πέμψον δεκτὴν θυσίαν τῷ πάντων πατρὶ θεῷ. ἀλλὰ
καὶ πρόσθες, ὦ τέκνον, διὰ τοῦ λόγου. Εὐχαριστῶ σοι πάτερ
ταῦτά μοι αἰνεῖν εὐξαμένῳ. Χαίρω τέκνον, καρποφορήσαν-
τος ἐκ τῆς ἀληθείας τὰ ἀγαθὰ, τὰ ἀθάνατα γεννήματα.
τοῦτο μαθὼν παρ᾽ ἐμοῦ τῆς ἀρετῆς, σιγὴν † ἐπάγγελλαι. μηδε- † [illegible]
νὶ τέκνον ἐκφαίνων τῆς παλιγγενεσίας τὴν παράδοσιν, ἵνα μὴ
ὡς διάβολοι λογισθῶμεν. ἱκανῶς γὰρ ἕκαστος ἡμῶν ἐπε-
μελήθη, ἐγώ τε ὁ λέγων, σύ τε ὁ ἀκούων. νοερῶς ἔγνως σεαυτὸν,
καὶ τὸν πατέρα τὸν ἡμέτερον.

ΕΡΜΟΥ ΤΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ, ἀσκληπιῷ εὖ φρονεῖν.

ΕΠεὶ ὁ υἱός μου Τὰτ, ἀπόντος σου τὴν τῶν ὄν- 1
των ἠθέλησε φύσιν μαθεῖν, ὑπερτίθεσθαι δέ
μοι οὐκ ἐπέτρεπεν, ὡς υἱὸς καὶ νεώτερος ἄρτι
παρελθὼν ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῶν περὶ ἑνὸς ἑκάστου,
ἠναγκάσθην πλείονα εἰπεῖν, ὅπως εὐπαρακολούθητος
αὐτῷ γένηται ἡ θεωρία. σοὶ δὲ ἐγὼ τῶν λεχθέντων τὰ κυριώτα-
τα κεφάλαια ἐκλεξάμενος, δι᾽ ὀλίγων ἠθέλησα ἐπιστεῖλαι,
μυστικώτερον αὐτὰ ἑρμηνεύσας, ὡς ἂν τηλικούτῳ καὶ ἐπι-
στήμονι τῆς φύσεως. 2 Εἰ τὰ φαινόμενα πάντα γέγονε καὶ γί- 2
νεται· τὰ δὲ γενητὰ, οὐχ ὑφ᾽ ἑαυτῶν, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἄλλου γίνεται·
πολλὰ δὲ γενητὰ, μᾶλλον δὲ πάντα τὰ φαινόμενα, καὶ πάντα τὰ
διάφορα, καὶ οὐχ ὅμοια· γίνεται δὲ ὑφ᾽ ἑτέρου τὰ γινόμενα·
ἔστι τις ὁ ταῦτα ποιῶν, καὶ οὗτος ἀγένητος, ἵνα ᾖ πρεσβύτε-
ρος τῶν γενητῶν. τὰ γὰρ γενητά φημι ὑφ᾽ ἑτέρου γίνεσθαι· τῶν
δὲ γενητῶν ὄντων ἀδύνατόν τι πρεσβύτερον πάντων εἶναι, ἢ μό-
νον τὸ ἀγένητον. 3 Οὗτος δὲ κρείττων, καὶ εἷς, καὶ μόνος ὄντως 3
σοφὸς τὰ πάντα, ὡς μὴ ἔχων μηδὲν πρεσβύτερον· ἄρχει γὰρ
καὶ τῷ πλήθει, καὶ τῷ μεγέθει, καὶ τῇ διαφορᾷ τῶν γενο-
μένων, καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς ποιήσεως. ἔπειτα δὲ τὰ γενητὰ
ὁρώμενά ἐστιν, ἐκεῖνος δὲ ἀόρατος. διὰ τοῦτο γὰρ ποιεῖ, ἵνα
ἀόρατος ᾖ. ἀεὶ οὖν ποιεῖ. ἀόρατος τοιγαροῦν ἐστιν. οὕτως ἄξιόν
ἐστι νοῆσαι, καὶ νοήσαντα θαυμάσαι, καὶ θαυμάσαντα ἑαυτὸν
μακαρίσαι, τὸν πατέρα γνωρίσαντα. 4 Τί γὰρ γλυκύτερον 4
πατρὸς γνησίου. τίς οὖν ἐστιν οὗτος, καὶ πῶς αὐτὸν γνωρίσομεν.
ἢ τούτῳ τὴν τοῦ θεοῦ προσηγορίαν † μόνον δίκαιον ἀνακεῖσθαι, † μόνον
ἢ τὴν τοῦ ποιητοῦ, ἢ τὴν τοῦ πατρὸς, ἢ καὶ τὰς τρεῖς· θεὸν μὲν,
διὰ τὴν δύναμιν· ποιητὴν δὲ, διὰ τὴν ἐνέργειαν· πατέρα δὲ,
διὰ τὸ ἀγαθόν. δύναμις γάρ ἐστι διάφορος τῶν γενομένων·
ἐνέργεια δὲ, ἐν τῷ πάντα γίνεσθαι. διὸ τῆς πολυλογίας τε καὶ
ματαιολογίας ἀπαλλαγέντας χρὴ νοεῖν δύο ταῦτα, τὸ γινό-
μενον καὶ τὸ ποιοῦντα. μέσον γὰρ τούτων οὐδὲν, οὐδὲ τρίτον τι.
5 Πάντα οὖν νοῶν, καὶ πάντα ἀκούων, τῶν δύο τούτων μέμνησο. 5
καὶ ταῦτα εἶναι νόμιζε τὰ πάντα, μηδὲν ἐν ἀπορίᾳ τιθέ-
μενος, μὴ τῶν ἄνω, μὴ τῶν κάτω, μὴ τῶν θείων, μὴ τῶν με-
ταβλητῶν, ἢ τῶν ἐν μυχῷ. δύο γάρ ἐστι τὰ πάντα, τὸ γινό-
μενον καὶ τὸ ποιοῦν· καὶ διαστῆναι τὸ ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου οὐ δύ-
ναται. οὔτε γὰρ τὸ ποιοῦντα χωρὶς τοῦ γινομένου δυνατὸν εἶναι. ἑκά-
τερος γὰρ αὐτῶν, αὐτὸ τοῦτό ἐστι· διὸ οὐκ ἔστι τὸ ἕτερον τοῦ ἑ-
τέρου χωρισθῆναι, ἀλλ᾽ αὐτὸ ἑαυτοῦ. 6 Εἰ γὰρ ὁ ποιῶν ἄλλο οὐ- 6
δέν ἐστι, ἢ τὸ ποιοῦν. μόνον, ἁπλοῦν, ἀσύνθετον, ποιεῖν ἀνά-
γκη τοῦτο αὐτὸ ἑαυτῷ, ᾧ γένεσίς ἐστι τὸ ποιεῖν τοῦ ποιοῦντος· καὶ
πᾶν τὸ γινόμενον, ἀδύνατον ὑφ᾽ ἑαυτοῦ γινόμενον εἶναι. γινό-
μενον δὲ ὑφ᾽ ἑτέρου ἀνάγκη γίνεσθαι. τοῦ δὲ ποιοῦντος ἄνευ, τὸ
γενητὸν, οὔτε γίνεται, οὔτε ἐστί. τὸ γὰρ ἕτερον τοῦ ἑτέρου ἄνευ, ἀ-
πώλεσε τὴν ἰδίαν φύσιν, στερήσει τοῦ ἑτέρου. εἰ τοίνυν δύο
ὡμολόγηται τὸ γινόμενον καὶ τὸ ποιοῦν, ἕν ἐστι τῇ ἑνώ-
σει, τὸ μὲν προηγούμενον, τὸ δὲ ἑπόμενον· προηγούμε-
νον μὲν, ὁ ποιῶν θεός· ἑπόμενον δὲ, τὸ γινόμενον ὅ τι ποτ᾽
ἂν ᾖ. 7 Καὶ μὴ διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν γινομένων φυ- 7
λάξῃ ὁ φοβούμενος μὴ ταπεινότητα, καὶ ἀδοξίαν τῷ θεῷ
περιά-

Digitized by Google

ptum imponas. Vna etenim eſt ipſi gloria. Omnia nempe facere. Et hoc eſt velut Dei corpus, factio. Operanti autem ipſi, nihil malum, nihil æſtimatur obſcœnum. Hæc namque paſſiones ſunt generationis comites, tanquam æris ærugo, ac corporis ſordes. Non tamen æruginem faber fecit, neque ſordes effector produxit, neque malitiam Deus. Quinetiam generationis perſeuerantia, quaſi integeſcere facit. Quapropter Deus mutationem condidit, velut genera-
8 tionis purgationem. 8 Sub hæc, cum eidem pictori Cœlum, Deos, Terram, Mare, Homines, ac cuncta animalia & ratione deſtituta facere concedatur. Deus autem hæc efficere non poterit? O dementiam multam, & eorum quæ Dei ſunt ignorantiam. Nam quidpiam omnium abſurdiſſimum tales patiuntur. Quum enim Deum ſe benedicere profitentur, in hoc quod omnium ſtructuram ipſi non aſcribant, neque Deum intuentur, in eum autem non aſpicientes, maxima contra eum impie gerunt, paſſionem ipſi imponentes, arrogantiam quidem aut impotentiam (nam ſi cuncta non efficit, aut arrogans eſt aut impotens) quod im-
9 pium eſt. 9 Deus enim vnam tantum paſſionem habet. Bonum. Bonus autem neque arrogans neque impotens eſt. Hoc namque Deus eſt. Bonum autem eſt omnia conſtruendi vniuerſa poteſtas. Omne autem factum à Deo factum eſt, quod ad Bonum ſpectat, & ad eum qui cuncta facere potis eſt. Conſpice quonam modo is operatur, ac quomodo genita fiant. Quod ſi edoceri cupias: tibi conceditur pulcherrimam ac ſimillimam imaginem videre. Speculare ſemen in terram demittentem colonum, tum frumentum, tum hordeum, vel aliud quoduis ſemen. Conſpice ipſum vitem inſerentem, malum, ac alias arbores. Ita Deus in cœlo quidem immortalitatem ſeminat, in terra vero mutationem. In vniuerſo autem vitam & motum. Hæc quidem haud multa ſunt, quinimo perpauca & numeratu facilia. Vniuerſa namque quatuor ſunt, & ipſe Deus ac generatio, in quibus quæ ſunt, exiſtunt.

περιάψῃς. μία γάρ ἐστιν αὐτῷ δόξα, τὸ ποιεῖν τὰ πάντα, καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ θεοῦ ὥσπερ σῶμα, ἡ ποίησις. αὐτῷ δὲ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακόν, οὐδὲ αἰσχρὸν νομιζόμενον. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ πάθη τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ὁ ἰὸς τῷ χαλκῷ καὶ ὁ ῥύπος τῷ σώματι· ἀλλ᾽ οὔτε ἰὸν ὁ χαλκουργὸς ἐποίησεν, οὔτε τὸν ῥύπον ὁ ποιητὴς γεγέννηκεν, οὔτε τὴν κακίαν ὁ θεός. ἡ δὲ τῆς γενέσεως διαμονὴ, καθάπερ ἐξανθεῖν ποιεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ἐποίησε τὴν μεταβολὴν ὁ θεός, ὥσπερ ἀνακάθαρσιν τῆς γενέσεως. 8 εἶτα 8
τῷ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ ἔξεστι καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεούς, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλογα πάντα, καὶ τὰ ἄψυχα, τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον ταῦτα ποιεῖν. ὢ τῆς πολλῆς ἀνοίας καὶ ἀγνωσίας, τῆς περὶ τὸν θεόν· τὸ γὰρ πάντων καινότατον πάσχουσιν οἱ τοιοῦτοι. τὸν γὰρ θεὸν φάσκοντες εὐλογεῖν, τῷ μὴ τὴν τῶν πάντων ποίησιν αὐτῷ ἀνατιθέναι, οὐ τὸν θεὸν οἴδασι· πρὸς δὲ τῷ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι, πάθη αὐτῷ περιτιθέντες ὑπερηφανίαν ἢ ἀδυναμίαν. εἰ μὴ γὰρ πάντα ποιεῖ, ἢ ὑπερήφανός ἐστιν, ἢ μὴ δυνάμενος, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. 9 Ὁ γὰρ θεὸς ἓν μόνον πάθος ἔχει, τὸ ἀ- 9
γαθόν· ὁ δὲ ἀγαθὸς οὔτε ὑπερήφανος, οὔτε ἀδύνατος. τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ θεός, τὸ γὰρ ἀγαθόν, ἡ πᾶσα δύναμις τοῦ ποιεῖν τὰ πάντα. πᾶν δὲ τὸ γενητὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ποιεῖν. ἴδε πῶς μὲν αὐτὸς ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνεται, καὶ εἰ βούλει μαθεῖν, ἔξεστί σοι ἰδεῖν εἰκόνα καλλίστην καὶ ὁμοιοτάτην. ἴδε γεωργὸν σπέρματα καταβάλλοντα εἰς γῆν, ὅπου μὲν πυρόν, ὅπου δὲ κριθήν, ὅπου δὲ ἄλλο τι τῶν σπερμάτων. ἴδε τὸν αὐτὸν ἄμπελον φυτεύοντα, καὶ μηλέαν, καὶ τὰ ἄλλα τῶν δένδρων. οὕτως ὁ θεός, ἐν μὲν οὐρανῷ ἀθανασίαν σπείρει, ἐν δὲ γῇ, μεταβολήν. ἐν δὲ τῷ παντὶ ζωὴν καὶ κίνησιν. ταῦτα δὲ οὐ πολλά ἐστιν, ἀλλ᾽ ὀλίγα καὶ εὐαρίθμητα. τὰ γὰρ πάντα τέσσαρά ἐστι, καὶ αὐτὸς ὁ θεός, καὶ ἡ γένεσις, ἐν οἷς τὰ ὄντα ἐστίν.

EX IOANNIS STOBÆI COLLECTANEIS.

MERCVRII, EX IIS QVÆ ad Tat,

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

1 DE veritate, ô Tat, non poteſt homo (animal imperfectum imperfectis membris conſtructum ac multis & alienis corporibus.) tabernaculum conſtans audacter dici. Quod autem eſſe poteſt, & iuſtum eſt, hoc dico veritatem eſſe in ſolis perpetuis corporibus: quorum ipſa corpora vera ſunt. Ignis ipſe ignis tantum, nihilque aliud. Terra ipſa terra, ac nil aliud. Aer ipſe aer. Noſtra autem corpora, ex his cunctis conſtituta ſunt. Habent autem ignis, habent terræ, habent aquæ & aeris aliquid, & nec ignis, nec terra, nec aqua, nec
2 aer ſunt, nec verum quicquam. 2 Si autem noſtri conſtitutio initium veritatem non adepta ſit, quanam arte poteſt videri aut dici veritas at intelligi tantum ſi Deo libuerit? Omnia itaque, ô Tat, quæ in terra ſunt, non equidem veritas ſunt, ſed veritatis ſimulacra, ac non omnia, quinimo pauca hæc: cætera vero mendacium ſunt & dolus, ô Tat, ac imagi-
3 nationis opiniones, effigierum inſtar compoſita. 3 Cum vero è ſublimi imaginatio influxum habuerit, tum fit imitatio veritatis. Nam ſemota ſuperna efficacia, mendacium relinquitur. Et velut imago picturæ quidem corpus indicat, ipſa tamen iuxta eius quod ſpectatur imaginem corpus non eſt: & oculos quidem videtur habere & aures: videt autem nihil, ac nihil penitus audit. Habet inſuper reliqua omnia pictura, ſed commenta ſunt intuentium viſus fruſtrantia, qui tamen veritatem intueri putant, quum procul
4 dubio mendacia ſint. 4 Nam quicunque mendacium non vident, veritatem vident. Si itaque ſingula horum ita cognoſcamus, & cernimus, vt ſunt: vera intelligimus & videmus: ſi autem præter id quod eſt: nihil verum intelligemus, aut ediſcemus. Eſt ne igitur, ô Pater, in terra veritas? Non incaute decipens, ô fili. Nam veritas, ô Tat, in terra non eſt, ne quidem fuiſſe poteſt. De veritate autem aliquos homines

ΕΚ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΒΑΙΟΥ ἐκλογῶν. Ἑρμοῦ ἐκ τῶν πρὸς Τάτ.

ΠΕρὶ ἀληθείας, ὦ Τάτ, οὐκ ἔστι δυνατὸν ἄνθρωπον 1
ὄντα, ζῷον ἀτελὲς, ἐξ ἀτελῶν συγκείμενον μελῶν, καὶ ἐξ [illegible] σωμάτων καὶ πολλῶν τὸ σκῆνος συνεστός, τολμᾶν [illegible]. ὃ δ᾽ ἔστι δυνατὸν ἢ δίκαιον, τοῦτό φημι, ἀλήθειαν εἶναι ἐν μόνοις τοῖς ἀϊδίοις σώμασιν, ὧν καὶ τὰ σώματα αὐτὰ ἀληθῆ ἐστι· πῦρ αὐτὸ τὸ πῦρ μόνον, καὶ οὐδὲν ἄλλο· γῆ αὐτὴ γῆ, καὶ οὐδὲν ἄλλο· ἀὴρ αὐτὸς ἀήρ. τὰ δὲ ἡμέτερα σώματα ἐκ πάντων τούτων συνέστηκεν. ἔχει μὲν γὰρ πυρός, ἔχει δὲ καὶ γῆς. ἔχει καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος, καὶ οὔτε πῦρ ἐστιν, οὔτε γῆ, οὔτε ὕδωρ, οὔτε ἀήρ, οὔτε οὐδὲν ἀληθές. 2 Εἰ δὲ μὴ τὴν ἀρ- 2
χὴν ἡ σύστασις ἡμῶν ἔσχε τὴν ἀλήθειαν, πῶς ἂν δύναιτο ἀλήθειαν ἰδεῖν ἢ εἰπεῖν; νοῆσαι δὲ μόνον, ἐὰν ὁ θεὸς θέλῃ. πάντα οὖν, ὦ Τάτ, τὰ ἐπὶ γῆς, ἀλήθεια μὲν οὐκ ἔστι, τῆς δὲ ἀληθείας μιμήματα· καὶ οὐ πάντα, ὀλίγα δὲ ταῦτα· ἄλλα δὲ ψεῦδος καὶ πλάνος, ὦ Τάτ, καὶ δόξαι φαντασίας, καθάπερ εἰκόνες συνεστῶτα. 3 Ὅταν δ᾽ ἄνωθεν τὴν ἐπιρροίαν 3
ἔχῃ ἡ φαντασία, τῆς ἀληθείας γίγνεται μίμησις· χωρὶς δὲ τῆς ἄνωθεν ἐνεργείας, ψεῦδος καταλείπεται. καθάπερ αἱ εἰκόνες, τὸ μὲν σῶμα τῆς γραφῆς δείκνυσιν· αὐτὴ δὲ οὐκ ἔστι σῶμα κατὰ τὴν φαντασίαν τοῦ ὁρωμένου· καὶ ὀφθαλμοὺς μὲν ὁρᾶται ἔχουσα, βλέπει δὲ οὐδέν. καὶ ὦτα, ἀκούει δὲ οὐδὲν ὅλως, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔχει ἡ γραφή· ψευδῆ δέ ἐστι τὰς τῶν ὁρώντων ὄψεις ἐξαπατῶντα, τῶν μὲν δοκούντων ἀλήθειαν ὁρᾶν, τῶν δὲ ὡς ἀληθῶς ὄντα ψευδῶν. 4 Ὅσοι μὲν οὖν οὐ ψεῦδος ὁρῶσιν, 4
ἀλήθειαν ὁρῶσιν. ἐὰν οὖν ἕκαστον τούτων οὕτω νοῶμεν, ἢ ἴδωμεν, ὥς ἐστιν, ἀληθῆ καὶ νοοῦμεν καὶ ὁρῶμεν. ἐὰν δὲ παρὰ τὸ ὄν, οὐδὲν ἀληθὲς οὔτε νοήσομεν, οὔτε εἰσόμεθα. Ἔστιν, ὦ πάτερ, ἀλήθεια καὶ ἐπὶ τῇ γῇ; Καὶ οὐκ ἀσκόπως σφάλλῃ, ὦ τέκνον. ἀλήθεια μὲν οὐδαμῶς ἐστιν ἐν τῇ γῇ, ὦ Τάτ, οὔτε γὰρ γενέσθαι δύναται· περὶ δὲ ἀληθείας νοῆσαί τινας τῶν ἀνθρώπων,

Digitized by Google

nes intelligere, quib. ſpeculatiuã Deus facultatẽ præſtiterit, factũ eſſe.
5 5 Hoc modo verum non eſt in terra, cogitatu aũt loquotione: quinimo veræ menti & rationi omnia imaginationes ſunt ac opiniones. Non itaque vera dicere aut cogitare hoc veritatem appellare decet. Quid ergo? Quæ ſunt, cogitare & dicere conuenit. Sed in terra nihil verum eſt. Nos quicquam verum neſcire, hoc verum eſt. Hîc, ô fili, quomodo eſſe poteſt? Nimirum veritas perfectiſſima virtus eſt, ipſum ſupremum bonum, quod à materia non turbatum eſt, neque corpore circunſeptum, nudum, ſplendidum, immotum, auguſtum, immutabile, Bonum. Quæ autem hic degunt, ô fili, qualia videri poſſunt Boni huiuſce capacia? nempe corrumpenda, patibilia, diſſolubilia, muta-
6 bilia, alterationi dedita, alia ex aliis effecta. 6 Quæ itaque nec erga ſeipſa vera ſunt, quanam arte vera eſſe poſſunt? Omne namque quod alteratur commentum eſt: non enim in eo, quod eſt, permanet. Quin etiam ſe conuertens imaginationes alias ac alias nobis profert. Neque homo verus eſt, ô Pater? Quatenus homo, ô fili, verus non eſt. Verum etenim eſt, quod ea ſe tantum conſtitutionem habet, & quale eſt, per ſe manens. Homo vero ex multis conſtat, nec in ſe manet. Variatur autem & mutatur ab ætate in ætatem, & à ſpecie in ſpeciem. Hæc autem, cum eſt in tabernaculo. Ac plures pauco interiecto tempore filios non nouerunt. Nec rurſus itidem filii genitores. Quod igitur ſic variatur vt cognitum non ſit, verum ne eſſe poteſt, ô Tat? Non, quinè diuerſo, vanitas eſt, in variis imaginationum mutationi-
7 bus exiſtens. 7 Tu quidem id verum eſſe conſidera, quod permanet, ac iuſtum eſt. Homo autem non ſemper extat: non igitur verum quicquam eſt. Quinimo imaginatio quædam eſt homo. Imaginatio quippe ſupremum eſt mendacium. Neque igitur hæc, ô Pater, perpetua corpora, quandoquidem mutantur, vera ſunt? Quicquid ſane factum & mutabile eſt, verum non eſt. Quæ autem à progenitore facta ſunt, veram materiam poſſunt habuiſſe. Veruntamen & hæc aliquid mendacii in mutatione habent. Nam nihil verum eſt, quod in ſe non permanet. Verum, ô Pater? Quid itaque dicet aliquis Solem eſſe, vnicum præter cætera cuncta non mutabilem, quinetiam in ſeipſu permanentem? Veritatem. Quocirca omnium quæ in mundo ſunt artificium ipſi ſoli creditum eſt, omnium duci, ac omnia efficienti, quem veneror & veritatem eius adoro, & poſt v-
8 num æptimum, hunc opificem agnoſco. 8 Quæ eſt ergo prima veritas, ô Pater? Vnus ac ſolus [illegible], qui ex materia non eſt, non in corpore, non coloratu[illegible]figuratur, non voluitur, non alius fit, ſemper exiſtens. [illegible]daeium autem, ô fili, abrogatur. Hæc autem quæ in terra ſunt, corruptio detinet ac circundat, ac veri prouiſio circumuoluet. Nam abſque corruptione ne generatio quidem conſtare poteſt. Omnem etenim generationem corruptio ſequitur, vt denuo fiat. Genita namque ex corruptis neceſſe fiunt. Et quæ fiunt corrumpi neceſſum eſt, ne eorum quæ ſunt generatio
9 ceſſet. 9 Primum igitur operatorem in generatiuoem eorum, quæ ſunt, agnoſce. Quæ vtique ex corruptione fiunt, mendacia ſunt. Vt quæ nunc alia, quandoque alia fiunt. Nam eadem fieri non poſſunt. Quod autem idem non eſt, qui verum erit? Imaginationes itaque hæc dicere decet, ô fili, ſiquidem hominem recte enunciamus, humanitatis imaginationem, ac puerum pueri imaginationem, adoleſcentem adoleſcentis imaginationem, virum viri imaginationem, ſenem ſenis imaginationem. Nam homo homo non eſt, neque puer puer, nec adoleſcens adoleſcens, nec ſenex ſenex, neque vir vir. Quæ enim mutantur mentiuntur, & quæ iam fuerunt, ac quæ ſunt. Hæc proinde ita cognoſce, ô fili, velut has mendaces operationes è ſublimi ab ipſa veritute deduci. Hoc ita ſe habente, mendacium dico veritatis opus eſſe.

των, οἷς ἐὰν ὁ θεὸς τὴν θεοπτικὴν δωρήσηται δύναμιν, γνῶναι.
5 Οὕτως ἀληθὲς οὐδὲ ἔστιν ἐν τῇ γῇ νόῳ καὶ λόγῳ· φαντασίαι δὲ εἰσὶ καὶ δόξαι πάντα ἀληθεῖ νόῳ καὶ λόγῳ. οὐκ ἔχων τὸ, τι ἀληθῆ νοεῖν καὶ λέγειν, τοῦτο ἀλήθειαν δεῖ καλεῖν. Τί δαί; τὰ ὄντα δεῖ νοεῖν καὶ λέγειν· ἔστι δὲ οὐδὲν ἀληθὲς ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἀληθές ἐστι τὸ μὴ εἰδέναι μηδὲν ἀληθές; Ἐνθάδε πῶς ἂν καὶ δύναιτο γενέσθαι, ὦ τέκνον; ἡ γὰρ ἀλήθεια τελεωτάτη ἀρετή ἐστιν, αὐτὸ τὸ ἀκρότατον ἀγαθὸν, τὸ μὴ ὑπὸ ὕλης θολούμενον, μήτε ὑπὸ σώματος περιβαλλόμενον, γυμνὸν, φανὸν, ἄτρεπτον, σεμνὸν, ἀναλλοίωτον, ἀγαθόν. τὰ δὲ ἐνθάδε, ὦ τέκνον, οἷά ἐστιν ὁρᾶσθαι δεκτικὰ τοῦδε τοῦ ἀγαθοῦ, φθαρτὰ, παθητὰ, διαλυτὰ, τρεπτὰ, ἀεὶ ἀλλοιούμενα, ἄλλα ἐξ ἄλλων γινόμενα; 6 Ἃ οὖν μήτε πρὸς ἑαυτὰ ἀληθῆ ἐστι, πῶς 6
δύναιτο ἀληθῆ εἶναι; πᾶν γὰρ τὸ ἀλλοιούμενον, ψεῦδός ἐστι, μὴ μένον ἐν ᾧ ἐστί· φαντασίας δὲ μεταβαλλόμενον, ἄλλας καὶ ἄλλας ἐπιδείκνυται ἡμῖν. Οὐδὲ ἄνθρωπος ἀληθής ἐστιν, ὦ πάτερ; Καθότι ἄνθρωπος, οὐκ ἔστιν ἀληθὴς, ὦ τέκνον. τὸ γὰρ ἀληθές ἐστι τὸ ἐξ αὐτοῦ μόνου τὴν σύστασιν ἔχον, καὶ μένον καθ' αὑτὸ, οἷόν ἐστιν· ὁ ἄνθρωπος δὲ ἐκ πολλῶν συνέστηκε, καὶ οὐ μένει καθ' αὑτὸν· τρέπεται δὲ καὶ μεταβάλλεται ἡλικίαν ἐξ ἡλικίας, καὶ ἰδέαν ἐξ ἰδέας, καὶ ταῦτα ἔτι ὢν ἐν τῷ σκήνει. καὶ πολλοὶ τέκνα οὐκ ἐγνώρισαν, χρόνου ὀλίγου μεταξὺ γενομένου, καὶ πάλιν τέκνα γονεῖς ὁμοίως. τὸ οὖν οὕτως μεταβαλλόμενον ὥστε ἀγνοεῖσθαι, δύναται ἀληθὲς εἶναι, ὦ Τάτ; οὐκ, τοὐναντίον ψεῦδός ἐστιν, ἐν ποικίλαις γινόμενον φαντασίαις τῶν μεταβολῶν. 7 Σὺ δὲ νόει ἀληθές τι εἶναι, τὸ 7
μένον καὶ δίκαιον· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀεί. ἄρα οὐδὲ ἀληθές ἐστι· φαντασία δέ τίς ἐστιν ἄνθρωπος· ἡ δὲ φαντασία, ψεῦδος ἂν εἴη ἀκρότατον. Οὐδὲ ταῦτα οὖν, ὦ πάτερ, τὰ ἀΐδια σώματα, ἐπεὶ μεταβάλλεται, ἀληθῆ ἐστί. Πᾶν μὲν οὖν τὸ γενητὸν καὶ μεταβλητὸν, οὐκ ἀληθές, ὑπὸ δὲ τοῦ προπάτορος γινόμενα τὴν ὕλην δύναται ἀληθῆ ἐσχηκέναι· ἔχει δέ τι καὶ ταῦτα ψεῦδος ἐν τῇ μεταβολῇ. οὐδὲν γὰρ μὴ μένον ἐφ' αὑτῷ ἀληθές ἐστιν. Ἀληθές, ὦ πάτερ; τί οὖν ἂν εἴποι τις μόνον τὸν ἥλιον παρὰ τὰ ἄλλα πάντα μὴ μεταβαλλόμενον, μένοντα δὲ ἐφ' ἑαυτῷ. Ἀλήθειαν. διὸ καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ πάντων δημιουργίαν αὐτὸς μόνος πεπίστευται, ἄρχων πάντων, καὶ ποιῶν πάντα, ὃν καὶ σέβομαι, καὶ προσκυνῶ αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν, καὶ μετὰ τὸν ἕνα καὶ πρῶτον, τοῦτον δημιουργὸν γνωρίζω. 8 Τί οὖν ἂν εἶναι λέγεις τὴν πρώτην ἀλή- 8
θειαν, ὦ πάτερ; Ἕνα καὶ μόνον, ὦ Τάτ, τὸν μὴ ἐξ ὕλης, τὸν μὴ ἐν σώματι, τὸν ἀχρώματον, τὸν ἀσχημάτιστον, τὸν ἄτρεπτον, τὸν μὴ ἀλλοιούμενον, τὸν ἀεὶ ὄντα· τὸ δὲ ψεῦδος, ὦ τέκνον, φθείρεται. ταῦτα δὲ τὰ ἐπὶ γῆς φθορὰ κατέλαβε καὶ ἐμπεριέχει, καὶ ἐμπεριέξει ἡ τοῦ ἀληθοῦς πρόνοια. χωρὶς γὰρ φθορᾶς, οὐδὲ γένεσις δύναται συστῆναι· πάσῃ δὲ γενέσει φθορὰ ἕπεται ἵνα πάλιν γένηται. τὰ γὰρ γινόμενα, ἐκ τῶν φθειρομένων ἀνάγκη γίνεσθαι· φθείρεσθαι δὲ τὰ γινόμενα ἀνάγκη, ἵνα μὴ στῇ ἡ γένεσις τῶν ὄντων. 9 Πρῶτον οὖν τὸν δημιουργὸν γνώριζε εἰς τὴν 9
γένεσιν τῶν ὄντων. τὰ οὖν ἐκ φθορᾶς γινόμενα, ψευδῆ ἂν εἴη, ὡς ποτὲ μὲν ἄλλα, ποτὲ δὲ ἄλλα γινόμενα. τὰ γὰρ αὐτὰ γενέσθαι ἀδύνατον· τὸ δὲ μὴ αὐτὸ, πῶς ἂν ἀληθὲς εἴη; φαντασίας οὖν καλεῖν δεῖ ταῦτα, ὦ τέκνον, εἴ γε ὀρθῶς προσαγορεύομεν τὸν ἄνθρωπον, ἀνθρωπότητος φαντασίαν· τὸ δὲ παιδίον, παιδίου φαντασίαν· τὸν δὲ νεανίσκον, νεανίσκου φαντασίαν· τὸν δὲ ἄνδρα, ἀνδρὸς φαντασίαν· τὸν δὲ γέροντα, γέροντος φαντασίαν. οὔτε γὰρ ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος· οὔτε τὸ παιδίον, παιδίον· οὔτε ὁ νεανίσκος, νεανίσκος· οὔτε ὁ γέρων, γέρων· οὔτε ὁ ἀνήρ, ἀνήρ· μεταβαλλόμενα δὲ ψεύδεται καὶ τὰ προόντα, καὶ τὰ ὄντα. Ταῦτα μέντοι οὕτω νόει, ὦ τέκνον, ὡς καὶ τὰς ψευδεῖς ταύτας ἐνεργείας ἄνωθεν ἠρτημένας ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, τὸ ψεῦδός φημι τῆς ἀληθείας ἐνέργημα εἶναι.

MERCVRII AD TAT.

10 10 Deum quidem cognoſcere arduum, deſcribere autem vltra potentiam eſt. Incorporeum namque corpore exprimi non poteſt: nec perfectum ab imperfecto concipi, & æternum cum eo qui exigui eſt temporis conue-

ΕΡΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΑΤ.

10 Θεὸν μὲν νοῆσαι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον. τὸ γὰρ 10
ἀσώματον σώματι σημῆναι ἀδύνατον, καὶ τὸ τέλειον τῷ ἀτελεῖ καταλαβέσθαι οὐ δυνατόν· καὶ τὸ ἀΐδιον τῷ ὀλιγοχρονίῳ συγγί-

conuenire difficile. Illud enim ſemper eſt, hoc autem effluit: illud veritate eſt, hoc autẽ imaginatione adumbratur. debilius à fortiore, & deterius à præſtantiore tantum diſcrepat, quantum à diuino mortale. Media autem horum ſecretio, Pulchri ſpeculationem obliterat. Oculis quidem corpora ſpectantur, lingua autem viſibilia denunciantur. Incorporeum autem ac quod videri aut figurari non poteſt, & quod materia non conſtat, ſub noſtris ſenſibus reliqui non poteſt. Intelligo ô Tat, intelligo, quod exponi non poteſt, hoc Deus eſt.

συγγενέσθαι, δύσκολον· τὸ μὲν γὰρ ἀεί ἐστι, τὸ δὲ παρέρχεται· καὶ τὸ μὲν ἀλήθειά ἐστι, τὸ δὲ ὑπὸ φαντασίας σκιάζεται· τὸ δὲ ἀσθενέστερον τοῦ ἰσχυροτέρου, καὶ τὸ ἔλαττον τοῦ κρείττονος διέστηκε τοσοῦτον, ὅσον τὸ θνητὸν τοῦ θείου· ἡ δὲ μέση τούτων διάστασις, ἀμαυροῖ τὴν τοῦ καλοῦ θέαν. ὀφθαλμοῖς μὲν γὰρ τὰ σώματα θεατά. γλώττῃ δὲ τὰ ὁρατὰ λεκτά. τὸ δὲ ἀσώματον καὶ ἀφανὲς καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ μήτε ἐξ ὕλης ὑποκείμενον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων καταληφθῆναι οὐ δύναται. ἐννοῶ, ὦ Τάτ, ἐννοῶ μὴ ὃ ἐξειπεῖν οὐ δυνατόν, τοῦτό ἐστιν ὁ θεός.

MERCVRII.

11 11 De morte vero nunc tractandum eſt. Vulgum enim mors terret, velut malum immenſum facti ignorantia. Mors enim diſſolutio eſt feſſi corporis. Completo namque compagum corporis numero, (cum numerus commiſſurarum corporis exiſtat) interit corpus, quando hominem vitermius ferre non poteſt. Hoc autem mors eſt, corporis quidem diſſolutio, & corporei ſenſus abrogatio.

ΕΡΜΟΥ.

11 ΠΕΡΙ δὲ τοῦ θανάτου νῦν λεκτέον. τοὺς γὰρ πολλοὺς ὁ θάνατος φοβεῖ, ὡς κακὸν μέγιστον, ἀγνοίᾳ τοῦ πράγματος. θάνατος γὰρ γίνεται διάλυσις καμόντος σώματος· καὶ τοῦ ἀριθμοῦ πληρωθέντος τῆς ἁρμονίας τοῦ σώματος· ἀριθμὸς γάρ ἐστιν ἡ ἁρμονία τοῦ σώματος· ἀποθνήσκει τὸ σῶμα, ὅταν μηκέτι δύνηται φέρειν τὸν ἄνθρωπον. καὶ τοῦτό ἐστι θάνατος, διάλυσις σώματος καὶ ἀφανισμὸς αἰσθήσεως σωματικῆς. 11

EX SVIDA.

12 12 Mercurius Triſmegiſtus iſte fuit ſapiens Ægyptius. Floruit autem ante Pharaonem, nuncupatus vero Triſmegiſtus: quia de Trinitate loquutus eſt, dicens, in Trinitate vnam eſſe Deitatem, ſic. Erat lumen intelligibile ante lumen intelligibile: & erat ſemper mens à mente lucens: ac nihil aliud erat huius vnitas quam ſpiritus omnia circumplectens. Extra hoc non Deus, non Angelus, non eſſentia quæpiam alia. Omnium enim Dominus & Pater & Deus: & omnia ſub ipſo & in ipſo ſunt. Nam verbum eius abſolutiſſimum extat, & fœcundum ac opifex in fœcunda natura, filius exiſtens. & aqua fœcunda conceptum hominem fecit. Hæc quoque fatus, preces ſuſcepit dicens. Adiuro te, ô Cœlum Dei magni ſapiens opus. Adiuro te, ô Vox patris, quam primam effatus eſt, quando vniuerſum firmauit mundum. Adiuro te per Vnigenitum Verbum & Patrem, qui cuncta circumambit, propitius, propitius eſto.

ΕΚ ΤΟΥ ΣΟΥΙΔΑ.

12 Ἑρμῆς ὁ Τρισμέγιστος. οὗτος ἦν Αἰγύπτιος σοφός. ἤκμαζε δὲ πρὸ τοῦ Φαραώ. ἐκέκλητο δὲ Τρισμέγιστος, διότι περὶ τριάδος ἐφθέγξατο εἰπών, ἐν τριάδι μίαν εἶναι θεότητα. οὕτως, ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἦν ἀεὶ νοῦς νοὸς φωτεινός, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τούτου ἑνότης, † ἢ πνεῦμα πάντα περιέχον. ἐκτὸς τούτου οὐ θεός, οὐκ ἄγγελος, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ κύριος, καὶ πατὴρ καὶ θεός, καὶ πάντα ὑπ' αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ ἐστιν· ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ παντέλειος ὢν, καὶ γόνιμος, καὶ δημιουργὸς ἐν γονίμῳ φύσει πεσὼν ἐν γονίμῳ ὕδατι, ἔγκυον † τὸ ἄνδρα ἐποίησε. καὶ τοῦτ' εἰπών, ηὔξατο λέγων. ὁρκίζω σε οὐρανέ, θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον. ὁρκίζω σε φωνὴ πατρός, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην, ἡνίκα τὸν πάντα κόσμον ἐστηρίξατο. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ μονογενοῦς λόγου καὶ τοῦ πατρὸς, τοῦ περιέχοντος πάντα, ἵλεως ἵλεως ἔσο. 12

† τῇ

† τὸ ὕδωρ.

ÆSCVLAPII AD AMMONEM Regem, definitiones.

De Deo · *De materia,* · *De fato,*

De Sole, · *De intelligibili eſſentia,* · *De Diuina eſſentia,*

De homine,

De adminiſtratione ſumma ſeptem ſtellarum,

De homine qui eſt ſecundum imaginem,

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

1 SVblimem, ô Rex, ſermonem ad te miſi, cæterorum omnium veluti ſummam & monumentum, non iuxta vulgi ſententiam conſtructum, ſed multam illis repugnantiam habentem. Tibi namque apparebit quibuſdam verbis meis diſſonus. Mercurius namque meus præceptor frequenter mecum & priuatim & Tat interdum præſente diſceptans, aiebat. Videbitur enim meos libros legentibus aperuiſſima eſſe conſtructio ac euidens. E diuerſo tamen obſcura cum ſit, & dictionum intellectum latentem habeat: ac præterea obſcuriſſima, quod poſt hæc Græci noſtrum idioma in proprium transferre conentur. Quod quidem
2 ſcriptorum maxima inuerſio erit ac obſcuritas. 2 Dictio namque patria linguæ proprietate enunciata, perſpicuum verborum intellectum habet. Ipſa etenim vocis qualitas, & Ægyptiorum nominum poteſtas, in ſeipſa eorum quæ dicuntur efficaciam habet. Quantum itaq;, ô Rex, tibi fas eſt (nihil enim non potes) ſermonem nõ interpretandũ reſerues ne talia in Græcos perueniant arcana, neq; Græcorum dictio arrogans & ſoluta, ac veluti fucata, id quod graue & forte eſt obliteret, & efficacem nominum dictionem.
3 3 Nam Græci, ô Rex, dictiones vanas habent, oſtentatio-

ΟΡΟΙ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ ΠΡΟΣ Ἀμμένα βασιλέα.

Περὶ θεοῦ, · περὶ ὕλης. · περὶ εἱμαρμένης.

περὶ ἡλίου, · περὶ νοητῆς οὐσίας, · περὶ θείας οὐσίας,

περὶ ἀνθρώπου,

περὶ οἰκονομίας τοῦ πληρώματος τῶν ἑπτὰ ἀστέρων,

περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα ἀνθρώπου.

Μέγαν σοι τὸν λόγον, ὦ βασιλεῦ, διεπεμψάμην, πάντων τῶν ἄλλων ὥσπερ κορυφὴν καὶ ὑπόμνημα, οὐ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν συγκείμενον, ἔχοντα δὲ πολλὴν ἐκείνοις ἀντίδειξιν. φανήσεται γάρ σοι καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐνίοις λόγοις ἀντίφωνος. Ἑρμῆς μὲν γὰρ ὁ ἐμὸς διδάσκαλος πολλάκις μοι διαλεγόμενος, καὶ ἰδίᾳ καὶ τοῦ Τὰτ ἐνίοτε παρόντος, ἔλεγεν, ὅτι δόξει τοῖς ἐντυγχάνουσί μου τοῖς βιβλίοις ἁπλουστάτη εἶναι ἡ σύνταξις καὶ σαφής. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ἀσαφὴς οὖσα καὶ κεκρυμμένον τὸν νοῦν τῶν λόγων ἔχουσα. καὶ ἔτι ἀσαφεστάτη, τῶν Ἑλλήνων ὕστερον βουληθέντων τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, εἰς τὴν ἰδίαν μεθερμηνεῦσαι, ὅπερ ἔσται τῶν γεγραμμένων μεγίστη διαστροφή τε, καὶ ἀσάφεια. 1
2 Ὁ δὲ λόγος τῇ πατρῴᾳ διαλέκτῳ ἑρμηνευόμενος, ἔχει σαφῆ τὸν τῶν λόγων νοῦν. καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ τῆς φωνῆς ποιὸν καὶ ἡ τῶν Αἰγυπτίων ὀνομάτων δύναμις ἐν ἑαυτῇ ἔχει τὴν ἐνέργειαν τῶν λεγομένων. ὅσον οὖν δυνατόν ἐστί σοι βασιλεῦ, πάντα δὲ δύνασαι, τὸν λόγον διατήρησον ἀνερμήνευτον, ἵνα μήτε εἰς Ἕλληνας ἔλθῃ τοιαῦτα μυστήρια, μήτε ἡ τῶν Ἑλλήνων ὑπερήφανος φράσις καὶ ἐκλελυμένη, καὶ ὥσπερ κεκαλλωπισμένη, ἐξίτηλον ποιήσῃ τὸ σεμνὸν καὶ στιβαρόν, καὶ τὴν ἐνεργητικὴν τῶν ὀνομάτων φράσιν. 2
3 Ἕλληνες γάρ, ὦ βασιλεῦ, λόγους ἔχουσι κενούς, ἀποδεί- 3

† ποιὸν.

num · ξεων

num efficaces. Et hæc eſt Græcorum philoſophis, dictinnum fremitus. Nos quidem non verba coloramus, quinetiam maximis effectuum vocibus. Idcirco ſermonem hunc auſpicabor, Deum omnium dominum factorem patrem ac ſeptum implorans, ac omnia vnum exiſtentia, & vnum omnia exiſtentem. Nam omnium plenitudo vnum eſt, & in vno. Nec vnius ſecundum eſt, quinimo vtrumque vnum exiſtens. Et hanc, o Rex, mihi retine mentem, per to-
4 tam hanc ſermonis occupationem. 4 Nam ſi quiſpiam omne & vnum (quæ idem eſſe creduntur) ab vno ſeiungere moliatur, omnium denominationem ad multitudinem, non ad plenitudinem explicans, quod quidem non licet, omne ab vno diſſoluens, id omne perdet. Nam omnia vnum eſſe decet: ſi quidem vnum eſt. Sunt vtique, & nunquam vnum eſſe deſinunt, ne plenitudo diſſoluatur. In terra plures aquarum ſcaturigines intueri licet, ac ignis in medus partibus ſalientes, ac in eo tres naturas conſpici, ignis, aquæ, & terræ, ab vna ſtirpe deductas. Quocirca vniuerſæ materiæ promptuarium eſſe creditur, & ſurſum propriam ſuppeditationem prodit. E contra vero à ſublimi ſubſtan-
5 tiam accipit. 5 Sic etenim cœlum & terram agit operator; Sol inquam, eſſentiam quidem deorſum agens, materiam autem attollens, ac circa ſe & in ſe omnia rapiens, & à ſeipſo cuncta tribuens, lumen omnibus affatim largitur. Nam ipſe eſt, cuius bonæ efficaciæ, non tantum in cœlo & aere, verum & in terra ad infimum vſque fundum ac abyſſum penetrant. Quod ſi qua ſit intelligibilis eſſentia, ipſa huius eſt moles, cuius receptaculum lumen huius eſt. Vnde autem ipſa conſiſtat, aut influat, ſolus ipſe nouit, & loco & natura ſibimet proximus exiſtens, à nobis non videtur, conie-
6 cturis autem vrgentibus percipitur. 6 Huius autem ſpeculatio conijcientis non eſt; quin & ipſe aſpectus vniuerſum orbem imminentem perſpicue circumilluſtrat. Medius namque conſidens, mundum corona cingit: & boni aurigæ inſtar, omnem mundi currum in ſeipſum firmat & alligat: ne temere feratur. *Sunt autem habenæ, vita, anima, ſpiritus, immortalitas, & generatio.* Laxat eum itaque vt feratur non pro-
7 cul à ſeipſo, quin (ſi verum dicere liceat) ſecum. 7 Et hac lege cuncta conſtruit, immortalibus quidem perpetuam permanſionem impertitur, & ſuperiori circumferentiæ quidpiam ſuæ lucis emittit, ad alteram partem, quæ Cœlum aſpicit, immortales mundi partes fouet. In eo autem quod omne continet & illuminat, in eo aquæ, terræ, & aeris capacitatem vita decorat, & generationem ac mutationes concitat: animalia quæ has mundi partes degunt, cochleæ more variat, ac in mutua generum genera & ſpecierum ſpecies transformat, ad ſeinuicem obſiſtente mutatione: velut
8 ac in magnis corporibus conſtruens efficit. 8 Omnis etenim corporis perſeuerantis mutatio eſt, immortalis quidem diſſolutionis expers, mortalis vero diſſolutioni obnoxia. Et hæc eſt immortalis à mortali diſtinctio, ſiue mortalia ab immortali. Nam veluti lux ipſius frequens eſt, haud ſecus vitæ genitura ipſius, loco & ſuppeditandi copia frequens ac citra diſſolutionem eſt. Etenim circa ipſum quamplures ſunt geniorum cœtus, variis copiis conferendi, ac familiares, non procul ab immortalibus exiſtentes, hinc autem regionem horum ſortientes, humanis ephoros agunt. Quæ autem à Diis iubentur, exequi pergunt, turbinibus, procellis, preſteribus, ignis mutationibus, terræ concuſſionibus, inſuper aſutie, & bellis, impietatem vlciſcentes. Ea namque eſt hominum in Deos maxima prauitas. *Nimirum Deorum eſt bona conferre: hominum autem pios eſſe: Dæmonum vero*
9 *vltionem ſumere.* 9 Quæ enim ab hominibus temere fiunt, ſiue errore, ſiue confidentia, aut neceſſitate, quam fatum nuncupant, aut ignorantia, cuncta hæc coram Diis noxa ſoluuntur. Vnica autem impietas iudicato ſubditor. Sol autem eſt omnis generis conſeruator ac educator. Et mundi intelligibilis inſtar ſenſilem mundum amplectens, ipſum variis & formarum omnium ideis amplificans explet: haud ſecus Sol omnia in mundo circumambiens, omnium generationes amplificat & fortificat: quæ mortuorum autem & fluxorum ſunt, clam excipit. Sub hunc enim applicatur Dæmonũ chorus, quinetiam chori, permulti namq; ſunt iſti ac varii,

ξένων ἑρμηνεύσεις. καὶ αὕτη ἐστὶν Ἑλλήνων φιλοσοφία, λόγων ψόφος. ἡμεῖς δὲ οὐ λόγοις χρώμεθα, ἀλλὰ φωναῖς † μεγίσταις τῶν ἔργων. ἄρξομαι δὲ τοῦ λόγου ἔνθεν, τὸν θεὸν ἐπικαλεσάμενος τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, καὶ ποιητὴν, καὶ πατέρα, καὶ περίβολον, καὶ πάντα ὄντα τὸν ἕνα, καὶ ἕνα ὄντα τὰ πάντα. τῶν πάντων γὰρ τὸ πλήρωμα, ἕν ἐστι, καὶ ἐν ἑνί, οὐ δευτεροῦντος τοῦ ἑνός, ἀλλ' ἀμφοτέρων ἑνὸς ὄντος. καὶ τοῦτόν μοι τὸν νοῦν διατήρησον ὦ βασιλεῦ, παρ' ὅλην τὴν τοῦ λόγου πραγματείαν. [† μεστ.]
4 ἐὰν γάρ τις ἐπιχειρήσῃ τὰ πάντα καὶ ἓν δοκοῦντα καὶ ταὐτὸ εἶναι τοῦ ἑνὸς χωρίσαι, ἐκδεξάμενος τὴν τῶν πάντων προσηγορίαν ἐπὶ πλήθους, οὐκ ἐπὶ πληρώματος, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον, τὸ πᾶν τοῦ ἑνὸς λύσας, ἀπολέσει τὸ πᾶν. πάντα γὰρ ἓν εἶναι δεῖ, εἴ γε ἕν ἐστιν· ἔστι δὲ, καὶ οὐδέποτε παύεται ἓν ὄντα, ἵνα μὴ τὸ πλήρωμα λυθῇ. ἴδοις οὖν ἐπὶ τῇ γῇ πολλὰς πηγὰς ὑδάτων, καὶ πυρὸς ἀναβρυούσας ἐν τοῖς μεσαιτάτοις μέρεσιν· καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τὰς τρεῖς φύσεις ὁρωμένας, πυρὸς, καὶ ὕδατος, καὶ γῆς, ἐκ μιᾶς ῥίζης ἠρτημένας. ὅθεν καὶ πάσης ὕλης πεπίστευται εἶναι ταμιεῖον. καὶ ἀναδίδωσι μὲν αὐτῆς τὴν χορηγίαν, ἀντιλαμβάνει δὲ τὴν ἄνωθεν ὕπαρξιν.
5 5 Οὕτω γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν † ἄγει ὁ δημιουργὸς, λέγω δὴ ὁ ἥλιος, τὴν μὲν οὐσίαν κατάγων, τὴν δὲ [† καὶ] ὕλην ἀνάγων, καὶ περὶ αὐτὸν καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ἕλκων, καὶ ἀπὸ ἑαυτοῦ τὰ πάντα διδοὺς, πᾶσι καὶ τὸ φῶς ἀφθόνως χαρίζεται. αὐτὸς γάρ ἐστιν, οὗ αἱ ἀγαθαὶ ἐνέργειαι, οὐ μόνον ἐν οὐρανῷ καὶ ἀέρι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γῆς, εἰς τὸν κατώτατον βυθὸν καὶ ἄβυσσον διήκουσιν. εἰ δέ τις ἐστὶ καὶ νοητὴ οὐσία, αὕτη ἐστὶν ὁ τούτου ὄγκος, ἧς ὑποδοχὴ ἂν εἴη τὸ τούτου φῶς. πόθεν δὲ αὕτη συνίσταται ἢ ἐπιρρεῖ, αὐτὸς μόνος οἶδεν· ἢ καὶ τῷ τόπῳ καὶ τῇ φύσει ἐγγὺς ὢν ἑαυτοῦ, μὴ ὑφ' ἡμῶν ὁρώμενος, στοχαζομένων δὲ βιαζομένων νοεῖν.
6 6 Ἡ δὲ τούτου θέα, οὐκ ἔστι στοχαζόντος, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ὄψις λαμπροτάτη περιλάμπει πάντα τὸν κόσμον τὸν ὑπερκείμενον. μέσος γὰρ ἵδρυται στεφανηφορῶν τὸν κόσμον· καὶ καθάπερ ἡνίοχος ἀγαθὸς τὸ τοῦ κόσμου ἅρμα ἀσφαλισάμενος καὶ ἀναδήσας εἰς ἑαυτὸν, μήπως ἀτάκτως φέροιτο. εἰσὶ δὲ αἱ ἡνίαι, ζωὴ καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα, καὶ ἀθανασία, καὶ γένεσις. ἀφῆκεν οὖν φέρεσθαι οὐ πόρρωθεν ἑαυτοῦ. ἀλλ' εἰ χρὴ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, σὺν ἑαυτῷ.
7 7 Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον δημιουργεῖ τὰ ἅπαντα· τοῖς μὲν ἀθανάτοις τὴν ἀΐδιον διαμονὴν ἀπονέμων· καὶ τῇ ἄνω περιφερείᾳ τῇ τοῦ φωτὸς ἑαυτοῦ ὅσον ἀναπέμπει ἐκ τοῦ θατέρου μέρους τοῦ πρὸς οὐρανὸν βλέποντος, τὰ ἀθάνατα μέρη τοῦ κόσμου τρέφοντος· τῷ δὲ καταλαμβανομένῳ καὶ περιλάμποντι τὸ πᾶν, ὕδατος καὶ γῆς, καὶ ἀέρος κύτος ζωοποιεῖ, καὶ ἀνακινεῖ γενέσει, καὶ μεταβολαῖς τὰ ἐν τούτοις τοῖς μέρεσι τοῦ κόσμου ζῷα, ἑλικοειδῶς τρόπον μεταποιῶν καὶ μεταμορφῶν εἰς ἄλληλα γένη γενῶν, καὶ εἴδη εἰδῶν, ἀντικαταστρεφομένης τῆς εἰς ἄλληλα μεταβολῆς, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν μεγάλων σωμάτων ποιεῖ δημιουργῶν.
8 8 Παντὸς γὰρ σώματος διαμονὴ, μεταβολή. καὶ τοῦ μὲν ἀθανάτου, ἀδιάλυτος· τοῦ δὲ θνητοῦ μετὰ διαλύσεως. καὶ αὕτη ἡ διαφορά ἐστι τοῦ ἀθανάτου πρὸς τὸ θνητὸν, καὶ ἡ τοῦ θνητοῦ πρὸς τὸ ἀθάνατον. ὥσπερ δὲ τὸ φῶς αὐτοῦ πυκνὸν, οὕτω καὶ ἡ ζωογονία αὐτοῦ, πυκνή τις καὶ ἀδιάλειπτος τῷ τόπῳ καὶ τῇ χορηγίᾳ. καὶ γὰρ δαιμόνων χοροὶ περὶ αὐτὸν πολλοὶ, καὶ ποικίλαις στρατιαῖς ἐοικότες συνοικοῦσι. καὶ τῶν ἀθανάτων οὐκ εἰσὶ πόρρω· ἔνθεν δὲ λαχόντες τὴν τούτων χώραν, τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφορῶσι· τὰ δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐπιταττόμενα, ἐνεργοῦσι θυέλλαις, καὶ καταιγίσι, καὶ πρηστῆρσι, καὶ μεταβολαῖς πυρὸς, καὶ σεισμοῖς· ἔτι δὲ λιμοῖς καὶ πολέμοις ἀμυνόμενοι τὴν ἀσέβειαν. αὕτη γὰρ ἀνθρώποις εἰς θεοὺς μεγίστη κακία. θεῶν μὲν γὰρ τὸ εὖ ποιεῖν, ἀνθρώπων δὲ τὸ εὐσεβεῖν· δαιμόνων δὲ τὸ ἐπαμύνειν.
9 9 Τὰ γὰρ ὑπ' ἀνθρώπων τολμώμενα, ἢ πλάνῃ, ἢ τόλμῃ, ἢ ἀνάγκῃ, ἣν καλοῦσιν εἱμαρμένην, ἢ ἀγνοίᾳ, ταῦτα πάντα παρὰ θεοῖς ἀνεύθυνα· μόνη δὲ ἡ ἀσέβεια, δίκῃ ὑποπέπτωκε. σωτὴρ δὲ καὶ τροφεύς ἐστι παντὸς γένους, ὁ ἥλιος. καὶ ὥσπερ ὁ νοητὸς κόσμος, τὸν αἰσθητὸν κόσμον περιέχων, πληροῖ αὐτὸν ὀγκῶν ταῖς ποικίλαις καὶ παντομόρφοις ἰδέαις· οὕτω καὶ ὁ ἥλιος, πάντα ἐν τῷ κόσμῳ περιέχων, ὀγκοῖ πάντων τὰς γενέσεις, καὶ ἰσχυροποιεῖ, καμόντων δὲ καὶ ῥευσάντων, ὑποδέχεται. ὑπὸ τοῦτον δὲ ἐτάγη ὁ τῶν δαιμόνων χορός· μᾶλλον δὲ χοροί. πολλοὶ γὰρ οὗτοι καὶ ποικίλοι·

variſ, ſub aſtrorum cuſpides ordinati, cuilibet horum nu-
10 mero æquales. 10 Vnicuique igitur ſtellarum præceptum
exequi parant, boni ac mali exiſtentes naturis, id eſt effecti-
bus. Dæmonis nimirum eſſentia efficacia eſt. Sunt item i-
pſorum nonnulli ex booo ac malo temperati, hi omnes ter-
renarum rerum facultatem adepti ſunt: & rerom terre-
ſtrium tumultuationem ac variam diſcordiam in commu-
ne cient vrbibus ac nationibus, & priuatim ſingulis. Effin-
gunt in animabus noſtris, ac ſurſum ad ſeipſos eas excitant,
noſtris neruis, medullis, venis, arteriis, ipſique cerebro in-
11 ſidentes, ac ad viſcera vſque peruenientes. 11 Vnumquem-
que etenim noſtrum genitum ac animatum, excipiunt Dæ-
mones illi, qui per honorem genituræ noſtræ ſubſeruiunt,
& qui vnicuique ſtellarum applicati ſunt. hi namque in in-
ſtanti variantur, non iidem perſeuerantes, ſed repetitioni
obnoxii. Iſti vtque binas animæ partes ſubeuntes per cor-
pus ipſam ſinguli ad proprium effectum verſant. *Pars atta-
men animæ rationis compos geniorum imperii expers eſt, Dei exci-
piendi idonea.* Ei itaque cui per Solem radius, rationalem
partem illuſtrat, hi quidem omnes pauci ſunt, & horum ab-
rogantur Dæmones. *Nullus etenim Dæmonum aut Deorum in v-
12 nicum Dei radium quicquam poteſt.* 12 Cæteri autem cuncti,
per animas & corpora à Dæmonibus aguntur & feruntur,
eorum effectus obſeruantes & diligentes. Ratio enimque
eſt non amor quæ decipit & fallitur. Terrenam igitur
hanc diſpenſationem omnem regunt, hancque per no-
ſtrorum corporum inſtrumenta. Eam vero diſpoſitionem
Mercurius fatum denominauit. A Deo igitur intelligibi-
lis mundus dependet, ſenſibilis vero ab intelligibili, Sol
autem per intelligibilem ac ſenſilem mundum influxum
13 à Deo ſubminiſtrat Boni, quod eſt operationis. 13 Porro
circa Solem octo ſunt globi, ab eo pendentes: non vagan-
tium vnus, ſex autem vagantium, & circa terram vnus. Ab
his autem globis Dæmones dependent, à Dæmonibus ve-
ro homines: ac ita omnia & omnes à Deo pendent. *Qua-
circa omnium quidem pater Deus eſt, Opifex Sol, & mundus ſtru-
cturæ inſtrumentum. Regit autem intelligibilis eſſentia cælum, Cæ-
lum vero Deos, Dæmones vtique Diis obnoxii regunt homines. Hæc
eſt Deorum ac Dæmonum expeditio.* Hæc autem Deus per
hæc ſibi efficit, ac omnia Dei partes exiſtunt. Siquidem
cuncta partes ſint, omnia itaque Deus. Cuncta proinde
efficiens, ſeipſum efficit, nec vnquam quieuerit. nam
& ipſe irrequietus eſt. Et quemadmodum Deus finem
non habet: ita nec ipſius factio initium aut finem ha-
bet.

ποικίλοι· ὑπὸ τὰς τῶν ἀστέρων πλινθίδας τεταγμένοι ἀ-
10 κάστῳ τούτων ἰσάριθμοι. 10 Διατεταγμένοι οὖν ὑπηρε-
τοῦσιν ἑκάστῳ τῶν ἀστέρων, ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ ὄντες τὰς φύ-
σεις, τουτέστι τὰς ἐνεργείας. δαίμονος γὰρ οὐσία, ἐνέργεια. εἰ-
σὶ δέ τινες αὐτῶν κεκραμένοι ἐξ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. οὗτοι
πάντες τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων τὴν ἐξουσίαν κεκληρωμένοι
εἰσὶ, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς θορύβων, καὶ ποικίλην ταραχὴν ἐργά-
ζονται, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἰδίᾳ ἑκά-
στῳ ἀναπλάττονται γὰρ καὶ ἀνεγείρουσι τὰς ψυχὰς ἡμῶν εἰς
αὐτοὺς, ἐγκαθήμενοι ἡμῶν νεύροις, καὶ μυελοῖς, καὶ φλεψὶ, καὶ
ἀρτηρίαις, καὶ αὐτῷ τῷ ἐγκεφάλῳ, διήκοντες μέχρι καὶ αὐτῶν
11 τῶν σπλάγχνων. 11 Γενόμενον γὰρ ἡμῶν ἕκαστον, καὶ ψυχωθέντα,
παραλαμβάνουσι δαίμονες, οἱ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τῆς
γενέσεως ὑπηρέται, οἳ ἐτάγησαν ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀστέρων. οὗτοι
γὰρ κατὰ στιγμὴν ἐναλλάσσονται, οὐχ οἱ αὐτοὶ ἐπιμένοντες,
ἀλλ' ἀνακυκλούμενοι. οὗτοι οὖν εἰς τὰ δύο μέρη τῆς ψυχῆς
δύντες διὰ τοῦ σώματος, στροβοῦσιν αὐτὴν ἕκαστος πρὸς τὴν
ἰδίαν ἐνέργειαν. τὸ δὲ λογικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἀδέσποτον τῶν
δαιμόνων ἕστηκεν, ἐπιτήδειον εἰς ὑποδοχὴν τοῦ θεοῦ. ᾯ οὖν
ἐν τῷ λογικῷ ἀκτὶς ἐπιλάμπει διὰ τοῦ ἡλίου· οὗτοι δὲ πάντες
ὀλίγοι εἰσί. τούτων καταργοῦνται οἱ δαίμονες. οὐδεὶς γὰρ οὐδὲν
δύναται, οὔτε δαιμόνων, οὔτε θεῶν, πρὸς μίαν ἀκτῖνα τοῦ θεοῦ.
12 12 Οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἄγονται καὶ φέρονται, καὶ τὰς ψυχὰς
καὶ τὰ σώματα ὑπὸ τῶν δαιμόνων, ἀγαπῶντες καὶ στέργοντες
τὰς ἐκείνων ἐνεργείας, καὶ ὁ λόγος, οὐκ ἔρως ἐστὶν ὁ πλα-
νώμενος καὶ πλανῶν. τὴν οὖν ἐπίγειον διοίκησιν ταύτην
πᾶσαν διοικοῦσι, καὶ δι' ὀργάνων τῶν ἡμετέρων σωμάτων. ταύτην
δὲ τὴν διοίκησιν Ἑρμῆς εἱμαρμένην ἐκάλεσεν. ἤρτηται οὖν ὁ
νοητὸς κόσμος τοῦ θεοῦ· ὁ δὲ αἰσθητὸς, τοῦ νοητοῦ· ὁ δὲ ἥλιος διὰ
τοῦ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου, τὴν ἐπιῤῥοὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ χορηγεῖ-
13 ται τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι τῆς δημιουργίας. 13 Περὶ δὲ τὸν ἥλιον, αἱ
ὀκτώ εἰσι σφαῖραι τούτου ἠρτημέναι ἥ τε τῶν ἀπλανῶν, καὶ αἱ ἓξ
τῶν πλανωμένων, καὶ ἡ μία περίγειος· τούτων δὲ τῶν σφαιρῶν
ἤρτηνται οἱ δαίμονες· τῶν δὲ δαιμόνων, οἱ ἄνθρωποι. καὶ οὕτω
πάντα τε καὶ πάντες ἀπὸ τοῦ θεοῦ εἰσιν ἠρτημένοι. διὸ πατὴρ μὲν
πάντων ὁ θεὸς· δημιουργὸς δὲ, ὁ ἥλιος· ὁ δὲ κόσμος, ὄργανον τῆς
δημιουργίας· καὶ οὐρανὸν μὲν ἡ νοητὴ οὐσία διοικεῖ· οὐρανὸς δὲ
θεούς· δαίμονες δὲ θεοῖς ὑποτεταγμένοι, ἀνθρώπους διοικοῦ-
σιν. αὕτη ἡ θεῶν καὶ δαιμόνων στρατιά· τὰ δὲ ὁ θεὸς ποιεῖ διὰ
τούτων ἑαυτῷ, καὶ μόρια τοῦ θεοῦ πάντα ἐστίν· εἰ δὲ πάντα μό-
ρια, πάντα ἄρα ὁ θεός· πάντα οὖν ποιῶν, ἑαυτὸν ποιεῖ, καὶ οὐκ
ἄν ποτε παύσαιτο· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἄπαυστος. καὶ ὥσπερ ὁ θεὸς οὐ τέλος ἔχει, οὕτως οὐδὲ ἡ ποίησις ἄνευ ἀρχὴν ἢ τέλος
ἔχει.

ΤΕΛΟΣ.

INDEX

SENTENTIARVM HOC PIMANDRA CONTENTARVM.

Primus numerus indicat caput, ſecundus ſectionem.

A

ACtio & paſſio idem ſunt ca.12. ſect.11.
Adiuratio Mercurij. 15.12
Adulterij obiectio & homicida. 12.7
Ægyptiorum dictio efficaciam habet,16.2 Ægyptij effectum vocibus non verbis colorant. 16.3
Æſculapius tantus & natura ſciens. 14.1
Æſculapij ſermo repugnans vulgi ſententia. 16.1
Æui effectum mundus,11.3. Dei poteſtas æuum. 11.3
Æuum materiam ornat immortalitate & perſeuerantia,11.4. Mundi anima æuum. 11.4
Aliqua peculiarem habent ſententiam. 11.18
Alterationi obnoxium omne, mendacium eſt. 15.6
Amor corporis,errore cupidinis,mortem producit. 1.19
Amor non decipit ac ſoluitur,ſed ratio. 16.12
Anima & corpus incapacia ſunt boni 2.8
Anima eſt immortalis,8.1. non poteſt in Deum referri Anima corpus degens,10.6. Anima ſeparabilis,10.7. Anima mala retrocedit per viam reptilium,10.8. Anima cacutiens in paſſiones impingit, 10.8. Anima quomodo ſeruit,10.13. Anima fit mala per neceſſitatem,10.15. infantis Anima fert ab anima mundi pendens.ibid. Anima morientis recurrit in ſeipſam,10.16. Anima,diuina exiſtit,10.17. Anima pia peracto certamine,Deus fit, aut mens,10.19. Anima impia in propria eſſentia permanens à ſe mulctatur, ibid. Anima in praſtantem migrat,non in deterim,10.12. non omnis Animo mentem habet bonam,10.23. Anima,mentis expers,bruto par eſt,10.24. errant qui putant animam corpus ſero ſubire,10.20. Animam ſine mente,hominem dicere non licet, 10.24. Anima mutationes,10.7. Animæ abſolutiſſima gloria,ibid. Animorum communicatio,10.22. Animo punitio.10.21. Anima,vita cauſa,10.11. Anima vbique adeſt, non delata,ſed ibi exiſtens,11.19. Anima,qua intra & extra mundum ſunt ſpeculatur.ibid. In brutis Anima eſt vita,mentis expers,12.2. Animæ, ſpreta mente, brutæ ſiunt,12.4. Animæ,ſpreta ratione,iraſci & cupere non deſinunt,ibi. effrænatis Animis Deus legem praſcripſit vindicem,12.4. Anima in corpore,mens in anima, & verbum in mente,12.13. Anima rationalis pars,à dæmonis imperio libera,16.21. Anima æui Deus,11.4. Anima mundi æuum,ibid. Anima terra cœlum,ib. Anima ſumma ægritudo atheiſmus. 12.3
Animalia naſcuntur Diis operantibus. 3.3
Animantia reliqua an verba vtantur. 12.13
Quæ plus Apparent,mala ſunt,4.9. Apparens,factum eſt: non Apparens æternum. 3.1
An quæ Apparent,facta ſint. 14.2
Deus non vult Arcana vulgari. 13.13
Arcana Græcis committenda diffidet. 16.2
Aſcenſus in Dei cognitionem per potentiarum animæ notitiam.13.20
Audiens & verbis incumbens vmbram impugnat. 10.9

B

BAptiſmi prophetia, 4.4. Qui Baptiſmo obaudiunt aut non, quid aſſequantur. ibid.
Benedictio per octonarium,13.15. Benedictio in ſuo mundo intelligibili locata,13.20. Non incaute Deo benedicendum. ibid.
Beatus qui Patrem nouit. 14.3
Bonum in ſolo Deo, 6.1. Bona in ſolo Deo, in facturis mala, 6.1. Malum maximum Bonum videtur hominibus, 6.3. Bonum & pulchrum oculis non ſubiiciuntur, 6.8. Bonum, quod efficiendi compos eſt,10.3. Boni proprium, Bonum cognoſci,10 4. Boni ſpeculatio citra noxam illuſtrat,ibid. Boni ſpeculatio ſilentium eſt ac ſenſuum abrogatio, 10. 5. Boni ſpeculatio ſenſus abſtrahit à corpore,10.6. Bonum,neque arrogans nec impotens eſt,14.9. Dei vna tantum paſſio Bonum, ibid. Bonum eſt vniuerſa poteſtas omnia faciendi. ibid.
Bruta voce, non verbo vtuntur. 12.13

C

CAput,more ſphæra ritu mouetur. 10.11
Celeritatis animæ exempla. 11.19
Cœlum, Dei ſapiens opus. 15.12
Cœlum regit Deus. 16.13
Cœleſtes congaudent ſeruato,1.24. Cœleſtia corpora reſtaurantur. 8.4
Cœlum anima terra. 11.4
Cognoſcere velle via recta boni, 11.21. animæ virtus Cognitio,10.9. Cognitionis à ſenſu diſcrepantia, ibid. Cognitio Dei ſalutare homini & in cœlum aſcenſus ,10.15. Cognitio eſt ſcientiæ finis, 10.9. pietatis agon Deum Cognoſcere & neminem lædere, 10.19. Deum Cognoſcere non eſt acerbum,12.20. Deum Cognoſcere arduum,15.10. Dei Cognitio ignorantiam propulſat,13.8. Cogitare aut dicere vera non decit veritatem,15.5. quæ ſunt Cogitare decet. ibid.
Compagum corporis eſt numerus. 15.11
Compoſita diſſoluuntur,vt noua fiant,non vt pereant. 12.16
Communio contra auaritiam. 13.9
Concipere vniuerſa & creare eſt Dei eſſentia. 5.7
Concordem dicenti audientem eſſe decet. 10.17
Conſtructio aut diſſolutio non fit abſque numero. 12.15
Continentia cupidinibus aduerſa, 13. 9. Continentia iuſtitia ſedes. ibid.
Contrarietate & oppoſitione omnia conſtare. 10.10
Corpus & anima incapacia ſunt Boni, 2.8. omnia facere eſt tanquam Dei Corpus.4.1. Corporis abnegatio ad Dei amorem,4.6, durum relictis corporeis ad incorporea reuerti, 4. 9. materiale Corpus bonum non capeſſit, 6.2. terrena Corpora diſſolutione reſtaurantur ibid. Corporum in materia diſcrepantia,9 7. omnia Corpora compoſita. 9.7. ſolum Corpus humanum, animam humanam ſuſcipit,10.19. omne Corpus viuens, materia & anima conſtat,11.10. Corporis carcer,13.7. vnum quodque Corpus mulcta eſt.12.13. mutatur Corpus mendacii inſtar,13.1. non ſoluitur Corpus ex potentiis conſtans,13.14. ſenſibile Corpus eminus eſt à generatione eſſentiali,13.14. Corpora ſola perpetua veritatem habent,15.1. Corpora compoſita nil verum ſunt, ibid. incorporeum verum, Corporeum imaginatio, 15.10. Corporea ſenſibus relinquuntur,incorporea, minime, 15.10. omnis Corporis perſeuerantia,mutatio eſt,16.8. humana Corpora dæmonum inſtrumenta,16.12. quædam Corporum incorporea ſunt,ibid. Corporeorum & incorporeorum mutua refractiones,ibid. Corpus animam voluptate & mœrore deprauat,12.2. vnumquodque Corpus mulcta eſt. 12.14
Corruptio & mors pro abolitione, 12. 16. neceſſaria Corruptione generatio eſſet, 15.8. quæ fiunt ex corruptione, mendacia ſunt, 15.9
Creauit Deus hominem ſibi ſimilem. 1.12
Credere,eſt intelligere:non Credere, non intelligere. 9.10
Creſcite &c. 1.18
Dei Cultor omnia ſuffert. 9.4
Dei Cultori omnia in bonum cedunt,ibid, vnus Dei Cultus, eſt non eſſe malum. 12.23

D

DIſſolutio animalis. 10.13
Dæmonis boni verba, 12.8. Dæmones humanis ephoroi agunt, 16.8. quales Dæmonum effectus ibid. Dæmones aſtris æquinumeri.16.9. aſtris præcepta Dæmones exequi parant,16.10. Dæmonis eſſentia,efficacia,ibid. Dæmones ex bono & malo temperati, ibi. Dæmones tumultus terra ciunt,ibid. Dæmones, fictiones animis excitant, ibi. Dæmones partes corporeas penetrant hominis. ibid. Dæmones per honorem genitura noſtra ſubſeruiunt,16.11. Dæmones in inſtantia variantur.ib. Dæmones binas animæ partes inuadunt,ib. quorum abrogantur Dæmones,ib nihil poteſt Dæmon in Dei radium. ib. à globis Dæmones,à dæmonibus homines dependent,16.13, Dæmones Diis obnoxii regunt homines. ibid.

Denarius

[illegible] quæ arte Denarius duodena- [illegible] 13.12
De[illegible] 13.12
D[illegible] eſt locus, ſed efficacia capax, 2.2. ſolus Deus bonus. 2.8. Dei principiũ [illegible] cognitio. 4.9. Deus non eſt mali cauſa. 4.8. Deus non imaginationi obnoxius. 5.2. conſiderandus Deus ab effectibus, 5.3. conſideratur Deus per aſtra, elementa & hominis in vtero conſtructionem. 3. 4. 5. 6. Deus imo pôrum & multorum corporum. 5.8. Deus eſt omnia quæ ſunt. ibid. nihil circa Deum, omnia in ipſo, ibid. Deus omnia dat, nihil ſuſcipit, ibi. tribus Dei nominibus, Mens, Pater, Deus, propria. 5.9. Deus eſſentia motus & generationis. 6. 1. in Deo nihil inferius, ibid. Deus non caret ſenſu & intelligentia. 9. 9. Deus exiſtens omnia, ea extrorſum porrigit. ibid. Deus, extra nihil, & nihil extra ipſum. ibid. Deus non tantum omnia efficit, ſed eſt. 10.3.4. Deus nec dicitur nec auditur. 10. 9. Deus igne vtitur ad opificium rerum vniuerſi. 10, 18. Deus Pater & bonum, eſſe & ſubſtantia eorum quæ ſunt. 10.2. Deus ſupra cuncta. 10. 22. homo terrenus, Deus mortalis. 10.25. Deus cœleſtis, homo immortalis. ibid. Dei ſapientia quædam. 11.3. aut anima, Deus. 11.4. Deus cuncta implet ac ambit. ibid. Deus in vniuerſum omnia operatur. 11.5. nihil Deo ſimile cenſeatur. ibid. non otio vacat Deus. ibid. Deum pluralem arbitrari ridiculum. 11.11. non arduum Deo cuncta operari. 11. 12. Deus non poteſt eſſe ſine operatione. ibid. vt omnia fiant quæ ſiunt. Deus eſt. 11.13. de Deo nihil dubium intelligendum eſt. 11. 16. vt homo ſine vita, ſic Deus ſine boni affectu eſſe non poteſt. 11.17. Deum per ſe cogniturum, corporea cuncta reiiciat. 11.20 cognitione potentiarum animæ neglecta ignoratur Deus 11.21. Deus per opera viſibilis. 11. 22. virtus Dei, eum per omnia cerni. ibi. cum ſolo homine Deus congreditur. 12.19. Deus arrogans aut impotens, niſi cuncta efficiat, 14.8. Deus in cœlo, in terra, & in vniuerſo quid ſeminet. 14. 9. Deus ſeptimi dictus, imploratur. 16.3. Deus opifex, Sol & mundus inſtrumentum. 16. 13. Deus ſine otio. ibid. vt Deus ſine fine, ita eius operatio. ibid.
Dicere vera aut cogitare, veritatem non dicit. 15.5
Diſſolutio hominis. 1.24
Diuini & mortalis ſeparatio, pulchri ſpeculationem obliterat. 15.10
Dominus omnium, Pater & Deus. 15.12
Duobus nemo intendit. 4.6
Durum relictis corporis ad incorporea reuerti. 4.9
Dux ſeruandorum Mercurius. 1.25

E

Ectum primum per ſe poſt modum intelligit. 13.15
Efficacia Dei, voluntas eſt. 10.2
Efficacia Dei, potentia inſuperabilis. 11.5
Efficacia, potentia eſt. 11.20
Efficacia conſiſtit in eo quod omnia ſiunt. 14.4
Efficacia ſemota mendacium relinquit. 15.3
Efficacia partes Dei. 12.22
Effector omnium Deus, ſeipſum efficit. 16.13
Elationum collatio in picturis. 11.17
Elementa natura ex voluntate Dei prodierunt. 1. 8. Elementorum conuentus generandis corporibus. 1.17. Elementorum ſeparatio. 3.2
Elementa demiſſa à verbo deorſum. 1.10
Electio volenti proponitur. 4.6. Electio vilioris quid proferat. 4.7.
Eſſentia Dei eſt pulchrum. 6.4. Dei Eſſentia, velle omnia eſſe. 10.2. Vnumquodque intelligibilium eſt Eſſentia. 12.14. Eſſentiis eſſentia habitum operatur. 12.23. intelligibilis Eſſentia cœlum regit. 16.13
Exemplar antiquiſſimum. 1.8
Expertes diuini radii à Dæmonibus aguntur. 16.12
Exponi quod non poteſt, Deus eſt. 15.10

F

Factoris nomen præſtantius Dei nomine. 5.7
Factorem ab effectibus contemplari. 12.21
nihil Dei expers, eorum quæ ſunt aut Facta ſunt. ibid.
Faciens infectum, & factis antiquior. 14.2
Facta apparent. factor nequaquam. 14.3
duo tantum conſideranda Factum & faciens. 14. 4. Factum & Faciens, medio carent. ibid. duo omnia ſunt Factum & Faciens. 14 5. Faciens à Facto ſeiungi non poteſt. ibid. Facienti & facti neceſſaria copula. 14.6. antecedens Factor, conſequens Factum. ibi.
Factorum varietas Deo abiectionem parit. 14.7
cuncta Facere, vna Deo gloria. ibi.
Factio eſt velut Dei corpus. ibid.
Facta ex corruptis ſiunt. 15.8
Facultatum viſio efficax omnia conficit. 13.10

Fato qua ratione anima ſupponitur aut ſuperponitur 12.9. Fatum, diſpenſatio mundi ſenſibilis. 1.9. 16.11. obiectio de Fati neceſſitate. 12.5. cuncta corporea opera ſunt Fati. ibid. Fato ſubiiciuntur & rationales homines. 12.6. homines probi ſecus quam reliqui Fata patiuntur. 12.7
Filius alius, Pater alius. 13.2
Finis boni in Deo fieri. 1.24
argumentum à Formato ad Formantem. 11.16
Fremitus dictionum, Græcorum philoſophia. 16.3

G

Gaudii notitia mœrorem expulit. 13.8
Generatio per monſtroſa deorum circularium ſemina. 3.3
Generatio qualium & quantorum eſt. 10.10
Generatio ac tempus bipartita in cœlo & terra. 11.4
exemplum de Generante homine. 11.14
Generationis & qualitatis mutatio vitari non poteſt 11.7
Generatio, ſenſus eſt, mors autem oblitio. 12.18
Generatione contemplatores effecti. 13.10
qui Dei Generatione potitur, quid cognoſcit. ibid.
Generatio facientis, eſt ipſum efficiens. 14.6
Generatio abſque corruptione non conſtat. 15.8
Globi octo circa ſolem. 16.13
à Globis Dæmones, à Dæmonibus homines dependent. ibid.
Græca dictio oſtentationem habet. 16 3
Gloria & origo rerum omnium, 3.1

H

Habenæ mundi currus quæ ſint 16.6
homo Harmoniæ quid relinquat. 1.24
Hermes veretur Græcos traducturos ſua ſcripta. 16.1
Homicida & adulteri obiectio. 12.7
Homo peccat. 1.13. 14. Homo duplex. 1.25. Homo genitus in animam & mentem. 1.17. Homo ex Deo conſtat nempe mente. 12.1. Hominis ſterilis mulcta. 2.10 Homo, diuini corporis ornamentum. 4.2. Homo factus operum Dei contemplator. ibid. bonum in Homine, quod minimum malum. 6.3. Homini moleſtiſſimum malus egere. 6.5. Homo tertium viuens Deum noſcit. 8. 5. Homo ſerſu mundum, mente Deum concepit. ibid. non omnis Homo fruitur intelligentia. 9.5. Hominum alius materialis, alius eſſentia cultor. ibid. Homo primus mortalium animantium anima compos. 10.12. Homo malus tanquam mortalis. ibid. Homo, mundi ſoboles. 10.14. Homo igne nudatam, diuina operari nequit. 10.18. Homo, animal diuinum 10.24. quantum Homo ſit Deis præſtantior. 10.24.25. Homo terram non deſerens ſurſum eſt. 10.25. Homo terrenus, Deus mortalis eſt. ibid. Deus cœleſtis, Homo immortalis. ibid. Homo ſine actione, animal eſſe deſinit. 11.12. vt Homo ſine vita, ſic Deus ſine boni effectu eſſe non poteſt. 11.17. Hominis collatio cum Deo, cognitio in Dei confert. 11.20. Homo per ſeipſum immortalis. 12.19. Homo Dei capax, & ipſi coeſſentialis. ib. ſolus homo vniuerſum incolit orbem. 12.20. Homo ſenſu cœlum attingit. ib. Homo, natura Deus, 13. 14. Homo, tabernaculum conſtans diu e non poteſt. 15.1. Homo, verus non eſt. 15.6. Homo, eſt imaginatio & ſupremum mendacium. 15.7 Homo mutationum imagines efficit. 15.9 Homo, puer, adoleſcens, vir, nec ſenex eſt. ibid.
Humanitas quorundam di cenitati confinis. 12 3

I

Ideæ omnes formas per corpora prodit. 11.16
qualis eſt incorporea Idea. 11.17
Ideæ animatorum & inanimatorum ſunt, 16.14
intelligibilium eſſentia, Identitas. 11.24
Ignorantia, hominum perditio. 7.1. animæ malitia, Ignoratio. 10.8. Dei ignorantia, mira abſurditas. 14.8
Imago Dei ad ſuperna ducit. 4.11
Imaginatio, factorum tantum eſt. 5.1
Imago Dei, Æuum, mundi & Solis. 11.15
Immortales qui Dii, & qui mortales. 12.1
Impietas, animæ maximus cruciatus. 10.20
Impius patrat et patiatur. 12.5
Impietas, maxima hominum in Deos prauitas. 16.8
ſola Impietas iudicato ſubditur. 16.9
Incapacia veritatis ſunt, quæ hic degunt. 15.5
Incomprehenſus Deus magnitudine, loco, qualitate, figura, tempore, 12.23
Incorporeum, ſuper omne celer, potens & circumſcribi non poſſe. 11.18. Incorporea, in corpore patibilia ſunt. 12.11. Incorporea, à mente mouentur. ibid. Incorporeum ſenſu non percipitur. 13.6. Incorporeum, corpore exprimi non poteſt. 15.10. corporea ſenſibus relinquunt,

Digitized by Google

quuntur, incorporea minime.15.10. alia incorporea ſunt Idea,16.14. corporeorum & Incorporeorum muſica refractionis. ibid.
Inimicitia corporis in animam. 7.2. Inimicitiæ ſenſiles in inſenſiles mutata. 7.3
Intellectus ſolus inuiſibilia ſcrutatur. 5.2
Intelligibile, per ſenſum intelligenti ſubiacet. 2.2
Intelligentia ab intellectu, quantum Deus à diuinitate diſtat.9.1. Intelligentia, ſermonis ſoror. ibid. ſenſus & Intelligentiæ differentia. ibid. voluminum Mercurii difficilis intelligentia.16.1. quis Dei ſenſus & intelligentia. 9.9
Intelligere, credere eſt non credere non Intelligere. 9.10
à Deo Intelligibilis, ab hoc ſenſilis mundus dependet. 16.12
Inſtrumenta mundi, neceſſitas, prouidentia & natura. 12.14
Interitus bonitas quando ſit. 15.11
In Deum impia ingerunt qui ipſum non intuentur. 14.8
Iuſſa Deorum Dæmones exequuntur. 16.8
Iuſti efficimur abſente Iniuſtitia. 13.9

L

LÆdere neminem & Deum cognoſcere, pietatis agon. 20.19
Liberorum factura præſtans & religioſum opus. 2.10
Liber corpore, paſſione liber eſt. 22.11
Lumen, amicitia contrariorum & diſſimilium.11.7. Lumen ante lumen, & mens à mente lucens. 15.12. Lumen receptaculum intelligibilis eſſentia ſolus. 16.5
Lux veritas, bonum, & vita cæteras repulit vindices. 13.9

M

MAgnes vt ferrum, ſpeculatio attrahit. 4.11
Mala in factus in bona in ſolo Deo,6.2. Mala ſunt paſſiones generationis comites. 14.7
Malitia completa diuinitatem ignorare. 11.21
Malum, maximum, bonum videtur hominibus.6.3. Malum quantum adiacet homini. 6.5
Materiæ vniuerſalis contritio.3.1. Materia boni particeps.6.2. Materiam globoſam pater fecit.8.3. Materia confuſa erat, quando erat incorporea. ibid. confuſio Materiæ circa terrena vniuerſa.8.4. Materiæ generatio ab ano pendet. 11.4. Materia, vna eſt.12.15. Materia ſeorſum à Deo.12.22. Materia materiæ habitum operatur.12.13. vindices materiæ qui ſint. 13.7
Membra Dei & mundi qua ſint.12.21. anima Dei Membrum. ibidem.
Mendacii pictura collatio.15.3. terrenorum potiſſima pars Mendacium.15.2. qui Mendacium nō videt, veritatem videt.15.4. Mendacium abrogatur.15.8. Mendacium, veritatis opus.15.9. Mendacium in humana effigie. 13.5
Mens cum verbo alteram mentem opificem peperit.1.9. quibus adeſt Mens.1.22. à quibus abeſt Mens.1.23. Mens certaminis merces eſt hominis.4.3. Mens a Deo & Dæmonibus ſemina accipit. 9.3. Mens caput, ſphæra ritu mouetur.20.13. Mens hominis, natura diuina.10.16. Mens diuinarum intelligentiarum acutiſſima. 10.18. Mens cum igne impiam animam verberat.10.21. Mens animam piam ad notitia lumen dirigit.ibid. Mente nil potentius, efficacius ac vini undi potentius. 10.23. Mens animam deſerit iudicio.10.16. Mens à corpore migrans, ignem induit.10.8. Mentem nudam corpus materiale non ſuſcipit.10.17. Mens meditando, Deus faciendo, cernitur.11.22. Mens eſt ex Dei eſſentia. 12.1. ſola Mens Deum abſolute nouit.ibid. Mens in homine Deus eſt. ibid. Mens in bruto eſt natura. 12.2. Mens benefica in animas hominum.ibid. Mens en brutis cum ſingulorum natura conſpirat. ibi. Mens animabus hominum refragatur.ibid. Mens periculis ſuorum inſtantibus obſiſtit. 12.3. Mens chirurgi inſtar moleſtia animam afficit.ibid. Mens anima refragans bonum confert.ibid. in brutis Mens non eſt benefica.12.6. Mens in hominibus iram & cupidinem ſuffocat.ibi. Mentis particeps nequitiam fugit.12.7. Mens anima Dei. 12.8. Mens fato legi ac cæteris cunctis imperat. 12.9. quæritur an Mens in animantibus ſit paſſio. 12.10. Mens & ſermo hominis collata immortalitate par eſt.12.12. quid Mente & verbo vt decet vtenti eueniat.ibid. anima in corpore, mens in anima & verbum in Mente. 12.13. lumen ante lumen & Mens a mente lucens. 15.12. extra Mentem non Deus angelus aut eſſentia. 15.12
Mercurii Triſmeg. progenitores. 10.5. Mercurius cupit Dei & vniuerſi notitiam.11.1. Mercurium mentis indulgere monetur 11.13. Mercurius AEſculapii præceptor. 16.1
Mæror, pars malitiæ. 6.1
Morte cur digni ſunt.1.10. nihil obnoxium Morti ſeu abolitioni.8.1. Mors eſt ſenſus priuatio non corporum abrogatio. 8.4. Mors non abrogatio eſt, ſed compoſiti diſſolutio.11.14. Mors, eſt tantum mutatio.11.15. Mors eſt corruptio pro abolitione. 11.16. improprie Mortis acceptio perturbat rei notitiam. ibid. Mortis cauſa cupido. 1.18. cuncta libera à Morte vel abolitione. 11.18. nihil in mundo Mortuum. 12.15. diuini & Mortalis ſeparatio pulchri ſpeculationem obliterat. 25.10. Mors terret vulgum falſo ignorantia.4.15.11. Mors diſſolutio feſſi corporis. ibid. Mors diſſolutio ac ſenſus abrogatio. ibid. qui Dii immortales & qui Mortales. 12.1
omnis Motus in ſtante & à ſtante mouetur.2.4. Mouens omne, incorporeum: Motum vero corpus.11.11. Mouens & Motus patiuntur. ibid. vita efficacia, Motus.12.17. nil Motus expers in mundo.ibid. pariter abſque Motu, nihil. ibid.
Mundus, nequitia plenitudo. 6.4. Mundus ſecundus Deus & animal immortale.8.1. Mundus ſemper eminens a Deo.8.2. pater Mundo qualitates velut in antro incluſit. 8.3. Mundum immortalitate circuiuit. ibid. nequitia locus, terra, non Mundus. 9.4. Mundus, ſenſum & intelligentiam habet.9.5. Mundus inſtramentum diuini nutus.9.6. Mundus Dei filius.9.8. Mundi ornatus.ibid. Mundus ab amplectente ſe intelligentias inſpirat.ibid. Mundus & Sol pater communione. 10.2. Mundus aliquando genitus.10.10. Mundus ſemper exiſtens.ibid. Mundus, primum animal 10.12. Mundus, nec bonus, quia mobilis: nec malus, quia immortalis.ibid. Mundus ſemper fit ab æuo.11.3. Mundus nunquam abrogatur. ibid. Mundus, non omnes exponit formas, ſed variat.12.16. vniuerſus Mundus, immutabilis: partes eius mutabiles.12.18. Deus pater opifex ſol, & Mundus inſtrumentum.16.13. à Deo intelligibilis, ab hoc ſenſilis Mundus dependet. 16.12
Mutatio, eſt generationis purgatio. 14.7. homini mendacium confert Mutatio.15.6. quæ Mutantur, mentiuntur. 15.9

N

NIhil non cadit in ſepulchri imaginem.11.21. Nihil à ſe fit.14.2. & 14.6
Nobis quædam à Deo dantur: quædam à nobis parantur. 4.8.
nos verum Neſcire, hoc verum eſt. 25.5
Nomenclatura trium quæ Deo aſcribenda. 14.4
Noxia per Dei potentias tollenda. 13.8

O

OBliuio nequitia animæ. 10.15
Obſcurus, ne calumniam à vulgo patiatur. 13.13
Officia Deorum, hominum, & Dæmonum. 16.8
Omne ad plenitudinem, non ad multitudinem, 16.4. Omnia vnum, & vnum Omnia exiſtit. 16.3. Omnia Dei partes exiſtunt. 16.13. Omnia mouentur in incorporeo Deo.2.7. Omnia ſolla ſunt ex his quæ ſunt, &c.ibid. Omnia in Deo ſunt, quomodo? 9.9. Omnia Dei plena.11.5. Omnia in Deo ſunt, non tanquam in loco ſita.11.18 Omnia ſub ipſo & in ipſo ſunt.15.12. Omnium, Dominus, Pater & Deus. ibid.
Operantis hominis collatio cum Deo. 11.12
Operanti nihil malum aſcribendum. 14.7
Operator primum agnoſcitur. 15.9
Operationes mendaces à veritate deduci. ibid. vt Deus ſine fine, ita eius Operatio. 16.13
Operum argumentum ad factoris notitiam. 11.22
Opificis elucidatio ab Opere. 11.8
Opus à Deo diuulſum perit. 11.14
Oppoſitione & contrarietate omnia conſtare. 10.10
Orat vt Deum cognoſcere poſſit. 5.2
Orat Tat. 13.21
Orandum per verbum. ibid.
Origo & gloria rerum omnium. 3.1
Otium nuſquam eſt. 21.5

P

PArere, non imperare, animæ eſt prauitas. 10.8
Paſſiones mundi, vertigines & occultationes.11.15. Paſſio & actio idem ſunt. 12.11
Pater alius, alius filius. 13.2
Patibilia ſunt omnia. 12.12. Patibilia à paſſione diſcrepantia, 12.12
Græcorum Philoſophia, dictionum fremitus. 16.3
Pictoris & ſculptoris collatio.5.7. Pictoris Deum collatio.14.8. Pictura mendacii collatio. 15.3
Pietas & cognitio via Dei ſciſcitandi.6.5. Pietatem proclamat Mercurius. 1.25

Pompatum

Digitized by Google

Pomparum conferentia. 4.7
argumentum à Potentia animæ ad Dei potentiam. 11.20. Potentia à factis diſcrepat. 14.4
Pulchrum eſt circa eſſentiam boni apparentis. 6.4. bonum & Pulchrum oculis non ſubiiciuntur. ibid.
Pimandras, mens, Deus. 1.2

Q

QValitates producit mundana latio. 9.5
generationis & Qualitatis mutatio vitari non poteſt. 12.7

R

RAdii Dei mundi, & hominis qui ſunt. 10.12
Rationem omnes non omnes mentem habent. 4.3. Ratio decipit ac fallitur, non amor. 16.12
Reſolutio quo pergit & curſus hominis. 3.4
Renaſcitur qui à mundo fit alienus. 13.1
Renaſcentia matrix, ſapientia. 13.2. Renaſcentiæ ſemen verum bonum. ibid. Renaſcentiam ſeminans, Dei voluntas. ibid. Renaſcentia non edocetur. ibid. formatum elementare Renaſcentiam non videt. 13.3. tactus & menſura à Renaſcentia aliena. 13.4. quis Renaſcentiæ auctor, Dei filius, homo. 13.5. ſola mens Renaſcentiam intelligendi capax. 13.7. nemo impotens Renaſcentia perquirenda. ibi. Renaſcentia, corpus trimenſum non imaginatur. 13.13. Renaſcentia in ſilentio delitescit. 13.16. Renaſcentiæ hymnus. 13.17.18.19. Renaſcentia ſilentium imperat. 13.21. vindicum abrogatio Renaſcentiam conſtituit. 13.8

S

SEruari neminem poſſe ante Renaſcentiam. 13.1
Scientia, Dei donum. 10.10
Scaturiginis aquarum & ignis collatio. 16.4
Sculptoris & pictoris collatio. 5.7
Semina Dei quæ: & Dæmonis, quæ. 9.3.4
Senſus in ſua munera redituri. 1.24. Semper-viuentis ab æterno diſcrepantia 8.2. Senſus & intelligentiæ differentia 9.1. Senſus & intelligentia in homine connexa. 9.2. quis Dei ſenſus & intelligentia. 9.9. cognitionis à Senſu diſcrepantia. 10.9. à Deo intelligibilis, ab hoc Senſilis mundus dependet. 16.12
Septem homines hominis enixa eſt natura. 1.16
Sequentes Deum, vulgo deſipere videntur. 9.4
Sermo & mens homini collata immortalitate paria. 12.12. Sermonem non interpretandum orat. 16.2
Sexuum animantium diſtinctio. 1.18
Siderum diſtinctio. 3.2
Silet, ne calumniator habeatur. 13.21
Simile per Similia noſcitur. 11.20. Similia ſibi Deus omnia efficit. 9.5
Situs Dei, Mentis, animæ & materiæ. 11.4. quæ in loco Sita ſunt, motu carent. 11.18. alius eſt Situs in imaginatione corporea. 11.18
Mundus & Sol, patet communione. 10.2. Sol à boni voluntate adigitur. ibid. Sole occumbente ad Auſtrum orat. 13.16. Sole redeunte ad Subſolanum orat. ibid. Sol tanquam immutabilis verui. 15.7. Solis veritatem adorat. ib. Sol opifex poſt primum & vnum. ibid. vnus ac Solus prima veritas. 13.8 Sol eſſentiam demittit & materiam attollit. 16.5. Sol lumen omnibus largitur. ib. Solis efficacia ad infimum vſque penetrant. ibi. Solis intelligibilis effeut. a. ibid. Solis ſpeculatio coniicientis non eſt. 16.6. Sol ſuperiorem orbem illuſtrat. ibi. Sol mundū corona cingit. ibi. Sol auriga inſtar mundum alligat & firmat. ibid. Solis actiones variæ. 16.7. & 9. Solis cochleæ more, animalia transformat. 16.7. circa Solem geniorum copia, 16.6. Soli applicantur dæmonum chori. 16.9
Speculari mundum iubet ad operum Dei cognitionem. 11.16. Speculari Deum per ea quæ facta ſunt. 12.21
Spectaculum non ſictum in Mercurio genitum. 13.3
Somnians quodammodo citra Somnium ex ſe exit. 13.4
Speculatio coloni ſeminantis. 14.9. Speculatio attrahit, vt magnes ferrum. 4.11
Sphæra, caput denotat. 10.11. ſeptem Sphæra non dicuntur moueri, 2.2
Spiritus corporibus qualitates porrigit. 9.7. Spiritus animal regit, 10.17
Suidas de hoc nomine Triſmegiſtus. 15.12

T

TAbernaculum ex circulo animalium latore. 13.11. purgatus Tabernaculi ſalutionem properat. 13.15
Temperantia intemperantiam depulit. 13.9
Tempus ac generatio bipartita in cœlo & terra. 11.4
Terra non mundus, nequitiæ locus. 9.4. Terra mobilis & quieſcens. 12.17. Terra, materiæ promptuarium. 16.4. Terra ſuppeditatio & acceptio. ibid.
Terrena veritatis ſimulachra non veritas ſunt. 15.2. Terrena vera imaginationes ac opiniones ſunt. 13.5
in Trinitate vnam eſſe deitatem. 15
Suida teſte Triſmegiſtus ante Pharaonem floruit. 15.12

V

VErbum ſanctum naturæ ſuperſtat. 1.5. Verbum ex mente lucens Dei filius. 1.6. Verbum menti coeſſentiale. 1.10. Verbi & audituś qui incumbit, vmbram impugnat. 10.9. Verbum vim enuntiandi habet. 12.12. Verbum hominibus commune. 12.13. quid mente & Verbo, videcet, ventieuenit. 12.12. anima in corpore, mens in anima, & Verbum in mente. 12.13. Verbum mentis imago. 12.14. Verbum abſolutum fœcundum opifex & filius. 15.12. Verbum, aqua fœcunda concepit hominem. 15.12
Veritas, bonum, vita & lux cæteras repulit vindices. 13.9. Veritas eſt quod eſſe poteſt & iuſtum eſt. 15.1. Veritas nec videtur nec dicitur at intelligitur. 13.2. Veritatis imitatio è ſublimi influxum habet. 15.3. qui mendacium non videt, Veritatem videt. 15.4. Veritas in terra non eſt. 15.4.5. aliquos de veritate intelligere factum eſt. 15.4. Veritatis deſcriptio. 15.5
Verum quid. 13.6. Verum eſt quod permanet & iuſtum eſt. 15.7
Via Dei ſeſe ſtandi, pietas & cognitio. 6.5
Vita eſt mentis & animæ copula. 11.14. in Vitam rurſus euadimus. 1.21. vbi Vita, ibi anima: vbi Anima ibi mens. 12.2
Vnitas, principium eſt. 4.10. Vnitas numerum generat ac ſolutum recipit. 11.15. ſpiritum Vnitas mentium. 15.12
Vniuerſa ſunt quatuor. & Deus ac generatio. 14.9. diuinus ordo quo diſpenſatur vniuerſum. 11.2. quid origo, eſſentia & materia Vniuerſi. 11.3. omnia Vniuerſi anima plena. 11.8. quæ in Vniuerſo omnia facta ſunt. 11.8
Vnus citra dubium omnia efficit. 11.11. vt Vnus homo, ita vnum verbum. 12.13. Vnus ſolus omnia ſapiens. 14.3. Vnus ac ſolus prima veritas. 15.8. Vnum omnia eſſe decet. 16.14
Vox brutorum ſingulis generibus propria. 12.13

FINIS.

PYMAN-

Digitized by Google

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI:

Cum commento

F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI ORDINIS MINORVM REGVLARIS *obſeruantiæ.*

TEXTVS MERCVRII TRISMEGISTI.

CVm de rerum natura cogitarem, ac mentis aciem ad ſuperna erigerem, ſopitis iam corporis ſenſibus, quemadmodum accidere ſolet iis, qui ob ſaturitatem, vel defatigationem, ſomno grauati ſunt: ſubito mihi viſus ſum cernere quendam immenſa magnitudine corporis, qui me nomine vocans, in hunc modum clamaret. Quid eſt ô Mercuri quod & audire, & intueri deſideras? quid eſt quod diſcere, & intelligere cupis? Sum ego Pymander, mens diuinæ potentiæ, vide quid velis: nam tibi vbique adero. At ego, cupio rerum naturam diſcere, Deumque cognoſcere. Ad hæc Pymander, tua me mente complectere, & ego in cunctis, quæ optaris erudiam. Cum hæc dixiſſet mutauit formam, & vniuerſa ſubito reuelauit,

Commentum primum.

MAGNI MERCVRII Hiſtoriam in principio 4. libri texui, ideoque denuo hic retexere, non opus eſſe iudicaui; ſed illius intentionem, ordinemque, quem in hoc primo libro obſeruat, exprimere. *Intentio Mercurij.* Intentio magni Mercurii in hoc primo libro circa ſacroſanctę & indiuiduę Trinitatis myſterium potiſsimum verſatur, quamuis & plura alia interſerit, quæ ad mundi creationem, & principium, ad elementorum productionem, ad *Ordo libri.* idearum cognitionem, ſpectant. Ordo autem libri ita ſe habet, vt multa interim dicat, & præmittat, quæ ad creaturarum cognitionem pertinent, deinde ad ſanctarum perſonarum inquiſitionem reuertatur. Hanc autem diuinam ſapientiam dicit ſe non ab hominibus accepiſſe, per ſtudium, & exercitium humanum, ſed per reuelationem diuini Pymandri, id eſt paſtoris hominum: ſic enim Deum vocat, cœlitus edoctus. Et reuera. *Si fuerit vobiſcum propheta, in viſione cognoſcar ab eo, aut in ſomno loquar cum eo: non talis eſt ſeruus meus Moyſes, ore ad os loquor cum eo, & palam, non autem in ænigmatibus, & ſimilitudine videt dominum.* *Num. 12.* Ex quibus verbis iuxta *Tres ordines diuinarum reuelationum.* tres hominis cognitrices vires, ſcilicet ſenſitiuam, imaginariam, & intellectiuam, triplicem diuinarum reuelationum diſtinctionem oſtendit. Ad ſenſitiuam exteriorem ſpectare cum dicit: *In viſione cognoſcar ab eo.* ad imaginatiuam vero, quod addit: *In ſomno loquar cum eo.* ad viſionem vero intellectiuam, quod de Moyſe ſubdit: *Non in ænigmatibus Dominum videt.* In ænigmate enim videre, proprium eſt tam exteriorum, quam interiorum ſenſuum: quippe qui non *Subſtantia.* ad cognitionem Dei inuiſibilis, & incorporei, ſed ad corporalem tantum ſpectat cognitionem. Prima ex his in Abraham oſtenditur, quando vidit Deum in ſubſtantia creaturæ: vel quia tres vidit, & vnum adorauit, vel in agno, quē loco Iſaac filij ſui immolauit, vel in iuramento ſui femoris. *Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauiſus eſt.* *Ioan. 8.* Secunda in Pharaone qui in ſomno vidit ſeptem ſpicas, & Nabuchodonoſor ſtatuam illam aurificam. qui tamē prophetæ dici non poſſunt, quia intelligentiam illarum rerum non habebant: ſed ſanctus Ioſeph, & S. Daniel, reuelationum interpretes, iure prophetæ ſunt appellati. Tertia in Apocalypſi Ioannis clarè cōſpicitur: ſæpe enim vidit Deum ſub varijs formis, & figuris: Modo ſedentem inter ſeptem candelabra aurea, habentem ſeptem ſtellas in dextra ſua: modo tanquam agnum occiſum inter quatuor animalia: modo equo albo inſidentem, vndiq; equis albis ſtipatum, & ſimilia multa. Petrus vigilans vidit in extaſi in linteo quadrupedia, & ſerpentia &c. In huiuſmodi mentis exceſ- *Extaſis.* ſu, vires inferiores ſopiuntur & abſorbentur, vt is, qui ſic diuino ſpiritu eſt afflatus, memoriam nequaquam retineat, quæ ea repetat quæ vidit, cum ſe diuinus ſpiritus ſubtraxerit. Per diuinum enim ſpiritum tum homines, tum angeli diuina percipiunt myſteria. *Nemo enim poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto.* *1. Cor. 12.* Danieli viro deſideriorum ſacræ viſionis myſteria ſpiritus ſanctus reuelauit; vnde nactus eſt ſapientiam, vt arcana docere poſſet. *Reuelatio viſionum per ſpiritū ſanctum.* Nobis, inquit Apoſtolus, reſerauit Deus per ſpiritum ſuum. Thronı vero, *1. Cor. 2.* principatus, & cæteri ſpiritus cœleſtes, ſemper vident faciem patris. Viſio autem non eſt ſine ſpiritu; *Baſilius. lib. de Sp. Sancto.* *Nam quemadmodum,* inquit Baſilius, *ſi in nocte tollas lucernam è domo, ſupereſt vt nihil videant oculi, nihil operentur virtutes, nec agnoſcatur rerum dignitas; ſed per ignorantiam aurum peræde conculcetur, ac ſi ferrum eſſet: ita in intelligibili gubernatione, impoſsibile eſt, illā beatam manere vitam abſque ſpiritu ſancto: nihilo profecto magis quam exercitus in recto ordine manere poteſt abſente Duce, aut chorus in conſonantia, niſi adſit chori præfectus, qui temperet harmoniam.* Tota

De mũdi principio.

namq; illa ſupercæleſtis & ineffabilis harmonia, tum in cultu is Dei, tam in conſonantia inter ipſas conſeruanda, à ſpiritu ſancto dirigitur. Spiritus ſanctus operatus eſt patriarcharum benedictionem, auxiliũ per legem datam, figuras, prophetias, fortiter in bello geſta, miracula per ſanctos edita: ipſe enim eſt omnis ſancta reuelationis, & viſionis author, ſpiritualium bonorum diſtributor, magnarum & abſconditarum rerum magiſter. Mercurius in ſuo hymno circa finem primi dialogi profitetur, ſe diuino ſpiritu afflatum hęc ſcripſiſſe. D. Cyprianus, *Meminis.* inquit, *quid nobis ſit oſtenſum, & quod mihi inter cætera reuelare dignatus ſit dominus, nec ridicula illa, & viſiones inepta ſunt habenda, ſicut de Ioſeph fratres ſui dixerunt: Ecce ſomniator venit.* Fatetur Cyprianus plurima ſacra myſteria per reuelationem ſpiritus didiciſſe, nec tamen dignus, qui vt ſomniator habeatur. Quare ſi Magnus Mercurius dicit ſe per reuelationem Pymandri hæc omnia didiciſſe, quę ad ſanctæ Trinitatis ſacramentum pertinent, non eſt certè inter varios ſomniatores habendus. *Cum,* inquit, *de rerum natura cogitarem.* Laudanda profectò in tanto Rege, tam bona cogitatio. Non enim cogitabat de regni propagatione, pluri misq; prouinciis ſuo regno ſubiugandis, quod ſæpe Reges cogitare conſueuerunt; ſed de rerum natura, vt ſolent boni philoſophi cauſas rerum inquirere. *Ac mentis autem ad ſuperna erigerem:* mentis aciem vocat, oculum animæ, intellectum ſcilicet. Senſus eſt, naturali cogitatione naturalia indagabam, at diuina, acie mẽtis contemplabar. *Sopitis ſenſibus,* non qualicunq; ſopore, ſed *ſicut accidere conſueuit iis, qui ob nimiam ſatietatem, vel defatigationem graui ſopore tenentur,* omnis quaſi ſenſus expertes. Ex quo colligi licet, illam viſionem non fuiſſe primam neq; ſecundam; quia ſopitis plenißime ſenſibus, tum exterioribus, tum etiam interioribus: Intellectiua ergo extitit, vel mentis exceſſus. Et rectè quidem ſopitis ſenſibus, quia animus edomitis, deuictisq; ſuis paßionibus, fit prudens, & intelligentiæ capax. A terrenis enim ad diuina migrare nos oportet, ſi diuinorum capaces eſſe cupimus: hoc ſiquidem modo ultimus aſcendendo exuit, quę induerat deſcẽdendo, ait Plotinus. *Nam quemadmodum qui in ſancta ſacrorum penetrant, purgantur, exuuntq; veſtes, vndique procedunt, quouſq; progrediẽs aliquis, dimiſsis omnibus alienis à Deo, ſe ipſo tantum, diuinam inſpiciat ſolum, ſynceriumq; & ſimplex, atq; purum: à quo cuncta dependent, ad quod reſpiciunt & ſunt, & viuunt atque intelligunt. Cauſa enim vitæ eſt & mentis, atq; eſſendi. Id igitur quiſquis videt, mirabiliter voluptatẽ cum ſtupore cõmiſcet.* Talis nãq; in illo mentis exceſſu Mercurius fuiſſe videtur *ſicut inquit accidere ſolet longo itinere, ſeu labore feſſis, ſeu ſatietate cibi, ſeu potus correptis.* Itaq; exterior relinquandus eſt oculorũ intuitus, veſtigiaq; & vmbræ, & ad Pymandrum confugiendũ eſt cuius hæc omnia quæ videntur ſimulacra reputantur. Quod ſi quis ad hæc proruat, quaſi vera capeſcens, quæ velut formoſæ imagines apparent in aqua; id proculdubio patietur, quod, vt fabula tradit, ille perpeſſus eſt, qui vmbram captare contendens, ſeſe merſit, atq; diſperiit. Simili namq; modo, qui formas corporum amplexatur, in profundum, tenebroſum, mentiq; horrendum præcipitatur: vbi & apud inferos cæcus, & hic manens, vtrobiq; verſabitur inter tenebras. Hanc ob cauſam Diomedis Mineruam ab oculis nebulam abſtuliſſe Homerus ait; vt diſcerneret Deum ab homine. Ita & ab animo priua oportet caliginem, qua offunditur auferre, deinde illa propius admouere, per quæ bonum quid, atque malum dignoſcat. *Qui enim multis,* inquit Plato, *ac variis artibus ornatus eſt, ſit autem expers ſcientia optimi, ductus à ſingulis aliis; nonne merito multa tempeſtate iactabitur? quippe cum abſque gubernatore aberret, in pelago breui tempore periturus.* Sopitis ergo animi affectibus, Pymandrum audiamus. *Subito,* inquit, *viſus ſum mihi cernere quendam immenſa magnitudine corporis.* Ex hoc poßit aliquis dicere, Mercurij viſionem fuiſſe imaginariam, quia in phantaſia reſeruantur corporum imagines, & ipſe Pymandrum vidit, immenſam corporis magnitudinem habentem. Sed idem quoque dici poſſet de viſionibus Ioannis in Apocalypſi: in qua plurima fidei noſtræ arcana, ſub diuerſis rerum imaginibus, ſe didiciſſe affirmat. Vidit Pymandrum in immenſa magnitudine corporis. Similis modus loquendi inuenitur in Iob Propheta, cum Dei formam deſcriberet. *Eius,* inquit, *forma eſt altior cœlo, profundior inferno, longior terra, & latior mari;* in quo Dei immenſitatem, atque infinitatem oſtendit. Similiter & Mercurius ſub forma corporis immenſi, immenſam atque infinitam Dei maieſtatem inſinuauit: quod profectò confirmant verba quæ ſequuntur. *Subito,* inquit, *mutauit formam.* Mutatio in Deum non cadit: forma Dei eſt immutabilis. Quid ergo his verbis innuere voluit, niſi per illam immenſam corporis magnitudinem, nos debere intelligere immenſam Dei virtutem, & potentiam: hoc eſt mutare formam, ſcilicet ſub forma corporali, ſpiritualem virtutem intelligere: Sicut Ioannes intelligebat in Apocalyp. & Ioſeph ſomnium Pharaonis, & Daniel viſionem Regis Babyloniæ. Tex. *Quid eſt,* inquit, *ò Mercuri, quod audire, & intueri deſideras? quid eſt quod ſcire & intelligere cupis?* Tanquam viro deſideriorum optionem proponit eorum, quæ eum ſummopere conſequi peroptabat. Ego, inquit, optime noui te eſſe virum deſideriorum, & audire velle vocem tui Pymandri, eumque intueri: ſcire quoque & intelligere, audire, & videre: hæc enim ſcientiæ, & intelligentiæ plurimum famulantur: proinde ſurdi & cæci ſcientiam, & intelligentiam non capiunt Dei, cæterarumque rerum. In diuinarum vero rerum cognitione, audire præcedit videre, quia prius oportet credere diuina, deinde intueri: fides enim eſt ex auditu. *Audi filia,* inquit, *& vide.* Deinde ſequitur ſcientia multarum rerum, & ſapientia diuinorum. Perfectus ergo erat iſte Mercurius, qui & Deum audire, & videre, cupiebat ſcire & intelligere. Quapropter diuinus Pymander ad modum patris, Mercurium alloquitur, admonens, vt eum mente complectatur, hoc eſt, in mente perpetuo habeat, & verſet, *& in cunctis te erudiam:* quia non eſt mihi opus tempora in docendo, ſemperque docebo, quod alii magiſtri efficere nequeunt. Tex. Mercurius tam affabiliter admonitus, ex animo reſpondit: *Cupio,* inquit, *intelligere,* non magnas opes, non diuturnos dies, non caducas voluptates, ſed *rerum naturam diſcere,* philoſophiam ſcilicet, quæ circa cognitionem rerum naturalium verſatur, *& Deum intelligere,* nempe theologiam, per quam Deus cognoſcitur. Optima, & iuſta petitio: ſcientia enim de rebus naturalibus, eſt quædam ſcala ad ſacræ theologiæ cognitionem capeſcendam. Siquidem per ea, quæ facta ſunt, ea, quæ non videmus, intelligimus, nempe ſempiternam Dei maieſtatem, & virtutem, de quo infra multa ſunt dicenda, atque diſputanda. Dei autem cognitio eſt, illa eximia ſapientia, ſempiternorum ſcientia, primarum, & altißimarum cauſarum intelligentia, denique quædam participatio diuinæ cognitionis. Diuinus intellectus, quia plene capit diuinam eſſentiam, plenam, & abſolutam theologiæ rationem habet, perfectuſque theologus dici, & appellari poteſt. Creaturæ, quoniam huiuſmodi cognitionis perfectißimum gradum aſſequi nequeunt, per fidem, per ſcripturas, per reuelationem, plurima de diuinis illis arcanis myſteria didicerunt. Vnde & theologi apud veteres diuini ſunt appellati, diuinorum ſecretorum ſcrutatores, fidei magiſtri, vitæ humanæ lumina, morum, & doctrinarum ſcholæ, fontes perennes, columnæ denique inflexibiles, & baſes veritatis. Clara eſt theologia, magiſtra veritatis, quæ nunquam marceſcit, & facile videtur ab his, qui diligunt illam: præoccupat ſiquidem eos, qui ſe concupiſcunt. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet. Hæc eſt animi noſtri conſtantia, & fortitudo, quæ metu non frangitur, poteſtate non mutatur, non attollitur proſperis, non triſtibus mergitur, non vt paruulus fluctuat, neque circumfertur omni vento doctrinæ, ſed manet immobilis in Chriſti fide, & doctrina, in charitate fundata, & radicata. Ad huius inquirendæ veritatis ſtudia, magno & excellenti ingenio viri, quidquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, libenter contulerunt. Exiſtimantes multo eſſe præclarius, ſanctæ theologiæ rationes, arcana, diuinaque documenta inueſtigare, quam ſtruendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere. Hæc ergo vera ſapientia omnibus rebus eſt anteponenda, quippe quæ vna ſola, mœſtitiam pellit ex animis, metu exhorreſcere non ſinit, omniumque poteſt cupiditatum ardorem extinguere. Hæc nos Deo coniungit, angelis ſociat, vereque felices efficit & beatos. Huius igitur cognitionem, & notitiam, cum Magno Mercurio optemus, à Magno Pymandro nobis dari, qui eſt paſtor hominum, qui ratione vtuntur.

Opera ſpiritus ſancti. — *lib. 4. ep. 9.* — *Textus expoſitio.* — *Viſio Mercurij quid fuerit.* — *Plotinus enn. 1. lib. 6 c. 7.* — *Plato 2. Alcibiad.* — *Tex. expo.* — *Iob c. 11.* — *De mũdi principio.* — *Tex.* — *Audire. Videre.* — *Pſal. 44.* — *Scire.* — *Theologiſ laus*

MVNDI EXORDIVM.

MERCVRIVS.

Cernebam enim immenſum quoddam ſpectaculum, omnia videlicet in lumen conuerſa, ſuaue nimium atque iucundum, quod intuentem me mirifice oblectabat. Paulo poſt vmbra quædam horrenda, obliqua reuolutione ſubter iacebat, in humidamque naturam migrabat,

De mūdi principio.

bat, ineffabili tumultu exagitatam. Inde fumus quidam magnus in ſonitum erumpebat: ex ſonitu vox egrediebatur, quam ego luminis vocem exiſtimabam, ex hac luminis voce, verbum factum prodiit.

Commentum II.

Mundi exordium lib. 1. philo. 12. com. 30.

MVNDI creationem, exordium, atque ordinem, ſub verborum inuolucris, & ſententiarum caligine, prophetice quodammodo deſcribit: quem etiam ordinem, aliquos ex ſapientibus, quos philoſophus, theologos nominat, ſemper obſeruaſſe inuenimus. Si, inquit, vt dicunt theologi, qui ex nocte generant, aut vt phyſici, erant ſimul res omnes, dicunt idem impoſſibile. Ex nocte, inquam, i. ex priuatione, ſimpliciter omnia generant: rerum autem priuatio, quam Orpheus, cæterique poetæ theologicè propemodum, noctem appellant, aut ipſa lucis priuatio eſt, aut Deus benedictus, qui poſuit nubem latibulum ſuum. Phœnicum quoque theologia, principium rerum omnium tenebroſum, ac ſpiritualem aerem eſſe affirmat, aut aeris tenebroſi ſpiritum: & præterea chaos turbidum omni luce priuatum. Sed & Moyſes, hnc idem de mundi exordio, in principio Geneſeos ſentire videtur. *Terra,* inquit, *erat inanis, & vacua, & tenebra erant ſuper faciem abyſſi.* Multis plane nominibus, materia ille rudis, atque indigeſta, ex qua reliqua quę videmus, producta ſunt, vocari conſueuit. In prima cœlum, & terra, quia ex illa manarunt: abyſſus, cum videri non potuiſſet, etiamſi homo tum temporis adeſſet. aqua, vtpote ductilis, & ſubdita imperio dirigentis. In rerum itaque exordio nullo terra ſtirpium, ſeu herbarum germine veſtiebatur, ideo inanis apparebat, & vacua ab omni ſiquidem corpore animæ viuentis. Et tenebræ erant ſuper indiſcretum mundi corpus, ſuper aquarum profunditatem, quæ nondum ad locum vnum, Dei iuſſu redire curauerant. Porro ipſa lucis abſentia (teſte Auguſtin.) tenebræ dicuntur. Sicut etiam ſilentium eſt abſentia vocis, vbi enim ſonus non eſt, ibi ſilentium inueniri dicimus. Explodenda eſt ergo Manichæorum opinio, quæ gentem tenebrarum, aduerſus gentem lucis pugnaſſe, dicere non erubuit, quaſi tenebræ fuiſſent æternæ, & aliquid vere in naturæ fundamento poſſiderent. Tenebræ ergo erant ſuper abyſſum vaſtiſſimam. i. non erat lux ſuper abyſſum. Quapropter ait Auguſtinus. *Materia illa, quæ in rerum formas ordinata diſtinguitur, appellata eſt terra inuiſibilis, & incompoſita, & aquarum profunditas luce carens, cœlum quoque & terra, velut ſemen terræ cœliq. Sed primo, cœlum & terra non incongrue appellata eſt, vt ipſum vtriq. vniuerſitatis, propter quam materia ex nihilo facta eſt, cœli, ac terra nomine vocaretur. deinde terra incompoſita, atq. abyſſi nomine, inſinuaretur informitas: terra ſiquidem cæteris eſt elementis informior. Poſtremo aquæ nomine materia, terra mobilior artificis operi ſubiecta oſtenditur.* In principio ergo Deus fecit cœlum & terram. i. materiam, alii (χάος) Triſmegiſtus, materiam fluidam, quæ cœli & terræ formam capere poſſet, & hæc terra inuiſibilis, & incompoſita. i. informis, abyſſus ſine lumine iacens: quæ tamen, quoniam cedebat operanti, aqua dicta eſt. & ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas: non ſicut ſuperfertur oleum aquæ, vel aqua terræ; ſed ſicut lux Solis, ſuper noſtra ſuperfertur corpora, quæ ſuo calore, ac lumine fouet; ſic ſuperfertur voluntas artificis rei, quam ad operandum mouet. Magno certe ſuper creaturam ſuam, creator affectu ducebatur, vt qui e non poterat eſſe, quod ipſe creauerat, tales profecto ex illa formas conderet, in quibus creator inhabitaret. Sed non eſt ſilentio illa ſententia tegenda, quæ ſpiritum, aeris elementum appellat, quod quidem cum lucis beneficio non illuſtraretur, tenebroſum, ac lucis expers ſuper abyſſum imminebat. Superior vero ſenſus veritati, ac rationi conformior eſt. hoc idem puto Triſmegiſtum & vidiſſe, & nobis etiam ſub nube intimaſſe. *Vidi,* inquit, *omnia in lumen eſſe conuerſa,* nullum apparebat veſtigium ſurgentis creaturæ. hoc mihi ſuaue erat, dum Deum ſuauiſſime, non ad aliquam creaturarum diſtractum, contemplarer. Sed paulo poſt ad conditarum rerum principia lumina defixi, vidique *vmbram quandam horrendam,* noctem ſcilicet, ſeu tenebras reuolui, atque *migrare in humidam materiam,* id eſt, ſuper vaſtiſſimam aquarum profunditatem, *ineffabili tumultu exagitatam,* vnus namque erat naturæ vultus in orbe, quem antiqui dixere, χάος. Tumultus plane ille, naturarum erat deſiderium, quo vnaquæque ornatum ſui, atque perfectionem peroptabat.

Orpheus.

Phœnices.

Antiquum chaos.

Gen. lib. 1.

Prima materia nomina.

Cont. Manich. lib. 1. c. 4.

Manichæorum opinio.

lib. 1. de Geneſi ad litt. c. 4.

Spiritus ferebatur ſuper aquas.

Text expoſitio.

Tumultus naturæ.

Inde fumus magnus in ſonitum erumpebat. id eſt, materia illa inuiſibilis erat, & fumo, hoc eſt, tenebrarum obſcuritate tegebatur. *Porro ex ſonitu, vox luminis egrediebatur,* quia iuxta Apoſtolum, Deus iuſſit ex tenebris lucem ſplendeſcere. Audi (quæſo) luminis vocem, Fiat lux. ex hac autem luminis voce, *verbum factum prodiit,* de quo poſtea nobis abunde loquendum eſt. hoc fuit Triſmegiſti ſpectaculum, quod magna inuolutum eſt tenebrarum caligine: cui vtique nonnulla addere de mundi principio, inutile fore non ſum arbitratus.

De mūdi principio.

Fumus.

2. Cor. 3.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

De mundi principio, philoſophorum ſententia.

VOlens Philoſophorum de mundi principio texere ſententias: ab eo exordiri placuit, qui inter ſeptem Græciæ ſapientes, primas partes habuiſſe fertur. huiuſmodi fuit Thales Mileſius, qui, vt ſcribit Plutarchus, vnus de ſeptem Græciæ ſapientibus, principium rerum aquam putauit: is primus philoſophari dicitur incepiſſe, & ab eo Ionicam philoſophiam eſſe appellatam. Dicitur autem Iunior Ægypto præfuiſſe, & Miletum Senior rediiſſe. Inductus autem fuit, vt ex aqua vniuerſa eſſe diceret, & in aquam demum reſolui, quia ſperma omnium animalium origo, humida ſubſtantia eſt. vnde veriſimile putauit hoc modo cuncta ex humido oriri. 1.
Deinde, quia 2.
herbæ, ac plantæ vniuerſæ humido aluntur, & fructus ferunt, eius autem penuria langueſcunt, & decidunt. Ter- 3.
tio, quia ignis ſtellarum atque Solis, & ipſe mundus aqueis vaporibus alitur, quam opinionem Homerus quoque approbare videtur, qui Oceanum, & Thetim, aquarum deam, omnium eſſe parentes deorum affirmat. Sanctum præ- 4.
terea erat deorum per Stigem paludem iuramentum, quod nemo audebat impune violare. Calor inſuper ex humido 5.
fieri videtur, eſt enim humidum quodammodo caloris materia. Amplius, vita animalis in humido verſatur, vi- 6.
uere autem in viuentibus eſt eſſe: humidum ergo, rebus principium eſt eſſendi. Is princeps philoſophiæ extitit, qui opinatus eſt, diis eſſe plena omnia. Vbi Themiſtius illud de proximo congruebat: Iouis omnia plena compite, & omne forum. Idem quodammodo Zenon ſentire videtur. qui Deum meare per omnem ſubſtantiam cenſuit. Veriſimile quoque eſt idem poetam ceciniſſe. Spiritus intus alit, inquit, & per terras tractusque maris Deum meare. Sane in ſubſtantia intellectuali Deum eſſe intellectum, in animali animam, in naturali naturam, in affectu affectionem, & habitum, eſſe putauit. Hanc autem Thaletis opinionem, & ſi prius oppugnare videretur philoſophos, eam tamē alibi approbat potius, dum omnia eſſe plena animæ aſſerit. Is igitur, atque Anaximander eius auditor, primi poſt diluuium philoſophiæ ſtudium in Græcia excitarunt. teſtes ſunt Simplicius & Galenus. De hoc philoſophus primo met. copioſè diſſerit, & in libris politicorum primum fuiſſe oſtendit qui Lunæ Solisque defectus inuenerit. Cui ſuffragari poteſt Platonis dictum: Dum, inquit, *Thales cœlum ſuſpiceret, intentus ſyderibus in foueam cecidit, quem Thracenſis quædam eius ancilla facete nimium carpſit, quod quæ in cœlo ſunt prauidere contenderet, quæ vero proxima & ad pedes, non videret.* Latet enim philoſophum, non modò quid agat eius proximus, ſed fere homo ne ſit, an brutum, quid autem homo ipſe ſit: quæ actio eius, aut paſſio ipſius hominis propria, ſtudioſè perquirit. Etenim, ſi quando vir talis, vel priuatim cum aliquo, vel publicè in iudicio, ſiue alibi de his, quę ad pedes & in conſpectu ſunt diſſerere voluerit, riſum mouet, non Thracenſibus ſolū, verumetiam & cæteris gentibus: quippe cum in foueas, ambiguitatesque multas propter harum rerum imperitiam incidat. Huius etiam meminit Diu. Auguſtin. *Rerum naturas ſcrutatus* loquit, *Thales, ſuas diſputationes literis mandauit, aſtrologiaq. numeris comprehenſis, defectus Solis & Lunæ prædicere potuit. Aquam tamen putauit rerum eſſe principium, & hinc omnia elementa mundi, ipſumq. mundum exiſtere.* Quamobrem cum à piſcatoribus Mileſiis, iuuenes quidam iactum eſſent mercati, hique menſam auream traxiſſent, contendentibus vtriſque de menſa, Apollo conſultus, iuſſit ſapienti dari. Data eſt ergo primum Thaleti, qui à multitudine Ionia ſapiens exiſtimabatur. hic eam miſit alij ex illis ſeptem: qui alii remiſit, quoad ventum ad Solonem, qui menſam iuſſit Apollini, nempe vere ſapienti dari. Na-

Thaletis opinio de creatione mūdi.

lib. de dog. philoſoph.

Rationes Thaletis.

1. de anima tex. 86.

Homerus.

Zenon.

Virgilius. 6. Æneid.

1. de anim. 3. de gener. anim. c. 11.

in prologo phyſ. 1.

Gal. lib. de hiſt. philoſ.

Philoſophus.

Plato. lib. de ſcient.

lib. 8. de ciu. c. 2.

Menſa aurea.

De mũdi principio.

tus eſt Olympiadis, 35. anno primo, vt Apollodorus numerat apud Laertium, Romuli, atque Achas regum temporibus.

CAP. II.

Anaximandri poſitio.

Infinitum rerum cauſa.

THaletis diſcipulus, atque ſodalis Anaximander, ipſum infinitum rerum omnium generationis, atque corruptionis cauſam eſſe dixit. Nam ex ipſo ait cœlos ſegregatos, cæteroſque mundos numero infinitos: corruptionem vero & generationem multo prius ex infinitis arbitratur ſeculis in ſeipſis reuolutis. Ex hoc igitur principio infinito omnia primum oriri, & in hoc tandem deuenire arbitratus eſt. hic Cylindri formæ eſſe terram aſſerit, tantæque profunditatis, vt ad latitudinem, profunditas tertia pars inueniatur. Ait præterea, ſpermaticas vires ex ſempiterno calido ac frigido in origine huius mundi denſae fuiſſe, ac aliqua ex flammea pila, aere hoc circumuoluta, vt teſta nucleus diruta, & in quoſdam circulos explicata, Solem, ac ſtellas conſtituiſſe hæc ad hominem primo ab animalibus natum: nam alia, inquit, videmus cito, poſteaquam nata ſunt, ad propria pabula per ſe venire, hominem vero diuturna egere lactatione. De hoc Auguſt. vbi ſupra loquens, ipſum in his rerũ operibus diuinæ menti tribuiſſe aſſerit nihil. Cicero quoque *Anaximandri, ait, opinio fuit, natiuos eſſe deos longis interuallis orientes, occidenteſque, eoſque innumerabiles eſſe mundos: ita eandem eſſe qui faceret, & ex quo faceret, & qui fieret, contrarietates quæ in ipſo ſunt*: hoc quoque Ariſtoteles ſubindicat. Reprehenditur autem, idque iuſte à Plutarcho, Euſebio, aliiſq; philoſophiæ cultoribus, quod non aperuerit infinitum illud aer ne, an aqua ſit, aut aliud quoddam corpus. deinde ſubiectam materiam adducens, efficientem cauſam deſeruit: infinitum enim nihil aliud quam materia eſt, quæ actu eſſe non poteſt, niſi ab efficiente eliciatur. Plotinus præterea his ſuffragatur rationibus: *qui autem infinitum, inquit, materiæ loco ponit, quid hoc ipſum ſit debet exponere: ac ſi ita infinitum eſt, vt id pertranſire quis nequeat, nempe actu infinitum, meminiſſe oportet, non poſſe eiuſmodi quicquam in rebus exiſtere, neq; ſi ipſum per ſe & in ſe infinitum ſit, neque ſi in alia ſit natura, quaſi cuiquam corpori accidens. Profecto neque ipſum in ſe immenſum, quoniam pars quoque eius neceſſario foret immenſa. neque infinitum accidens alteri, quoniam illud, cui accidit ſuapte natura, infinitum minime foret: neque ſimplex, & profecto neque materia. non ergo eſt materia id quod accidit, quoniam in alio eſt. neque materia illud, cui id accidit, ac ſi ſit infinitum: neque compoſitum eſt prima materia, non enim ſimplex, ſed in prius aliquid reſoluendum* Cæterum, ſi Thaletis, atque Anaximandri ſententiam ad pium aliquem, atque ſupernaturalem intelligendi modum adducere liceat; tunc plane recte eos, de rerum principio locutus fuiſſe, apparebit. Thales namque, authore Cicerone, mentem, quæ cũcta ex aquis finxit, ſapientiam æternam, ſolertiſſimam, omniſque pulchri, bonique repertricem vocat; quæ & chaos, nempe aquam cum terra, ad ædificium mundi præparauit, & ipſum mundum ſuperextraxit: atque ideo aquam omnium eſſe principium dixit: quia vero illud chaos, immenſum quoddam corpus putabatur: propterea Anaximander, rerum principium, infinitum aliquod, nempe, chaos antiquum putauit, ex quo omnia extracta ſunt, & ad illud omnia reſoluenda. non enim veriſimile eſt, cauſam mundi efficientem eos ignoraſſe.

Auguſtinus. Cicero de nat. Deor. Ariſt. lib. 1. phyſ. Plot. lib. 4. enn. 2. c. 7. Thaletis, & Anaximandri ſententia laudantur.

CAP. III.

Infinitum mundi principium eſſe ſecundum nonnullos ex philoſophis.

Ariſt. lib. 1. de cælo comm. 33.

VTrum ſit aliquod corpus infinitum, quemadmodum complures antiquorum philoſophorum putauerunt, an hoc ſit vnum aliquod impoſſibilium, non parum ſed multum, inquit Philoſophus ad contemplationem veritatis refert. Etenim hoc fere contradictionum omnium hic; qui de natura aliquid annuntiarunt, principium & fuit, & erit. Sane, rerum quippe naturalium infinitum, materiale principium Anaxagoras, Parmenides, atque Meliſſus eſſe putauerunt. Quare cum illud ſit infinitum, rerum naturalium generationes, quæ per ſeparationis ordinem ab illo fiunt, nunquam defecturae eſſe arbitrati ſunt. Eſt autem infinitum multiplex, primo ceeli, 33. vigore, aut virtute, vt Deus. qui eſt cauſa prima, primumque principium, cum ſecundum Catholicos, tum etiam ſecundum fortaſsis Peripateticos. Infinitum duratione, vtpote tempus, motus, cœlum, & quæ tempore voluuntur æterno, ſecundum aliquorum ſententiam: quod quidem primi rationem principij ſubire non poteſt. Aliud multitudine, vt numerus. Quartum vero magnitudine. in quibus profecto, principij, aut principiati ratio minime inueniri poteſt. In cauſa autem eſt, quia impoſſibili poſito in eſſe, impoſſibile ſemper ſequitur. Cum enim infinita actu magnitudo eſſe non poſſit, aut multitudo, inde fit, vt illud impoſſibile ſequatur, ſi hoc, tanquam verum ſit admittendum. Infinitum autem vigore, mundi principium eſſe Plato confitetur quod plane Catholicam redolet veritatem Magnitudinem vero infinitam, mundi principium Anaxagoras, Parmenides, & Meliſſus aſſeuerant. ſed in eandem puto, quam de Anaximandro narrauimus, incidere ſententiam. Nam ſi impoſſibile eſt, & ſenſui, & rationi, corpus actu infinitum inueniri: non video, quomodo præclariſsimi viri illi, tam abſurde aberrauerint. Si mundus præterea ex infinita magnitudine conſtat, principio, & veteri, & nouo etiam carebit: nullum enim corpus infinitum, iuxta aliquorum opinionem, agens habere poteſt. cum vera quoque ratione aperti ſſime pugnat, quoniam omne actu corpus exiſtens, fine concluditur, ac limite terminatur. at qui plures mundos, eoſdemque infinitos multitudine ſtatuunt, in magnam incidant abſurditatem neceſſe eſt, nempe plura eſſe prima principia, imo infinita prima. vnitas enim mundi, motoris vnitatem oſtendit.

Infinitum multiplex. De mũdi principio.

CAP. IV.

Anaximenis, & Diogenis Apolloniatæ poſitio.

Anaximenis ſententia.

ANaximenes vero, atq; Diogenes aerẽ priorẽ aqua, & maxime principium aliquod ponunt ſimplicium corporum. primo mer. hunc autem aerem genere infinitum, qualitatibus vero finitum Anaximes eſſe putauit, cuius cõdenſatione, ac rarefactione, cuncta gigni arbitratur: motum vero ab æterno eſſe dicit: terram ex aere conſtipato primum omnium factam latam magis, idcirco non abſque ratione ſuper aerem contineri: Solem vero, ac Lunam, cæteraſque ſtellas, a terra ortum habere. Itaque Solem terram eſſe, ait, velocitate motus, caliditatem aſſequutum. Diogenes vero Apolloniata, ſiquidem multi fuerunt, Sinopæus, qui Cynicus eſt dictus, & Syconius hiſtoricus, & ſtoicus, qui legatus fuit Romam cum Carneade, è Critolao, Seleuciæ natus, ſed Babylonius dictus, & Tarſenſis Diogenes, qui de quæſtionibus poeticis ſcripſit, & is ipſe Diogenes Laertius. & qui ætate hos omnes anteceſſit, Diogenes Apolloniata, is elementum, aerem ponit, omnia mouere dicit, mũdos infinitos aſſerit, quos factos eſſe arbitratus vniuerſi motu, quod huc, atque illuc latum, ac alibi rarefactum, alibi conſtipatum. vbi forte conſtipatum fuit, ibi globum factum, & mundum, in quo, quæ leuiora ſunt, ſuperiora petierunt. horum opinionem, diuus Auguſt. recitat, *Anaximanes omnes rerum cauſas, inquit, infinito aeri dedit, nec deos negauit, aut tacuit, non tamen ab ipſis aerem factum, ſed ipſos ex aere ortos credidit. Diogenes quoque Anaximenis alter auditor, aerem quidem dixit rerum eſſe materiam, de qua omnia fierẽt, ſed eum eſſe compotem diuinæ rationis, ſine qua nihil ex eo fieri poſſet. qui autem rationis compos eſt, intellectum habeat, neceſſe eſt, qui planè ſimplici aeris elemento concedi non poteſt. Aliquod ergo diuinum per aeris nomen intellexiſſe videtur, cuius virtutis potentia condita ſunt omnia. Fortaſſe ſub aeris natura, ſpiritus, qui ferebatur ſuper aquas, intelligi poteſt, eſt enim aer ſpiritus, quod ſi ita intelligi liceat, clara eſt, atq; catholica Anaximenis, & Diogenis poſitio: Verbo enim domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Porro ſuam talibus poſitionem inſtruebant rationibus. Rerum principium, inquiunt, omnium ſimpliciſſimum eſt, compoſitum enim, primum eſſe principiũ

Multi Diogenes. Diogenis ſententia. Auguſt. li. 8 ciui. c. 2. Pſal. 32. Rationes Anaximenis.

non poteſt, cum partes compoſito ſimpliciores ſint: ſed 1.
aer eſt ſimplicior aqua: principij igitur ratio, aeri potius,
quam aquæ tribuetur. Præterea, humidum vna cum frigi- 2.
do vitam tollit potius, quam procurat, ſiue conſeruat, ob
impendentem, atq; ad centrum trahentem horridam frigiditatis qualitatem, quare principij rationem, aqua, elementum vtiq; humidum & frigidum ſubire nequaquam
poteſt, ſed aer, qui eſt humidus & calidus. Amplius inter 3.
elementa, aeri potiſſime congruit principij dignitas, tum ob eius ſimplicem naturæ qualitatem, quæ ad principij rationem pertinet, tum etiam ob congruam, quam habet

cum

De mũdi principio.

cum viuentibus rationem. Aer enim, ſpirationis cauſa eſt, qua vita animalis conſeruatur. inſuper aeris mutationes, atque infectiones, vitam, aut mortem ingerunt viuentibus. Ignis namque conſumptiuus eſt, atque entium deſtructiuus potius. terra ſimiliter mortifera ſua nexos groſſitie animantia cuncta: aqua vero humiditate, atque ſua frigiditate, omnia diſſoluit, & confundit. Quare aeris elementum, cum omnium ſit puriſſimum vitæque amiciſſimum: non immerito, omnium eſſe principium dicimus. Verum eos erraſſe dicunt nonnulli: quare ex informi, ac ſimplici ſpiritu, atque aere animalia poſſe conſtitui putauerunt. Impoſſibile autem omnio eſt, principium rerum ſolam eſſe materiam. cum neceſſe ſit efficientem cauſam ponere. ſed ſatius eſt priorem ſequi huius poſitionis ſenſum.

CAP. V.

Hippaſi Metapontini, & Heracliti Epheſii poſitio.

Hippaſi ſententia.

Hippaſus autem Metapontinus, & Heraclitus Epheſius ignem primo met. rerum principium eſſe putarunt, quo extincto, cætera gignuntur: cuius ſolidiorem partem in ſe contractam, atque conſtipatam, terram fieri: terram porro ab igne reſolutam, in aquam verti, & exhalationes aquarum, in aerem tranſire.

1\. Rurſus autem vniuerſa corpora, mundumque ipſum, ignis ardore corrumpi. Principium igitur ignis eſt, inquiunt, quia in eo ſunt omnia, & in eum denuo reſoluuntur.

2\. Amplius, neceſſe eſt, vt principium quidem paruũ corpore, ac tenuiſſimum ſit, virtute vero maximum: ſed ignis, elementorum omnium tenuiſſimus eſt, virtute vero maxime actiuus. atqui ignis non entitate, ſed raritate tenuiſſimus eſt, idcirco ratio huiuſmodi, non multi facienda eſt.

Primo de cælo 33.

3\. Verum rurſus ſeſe rationibus munire conantur. Quod mouet ad eſſe, inquiunt, principium eſt. ſed lumen, quod è cœlo dilabitur, omnia ad eſſe, corporalia mouet porro huiuſmodi lumen, corporis defluxus eſt. quod in perſpicuo per indiuiſibilia fluit, & per perſpicua corpora, intrinſecus ingreditur, atque ita conſtituit omnia. nihil enim eſt, cui lumen non ſeſe intermiſceat, vel quod ſe abſcondat à calore eius. Lucem namque primam, ignem appellauerunt, atque ideo faſſi ſunt omnium eſſe principium. Si ignis, quem iſti principium putant, lucem, quam Deus in mundi exordio condidit, ſubindicet, tunc plane, illorum poſitio nequaquam abſurda reputabitur. lux certe rerum cauſa præcipua eſt, quod ſi abſque aliquo intelligentiæ ſuperioria, atque eminentioris modo capiantur, dubium non eſt, eos non recte de rerum principio ſenſiſſe. Quod enim in aliquod primum reſoluitur, principium vocari non poteſt: ſed quodlibet elementorum, in formam, atq; materiam reſoluitur. nullum ergo elementum, ſimpliciter, verique principij nomen habere meretur, tametſi reſpectu mixtorum, principium dici poſſit.

Lux cauſa rerum.

Elementa non ſunt prima principia rerũ.

1\. Amplius, illud à Philoſopho in phyſicis principium vocatur, à quo alia fiunt, & ipſum à nullo ſed elementa, mutua ad ſe inuicem congreſſione fiunt: non ſunt ergo prima principia rerum. Præterea, formam ſubſtantialem omnino interimunt, & non niſi

2\. accidentalem admittunt. Quare nullum elementum, rerũ principium ſimpliciter dicendum eſſe conficimus. hanc fortaſſis Heracliti mentem, qua credidit orbem quandoq; deflagraturum, vt huc omnia redeant, vnde profecta ſunt. Ouidius ſecutus eſt in metamor. hæc carmina ſubſcribens:

3. phyſ. c. 46

Ouidius.

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus:
Quo mare, quo cœlum, correptaq; regia cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Heracliti opinio.

4. met. c. 22

Auguſt. li. 8. ciuit. c. 5.

Is Heraclitus ſcientiam negauit, omnia entia exiſtimans eſſe ſenſibilia, quæ quoniam continuæ ſubſunt mutationi, idcirco de illis ſcientiam haberi non poſſe putauit. à Cratylo increpatus eſt, quod nec ſemel quidem in flumen intrare poſſet, huius autem meminit diuus Aug. An dij ſempiternò tempore fuerint, an ex igne, vt credidit Heraclitus, an ex numeris, vt Pythagoras, an ex athomis, vt epicurus.

CAP. VI.

Democriti poſitio, Leucippi, & Epicuri.

Democriti opinio. Athomi.

Democritus, quem Epicurus ſequitur. principium rerum aſſerit corpuſcola quædam minutiſſima, quas Athomos appellat ratione cognoſcibiles, ſolidas, non generabiles, nec corruptibiles, omni fractura ſuperiores, quæ alterari non poſſunt. Has in vacuo, & per vacuum moueri aſſerit, quod infinitum eſſe opinatur: athomos quoque ipſas infinitas numero dicit, quibus accidunt figura, & magnitudo ſecundum Democritum: Epicurus autem pondus quoque adijcit: non enim mouebuntur, inquit, niſi pondere differantur. figuras porro athomorum nec infinitas, & eiuſmodi eſſe aſſerunt, vt frangi non poſſint. Athomos enim dicta eſt, non quia minima ſit, ſed quia diuidi, aut frangi nequeat. Athomos autem eſſe dicunt, quia vacuum, atque vnitas elementa ſunt Leucippus autem, & ſocius ipſius Democritus, ait philo. in primo metha. elementa quidem plenum, & vacuum eſſe aiunt, vt ens quidem illud, non ens vero hoc aſſerentes; corpora nanque naturalia ex athomis componi dixerunt. quia vero indiuiſibile additum indiuiſibili non facit maius, & vnumquodque corpus altero maius aut minus eſt, idcirco inter athomos, quas plenum appellabant, vacuum interponebant; vt reſpectus ille, qui inter corpora inuenitur, ſeruaretur. Omne igitur corpus ex pleno & vacuo conſtare putauerunt: nam totum ex ſuis partibus reſultat. Porro, primæ corporum naturalium partes, athomi ſunt, cum in priores minores diuidi nequeant corpus autem naturale vnumquodque totum quoddam eſt. quare neceſſe eſt ex vacuo & pleno componi. Cæterum, quanquam omne corpus naturale, quod eſt totum ſimilare, Athomis, quæ Philoſophus minima naturalia appellat. conſtare probabile ſit, quo tamen eſt totum eſſentiale. atque diſſimilare. vt puta animal, ſtirps, aut mixtum, ex materia prima, & forma prima, veluti ex primis, & remotiſſimis partibus, & ex quatuor elementis, tanquam propinquioribus, & ex ſimilaribus membrorum officialium, adhuc partibus propioribus, & ex membris officialibus, vt ex proximis partibus conſtet, neceſſe eſt. hunc autem ordinem in libris de ſtirpibus, & animalibus Philoſophus manifeſtat: Corpus itaque naturale, quatenus ſimilare eſt, ex Athomis, tanquam ex partibus ſimilaribus componitur, non autem, quatenus eſt eſſentiale, ſicut ſupra diximus. Democritus ergo ex Athomorum congregatione caſualiter mundum factum eſſe dicebat & nedum iſtum, quem videmus, ſed infinitos prorſus, quatenus in diuerſis infiniti vacui partibus Athomos congregari contigerit. Quare mundum nequaquam perpetuum eſſe opinatus eſt, materiam vero eius, & motum æterna permanere credidit. Hæc cum extranea nimis eſſet opinio à phil. negligitur. quippe, qui eam reprehenſione dignam non iudicauit. Is nullius ſempiterni principium, aut cauſam eſſe quærendam arbitrabatur. ſed male: ideo à philoſo. corrigitur. *In omnibus*, inquit, *non recte dixit. Etenim triangulus ſuos angulos duobus rectis ſemper æquales habet, cuius tamen æternitatis eſt aliqua alia cauſa.* aut nihil eſſe verum ait, aut nobis non eſſe manifeſtum. Dixit etiam impoſſibile eſſe omnia eſſe generata, quia tempus generari non poteſt. Plato vero ſolus ipſum generat. proinde vniuerſum infinitum eſſe putauit, quoniam à nullo creatum eſt. eorum vero, qui nunc gignuntur fieri per athomorum congregationem. Epicurus Neoclis Athenienſis filius, maieſtati Deorum detrahere conatus eſt, nec aliquid ex non ente fieri aſſerit, ac ſemper vniuerſum ſic ſe habuiſſe, neque aliquid noui fieri, præter id, quod tempore infinito factum eſt, corpuſque eſſe vniuerſum non ſolum immutabile, ſed etiam infinitum, finem bonorum voluptatem ſtatuit. Arguit autem contra Democritum Plotinus. *Neque*, inquit, *athomi materiæ ordinem ſortiri poſſunt. quia nihil omnino ſunt. Omne enim corpus eſt per omnia diuiſibile.* Item, *nulla prorſus natura præter athomos adinuenta, poteſt quicquam ex athomis fabricare, quandoquidem nullus artifex ex materia non continua conficere quicquam valet. Ex diſcretis, viſcoq; carentibus hamor corporum non coaleſcit.* Rurſus nec ex eo, quod vita caret, vita creatur. de Epicuro D. Auguſt. loquitur *Apud Athenas*, inquit, *Epicurei claruerant, aſſerentes res humanas ad Deorum curam non pertinere. Epicurus deos eſſe dixit, ſed ad illos nihil ſpectare de noſtris rebus, nec gratia, nec ira moueri.* Is tunc nedum catholicus, verum etiam nec philoſophus dici poteſt quod quidem latiſſime patet apud Platonem de legibus, & in alijs quamplurimis philoſophiæ libris: & in 4. libro latius diſputaui.

Epicurus

Vnde Athomus dicitur.

Leucippi opinio.

Quomodo corpora conſtant ex Athomis.

Philoſophus.

Opinio Democriti extranea.

Ariſt. 8. phyſ. tex. c. 15.

idem 4. met. c. 41.

ad. 8. phyſ. t. 10.

Epicuri opinio.

Plotinus contra Democritum. lib. 4. enn. 2. c. 7.

Auguſtin. contra Epicurum. lib. 18. ciu. dei.

CAP. VII.

Xenophanis Ariſtippi Metrodori poſitio.

Xenophanis poſitio.

Xenophanes Colophonius nouum quoddam iter ſibi fabricatus eſt, nec generationẽ rerum nec corruptionem vllam eſſe contendit: eſſe namque ſimile quicquid eſt. Nã ſi aliquid, inquit, gigneretur,

De mūdi principio. id non fuiſſe antea neceſſe eſt: quod autem non eſt, id gigni non poſſe conſtat. neque enim non ens faceret aliquid, neq; à non ente fieri quicquam poſſe. Aſſerit autem ſenſus omnes falſos eſſe: rationem quoque vna cum ſenſibus videtur abiicere. Terram vero continue aquis delatam, paulatim in mari longo tempore abituram cenſet. Solem atq; alias ſtellas à nubibus gigni: Is autem, atq; Meliſſus paululū rudiores à philoſopho appellantur primo met. ſophiſtice enim, & non vere, vnum ens eſſe omnia probarunt. *Ariſtippus.* Ariſtippus Cyrenaicus voluptatem bonorum, dolorem malorū finem conſtituit: cæteras ſcientias excludit: illud ſolum eſſe vtile putans, vt quæras ſi quid domi mali, aut boni tibi contingat. *Metrodorus.* Metrodorus Chius, ſempiternum eſſe vniuerſum ait: nam ſic factum eſſet à non ente. Infinitum etiam, quoniam ſempiternum, cum non habeat principium vnde inciperet, nec exitum, quo terminetur. Immobile quoque eſſe rit; quoniam moueri non poſſit, quod non tranſeat. tranſire autem neceſſe eſt, aut in plenum, aut in vacuum, quorum alterum non eſt, in alterum tranſitum non eſt. Sed iſte ignorauit corpora ſibi inuicem cedere, vt in phyſicis legimus: ex aëre autem fieri nubes, denſatam inde aquam, quæ ad Solem decurrens, extinguit ipſum, qui rarefactus, rurſus accenditur: Solem ſiccitate conſtipatū, ex aqua ſplendida, ſtellas efficere: diem etiam ac noctē inde fieri quod Sol extinguatur, atq; accendetur. ecclipſim quoq; extinctione fieri. hæc figmentis ſimilia ſunt, & à vero philoſophiæ genere alieniſſima.

CAP. VIII.
Parmenidis poſitio.

Parmenidis poſitio. Parmenides Eleate, Xenophanis auditor, atque amicus, primum Xenophanem deinde, oppoſitam quandam viam ſecutus eſt. Sempiternum enim, atque immobile cenſet eſſe vniuerſum, quod eſt eos ſecundum veritatem rerum, ſolum eſſe ſimplex, & intrepidum, atque ingenitum. generationem vero eorum eſſe, quæ falſa exiſtimatione videntur eſſe cum non ſint. Affirmat autem ſi quid eſt præter eſſe, id eſſe non ens: Deo vnitatem tribuit, ipſumque verum vnum eſſe, quod habet verum eſſe, alia vero exiſtimatione, ſeu ſenſu entia appelleri. Fuit id vetuſtiſſimæ philoſophiæ ſacramentum, nam & in dogmatibus Chaldæorum, inter alias proprietates Dei, eſt nomen vnitatis, vnde Sibylla *At Deus vnus, ſolusque & celſiſſimus ipſe. Eſt Deus, vnus ſolus, maximus, ingenitusque.* *Vnitas Deo ſoli conuenit. Sibylla. Zenon. Mercurius.* Cum quibus eſt adiuncta ratio Zenonis, ideo Deum eſſe vnum, quia ſit ſummus, ſummum niſi vnum eſſe non poteſt. Mercurius, de quo poſtea dicemus, *vnitas eſt radix omnium, fons & origo.* Damaſcius quoq; Platonicus, *vnitas*, inquit, *tanquam procul obſcure videtur. Si propius acceſſeris, obſcurius, demum cæterarum rerum tollit apprehenſionem: Vnitas ergo honoretur ſilentio, vnitas omnia producit.* Teſtetur quoque Ariſt. in phyſ. & alibi, Parmenidem, & Meliſſum vnum & immobile decreuiſſe principium, eos vero ipſum vocaſſe Deum, & id dixiſſe vnum rerum principium. Parmenides vocat vnitatem, ille autem vnum principium, quo conſtet vnam fuiſſe vtriuſq; philoſophiam: rurſus ipſam vnitatem omnium creatricem vocant. *Vnitas radix omniū.* Quum ergo de rebus diuinis loquantur, non eſt veriſimile eos de principiis rerum naturaliū fuiſſe locutos. Omnes igitur veteres confitentur Deum eſſe principium, & vnitatem, & hanc veterē ait fuiſſe theologiam Ariſt. *Philo in li. de mundo.* Philo Platonicus ſæpe ipſum Deum vnū vocat. Apud antiquos, vt Sophocles, Phocylides, Xenophanes decantabant. *Cicero in academ.* Tullio autore: *Xenophanes*, inquit, *paulo etiam quam Anaxagoras antiquior, vnum eſſe omnia, neque id eſſe mutabile, & id eſſe Deum.* Hoc ſane modo Parmenides à contradictione liberatur, quæ in primo phyſ. ſcribitur. Com. 6. vnum ens immobile eum poſuiſſe dicunt, & 41. Com. plura entia contraria ſtatuiſſe. Aperte ergo contradictio elicitur, quam, ſicut diximus, facile eſt auferri. Vnū certe eſt ens per ſe verum, & immobile: reliqua vero huic comparata, non eſſe magis quam eſſe dicenda ſunt. Ego, inquit, ſum qui ſum. hæc eſt facilis ad docendum methodus, quid Parmenides velit de rerum principiis dicere, atque ita omnis quæſtio caſſeret. Sed Ariſtotelis authoritas plurimum apud modernos valet philoſophos, ideo Parmenidi tacere opus eſt. *Rationes Parmenidis & Meliſſi.* Rationes autem Parmenidis & Meliſſi ita ſyllogiſtice componi conſueuerunt à Peripatheticis, qui eos de principiis rerum naturalium locutos fuiſſe volunt. Meliſſus, omne quod non habet principium, eſt infinitū: omne quod nō generatur, nō habet principiū, nā ſi generatur, habet principiū. ergo quod nō generatur, eſt infinitū. huiuſmodi autē infinitū eſt immobile, & vnū: Omne igitur ens eſt infinitum, immobile & vnum. ſed hæc ſyllogizandi ratio in primis peccat in forma: eſt enim minor in prima figura negatiua, eiuſque probatio eſt ad deſtructionem antecedentis: deinde in materia peccat, nam maior eſt falſa: cœlum namque non habet principium, & tamen finitum eſt. minor quoque falſa cernitur, cum cœlum non generetur, & principium habeat, ſaltem magnitudinis. *Parmenidis Syllogiſmus.* Parmenidis ſyllogiſmus: quicquid eſt præter ens, eſt non ens: ſed quicquid eſt præter vnum, eſt præter ens, quoniam vnum, & ens conuertuntur: Igitur, quicquid eſt præter vnum, eſt non ens. Tunc iterum ſic: ſed vnum eſt, & nihil quod non eſt vnum eſt: vnum ergo tantum eſt ens. In æquiuocis Parmenides verſatur: vnum enim & principium numeri eſt, & ens, ſi principium numeri intelligas. minor eſt falſa. ſin vero ens, tunc vera reputatur: verum adhuc nihil probat, niſi omne, quod eſt præter ens tranſcendenter, non ens, aut nihil eſſe, quod & ipſi verum eſſe confitemur. Maior præterea iſtius ſyllogiſmi, infinita, & negatiua propoſitio eſſe poteſt, diuerſimodeque verificari. *1. & 8. phyſ. 1. met. in li. de cœlo & alibi.* Cæterum, perpetue cum Parmenide Ariſtotelis pugna eſſe videtur, quæ Peripatheticis conſideranda relinquuntur. *Plato.* Extat apud Platonem Parmenides, de vno rerum principio, non paruæ obſcuritatis atque ſubtilitatis dialogus: vbi ſubtiliſſime diſputans, vnum oſtendit eſſe rerum principium ſuper omnia, omniaque ab illo, de quo (Deo authore) alibi dicturi ſumus. *Plotinus. Enn. 4. li. 1. c. 8.* Plotinus quoque cum omnia circa vnum Regem eſſe diceret, Parmenidem in teſtem adducit, *Parmenides in idem ens intellectumq; reduxit, atq; ens ipſum in rebus ſenſibilibus*, inquit, *minime collocauit, dicens, intelligere atq; eſſe idem prorſus exiſtere, idq; immobile, tametſi adiungat illic intelligere.* Parmenides igitur loquens apud Platonem, exactiſſime primū ipſum vnum, quod & præcipue vnum eſt ſolumq; vnum: item ſecundum vnum multa nominat: tertium deniq; vnum atque multa. Nam triplici ordine, inquit Plotinus, omnia circa omnium regem diſponuntur, præcipue vero per primum, ſecunda deinde circa ſecundum, tertia vero circa tertium. *Mundi artifex intellectus.* Mundi artifex apud Platonem, eſt intellectus, quem genuit bonū, ipſe vero intellectus, ſiue idea animam creat. Quapropter apud Platonem cognoſcere licet, ex ipſo quidem bono, mentem, ſeu ideam, ex mente vero animam. catholici dicerent patrem, filium, & ſpiritum ſanctum.

CAP. IX.
Empedoclis poſitio.

Empedoclis opinio. Empedocles Agrigentinus elementa quattuor ponit, ignem, aërem, aquam, terram, eorumque cauſam, amicitiam, & lites: ac à prima elementorum complexione, ſegregatum aërem circumfuſum fuiſſe contendit: Poſt quem ignem erupiſſe, cumque alium locum non reperiret, ſurſum à frigore aëris repulſum. Circa terram autem duos circumferri dimidiatos orbes: alterum ex igne totum, alterum ex aëre maxime, ac ex igne admodum exiguo: & illum diem, hunc noctem eſſe putat. Initium vero noctis à die propter impetum ignis. Solem, natura non eſſe ignem: ſed ignis repercuſſionem, ei ſimilem, quam ab aqua fieri cernimus. Lunam ex relicto ab igne aëre congelato, ſicut grando congelatur, per ſe factam lucem à Sole recipere: mentem non in capite, nec in pectore, ſed in ſanguine diſſeminatam eſſe, ac illis partibus homines magis ſentire, quibus plus mentis ineſt. Is ſolus ex antiquis, præter materialia mundi principia, formale etiam, ſed occulte tamen deſcripſit, tex. vlt. 1. met. naturales quippe, materialem tantum, Anaxagoras vero, materialem, & efficientem, quibus Plato addidit formalem, ſed Empedocles & formalem, & efficientem cauſam attigit: Prima, inquit, philoſophia, vt noua quædam, primoq; ore balbutiens de omnibus eſſe videtur: nam & Empedocles dilucide non dixit. Tertio autem met. comme. 16. cauſam efficientem adducit: Naturales autem, inquit, vt Empedocles ad notius redigēs, dicit ipſum ens vnum eſſe. *Concordia cauſa eſt vnitatis.* Concordiam enim ipſum eſſe dicere videtur, hæc enim cunctis eſt cauſa, vt ſint vnum. bene quidem concordiam ſolam numerauit, quoniam (authore Auer.) vnitas à concordia generatur: vnum enim eſſentialiter primo, cauſa eſt vnitatis, ab eoq; ſiunt omnia; vt abunde docent eius carmina, è quibus potiſſimum in libro de mūdo, quæ etiam ab Ariſt. in prima philoſophia, & in compendio de mundo proferuntur.

Vnitas.

Quæ fuerint, quæ ſint, quæ poſt ventura ſequentur,
Et plantæ viuere, mares & fœmina quaq;,
Atque feræ, volucreſq;, habitanteſq; æquora piſces,
Longæuiq; Dii, quorum eſt veneranda poteſtas.

Deus eſt ipſa vnitas. Audierat Empedocles, Deum vocatum vnitatem, & totam incipientem à diis, id eſt, angelis, creationem in vnum cum altiſſimum fuiſſe relatam. Deus igitur, teſte Empedocle,

De mũdi principio.

lib. 1. tt. 2.

cle, non ſolum eſt vnus, ſed ipſa potentiſsima vnitas, rerum omnium creatrix, etiam ipſorum deorum. Primæ autem philoſophiæ principia materialia Empedocles perſcrutatur. Empedocles vero quatuor adiungens ad ea, quæ dicta ſunt, terram quartum, hæc enim permanere ſemper, & non fieri, dicit: ſed vt multitudines congregari in vnum quando multa in vnum coaleſcunt ob amicitiam, quæ multorum in vnum eſt congregatio: vel paucitate ſegregatio ex vno: lis enim ab vno per paucitatem ſegregat. Mixta igitur amicitia fieri, lite vero corrumpi, manifeſtiſsime docet: & ſic præter principia materialia ex parte agentis alia duo inueniri. Etenim, quemadmodum in hominibus, amicitia congregandi, lis vero virtutem habet ſegregandi; ita planè in entibus, odium, atque amicitia naturalis ſeſe habere videntur.

Lis.

Odium & amicitia in entibus.

Ariſtot. 8. phyſ. t. 14.

Empedocles dicere videtur, inquit philoſophus, *rebus competere neceſſario, vt nunc amicitia, nunc lis vincat, ac eas moueat, in medio vero tempore quieſcant.* Res ſane duobus fieri modis 2. com. eiuſdem libri arbitratur Empedocles: Congregatione quidem, vtpote animalia in undique partes: ſegregatione vero ipſum vniuerſum; idque non ſemel tantum, ſed alternis vicibus, pluries. Duos namque ſtatus, ipſum vniuerſum habere videtur: alterum quidem, quo ſuo in ornatu perſiſtit: alterum vero in ſui, ac rerum confuſione. Porro ex confuſione inornatum. ex ornatu vero in confuſionem, infinito tempore migrat. Alterna certè vice ſic res permutabiles ſunt, videlicet nunc vnum ex multis concordia fit, vtpote (chaos) ex elementis, aut ex vno, multa diſcordia facit, hoc eſt, ex chaos, multa elementa diſtinguuntur, aliaque indiuidua rerum. Et cum toties tranſitus fiat, nunquam ſimul deſinunt, nam vna deficiente, altera regnat confuſionis, diſtinctioniſque conditio. Illud autem vnum, quod ex multis aggregatur, interdum quidem complexione, interdum vero compoſitione eſſe videtur. Complexione plane, quando ſub vna mixti forma, eademque complexione, contraria multa quieſcunt: cuiuſmodi ſunt complexiones animalium, plantarum hominumq; Compoſitione autem, ex varia membrorum iunctura, animantium, atque plantarum corpora compaginantur, tum quidem ex homogeneis, tum verò ex ethcrogeneis. hæc autem diſcordia moueri aiebat, cum mixta in prima componentia, contrariorum natura litigante, reuerti feſtinant: quieſcere vero, ſi ad congregationem amicitia, ad ſegregationem vero diſcordia impellere deſinant.

Res duobus modis fieri.

Philoſophus contra Empedoclem.

Ad hæc, philoſophus ſic reſpondere conſueuit 8. phyſ. Si quies motum præceſsit, profecto illius, aliquam opus eſſe cauſam quietis: quies enim priuatio motus eſt. quare ante primum motum, atque mutationem, aliquam præfuiſſe mutationem, cuius ſane quies, priuatio eſſet, omnino aſſerere oportebit, quod quidem abſurdum eſt. hæc diffuſe expenduntur 8. phyſ. 14. 15. & 16. & com. 7. Vbi motum localem omnes motus præcedere affirmat, quippe qui denuo mundum fieri non arbitratur. Is præterea corpora ſimplicia, ſecundum tempus, motum præceſsiſſe putauit. tex. com. 89. *Erat*, inquit philoſophus, *& ante conuerſionem, aliud graue, aliud leue. Sed vbi infinitum eſt, omnis grauis leuiſq; diffinitio ceſſat.* Et quatuor elementa, & Deum, mundi dixit eſſe principia: in quo certe ab Anaxagora & Anaximãdro diſſentit. Anaximãder enim, cauſam efficientem reliquit: Empedocles vero ſtatis temporibus ſegregandi, congregandique rerum viciſsitudines facit, atque Anaxagoras infinita eſſe dixit ſimilaria, atque contraria, & propterea infinitam rerum fieri migrationem aſſeruit. Sed 3. met com. 15. ponit quidem corruptionis quoddam principium, cauſamque diſcordiam eſſe. Sed non minus quoque ipſa, quam concordia, præter ipſum vnum generare videbitur. cætera namque omnia ex ipſa ſunt præter Deum, dicit:

1. phyſ. com. 32.

In quo differt Empedocles ab Anaxagora.

Ex his, quæ fuerint, quæ ſint, veniantq; futura
Sunt cuncta, arboribus genus hinc, hominesq; feræq;
Hinc ortu volucres, nutritiq; æquore piſces,
Cælicolæq; omnis longæui, numina magna.

Et ſine his etiam patet: nam ſi diſcordia non eſſet in rebus, vnum vniuerſa eſſent, vt inquit, etenim cum vniuerſa conuenerint. tunc vltimo diſcordia extruditur. Quare, cum mundus in rerum diſtinctione conſiſtat, quæ ſine rerum viciſsitudine haberi non poteſt: pateſt. vt generationis mundi cauſa, diſcordia fit. ſed hac iſtius ſententia fit, vt Deus, qui omnium eſt feliciſsimus, minus ſit quam cætera prudens. non enim cognoſcit elementa omnia, quippe cum diſcordiã non habeat: cognitio verò ſimilis ſimili fiat: dicit enim:

Nam terram terra, lympha cognoſcimus vndam,
Aetherq; æthere ſane ignis dignoſcitur igne.
Sic & amore amor, ac triſti diſcordia lite.

Arguit Alexander, Deum non omnia intelligere, philoſophus apertiſsime teſtatur, quoniam quædam melius eſt nõ intelligere, vtpote mala: nec propterea Deus inſipiens reputatur. quomodo ergo, ſi diſcordiam ignoret, minus quam cætera prudens erit dicendus? Sed mala appellat creata quæcunq; non quidem per ſe, ſed ſummo bono comparata: quæ plane Deus intelligit ſeipſum, & non aliunde per rerum adminicula, cognitione accedente. Deceptus eſt autem Alexander, & poſt ipſum Theophraſtus, Themiſtius, atque Auer. qui Deum bona tantum intelligere putauerunt. imo ex hoc Ariſt. tex: Deum omnia intelligere, clariſsime demonſtrauit. Deus namq; benedictus ſeipſum intelligendo, omnia intelligit. Quapropter, naturam agere propter finem, diuinæ, atque naturalis ſcientiæ fũdamentum eſſe, com. affirmat: nam ſi eam diuinus non admiſerit, tunc Deum, eorum, quæ hic aguntur, curam gerere, aſſerere, non audebit. Sed in lib. 4. clarius hæc explicauit. Ad propoſitum igitur de diſcordia, atque concordia negotiũ redeamus. Iam perſpicuum eſt, vt eueniat Empedocli, diſcordiam quidem non magis corruptionis, quam vt res ſint, concordiam vero non magis vt ſint, quam vt corrumpantur, cauſam eſſe: congregans enim in vnum, corrumpit cætera, quæ prius erant diſtincta: atque ita diſcordia, res in chaos confuſas, diſtinguendo generat, concordia vero, quæ prius erant diſtinctæ, congregando corrumpit. Simul etiam mutationis ipſius cauſam, nullam dicit: niſi ita fieri aptum eſſe: inquit enim:

De mũdi principio.

Alexander lib. 1. phil. 12. com. 51.

Deum omnia intelligere.

Deus omnia co[g]noſcit.

2. phyſ. com. 15.

Aſt vbi nutrita eſt ingens diſcordia membris,
Tempore tranſacto dulcis concordia ceſsit,
Fœdere quod magno procedit vtrinq; viciſsim.

Quaſi neceſſarium ſit mutationem fieri, neceſsitatis vero cauſam nullam aſsignat. Idem prudentiam mutari in hominibus, conſiliumque augeri clariſsime docuit, quemadmodum Ariſt. *Mutato*, inquit, *habitu, prudentiam mutari dixit, cum inquit:*

Ariſt. 2. de anima 150. 4. met. 21.

Prudentiã mutari, conſilium augeri.

Ad præſens hominum creſcit ſapientia ſemper,
Vt vario ſemper, mutatur corpore quiſq;.
Sic ſapere eſt illi mutato, ac mente moueri.

Et Parmenides eodem modo dixit:

Namq;, vt quiſq; ſuam retinet per membr reflexa
Temperiem, ſic mente valet mortalis vbiq;.

Anaxagoræ etiam ſententia recenſetur ad nonnullos ſuos familiares, talia ipſis fore entia, qualia vtique exiſtimabunt. Sed in 4. met. clarius hæc declaranda veniunt: nos autem obiter hæc attigiſſe, ſufficiat. Verum Empedoclem tam multa loquentem, ac de mundi principio, mirabili quadam prudentia philoſophantem, recte intelligere, neceſſe eſt atque ita eum à vero non aberraſſe, animaduertere licet. ex quatuor enim elementis, mixta procreari, atque corrumpi, manifeſtum eſt; ſed diſcordia, & amicitia interuenientibus, nempe ſummi voluntate opificis, cuius nutu res viuunt, atque liqueſcunt. ipſe vero ab omni prorſus diſcordia. i. viciſsitudinis mutatione ſecluditur, propterea ex concordia ſolum eum conſtare aſſeruit. *Ego enim ſum Deus* (ait propheta) *& non mutor*: apud quem ſola concordia viget. *Apud Empedoclem* (inquit Plotinus) *diſcordia quidem diuidit, in ipſa vero concordia, vnum ſignificatur.* Iam vero & ipſe id poſuit incorporeum: elementa vero vicem materiæ obtinent. Deinde, ratio ſuperius adducta, qua, cognitionem ex ſimili oriri natura, philoſophus probauit, aduerſus Empedoclem nequaquam militare videtur: Deus enim per ideas, quibus rerum naturæ diſtinguuntur, omnium eſt cognitor. Inſuper, quietem, vnde opifex mundum fabricare exorſus eſt, non oportet præcedentis fuiſſe mutationis finem. Non enim proprie, ſed ſimilitudine potius, quies illa nominatur. Qualis ergo ſit de mundi principio Empedoclis ſententia, dictum eſſe puto.

Anaxagoras.

Defenditur Empedocles.

Malach. 3.

Plotinus lib. 1. Enn. 5. c. 9.

CAP. X.

Anaxagoræ poſitio.

DVplicia ſunt Theologiæ Chaldaicæ, de mente ab æterno genita teſtimonia, Magorum, & Sibyllarum: in dictis autem Magorum à Zoroaſtre deſcendentium hoc habetur: Omnia perfecit pater, ac menti tradidit ſecundæ. At Theologia noſtra, patrem dicit creatorem omnium, ac per filium omnia creaſſe: ille autem, mens ſecunda dicitur, ſi ad patrem referatur: ſi autem ad res viſibiles, & inuiſibiles, prima vocabitur, quarum hæc ipſa mens fuit principium. Mens autem hæc mortalibus nota, primum principium ab eis vocabatur. hanc Magorum Theologiam ſecuti ſunt poſteriores philoſophi, qui bonum in primo loco, deinde mẽtem con-

Mens.

Magorum Theologia.

Digitized by Google

De mũdi principio. ſteterunt. Siquidem idem ipſi Chaldæi, genitorem Deum non ſolum patrem, ſed & Deum appellant: mentem verò, primogenitam, & vnigenitam. *Chaldæi.* Anaxagoras eoſdem imitatus, pronunciauit omnium rerum principium mentem, quam ſapientiſſimam cenſuit, & vocauit, ſine complexu, *principium omnium rerum eſt mens* ſine alterius rei mixtione, quod proprium, ac ſolum Dei eſt. Eidem menti omnia dabat Anaxagoras. atque Moyſes apud Hebræos, & Triſmegiſtus apud Ægyptios, prædicans eam aggreſſam chaos modificaſſe, digerendoque res creaſſe. & cum omnia immota eſſent, motum eis dediſſe. Ariſtophanes vero ait, chaos erat, & nox, erebuſque. Democritus, Empedocles, & Anaximander mixturam rerum, & omnium commixtionem aſſeruerunt quos ſequens Cicero ait: *Vt enim faber, cum quid ædificaturus eſt, non ipſe facit materiam, ſed vtitur ea, quæ ſit parata; ſic iſti prouidentiæ diuinæ, materiam præſto eſſe oportuit, non quam ipſe faceret, ſed quam haberet paratam.* *Cic. lib. de nat. Deor.* Sed in quo ab homine illa diuina vi differret, ſi vt humo ſic etiam Deus, ope indiget aliena? *ſiquidem maius eſt propria facere, quam aliena diſponere*, inquit Lactantius. *Chaos contra Ciceronem.* Heſiodus chaos, noctem, & tenebras, non rerum eſſe principia ſtatuit; ſed ex principijs orta: ait enim in Theagonia, ex principio, & ſi quando aliquid primo factum eſt, eorum eſt. certe primum chaos factum eſt. de chao autem erebus nigraque nox nata ſunt. *Heſiodus.* Orpheus quoque idem teſtatur, dicens: à tempore æther, & chao prodijt, hoc eſt, ab æuo forma & materia emanarunt per artem patris. *Orpheus. Lactantius.* rurſus dicit:

Vnus perfectus eſt, qui cuncta creauit,
Cuncta fouens, atq; ipſe ferens ſuper omnia ſeſe.

Ouidius quoque in methamor. lib. hanc Anaxagoræ ſecutus eſt ſententiam, ait enim: *Ouidius.*

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cœlum:
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere chaos.

Didicit ergo Anaxagoras hanc à veteribus creationem, ab Euripide quem ferunt illius præceptorem extitiſſe. *Euripides.* Tum non mundum ſolum didicit creatum, ſed rationem quoq; creandi, vt mens informe, & immobile chaos formauerit, motumque dederit omnibus quondam quieſcentibus. Plato in Phædone. *Plato.* *Audiens, inquit, ex libro Anaxagoræ, mentem eſſe mundi ædificatricem, hac ſum mirifice lætatus. nullamque puto probabiliorem reddi poſſe rationem.* Nam cum mens ſit ſumma ſapientia, omnia ſapientiſſime fecit. De hac Plato in Cratylo: *Eſſe, inquit, iuſtitiam, quã Anaxagoras mentẽ dixit, aſſerit Cratylus: quæ cum ſit imperatrix, nulliq; commixta, eam tradit omnia creare, per omnia commeantẽm.* *Virgilius.* hinc Platonicus Poeta ait. *Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.* *Macrobius.* Macrobius decerpſit nonnulla ex ipſis Platonicis, vt refert in ſomnio Scipionis, primum bonum omnium, mentem ex ſe genuit, originales rerum ſpecies continentem. *Philo.* Philo vocat eam mundum archetypum: Plato mundi authorem, apud quẽ (teſte Laertio) idem eſt mens, & author. Si itaque Anaxagoræ poſitio bene expendatur, Moyſi, atque Mercurio, de mundi principio philoſophantibus, conſenſiſſe videtur. Porro Ariſt. non amice Anaxagoræ ſententiam perſcrutatus eſt, qui aſſerit à chaos, ad creationem, tempus infinitum interceſſiſſe. *Philoſophus non recte Anaxagoram expoſuit.* Non enim Anaxagoras, æternitatẽ confuſionis ſtabiliuit, etiamſi dicat chaos præceſſiſſe creationem: quemadmodum Moyſes & Heſiodus prædicant, antea vacuam terram inuiſibilem fuiſſe, & Mercurius vmbram in humidam materiam labentem, deinceps terram, cœlum, lucem apparuiſſe, quos nemo putabit tamen tempus æternum, ab illis exordijs ad res creatas interieciſſe.

CAP. XI.

Ariſtotelis rationes contra Anaxagoram.

Ratio. 1. IN primo met. lib. com. 2. Anaxagoras autem Clazomenius, qui ætate, inquit, quidem prior eſt Empedocle, operibus vero poſterior, infinita principia dixit eſſe: penè enim ſimilaria omnia, quæ complurium concretione ſimilium generantur, diſcretione vero, intereunt. Diſſimilaria, in lib. de gener. & corrup. ſimilarium congregatione, quæ diuerſæ rationis ſunt generantur. quemadmodum animal generatione carnis, nerui, & huiuſmodi, quæ ſpecie differunt, ſed ſimilare eſt vnumquodque, eorundem autem ſegregatione diſſoluuntur. Ex quo apparet, ſecundum ipſius ſententiam, à mundi exordio, omnia fuiſſe permixta. Sed abſurdum eſt, inquit philoſophus, hæc velle dicere, quippe, cum mundus, rerum diſpoſitione pulcherrimus ſemper extiterit.
2. Simplicia præterea, compoſitis priora ſunt, quare in- permixtum, atque ſimplex, mixto, atque compoſito, natura priuserit. *De mũdi principio.* Amplius, illa ſola miſcibilia ſunt, quorum ad inuicem tranſitus, per alterationem eſt naturalis: eſt enim mixtio, miſcibilium alteratorum vnio. 3. Non ergo quodlibet, cuilibet miſcetur corpori. 4. Adhuc, quorum eſt permixtio, eorundem eſt ſeparatio. nam miſceri nequeunt, *tex. 33 & 34.* quæ per ſe non habent aptitudinem exiſtendi. Sed paſſiones, atque accidentia (vt dicunt) Anaxagoram ſenſiſſe, 5. ſubſtantijs permixta ſunt, quare ab illis quoque ſeparari poſſent, quod certe falſum eſt. Addit 1. phyſ. alias ſane rationes, ad quas Anaxagoram reſpexiſſe arbitratur. Infinita, inquit, ab Anaxagora poſita ſunt, tum quia communẽ poſitionem naturalium veram eſſe ſumit, quod nihil ex eo, quod non eſt, exoriatur: quocirca hac intentione, cuncta præfuiſſe aiunt, vnde fiebat, vt generatio nihil aliud, quã alteratio eſſet, vel congregatio potius, atque ſegregatio, Tum etiam, quia contraria ex ſeſe mutuo fiunt: quare nihil fit. quin illi ue contrarium præfuerit, ſicque omnia in 6. quolibet inerant. Vnde Syllogiſmum Anaxagoræ talem eſſe dicebant. *Syllogiſmus Anaxagoræ.* quicquid fit, aut ex ente, aut non ente, fit. non quidem ex non ente, quia ex nihilo nihil fit: ergo ex ente omnia fiunt. illi igitur inerant ſingula, ex quo omnia fiunt: atque ita quodlibet actu erit in quolibet: omne enim, ex omni generatur, & quodlibet, ex quolibet, nam quodlibet ex quolibet oriri videmus. Porro 8. phyſ. comment. 2. intellectum, qui eſt Deus apud Anaxagoram, elementa ſegregaſſe, deſcribit. Cum, inquit, omnia ſimul eſſent, atque quieſcerent tempore infinito, mentem motum cepiſſe, & ſegregaſſe. *Contra Anaxagoram arguit.* Sed de hoc ſuperius dictum eſt. Verum contra Anaxagoram, quaſi hæc ſentientem ita argumentatur. Si motus, inquit, incepit, tum vel mouens, atque mobile non ſemper fuerunt, vel aliquo præpediebantur, quo minus motum exercere non poſſent. non primum quidem, ne mouens primum, atq; mobile, de non eſſe, ad eſſe, migraſſe dicamus, atque ita de nouo genita quod abſurdum, imo impiũ eſt. hoc de primo motore ſentire. Neq; etiã ſecundum, nam aliquam, ex parte motoris, aut mobilis, aut amborum diſpoſitionem impedimento extitiſſe neceſſe eſt. quo fit, vt alterari mouens, vel mobile, vel vtrumque opus fuerit, antequam moueret, ſicque alterationem, motum circularem præceſſiſſe, pronunciabimus. Sed de his in argumentis adducendis, latius erit differendum. Et 37. *eiuſdem* 8. intellectum, ſeu mentem huiuſmodi aſſerit eſſe impaſſibilem, impermixtam, proprietates veri principij, (authore Auerroe) nobis innuens, *Auer.* idem 3. *de anima tex.* 4. Neceſſe itaque eſt, quoniam omnia intelligit, impermixtum eſſe, ſicut dicit Anaxagoras, vt cognoſcat, atque percipiat alienum. Et 1. *de anima* 34. *tex.* Solus autem Anaxagoras, impaſſibilem dicit eſſe intellectum, & commune nihil aliorum habere, 8. *phyſ. tex.* 37. Quocirca & Anaxagoras recte dicit, mentem inquiens paſſionis expertem eſſe, atque impermixtam, nam eam eſſe principium motus contendit. Et 77. Anaxagoras quoque mentem. quæ prius mouet ſegregare contendit. In mundi igitur generatione, non ſine artis prudentia, intellectu vſus eſt. 1. *met.* 2. quamuis alijs in rebus cauſam efficientem neglexerat 2. *phyſ.* 75. ſuapte natura ſunt talia, quæ neceſſario ſunt, & fiunt, atque apta ſunt. Etenim & ſi aliam cauſam dixerint. hic quidem concordiam, & diſcordiam, ille vero mentem, tangunt illam ſolum, eam valere finentes. Quam ob cauſam à Socrate in Phædone Platonis vehementer incuſatur. *Socrates accuſat Anaxagoram.* *Cum legiſſem, inquit, Anaxagoram dicentem omnium cauſam eſſe intellectum, magna lætitia perfuſus, putaui magiſtrum iam me Anaxagoram inueniſſe, qui mihi diceret omnia ab intellectu eſſe diſpoſita. ſæpè libros eius perlegi: & progreſſus, aerem, aquam, ignem, cæteraq; huiuſmodi afferre Anaxagoram videns, eiq; cauſas rerum attribuere, nec intellectus, aut rationis aliquid, magna de ſpe decidi* Plotinus quoque ſuum etiam in Anaxagoram ſatagit ferre iudicium. *Plotinus. lib. 4. en. 2. c. 7.* Anaxagoras mixturam, ait, quandam inducens, velut aquam, dicenſque hanc non aptitudinem quandam habere ad omnia, ſed actu omnia continere: profecto intellectum, quem introduxerat, tollit è medio; quippe cum non dicat eum formam ſpeciemque tribuere, ſed cum materia ſimul, impoſſibile quidem eſt ſimul eſſe. Ferunt enim nonnulli, ſi fas eſt credere, duo Anaxagoram poſuiſſe principia, intellectum videlicet, & materiam, quæ neque ab intellectu fit, neque ab eo nouas accipiat formas; ſed ipſa in ſe cunctas habeat, *Duo principia poſuit Anaxagoras.* confuſas quidem, atque imperfectas, quæ ab intellectu diſcernantur: Imperfecta eſt igitur materia, quæ ſua expedire non valet. Si enim miſtura ipſius eſſe eſt particeps, certe ens ipſum antiquius eſt. quod ſi & ipſum ens miſtura quædam eſt, alio quodam his opus eſt. Quamobrem, ſi neceſſe eſt rerum artificem eſſe priorem, quid nam oportuit

ſpecies

De mũdi principio. ſpecies ſecundum exigua in materia eſſe? Deinde intellectum inextricabili negotio confuſa diſcernere? cum liceat materiæ ſiquidem ſit non qualis, imprimere qualitatem, atque formam per totam extendere. Poſtremo, qua ratione fieri poſſit, vt in quolibet omnia ſint, profecto non video.

Defenditur Anaxagoras. Sed fortaſſis Anaxagoræ intentionem non perceperunt. ipſe nanq; cum triplicem mundum ſtatuiſſet, quodlibet eſſe in quolibet aſſeruit, vtpote quia nihil in vno illorũ inuenitur, quin in alio ſimile reperiri nõ poſſit. Quod n.

Quodlibet in quolibet. in mũdo ſenſibili eſt ignis, in cœleſti eſt Mars, & in intellectuali eſt Seraphin. Itẽ, quod hic eſt aqua, in cœlo eſt Luna, & in angelis Cherubin. Præterea, ſummum omnium opificem, qui cuncta creauit, ab omni dixit paſſione eſſe liberum, ab omni concretione ſemotum. quod etiam omnes propemodum philoſophos confiteri non ambigimus. Is extitit macte virtute Philoſophus, qui philoſophandi amore agros ſuos dicitur incultos reliquiſſe.

Cauſam efficientem rationalem qui primus inuenit. Is primus efficientem cauſam rationalem arbitratus eſt, quæ confuſa prius in ordinem redegit. paruum autem defuit, quin ita dicentem Athenienſes lapidibus obruerent, quia videlicet non Solem, ſed Solis creatorem venerabatur bonum, vt mouens dixit eſſe principium. 12. met. com. 52. & 2 phyſ. 75.

Laus Anaxagoræ. Anaxagoras autem vt mouens quod bonum principium, intellectus. D.

Aug. lib. 8. ciuit. c. 2. Aug. *Anaxagoras vero, Anaximenis auditor, harum rerum omniũ quas videmus effectorem, diuinum animum ſenſit, & dixit: Ex infinita materia, quæ conſtaret, diſſimilibus inter ſe particulis, rerum omnium genera pro modulis, & ſpeciebus propria ſingula fieri, ſed animo faciente diuino.* ſed de Anaxagoræ poſitione hæc dicta ſint.

CAP. XII.

Pythagoræ poſitio.

Pythagoræ opinio. Pythagoras Samius, Italici philoſophorum generis author, a quo philoſophiæ nomen exortum eſt, Deum, & animas noſtras, cunctaque quæ fiunt in mundo, numeris conſtare aſſerunt, ex eorumque harmonia, atque concentu vniuerſa generari. hos quidem

Plato. numeros poſtea Plato, ab Italicis philoſophis, qui Pythagorei vocabantur, accipiens, clariores reddidit. *Eſt enim*

1\. *numerus, authore Pythagora extenſio, atq; actio ſeminalium ra-*

Quid ſit numerus. *tionum in vnitate regnantium.* Præterea, *numerus eſt*, inquit, *primum in diuina mente conſiſtens, a quo, & ex quo omnia componantur. & permanent ordine quodam indiſſolubili inuicem diſtri-*

2\. 3. *buta.* Item, *numerus eſt exemplar* (vt ait Pythagoricus Hippa-

Numerus. ſus) *fabricæ mundanæ primum, & inſtrumentum mundani fabri*

Philoſophus. *iudicatorũ.* Vel, vt inquit Philolaus, *numerus eſt imperiſa quædam, & ex ſe progenita ſempiterna mundanorum perſeuerantiæ con-*

1\. *met. 2.* *tinentia.* Pythagorici, inquit Ariſtot. *Mathematica, entium omnium principia eſſe poſuerant. numeri quidem elementa eſſe par, atq; impar. quorum certe alterum finitum, alterum infinitum eſt. ſed vnum ex vtroq; hoc eſt.* Et tertio phyſ. 26. & hi quidam par infinitum eſſe aſſerunt. hoc enim comprehenſum eſt, & ab

Par, & impar. impari ipſo. & primo met. com. 3. omnium ſubſtantiam numerum eſſe affirmant. Primæ autem numerorum differentiæ, par, & impar. par autem, quia continui diuiſionem ſequitur, infinitatis principium iure nominatur. Eſt enim par, numerus diuiſioni aptus: impar vero, cum par ſub ſe contineat, habeatque vnitatem, diuiſionem refugientem, omneſque per ordinem ſibi additus numeros, quadrati figuram retinentes, finiti nomen accepit.

Trinarius. Trinarius nanque, primus profecto numerus impar, vnitati, quæ eſt principium numeri, ſi addatur, quaternarium efficit, primum vtiq; quadratum. Rurſus, ſi quinarius, qui eſt ſecundus impar, quaternario fuerit connexus, nouenarium conſtituit &c. Secus autem ſe

Par numerum infinitum, impar finitum. habet numerus par, quippe, qui nunquam in eadem permanet figura. Binarius enim, primus numerus par, vnitati coniunctus, ternarium reddit, cui, ſi addideris quaternarium, ſeptenarium habebis: atque ſic deinceps adeuntibus paribus, figuram ſemper mutare conſpicimus. hanc ob cauſam puto, parem numerum, inſtar materiæ nouam quotidie figuram, ſeu formam acquirentem, infiniti; imparem vero eundem, veluti formam, ſtatum retinentem, finiti ſubire rationem. Quare, cum infinitum, materiæ vi-

Maſculus & fœmina. cem obtineat, finitum vero formæ, idcirco, parem numerum, fœminam, imparem autem maſculum nominauit. Materiæ certe, eſt pati, formæ vero, agere. Porro vnitas, & ſi actu non ſit, virtute tamen par, atque impar numerus eſt. Quid enim aliud eſt numerus, niſi multitudo ex vnita-

Vnitas virtute eſt par & impar. tibus collecta? principia ergo entium ſunt par, & impar, finitum, & infinitum, ſi materia, & forma ſecundum nonnullos Pythagoræorum. vnitas, paris, atque imparis, principium eſt numeri: par vero, & impar, numeri. numerus

De mũdi principio. autem principium eſt cœli. cœlum vero, omnium, quæ ſub ipſius ambitu continentur. Omnium ergo principium eſt

Vnum eſt omnium principium. vnitas, quod etiam Plato approbat, aſſerens in Parmenide, vnum eſſe ante ens, & Triſmegiſtus omnium fontem vnitatem vocat, vt paulo poſt dicturi ſumus. Alii vero ex eiſdem Pythagoricis, principia decem inquiunt eſſe ea, quæ per ſeriem dicuntur, videlicet.

Perfecta	Imperfecta.
Finitum	Infinitum.
Impar	Par.
Vnum	Multitudo.
Dextrum	Siniſtrum.
Mas	Fœmina.
Quies	Motus.
Curuum	Rectum.
Lumen	Tenebræ.
Bonum	Malum.
Quadratum	Altera parte longius.

Crotoniates Almæon. Sed Almæon Crotoniates, noſter compatriota, qui fuit, cum Pythagoras ætate eſſet ſenex, oppoſitiones rerum dixit eſſe principia, non quidem determinatas, ſed quaſuis, vt album, nigrum, dulce, & amarum, bonum, & malum, magnum, paruum, & ſimilia. Itaque in huiuſmodi oppoſitionibus, nullum certum numerum determinauit. Ad quam tamen cauſarum reduci poſſint, dilucide quidem ab illis non eſt pertractatum. Sed videntur in materiæ ſpecie elementa collocari; verum generatio quã ipſi poſuerunt, figmento ſimilis, authore Alexandro, eſſe videtur; licet aliqui ex ipſis, cauſam efficientem tetigerint. Numeros igitur, cunctis rebus naturalibus priores eſſe dixere Pythagorici: nulla enim res, abſque numero poteſt eſſe, ſed neque cognoſci quidem omnino. Amplius, in quibus, eorum quæ fiunt, ſimilitudines rerum eſſe videntur, vere principia vocantur, rei plane gignendæ in ſuo principio, ſimilitudo quieſcit. nam omne genitum, ſui fere ſemper principij ſimilitudinem gerit. Porro in numeris clarius quàm in corporeis elementis, eorum quæ fiunt ſimilitudines apparent, omnia enim quæ fiunt, ſecundum naturam, numeris videntur eſſe ſimilia. Non temere ergo dictum eſt omnia in numero, pondere, & menſura, Deum feciſſe. Tolle ſane numerum in rebus, & omnia erunt permixta, atque confuſa.

CAP. XIII.

Rationes aduerſus Pythagoræos.

Quoniam, par, & impar, finitum, & infinitum, entium principia nonnulli poſuerunt, inſufficienter de rerum generatione eos locutos fuiſſe animaduertere licet. Generatio enim rerum ſine motu eſſe non poteſt, ſed neque motus, abſque cauſa efficiente, quam illi fere neglexerunt. 1.

Item ſi magnitudines ex numeris conſtet, vt ipſi dicunt, cum numerorum rationes, ne dum ſenſibilibus, verumetiam Mathematicis attribuantur corporibus, naturalia, grauia, aut leuia corpora appellare non poſſumus; alioqui eadem facilitate, mathematica ſimiliter, grauia, aut leuia eſſent dicenda. quod profecto abſurdiſſimum eſt. 2.

Adhuc, nullum plane principium, eſſentialiter corpus conſtituit aliquod, niſi eidem incorporetur: ſed ſi numerus, principium mundi, corporibus eſt connexus incorruptibilibus, ab illis vtique ſine ipſorum corruptione, ſeparari non poteſt. Tum ſic, aut vnus eſt numerus, entium omnium principium, qui à corporibus ſeiungi non poteſt, aut aliquis alius. Sed de huiuſmodi numero à Pythagoricis nihil dictum eſt. Quare non recta de rerum principiis ſenſiſſe, manifeſtum eſt. 3.

CAP. XIV.

Argumenta pro Pythagoricis defendendis.

Quod eſt cauſa proportionis, illud etiam mundi principium vocatur, mundus enim in proportione conſiſtit: ſed numerus proportionis cauſa eſt, vt patet in tripla, & quadrupla proportione, & ſimilibus. numerus igitur mundi principium eſt. *Rationes.* 1.

Amplius, quod eſt cauſa rei, vt ſit vna, merito illius principium appellatur: quælibet nanque res eſt vna natura, quæ ipſa eſt hoc, quod ſit. ſed vnitas, authore Euclide 7. Geometriæ eſt cauſa, vt quælibet res vna ſit. vnitas ergo rei principium eſt. 2.

Item, à quo res habet eſſe, vt ſit, ab eodem quoq; vt ſit vna: ſed ab vnitate, res vna dicitur, quẽadmodum album ab albedine: res ergo per vnitatem eſſe habere videtur. 3.

Adhuc, ſicut forma eſt principiũ rerũ, ita & vnitas 4.

formæ,

De mũdi principio.

formæ, nam forma realiter à ſua vnitate non differt; ens enim & vnum re nequaquam differre ſcimus. ſed forma eſt, principium rerum naturalium, 1. phyſ. comm. 70. *ad argumenta*. Verum quidem eſt, vniuerſum in proportione conſiſtere, ſed illa rerum principium dici non debet, vtpote, quæ vniuerſum ab agente diuino conditum, non præcedat, ſed ſequatur. Ad alia. vnum & numerus, ſi tranſcendenter intelligantur, rerum vtique principia ſunt, ad minus ſecundum rationem, ſecus autem, ſi quantitatis partes eſſe dicantur. hoc modo vnitas formę à ſua forma naturaliter differt. Sed Pythagorici, Mathematica, in quantitatis genere haberi volebant, ideo illorum numeros, rerum principia non eſſe dicimus. Cæterum cum de cœli principio philoſopharentur, duo principia eſſe arbitrati ſunt. 2. cœli: comment. 11. Quamobrem & Pythagoricos admirabitur quiſpiam, ſola hæc duo principia protuliſſe. Et 10. met. comm. 6. vnum, ſubſtantiam vocauerunt. *Verum, inquit, vnum ſubſtantia ſit, perinde atque Pythagorici prius dixerunt. & poſterius Plato. qui non modo ante mundum, verumetiam ante ens, ipſum conſtituit. Nam quemadmodum ab ipſo puncto, linea. & ab ipſa, ſuperficies, & omnino ab indiuiſibili. diuiſibile fluit; eodem modo, ab ipſo vno, ens fluit. & multitudo.* Ex quo, infinitum, numerum, & vnum, entium principia Pythagoram poſuiſſe, clariſſime patet. Vnum autem verum, Deus eſt numerus, omnibus modis perfectus, infinitæ plane virtutis, atque potentiæ. Quod ſi ita Pythagoricam velis intelligere doctrinam, pro rerum principio inueniendo, te non multum laboraturum certiſſime ſcias. Fuerunt enim Pythagorici contemplatricis philoſophiæ cultores, Mathematicorum principes, ſummiq; theologi, moribus diuini. quam ob cauſam, de tranſmigratione animarum locuti ſunt, de qua philoſophus. Et Plato in Phædro, & Phædone loquuntur, iuſque Pythagoræ dogmatibus. de quibus pie vtique nobis ſentiendum, cum ipſius philoſophia, & leges, diuinæ magis, quam humanæ extiterint. Floruit iſte vir diuinus à condito orbe. anno. 4675. Olymp. 64. apud Iudæos, Pontificem agente Ieſu filio Ioſedech, poſt reditum à Babylone, Tarquinij ſuperbi temporibus. Vita vero functus eſt Olympiade, 71. à principio mundi an 4725. Vidi ego ipſe adhuc columnas Pythagorij auditorij erectas, cum prope huiuſmodi locum natus ſim, & puer adhuc à maioribus noſtris multa de Pythagora audiuerim.

Duo principia poſuerunt Pythagorici.

Pythagorici fuerunt diuini.

Ariſt. lib. 2. de anima com. 13.

Locum natiuitatis Hannibalis.

CAP. XV.

Socratis poſitio.

Oraculum Apollinis de Socrate.

SOcrates præclarus philoſophus, honorum morum Magiſter, populi inſtitutor, patriæ pater, Delphici oraculo Apollinis, omnium eſt ſapientiſſimus declaratus: Sic enim legitur in Apologia Socratis apud Platonem: *interrogans. inquit. Delphicum Deum, an eſſet vllus me ſapientior: reſpondit Pythia, ſapientiorem eſſe neminem. Ob hoc, ò viri Athenienſes, hæc calumnia aduerſum me exorta eſt. profecto cum hæc audiſſem, ita mecum ipſe reputaui, quid nam Deus ait? aut quid hoc ſibi vult? ego mihi conſcius ſum, neq; in magno, neq; in paruo me eſſe ſapientem. Porro Deum mentiri non eſt credendum. neque id fas eſt Deo. Atque ita diu ambiguus, ſcrutabar quid oraculum innuiſſet, ac vix tandem poſt longas ambages, & inquiſitionem, dum neminem ſapientem inuenirem, videtur mihi ſolum Deum ſapientem eſſe, atque in hoc oraculo id ſibi velle, humanam videlicet ſapientiam parui, imo nihili pendendam eſſe. quod vero Socratem nominat ſapientem, ob id facere, quo nomine meo tanquam exemplo quodam vtens, quaſi ſic dicat: Is, ò viri, ſapientiſſimus eſt, qui quemadmodum Socrates, nouit reuera ſapientiam ſuam eſſe nihili pendendam. Qui in extrema paupertate ob Dei cultum ſum conſtitutus. Equidem, ò viri Athenienſes, non ob aliud certe, quam ob ſapientiam quandam ego accuſor hodie apud vos, ſi qua mihi eſt ſapientia, teſtem vobis adhibeo Delphicum Deum. Cæterum, quemadmodum neſcio, ita neſcire me puto. In hoc tantum ſapiens mihi videor, quod quæ ignoro, neque ſcire me arbitror.* Is primus vniuerſam philoſophiam ad corrigendos, componendoſque mores flexiſſe memoratur: cum ante illum omnes magis phyſicis rebus perſcrutandis operam maximam impenderint. *Mihi,* inquit Cicero, *videtur, id quod conſtat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philoſophi occupati fuerant, Socrates auocaſſe philoſophiam, & ad vitam commune adduxiſſe.* Xenoph. *Nemo,* inquit, *vnquã Socratẽ impium quiddã, & irreligioſum, aut facere vidit, aut dicere audiuit. Non enim de natura rerum neque de alijs rebus ſublimioribus, neque verbis, vt plurimi faciunt, diſputabat, nec conſiderare vnquam voluit. quonam modo, quaque neceſſitate fieri, hæc moles, quam mundum ſophiſtæ appellant, aut ſingula cæleſtium corpora facta ſunt, ſed eos, qui aſſidua cura atque ſtudio hæc tractant, ſtolidos vanoſq; homines eſſe oſtendebat. Valde autẽ mirabatur quod nõ poſſent intelligere non poſſe homines hæc inuenire. cum nõ paruũ ſignũ eſt, quod qui maxime hæc rerum ſcientiã profitentur, quiq; cæteris ſapientiores videntur, non eadem, ſed pugnantia dicunt: ad minuẽ his conſona ipſi Socrati orationem attribuens* Plato ſcripſit. Nam ego, inquit, *ò Cebes, cum iunior eſſem quam. mirabili exarſi cupiditate eius ſapientiæ quam naturalem ſapientiam appellant: præclarum enim mihi videbatur cauſas rerum ſcire, cur ſingula. quoque modo gignantur, atque corrumpantur, & cur ſint, atque permaneant. ac ſepenumero meipſum huc & illuc verſabam talia diligenter conſiderans. Sed ad hanc conſiderationem mihi ipſi ineptior viſus ſum, cuius rei ſignum ſufficiens afferam: nam ex hac conſideratione, vel ipſa quæ prius plane ſciebam, vt tum mihi quam cæteris videbar, dedidici, ſic tardior, vel cæcus omnino factus ſum.* Sed audi paulisper Socratis verba in Athenienſes. *ò viri Athenienſes, non grauiter fero me à vobis eſſe damnatum. quid nam dignum pati me, aut pendere, ob id quod quæ didici, non ſiluerim? ſed neglexerim quæcunque multi faciũt vulgo, quæſtum, rem familiarem, præfecturas, conciones, cæteroſque magiſtratus: præterea vitauerim coniurationes atque ſeditiones, quæ in republica contingerunt. arbitratus meipſum reuera ad æquiora officia natum eſſe, quam vt ab ipſis ſalutem meam pendere exiſtimarem. Ad hæc, inquam, me non contuli, quibus occupatus, neque vobis. neque mihi ipſi profuturus eram.* Quam ob cauſam Lactantius lib. 3. *Non inficior, inquit, Socratem fuiſſe paulo cordatiorem quam cæteros, qui naturam rerum putauerunt ingenio poſſe comprehendi: in quo illos non tantum excordes fuiſſe arbitror, ſed etiam impios. quod in ſecreta illius cæleſtis prouidentiæ, curioſos oculos voluerunt immittere. Sed multo ſceleratiores. qui arcana mundi, & hoc cæleſte templum prophanare impijs diſputationibus quærunt: quam qui ædem Veſtæ. aut Bonæ Deæ, aut Cereris intrauerit.* Itaque Socrates moriturus, teſte Platone in Phædone, oſtendit philoſophari recte neminem poſſe, niſi ſe, quoad fieri poteſt, ab humanis affectibus ſeiungat. *Qui, inquit, animum ſuum colunt, & non magiſtratum. aut honores ambiunt, neq; corpori fingendo viuunt; ij profecto cognoſcunt, eorum animam in corpore ligatam, atq; implicitam, & per ipſum, quaſi per carcerem quendam res conſiderare coactam: cumque per ſeipſam id non faciat, omnis prorſus inſcitia inuolutam eſſe. Sed philoſophia animam ita conſtitutam ſuſcipiens, paulatim inſtruit, ſoluereq; aggreditur, oſtendens quam fallax oculorum, aurium, cæterorumq; ſenſuum ſit iudicium, ſuadens ab his diſcedere, nec vlli credere, præterquam ſibi. quatenus videlicet ipſa per ſeipſam intelligat. huic ergo ſolutioni veri philoſophi animus repugnandum non eſſe iudicans à voluptatibus, pro viribus abſtinet.* quod quidem in Socrate clariſſime ſplenduit.

Solus Deus ſapiens.

Vnum ſcio quod nihil ſcio.

Cicero 1. acad. quæſt.

Xenophon in lib. de memorab. Socra.

De mũdi principio.

Plato lib. de anima.

Socrates moralia dilexit.

Socratis verba in Athenienſes.

Lactantium.

Qui vero philoſophatur.

Anima ligata in corpore.

CAP. XVI.

Platonis poſitio.

Platonis genus.

PLato Athenienſis, honeſto apud ſuos loco natus, excellentiſſima gloria clarus, quem Græci θεῖον, id eſt, diuinum appellant, cuius paternum genus ex Condro, qui vltimus regnum Athenis tenuit, maternum vero ex Solone, inclyto legum latore, certum tenuit propaginis ſeriem. Cuius eloquentia, tanto nitoris ſplendore, ac lepore fulſit, vt vulgatum fuerit apud veteres illud, Iouem Græcè ſi loqui vellet, non aliter locuturum, quam Platonem. Natus eſt Athenis olymp. vt quidam dicunt, 88. Is poſt Socraticam diſciplinam, poſtquam ex Italia rediit, Laertius, ad Ægyptum eum ſe contuliſſe ſcribit cum Euripide, Tarenti, Architam audiuit ſeniorem, Locris, Timæum, Crotoni, Philolaum. Megaram etiam profectus eſt, vt Euclidem Mathematicum audiret, & Cyrenas ad Theodorum itidem Mathematicum: profecturus vtique ad Perſarum magos, ni bella obſtitiſſent. Is ſunt omnibus, quæ admirationi ſunt ſingula, ita ſuos libros expleuit autore Apuleio in dogmate Platonis, vt primus tripartitam philoſophiam copularet: hoc autem ex dialogis Platonis, ſatis patere puto legẽti: alij enim ad rationem differendi pertinent, vt Gorgias & Eutidemus: alij ad mores priuatos, vt Memnon, Euryphro, Philebus, Crito: alij ad mores publicos, vt leges, & reſpublica: alij ad res naturæ, vt Timæus. alij ad Metaphyſica, vt Parmenides & Sophiſta. Porro centum fere annos poſt obitum Ieremiæ Prophetæ, authore diuo Auguſt. Plato natus eſt: qui cum octoginta & vnum vixiſſet annum, ab ipſius mortis anno, ad ſeptuaginta interpretes, 60. propemodum anni numerantur. quare nec Ieremiam audire potuit, nec diuinas literas Græce translatas videre. Veriſimile tamen eſt, diligenti ſtudio, acerrimoq; ingenio, ſicut eum Ægyptias, ita & diuinas per interpretẽ didiciſſe. hoc nobis ſuadere vidẽtur quam plurima Platonis dogmata, quę paſſim diuinarũ redolẽt leporẽ litera-

Apuleium.

Tripartita philoſophia apud Platonem.

Tempus natiuitatis.

Auguſt. li. 8. ciuit. c. 11.

Plato didicit literas ſacras.

De mūdi principio.

literarum. *Quid enim eſt*, inquit Numænius, *Plato, niſi Moyſes Atticè loquens?* Moyſes vniuerſa à Deo creata eſſe prædicauit. In principio, inquit, creauit Deus cœlum & terram, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi &c. & Plato in Timæo, quem de mundi conſtitutione conſcripſit, Deum dicit in illo opere terram primò ignemq. iunxiſſe: corporeum, & aſpectabilem, itemque tractabilem eſſe, neceſſarium eſt: nihil porrò igni vacuum videri poteſt, nec verò tangi, quod careat ſolido. Solidum autem nihil, quod terræ ſit expers: quam ob rem mundum efficere moliens Deus, terram primam, ignemque iungebat. Eadem eſt ipſius Timæi Locrenſis in libro de mundo plane ſententia. Principio ita mihi diſtinguendum eſſe videtur, quid ſit, quod ſemper eſt carens generatione. quid verò quod gignitur quidem, neque eſt vnquam. Illud intellectu per rationis indaginem percipi poteſt, cum ſemper ſit idem: hoc opinione per irrationalem ſenſum attingi, cum gignatur, & intereat, neque vere vnquam ſit. Quicquid autem gignitur, ex aliqua cauſa, neceſſario gignitur. Quando igitur opifex, in operis alicuius conſtructione, ad id quod eodem modo ſemper ſe habet, aſpicit, & huiuſmodi quodam vſus exemplo ideam, vimq; in opus educit, pulchrum fieri tunc opus omne neceſſarium eſt. quando verò ad id quod factum eſt reſpicit, minime pulchrum. Menſuratur enim vnumquodque menſura reuera ſui generis propria: factum autem æterno menſurandum non eſt. Quare id quod factum eſt, aliquo ſibi ſimili profecto menſurari debet: tempus autem, cum rerum menſura ſit, quæ principium habent. ipſum quoque cœlo coæuum vnà ortum eſſe, ſimulq; diſſolui, dicimus, ſi fas eſt ratioque patietur. Quod ſane cernitur, tangiturq;, corpus habet. omnia verò huiuſmodi ſenſum mouent, quæ ſenſus mouent, opinione per ſenſus percipiuntur. hæc verò talia eſſe conſtat, vt gignātur, & genita ſint: opificem quidem & patrem mundi inuenire difficile eſt, & cum iam inueneris prædicare, eloqui vulgo impoſſibile. Hæc Plato in Timæo, quæ præclaram de mundi exordio doctrinam oſtendunt.

Numænius Plato alter Moyſes.

Mundum habere principium.

Tempus nō eſſe æternum.

CAP. XVII.

Platonicorum variæ de mundi principio ſententiæ.

Plato dicit mundum eſſe factum.

Lactantius.

CLaram Platonis, de mundi principio ſententiam, variæ Platonicorum opiniones obſcurare videntur; multa enim philoſophi dixerunt noſtræ religioni conſona, ſed contradicendi ſtudio inſanientes, vt ait Lactantius lib. 7. cap. 7. Veritatem diuiſerunt: quæ ſi in vnum fuiſſet collecta, non diſſentiret à nobis. Factum eſſe mundum à Deo dixit Plato: idem dicit ſcriptura, idemq; Sibyllæ carminibus cecinerunt. Errant igitur, qui, velut omnia ſua ſponte nata eſſe dixerunt. Ad virtutem capeſcendam naſci hominem Ariſtoteles diſſeruit idem Prophetæ dicunt. falſus igitur Ariſtippus, qui hominem voluptati, tanquam pecudem ſubiugauit. Immortales eſſe animas Pherecydes, & Plato diſputarunt. ergo Decearchus cum Democrito errauit, qui diſſolui cum corpore argumentatus eſt. Eſſe miſeros Zenon Stoicus docuit, & ſedes piorum ab impiis diſcretas, & illos quidē quietas ac delectabiles incolere regiones, hos vero luere pœnas in tenebroſis locis, atque in cœni voraginibus horrendis. ergo Epicurus errauit, qui poetarum id eſſe figmentum putauit. Veritatem igitur philoſophi attigerunt, ſed aliis refellentibus defendere id, quod inuenerant, nequiuerunt. Seuerum Atticum, & Plutarchum, vt dicit Proculus in Timæo, mundum genitum eſſe, pro comperto habuiſſe legimus idque Platonem in Timæo dicere voluiſſe: Plotinum vero, Porphyrium, Iamblicum contrarium tenuiſſe: quibus plane chaos à Platone in Timæo poſitum aduerſatur. Si enim chaos, quod inordinato antea motu agebatur, in ordinem, rectamque currendi ſeriem, mundi faber eduxit, non veluti radium à Sole. ſed vere factum eſſe dicimus mundum, initiumque & temporis, & originis ab omnium opifice habere. Præterea, cœleſtia ſane ſuapte natura corruptioni, ſecundum Platonis ſententiam in Timæo, ſubdita ſunt, Dei autem voluntate, quæ ipſorum nexu maior eſt, incorruptibilia ſunt, & æterna. *Dij, inquit, quorum ego creator, ac pater ſum, quoniam facti eſtis, immortales quidem non eritis, nec indiſſolubiles omnino: non ergo diſſoluemini, neq; in mortem deducemini maiore vinculo colligati.* Quare, ſi à Deo immortalitatem habent, ab eodem etiam temporis initium habuiſſe neceſſarium eſt: omne enim quod initium temporis, atque naturæ habet, finem quoque, ni aliud voluerit opifex mundi, habiturum ſcimus, ſi creatæ naturæ ratio patietur. Alexander Peripatheticus, productionem mundi æternam, diſtinctionem vero in tempore factam fuiſſe putauit: & in productione inordinatum, in diſtinctione vero ordinatum motum viguiſſe. Xenocrates Platonis diſcipulus, & Simplicius Peripatheticus, tum mundi productionem, tum etiam eius diſtinctionem, æternam eſſe putarunt: hoc tantum intereſſe, vt mundi productio, dependentia quædam ab opifice nominetur, quæ informis eſt, & confuſa: productio vero reſpectu partium, ipſius ornatus, atque genitura. Vnde quamuis vna ſit eius ab opifice, & à partibus dependentia, ratione tamen differt, quippe, quæ natura, non tempore, illa productio ſeu informitas, partium ornatum, diſtinctionem, mundique genituram præceſſerit. Hoc idem Ariſtotele putauit. Quod ſi verum ſit, ita Platonem de mundi principio ſenſiſſe; nulla prorſus inter Platonem atque Ariſtotelem inuenitur diſſenſio. Catholici Platonem nequaquam hæc voluiſſe aſſerunt, ſed illud idem, quod Moyſes in principio Geneſeos ſcripſit, nempe ex informi, confuſaque materia, mundum iſtum pulchritudine magnum, diſtinctionē rerum ornatum, conditum fuiſſe: & reuera, talem fuiſſe Platonis mentem, credendum eſt.

Philoſophorum controuerſia.

Chaos inordinato motu agebatur.

Mundus eſt corruptibilis.

Res condita.

De mūdi principio.

Alex. ſēten.

Xenocrates Platonis diſcipulus.

Plato non ſic intelligendus.

Conciliatio Platonis & Ariſtotelis.

CAP. XVIII.

Ariſtotelis rationes contra Platonem.

MVndus, ante ipſius creationem, ſub non eſſe ſuit, & in potentia ad eſſe, poſtquam autem factus eſt, prior ceſſat potentia ad eſſe, ſurgitque alia ad non eſſe. Porro, omne poſſibile non eſſe, eſt certe corruptibile, deſinet tandem quandoque corruptibile omne. *Argumen.*
Item, aut mundus, ſuapte natura eſt neceſſarius, aut contingens. Si neceſſarius quidem. vtraque ergo ex parte æternus eſt. Si contingens, quandoque igitur non erit. Item, aut mundus eſt ſemper ens, aut ſemper non ens, aut vtrumque: non primum neque ſecundum: ergo, quandoq; ens, quandoque non ens, & ita non perpetuus. Item, omne poſſibile & intrinſecum, & extrinſecum eſt corruptibile: ſed mundus talis eſt: ergo &c. Reſpondeo ad prim. verum eſt quidem potentias ſibi viciſſim in propria ſubiecti natura ſuccedere; ſed opificis voluntate poteſt efficere eum ipſo eſſe, non ſuccedere potentiam ad non eſſe. Vos quidem veſtra natura mortales eſtis, inquit, mea autem voluntate æterni. Ad 2. vna ex parte æternum, abſolute æternum dici non poteſt; ita ergo mundus non ſua quidem natura, ſed voluntate artificis, æternus eſt. Ad 3. inter ens & non ens, plura media Plato collocauit, impoſſibile ſecundum quid, & neceſſarium ſimpliciter. Quare non militat aduerſus Platonem, quod ſupra obiiciebatur. Ad 4. Mundus profecto ſua natura corruptibilis, ſed voluntate artificis manet æternus. Obiicit Auerr. aut mundus ſua natura poteſt non eſſe, aut neceſſe eſt eſſe. Si autem neceſſario eſt, tunc abſque dubio omni ex parte eſt æternus. Sin autem non eſt, aliquando erit omnino defecturus: alter poſſibile nunquam poneretur in eſſe. Ad hoc diceret Plato, mundum ſua quidem natura, neque neceſſarium, neque poſſibile eſt eſſe, datur enim medium, cum non ſimpliciter, ſed ſecundum quid neceſſarium reputetur, nempe artificis voluntate. Dicis mundus caret contrario. igitur ſimpliciter incorruptibilis, & ingenerabilis. Verum plane eſt, mundum carere contrario, eſſeque incorruptibilem, non ob id tantum, ſed per artificis voluntatem potiſſimum: quam ob cauſam ingenitus dicendus non eſt, niſi eo forſitan modo, quo ſane animalia generantur: ordine autem, atque diſtinctionis opificio, non quidem per realem aliquem motum ordinatum præcedentem, ſed per veram creationem genitum vocamus. Dicis cum Auerr. Si mundus ſit ex rebus quieſcentibus, aut confuſa illa materia antea quieſcente, aut illa quieſcebat naturaliter ante mundi generationem, aut violenter. Si violenter habebat vtique naturalem quietem: violentum enim non niſi reſpectu naturalis dicitur. ſi naturaliter, habebat igitur naturalem motum: atque ita ante mundum. naturaliter elementa mota fuiſſe affirmabimus; mundus igitur fuit, priuſquam inceperit. Etenim ſi mundus fabricatus eſt ex rebus longe ante præiacentibus, aut illæ certe actu, aut potentia tantū ſubſiſtebant. Si actu, elemēta illę vtiq; erant & ita mundus antea erat: Sin autē potentia ſolū. materia igitur erat quæ eſt in potentia. Sed materia. ſine forma eſſe non poteſt: Mundus igitur priori ex illa materia forma corrupta factus eſt. Sed nihil corrumpitur, niſi præeunte alteratione, quæ ſine primo alterante, id eſt,

2.
3.
4.
Soluuntur.
Mundi æternitas.
2
3.
4.
Auerrois obiectio.
Reſponſio.
Obiectio.
Reſpon.
Obiectio ad Auerrois; lib. 3. cœl. com. 25.

De mūdi principio. Reſpond.

id eſt, cœlo fieri nequit: Cœlum igitur, formam, atq; materiam ante mundi principium fuiſſe, neceſſarium eſt. Ad hæc ita dicimus, quod mundus à Deo, non generationis ordine, ſed creationis virtute conditus ſit: atq; ita omnes illæ Auerrois coniecturæ incaſſum laborant.

CAP. XIX.

Plato poſuit magnum & paruum eſſe rerum principia.

3 phyſ. com. 27.

PLato duo ponit, inquit Ariſt. magnum videlicet & paruum. Pythagoras certe, atque Plato, infinitum, ſubſtantiam, non accidens eſſe putauerunt: cum enim infinitum, rerum principium ſit, principio vero, ratio ſubſtantiæ conueniat; non temere igitur huiuſmodi infinitum ſubſtantiam eſſe dixerunt. hoc profecto Plato magnum vocat, & paruum: magnum quidem virtute, quo maius eſt nihil; paruum vero, quippe, quia in rebus quãtislibet minimis, nihil illo ſit minus. Proinde diuus Auguſt. Platonis ſententiam ſecutus ait: *Magnum Deum in magnis, & minimum in minimis. Deus namq; benedictus, & magnus, nempe angelis, & minimus, id eſt, culicibus. & formicis, bonitatis ſuæ munera copioſe effundit.* Pythagoras autem, infinitum extra cœlum extenſum nominat: eo quod illud cœli intra ſe concludere nequeant, retinere non valeant. Siquidem cum ſit immenſus, & tempore, natura, & virtute, chaos & infinitum extra cœlum feciſſe dicitur: in ſenſibilibus tamen illud contineri putauit: eſt enim eius ſemper rebus coniuncta potentia. Numeri paritate, infinitum inuenit, numero plane, nihil ita eſt conſtitutum, quo addi vnitas poſſit. *Deus ſempiternum animal eſt*, inquit Plato in Timæo, *& vniuerſum hoc pro viribus tale facere ſtuduit. Illi revera ſolum eſſe competit, æterna ſubſtantia, immobilis perſeuerat, non ſenior ſeipſa, neq; iunior, neq; fuit hactenus, neq; erit in poſterum. ipſe magnus, & paruus, prouidentia ſua oculo ambiens omnia, nullumq; ab eo negligitur, etiamſi ita paruus ſit* (inquit Plato de legibus) *vt in terra profundum ingrediatur, neq; ſi adeo ſublimis fiat, vt pennis elatus, in cœlum volet.* Et 3. de legibus: *Deus, ſicut antiquus quoque ſermo teſtatur, principium, finem, & media rerum omnium continens, recte peragit, ſecundum naturam circuiens, quem ſemper vindex iuſti comitatur. Ipſe profecto nobis rerum omnium maxime eſt menſura, multo magis, quam quiuis, vt ferunt, homo. qui igitur huic tali amicus eſſe ſtudet, eum neceſſe eſt, vt quam maxime pro viribus talis efficiatur.* Sed alio certe modo de magno & paruo diſputarit philoſophus. vnde & tertio phyſ. com. 61. de infinito materiali loquens Platonem adducit, eundemque mox reprehenſione dignum reputat, quia quæ dixerat, vti noluerit. *qua ratione*, inquit, *& Plato propterea duo infinita induxit, vt & alterum in augendo, alterum & in infinitum abeundo, atque decreſcendo excellere videatur.* & primo phyſ. comm. 32. *in hoc Plato à phyſicis diſſert. nam magnum, & paruum materiam conſtituit, ipſum vero vnum cauſam efficientem, atq; formam. at phyſici, vnum ſane ſubiectum. atque materiam. contraria vero, differentias atq; formas ſtatuerant.* & primo phyſ. comm. 55. *veteres quidem, duo poſuerunt ex parte formæ, ſiue agentis: vnum vero pati, vtpote materiam: ſed Plato duo pati ex parte materiæ, vnum autem agere ex parte formæ. duo quidem ex parte materiæ principia eſſe videntur, materia ſcilicet atq; priuatio, quæ materiam magis partem, quam formæ ſequitur: tertium vero ex parte formæ. quæ vna eſt, agentisq; vice fungitur.* Et 4. phyſ. comm. 15. *vnde & Plato in Timæo materiam, & receptaculum idem dicit eſſe: etenim receptaculum numerum putauit, hoc eſt, magnum, & paruum.* & primo phyſ. comm. 80. *Plato autem non ens, id eſt, materiam ſeu ſubiectum, ex quo generatio fit, magnum, & paruum nominauit, duobus præmateriæ nominibus vtitur, nihilominus, ipſam, ſubiectum vnum eſſe fatetur.* Cœterum, in Parmenide Plato alio modo intellexit, poſuit enim vnum ens, ipſo profecto ente communius, atq; prius; quemadmodum etiam in Sophiſta loquitur: ipſum autem vnum, Deum; ens vero, decem prædicamenta quæ ab illo vno procedunt, eſſe putauit. Porro, materia, neque illud vnum eſt, neque decem prædicamenta, ideo extra vnum illud, atque ens ſeponitur. Hæc ſiquidem, quoniam ab vno, atque ente recedit, in multitudinem incidit, vt magnum eſſe dicatur, & paruum. Idem quoque primo met. Com. 7. 8. 9. ſentire videtur: ipſum tamen vnum perinde atque Pythagoras, vt ſubſtantiam eſſe, nec aliud quicquam eſſe, quod vnum dicitur. vnum quippe, vt forma, magnum vero, & paruum, vt materia: numeros quoque cæteris cauſas ſubſtantiæ eſſe dicebat. Etenim, quemadmodum ſubſtantiæ numerorum cauſa, vnitas eſt; ita proculdubio ſubſtantiæ rerum id, quod dicitur vnum. Pro infinito vero, vt vno, nempe numero pari, quo vtebantur Pythagoræi, Plato dualitatem, magnum, & paruum, exceſſum atque defectum adinuenit: vnitas ergo formam, dualitas vero materiam ſequitur. Nam forma ſimiliter ſe habet, atque mas ad fœminam. hæc profecto vno coitu impletur, at mas plures implet. Omnis ergo quæſtio circa hoc potiſſimum verſatur, verum ipſum ens & ipſum vnum ſubſtantiæ ſint 3. met. Com. 16. rerum, an ſit alia his ſubiecta natura, quæ ſit rerum ſubſtantia, atque principium. Ex hac ſane quæſtione, non parua philoſopho pendet controuerſia. quare infinitum, & vnum, paruum & magnum, quæ Plato voluit, authore philoſopho, eſſe principia rerum, iuxta illorum ſententiam, qui in Platonica, atque Ariſtotelica philoſophia, præclariſſimi extiterunt, fas eſt primum intelligere principium, cui hæc omnia, quæ dicta ſunt, maxime conſentire, atque conuenire confitemur. At ſi materialibus ſunt illa applicanda principijs, vnum formam, duo materiam, veriſimile eſt Platonem intellexiſſe.

Quid ſignificet magnum apud Platonem.

Infinitum ſecundum Pythagoram.

In Timæo.

Quomodo Philoſophus intelligat magnum & paruum.

Materia eſt receptaculum.

Vnū apud Platonem quid ſignificet.

Materia eſt extra 10. prædicamenta.

De mūdi principio.

Quod Platonis voluit per magnū & paruum intelligi.

CAP. XX.

Plato, inordinato motu omnia prius mota fuiſſe putauit.

CVM vellet Deus (inquit Plato in Timæo) *bona omnia fore, bonus enim ipſe ſemper eſt, bonus autem nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur: ergo omnia ſibi quantum per ipſa poterant, ſimilima fieri voluit: Nihil vero, quoad natura patiebatur, malum, quicquid erat, quod in cernendi ſenſum cadere poſſet, aſſumpſit, non tranquillum & quietum, ſed temere agitatum, & fluitans, idq; ex inordinata agitatione redegit in ordinem. hoc autem iudicabat eſſe præſtantius. Fas autem neq; erat, neq; eſt quicquam facere eum, niſi pulcherrimum. quis eſt optimus.* Hæc Platonis verba, chaos antiquum enunciant, prioris mundi inornatum, confuſamque molem, nondum enim elementa diſtinctionis ornatum induerant, & diſtincta rerum ſpecies, quæ conditarum pulchritudinem, venuſtatemque creaturarum inferri intuentibus, videri poterat, ſed inquieta, inordinataq; iactatione agebantur omnia. Quia ergo, ſimilibus ad pondus, exæquatiſque viribus nondum erat referta rerum natura, qualibet ex parte, vndique vergens agitabatur, perinde, vt quæ in frumenti purgatione piſtoris inſtrumentis iactata, atque excuſſa diſcerni videmus, atque alio ſolida grauiaque, alio rara, & leuia ferri; *ſic illa tunc quatuor elementa* (inquit Plato) *ab ipſo eorum receptaculo, inſtrumenti illius piſtoris inſtar tumultuante, & diſcernente commota, diſſimilia quæq; à diſſimilibus, longe ſeparabantur, ſimilima vero rurſus coibant. Atque idcirco etiam ante mundi exornationem ſedibus diuiſa erant. Sed neq; his ratio inerat, atque modus. at vero, vbi cuncta redigi ad modum placuit, Deus ignem primo, ac terram, aeremq;, & aquam, quæ quidem elementorum præferebant veſtigia, ſed ita erant affecta, vt par eſt illa, à quibus Deus abeſt, diſtinxit figuris, ſpeciebus, & numeris exornauit.* Ea vero apud nos ſententia ſemper rata indubiaque præ cæteris habeatur, quod Deus illa, cum talia non eſſent, quam pulcherrime, optimeque fieri poterat, ordinarit: & ea quoque ſententia rata eſt apud Catholicos. quam Moyſes in principio Geneſeos poſuit, & Mercurius in Pymandro: *Erat terra inanis, & vacua*: erat vnus vultus in orbe. moles illa, quam Plato vocat elementorum receptaculum, inordinate raptabatur, quæ ſex poſtea dierum circulo diſtincta, pulcherrimum hunc mundum compoſuit. *Et dixit Deus, Fiat lux*, & cætera, quæ ibi narrantur, mundi faber in ordinem redegit. Hæc in principio creata ſunt, cœlum, atq; elementa ſimul potenti Dei verbo, quæ diſtincturus, ordinaturuſque erat mundi opifex, in id, quod fore præſtantius ipſe iudicauerat. Nullum ibi infinitum interueniſſe tempus putandum eſt, nulla ordinati, inordinatique occaſio quærenda. Hanc ferme puto fuiſſe Platonis ſentētiam, de mundi genitura diſputaneis.

Bonitas opificis mundum creauit.

Omnia prius informia fuiſſe.

Rata Platonis ſententia.

Sententia Scripturæ & Mercurij.

CAP. XXI.

Rationes Ariſt. aduerſus Platonem.

IN Timæo ſcriptum eſt (inquit Ariſto.) ante mundi facturam, quod elemēta inordinate mouebantur. neceſſe eſt enim, aut violentum fuiſſe motum, aut ſecundum naturam. Si autem ſecundum naturam mouebantur, neceſſe eſt mundum eſſe, ſi quis velit contemplari cum diligentia. tunc enim primum mouens neceſſe eſt mouere ipſum cœlum motu ſecundum naturam, & ea, quæ mouentur non vi in ſuis quieſcere locis; ſed eum facere ordinem, quem quidem nunc habent: ſcilicet, quæ grauitatem habēt, ad medium, quæ autem leuitatem, à medio moueri. hunc autem ordinem habet mundus. violento ergo elementa motu nequaquam mouebantur, alioqui naturalem ea motum non habuiſſe, dicere oporteret. Nihil enim vi agitur, inquantum natura agitur. Ad hæc diceret

Lib. 3. de cœlo cō. 21. Ariſt. arguit contra Platonem.

Soluitur.

ceret Plato, motum illum, ante mundi exornationem, rerumque diſtinctionem naturalem non poſſe, neque violentum appellari motum: nondum certe erat primum .i. cœlum, à quo diſcernendi, diſtinguẽdique motus ratio proficiſcitur omnis. Elementa reuera confuſa, & indiſtincta iacebant, tametſi ſuis in locis iactatione illa inordinata raptarentur. Neq; verum eſt, hunc, quem nunc videmus ordinem, mundum habuiſſe: nam figuris, diſtinctisq; ſpeciebus, atque numeris, ſine quibus ordo eſſe non poteſt, nondum mundi opifex, rerum naturas exornauerat. Rurſus Ariſto. arguit. Erat ne poſsibile, inordinate mota, talibus etiam mixtionibus aliqua miſceri, ex quibus corpora conſtant, quæ ſecundum naturam conſtituuntur? Si poſsibile fuit, tunc plane non confuſa, ſed ordinata erant, ex quibus corpora ſecundum naturam fiebant, eratque ex elementis mixtorum generatio. Si poſsibile non erat, elementa igitur nequaquam iacebant confuſa. Quidquid ergo dixeris, mundum præfuiſſe dices. Plato reſpondet, inordinata mota fuiſſe dicimus, motui comparata, quem poſt illorum ornatum habuerunt: fieri quoq; ex illis mixtorum corpora, non ſic quidem confuſe iacentibus, ſed poſt ipſorum diſtinctionem, ordinemq;, ad quem vtique orbis conditur, inordinate prius mota redigere placuit. Quomodo enim fierent mixta, ſi adhuc non erant diſtincta ſimplicia: hunc plane conditi orbis modum Ariſtot. ſi percepiſſet, aut non neglexiſſet. aut à Platone minime diſſenſiſſet. Iterum comm. 54. ipſum eſſe inordinate nihil aliud eſt, quam eſſe præter naturam: ordo enim propria natura ſenſibilium eſt. at vero & hoc abſurdum, & impoſſibile eſt, ipſum videlicet infinitum inordinatum motũ habere: eſt enim rerum natura, vt quod eſt ordinatum, maiori tempore moueatur. Quare, ſi infinito tempore elementa inordinate mota ſunt, inordinatum, ordinatum eſſe, neceſſarium eſt; ſed hoc eſt & abſurdum, & impoſsibile. Contrarium igitur ipſis accidit, inordinationem quidẽ eſſe ſecundum naturam, ordinem vero, atque mundum præter naturam. Verum, ſi Platonis mentem cum diligentia contempleris, ordinem, atque mundum, præter naturam eſſe, inuenies nunquam. Etenim aliquid præter naturam moueri dicimus, ſi à natura inſtitutum violare ordinem, legesque cõmunes infringere tẽtauerit: vbi autem hæc preſto non ſunt, nulla reuera erit ordinis, aut communium ſane legum violatio. Porro ante mundi ornatum, rerumque diſtinctionem, cœlo, atque elementis, diſtinctas figuras, ſpecies, numerosque non habentibus, certus non erat ordo naturæ, neque illius aliqua legum violatio. Recte ergo dici non poteſt, elementa prius mota fuiſſe ordine in naturali, aut motu præter naturam. Præterea, tempus cœli coæuum Plato eſſe aſſerit, quæ autem principium creationis ab opifice habent, qua ratione, inordinate tempore infinito mota fuiſſe dicemus? *Fas autem neq; erat* (inquit Plato) *neque eſt quicquam facere eum, ni pulcherrimum, qui optimus eſt. Pulcherrimum autem eſt, inordinate acta, in ordinem redigere, illaq; non ſinere inordinata & æterna iactatione agitari. Illis namq; modus aut ratio non inerat: at vbi cuncta redigi ad modum placuit, tunc quatuor, quæ elementorum præſeferebant veſtigia, diſtinctis figuris exornauit. Si placuit, igitur, non neceſsitate, ſed voluntate, mundum condidit: ſi elementorum præſeferebant veſtigia, motus à caſu, vel præter naturam nondum illis acciderat.* Tetigimus hanc ſuperius Platonis ſententiam, dum Auerrois argumenta adduceremus. Platonem ſtudet Themiſtius defendere. comm. 25. *Non, inquit, intellexerunt Platonis verba, falſoq; illi imponant, quod non intelligunt. Mundum enim fieri ex inordinato apud Platonem, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, mundum factus eſt ex informi materia: Informi, inquam, quæ diſtinctam, quietam, atq; ornatam in rebus formam non habebat.* Conſentit Themiſtio Simplicius, pro tuenda Platonis opinione quos tamen Auerr. multis oppugnat argumentis, quæ ex his, quæ diximus, ſoluta eſſe arbitror. Vnum eſt, Platoni conſonum, quod in oppugnandis plane prædictis, ab Auerr. aſſumitur, tempus ſcilicet æternum non eſſe, ſicut illi putauerunt. Plato, tempus generat, inquit, quod cum orbis motum ſequatur, motum, atque orbem ab æterno non fuiſſe, patet. Quam ob cauſam, non bene ſenſiſſe putandi ſunt, qui mundum Deo coæternum, etiam ſecundum Platonem fuiſſe arbitrati ſunt, inordinationemque, natura, non tempore ordinem præceſſiſſe. vbi enim tempus initium habet: non ſolum naturæ, ſed etiam temporis prius inueniri, neceſſarium eſt. hæc latius apud Auerroem patent legenti.

Ante cœlũ non erat motus naturalis, aut violentus.

Argui.

Solutio.

Arguit.

Solutio.

Alia ratio pro Platone.

Themiſtius Platonem defendit. Simplicius tuetur Platonem.

QVÆSTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Plato, mundum, natura quidem diſſolubilem, ſed Dei voluntate, æternum eſſe aſſeruit.

PLATO volens in Timæo oſtendere, quomodo mundus non corrumpitur, inducit Deum ſic alloquentem angelos. Inquit, *Dij deorum, quorum opifex ego, & pater ſum, hæc attendite quæ à me facta ſunt, me ita volẽte indiſſolubilia ſũt. Omne ſiquidẽ quod vinctũ eſt, ſolui poteſt. Sed mali eſt, quod pulchre cõpoſitũ eſt. velle diſſoluere. Quapropter quia generati eſtis, immortales quidẽ, & indiſſolubiles omnino nõ eſtis. Nec tamen vnquã diſſoluemini, nec mortis fatum ſubibitis: nã voluntas mea maius, præſtantiusq; vobis eſt vinculum ad vitæ cuſtodiam, quam nexus ille, quibus eſtis tunc, cum gignebamini, colligati.* immortales Deos .i. angelos, non ſua quidem natura, ſed Dei opificis voluntate eſſe oſtendit. hoc idem, paulo ſuperius, vniuerſo tribuere videtur. Cum igitur hoc à ſe factũ ſempiternorum Deorum pulchrum ſimulacrum moueri, inquit, & viuere pater ille, qui genuit animaduerteret, delectatus eſt opere, & hac ductus lætitia, opus ſuo multo etiam magis primo illi exemplari ſimile reddere cogitauit. Itaque quemadmodum illud ſempiternum animal eſt .i. idea patris, ſapientia, atque mundus archetypus, quem Catholici filium patris appellant; ita vniuerſũ hoc pro viribus, tale facere ſtatuit. Illius quidem animalis æterna natura eſt, quod genito operi congruere omnino non poteſt: idcirco imaginem æui mobilem effingere decreuit ac dũ cœlum exornaret, fecit æternitatis in vnitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. æternum reuera tempus, ſed genitũ, cum prius non eſſet, firmiſsime oſtendit. *Dies, inquit, & noctes, & menſes, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc naſcente mundo, naſci iuſſit: tempus vero vna cum cœlo factum eſt, vt vna orta, vna etiam diſſoluantur, ſi qua his diſſolutio vnquam contigerit. Propter eam, quam ſuperius poſuit rationem, mali eſt, quod pulchre factum eſt, diſſoluere.* Amplius, *Vnum* (inquit) *totum, ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi, & ſenectutis expertem Deus mundum conſtituit. Videbat enim eam eſſe naturam corporis, vt, importuna caloris, vel frigoris, aliarumq; rerum vehementium acceſsione lædatur, & in morbos, ſeniumq; impulſum deficiat.* Angelos igitur cœlum, terramque, ac vniuerſa prorſus elementa, tempora, & quæ ſunt generis eiuſdem, licet cum non eſſent, de nouo condita ſunt: infinito tamen tempore ſeu æuo manſura, non natura quidem, ſed voluntate opificis: Ita clare diluċideque Plato affirmat, vt ſuperfluus ſit omnis ſermo, qui alio, clariſsimam ipſius mentem retorquere aliquo pacto vellet. Id præterea (inquit Plotinus) quod in ſe ipſo, non autem à ſe ipſis fluit, permanens idem, nec augetur, neque minuitur, neque igitur conſeneſcit: nam & in nobis dum partes aſsiduæ permutantur, effluuntque foras, diu quilibet interea viuit: vbi vero extra nihil exhalat, natura corporis non diſſentit ab anima, quominus vnum ex vtriſque conficiatur animal ſemperque maneat. Si quis autem adiunxerit potiſsimam cauſam animam vna cum corporibus adeo puris, omninoque melioribus viuere; is certe ſolidam de immortalitate cœli ſententiam in medium adduxiſſe videtur. Si quis autem animam ex Deo manantem, non iudicauerit omni vinculo fortiorem; is profecto cauſam omnia continentem ignorare videbitur. Abſurdum eſt certe opinari animam, quæ ad tempus cœlum continere poteſt, non etiam id ſemper efficere: perinde ac ſi per violentiam continuerit. Item, quaſi quicquam poſsit vi quadam illata, conſtitutionem mundi diſſoluere, ac veluti regnum, & principatum animæ naturam labefactare: proinde hoc ipſum quod nunquam mundus inceperit (alioqui abſurdum fuerit) de futura eius perſeuerantia facit fidem: ſi in Dei certe natura conſideratur, in actu ſemper eodem exiſtens, penitusq; immutabilis; mundus videtur inde fuiſſe ſẽper, & fore. In diuinis n. idẽ eſt agere, & poſſe. Quare, ſi actionẽ fuiſſe ſẽper, & fore conſtat, æternam, perfectam, omni impedimento carentẽ, effectum quoque pulcherrimum, quem mundum vocamus, illam comitatum fuiſſe, Plotinus putauit. Verum ſi libera in Deo conſideratur voluntas, vt Plato aliiq; ſentiunt, mundũ de nouo, ſine diuinæ eſſentiæ nouitate conditum fuiſſe facile intelliges: non enim neceſsitate, ſed libera voluntate, mundum Deus creauit. Quæ enim naturæ diuinæ neceſsitate generantur; ea profecto à diuina eſſentia non diſſentiunt. Quapropter ſi mundum, à Deo quidem, ſed neceſsitate ada-

Mundus eſt incorruptibilis.

Mundus archetypus.

Tempus eſt genitum.

Quare mũdus non poterit deleri.

Plotinus. Enn. 2. lib. 1. c. 2.

Mundi incorruptio.

Reprehenditur Plotinus.

Mundus libere a Deo conditus eſt.

De mũdi principio.

cto genitum fuiſſe, ideoque temporis intium non habere dixeris adhoc te proruiturum profundum ſcias, vt hoc vniuerſum Deum eſſe fatearis: quod profecto omnium abſurdiſſimum, ne dicam impiiſſimum eſt. Mundi igitur æternitatem, nedum primo principio, ſed animæ etiam orbem mouenti corporique bene ſe habenti, Plotinus tribuiſſe videtur. Amplius, quid in cauſa eſſe poteſt, vt mundus aliquando deſinat: non enim elementa mundi, inſtar lignorum, reliquorumque talium conteruntur. Cum igitur ſemper maneant, nimirum manet vniuerſum. Pythagoras (authore Plutarcho) mundum à Deo genitum docuit, & ſuæ quidem naturæ reſpectu, vtpote qui ſenſibilis ſit proptec corpulentiam, corruptioni obnoxium, nec ideo tamen interiturum, nam diuina eum natura perennem concinebic. Heraclitus apud Plutharcum, & Hippaſus Metapontinus, ex igne omnia naſci, & in ignem omnia deſinere aſſeuerarunt. Heſiodus etiam apud Gellium, mundum, & omnia corpora in vniuerſi olim conflagratione ſoluta iri aſſeruit. Panetius, vt refere Cicero idem ait. *Ex quo, inquit, euentu ram noſtri putant id, de quo Panetium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis mundus igneſceret.* Didicerunt hoc ex Sibylla, cum ait:

2.
Plutarch. lib. 2. de placit. philoſ.
Pythagoras mundum dicit eſſe incorruptibilem.
Heraclitus lib. 1. de placit.
Hippaſus.
Gellius.
Heſiodus.
Panetius.
Cicer. l. 2. de nat. Deor.
Ouid. lib. 1. met. fab. 7.

Eſſe quoq; in fatis reminiſcitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli
Ardeat: & mundi moles operoſa laboret.

Sybylla Erythræa 18. de Ciuitate Dei.

Iudicij ſignum, tellus ſudore madeſcet.
E cœlo rex adueniet per ſecla futurus.
Scilicet in carnem præſens, vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent, incredulus atq; fidelis,
Celſum cum ſanctis, æui iam termino in ipſo.
Sic animarum carne aderunt, quas iudicet ipſe,
Cum iacet incultus denſis in vepribus orbis.
Reijcient ſimulacra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontumq; polumq;
Inquirens, tetri portas confringet auerni:
Sanctorum ſed enim, cuncta lux libera carni
Tradetur, ſontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retegens tunc quiſq; loquetur
Secreta, atq; Deus reſerabit pectora luci.
Tunc erit, & luctus, ſtridebunt dentibus omnes,
Eripitur Solis iubar, & chorus interit aſtris.
Soluetur cœlum, Lunaris ſplendor obibit,
Deijciet colles, valles extollet abimo.
Non erit in rebus hominum ſublime, vel altum,
Iam æquantur campis montes, & cærula ponti.
Omnia ceſſabunt, tellus confracta peribit,
Sic pariter fontes torreantur, fluminaq; igni.
Et tuba tunc ſonitum triſtem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miſerum, variosq; labores,
Tartareumq; chaos monſtrabit terra dehiſcens,
Et coram hic domino, reges ſiſtentur ad vnum.
Decidet è cœlo, ignisq;, & ſulphuris amnis.

Lucanus, Stoicus.

Inuida fatorum ſeries, ſummiſq; negatum
Stare diu, nimioq; graues ſub pondere lapſus
Nec ſe Roma ferens. Sic cum compage ſoluta
Secula tot mundi, ſuprema coegerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos, omnia miſtis
Sydera ſyderibus concurrent: ignea pontum
Aſtra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietq; fretum, fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem.
Indignata, diem poſcet ſibi, totaq; diſcors
Machina, diuulſi turbabit fœdera mundi.

Lucretius, Stoicus.

Vna dies dabit exitio, multosq; per annos
Suſtentata ruet moles, & machina mundi,
Nec me animi, quam res noua, miraq; menti
Accidit exitium cœli, terraq; futurum.

Seneca.

Non terra, inquit, in epiſtolis, *non cœlum, non ſemper hic omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur. Non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu, dies aliquis deijciet.* Conſentiunt his, quæ ſupra poſita ſunt, & Catholici, ſanctarum eruditi authoritate ſcripturarum, mundum plane igne cremandum, aſſerentes, non quidem, vt penitus intereat, ſed vt in meliorem rerum ordinem, atqua ſtatum, ſecundum partes, commutetur.

CAP. II.

Ariſtot. atque Auerr. rationes contra Platonem.

De mũdi principio.

EA namque ſola probabiliter ponenda ſunt, quæ in multis (inquit Philoſophus) aut in omnibus eſſe videmus. at de hoc, nempe mundum ortum eſſe, atque nunquam interiturum, contrarium accidit, cuncta ſiquidem orta occidi videntur: male ergo ſenſit Plato. 1. Præterea, quod generatur, ex aliquo gigni principio neceſſe eſt, ſicut primo phyſ. dicitur: quod ſi aliter ſe habere non poteſt, in eademque maneat diſpoſitione, fieri non poteſt, vt aliquid ex illo generetur. 2. Si autem transmutari poteſt, etiam poſtquam mundus ex illo conſtitutus eſt, transmutabitur. Quare, cum principium, ſeu principia aliter ſeſe habere poſſunt, & non ſemper ita ſeſe habere, neceſſe eſt: conſtituta quoque diſſoluentur, & diſſoluta prius conſtiterunt, idque infinities. Ad hæc Plato. Omne ſiquidem quod vinctum eſt, ſolui poteſt, ſed mali eſt, quod pulchre compoſitum eſt, velle diſſoluere: mundus igitur diſſolubilis eſt, ſed Dei voluntate, nunquam diſſoluetur. Nam 1. voluntas mea maius præſtantiuſque vobis eſt vinculum ad vitæ cuſtodiam, inquit, quam nexus illi, quibus eſtis tunc, cum gignebamini, colligati. Ad illud, idque infinities. Pla- 2. to reſpondit, tempus vna cum cœlo factum eſſe, vt vna orta, vna etiam diſſoluantur, niſi diuinæ voluntatis vinculum obſiſteret. Dies, & noctes, & menſes, & annos, qui ante cœlum non erant, naſcente mundo, naſci iuſsit. Itaque conſtituta, non prius diſſoluta conſtiterunt, idque infinities, cum, cum ipſa, tum etiam ipſorum principia, prius non eſſent. natus profecto eſt mundus, non quemadmodum animal ex animali naſci conſueuit; ſed ſicut artificiatum ex artifice: alioqui, ſi mundus ex Deo natus eſt, erit igitur filius Dei; quod ſupra reprobauimus. Porro, artificiatum quandam habet imaginem naſcentis: nam ſicut genitum, ex natura gignentis; ſic artificiatum, ex mente quaſi generatur artificis, habetque quodammodo artificis impreſſam naturam. Quapropter mundum à Deo genitum fuiſſe ad primi animalis exẽplar expreſſum, natura diuerſum, vtpote corruptibilem, & non æternum, Plato ſuparius oſtendit. Itaque, quemadmodum illud ſempiternum animal eſt, ad cuius imaginẽ mundus factus eſt; ita vniuerſum hoc pro viribus tale facere ſtatuit. Sed hoc intereſt, quod primi animalis natura ſit æterna, quæ ſane vniuerſo operi omnino congruere non poteſt. Si itaque imperfecto animali ſimilis eſſet factus, pulcher certe non eſſet. Imò vero illius animalis eum ſimillimum eſſe dicamus, cuius animalia cætera, & ſingulatim, & generatim partes ſunt. Singula Platonis verba animo, complecti opus, atque ita fiet nobis facile, quod dicit. Mundum enim, nunc natum, nunc factum, iam conſtitutum, iam opus eſſe dicit artificis: ex quo animaduertere poſſumus, de vera eum generatione non loqui. Præterea, primi naturam animalis æternam eſſe aſſeuerat, eamque geniti operi nequaquam congruere: quæ autem vere generantur, à generante diſſentiunt minima in naturæ ratione. Ex quo tria quædam reuera animalia, animo Platonem complexum fuiſſe, cognoſcimus, & primum quidem, omnium principium, ex quo ſecundum eiuſdem naturæ ortum eſt, ad cuius exemplar, tertium, quod eſt vniuerſum, conſtitutum eſt. cui profecto natura ſecundi animalis, congruere omnino non poteſt. Argumenta itaque Philoſophi, Platonem rectiſsime iuſtiſsimeque oppugnarent, ſi vera mundum generatione genitum eſſe diceret, atqui diuerſum omnino Plato dixiſſe videtur, idcirco Ariſtotelis, atque Auerr. aliorumque Peripatheticorum rationes, aduerſus Platonem militare non poſſunt. Cæterum, quilibet artifex, quia finita potentia conſiſtit, materia indiget aliena, opus certe aliquod fabricaturus: ſed mundi faber infinita cum ſit potentia, mundum producturus, aliorum ope non indiguit; quod profecto perfectiſsimi ſapientis, agentiſque indicium fuit: Agens enim per ſuam ſubſtantiam, neque motu, neque ſubiecto indiget. quod natura quidem creata efficere nequit: quippe, qui per potentiam ſuæ eſſentię habitam operatur, atque immediate accidens aliquod producit: ſemper enim effectus immediate cauſæ aſsimilatur in genere. Amplius, quo præſtantius agens eſt, eo minus ali- 3. quid præſupponit in agendo: naturale namque agens, paucioribus in agendo indiget, quam artificiale, quia illa præſtantius eſt. agens autem diuinum, quoniam omnium præſtantiſsimum eſt, in mundi ſtructura componenda, materia opus non habuit priori, quæ longe ante ſuum opus præceſsiſſet; alioqui non diuinum, ſed naturale, aut artificiale

Argum. Philoſophus contra Platonem lib. 1. cœl. cõ. 122.
Reſponſio Platonis.
Quomodo mundus eſt natus apud Platonem.
Expenduntur verba Platonis.
Tria animalia ponuntur à Platone.
Argumenta Philoſophi non pugnant contra Platonem.
Deus non indiget materia.

De mūdi principio. ciale agens eſſet appellandum. Explodenda eſt ergo Ciceronis, aliorumque ſimilium ſententia, quam paulo ſuperius recitauimus, qua diuinum agens, fabro terreno comparare *Cicero reprehenditur.* audet. Qui ædificaturus, inquit, non ipſe facit materiam, ſed vtitur ea, quæ ſit parata. quo igitur ab homine Deus differret ſi ope indiget aliena? indiget autem, ſi nihil moliri poteſt, niſi materia prius exiſtente. Si hæc, cum prudentia, atq; veritatis amore, ſine ſtudio contradicendi quiſpiam contemplari voluerit, Platonem recte diuineque de mundi genitura (vt mihi ipſi videre videor) & dixiſſe & ſcripſiſſe, intuebitur.

CAP. III.

Aliæ eorundem rationes.

Arguit contra Platonem. 1. IGitur nec id quod ſemper eſt (inquit 1. cœli comment. 124.) neque id quod ſemper non eſt, generabile, aut corruptibile eſt. Præterea perſpicuum eſt, & ſi generabile, aut corruptibile ſit, non ſemper eſſe ſimul: namque erit poſſibile ſemper eſſe, & poſſibile non ſemper eſſe. Sed hoc impoſſibile eſt: 2. *Auerroes.* Impoſſibile eſt (inquit Auer.) aliquod infinitum ad eſſe, vel non eſſe potentiam habere: alioqui, eſſet diud, & non eſſet ſimul. ſemper enim cum vnius contrarij potentia, alterum contrarium coaleſcit; veluti eum poſſe eſſe ægrum, ſtat ſanum eſſe, & à conuerſo: Potentiæ enim, quemadmodum, & actus, *In ſempiterno non eſſe potentiam.* ſibi mutuo ſuccedunt. Quare, ſi in ſempiterno, potentia eſt ad eſſe, ad non eſſe etiam erit, atque ita, duo contradictoria in eo verificari poſſunt: in ſempiterno igitur ſimpliciter nulla eſt potentia. Quia ergo videbat impēdentem reſponſionem, mundum quidem æternum eſſe a parte poſt, habereque potentiam ad non eſſe, & cum actu conerātū, contrarij potentiam conſiſtere poſſe, rurſus arguit. Tunc, inquit, duæ potentiæ ad eſſe, & non eſſe in eodem inuenirentur: quod enim ex vna parte eſt æternum, etiam ex omni idem erit. quod ſi habet potentiam ad non eſſe, quandoq; ergo non erit. Porro, quia ſempiternum eſt, ſemper erit: vtraſque igitur potentias habebit. vel potentia ad non eſſe erit ſuperflua, quæ ad actum deduci non poteſt. *Reſponſio Platonicorum.* Reſpondent Platonici: Mundus, inquiunt, reſpectu ſui, eſt corruptibilis: reſpectu vero ipſum regentis incorruptibilis; quia ſuum opus deſtruere, ſapiens artifex non vult. hac enim lege *Obiectio.* conditus eſt mundus, vt ſit æternus. Sed iterum arguit. Si mundus corruptibilis eſt, tum ab intrinſeco, tum etiam ab extrinſeco, corrumpetur tandem. poſſibile namque, quod nunquam erit, non ſolum poſſibilis, ſed etiam impoſſibilis nomen eo meretur. ſi enim eſſet corruptibilis ab intrinſeco, poſſet poni in eſſe corrupto. Aut igitur à ſe, vel ab agente: non à ſe, ſine agente: igitur ab vtroque. aliter in eſſe conſtitui non poſſet, deſtrueretque poſſibilis definitio*Poſſibile quid ſit.* nem. Nam poſſibile eſt, quo poſito in eſſe, nullum ſequitur impoſſibile. Si ab extrinſeco corruptibilis eſt, ab intrinſeco etiam idipſum patietur, quandoquidem cuilibet potentiæ actiuæ, paſsiuam correſpondere, neceſſarium ſit: ab intrinſeco namque poſſibile, atque ab extrinſeco coincidere videntur. Quam ob cauſam, ſi mundus natura eſt corruptibilis, æternus dici non poteſt: ne duo ſimul contradictoria *Reſponſio Platonis.* vera eſſe dicamus. Ad hæc Plato. Voluntas mea (inquit mundi faber) maius, præſtantiusque vobis eſt vinculum ad vitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus eſtis nunc, cum gignebamini, colligati. Neq; n. Plato, quæ in primo de cælo ab Ariſt. & Auer. lōgo ſermone, de genito, & ingenito, corruptibili, & incorruptibili, poſſibili, & impoſſibili, diſputata ſunt, reprobat, falſaq; eſſe demonſtrat, immo omne creatū, natura corruptibile eſſe oſtendit. Vos, inquit, natura mortales eſtis. Quare mundum quidem genitum, & materiæ reſpectu corruptibilem, Dei autem voluntate ipſum conſeruantis, nunquam interiturum eſſe, docet. Maius enim vinculum ad vitæ cuſtodiam eſt diuina voluntas, quam ad vi*Deus eſt infiniti vigoris* tæ deſtructionem, corruptibilitas materiæ. An fortaſsis in dubium reuocandus Deus eſt, verum infiniti vigoris ſit, nec ne. Vnum nobis ſufficere arbitror, ſi Deum, infiniti vi*Vide Ariſt. 8. phyſ. cō. 79. & 12. met. cō. 41.* goris, etiam ſecundum Ariſt. eſſe oſtenderimus, quemadmodū præclariſsima hactenus ingenia ſemper, & vbiq; teſtata ſunt. Cauſam namque effectiuam motus infiniti, infinitam ſecundum vigorem eſſe, neceſſe eſt: 1. Deus vero ſecundum philoſophum, infiniti motus cauſa prima eſt: per ſe ergo, & non per accidens cauſa eſt. Etenim cauſa per ac*8. phyſ.* 2. cidens, primæ cauſæ rationem ſubire non poteſt: Adhuc, cauſæ per ſe, ſimilis quoque effectus reſpondet. ne cauſa per ſe fruſtretur. Inuentioni namque theſaurum, effectus fortuitus, illius inuentione, ſepeliendi autem defuncti gratia, foſsio ſepulchri, effectus per ſe nominatur. Quapropter, De mūdi principio. motus reiteratione infinitus, primi eſt per accidens effectus mouentis. alius ergo per ſe infinitus eſt illi tribuēdus, qui plane motorem ſecūdum virtutem requirit infinitum. Igitur, & ſi motus per ſe infinitus eſſe non poſsit; nihil tamen refert, quin Deus in mouendo vigore non ſit infinito: repugnat certe mobili actu infinito, non autem infinitæ motoris virtuti. Amplius Nulla virtus infinita eſt in ma- 3. gnitudine: ſed virtus primi motoris eſt infinita: non ergo *8. phyſ. cap. 79.* eſt in magnitudine. Minor profecto de vigore, non de duratione infinita intelligitur: nam cœlum duratione, infinitum eſt, eiusque virtus, cum ſit corpus, in magnitudine eſt. Maior ergo, atque minor veræ eſſe non poſſunt, niſi minorem, de virtute intenſiue infinita loqui, aſſeramus. Ageret, inquit, in inſtanti, non ergo de virtute duratione infinita, quæ in cœlo eſt, & tamen non agit in inſtanti, philoſophus loquitur. Amplius, quod eſt tota entitas eminenter, entis 4. poſsibilis, & entis actu, ſiue creata, ſiue increata, eſt ſecundum perfectionem ſimpliciter infinitum. ſed primum principium eſt tale. ſecundum perfectionem ergo ſimpliciter *5. met. com. 21.* perfectum eſt. Quamobrem dubium non eſt, Deum, mundum æternitatis dono, etiam ipſum natura corruptibilem, donare poſſe. Præterea, argumentorum vis, præcipue aduerſus illa militat, quæ vera ſunt generatione genita, mundus autem vere genitus dici non poteſt, quamuis genitus appelletur ſecundum eum certe modum, quem Philoſophus ponit. Genitum, inquit, vno dicitur modo, ſi ſit quippiam poſterius, quod prius non erat, ſiue per generatio*Ari. 1. cœl. com. 118.* nem, ſiue ſine generatione, vt motus, quo aqua actu caleſit, genitusque dicitur, non per generationem plane, nam mutationis non eſt mutatio. 5. phyſ. Et motus non eſt ad motum. com. 10. Mundus igitur a Platone genitus vocatur, ſine generatione tamen, quam philoſophi rationes rectiſsime expugnant. Dicit ergo Plato ad Ariſt. Tu quidem bene argumentaris, ſed in me nihil habes expugnandi. Itaque philoſophi rationes eos expugnant, qui mundum generatione *Philoſophi rationes nō militant contra Platonem.* naturali genitum eſſe aſtruere conantur, quod nunquam Plato ſenſiſſe videtur. Cœlum præterea, cum careat contrarijs, & intelligentiæ materia, quæ corruptionis principium eſt 8. meth. Corruptioni non ſubduntur, ſed annihilationi, quam Plato corruptibilitatem vocat. Si enim à conditis rebus, diuina ſeſe ſubtraheret prouidentia, eo redirent plane, vnde venerunt omnia. Et hæc quidem de mundi æternitate ſecundum Platonem dixiſſe, ſufficiat.

CAP. IV.

Ariſtotelis poſitio.

ARiſtoteles Platonis diſcipulus, vir excellentis ingenij, Stagiræ natus ex Nicomacho & Phæſtide, Olymp. 99. anno primo, ad Platonem erudiendum acceſsit annos natus xv. manſitque in eius ſchola xx annos, de quo Plato, *Ariſtoteles in nos recalcitrauit*, inquit, *vt in matrem pulli*: ingenio, atque diligentia omnes ſuperauit, *Ariſtotelis laudes.* variarum rerum cognitione Platone ſuperior, eloquio vero impar fuit: gloriæ, carpendique alios auidior, non omnino pecuniæ contemptor, in tradendis artibus mirabilis, nemini que ſecundus, vtinam in refutandis aliorum opinionibus amicus, candidiusque egiſſet. hunc Græci [illegible] nominabant: fuit enim regula in natura, & exemplar, quod natura inuenit, vt in materiis vltimam perfectionem humanam demonſtraret. *3. de anima comm. 14. & in prologo primi phy. & 1. de gener. com. 38. & 3. mete. de Iride. Inſuper in 1. de genera. animalium, in digreſ. contra Galenum.* de Ariſtotele, inquit: Laudamus Deum, qui ſeparauit hunc virum ab alijs in perfectione, appropiauitque ei vltimam dignitatem humanam, quam non omnis homo poteſt quacunque ætate attingere. & is philoſophiæ pater, Methodi magiſter, authore Auer. *Auerroes. lib. 1. cœl. com. 22.* Græcorum primus fuit, qui problema de cœli æternitate, in partem contrariam retorſit. Omnes n. qui ante eum fuerunt Græcorum philoſophi, cœlum factum eſſe dixerunt, ipſe autem primus, cœli æternitatem probauit. Quam ob cauſam in neglectæ religionis ſuſpicionem incidit, accuſatusque apud Hierophantam, ſummum eo tempore ſacerdotem, quod mundum æternum demonſtrauerat, in Chalcidem aufugit, ne Athenienſes in philoſophum bis peccarent. Nam paulo ante, Socratem contemptæ religionis crimine falſo accuſatum, mortis ſupplicio affecerant. Ex *eiuſdem libri com.* 22. Ariſtoteles primus inter Græcos, huius fuit opinionis inuentor, quam tamen ex occultis Chaldeorum verbis *Mundi æternitas ſuit problema neutrum.* excipi poſſe arbitratur; veriſimilius tamen, hoc tanquam problema neutrum apud Ariſtotelem fuiſſe mundumque

De mũdi principio.

motu naturali non incepiſſe, ſemper demonſtrare voluiſſe.
Qui enim ſimpliciter demonſtrat, rationes etiam ſimplici-
ter veras format, quæ ex præmiſsis veris, & neceſſariis ſim-
pliciter conſtant, quibus Ariſtot. nequaquam vſum fuiſſe
Philoſophi rationes nõ demonſtrant. conſtat. Etenim 12. *meth. comm.* 30. impoſsibile eſt, inquit,
motum, aut ortum aut corruptionem ſubire, ſemper enim
erat, & tempus ſimili modo. Eſt enim impoſsibile, ſi tempus
non ſit, prius aut poſterius eſſe. Tempus certe, aut eſt idem
quod motus aut eſt quidam motus affectus. ſed hæc ratio
neceſſario non demonſtrat. neque enim ſi tempus aliquan-
do incepiſſe dicimus, prius ponere, neceſſarium eſt; niſi i-
maginatiuum tantum. Sic quoque dicere conſueuimus, extra
cœlum, non quidem verum, ſed imaginarium. Non poſſu-
mus certe non imaginari, aliquod extra cœlum ſpatium eſ-
ſe. Extra autem, ſi affirmatiue intelligatur, tunc loci, in na-
tura eſſe habentis, differentia eſt: vt extra domum, & cæte-
ra. ſi vero negatiue, ſola imaginatione concipitur. Prius
quoque & poſterius eodem plane modo ſe habent. Si enim
affirmatiue intelligantur, differentiæ temporis eſſentiales
ſunt, vt ante ſenectutem, ſenectutis erat nihil Negatiue ve-
ro, in imaginatione ſola conſiſtunt, vt ante tempus, non eſt
tempus. Quando ergo arguit, ſi cæpiſſet tempus ante tem-
pus, tempus præfuiſſet, non demonſtrat, ſed per quandam
imaginem loquitur, aduerſus eos, qui mundum reuera, ge-
Textus 8. phyſ. neratione phyſica ortum eſſe contendebant. Idem *octauo*
phyſ. com. 13 & ipſum autem corruptibile, corruptum fore o-
portebit, cum corrumpitur & poſt hæc rurſus id, quod hu-
Contra antiquos diſputat. ſus eſt corruptiuum. *Et com.* 7. Quare ante primam mutatio-
nem, mutatio prior erit. Et 9. Erit ergo quædam mutatio
prior prima. Et 11 Impoſsibile quidem eſt tempus ſine nunc
intelligere. ſed nunc, principij, finiſue ſubit rationem: prin-
cipij quidem futuri: finis vero tranſacti, tempus ſit ſemper
profecto neceſſe eſt. Et 12. Si motus ortus eſſe dicitur, ſit, vt
prima mutatione ſit aliqua prior. Si ergo tempus incepe-
rit, ait, ante temporis ortum, priua erat, quod abſque tem-
pore nequit conſiſtere. Itaq, ante tempus, erat tempus. Hæc
profecto, atque ſimilia, in eos iaciebat, qui (vt diximus)
motu phyſico, mundum genitum eſſe putauerunt. huius
autem rei fidem nobis facit, perpetuus philoſophi contex-
tus, quo in hac materia vtitur. Semper reuera antiquorum
2. hoc in negotio teſtimonia adducit, quod non demoſtran-
1. Topic. Philoſophum inuentor opinionis quod mundus ſit æternus. tis, ſed eſt probabiliter perſuadentis. Amplius, Sunt quæ-
dam inquit, problemata dialectica, de quibus rationes non
habemus vt, vtrum mundus ſit æternus. Dicis, quam igi-
tur ob cauſam, huius inuentor opinionis appellatur? Re-
ſpondeo, nihil referre Ariſtotelem ita tenuiſſe, cogentem-
que rationem non habuiſſe quemadmodum, perpetuam
inferiorem generationem, & primum agens, naturæ neceſ-
ſitate agere, animam quoque intellectiuam immortalem
eſſe &c. Credidiſſe (quidam aiunt) demonſtraſſe veru, aut
Quare æternum eſſe mũdum putauit. probaſſe minime. Quia vero ſenſibilia, aptiorem habent
modum ſuadendi, idcirco in hanc partem declinauit. Ordo
nãmque, quem in cœleſtis ſubſtãtia corporis perpetuo cer-
nimus, in continua etiam, atque vniformi elementorum,
mixtorumque generatione, inuiolabilis motus, præterita-
rum quoque rerum memoria, ita illi perſuaſerunt; vt in-
duceret animum ad credendũ mundi æternitatem, quam-
uis veras, atque neceſſarias, cogentesq, rationes ad proban-
2. dum non haberet. Animaduertit preterea multa in abſur-
da antiquos incidiſſe, qui phyſico motu mundum genitum
1. lib. de cœl. com. 1. & 2. eſſe dixerunt. Inſuper quibuſdam antiquorum hoc ſuaden-
tibus fidem præſtitit. 2. cœli 1. & 2. com. Cœlum igitur, vni-
uerſumq, neque ortum eſſe, neque corrumpi poſſe, quidam
c. cont. Magnum & hoc vtique momentum, inquit, ad fa-
ciendam fidem de immortalitate, æternitateque ipſius ha-
bet. Quare bene ſe habet quemque ſibi perſuadere, veteres,
& mai[orum] maxime noſtrorum ſententias veras eſſe quæ
q[uidem] de [illis] aſſerunt eſſe quippiam eorum immortale, atq, di-
uinum. quæ motum quidem ſubeunt, talem tamen, vt nul-
lus ipſius ſit finis, quippe qui neque principium, neque exi-
[illegible] tum vllum habet. Cæterum, ſi bene ſe habet, quemquam ſi-
bi perſuadere, maiorum ſententias veras eſſe; quare non
ſibi perſuaſit, Platonis philoſophi celeberrimi, ſuique ma-
giſtri ſententiam, de mundi æternitate, veram eſſe, ſed eam
2. multis modis labefactare, euertereque tentauit? Adhuc, ſi
inter Problemata Dialectica, de quibus rationes non habe-
mus, mundi æternitatem inferendam, numerandamque eſ-
ſe in topicis docuit, quid tot paſsim ſuis in libris argumen-
Ariſt. arguit contra Plat. com. 8. phyſ. co. 53 & 56 tis, æternitatem mundi ſtatuere conatur? Sed ille reſpon-
der eſſe quidẽ motum omnes affirmant de natura aliquid
dicentes: impoſsibile reuera eſt mundum ſine motu eſſe,
qui circularis dicitur, qui vtique ſẽper eſt. Si igitur, inquit,
ſemper motum eſſe neceſſe eſt, & latio ſit motuum prima,
neceſſe eſt hic autem motus ineſt vt vita, & natura his, quæ
motus huiuſmodi aguntur. Quemadmodum igitur vita eſt
actus viuentis, ita& motus circularis omnium, quæ ſub
cœlo continentur, quo profecto ſemper currente, omnia
etiam illius actu viuunt, atque ita non ſolum ſuperior, ſed
hic etiam inferior mundus æternus eſſe reputatur. Adde, 2.
quod primum corporum nunquam ſeneſcit, primo cœli
com. 22. Omnes enim homines de Dijs exiſtimationem ha-
bent, & vniuerſi, qui Deos eſſe putant, tam Græci quam
barbari, ipſum ſupremum locum dijs tribuerunt, propter-
ea quod immortale ad immortale eſt accomadatum. E-
mergit autem hoc, & per ſenſum reſpectu fidei humanæ
ſufficienter: in toto namque præterito tempore per tradi-
tam ſucceſsionem memoriam poſteris, non mutatum vllo
pacto fuiſſe videtur, aut in toto vltimo cœlo, aut in ſuarum
Plato diſſentit ab Ariſtotele. partium vlla. Verum Plato his conſentit minime: Cum, in-
quit, mundi faber, mundum hunc ſenſibilem faceret, pri-
mo, cœleſtem circulum fecit, eundemque in duos circulos
diuiſit: non ergo omnes philoſophi motum circularem æ-
Cœlum ſedes Dei. ternum, & ſine principio eſſe dixerunt. Porro cœlum, eſſe
Dei ſedem ſecundum antiquos. nihil momenti habet ad
faciendam fidem rei, quam ſtatuere ſatagit. Deus ſane ſine
Soluuntur rationes Ariſt. principio eſt, quod cœlo cõgruere omnino non poteſt Prin-
cipium ſiquidem vniuerſitatis non eſt niſi vnum vt ipſe di-
cit in epiſtola de principio vniuerſitatis, authore Alphara-
bio, à quo ſunt omnia, & in quo, ſicut in regente, & mouen-
te, ſicut in duce exercitus. 12. *met.* 51. omnia, eſſe, & ceperunt,
& habent. De fide autem humana propter traditam ſucceſ-
ſionem memoriam, demonſtratiuus non eſt argumentan-
di modus, diluuiis enim, atque incendiis ſæpe terra obruta,
hominũ memoriam mutarunt, vna ſolummodo apud He-
bræos diutonius remanente. Neque cœlum carere princi-
pio etiam temporis, manifeſtat, ſed in ſolum, cœlum poſt-
quam factum eſt, nulla ſuſcepiſſe mutationis decrementa,
Philoſophi rationes pugnant contra phyſicos. Philoſophi itaque rationes, quas ſupra recitauimus, aduer-
ſus eos, qui mundum phyſica quidem generatione geni-
tum eſſe, ſimilique etiam corruptione interiturum fore
crediderunt, iuſtiſsime, rectiſsimeque procedunt. non au-
tem aduerſus eos, qui ſimplici emanatione mundum con-
ditum eſſe arbitrati ſunt. Suffragatur huic profecto ſenten-
Alb. 4. phy. c. de vacuo. & 8. tiæ Albertus Magnus, non minus Theologus quam philo-
ſophus, qui docet philoſophum librum de natura Deorum
ſcripſiſſe, in eoque mundum factum eſſe, aperte demon-
ſtraſſe.

CAP. V.

Aliæ rationes philoſophi, quibus mundi æternitatem probare videtur, ex parte materiæ, atque diuinæ potentiæ.

Materia, inquit, philoſophus non occidit, neque o- 8.
ritur: nam ſi gignitur, ſubijciatur aliquid primum *Ariſt. 1. ph.*
oportet, ex quo hoc pacto naſcetur, vt inſit in ipſa, *c. 82.*
hoc autem eſt ipſius natura. Idem quoque Subie- 8.
ctum non niſi per accidens ſit itaque ſi materia ingenerabi- *Id. 7. meth.*
lis eſt atq, incorruptibilis, mundus autem ſine materia fie- *c. 26 & 17*
ri non poterat. Materiam igitur antequam mundus fieret, *23.*
præfuiſſe dicere oportet. atqui mundi ſenſibilis res à mate-
ria nunquam ſeparantur, neque materia ab eis. 4. *phy. com.* 59. *Soluitur.*
Materia non eſt ſeparabilis à corporibus: Mundus ergo e-
rat antequam fieret. Verum quidem eſt materiam phyſica
generatione factam non eſſe, ſed emanatione ſimplici pro-
ductam, ex qua poſt modum fiunt alia, & in ipſam redeunt:
Si ſit motiuum vel effectiuum, inquit, nihil autem operetur, *Alia ratio.*
motus non erit: fieri enim poteſt, vt id, quod potentiam *12. met. c.*
habet, omnino non operetur nulla ergo prorſus erit vtili- *39.*
tas. Si enim non operabitur, motus profecto non erit, nec
etiam ſi operabitur, ſubſtantia autem ipſius potentia eſt:
non enim perpetuus motus erit. quod autem potentia eſt,
id poteſt non eſſe. Quare primum principium tale eſſe o-
portet, vt ſubſtantia ipſius ſit actua per ſuã eſſentiam perpe-
tuus, hunc autẽ actu actio comitatur. Porro, cuius actio eſt
æterna, effectus quoq, eſt æternus, veluti ſi Sol eſſet æternus,
& lumen quoq; Solis eſſet æternum. ſed actio Dei eſt æter-
na, ſua enim ſubſtantia eſt. ergo effectus eſt æternus 12. *met.*
39. Ineſt illi vita, mentis enim operatio vita eſt. illud autem
eſt ipſa operatio atque actus. Actus igitur qui eſt per ſe, il-
lius eſt optima, atque perpetua vita. Dicemus autem ipſum
Deum animal perpetuum optimum eſſe. quare Deo vita, *Vita Dei*
nimirum æuum continuum, atque perpetuum ineſt: hoc
enim eſt ipſe Deus Vera plane, atque catholica hæc eſt, quæ
à philoſopho depromitur, doctrina. Dei enim actus, ipſius
volu-

De mūdi principio.

voluptas eſt, intellectio iucundiſſima, quæ per ſe eſt opti-
ma, eius profecto operatio, mentis illius eſt. Seipſum ergo
intelligendo, ſemper actu agit, & actio illius perpetua, cu-
ius effectus æterna voluptas eſt: non enim aliunde, quam
ſeipſo beatus. Etenim ſi operatio diuinæ mentis, vita illius
eſt, & voluptas itidem: Deus ergo hæc omnia, quæ nobis
alijs ſub nominibus, ob noſtri paruitatem ingenij, tenuita-
temque intellectus innoteſcunt. Quando igitur dicitur, eu-
ius actio æterna, & effectus æternus: diuinæ ſane reſpectu
Reſponſio. eſſentiæ, vt diximus, verum eſſe dicimus, aliorum verò à
Deo, negamus. Dicis, fruſtra eſt agens, quod propria ope-
Obiectio. ratione caret, recte quidem diuino: primoque agenti hoc
conuenire dicimus: nunquam enim ſine propria operatio-
ne, ne dum non eſt, ſed neque eſſe poteſt: operatio namque
mentis diuinæ, ipſius vita eſt, Deus autem ſine vita non eſt:
Lib. 3. de anima com. 45. neque ergo ſine propria operatione erit. Dicis, Deus & na-
tura nihil fruſtra faciunt, quod ſi natura nihil facit fruſtra,
inquit, neque neceſſariorum quidquam omittitur &c. Si
Deus nunquam eſt ocioſus. ab æterno mundi producendi actum perfectiſſimum ha-
bens, non produxit, nulla prorſus ſui actus fuiſſet vtilitas,
fuiſſetque ocioſus: Deo autem ocioſo exiſtente, omnia
prorſus eſſent ocioſa. Reſpondeo, non poteſt eſſe ocioſus,
cuius actus eſt ſumma per propriam eſſentiā voluptas, cuius
intellectio eſt perfecta iucunditas: ipſe enim perpetuo de-
git, quippe cum & voluptas ipſius ſit actus, & idcirco vi-
gilia, ſenſus, intellectio iucundiſſima ſunt. Si igitur Deus
ſemper ſic ſe habet, vt aliquando nos bene habemus, ad-
mirabile quid eſt ipſe, quod ſi magis & bene ſe habet, magis
admirabile eſt profecto: at ſic ſe habet. nūquā ergo ocioſus,
qui à propria operatione nūquā ceſſat. vtilitas autē ſui ipſi-
Deus ſeipſo beatus. us, eſt actus eius, non enim ex mundi fabrica, aliquam ſibi
vtilitatem comparauit, quam prius non habuerit, cum ſuis
proprijs diuitijs dites ſit. Nam, ſi ex mundo genito aliquā
ſibi vtilitatem nouam accidiſſe dixeris; non erit profecto
animal perpetuum, atque optimum: quod enim externis
indiget rebus, vt ſit perpetuum, nullo modo perpetuum,
atque optimum dici poteſt. Dicis. potentia actiua, per paſ-
ſiuam diffinitur 9. *meth.* 2. quare ſi non eſt potentia paſſiua,
Obiectio. actiuam quoque non eſſe, neceſſarium eſt: ſi quidem ex par-
te agentis poſſibile nihil eſt, quin etiam ex parte paſſiua
poſſibile ſit. proinde omnes formas, in paſſiua potentia
materiæ. & actiua primi motoris. Commentator contine-
ri arbitratus eſt. Homo, inquit, generat hominem, inſuper
12. met. 18. & præter hæc eſt id, quod omnium primum, omnia mo-
& 14. 8. phyſ. 4. uens. Si itaque potentia primi motoris æterna eſt, & re-
rum quoque creatarum paſſiua ſimiliter. Vera profecto
ſunt hæc de agente per motum, non autem de diuino a-
Soluitur. gente, cuius actus eſt æternus, & potentia, actioque idem.
Nam in Deo paſſiuam potentiam, tum corruptiuam, tum
etiam perfectiuam inueniri, fas non eſt: diuiniſſimum
namque atque perfectiſſimum, externa perfectione opus
non habet: Proinde voluntas, & intellectus diuinus, a-
ctiones perpetuæ ſunt, atque perfectiſſimæ. Potentia ve-
ro actiua, nondum actui coniuncta, tribuenda Deo non eſt,
An in Deo ſit potentia. ſua certe potentia, actio ſua eſt. Porro, potentiam actui v-
nicam, quæ in aliud principium eſt agendi, Deo concedere
licet: potentia autem, quæ non ſolum ipſius effectus, ſed e-
tiam operationis principium eſt veluti ignis principium eſt
caloris in Deo in eſſe formali, neceſſario non ponitur bene
vero in ideali. atque obiectiuo. Nihil plane ſui ipſius prin-
cipium eſt: diuina autem actio, cum ſua potentia ſit, idcir-
co non actionis, ſed facti, Dei potentia dicitur eſſe princi-
pium. Quod ſi opus factum in eſſe formali non adſit, illius
reſpectu, æterna minime appellatur. hunc autem reſpectum
connotatum quidam nominant. Cum ergo dicis, ex parte
agentis nihil eſt poſſibile, quin etiam ſit ex parte paſſi, va-
Actio diuini agentis eſt ſua ſubſtantia. let quidem hoc in humano, non autem in diuino agente,
cuius actio non eſt accidens, ſed ſubſtantia agentis. Quare,
ſi ſubſtantia primi agentis eſt ſimplex. immutabilis 12. *meta.*
41. à ſenſibilibus ſeparata, quæ tempore non menſuratur.
quæ illic ſunt, tempore non ſeneſcunt: non eſt dicenda ex
1. de cœl. com. 100. potentia aliquando in actum migrare, ita profecto hoc ab-
ſurdum eſt, ac ſi aliquis diceret primum agens diuinum, de
ſua ſubſtantia, in ſuam ſubſtantiam mutari, quod reuera,
nedum Theologi, ſed philoſophi etiam deteſtantur. Mate-
2\. riæ præterea, ſi præſto non ſit in eſſe formali potentia paſ-
ſiua, in ideali, atque obiectiuo primi inuenitur agentis, in
quo res præſtantius, quam in ſeipſis eſſe habere cenſetur:
quam ob rem, quod ſupra didicimus, quod potentia eſt, id
12. met. 19. poteſt non eſſe. primo, diuinoque, nullo modo, ſi recte phi-
loſophamur, tribuitur agenti. Nam intellectus poſſibilis eſt
in pura potentia. paſſiua ad ſpeciem intelligibilem, & tamē
non eſt corruptibilis. formæ ſuſceptiuum eſſe opus, & po-
tentia talem, & 5. quò ſit, vt neque vlla ſit ipſius natura, niſi
ea ſolum, quæ poſſibilis eſt. Intellectus autem ſpeculatiuus,
3 de ani. 3. ſecundum Commentatorem, quia caret materia, eſt incor-
Intellectus ſpeculatiuus. ruptibilis: omnia enim quæ ſine materia ſunt, incorrupti-
bilia reputantur. 12 *met. comm.* 33. Quoniam igitur vnicuiq;
conuenit agere ſecundum quod eſt in actu, vt 9. *met* dicitur:
potentia autem actiua, id eſt, ſecundum quod competit a-
licui agere: quod ergo in actu eſt perfectiſſimo; perfectiſſi-
mam quoque potentiam talem habere, neceſſarium eſt. Ar-
Obiectio. guis iterum, ordo primi motoris, atque ipſius inclinatio ad
motum, ipſius ſubſtantia eſt: ſemper ergo mouet, ſicuti
ſemper eſt. Soluitur. licet in Deo, in quo non niſi Deus eſt,
Solutio. idem ordo, & eius ſubſtantia, non tamen modus idem, nec
connotata atq; ſubiecta eadem. quando ergo obiicis: ſub-
ſtantia diuina ab æterno fuit, voluntas quoque mundum
mouendi eſt ipſius ſubſtantia: ergo ab æterno fuit: falla-
ciam facis accidentis, dum idem ſubiecto, & accidenti
ineſſe putas: quod falſum eſt.

Qvæstionis Tertiæ

CAP. I.

An Deus agat ex neceſſitate naturæ ſecundum philoſophum.

Pro huius quæſtionis intellectu, ſciendum quoſ-
Ariſt. 12. met. 38. dam ſic arguere. Si quippiam igitur mouetur, ali-
ter ſeſe habere poteſt, quare ſi latio prima, actu
eſſet, quo mouetur hoc ipſo ratione loci, etſi non
Quod Deus agat ex neceſſitate. ſubſtantiæ ratione aliter ſeſe habere. Cum autem ſit quip-
piam mouens immobile, atque actu, id, vt aliter ſeſe habe-
at nullo pacto fieri poteſt. Quare primus motus, ratione fi-
nis, non autem violentiæ, neceſſarius eſt. Quod ſi ita motus
ſe habeat, ſubſtantia à qua talis motus dependet, quum ad
huiuſmodi motum, aliter ſe habere non poſſit, naturæ o-
mnino neceſſitate mouetur. Amplius, motus æternus, ſine 2.
æterno eſſe motore non poteſt: cum autem fieri non pot- *8. phyſ. 7.*
eſt, vt non ſit motus æternus. Nam ſi quædam ſunt mobilia,
quædam motiua, & interdum eſt actu quid primum mo-
uens & aliquid quod mouetur interdum nihil, ſed quieſcit,
hoc prius mutetur oportet. erit enim aliquid cauſa profe-
cto quietis: quies enim eſt priuatio motus. Igitur, ante pri-
mam mutationem, mutatio prior erit, & motorem æter-
no motu mouere, neceſſarium eſt. Dubium autem eſt, an i- *Contradictio Ariſt.*
ſta fuerit philoſophi ſententia, niſi ita ſenſiſſe dixerimus,
ſui quodammodo oblitus fuiſſe videatur. Septimo nam-
que politicorum, Deum ſeipſo ſolo beatum eſſe demon-
ſtrat; non ergo naturæ neceſſitate adactus, mundum ab æ-
terno mouet, ſuam quaſi inde perfectionem conſequutu- *Quod Deus non agat ex neceſſitate.*
rus. Quæ enim ratione prædita ſunt, atque naturæ neceſſi-
tate mouentur; ea profecto, motu illo naturali ſuum fi-
nem perfectionemque, mouendo inquirunt Sic homo, na-
turæ neceſſitate mouetur, ad felicitatem capeſcendam: De- 3.
us autem ad ſeipſum. Adhuc, ſi diuinum, primumq; agens,
ab æterno mundum & producit, & mouet, idque naturæ
neceſſitate: non erit plane ſimpliciter neceſſarium: nam
mundo non exiſtente, ipſum quoque non exiſteret. Habens
certe neceſſariam habitudinem ad aliquid, ſi illa deſit, et-
iam illud deeſſe, neceſſarium eſt. veluti, ſi ſplendor, ac Solis
lumen nō eſſent. ipſum quoq; Solē non fore, aut nō eſſe di-
ceremus. Amplius, agens ex naturæ neceſſitate, ſecundū vl-
timum ſuæ potentiæ agit: Si Deus ergo neceſſario influit, 4.
atque agit in hæc inferiora: nullum prorſus in hoc mundū
malum inueniretur, ſuam enim omnibus, ita bonitatem
communicaret, cum ageret ſecundum vltimum ſuæ poten-
tiæ, vt nullo malo locus non eſſet: quod profecto veritati
aperte repugnat. Entia ergo à Deo, altiori quodam modo,
quam natura aut humana voluntas ſit, procedunt, atque
emanant. Actus profecto diuinus, qui vtique à ſolo Deo co-
gnoſcitur, non eo quippe quo noſtræ voluntatis modo a-
ctus procedit, ſed quam nobiliſſimo, atque diuiniſſimo:
quemadmodum diſpu. 11. in ſolutione primi dubij contra
Algazelem clariſſime dicitur. Sed dices, in omni entis dif- *Obiectiones.*
ferentia, neceſſarium, præſtantius eſt contingenti: in ente
enim per ſe, perfectius eſt: cum autem primum ens ſit per- 1.
fectiſſimum, perfectiſſimam plane entis differentiam ha-
bet: neceſſario ergo, & non contingenter cauſat. Adhuc, 2.
cauſans ex naturæ neceſſitate, plures entis differentias pro-
ducit, ergo perfectius: producit enim poſſibile, & neceſſa-
rium. ſed agens voluntarium, ens tantum cōtingens; quod
autem perfectiſſimum eſt, Deo tribuere debemus: ergo.

De mūdi principio.

Amplius, aliqua plane cauſa, neceſſario cauſat: prima igitur ſimiliter in eſſentialiter ſane urdinatis, poſterius neceſſitatem non habet, niſi prius habuerit: ſed aliqua cauſarū,
3. neceſſario effectum inducit, vtpote ignis calorem, & aqua frigiditarem: prima igitur cauſa naturæ neceſsitate mundū mouet & ab æterno mouit.

Soluuntur. Solounteur: Verum quidem eſt,
1. neceſſarium, cooringenti præſtantius eſſe, eſſeque entis perfectioram conditionem, modo illi ſit enti compoſsibilis: atqui poſterius, talem no'n habet ad primum agens neceſsitatem, poteſt anim ſine aliquo conſiſtere cauſato, pro-
2. pterea conſequentis meritu negatur. Ad aliam, ens, quod fieri poteſt, poſsibilem, & non neceſſariam differentiam habet: eo enim quo fieri poteſt, defectus. & non neceſſarij rationem ſubit. Quare poſſe huiuſmodi cauſare entis differētias, nullam innuit cauſæ perfectionem cauſantis. ſi enim naturæ neceſsitate res produceret, nacesſaria ſola,
3. & non contingentia produceret. Ad vltimom, ſecundum quid non autem ſimpliciter ſecundum cauſam, cauſare dicimus: non enim cauſat, niſi prima, eius cauſatum concauſanre, idq; naturaliter prius, quam proxima cauſa. Sed prima contingenter cauſat, & ſecunda ſimiliter, quæ à primæ cauſæ ordine, rationeque dependet. Hæc ſunt, quæ à quibuſdam obiiciuntur.

Auicenna ens diuidit. 2. met. c. 2. & 3. & 4. Auerr. ponit duplex neceſſariū. 12. met. c. 41.

Porro, Auicenna ens diuidit in neceſſarium, & poſsibile: neceſſarium autem vnum eſſe dicit, quod profecto per ſe exiſtens, atque independens, omnium principiū aſt. poſsibile vero eſſe dicit omne productū, quod ſine prodocēte eſſe non habet. Auer. duplex quidem neceſſarium eſſe affirmat, & alterū plane ex ſe, alterum autem ex alio, id eſt, ex motore. Motus enim quia contrariam habet quietem, defectum ſubire poteſt. 9. *Met. com.* 17. Noo eſt timendum, quod cœlum quieſcat: timor autem circa poſsibilia, non aurem circa neceſſaria verſatur: quapropter ſemper agit Sol, inquit, & Stellæ, & totum cœlum, & non eſt timendum, vt quandoque ſtent. Neque laborant id agentia, non enim ineſt potentia contradictionis ipſis, vt corruptibilibus motus, vt laborioſa ſit continuatio motus. In ſubſtantia autem nihil neceſſarium ex alio, ex ſe vero poſsibile eſſe dicit: Tunc, inquit, natura contingens in neceſſarium verteretur. Sed repugnat vnum oppoſitum in aliud tranſmutari. Cœlum ergo, atque intelligentiæ quoniam contrarium non habent, apud Auerroem ſunt entia neceſſaria: non enim habent principium intrinſecum corrumpendi, qua quidem ratione entis nec nominantur: quia tamen hoc non habent primo per ſe, atque per eorum eſſentiam; idcirco nacaſſaria per ſe dici non poſſunt.

CAP. II.

An creatio ſecundum philoſophum, aliquo modo probetur.

QVi mundum in tempore creatum eſſe dixerunt, ij profecto, creationem cum nouitate eſſendi conſtituunt: prius enim duratione habuit non eſſa huiuſmodi: argo creatio ſine nouitate eſſendi fieri non potuit. Qui vero natura tantum, non autem duratione, res productas, non eſſe habuiſſe affirmant, nullatenus egent tali in opere eſſendi nouitate.

Creatio ſecundum philoſophū conceditur.

1. Cæterum, ſi Deus omnium eſt, ſecundum philoſophum, cauſa productiua intelligentias ab eo productas eſſe, neceſſarium eſt. Licet enim, vt ipſe dicit, res ſint æternæ, atque ideo careant nouitate eſſendi: ſunt tamē à Deo productæ, alioqui non omnium vere cauſa productiua diceretur. Quod ſi dixerimus, intelligentias Deum produxiſſe, eaſdem quoque creaſſe di-
12. met. 39. cere compellimur: ſunt enim abſque materia. Has igitur,
2. inquit, ſubſtantias materiæ expertes eſſe oportet: omne
12. met. 16. autem, quod ſine materia fabricatur, creari profecto dicimus. Amplius, anima humana eſt forma corporis, quæ ante corpus non producitur. mouentes igitur cauſæ antecedunt: at hæ, quæ ſunt, vt ratio cauſæ, ſimul ſunt: anima autam non producitur, ſicut cæteræ de potentia materiæ, alioqui ſecundum philoſophum, vt poſtea dicemus, corruptionis expers nullo modo eſſet reputanda: ſit ergo cum corpore ſine materiali principio. quicquid autē ita conditur; creatum, cum nouitate eſſendi, non immerito appellatur.

Humana anima immortalitas.

Cauſa agens, inquit, præcedit, non cauſa formalis; ſed ſimul eſt cum eo, cuius eſt forma: cum enim homo eſt ſanus tunc & ſanitas eſt, figura etiam æneæ pilæ, & ipſa ænea pila ſunt ſimul. Si vero eſt, & poſterius quippiam permanet conſiderare oportet. In quibuſdam autem nihil prohibet, veluti ſi anima talis ſit, non omnis, ſed mens ipſa: vt autem omnis permaneat fieri non poteſt: Anima igitur, & forma corporis, & immortalis eſt, quippe, quæ poſt corpus permaneat.

3. de an. com. 12.

Hanc autem rei veritatem aliis proſequitur. Cum autem terminos generationis formalis, forma ſubſtantialis, per generatiooem ac viſibilis eſſe dicatur: forma autem hominis, anima intellectiua ſit, per generationem nequaquā acquirenda; non video, quonam modo verum dicant, qui hominem generare hominem aſſeuerant: homo enim animam intellectiuam effectiue minime producit, nec aliquam tum animæ intellectiuæ formam conſiteotem.

De mūdi principio.

Homo generat hominem.

Quidam ita veritatem tetigiſſe ſe putant, dum dicunt hominem generare hominem, quia ſufficientes in materia pro animæ intellectiuæ acquiſitione, diſpoſitiones inducit. Iſtorum autem non omnibus probatur ſententia cum tales diſpoſitiones accidentia ſine: hominis autem actiua generatio ad accidentia non terminatur.

An homo generet hominem.

Alij hominem generare hominem dicunt. quippe. qui ſua actione, hominem genitum, ad formam, ſuæ ſimilem poſsidendam inducit. atque ita etſi animam intellectiuam, ſecundum ſubſtantiam non attingat, ſecundum vnionem autem attingit, quod pro vniuoca hominis conſeruanda generationa ſufficere putant. Itaque rationalis anima, cum ſit forma ſimplex, materiæ potentiam, non præſupponit, ex qua virtute naturalis agentis extrahatur, ſed materiam, in qua recipiatur: hoc aotem, quoniam philoſopho probatur, creationem eum conceſsiſſe, credendum eſt.

Simplicia creantur. compoſita gignuntur.

Omnia ſiquidem ſimplicia creari, compoſita vero gigni putauit. Quemadmodum enim formæ artificiales, materiam, in qua recipiendæ ſunt, non ex qua educendæ, præſupponunt; ita etiam formæ ſimplices ſubſtantiales, materia carentes, entia profecto naturalia, in quibus tales formæ recipiantur, nec inclinandi, nec contradicēdi aptitudinem, talium reſpectu formarum habent.

Anima origo vocatur acceſſus, & Dei iuſſus.

Hanc autem animæ creationem, acceſſum interdum philoſophus nominat, accedere enim mentem de foris dixit, in lib. de generatione animalium: nunc vero Dei iuſſum in lib. da proprietatibus elementorum: Spiritum vitæ Dei iuſſu venire: aliquando dependentiam appellauit 12. *met.* 29. Deus eſt animal, inquit, æternum, à quo cœlum, & tota natura dependet: in lib. de bona fortuna, effectum diuinum à Deo omnem venire exiſtimauit.

Anima diuinus effectus.

Anima ex nihilo ſit.

Cum aūt anima intellectiua diuinus effectus ſit, à Deo venire firmiſſime conſtat: non enim alicui conuenit creaturæ animæ creatio. Propria certe virtute, cauſa ſecunda, ſine primæ concurſu agit nihil. Quod ſi in primæ cauſæ virtute, ſecunda cauſa animam creat; non ipſa, ſed prima creatrix appellatur: ex nihilo igitur ſecundum philoſoph. anima creatur, nam ſi, vt dicit Themiſtius primo de anima, vna cum totius animati productione generatur ſeu producitur, veluti pars producti; deficiante producto, ipſa quoque deficeret, quod plane aduerſatur philoſopho eam poſt corpus manare aſſerenti. 12. met. 17.

Ariſt. lib. 1. phy. com. 76.

Quocirca in eodem temporis inſtanti, eſt anima creationis terminꝰ, quo per ſe ſubſiſtit generationis vero extrinſecus, ſubſiſtit certa ſubſiſtentia totius: Prius tamen ordine quodam per ſe ſubſiſtens, quam pars intelligitur ſubſiſtentis. huic autem ſuffragatur ſententiæ authoritas. Si autem, inquit, aliquod debet fieri animal non ſecundum accidens, ex non animali erit; Si generatio eſſet poſsibilis, ait Commentator, animalis ſimpliciter; tunc eſſet neceſſe, vt ex non animali ſimpliciter generaretur.

Anima rationalis nō fuit ab æterno.

8. Quare, ſi ens ſimpliciter fieret, ex non enta ſimpliciter, id eſt, ex nihilo fieret. ens autem ſimpliciter à Deo fieri, ex philoſopho ſatis colligitur: nam ens totum, nempa ſecundum totam eſſentiam ſuam Deum producere dicit, & non formam tantum, quam agens naturale inducere ſolet. Anima autem rationalis, quia ea producitur ratione, vt corpus informet: corpus vero ab ęterno non fuit; ideo ab æterno illam fuiſſe productam, non eſt neceſſe. Inſuper, ſine agente naturali non producitur: quod etſi animæ ſubſtantiam attingere nequeat, ſine illo tamen nō creatur, quoad integrū quoddam, id eſt hominem producendū. Creationem ergo apud philoſophum, quæ ſubſtantiarum eſt immaterialum, inuenire dicimus.

CAP. III.

Deus eſt omnium rerum cauſa effectiua ſecundum philoſophum.

Ariſt. 12. met. 38.

Omnia effectiue à Deo dependent.

idem 12. met. 51.

DEus eſt *ſempiternum animal, ex quo cœlum, & natura dependet*, quicquid igitur extra Deum eſt, ab ipſo eſſentialiter dependet. ſi autem ita dependeat, & cauſatur etiam. Porro non cauſaretur, niſi etiam effectiue ab eo produceretur. Quod ſi aliquod ēs inueniretur, à Deo nullam plane dependentiam habens, illud ſane ad vniuerſi ordinem non pertineret: vniuerſa ſiquidem entia ad omnium principem vnitatem, ordinemque eſſentialem habere conteſtatur. ad vnum quidem enim omnia

ordinata

De mũdi principio. ordinata ſunt, inquit. Omne autem talem habens eſſentialem ordinem, & cauſalitatis ſuæ rationem inde etiam habet, alioqui ſine primo conſiſteret, atque ita, ab illo nullatenus
1. dependeret. non n. repugnat eſſe abſque eo, quod ſua
2. cauſa non eſſe dignoſcitur. Amplius, habens cauſam finalem, pariter etiam efficientem habet, nam finis cauſalitas eſt cuius gratia aliquid fit. Sed omne ens, præter primum, cauſam finalem habet 12. *met.* 51. efficientem ergo habere, neceſſarium eſt: ſi autem ſint entia inproducta; non ergo omnia cauſam finalem haberent, quod aperte Philoſopho
3. aduerſatur. Impoſſibile præterea eſt, quod rerum ordinem Deus produxerit, entia vniuerſi non producendo. Item
4. 12. *met. com* 25. eadem ſunt prima principia omnium: ad vnum enim primum principium agens deueniendum eſt, quod eſt ſubſtantia, à quo producuntur accidentia omnia: Vna eſt igitur ſubſtantia omnium cauſa effectiua ſubſtantiarum & ex conſequenti, omnium etiam accidentium. vna certe eſt prima ſubſtantia, quæ mouet, vt deſideratum.
12. met. com 43. 12. *met. com* 35. Effectiue igitur mouet: nam balneum in mente effectiue mouere putauit. Adhuc, ars communis,
5. ſubſeruientes ſibi artes effectiue producit, & cauſat, vt militaris, equeſtrem, & ſtenatiuam: ſed ſecundæ intelligen-
commentator 12. met. 44. tiæ, ad primam, veluti artes ſpeciales referuntur. Habitudo, inquit. aliarum intelligentiarum ad primam, eſt habitudo artium ſpecialium ad communẽ, ergo &c. Iterum 8.
6. phy. com. 15. Trigonus, inquit, ſemper habet duobus rectis æquales angulos, ſed tamen eſt perpetuitatis huiuſmodi altera cauſa. intelligentiæ igitur, atque corpora Cœleſtia, enim, iuxta ipſius ſententiam, æterna ſint, habent nihilomi-
Obiectio. nus cauſam ſui eſſe, nempe primum agens. Sed dicis, philoſophum de complexis ibi locutum fuiſſe, ideo de illo complexo demonſtrabili, exemplum poſuiſſe, modo, de incomplexis æternis, vt puta, de Cœlo, & intelligentijs, loquimur.
Reſponſio. Sed hoc non tangit Philoſophi mentem: ipſe enim Empedoclem reprehendit non aſſignantem cauſam quare lis, & amicitia æqualibus temporibus alternatim motum cauſarent nec excuſatione dignus reputatur, ob id certe, quod ſempiternorum cauſam non eſſe aſſignandam putauerit: nam quædam ſunt æterna, quorum tamen altera cauſa eſt.
Si æternam habeant cauſam ſui eſſe. Si itaque Philoſophus de incomplexo æterno non loqueretur, non recte Empedoclem argueret: negaret profecto hanc conſequentiam: Complexum æternum habet cauſam, ergo & incomplexum. Nec de cauſa finali intelligi poteſt, nam complexum. quod eſt demonſtrationis concluſio, vtpote trigonum habere tres, cauſam habet effectiuam: præmiſſæ namque, ex quibus concluſio deducitur, officio funguntur cauſæ efficientis. Philoſophum ergo de cauſa effectiua rei incomplexæ, & non tantum complexæ, loqui
Obiectio. manifeſtũ eſt. Iterum inſtas. Æternũ ſemper eſt, non ergo cauſa opus habet ad eſſe ipſum deducente. quare 8. *phy.* 15. de æterno loquitur ſucceſſiuo, nẽpe de motu, qui ſine motore fieri non poteſt: qui certe cauſam habet effectiuam, in-
Reſponſio. telligentiam ſcilicet æternam mouentem. Dico verum ſane eſſe, motus, qui interpolate fit, cauſam philoſophum ſcire velle, verba tamẽ Ipſius, cum vniuerſaliter proferantur, ad ſucceſſiuum, atque permanens æternum diſtribui poſſunt: de triangulo autem exemplum adducit, quem in permanentium, non autem ſucceſſiuorum numero computari
2. conſtat: Æterna igitur incomplexa, cauſam, ex his quæ diximus, habere effectiuam, manifeſtum eſt. Amplius, primum in vnoquoque genere, eſt cauſa omnium, quæ ſunt ſub illo genere, veluti ignis, cuiuslibet calidi cauſa eſt. pri-
2. met. cõ. 4. 12. met. cap. 37. mum autem ens, eſt perfectiſſimum. & primum vnum, cuiuslibet ergo cauſa eſt effectiua, eſſe, vnitatemque haben-
Obiectio. tis. Dicis, quamuis Deus ſit omnium entium maximum,
Reſponſio. non tamen omnium eſt cauſa effectiua. ſed hoc philoſophi doctrinam non ſapit: etenim primum ens, primo quidem calido comparat: ſed primum calidum, omnis caloris cauſa eſt effectiua; idem etiam primo enti conueniat, neceſſe
3. eſt, alioqui vana eſſet comparatio. Adhuc 5. *met. cap. de neceſſario.* Horum quidem, inquit, altera cauſa eſſendi neceſſaria, horũ autem nulla, ſed propter hæc alia ſunt ex neceſſitate. Omne autem ens neceſſarium eſt incorruptibile cœlum igitur, atque intelligentiæ, cum ſint entia incorruptibilia, cauſam aliquam habent, quæ profecto Deus eſt benedictus. Porro, quamuis de cõplexo neceſſario ibi loqui videatur, non propterea in alium ſenſum detorquenda eſt philoſophi ſententia, quaſi de incomplexo loqui voluerit:
Primum neceſſariũ. ſic enim diſputando vtrumque connexuit. Quare primum, inquit, & proprie neceſſarium quidem ſimplex eſt: quod plane primum agens eſſe, paſſim ab omnibus admittitur. Neque trahendum eſt ad illud primum ſimplex, complexum ſcilicet, impoſſibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe:

nam ſi primum, inquit, per ſe neceſſarium ſimplex non eſſet, contingeret aliter ſe habere: compoſitum enim eſſet, *De mũdi principio.*
atque ita neceſſarium nequaquam eſſet appellandum. Suffragatur autem nobis commentator, ſic verba philoſophi *Commentator.*
librando. Si tale, ait, neceſſarium per ſe non eſſet ſimplex, eſſet compoſitum ex materia & forma, & per conſequens multis certe modis ſua ſubſtantia mutaretur: de primo ergo principio incomplexo loqui philoſophum, atque Commentatorẽ, clariſſime patet. Dicis non valere conſequen- *Obiectio.*
tiam. neceſſarium incomplexum habet cauſam, igitur cau- *Reſponſio.*
ſam habet efficientem: Soluitur, Imo optime ſequitur, non *12. met. c. 30.*
enim intelligentiæ cauſam habent materialem, quippe, quæ ſine materia ſunt. neque formalem, forma enim forma non eſt. ſi vero finalem, & efficientem habeant, neceſſarium eſt. Sunt igitur aliqua entia neceſſaria, vtpote intelligentiæ, quæ cauſam habent ſui eſſe, atque vnitatis, efficientem, id eſt, primum ens.

CAP. IV.

Si Commentator idem ſenſerit.

QVod maxime eſt, vt diximus, cauſa eſt entitatis in 1.
cæteris. 2. *met. comm.* 4. ſed Deus, eſt maximum ens; *Rationes*
omnium ergo eſt entium cauſa effectiua. Neque *Auerr. quæ*
de cauſa finali tantum intelligi debet: nam 12. *met.* *oſtendunt*
comm. 36. & 44. quodlibet à materia ſeparatum, cuiuſcun- *Deum eſſe*
que eſt finale principium, & efficiens quoq; ſic neceſſarium *omnium*
eſt. Ex immaterialitate autẽ rei. cauſalitatem quidem effe- *cauſam effectiuam.*
ctiuam, reſpectu effectus eiuſdem finalem concomitari, *de ſubſtan-*
Commentator eodem in commento, aperte demonſtra- *tia orbis c. 2.*
uit. Suffragatur huic quidem ſententiæ comment. Cœlum, inquit, eget intelligentia, non ſolum mouente, ſed largiente in ſua ſubſtantia permanentiam æternam: & de intelligentiis ſimile eſt iudicium. Finis, inquit, ſignificat agens ſignificatione neceſſaria. 12. *met. cõm.* 44. Modum productionis ponens, Auicennam reprehendit dicentem Deum per modum naturæ intelligentias cauſare. Sic etiam 2. *met. com.* 4. Omnia non acquirunt, inquit, eſſe, & veritatem, niſi à prima cauſa: Vniuerſi itaque Deus cauſa eſt effectiua, finalis, & formalis. Tertia præterea diſput. libri deſtru. *contra Algazelem, in ſolutione dubii* 18. mundum eſſe Dei effectum, oſtendit, & in ſeparatis à materia illa tria, vnum eſſe. Omne, 2.
inquit, dans formam alicui, dat illi eſſe, & eſt illius efficiens: *12. met. 44.*
ſed primus motor, mundo formam tribuit. illius igitur eſt *2. de cœlo*
efficiens. Idem alibi pluries ſentire videtur. Omnia inquit, *38.*
agentia reducuntur ad ipſum, & agunt, & ſunt participatione primi entis, vt 2. *met. cõm.* 4. conſtat: ad vnum ergo, quod per eſſentiam cauſa eſt cæterorum, reducenda ſunt omnia. Prima cauſa omnium entium, ait, eſt magis digna & *Omnia entia habent*
in eſſe, & in veritate, quam omnia entia: omnia enim entia *eſſe à pri-*
non acquirunt eſſe, & veritatem. niſi ab iſta cauſa. hæc qui- *ma cauſa.*
dem Auer. 2. met. comm. 4. Semper exiſtentium principia (ait philoſophus ibidem) ſemper eſſe veriſſima neceſſe eſt, non enim quandoque vera, quandoque non. nec illis cauſa aliquid eſt vt ſint, ſed illa aliis. philoſophus (inquit Auer.) innuit per hoc, diſpoſitionem principiorum corporum cœleſtiũ. Explodenda eſt autem illorũ ſententia, qui de principiis ſcientiarum philoſophum hæc dixiſſe putarunt. textus enim clarus eſt, prauas omnino interpretationes abijciens. Principia autem appellauit, quia & ſi vnum tantum ſit principium inproductum. ſecundum rem, ratione autem eſt multiplex, quemadmodum Auer. affirmat: Pri- *Auerr. in*
mum, inquit, principium, omniũ iſtorum principiorum, *li. deſtruct.*
eſt principium efficiens, formale, atque finale: nam forma, *quæſt. 5.*
atque finis idem ſunt in hoc entium genere, dans ſiquidem *in modo 2.*
finem, dat etiam formam. atque efficiens. Amplius. Si 3.
mundus, inquit, eſſet æternus ex ſe, & exiſtens, non ſecundum quod mobilis: nam omnis motus conſtitutus ex partibus. nouus eſt, id eſt, factus, non haberet efficiens. Si autem, per diſpoſitionem, qua eſt in factione, vel creatione, æternus eſt, tunc dans, vel iſtius cauſa factionis æternæ, efficiens magis diceretur, quam factionis æternæ cauſa: mundus igitur à Deo factus eſt, ſecundum Commentatorem. Adhuc, de ſubſtantia orbis cap. 2. Et non eſt dubium, 4.
inquit, quod agens ipſum, eſt mouens ipſum: quod enim *Quod Deus*
mouet ipſum motu proprio, eſt illud. quod ei largitur diſ- *ſit cauſa ef-*
poſitiones, per quas acquirit motum proprium. Debet er- *fectiua mundi, apertè Auerro-*
go ſcire, quod iſtud corpus cœleſte non indiget virtute mouente in loco tantũ, ſed largiente in ſe, & in ſita ſubſtãtia *es oſtendit.*
permanentiã æternã: quoniã & ſi ſit ſimplex, & non habeat principium ad corruptionẽ, tamen eſt finitæ actionis virtus

De mũdi principio.

neceſſario; quia finitarum dimenſionum eſt, & termina-
tum à ſuperficie continente ipſum. His autem, atque ſimi-
libus, nonnullæ eiuſdem aduerſantur ſententiæ; quæ in 8.
phyſ. & 12. met. com. 41. habentur: ibi enim diſputans contra
Alexandrum, cælum ab altero, eſſe perpetuum non habere,
diſputauit. Quare ſuis in verbis, ſibi ipſi conſtare non vide-
tur, ideoque incertus, atque confuſus eſſe iudicatur in hu-
ius rei inquiſitione.

CAP. V.

Auicennæ poſitio.

Intelligentiarum productio.

ARbitratus eſt Auicenna, quod Deus, ſeipſum intel-
ligendo, primam produxerit intelligentiam, quæ
ſane producta, Deum intelligendo, ſecundam in-
telligentiam produxit. ſecundũ autem id, quod de
actualitate habet, ſeipſam intelligendo, primi orbis animã:
at ſecundum id, quod habet de potentialitate, primum or-
bem produxit. hoc idem ſecundam intelligentiam facere
aſſeruit, ad vltimam vſque, quæ actiuorum præſidet ſphæ-
ræ, atque paſsiuorum: vnum ergo tãtum à Deo immedia-
te procedere aiebat: Quam ob cauſam à Commentatore
iuſte reprehenditur: Non, inquit, illic eſt prouentus, neque
conſequutio, neque actio; ita, vt vnam actionem, vnum ſe-
qui agẽs, neceſſarium ſit. Deſcribit autem veræ productio-
nis modum dicendo: tantum enim eſt, illic cauſa, & cauſa-
tum, ſecundum quod dicimus intellectum eſſe intelligen-
tis. Porro, Albertus magnus 12. met. de his diſſerens, ita lo-
quitur: *Sunt, inquit, intelligentiæ eſſentialiter opifices: in artibus
talis ordo habetur, quod ars communis, atq; principalis, ſubſeruientibus
artibus & exemplar eſt, & efficiens cauſa: Omnes enim inferiores ar-
tifices, dum artem intuentur principalem, atq; communem, ad illius
imitationis exemplar, ſuas proportionabiliter operationes, formare
ſtudent.* Deus autem, cum ſit ars prima, & communiſsima,
omnibus artificibus .i. intelligentiis, ſeſe imitandum inge-
rit. Igitur, vt ſic imitandus, per motum talẽ, qualis eſt mo-
tus Saturni, eiuſdem intelligentiæ artem cauſat: & ſic con-
ſequenter cæteras, non ſolum exemplariter, verumetiam
effectiue, totaliterque cauſat intelligentias. hoc autem, vni-
uerſalis ars humana præſtare non valet; niſi enim concur-
rat lumen intellectus agentis, in alterius intellectu fieri non
poteſt. Si namque ars vniuerſalis, à materia prorſus ſepara-
retur, atque per ſe ſubſiſteret, poſſet vtique artes, ſui imita-
trices, effectiue producere: proinde ars diuina, cum ab o-
mni prorſus materia ſit immunis, coagente non eget exter-
no, ſed intelligendo ſeipſam, vt pluribus certa imitabilem
modis, particulares orbium artes motiuas tanquam pro-
priorum inſtrumentorum produxit. Cæterum huiuſmodi
artes, nedum formas intelligibiles, verumetiam intelligen-
tes eſſe, neceſſe eſt: non enim in aliquo receptæ coaleſcunt,
ſed per ſeipſas ſubſiſtunt. Omnis profecto res immaterialis,
ſi eſt ſubſiſtens, eſt intelligens. 3. *de anima comm.* 16. Deus au-
tem, quoniam multarum eſt productor, ſeu inſtitutor ar-
tium: intelligentiarum quoque eſſe, neceſſarium eſt, quæ
artes ſunt per ſe ſubſiſtẽtes. Ars enim communis intellecta,
eſt cauſa artificis intelligentiis ſubſeruiens. Non eſt plane
impoſsibile, vt id, quod eſt per ſe intelligentia, & intellectũ,
plurium ſit cauſa entium, quatenus varijs ſane modis, ex
eo intelliguntur. Aliud namque eſt, quod concipit de primo
motore, motor orbis Iouis, & aliud, quod concipit motor
orbis Saturni. Eſt reuera inter intelligentias proportio ab
ipſo Commentatore aſsignata. 12. *met. comm.* 44. vt paulo
ante diximus. Habitudo, inquit, intelligentiarum aliarum
ad primam, eſt habitudo artium ſpecialium ad communẽ:
ita, quod ſicut artes ſpeciales perficiuntur, & cauſantur à
communi in humanis; ita proportionabiliter, aliæ intelli-
gentiæ, à prima, & perficiuntur, & cauſantur.

Auerroes reprehendit Auicennam. 12. com. 44.

Albertus Magnus.

Deus eſt ars prima.

Intelligentiæ ſunt artes intelligentes.

CAP. VI.

Rationes atque argumenta contraria.

Quod Deus non ſit omnium cauſa effectiua. 2. met. com. 4.

COnſueuerunt aliqui contra prædicta ſic arguere.
Quæcunq; na effectiue, ab aliquo dependent, ab illo
vtique & eſſe, & ordinem habent: ſed intelligen-
tiæ, quę ſunt corporum principia cœleſtium, eſſe ab
alio non habent, quemadmodum Philoſophus teſtatur:
Nec illis, inquit, cauſa aliqua eſt, vt ſint, ſed illa alijs: intel-
ligentię igitur effectiue à Deo non dependent. Aiunt qui-
dam, agens, quod de potentia materiæ ſuum non educit
effectum, proprie efficiens non appellari: proinde reſpectu
quidem intelligentiarum, quæ ex materia non producun-
tur, primum agẽs, efficiens non dicitur: quatenus vero ex ſe
eſſe non habent, ſed à primo agente, extenſo certe nomine,
efficiens nominatur: dixerat enim, maximum entium, o-
mnis entis cauſam eſſe. Sed ſi ita res ſe habeat apud philo
ſophum, omnis profecto efficientia, phyſica dicenda eſt,
quæ potentia eget ſubiectiua. Verum non eſt difficile apud
philoſophum, efficientiam inuenire methaphyſicam, ſine
motu, mutationeque methaphyſica acquiſitam: Potentia
(inquit 9. *met. tex.* 1.) & actus, ſunt in plus, quam eorum
quæ dicuntur ſecundum motum ſolum: intelligentiæ igi-
tur, quamuis ex potentia materiæ, per motum phyſicum
productæ non ſint; eſſe tamen habent à primo agente, à
quo productæ ſunt. Quod ſi dantur plura principia inpro-
ducta, in eodem plane textu philoſophus contra ſeipſum
pugnare videbitur. *Vnumquodq; vero, inquit, maxime ipſum di-
citur aliorum &c.* de prima cauſa loquitur, ait Commenta-
tor, à qua omnia entia acquirunt eſſe, & veritatem. Itaque
principia ſemper exiſtentium, id eſt, intelligentiæ, non ha- 1.
bent aliquam cauſam, vt ſint aliquo tempore, & aliquo
non, vel non habent aliquam cauſam, vt ſint mobilia, ſed
cauſa ſunt alijs, vt moueantur. Sed melius eſt, ſicuti paulo
ante annotauimus, vt pluralis, pro ſingulari intelligatur:
principia, id eſt, principium, id eſt, Deus, ſemper exiſten-
tium, nempe, & intelligentiarum, & ipſorum orbium, à nul-
lo cauſam habet vt ſit, ſed ipſe, vt alia ſint, principium eſt.
Sed iterum argues. Omne agens aliquid, per motum illud
agit, ſed agens nõ poteſt in intelligentias motu agere. 12. *com.*
12. Omnis, inquit, productio tribus opus habet, à quo, ex
quo, & ad quod, quæ in intelligentiis ſaluari non poſſunt:
ergo etc. Amplius, ex nihilo, nihil fieri, communis eſt omni- 2.
um propemodũ philoſophorum ſententia, at ſi, intelligen-
tiæ, effectiue à Deo producantur, cum ex materia non pro-
ducantur; ex nihilo fiant, neceſſe erit. Adhuc, nullum æter- 3.
num habet efficiẽs, niſi per modũ formæ, & finis. In ſepara-
tis à materia non eſt vere agere. ſed intelligentiæ ſunt æter-
næ: non habent ergo cauſam effectiuam. Item, nullum
poſsibile ex ſe, eſt neceſſarium ex alio, niſi motus, ſed ſi in-
telligentiæ à Deo effectiue producantur, ex ſe quidem poſ- 4.
ſibiles ſunt, non ergo ex alio neceſſariæ, atque ideo corru-
ptibiles. Ad hæc ſic dicendum puto. Agens, aliquando, ſua
reuera actione, paſsionem infert, atque hoc modo agens, &
patiens opponuntur: aliquando vero, pro omni, quod in
genere cauſæ efficientis cauſat, accipitur, & communius eſt
mouente, vt videre licet 7. meth. com. 31. Porro vnica re-
ſponſione omnia illa dubia ſoluenda veniunt, de produ-
ctione phyſica, non autem metaphyſica eſſe intelligenda.
Commentator quoque de agente proprio, & phyſica pro- 2.
ductione loquitur, aut contra Auicennam diſputat. Ad a-
liud, conceſſa maiore, minor negatur: poteſt enim aliquod
effectiue ab alio produci, & ex ſe eſſe neceſſarium. Vt ſupra
dictum eſt. Iterum inſtas. quod fit, non eſt ſimplex: ſed cœ-
lum eſt ſimplex corpus. non enim eſt compoſitum ex ma-
teria, & forma: cœlum igitur non eſt factum. mundum quo-
que ſimiliter factum non eſſe, oſtenditur. Omne ſiquidem
æternum eſt ingenitum, omne vero ingenitum eſt incorru-
ptibile: corpora autem cœleſtia, motores quoque ipſorum,
atq; prima materia, cum ſint æterna, & ingenita, & incor-
ruptibilia eſſe, neceſſarium eſt. genitum reuera eſt, cui con-
uenit prius non eſſe. Suffragatur huic plane philoſophi opi-
nioni, *Commentator eiuſdem libri comm.* 124. Generabile eſt, in-
quit, quod in præterito tempore eſt non ens. Simile quid-
dam autem dicit alibi. Itaque, quæ æterna eſſe cenſentur,
creationis rationem ſubire nõ poſſunt. Amplius, quæ fiunt,
aut motu, aut mutatione fiunt. 5. *phyſ.* Omnis inquit, factio
eſt motus, vel mutatio; ſed, quæ prædiximus, motui, aut
mutationi non ſubiacent: omnis certe motus finitus, fini-
to tempore menſuratur, mutatio vero, inſtanti. Quare, ſi
aliquod æternum fieret; aut in inſtanti, aut in tempore fiat,
opus eſt. ſi in tempore, quoniam autem nunc, non fit; ſuum
factum eſſe, ſuum fieri præceſsiſſe, atque ex conſequenti æ-
ternum non eſſe, dicere oportebit. nullum plane inſtans æ-
ternum extitit. imo ante quodlibet inſtans, infinitum tem-
pus præceſsiſſe, neceſſe eſt. Adhuc, omnis mutatio, eſt inter 3.
oppoſita 5. *phyſ.* ſed æterna non ſunt inter oppoſita; non e-
nim ipſorum eſſe, non eſſe præceſsit: non ergo æterna facta
ſunt. Item, materia prima (vt ſupra annotauimus) non ha- 4.
bet cauſam efficientem: quod autem fit, ſine efficiente fieri
non poteſt: materia prima ergo nõ fit, alioqui ex nihilo fie-
ret, niſi proceſſum infinitum conceſſeris. Item, idem ma- 5.
nens idem, non poteſt producere, niſi idem: ſed Deus eſt
ſemper idem vtpote immutabilis. 12. *met.* aliorum ergo à ſe,
efficiens non eſſe videtur, quippe, qui non niſi vnum pro-
ducit. Præterea, quod fit ſuæ habet factionis terminum, ſed 6.
actionis. non eſt actio, vt terminus, 5. *phyſ.* actio igitur non
fit, quæ eſt: tamen eſt ens aliquod, vtpote in determinato
prædi-

De mũdi principio.

Si intelligentiæ habeant cauſam effectiuam qui eſſe.

Exponitur locus Ariſt. obſcurus. 2. met. com. 4

Obiectiones.

Ariſt. 1. de gen. cõ. 45.

Comment. 1. cæli c. 1. 12. met. cõ. 44. ibid. com. 41.

Soluuntur obiectiones.

Aliæ obiectiones quod cœlũ non ſit creatum.

Comment. 1. cæl. com. 20. & 109. 12. met. 44.

4. de cælo. com. 1. 1. de cæl. com. 108.

Phil. 2. de gene.

De mūdi principio. prædicamento. Sed his reſpondere neque inutile, neque difficile erit. & ad primum quidem ſic. Corpus ſane cœleſte, non motu præueniente, ſed ſimplici Dei iuſſu, atque emanatione factum eſt. non opus ergo eſt illud huic tribuere, quod motu genitis, tribuitur. An autem cœlum ex materia, & forma conſtet, poſtea dicemus *libro 3.* *Auer. autem, philoſ. 12. comm.* 10. non conſentit. Omnia vero, inquit quę mutantur, materiam habent tamen diuerſam, & perpetuorum, & quæ non ſubeunt generationem, mobilia vero ſunt latione, at non generabilem, ſed ſubeuntem tantummodo lationem. dicis, ſimplicem emanationem ab Auerroe non admitti, in eo ſiquidem com. vbi Auicennam reprehendit, 12. *comm.* 44. *Simplex emanatio.* tum, ſi diligenter inſpexeris, non productionem, ſed mo-

2. dū arguit producendi, veluti paulo ante diximus. Ad 2. Æterna, generabilia non ſunt, eo quidem modo generandi, quo cætera per motum generantur, & tranſmutationem. Commentator igitur arguit, mundum dicentes æternum eſſe, atque per motum ex nihilo productum. Mundus præterea in inſtanti factus eſt, non quidem tranſeunte, quod ſolum in tempore reperitur, ſed ſtante, quod infinitis in-

3. ſtantibus coexiſtere poteſt. Ad 3. Omnis tranſmutatio eſt de non eſſe, in eſſe: non eſſe autem duplex, natura, & duratione: non eſſe autem natura non eſſe duratione in mundi genitura præcedere quidam dicunt. ſed melius eſt aſſerere, hæc inueniri in his certe, quæ ſunt, non autem in his, quorum

4. eſſe, & natura, duratione ſimul exorta ſunt. Ad illud, ex nihilo, nihil fieri, ſicuti ex materia, actione phyſica, non tamē emanatione ſimplici, ſine motu præcedente. Ita ſiquidem materia comproducta eſt, non tanquam emanationis totalis terminus, ſed quaſi res conſtituens, id, quod per ſe eſt

5. talis productionis terminus. Ad illud de agente, verum quidem eſt in agente limitato, non autem in diuino, cuius vel-

6. le efficax eſt. atque omnipotens. Ad vltimum, actio, & ſimilia à Deo ſiquidem effectiue ſunt, non ſicut terminum, ſed velut viæ in actionum motuumque terminos. Poteſt etiam, dici, actionis humanæ, diuinam actionem poſſe aſſignari, quæ cum ſit ſuum velle, non opus eſt in actionibus in infinitum abire.

CAP. VII.

An creatio potuerit eſſe ab æterno.

Prima ratio. QVi volunt mundum, angelos, elementa à principio eſſe potuiſſe, ita argumentantur: Simplex emanatio, ſimplex rei deductio eſſe dicitur, & à penitus non eſſe, ad eſſe, omnino indiuiſibilis, atque in inſtanti fit: ſed intelligentiæ, elementa, cœlumque, ſimplici emanatione condita ſunt: in inſtanti ergo, & fieri potuerunt. Porro effectus, qui à ſua cauſa, eſſe habere poteſt per fieri indiuiſibile. cauſam immediate inſequitur, ita, vt ſi cauſa fuerit ęterna, & effectus ſimiliter ęternus. Deus autem, qui ſimplici mundum emanatione, ſeu creatione produxit, cum ſit æternus; mundus quoque Dei effectus, potuit vtiq; eſſe æternus, quippe cum fieri, & factum eſſe, in ſimplici emanatione ſimul ſint. neque perfecte agere, poſterius eſt ipſo agente: cauſa ſiquidem in ſuo perfecto eſſe conſiſtens, mox agere incipit, ſi vult: & ſuæ eſt liberæ voluntatis. Quare, *An mundus potuit eſſe ab æterno.* licet mundus æternus non ſit, potuit tamen eſſe æternus. in eodem enim inſtanti, & ignis ponitur, & calefactio, & Sol, & Solis lumen. atque ſimile de his, quæ in inſtanti fiunt rebus, poteſt eſſe iudicium. Agens igitur, ſuū producens effectum, actione quidem ſubita, illum, duratione neceſſario

2. præcedere non eſt neceſſe. Deinde, voluntas, & natura diuina, eiuſdem omnino ſunt, & efficaciæ, & perfectionis. Si ergo naturæ neceſsitate, mundus ab æterno productus eſt, voluntatis quoque libertate produci potuit: agens enim omnipotens per ſuum velle, quoties libuerit, ſuum poteſt effectum producere. rei etiam creatæ hæc productio congruere poteſt, cuius non eſſe, eſſe, neceſſario ordine nō præcedit: non eſſe enim creaturę, eiuſdem eſſe neceſſario non præceſsiſſe, conſtat. inter eſſe ſiquidē & non eſſe creaturæ, non eſt ordo aliquis eſſentialis, atque neceſſarius. Etenim in ordine eſſentiali, prius non poteſt eſſe poſterius, alioqui naturæ ordo inuerteretur: ſed creatura, quæ nunc eſt, poteſt anihilari atq; ita nō eſſe: at tu dicis, prius nō fuiſſe, & poſt nō eſſe, accepiſſe eſſe: prius ergo, poſterius erit, q̄ ſane neceſſa-

3. ria, atq; eſſentialis ordo non patitur. Adhuc, creatura poſſe habet eſſendi, ſecus eſſet impoſsibilis, & etiam non eſſendi, alioqui eſſet prorſus neceſſaria. cum autem neutrum ſibi determinet, ſitque indifferens ad vtrumque, ex ſola pendet

4. voluntate agentis. Amplius, quod deſtruit naturam, non debet omnino præcedere, atque ei neceſſario conuenire: ſed non eſſe naturæ bonum deſtruit. non ergo fuit neceſſē. naturæ creationem anteire. itaque in condenda creatura, non opus fuit, non eſſe præceſsiſſe. Rurſus, vt tempus po-

5. teſt eſſe æternum à parte poſt; ita etiam à parte ante: quodlibet enim inſtans temporis eiuſdem eſt cum alio rationis: ſed alicui conuenit inſtanti futuri principium, & finem eſſe præteriti: omni igitur conueniat neceſſe eſt: tempus ergo ſemper eſt, ſicuti 8. *phyſ.* & 12. *met.* doctiſsime oſtenditur. I-

6. tem, prima cauſa, mundum de nouo produxit: aut igitur potuit antea produxiſſe, aut non. fas autem non eſt dicere, non potuiſſe, eſt enim primæ cauſæ actio ſine temporis differentia, quippe, quæ nullo tempore limitari, aut concludi poteſt. Potuit ergo, antequam mundum condidit, condi-

7. diſſe: igitur ab æterno. Ad hæc, ſi triangulus eſſet ab æterno, etiam ab æterno tres angulos haberet: & ſi pes ab æterno puluerem calcaſſet, ſuæ impreſsiſſet figuræ veſtigium: nec quiſpiam dicat, hoc agenti naturali, non libero conuenire: nam ſi ignis, pro temporis ſui duratione, calorem immittere valet quanto magis agens primum? Ex his ergo, atque ſimilibus, mundum ab æterno fieri potuiſſe, manifeſtum eſſe puto.

CAP. VIII.

Auicennæ, atque aliorum rationes contra prædicta.

RAtiones Auicennæ, atq; aliorum contra rationes in præcedenti capite dictas, tales ſunt. Naturæ ordine (inquit 5. *met.*) illud creaturæ cōuenire dicimus, q̄ ex ſe, & non ex alio conuenire dignoſcitur. ſed non *Mundum ab æterno eſſe non potuiſſe.*

1. eſſe in actu, ex ſe, eſſe vero, ex agente, rei creatæ conuenit: non eſſe ergo, naturæ per ſe conuenit. Adhuc, Deus. natura 2.

præcedit ſuam creaturam: cauſa enim, naturaliter effectu prior eſt. in quocunque autem ſigno, ſiue naturæ, ſiue durationis, vnum contradictorium non eſt, reliquum certe ponendum eſt. ſimul enim eſſe nullo modo poſſunt. in illo ergo priori naturæ, quo Deus creaturam antecedit, non eſſe creaturæ apparet. ex quo habemus, nō eſſe creaturæ, eſſe illius præcedere. Amplius, nihil eſt non ens, ſicut, nihil eſt ni- 3.

hil. ſed creatura antequam fit, eſt nihil quia ordine naturæ de nihilo: prius igitur non eſſe præcedit. Terminus præterea 4.

à quo, prior eſt termino ad quem: ſed conditarum terminus à quo creaturarum, eſt non eſſe, ad quem vero, eſt eſſe: ergo, &c. Iterum, in rebus factis, poſſe differt ab eſſe: ſed 5.

creatura eſt facta: prius ergo potuit eſſe, quam fuit, alioqui non eſt facta, nam in æternis, 3. *phyſ.* eſſe non differt à poſſe, omne namque æternum eſt neceſſarium apud philoſophum. Itaque licet non eſſe creaturæ. illius eſſe, antecedere dicatur, ab æterno tamen illam fuiſſe putauit. In hoc autem nulla eſſe poteſt contradictio: à ſe plane creatura, eſt non ens: ens vero à primo agente, ſibi eſſe largiente. 6.

inſuper, ſibi derelicta, profecto non ens, magis quam ens diceretur; qua de cauſa, non ens illam præcedere, idque neceſſario naturæ ordine exiſtimauit. Sed opinio Auicennæ multas habet difficultates: nam, ſicut prius, & poſterius natura contradictoria ſunt, & in vno eodemque eſſe non poſſunt, nec duratione eidem conuenire; ita ſane eſſe, & non eſſe creaturæ, ſimul eidem, ſecundum durationem nequaquam conueniunt. Quare, ſicut non eſſe, prima natura, quam eſſe dicitur, ita quoque duratione. Velle itaque aſſerere, creaturam habuiſſe non eſſe, & ab æterno extitiſſe, in contradictionem incidat. opus eſt. niſi illud non eſſe, imaginarium, non actu exiſtens, fuiſſe aliquis dixerit. Nam ſi inter non eſſe creaturæ, atque eſſe, ordinem conſtituat neceſſarium, eamque ab æterno fuiſſe aſſerat, ſibi ipſi aduerſari videtur. idem enim ſimul duratione eſſe, & non eſſe, impoſsibile eſt: De eſſe ſiquidem creaturæ, & non eſſe vero, atque in re ſic exiſtenti loquimur, quorum neutrum abſque aliqua temporis duratione eſſe poteſt. Quamobrem non opus eſt, vt creatura prius ſit *Opinio Auicennæ explicatur.* non ens, quam ens, cum vtrumque ex primo habeat agente, ſitque ex ſe, ad vtrumque indifferens. Ad rationes autem Auicennæ ſic dicimus. Ad primam, ad eſſe, atque non *Solutio rationum Auicen.* 1.

eſſe, creatura eſt indifferens, vtrumque enim ab agente eſt illi communicabile. Ad 2. Deus quidem ſua prior eſt 2.

creatura, vtpote, quia perfectior, à quo creatura dependet. nec ideo, creaturæ non eſſe, illius eſſe præcedere debet. nam ſi creatura æterna eſſet, adhuc, natura prior,

Deus

De mũdi principio. Deus eſt ſemper dicendus. Ad 3. Verum certe eſſe dicimus, quod etiam fide confitemur, ante ſui conditionem, creaturã nihil fuiſſe; nihilominus ab æterno eſſe illi agẽ largiri potuit, atq; ita nunquã nihil fuiſſe. 4. Ad 4. In his rebus, ratio illa valet, quæ motu, mutationeq; fiunt, non antẽ in his, quæ ſimplici emanatione procedũt. 5. Eadẽ quoq; facilitate, 5. ratio ſolui poteſt, poſſe tũq; & eſſe in ea re ſimul eſſe non poſſunt quæ, per viam motus, non autem ſimplicis fit emanationis. hoc autem modo Auicenna defendi poteſt, vt non eſſe creaturæ præcedere dicamus, quippe, quę ex ſe, eſſe, & non eſſe poteſt. *Poſſe non differt ab eſſe* Porro in perpetuis, poſſe, non differt ab eſſe, potentia ſiquidem non diſtat ab actu eſſendi, nec illum inſtar humanæ naturæ diu præſtolatur, mox plane ſimul ſunt, & operantur. eſſe autem, non eſt de conceptu quidditatiuo cuiuslibet entis perpetui, niſi primi tantum agentis.

C A P. IX.

Quod mundus non potuerit eſſe æternus.

Mundus non potuit eſſe ab æterno. QVidam contrariis rationibus nituntur contra prædictam opinionem, hoc modo arguentes. Si aliquod ens, & quidem finitum, poterat Deus ab æterno producere; illud profecto ſemper producatur, neceſſe eſt: quod plane impoſſibile eſt, non enim eſſet permanens, atque completum. Creatio præterea atque conſeruatio, idem omnino eſſent: ſed conſeruatio, eſſe, non autem creatio præſuppoſit: ergo. Amplius, verum quippe eſt dicere, omne productum, aut eſt, vel erit productum. aut igitur ens finitum, ab æterno productum ſemper producitur, quamdiu eſt: aut aliquando, & non ſemper producitur. Si autem ſemper produci dixeris, abſurdum incurres, quod diximus. Si vero non ſemper, habet durationis principium: creatura enim eſſe habet acquiſitum, & propterea eſſe poſt non eſſe, Dei ſane ſolius eſt, permanens atque æternum eſſe poſſidere. Amplius, omne, quod eſt dum eſt, neceſſe eſt eſſe, 1. *Perihermenias* non poteſt igitur non eſſe, niſi aliqua præcedens potentia impediuerit. at ſi aliquod ab æterno Deus ens produxit; nullam reuera potentiam præceſſiſſe conſtat. Quod ſi ita res ſe habeat non libere, ſed neceſſario à Deo productum eſſe dicemus. in perpetuis namque, eſſe non differt à poſſe. *Ariſt. 3. phyſ. ca. 32. 9. met. 17.* Item, tunc tempus eſſet infinitum, & à parte ante, & à parte poſt: potuit enim cœlum cum motu ab æterno produci. ex hoc autem, abſur- 4. *Contraria rationes.* dum iſtud ſequetur, vt pars, toto, maior eſſe diceretur. Sed his obuiare volentes, quod ſupra citauimus, reſpondendũ ita eſſe dicimus. Quemadmodum aer, ſubito à lumine illuſtratur; ita certe creatura, quandio eſt, à Deo ſemper & in habendo, & in conſeruando pendet. toto igitur ſimul, nullam viciſſitudinis profecto iacturam pateretur, ſi ab æterno contenta fuiſſet: nec aliquod nouum, quod ad ſuæ perfectionem integritatis pertineret, de nouo acquiſitura eſſet. Porro, ſi ab æterno creatura condita fuiſſet, idem plane ore, ratione vero differrent conſeruatio, atque creatio. Creatio ſiquidem, non eſſe naturæ, non durationis ordine ſupponit, quod ſane conſeruationi nõ aduerſatur. quamuis autem in aliquibus fieri, à conſeruari diſtet, & naturæ, & durationis ordine; in omnibus tamen habenda non eſt, neque obſeruanda differentia huiuſmodi. Ad conſequentiæ probationẽ, verum quidem eſt, quod productum producitur, non tamen, quod nunc primo producitur, & prius non erat productum. ex quo apparet, creaturam dici, eſſe *Eſſe acquiſitum creaturæ.* habere acquiſitũ, quia à Deo ſibi conceſſum, nec nouiter, ſi ab æterno cõdita fuiſſet Deo autẽ nullo quippe modo, fieri poteſt æqualis, cuius eſſentia in ſui conditione, recipiendi virtutem non habuit, nec vnquam eſt habitura. Ad aliud. 8. *omne quod eſt* &c. Valet illa ratio in neceſſitate ſuppoſitionis, non autem abſolute. in tota namque æternitate, Dei potentia quodlibet conditæ rei inſtans præceſſit, in quo & impedire & annihilare potuit iam conditam creaturam. Nullum ergo tempus determinatum in tota illa duratione conceditur, in quo mundum ſimpliciter conditum eſſe, neceſſe prorſus extiterit: Dei profecto ſemper præceſſit potentia, annihilatura (ſi vellet) condita cuncta. Ad vltimum. 9. Nullum ſucceſſiuum poteſt eſſe actu infinitum, rationem ergo ſubit finiti magis, quam infiniti. Sed dices, ſi mundus ab æterno extat, infiniti vtique dies pertranſiti ſunt; alioqui ad præſentem diem nunquam aliquis perueniſſet. Sed repugnat infinito pertranſiri. Verum hæc conſequentia neganda eſt: pertranſire ſiquidem, eſt per motum ab extremo, ad *Si præceſſerunt infiniti dies.* extremum, rem attingere: infinitos autem dies attingi ab extremo, ad extremum vſque, eſt impoſſibile; extremis eaum, cum ſint infiniti, careant neceſſe eſt. Nam & ſi ante hodiernum diem infiniti præfuiſſent dies, ex parte tamen ante, pertranſiri minime potuerunt, inchoatio certe ab aliquo extremo fieri non poterat. à parte vero poſt, vſque ad vltimum nunc, aliquo quidem modo pertranſiti dicerentur. *De mũdi principio.* Itaque conſequentia nequaquam oſtendit infinitum, quatenus infinitum pertranſiri potuiſſe. Iterum arguis. ſi mundus potuit ab æterno produci, tunc plane eſſet aliquid actu infinitum; quod philoſophus non admittit. potuiſſent vtique eſſe animæ infinitæ, quæ quoniam ſunt incorruptibiles, nunc profecto animæ actu infinitæ eſſent numerandæ. *Si animæ infinitæ.* Soluunt autem quidam, dicentes, philoſophum de infinito quanto, non autem immateriali locutum fuiſſe 3. *phyſ.* & 1. *cœli.* animæ autem, quoniam incorporeæ ſunt, & per accidens ordinatæ, poſſunt eſſe infinitæ. *Ariſt. 3. 5. phyſ. com. 36.* his autem aduerſatur philoſophus. Separatum, inquit, infinitum à ſenſibilibus eſſe non poteſt. Reſpondent, infinitum Pythagoricum, philoſophum ſignificaſſe. Ponebat enim Pythagoras infinitum quantum, ſeparatum ab omni materia ſenſibili, nos autem loquimur de infinito ſeparato intellectualis naturæ, qualis eſt anima. Verum, hæc quidem forſitan inquiſitio, inquit, *com* 39. vniuerſalis eſt magis, vtrum videlicet eſſe poſſit infinitum, & in mathematicis, & in intellectualibus, & in his, quæ nullam prorſus habent magnitudinem. Methaphyſicæ ergo ſpeculationis eſt de hoc negotio differere. atqui. *tex. com.* 37. infinitum, & quantum, & immateriale prorſus auferre videtur. Manifeſtum eſt, ait, infinitum eſſe non poſſe, vt actu ens, & vt ſubſtãtia, atque rerum principium. nam quicquid ipſius acceperis, infinitum erit, ſi partibile ſit. Si enim ſubſtantia ſit, & non in ſubiecto, infiniti ratio, & ipſum infinitum eſt idem: in abſtractis ſiquidem à materia, eſſe & id cuius eſt eſſe, nequaquam differunt. Non ergo ſecundum philoſophum, in rebus tum materialibus, tum etiam immaterialibus, actu infinitum conceditur. Quare, ſi mundus ab æterno fuiſſet, eſſent certe animę actu, numeróque infinitæ. Deus talem legem, inquiunt aliqui, poſuiſſet, qua animæ actu nunquam eſſent infinitę, aut productas deſtrueret: ſed ſapientis non eſt bonum vniuerſi inuertere, deſtruereque quod ſua eſt natura incorruptibile. Præſtat ergo dicere, Ariſtotelem de quãto infinito diſputaſſe, cui profecto infiniti ratio præcipue congruit, non autem de immateriali, quod plane, loci occupandi, nullam habet aptitudinem. Sed de infiniti ratione in quarto libro abunde ſatis diſputaui.

C A P. X.

Aliæ quoq; rationes, quod mundus productus non fuerit ab æterno.

Mundum non eſſe productum ab æterno. QVod accipit eſſe poſt non eſſe, non poteſt ab æterno produci: implicat enim contradictionem eſſe ab æterno, & aliquando non fuiſſe. ſed creatura accipit eſſe poſt non eſſe: etenim, aut habet eſſe 1. poſt non eſſe duratione, aut ſolo naturæ ordine: ſi autem prius duratione habeat non eſſe, non poteſt vtique eſſe æterna. ſi naturæ tantum ordine, eſſe ergo, & non eſſe ſimul habebit: quæ enim habent ſolam naturæ prioritatem, duratione ſimul eſſe cognuſcuntur, veluti ſubiectum, & propria paſſio: natura igitur non poteſt eſſe creaturę, vt ab æterno condatur. Effectui præterea conuenit, prius non eſſe 2. prioritate naturæ, quam eſſe: dari ergo aliquam durationem, in qua non eſſe eius, præceſſerit eſſe, neceſſarium eſt: productio ſiquidem cuiuslibet cauſati, eſt de non eſſe ad eſſe: prius ergo habuit non eſſe, quam eſſe, & ex conſequenti non fuit ab æterno. Impoſſibile profecto eſt, aliquid eſſe æternum, & illud duratione aliquando non eſſe habuiſſe. vnde ſophiſtica magis, quam demonſtratiua hæc ratio eſſe videtur; quæ in ſenſu diuiſo, vera, in compoſito autem falſa computatur. Neque enim valet, Deum produxiſſe mundum, eſt propoſitio de poſſibili vera, ergo ſua de inesse eſt poſſibilis, ſcilicet Deus ab æterno produxit mundum: propoſitio namque vniuerſalis poſſibilis dici non poteſt, cuius ſingulares ſunt incompoſſibiles. Item, eſſe creatum inclu- 3. dit nouitatem, quia nihil accipit, quod habet. omne igitur creatum, de nouo accepit eſſe, & ideo neceſſario incepiſſe, conſtat. Nam quemadmodum annihilatum iri non poteſt & eſſe à parte poſt æternum; ita à parte ante eſſe æternum, & creatum fuiſſe. Item, quæ aliqua menſura, in eorum crea- 4. tione menſurantur, non ſunt æterna, ſed omnia, quæ creantur à Deo, aliquo indiuiſibili menſurantur, actio enim primi principij aliquo menſuratur indiuiſibili: nihil ergo aliud à Deo poteſt eſſe æternum. *Deus ſolus eſt æternus.* Itaq; mundus à Deo creatus eſt in ali-

Damũdi principio.

in aliquo inſtãti indiuiſibili, ſed ante illud inſtans non fuit,
non ergo ab æterno. rei quippe permanentis productio,
menſuratur inſtanti ſed in nullo inſtanti producebatur
mundus, æternus ſane cum eſſet, inſtans omne præcede-
bat: mundum ergo eſſe productum, & æternum, nedum
abſurdum, ſed impoſſibile eſſe cognoſcitur. Amplius,
5. quicquid eſt in potentia ad duo oppoſita contradictoria,
vno acquiſito, alterum relinquitur: ſed potuit de quolibet
creato ita dici, hoc poteſt eſſe, & non eſſe. habito igitur eſ-
ſe, alterum ſcilicet contradictorium, nempe non eſſe, re-
liquiſſe probatur: nihil enim relinquere poteſt, quod nõ
6. habet. Adhuc, aut motu factus eſt mundus, aut ſubita mu-
tatione. ſi primo modo, tunc reuera mundum æternum
non eſſe cognoſcitur, motus certe duratione præcedit ter-
minum. neque ſecundo modo: mutatio ſiquidem illa
aliquo menſurata fuiſſet inſtanti, quod ſui principium re-
cte appellaretur, atque ita æterna minime eſſent appellan-
7. da. Adhuc, ſi creatura ab æterno fuit producta, vnum eſt
Lunæ Reuolutiones. altero maius infinitum, quod eſt impoſſibile. Lunæ reuolu-
tiones profecto plures fuiſſent, quam Solis, & animanti-
um generationes, quam hominum. fuiſſent quoq; infinitæ
cœli reuolutiones, infinitiq; dies præteriiſſent. Porro, o-
mne præteritum aliquando fuit futurum, ſed nunquam
fuit futurum infinitum in actu, aliquando enim principi-
8. um habuit. Amplius ſicut entitas creata, entitatis reſpe-
ctu, minor eſt entitate increata; ita omnino duratio crea-
ta, duratione æterna: at duratio minor æternitate, alicu-
ius non æterni ſit, neceſſe eſt. omne autem huiuſmodi,
nouum eſt, implicat certe contradictionem, ponere æter-
Soluuntur rationes. nitatem creatam. Ad hæc ita quidam reſpondent, ad pri-
mum, naturæ ordine, non eſſe, creaturam accipere potu-
1. iſſe: non eſſe namque duobus modis dicitur, altero qui-
dem ſimpliciter. omni carens limitatione altero vero mo-
do, ex ſe non eſſe, vel ad non eſſe aptitudinem habere. Actu
igitur eſſe, & non eſſe ſimpliciter ſimul, impoſſibile eſt,
non autem eſſe duratione ſimul, & eſſe actu, & non eſſe à
ſe. indifferẽs ſiquidem eſt creatura, vti diximus, ad vtrum-
2. que. Ad 2. effectui etiam conuenit non eſſe prius, quam eſ-
3. ſe, qui vtique ad eſſe per fieri peruenit diuiſibile. Ad 3. ve-
rum quidem eſſet, ſi de productione proprie ſumpta, quæ
ſine motu fieri non poteſt, loqueremur. Cum autem mun-
dum ſimplici à Deo emanatione potuiſſe produci dicimus;
propterea aduerſus nos huiuſmodi rationes militare non
4. video. Ad 4. Si mundus conſideretur, vt effectus proprie
ſumptus, qui cauſam efficientem demonſtrat, abſque du-
bio, non poteſt ab æterno eſſe: natura enim, & duratione
cauſam præcedere efficientem, opus eſt: at ſi effectus pro
omni cauſato intelligatur, qui interdum ſe habet ad cau-
ſam, vt aer, Solis lumine illuſtratus, & imago in aqua, ſi-
ue in ſpeculo ex aſpectu inſpicientis cauſata, quorum v-
trumque ex priori cauſa dependet; huic certe effectus, ſuæ
eſſe cauſæ coæuum, repugnat nihil: eſſet namque ſine ſui
nouitate per præſentiam ſuæ cauſæ in actu productus, ſicuti
lumen in diaphano cõſeruatur per præſentiam corporis il-
luminantis. hoc ſane modo, mundum à Deo proceſſiſſe,
Quomodo mundus potuit eſſe æternus. nullum videtur eſſe impoſſibile. Argumenta igitur illa pu-
gnant contra effectũ proprie dictum, cuius cauſam, & na-
tura, & duratione præceſſiſſe neceſſe omnino eſt. ſed ſim-
pliciter actu infinito, nihil eſt eiuſdem rationis maius, be-
ne vero alterius. at Solis, atque Lunæ eiuſdem rationis, ne-
5. quaquam ſunt reuolutiones ſed alterius potius. Ad 5. fuiſ-
ſent vtique infiniti dies præteriti, vt diximus, non tamen
pertranſiti. demum omne præteritum, aliquando fuiſſe
futurum, falſum eſt, ſicuti omne futurum, aliquando fo-
re perpetuum: alioqui nihil poſſet in perpetuum durare.
6. Ad aliud, creari potuit creatura in inſtanti, non quidem
temporis determinanti, atque fluentis: quicquid enim ita
creatur, nouum eſt, ſed inſtanti manente, ſicuti eſt inſtans
æui. eſſe igitur creaturæ, eſſet in continuo fieri? minime. ſi
ſucceſſionem aliquam intelligere oporteat, bene vero, ſi
ſit, ab alio eſſe, ſemper accipere. Filius Dei (vt dicũt Theo-
logi) à patre ſemper generatur, nec tamen eſt aliquod ſuc-
7. ceſſiuum. Ad aliud, da potentia ad oppoſita, veritatem
profecto habet in potentia, nouiter acquirente eſſe per ſui
mutationem. hoc modo, maiore conceſſa, minor negatur:
potentia enim creaturæ, actui ſemper fuiſſet coniuncta,
idcirco, non eſt dicendum, vnum acquiſiuiſſe, alterum
8. vero reliquiſſe. At illud de duratione creata, & increata, in-
tenſiue verum eſt, non autem extenſiue, fuiſſet qui-
dem eadem rei increatæ, atque creatæ æter-
nitas, duratione quidem, non au-
tem perfectione.

C A P. XI.

Aliæ rationes, mundum ab æterno produci non potuiſſe probantes.

Damũdi principio.

1. AGens liberum, ſi alicui eſſe largiatur, ſub oppoſito
prius illud intelligit, alioqui ad eſſe nullatenus
determinaret quomodo enim largiretur aliquid,
niſi non habenti? Deus igitur, cum ſit agens libe-
rum vt ſuperius dictum eſt, mundum creans, illius non eſ-
ſe prius intellexit, ex parte obiecti. Mundus ergo in ſe for-
maliter non ens prius intelligitur, ne diuinæ aliquid falſi
poſſe ſubeſſe intellectioni, dicere ſit neceſſe. Omne autem
huiuſmodi non eſt æternum, non enim ſimul duratione
2. poteſt eſſe ens, & non ens. Voluntas præterea, alteram par-
tem eligens, de oppoſito, in oppoſitum tranſit, aut quidem
ipſa formaliter, ſi ſit humana, aut ſuum obiectum, ſi primi
eſt agentis. Sed cum mundum condere diuina voluntas ha-
bere decreuiſſet, atque nullus in ea tranſitus inueniretur,
in mũdo vtique erat ſtatuendus. Iſte autem trãſitus, de
eſſe ad non eſſe, abſque mundi nouitate fieri non poterat:
3. mundus igitur æternus eſſe non potuit. Adhuc formalis,
obiecti ipſius quippe electionis ratio, futurum reſpicit, &
contingens: atqui, nullum futurum eſt vel eſſe poteſt æter-
num, quatenus huiuſmodi; ex quo apparet, mundum
4. nullo modo ab æterno eſſe potuiſſe. Amplius quæ ab æter-
no ſunt condita, illa abſque dubio neceſſario ita conſi-
ſtunt; potentia ſiquidem æterna à ſuo actu non diſtat, a-
lioqui non ad æternitatem, ſed ad aliquid noui, potentia
huiuſmodi diceretur. Sed in perpetuis non differt eſſe à
poſſe. 3. *phyſ.* vt paulo ante diximus: actui igitur poten-
tiam æternam coniunctam eſſe, manifeſtum eſt, aliter æ-
ternum non eſſet vtique æternum, ſuam namque poten-
5. tiam ſequeretur. Si mundus ergo ab æterno productus eſt,
neceſſitate conditum eſſe diceremus. Item, nullum æter-
num eſt temporale, ſeu factũ in tempore: ab inuicem pro-
fecto ſeparantur genere, ſicuti corruptibile, & incorrupti-
bile, ſed mundus eſt temporalis, vtpote factus, & nouus:
6. ab æterno ergo eſſe non potuit. Adhuc, non minus abſur-
dum eſt, intrinſecas habere durationes indeterminatas,
quam proprias paſſiones. Nam quemadmodum abſur-
dum eſt dicere, hominem indifferenter ſe habere ad riſibi-
le & non riſibile ita etiam & mundum ad æternum, & tem-
porale. *Nihil*, inquit Auguſtinus, *diuinæ naturæ poteſt eſſe coæ-* *lib. 8. in Geneſ. c. 13.*
uum. Magnum ſiquidem inconueniens eſt, quod creatura duratio con-
iungatur æternitati, In Examerõ. *Ambroſius. Non enim apta nata*
eſſe coæua ſuo principio, quæ non eſt de eo, quod eſt, non eſt. 2. lib.
7. *Damaſ.* Amplius, omnis productio eſt mutatio, quæ abſq;
negatione termini producti præcedente fieri non poteſt. Si
ergo ex materia æterna mundus fuiſſet productus, nullo
modo æternus fuiſſet: ſimul quoque ens, & non ens ſecun-
8. dum durationem eſſe diceretur. Amplius, ſicut annihila-
tio eſt ab eſſe ad non eſſe, ita etiam creatio à non eſſe ad eſ- *Soluuntur.*
ſe: quod igitur fit, priua non eſſe, fuiſſe neceſſarium eſt. His
1. autem, atque ſimilibus, facile eſt obuiare. Ad primum, Dei
electio eſt æterna, voluntas quoque efficax ad præſtandum
quodcunque voluerit ab æterno, ſicut in inſtanti tempo-
ris: proinde ab æterno ſi voluiſſet mundum condere, va-
2. luiſſet. Ad 2. voluntas quidem diuina ab æterno determi-
nata eſt, licet contingenter ad obiecta extrinſeca: quam ob
cauſam nullus ſecundum rem ab indeterminato ad deter-
minatum, tranſitus in ipſa fit, neque in obiecto à non eſſe
in eſſe. Quatenus ergo fieri decreuit, ita actum eſt: creatu-
3. ra enim ad eſſe atque non eſſe indifferens eſt. electio autem
noſtra, quoniam mora indiget in eligendo conſilio, quod
ad futurum communiter ſpectat, formaliter futurum in-
tuetur: non ſic autem electio diuina, cui omnia præſto ſunt
moraque non indiget in ſuo ſtatuendo conſilio: Conſi-
7. lium enim Domini manet in æternum. Ad 4. Si rectum eſ-
ſet argumentum, ita etiam modo dicere valeremus: Hodie
Deus condidit mundum. Neceſſario igitur, & non libere
creauit: potentia enim ipſius ſic actui coniuncta eſſet ho-
die, ac ſi ab initio condidiſſet. Ad diuinam ergo æternita-
5. tem, non autem ad obiecta extrinſeca illa referenda ſunt:
nullũ ſiquidẽ ens, præter primũ, eſt vere neceſſariũ. Ad 5.
temporale & æternũ, ſi entia ſpectẽt diuerſa, vtpote De-
um, & creaturam ſine dubio differunt genere: at quate-
nus denominationes eiuſdem entis poſſibiles nominan-
tur, quod, ſecundum ſe ad eſſe, & non eſſe indifferenter ſe
habent, poſſunt profecto eidem ineſſe. non quidem ſucceſ-
ſiua, aut ſecundũ actum, ita, vt vnum prius actu inſit, alterũ
poſtea ſequatur, aut ambo ſimul in actu, vtrumq; namque
impoſſibile eſt. ſed diuiſim, pro tota ſua duratione potius,
æternũ ſcilicet vel temporale. contraria autem idẽ poſſunt

De mūdi principio. actu ſucceſsiue ineſſe : corruptibila vero & incorruptibile,
nec ſimul nec ſucceſsiue, coniunctim aut diuiſim eidem
nunquam. Ad 6. vnumquodque, ſuæ, quam à primo mu-
6. tuauit agente, durationi contemperatur, vnam profecto,
nouam, aut æternam durationem habeat, neceſſarium eſt;
ad quas plane ex ſe omne ens indifferens eſſe, ſæpius dixi-
mus, non ſic autem ſubiectum circa ſuam ſe habet propri-
am paſsionem, vni quippe determinatum eſt. Ad Auguſt.
verum eſt, nihil à ſe eſſe æternum, atque immutabile, ſicuti
eſt Deus. Ad Damaſcenum, ſecundum ordinem, quem nūc
in creatura eſſe videmus, non eſt apta nata ſuo coæua eſſe
principio. potuit tamen diuina illam ab æterno condidiſ-
ſe potentia. Ad Ambroſium, duratio quidem creaturæ, æ-
ternitati coniungi non poteſt, ſicuti aliqui dixère philoſo-
phi, mundum vicæ, & æternum. & à Deo conditum nō eſſe:
7. aut naturæ neceſsitate fabricatum. Ad 7. Si materia fuiſ-
ſet æterna, & mundum ex illa Deus facere voluiſſet, adhuc
ſina motu, aut mutatione, id præſtare potuiſſet : motus ſi-
quidem requirit tempus, & mutatio inſtans : ſed Dei ope-
ratio non eſt moroſa : per ſimplicem ergo acceptionem eſ-
ſe totius compoſiti, mundum condidiſſet, non medianta
vtique mutatione : Omne enim per mutationem produ-
ctum, æternum eſſa non poteſt : nec ſimul fuiſſet ens, & non
ens, duo ſanè eidem ſimul actu conuenire non poſſunt con-
traria. proinde poteſt eidem, actu vnum conuenira, alte-
rum vero in potentia. quare, ſi mundus ab æterno condi-
tus fuiſſet, eſſe in actu illi conueniſſet ab æterno, cum po-
tentia tamen ad non eſſe, quemadmodum quando de nouo
factus eſt, non eſſe ab æterno habuit, cum eſſendi potentia.
Itaque ſi creatura fuiſſet ab æterno, nunquam fuiſſet non
ens. Naque opus eſt dicere, ex nihilo illam conditam fuiſſe,
non enim de omni creatione hoc neceſſarium eſt aſſerere.
8. ſufficit certe non de aliquo illam fuiſſe creatam. Ad 8. Ar-
gumentum bene concludit contra creationem, quam in
mundo eſſe, fide confitemur : non autem aduerſus eam,
quam productionem non de aliquo eſſe vocamus. Hoc ſa-
ne modo annihilatio, atque creatio, nullam habent conue-
nientiæ aptitudinem : nam annihilatio, eſſe alicuius præ-
ſupponit entis, quod eſt annihilandum, illudque duratio-
ne præceſsiſſe oportet : creatio vero, quæ eſt non de aliquo
productio, ſi habuerit terminum in quem, & realem in a-
ctu, ſaluari poterit; ideoque non eſſe, illam præceſsiſſe, ne-
ceſſarium non eſt : non enim omnis creatio verbo eſt, ſed
illa ſolummodo, quæ de non eſſe, ad eſſa verum migrare,
Obiectio. clariſsime conſpicitur. Sed dices. ſi omne quod eſt, quando
1. eſt, neceſſe eſt eſſe : ſimiliter ergo quod fuit, quando fuit, ne-
ceſſe eſt fuiſſe : ſed æternum ſemper fuit : igitur neceſſe eſt
ſemper fuiſſe. Si autem mundus eſt æternus, ſemper fuiſſe
neceſſe eſt : non potuit ergo non creari, nec antequam crea-
retur, cum ante æternum ſit nihil, nec dum crearetur, quia
tunc non eſſet æternus, nec poſtquam creatus eſt Deus præ-
2. terea non poteſt facere ingenita. ſi itaque ab æterno mun-
dum condidit, non potuit non condidiſſe. Non pauci ma-
gnifaciunt huiuſmodi argumentum; ad quod tamen ita
Solutio. reſpondendum eſſe arbitror. In illo quidem æterno, quo
mundum Deus conderet, abſolute, atque diuiſim, non con-
dere potuiſſet : nec aliqua ibi abſoluta inueniri neceſsitas
poteſt, niſi conſequentiæ tantum : alioqui beatum Ioan-
nem baptiſtam, neceſsitate quidem abſoluta prædeſtina-
tum fuiſſe diceremus, cuius obiectum, etſi in re, atque in ef-
fectu futurum, ineſſe tamen prædeſtinato, præſens atque
coæternum erat. Sed nihil ad extra eſt neceſſarium : ergo
quod prius. Sed audiamus catholicorum rationes.

CAP. XII.

Catholicorum rationes contra mundi æternitatem.

1. VOluntas, quæ eſt ſuum velle, inquiunt, actus purus
exiſtens, habens nouum, ſi dici poteſt, & ſuum
ſemper in actu antiquum velle, ſemper idem vult,
nec vllam nouitatis viciſsitudinem ſubire poteſt :
ſed diuina voluntas eſt huiuſmodi : ergo &c. Quod ſi crea-
tura ab æterno producta non fuerit, in cauſa quidem eſt,
quia nondum venerat temporis momentum imaginati, in
2. quo diſpoſuerat, illam fore producendam. Amplius, quem-
admodum in vno æternitatis inſtanti, mundum produce-
re potuit; ita etiam in quolibet : neque enim formalis ibi
repugnantia impedimento eſſe poterat, quippe, quæ nullo
in tempore inueniretur. Adhuc, ſi mundus à Deo. veluti à
3. cauſa finali, vt quidam dicere videtur, eſſe accepit. nullam-
Potiſſima que habuit potentiam ipſum præcedentem, ex qua forma-
retur, ſed erat ens per potentiam ſuæ cauſæ in eſſe; profecto De mūdi
eadem certe rationa, qua ab æterno, ſine præeunte poten- principio.
tia eſſa potuit, ita etiam in tempore : tota ſiquidem in hoc
vertitur ratio commentatoris, mundum, ſcilicet agens ha- *ratio Commentatoris. 12 metaph. 44.*
bere non poſſe, eo quod ens præexigat in potentia, non ſic
autem finis. Item, qui aiunt, ſi in tempore, ſiue de nouo, De-
us mundum condidiſſet; nouam acceſſuram diſpoſitio-
nem, qua ad opus agendum determinaretur, in Philoſophię 4.
præcepta peccare probantur : aduenit nanque alicui rela-
tio, vt poteſt albo exiſtenti, nulla in ipſo mutatione facta 5.
phyſ. fundamentum enim eius præreſtat in eo, cui aduenit,
alioqui mutaretur per relationis aduentum : hanc ob cau-
ſam, ſine fundamenti nouitate, poteſt contingere. Itaque
Deus, omnium influxuum author, atq; ordinator potentiſ-
ſimus abſq; ſui mutationa, mundum de nouo formauit. In-
ſuper, ſi noua hodie, per cauſam ſecundam creatura produ-
ceretur : nulla autem cauſa ſecunda, ſine primæ influxu, vt
dicitur in libr. de cauſis, aliquid agere poteſt, in illam Deum
influere, apertiſsime conſtat. Qui ergo nouam hodie ſine ſui
mutatione creaturam condere poteſt; mundum productu-
rum, aliquid noui paſſum fuiſſe, dicere non debemus : vo-
luntatis ſiquidem creatæ hoc proprium eſt, non autem Di-
uinæ, & increatæ. Si hodie penes me diſpoſuero, me hinc ad
decem dies diſputaturū, peractis his vtique diebus, ſina vo-
luntatis mutatione, id exequi poſſum. Poſsibile enim eſt de
contradictorio, in contradictorium tranſire, abſque reali
ipſius mutatione tranſeuntis. Vnde prima cauſa de non cre-
ante, ſit creans, nulla in ipſa reali mutatione facta, Deus igi- *Inſtans initiatiuum.*
tur voluit in tali inſtanti mundum producere, inſtanti, in-
quam, initiatiuo, non continuatiuo, quod plane inſtans
initiatiuum eſt principium temporis tantum, & non finis
præteriti. ante autem huiuſmodi inſtans, non poteſt eſſe
reale, ſed ſecundum nos, imaginatum tempus. Mobile pro-
ductum eſt, mutatione à re producta, nequaquam diſtin-
cta : relatio quoque producta fuit, ad ipſius mobilis produ-
ctionem. Amplius, nihil ex vtraque parte finitum, æter- 5.
num eſt nuncupandum. ſed primus motus eſt huiuſmodi;
nam omnis motus, 5. *Phyſ.* eſt ab aliquo in aliud, hoc eſt, à
termino in terminum : Item, 3. *Phyſ. com.* 6. motus eſt actus
entis in potentia, quę certe definitio, & communis conuenit
motui, & æterno : ergo &c. Amplius, motus primus 6.
ad finem aliquem ordinatur, ne caſualis eſſe videatur : fine
igitur adepto, ceſſabit, vel ceſſare poteſt motus. Adhuc, mo- 7.
tus primus ex parte ante infinitus eſſe non poteſt; totus ſi-
quidem motus præteritus ſecundum ſe, eſt actualiter per-
tranſitus : ſed nullum infinitum ſecundum ſe totum, actua-
liter pertranſiri poteſt : ex omni ergo parte motus primus
finitus eſſe videtur. Adhuc, ſi Deus eſt agens liberum, libere 8.
igitur mundum produxit. quare autem ab æterno, aut ſic-
ut Catholici dicunt, in tempore mundum fabricauit, ſciri
non poteſt : nemo enim nouit quæ ſunt Dei, niſi Spiritus
Dei. Cauſa præterea diuinæ non eſt quęrenda voluntatis, 9.
tum ipſamet ſumma cauſa ſit efficax ad præſtandum quod-
cunque voluerit : *Omnia,* inquit Dauid, *quæ Dominus voluit,* *Pſal.* 134.
fecit, in mari, & in omnibus abyſſis.

CAP. XIII.

Philoſophi, atque aliorum argumenta de mundi æternitate : idque ex parte motus, & temporis.

ALiorum argumenta ponenda putaui, præcipuè *Ariſtotelis rationes.*
Ariſtotelis, vt clarius res innoteſceret. Si motus
cœli non eſt æternus, inquit Philoſ. ante primum *8. phyſ.*
motum, alium motum pręceſsiſſe, neceſſarium eſt; 1.
aut n. mobile, & mouens ſunt facta, aut perpetua. ſi de nouo
facta, eorum vtique compoſitio, ſiue factio, vt ita dicā mu-
tatio quædam eſt, quæ ipſorum motum neceſſario præce-
dit : quare ante primum motum, eſt mutatio, & conſe-
quenter motus : ſi vero perpetua ſint, & non ſemper mo-
tus. quieſcebant igitur antea : aliqua ergo quietis erat cau-
ſa, qua profecto dominante, motus eſſe non poterat. Si mo-
tus itaque progreſſurus ſit, quietis cauſa erat remouenda :
ſed abſque permutatione remoueri non poterat : primum
igitur motum aliqua anteceſsit mutatio. Quod ſi mouens
de nouo, mobile mouere incepit, cum prius non moueret;
nouam plane aliquam, mobile inter, atque mouens, diſpo-
ſitionem interuenturam neceſſe eſt. ſed habitudo, aut diſ-
poſitio huiuſmodi, non abſq; mutatione, ſaltē alterius ex-
tremi, fieri poteſt; idem ergo ſequitur abſurdum, nempe,
vt primum motum, mutatio anteuerit. Amplius, tēpus eſt
æternum,

De mũdi principio. æternum, & motus quoque: eſt enim tempus numerus mo-
tus. Vbi namque prius eſt, & poſterius; ibi abſque dubio
tempus inuenitur: atqui ſemper fuit prius, atq; poſterius, &
2. tempus ſimiliter. Nam ſi vnum nunc, ſit temporis princi-
pium, quod nullum præcedat tempus; tunc ſane prius illius
nunc, non eſt tempus: ſed prius eſt, ante, nunc: igitur, & tem-
pus: etenim vbi prius eſt, inibi & tempus. Adhuc, de tempo-
3. re non habemus niſi nunc, at ipſum, medium eſt inter præ-
teritum, & futurum: ſemper ergo tempus fuiſſe conſtat.
4. Motus præterea eſt actus entis in potentia, 3. *Phyſ.* omnem igi-
tur motum, aliquid in potentia præcedit, id eſt mobile, quod
neceſſario fuit per motum præcedentem. Quare, ſi motus
non eſt æternus, ante primum, vt diximus, erat motus, imo
ante omnem motum, fuit motus infinitus: ante enim illum
motum, quo fiebat mobile, ens in potentia præcedere o-
portuit, illudque iterum fieri per motum. Præterea, quod fit
5. ex præcedenti potentia, eſt aliquid antequam fiat: eſſe enim
in potentia non eſt purum nihil, ſed aliquid, imo aliquo mo-
4. Phyſ. tem. 4. do in actu, vtpote, quod eſt in potentia ad formam ignis, eſt
in actu ad formam aeris. Itaq; ſi mundus nouiter factus eſt,
ex aliqua potentia præcedente, fieri debuerat. atq; ita mun-
dus erat, antequam fieret; quia omne quod eſt in potentia,
non ſolum eſt nihil, ſed ſecundum aliquas eius partes, in a-
6. ctu eſt aliquid. Adhæc, Deus, duratione eſt æternus, & cœlũ,
& tempus, atque motus ſimiliter, quando namque duo ſunt,
quorum vnum, natura alterum præcedit. ſi natura prius,
duratione eſt æternum, & natura poſterius erit æternum: ſed
Deus, natura ſolummodo illa præcedit: duratione ergo pa-
riter ſunt æterna. nam ſi duratione illa anteceſſerit, cum
nulla ſit, abſque tempore duratio, ſit, vt cœlo, atque tem-
pore prior ſit, prioritate temporis; atque ita tempus ſit ante
Duratio duplex. cœlum, & tempus. Reſpondent aliqui: Duplex eſt duratio,
& vna quidẽ ſucceſsiua, altera vero, quæ eſt ſimul tota, nul-
lamque habet ſucceſsionis viciſsitudinem, & hac profecto,
cœlo, atque tempore, Deus prior eſſe dicitur. Sed quæritur
de illa duratione, ſit ne eadem, an diuerſa à natura Dei: ſi di-
uerſa, tunc ſane aliud, quod non eſt Deus, eſt æternum: ſi
vero eadem: natura ergo, non duratione cœlo, atque tem-
pore, Deum priorem eſſe manifeſtum eſt. Quare, ſi tempus
factum eſſe aliquis dicet, quærendum eſt ab eo, in quo tem-
pore factum ſit. His ergo atque ſimilibus rationibus, motus
Soluuntur argumẽta. cœli cœlum, atque tempus æterna eſſe videntur. Quibus
tamen ita reſpondere poſſumus. Ad primum: negatur con-
1. ſequentia, & ad probationem dicimus, mouens quidem eſ-
ſe æternum, à quo mobile, id eſt cœlum, non mutatione, quę
ſit terminus motus, ſed ſimplici emanatione, quæ creatio
nuncupatur, factum eſſe confitemur: Motum igitur, pri-
mum anteceſsiſſe motum, non fuit neceſſe, ſed actionem
tantum, quæ eſt ſimplex emanatio, vel creatio, & ibi eſt ſta-
tus. Præterea, motus & mutatio, non propria ſunt, idcir-
co non opus eſt motum, licet nouum, fieri per alium mo-
tum; quia motus non eſt motus, nec actio actionis, 5. *phyſ.*
Obiectio. Dicis, in motu non eſt dare mutatum eſſe, vt dicitur 6. *phyſ.*
ſed mutatum eſſe, ſemper continuat partem motus cum po-
ſteriori, idque in infinitum: motus ergo eſt æternus. ſed ſi
Reſponſio. hoc verum eſſet, tunc plane nullus ferme motus dicendus
eſſet æternus, itaque in motu, non eſt primum mutatum eſ-
ſe in potentia: ſunt namque in quolibet infinita in potentia;
in actu vero, indiuiſibile initiatiuum, atque terminatiuum,
bene conceditur. Ad aliam autem probationem dicimus, a-
liquam habitudinem inter mouens, atque de nouo motũ in-
tercedere, alterius tamen extremi nouitatem non quæren-
tem, ſed ſimplicem in altero emanationem extremo ſequẽ-
2. tem. Ad 2. ſicut ſæpius diximus; datur nunc, quod eſt prin-
cipium temporis: & cum dicis, ante ipſum non fuiſſe tem-
pus, ſed, ante dicit prius, & ex conſequenti tempus, reſpon-
deo, illam propoſitionem, ante, tempus imaginarium ſolũ,
non autem verum ſignificare: non enim oportet ad quodli-
bet temporis indiuiſibile, partis ad partem continuatiuum
eſſe; ſed ſufficit aliquod initiatiuum eſſe, ſicut punctum in
linea. Vnde, quamuis de nouo tempus factum ſit; non o-
portuit tamen illud in tempore factum fuiſſe. negationi cer-
te temporis, affirmatio eiuſdem, atque poſitio ſucceſsit. Il-
3. lud præterea, quod de motu adducitur ex 3. *phyſ.* agenti con-
Agens vniuerſale non eget materia. uenit particulari, non autem vniuerſali, atque æterno, cuius
actio eſt ſimplex emanatio, non præſupponens potentiam
ſubiecti: abſque enim materia, omnia produxit, quod agens
quidem particulare efficere non poteſt. Ad illud de dura-
4. tione reſpondeo: durationem, in qua prius, & poſterius in-
ueniuntur, vera atque realiter, ſecundum eum, quem mo-
do videmus eſſe ordinem rerum, ante conditum orbem
minime extitiſſe, ſed ſecundum imaginationem tantum: æ-
ternitas enim, eſt tota ſimul, non habens prius, atq; poſterius,
aut noui eſſe acquiſitionem. Dices, quandocunq; Deus fuit, *De mũdi principio.*
tempus etiam fuit, verum eſt ſi pro temporibus, atque tem-
poris inſtantibus diſtribuat, ita, vt dicatur; non fuit aliquod
tempus, aut inſtans, in quo Deus non fuerit, vel rectius, vt
Plato dicit, in quo Deus non ſemper eſt. Vnde ante inſtans
totius temporis fuiſſe dicitur, ſub hac profecto conditione: *Duratio vera non fuit ante cœlum.*
ſi ante inſtans totius temporis, aliquod adhuc daretur tem-
pus, etiam in illo Deus abſque noui eſſe acquiſitione ſemper
eſt ſeu fuiſſet: Cum ergo vera duratio cœlum non anteceſ-
ſerit, argumentum profecto de duratione nullum eſt. Præ-
terea vt diximus, motus non poteſt eſſe infinitus, tum ex
parte terminorum, quia termini ſunt finiti, tum etiam pro-
pter finem. Sed dicet aliquis: intelligentiarum optimus fi-
nis eſt, mouere ſuos ſcilicet ſingulos orbes: motus ergo cœli
eſt æternus, quia eius intelligentia eſt æterna. Soluitur; vt *Obiectio.*
verus non conceditur intelligentijs huiuſmodi finis: conſtat *Reſponſio.*
enim, ſine Deo libere agente, & cooperante, illum aſſequi
non poſſe: non neceſſario igitur, ſed de nouo, atque ex parte
illum fortitas fuiſſe, manifeſtum eſt. Ex quo apparet motum
cœli, reſpectu intelligentiarum non eſſe æternum,

C A P. XIV.

Mundi æternitas oſtenditur ex parte primi agen-tis, atque materiæ.

A Voluntate antiqua non procedit nouus effectus, ſi- 1.
ne motu, inquiunt: ſed mundus factus eſt à volun-
tate antiqua primi agentis, cum motu, ergo condi-
tus eſt ante motum: igitur primũ fuit motus, quod
quidem falſum eſt. Agens quippe antiquum, tempore qui-
dem infinito quieuiſſet: aliqua igitur cauſa eum ad mundi
fabricam conſtituendam compuliſſet. ſed abſurdum eſt,
primum agens, à quopiam alio, quam à ſe moueri: mundus
igitur, qui eſt Dei effectus, eſt æternus: etenim noua a-
ctio, nouam cauſam requirit. Item, quod de nouo aliquid 2.
agit, aut mouet, mutetur neceſſe eſt, aut mouens, aut mo-
tum, aliqua certè relatio noniter aduenit: porro omnis re-
latio tranſmotationem ſequitur: itaque mutatio huiuſmodi
in nihilo fieri non poterat, quia non eſt ſubiectum entis, ne-
que in Deo, immutabilis eſt omnino: in mobili ergo facta
eſt: præceſsit ergo mobile, ſicut eius ſubiectum. ſed quod
præceſsit mutationem, & motum nouem; præceſsit etiam
& tempus, quæ eſt paſsio motus: quod autem tempus ante-
ceſsit, æternum eſt: mundus ergo eſt æternus. Si primus præ- 3.
terea motor, non eſt purus actus, ita vt ſemper agat, ſed no-
uiter mundum fecit: in potentia eſt ergo ad agendum: ege-
bit ergo extrahente ipſum de potentia ad actum, quod eſt
abſurdum, atque impoſsibile. Item, quod agens, modo a- 4.
gat, & non prius, in cauſa eſſe poteſt; aut quia agens non ha-
bet virtutem agendi, vel ſuæ impedimentum actionis ali-
quod adeſt; aut opportuna agendi, tempus expectat. ſed nihil
horum, primo eſt attribuendum agenti: ergo &c. Item, vo- 5.
luntas efficax, ad vnum oppoſitorum determinata, neceſ-
ſario atque immediate, illum producit. ſed voluntas Diuina
eſt huiuſmodi, vtpote purus actus, ab æterno ſuum effectũ,
nempe mundum, produxit. Item, omne agens per volun- 6.
tatem, & intellectum, ſi nunc agat, & prius non agebat; tẽ-
pora apprehendit diuerſa, agendi ſcilicet & non agendi, ſed
huiuſmodi ſine motu eſſe non poteſt: à voluntate ergo anti-
qua, abſque motu, aliquid non proficiſcitur. Amplius, ſic-
ut ſe habet voluntas noua, ad actionem antiquam; ita vo- 7.
luntas antiqua ad actionem nouam: ſed voluntas noua, non
eſt cauſa immediata actionis antiquæ: nec igitur actionis no-
uæ, voluntas antiqua; par certe in vtriuſque eſſe videtur ra-
tio dicendi. Adhuc, à voluntate antiqua non producitur a- 8.
liquod nouum, niſi mediante actione noua: ſed in primi vo-
luntate agentis nõ cadit aliquod nouum ab ipſo, ergo de no-
uo factum eſt nihil. Item, quod eſt formaliter neceſſarium, 9.
eſt æternum, tale namque non poteſt non eſſe. ſed intelli-
gentiæ ſunt huiuſmodi, vtpote ſine materia, & ex ſe incor-
ruptibiles: neceſſariæ igitur ſunt atque æternæ. Item, quæ de 10.
nouo fiunt, ex aliqua neceſſe eſt materia fieri. ſed materia *1. Phyſ.*
eſt ingenita, & incorruptibilis, eſſetque proceſſus in infini-
tum. materia ergo eſt æterna. Quod ſi materia ita ſit, & com-
poſitum quoque, nam non eſt materia ſine forma: ab æter-
no igitur fuit aliquod compoſitum. Item, omne poſsibile ad 11.
eſſe, & non eſſe habet contrarium: ſed aliquod ens eſt non
habens contrarium, nempe corpus cœleſte, authore Ariſt.
in lib. de cœlo. cœlum igitur ſemper eſt. Ad hæc, atque ſi- *Soluuntur argumẽta.*
milia, quamuis ex ſupradictis pateat reſponſio, ſæpius nam-
que idem inculcauimus, quo fortius tantæ rei argumenta
memoriæ figerentur, pauca tamen hæc dicere decreui. falſa

De mūdi principio.

imaginatione philoſophorum argumenta deluduntur, dū tempus æternum aſſe contendunt, mundumque alio non potuiſſe ordine fieri, præter illum, quem rebus à natura inſitum eſſe videmus: Deus enim cum ſit omnipotens, ſimplici emanatione omnia produxit. Vera tameo eſſent philoſophorum argumenta, ſi ordine naturali, quem nouimus, Deus mundum condidiſſet. Voluntas præterea primi opificis, antiqua, aut noua dicenda non eſt, ſed æterna tota ſimul beata poſſeſsio: proinde, nullam poteſt ſubire nouitatis mutationem, aut varietatis viciſsitudinem. Cum ergo ſit tota ſibi præſens, nihil vult, quod ſemper non voluit, nec illud, quod ſemper non vult. Mundum ergo de nouo condidit, non certe noua ſuperueniente actione; ſed ea quam ſemper habet. Agens ergo æternum, per voluntatem æternam, potuit affectum non æternum, ſine ſui mutatione producere. Ab æterno profecto determinauit ſe producturum affectum, quando produxit. Nunc igitur non vult aliud, quam antea non voluerit, nec aliter ſe habet nunc, quam prius intrinſece. Et cum dicis, non magis nūc producit, quā prius, negatur conſequentia; quia voluntas Diuina determinauit ſe producturam nunc, & non prius. Nulla in ipſa eſſe poteſt impotentia, impedimentum extrinſecum nullum, aut tempus fuerat vllum aptum præſtolandum; habitudo inſuper illa noua, mutatione alterius non indiget extremi, cum ſimplici emanatione gaudeat. Ab æterno omnia determinauit, licet pro eodem inſtanti æternitatis, quo ea determinauit, determinaſſe potuiſſet oppoſitum, diuiſim quidem intelligendo, vt poſtea dicemus. Porro ad actum, ſecundum ſubſtantiam, & quatenus tranſit in obiectum Diuinum, determinata eſt ſemper, non autem neceſſario determinatur ad actum creandi, obiectumque creabile. Cæterum, nulli intelligentiarum, præter primam, neceſſaria eſt formaliter, vt ſuperius diximus. Materiam quoque de nouo per mutationem ex alia materia fieri non dicimus; ſed ex nihilo per creationem: ſpectat namque hoc ad perfectiſſimum agens, res ex nihilo producere. neque hoc eſt poſſe impoſsibile agenti vniuerſali, bene autem particulari.

Voluntas Dei nonne nouan. & antiqua.

ELEMENTORVM GENITVRA.

Mercvrivs.

Verbum hoc, naturæ humidæ adſtans, eam fouebat: ex humidæ autem naturæ viſceribus, ſyncerus ac leuis ignis protinus euolans, alta petiit. Aer quoq; leuis, ſpiritui parens, mediā regionem inter ignem & aquam ſortiebatur. Terra vero & aqua, ſic inuicem commixtæ iacebant, vt terræ facies obruta nuſquam pateret. hæc duo deinde commota ſunt à ſpiritali verbo, quod eis ſuperferebatur, aures eorum circumſonans.

Commentum III.

Elementorum genituram deſcribens, cauſæ modum afficientis, ordinemque ſignificauit. Verbum, inquit naturæ humidæ adſtabat, fouebatq; materiam illam confuſam, quam humidam naturam appellat, vtpote, artificis voluntati parentem. Idem profecto Moyſes, dum mundi exordium depingeret, magna cum prudentia demonſtrauit. *Et ſpiritus domini ferebatur ſuper aquas.* Aquæ nomine, totam corporalem materiam appellauit, authore Auguſt. atque ita inſinuauit: Vnde facta, formataque ſunt omnia. Recta ergo ex humidæ naturæ viſceribus, omnia erupiſſe, Mercurius proteſtatur. nam humida ex natura, omnia in terra per ſpecies varias formari, atque concreſcere videmus. Superferebatur, ait, ſuper ſuperfluitantem materiam, quæ bonæ Creatoris voluntati ſubiacebat, atque parebat. Ex his autem elementorum materiam, humidam illam fuiſſe naturam, quam alij Chaos vocant, aperte cognoſcimus: efficientem vero, verbum Dei, formalem, intrinſecas ipſorum formas. Protinus, inquit, ignis ſyncerus ac leuis, alta petijt, à ſua plane intrinſeca forma agitatus, atque impulſus. finalem denique, quoniam ad propria vnumquodque elemētorum profectum fuiſſe, deſcribit. itaque ex tota conſtat materia mundus, quam quidem ſine ordine vllo, ante cœli generationem tumultuantem, Deus ex confuſione deformi, in pulchrum ordinem reuocauit, numeriſque decentibus, & figuris, eius partes vndique decorauit, vt ea ſit mūda proportione contextus, quam etiam nunc ignis, atque

Dilucidū quæſt. 8.

Plato in Timæo.

terra ad aerem, & aquam ſeruant. Horum tunc veſtigia ſolum abſque ratione, atque menſura, in ipſo elementorum receptaculo confuſe iacebant, quatiebantque materiam, & à materia viciſſim quatiebantur. ex integris enim quatuor elementis eum compegit, ex toto ſcilicet igni, aereq; & aqua ſimul, ac terra, nullam alicuius partem potentiamue relinquens. Quoniam vero corporeus, ſpectabiliſq; & tractabilis erat futurus, ac ſine igni videri nihil poteſt, nihilque ſine ſolido tangi, & ſolidum abſque terra nihil; ideo in operis huius exordio, Deus ignem primum terramque creauit. ſed duo ſola, abſque tertio quodam, commode cohærere non poſſunt, medium quia aliquod vinculum vtrorumque deſiderant. Vinculorum vero id aptiſsimum eſt, atq; pulcherrimum, quod ex ſe, & ex his, quæ aſtringit, quam maxime vnum efficit: ignis namque ſubſtantiam habet, virtutem, atque actionem; ſubſtantia certe ſubtilis eſt, virtute quidem acutus, actione vero mobilis. Terra autem contra, ſubſtantia eſt craſſa, virtute obtuſa, actione immobilis. horum autem naturas, Plato ſolidas vocat. Etenim ad modum dimenſionis trinæ, trinas poſſident qualitates: nam ſi planorum tantum naturas haberent, vnum illis ſufficeret mediū; atque ita, in qualitate quidem vna congrueret cum extremis, in altera vero differret. Sed quoniam tres inuicem oppoſitas habēt duobus; vnum, vt omnia fiant, medijs opus habent; quorum vtrumque cum proximo quidem, tum extremo, tum medio, duplici conueniat qualitate, in vnica vero diſſentiat: cum rerum vero, in vna quidem congruat, ſed differat in duabus. horum autem facies atque ordo ſit iſte.

De elementis.

Ex quatuor elementis mundū conſtare.

Ignis natura.

Terra quoque.

Trinæ qualitates.

	Subſtantia.	Virtute.	Actione.
Ignis	*ſubtilis,*	*acutus,*	*mobilis.*
Aer	*ſubtilis,*	*obtuſus,*	*mobilis.*
Aqua	*craſſa,*	*obtuſa,*	*mobilis.*
Terra	*craſſa,*	*obtuſa,*	*immobilis.*

Subtilitate profecto, atque mobilitate, igni perſimilis eſt aer, ſed obtuſitate diſsimilis, in qua, cum terra conſentit, cū aqua vero, duabus, obtuſitate videlicet, atque mobilitate, diſcrepans autem ſubtilitate. Aqua igitur in his duabus, aeri ſimilis eſt, mobilitate vero, igni. craſsitie autem atque obtuſitate, diſsimilis. Porro aqua duabus, nempe craſsitudine, eique obtuſitate, terræ ſimilis eſt, diſcrepat autem mobilitate. Ignis autem ad terram proportio, ſeu analogia aliqua eſſe dicitur: nam ſicut ſe habet ignis ſubtilitas ad terræ craſsitiem; ita profecto acumen ignis ad terræ obtuſitatem, & ad immobilitatem terream, ignea mobilitas. In his ergo tribus, inquit Plato, quando medium ita ſe habet ad poſtremum, vt primum ad medium, viciſsimq; vt poſtremum cum medio, ita medium cum primo congruit; tunc quod medium eſt, & primum ſit, & poſtremum. poſtremum quoque & primum, media fiunt. Ita neceſsitas cogit, vt omnia quæ ſic deuincta fuerint, eadem inter ſe ſint. eadem vero cum facta ſint, efficitur; vt omnia ſint vnum. Quod, ſi vniuerſi corpus latitudinem habere debuiſſet, nullam autem profunditatem; vnum ſane, tum ad ſeipſum, tum ad extrema vinciēda interiectum medium fuiſſet. Sed cum ſoliditatem mundus requireret, ſolida vero non vno, ſed duobus ſemper medijs copulentur; inter ignem, & terram, Deus aerem, aquamque locauit, eaque inter ſe inuicem quoad fieri poterat, comparauit; vt quemadmodū ignis ad aerem, ita aer ad aquam; vt aer ad aquam, ſic aqua ad terram congrue conferatur. Qua ex coniunctione ita conſtitutus eſt mundus, vt aſpici tangique poſsit. Propterea ex huiuſmodi rebus, numero quatuor, mundi corpus conflatum eſt, eaque connexum eſt comparatione, quam dixi: ex quo ſeipſum amicitia concordi complectitur, atque ita apte cohæret, vt nequeat diſſolui vllomodo, niſi ab eodem à quo eſt colligatum. Quatuor igitur earum rerum quamlibet integram, mundus accepit. Ex omni quippe igni, aere, aqua, terra, ipſius faber, ita ipſum compoſuit; vt nullam cuiuſquam iſtorum partem, aut vim extra relinqueret; Idque ea ratione fecit, primum quidem, vt totum hoc animal quam perfectum ex perfectis partibus eſſet: deinde, vt eſſet vnum, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum gigneretur: poſtremo, ne quis ipſum morbus, aut ſenectus attingeret: videbat enim, eam eſſe naturam corporis, vt importuna caloris, vel frigoris, aliarumque rerum nimie vehementium acceſsione, lædatur, & in morbos ſeniumq; impulſum deficiat. Quam ob cauſam, rationemq; vnum totū ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi & ſenectutis expertem Deus mundum conſtituit. Reſpondet ergo Timæus, vt narrat Plotinus. Mundi corpus, ex igne primum terraque componi, vt per ignem quidem videri, per terram vero ſolidum eſſe, tangique valeat. Et Forte, operæpretium eſt audire Platonem dicentem, oportere in vniuerſo eſſe

Connexiones elementorum qualitates.

Timæus.

Plotinus. lib. 1. 2. ennead. 6. 6. & 7.

tale

Digitized by Google

De elementis. *Terra in medio collocata.*

tale quiddam ſolidum, quod videlicet ſit reſiſtens; vt terra in medio collocata, fundamentum ſit omnibus per eam incedentibus ſtabiliſsimum, animaliaque terrena neceſſario habeant talem quendam ſoliditatem. Terra namque, hoc ipſum, quod continua eſt, ex ſeipſa poſsidet, illuſtratur autẽ ab igne, particepe quoque aquæ, ad ariditatem tumiam deuitandam, habet inſuper facultatem, qua non prohibeantur parte cum partibus conſpirare, vnde aer, terræ molem, quadam leuitate ſuffulcit. terra igitur non ita miſcetur igni ſublimi (inquit Plotinus) vt in ipſa ſtellarum compoſitione connumeretur: ſed cum in vno mũdi corpore ſingula collocentur, nimirum & ignem aliquid hebere terrei, quemadmodum, & terra ignei aliquid habet, ac ſummatim ſingula habere aliquid ſingulorum, non quidem, vt ex vtriſq; cõſtituatur, ex ſeipſo videlicet, atq; ex eo, cuius eſt particeps, imo in ipſa mundi communione, rite ſitum, non tam alterũ, quam alterius o nihil recipiat, velut non ipſum aerem, ſed aeris ipſius liquiditatem; ſic & terra, non tam ignem, quam igneam claritatem. Non temere ergo philoſophus eſſarit ſub quodam certe velamine, elementa Platonem primum, cauſes intrinſecas appellaſſe, quæ principia ab antiquiorib. dicabantur: Omnes enim, inquit, elementa, & ab ipſis vocata principia, & vere ſine ratione ponentes, tamen contraria dicunt, tanquam ab ipſa veritate compulſi. Dubitabit autem vtique aliquis circa principia, vocata ab aliquibus elementa: *& in principio 2. de partibus animalium:* Ex vocatis ab aliquibus elementis. Similiter autem & aliorum omnium, vt in Timæo ſcripſit Plato, vbi dicit elementa eſſe plana, quę ſunt trigona, æquilatera, & rectangula, pyramidem non elementum ignis, ſed ſemen, eodem modo & terræ cubum, indiuiſibilia ea appellauit, vtpote, in alia vlterius principia nõ diuidende. Et Plato quidem de generatione elementorum tantum loquutus eſt. Sed latius de his inferius dicemus.

Elementa vocata ſunt principia. *Ariſt. 1. phyſ. c. 48.* *11. met. c. 1.* *1. de gen. com. 14.*

Digressio Prima

CAP. I.

Quid ſit elementum.

Quid ſit elementum. *5. met. 4.*

Qvamuis de elementis in 5. *libro* expreſſe diſſerui, hic tamen nonnihil dicam, & inprimis quid ſit elementum. *Elementum dicitur id*, inquit philoſophus. *ex quo primo quippiam componitur, ita vt inſit indiuiſibile ſpecie, in aliam ſpeciem:* ex quo, veluti ex materia, primo quippiam componitur: eas excludit res, ex quibus indiuiduum ſecundo componitur; ſic cuprum, ſtatuæ elementum dici non poteſt, nec corpus inſtrumentarium, animalis elementum: habent enim adhuc ſuperiora, in quæ ſunt reſoluenda. Elementum plane illud eſt, quod ex alio nequaquam cõponitur priore elemento, ita, vt inſit. Ex quo patet, alimentum, priuationem, atque huiuſmodi, non vocari elementa, ea quippe ratione, qua elementum proprie nominatur: nullum enim ipſorum rei factæ ineſt, etiamſi ex vnoquoq; eorum aliquid primo fiat. Caro namq; ex ſanguine generatur; ſed illius elementum non appellatur, non enim in carne remanet genita: Materia igitur, quæ transmutatur, cum aliquid generatur ex ea, elementum minime nominatur. Indiuiſibile ſpecie, in aliam ſpeciem, vnumquodque profecto elementorum, in alterius ſpeciei elementa indiuiſibile eſt, ideo ſpecie indiuiſibile dicitur. Interdum autem, vocata elementa appellat, non quin ipſe, abſoluto nomine, non vocet elementa, ſed propter veteres, qui ſic illa vocabant, ſed minime intelligebant. Itaq; quatuor ſunt elementi propriè dicti conditiones, cauſa materialis, prima, intrinſeca, ſpecieque indiuiſibilis, quæ ex ipſa philoſophi diffinitione, clariſſime patent. Cæterum elementum peculiari nomine, materiam ſignificare, Commentator putauit. hoc reuere innuit Ariſtotelis definitio: Elementum, inquit, dicitur id, ex quo primo aliquid componitur. Et 9. eiuſdem libri. ex aliquo eſſe, vno quidem modo dicitur ex eo, ex quo eſt, vt ex materia. Et 2. *phyſ. comm. 31. Materia eſt id, ex quo ſit aliquid exiſtente:* Elementum ergo cauſas ſignificet intrinſecas, materiam autem magis: ipſa namque eſt compoſitionis principium, reſolutionis vero vltimum. At forma in reſolutione corrũpitur, hac de cauſa, ea, quæ à philoſopho ponitur, non congruit deſcriptio: elementum enim eſt, in quod diuiditur inexiſtens, vt in materiam. Corporum igitur compoſitorum quatuor, corpora ſimplicia, elementa quidem ſunt, ſed non primo. ſunt etenim ex prima materia, formiſq; ſimplicibus compoſita. 10. *met. com.* 2. Quare materiam primam, elemẽti rationem ſubire, ac elementi formam, ſimplicem formam appellari apud Commentatorem, manifeſtum eſt. quæcunque namque inter materiam primam, atq; vltimam formã continentur, exceptis tamen elementariis formis, formæ

Quatuor elementi propriè dicti conditiones. *7 met. cap. vlt.* *Prima materia eſt elementum.*

De Elementis.

compoſitæ à Commentatore nuncupantur. Itaq; ſi elementum illud eſſe dicitur, quod compoſitionis principium eſt, reſolutionis vero vltimum; tunc plane prima materia, propria certe ratione, elementum nominatur. At ſi vero illud ſit, ex quo aliquid componitur primo inexiſtente, quatuor complectitur elementa: Iſte autem modus eſt magis communis, quo omnes propemodum vtuntur. de quo Ariſt. Omne præterea corpus ſimplex, quo actu, aut virtute, mixti compoſitionem ingreditur, elementum à philoſopho appellatur in principio. 3. *de cælo*, cœlum elementum vocat: eſt enim principaliſsima pars vniuerſi, ingrediturque ſubſtantiam mixti, & ſi non formaliter, virtualiter tamen. Elementum præterea appellatur, quod rei conſtituendæ cum alio ſitum ordinemque continet, ſic lineam, figuræ elementum vocare conſueuimus. Prima adhuc principia, quæ ſua quidem virtute, ſingularium ſubſtantiam, aut demonſtrationem ingrediuntur, elementi rationem ſuſcipiunt. Ex his quidem modis, ſecundum rectam elemẽti rationem, ipſius nomine vtimur: tranſumptiue vero, duobus modis, altero quidam ſecundum quantitatem, veluti punctus, lineæ dicitur elementum; altero vero, diffinitione, vt genera, magisque vniuerſalia, ſunt elemẽta ſpecierum: aliquam profecto cum elementis conueniendi aptitudinem habent, tum quia prima, tum etiam, quia in diuerſarum partes rationum diuidenda non ſunt; ſed defectum non minimum patiuntur, quippe, quæ componendi ex ſe non habent virtutem. non enim punctus eſt materia linearum, nec genera ſpecierum. Non mirum ergo, ſi tranſumptiue elementa dicantur, cum præcipua elementi ratio, eis congruere nequeat. Amplius, ſic elementi naturam deſcribit: Sit igitur, id corporum elementum, in quod cætera corpora diuiduntur, in quibus ineſt potentia, aut actu. hoc enim vtro modo ſe habeat, dubitabile eſt adhuc. Ipſum autem eſt in diuerſa ſpecie indiuiſibile: tale quid enim, omnes ipſum elementum, & in omnibus dicere voluit. Hæc plane deſcriptio, quatuor congruit elementis, in quæ cætera corpora diuiduntur, de quibus dubitet, potentia, an actu in mixto ſint, nec ne. Etenim, generatio, corruptioq; ſi congregatione, atq; ſegregatione fiant, actu, mixtis ineſſe, neceſſe eſt elementa: ſi vero ſubſtantiæ mutatione, potentia tantum. Sed paulo latius de hoc eſt nobis diſputandum. Non multum ergo Mercurij de elementis, philoſophia, ab Auer. atq; Ariſt. diſcrepare videtur. Ex humidæ, inquit, naturæ viſceribus, ſyncerus, ac leuis protinus euolauit ignis &c. elementa profecto mixtorum prima nequaquã eſſe appellanda principia inſinuans, ſed ea, ex cuius viſcerib. elementa manarunt. Ipſam enim primam materiam, compoſitionis omnium, primum principium, eorundem vero reſolutionis vltimum eſſe, multis probatur. Manifeſtum eſt (inquit Commentator) quod verum elementum eſt commune omnibus compoſitis, quod eſt primum, ex quo componuntur omnia, & exiſtẽs in vnoquoq; eorum, & in quod diſſoluuntur omnia. & iſtud elementum debet eſſe cauſa aliorum elementorum, & hoc quod dixit, eſt materia prima. Sed dicat aliquis, quod elementi rationem ſubit, determinatæ eſt ſpeciei, atq; in diuerſas eſt indiuiſibile ſpecies: ſed prima, nullam habet materia determinatam ex ſe ſpeciem: igitur elementi ſubire rationem nullatenus poteſt. Soluitur: ſi ſpeciem, rei rationem, naturamq; dixerimus; tunc plane determinatæ ſpeciei. i. rationis eſſe cognoſcimus: habet enim rationem, in partes diuerſarum indiuiſibilem rationũ: Natura illa (inquit Plato) quæ cuncta recipit corpora, idem ſemper eſſe dicenda eſt. ſiquidem, ex propria potentia nunquam recedit. ſuſcipit enim ſemper omnia, nec vllam vnquam ijs ſimilem vllo pacto ſibi formam cõtrahit. Auer. etiam de ſubſtantia orbis, hoc autem eſt ſubiectum vnum entium, & elementum vnum æternum exiſtentium. Quid autem ſit elementum, & quot modis accipiatur, dictum eſt.

Ariſt. 1. cal 2. de gener. 1.
2. *Quot modis aliquid elementũ dicatur.*
3. *Tranſumptiue quot modis dicitur.*
4. *3. cæli 31.*
Mercurij doctrina de elementis.
Expoſitio textus.
5. met. t. 4
Obiectio.
Reſponſio.
Plato in Timæo.
Auer.

CAP. II.

Quare elementa ſint numero quatuor.

Lib. 2. de gen. 11. 1. *Coniugationes elementorum quatuor.*

Qvoniam autem quatuor elementa ſunt, eorum autem quatuor, ſex coniugationes ſunt, contraria autem, non natæ ſunt coniungi; calidum enim, & frigidum eſſe idem, & rurſus humidum & ſiccum, impoſsibile eſt; manifeſtum eſt, quod quatuor erunt elemẽtorum coniugationes, calidum, & ſiccum, calidum, & humidum, rurſus frigidum, & humidum, & frigidum, & ſiccũ: & ſequuntur, ſecundum rationẽ, ſimplicia apparentia corpora ignem, & aerem, & aquam, & terram. Ignis enim calidus & ſiccus eſt, aer autem calidus & humidus: nam aer eſt veluti euaporatio; aqua autem frigida & humida; terra vero frigida & ſicca. Vt igitur rationabile eſt, differẽtias primis

Quatuor tantum

De elementis. elementa eſſe, neceſſe eſt.

corporibus diſtribuere; ita multitudo eorum erit ſecundũ rationem. Cum enim quatuor termini, in quibus duæ ſunt contrarietates, ſex modis coniungi poſſunt, quarum quatuor ſunt poſsibiles, duæ vero impoſsibiles: qualitates vero primæ, quatuor termini ſunt, in quibus duæ ſunt contrarietates: ſex ergo modis combinari poſſunt. quarum quidem combinationum, duæ cum impoſsibiles ſint, quatuor, vt poſsibiles ſunt admittendæ. Etenim, ſi vnum eſſet elementum tantum, quoniam contraria eidem quidam rei ſimul non inſunt, qualitates profecto actiuæ contrariæ deſtruerentur prorſus. Illis autem non exiſtentibus, alteratio non

2. eſſet: qua ſena deficiente, generatio quoque deficeret. Item, duo etiam elementa, ad vniuerſi ornatum non ſufficerent, nec ſe inuicem peterentur: vnum certe calidum eſſet, & ſiccum, alterum vero frigidum, & humidum, quæ mutua, atque contraria altercatione confligẽtia ſeſe prorſus deſtruerant; vtriſque enim qualitatibus contrarijs in ſe inuicem agentia, atque bellantia, citius ſeipſe conſummerent.

Tertium tantum elementum non ſufficit.

Quod ſi tertium eſſet elementum, illudque humidum & calidum, inter duo contraria conſiſtere nequaquam poſſent elementa. nam elementum calidum & ſiccum, ſua quidem ſiccitate, tertij humiditatem deſtrueret elementi: alterum vero, nempe frigidum, & humidum elementum, & ipſum quoque vicisſim, ob ſuam quippe frigiditatem, in tertium agendo, illius caliditatem penitus auferret: Quatuor ergo elementa ſint, neceſſarium eſt, quæ alternantibus certe qualitatibus, & agere, & pati ſe inuicem poſsint.

Elementorum numerus ex motuum diuerſitate. 1. meteo. 4.

Ex motuum autem diuerſitate, elementorum numerus eſt etiam colligendus, vt probat philoſophus. *Alia*, inquit, *quatuor corpora, propter quatuor principia, quorum duplicem dicimus eſſe motum, hunc quidem à medio, hunc autem ad medium*: quatuor autem exiſtẽtibus his, igne, & aere, & aqua, & terra: ſunt namque motus genere duo, ſpecie vero quatuor. quod 1. *cœli*, 17. clarius oſtendit. *Neceſſe eſt*, inquit, *omne quod fertur, aut deorſum, aut ſurſum, aut leuitatem, aut grauitatem, aut vtrumque habere, non ad idem tamen: ad alia namq; ſunt grauia, & leuia, vt aer ad aquam, & aqua ad terram*.

3. Cur ergo impoſsibile eſt numero plure eſſe ea, quæ ſimplicia corpora dicuntur, ſimplicis enim corporis, motum ſimplicem eſſe, neceſſe eſt.

Motus ſimplices.

Solos autem hos ſimplices dicimus eſſe, & circularem, & rectum: & huius duas partes, alteram quidem è medio, alteram vero ad medium. Cum igitur elementa motu recto moueantur, & alia quidem à medio, alia vero ad medium: rurſus, quæ à medio, vnum ſimpliciter, vt ignis, alterum vero reſpectum potius ad inferius habens elementum, ſicque aer ſurſum ferri dicitur aquæ reſpectu. Simile quoque iudicium habetur, de his quę ad medium feruntur elementis. Quoniam ergo quatuor ſunt motus recti ſimplices, quatuor etiam ſimplicibus tribuendi ſunt corporibus: elementa autem corpora ſimplicia ſunt. quatuor igitur eſſe, manifeſtum eſt.

2. De cœlo. 18.

Amplius, *ſi terra eſt*, inquit, *ignem etiam eſſe neceſſe eſt*: contrariorum enim, ſi alterum eſt natura; & alterum eſſe naturæ, neceſſe eſt, & hoc

4. quidem reſpectu vniuerſi, nõ autem reſpectu partium, quæ

Si vnum contrariorum, & reliquum.

in vniuerſo continentur: materia enim, actu plane ſub vno, potentia vero ſub altero contrario eſſe poteſt. Conuenit autem perfectioni totius, vt ſi vnum reale natura tribuerit contrarium, alterum, ſecundum ſpeciem ſaltem, conceſſerit, ne dignitas, ordinisque pulchritudo, rebus deeſſet creatis. Si terra itaque eſt, & ignis, quod hæc duo tribuuntur ſunt extrema, & media quoque ſimul congenita fuiſſe ratio docet, & experimentum etiam teſtatur: Ex natura ergo contrario-

5. rum, quatuor eſſe elementa, manifeſtum eſt. Deinde, elementorum numerum motiuæ qualitates approbare videntur,

Motiua qualitatis.

quę, cum quatuor numero ſint, quatuor quoque ſimplicibus corporibus attribuuntur: leuitas namque & grauitas, & vtraq; duplex, vna quidem abſoluta, altera vero reſpectiua. omnia enim corpora ſimplicia, præter corpus cœleſte, leuia ſunt, aut grauia; & leuia certe, aut ſimpliciter, vt ignis, aut vero reſpectiua, vt aer, ſic etiam grauia. nam terra, ſimpliciter graue eſt elementum, aqua autem reſpectiue ſãtum; quamuis determinatæ leuitatis, grauitatiſque ſingula quæq; ſint orbis elementa.

Tangibiles qualitates.

hæ namq; qualitates, quæ à philoſopho 2. *de gene*. tangibiles vocantur, primas immediate inſequuntur qualitates, ex quibus profecto emanant, atque generantur. Raritas enim & leuitas, ex caliditate proficiſcõtur: proprium namque calidi eſt, rarefacere, ad rarefactionem vero, ſequitur leuitas. Proinde ignis elementum, omnium eſt rariſsimum, & ex conſequenti, leuiſsimum. Porro, grauitatis cauſa, frigiditas dicenda eſt, cuius intereſt, frigida condenſare, partes autem condenſatæ, ſibi magis cohærentes, grauitatem procreant: grauitatem autem durities, raritatem vero mollities inſequuntur.

Durities, aſperitas,

Ad duritiem autem ſequitur aſperitas: pars certe duri, alteri ſuperemineat, ex quo aſperitas oritur. lenitas autem, & duritiem, & mollitiẽ amplectitur; nam dura, & mollia, partes interdum habere poſſunt non ſuperemninantes.

De elementis. lenitas, grauitas, leuitas, raritas Philoſoph. 3. cœli.

Cum ergo hæ plane tangibiles qualitates in elementis eſſe probentur, eaſque à primis illorum fluere qualitatibus ſit neceſſarium; iam patere arbitror, omne elementum, aut leue, aut graue eſſe, idque bifariam, vt ſupra diximus. *Si autem, quod mouetur non habeat natura momentum, impoſsibile eſt ipſum moueri, aut ad medium, aut à medio*. grauia namque ad medium, leuia vero à medio mouentur. Etenim, ſi erit aliquod corpus motum, quod neque leuitatem, neque grauitatem habet; neceſſe eſt ipſum vi moueri; vi autem motum, infinitum efficit motum.

com. 13. com. 27.

Quare, omne corpus naturale, quod recto mouetur motu, ſi leuitate, aut grauitate vacat, vi moueri neceſſe eſt. Patet igitur, omne definitum corpus, neceſſario grauitatem, aut leuitatem habere. His ergo, atque ſimilibus philoſophi rationibus, elementa eſſe numero quatuor, conſtat ſatis.

C A P. III.

Aliæ rationes, elementorum numerum ſignificantes.

Numerus quaternarius.

PRæterea, quæ ex Platone ſunt, pro elementorum numero ſtatuendo, paulo ſuperius adducta, ſunt etiam, pro tantæ rei dignitate & aliæ argumẽta adducenda. eſt enim elementorum numerus ſacer, multarum dignitate rerum coornatus.

Quatuor mundi.

Quatuor namque mundi à Platonicis deſcribuntur, diuinus, ſcilicet angelicus, cœleſtis, mundanus, de quibus nobis poſtea erit loquẽdum. quaternarius ſane numerus, differentiam numerorũ amplectitur omnem, & parem, & imparem primum. ſimplicem inſuper numerorum progreſsionem complet, quippe, qui quatuor terminis, denarium expleat, vno, duobus, tribus, quatuor, denarium abſoluens: dimenſionum quoque progreſſum perfectiſsime implet, ſigno videlicet, longitudine, latitudine, atq; profundo.

Muſices conſonantia.

Intra quaternarij numeri limites, muſices conſonantia conſeruatur: nam & dupla, & tripla, & quadrupla, & ſeſquialtera, & ſeſquitertia, diapaſon, diſdiapaſon, diapente, diateſſeron, continentur.

Natura quatuor inſunt.

In ipſa etiam natura, quaternarius numerus celebratur: inſunt enim naturæ, ſubſtantia, quantitas, qualitas, & motus. Supra vero naturam, ſeu methaphyſice ſunt elementa, eſſentia, eſſe, virtus, & actio.

Quaternitas plenitudo mundi.

Non ergo immerito Pythagorici, animi, ac mundani plenitudinem orbis, quaternitatem eſſe teſtabantur: quaternarius enim elementorum numerus, plenitudo eſt vniuerſi. Quatuor item temporibus anni circulus adimpletur.

Quatuor humores.

quatuor etiam humoribus, mixtorum quantur, atq; temperatur natura, atq; quinq; corporis ſenſus gubernantur. Oculi namq; ignis elemento, aures vero, aeris, olfactatus & guſtus naturæ humidæ alimento, tactus autem terræ qualitate diſponuntur. humanum ſiquidem corpus ex quatuor elementis compoſitum eſt, ſed in carne, & oſsibus, terræ qualitas maxime cernitur, aqua vero in humoribus, aer in pulmone, qui motu plane ſemper agitatur, cum ſit cordis ventilabrum, ignis autẽ in corde, quod quidem ignis formam geſtare videtur: inferius enim latum eſt, ſuperius vero acutum. Quædem autem vis ignea, aere temperata, à corde, ad cerebrum aſcendit, tanquam in cœlum corporis noſtri, ibique purificata, & colata: per oculos, aures, nares, cæteraq; ſenſuum inſtrumenta, foras progreditur, contatuque exteriorum formata, quinque ſenſus corporis facit. Ab anteriori certe parte cerebri, ad poſteriorem tranſiens, & inde per ceruicem, & medullam ſpinæ deſcendens, per totum corpus diffunditur, Porro, ipſa vis ignea, quæ exterius formata, ſenſus dicitur, eadem formata, per ipſa ſenſuum inſtrumenta, per quæ egreditur, & in quibus formatur, natura operante introrſum, ad cellam phantaſticam vſq; retrahitur, atque imaginatio efficitur. Sed alterius ſunt hæc ſpeculationis, cui contemplanda committimus.

Quatuor animi affectus.

Quatuor præterea animi affectus, ex quaternario elementorum numero profluunt, quibus profecto humana vita, implacabili quodammodo iurgio conteritur, atq; turbatur.

Quatuor virtutes.

Quatuor item virtutibus, quaſi quibuſdam rationis cardinibus, vitæ noſtræ ianua dirigitur. In cœlo quoque nonnulli dicunt, quatuor eſſe elementa: apud inferos, Acherontem, Oceanum, Cocytum, Pyriphlegetontem poetæ deſcribunt: Aſtronomi ſtellis, atq; planetis, elementorum qualitates attribuere conſueuerunt; Nõ temere ergo, Mercurius, ex humidæ naturæ viſceribus, quatuor elementa primum erupiſſe deſcribit, cum mundi huius quatuor ſint fundamenta, quibus tota illius machina ſubſiſtit. Sed dicet aliquis, ignis elementum non apparet, tria ergo ſunt elementa; totũ enim hoc, quod videmus interuallum, aere plenum eſt, cuius purisſima

riſsima

Digitized by Google

De Elementis. riſsima pars, concauo lunæ adhærens, ignea dicitur potius, quam aerea. In medio quidé igitur & arce mediũ eſt quod grauiſsimum, & frigidiſsimum, ſegregatum terra, & aqua. Circa autem hæc, & habita his ſunt, & aer, & quod propter conſuetudinem vocamus ignem. *Ignis elementum neceſſarið. 2. met. com. 14.* Non eſt autem ignis. exceſſus enim calidi, & veluti feruor, eſt ignis. Quod ſi non datur ignis verus, authore philoſopho: non ſunt ergo quatuor elementa. ſed verum vocat, quatenus ad nos pertinet, qui ſenſilem, atq; accenſum ignem, verũ vocare conſueuimus. Nam vt chryſtallus exceſſus eſt frigidi, quaſi lapis; ita ignis carbo exceſſus eſt calidi. Ignis autem elementum in rerum natura inueniri, neceſſarium eſt. *Rationes, quod ignis ſit.* Nam ſi motus ſimpliciter ſurſum eſt, & ignem neceſſe eſt eſſe: non enim accidens proprium alicuius, atq; eſſentiale, ſubiecto non exiſtente, conſiſtere poteſt. Terra præterea eſt, & ignis, per regulam 2. temporum. Item, leuitas ſimpliciter datur: igitur, eſt elementum ignis, cui per ſe leuitas ſimpliciter competit. Amplius, conunctio eſt calidi & ſicci poſsibilis, ignem ergo eſſe, opus eſt. *Comm. 4. cæli. 32.* Adhuc partes ignis, earumque motus, quo ſuperne petunt, ignis elementum omnino neceſſarium eſſe oſtẽdunt. Quémadmodum enim, ſi nuſquam mare videretur, flumina tamen meare quotidie cernantur ad medium, quod aeram inter, atq; terram conſiſtit, illud profectò mare, ſeu aquarũ locum vocaremus; ita proculdubio, de ignis elemento ſimilis ſententia ferenda eſt, ad quod inceſſanter calida currere cuncta videmus. *Quare ignis non lucet in propria ſphæra.* Nec mirum eſt, ſi propria in ſphæra non luceat, cum lux illi non competat, vt dicit Comment. ex ſe, ſed ex aliquo ſibi denſo terreo adiuncto. Etenim, ſicut congelatio, ob vaporum mixtionem aquæ contingit; ita & lucere ignem, ex aliquorum mixtione contingere arbitrantur. lux ergo accidit ei propter admixtionem eius cum opaco. Vnde quidam dicunt, ignem in ſua ſphæra, inſtar tunicæ eſſe ignitæ, lucem non habentis. Denique, certum eſt naturam optima rebus conſuluiſſe: nam ſi ignis in ſua ſphæra lucidus videretur, tunc plana, & cœlum ſuſpiceretur igneum, atque purpureum, & noctis bonum à mortalibus tolleretur. *Ignis lux eſt alba.* Sed præſtat dicere, ignis lucem in ſua ſphæra albam eſſe ob materiæ raritatem, quæ ſereno tempore apparet: calidũ namque ſicco permixtum, lucem efficit, quam ob cauſam aer non lucet: quoniam & ſi calidus naturalis, atque humidus, ſiccus eſt tamen per accidens. Itaque quatuor cum ſint combinationes elementorum, quatuor quoque motus, & loca, inſuper quatuor qualitates actiuæ, quatuor, & non plura mundi demonſtrant elementa.

C A P. IV.

An qualitates elementorum ſint formæ ſubſtantiales ipſorum.

Ratio prima. 5. phyſ. 10. Poſtquam oſtẽſum eſt, quid ſit elementum, & quot numero elementa, de eorum formis ita argumentamur: in ſubſtantia nullus eſt motus, cum nihil ſit ſubſtantiæ contrarium, qualitates autem elementorum inuicem opponuntur, vt calidıtas frigiditati, ſiccitati vero humiditas, non ſunt ergo elementorum formæ ſubſtantiales, nec puto illorum rationem valere, qui aiunt, cõpoſitis, non autem ſimplicibus, vt ait philoſophus, cõuenire ſubſtantijs, præclara namq; extat philoſophi ſentẽtia, in ſubſtantiam motum non eſſe, eo quod non habeat contrarium, vtiq; ſecundum formam. *1. de gen. c 8.* Si itaq; in ſubſtantia ſecũdũ formam contrarietas inueniretur, eſſet profecto motus ad ſubſtantiã, quod aperte philoſopho aduerſatur 5. phyſ. *2. 3. phyſ. 17.* Adhuc, impoſsibile eſt, vt vna eademq; res diuerſorum ſit prædicamentorum, quod enim vni eſt ſubſtantia, alteri accidens eſſe non poteſt, quod vere eſt, id eſt, ſubſtantia, nulli accidit. Quod ſi calor, igni eſt ſubſtantia, nobis vero qualitas, planũ eſſet, quod vere eſt, alicui tunc accidere. Amplius, ſi calor in igne ſubſtantia eſt, in mixto vero qualitas, tunc profecto æquiuoca de vtroque diceretur: ſed qualitas, ſubſtantiæ rationem ſubire non poteſt, ergo. *3.* Iterum, ſi calor, eſt ignis differentia ſubſtantialis, mixta vtique ignis definitionem ſuſciperent, quædam namque mixtorum per calidum, vt cholericum, alia vero, per frigidum, vt phlegmaticum, definiuntur. Calidum certe ex ſubſtantia, & qualitate, id eſt, ex materia & ex qualitate ignis componitur. Sed hoc medicis non probatur: *Eſſentiales formæ ſunt nobis incognitæ.* latent ergo nos eſſentiales elementorum differentiæ, quas per actiones, quæ ex ipſis proficiſcuntur, aliquo modo cognoſcimus. Vnde elementorum qualitates, nempe, caliditatem, frigiditatem, ſiccitatem, atq; humiditatem, ipſorum ſubſtantiam appellare conſueuimus. Caliditas ſiquidem, quæ eſt ſubſtantia, à caliditate quæ eſt accidẽs, & re, & genere diſſentit, quamuis communem habeant nominis appellationem. *Obiectiones.* His autem ſic obuiare quidam conſueuerunt. *De elementis.* 1. Rei ſubſtantia eſſe putatur, ad cuius remotioné, res penitus deſtruitur: ſed calore ab igne remoto, ignis prorſus aufertur, ſubſtantia igitur ignis, eſt caliditas. 2. Item, quod ingreditur rei definitionem, in illius ſubſtantia deputatur: ſed caliditas eſt tale quid in igne, nam ſine calore definiri nõ poteſt. 3. Ergo, &c. Amplius, effectus contrarij, à cauſis contrariis proficiſcuntur, ſed qualitates ſeu formæ Elementorum, ſunt inuicem contrariæ: à contrarijs ergo cauſis proficiſcuntur. 4. Item, accidentia non ſunt principia mouendi, nam natura eſt principium motus & quietis, ſed formæ elementorum, ſunt principia mouendi, grauitas enim, & leuitas, quæ primas inſequuntur qualitates, ſuapte natura, elementa ad motum & quietem impellunt: primæ igitur illæ, quæ elementorum vocantur qualitates, non accidentia, ſed ſubſtantiæ dicendæ ſunt. 5. Item, quod verum eſt in materia naturali, ad ſubſtantiæ rationem pertinet. ſed ignis eſt calidus, & aqua eſt frigida, veræ ſunt hæ propoſitiones in naturali materia: calor ergo in igne, ad illius ſubſtantiam pertinet. 6. Deniq;, quæ ſunt alicuius rei accidentia, actu aut definitione ſeparabilia ſunt, quemadmodum apud Porphyriũ, atq; philoſophum latiſsime patet: ſed calor ab igne nec actu neque definitione ſeparabilis eſt, vt dictum eſt, ſubſtantia ergo eſt, & non accidens ignis. Soluuntur. *Solutiones.* His autem ſic reſpondendum eſſe dicimus: 1. & ad primum quidem, veram eſſe maiorem de ablatione, ſeu remotione prima, non autẽ ſecunda, idque ex antecedentis, & non ex conſequentis. ſed calor ſi ab igne remoueretur, cum non ſit illius ſubſtantia, quæ nomine caret, ſed actio quędam, veluti abſciſsio à gladio, & actio manus in manu. fieri non poteſt, vt ipſo remoto, ignis ſubſtantia deſtruatur. 2. Ad 2. elementa certe per has deſcribuntur qualitates, non velut per differentias eſſentiales, quæ nobis incognitæ ſunt, ſed per quaſdam ſibi cognatas, & vicinas, quæ illarum vice funguntur. hæ autem qualitates ſecus ſe habent in ſubſtantiis compoſitis; remotiſsima enim ab illis diſtant, ideo in illarum definitionem non cadunt. 3. Ad 3. effectuum contrarietas, non contrarias, ſed cauſas argui eſſe diuerſas, vt poſtea dicturi ſumus, cum de cauſis agemus. 4. Ad 4. qualitates elementorum, quæ ad tertiam ſpectant qualitatis ſpeciem, interdum ab elementis ſeparãtur: omne autem quod ab aliquo ſeparatur, ad illius non pertinet ſubſtantiam: quam ob rem non ſunt dicenda principia mouendi. Qualitates vero ſecundæ ſpeciei, vtpote calefactiuitas, inſeparabilis eſt: quia tamen paſsio eſt, ignis ſubſtantia non eſt dicenda. elementa namque ſunt abſoluta entia: aptitudo autem non pertinet ad ſubſtantiam abſoluti. Itaque inſtrumentalia potius, quam ſubſtantialia in elementis ſunt mouendi principia. 5. Ad 5. Propoſitiones huiuſmodi materiæ conueniunt contingenti, magis quam naturali. 6. Ad 6. caliditas, quæ eſt ſubſtantia, nec actu, nec definitione ſeparatur: ſed nobis non eſt manifeſta: propterea eam quam videmus, illius ſubſtantiam eſſe putamus. Qualitates igitur elementorum, nequaquã ſubſtantiales formæ dicendæ ſunt.

C A P. V.

An elementa in mixto, actu, vel potentia, remaneant.

An elementa maneant in mixto, actu, vel potentia, ita quidam argumentari conſueuerunt. *Philoſoph. 3. cal. 31.* *Sit igitur, id corporum elementum, in quod cætera corpora diuiduntur, in quibus ineſt potentia, aut actu*, hoc enim vero modo ſe habeat: dubitabile eſt adhuc. Sed 1. *de gener. cap. de mixt.* ſoluere videtur. *Neq; igitur*, ait, *manent elementa actu, vt corpus albũ, neque corrũpuntur, neque alterũ, neq; ambo.* *Elementa non remanere actu in mixto.* Ex pluribus namque entibus in actu, non fit aliquod tertiũ quod ſit per ſe vnum, ſed ſolum eſt vnum per accidens, veluti ex manu, & digredine. 1. Elementa autem cum actu ſint plura entia, ſi actu in mixto remanſerint: mixtum vtique non eſſe vnum aliquod per ſe, neceſſarium eſſet: quod plane abſurdum reputatur. In 8. *namque met.* ideo ex materia prima, & forma ſubſtantiali, vnum per ſe fieri aſſerit, quia alterum quidem eſt ens in potentia, alterum vero ens in actu: & 2. *de an. com.* 7. & 8. ex anima & corpore vnum fieri dicit, quippe cum corpus materiæ vicem: anima vero, actus locum obtineat. 2. Deinde, ſi manent elementa actu in mixto, tunc ſane ſubiectum generationis eſſet in actu, quod philoſopho aduerſatur: *1. phyſ.* vbi ſubſtantialis ſubiectum generationis ens in potentia eſſe aſſeuerat, accidentalis vero, ens in actu. Porro elementa, cum corpora ſimplicia ſint, non eſt dubium eſſe entia in actu. *Vegetatiuum & ſenſitiuum continentur in intellectiu.* Quare, quemadmodum in anima intellectiua, & vegetatiuum, & ſenſitiuum virtualiter continentur, quæ ſecundum diuerſas quidem potentias, vegetatiua, ſenſitiua, atque intellectiua opera exercet; ita proculdubio, in vna for-

De elementis. *In pentagono, trigono.*

ma mixti, quæ ex quatuor mixtione elementorum conſurgit, ſecundum virtutes, illorum naturæ continentur. Sic in pentagono, & tetragonum, virtute continetur, & trigonum; reſolui enim poteſt in tetragonum, & trigonum: omnia ergo mixtum perfectum ex quatuor conſtat elementis, quæ virtute in mixto continentur: nam in ea, vnde cōſtat mixtum reſoluitur omne, ſi ſes ſit omne mixtum reſolui. Amplius, *propter quod vnumquodque tale, & illud magis*, ſi ergo in mixtæ calor inuenitur, & ignis, qui eſt primus in calidis, ſed non ſecundum propriam formam ſubſtantialem, alioqui plures formæ ſubſtantiales in vno coaleſcerent mixto, quod certe mixti vnitatem ſubuerti: vnum enim mixtum ſubſtantiale, à formæ vnitate nominatur. Hæc quidē nonnullis vera eſſe probantur, verumtamen à philoſopho diſſentire videtur: manifeſte enim docet, vnum, alteri ſimpliciter non prædominari elemento; alioqui non mixtio eſſet, ſed elementi potius generatio. Præterea omnium corruptionem elementorum admittendam non eſſe teſtatur; nunc plana, excepta materia cum forma mixti, elementorū relinqueretur nihil: atque ita mixti generatio, & non mixtura vocaretur. Inſuper ne dum elementis mixtio tribueretur, ſed animæ intellectiuæ, quæ ſenſitiuum virtute continet, & vegetatiuū. Sed hoc philoſopho minime probatur. Quam ob cauſam elementa ſecondum formas, qualitateſq; remiſſas in mixto remanere aſſerit: medium enim ipſorum, mixtum eſſe ſignificauit & *quia calidum, & frigidum*, inquit, *ſecundum magis, & ſecundum minus ſunt*: propterea quando ſimpliciter quidem alterum actu eſt, alterum erit potentia: quādo aūt non ſimpliciter actu, ſed vel vt calidum frigidū, vel vt frigidū calidū, quia quæ miſceantur, corrūpunt excellentia ad inuicem, ſit vt nāq; materia ſit, neque illorum contrariorum alterum actu ſimpliciter, ſed medium. Itaque mixtum, nec eſt alterum extremorum, nec compoſitio, ſed medium; quod ad extrema comparatum, nunc calidum, nunc frigidum, iam ſiccum, iam humidum eſſe per comparationem dicitur. Amplius, eo deſtructo, ſine quo eius virtus naturaliter conſiſtere nequit, & ipſam quoque deſtruendam eſſe virtutem, neceſſarium eſt. Quare ſi in mixto elementa non ſint remanſura, nec virtus ipſorum: deſtructis enim primis ſubſtantijs, aliquid ipſarum remanere, eſt impoſſibile: accidens ſiquidem, hoc ſubiecto non permanet, neque ex ſubiecto in ſubiectum migrare poteſt. Dicemuſne in virtute paſſiua manare elementa cum forma mixti, quæ elementorum formas eminenter continet? ex mixto profecto fieri poſſunt elementa, quorum formæ quodammodo, in mixti forma ſecundum perfectiorem virtutem, conſiſtūt. etenim forma mixti, nobilitate, atque virtute elementorum formas ſuperat, eaſque, vt diximus, eminētiori perfectiorique continet modo. Ex elementis ſane, vna coagulatur materia, idque actionibus mutuis, proprijſque paſſionibus, materiam ad ipſorum corruptionem diſponētibus: qua plane inducta, à baliquo ſuperiori, elementis corruptis, in vltimo vtique illius diſpoſitionis inſtanti, nouum ens, id eſt, mixtum generatur, in quo quidem, elementa, partim in virtute paſſiua, partim vero in forma mixti, ipſorum formas, eminentius, perfectiuſque contineri dicimus.

3. Elementa manent in mixto ſecundum qualitatem remiſſam. *1.* *2.* *3.* *2. de gen. com. 168.* *Mixtum eſt mediū quoddam.* *4.*

CAP. VI.

Auicennæ poſitio de elementorum qualitatibus in mixto.

1. de gene. 118. *Elementa eſſe in mixto in perfecta forma ſubſtantiali* *Quid ſit mixtum.*

M*iſcibilia, neque corrumpi neceſſe eſt*, inquit Philoſophus, *dum miſcentur, neque eadem ſimpliciter adhuc eſſe, quæ præerant; neque compoſitionem eſſe miſtionem eorum, neque ſenſum, ſed miſcibile quidem eſt, quod bene determinabile exiſtens paſſiuum fuerit, & actiuum &c.* Si itaque elementa in mixto, per mixtionem, non corrumpuntur, nā mixtio, eſt miſcibilium alteratorum vnio; nec eadem prorſus manent, quæ prius. Sunt igitur, inquit Auicenna, in perfecta quidem forma ſubſtantiali, non ita vero intenſa, ſed remiſſa potius. ſecundum eorum qualitates ſane ſubſtantia 2. non ſuſcipit magis, neque minus: quare formæ ſubſtantiales elementorum in mixto, abſque intendendi, remittendique viciſſitudine, maneant oportet; non enim corrumpuntur miſcibilia. manent ergo incorrupta. Porro ſubſtantia incorrupta manens, non intenditur, nec remittitur; in ſua igitur forma ſubſtantiali perfecta perſeuerat: Elementa ergo in mixto, ſecundum formas quidem ſubſtantiales in mixto perfecta ſunt, ſecundum vero eorum qualitates, diminuta potius, atq; remiſſa. 3. Amplius, ſi in aliquo elementi motus inueniatur, & elementi quoq; formam inueniri, neceſſe eſt, motus certe à forma proficiſcitur. ſed mixtum mouetur ad elementi motum prædominantis: igitur illi ineſt dominantis forma. Cum autem ex vno non conſtet elemento, nec duobus, aut tribus: ex quatuor ergo conſtatur: proinde, & quatuor etiam elementorum in mixto eſſentias inueniri fatetur. *De elementis.* 4. Item, *ex eiſdem ſumus, & nutrimur* (ait Philoſophus de ſenſ.) ſed elementis ſuſtentamur, atq; nutrimur; ex illis igitur compoſiti ſumus: quæ profecto, ſi actu nobis non inſint, philoſophicatio non eſt firma. 5. Adhuc, ſi elementorū formæ in mixto non maneant, falſa eſt elementi definitio à philoſ. 5. *meta.* aſſignata, quod ita probari poteſt. *Elementū eſt*, inquit, *ex quo manente, & inexiſtente, mixtum fieri dicimus*. at ſi formæ corrumpantur elementorum in mixto, ipſa certe manere minime poſſunt; vnumquodq; enim per formam dicitur eſſe: maneant ergo formæ ſubſtantiales in actu, neceſſe eſt. 6. Illa præterea in mixto manent, in quæ plane mixtum reſoluitur, vnumquodque namq; ad ea redit, ex quibus eſſe conſtat; ſed mixtum in elementa naturaliter tendit, atque reſoluitur. Sane elementa in mixto, cum non ſint in proprijs locis, ligatum potius, quam liberum, eſſe poſſidere videntur; ideo ad propria feſtinant loca reuerti, ſepararique à mixto: quod plane verum non eſſet, ſi in mixto elementa actu non eſſent. *3. cæl. com. 67.* 7. Elementa inſuper in mixto non corrumpuntur, ſed alterantur magis: mixtio enim, vt diximus, eſt alteratorum non corruptorum vnio; manent ergo 8. diſtincte, vnio ſiquidem diſtinctorum eſt. Item, omne corruptibile à ſuo contrario corrumpitur: ſed mixtum non habet contrarium, ſi elementorum formas actu in ſe contrarias non habeat: erit igitur natura incorruptibile, quod abſurdum eſt, & falſum. Elementa ergo actu in mixto manere, ex his, atque ſimilibus probabile eſſe videtur. Porro hæc Auicennæ ſententia, non eſt omnino à contradictione libera, imo multorum rationibus oppugnatur. Si elementi qualitas, & non forma remittitur (inquit Auerroes) hoc plane ſequetur abſurdum, vt ſubſtantia elementi, abſque omni 1. prorſus qualitate conſiſtere poſſit, conſeq. ita probatur: ſi in mixto, ſubſtantialis elementi forma integra perſeuerat, qualitate ipſius ſecundum aliquod gradus remiſſa, ſine omni etiam qualitatis gradu eſſe poterit, atque ita ignem nullum caloris gradum habentem inueniri, poſſibile erit, omnes enim gradus, aut qualitatis partes, eiuſdem plane ſunt rationis. 2. Item ſi formæ elementi eſt in mixto in actu perfecto, ſub qualitate remiſſa; tunc profecto in mixto violenter continebitur, nullaque mixtio erit naturalis, quod abſurdum eſt. conſequentia enim patet: nam elementa ſuapte natura, ad ſuas perfectas certe qualitates, impedimento ceſſante redire feſtinent. Aqua namq; calefacta, ſeipſam reducit, virtute generantis, ad ſuam perfectam frigiditatem. 3. Amplius, tunc ex elementis vera mixtio nequaquam fieret, etenim formæ contrariæ ſunt incompoſſibiles; ſed formæ elemētorum in actu perfecto ſunt adinuicem contrariæ: per iuxta ergo poſitionem elementorum, non autem per veram ipſorum mixtionem, in mixto erunt collocandæ; ſed veram hoc deſtruet elementorum mixtionem: mixtumque non erit vere vnum, nec vnam habebit formam mixti, ſed quatuor potius, vt latius diſputat comm. 3. cæli, com. 67. ſed vnum ſubſtantiæ ſuppoſitum, plures intrinſece naturas ſpecificas, ſecūdum quidem ſpecies ſpecialiſſimas, ſimul claudere impoſſibile eſſe videtur: in genere enim ſubſtātiæ ſpecies ſpecialiſſimæ, ab inuicem ſubſtantialiter diſtinguuntur, vnaque ſine altera & conſiſtit, & conſiſtere valet: ſuppoſitum igitur mixti, vnica elementi natura conſiſtet: ſed hoc falſum eſſe, ſuperius oſtendimus ergo. 4. Formæ præterea elementorum ſingulæ, ſingulas etiam habent materias, ſed naturæ mixtæ ſuppoſitum, vnicam. patet ergo in mixto, elementorum formas in actu perfecto eſſe non poſſe. Si quis autem Auicennam defenſurus, Commentatoris argumenta diſſoluere velit, facile id perficiet: planum enim eſt, in actu, aut gradu remiſſo, elementa interdum inueniri; ſine vero omni penitus gradu, nunquam. Etenim, quando ex aqua ignis generetur, aquæ frigiditas ſucceſſiue, per ignis virtutē alteratiua, remittitur: atque ad vltimum inſtans, quo aqua corrumpitur, integra ipſius forma perſeuerat; hoc autem intermedio in gradu remiſſo, aquæ formam manere, manifeſtum eſſe puto. Nec valet, quod inferre voluit Commentator, abſque omni penitus calore, ignem inueniri poſſe, ob eam quidam rationem; quia eiuſdem ſunt rationis, omnes profecto caloris gradus. Aliquod certe eſt ſeparabile à parte, quod non eſt ſeparabile à toto; etiam ſi eiuſdem ſit cum ſingulo rationis gradu: determinato enim gradu elementa continentur, infra quem, eorum formæ corrumpuntur. ſic aquæ frigiditas, ſuæ habet frigiditatis terminum, quam pertranſire illi non liceat. Incongrue igitur, atque inepte Commentator arguit: Ignis, ſi in aliquo gradu poteſt eſſe remiſſo, o-

Auicenna ab Auerr. oppugnatur. *Defenditur Auicenna.* *Determinato gradu elementa conſiſtunt*

De elementis. ſo, omni prorſus calore excluſo, adhuc ignis forma manebit. Ad arg. quæ Auicennæ ſententiam tueri videntur, ſic reſpondere poſſumus.

Solutiones.

1. Ad 1. in mixti generatione, elementa quidem ſecundum virtutem, non autem ſecundum eorum ſubſtantias integras atque perfectas vniuntur; forma enim mixti, vnitiue illorum qualitates in virtute, non ſubſtantiæ in actu continet: quæ profecto mixti qualitates, non eædem omnino, ſed ſimiles ſunt elementi qualitatibus. Quod autem elementa in mixti fabricatione nõ corrumpi Philoſ. aſſerit, in cauſa eſt nobilitas mixti. ſiquidem, cum in nobiliorem aliquid formam tranſierit, corruptionis nomine, veluti ignobiliori quadam appellatione exuitur. Quare nõ ſolum alteratorum, verum etiam & miſcibilium corruptorum, dici poteſt elementorum vnio.

Nobilitas mixti non permittit corruptionem.

2. Ad 2. Si minor vera eſſet, tunc plane nuſquam naturaliter mixtum moueretur: nam etſi surſum ab elemento prædominante ageretur, id tamen illi contra aliorum inclinationem accideret elementorum, atq; ita & violenter moueretur, & quieſceret, idque profecto ſemper, quod plane totam euertit mixtorum naturam: mouetur igitur ad motum elementi prædominantis, cuius ſimilitudinem & non ſubſtantiam gerit. Sane, ſi ſecundum ſubſtantias integra in mixto manerent elementa, vna quidem ipſius pars in puluerem, altera vero in aquam deflueret, aliæ autem duæ in ignem, & aerem exhalarent.

3. Ad 3. ſufficit illa, ex quibus ſumus atque viuimus, in nobis virtus, manere autem ſubſtantiæ integritatem non oportet.

4. Ad 4. elementi definitionem à philoſopho 5. met. poſitam, materiæ primæ conuenire dicimus: in re enim manet, quæ ex ipſa componitur, elementum plane eſt, quod ex nullo componitur omnino.

5. Ad 5. ſi mixtum in elementa, veluti in corpora in ipſo contenta reſolueretur, aggregatione potius, quam formæ ſubſtãtialis vnitate, vnum eſſe diceretur. Quoniam ergo ex materia mixti, elementa fieri poſſunt, illa quippe diuiſe, atque diſpoſita, vel vnicum ſaltem, ſi indiuiſa manſerit, elementum fieri: hac de cauſa elementis mixta cõſtare, in eaque dicimus eſſe reſoluenda.

6. Ad 6. quamuis in mixto, ſecundum ſubſtantiam non maneant elementa, mutue tamen partium actione, paſſioneque, corruptibile eſt. Hæc ad Auicennæ opinionem.

CAP. VII.

Commentatoris poſitio, an elementa in mixto maneant in actu perfecto.

Qualitates eſſe elementorum ſubſtantiales differentias.

OMnis ſpeciei, proprium habet accidens, quo profecto mediante, propriam operationem exercet: ſed ignis mediante calore, ſuam vim exerit, naturamque manifeſtat: calor igitur, illius eſt ſubſtantialis differentia, non accidens proprium. Vigente præterea calore, ignis augetur, ex quo apparet illius proprium eſſe.

1. Porro, ſi proprium alicuius rei, intenſionem atque remiſſionem ſuſcipit eſſe; rem quoq; ipſam, id ipſum ſubituram dicimus.

2. Si itaque elementi propria paſsio, inquit Auer. *3 col. 67.* vt pe calor, in mixto intenditur, atque remittitur, & ipſa quoq; elementi ſubſtantia. licet enim formarum non ſit perfectarum, magis minuſque ſuſcipere, in quarum numero mixtorum formas contineri, haberique profitemur; conuenit tamen elementorum formis, quæ inter ſubſtantiales, atque accidentales formas mediæ reputantur.

Elementorum formæ ſuſcipiunt magis & minus.

Accidẽtalibus certe vna ex parte iunguntur, quippe quæ inſtar accidentium intendendi, atque remittendi viciſsitudinem ſubeunt, ſubſtantialibus vero, ob aptitudinem, quam habent informandi conſtituendique ſubiecti. manent ergo elementa, eorumque qualitates in mixto, in eſſe quidem fracto, atq; remiſſo. Amplius, ſi formæ elementorum ſubſtantiales non manerent in mixto, hoc plane ſequeretur abſurdum; vt materia non ordinate, in formis quidem recipiendis procederet; reciperet enim immediate quemlibet formam; prioribus ſiquidem, nempe elementaribus dimiſsis; ac poſteriores, quæ mixtorum ſunt, ordine inuerſo ſuſciperet: ſed hoc deſtruit naturæ ordinem: manent ergo, vt dixit, elementa in eſſe remiſſo.

Elementa manere in eſſe remiſſo.

nec obeſt illud philoſ. 2. de an. oportere receptiuum, ita denudari, quod eſt recepturum: cum autem materia mixti formam ſit ſuſceptura, non reuera ſubſtantiali elementorum forma, prius denudetur neceſſe eſt. hoc ſane de toto recepti genere intelligendũ non eſt; ſed de eo potius, quod certe cum recepto eiuſdem eſt rationis, vel generis; ſicut coloris receptiuum, ab omni prorſus colore eſt denudandum. Porro, formæ elementares eiuſdem ordinis aut rationis, non ſunt cum forma mixti; ideo elementorum formæ explodendæ, ſeu excludendæ non ſunt, vt noua mixti forma introducatur. neque etiam accidens appellabitur, quia nimirum materiæ aduenit actu, ſub forma elementi ſubſtãtiali exiſtenti; forma namque illa incompleta, imperfecta eſt; ideirco, ens in actu perfectum, completumque conſtituere non poteſt. Poteſt ergo forma mixti, ſimul cum formis conſiſtere elementorum: ipſa enim actu valid or eſt atque perfectior; imperfectiora autem in perfectiori cõtinentur.

Formæ elementares diſtant à forma mixti.

De Elementis.

Obiectio. Sed dicis, in lib. de ſubſt. orbis, huic aperte contradicit ſententiæ, abſolute (inquit) loquendo, & ſecundum ſermones vniuerſales, materia manens ſub aliqua forma; non poteſt etiam recipere. Sed hoc intelligendum eſt, ſub aliqua forma eiuſdem profecto rationis.

Solutio.

Obiectio. Iterum arguis, ſi formæ eiuſdẽ ordinis, authore commentatore, ſimul eſſe non poſſunt; diſtinctas ſiquidem materias exigunt: ſed formæ elementares, eiuſdem ſunt rationis, vtpote primæ materiæ quam ſimiles, atque propinquæ: in vna ergo eademque cohabitare non poſſunt materia.

Solutio. Verum dicitur, ſi in eſſe perfecto atq; completo, in mixti materia inuenirentur: cum vero in eſſe ibi remiſſo, & imperfecto contineantur, potius quam contineant; propterea ſingulæ, ſingulis plane elementis, non ſunt attribuendæ diſtinctæ materiæ, ſufficit enim vna, quæ mixti dicitur eſſe materia.

Obiectiones.

1. Dices, ſi vera eſſet Comment. ſententia, verum quoque eſſet aſſerere inter contradictoria, medium poſſe inueniri: nam inter ſubſtantiam & accidens, dantur formæ elementares.

2. Præterea, medium, teſte philoſopho 10 met. eiuſdem eſt generis; cum extremis. ſed ſubſtantia & accidens non poſſunt eſſe eiuſdem generis: nullũ ergo inter ea medium eſſe poteſt.

3. Item, omnis differentia ſecundum formam ſubſtantialem, variat ſpeciem, 8. *met.* ſi itaque forma ignis magis ac minus ſuſciperet, à ſeipſa vtiq; differret.

Solutiones.

1. Reſp. quoddam eſſe medium inter formas, quod vtraque forma participat, vt rubrum, medium eſt inter album & nigrum; vtroque enim participat: hoc autem modo elementa, medias inter ſubſtantiam & accidens formas, nequaquam eſſe dicimus; ſed medium potius formarum conditionem repræſentans. Elementa autem mediæ formæ vocantur, quia partim ſubſtantialium conditionem gerunt formarum, partim vero accidentalium.

Elementa ſunt mediæ formæ.

1. 2. Tunc ad formam primi, & ſecundi argumenti dicen, inter ſubſtantiam & accidens, non dari medium per formarum participationem, ſed per conditionem potius. medium præterea per participationem, eiuſdem generis eſt cum extremis, de quo Auer. non loquitur.

3. Ad 3. omnis differentia ſubſtantialis, atq; perfecta, eſt ſpecifica, non autem imperfecta, cuiuſmodi ſunt formæ elementares in mixto.

Obiectiones.

1. Iterum arguis, ſi formæ elementorum eſſent in mixto, cum quælibet nata ſit conſtituere compoſitum in genere ſubſtantiæ per ſe ſubſiſtens; tunc plane in mixto, vt dictum eſt, plura eſſent per ſe compoſita ſubſiſtentia.

2. Amplius, ſubſtantiam corpoream, dimenſio, veluti propria paſsio conſequitur: ſed formæ elementi, quãcumlibet remiſſa cum materia, ſubſtantiam conſtituit compoſitam, quam immediata dimenſio conſequitur, quæ plurium eſſe non poteſt ſubiectorum: non ergo in mixto actu continentur elementorum formæ, ne plures eſſe dicamus dimenſiones, quod Commentatori clariſsime aduerſatur in libro de ſubſtantia orbis.

3. Deinde, terminus à quo, & terminus ad quem in eodem reſpectu eiuſdẽ, ſunt incompoſſibiles. ſed forma elementi eſt terminus, à quo mixtum generatur, mixti vero, ad quem: ſimul igitur eſſe non poſſunt.

4. Item, ſi quatuor elementorum formæ, in materia eſſent extenſæ; in quolibet reuera materiæ puncto quatuor quoq; formæ elementorum inuenirentur; atq; ita penetratio daretur ſaltem ſubſtantiarum.

Solutiones.

1. Ad hæc ſic reſpondere poſſumus. Ad primum, elementi forma, in ſua perfecta exiſtens eſſentia, aptitudinem habet, vt diximus; indiuiduum conſtituendi: non ſic autem ſe habet, quatenus ad vlteriorem formam acquirendam eſt diſpoſitio.

2. Ad 2. negatur minor, forma enim elementi non informat, ſed materiam diſponit potius ad formam mixti recipiendam, quam dimenſio cõſequitur.

3. Ad 3. formæ elementi, & forma mixti, ſi eſſent ſimul materiam perficientes; profecto ſimul nequaquam coaleſcerent. ſed quia ut formam forma mixti antecedunt, à cuius virtute mixtum in eſſe conſtituitur ſpecifico: non repugnat ergo mixti naturæ in eſſe remiſſo formas continere elementorum.

4. Ad 4. vt corporum atque formarum penetratio fiat, æquali, eademq; propemodum ratione, eodem in loco recipienda ſunt, quod certe ſecus ſe habet in mixti forma, atque elementorum. illa ſiquidem per ſe informat mixtum, hæ vero diſpoſitiones ſunt potius ex quo patet, argumentum non directe Commentatorem oppugnare.

DE FILIO DEI.

Mercvrivs.

Ait ergo Pymander: lumen illud ego ſum, mens, Deus tuus; antiquior quam natura humida,

De cognitione Dei.

quæ ex vmbra effluxit. Mentis vero germen, verbum lucens, Dei Filius. Sic inquit, cogita, quod in te videt, eſt verbum Domini, mens autem Pater Deus, neque enim diſtant ad inuicem: horum vnio vita eſt.

Commentum IV.

Expoſitio textus.

APerit Pymander viſionis myſterium, ac Triſmegiſtum, Deum, rerumq; naturam ſcire cupientem, familiariter inſtruit. *Ego*, inquit, *ſum lumen illud*, in quod omnia conuerſa vidiſti: *ſuaue nimium atq; iucundum, quod te intuentem mirifice oblectabat.* Ne autem in me corporeum aliquod eſſe putes, *ego*, inquam, *mens ſum*, & non corpus *ſpiritus*, omni prorſus concretione carens. Inſuper, te non ignorare deſidero, præter me non eſſe aliquem alium Deū; ſed me eſſe *Deum tuum ſcias, antiquiorem profecto humida illa natura, quæ ex vmbra effluxit.* Quatuor quædā diuinæ maieſtatis inſignia Mercurio manifeſtauit, *lumen ſc. mentem, Deum, eumq; æternū.* Ipſe ſiquidem Pymander *lumē eſt, mens, Deus æternus.* Lux plane ſpiritualibus magis, quā corporalibus cōuenit rebus. ampliſſime autem, latiſſimeq; ſeſe diffundit, cū qualitas quædā ſit ſpiritualis. Subito certe multiplicatur, totūq; hemiſphærium complet, corpora leniſſime ſubintrat, omnia ſui fulgoris claritate lætificat, illuſtrat, atq; viuificat: nulli rei miſcetur, aut componitur: omnibus ſeſe communicat, quod ad bonum pertinet: omnibus blanda, inimica nemini. ad ſui naturam cuncta conuertere ſtudet. Bene ergo dicit Pymander, *ego ſum lumen*: nam ſi ea quæ diximus, Deo pro ſua dignitate accommodaueris: ipſi cognatam, atq; affinem lucem eſſe percipies. Phœnicum theologia lumen viſibile, dicit eſſe diuinæ, ac angelicæ intelligentiæ actum perennem, per ſolarem feneſtram ad oculos emicantem, atque in materias paſſim perſpicuas, ſibi conuenientes diffuſum. Aſtrologi lucem aſſerunt in cœlo ſenſum eſſe. Iamblicus. *Lux*, inquit, *eſt imago perſpicua, & actus intelligentiæ.* Orphici tantem aiunt, ſphæram Solis eminem habere, cæteris animabus cœleſtibus præſtentiorem, quæ per globum Sol intellectum inprimis exercet, & viſum intellectum quidem per lucem intelligibilem in ipſo Solis centro exiſtentem, viſum vero, per viſibilem in vniuerſo Solis ambitu, tanquam oculo perlucentem. Pytagorici, multa Deo attribuunt, nēpe potentiam, ſapientiam, bonitatem, vnitatem, pulchritudinem, atque veritatem, quæ lucis quoque naturæ conuenire videtur. Plato. *Quemadmodum*, inquit, *Sol ipſe viſibilis in loco viſibili ad viſum ſe habet, & ad omnia quæ videntur; ſic Deus in loco intelligibili, ad intellectum, & ea quæ intelliguntur.* Oculi porro quoties non ad ea vertuntur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, oſtenditque, ſed ad illa, quæ nocturnis radijs attingunt, cæcutiunt, ac ſi purus in illis viſus non eſſet: quoties vero ad ea, quæ Sol illuſtrat, perſpicue cernunt, in oculis viſus apparet. ſic & de animo cogita: Quando enim illi inhæret, in quo veritas, & ipſum ens emicat, intelligit illud, cognoſcitque, & intellectum habere videtur: ſed quū ad id fertur, quod tenebris eſt, quod vere generat atq; corrumpit, eius obtunditur acies, opinionesque verſat varias, ac mentis expers videtur. Porro, quemadmodum lumen, ac viſum, Solis ſpeciem quandam habere exiſtimare decet; ſolem vero ipſum non eſſe; ita cognitionem & veritatem, boni ipſius ſpeciem habere quidem aliquam, eſſe vero ipſum, minime. anguſtior enim ipſius boni maieſtas. Solem dices, ijs quæ videntur, non modo videndi præbere potentiam, verum etiam generationem, augmentum, nutritionem, cum ipſe tamen generatio non ſit. Ita dicas, bonum ijs, quæ cognoſcuntur dare, non modo vt cognoſcant, ſed eſſe, inſuper & eſſentiam largiri, cum ipſum eſſentia non ſit, ſed ſupra eſſentiam dignitatem ipſam, & potentiam ſuperans. *Cogita fontem principium aliud non habentem* (inquit Plotinus) *fluminibus vero ſe totum tradentem. nec tamen fluminibus illis exhauſtum, ſed in ſe quiete manentem flumina vero ab ipſo fluentia, antequam aliud alio fluat, adhuc vna manentia, & quaſi iam cognoſcentia, quo ab ipſis fluxuri ſint riuuli. Aut cogita arboris ingentis vitam, ſeſe per totam arborem propagantem manente principio, neque diuiſo per totam, ſed velut in radice fundato.* hoc vtiq; præbet quidem totam arbori vitam, atque multiplicam: ipſum vero manet nequaquam multiplicatum, ſed multiplicis vitæ intelligentiæque principium quod enim ſuper eſſentiam eſt, & intellectum, & eſſendi cauſa eſt, & intelligendi. Intellectio autem ſine lumine fieri non poteſt, lumen vero noſtri intellectus, abſque Pymandri lumine, parum, aut nihil efficere valet. Recte ergo dixit Pymander, *ego ſum lumen*: *in lumine plane tuo videmus lumen*, vt dicit Dauid. Viſioni quidem noſtræ ſenſibili, ab obiecto ſenſibili plenitudo, & ſua quædam perfectio prouenit, menti vero noſtræ perfectio Pymandri lumen eſt: ſi enim intellectus noſter eſſet ipſum Pymandri lumen, vnico actu omnia intelligeret, ſeu videret. alia igitur circa lumen illud æternum, & propter ipſum actionem habent; ipſum vero lumen nullo penitus indiget, *quia lucem habitat inacceſſibilem*, vt dicit Paulus; ideoque nihil ipſi erit præter ipſum. Huius autem luminis veſtigium impreſſum eſt intellectui humano: *Signatum*, inquit Dauid, *eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Quapropter in intellectu quidem eſt appetitio, & quædam ad ipſius luminis ſpeciem applicatio Pymandri igitur lumen omnium pulcherrimū, in lumine puro ſplendoreque ſimili conſiſtens, entium naturam illuſtrat, cuius quidem noſter hic mundus pulcher, vmbra eſt, & imago. Intellectus præterea agens apud peripatheticos, eſt ius Soli ſimilis, qui primo attribuitur motori. 12. *met. com.* 38. huius plane virtute intelligibilia, intelligi poſſunt, ſicuti viſibilia, viſibilis virtute Solis videntur: Alius vero lux eſt, qui Solis lumini comparatur; à diuino enim lumine procedit, ſicut lumen viſibile à luminoſo Solis corpore; lumenque inde accipiens, lumen efficitur. ex hoc autem ſic illuminato, primæ concluſionum omnium principia cognoſcimus: quibus plane cognitis, reliqua facile intelligimus. Erat autem illud Pymandri lumen ſuaue nimium atq; iucundum, quia nimirum omnem profecto Mercurij intellectum, mentemque compleuerat, extuleratque in æternæ diuinitatis admirandam ſanctamque maieſtatem. *Mutantur*, inquit, *formam, ac ſubito omnia reuelantur.* Viditne ergo Mercurius in illo raptu diuinam eſſentiam? poteſtne Deus ab homine mortali cognoſci? fuitne beatus in illa viſione Triſmegiſtus? Itaq; hæc, quoniam vtilia ſunt, ſilentio tegi non debent.

Lux ſpiritualibus conuenit rebus.

Lucis proprietates.

Phœnicū de luce ſententia.

Aſtrologi.

Iamblicus de myſt. ægyp. c. 14.

Orphici.

Pytagorici.

Plato. dial. 6. de Rep.

Deus eſt lumen noſtri intellectus.

Plotinus dicit Deū eſſe velut fontem, & arborem ingentem. Enn. 3. l. 8. c. 9.

Pſal. 35.

1. Thim. 6.

Pſal. 4.

Intellectus agens, ſimilis eſt Soli.

3. de an. 5.

Lumen Pymandri ſuaue.

Qvæstionis Primæ

Cap. I.

An aliquis homo, diuinam viderit eſſentiam, in præſenti vita degens.

DVplex eſt apud philoſophos cognoſcendæ diuinitatis modus: alter quidem ab effectu, qui per qualitatiuorum conceptuum, atque quidditatiuorum compoſitionem ſit, à rebusq;, quæ à Deo conditæ ſunt, emanat; ideoque immutiuus non dicitur huiuſmodi cognitionis ordo; non enim ipſius immediatus terminus, Deus eſt. Pari quoque ratione abſtractiuus dicendus non eſt, nihil profecto in orbe inuenitur vniuerſo, quod Dei ſimilitudinem perſpicue repræſentet. Deus certe infinitus eſt, ſecundum theologos, ſed nihil præter Deum eſt infinitum. nihil ergo eſt Dei perfecte repræſentatiuum. Etenim inter ſimilitudinem, atque rem, cuius eſſe dicitur, æqua debet eſſe proportio: finiti vero ad infinitum nulla eſt proportio. vbicunque præterea ſimilitudo poneretur, cum ſit creata, aſſimis magis creatæ, quam rei increatæ reputaretur: Iſtius ergo modi cognitio, veſpertina, obſcura, ſiue nocturna merito appellatur. Alius autem intelligendi modus, per cognitionem fieri dicūt Paripathetici, qua ipſemet Deus eſt; vbi nulla conceptuum adeſt compoſitio, nec phantaſmatum abſtractio: in abſtractis namque à materia, intellectio idem plane eſt, quod res intellecta. Deus ſiquidem, hoc intelligendi modo, non alio aliquo medio, quam ſeipſo intelligitur. Nulla ibi ſpecies media, actuſque intelligendi medius nullus, aut lumen aliquod medium neceſſarium eſt. hæc autem, quia medio non indiget, recta clara vocata eſt, atque matutina cognitio. hac quippe cognitione Deus beatus eſt. Vnde 7. *polit.* Deum ſeipſo eſſe beatum, philoſophus proteſtatur: cætera vero beatitudinis participia, hoc modo felicitatem, atque beatitudinem conſequuntur. Sed inquirandum eſt nobis, ſi hoc cognoſcendi modo, aliquis intellectus corpori copulatus, Deum viderit vnquam. Moyſi, & Paulo hoc contigiſſe ſcimus, tum ex ſacris, diuiniſque ſcripturis, tum etiam ex diuo Auguſtino de videndo Deo. Peripathetici quoque innuere idipſum videntur: poſt namque virtutis Heroicæ aſſequutum dominium, intellectus Deo coniungitur. Eſt autem virtus Heroica, habitus quidam in appetitu exiſtens ſenſitiuo, recto, libenter intellectiui obtemperans. Etenim ex appetitu ſenſitiuo, atque intellectiuo anima conſtat, in quibus bellum non paruū quotidie geritur. Si autem contigerit, deuictis, debellatiſque

Duplex modus cognoſcendi.

Cognitio veſpertina.

Intellectio, qua Deus eſt, ſine medio fit ſecundum Peripatheticos.

Cognitio matutina.

Virtus Heroica.

qua

De cognitione Dei.

que belli iurgiis, ad pacatum tranquillumq; ſtatum deueniret; Heroicus vocatur, atq; regius intellectus, dignuſque reuera, qui Heroem illum, omniumq; artificem, & videre, & cognoſcere queat. Cũ autem huiuſmodi in corpore cõpari virtutem eſſe oporteat, in quo pars illa ſenſitiua vigere dignoſcitur; intellectum profecto corpori coniunctum ad hunc felicitatis apicem peruenturum fore, peripathetici aſſumant. Inter Catholicos autem, atq; peripatheticos plurimum intereſt. Catholici plane, ex puris naturalibus, atq; hac in vita fieri non poſſe aſtruunt: peripathetici vero, non niſi in hac vita haberi poſſe, affirmant: vbi animæ, propria virtute, intellectum ſpeculatiuum, ſiue Heroicæ aſſequitur dominium virtutis. Auerr. *Deus, qui eſt agens intellectus,* inquit, *in principio nobis copulatur vt agens: poſt vero intellectus ſpeculatiui adeptionem, vt forma:* immediate igitur animam beatam reddit, nullumq; medium, beatitudinis effectiuum, ſed diſpoſitiuum potius neceſſarium eſſe exiſtimant. Illa autem Auerrois, Themiſtij, atq; Alexandri ſententia, non omnibus probatur: nec ipſi quoq; rationi conuenire videtur. Sane, ſi verum ſit Deo coniungendum fore neminem, niſi intellectũ ſpeculatiuum attigerit, mulieres profecto, atq; ignari, erunt beatitudinis expertes, flagitioſi inſuper, qui qua ad huiuſmodi munus capeſcendum, apti eſſe videbuntur: ſed hoc apud philoſophos abſurdum eſt, ne dicam apud theologos. Qui igitur apud philoſophos, intellectum ſpeculatiuum adipiſcitur, aut Heroicæ poſſeſſionem virtutis, ſubſtantias ſeparatas intelligere poteſt, apud theologos vero, hac in vita, ſine miraculo conceditur nemini. Plotinus. Cum intellectu potentiæ, quem rationalem animam vocat, ſubſtantiarum certe ſeparatarum inditam nobis fuiſſe cognitionem exiſtimat. *Intellectus,* inquit, *noſter, intellectione perpetua, diuina, atque intelligibilia omnia ſemper contuetur.* Iamblicus inuentum affirmat eſſe Ægyptiorum: idcirco Origenes, atq; Ammonius, paruulorum intellectum, cœleſtis patris ſemper faciem aſpicere teſtantur. Pueri profecto magna in iucunditate, riſu, ac iubilo verſantur, ob eam nimirum, quam cum ſubſtantijs ſeparatis habent viſionem. Sed procedente ætate, intellectus ad rationem conuertitur, ratio vero ad imaginationem, imaginatio autem ad ſenſum, vnde ad vitia defluens habitus exoritur, quo, beatæ illius viſionis contuitus aufertur. Plato, ſcire noſtrum quoddam eſſe plane reminiſci arbitratur: animamq; noſtram natura habere principium ſciendi; ſed propter corporis cohabitationem, velatum, atq; confuſum. Cui alludere videtur philoſophus. *Multa,* inquit, *ſecundum viſum operantur animalia, alia quidem quia intellectu carent, vt beſtiæ, alia vero ex velamento intellectus aut paſſione, aut ægritudine, aut ſomno.* Sane homines habent intellectum plenũ ſcibilibus, ſed velatũ, teſte Simplicio. Sed de his latius diſputandũ.

Catholici diſſentiunt à peripatheticis.

3. de anim. com. 3c.

Auerrois error, Alexandri, & Themiſtij.

Intellectus Heroicus.

Plotinus. lib. de homine c. 11.

Pueri quare in iubilo verſentur.

Plato ſcire eſt reminiſci in menone.

Philoſoph. lib. 2. de anim in fin. Lumen animorum.

CAP. II.

Argumenta, quibus probatur, intellectum corpori copulatum, ſubſtantias ſeparatas poſſe intelligere.

1. OMne agens, potens producere effectum perfectũ in ſuo genere, ſub tanta illum perfectione producit, ſub quanta ille capax eſt; alioqui impotentiæ imputaretur agentis: ſed Deus eſt agens perfectũ: cuilibet ergo ſuorum effectui, iuxta vniuſcuiuſque virtutẽ, propriam perfectionem largitur. Eſt enim (vt dicunt) neceſſario agens ſecundum vltimam virtutem. Aut (vt dixit Moyſes) *omnia ipſius opera ſunt valde bona.* valde autem bonũ eſt, quod perfectionem ſibi poſſibilem, aut habet, aut habere poteſt. Porro homo, eſt Dei effectus, naturaliter capax diuinorum, aliter à brutis non ſepararetur. à principio igitur ſuæ conditionis indita eſt illi ſublimium mentium, atq; ſub-

2. ſtantiarum virtus cognoſcendarum. Item, *omnis homo natura ſcire deſiderat,* non enim huiuſmodi deſiderium ſemper in aliquo indiuiduo inuenietur perfectum. aut deſiderium fruſtra, & diminutum ſemper erit. Sed tunc natura otioſa reputaretur, quæ ſciendi dedit deſiderium, perficiendi vero minime: De futura vero cognitione nihil habetur certi apud philoſophum. Quæret in hac vita, in aliquo erit complendum indiuiduo. Huius autem deſiderij finis, ens materiale eſſe non poteſt, ſed diuinum: intellectus igitur corpori coniunctus

3. ſubſtantias vel ex ſeparatas cognoſcere. Item, ſi intellectus abſtracta à materia intelligit, quæ ſunt ergo à materia remotiſſima, & in actu magis conſiſtunt; illa profecto intellecturum fore dicendum eſt. intelligit enim ſub ratione: immaterialis maxime autem immaterialia, ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt: quam ob cauſam abſtrahit, quoadusque ad ea peruene-

4. rit, quæ puram habent quidditatem. Amplius, ſi intellectus ſeparatus, diuinas ſubſtantias intuebitur, multo magis intellectus corpori vnitus, eſt enim perfectior, quia completus, atque perfectus: perfectioris vero potentiæ, perfectio vtique debet eſſe operatio. Adhuc, forma aliqua, ſuo non

5. eſt fine priuanda, ob naturalem quam habet cum aliquo vnionem, alioqui naturalis vnio, formæ perfectionem deſtrueret. ſed diuinarum cognitio ſubſtantiarum, intellectus humani eſt finis: ob vnionem igitur, quam habet cum cor-

6. pore naturalem, ab hoc fine non eſt impediendus. Item, æternus intellectus ab aliquo ſuperari non poteſt, quominus illum intelligere queat. ſed huiuſmodi eſt intellectus noſter ſecundum philoſophos: à ſubſtantijs igitur ſeparatis non ſu-

7. peruincitur, vt eas capere non poſſit. Denique, intellectus noſter, aut per ſuam ſubſtantiam, aut per ſpeciem influxam, aut per ſpeciem cauſatam à phantaſmate, ſubſtantias natus eſt ſeparatas intelligere: Si per ſubſtantiam, poterit vtique abſtracta à materia capere; nam ob corporis vnionem, eius nõ impeditur ſubſtantia: Si vero per ſpeciem à phantaſmate ſumptam; corporis vnio, non impedit, ſed adiuuat potius: Si autem per ſpeciem influxam; talis profecto influxus à corpore impediri non poteſt, niſi contrariam haberet diſpoſitionem; quia vnius non impeditur ſpeciei generatio à corpore contrariam diſpoſitionem non habente. Nullum ſane corpus, coloris generationem impedit, niſi opacitatem diaphaneitati contrariam diſpoſitionem habuerit. ſed corpus humanum, diſpoſitioni ſpeciei intelligibilis influendæ contrariam non habet diſpoſitionem; quamobrem intellectus ſua nobiliſſima operatione, vt dicitur 1. & 10 *eth.* ob

8. corporis vnionem non erit ſpoliandus. Item, quod impedit bonum alicuius ſimpliciter, malum eſt; ſed corpus non eſt malum, ſed bonum: non ergo impedit bonum intellectus,

9. quod eſt ſubſtantiarum immaterialium cognitio. Præterea, ſi intellectus noſter intelligit res ſenſibiles, factas immateriales, vt diximus, ergo intelligit res ſecundum ſe immateriales: nam intellectus excellenti intelligibili, authore philoſ. vigoratur ad aliud intelligendum: ſufficiens igitur cauſa virtuti cognoſcitiuæ eſt immaterialitas, ſicuti actus vir-

10. tutis ſenſitiuæ. Amplius, omne quod mouetur ad acquirendam aliquam formam, illa perfecte acquiſita, operationem ſecundum illius formæ virtutem exercet, aut exercere valet. ſic aqua, caloris forma acquiſita, calefacit. Sed intellectus poſſibilis, vt nobis appropriatus ad intellectus acquiſitionem mouetur agentis, veluti ad ſuam plane formam: illo igitur acquiſito, eius operationem exercet, cuius eſt abſtracta intelligere, ſeu ſubſtantias ſeparatas quidditatiue cognoſcere. Nam ſi intellectus poſſibilis ad acquiſitionẽ mouetur intellectus agentis, vt finis ergo, vt formæ; intellectus ſiquidem agens, illius motus, quo mouetur intellectus poſſibilis ad ipſum, cauſa eſt efficiens. In ſeparatis autem à materia idem eſt efficiens, & finis motus: teſte Comm. conſeq. autem patet ex 2 *phyſ. tex.* 170. vbi oſtenditur, finem motus,

11. & formam idem eſſe: Item, ex eodem Commentatore, ſic arguitur. Si intelligentiæ non eſſent à nobis cognoſcibiles, natura otioſe egiſſet: feciſſet profecto, id quod eſt in ſe naturaliter intellectum, non intellectum ab aliquo, ac ſi Solem condidiſſet, nõ cõprehenſum ab aliquo viſu. ſunt namq; ab intellectu noſtro cognoſcibiles, ſiue intelligibiles quia ſub primo eius obiecto cõtinentur, nempe ſub ente, quare intellectus noſter ſuapte natura natus eſt eas intelligere. Etenim naturali actiuo, quale eſt intelligentia, naturale paſſiuũ, vt puta intellectus correſpõdeat, neceſſariũ eſt ex 5. *met.* Itaq; intelligentiæ ad noſtrum intellectum comparantur, velut potẽtia actiua ad paſſiuam. Quam ob cauſam ſi potentia noſtri paſſiua intellectus ad actum non reduceretur cognoſcendi, intelligendique ſubſtantias ſeparatas, inanis reputaretur, & vana. Adhuc, huiuſmodi cognoſcendi modus, intelligẽtiarum finis eſt ſecundarius. agunt namque primæ intentione propter ſe, ſecundario vero propter alia. Sane omne agens nobile, atq; diuinum, ſi agit propter ſe, agit propter aliud ſue namq; perfectionis eſt alteri largiri quod ſibi communicat: Motibus, inquit, multis corpora cœleſtia mouentur, non quidem primarij ipſorum finis gratia, ſed ſecundarij magis. Ex his ergo, intellectum corpori copulatum diuinas intelligentias cognoſcere ſatis patere arbitror.

1. de anim. com. 7.

12. met. c. 36.

Com. 21 met. 21.

2. de cal. com. 22.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, negatur minor, nam quamuis homo naturaliter capax ſit diuinorum, quia eo ipſo quod factus eſt ad imaginem Dei, diuinæ maieſtatis, ac ſubſtantiarum capax factus eſt altiſſimarum, propter ſtatum tamen animæ in corpore tenebroſo, illas quidditatiue comprehendere nequit. Nã quemadmodũ anima

corpori

De cognitione Dei. corpori coniuncta modũ habet eſſendi cũ corpore; ita aiã
intelligẽdi per corpus, cõuertendo ſe vtiq; ad illius phantaſ-
mata. Porro nullũ eſt corporis phantaſma, quod ſublimiſſi-
mas quidditatiue ſubſtãtias repræſentare poſſit: habet igitur
aut habere poteſt illarum cognitionem, ſuæ capacitatis mo-
dum non excedentem: Separatus vero à corpore intelle-
ctus, alium habet modum eſſendi, & intelligendi, ſimiliter
ad ſuperiora plane ſe conuertit, vnde ſpecierum influxum
recipit, non egens amplius phantaſmatum officio; ex quo
claram habebit videndarum ſubſtantiarum viſionem. Al-
ligatus itaq; intellectus phantaſmatibus, ſubſtantias imma-
teriales per ſpecies à ſenſibilibus acceptas intelligat neceſſe
eſt: ſeparatus vero, per ſpecies proprias, vtpote ad ſuperiora
2. conuerſus. Ad 2. ſecundum ſuæ capacitatem naturæ deſide-
rij naturalis modus eſt metiendus, ſeu computãdus: ad quẽ
rerum, ſi intellectus peruenerit humanos, felix, iuxta huma-
næ felicitatis modulum exiſtimatur: non igitur naturam o-
tioſe egiſſe putandum eſt, ſi intellectus corpori alligatus,
quidditatiue ſubſtantias ſeparatas intelligere nequeat, cum
3. iuxta capacitatis naturalis modum, naturale quoq; ac ra-
Dionyſius. lib. de hierarch. c. 1. tionabile ſit illius deſiderium. Ad 3. intellectus aptus eſt in-
telligere maxime abſtracta, non ſine autem phantaſmati-
bus, quemadmodum dicit Dionyſius Areopagita: *Impoſſibi-*
Philoſoph. 3. de anima. *le eſſe nobis lucere diuinum radium niſi varietate ſacrorum velami-*
num circumuelatum. Et Philoſophus: *Oportet intelligentem*
phantaſmata ſpeculari. Porro, vt diximus, diuinæ ſubſtantiæ
Diuina ſubſtantia noſtris phantaſmatib. non ſubſunt. noſtris phantaſmatibus figurari non poſſunt: nec valet in-
tellectus quidditates rerum intelligere materialium: ergo
immaterialium. alium certe habent modum eſſendi, intel-
ligendique: diuerſæ enim ſunt quidditates, ſpecie inter ſe
differentes. Ad 4. Anima coniuncta corpori, perfectiorem
4. quidem habet ſpeciei naturam, imperfectiorem vero actũ
intelligendi, actus quippe perfectio corporis organo non
dependet: non enim alicuius eſt corporalis organi, ſed illud
ſuperegreditur, alioqui ſimul cum illo deſtrueretur: Quã-
diu vero corpori connectitur, illius eget in intelligendo ad-
miniculo, ideo quaſi velatus, in aliena fere regione conſtitu-
Obiectio. tus, excutiens, diuina rimatur, atque contemplatur. Dicis,
actum ſequi naturam: quare ſi perfectiorem coniunctus na-
turam habet: perfectiorem quoque actum habebit, actum
intelligendi, ſed perfectior eſt intuitiue quam per ſimula-
crorum formas, Deum cognoſcere: in corpore igitur intel-
lectus exiſtens, ſubſtãtias altiſſimas quidditatiue cognoſcit.
Solutio. Verum quidem eſt, eſſe perfectiorem, id eſt, magis comple-
tam ſpeciei naturam habere, non autem indiuidui; actus e-
nim ſunt actiuorum, id eſt, ſingularium: cum autẽ propria
intellectus natura ſit à corpore ſeparata; tunc profecto a-
ctus ſequitur naturam, quando à corporis contubernio li-
5. ber exiuerit. Ad 5. intellectus humanus, ſuo fine non priua-
tur ob eam quam habet cum corpore naturalem coniun-
ctionem, immo adiuuatur potius per virtutum namq; ſtu-
dia, bonarumque meritaactionum, quæ in corpore gerun-
tur, ad ſuum finem obtinendum melius diſponitur. verum
autem eſſet argumentum, quando perpetuo cum corpore
corruptibili anima eſſet manſura. Ex hoc autem apparet
6. 7. falſitas 6. & 7. argumenti 8. autem ex 3. ſolutione, diſſolui-
8. tur. Ad 9. maior eſt vniuerſaliter falſa, ſi teneatur, vt decet,
9. ad intentum concludendum. Vniuerſale profecto eſſe de-
bet nedum ſubiectum, ſed etiam prædicatum, vnde ita for-
mandum eſt argumẽtum: Omne, quod mouetur ad acqui-
rendam aliquam formam, illa perfecte acquiſita, ſecundum
omnem illius formæ operationem poterit operari: ſed tunc
falſa eſt: ſufficit certe eam tantum formę partem imitari re-
cipiens, quæ ipſum principaliter reſpicit. Sane forma ad ſu-
periora, atque inferiora reſpiciens, ſi alicui coniungenda ſit
inferiorum, non eam opus habet communicare operatio-
nem, qua ſuperioribus propinquat; ſed illam potius, qua in-
ferioribus vnitur, atq; ſociatur. Quapropter, quamuis intel-
lectus poſſibilis acquiſiuerit intellectum agẽtem, vt formã,
non inde tamen ſequitur, eum ſequi poſſe in his, quæ intelle-
ctus agens operatur, vt contemplatiuus, ſed vt factiuus tan-
tum; eſt enim intellectorum ſpeculatiuorum forma, cuius
eſt formare intellecta in actu. hanc plane intellectus agentis
operationem, intellectum imitari poſſibilem, verum eſt,
non illam, qua intellectus contemplatiuus nominatur. Ad
10. 10. negatur conſeq. ſunt enim à ſeipſis intelligibiles, in pri-
ma autem probatione committitur fallacia conſequentis, à
ſuperiori ad ſuum inferius affirmatiue deſcendendo, nam
conceſſo, intelligentias contineri ſub primo intellectus ob-
iecto, non licet tamen inde inferre, ab intellectu quidditati-
Quidditatiue cognoſcere. Quidditas ue poſſe cognoſci. Ens namque adæquatum eſt noſtri intel-
lectus obiectum extenſiue quidem, intenſiue vero minime;
omne ſiquidem ens intelligere poſſumus, non tamen om-
nes illius differentias vltimas penetrare, quod eſt quiddi-
tatiue cognoſci: atque ita rei materialis quidditas adæqua- De cognitione
tum eſt noſtri intellectus obiectum, idque adæquatione in- Dei.
tenſiua: quippe qui eam ſolem, atque omnem, natus eſt in-
tellectus noſter quidditatiue intelligere. Pariter iam facil na- *obiectum*
te diſſoluitur alia confirmatio de ſecundario intelligentia- *intellectus.*
rum fine: nõ enim ſequitur, à nobis quidditatiue cognoſci, 11.
quia ſecundarius illarum finis eſt, vt à nobis cognoſcantur.
Ad authoritatem 3. *de anima com.* 7. dicitur intellectũ reſpe- 12.
ctu excellentis intelligibilis, paſſionis eſſe expertem, vtpo-
te, qui non ſit virtus materialis: ob tamen obiecti eminen-
tiam, atq; improportionem, non clare, ſed caligine quadam
velatum intelligere. Eſt enim proportionatus naturaliter
ad intelligendum intelligibile non purum, ſed materiæ te-
gmine obumbratum, qualis profecto eſt quidditas à ſenſi-
bilibus abſtracta. Porro ſenſus, cum virtus ſit in materia, ob
excellentis præſentiã ſenſibilis, & paſſionis, eſt ſuſceptiuus,
& propter ſui improportionem, diſtincte cognoſcere ne- *Senſus &*
quit. In hac igitur ſentiendi cognoſcendique proprietate, *intellectus*
ſenſus, atq; intellectus conueniunt, in altera vero diſſentiũt. *in quo diſ-*
Quapropter ſenſum ex excellenti ſenſibili debilitari ait phi *ferunt.*
loſoph. intellectum autem intelligibili apprenſo, vigorari,
ad fortius intelligendum, ſecundum modum vtiq; ſibi poſ-
ſibilem: ſed quidditatiuus intelligẽdi modus, hic eſt illi im-
poſſibilis. adhuc, potentia noſtri intellectus paſſiua, ſi quid-
ditatiue ſubſtantias ſeparatas non cognouerit, otioſa appel-
landa non eſt: ſufficit certe cognitio ſuæ congrua naturæ,
quæ ſub vmbra cauſas altiſſimas conſiderat.

CAP. IV.

Alia argumenta, quibus oſtenditur intellectum in corpore exiſtentem, quidditatiue Deum ſeu intelligentias cognoſcere.

OMnis potentia, quæ naturaliter alicui eſt impro- 1.
portionata obiecto, nullo ſibi extrinſecus habitu
aduaniente, proportionari poterit; nam nullus
habitus altior eſt potentia, nec accidens præſtan-
tius ſubſtantia. Omnis autem habitus accidens eſt, & non
ſubſtantia. neque etiam in ſubſtantia eſt receptibilis, ſi ſub-
ſtantiæ illius proportionem exceſſerit. Sed ſi intellectus eſt
hic improportionatus ad intelligendas ſubſtantias diuinas,
tanquam oculus noctuæ; quare, aut hic intelligat neceſſe
eſt, aut nunquam erit intellecturus, quod profecto falſiſſi-
mum eſt. Item, eiuſdem potentiæ eſt idem obiectum, 2. *de* 2.
anim. com 8. ſed intellectus ſeparatus aliud habet obiectum,
nempe rerum immaterialium quidditates: in corpore vero
exiſtens, materialium tantum. aliam ergo habet potentiam,
& ex conſequenti alius erit intellectus, quod eſt impoſſibi- 3.
le. Item, nullum agens per intellectum, in finem intendit
incognitum, ſicut dicit philoſoph. 2. *met.* ſi fines eſſent infi-
niti, nullum eſſet agens per intellectum. Conſequentia te-
net, quia finis omnis eſt per ſe ab intellectu cognoſcibilis;
ſed homo eſt agens per intellectum: illum ergo vltimum fi-
nem cognoſcit; alioqui agens per intellectum non eſſet ap-
pellandum, quod eſt abſurdum. Patet etiam veritas maio-
ris ex 2. *met. com.* 11. Si cauſæ, inquit, eſſent infinitæ, nihil
contingeret cognoſci: omnes ergo cauſæ cognoſcuntur;
etiam prima, aliter prima, ac potiſſima cuiuslibet effectus
cauſa ignorata, nullius effectus eſſet ſcientia. tenet conſe-
quentia, illud plane, quod ab intellectu noſtro primo intel-
ligitur, quidditatiue ab eo cognoſcitur, etiã in hac vita: ſed
Deus à nobis primo cognoſcitur; patet, quia veritatis cu-
iuſcunque obiecti cauſa primo à potentia apprehenditur, vt lu-
men, priusquam coloratum: Deus autem eſt cuiuslibet ve-
ritatis obiectiuæ potiſſima cauſa formalis, vel ſaltem exem-
plaris: ab intellectu ergo corpori vnito intelligi, neceſſe eſt.
Item ſi anima poteſt cognoſcere ſuam quidditatem. ergo & 4.
diuinam; nam res ſicut ſe habet ad eſſe, ita ad intelligi: ſed
Deus eſt maioris entitatis, maioris vtiq; erit intelligibilitatis:
paſſio enim entis, eſt intelligibilitas. Adhuc, nullius genera-
tio in infinitum tendit, ſed vbi ad ſuam perfectionem perue- 5.
nerit, quieſcit: ſed generatio intellectus, eſt, vt omnia intelli-
gibilia, & materialia, & immaterialia cognoſcat: cum ergo
ad illam peruenerit, quieſcet, intellectus enim eſt quodam-
modo omnia intelligibilia, ſicut ſenſus, ſenſibilia 3. de ani-
ma com. 37. cum ergo ſubſtantiæ ſeparatæ, ſint maxime in-
telligibilia: ab intellectu ergo humano intelligi poſſunt. I- 6.
tem, veritas rei, aut eſt conformitas ad primam menſuram:
aut ſine illa omnino eſt, quod eſſe nõ poteſt; prima enim ve-
ritas eſt metrum omnis, & menſura veritatis: nõ ergo poteſt
alicuius rei naturalis veritas abſque conformitate ad pri-
mam

Digitized by Google

De cognitione Dei. mam menſuram intelligi, quæ profecto idea eſt in mente diuina exiſtens. Quare conformitates ad ideam non contingit intelligere, idea incognita; quia relatio ſine termino non intelligitur. cum igitur alicuius effectus veritas habeatur, eaque ſine diuinæ ideæ haberi non poſsit notitia; idea vero eſſentialiter à Dei eſſentia non diſſentiat: patet ergo, aut nos nullam ſcire veritatem, aut Deum quidditatiue cognoſcere: Summa ſane veritas, eſt ſumme cognoſcibilis.
7. Praterea, ſi intellectus noſter, rerum quidditates materialium ſeparando intelligit, multo magis, multoq; facilius immaterialium quidditates quod ſic manifeſtum fiet. Difficilius eſt ea ſeparare, quæ quodammodo ſeparari non poſſunt, atque ita ſeparata intelligere, quam ea, quæ per ſe ſeparata ſunt. Ex his ergo atque huiuſmodi manifeſtum eſſe puto, intellectum corpori coniunctum, ſubſtantias ſeparatas quidditatiue cognoſcere poſſe.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, potentia, alicui dicitur improportionata obiecto, vel quia obiectum ſub illa non cadit omnino, veluti ſonus ſub viſus obiecto non continetur: & tunc maior vera eſt, ſed negatur minor: *Quomodo potentia eſt improportionata obiecto.* vel quia obiectum, potentiæ ſuperat modum, ideoque habitu eget ſubleuante; qui profecto, quatenus eſt accidens, inferior eſt potentiis; vt vero à Deo immediate infunditur, & diuinitatis quodammodo ſimilitudinem gerit, præſtantior eſſe videtur, atque potentior. 2. Ad 2. eiuſdem potentiæ, eſt idem obiectum, non tamen idem modus cognoſcendi, idque ob ligamina, quæ cum corpore gerit anima. Modus namque cognoſcendi, vt 7. dicitur met. modum ſequitur eſſendi. 3. Ad 3. intellectus corpori coniunctus, ſub ratione finis, atque appetibilis, non autem quidditatiue, ſubſtantias cognoſcit ſeparatas. fallacia ſiquidem committitur accidentis. vt, cognoſco Coriſcum venientem, ergo cognoſco Coriſcum. Ita ſane non eſt neceſſe, vt ſi ſubſtantias cognoſco ſeparatas ſub ratione finis, neceſſe ſit eas me quidditatiue cognoſcere. Nec omnino finis eſt mihi incognitus, nec prorſus manifeſtus. habeo tamen congruentem de fine intento cognitionem. Eodem quoque modo prima diſſoluitur confirmatio. Cognoſcitur ſane Deus, vt prima cauſa. nec opus habes, vt quidditatiue hic intelligatur. Ad ſecundã confirmationem, quamuis prima ratio cognoſcendi finalis, efficiens, atque formalis, id eſt, exemplaris, Deus ſit, non tamen obiectualis eſt prima: hac de cauſa non eſt neceſſe nos, *Obiectio.* ipſum primo quidditatiue cognoſcere. Sed dicis, Deus eſt nobis naturaliter notus, ergo ipſius eſſentiam quidditatiue cognoſcimus. Conſequentia patet, quia ſuum eſſe, à ſua eſ- *Solutio.* ſentia non differt. Reſp. à natura nobis inſita eſt Dei cognitio; quia beatitudinem naturaliter appetimus, cuius finem, Deum eſſe exiſtimamus. Quatenus ergo homo beatitudinem deſiderat, eatenus, Deum illi cognitum eſſe fatemur. Verum non vna eademque eſt de beatitudinis actu, & quibus in rebus conſiſtat, determinata ſententia. Ad 3. confirmationem, intellectus quidem poſsibilis non directe ſuam apprehendit eſſentiam; ſed per ſpeciem à phantaſmatibus ſumptam; quæ profecto efficax eſſe non poteſt, ad ſubſtantiæ quidditatem eminentiſsime nobis [illegible]ndam, repræſentandamq;. Dicis, intellectus poſsib[illegible]te philoſ. eſt in- *Obiectio. 3. de an. c. 15.* telligibilis, ſicut & alia: Porro quod maxime eſt, maxime eſt intelligibile. Reſp. nihil eſſe intelligibile, vt dicitur *met.* 9. *Solutio.* niſi ſit in actu. cum autem intellectus poſsibilis ſolummodo ſit potentia in eſſe intelligibili; per formam à phantaſmatibus acceptam, qua intellectus in actu conſiſtit, intelligatur, neceſſarium eſt. ſic enim qualibet res per ſuam intelligitur formam: communeque eſt omnibus animæ potentiis, vt actus nimirum per obiecta, potentiæ vero per actus, denique *Difficultas cognoſcendi vnde ſit.* vt anima per ſuas potentias cognoſcantur. Quando vero infers, maximum ens, eſſe maxime intelligibile; verum quidem eſt ex parte entis, non autem ex parte intelligentis: in genere namque ſpiritualium ſubſtantiarum, intellectus hominis, eſt omnium infimus, quippe, qui in cognoſcendo, à ſenſu, atque phantaſmatibus dependeat. Difficultas igitur non prouenit ex obiecto cognito, quod eſt in actu, non indigens opera intellectus agentis, de ordine, in ordinem illud extrahentis; ſed ex noſtri debilitate intellectus. Sane, ſi eſſent vniuerſalia Platonica extra animam; non opus eſſet, *3. de an. c. 18.* inquit Comm. ponere intellectum agẽtem. Forſitan, inquit Ariſt. ibidem difficultate duobus modis exiſtente, nõ in re- *2. Phyſ. com. 63. 7. met. 7.* bus, ſed in nobis eſt eius cauſa, hæc autem cognoſcendi difficultas, non paruam in rebus latitudinem habet. quædam enim comparatione ad alterum cognoſcuntur, ſicuti prima materia. Dico autem, materiam æs, formam aut figuram De cognoſcẽdo Deo. ſpeciei: ſicque per formas plane artificiales, materiæ cognitionem monſtrauit. Negatione quoq; cognoſcuntur aliqua cognoſcuntur per effectus, quę certe magis minuſq; fuerint ſenſata, eo plane magis, minuſq; cognitu ſunt difficilia. Manifeſtum eſt, inquit, quod ſi aliquis ſenſus defecerit, neceſſe ſit, & ſcientiam deficere. quum autem maxima entia à ſenſibus quam remotiſsima ſint, non eſt mirum, ſi cum caligine illorum ſit nobis ingeſta cognitio. 4. Ad 4. generatio, ſeu reductio intellectus poſsibilis, ſecundum habitum ſibi conuenientem, eſt intelligenda; aeris enim generatio, etiam ſi ad perfectum ſui peruenerit ſtatum, nondum tamen illud efficere poteſt, vt ignis perfectionem aſcendat: ita, intellectus perfectio per habitus acquiſitos, licet congruentem ſibi ſpecierum, atque habituum generatione in ſortiatur; eo tamen perfectionis hac in vita aſcendere nequit, vt ſubſtantias ſeparatas quidditatiue intelligat. Præterea, ſubſtantias intelligere ſeparatas, non ſequitur alicuius generationem intellectus, neque ſemper, neque in pluribus. Porro omnes rerũ generationes à cauſis ſunt determinatis, quæ ſemper, vel in pluribus, ſuos ſequuntur effectus. Ad confir. dico, intellectum noſtrum eſſe omnia, quorum ſimilitudines per phantaſmatum miniſterium recipere poteſt. ſed huiuſmodi ſpecies, à phantaſmatibus abſtractæ, ſeparatarum nequeunt eſſe ſimilitudines ſubſtantiarum. Ad 5. licet, intellectus 5. conformitatem menſuræ, ipſamque menſuram intelligat; id tamen non ſine magna caligine efficit: ænigmatice namque cognoſcit magis, quam ſpecifice. Nam ſi imago Dei in homine, Deum perfecte repræſentaret, tunc ſane, ſicut naturali ratione ſeipſum, ita proculdubio Deum cognoſceret. ſed *magna eſt differentia,* inquit Aug. 15. *de trinit. trinitatis diuinæ ad noſtram trinitatem. trinitatem enim in nobis videmus; illam vero, quæ eſt diuina, intelligimus, ſeu potius credimus, quam videmus.* *Trinitatis diuina & noſtra magna differentia.* Arguis, Deus eſt in nobis, ergo vt forma intelligibilis: modus rauera mentis noſtræ, eſt ipſa intelligibilitas. Reſp. quãuis in mente noſtra ſit Deus; non opus eſt tamen, vt in ea ſit ſemper, vt forma intelligibilis; ſed ſufficit eſſe, ſicuti in cæteris creaturis, nempe tanquam dans eſſe, & vitam: quod quidem diuerſimode rebus communicat omnibus. Intellectus igitur humanus, corpori coniunctus, quidditatiue, ſubſtantias ſeparatas intelligere nequit. Ad 6. difficilior eſt ab- 6. ſtracta intelligere, licet ſint in actu, quam abſtrahere à potẽtia in actum, atque ita abſtracta intelligere; ſuperant enim illa noſtræ in corpore capacitatem mentis, hæc autem minime; ideoque illa ad intelligendum difficiliora, hæc autem faciliora ſunt.

QVÆSTIONIS SECVNDÆ
CAP. I.

Si Deus non cognoſcitur in hac vita, minus cõnoſcetur poſt hanc vitam.

POſſet aliquis ſic arguere, atque multorum rationibus niti, quæ veriſimiles videntur: ſi anima corpori coniuncta, ſubſtantias ſeparatas intelligere 1. nequit, nec etiam ſeparata. Patet, aut enim illas per eſſentiam, aut per earum ſpeciem cognoſceret. Sed primum ſtare non poteſt, quia ſubſtantiæ ſeparatæ eſſentia, ab anima ſeparata diſſentit. Neque alterius pars disiunctiuæ vera eſſe cognoſcitur: à ſimpliciſsimis enim rebus, cuiuſmodi ſunt ſubſtantiæ abſtractæ, fieri abſtractio non poteſt. Species profecto abſtracta ſimplicior eſt eo, ex quo fit abſtractio: atqui Deo nihil eſt ſimplicius: nulla igitur Dei conuenit abſtractio fieri his, qui in cœlis morantur, ſed Dei potius intuitiua cognitio. Sed hæc fieri nequaquam videntur: nullo igitur modo, quoad ipſius quidditatem pertinet, Deus cognoſcitur. Item, intellectus humanus vel ſenſu cognoſcit diuinas 2. illas, atque eminentes ſubſtantias, vel intellectu: non ſenſu, quia ſubſtantiæ profecto ſeparatæ ſenſu non ſunt percipiendæ, à ſenſu enim obiecto remotiſsimæ ſunt neq; intellectu, nam ſingularium non eſt intellectus, ſed vniuerſalium. ſubſtantiæ vero ſeparatæ ſingulares ſunt, & nõ vniuerſales ſubſtantiæ. Itẽ, ſi ſubſtantiæ ſeparatæ, quid nominis tantũ, non 3. autẽ quid rei cognoſcantur, vt quidã dicunt, tunc argomẽtor, hoc eſſe impoſsibile: definitio. n. rei manifeſtat, atq; aperit naturam. ſed ratio, quam nomen ſignificat eſt definitio, teſte philoſ. patet ergo, nomina ſubſtantiis impoſita ſepara- 4. met. 18. tis, illarũ ſignificare naturã; atq; non ſolum quid nominis, ſed quid ſint ẽt intelligi poſſe. Itẽ, quoties de aliquo cognoſcimus ſecundũ ſe, & non per accidens, ſi eſt, quid ſit quoq; 4. cognoſcamus neceſſe eſt, vt phil. 2. poſteri. clariſsime teſtatur. ſed eſſe quidẽ ſubſtantias ſeparatas ſcimus, idq; non per accidens,

Da cognoſcendo Deo.

accidens; nam de accidente non eſt vera ſcientia: quid ergo illæ ſint cognoſcimus. Præterea, ſi cognoſcimus illud, quod prædicatur in quid de aliquo; igitur quidditatiue illud cognoſcimus: quid enim rei quidditatem ſignificat. ſed de ſubſtantijs plane ſeparatis prædicata ſubſtantialia cognoſcimus, vtpote, quod ſint entia æterna, tempori non ſubdita, incorporea, atque ſimilia: quidditatiue ergo in hac vita à nobis intelligi poſſunt. Denique, in conceptibus neceſſe eſt dare ſtatum, ne proceſſus ſit in infinitum: ſed conceptus, ſcilicet quando ſapientem intelligo, non quieſcit, quoad vſque ad conceptum aliquem quidditatiuum ventum fuerit: quidditatiue ergo primam ſubſtantiam hic intelligere poſſumus, quippe, qui ad quidditatiuum ipſius peruenire poſſumus conceptum.

5.

6.

C A P. II.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. animam ſeparatam per ſpeciem atque ſimilitudinem, ſubſtantiam ſeparatam cognoſcere aſſerimus, quæ profecto ſimilitudo ab illis abſtracta non eſt, ſed impreſſa potius animo cognoſcentis: etenim, ſi res cognita fuerit in cognoſcente atque intelligente ſimplicior; tum ſpecies, qua res intelligitur in mente intelligentis, immiſſa eſt magis quam abſtracta, & ex conſequenti, re cognita nequaquam immaterialior reputatur. ſecus autem eſt, quando cognoſcens à re, illam abſtrahendo aſſumit: eſt enim tunc ſimplicior in cognoſcente, quam in re, quæ per eam cognoſcitur.

2. Ad 2. dicimus, intellectu, diuinas nos fore ſubſtantias cognituros: & cum inſers, intellectum eſſe vniuerſalium: Reſp. ſingularia, quorum natura per materiam minima indiuiduatur, veluti ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, vt dicitur 12. met. intellectus capacitatem in intelligendo non ſuperuincere; ſed ea duntaxat, quæ per materiam in ſuæ natura ſpeciei indiuidua conſtituuntur: noſtri ſiquidem intellectus ſpecies neceſſe eſt à materia liberas eſſe.

3. Ad 3. nominum impoſitio, quæ ex rerum pendet natura, per quam ratio rei completur, quam nomen ſignificat, ſpecifica eſt rei differentia. quæ profecto, quoniam nobis minus innoteſcunt, illarum vice accidentibus, effectibuſque nobis cognitis vtimur. idque ex parte nomine imponimus. (*2. Phyſ. & 8. met.*) Quare cum illud non ſit ipſamet ſpecifica differentia, ſed illius vicem gerens, non opus eſt ſpecificam eſſe rei naturam, ſed illud potius, quod ad illam ſignificandam imponitur. huiuſmodi autem ſunt nomina, quæ ſubſtantijs attribuuntur cœleſtibus, ideoque nominibus non quidditatiue cognoſcuntur. non enim ex parte illarum, quarum differentiæ ſpecificæ nobis incognitæ ſunt; ſed ex parte noſtra ſunt impoſita, qui ſane accidentibus vtimur, pro ſubſtantialibus rerum differentijs.

Obiectio. Sed dicis, de Deo, alijſque ſeparatis ſubſtantijs, nonnullas accepimus definitiones: ergo quidditatiue cognoſcuntur, nam definitio rei quidditatem aperit. antecedens autem patet: dicimus enim Deum eſſe, quo maius eſt nihil: ſubſtantias præterea cœleſtes eſſe immortales, æternas, & quæ ſunt generis eiuſdem.

Solutio. Deus non poteſt definiri. Sed falſum eſt antecedens, quia Deus definiri non poteſt. omne enim quod definitur, intellectu comprehenditur definientis: ſed Deus creato non poteſt comprehendi intellectu: igitur definiri non poteſt.

Obiectio. Dicis, Angeli cum habeant genus & differentiam, veriſimile eſt ergo poſſe definiri.

Solutio. non eſt dubium definiri poſſe, ſed à nobis minime, quos conſtat propria illarum ignorare differentias.

4. Ad 4. argumentum laborat in æquiuoco, falſum ſupponendo: de ſubſtantijs namque æternis quid nominis cognoſcimus, non autem quid rei, niſi ſub confuſo tantum.

5. Ad 5. verum eſt nos ſcire ſupernarum quidditates ſubſtantiarum, non autem quidditatiue: qui enim quidditatiue aliquid cognoſcit, ad vltimam vſque peruenisse rei differentiam putandus eſt: ſed illarum differentiæ vltimæ ſubſtantiarũ nobis occultæ ſunt: igitur eas quidditatiue cognoſcere nequimus. etenim, quid, biſariam accipi poteſt, quemadmodum philoſophus 7. teſtari videtur met. (*Quid biſariam accipiatur.*) vno quidem modo, quia cõmuniter de aliquo in quid prædicatur, veluti ſubſtantia de homine: atque ita per vtrumque fert, ſubſtantias intelligere ſeparatas. alio vero modo, vt idem prorſus ſit, quod quid erat eſſe; quod reuera impoſſibile eſt.

6. Ad 6. vere oſtendit entis conceptum, præcedere cõceptum ſapientis quoad noſtrum intelligendi modum: ex hoc tamen fieri non poteſt, vt quidditatiue Deum intelligemus. Quamuis enim Deum eſſe ſapientem primum, atque ſupremum intellexerimus; non ideo tamen quidditatiue ipſum cognoſcimus, quia nimirum differentias illius vltimas atque proprias apprehendere non valemus.

C A P. III.

Intellectus corpori vnitus, diuinas non poteſt ſubſtantias quidditatiue intelligere.

Da cognoſcendo Deo.

1. QVemadmodum intelligibile creatum à ſenſu apprehendi non poteſt, ob propriu quidem obiecti diuerſitatem; ita plane, imo longe magis intellectus copulatus, ſubſtantias ſeparatas intelligere nequit. conſequentia enim manifeſta eſt: maior ſiquidem inter ſubſtantias ſeparatas, atque intellectum copulatum, diſtinctæ naturæ, obiectique diuerſitas eſſe probetur, quam inter intelligibile creatum, & ſenſuum naturam. ſubſtantiæ ſane ſeparatæ æternæ ſunt & immateriales. intellectus vero humanus temporalis, & ſine ſpecie à materia aſſumpta minime intelligens. hæc ſunt certe apud philoſ. clariſſima: igitur intellectus copulatus ſubſtantias incorporeas intelligere non valet. (*12. met. & 3 de ani.*)

2. Item, ſi intellectus copulatus illas intelligeret, aut vtique per ſui ſpeciem, aut vero per ſpecies aliorum: ſed per ſpeciem intellectus fieri non poteſt; tum quia ſubſtantiæ ſeparatæ phantaſmatibus nequaquam repræſentari poſſunt; tum etiam, quia potentia paſſiua non ſuperat actiuam; ſed actiue, vt pote intellectus agens, ſine phantaſmate non intelligit: ergo. ſimile profecto erit iudicium de intellectu poſſibili: nec per aliorum ſpecies, alioqui per ſe minime intelligerentur.

3. Deinde, in ſupernarum cognitione ſubſtantiarum, humani conſiſtit intellectus beatitudo: ſed nullus intellectus (diuino tantum excepto) naturaliter ſuam poteſt habere beatitudinem: igitur intellectus humanus, ex puris naturalibus ſubſtantias non cognoſcit æternas.

4. Adhuc, vnius potentiæ naturalis, vel vnius naturæ, vnus eſt per ſe operandi modus, ſed intellectus poſſibilis, ſuum habet à natura determinatum modum operandi, nempe phantaſmata intelligere; nam internorum læſis organis ſenſuum, ſuo reuera nequit fungi officio, muneraque intelligendi; emittit enim tunc phantaſmatum adminiculum, quorum vſu atque arte intelligere conſueuerat. virtutes namque ſenſitiuæ quæ intellectui miniſtrant, ita intellectui adhærent, & illis viciſſim intellectus, vt altera non operante, altera ceſſet ab officio operandi: ſed huiuſmodi intelligendi modus ſubſtantijs non conuenit cœleſtibus: quare manifeſtum eſt, ſubſtantias quidem ſeparatas ab intellectu copulato intelligi non poſſe.

5. Præterea, quicquid per ſe intelligitur, aut quidditas eſt materialis, aut certe per ſe ſub ipſa contentum: quorum plane ſubſtantijs ſupernis, neutrum conuenire intelligimus. omne enim quod intellectus copulatus intelligit, per abſtractionem operatur. cũ autem ſubſtantiæ æternæ, nulla poſſint, neque per ſe, neque per ſuos effectus phantaſmata efficere, quippe quæ ſenſu percipi nequeunt; nec vllus ſit effectus ſit, qui illarum poſſit adæquatam præſeferre ſimilitudinem. par igitur eſt, vt nullo modo quidditatiue à copulato hominis intellectu intelligi queant.

6. Item, finiti ad infinitum nulla eſt proportio: ſed prima ſubſtantia eſt infinita, noſter vero intellectus finitus: igitur à noſtro intellectu non intelligitur.

7. Vlterius, intellectus poſſibilis, non ex ſua ſane eſſentia, ſed ex a[illegible]orum potius intellectione ſeipſum intelligit; nec ergo [illegible] ſubſtantias intelligat cœleſtes. tenet conſequentia. [illegible] ſuam dum vult naturam intelligere, ope indiget aliena: quanto magis ſi ſupernas illas mentes intelligere ſatagit, ſuis id viribus efficere non valebit. (*3. de ani.*)

8. Item, intellectus noſter cum motu & tempore intelligit: ſed Deus motum ſuperat omnem, atque tempus. igitur à noſtro non eſt intellectu perceptibilis. antecedens eſt philoſophi 3. *de anima.* conſeq. vero manifeſta eſt.

9. Item, ſicut ſe habet intellectus agens ad intellectum poſſibilem; ita plane res materialis ad rem immaterialem: ſed ſicut primum ad tertium, ita ſecundum ad quartum: intellectus vero agens, non intelligit res materiales: igitur nec intellectus poſſibilis res immateriales; plus enim diſtant ſubſtantiæ diuinæ ab intellectu poſſibili, quam intellectus agens à rebus corporalibus, ſeu materialibus.

10. Item, ſicuti impoſſibile eſt veſpertilioni in ſphæra ſolis intendere; ita ſane nobis impoſſibile eſt, dicit philoſophus, diuinas cognoſcere ſubſtantias. Ex his ergo atque ſimilibus quamplurimis, inducti ſunt nonnulli ad dicendum, ſubſtantias ſeparatas ab intellectu copulato quidditatiue nequaquam poſſe cognoſci.

C A P.

De cognoſcen. Deo.

CAP. IV.

Reſolutio dictorum.

3 de an. tex 16. Philoſophus dicit nos ignorare diuinas ſubſtantias. 3 de an. 2.

QVæſtio mota eſt à Philoſopho, vtrumne anima ſubſtantias intelligere poſsit ſeparatas, quæ profecto de intellectu à corpore ſeparato intelligenda non eſt; quippe, qui propter paſsiui intellectus corruptionem, reminiſcendi officium amittit, ſecundum philoſ. clare etiam textus hoc ipſum innuere videtur. *Vtrum*, inquit, *contingit aliquod ſeparatorum intelligere intellectum, ipſum non ſeparatum exiſtentem*: de hoc poſterius erit conſiderandum. hæc autem quæſtio, cum ad met. pertineret, in 9. met. ſoluiſſe videtur com. vltimo, vbi nos nequaquam decipi, ſed ignorare potius aſſerit diuinas ſubſtantias. Ignorantia vero noſtra talis non eſt, qualis eſt cæcitas. cæcitas enim eſſet, ſi intellectiuam vim non haberet aliquis: atque ita neque in præſenti, neque in futuro abſtractas poſſet ſubſtantias intelligere. itaque illud 2. *met.* de veſpertilione inductum exemplum, non impoſsibilitatem, authore Auerr. ſed difficultatem demonſtrat intelligendi. felicitas præterea hominis, quam in diuinarum conſiſtere aſſerit 10. *Ethi.* cognitione ſubſtantiarum poſsibilis eſt; alioqui ad impoſsibile humanum deſiderium tenderet, quod ſine dubio abſurdiſsimum eſt. ſubſtantiarum igitur ſeparatarum cognitio nobis non eſt, vt cæcitas, ſed difficilis, idque ob noſtram paruitatem atque ignorantiam: quæ profecto ex nobis magis, quam ex illis prouenit, ſurſum, inquit 2. *met. com.* 1. difficultate duobus modis exiſtante, non in rebus, ſed in nobis eſt eius cauſa. nam intellectus poſsibilis, cum virtus ſit paſsiua, actiuam, id eſt intellectum agentem non ſuperat. porro intellectus virtus agentis à materiæ conditionibus abſtrahit, atque ſubſtantiæ materialis quidditatem actu intelligibilem facit, non autem abſtractæ ſubſtantiæ: cum enim ſit immaterialis, ex ſe plane actu intelligibilis eſt. quam ob cauſam quidditas rei materialis obiectum eſt proportionatum, atque motiuum intellectus coniuncti, non autem terminatiuum. Virtus ſiquidem intellectus agentis, ad ea tantum ſe extendit, ex quibus phantaſmata effingere poteſt: poſsibilis vero ab agente mendicat, quod ſibi erit intelligendum. immaterialia autem non cadunt ſub ſenſu, nec etiam ſub phantaſia: ſola ergo ſubſtantiæ materialis quidditas, primo mouet intellectum coniunctum, non autem terminat omnino, atque expleta ctum intelligendi; fertur namque ad ſupernarum exiſtentiam ſubſtantiarum, quas certe non quidditatiue, ſed ſecundum quidditates intelligit. cognoſcere enim quidditatem, per aliquem fieri poteſt conceptum à priori, ſeu à poſteriori, quo ipſe quidditas attingitur. veluti, qui cauſam per effectum cognoſcit, cauſæ attigiſſe quidditatem videtur. Etenim effectum ſuam inferre atque monſtrare cauſam videmus: quidditatiua vero cognitio, per rei cognitæ eſſentiam fit, vel per ſpeciem ſufficienter repræſentatiuam, aut per effectum ſuæ cauſæ virtutem adæquantem. quia vero quidquid hic intelligimus, per ſpecies à phantaſmatibus aſſumptas habemus, quarum nulla ſufficiens eſt, ad quidditatem ſubſtantiæ abſtractæ repræſentandam; alterius enim rationis, atque inferioris ordinis ſunt; ideo quidditatiue non intelliguntur. Quoniam igitur hæc ita ſe habere videntur, manifeſtum eſſe puto modum intelligendi, quo intellectus coniunctus abſtractas ſubſtantias intelligit, quæque ſit cauſa difficultatis intelligendarum ſane ſupercœleſtium ſubſtantiarum: illarum ſiquidem quidditates, non autem illas quidditatiue intelligimus: quod ſi aliqui diuerſa ſenſiſſe videantur, in idem profecto recidunt, & verbis magis quam rebus diſſentiunt. Ex his patet, quid ad argumenta iam poſita ſecundum nonnullos ſit dicendum, nempe admittenda eſſe, & pro veris tenenda; intellectum copulatum, quidditatiue ſubſtantias ſeparatas non poſſe intelligere, licet earum quidditates intelligat. ergo noſter Mercurius diuinam illam lucem (quoniam manifeſtum eſt intellectum corpori coniunctum, diuinas atque abſtractas ſubſtantias contueri non poſſe) aut in extaſi, ſicut Paulus, & Moyſes, aut per claram aliquam intelligendi viſionem conſpexiſſe cenſendus eſt.

Vertus intellectus agentis & poſsibilis

Ignorantia noſtra qualis.

Illarum quidditates non quidditatiue intelligimus.

Quâ Mercurius viderit diuinam Pymandri eſſentiam.

MERCVRIVS.

Mens, Deus tuus, antiquior quam natura humida, quæ ex vmbra effluxit.

Commentum V.

PYmandrum, id eſt, Deum patrem, eſſe lumen, dictum eſt. nunc autem nobis opus eſt alterius rationem mentis, ſeu nominis manifeſtare. Ego, inquit *Pymandri Tomus Primus.* Pymander, non ſolum ſum lumen, ſed etiam mens: res quippe ſpiritualis, à corpore libera, ſimplex, æterna, atque immortalis: cui omnia perui ſunt, & nuda, in actu ſemper conſiſtens, cuius vita eſt ſumma delectatio. *Mens*, inquam, quia omnis principij ratio à me exoritur. à me verbum, quod eſt germen mentis, æterna generatione emanat: creatura vero, mundus, cœlumque profundum, cum tempore non æternaliter, ſed in tempore condita ſunt à me. Vnde Aratus poeta, quem Apoſtolus in Actis Apoſtolorum citare videtur, ita loquitur:

De mente Dei.

Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam
Ceſſant ore viri: Ioue nam ſunt omnia plena.
Atque hominum cœtus implet, ſimul æquora ponti,
Et portus: Ioue mortalis namque indiget omnis.
Eius enim genus exiſtimus.

Quam ob cauſam D. Paulus arguit Athenienſes, qui Deum lapidis ſculpturæ ſimilem eſſe dicebant. *In ipſo*, inquit, *viuimus, mouemur, & ſumus.* *Act. 17.*

Parmenidis vero ſic:

Vnde nefas it quod eſt, includi finibus vllis,
Quem nulla vnquam rerum ſollicitauit egeſtas.

Orpheus.

Et ſolum regem formatorem aſpice mundi.
Vnum, ac ſibi perfectum, ſunt omnia ab vno.

Heſiodus.

Sunt homines, diique, vna ab radice creati.

Homerus.

Iupiter ante alios, & longe plurima cernens.

Vergilius.

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Oraculum Apollinis.

Immortalis, ineffabilis, pater æterne, ſacer, ſuper mundos circumuertentes inuectus, dominator in campis æthereis, vbi poteſtatis tua robur eſt defixum: undeque omnia deſpicis. pulchris, & auribus audis: exaudi filios tuos, quos dilexiſti ad omne tempus. Tua enim ſupra mundum, & cœlum ſydereum, aurea ſemper eminet, magna, æterna poteſtas. Tu es pater, & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, exiſtens forma in omnibus formis, & anima, & mens, & concentus, & numerus.

Pythag. Craſin vocat, temperamentũ, quaſi moderamen, gubernaculumque, totius, omnium intelligentiarum ac vitarum fons. Rogatus dæmon à quodam Theophilo, an ipſe Deus eſſet, reſpondit ad hunc modum: *Eſt ſupra cœleſtem vaſtitate, deſuper fulget, motus immenſum æuum. eſt autem inter vtraque inæſtimabilis, incomprehenſibilis mens, pater magnus, cuius nomen ſermone non capitur, in igne habitans.*

Ariſt. Deus, & natura nihil agit fruſtra. noſtri melior pars eſt mens, in illo nulla pars extra mentem. Mens eſt, quia ſeipſam contemplatur, & contemplando eſt beata. vnica beatitudo eſt, quod ſeipſa fruatur. 10. *eth. Qui*, inquit, *ſecundum mentem operatur, & hanc excolit, is videtur Deo acceptiſsimus. Si qua enim cura rerum humanarum eſt diis, ſicut apparet; vtique rationabile eſt eos delectari re optima, ſibique proxima. hæc autem mens eſt: quam qui diligunt, redamari eos à diis, tanquam rerum acceptarum curatoribus, affirmant.* Addit adhuc & aliam rationem, quare Deus mens vocetur. *Mentem*, inquit, *qui dixit eſſe cauſam mundi, & totius ordinis, quaſi euigilaſſe videtur, ad comparationem eorum, qui antea temere loquebantur.* Bene profecto conſtituerunt mentem, vnde motus fuiſſet omnibus rebus. mentem namque rerum omnium dicit eſſe principium: nam cum Deo dat rerum principium; vtique etiam menti dediſſe credendus eſt, quia mens eſt ipſa Deus.

Chaldæi Vocat patricon Nun, paternam mentem: mens prima, omnia ſecundæ menti tradidit, quia omnia per verbũ ſuum Deus condidit. vnde humanum animum decerptum eſſe dixit ex mente diuina: mentem diuinam faciens implentem omnia, ſed præcipue ſapientum mentes. Ab hac mente omnium principio fulſere radij bonitatis, ſapientiæ, veritatis omnes. Sed de hac mente multa diximus in Anaxagoræ poſitione. Ex his igitur patet, quare Pymander, id eſt, paſtor humani generis ſe mentem nominet: eſt enim omnium rerum principium, omniſque generationis author; quem mente colere oportet, quum ipſe ſit mens ab omni concretione libera, æterna, actu ſemper videns, omnia ſouens, penetrans vniuerſa, ſuper omnia exiſtens, ferenſque ipſa, qui eſt beatus ſemper ſeipſo, à quo omnia, & ſine quo nihil omnia.

Quare Pymander dicatur mens.

Deus quid ſignificet.

QVÆSTIONIS PRIMÆ CAP. VNICVM.

Quare Deus vocetur mens ſecundum Theologos.

QVoniam dictum eſt ad mentem philoſophorum, quare Deus mens appelletur, deinceps videndum, quid de hoc ſentiant theologi. Inprimis autem occurrit ſententia D. Auguſt. ſic diſputantis. *Mens*, inquit, *notitia, & amor, in nobis præſeferunt Trinitatis imaginem. per mentem Deum patrem, per notitiam Deum Filium, per amorem vero Deum Spiritum ſanctum intelligendum.* Et reuera per mentem poſſumus intelligere actum primum perfectum, patris ſcilicet, reſpectu vtriuſque actus ſecundi, nempe generationis Filij, & productionis Spiritus ſancti: ille enim actus primus paternæ mentis, eſt fœcundus ad gignendum, & ad ſpirandum. hoc igitur nomen mens, rationem gerit perfecte parentis; nempe, quia perfecte includit vtramque fœcunditatem notitiæ & amoris, Filij, & Spiritus ſancti In patre nempe non ſolum eſt fœcunditas ad generandum Filium, verum ad ſpirandum Spiritum ſanctum: & hoc quidam à ſe. Nam ſi pater fœcunditatem ſpirandi haberet ex Filij productione, illam à ſe non haberet, ſed ab alio: ſed omnia pater habet à ſeipſo: igitur vtraque fœcunditas eſt in patre, & à ſe quidem. Quod ſi vnam tantummodo haberet, puta notitiæ; dubio procul non haberet perfectiſſimæ mentis rationem, quippe quæ altera careret fœcunditatis poteſtate: Mens igitur pater Deus, vtraque eſt fœcunditate pleniſſimus. Gregorius Nazianzenus: *Deus*, inquit, *inſtar mentis intelligitur, idque ſubobſcure, & perexigue: non ex ijs quæ in ipſo, ſed quæ circa ipſam ſunt, prinſquam teneatur, effugiens, & antequam cognoſcatur, euaneſcens, tantiſper illuminans id, quod in nobis principatum habet.* Vocatur enim mens, qui ſola mente cognoſcitur, ſola mente cernitur; tametſi à mentibus creatis perfecte comprehendi non poſſit. Eſt enim mens penitus incomprehenſibilis, infatigabilis, incircumſcripta, illimitata, omnia replens, per omnia means, infinita, æterna. *Inter appellationes Dei* (inquit idem) *eſt hoc nomen mens: quam quidem nos mentem non concipimus, niſi in aliqua reſidentem: cuius agitationes ſunt cogitationes. nunc aſſentientes, nunc dubitantes: ex quibus Deo nihil tribuendum eſſe ſcimus. nam in hoc mens noſtra laborat, vt corporeis vinculis abſoluta, demum. nuda, & corpore rebus carentibus interſit, etiamſi per paruum temporis ſpatium hoc illi liceat habere: Deo ſiquidem & prima cauſa amore, & cognitione atdet rationale natura omnis.* Damaſcenus dicit Deum eſſe rem infinitam, interminatam, infiguratam, intangibilem, inuiſibilem, ſimplicem, incompoſitam: ſed huiuſmodi conditiones, atque naturæ, Deo optime attribui poſſunt: igitur, Deus eſt mens, id eſt, incorporeus, quia nullum corpus eſt infinitum, interminatum, infiguratum, intangibile, inuiſibile, ſimplex, incompoſitum. Deus vero eſt huiuſmodi: ergo. Item, quicquid circumſcribitur, & paſsionibus eſt obnoxium eſt, non eſt immutabile: Deus autem eſt immutabilis: igitur Deus non eſt corpus; & conſequenter Deus eſt mens, & non corpus: non qualiſcunque mens, ſed ſicut dictum eſt, ſcilicet, ſtabilis, ſupereminens, ſupra ens, ſupra eſſentiam, ſupra cognitionem, ſupra omne quod intelligi, aut cogitari poteſt, ne dicam eſſe.

9. de Trin. cap. 4. Mens ſignificat perſonam patris

Nazianzenus orat. de nat. Dom. noſtri.

Idem lib. 2. de Theolog.

Damaſcenus lib. 1. cap. 4.

Deus incorporeus.

MERCVRIVS.

Deus tuus, antiquior quam natura humida, quæ ex tenebris apperuit.

Commentum VI.

EGO, inquit Pymander, *ſum lux, mens, & Deus tuus*: quod ſane nomen in latinum ex Græca eſt appellatione tranſlatum, θεὸς, id eſt, timor, quod eum colentibus ſit timor. Porro Hebræi, qui in Dei nominibus ſunt prudentes, Deum nomen habere non poſſe aſſerunt; cuius nos cognitionem obtinere plenam non poſſumus. Nam, ſi ſubſtantiam ipſius, nomen ſignificat, illius autem, cum ſit infinita; profecto nomen inueniri non poteſt, quo, diuina proprie ſit appellanda maieſtas. Omnia igitur illius nomina attributa potius, quam ſubſtantialia eſſe affirmant excepto quatuor literarum nomine, quod ſoli diuinæ conuenit trinitati. huius etymologia neſcitur, nihilque cum alio participat; ideo non dicebatur, niſi in ſanctuario à ſacerdotibus ſanctificatis, & ſolum in benedictione ſacerdotis, & tunc etiam à ſacerdote magno, & in die ieiunij ſanctificationis glorioſæ, *Numeri, c.* 5 Dicunt autem nonnulli generans ſignificare, alij vero eſſentiam, ſiue quia dat omnibus eſſe: alij, vnus & omnia, ſiue vnus omnia eminenter continens. Hoc autem nomẽ eſt ineffabile, cuius nominis literę, etſi quoad numerum quatuor, in veritate tamen non ſunt niſi tres, ſcilicet, *Iod, He*, & *Van*: ex eo autẽ quod (*He*) ſecundo ponitur, & quarto loco, quatuor eſſe cẽſentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas deſignant hypoſtaſes. Nam prima quidẽ, ſcilicet (*Iod*) quæ principium interpretatur, rectiſsime in diuinis patrem inſinuat, à quo omnis emanat principij atq; originis ratio. *Ha*, quæ eſſe, vel viuere ſignificat, filium oſtendit, per quẽ omnia quæ ſunt eſſe cœperunt, & quod factum eſt, in ipſo vita erat. *Van*, eſt copulatiua particula, quæ Spiritum ſanctum exprimit, qui plane patris, ac filij nexus nuncupatur. In illis autem literis, ſecunda geminatur. quia vtiq; ſecunda perſona in trinitate, duplicem habet reſpectum: Pater enim eſt perſona producens, non producta: Spiritus autem ſanctus, perſona producta. & non producens: ſed filius, eſt perſona producens, & producta: non immerito igitur in nomine illi admirabili, ineffabilique ipſius litera geminatur. Hoc autem nomen (*Ie-houa*) vnde falſo aliqui putant Iouis nomen irrepſiſſe; cum literæ bene punctatæ, non Iouam reddant, ſed *Ie-houa* efficiant, diuinam, vt diximus, ſignificat naturam, ſine mixtura, creaturæque communione. Non ſic (*Adonai*) quod à verbo *Adon*, quod eſt dominus deriuatur. *Agla*, id eſt, æternus *Sadai*, id eſt, ſufficiens, quæ interdum creaturis communicantur. Nomen (*Ehie*) vel (*Eheieh*) id eſt, qui fuit, eſt, & erit. hoc reuera nomen (qui eſt) Deo aptiſsimum eſſe, theologi affirmant; comprehendit namque, veluti quoddam pelagus ſubſtantiæ diuinæ infinitatem: quodlibet enim alio nomine determinatur aliquis ſubſtantiæ rei modus: ſed hoc nomen, qui eſt, nullum modum eſſendi determinat; ideo ipſum nominet pelagus ſubſtantiæ infinitum. Præſens etiam eſſe, non præteritum, atque futurum ſignificat, quod ſolius Dei eſt proprium. Inſuper non formam aliquam, ſed ipſum eſſe oſtendit, idcirco Deo aptiſsime tribuitur, cuius eſſe ab eſſentia non diſſentit. Bene ergo dictum eſt Moyſi, Dei nomen ſcire cupienti, *Ego ſum, qui ſum*, vel ego ero, qui ero, vt aliqui interpretantur. *Ille*, Mercurio ait, *ego ſum Deus tuus*: de cuius certe nomine, ipſe Mercurius dicit, nomen illius non poſſe humano ore effari. Et Delphicus Apollo, cuius nomẽ, nec verbo capiendum: Tu, inquam, dicis mihi, ego ſum Deus tuus; ſed vellem ſcire quid ſit Deus meus. ſed ſolus es domine, qui penuria ſermonis comprehendi nõ potes. *Quid ſit Deus* (inquit Dionyſ.) *nec intelligitur, neq; dicitur, neque nominatur. nec eſt aliquid eorum quæ ſunt, neque apprehenditur in aliquo exiſtentium. in omnibus enim omnia eſt, & in nullo nullum.* vnde Deus, nihil eſt omnium, & Deus eſt omnia. Deus nullum nomen habet, Deus habet omne nomen. *Deus vnus eſt*, inquit Mercurius, vnus autem nomine non eget; eſt enim qui ſine nomine eſt: Deo igitur nomen non eſt, quia vnus eſt. Et iterum, *ineffabilis eſt*, inquit, *ſolo ſilentio prædicãdus*. Propterea Plato tantam eſſe ait vim Dei, atq; maieſtatem; vt eum nec mẽte concipere, nec verbis enarrare quiſquam poſſit. *Ego*, inquit, *ſum Deus, antiquior quam humida natura*, quod e heos dicunt nonnulli: ſiquidem creaturam, creatori coæquari indignum eſt. *Antiquior igitur ſum*, tum naturæ dignitate, antiquitateque; tum etiam temporis diuturnitate: quippe cum omnia ſint à me, cœlum, tempus, omniſq; natura, & ego ante omnia: quæ profecto humida natura, ſiue indigeſta rerum moles, *ex vmbra effinxit, ſiue ex tenebris apparuit.* Tenebras, ſeu vmbram vocat, informem rerum naturam. quæ poſtmodũ indiſtinctas rerum ſpecies, diſtincte, ornateq; viſa eſt. Itaque ô Mercuri, inquit Pymander, *Ego ſum lumen*. quippe. qui omnia lumine mei fulgore illuſtro, atq; foueo: *mens*, quia omnia penetro, ab omniq; mixtura liber ſum, & meipſo beatus: *Deus*, quoniam omnia poſſum, nulloq; ore effabilis: *antiquior humida natura*, vtpote æternus, omniumq; vetuſtiſsimum rerũ principium, ſempiternus, ingenitus. primus, & nouiſsimus, caput, & medium, atq; omnium finis. denique id, quo maius aliquid cogitari non poteſt, quo perfectius, atque potentius, nihil eſſe poteſt.

Quid ſignificet hoc nomen Deus.

Nomen 4. literarum.

Quod Deus ſit.

Iod. He. Van.

Iehoua.

Adonai. Agla. Sadai. Ehie.

Ego ſum qui ſum.

Apollo Delphicus.

Dion. lib. 7 de diuin. nom.

Plato in Timæo.

Expoſitio tex.

QVAESTIONIS PRIMAE CAP. I.

Deum eſſe, omnibus conſtat,

POſt textus elucidationem, nõ temere quærendum venit, an Deum eſſe ſit omnibus notum. Plato, quomodo ſi Deus ſit aliquis differat, inquit: *Quem à pueritia id didicerimus: dum enim lacte nutriremur à nutri-*

Plato à pueritia didicit Deum eſſe 10. de leg.

Quod Deus ſit.

à nutricibus; ad Deos aſſirmandos animum induximus: quippe qui à matribus multa de illis voce, ſeriuque dicta, decantataque in orationibus audiuimus. Perperam igitur ſentiunt, qui Deos non natura, ſed arte, & legibus quibuſdam conſtare volunt, eoſque alios alios, prout ſinguli ſecum conſentientes lege ſanxerunt. vnde iunioribus impietas innaſcitur, vt credant non eſſe deos. Improborum præterea iniuſtorumque hominum, publice, priuatimque ſucceſſus, qui licet reuera felices non ſint, vulgo tamen felices habentur; Dei cognitionem, atque notitiam minus recte cogitantibus, confuſam reddiderunt. Autem in deos non eſſe omnino, aut humana non curare putauerunt. Porro, qui deos eſſe putant, ne facit vnquam ſponte impium quicquam, nec loquitur. faciunt autem, aut dicunt impium aliquid in deos: vel qui deos eſſe negant, vel qui etſi putant eſſe Deos; de rebus tamen humanis curare ipſos minime arbitrantur. vel tertio, quamuis & ſint, & de hominibus curam habeant; faciletamen placari eos votis, & ſacrificiis opinantur.

Quare aliqui dixerunt Deum non eſſe.

Deum eſſe. 1. Deos autem eſſe, manifeſtum eſt nam ordo vbique à ratione procedit. ſed vniuerſi diſpoſitio ordinatiſsima eſt, ſemper, & vbique talis: ab optima ergo ratione procedit. Cum autem vnum ſit vniuerſum, vnum vero ex diuerſis non fiat, niſi ab vno; conſequens eſt, vnam eſſe eiuſmodi rationem. Deinde, naturalis cuiuſque ſpeciei inſtinctus inanis eſſe non poteſt. ſed hominis ſpecies immutabiliter ad deorum religionem fertur. deos igitur eſſe, clariſſimum eſt.

Iamblicus. Vnde Iamblicus ait. Ante omnem rationis vſum, ineſt naturaliter inſita Deorum notio. imo tactus quidam diuinitatis melior, quam notitia, ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, & iudicium. *Haud quaquam ergo nos deſerit Deus* (inquit Damaſ.) *omnimoda ſui circumfuſos ignorantia: quinimo eiuſdem cognitio (quod Deus ſit) ab ipſo naturaliter inſita eſt, atque ingenita* Cicero 2. *de nat. deor. Nulla gens eſt tam fera, nemo hominum eſt tam immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio.*

Damaſ. lib. 1. c. 1.

Cicero.

Plotinus. Plotinus mentis aciem diuino centro ſemper eſſe coniunctam arbitratur; ſicut coelum inferius, coelo ſublimiori ſemper eſt vnitum, quoniam vero ratio inferior, atque phantaſia, ad vitæ ſuæ opera procliuiores, mentis aciem circa diuina laborantem non clare perſentiunt: inde eſt diuina nos non animaduertere: ſic interdum oculus aliquid præſens aſpicit, ſed quia phantaſia in aliis occupatur, non agnoſcit.

Mens noſtræ naturaliter ſemper eſt Deo coniuncta.

Adhuc, quotidie in ortu, & occaſu Solis, ac Lunæ, Græci, ac barbari, in ſecundis aduerſiſque rebus ſupplices adorant: quo plane ſigno, deos eſſe proteſtantur. Huiuſmodi autem adoratio non Solis eſt, & Lunæ, ſed deorum, quibus quotidie pro tanto luminis atque beneficij dono, gratias perſoluunt.

Platonis rationes. *Qui ergo dixerunt* (inquit Plato) *principia eſſe corporea, ignem, terram, aquam, aerem, & hæc omnium prima; verum deorum naturam ignorauerunt: quod enim poſterius eſt, id ſane prius poſuerunt. Denique, qualis anima ſit, quod ante omnia corpora nata ſit, & tranſmutationis decoriſque corporum ipſa ſit maxime omnium princeps, neſcierunt.*

4. Amplius, neceſſe eſt eum, qui ſe & alia mouere poteſt, longiſsimo interuallo præcedere: cæteros vero omnes motus, ſiue motores eſſe longe poſteriores, ſed primus motor eſt huiuſmodi: omnes igitur præcedat, neceſſarium eſt.

Decem ſpecies motus. Decem enim ſunt motus ſpecies, circuitus, localis, tranſitus, condenſatio, rareſactio, augmentum, decrementum, generatio, corruptio, mutatio, ſiue alteratio in alio ab alio facta, & mutatio ex ſe. Decimus motus eſt, quo anima & ſe, & alia mouet. hic autem motus, tam generatione, quam robore ſecundum rationem eſt primus. Nam quando aliud ab alio mouetur, idque rurſus ſemper ab alio; primum dicendum non erit, cum ab alio mouetur: antiquiſsimus igitur, potentiſsimuſque motus eſt, quo aliquid ſeipſum mouet, & alia mouet, viuere autem dicendum, quod à ſeipſo mouetur.

Motus potentiſſimus, quo ſe ipſum mouet.

Porro, *propter ſucceſſus improborum, deos non eſſe, aut illorum prouidentiam negare non debemus,* ait Plato: *ignoramus certe ad quid eorum progreſſus vniuerſo conducant.* Deos igitur eſſe ſatis demonſtratum eſt ex Platonis ſententia.

5. *Plotini rationes. Enn. 5. lib. 5. c. 4.* Adhuc, ſi quædam in rerum natura inueniuntur, quæ cum in ſe multa ſint, inquit Plotinus, vnus tamen participatione ſunt vnum: accipiendum profecto eſt vnum ipſum, quod non participatione, ſed ex ſeipſo ſit vnum. Ex hoc cætera profluunt, ipſo manente ſemper eodem. In numeris quidem manente vno, ſecundum ipſum fit numerus: multo ergo magis, eo manente vno, quod eſt ſuper omnia entia, reliqua fiunt, atque facta ſunt. vnde quemadmodum in numeris, ſpecies vnitatis, principij numerorum ſeruatur, neque ſinguli ſequentes numeri vnitatem æque participant; ſic & in ordine rerum, vnumquodque ſequentium veri illius, primique entis ſpeciem aliquam habet; & in numeris quidem, vnitatis participatio, quantitatem in numeris producit; hic autem vnius veſtigium, eſſentiam rebus impreſsit, adeo, vt ipſum eſſe, veſtigium ſit vnius. Ex rerum ergo multitudine, Deum eſſe cognoſcimus.

Quod Deus ſit.

6. Adhuc, omne productum, ab aliquo producitur, quia nihil ſeipſum producit; ſed aliquid eſt, quod nõ eſt ab aliquo productum, quia nimirum in eſſentialiter ordinatis non eſt progredi in infinitum: vnum eſt ergo ens improductum, quem Deum vocamus. Nam productorum vniuerſitas, aliquo indiget extra ſe exiſtente: illud autem, aut eſt cauſatum, aut non. ſi cauſatum, de numero eſt ergo productorum, atque ita non erit extra vniuerſitatem cauſatorum collocandum, vt ſit igitur extra productorum multitudinem, improductum ſit, neceſſe eſt: ſed hoc Deus eſt.

7. Item, quæ inordinate fiunt, à caſu vel à fortuna fiunt, 2. *phyſ.* ſed pulcherrima gubernatio mundi, non ſolum non inordinate, ſed maxima cum ordinis pulchritudine fit, ſuis vicibus, temporibuſque, vniformiter ſeruante naturæ leges, atque præcepta: mundi ergo gubernatio, Deum eſſe clariſsime oſtendit. Omnis enim ordo à ratione eſt. qui ſi fuerit non interceptus vſquam, & vnquam, à ratione, & quidem potentiſsima oritur, quæ ipſum immutabiliter conſeruat: rationi namq; conuenit, ordinem conſtituere, immobiliter vero conſtitutum conſeruare, non cuiuſcunque, ſed potentiſsimæ eſt rationis. ſed huiuſmodi ordo in mundo cernitur: à diuina ergo proficiſci, neceſſe eſt ratione. Etenim ſicut ex motib. & adminiſtratione corporis, animam, quam non videmus, eſſe intelligimus; ſic ex adminiſtratione totius mundi, & regimine omnium creaturarum, Deũ eſſe cognoſcimus.

8. Amplius, omne quod mouetur à ſe, diuiditur in partem motam, & in partem mouentem 8. phyſ. ſed natura coelorum mouetur à ſe. igitur in partem motam, atque mouentem diuiditur. Sed illa virtus mouens non poteſt eſſe corpus, neque à corpore dependens, alioqui eſſet corruptibilis. datur ergo tertia ſubſtantia æterna, inſenſibilis, independens. Vnde aliquod eſt mouens, inquit Auicenna, à ſe, hoc eſt, independenter: igitur illud eſt extra magnitudinem. Antecedens patet, quia in eſſentialiter ordinatis, non datur proceſſus in infinitum, vt dictum eſt. Conſeq. tenet. Omne reuera corpus, vel virtus in corpore mouet dependenter, vel à partibus, vel ab aliquo alio: aliquod ergo mouens, eſt à nullo dependens, à quo in cæteris aliis ipſum eſſe, viuereque dependere, ait philoſ. & aliis quidem clarius, aliis vero obſcurius. Hoc autem primũ, atque ſummum ens, quod nunquam ſeneſcit, nullius prauitatis eſt particeps, neq; bonorum alicuius indiget.

Auicen. 8. met. c. 3.

Ariſt. 1. cal. com. 100.

9. Amplius, ſi iſtud, & iſtud indiuiduum, & ſic de ſingulis, ſuum appetit bonum. quanto magis omnia entia ſimul. Bonum autem vniuerſi in ordine conſiſtit, ſicut idem ait, ſed pluralitas principum mala: vnus eſt ergo princeps.

Idem 12. met. c. 52.

10. Adhuc, primum eſt cauſa medij, & medium eſt cauſa vltimi. ſed remota cauſa, remouetur etiam effectus: quare primam cauſam eſſe, opus eſt. alioqui effectus omnis periret, nulluſq; vltimus appellaretur, neque mediæ cauſæ eſſent ponendæ.

11. Præterea, ſi quædam ſunt in rebus poſsibilia ad eſſe, & non eſſe: ergo aliquod eſt neceſſarium ſemper eſſe. Anteced. manifeſtum eſt, Conſeq. autem patet. nam dato oppoſito, tunc ſequeretur nihil modo eſſe, quod falſum eſt, quod enim poſsibile eſt nõ eſſe, quandoq; non eſt. igitur ſi omnia poſsibilia ſunt non eſſe; aliquando profecto nihil in rebus extitit. quod ſi verum ſit; etiam modo verum eſt dicere nihil eſſe. Etenim quod non eſt, non incipit eſſe, niſi per aliquod, quod eſt. Si igitur nihil fuit ens; aliquid incæpiſſe, plane impoſsibile fuit: atque ita modo in rerum natura nihil eſſet. Oportet ergo aliquod ens neceſſarium in rebus inueniri. Omne autem neceſſarium, quod aliunde ſuæ habet cauſam neceſsitatis, primum dicendum non eſt. Eſt igitur aliquod, quod per ſe eſt neceſſarium, aliiſq; communicat neceſsitatis cauſam, quem Deum appellare poſſumus.

Eſſe omnino aliquod ens neceſſarium.

12. Præterea ſi in rebus aliquid eſt boni, idq; per participationem, ſimiliter pulchri, ſapientiæ, & huiuſmodi: per ſe erit omnino aliquod bonum, pulchrum, atq; ſapiens. Conſeq. patet, ex 2. *met.* in omni genere dari vnũ ſupremũ, quod ſit omnium metrum, quæ ſub illo genere cõtinentur, hoc autem Deum eſſe dicimus. patet etiam hoc ex agentium natura, quæ agit propter finem: ſed quædam ſunt ſine cognitione agentia, non à caſu quidem, cum eodem ſemper modo agant, ab aliquo igitur diriguntur ad finem: & hunc nos Deum nominamus. Deum ergo eſſe, clariſsimum eſt.

CAP. II.

Deum eſſe, fide tantum conſtare.

13. Nihil eſt ponendum, niſi ſenſibile fuerit, aut ex ſenſibilibus accidentibus colligibile; quia profecto omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu ſed in rebus ſenſibilibus, earumq; accidentibus, vt dicebat Heraclitus, *nihil inueniri poteſt, ex quo æternam aliquam eſſe ſubſtantiam demonſtratiue ſtatuere valeamus:* Deum igitur eſſe, fide

Heraclitus.

Quod Deus ſit. potius, ac probabili quadam coniectura, quam demonſtratione cognoſcimus. Sane ſenſibilis ad inſenſibile, viſibiliſq; ad inuiſibilia nulla eſt proportio. Porro ad diſtinctam alicuius notitiam, ducit nihil niſi illi æquatur, ad quod adducit. ſed nihil Deo æquari poteſt, tum quia infiniti nulla eſſe poteſt imago, tum quia omnis ſpecies, atque creata ſimilitudo, creaturæ potius eſt, quam creatori cognata, atque affinis: patet ergo. Deum non eſſe naturaliter cognoſcibilem.

Obiectiones. Sed dicis, motus circularis eſt perpetuus, vt dicitur *7. & 8. phyſ.* alioqui ante primum motum, eſſet motus: igitur motor eſt æternus. Item, ſi tempus eſt perpetuum, vt quartus refert phyſicorum liber: motum quoque æternum fore, neceſſe eſt, & ex conſequenti mobile, atque motorem.

Solutiones. Verum, vt ita dicam, ſomniant magis, qui talia ſentiunt, quam demonſtrant: nam motum non eſſe æternum, ſuperius dictum, illumque per accidens ad mobilium vel inchoationem, initium ſumpſiſſe aſſerimus, in mouentibus præterea datur proceſſus in infinitum; cuius oppoſitum demonſtratiua oſtendi non poteſt.

2\. Amplius, omnis demonſtratio, aut eſt per cauſam, aut per effectum, aut per cauſam remotam: ſed Deum eſſe, nulla iſtarum demonſtrari poteſt. non enim per cauſam, cum Dei nulla ſit cauſa, aut ſi fuerit, nobis plane poſterius innoteſcit. neq; per effectum, quia tunc eſſet petitio principij: Deum ſane æternum eſſe, non niſi per effectum probari poteſt æternum: atque ita ſupponitur eſſe, quod erat demonſtrandum. neque per cauſam remotam, quia ad ſolas pertinet concluſiones negatiuas. igitur Deum eſſe, demonſtrari non poteſt.

3\. Item, Quod in infinitum captum ſuperat intelligentis; ad illud intelligendum nullo modo poteſt naturaliter attingere, cum nullam habere poſsit æqualitatem: intelligentie vero ad intelligibile aliqua debet eſſe proportio, intelligibilitatis ſaltem. ſed ille lucem habitat inacceſsibilem: à ſolo ergo intellectu diuino, naturaliter eſſe cognoſcitur, ab alijs vero per gratiam tantum. Plus namque diſtat, vt paulo ante diximus, intelligibile increatum, ab intellectu creato, quam intelligibile creatum à ſenſu. Senſus autem cum ad in intelligibile creatum capiendum attingere non poſsit; multo minus increatum intelligibile eſſe, animus noſter intelligere nequit.

4\. Item, ſi Deum eſſe omnibus conſtat, profecto illum eſſe neceſſe erit quoddam ens independens, primum, atque æternum. Tunc ſic, aut huiuſmodi ens erit à ſe, & quidem effectiue, aut ab alio. non ab alio ſane, quandoquidem primum, atque independens, ab alio eſſe non poteſt. nec etiam à ſe, quia nihil ſeipſum generat. nec à ſe, vt finis: quemadmodum enim nihil efficit ſeipſum; ita profecto nihil eſt finis ſui. Non à ſeipſo materialiter, vtpote ens, in quod materia cadere non poteſt, neque à ſeipſo formaliter: vnumquodq; enim eſt ens ex ſe formaliter, ex quo Deum non eſſe naturaliter cognoſcibilem, clariſsime patet. Quod ſi eſſet, aut plane neceſſario ageret, atque ita in vniuerſo contingens eſſet nihil: aut contingenter, vnde prorſus omne neceſſarium deſtrueretur: quorum vtrunque falſum eſſe, omnibus patet.

Obiectiones. Sed dicet aliquis, certum eſt in rerum natura dari nonnullos effectus. tunc quæro. aut huius effectus ſunt à ſe, aut à nullo, aut vero ab alio. non à ſe, quia, vt diximus, eſſet ſui ipſius cauſa. nec à nullo; cum non ens, entis cauſa eſſe non poſsit. Ab aliquo ergo ſit, neceſſarium eſt.

Neceſſe eſt dari vnam cauſam primam. Sed tunc de illo principio effectiuo ſimilis erit quæſtio: à quo nam ſit. quare ad vnum deueniendum eſt principium, quod eſt omnium cauſa, finis, & exemplar, in quo omnia eminentiſsime continentur: Alioquin eſſentialiter ordinatis, eſſet proceſſus in infinitum: quod certe eſt impoſsibile. Id autem ſic manifeſtum fieri poteſt.

Ratio prima. Conditarum rerum vniuerſitas, ab aliqua profecto cauſa eſſentialiter dependet: ſed huiuſmodi vniuerſitas eſt condita, ſeu cauſata: ab aliqua ergo cauſa proficiſcitur. ſed extra rerum vniuerſitatem illa conſtitui non poteſt, niſi circulus contingat in cauſis, aut idem ſit cauſa ſui, quorum neutrum eſt admittendum: in eſſentialiter ergo ordinatis, vna eſt prima cauſa independens: vel rerum vniuerſitas non erit cauſata, aut circulus in cauſis inuenietur, vel denique idem cauſabit ſeipſum.

2\. Adhuc, cauſæ eſſentialiter ordinatæ ad effectum producendum, neceſſariæ ſunt: ſed illæ per ſe ſunt infinitæ: actu ergo adeſſe cauſas infinitas ad alicuius effectus productionem oportebit, quod reuera falſiſsimum eſt.

3\. Item, in eſſentialiter ordinatis, prius inuenitur, et poſterius, alioqui ordinis ratio penitus periret: prius enim eſt, quod primo cognoſcitur eſſe propinquius. Porro in proceſſu, qui in infinitum tendit, prius atque poſterius inueniri non poſſunt, infinito namque huiuſmodi aduerſantur: in eſſentialiter ergo ordinatis, proceſſus in infinitum minime inuenitur.

4\. Effectus præterea aliquis infinitos certe reſpectus haberet reales, vtpote ad infinitas cauſas relatiue: atque ita à priori perfecte cognoſci non poſſet. Sane cauſæ infinitæ nullæ peruiæ ſunt intellectui creato.

Quod Deus ſit. Solutio iſta. Sed his reſpondere, non erit difficile: eſſentialiter enim ordinata, ſi ad aliquod vnū, atque primum principium habitudinem habeant, illudque reſpiciant, veluti vnicum, atque primarium ordinis fundamentum; abſq; dubio, quæ hactenus recitata ſunt argumenta veriſsima ſunt. ſecus autem res ſe habet, ſi alia ordinis ratio habeatur, nempe diuerſas rerum naturas inueniri, quarum vna, cum altera ſit nobilior, & ordinis, & entitatis, ſua profecto inferiori principium eſſe dicitur: ſicq; ignobiliorem ſemper à ſua dependere nobiliori, idq; in infinitum, vnde ſit aliquis circulus, quo illud euitatur abſurdum, vt idem ſcilicet non ſit cauſa ſui, atque à ſeipſo. Ex quo patet, quod conditarum vniuerſitas rerum, non ſit aliquod vnum eſſentialiter, quaſi ab vna dependeat cauſa extrinſeca; ſed potius vnum; quia quælibet illius pars à ſuperiori, nobilioriq; cauſalitatem habeat, atque entitatem. Prior itaque cauſa, atque ſuperior, maioris eſt perfectionis, nec ideo ab alijs infinite diſtare debet, quemadmodum in numeris, vnus eſt altero ſuperior, idque in infinitum: nullus tamen ab alijs diſtat in infinitum.

2\. Nec obeſt illud, infinitas cauſas ad effectum producendum eſſe neceſſarias: tum quia non minus refert, vnam ſane cauſam infinitam, Deum ſcilicet, in producendo huiuſmodi effectu, neceſſariam eſſe, ac infinitas: tum quia immediata, ad id efficiendum ſufficit cauſa, quamuis ipſa à ſua producta ſit ſuperiori atque nobiliori.

3\. De infinitarum quoque cognitione cauſarum ſimile erit iudicium: æque enim impoſsibile eſt vnius cauſæ, & quidem infinitæ immenſitatem comprehendere, & eiuſdem generis infinitarum. Verum ſane infinitum altero maius non eſt.

4\. Soluitur quoque illa, quæ de ordine recitata eſt difficultas: ſaluetur ſiquidem in rebus ampliſsime eſſentialis ordinis ratio, etiam ſi non fuerit vna prima omnium cauſa efficiens, finalis atque eminentiſsima: vna quoque plane à ſua pendet ſuperiori, idq; in infinitum. ex quo patet, vnum eſſe omnium principium, nempe Deum, fide conſtare potius, quam demonſtratiua ſcientia, vt quidam ſpeculatiui dicere videntur, prior tamen opinio communior eſt & verior.

CAP. III.

Deum eſſe, eſt per ſe notum.

Propoſitio per ſe nota. Voniam audiuimus rationes vtriuſque partis, operæpretium erit, ad meliorem huius quæſtionis declarationem, nonnihil addere, in primiſque non ignorare, quid ſit propoſitio per ſe nota; ſic enim lucidius clariuſque intelligemus, quomodo Deum eſſe ſit per ſe notum. Porro ea dicitur propoſitio per ſe nota, quæ non per aliam propoſitionem, ſed per ſuos terminos proprios in intellectu, huiuſmodi terminos concipiente, euidentem cauſat veritatem. quod ſi ab aliquo non percipiatur intellectu, non minus tamen eſt propoſitio per ſe nota. exempli gratia: Homo eſt animal rationale, quoniam ex proprijs terminis cognoſcitur: eſt propoſitio per ſe: quia quantum ad ſe ſpectat, nata eſt facere intellectui ſe concipienti ſuæ veritatis fidem. namque quæcunque propoſitio per ſe nota, cuicunque intellectui eſt per ſe nota, licet non ſit actu cognita, quantum tamen ad illius terminos ſpectat, eſt euidenter nota.

Deum eſſe non eſſe per ſe notum. Porro Deum eſſe, eſt per ſe notum, accipiendo Deum ſub propria ratione Deitatis, nempe pro hac eſſentia; vt à Deo, vel à beatis cognoſcitur: iſta enim extrema, ſcilicet Deus, & Eſt, nata ſunt, euidentem reddere illam propoſitionem, Deus eſt, cuilibet perfecte ipſam apprehendenti, ſcilicet intellectui diuino, & mentibus beatorum. propterea eſt propoſitio immediatiſsima, ad quam omnes enunciationes, quæ de Deo fieri poſſunt, quomodocunque concepto reſoluuntur: ſecus vero res ſe habebit, ſi Deus ab intellectu apprehendatur, vt ens infinitum, vt ſummum bonum, & huiuſmodi; tunc ſane per ſe notum dici non poteſt.

Prima ratio. In cauſa eſt, quia propoſitio per ſe nota, cuilibet intellectui ex terminis cognitis innoteſcit, ſiue eſt per ſe nota ſed hæc propoſitio, Ens infinitum eſt, non eſt ex terminis omni intellectui euidens: terminos enim propoſitionis prius concipimus, quam ipſam per demonſtrationem ſciamus, vel eam credamus. atque ita ex terminis nobis euidenter notam non eſſe, conſtat ſatis.

2\. Item, illa propoſitio non eſt per ſe nota, cuius termini immediate non cadunt ſub ſenſu: ſed termini huius propoſitionis, Deum eſſe, ſunt huiuſmodi: ergo quod prius.

3\. Item, omne quod per demonſtrationem haberi poteſt, non eſt per ſe notum: quandoquidem per ſe notum ex proprijs terminis cognoſcitur. ſed Deū eſſe demonſtratur in 8. phyſ. & 1. met. Auicen cap. 1. ergo idem quod ſuperius.

4\. Item, nihil eſt per ſe notum de conceptu non ſimpliciter ſimplici, niſi partes illius conceptus ad inuicem vniri, ſit per ſe notum:

ſed

Deum eſſe vnum. Sed nullus conceptus Deo proprius, & non conueniens creaturæ, quem nos de ipſo habemus, eſt ſimpliciter ſimplex; nec enim omnino eſt, partes illius conceptus ad inuicem vniri: ergo Deum eſſe non eſt per ſe notum. Sed poſſet aliquis

Argumenta.

1\. ſic arguere. Illud eſt per ſe notum, cuius notitia omnibus naturaliter eſt inſerta, 1. *met.* ſed eius, quod eſt Deum eſſe, notitia omnibus naturaliter eſt inſerta, vt dicit Damaſc. *lib. 1. cap. 1.* ergo &c.

Solutio. Soluitur. Illa propoſitio, cognitio Dei eſt omnibus naturaliter inſerta, bifariam intelligitur: vno quidem modo pro cognitione actuali, & id Damaſceno nō probatur: *Nemo, inquit, in eodem cap. Deum nouit, niſi in quantum ipſe Deus reuelauerit*: Alio modo accipitur pro potentia cognitiua, naturaliter nobis inſita, per quam, in quibuſdam conceptibus communibus Deum cognoſcimus: ſed tunc argumentum contra rationes propoſitas, militare nequaquam

2\. conſpicitur. Item, veritatem eſſe, eſt per ſe notum: ſed Deus eſt veritas: igitur Deum eſſe, eſt per ſe notum. maior patet ex ſuo oppoſito: ſi enim nulla veritas, igitur verum eſt nullam

Soluitur. veritatem eſſe, ergo veritas. Soluitur, veritatem eſſe in communi, eſt per ſe notum. ſed cum inſertur, ergo Deum eſſe eſt per ſe notum, non valet propter fallaciam accidentis, à ſuperiori ad inferius affirmatiue deſcendendo. Item propoſitiones, quæ habent ex proprijs terminis neceſ-

3\. ſitatem ſecundum quid, eo quod ipſi termini entitatem habeant ſecundum quid, per ſe notæ eſſe dicuntur, ſicut prima principia ſunt per ſe nota ex terminis, qui tantum eſſe habent in intellectu. multo ergo magis illæ propoſitiones ſunt per ſe notæ, quæ neceſſitatem habent ex terminis ſimplici-

Solutio. ter neceſſarijs, cuiuſmodi eſt, Deus eſt. Soluitur, propoſitiones dicuntur per ſe notæ, non propter maiorem neceſſitatem, ſed propter euidentiorem veritatem, quæ plane in hac

4 propoſitione non inuenitur eo modo, quo dictum eſt. Item, omne ſimplex, aut totaliter cognoſcitur, aut totaliter ignoratur. ſed Deus eſt, huiuſmodi, & non totaliter ignoratur: ergo totaliter à nobis cognoſcitur. ſed omne totaliter co-

Solutio. gnitum, eſt per ſe notum: ergo quod prius. Soluitur, Aliqua res duobus modis poteſt cognoſci, vel in ſe, ſine alterius adminiculo, quia ipſamet terminat actum intelligendi, & ſic nihil quod eſt realiter Deus, poteſt hîc à nobis cognoſci, ita, vt nihil aliud, quam ipſe Deus concurrat in ratione obiecti. Secundo modo cognoſcitur in aliquo conceptu ſibi proprio, & ſic cognoſcitur à nobis in conceptu, cuius partes abſtrahuntur à rebus: dico igitur ad argumentum, illud quod ſimpliciter cognoſcitur in ſe, aut totaliter cognoſci, aut totaliter ignorari; quia nihil illius latere poteſt, quin totum lateat: ſed Deus non cognoſcitur in ſe, vt dixi: ideo hæc propoſitio Deus eſt, non eſt naturaliter nota: ſemper intelligendo ſub ratione propriæ Deitatis. in hac vita, non autem ſicut percipitur ab Angelis, & ſanctis ſpiritibus, qui in illa fœlici & cœleſti patria degunt.

CAP. IV.

Deum eſſe vnum.

Rationes quod ſit vnus Deus.

EGo ſum Deus tuus, inquit Pymander ad Mercurium, antiquior quam humida natura, Deus, inquam, tuus non plures ergo dij. Sane Deus res eſt indeficiens, ſine principio, ſine fine, ſecundum omnia perfectiſſimus. Quare ſi multos eſſe ferimus Deos, in

1\. multis etiam differentiam contemplari oportebit. etenim ſi nulla in ipſis differentia extiterit; vnus plane potius erit, & non multi. quod ſi differentia in ipſis, vbi nam quæſo erit perfectio? ſiue enim ſecundum bonitatem, ſiue ſecundum virtutem, vel quæ ſunt generis eiuſdem, vnus ſubeat diſcrimen; à perfecti reuera ratione decidit; non itaque Deus erit appellandus. ſi vero per omnia fuerit identitas: vnum potius oſtendet, & non multos. Deinde, quomodo etiam ſi

2\. multi diuerſique ſint, incircumſcripti erunt, quandoquidem vbicunque fuerit vnus, nequaquam erit alter: atque ita circumſcripti, quod Dei naturæ conuenire non poteſt. vnus

3\. eſt ergo Deus. Item, ſi ad mundi regimen ſuſtinendum vnus non ſufficit, ſed multi eo opus eſt; profecto minus habere ſingulos neruorum atque virium arbitrari poſſumus: quod quidem faciunt ij, qui eſſe multos Deos volunt. ſed Deus mens æterna eſt, ex omni vtique parte perfecte conſummatæque virtutis: vnus ergo ſit neceſſe eſt, cuius poteſtas abſo-

4\. luta & perfecta retinet propriam firmitatem. Vbi præterea eſt diuerſitas, ibi ſane naſcitur differentia; ex qua diſceptatio inter eos & certamen oriatur, neceſſarium erit. ſicut Homerus inter ſe Deos finxit bellantes, cum alij Troiam capi vellent, alij vero repugnarent. diſſoluetur ergo mundus, ac corrumpetur, ob pugnam vtique gubernantium. Quod ſi

dixeris, quia quiſque parti principatur; tunc quæro, quiſ-*Deum eſſe vnum.* nam illis hanc ordinis diſtributionem diſtinxit? ſane cæteris erit potentior, quem nos Deum, eundemque vnum iure appellare poſſumus.

Orpheus. *Orpheus*, qui eſt vetuſtiſſimus Poetarum, vt traditur, Deum verum *Protogonen*, id eſt primogenitum appellat, quod ante ipſum nihil ſit genitum, ſed ab ipſo ſint cuncta generata: eundemque *Phanita*, id eſt apparentem nominat, quod cum adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit atque extiterit. cuius originem atque naturam, quia concipere animo non poterat, ex aere immenſo natum eſſe dixit. hunc ait eſſe omnium Deorum parentem, quorum cauſa cœlum condiderit, liberiſque proſpexerit, vt haberent habitaculum ſedemque communem. Carmina autem eius ſunt hæc.

Solum Regem aſpice mundi.
Vnus ex ſe natus, ſunt atque omnia ab vno.
In his ingreditur, nec quiſquam reſpicit illum
Mortalis. verum ipſe immenſus reſpicit omnes.
Iſq; bonis demptis, mala dat mortalibus atra.
Et ſæuum bellum, & lachrymas, fœdoſq; labores.
Nec quiſquam eſt alius, niſi rex is maximus. illum
Non video: circum eſt etenim caligine ſeptus.
Non ſunt mortales acies mortalibus, ore,
Cernere cum poſſunt regem, qui cuncta gubernat.
In cœlo ærato, robuſto & præſidet axe.
Inq; throno ſedet aurato, pedibusq; per ipſam
Ingreditur terram, Oceaniq; ad vltima, dextram
Porrigit vndique, montes ingentesq; tremiſcunt.
Flumina, & cani fluctus, æquorq; profundum.

Sybilla quoque, quam Iuſtinus Philoſophus vocat vetuſtiſſimam: *Vnus Deus ſolus eſt*, inquit, *ſupra omnem maieſtatem ingeneratus, omnipotens, inuiſibilis, videns ipſe omnia, ab omni mortali corpore non viſus.* cuius carmina:

Sunt homines illi vere in tellure beati,
Qui magnum coluere Deum, & cecinere priuſquam
Ad potumq; cibumq; adeant pietate decori.
Qui delubra oculis mox auferre videntes
Atque aras, lapides, vita, & ratione carentes,
Sanguine pollutas animantum pecudumq;
Cæſorum, vnumq; Dei aſpiciunt decus ingens.

Phocylides. Phocylides è priſcis illis ante Platonem poetis, vt refert Suidas, de ſingulari Deo ſic ſcripſit.

Eſt vnus, ſapiensq; potens Deus, atque beatus.

Putat autem Suidas ex verſibus Sibyllinis hæc Phocylidem deſumpſiſſe.

Vnus ſolusq; eſt Deus, maximus ingenitusq;
At Deus eſt vnus, cunctis altiſſimus idem:
Sed Deus eſt vnus, ſummus, qui ſydera fecit,
Cœlum, phœbeiumq; iubar, lunæq; nitorem,
Frugiferam & terram, ponti fluctusq; tumentes.

Sane, ſi Deus non ſit vnus, Deus eſſe non poteſt. Deus ſiquidem eſt ſummus, vt dicit Sibylla: ſed huiuſmodi plures eſſe non poſſunt: vnus ergo eſt Deus. ſic enim Zenon argumentabatur. ſi duo vel plures ſint, optimus atque præſtantiſſimus Deus non eſſet, vnus certe alterum vinceret: neque enim poſſet omnia quæ vellet, neque poſſet eſſe vnus multis exiſtentibus. proinde Sophocles, authore Cyrillo, contra Iulianum hæc ſcripſit:

Vnus vero duntaxat, vnus eſt Deus,
Qui polum creauit, & latum ſolum,
Pontiq; latos fluctus, ventorumque impetus.
Mortales autem multi animo vagi,
Ereximus erroris & cladis, animi
Deorum ſimulachra, è lapidibus, materiaq;
Siue conſtructa auro, vel ebore.
His ſacrificia, feſtoſque celebrantes dies,
Sic pietatem retinere credimus.

CAP. II.

Pythagoras.

PYthagoras, authore Plutarcho, & Cicerone, Deum quidem vnum eſſe dixit, in ſeipſo totum in toto, omnes circumquaque generationes conſiderantem, eſt namque temperies omnium ſeculorum, opifex ſeu lumen ſuarum facultatum, & operum. In cœlo lumen, omnium pater, mens & animatio cunctarum rerum, & motus. Hanc Pythagoræ ſententiam, Philolaus diſcipulus Pythagoræ, authore Philone Iudæo, literis mandauit, nonnulla adijciens. *Princeps*, inquit, *& dux omnium Deus, vnus, ſemper exiſtens, ſingularis, immotus, ipſe ſui ſimilis, alius ab alijs.*

Archita etiam Tarentinus Philolai condiſcipulus (teſte

Deum eſſe vnum.

Iamblico) *Quicunque*, inquit, *poſſit omnia genera rerum, ad vnem, & idem percipiam reſoluere, & rurſus componere & coenumerare: is mihi ſapientiſſimus maximeque veridicus eſſe videtur. inſuper, pulchram ſpeculam repeniſſe, ex qua poſſit contemplari Deum, & omnia, quæ in coordinatione, & ſerie eius ſeparata ſunt; hacque regia via aperta menti, recta pergere, curſumque conficere, principia finibus connectens: cognoſcens, quod Deus eſt principium, medium, & finis omnium, quæ ſecundum ius rectamque rationem peraguntur.* hic Archita inter Pythagoreos nobiliſſimus, diuinam reſonat theologiam; Deum vnum confitetur, qui omnium eſt principium, medium, atque finis.

Deus eſt principiũ, medium, & finis.

Aſclepius ad Ammonem Regem, *indefatigabilis, est, ſpiritus eſt Deus, ſemper & eodem modo habet ſua ſcientia: perennis felicitate, operationibus iiſdem vtens ad omne tempus: ſapientia omniam rex, hoc in Deus tria ſempiterna poſſidet, ſempiternam poteſtatem, ſempiternam ſapientiam, ſempiternam beatitudinem.*

Thales Mileſius, authore Laertio, Deum vocat antiquiſſimum, ingeneratum, vtpote mentem, vt refert Cicero atque Lactantius, quæ cuncta ex aquis finxiſſet, nimirum *ſapientiam æternam, ſolertiſſimam omnis pulchri bonique repertricem*. Cui conſentit *Pythagoras*: *Animus, inquit, eſt Deus, qui vniuerſas mundi partes, omnemque naturam commeans atque diffuſus eſt, ex quo omnia vitam capiunt.* *Anaxagoras* Deum eſſe dixit infinitam mentem, quæ per ſe ipſam moueatur. *Antiſthenes* multos quidem eſſe populares Deos, *vnum tamen naturalem*, id eſt, *ſummum totius artificem*. Vnde *Euripides* apud Plutarchum, nullum è fabuloſis Diis, quos ſecula illa recipiebant, recepit; ſed *vnum præpotentem, vniuerſalem, ſemper animus occurrẽtem* eſſe aſſeruit. *Pindarus* propter pulchritudinem, ordinemque rerum cœleſtium, & omnium bonarum inuentionem, appellat *Deum ſolertiſſimum opificem*.

Anaxagoras. Antiſthenes. Euripides.

CAP. III.

Plato.

Deum vocat parentem omnium.
Cic. 6. & 10. de rep.

Plato in *Timæo*, rerum creationem exordiens, hoc diuino principio auſpicatus, Marco Tull. interprete: Atque illum quidem quaſi parentem huius vniuerſitatis inuenire, & eum iam inueneris, vulgo manifeſtare, difficile. Sæpe ſæpius etiam, mundi fabrum, atque opificem, angelos eloquentem introducit. *Aſpice*, inquit, *quemnam dicas opificem iſtum illum, an, qui facit omnia, quæcunque ſinguli quiſque opificum. iſte enim artifex, non modo omnia poteſt facere opificia, ſed etiam facit omnia, quæ terra naſcuntur: & item animalia machinatur, cæteraq; omnia, & etiam ſeipſum, terram, cœlum, & Deos, tum quæcunque ſunt in cœlo, & quæ in inferis ſub terra. hæc, inquam, vniuerſa efficit ille in momento.* Duo autem ſunt Deorum genera apud Platonem, quorum vnus eſt parens, Deus ſcilicet benedictus: intelligentiæ circumrotantes, & aliæ corporibus aereis, per vrbes, totumque mundum vagantes, duces, & principes rerum humanarum, vt ipſe, & in ſympoſio, & in legibus confeſſus eſt, hoc item in Critia ſiue in Atlantico retulit, quoties Deorum ortum nominat.

Duo Deorum genera apud Platonem.

Dei æternitatem probat Plato.

Dei autem æternitas ex Platonis ſententia probatur. Si enim Deus naſcitur à ſeipſo, vel à nihilo, vel ab alio naſci poteſt. Neceſſario ſemper fuit Deus, à quo Deus ipſe naſceretur. Si Deus eſt, non eſt natus ex nihilo, non ex aliquo alio, in æternum igitur fuit ipſe ſui cauſa: à ſe plana habet, quod eſt. non temere ergo ſe antiquiorem eſſe confeſſus eſt, quam humida natura. propterea vocat illum Plato mirabilem artificem, admirandæ ſapientiæ architectum, naturæ opificem. *Timæus* quoque *Locrenſis*, Platonis magiſter, in ſua quaſi geneſi, aut coſmopœia, *vnum eſſe Deum, bonarum rerum principem* confitetur: cæteras autem ſocias cauſas appellat. Vnum itaque Deum eſſe atque æternum Plato manifeſte proteſtatur.

Timæus.

CAP. IV.

Ariſtoteles.

Ariſt. 12. met. 39. Deum eſſe animal.

Dicimus autem (inquit) *Deum eſſe animal ſempiternum optimum. quare vita & duratio continua & æterna exiſtit Deo. hoc enim Deus eſt.* Deum igitur vnum, atque æternum eſſe clariſſime docuit. Si enim eſſent plura animalia, ſeu principia ſimpliciter optima, vel certe eſſent æque perfecta, vel ſane vnum eſſet altero perfectius. quod ſi hoc ſecundum verum ſit; tunc plane vnum eſſet ſimpliciter, & optimum animal, quo perfectius eſt nihil, quippe cum omnem perfectionis latitudinem contineat. Vnum ergo eſt animal optimum, & non plura. Nam ſi plura fuerint æque optima, atque perfecta; eiuſdem profecto ſpeciei erunt, atque plura numero: omnia vero huiuſmodi, aut principaliter, aut concomitanter abſque materia eſſe non poſſunt: ac proinde corruptioni obnoxia, vel ſaltem contingentia, quod de Deo ne dicam abſurdum, verum etiam impoſſibile iudicetur, tum à philoſophis, tum etiam theologis. Si plures (inquit *com.* 49.) eſſent cœli, vt homines, foret principium circa vnumquodque ſpecie vnum, numero vero multa. ſed quæcunque ſunt numero multa, materiam habent. ſed primum principium non habet materiam, eſt enim purus actus: vnum ergo & numero, & ratione, eſt primum mouens. Quæ vero traduntur à ſenioribus, & antiquis, in fabulæ figura dimiſſa poſterioribus; quod dii ſunt hi, & quod ipſum diuinum continet naturam totam. *Com.* 38. Eſt, inquit, principium non contingens, ſed ſimpliciter neceſſarium. ex tali autem principio dependet cœlum & natura. Hoc autem primum principium *comm.* 38. ſubſtantiam primam appellat, primum & optimum ſemper eligibile, cuius gratia cætera mouentur. Inſuper ad regimen legitime tuendum vnius ſufficit boni, & optimi prudentis gubernantia. Sane, entia nolunt male diſponi, pluralitas autem principum mala: vnus ergo princeps, 12. *met. vltimo*. 2.
Etenim ſi plura prima principia ſimpliciter eſſent; aut vnus quidem, atque idem effectus bis eueniret; aut certe ſimul tempore geminus eſſet. Primus namque cœli motus, vel geminus tempore, vel duo ſucceſſiue fierent, vtpote effectus æque mouentis, atque potentis. ſed neutrum iſtorum rationi conſentit: itaque magna rerum omnium, ſi plura eſſent prima principia, oriretur confuſio, quam admittere non debuit ſapiens, atque optimus mundi artifex. Adhæc, 3.
1. *cœli*, *com.* 100. vnum eſſe dicit primum principium, à quo eſſe, & viuere cæteris communicatur, aliis quidem clarius, aliis vero obſcurius. huiuſmodi autem primo principio nihil eſt præſtabilius; eſſet enim illud porro diuinius ipſo. Sane, ſi omnium rerum, Deus eſt prima forma, efficiens, atque finis: ſi plura eſſent prima principia ſimpliciter; abſque dubio, plures in mundo eſſent primæ formæ, cauſæque efficientes primæ, atque finales. quod reuera abſurdiſſimum eſſet. ſingularium quidem rerum eſſent duo fines vltimi, æque perfecti: duo primi motores: cauſæ quoque primæ, atque formales. Non immerito ergo Parmenides omnia eſſe- 4.
runt eſſe vnum (vt Plato refert in Parm.) ob vnitatem vtique totius dominium vniuerſi gubernantis. Eſt autem Deus forma vniuerſi, non inſtar animæ, corpus perficientis; ſed cuiuſdam potius extrinſeci, entia profecto perficientis, ad ſui que amorem, atque ſimilitudinem trahentis. Omnia ſiquidem entia pro viribus, naturali mouentur deſiderio ad illius ſimilitudinem aſſequendam. Eſſe enim ab ipſa forma prima diuerſimode mutuarunt, ſecundum quidem varios gradus diſtantiæ, diuerſitatiſque entium: Exiſtente, inquit 1. *phyſ. com.* 81. quodam diuino, & optimo. Quoniam autem diuina perfectio eſt maxima (teſtante ibidem Auer.) profecto illi aſſimilari cupiunt entia vniuerſa. forma igitur rerum omnium appellatur, quia ipſam imitari omnia geſtiunt; ſimilitudo vero in entibus eſt à forma; quæ 1. *cœli*, *com.* 92. ratio dicitur eſſe communicabilitatis. Itaque Deus eſt forma omnium. 12. *met. com.* 44. Non ſolum certe earum rerum, quæ via motus nobis innoteſcunt, ſed earum etiam, quæ ſunt per conceptus abſtractos, vtpote entis, atque ſubſtantiæ, qui plene in prima forma, quæ eſt ens per eſſentiam eminentiſſime continentur. Duplex enim in formis modus eſt eſſendi, alter quidem materialis, alter vero abſtractus. Porro ſecundum eſſe materiale, in potentia ſunt in prima materia, in actu autem, ſeu potentia primi actiua motoris; ad cuius notitiam, per viam motus, ex mobilium cognitione formarum, aſcendimus; ſecundum vero eſſe abſtractum, nempe entis atque ſubſtantiæ, ad primæ formæ cognitionem adducunt. Ex his ergo, atque aliis, Deum eſſe vnum, apud philoſophum, patet.

Parmenides omnia dixit eſſe vnum.
Deus eſt forma vniuerſi.
Duplex modus eſſendi in formis.
Deum eſſe vnum.
Deos plures eſſe eſt impoſſibile.

CAP. V.

Theologorum rationes, quibus oſtenditur, plures Deos eiuſdem, aut alterius rationis eſſe non poſſe.

Nihil eſt ſumme perfectum, cui deeſt aliqua perfectio, ſimpliciter alteri incompoſſibilis; decet enim huiuſmodi, omnem perfectionis latitudinem intra ſe amplecti, vt ſit, atque vocetur ſumme ſimpliciterque perfectum, ſed Deus, eſt per omnem modum abſolute perfectiſſimus, alioqui Deus dicendus non eſſet; vnus ergo eſt Deus, & non plures. vna quidem perfectio ſimpliciter, altera eiuſdem rationis, nec ſeparatim inueniri, nec vocari poteſt melior, atque præſtantior;

repu-

Deum eſſe vnum. repugnat plane rationi, plura infinita eſſe realiter diſtincta. Deinde, ſi plura ſint eiuſdem rationis ſimpliciter prima
2. principia; quod dum plane impoſsibile eſſet admittendum, nempe plura eſſe ſimpliciter prima, nullumque eorum eſſe ſimpliciter primum, atque purum actum. Eorum certe quodlibet aliquid potentiæ haberet, ad illud ſcilicet ens ſimpliciter perfectum, quod ab ipſo diſtinguitur: ſed Deus ſane eſt ſimpliciter ſimplex, puriſsimus, atque perfectiſsimus actus: plures ergo dij non poſſunt eiuſdem eſſe rationis. Etenim quod eiuſdem eſt rationis, non eſt determinatæ multitudinis: ſed in infinitum poteſt augeri, vt indiuidua multarum ſpecierum: ſed dij infiniti eſſe non poſſunt, eſſent enim infiniti actu; Deum ſiquidem actum, ſiue in actu ſemper eſſe, omnino neceſſarium eſt. plures ergo eſſe non poſſunt. Sane maior, atque perfectior ea dicenda eſt perfectio, quæ in pluribus, quam in vno eſſe inuenitur, authore Auguſtino: ſed infinitum ab aliquo ſuperari non poteſt; in pluribus igitur diuinam perfectionem inueniri eſt impoſſibile. Adde, quod ſi duo eſſent æqua potentes, vterque illorum, alterum prohibendo nullipotentem faceret. vnus quippe velle, altero impedimento aſſet, quominus ſuam exequi poſſet actionem virtutis; etiam ſi fuerint voluntate concordes, adhuc profecto neuter eorum eſſet omnipotens; alter nempe omnipotens, quodcunque volitum poſſibile (ſe tantum excepto) ſua quidem voluntate producere valet, ad quod alter attingere non poterit; atqui ita non erit omnipotens; eiuſdem ſiquidem effectus, in eodem plane cauſæ ordine, duas cauſas, & quidem totales eſſe, eſt impoſſibile; alioqui illius cauſa diceretur effect⁹, à qua reuera effectus eſſentialem non haberet ordinem dependentiæ. nam à nullo aliquid ita eſſentiali dependere ordine exiſtimandum eſt; vt ſine illo ſit producibile; hoc autem in abſurdum aſſet incidendum, ſi duæ cauſæ totales eiuſdem eſſent effectus, ſiquidem, vna deficiente, altera ſufficeret, & altera non exiſtente, altera produceret. Patet ergo plures Deos eiuſdem rationis ſimul eſſe non poſſe.

Nullo modo poſſe fieri, vt ſint plures dij.

Lib. 6. de Trinit.

3. Adde adhuc philoſophi rationem, 12. *met.* de vniuerſi ordine diſputantis. Omnia certe, quæ in vniuerſo eſſe videntur, ordinem habent ad inuicem; ſed diuerſa in vnum non coirent ordinem, niſi ab vno; vnius quippe per ſe, vnum eſt cauſa; multa vero, vnius cauſa ſunt per accidens, quatenus, ſcilicet, vnius rationem ſubeunt; vnus igitur eſt Deus, ens perfectiſsimum, quo omnia reducuntur in vnum; alioqui ens appellaretur, & imperfectum, & per accidens potius, quod omnium eſt abſurdiſsimum.
4. Iterum, Deus eſt ſimpliciſsimus, ergo vnus, & non plures. id enim, vnde ſingulare eſt hoc aliquid, multis communicari non poteſt; vt hic homo, in multis nullo modo inueniri poteſt, deſtrueretur plana indiuidui natura: Sed idem eſt Deus, & hic Deus, cum ſua ſit ipſe natura, ſuumque
5. eſſe; vnus ergo eſt, & non plures. Item, quod eſt maxima ens, eſt maxime vnum; ſiquidem vnum, ens dicitur eſſe indiuiſum. ſed Deus eſt maxime ens, maximeque indiuiſum, tum quia eſſe ipſius ab aliquo non eſt determinabile natura; quippe cum per ſe ſit ſubſiſtens, modiſque omnibus illimitatum; tum etiam, quia nullum diuiſionis modum ſubire poteſt. Quare Deus, non ſolum eſt vnus, ſed etiam maxime vnus. Quamuis enim, vt 4. *met.* dicitur, vnumquodque ens per ſuam ſubſtantiam, atque eſſentiam vnum eſſe dicatur; ſubſtantia tamen cuiuslibet non æqualiter habet ſe ad vnitatem; eſt enim quorundam ſubſtantia ex multis, atque ideo non ita vnum, ſicut illa, quæ omnino eſt vna, ſimplex, atque perfecta. Neque eiuſdem rationis, eiuſdemq; reſpectus deos plures eſſe in vniuerſo, eſt impoſsibile. Alterius quoque rationis plures deos eſſe, æque eſt impoſsibile; intellectus enim diuinus, omne reuera intelligibile, perfectiſsime intelligat, neceſſe eſt, nempe omnibus profecto modis, quibus eſt intelligibile, ſi diuinus eſt intellectus dicendus. Ve-
1. rum, ſi duo in vniuerſo dij inuenirentur, vnus ſane alterum perfecte non intelligeret, atq; ita infinitus nequaquam eſſet appellandus. Nam, ſi vnus, alterum per cognitam eſſentiam non cognoſceret; imperfectam plane illius haberet notitiam; vnumquodque enim perfecte cognoſcitur, ſi illius eſſentia cognoſcatur, aut in ſe, aut in alio, in quo eminenter continetur. atqui in alio contineri, diuinæ omnino repugnat naturæ; nullo ergo modo, ſic vnus, alterum perfectiſsime Deum cognoſceret. Quod ſi dixeris, vnum ab altero per eſſentiam cognoſci, tunc plane hoc ſequetur abſurdum; vt actus intelligendi, poſterior ſit eſſentia intellecti; actus cognoſcendi, qui non eſt idem cum ſuo obiecto, eo ſemper eſt poſterior, cum non ſit prior, nec ſimul natura. Si autem Deus eſt actus purus, poſterior vero eſſentia intellecti, huiuſmodi ſane Deus vocari non poteſt. Adhuc, vnus, neque-
6. quam omne diligibile, nempe alterum Deum infinite diligeret: naturaliter certe plus ſe, quam alterum diligeret, cuius non eſt pars, atque effectus. ſed voluntas libera, ſi recte ſuerit, naturalem imitatur: non ergo vnus, alterum infinite diligeret, nec ex conſequenti, quantum eſſet diligibilis. ſed tunc voluntas, non eſſet infinita, quod Dei non congruit naturæ.

Alterius rationis Deos plures eſſe eſt impoſsibile.

Deū eſſe vnum.

Sed poſſet aliquis reſpondere, vnum intelligere alterum, non quidem per ſubſtantiam intellecti, ſed intelligentis: nec obeſt illud, quod infertur, nullam, ſcilicet, eſſentiam, alterius eſſe rationem intelligendi, niſi aliquo ipſum modo contineret: cum in eſſe ſaltem intelligibili contineat huiuſmodi, pro dignitate diuini intellectus, cuius intereſt perfectiſsimum intelligibile, perfectiſsime intelligere. *Obiectio.* Sed dices, Deus perfecte cognoſcitur per ſuam eſſentiam, alter vero Deus, per ſuam ipſius, & non per alterius eſſentiam cognoſcit: imperfecte igitur, & confuſe intelliget. *Solutio.* Reſpondeo, verum eſſe argumentum ex parte Dei ſeipſum intelligentis, non autem ex parte alterius. eadem quoque facilitate aliam ſolueret rationem. Etenim ſi duo æque ſint bona perfectiſsima, atque ſimpliciter prima, ſecundum legitimam amandi legem, voluntas humana, non magis vnum, quam aliud diligeret; quanto magis voluntas diuina, quæ ſibimet lex eſt legitime amandi. *Obiectio.* Iterum inſtas, aut vnus Deus fruitur alio Deo, ipſum diligendo, aut vtitur. ſi autem vtitur, abutitur ergo, abuſus enim eſt vti fruendis. ſi vero fruitur, abutitur ſeipſo, quia duobus æque frui non poſſumus. *Solutio.* Dico, vnum frui altero, nec ſe, nec illo vti, ſed rebus profecto omnibus, quæ non ſunt Deus. Pater certe, vt dicunt theologi, à filio in eſſe perſonali diſtinguitur, nec tamen ſe magis quam filium diligit. *Obiectio.* Adhuc arguis: voluntas ſemper tendit ad maius bonum, ergo non ſunt plures dij. tenet conſequentia: nam bonum, quo magis extenditur, aliiſque communicatur, eo magis ſane eſt bonum: maius ergo bonum eſt, plures eſſe Deos, quam vnum. Quare vnus, voluntatem amantis non explebit, vtpote ad maius bonum, nempe ad plures Deos tendentis. ſed falſum eſt, Deum, voluntatem diligentis quietare non poſſe. plures ergo Deos ratio nulla admittet. *Solutio.* dico, ambos non eſſe maius bonum quam vnum, quia nimirum intenſiue vnus non eſſet altero maior, eſt enim vnuſquiſque eorum infinitum, atque ſupremum bonum. extenſiue vero ſunt maius bonum, quia plura bona, quod tamen non impedit voluntatem diligentis.

CAP. VI.

Deum eſſe vnum probatur.

Ratione 1. QVamuis multa dicta ſint, quæ huius rei fidem facere valeant, aliquid tamen dicere, non erit inutile. Veritatis ergo aſtruendæ cauſa, hæc ponenda eſſe putaui. Porro Deum eſſe vnum, ex infinito intellectu ita probari poteſt. Si eſſent duo Dij, aut vnus intelligeret alterum, aut non: ſi non intelligit, imperfectus ergo, & per conſequens, Deus minime eſt appellandus. ſi vero intelligit, aut per ſuam eſſentiam, aut per eſſentiam alterius Dei: ſi per ſuam eſſentiam, igitur non eſt Deus; quia non perfecte intelligit, nempe alium Deum per propriam illius eſſentiam; tunc enim res perfecte cognoſcitur, quando per propriam ipſius rei cognitæ eſſentiam cognoſcitur. Eſſentia autem alterius Dei, in nullo perfectius, quam in ipſo Deo includitur. Si autem vnus Deus intelligat alium Deum, non per ſuam, ſed per Dei intellecti eſſentiam: igitur non eſt Deus, actus enim eius poſterior eſt obiecto: ſed actus Dei, qui eſt eius vita, non eſt aliquo obiecto poſterior: Deus ergo eſt vnus. Se- 2.
cundo, vnius potentiæ non ſunt duo obiecta adæquata. Sed ſi eſſent duo Dij, tunc iſtud abſurdum ſequi neceſſe eſſet; vnus enim Deus haberet pro obiecto adæquato ſuam eſſentiam, & alterius quoque Dei eſſentiam, quod fieri non poteſt. Item ex infinita voluntate idem oſtendi poteſt; vnus 3.
ſiquidem Deus, aut alium tanto proſequetur amore, quanto ſane eſt proſequendus, infinito ſcilicet, aut non. Non autem infinito amore, eo quod nihil diligat aliud, ſiue amore proſequatur, quanto ſe proſequitur, cuius non eſt pars, neque ab eo dependet. Sed vnus Deus non eſt pars alterius, neque ab eo dependet. Igitur vnus Deus non proſequetur amore alium Deum, atque ita illius voluntas erit peruerſa: quippe qui non tanto amore alterum Deum diliget, quanto eſt diligendus. Quarto, aut vnus Deus fruitur alio, aut vtitur: non 4.
quidem fruitur, alioqui haberet duo obiecta æque perfecte beatifica, quod fieri non poteſt. neque vtitur, magna ſiquidem eſſet peruerſitas voluntatis, vti fruendis. ſed in Deum non cadit huiuſmodi peruerſitas voluntatis: ergo quod prius. Adhuc, Deus eſt ens ſumme, & vltimate ne- 5.
ceſſarium: igitur non ſunt plures, ſiue duo Dij: quæ enim ratione duo ſunt, eadē ratione, & infiniti: cum enim vlti-

Deum eſſe vnum. mate neceſſaris, multiplicationem ignorent, ſi in duodenarium numerum excreuerint, pariter & in infinitum. Denique
6. que vnus Deus vellet Petrum producere, alius vero nollet: Tunc quæro, aut Petrus producitur, & ſic vnus illorum ab alio vincitur, atque ita Deus nequaquam appellabitur: aut non producitur, & tunc ſimile erit de altero iudicium. Nec valet dicere, eiuſdem eſſe voluntatis, propterea quod in eodem ordine cauſæ, euidem effectus non poſſunt eſſe duæ cauſæ totales. Effectus enim ab vna cauſa productus, ab alia produci non poteſt: quia vtraque cauſa eſt infinita: pluritas quoque non eſt ſine neceſſitate ponenda: vnus igitur mundi Princeps, & non multi: vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus, cuius vnitatis teſtis plane eſt vnitas creaturarum. Solis multi quidem radij, ſed vnum lumen: rami arboris multi, ſed robur vnum tenaci radice fundatum: ex vno fonte riuuli plurimi defluunt, vnitas tamen ſeruatur in origine: vno Rege bene regitur regnum, modo in ſeipſo non fuerit diuiſum: vno patrefamilias, domus recte gubernatur: vno duce exercitus fortitudo, & adminiſtratio conſiſtit: vno gubernaculo, & quidem paruo, nauis inter vndas feri Maris, & concitatos fluctus, optime dirigitur: vnus paſtor ouium, cuius prouidentia oues legitime paſcuntur: vna eſt tunica Chriſti, hæc tunica ſcindi non poteſt: vnum corpos Chriſti; diſsidio compaginis ſeparari non poteſt, nec diuulſis laceratione vulneribus diſcerpi: quicquid à matrice diſceſſerit, ſeorſum viuere, & ſpirare non poterit, ſubſtantiam ſalutis amittit: *credentium erat cor vnum, & anima vna*,

Deum vnum eſſe ordo creaturarum oſtendit.

Actor. 2. *Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Vnus ſpiritus, vna ſpes vocationis noſtræ.* Vna Archa Noe,
Cant. 6.
Epheſ. 4. extra quam conceſſa eſt vita nemini. vnus agnus paſchalis, in vna domo comedebatur: vnum erat regnum Dauid, deinde Salomonis, ſed poſt mortem Salomonis, ſciſſum eſt
3. Reg. 11. regnum, ſicut prædixerat Achias Propheta. At tunica Chri-
Tunica Chriſti. ſti tota contexta eſt per totum, tota ſibi cohæret, diuiſa à poſſidentibus non eſt. Sacramento veſtis & ſigno declarauit
Vnitas. Dei, & eccleſiæ vnitatem. In Euangelio *Ioan.* 10. monet ipſe Dominus, quod erit vnus grex & vnus paſtor: *Obſecro vos*, in-
1. Cor. 1. quit Paulus, *vt id ipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata, ſitis autem compoſiti in eodem ſenſu, in eadem ſcientia.* Et, *Sollici-*
Epheſ. 4. *ti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Carnes agni extra illam domum non comedebantur. *Qui habitare facit vnanimes in domo*, dicit Pſal. 67. In domo Dei vnanimes habitant, concordes, & ſimplices perſeuerant. Idcirco & in columba venit ſpiritus ſanctus, ſimplex animal & lætum eſt, non felle amarum, non morſibus ſæuum, non vnguium laceratione
Ioan. 4. violentum. *Ego & pater vnum ſumus.* In Apocalypſ. 4 *Seraphim non habent requiem die ac nocte, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus*
Deut. 6. *Dominus*, non Domini, Deus, non Dij Sabaoth. *Audi Iſrael Deus, Deus tuus, Deus vnus eſt.* Huic ſententiæ aſtipulatur Pau-
Rom. 9. lus. *Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum.* Et 11. *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi honor,*
Deut. 32. *& gloria in ſecula ſeculorum, Amen.* Et, *Videte quod ego ſim ſolus, & non ſit alius præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo, & non eſt, qui de manu mea poſſit eruere. Leuabo ad cœlum manum, & dicam: viuo ego in æternum.* Propheta regius
Pſal. 17. Pſaltes ait: *Quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum noſtrum?* Similiter *Pſal.* 46. *Quoniam rex omnis Deus, regnauit Deus ſuper gentes, Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam.* Et *Pſal.* 47. Ad eundem modum vnius Dei regnum, & æternitatem oſtendit. *Hic eſt Deus, Deus noſter in ſeculum, & in ſeculum ſeculi, ipſe reget nos in ſecula.* Pſalmo autem 82. Deum compellat, inuitatque ad punitionem eorum, qui Dei populum diris, & miris iniurijs, & damnis affligebant: *Deus quis ſimilis tibi*, inquit, *ne taceas, neque compeſcaris Deus. vt cognoſcant, quia nomen tibi Dominus, tu ſolus altiſsimus in omni terra.* Vnus ergo altiſsimus, non plures altiſsimi. vnde Pſal. 73. oratorie deſcribit vnius Dei dominium: Tu, inquit, *confirmaſti in virtute tua mare. tu contriuiſti capita draconum in aquis: tu dirupiſti fontes & torrentes: tuus eſt dies: tua eſt nox, tu fabricatus es auroram & Solem: tu feciſti omnes terminos terræ, æſtatem, & ver tu plaſmaſti.* Hæc omnia fecit Dominus propria virtute, non alieno ſuffultus auxilio. Vnus ergo Deus. Quam ob cauſam *Pſal.* 85. ait idem Propheta, *non eſt in dijs*, hoc eſt, in angelis, *ſimilis tui Domine, & non eſt ſecundum opera tua. Omnes gentes adorabunt coram te, & glorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, faciens mirabilia, tu es Deus ſolus* Item. *Pſal.* 134. *Ego cognoui*, inquit, *quod magnus eſt Dominus, & Deus noſter præ omnibus dijs. Omnia quæcunque voluit, fecit in cælo, & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis.* Quomodo ergo poterit eſſe alius Deus, ſi ad vnius Dei nutum omnia mouentur, omnia obediunt, agunt, & aguntur?

C A P. VII.

Plures Deos eſſe, non eſt impoſsibile.

Deum eſſe vnum.

Contra prædicta, quæ veriſsima ſunt, poſſet aliquis hic argumentis pugnare: Omne poſſibile, & melius in ſempiternis, eſt neceſſarium, ex 2. *cæli.* ſed meliora ſunt plura bona, quam vnum bonum; plura igitur bona ad conſtitutionem vniuerſi ſunt neceſſaria. Porro, ſummum atque verum bonum, Deus eſt: igitur plures Deos eſſe, neceſſarium eſt. Iterum, ſi bona à bono, mala vero à malo proficiſcantur, multa igitur ſunt prima principia; alioqui mala, & bona indifferenter à malo, & bono proficiſcerentur principio. Item, vnumquodq; perfectum dicitur, *lib. meteor.* & 2. *de ani.* ſi poteſt producere ſibi ſimile: ſed Deus eſt perfectiſsimus. ſibi ergo ſimilem ab æterno produxit; in perpetuis enim non differt eſſe a poſſe, 3. *phy.* Item, intellectus noſter poteſt plura prima principia, ſeu plures Deos intelligere, ergo ſunt plures dij: patet ſequela, nam plus poteſt intellectus diuinus, ſiue Deus facere, quam noſter intelligere. Adhuc, ſi iſta eſt vera, Deus eſt; ita quoque hæc, dij ſunt. nam quemadmodum ſingulare, includit ſingulare, ita etiam plurale, plurale; ſingulare enim, atque plurale idem ſignificant. Omne præterea ens per participationem, ad aliquod tale per eſſentiam reducitur: ſed cuiuſcunque ſpeciei indiuidua participatiue ſunt entia, alioqui non eſſent multa numero: igitur ad aliquod illius ſpeciei ens per eſſentiam ſunt reducenda. vt aliquis homo, ad hominem per eſſentiam, aliquis angelus ad angelum per eſſentiam, atque ita de alijs naturæ ſpeciebus; quæ quum ſint multæ, multa quoque entia per eſſentiam conſtituere videntur. Adde, Deum eſſe vnum, fide potius, quam naturali conſtat ratione: nam ſi diuina vnitas, à naturali poſſet ratione indagari: eſſentia profecto diuina, ſub ſingularitatis reſpectu, ab ipſamet poſſet naturali ratione cognoſci; vt, hic Deus, ſecundú propriá determinatam que rationem, quod falſum omnino eſt. Deinde, vnitas Dei, aut realiter differt ab ipſius bonitate, aut ratione, vel ſaltem formaliter ſi realiter, tum plane plurium compoſitio in Deo erit collocanda: ſed quicquid eſt in Deo, eſt Deus: plures ergo erunt. ſi vero ratione: aut talis ratio in re habet fundamentum, aut non: ſi autem non habet, figmento eſt ſimilis: ſi vero ſic, tunc primum ſequetur, etiam ex natura rei. quod ſi formaliter, in idem profecto incidere oportet, vt plures ſcilicet Deos formaliter eſſe dicamus. Item Deus non eſt vnum, quod eſt principium numeri, quia in eo non eſt quantitas: nec vnum tranſcendenter, quia in eo non eſt priuatio; huiuſmodi vero vnum, priuationem dicit: igitur Deus non eſt vnus.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.

C A P. VIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, negatur minor, nam pluralitas principum eſt mala, plures præterea Deos eſſe, eſt impoſſibile, neuter ſane Deus diceretur, vt paulo ante dictum eſt: vnus enim, perfectionem complectitur omnem, quæ haberi poteſt. Quare pluribus bonis, quæ rerum natura eſſe videntur, ratio illa conuenit, id eſt ſecundum voluntatem omnia gubernantis. Ad 2. bifariam primum principium intelligi poteſt: aut ſiquidem primum ſimpliciter, & ita vnum eſſe opus eſt, à quo mali aliquid effectum poteſt: Bonus eſt Deus, inquit Plato *dial.* 2. *de rep.* nullum autem bonum noxium eſt; aut primum alicuius, ſcilicet ordinis, & ita plura ſunt prima principia ſecundum plura cauſarum genera, vt materiale principium, formale, & huiuſmodi, quæ ad rem non pertinent. Dicis, ſi vnum contrarium eſt in mundo, & alterum etiam eſſe, neceſſarium eſt, authore philoſopho, 2. cœli. ſed primum bonum, atque ſummum eſſe confitemur, à quo bona cuncta procedunt: ſummum quoque malum in quo omnia mala, ponendum eſt. Dico, priuationem, atque habitum nata eſſe fieri circa idem. Porro priuationis ſubiectum, eſt ens in potentia: malum autem, cum ſit priuatio boni, illi profecto bono opponitur, cui annexa eſt, atque coniuncta potentia, non autem actui puriſsimo, cuiuſmodi eſt Deus. Summum ergo malum, voce potius, quam re, ſummo bono aduerſatur. Nihil ſane ita malum eſt, quin ſaltem habeat eſſe, quod eſt bonum naturæ; alioqui ſeipſum ferre non poſſet. 4. *eth.* Illi præterea bono, cui auferri, aut minui aliquid nequaquam poteſt, priuatiue, aut contrarie opponitur nihil. Quare particulare malum, directe ſummo non opponitur bono, ſed particulari potius, cuius plane priuatio eſſe cognoſcitur. Ex his ergo apparet 5.
ſum-

1.
2. *Cauſa mali.*
Si datur ſummum bonum ergo ſum malum?

Deum eſſe vnum. ſummum malum inueniri non poſſe, ſed quædam particu-
laria quæ ex boni alicuius particularis priuatione profici-
3. ſcuntur. Ad 3. authoritas illa, generabilibus, corruptibilibusq;
conuenit agentibus, non autem ſubſtantiis ſeparatis. Ange-
lus ſiquidem quiſpiam, alium ſua quidem virtute produce-
re nequit, quanto magis Deus, alium non poteſt producere
Deum. Et reuera, Deus productus, Deus dici non poſſet,
quandoquidem producentem, natura, atque tempore, pro-
ductum anteire, neceſſarium eſſet. hæc autem intelligenda
non ſunt de filij Dei atq; ſpiritus ſancti productione, de qua
4. etiam ſumus locuturi. Ad 4. negatur ſequela de intellectu
Non erit impoſſibile omne verbum. phantaſtico: multa certe phantaſia cogitare poteſt, quæ pro-
pter ipſorum repugnantiam, etiam Deo factu ſunt impoſſi-
bilia. Quare illud euangelij, Non erit impoſſibile apud Deũ
omne verbum, de illo certe intelligendum eſt, quo rationa-
bis ſyllogizet intellectus, quodq; contradictionem non im-
5. plicat. Ad 5. ſingulare proprie Deo conuenit, nam vnitas, Dei
eſt proprietas. non ſic autem plurale, quia Deo non compe-
tit multitudo, atque diſtinctio naturæ, ſiue in natura. quando
ergo dicis ſingulare, & plurale ſignificant idem; negatur aſ-
ſumptum: nam ſingulare, vtpote Deus, congruum atque a-
ptum habet modum diuinæ maieſtatis ſignificandæ: plurale
vero, id eſt, dij, repugnantem potius, atq; diſſentientem, fal-
ſam ſane rationem complectitur. Non valet ergo illatio, ni-
mirum plurale verum eſſe de plurali, ſicuti de ſingulari, ſin-
6. gulare: cuius enim ratio falſa eſt, illius verum eſt nihil. Ad 6.
Ens perfectum duplex. ens perfectum, dupliciter conſiderari poteſt, aliud enim ab-
ſolute, in quod nulla cadit imperfectio, ad quod plane, per-
fectiſſimum reducuntur omnia: aliud autem perfectum eſt
in ſuo genere. verumtamen quia eſt ens creatum, atque ita
ex ſe annihilabile, ideo omnibus modis perfectum neque-
quam erit appellandum. Ex quo apparet, omnes homines,
ad vnum hominem reuocandos non eſſe, neque omnes an-
gelos, ad vnum ipſorum. Non ſunt ergo ponenda plura per
7. eſſentiam principia, pluresq; dij. Ad 7. quamuis ex *Deut. 6.* ha-
Scriptura Deut. 6. exponitur. beatur Deum vnum eſſe, naturali tamen haberi poteſt ratio-
ne, ſed conſulit ſcriptura hebeto, craſſoq; populi inſanientis
auditui, ne in dubium verteret, quod natura conſtat eſſe ma-
nifeſtum: tutior ergo illi, atq; facilior fuit ſcripturæ authori-
tas, cui aſſentiens, argumentorum volubilitate non quatere-
tur. Ex hoc tamen non ſequitur, rationibus conſtare non
Deus vnus eſt. poſſe. Dicis, ſi cognoſcitur vnus Deus, ergo hic Deus: Nega-
tur conſeq. cognoſcimus certe Deum vnum eſſe, ſub ſingu-
laritatis vero ratione, minime. cognoſco ſane Mercurium
hominem eſſe particularem, ſub propria tamen ſingularita-
Obiectio. tis ratione, nequaquam. Dicis, intellectum, aliquid ineſſe
Mercurio cognoſcere, eſt impoſſibile, abſque extremi v-
triuſq; notitia: quare, ſingularitatem Mercurio ineſſe, ſi co-
gnouerit, ſingularitatis quoq; rationem ipſum fore cogno-
Solutio. ſciturum. dubium debet eſſe nemini. Reſpõdeo, quod dum
intellectus Mercurium cognoſcit eſſe ſingularem, etiam ſin-
gularitatis rationem cognoſcere; ſed ſub communi quadã
ratione, quæ cæteris poteſt conuenire indiuiduis, non autem
ſub propria, ob quam ab aliis ſecernitur, atque diſtinguitur.
Itaq; Deum in hac vita per ſuam eſſentiam, ſingularitatemq;
non cognoſcimus, ſed per quædam communia, quę pro ob-
8. iectis cognitis, nobis deſeruiunt. Ad 8. vnitas, atque bonitas
Dei ratione quidem differunt, non ſolum certe ex parte rei
ratiocinantis, ſed etiam rationabilis; nec tamen eſſentialiter,
ſed ſecundum diuerſum noſtrum intelligendi modum, de
9. quo inferius, cum de Dei attributis erit agendum. Ad 9. v-
num tranſcendens, quod cum ente conuertitur, Deo con-
uenit, nec inde ſequitur realem aliquam in Deo eſſe priua-
tionem, ſed in noſtro potius intelligendi modo.

DE FILII DEI GENERA-TIONE.

MERCVRIVS.

Mentis vero germen, verbum lucens, Dei filius.

Commentum VII.

Cap. 1. Diuinam abſconditamque ſui germinis genera-
tionem, Pymander, hominum mentibus inſe-
rere ſtudet, alloquens Mercurium, ſimulque e-
rudiens, vt ſuæ partum mentis intelligat: Ego,
inquit, ſum mens, non ſterilis quidem, ſed fœ-
cunda: nam ſi iuxta Iſaiæ prophetæ vaticinium, *alijs genera-*
Iſa. 66. *tionem tribuo, nunquid ego ſterilis ero?* Scito me igitur, æterno
quidem partu, germinaſſe, germen ſane pulcherrimum,
quod verbum lucens appello, Deique filium. Verbum certe
hoc, ô Mercuri, eſt notitia genita, notitia vero, eſt perfectio *9. de Trin. 11. c. 36.*
intelligentis: quæ actu ſemper exiſtit. Etenim, vt ita loquar,
quemadmodum verbum plane veſtrum, de veſtra ſcientia
oritur; ita certe, imo diuiniori ineffabiliorique modo, de
mea quidem mente, verbum eſt natum. Eſt enim huiuſmo-
di verbum, meæ profecto proles mentis, vtpote perfectio
per memoriam, & ex memoria producta, atque genita. Por-
ro, verbum veſtrum, æternum eſſe non poteſt, quia cogita-
tio veſtra non eſt æterna: at quia ego ſum mens æterna, æ-
ternum quoque verbum, meum ſemper habeo: vnde pro-
pheta: In æternum domine, verbum tuum permanet in cœ-
lo. Eſt igitur verbum meum, actus purus, non aliquis habi- *Verbi æterni generatio.*
tus, quia abſque actuali cognitione manere poſſet: neque
ſpecies, quia actum præcedit: neque perfectio formalis, in-
tellectui inhærens alicuius, veluti verbum creatum; ſed
eſt intellectio, per meam reuera memoriam producta, re-
præſentata per verbum creatum; non vniuoce quidem,
ſed analogice potius: Itaque ſolus filius meus, eſt ver- *Solus filius eſt verbum verum.*
bum, quia eſt intelligentia ſubſiſtens, meæ quidem vir-
tute memoriæ producta, ideoque perfectiſſimum eſt, at-
que æternum, ſemperque veriſſimum. Sane, mea eſſentia
diuina, quoniam præſens ſemper eſt, meæ intellectiuæ po-
tentiæ, dicit verbum, gignit ſecundam mentem, ſeu perſo-
nam, hoc eſt, verbum cordis mei, quod ab æterno, dum me
ipſum intelligerem, dixi, ſiue eructaui, atque ſemper eructo
& dico. Intellectus namque in actu intelligens, ſibiipſi loqui-
tur: Verbum autem eſt conceptus ille, quem intellectus in- *9. de Trin. 8.*
telligens format de re, quam cognoſcit: qui plane conce-
ptus, eſt rei conceptæ imago quædam, & ſimilitudo. Ex ve-
ſtra autem verbi intelligibilis, atque interni ſimilitudine, *Ex verbo noſtro non aliquo modo intelligitur verbum Dei.*
verbum meum increatum quoquo modo intelliges. Si po-
tes verbum tuum intelligere, ô Mercuri, non ſolum dum ſo-
nat, verum etiam antequam ſonorum imaginibus inuolua-
tur, poteris, quantum eſt poſſibile, verbi mei ſimilitudinem
videre. Conceptus ſane, de ſui ratione habet, vt ab alio pro-
cedat, nempe à notitia concipientis: verbi etiam nomine, or-
do originis, & proceſſionis importatur, verbum enim intel-
ligi nequit, niſi à dicente. Ex quo patet, verbum eſſe nomen *Emanatio eſt generatio in diuinis.*
perſonæ filij ab æterno à me geniti. Emanatio ſiquidem ſe-
cundum modum intellectus, atque rationem, generatio in
diuinis nominatur; filium autem meum, ideo verbum no-
mino, quia ſine motu à me genitum eſt; mei quoque eſt ima- *Quare filius vocetur verbũ.*
go gignentis, totumque in ſe monſtrat genitorem; quemad-
modum fere verbum hominis, quod totius cogitationis hu-
manæ imaginem refert. Quæ enim ſecundum cor nouiſtis,
hæc verbo profertis: & quod loquimini, exemplar habetis
eius, quod corde cogitatis. Verbum, inquam, voco, vt im-
paſſibilem generationem oſtendam, atque perfectam. Siqui-
dem verbum ſemper ex mente, & in mente, inſuper etiam
mens in verbo. Mens vtique ſemper verbi radix, & origo,
mentis autem verbum, germen, & proles. Et illa quidem ſi-
ne verbo, nunquam, hoc autem gignentis qualitatem, vt ita
dicam, & ſpeciem, vt propriam naturam ſortitur. *Sic igitur* *Textus.*
cogita, ô Mercuri, quod in te videt, & audit, id eſt, facit te videntem
atque audientem, *eſt verbum domini, mens autem pater Deus: ne-*
que enim diſtant ad inuicem, cum vna ſit vtriuſque ſubſtantia.
Itaque ſic mirabiliter Mercurius à Pymandro inſtructus, ne-
dum ſemel, ſed ſæpe ſæpius grãtias refert, qui per ſuum ver-
bum omnia ei reuelauerit. in hymno quippe ita loquitur:
Gratias habeo tibi Deus, omnium poteſtas actuum. Verbum tuum per
me te laudat. ô Lux cætum illuminans Spiritus Deus. Verbum tuum *Verbum Spiritus ſanctus.*
me agit, Spiritifer opifex. Et ad Tatium: *Mundum verbo non ma-*
nibus fabricatus eſt opifex: hoc verbum, ô fili, cole atq; adora. Cultus
Dei vnus, non eſſe malum. Verbum imago ac Dei mens eſt. Mens qui-
dem ô Tati ex ipſa Dei eſſentia naſcitur: & ab illa nunquam diuidi-
tur, ſed illi potius connexa eſt, quemodo Solis corpori lumen. Hac
quoque dicendi ſimilitudine, pro declaranda Dei verbi ge-
neratione vſus eſt Plato, *6. de Repub.*

DIGRESSIO PRIMA. CAP. I.

Plato, de Filij Dei generatione.

Plato *6. de Republ.* boni idea maxime eſt diſciplina, *Boni idea.*
qua quidem & iuſta, & alia conducibilia fiunt: hanc
autẽ non ſufficienter agnoſcimus. ſin vero & ipſam
neſcimus, & ſine ipſa alia quam maxime noueri-
mus; ſcire debemus, nullam ex aliis nobis vtilitatem fo-
re. Eſt autem boni ipſius filius. partum boni ipſius filium *Partus boni.*
eloquar. cauendum tamen mihi eſt, ne inſcius ipſa vanam
de filio reddam rationem: Multa quidem ſunt pulchra,
multa etiam bona, & ſingula ſimiliter; ſed vnum ipſum
pulchrum, vnumque per ſe bonum, cuius eſt idea vna. Sa-
ne quem-

De filij Dei generet.

ne quamuis adſit res viſibilis, & videntis potentia, ſi medium defuerit lumen, neque viſus videbit quidquam, neque videri colores poterunt. Solis certe lumen efficit, vt viſus noſter quam optime cernat, & oculis obiecta cernantur. Viſus Sol non eſt, neque oculus, cui ineſt viſus. Sol eſt; ſed ex omnibus ſenſuum organis, id maxime Solis particeps; nempe vim quandam habet ex Sole infuſam, ipſamq; ſeruat. Sol viſus non eſt, cauſa vero ipſius eſt. hoc ego voco Dei filium, quem ipſum bonum in hac ſecum genuit comparatione conſimilem; vt quemadmodum ipſum in loco intelligibili ad intellectum, & ea quæ intelliguntur ſe habet; ſic & iſte ad locum, ſiue in loco viſibili ad viſum ſe habet, & ad ea quæ videntur. Oculi porro, quoties non ad ea vertuntur, quorum colores diurnus fulgor illuminat, oſtenditq;, ſed ad illa, quæ nocturnis radijs attinguntur, cæcutiunt, ac ſi puri in illis viſus non eſſet. quoties vero ad ea, quæ Sol illuſtrat, perſpicue cernunt, in oculis viſus apparet. Sic & de animo cogita: quando enim illi inhæret, in quo veritas & ipſum ens emicat, intelligit illud, cognoſcitque, & intellectum habere videtur: ſed quum ad id fertur, quod tenebris eſt permixtum, quod videlicet generat atque corrumpit; eius obtunditur acies, opinionesque verſat varias, ac mentis expers videtur. Illud igitur, quod veritatem illis, quæ intelliguntur præbet; & intelligenti vim ad intelligendum porrigit; boni ideam eſſe dicito, filium boni, ſcientiæ, & veritatis, quæ per intellectum percipitur cauſam. Sol quidem viſum efficit, ipſe tamen viſus non eſt, ita & boni filius cognitionem ac veritatem efficit, ipſe vero minime eſt: auguſtior enim eſt ipſius boni maieſtas. Sol præterea ijs quæ videntur, non modo videndi præbet potentiam, verum etiam generationem, augmentum, nutritionem, quum ipſe tamen generatio non ſit. ita dicas, bonum ijs, quæ cognoſcuntur dare, non modo vt cognoſcantur, ſed eſſe inſuper, & eſſentiam largiri, quum ipſe eſſentia non ſit, ſed ſupra eſſentiam, dignitatem ipſam, & potentiam ſuperans. Ex his ergo, quæ à Platone dicta ſunt, & verbi interno generationem, eiuſdemque illuminandi virtutem intelligimus. *eſt enim verbum lucens*, vt dicit Pymander, *quod in nobis videt & audit*, id eſt videntes atque audientes reddit. & *dial.* 7. *Boni ipſius idea ſuprema exiſtit, vixq; videtur:* ſi autem viſa fuerit, eſſerendum eſt eam omnibus, omnium rectorum atque bonorum cauſam eſſe: cum ipſe in loco viſibili lumen creauerit, & luminis authorem Solem ſcilicet. in ipſo vero intelligibili regnet ipſa, veritatemq; & mentem protulerit: quem noſſe neceſſe eſt omnem, quicunque ſana mente quidquam, vel priuatim, vel publice eſt acturus. Et *in Timæo*: Si pulcher eſt hic mundus, & opifex mundi bonus, ſempiternum certe, non generatum exemplar imitatus eſt: nam cum mundus omnium genitorum pulcherrimus ſit, & eius author cauſarum omnium optimus; dubium non eſt, quin ſempiternum ſit ſecutus exemplum. ſic igitur generatus, id eſt effectus, quod ratione & ſapientia ſola comprehendi poteſt, & immutabile permanet. Ex quo efficitur, vt neceſſe ſit hunc mundum alicuius ſimulacrum eſſe. Videtur fortaſſe illud Plato intellexiſſe, quod apud Dauidem legimus: *Omnia in ſapientia feciſti domine:* ſapientia autem patris eſt filius, dico *Chriſtum Dei ſapientiam, & Dei virtutem*, ait Paulus. Eſt igitur filius Dei huius mundi cauſa exemplaris atque efficiens. Etenim ſi mundus imperfecto animali ſimilis eſt factus, pulcher certe non eſſet: illius ergo animalis ſimillimum eum eſſe dicamus, cuius animalia cætera, id eſt, angeli, & homines, partes ſcilicet participes ſunt. Illud ſiquidem verbum Dei lucens, viuentia omnia, quæ mente perſpiciunt, in ſeipſo complectitur: quemadmodum mundus hic nos, & cætera quæ cernuntur animalia, continet.

Dei filius inſtar Solis.

Animus cæcutiens ſine Deo.

Filius Dei eſt boni idea.

Filius eſt exemplar æternum.

Dauid Pſal. 10. Paulus 1. Cor. 1.

CAP. II.

Plotinus de verbo atq; filio Dei ſic loquitur. Ennead. 5. lib. 8. cap. 12.

IN mundo diuino, inquit Plotinus, quando mente ſcientes ſummopere vtimur, videmus Deum pulchrum filium, & omnia in filio generantem, conceptumque abſque labore in ſe habentem. Deus etiam delectatus his quæ genuit, ſuosque partus amans, penes ſeipſum cuncta continuit, tum ſuipſius, tum ſuorum ſplendore congratulans. quum vero hæc omnia pulchra ſint, & quæ intus permanent pulchriora: ſolus omnium Iupiter, filius foras emicuit. ex quo etiam filio videre licet, tanquam ex quadam imagine, quantus eſt ille pater, quantiue Iouis fratres, id eſt angeli, atq; electi quique, quos cohæredes atq; fratres Chriſti Paulus appellat, apud patrem perſeuerantes.

Partus Dei.

Filius eſt imago patris.

Hinc autem non fruſtra dixerit à patre veniſſe, eſſe namque alterum ab eo mundum, qui pulcher ſit effectus, veluti pulchri ipſius imago: nefas enim eſſet imaginem pulchri ipſius atque eſſentiæ, non eſſe pulchram. imitatur itaque exemplar vbique: vitam namq; habet, & eſſentiæ donum, tanquam imitatio quædam: habet & pulchritudinem, quatenus inde prodit: habet etiam vt ſit ſemper, tanquam æternitatis illius imago. Porro imago omnis tieturæ conſtans tamdiu eſt, quamdiu manet exẽplar. Imitatur Platonem, quem paulo ante adduximus de exemplari mundi cauſa loquentem. Cæterum proprie imago dicitur, quæ ad alicuius exẽplaris ſimilitudinẽ expreſſa eſt. ideo in diuinis illius eſt perſonæ, quæ procedit, vt ſimilis alteri; idq; per modum intellectus. Filius ergo imago patris, propria ratione nominatur; tum quia ſimilis; tum quia eius proceſſio à patre eſt ſecundum ſimilitudinis modum, vtpote verbum patris, in quo condita ſunt vniuerſa. Plato igitur atque Plotinus, verbum patris, animal primum, atque increatum exemplar vocant, ad cuius exemplum mundus omnium creatorum pulcherrimus cõditus eſt: ideam inſuper, & imago patris, ex cuius pulchritudine, æternitate, vnitateq;, mundi pulchritudinẽ atq; vnitatem inuenerunt antiquiſſimi quique.

De filij Dei generet.

Imago proprie filio conuenit.

CAP. III.

Carmina Orphei de Dei verbo.

Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis:
Tuq;, Dei verbum aſpiciens, huic ſemper adeſto,
Dirigens animi altas luces, perge, viamq;
Rectam, factoremq; vnum nato aſpice mundi
Immortalem, quem patrum fert fama priorum
Vnum, perfectumq; ſibi, tum per ſeo ab illo
Cætera, cumq; illis verſari: non tamen vllis
Cerni animis hominum, ſed ſola mente videri.
Te cœlum obteſtor ſapiens opus omnipotentis,
Vocem te patris adiuro, quam protulit ipſe
Primum, conſilijs eius, cum conſtituit orbis.

Oraculum Apollinis.

Ne me vtinam ſupremum, infelix ipſe ſacerdos,
Sciteris de ſancto, ac diuino genitore.
Et ſobole chara, rebus magni induperantis,
Et flatu, qui mundum aſtrictum continet omnem,
Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem,
Aeraque, hen templum me diſcedere ab iſtis
Coget, linquetur quo edebam oracula limen.

Sibyllæ Carmina.

Tum Deus excelſo demittet ab æthere regem,
Qui bella è tota pellat tellure nefanda.
Atque tuum cognoſce Deum, qui natus ab ipſo.

Virgilius.

Iam noua progenies cœlo demittitur alto.

CAP. IV.

PORPHYRIUS, quem locum citat Cyrillus contra Iulianum. *A ſummo, inquit, bono, ratione quadam hominibus incognita genitam mentem tradit Plato: quæ prorſum per ſeipſam exiſtat. in qua videlicet ſint vera res, & omnis rerum ſubſtantia, quod & primum pulchrum, & per ſe pulchrum ſit, habeatque ſpeciem pulchritudinis. Proceſſit autem ante ſecula, vel æternitate ab authore Deo promanans, per ſe genita exiſtens & per ſe pater. neque enim illo mouente ſe ad generationem huius proceſſus fuit, ſed iſte progrediente per ſe generabiliter, vel ex ſua generatione à Deo; & progrediente non à principio aliquo temporali; nec dum enim tempus erat. caret namque tempore, ſolaq; eſt æterna mens. Sicut autem Deus ille primus, vnus, & ſingularis ſemper eſt; ſic & mens ſempiterna, ſola & ſine tempore permanens in vnitate ſuæ ſubſtantiæ.* Plotinus quoque: *Quid (inquit) de perfectiſſimo dicere conuenit? nihilne ab ipſo, an maxima poſt ipſum? Maximum autem poſt ipſum mens, & ſecundũ. etenim mens aſpicit ipſum, & eius tantum indiget. ipſum autem mentis nihil prorſus. & quod à mente maiore generatur, mentem eſſe; & omnib. maior eſt mens quia poſtea ſunt cuncta.* Patrem dicit eſſe principium maximũ præcedens mentem, non natura quidem, aut tempori prioritate; ſed originis tantum, vtpote totius diuinitatis fons, atque principium. ab hoc genita eſt mens. Porro omne quod gignit, id quod gignitur, deſideret: maxime vero cum ſoli ſuerint gignens, & genitum. & in lib. de pulchro. Si quiſq; primum Dei formis, pulcherque, ſi Deum, & ipſam pulchritudinem ſit contemplaturus. primum aſcendat ad mentem, ibique omnes ſpecies pulchritudinis noſcet, ſupra hanc naturam boni dicimus. quocirca perfecta ratione eſt prima pulchritudo; bo-

Porph. li. 4. de hiſt. philoſophi.

Filij Dei generatio æterna.

Plotinus de filio Dei aperte loquitur. lib. de trib. princip. hypoſta.

Prima pulchritudo Dei filius.

De filij Dei generat. *Proclus.*

do; bonum autem, quod eſt vita fontem & principium pulchritudinis. Proclus, primatum omnium rerum vnitatem eſſe dicit, ipſam autem mentem vnum multa, animam vero vnum & multa. eſt igitur mens diuina progenies, lumen de lumine, verbum lucidum, lux viuens, & vita amicta lumine, genuit vitam, & lucem. Inter generantem autem, & genitum, eſt connexio, qualis inter lumen, & lucem. Sane, lux à lumine, ſiue radius a luce nunquam ſeparatur, nec radius ſine luce poteſt eſſe genitrice, neque lux ſine radio, quia nunquam poteſt lux non generare lumen. Quare ſi æternam generationem ſpectes, filius appellatur; ſi vero authoritatem principiumque creandi, quod accepit à patre, verbum vocatur, quaſi locutor, & interpres Dei, aut ratio & forma, origo rerum creatarum, hoc & poteſtas Dei, & authoritas, & miſſio, & ſapientia. Logos Græce, quod interpretari poteſt, rei cuiuſque ratio, & forma, & eſſentia. Filius autem Dei omnium rerum ratio, & principium, forma formarum omnium eſſentiarum. Congrue autem verbum dicitur: eſt enim quaſi locutio eius, & ſermo, & miſſio, interpres, & legatus. ſiquidem Hebræi pro denominatis abuti conſueuerunt denominationibus, vt ſaluatorem appellant ſalutem, hac ratione eum qui loquitur pro Deo, verbum Dei appellant, id eſt, locutorem, & interpretem. Philo *Librum,* inquit, *vocat Moſes allegorice verbum Dei. in quo impreſſa vniuerſarum rerum exiſtentia tanquam forma capaciſſima omnium rerum creandarum, omnium rationis, atque eſſentia continentur. Sane verbum diuinum locus eſt, quem replens totum per omnia incorporeis poteſtatibus ipſe Deus, id eſt idem.* Et in libro *de duobus peſmis,* Solem vocat diuinum, qui per cœlum circumambulat. *Duo ſunt,* inquit, *templa Dei, vnum quidem mundus iſte in quo & Pontifex primogenitus eius, diuinum verbum: alterum vero rationalis anima, cuius ſacerdos eſt verus homo.* Tria ſunt hic diuina nomina, verbum diuinum, ſummus ſacerdos, primogenitus. In libro de flammeo gladio: *Aſpice mundum hunc,* inquit, *inuenies eius cauſam Deum, a quo factus eſt, materiam, quatuor elementa, è quibus conſtitit, organum autem verbum Dei, per quod conſtructus eſt: conſtructionis autem cauſam, bonitatem opificis.* Et in 2. Allegoriarum libro: *Vmbra Dei, eſt verbum eius, quo tanquam organo vſus, quando creabat mundum.* hæc autem vmbra, & quaſi aſſimilatio, aliarum eſt exemplar; ſicut Deus exemplar imaginis, vocat imaginem reſpectu naturæ, organum vero reſpectu creationis. Ex hoc autem loco licet Mercurij verba ita intelligere. *Ego,* inquit, *ſum Deus tuus. antiquior quam humida natura, quæ ex vmbra,* id eſt, verbo Dei, *effluxit,* hoc eſt, creata eſt atque formata. Verbum Dei quoque acute videre omnia dixit, vbi illius prouidentiam oſtendit, quem dicit totum inambulare mundum. Duas etiam rationes ponit; vnam quidem exemplarem ſupra nos, alteram vero imitationum, quæ noſtra eſt: quæ autem ſupra nos, Dei imago à Moyſe vocatur: quæ autem noſtra eſt, imaginis ſimulacrum. *Fecit enim,* inquit, *hominem, non imaginem, ſed ſecundum imaginem: quo fit, vt ſingulis cuiuſque noſtrum mens, re vera ſit expreſſio ab eo qui fuit.* Iure ergo Græci, Dei filium, prototypon, id eſt, primũ exemplum vocant. Verbum hoc, omnia, quæ natura continentur, diuiſit, ac diſtribuit. Et in lib. *quod meliores non decet indecore agere: Anima hominis,* inquit, *ſigillum eſt ad archetypum altiſſimum verbum formata.* Verbum igitur apud Philonem eſt primogenitus, eſt filius, eſt organum Dei, idea idearum, mundus archetypus, hominis exemplar, imago Dei, diſtributor, moderator, Sol, pontifex in templo Dei, mens ſupra nos. In primo namq; de agricultura: Hæc vniuerſa paſtor ille, & rex Deus iure gubernat, inquit, legemq; ſtatuit: rectum eius verbum, & primogenitum filium, qui curam totius gregis, quaſi maximi regis lux, diligenter ſuſcepit. Et in 2. Qui dubitandi ruborem effugere valet, audacter dicat nulla re materiali machinam mundi conſeruari. ſed verbo æterni Dei ſempiterno, quod à medijs, ad extrema, & ab extremis ad media protenſum, inuictum naturæ ſuſtinet curſum, fouens ipſum, atque conſeruans, quaſi vinculum quoddam pater qui genuit, ipſum conſtituit. Et in 1. *quæſt. lib.* 1. *Nullum mortale ad ſupremum patrem tanquam imago conferri poteſt, ſed confertur ad ſecundum Deum, qui primi eſt verbum.* neceſſe enim erat rationalem vim à Deo verbo, animæ hominis imprimi, Deus enim qui ſupra verbum eſt; origine, non natura, ita ſupra nos eſt, vt nulla rationalis natura ſimilitudinem eius poſſet recipere. Et in libro, quem ſcripſit, *quod peiora ſoleant melioribus inſultare: Si nondum aliquis filius Dei appellari dignus ſit, ſtudeat nihilominus primogenitum eius verbum, angelorum omnium principem ſequi.* Satis ergo clare Philo filij Dei generationem oſten-

dit.

Exemplum generationis.

Logos quomodo interpretatur.

Verbum quare dicitur.

Logos.

Philo ex proſe de verbo Dei loquitur. lib. de allegoria legũ.

Vmbra eſt verbum Dei.

Exponitur illud Triſmeg. ex vmbra effluxit.

Filius eſt imago patris.

Prototypon.

Quot nominibus vocetur verbum Dei apud Philonem.

Mundus verbo Dei conſeruatur.

C A P. V.

Numenius de verbo Dei, hæc loquitur.

De filij Dei generat.

NVmenius inter Pythagoræos philoſophus inſignis, cuius libros (teſte Porphyrio) libenter legebat Plotinus. quique apud Platonem, philoſophiã Moyſi credidit eſſe, dicens non aliud eſſe Platonem, niſi Moyſen Attica lingua loquẽtem. Is igitur, ſiue quæ legiſſet in Platone, aut Philone, vel Moyſe, multa dixit de patre, & filio. *Deus primus,* inquit, *in ſeipſo quidem exiſtens eſt ſimplex. propterea quod ſecum ſemper eſt, nunquam diuiſus: ſecundus, & tertius eſt vnus nec oportet Deum primum creare, ſed creantis Dei patrem eſſe. hunc omnia gubernat diuinus à quo interiora mens mittitur ad omnia, quæ ad communicationem illius ordinata ſunt. Cum igitur ad nos conuerſus Deus, nos reſpiciat; tum ipſius radijs fit, vt viuamus, corpora quoque alantur, & viuant.* Amelius Platonicus nobiliſſimus: *Hoc certe,* inquit, *erat verbum, per quod cuncta ſemper exiſtens, ea quæ ſunt, facta fuerunt, Sicut Heraclitus cenſet: quod etiam ipſe barbarus putat:* id eſt, Ioannes Euangeliſta, quẽ barbarum vocat: *in ordine principij, atque dignitate conſtitutum apud Deum eſſe, & Deum eſſe, in quo quod factum ſit, fuerit viuens, & vita, & ens: tum in corpora lapſum, carnemq; induttum, hominem apparuiſſe, oſtendens etiam tunc naturæ ſuæ magnitudinem; quare rurſus reſolutum in Deum rediſſe, & Deum talem eſſe, qualis fuit antequam in corpus, & carnem, & hominem deſcendiſſet.* Iamblicus autem. *Primus Deus, & vnus,* inquit, *vnius primi Dei eſt pater, quem gignit in ſolitaria ſua permanens vnitate. eſt autem exemplar filij, qui nominatur ſuimet filius, ſui pater, atque vnus pater, Deus vere bonus. Ille enim fons eſt idearum, à quo vere vno, Deus per ſe ſufficiens ſeipſum explicauit in lucem.* Vnde Orpheus in hymno, nox quæ lucem emittit, noctem appellat patrem ob immenſitatem ſui ſplendoris, ob quam intellectui noſtro tenebreſcit. hæc autem emittit lucem, quoniam filium generat, qui etiam dicitur cœlum, quod eſt lucidum corpus. Propterea Ennius: *Aſpice hoc ſublime candens, quem vocant omnes Iouem.* Et Euripides *Vides excelſum, qui illum infinitum ætherem, & terram vndequaque complectitur humentibus vlnis. hunc crede Iouem, hunc arbitrare Deum.* Patrem vlnis terram complecti dixit, id eſt, verbo quod *brachium domini* vocat Iſaias 53. Complexus eſt terram corporis humani, quando illum in carnem miſit. complexus eſt ætherem, hoc eſt, produxit ſpiritum ſanctũ. *Spiritus intus alens* (ait Maro) vlnis humens reſpectu terræ, cui tanquam aquæ vnitum eſt verbum diuinum. Itaq; Dei verbum, mundi opifex, idea bum, mundus archetypus, moderator, & diſtributor, imago primi entis, rationalis creaturæ exemplar, paſtor, & ſacerdos, vlnis humens, lux, Sol, cœlumque candens, omnis germen diuinæ, verbum lucidum, filius primogenitus, primi Dei ſemper viuentis, vmbra, & vita, ſplendor, & virtus, candor lucis, æther, & character ſubſtantiæ ipſius, ſic mirifice, magniſque celebratum eſt nominibus, etiam à philoſophis; vt liquido pateat, quicquid variabilis dictum ſit, à veritatis fonte emanaſſe. vtque nedum ipſius verbi magnificentia, à ſacris quidem literis, atq; doctoribus commendetur, approbeturque, verumetiam ab his, qui fidei illius inimici eſſe cenſentur.

Plato eſt Moyſes Attica lingua loquens.

Amelius.

Heraclitus.

Ioannes Euangeliſta.

Verbum Dei, Deum eſſe.

Iamblicus, de myſt. Ægypt. c. 39.

Orpheus.

Ennius.

Euripides.

Nomina verbi Dei.

QVAESTIONIS SECVNDAE

C A P. I.

Sanctarum ſcripturarum oracula de Ieſu Nazareno, quod ſit verus filius Dei.

POſt philoſophorum, atq; poetarum documenta; cum diuinis ſcripturis, & ſacris doctoribus, ſic poterimus arguere. Ille, per quem Deus creauit omnia, eſt eiuſdem ſubſtantiæ, potentiæ, & ſapientiæ cum Deo: ſed talis eſt Dominus IESVS: ergo. Maior ſatis patet. non enim creauit Deus mundum per filium, tanquam per inſtrumentum, quandoquidem illa particula, per, non ſit nota inſtrumenti, ſed vnius potius operationis naturæ. Sic enim docet Hilarius, 8. de trinit. & Baſilius *libro de ſpiritu ſancto. Per,* inquiunt, *in diuinis cauſam inſtrumentalem non ſignificat, ſed vnitatem potentiæ perſonarum vero diſtinctionem.* Filius autem patris creauit mundum; ſed à patre accepit naſcendo hanc poteſtatem creandi. Alioqui ſi velis contendere, notam eſſe inſtrumentalem, in eandem abſurditatis foueam te oportet incidere, vt dicas patrem in diuinis, inſtrumenti rationem ſubire. ſic enim loquitur Apoſtolus, *Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in conſortium filij eius* Et Paulus *Apoſtolus* IESV *Chriſti per voluntatem Dei.* Ad Gal. 4. *Itaque non eſt ſeruus, ſed filius; quod ſi filius, & hæres per* DEVM. Ad Gal. 1

Per quid ſignificet.

Creare per filium quid ſignificet.

1. Cor. 1.

2. Cor. 1.

De filij Dei generat.

Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti, per Ieſum Chriſtum, & Deum patrem. Ex quibus ſcripturæ locis ſatis aperta colligitur, illam notulam in diuinis (per) ſcilicet, inſtrumentalem cauſam non oſtendere, ſed æqualitatem potentiæ. Minor probatur pluribus ſanctarum ſcripturarum authoritatibus. Paulus loquens de filio Dei:

Coloſ. 1.

Ipſe, inquit, *eſt imago Dei inuiſibilis primogenitus omnis creaturæ, per quem condita ſunt vniuerſa, quæ in cœlis ſunt, & quæ in terris ſiue throni, ſiue dominationes,* &c. & *omnia per ipſum, & in eo ſunt condita.*

Heb. 1

Ad Hebræos 1. *Nouiſsime locutus eſt nobis in filio, per quem fecit & ſecula.* Et in eodem cap. inſerit authoritatem Pſal. 101. de Chriſti diuinitate loquentis:

Pater per filium creauit omnia.

In initio, inquit, *tu domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli: ipſi peribunt, tu autem permanebis.* Ex quo abſque omni dubio palam eſſe puto, dominum Ieſum eſſe verum Deum, eſſe & verum filium Dei, eiuſdem ſubſtantiæ, eiuſdemque potentiæ cum patre: diuinum ſiquidem Apoſtolum de filio Dei ibidem fuiſſe locutum, nulli dubium eſſe poteſt. Confirmatur authoritate Ioannis 5.

Pater meus operatur & ego operor.

Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. Senſus eſt, ne putetis patrem meum poſt mundi creationem, ab optimi parentis, & perituliſsimi opificis operibus ceſſaſſe; quandoquidem perpetua ratione mundum gubernet, foueatque nouas formas creando, conſeruando, ad ſui præſentiam, & iudicium vocando. Et ego operor: vtique eadem opera: nam quæcunque pater facit, hæc & filius ſimiliter. vnius ergo eſt filius cum patre maieſtatis, æqualis honoris, atque dignitatis. Quod ceuera confirmat Apoſtolus

Ad Col. 1. Deus ante omnia.

Chriſtus eſt ante omnia, & omnia per eum conſtant. Quid eſt ante omnia viſibilia, & inuiſibilia; niſi Deus, qui eſt intra omnia, extra omnia, ſuper omnia, & ante omnia? Sed dominus Ieſus, vt dicit Apoſtolus, eſt ante omnia: igitur eſt Deus. Item illud, à quo omnia ſuſtentantur, eſt Deus. ſed omnia à Chriſto ſuſtentantur ergo quod prius. *Portans* (inquit Apoſtolus)

Heb. 1.

omnia verbo virtutis ſuæ: hoc eſt, ſolo ſuo nutu omnia ſuſtentat. Idem confirmari poteſt authoritate Ioan. 8.

Principiũ & finis omnium.

Ego principium, qui & loquor vobis: id eſt, Deus & homo: non eſſet principium omnium, niſi eſſet Deus, alioqui eſſet principium ſui: neque locutus fuiſſet Iudæis, quomodo dominus loquebatur, niſi verus homo extitiſſet. In Apocalypſi *cap. 1. & 22.*

Ego ſum Alpha & Omega.

Ego ſum Alpha, & Omega principium, & finis. non huius, vel alterius rei, ſed omnium prorſus rerum: igitur ſum verus Deus. principij enim ratio, & finis omnium rerum ſoli Deo competit, à quo ſunt omnia, ad quem omnia redeunt, per quem omnia viuunt. Cum igitur dominus ſit principium omnium rerum, medium, & finis: igitur eſt verus Deus. Idem aſtruitur ex diuinæ naturæ vnitate, *ad Philip. 2.*

Ex diuina eſſentia vnitate.

Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu: qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, ſe eſſe æqualem Deo; ſed ſemetipſum exinaniuit, Formam ſerui accipiens.

In forma Dei.

Forma Dei, eſt diuina eſſentia: hanc diuinam naturam, Chriſtus non rapuit, ſed naſcendo accepit: quæ cum ſit vna, & indiuiſibilis: eſt igitur filius æqualis Deo, & per conſequens Deus verus. forma enim Dei nullo pacto poteſt dici forma ſerui.

Forma ſerui. Baſil. contra Eunomium.

Quod ſi filius, ait Baſilius, *creatura Dei eſt, omnis vero creatura ſerua eſt creatoris: Chriſtus igitur Dei ſeruus eſt, & non filius. ſeruitus ſecum in eadem virtute non communicat: nihil ergo commune patri cum filio, quod eſt falſum.* Ioann. ſiquidem in ſua canonica dicit:

Hic eſt verus Deus & vita æterna.

Vt cognoſcamus ſolum verum Deum, & ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto; hic eſt verus Deus, & vita æterna. Ad Phil. 4. *Expectantes beatam ſpem, & apparitionem magni Dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti.* Non quod filius ſit maior patre, quia vocatur magnus Deus, nec quod ſit pater ſolus Deus, quia dicit Euangelium, *Vt cognoſcant te ſolum Deum:* iſtæ enim dictiones excluſiuæ, non excludunt perſonas diuinas, ſed quidquid extra illas inueniri poteſt. Porro, ſi filius natura

Filius natura Deus.

Deus eſt, Deus vero natura etiam pater: non aliter filius Deus eſt, aliter pater, ſed ſimiliter. Quod eſt in forma Dei, in ſubſtantia Dei eſt, non enim aliud forma, aliud ſubſtantia Dei, ne compoſitus ſit. Qui ergo in forma æqualis, & in ſubſtantia æqualis eſt. Si genitus minor eſt eo, qui genuit, non eſt culpa geniti, ſed genitoris imbecillitas. Sed quomodo pater eſt Deus, ſi non potuit per omnia generare filium ſimilem? Videa, quod qui dicit filium eſſe minorem patre, ipſa ratione cogetur aſſerere patrem non eſſe Deum. Item

Qui cognoſcit filium, cognoſcit patrem. Ioan. 14.

ſi me cognouiſſetis, inquit dominus, *& patrem meum vtique cognouiſſetis:* igitur filius eſt conſubſtantialis patri. Item, ſi cognitio patris & filij vita æterna eſt: neceſſe eſt eiuſdem patrem, & filium eſſe ſubſtantiæ. quæ enim diuerſæ ſubſtantiæ ſunt, vna cognitione non comprehenduntur, nec ſimiliter viuificare poſſunt. Idem palam fieri poteſt ex parte imaginis: dominus enim

Chriſtus imago Dei inuiſibilis.

Ieſus ab Apoſtolo vocatur *imago Dei inuiſibilis Col. 1.* & *Hebr. 1. ſplendor gloriæ, & figura,* ſiue character *ſubſtantiæ ipſius.* Tunc ſic arguo, ſi patris imago vere filius eſt; omnis autem imago, vel formæ, vel figuræ, vel ſubſtantiæ, vel ſpeciei & coloris imago eſt, Deus autem nihil horum præter quam ſubſtantia eſt. filius ergo eius ſubſtantiæ ſit imago, conſubſtantialis patri eſt.

De filij Dei generat.

Si nimirum lucis ſplendor, generatur quidem ex luce, non vero aliquando, ſed ſine tempore, & coæternaliter illi; non eſt enim lux ſine ſplendore: filius etiam cum ſplendor ſit,

Filius ſplendor patris.

non aliquando erit, ſed coæternaliter: *In lumine tuo,* inquit David, *videbimus lumen.* Si Chriſtus eſt lumen de lumine, genitus à patre, & genitura eſt ſubſtantia: igitur Chriſtus & ſubſtantia Dei, ſiue vnius ſubſtantiæ cum generante.

Filius lumen. Pſal.

Item, ſi pater in diuinis non generat, in cauſa eſt, quia non poteſt, vel quia non vult.

Filius ab æterno genitus.

Si non poteſt, minor vtique reputabitur quam generans, & perfecta natura, cum ad hoc etiam imbecillitas ipſi inſit. Quod ſi poteſt & noluit, quod natura habet, voluntate retinuit. Quare, & ſi nondum genuit, tamen cum aliquando voluerit, generabit: quod eſt abſurdum, cum Deus ſit ſemper vnicus, & perpetuus actus, præſertim ad intra, quæ ſunt æterna, & perpetua. Item in Euangelio Ioannis ſcriptum eſt.

Ego & pater vnum ſumus.

Ego & pater vnum ſumus. Si operatione vnum, neceſſe eſt & ſubſtantiam dicere vnam: quorum enim vna ſubſtantia non eſt, eorum non eſt vna operatio. Quod ſi voluntate vnum, non ſolum quæcunque pater velit; ea neceſſe eſt, & filium velle: ſed quæcunque etiam filius velit, ea neceſſe eſt, & patrem velle. Iubebit igitur & filius patri de quibus vult, quoniam & ipſi iubetur. Relinquitur ergo vt ſint vnum ſubſtantia. igitur conſubſtantialis patri. Itaque operationis imago eſt vnigenitus: operatio vero dignitatis, & dignitas ſubſtantiæ, vnigenitus imago erit ſubſtantiæ. imago non inanimata, nec non in figuræ ſimilitudine, nec artis & cogitationis opus; ſed imago viuens, imo ipſa vita, in ipſa ſubſtantia identitatem retinens.

Filius imago viuens.

Ideo dicitur, in forma Dei quia ſicut formam ſerui ſuſcepiſſe, hominis ſubſtantiam, dominum ſuſcepiſſe ſignificat; ſic cum in forma Dei eſſe dicat Apoſtolus,

Forma Dei.

diuinæ ſubſtantiæ ipſi profecto atteſtatur proprietatem. Qui me videt, inquit, videt & patrem meum. Item, Chriſtus eſt

Chriſtus virtus & ſapientia patris.

virtus & ſapientia patris, *ad Cor. 1. 2.* tota ergo virtus paterna ipſi videlicet ineſt. Quare quæcunque videt patrem facientem, ipſe ſimiliter facit: cum autem pater nunquam extiterit ſine virtute, & ſapientia, & ſapientia & virtus in Deo non ſint accidentia, quia in Deum non cadit accidens: Igitur filius eſt æternus, & conſubſtantialis patri. Enimuero Ioannes euangeliſta, in principio ſui Euangelij, Chriſti diuinitatem clariſsime proteſtatur.

In principio erat verbum.

In principio erat verbum, & Deus erat verbum. ſed Chriſtus erat verbum, quia verbum caro factum eſt. i. homo: Igitur Chriſtus, eſt Deus. Hic eſt de quo dixi, qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt, quia prior me erat: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo nihil. Eſt ergo ante mundi creationem.

Scriptura de diuinitate Chriſti.

Sunt & alia in diuinis ſcripturis aperta teſtimonia, quæ Chriſti diuinam humanamque aſtruunt, & oſtendunt naturam: *Tecum principium* vocans ipſum principium à generationibus. Vnigenitus filius, qui erat in ſinu patris enarrauit nobis. Ioan. 1. via, veritas, vita, lux.

Ioan. 12. Ioan. 14.

Ego ſum via, veritas, & vita. ego ſum lux mundi, Dei virtus, Dei ſapientia, Dei ſplendor, character, imago, ſigillum, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt, omnipotens. Quæ omnia de filio dici ſatis conſtat: quorum nullum filio poſterius eſt, aut aduentitium dici poteſt. Neque enim perfecti ratio acceſsione conſtat. neque aliquando erat pater, quando filius non erat; nec aliquando filius ſine patre. Cæterum, vt hæc res clarius

Scriptura mixtim de humanitate, & diuinitate Chriſti.

intelligatur, ſcripturas, quæ mixtim de vtraque in Chriſto natura loquuntur, inſerere non erit inutile. Naſcitur quidem, ſed iam olim natus erat: naſcitur ex muliere, ſed virgine. illud humanum, hoc vero diuinum: hic ſine patre, ſed illic ſine matre. faſciis quidem eſt inuolutus, ſed reſurrexit ex ſepulturæ inuolucris: in præſepe reclinatus eſt, ſed ab angelis glorificatus à ſtella præſignatus, à magis adoratus: fugatus eſt in Aegyptum, ſed Aegyptiorum ſtudia fugat. tinctus quidem lauacro, vt homo, ſed à peccatis abſoluit, vt Deus: tentatus eſt vt homo, ſed vincit vt Deus: *Confidite,* inquit in me,

Ioan. 16. Ioan. 7

quia *ego vici mundum.* eſuriuit, ſitiuit, ſed clamauit. *Qui ſitit veniat ad me, & bibat.* laſſatus eſt, & fatigatus ex itinere, ſed dicit:

Matt. 11

Venite ad me omnes qui laboratis, & fatigati eſtis, & inuenietis requiem animabus veſtris. perſoluit tributum, ſed ex piſce produxit. interrogat, vbi eſſet Lazarus, vt homo, ſed Lazarum ſuſcitat, vt Deus: venditus eſt triginta argenteis, ſed magno pretio mundum redemit. langueſcit & vulneratur, ſed idem omnem morbum, omnemque laborem curat: in lignum affigitur, ſed hominem ligno vitæ reſtituit: emiſit animam in cruce, ſed reſumendæ habuit poteſtatem: velamen rumpitur, ſaxa finduntur, ſed mortui antea reſurgunt: moritur, ſed moriendo mortem vicit: ſepelitur, ſed reſurgit: ad inferos deſcendit, ſed reducit inde animas, ſed in cœlum redit, ſed venturus eſt ad iudicandum viuos & mortuos. Quis non videt ex huiuſmodi ſacris ſcripturis conſtare ſatis, Chriſtum verum Deum, verumque hominem eſſe? *Ego Deus primus* (in-

quit

De filij quit Dominus) *& ego poſt hæc, & ante me non fuit alius Deus, &*
Dei diui- *poſt me non erit*, itaque ſi poſterior eſt patre dicis filium; quo-
nitate. modo dicit pater, quod poſt me non erit alius Deus? ſin ex-
Iſa.43. ponis hoc de filio, quomodo dicit, ante me non fuit alius
Deus? Quapropter ex his collige filium coæternum eſſe pa-
tri. *Hebr. 1. Et cum introducit primogenitum in orbem terrarum,*
dicit Et adorent illum omnes angeli Dei. Dauid quoque clamat,
Dauid. *Dixit dominus domino meo. con dixit, dominus domini mei.* Iſe. 7.
Pſal. 109. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Em-*
manuel, quod eſt interpretatum, nobiſcum Deus, vtique ipſe filius
Dei. Et cap 9. *Puer natus eſt nobis filius datus eſt nobis & vocabitur*
Deus fortis. Baruc, *hic eſt Deus noſter*, loquēs de filio Dei, *qui cō-*
Baruc. 3. *uerſatus eſt nobiſcum* in natura humana, *& non æſtimabitur alius*
ad illum hic inuenit omnem viam ſcientia, & dedit eam Iacob puero
ſuo, & Iſrael dilecto ſuo: poſtea ſuper terram viſus eſt. & cum homini-
Michææ 5. *bus conuerſatus eſt. Ex Bethlehem Ephrata egredietur dux*, dicit Mi-
chææs, *& egreſsiones eius ab initio dierum. Vidi*, inquit Iſaias, *Deū*
ſuper thronum excelſum & eleuatum, & Seraphin in circuitu eius,
& dixi: ô miſerum me, quoniam immunda labia ego habeo, habito
in medio populi immunda labia habentis: & Regem dominum Sa-
baoth vidi oculis meis. Actorum vltimo D. Paulus, *bene dixit ſpi-*
ritus ſanctus per Iſaiam prophetam, inquit, *Vade ad populum hunc,*
& dices auribus audietis, & non intelligetis. Vidit ergo Iſaias di-
Titum. 2. uinitatem Chriſti, quem Paulus ad Titum vocat *magnum*
Deum, expectantes beatam ſpem, & aduentum magni Dei. Hæc
plane ſufficere poſſunt ſcripturarum teſtimonia, quæ Chri-
ſti diuinitatem aſtruunt, nam omnia velle tractare, impoſ-
ſibile eſt, mihique dicenti deficeret tempus.

CAP. II.

Argumenta.

SI filius eſt æqualis patri, ſcit omnia, quæ pater ſcit:
1. ſed non ſcit, ergo. Maior eſt nota, quia vna eadem-
que eſt ſcientia in diuinis. Minor probatur autho-
ritate euangelij Marci 13. *Nullus ſcit diem illam, & ho-*
Solutio. *ram vltimi iudicij, neque angeli, neque filius niſi pater.* Soluitur à
Chryſoſtomo in ſermone de trinitate ad hunc modum:
Duæ, inquit, ſunt notitiæ: quarum vna ex opere ſumitur, altera vero
Dua noti- *ex cognitione. Pater qui non iudicat quemquam, ſcit diem illam v-*
tia. *troque modo: filius vno tantum modo, ſcilicet cognitione: ſed in die*
iudicij, tunc etiam ſciet opere, quia iudicabit orbem terram equitate.
De die illa Ideo dixit ignorare illum diem, notitia vtique operatiua.
nemo ſcit. *Nam ſi cognitionem omnium*, inquit Baſilius, *quam pater habet,*
Baſil lib. *filius non habet, mentitus eſt cum dixit. Omnia quæ pater habet mea*
4. cont. Eu- *ſunt. Et, ſicut pater nouit me, ego noui patrem. Nemo nouit patrem*
nom. *niſi filius. Si quod maius eſt cognoſcit: quod minus eſt, non cognoſcit?*
Sed quia non conferebat hominibus iudicij tempus audire, idcirco re-
ticuit. Idem ſentire videtur S. Aug. *Dicit ſe ignorare illum diem,*
inquit, *quia ipſi non erant idonei ad audiendum illius diei arcanum.*
Item, omne creatum nō eſt æquale Deo, quia Deus eſt crea-
tor & non creatura, ſed filius eſt creatus: ergo non eſt Deo
patri per omnia ſimilis, & per conſequens verus Deus dici
Soluitur. non poteſt. Soluitur. Minor probatur authoritate Prouerb.
Dominus 8. *Dominus in initio viarum ſuarum creauit me*, vbi loquitur de
poſſedit me. ſapientia genita, qui eſt filius Dei. Soluit Gregorius Nazi-
Nazian- anzenus lib. 4. Si ſapientia illa genita intelligatur, reſpectu
zenus. generationis humanæ, creata dicitur, ſaltem reſpectu ani-
mæ & corporis, non autem perſonæ verbi ſi vero ad gene-
rationem diuinam referatur, genita dicitur, & non creata.
Dominus, inquit, ab initio viarum ſuarum creauit me, ante
omnes colles gignit me. Quomodo igitur quod gignitur,
creatur? vel quomodo quod creatur, gignitur? Et quomo-
do poſsibile eſt increatum natum eſſe filium creatum? Itaque,
Creauit me, prædixit futurum, quaſi iam eſſet factum. Item,
3. filius eſt ſubiectus patri. igitur non eſt æqualis patri. Antece-
Soluit. dens patet authoritate Apoſtoli. Cum ſubiecerit ei omnia,
1.Cor.15. tunc & ipſe filius erit ſubiectus patri, vt ſit Deus omnia in o-
Baſilius. mnibus. Reſpondet Baſilius, *ſi ſecundum diuinitatem*, inquit,
filius patri ſubiicitur, ex principio profecto ſubiectus eſſet, ex quo &
Deus erat. ſin vero non ſubiectus erat, ſed poſtea: ſubiicitur ſecun-
• *dum humanitatem pro nobis, & non pro ſe, ſecundum deitatem.*
Nazian- Quare, *quemadmodum*, inquit Nazianzenus lib. 4. *Dominus*
zenus. *execratio dici voluit propter me, quia meam ſoluit execrationem; &*
peccatum, quia mundi tulit peccatum: ſic & hoc loco meam inobe-
dientiam ſuam facit, vt qui caput ſit totius corporis. Itaque cum o-
mnia Deo ſubiecta fuerint cognitione pariter, & transfor-
matione; tunc ipſe filius dicitur ſubiici patri, quia legatio-
nem ſuam conſummauit, nēpe vt cognitione, & transfor-
matione electi, Deo pleniſsime ſubderentur: Chriſtū enim
ſubiici nihil aliud eſt, quam paternam expleſſe voluntatem.
Tunc ipſe Tunc erit Deus omnia in omnibus, quum plane fuerimus

Deiformes, & perſimiles in nullo repugnantes. Item, qui de De filij
nouo aliquam recipit dignitatem, quam prius non habebat, Dei diui-
imperfectioni ſubiacet: quod enim ex ſe omnem perfectio- nitate.
nem habet, acceſsionem alterius non recipit, cuiuſmodi eſt *filius ſubii-*
Deus benedictus: ſed Chriſtus accepit nomen nouum, no- *citur pa-*
nemque poteſtatem. vt Apoſtolus dicit: *Dedit illi nomen, quod* *tri.*
eſt ſuper omne nomen. & Matth. cap. vlt: *Data eſt mihi omnis po-* 4.
teſtas in cœlo & in terra: Ergo Chriſtus non eſt patri coæqua- *Philip. 2.*
lis. Soluitur, de humanitate, & non de deitate Chriſti illa in- *Soluitur.*
telligenda ſunt: vna ſiquidem eſt patris, & filij poteſtas. A
principio autem ſuæ ſanctiſsimæ incarnationis & nomen *Dedit illi*
habuit ſuper omne nomen, & poteſtatem, ratione diuinæ *nomen.*
perſonæ, quæ eſt etiam perſona humanæ naturæ in Chriſto;
per mortem vero huius nominis, poteſtatiſque declaratio-
nem meruit. Item ipſemet Chriſtus in Euangelio Ioannis a- 5.
perte fatetur ſe non eſſe patri æqualem: *Pater maior me eſt*, in-
quit, igitur inferior, & non æqualis, & per conſequens non
eſt Deus. Reſpondet Baſilius: *Pater non eſt maior filio magnitu-* *Soluitur.*
dine, incorporeus eſt enim: neque tempore, cum filius temporum eſt *Pater ma-*
creator. nec virtute, quæcunque enim facit pater, hæc & filius ſimiliter: *ior me eſt.*
neque vt cauſa, quia filius factus non eſt, ſed æternaliter genitus Præ- *Soluitur.*
terea quod maius eſt, non eſt omnino diuerſæ ſubſtantiæ:
homo enim maior homine dicitur, & equus equo: proinde
quæ comparationem ſuſcipiunt, diuerſas ſubſtantias habe-
re minime dignoſcuntur: homo enim propie irrationali
non dicitur maior, neque irrationale inanimato; ſed homo
homine, irrationale irrationali. Patet ergo etſi maior filio
dicitur, ei tamen filius conſubſtantialis eſt. Maior ergo dici-
tur, vel authoritate originis, vel reſpectu humanæ naturæ. I- 6.
tem filius dicit: *Pater, ſi poſsibile eſt, tranſeat à me calix iſte:* ac- *Tranſeat*
cuſat ſe imbecillitatis, dubitat, nec certior eſt, an pater poſſit *calix iſte*
ipſum ab imminenti periculo ſeruare quæ profecto Deo tri- *à me.*
bui non poſſunt. Ergo. Soluit. hæc dicta ſunt à ſaluatore non *Soluitur.*
de ſe ipſo, ſed de his qui in eo peccaturi erant. Non oport-
tet igitur ea quæ ſecundum diſpenſationem dicta ſunt, quaſi
ſimpliciter dicta accipere. Similis modus loquendi habetur *Deus Deus*
in *Pſalm 21. Deus Deus meus, vt quid dereliquiſti me:* ipſe enim *meus, vt*
non erat derelictus neque à patre, neque à ſua deitate; ſed *quid dere-*
nos eramus prius deſerti, & derelicti, & per eius paſsionem *liquiſti me.*
ſaluati ſumus. Ad eum modum & inſipientiam, & errorem
noſtrum ſibi vendicat. Contra ipſe dicit: *Ego viuo propter pa-* *Viuo pro-*
trem: minor eſt ergo, & non æqualis patri: qui enim viuit *pter patrē.*
propter alium, ipſe ſibi vita eſſe non poteſt. Soluitur: non *Soluitur.*
ita locutus eſt, perinde ac ſibi vita dependeat inde, vt nobis;
ſed quod inde exiſtat abſque tempore, abſque cauſa, vel de
humanitate eius hæc dixit: Contra, filius facit ſicut videt pa- *Filius facit*
trem facientem, prius ergo pater facit, deinde filius: igitur *quæ videt*
non æqualiter, & ex æquo operantur, & per conſequens *patrem fa-*
non eſt vna, eademque in vtriſque natura. Soluitur: filius *cientem.*
non facit, quæ videt patrem facientem, ſicut diſcipulus i- *Soluitur.*
mitatur in ſcribendo notulas ſibi præſcriptas; ſed potius
quod eorundem operum formulas pater quidem perſcri-
bit, filius vero exequitur; idque non vt ſeruus, ſed vt herus
non vt imperitus, ſed vt peritus. Itaque operum ſimilitudo,
vtriſque par eſt facultas, atque maieſtas. Item, ſi filius eſt æ- 7.
qualis patri. igitur vnius eum patre voluntatis, ſed non eſt,
ſic enim ipſe dicit: *deſcendi de cœlo, non vt facerem voluntatem* *Non mea*
meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me. Si ergo voluntate di- *voluntas*
ſtinguuntur, quomodo ſunt æquales? Soluitur: non eſt pro- *ſed tua*
babile voluntatem Chriſti rationalem patris voluntati ſe *fiat.*
opponere: ſed illa vox eius eſt, qui eius naturam aſſumpſit,
hic ſatis indicat, quod deſcendiſſe dicitur. ſignificat ergo
illa voce voluit præter patris voluntatem filio nullam pro-
priam eſſe. Senſus igitur eſt ſecundum Nazianzenum, *non*
vt faciam voluntatem meam; neque enim eſt mea voluntas à tua di- *Vna vo-*
uerſa, ſed eadem mihi tecum communis. Quorum vt vna eſt deitas, *luntas pa-*
ita & voluntas. Eius generis plurima inueniuntur ſcripturæ. quæ non *tris & filij.*
liquid affirmant, ſed negant potius de quarum numero eſt illa, neque
peccatum meum, neque iniquitas mea: hic enim ſermo non quod ſit,
ſed quod non ſit, oſtendit. Item illud non propter iuſtitias quas feci-
mus nos; ſentiunt enim nullas eſſe iuſtitias ſeu. Item, Nemo bonus, 8.
niſi vnus Deus ergo ſolus Pater eſt Deus, vnus ſolus Deus, & per con- *Nemo bo-*
ſequens filius non eſt Deus, Soluitur: Reprehendit dominum legiſperitum *nus niſi ſo-*
illum, qui captioſe tentans, bonum bonitatem aſſerebat: Summe e- *lus Deus.*
nim, & vnice bonum, inquit, ſolus Dei eſt: quamuis nomen hoc ali- *Soluitur.*
quoties & homini tribuatur, vt, Bonus homo de bono theſauro pro-
fert bona. Et illud Pſalmi: Benefac domine bonis, & rectis corde. Quæ-
cunque ergo bona dicuntur in creaturis, ſunt tanquam riui primi bo-
ni, ex fonte puro in alterum vas promanantes. Hæc Nazienzenus,
Baſilius vero ad hunc modum: *Si ſaluator bonus non eſt, ne-*
ceſſario malus eſt. cum enim ſimplex ſit, nihil eorum, quæ ſunt in medio *Filius à*
ſuſcipit. & quomodo non abſurdum, bonorum authorem, malum eſſe? *ſe ipſo nihil*
Sicut ergo ad ignorantem loquitur, quod Deus bonus eſt, & non ſim- *facit*

Da filij Dei diuinitate. *Soluitur.*

pliciter magiſter bonus. Contra, filius dicit nihil à ſeipſo facere, neque, inquit, filius à ſeipſo aliquid facit. Tunc ſic arguo, ſi quod eſt ſui arbitrij, melius eſt, quam quod eſt ſub alieno arbitrio: homo autem ſui arbitrij eſt, filius autem Dei ſub arbitrio patris: melior ergo homo filio Dei, quod eſt inconueniens. Soluitur, ſi nihil Saluator à ſeipſo facere poterat, ſed imperante patre, ait Baſilius, nullius eorũ, quæ facta ſunt, cauſa eſt, quod eſt abſurdũ. Voluit ergo his verbis vnitatẽ Deitatis, & operationis, quam habet à patre, oſtendere. Item, filius dicit: *Ego ſum vitis, vos autem palmites, pater meus agricola eſt*. Vitis palmitibus connaturalis eſt, non agricolæ. filius ergo connaturalis nobis eſt, & pars nos ipſius. non autem connaturalis filius patri, ſed per omnia alienus. Soluitur, nõ Deitatis ſoræ, ſed humanitatis Dominus dixit nos palmites eſſe. *Neſcitis*, inquit Paulus, *quod corpora veſtra membra ſunt Chriſti?* Si viri caput eſt Chriſtus, Chriſti autem caput Deus: Chriſtus ergo conſubſtantialis eſt patri. Non enim, vt viri caput eſt Chriſtus, ita Chriſti caput eſt Deus. Nam creaturæ natura, & creatrix Deitas in vnum, ac idem non conueniunt. Ergo ille vt pater caput eſt Chriſti. hic vero, vt factor, noſtrum caput eſt, quantum ad donorum, & gratiarum erogationem ſpectat. Contra, ille qui petit quod non habet, imperfectus eſt, & per conſequens non eſt Deus. ſed filius talem ſe eſſe dicit, *Pater*, inquit, *glorifica me*: ergo petebat gloriam, quem nõ habebat. Soluitur: Non acceſſionem gloriæ, ſed manifeſtationem diſpenſationis fieri petebat. In quantum ergo homo, nõ Deitatis defectu hoc dixit. Item, Chriſtus vocatur primogenitus omnis creaturæ: ſi ante creaturam filius non eſt genitura, ſed creatura, primo creatus vtique diceretur: & conſequenter Deus dici non poſſet, Deus enim creator eſt, & non creatura. Quod ſi primogenitor dicitur omnis creaturę igitur creatura eſt genita, & nõ creator: ſicut dicitur primogenitus mortuorum; quia primus ex mortuis ſurrexit, non amplius moriturus. Soluitur, quod quemadmodum Chriſtus dicitur primogenitus mortuorum, eo quod cauſa ſit reſurrectionis ex mortuis; ſic & primogenitus creaturæ; quoniam cauſa ſit, vt à nihilo ad eſſe creatura producta ſit. Quomodo primogenitus omnis creaturæ eſt factus, ſiue creatus, per quem facta ſunt omnia? Non enim Apoſtolus dixit, ipſe factus eſt ante omnia, ſed eſt ante omnia; oſtendens vtique eum ſemper eſſe, creaturam vero factam eſſe. Contra, ſi eſt primogenitus, ergo nõ vnigenitus, ſed alius quoque eſſe debet, ad quem primogenitus dicitur. Soluitur, Chriſtus dicitur primogenitus matris. *Et peperit* inquit, *filium ſuum primogenitum*: non ergo eſt neceſſe ad fratrem primogenitum dici: idem ergo eſt primogenitus, & vnigenitus. Poteſt etiam primogenitus appellari, qui primus natus eſt; poteſt & ad eos referri, qui per adoptionem ſpiritus ſancti, ex Deo nati ſunt. *Quos præſciuit*, inquit Apoſtolus *ad Rom. 8. & prædeſtinauit fieri conformes imaginis filii eius, vt ipſe ſit primogenitus in multis* fratribus. Senſus eſt, vt ipſe qui eſt per naturam vnicus, per gratiæ communicationem habeat multos fratres, inter quos ipſe primatum teneat. Similis phraſis eſt, modusque loquendi in Pſalm. *Primogenitum ponam illum pro Regibus terræ*, id eſt, inſigniorem cæteris, atque illuſtriorem. Itẽ, ſi *Chriſtus eſt aduocatus noſter apud patrẽ*, vt dicit Ioannes & Paulus: igitur nõ eſt Deus: Aduocati enim & iudicis officia ſunt diſcreta: non enim idem intercedit, & iudicat; ſupplicat, & exaudit; interpellat, & culpas dimittit. Soluitur: Chriſtus à diuinis ſcripturis aduocatus appellatur, non quia ſupplicantium ſeruorum more ante pedes patris pronus voluatur, eiuſque genibus procũbat. ſeruilis eſt, & ſpiritu indigna talis cogitatio. Interpellare quoq;, non vt vulgi conſuetudo habet, vltionem deprecari ſignificat, ſed legatione fungi pro nobis, quomodo ſpiritus dicitur interpellare pro nobis gemitib. inenarrabilib. Vnus .n. Deus, vnus Dei & hominũ mediator, Chriſtus. Aduocati igitur officio fungitur: quippe qui ſuam humanam naturã ſanctæ trinitati perpetuo oſtendens, quam ſemel obtulit in cruce in odorem ſuauitatis, perpetuo pro nobis interpellare dicitur. Itaque Dominus noſter eſt & dicitur filius Dei; eo quod eiuſdem eſſentiæ ſit cum patre, & à patre genitus: Vnigenitus, quia ex ſolo ſolus genitus, & ſingulari quidem modo: Verbum, quia ſine motu genitum, nulli paſſioni obnoxium. Breuis & compendiaria naturæ patris demonſtratio: omnis enim proles parentis ſui tacita eſt enunciatio. Sapientia, vt qui diuinarum pariter & humanarum rerum ſit ſcientia, qui enim fieri poteſt, vt omnium architectus, eorum quæ condiderit rationes ignoret? Potentia, vt qui quæ facta ſunt, ea conſeruet, quique omnibus conſiſtendi facultatem ſuggerat: Veritas, vt natura vnum, non multa; verũ enim quod eſt, vnum eſt; mendacium autem multiplex; tum qui purum patris ſui ſit ſigillum, & character certiſſimus. Imago vero, qui ſit eiuſdem eſſentiæ; & quod hic ab illo, non autem ab hoc pater. hæc enim eſt imaginis natura: vt principis exemplar, vnde ducatur figura ſua, referat: viuentis imago viua. Lux, vt qui ſit animarum, quæ ſermone & vita purgantur Splendor: ſi enim tenebræ ſunt ignorantia, & peccatum, vtique lux erit cognitio, vitaque diuina; Iuſtitia vero, quod quid cuiuſque merito debeatur diſcernit, iura iuſte dictans, & his qui ſub lege, & his qui ſub gratia: Sanctificatio autem, vt qui ſit puritas, nempe vt purum quod eſt, vitæ quoque puritate complectamur: Redemptio, vt qui nos peccatorum vinculis alligatos liberet, & ſeipſe pretium pro nobis rependat: Reſurrectio autẽ, vt qui hinc nos reſuſcitet, & ſub peccato mortuos, ad vitam reducat. Filius hominis, partim ob Adam, partim ob virginem, ex quibus natus, ex lege, & ſupra legem generationis: Via, vt qui per ſe nos ducat. Oſtium vero, vt qui nos introducat: Ouis, vt victima: Agnus, vt integer ac purus: Pontifex, vt Conciliator: Paſtor, vt qui in loco paſcuæ nobis habitacula præbeat, & ſuper aquam requiei enutriat.

9. *Ego ſum vitis vera.* *Soluitur.* *1. Cor. 6.* *Caput Chriſti Deus.* *Pater glorifica me.* *Soluitur.* 10. *Primogenitus omnis creaturæ.* *Soluitur.* *Vnigenitus* *Soluitur.* *Primogenitus in multis fratribus.* *Pſal. 88.* *Aduocatũ habemus. 1. Ioan. 2. 1. Tim. 2.* *Nomina Chriſti diuerſa.* *Filius.* *Vnigenitus.* *Verbum.* *Sapientia.* *Potentia.* *Veritas.* *Sigillum.*

De filij Dei diuinitate. *Imago.* *Lux.* *Splendor.* *Iuſtitia.* *Sanctificatio.* *Redẽptio.* *Reſurrectio.* *Filius hominis* *Via. Oſtiũ.* *Ouis.* *Agnus.* *Pontifex.* *Paſtor.*

C A P. III.

Diui Ambroſij doctrina de diuinitate Chriſti.

Ambroſ. de diuinitate Chriſti. *lib. 2. Hexam. c. vltimo.* *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi complacui.* *Vna voluntas in patre & filio.* *Imago patris.* *Lib. 1 de fide ad Gratian. Imp. c. 2.* *Verbum filius. Virtus.* *Sapientia.* *Deus.* *Vnxit te Deus.* *Filius eſt ſimilis patri.* *In principio erat verbum.*

Hactenus cum Doctoribus Græcis diſputando, Chriſti diuinitatem oſtendimus, quod deinceps conabimur cum Latinis; vt catholicæ fidei veritas atque vnitas oſtendatur. Inprimis autem nobis obuius venit grauiſſimus ille Ambroſius, exponens illud Geneſis *Vidit Deus quia bonũ eſt. Facit filius*, inquit, *quod vult pater, laudat pater quod facit filius: nihil in filio natura degenerans inuenitur, cuius opus à paterna non degenerat voluntate*. Hæc ille. Si itaq; filius eſt eiuſdẽ naturæ cũ patre, eiuſdemq; voluntatis: Deus vtique eſt, & non creatura. Eodem ſane pater & filius maieſtatis honorantur nomine: dicit Ambroſius ibidem. *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. ſcit autem ſemper filius patrem. ſeu voluntatem patris & pater filij & audit patrem filius ſemper & pater filium per vnitatem naturæ voluntatis, atq; ſubſtantiæ. Sciebam* (inquit Ioan. 11.) *quia ſemper me audis*. Deinde in eodem capitulo oſtendit vnitatem naturæ patris & filij, per rationem imaginis *Imago*, inquit, *eſt inuiſibilis Dei filius: omnia patris quaſi imago exprimit omnia eius quaſi ſplendor gloriæ illuminat nobis atque manifeſtat. Videt filius patrem facientem, & videt per ſecretũ inuiſibilis naturæ*. Et alibi: filius nõ eſt ex tẽpore, qui fecit tempora, neq; poteſt eſſe imperfectus Deus. Qui enim minor eſt, imperfectus vtiq; eſt, cui deeſt aliquid, quo maiori poſſit æquare. Verbum dicitur: filius dicitur: Dei virtus dicitur: dicitur Dei ſapientia. Verbum, quia immaculatus: virtus, quia perfectus: filius, quia genitus ex patre: ſapientia, quia vnum cum patre, vnum æternitate, vnum diuinitate. non enim pater ipſe qui filius, ſed ex Deo Deus, & ex pleno plenus. Eſt plenitudo diuinitatis in patre, eſt plenitudo diuinitatis in filio, non diſcrepans, ſed vna diuinitas. Ioan. 5. *Pater qui in me manet, ipſe facit opera*. Et 14. *Ego in patre, & pater in me eſt*. Deus in Deo eſt, ſed non duo Dij: Dominus in domino, ſed non duo Domini. *Audi Iſrael*, dicit ſcriptura *Dominus Deus tuus Deus vnus eſt*. *Vnxit te Deus Deus tuus*, *Pſalm.* 44. Deus eſt qui vngit, & Deus qui ſecundum carnem vngitur Dei filius: Præ conſortibus tuis non enim Chriſtus, niſi in carne habet ſuæ vnctionis cõſortes. Vides igitur, quia Deus à Deo vnctus, ſed in aſſumptione naturæ vnctus humanæ Dei filius deſignatur, nec legis forma violatur. *cap. 4. eiuſdẽ libri*, oſtendit filium eſſe ſimilem patri. *Non poteſt*, inquit, *bonus patri placere, ſi filius degeneraſſe potius à patre, quam patrem æquaſſe credatur*. Apoſt. *Coloſ.* 1. vocat filium primogenitum creaturæ vniuerſæ, vt genitus pro naturæ, & primus pro perpetuitate ei adatur. Ad Hebr. 1. *Per quem fecit & ſecula. Qui cũ ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ipſius*; cur imago dicitur, ſi ſimilitudinem illius non habet? Pater diſſimilem non genuit, quaſi impotens. *Sap. 7. ſplendor eſt enim lucis æternæ*, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. quomodo ergo erit patri diſſimilis? ſi ſplendor non eſt ſine luce, & imago patris non videtur, niſi in iſto ſpeculo, nempe in filio, & bonitas patris in tali imagine videtur expreſſa? patri ergo eſt per omnia ſimilis, *In principio erat verbum*. omnes hæreſes hoc capitulo breui, piſcator noſter excluſit. Quod enim erat in principio, non includitur in tempore, non principio præuenitur: ergo aduerſarius ſcilicet Arrius conticeſcat. Quod ante erat apud Deum, non commixtione confunditur; ſed ſolida perfectione diſtinguitur: Sabellius ergo obmuteſcat, *Et Deus erat verbum*; non ergo in prola-

De filij Dei diuinitate. prolatione ſermonis hoc verbum eſt, ſed in illa cœleſtis deſignatione virtutis, vt confutetur Photinus: Quod vero *erat in principio apud Deum*, ſempiternæ diuinitatis in patre, & in filio, inſeparabilis vnitas edocetur; vt erubeſcat Eudoxius, & Eunomius. Poſtremo cum *per ipſum omnia facta* dicantur; ipſe conditor vtique noui & veteris teſtamenti deſignatur; *Ratiom.* 1. vt Manichæus locum tentationis habere non poſsit. Dic mihi quæſo, fuitne aliquando tempus, quo omnipotens Deus pater non erat, & Deus erat? Si fuit tempus, ergo ante filium. ſed quomodo filius creator & author eſt temporis? non poteſt enim poſt opus ſuum ipſe incepiſſe. ante tempora igitur eſt filius. Si autem pater eſſe cœpit: Deus ergo primo erat, poſtea pater factus eſt. Mutatus eſt ergo generationis acceſsione? Abſit. Semper ergo Deus, ſemper pater, ſemper filius. Sempiternitas filij paternæ maieſtatis inſigne eſt. Si iſte non ſemper fuit, ergo ille mutatus eſt: ſed ſemper fuit filius; nec aliquando pater mutatus eſt. Itaque qui voluerit negare filium non eſſe æternum, patri conſubſtantialem, aſſerit patrem eſſe mutatum. *Virtus Dei, Chriſtus.* 2. Item. Chriſtus eſt Dei virtus, & Dei ſapientia: ſed virtus Dei eſt æterna; igitur Chriſtus eſt ſempiternus. *Pſal. 118.* *In æternum Domine*, ait Dauid, *verbum tuum permanet in cœlo.* Quod enim manet, nec ſubſtantia, nec æternitate deficit. Dicis, quomodo ſi filius ſit, non priorem habeat patrem? Reſp. licet ſcire quod natus ſit, non licet diſcutere quemadmodum natus ſit. Morum tuorum ordo non eſt, ſcrutari non licet ſuperna myſteria. Si ſecundum hominem loquar, negare non potero, priores eſſe in homine patris, quam filij paſsiones. Prior creuit, prior ſenuit, prior doluit, prior fleuit. Si igitur hic tempore minor, ille paſsione antiquior. Iſte generationis incurrit ætatem, ille generandi non euaſit pudorem. Hæc non ſunt in Deo corporaliter æſtimanda. Incomprehenſibiliter generatur filius, impaſsibiliter generat pater; & tamen ex ſe generauit, & ante omnem intellectum generauit Deus verus Deum 3. verum. Item, ſi diuina generatio ſubiecta tempori fuerit, & id ex vſu generationis vſurpatur humanæ: ergo & pater corporali vtero portauit filium, decem menſium curriculis onus vexit. ſed quomodo ſine ſexu generationis vſus? quæ ſunt abſurdiſsima. Define ergo, quæ creaturarum ſunt aptare diuinitati. Si enim in virgine matre, ex qua Chriſtus natus eſt ſecundum carnem, vſus defuit generationis humanæ; quomodo in Deo patre propriæ generationis vſum requirimus? Naſcitur Chriſtus à Patre, vt ſplen*Splendor.*dor, quia ſimul ſplendor operatur, vt naſcitur. Non fuit momentum aliquod, quo fuerit ſine ſapientia Deus, aut ſine ſplendore lux. Noli ergo ex noſtris æſtimare diuina; ſed diuina crede, vbi humana non inueneris. 4. Item, *Hic eſt filius meus dilectiſsimus, ipſum audite.* *Hic eſt filius meus. Matth. 14.* Non Moyſes filius meus, non Helias filius meus; ſed, hic eſt filius meus. Procideruntt Apoſtoli in faciem conſternati patris voce, & filij claritate; ſed eleuati à filio, vnum viderunt Dei filium, ſeruulis recedentibus. Cum ergo audimus ex vtero filium, ex corde verbum; credemus, quia non plaſmatus eſt manibus, ſed ex patre natus; non artificis opus, ſed progenies patris. Et ideo dicit: Hic eſt filius meus. non dixit, hic eſt temporalis: non dixit, hæc eſt creatura mea, hæc factura mea, hic ſeruus meus; ſed, hic eſt filius meus, quem videtis in gloria: hic eſt, qui legem dedit, qui locutus eſt Moyſi dicens: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob.*

CAP. IV.

Filium Dei creaturam non eſſe.

Patuit, vt arbitror, Dominum noſtrum ex tempore non eſſe, nec patri diſsimilem. Reſtat (inquit diuus Ambroſius cap. 6. eiuſdem libri) vt probemus creaturam non eſſe Dei filium. *Filius non eſt creatura.* Item, inquit Marc. vlt. *Prædicate euangelium omni creaturæ.* Qui vniuerſam creaturam dicit, nullam excipit: Quod ſi filius Dei creatura eſſet; nunquid ipſe ſibi mandares euangelium prædicari? Non igitur creatura eſt, ſed creator; qui docendæ creaturæ diſcipulis ſuis mandat officium. Item, *vanitati ſubiecta eſt creatura non volens.* *Rom. 8.* Si filius Dei eſt creatura; nunquid Chriſtus ſubiectus eſt vanitati? nunquid congemiſcit & parturit vſque adhuc? nunquid liberabitur à ſeruitute corruptionis? *Genitus. Pſal. 109.* Legimus genitum, quia *ex vtero ante luciferum genui te*: legimus *Primogenitus.* primogenitum, quia nemo ante ipſum: legimus *Vnigenitus.* vnigenitum, quia nemo poſt ipſum; ſed non legimus creatum ſimpliciter, nam ſi creauit omnia, ſeipſum creaſſet, quod eſt abſurdum. *Generationem eius*, inquit Iſa. 53. non creationem, *quis enarrabit?* *Aſcendo ad patrem meum &* *Aſcendo ad Patrem meum* (inquit Ioan. 20.) *& patrem veſtrum.* *patrem veſtrum.* Separatio iſte diuerſitatem oſtendit, quod illius genitor, noſter creator ſit. Et hoc quantum ſpectat ad naturam diuinitatis in Chriſto. Quantum vero ad naturam humanitatis, Deum appellat, vt eſt illud: *De ventre matris meæ, Deus meus es tu.* *Pſal. 21.* Eum igitur, qui principaliter ſemper erat, ex illo Deum ſibi eſſe, ex quo de ventre matris natus eſt, ſignificauit. Illæ autem ſcripturæ, quæ afferunt Chriſtum factum eſſe, vt ad Gal. *Factus ex muliere*: & in Ioan. *Qui poſt me venit, ante me factus eſt*, ita ſunt intelligendæ: *Ioan. 1. Qui poſt me venit ante me factus eſt.* non Deum quidem factum; ſed Deum Dei filium natum, poſtea vero ſecundum carnem hominem factum ex Maria virgine. Nunquid factus eſt ſub lege, vt Deus? Minime; quia author legis non eſt ſub lege, vt homo: ergo factus eſt ſub lege. Itaque vt homo factus eſt ex muliere. Dicis in actis apoſtolicis ſcriptum eſſe, *& Deum eum, & Chriſtum fecit Deus.* *Factus ſub lege.* Reſpondeo ſic eſſe ſcriptum. & Deum eum, & Chriſtum fecit Deus, hunc Ieſum quem vos crucifixiſtis; non diuinitas crucifixa, ſed caro eſt: non ergo eſt factura filius Dei. *Dominus creauit me*, non pater creauit me; caro Dominum agnoſcit. *A Deo exiui*, inquit Ioan. 8. & Ioan. 16. *A Deo proceſsi, & veni.* *A Deo exiui.* Qui ex Deo proceſsit, & à Deo exiuit, nihil aliud poteſt habere, niſi quod Dei eſt. Vnde non ſolum Deus, ſed verus Deus, verus è vero, & adeo verus; vt ipſe ſit veritas. *Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Tradidit vtique ſecundum carnem. Proprietas diuinitatis eſt, veritas proprietatis, miſericordia pietatis, oblatio ſecuritatis. *Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis.* Epheſ. 5. Traditus eſt à patre, & ipſe ſe tradidit: vna ergo eſt patris & *Proprio filio non pepercit. Rom. 8.* filij operatio, vna que voluntas. Qui ergo genitum eſſe Dei filium infitiatur à patre, proprium Dei filium eſſe negat: qui proprium abnuit, communem cæteris arbitratur. Exiuit ergo à patre filius Dei: exire enim, perinde eſt, ex interioribus ſecretis prodire. Exiuit Deus de Deo, filius ex patre. Turbati non ſunt Apoſtoli, cum in inquieto maris æſtu Dominum deambulantem conſpicerent, & in nauim aſcendens placare æquora, & elementa famulantia feciſſet, dixerunt: Vere filius Dei eſt. hoc idem Centurio cum alijs qui ſecum erant, tremefactis mundi cardinibus, in paſsione Domini confitetur: *Vere filius Dei erat iſte.* & tu errore deceptus negas. *Vere filius Dei eſt. Centurio.* Ioan. 1. 5. Scimus, quoniam filius Dei apparuit, & dedit nobis ſenſum; vt cognoſcamus patrem, & ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. hic eſt Deus & vita æterna.

CAP. V.

Argumenta contraria.

Erat quando non erat, & omne tale non eſt Deus: ſed non erat filius antequam naſceretur: igitur non eſt Deus. Solutio. Scripturæ dicis: Erat, non dicit: *Solutio.* non erat. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum.* Ecce *Semper erat filius.* quoties erat, & nuſquam dixit, quod non erat. Et cum dicis, antequam naſceretur, non erat. Scriptura reſpondet: *Omnia per ipſum filium facta ſunt.* Quomodo ergo alijs dedit eſſe, qui non erat? Quando & ante tempus oſtendunt: quomodo negat Arius tempus ante filium, & dicit ipſum aliquando non fuiſſe? Item, omne quod modo eſt, & ante non erat, ex 2. nihilo factum eſt. ſed Chriſtus modo eſt, & ante non erat; igitur ex nihilo factus eſt. Soluitur. Si eſt ex nihilo, igitur *Soluitur.* non eſt Dei filius; alioqui quomodo genitus ex paterno vtero: quomodo eructatum ex corde verbum legitur, niſi ex intimo, & inæſtimabili patris intelligatur prodiſſe ſecreto? *Chriſtus non eſt ex nihilo.* Denique, quomodo ex nihilo ille, qui ex nihilo fecit omnia? Non habet filium, qui neſcit vnde ſit. Qui negat ex *Eructauit cor meum.* patre filium, nec patrem ex quo eſt filius nouit, *Neque me noſtis*, inquit, *neque patrem meum*: neque filium nouit, qui patrem neſcit. Item, ſi filius eſt conſubſtantialis patri, eſt de 3. ſubſtantia patris: ſed non eſt. ergo. Soluitur, vna eſt vita, ſi*Solutio.*ue ſubſtantia diuina: ſi ergo filius non eſt eiuſdem ſub*Filius de ſubſtantia patris.*ſtantiæ cum patre, & non eſt de ſubſtantia creaturarum: plures ergo Dij in diuinis. quod vniuerſe plane multitudo vete philoſophantium reprobauit, vt paulo ante oſtenſum eſt de vnitate Dei. Arius enim dicit creaturam Dei filium, non ſicut cæteras creaturas, ſed quæ creatior non eſt, ſicut alia creatura, homo, non vt angelus, terra non vt cœlũ, Sol non vt aqua, lumen non vt tenebræ? hæc ſunt vana Arij figmenta. Arius dicit, mutabilis eſt filius Dei: ſed quomodo Deus, ſi eſt mutabilis? Si Deus non eſt, nec vita eſt: ſi non eſt vita, nec veritas eſt. Arius inſtat: nemo bonus, niſi ſolus *Nemo bonus niſi ſolus Deus.* Deus. Matth. 10. Igitur filius non eſt bonus. Reſpondeo, Si vnus eſt Deus, & Dei filius à Deitatis plenitudine non ſeparatur, nec etiam à plenitudine bonitatis. non enim dixit:

De filij Dei diuinitate.

namn bonus, niſi ſolus pater; ſed, nemo bonus, niſi ſolos Deus, pater enim proprium generantis eſt, Deus autem vnus eſt, Deitatem Trinitatis excludit. Bonitas ergo in natura Dei eſt, & in natura etiam Dei filius. & ideo non quod

4. ſingularitatis, ſed quod vnitatis eſt, prædicatur. Item, Deus aſt omnipotens, alioqui non eſſet Deus: ſed filius non eſt omnipotens; ergo non eſt Deus. Minor patet ex ſcripturis, Matth. 26. *Pater, ſi poſſibile eſt, transfer à me calicem iſtum.* Si enim omnipotens aſt, quomodo de poſsibilitate ambigit? Verba Chriſti ſunt, hominis naturam & affectum gerentis: non enim quaſi Deus, ſed quaſi homo loquitur; Deus enim poſsibile aliquid, aut impoſsibile non ignorabat: neque eſt aliquid impoſsibile Deo; niſi quod contradictionem implicat. fragilitatem ergo carnis exponit, vt excluderetur eorum impietas, qui Chriſti humanitatem erant negaturi.

Solutio.
Transfer calicem iſtum à me.

Contra, filius Dei non fuit liberæ voluntatis: ergo non erat Deus. conſequentia patet, antecedens probatur authoritate Ioan. 6. *Deſcendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me.* Soluitur. In Euangelio Ioan. 5. *Pater quos vult viuificat, & filius quos vult viuificat,* vna ergo operatio, vnaque voluntas vtriuſque: Quid eſt autem viuificare, niſi per filij paſsionem? paſsio autem Chriſti, voluntas eſt patris: quos ergo filius viuificat, per patris voluntatem viuificat. Vna igitur voluntas. Quæ autem voluntas patris, niſi vt veniret Ieſus in hunc mundum, & nos mundaret à vitijs? Audi leproſum petentem: *Si vis potes me mundare.* Reſpondit Dominus: *Volo,* & ſtatim ſequutus eſt effectus ſanitatis. Eſt igitur Chriſtus verus Deus, patri conſubſtantialis.

Solutio.
Vna voluntas patris & filij. Matt. 8. Luc. 5.

QVÆSTIONIS TERTIÆ
CAP. I.

Auguſtini de diuinitate, & humanitate Domini noſtri Ieſu Chriſti.

QVam clara ſit doctrina Diui Auguſtini de Chriſti diuinitate, atque humanitate, ex plurimis eiuſdē tractatibus atque ſententijs colligi poteſt. Super primum caput Ioannis Euangeliſtæ, in expoſitione illius ſententiæ: *In principio erat verbum. Exeat nunc neſcio quis infidelis Arianus,* inquit, *& dicat, quia verbum Dei factum eſt. Quomodo poteſt fieri, vt verbum Dei factum ſit, quando Deus per verbum fecit omnia? Si verbum Dei factum eſt, per quod aliud verbum factum eſt? ſi hoc dicis, quia hoc eſt verbum verbi, per quod factum eſt illud, ipſum ego dico vnicum filium Dei. ſi autem non dicis verbum verbi, concede non factum, Per quem facta ſunt omnia. Poterat dicere Euangeliſta, in principio fecit Deus verbum, ſicut dicit Moyſes. In principio fecit Deus cælum & terram.* hæc Auguſt. Cū ergo verbum Dei non ſit factum, & per ipſum facta ſint omnia, & verbum erat in principio apud Deum, & Deus erat verbum. igitur verbum, ſcilicet filius Dei, eſt verus Deus. Itē,

In principio erat verbum. Prima ratio Aug.

2. Tractatu 18. *Arguit Arius:* ſi filius non poteſt facere quidquam, niſi quæ viderit patrem facientem; præcedit ergo opus patris filij operationem; ſicut opus magiſtri operationē diſcipuli: & ſic, cum vna eademque non ſit operatio vtriuſque, filius non erit conſubſtantialis patri. *Soluit Auguſt.* Audit filius, & videt filius, & ipſa viſio & auditio filius eſt. & hoc eſt illi audire, quod eſſe. & profecto hoc eſt illi videre, quod eſſe. Et tractatu 19, quomodo poſsit intelligi, quod videat filius primo patrem facientem, tunc demum ipſe faciat, quæ facta conſpexerit, cum pater nihil, niſi per filium fecerit: *Arguit Arius* Pater diligit filium, & omnia ei demōſtrat, quæ ipſe facit: ſed ſi pater demonſtrat quæ facit, nec filius poteſt facere, niſi pater demonſtrauerit: paterque demonſtrare non poterit, niſi fecerit. conſequens eſt, vt non per filium faciat omnia pater. *Soluit Auguſt.* Si non facit aliquid ſine filio, quia filius Dei, verbum Dei, & omnia per ipſum facta ſunt; remanet, vt quæ pater facturus eſt, demōſtret facienda, vt per filium fiant facta. Demonſtrat autem pater filio omnia, non quidem per temporis interuallum, ſed per diuinæ generationis arcanum. Sequitur textus Euangelij: Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, & viuificat; ſic & filius quos vult viuificat. *Auguſt.* Filius non ſolum poteſtatem habet, ſed etiam voluntatem: filius quos vult viuificat, & pater quos vult viuificat: & ipſos filius, quos & pater: ac per hoc eadem patris, & filij poteſtas eſt, & voluntas. &

Quæ viderit patrem facientem.

3.
Pater diligit filium & omnia ei demonſtrat.

Solutio.
Vna voluntas patris & filij.

4. per conſequens filius eſt verus Deus. Item, Ioan. 10. *Ego & pater vnum ſumus* non dixit, *ego & pater vnum ſum,* aut, ego & pater vnum eſt: ſed, Ego & pater vnum ſumus. In duobus iſtis verbis, quod dixit, Vnum, liberat te ab Ario: quod dixit, Sumus, liberat te à Sabellio. Si vnum, non ergo diuerſum: ſi ſumus; ergo & pater & filius, Sumus enim non diceret de vno: & vnum non diceret de diuerſis. Et 8. *cap. Verum eſt,* inquit, *indicium meum, quia non ſum ſolus, ſed ego, & qui miſit me pater.* Senſus eſt, non ſic ſum filius Dei, vt patrem deſeruerim: non ita hic ſum: vt cum ipſo non ſim; non ita ibi ille eſt, vt mecum non ſit: formam ſerui accepi, ſed formam Dei non amiſi. Sed quomodo hæc vera eſſent, niſi filius Dei eandem prorſus numero eſſentiam haberet cum patre; Item, *Ioan. 14. tractatu 70.* Nunquid arguendus erat Philippus, qui patrem videre cupiebat? poterat enim dicere: video quidem te, & credo te eſſe ſimillimum patri; ſed adhuc cupio videre patrem Oſtende itaque nobis patrem, & ſufficit nobis Sed ideo magiſter diſcipulum arguit, quoniam vidit cor poſtulantis. tanquam enim melior eſſet pater quam filius; ita Philippus patrem videre cupiebat: & ideo nec filium ſciebat, quo melius eſſe aliquid credebat. Tu, inquit, Philippe, patrem videre cupis, quia illum putas eſſe meliorem: non credis quia ego in patre, & pater in me eſt? cur in ſimilibus diſtantiam cupis cernere? cur inſeparabiles, ſeparatis deſideras noſſe? Sed quomodo pater in filio, & filius in patra, niſi quia eadem diuina eſſentia nomero, quæ eſt in patra, eſt etiam in filio par diuinæ generationis productionem? Non enim perſona patris eſt in perſona filij, quia illa eſt incommunicabilis: neque relatio patris, filij perſonæ attribui poteſt. Vnus eſt ergo in altero per communicationem diuinæ naturæ; quæ eſt vna numero in patre, & filio. *Arius arguit:* Pater maior me eſt igitur non eſt æqualis patri. *Auguſt. reſpondet,* filius dicit ſe non æqualem patri, quod iturus erat ad patrem, à quo venturus erat, iudicaturus viuos & mortuos. Per illud autem, in quo eſt æqualis gignenti vnigenitus, nunquam recedit à patre; ſed cum illo eſt vbique totus pari diuinitate, quam nullus continet locus. In forma ſerui loquens, dixit: Pater maior me eſt. in forma Dei dixit: Ego & pater vnum ſumus. Vnum ſunt, ſecundum id, quod Deus erat verbum: & maior eſt pater, ſecundum id, quod verbum caro factum eſt. Secundum hanc naturam Chriſtus ſubditus erat parentibus. Chriſtus in ſe naturam commendat humanam, & Arianus in illo audet deformare diuinam. Infidelis, & ingrate: ideone tu minuis eum qui fecit te, quia dicit ille quid factus ſit propter te? Æqualis enim patri filius, per quem factus eſt homo, vt minor eſſet patre, factus eſt homo quod niſi fieret, quid eſſet homo? Agnoſcamus ergo geminam ſubſtantiam Chriſti, diuinam ſcilicet, qua æqualis eſt patri; humanam vero, qua maior eſt pater. Vtrumque autem ſimul non duo, ſed vnus eſt Chriſtus: ne ſit quaternitas, non trinitas Deus. Sicut enim vnus eſt homo, anima rationalis & caro; ſic vnus eſt Chriſtus Deus & homo. Item, exponens illud Pauli 2. ad Philip. *Semetipſum exinaniuit. formam ſerui accipiens;* Non ſic, inquit, *formam ſerui accepit, vt amitteret formam Dei; cum & in forma ſerui, & in forma Dei idem ipſe ſit filius vnigenitus Dei patris: in forma Dei æqualis patri, in forma ſerui minor patre, imo minor ſeipſo, in quantum eſt Deus.* Non igitur immerito ſcriptura vtrumq; *dicit, & æqualem patri, & patrem maiorem filio.* Et cap. 11. *Secundum formam Dei Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Secundum formam Dei: Sicut pater habet vitam in ſemetipſo; ſic dedit filio vitam habere in ſemetipſo, ſecundum formam ſerui: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem. &, Si fieri poteſt tranſeat à me calix iſte. Secundum formam Dei: Ipſe eſt verus Deus, & vita æterna. Ioan. 5. ſecundum formam ſerui: Factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Secundum formam Dei, omnia quæ habet pater ipſius ſunt, Ioan. 16. & 17. Omnia tua mea ſunt, & mea tua ſunt. ſecundum formam ſerui: Doctrina mea, non eſt mea, ſed eius, qui miſit me. Secundum formam Dei, ego & pater vnum ſumus ſecundum formam ſerui non veni facere voluntatem meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me.* hæc Auguſt. Ex cuius doctrina, regula nobis datur, qua omnes ſcripturas, quæ de Chriſti humanitate, & diuinitate loquuntur, commode conciliare valemus, vt nulla prorſus in eis videatur eſſe verborum repugnantia. *Arius dicit,* quoniam filius neſcit diem iudicij futuri, igitur non eſt Deus: Dei enim aſt, ſcire omnia. *Auguſtinus reſpondet, Hoc,* inquit, *neſcit, quod neſcientes facit. id eſt, quando non ita ſciebat, vt tunc diſcipulis indicaret: ſicut dictum eſt ad Abraam* Gen. 22. *Nunc cognoui quod timeas Deum, id eſt, nunc feci, vt cognoſceres, quia & ipſe ſibi in illa tentatione innotuit.* Confirmat authoritate Apoſtoli 1 Cor. 2. *Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum;* & tamen multa etiam alia altiora eis locutus eſt de Chriſto: quis dixit: *Non potui vobis loqui tanquam ſpiritualibus. ſed tanquam carnalib.* hoc ergo inter illos neſciebat, quod per illum ſcire non poterāt. Eo namque genere locutionis neſcire quiſq; dicitur, quod occultat; quomodo dicitur foſſa cœca, quæ occulta eſt. *Arius dicit,*

Ego & pater.
De filij Dei diuinitate.
Quia non ſum ſolus. Philip. 2. 5. Rom. Philippe qui videt me, videt & patrem.
Ego in patre, & pater in me.
Inſtantia. Pater maior me eſt.
Solutio.
Ingratus qui non agnoſcit Chriſti humanitatē.
Duplex natura in Chriſto.
Lib. 1. de Trin. c. 7. Forma ſerui.
Forma Dei.
Omnia tua mea ſunt.
Inſtantia de die iudicij nemo ſcit, neque filius.
Solutio. Lib. 1. de Trin. c. 12.
Inſtantia Dominus creauit me.

Digitized by Google

De filij Dei diuinitate.

dicit, Creatura eſt filius Dei, quia Prouerb. 8. dicitur: Dominus creauit me in principio viarum ſuarum: igitur non eſt Deus. *Auguſtinus reſpondet.* Secundum formam Dei dictum eſt: Ante omnes colles genuit me, id eſt, ante omnes altitudines creaturarum: Et, Ante luciferum genui te, id eſt, ante omnia temporalia. ſecundum autem formam ſerui dictum eſt: Deus creauit me in principio viarum ſuarum, quia ſecundum formam Dei dixit: Ego ſum veritas: & ſecundum formam ſerui: Ego ſum via. Quia enim ipſe eſt primogenitus à mortuis, iter fecit eccleſiæ ſuæ ad regnum Dei ad vitam æternam, cui caput eſt ad immortalitatem etiam corporis, ideo creatus eſt in principio viarum ſuarum, in opera eius, ſecundum formam enim Dei, principium eſt, quod & loquitur nobis, in quo principio fecit Dominus cœlum & terrã primogenitus omnis creaturæ, Col. 1. Et ipſe ante omnes eſt, & omnia in illo conſtant. *Arius dicit*, pater eſt maior, qui dat filio, quæ filius diceret, & faceret; Ioan. 12. *Ex meipſo*, inquit, *non ſum locutus, ſed ſicut pater mihi dedit*: igitur filius minor eſt patre. *Auguſtinus ſoluit in eodem cap.* Ego ex me non ſum locutus, id eſt, ego non ex me natus ſum. Et quum dicit: Dedit mihi pater; vult intelligi, quod cum genuerit pater, non vt tanquam exiſtenti, & non habenti dederit aliquid; ſed ipſum dediſſe, vt haberet; genuiſſe, vt eſſet. non enim ſicut creatura vnigenitus Dei filius aliud eſt, & aliud habet; ſed hoc ipſum eſt, quod eſt id quod habet, ſcilicet intrinſece. Item Ioan. 5. *Sicut habet pater vitam in ſemetipſo; ita dedit filio vitam habere in ſemetipſo*: id eſt, genuit filium incommutabilem vitam, quod eſt vita æterna. Ioan. 14. *Creditis in Deum, & in me credite*: Et eſt ſenſus, ſicut creditis in Deum, ſic & in me, quia ego & pater vnus Deus. liquet ergo Dei filium eſſe vere Deum, & vitam æternam, iudicem viuorum atque mortuorum. cuius formam, qua æqualis eſt patri, impij non videbunt in iudicio, vt dicit Auguſt. ſed formam hominis: in claritate quidem, qua iudicabit, non autem in humilitate, in qua iudicatus eſt. Ipſa enim viſio eſt facie ad faciem, quæ ſummum præmium promittitur iuſtis: & ipſa fiet, cum tradet regnum Deo, & patri. 1. *Cor.* 15. in quo ſuæ formæ viſionem vult intelligi, ſubiecta Deo vniuerſa creatura, & ipſa, in qua filius Dei, filius hominis factus eſt; quia ſecundum hanc naturam humanam, & ipſe filius, tunc ſubiectus illi erit, qui ei ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Quantum vero ad diuinam naturam ſpectat, inſeparabilis eſt. & par eſt operatio patris & filio, ſed à patre eſt filio; ideo filius non poteſt à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem, *Ioan.* 5. Ita enim videt filius patrem; vt quo eum videt, hoc ipſo ſit filius: ſiquidem non eſt aliud illi eſſe de patre, id eſt, naſci de patre, quam videre patrem: nec eſt aliud videre operantem, quam pariter operari: ſed ideo non à ſe, quia non eſt à ſe, ſed à patre. Hæc Auguſt. *Arius dicit*, filius non eſt conſubſtantialis patri, qui mittitur à patre, *Gal.* 4. Miſit filium ſuum: ſed mittens eſt maior miſſo: ergo. *Reſp. Aug. lib. 4. de triuit. cap.* 19 & 20. Maior mittit minorem, fatemur & nos factum minorem, & in tantum minorem, in quantum factum, & in tantum factum, in quantum miſſum. Et hæc quidem ſecundum naturam aſſumptam intelligenda ſunt. Hæc eſt contra æqualitatem patris & filij, ſi etiam ſecundum coæternam patris diuinitatem intelligitur filius miſſus; quia ille pater eſt, ille filius; ille genitor, ille genitus; ille à quo eſt qui mittit, ille qui eſt ab eo qui mittitur; filius enim eſt à patre, non pater à filio. Miſſio ergo huiuſmodi eſt emanatio quædam claritatis Dei omnipotentis ſincera, vbi quod manat, & de quo manat, vnius eiuſdemque ſubſtantiæ ſunt. Neque enim ſicut aqua de foramine, aut lapide manat, ſed ſicut lux de luce, co æqua ſiquidem eſt lux luci, de qua manat, integra, continua, & æqualis. *Candor*, inquit, *eſt*, *lucis æternæ*. Candor quippe lucis, quid niſi lux eſt? Et ideo coæterna luci, de qua lux eſt. Maluit autem dicere, candor lucis, quam lux lucis; ne obſcurior putaretur iſta quæ manat, quam illa, de qua manat. Candor, inquit, eſt illius lucis æternæ; et quæ ita oſtendit æqualem: ſi enim hæc minor eſt, obſcuritas illius eſt, non candor illius: ſi autem maior eſt, non ex ea manat. Quia vero non obſcuritas illius, ſed candor illius eſt, non eſt minor: æqualis eſt ergo. Neque hoc mouere debet, quia dicta eſt manatio quædam claritatis omnipotentis Dei, tanquam ipſa non ſit omnipotẽs, ſed omnipotentis manatio: mox .n. de illa dicitur: Et cũ ſit vna omnia poteſt. quis eſt omnipotens, niſi qui omnia poteſt? Ab illo ergo mittitur fili⁹ Dei, cuius eſt filius: ab illo mittitur, de quo natus eſt. mittit qui genuit. mittitur qui genitus eſt; *Emitte*, inquit, *illã de ſanctis cœlis, & à ſede magnitudinis tuæ; vt mecum ſit, & mecum laboret*: id eſt, doceat me laborare, ne laborem. Hæc autem diuina ſapientia aliter mittitur, vt ſit cum homine; aliter miſſa, vt ipſa ſit homo. In animas enim ſanctas ſe transfert, atque amicos Dei, & prophetas conſtituit; ſic etiam implet ſanctos angelos, & omnia talibus miniſterijs congrua per eos operatur. *Tribus ergo modis filius Dei mitti dicitur, vel quia manat ſicut ex patre, ſicut lux de luce, & hæc quidem miſſio, ſiue emanatio eſt æterna: vel quia ex tempore ad ſanctorum animas mittitur, à quibus percipitur; vel quia in plenitudine temporis, apparuit in forma humana, habitu inuentus, vt verus homo.* Nulla ergo miſſionum ſuæ diuinitati derogare poteſt, quominus ſit conſubſtantialis patri. *Arguit Arius*: quicquid de Deo dicitur, vel intelligitur; non ſecundum accidens, ſed ſecundum ſubſtantiam, dicitur. Quapropter ingenitum eſſe patri ſecundum ſubſtantiam eſt, & genitum eſſe filio, ſecundum ſubſtantiam. Diuerſum eſt autem ingenitum eſſe, & genitum eſſe, diuerſa eſt ergo ſubſtantia patris, & filij. *Reſp. D. Aug.* Si quicquid dicitur de Deo, dicitur ſecundum ſubſtantiam; ergo quod dictum eſt, *Ioan.* 10. Ego & pater vnum ſumus, diceretur ſecundum ſubſtantiam. Item illud *Philip.* 2. *Non rapinam arbitratum eſt, ſe eſſe æqualem Deo*: Ergo æqualis eſt in ſubſtantia? Aliquid ergo dicitur de Deo, non ſecundum ſubſtantiam. In Deo nullum accidens inuenitur, quia eſt omnino immutabilis. Quod vero dicitur, quod omnia, quæ dicuntur de Deo, aut ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum accidens dicuntur; hoc quidem dicimus veritatem habere in rebus creatis; ingenitum autem & genitum in diuinis non dicuntur ſecundum ſubſtantiam, neque ſecundum accidens; ſed ſecundum relationem, quæ non eſt accidens, quia non eſt mutabilis. Contra *arguit Arius*: ingenitus ad ſeipſum dicitur, & genitus ad ſeipſum. ſed quicquid ad ſeipſum dicitur; ſecundum ſubſtantiam dicitur, ergo quod prius. Senſus eſt ſecundum Arianos: Quicquid dicitur in diuinis ad ſe, dicitur ſecundum ſubſtantiam; ſed ingenitum dicitur ad ſe, ſimiliter & genitum: ergo ſecundum ſubſtantiam. Tunc ſi prologizatur: Omne ingenitum differt à genito, in quantum tale, ſed pater & filius ſe habent ſicut ingenitum & genitum: igitur ſecundum ſubſtantiam diſtinguuntur. *Soluitur ab Aug.* Ingenitum non dicit quid ſit pater, ſed quid non ſit. Cum autem relatiuum negatur in hoc, quod dicitur ingenitus; non dicit aliquid ſecundum ſubſtantiam. Conceſſo ergo maiori, negatur minor. Ingenitum enim, ſiue innaſcibilitas, non eſt proprietas patris conſtitutiua; quia non dicit quid pater eſt, ſed quid non eſt. *Mira caecitas*, inquit Auguſt. *non animaduertunt quod genitus ad genitorem refertur, ſicut pater ad filium, genitor ad genitum. Ideoque alia notio, qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus. nam quamuis de patre Deo vtrunque dicatur; genitor tamen ad genitum dicitur: ingenitus vera non eſt notio poſitiua, quia non dicit quid eſt, ſed quid non eſt. Quod vero ingenitum non ſit proprietas conſtitutiua patris, patet; quia cuius formale conſtitutiuum eſt priuatio, ipſum quoque eſt priuatiuum formaliter, quod de patre dici non poteſt.* Deinde oſtendit, in quo filius æqualis eſt patri: Non, inquit, *ſicut amicus amico, aut vicinus vicino, quorum æqualitas fundatur in pari quantitate amicitiæ, ſiue vicinitate. Quia vero filius non ad filium relatiue dicitur. ſed ad patrẽ, non ſecundum quod ad patrem æqualis eſt filius patri, reſtat, vt ſecundum id æqualis ſit, quod ad ſe dicitur. Quicquid autem ad ſe dicitur, ſecundum ſubſtantiam dicitur. reſtat ergo, vt ſecundum ſubſtantiam ſit æqualis.* Cum vero ingenitus dicitur pater, non quid ſit, ſed quid non ſit, dicitur. cum autem relatiuum negatur, non ſecundum ſubſtantiam negatur, quia ipſum relatiuum non ſecundum ſubſtantiam dicitur. Itaque pater & filius ſimul vna eſſentia, & vna magnitudo, & vna veritas, & vna ſapientia. Sed non pater & filius ſimul ambo vnum verbum, quia non ſimul ambo vnus filius. Quomodo ergo filius conſubſtantialis ſit patri, ex diui Auguſt. breuiter dixi.

Marginalia: *Idem ibid.* — *Solutio.* — *Inſtantia. Sicut dedit mihi pater.* — *Solutio.* — *7. Ratio.* — *Creditis in Deum, & in me credite.* — *Lib. 1. Trinit. c. 13. Impij non videbunt formam Dei in iudicio.* — *Cum tradet regnũ Deo, & patri.* — *Non poteſt filius à ſe facere quicquam.* — *Filius mittitur à patre.* — *Miſſio æterna eſt quædam emanatio. Lux de luce.* — *Candor lucis æternæ.* — *Sap. 7.* — *Sapientia ſe transfert.* — *De filij Dei diuinitate.* — *Tribus modis filius Dei mittitur in animas ſanctas.* — *Inſtantia. Ingenitum, & genitum. Solutio. Lib. 5. Trinit. c. 3. & ſeq.* — *Ingenitum nõ eſt ſubſtantia, neque accidens.* — *Syllogiſmus Arianorum.* — *Solutio. Lib. 5. de Trin. ca. 5.* — *Genitor & ingenitus.* — *Ingenitum non eſt proprietas patri, æqualitas filij.* — *Epilogus.*

CAP. II.

Diui Hieronymi doctrina de diuinitate Christi.

MAgnus ille Hieronymus plurima affert argumenta, quæ Chriſtum conſubſtantialem patri eſſe clariſſime oſtendunt. In epiſtola ad Amandum, tertiæ eiuſdem propoſitioni reſpondens, quomodo ſcilicet ſubditus eſſet patri, qui ſubiecit ei omnia, 1. *Cor.* 15. *Omne*, inquit, *in hoc ſcandalum eſt, quare filius patri ſubiectus eſſe dicatur. Quid eſt inferius, patri ſubijci, quod ſæpe pietatis eſt, vt in* *Pſalmo ſcribitur: Nonne Deo ſubiecta erit anima mea. an crucifigi, & maledictum crucis fieri? qui ergo pro nobis maledictum factus eſt, vt nos de maledictione liberaret, miraris ſi pro nobis ſubiectus ſit, vt nos patri faceret eſſe ſubiectos, dicens in euangelio: Nemo vadit ad patrẽ niſi per me? Chriſtus igitur, in his qui fideles ſunt ſubiectus eſt patri,*

Quomodo filius ſubiectus ſit patri.

De filij Dei diuinitate.

quia omnes credentes, corporis ſui membra reputantur. In fine autem mundi, cum omnia membra regnantem viderint Chriſtum, id eſt, corpus ſuum, & ipſa membra ſubiicientur Chriſto, id eſt, corpori ſuo: vt omne Chriſti corpus ſubiiciatur Deo & patri, tunc erit Deus

Deus omnia in omnibus.

omnia in omnibus. non dixit, vt ſit pater omnia in omnibus. ſed, Vt ſit Deus, quod eſt commune totius trinitate. Modo Dominus Ieſus, eſt pars in ſingulis, puta in Salomone ſapientia, in Dauid bonitas, in Iob patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Paulo zelus, in Ioanne virginitas, in cæteris cætera. Cum autem rerum omnium finis aduenerit, tunc omnia in omnibus erit; vt ſinguli ſanctorum omnes virtutes habeant, vt ſit Chriſtus totus in cunctis. In expoſitione 45. Iſaiæ, pulchre inquit; *Præter Deum patrem, alter nullus eſt Deus; quia Chriſtus Dei virtus eſt, & Dei ſapientia,*

Chriſtus Dei virtus.

qui loquitur in Euangelio Ioan. 14. Ego in patre, & pater in me eſt. Sicut enim vnus Chriſtus Dominus non aufert patri, vt dominus ſit; ſic vnus Deus pater, non aufert filio, ne Deus ſit, qui in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. & Deus erat verbum hoc erat in principio apud Deum. Et in expoſitione 42. cap. Gloriam meam alteri non dabo: *Non excludit filium, inquit, cui dicenti*

Gloriam meam alteri non dabo.

in euangelio. Pater glorifica me, gloria, quam habui apud te, priuſquam mundus eſſet, ipſe reſpondit Et glorificaui, & glorificabo. Neque enim dixit gloriam nulli dabo, ſed, Gloriam meam alteri non dabo, præter te cui dedi, cui daturus ſum. Interpretans vero illud Iſaiæ 6. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum: Viſus eſt, inquit, filius Dei in regnantis habitu: & locutus eſt*

Vide Dominum ſedentem.

ſpiritus ſanctus propter conſortium maieſtatis, vnitatemque ſubſtantiæ. Vna ſiquidem in trinitate natura eſt, quæ oculo corporis videri non potiſt, videtur autem hominibus, vt voluerit. Et in cap. Matth. 24. *Cum omnia, inquit, tempora fecerit verbum Dei, in omnibus*

Dies indicii, nota Chriſto.

autem temporibus dies iudicij ſit quæ conſequentia poteſt eius ignorare partem, cuius totum nouerit? Quid eſt maius, notitia Dei, an iudicij? ſi maius nouit, quomodo ignorat, quod minus eſt? Scriptum eſt, Omnia quæ patris ſunt, mihi tradita ſunt: Si omnia patris filij ſunt, qua ratione vnius diei notitiam reſeruauit, & noluit ea communicare cum filio? Apoſtolus ad Coloſſ. 2. *In Chriſto ſunt theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi.* Act. 1. *Non eſt veſtrum ſcire tempora & momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. ſed vna eſt filij & patris poteſtas: ſciebat, & ſcit filius; ſed Apoſtolis non expediebat noſſe.* In epiſtola ad Hedibiam: *Vnus, inquit, atque idem filius Dei, & filius hominis eſt, qui non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo: vna enim eſt patris, & filij natura.* Hæc, & ſimilia fidei noſtræ dogmata, facile eſt in libris Diui Hieronymi inuenire. Verum quia de hac re diſerte, copioſeque Diuus Cyrillus Alexandrinus Epiſcopus diſputauit. illius doctrinam inſerendam

Cyrilli doctrina de diuinitate Chriſti.

eſſe huic tractatui, iudicaui. *lib. primo theſauri cap. 1. Atiani, inquit, noſtra aggrediuntur: Pater eſt ingenitus, filius eſt genitus igitur ſolus pater eſt Deus. filius vero creatura.* Solutit Cyrillus: *Ingenitum, inquit, multifariam dicitur, vt quod nondum factum eſt, puta ab arte ſtatua, ingenitum dicitur. ſimiliter quod neque eſt, neq; poteſt*

Ingenitum quid ſignificat.

fieri, vt triangularis figura fieri non poteſt quadrilatera. Item, *quod cum ſit, & ſubſiſtat; nunquam tamen ex alio fuit, & ſic pater dicitur ingenitus filius autem genitus ex patre, non tamen creatura, quia eſt verbum patris. Tale autem oportet eſſe verbum, qualis eſt etiam, qui ipſum genuit.* Nihil autem prohibet, quum vnus pater ſit non factus, verbum quoque quod ex ipſo eſt, non eſſe factum. In patre enim ſemper eſt eſſe, & vnum cum ipſo propter naturæ incommutabilitatem: quod ipſe quoque de ſeipſo ait. Ego & pater vnum ſumus, Ioan. 10. In quo, & identitatem naturæ, & perſonarum diſtinctionem oſtendit. Præterea, ſi patris incommutabilis imago Chriſtus eſt, vt pater in ipſo videatur, Ioan. 14. Qui videt me, videt & patrem meum. neceſſe eſt, non eſſe factum, quod ex patre non facto emanet. Præterea, melius eſt Deum, patrem vocari, quam ingenitum. Pater enim filij eſt, genitus vero non eſt: quare ab eo, quod eſt commodius, quam ab eo quod non eſt, Deum nominamus. *Arguit Eunomius*, ſi abſque principio,

2. Argum. Solut.

& ſemper pater eſt, filius vero genitus principio ergo circumſcribitur. *Soluitur.* De rebus corporeis non eſt ſermo, vt genitum tempori ſubiiciatur, & quaſi à non eſſe ad eſſe progrediens termino, ſiue principio circumſcribatur; ſed de diuina, & ineffabili natura, in qua omnia ineffabiliter, vt Deo conuenit, ſunt. Ei qui ſemper eſt, durationis principium attribui non debet. Eunomius autem, quia pater eſt ingenitus, filius autem genitus, putauit filium principium temporis habere. ſed quamuis ingenitum, & genitum op-

Semper filius procedit à patre.

poſitæ ſint notiones; non tamen omnia oppoſita ei attribuuntur, vt rex & non rex, immortalis, & mortalis, inuiſibilis, & viſibilis, incorruptibilis, & corruptibilis. quæ enim eſſen-

Exempli doctrina generationis.

tialia ſunt, vtrique communia ſunt. Erat igitur in ipſo genitore filius genitus: nec præcedit generatio eius eſſe ipſius, ſed ſemper ſimul & eſt, & generatur. Ignis ex ſeipſo calorem, qui naturaliter in ipſo eſt & lucet, generat, atque producit, neque à non calido calidus factus eſt, nec ceſſabit vnquam

De filij Dei diuinitate.

generare, & producere, quod ſecundum naturam in eo eſt. Sed ſimul atque factus eſt ignis, & calor & lumen, in eo ſunt. Quod ſi ignis eſſet æternus, illa quoque eſſent æterna. Sic &

Inſtantia.

filius à patre æternaliter procedit. *Contra.* filius dicitur coæternus patri, non quia ſemper cum patre fuerit; ſed quia pater ſemper voluntatem habendi filium in ſe habuit. *Soluitur:*

Soluitur.

Filius procedit à patre neceſſitate naturali, quia non potuit non producere: non ſic autem creatura, quia filius de ſubſtantia patris gignitur, creatura vero de nihilo. Præterea,

Filius coæternus patri.

ſi non ſemper erat cum patre, ſicut coæternus, & ex ipſo ſecundum naturam prodiens, ſed poſtea accidit ei: patri quoque neceſſario accidit, vt eſſet pater, & ita mutatus eſt: ſed ab omni mutatione longe abeſt Dei natura: Ergo filius coæternus eſt patri. *Contra:* pater perfectus eſt in ſua magnitudine, nec aliquid ad perfectionem ſuæ naturæ ſibi deeſt: ſuperflue igitur ſibi filius adiungeretur. *Soluitur:* Perfectus

Soluitur.

quidem pater in ſua magnitudine inuenitur, non ſolum quia Deus, ſed etiam quia pater. Quare qui negat Deum patrem eſſe, is plane fœcunditatem aufert à diuinæ naturæ, vt iam perfecta non ſit, cum generandi virtute careat. *Contra:* Deus nonne ſt ideo perfectus, quia fœcundus, ſed quia Deus, ideo perfectus, & poſtea factus eſt pater. *Soluitur:* Si poſtea

Solutio.

factus eſt pater; quid erat, antequam pater fieret? Vtique [illegible] Deus, ſine filio, & per conſequens ſemper pater,

Ioan. 20.

A[illegible] ad patrem meum, & patrem veſtrum, Deum meum, & D[illegible] veſtrum prius nominat patrem, poſtea Deum. *Contra:* coæternus filius patri dicitur, qui poteſtatem habuit generandi, non quia genuit. *Soluitur:* eodem modo creatore

Solutio.

coæterna Deo dici poſſet Deus, quia habuit poteſtatem condendi eam ab initio, vt paulo ante dixi, cum de mundi creatione res ageretur. Item, *Eunomius ait*, nunquam pater generationem peregit, ſed generandi actu ſemper caruit, quo-

3.

modo ergo genitus filius eſt? ſi vero actu genuit, qui genitus eſt, eſſe neceſſario cœpit. *Soluitur.* Si de creaturis ſermo eſſet,

Soluitur.

recte operantem Deum induceres. Verum quia filius Dei, non eſt opus Dei, ſicut creaturæ, nec ad extra productus, ſed genitus ex ſubſtantia patris, æterni patris germen; non ergo eſt minus æternus quam pater. generatio enim in patre, ſicut actiua, ſic naturalis, & ſubſtantialis, & inſeparabilis, ab hypoſtaſi. quare neceſſario coæternus patri filius erit, cum

Filius coæternus patri.

generatio inſeparabilis ſit ab hypoſtaſi patris. Cum ergo ſemper paterna hypoſtaſis ſit, erit ſemper etiam ex ipſa naturæ ſuæ fructus. *Contra.* ſi filius ex ſubſtantia patris prodit, diminuta eſt ergo ſubſtantiæ patris: immutabilitas ergo patris

Soluitur.

ſeruabitur, ſi filius non erit de ſubſtãtia patris. *Soluitur:* Quẽadmodũ nõ corporis lege, cũcta Deus cõtinet; ita non corporis lege generet, vt ex filij ſui generatione aliquid amittat,

Diuina eſſentia tota ſimul in patre, & filio.

quod prius habuerat. Etenim diuina eſſentia, quam pater per actum generationis filio communicat, cum ſit indiuiſibilis, tota eſt in filio, ſimiliter tota in patre. *Contra;* ſi pater eſt perfectus ante generationem filij, quomodo ergo ipſe perfectus poſt generationem erit, ſi ab vnitate in dualitatem proceſſit? neceſſe eſt enim quicquid ab vnitate in dualitatem venit, minus ſeipſo vigere, *niſi* multiplicata ſubſtantia eius ſit, vel adaucta interea fuerit; quorum neutrum eſſentiæ diuinæ accidere poteſt: Pater ergo ex ſeipſo non genuit

Soluitur.

filium. *Soluitur:* diuiſiones, minutiones, detrimenta, multiplicationes, defluxus in Deum non cadunt, ideirco argumentum procedit ex falſa imaginatione, nempe Deo attribuendo, quæ tantummodo rebus creatis competere poſſunt. Deus verbo ſuo, ſine aliqua paſſione condidit omnia, quomodo ergo in generatione filij ſui, paſsionibus ſubdi potuit? Impie ergo, ac ſtulte paſsionem aliquam diuinæ naturæ aſcribunt, quæ nihil paſsionis ſuſcipere poteſt.

Similitudo verbo.

Etenim, ſicut ſapiens ex ſapientia ſua geometriam, vel aliquid huiuſmodi excogitauerit, à ſapientia non ſeparatur: nam cum ſit ex ſeipſa, in ipſa etiam eſt, & imago eius eſt; ſic filius inſeparabiliter ex patre eſt, & in propria hypoſtaſi, omnium prorſus ſimilitudinũ, quæ in hac re afferri poſſunt, virtutem excedens. Intellectus ergo patris fœcundus, non eſt paſſus aliquem defluxum in productione ſui verbi; ſed totus in ſua natura conſeruatus, & totus in filio depingitur,

Intellectus fœcundus.

& videtur. *Contra:* alia eſt perſona patris, alia eſt perſona filij, ſed quæ erant patris tranſierunt in filium: quare vel pater non retinuit gloriam, ſi filio dedit; vel ſi retinuit, filium

Solutio.

ea gloria priuauit: Ergo quod prius. *Soluitur:* Pater genuit filium, & omnia dedit, non tamen extra ſuam eſſentiam e-

Pater omnia dedit filio, ſed extra ſuam eſſentiam non emiſit.

miſit, ita vt ille priuaretur: *Pater enim vſque nunc operatur, & ego operor.* Veritas ait Ioan. 5. Sicut igitur virtus et ratio non ſeparata à patre, ſed eſt in eo perfecte, & ſimiliter in filio; ſic & gloria perfecta eſt in vtroque: ſimilis eſt enim in omnibus genitori ſuo, perfectamque idem habet gloriam, quoniam ex habente perfectam, natus eſt.

CAP.

De filij Dei diuinitate.

CAP. III.

Vtrum volens, an nolens pater genuerit filium.

1. ARguet aliquis ſic, aut pater volens, & conſiderans genuit filium, aut nolens, & non conſiderans: ſi non conſiderans neque volens, aliquid paſſus eſt, quod nolebat: ſin autem volens & conſiderans, quoniam neceſſe eſt conſiderationem & voluntatem ante rem eſſe, quæ ſecundum voluntatem conſideratur: pater ergo præceſſit filium, voluntas enim, & conſideratio, neceſſario generationem præceſſit, atque ita filius non erit coæternus patri.

Soluitur. Soluitur: nullum temporis, aut durationis principium filio Dei ſcripturæ dederunt; ſed qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, nominatur. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. *Pſalm. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.* 1. Cor. 1. *Filius Dei virtus, & Dei ſapientia* appellatur: igitur filius eſt, in quo Deus vult, & per quem fecit omnia.

Pater voluntarie nō autem voluntate, vt principio produ‑ctiue genuit filium. Quomodo ergo per voluntatem patris factus eſt, ſi in eo patris voluntas ſit? Aut igitur aliam ſapientiam fingere neceſſe eſt, in qua deliberauit, & fecit Deus filium ſuum: aut ſi altera non eſt, ſed ſolus filius ſapientia patris eſt: non ergo præceſſit vllo temporis ſpatio voluntas filij genituram.

Inſtantia. *Contra*: ſi filius Dei non eſt natus, quia pater ita voluit, neceſſario pater inuitus genuit; quæ enim præter voluntatem fiunt, à coactis fiunt. quare, neceſſitas illa, quæ patrem ad generandum compulit, ipſo maior eſſe comprobatur: quod eſt abſurdiſſimum: relinquitur ergo, vt volens filium genuerit.

Soluitur. *Soluitur*: Interrogo, vtrum ipſe pater volens ſit Deus, aut nolens, ſi volens, præcedit ergo voluntas eſſentiam eius, quod eſt falſum: ſi autem nolens, aut præter eius voluntatem eſt Deus; quis coegit eum, vt Deus eſſet? Quod ſi eſt neque ex voluntate, neque præter voluntatem, ſed natura Deus; eadem quoque ratione Deū genuit.

Inſtantia. *Contra*: ſi natura, & non voluntate genuit: didicit ergo quòd ſibi filius eſt; & ſic cognitio patris de filio, de nouo accreſcit, quod eſt omnibus modis falſum, & ab omni ratione alienum; voluntate ergo filium produxit, præſciuitque ipſum futurum, atq; ita voluntas generationem anteceſſit.

Soluitur. *Soluitur*: Pater ad filium, & eſt, & dicitur, & conuerſim filius ad patrem nouit, quia ſcit quid ipſe ſit: Erat igitur ſemper pater, erat etiam ſemper filius, nulla ergo interceſſit temporis mora, aut interuallum. Verum dicis Deum non ex ſeipſo, ſed ex natura didiciſſe filium, Reſp. non eſſe aliud natura Dei, aliud vero ipſum Deum; ſimplex eſt enim, atque incompoſitus: quare ſi à ſua natura didicit, à ſeipſo didicit; neque enim voluntas, intellectus, & natura compoſitionem in Deo oſtendunt, quia omnia hæc in eadem ſunt natura.

Quomodo pater in filio. Itaque pater in ſe eſt, & filius ſimiliter in ſe nec pater filius eſt, nec filius pater, vnuſquiſque in ſua proprietate: eſt tamen pater in filio, & filius in patre, ſicut ſolis ſplendor in ſole: alius quidem ab ipſo, vnum vero natura, vtpote ſigillum, & imago perfectiſſima patris. *Item*, Chriſtus eſt veritas, veritas eſt in voluntate: igitur non eſt ſimilis patri, ſed voluntati patris.

4. Argum. Soluitur. *Soluitur*: Si Chriſtus eſt ſimilis voluntati patris; igitur voluntas eſt per ſe ſubſiſtens, perſona enim perſonæ ſimilis dicitur; atque ita filius tertia perſona erit à patre, quod eſt falſum.

Filius non dicitur ſimilis voluntati, ſed naturæ patris. Quare, cum manifeſte ſimilem eſſe patri filium, negare oporteat; aut non voluntati, ſed ipſi patri ſimilem confiteri neceſſe eſt. Præterea, ſi filius voluntati ſimilis eſt, & patri diſſimilis; neceſſe eſt, vt etiam voluntas patri diſſimilis ſit, quod eſt abſurdiſſimum. Præterea, ſi patri vnum filium dicere ſimilem recuſaueris, duos profecto te inducere oportebit, ſi voluntatem per ſe ſubſiſtere arbitraris: nam ſi voluntas per ſe non ſubſiſtit, qualitatem in Deo pones, nec filius voluntati comparabitur; animal enim animali confertur, non ſapientiæ, ſcientiæ, quæ per ſe non ſubſiſtunt.

Patri filius ſimilis. Ad hæc accedit, quod quorum eſt vna operatio, & eadem naturalis virtus; ea eiuſdem eſſentiæ eſſe oportet: diuerſæ enim naturæ ſunt, quorum virtutes, & operationes diuerſæ. *Porro*, quorum vna eſt ſubſtantia, operæ ſimiles quoque ſunt: ſed patris & filii vna eſt operatio, & eadem virtus conſubſtantialis: ergo filius patri ſimilis eſt, atque conſubſtantialis: *Qui videt me*, inquit, *videt & patrem meum*: non dicit, videt patris mei voluntatem.

Ioan. 14. Contra, patris ſubſtantia generationem non recipit, filius vero genitus eſt; quomodo igitur conſubſtantialis erit, qui natus ei, qui generari non poteſt?

Soluitur. *Soluitur*: genitum, & ingenitum, non mutant ſubſtantiam; Adam enim non eſt genitus, Abel genitus, eiuſdem tamen ſubſtantiæ. Porro, ſi filius non eſt productus extra diuinam eſſentiam, ſicut creatura, vt Ariani dicunt; quare non eſt conſubſtantialis patri? vel quia non potuit, vel quia noluit Deus Pater: Sed vtrumque abſurdiſſimum eſt; in Deum enim non cadit impotentia, neque pigritia.

Inſtantia. Cum igitur Deus pater omnia poſſit, & meliora velit, melius eſt autem ſibi per omnia ſimilem, quam diſſimilem generari, Ergo filius eſt conſubſtantialis patri.

Deus ſolus bonus. Soluitur. *Contra*, Matth. 10. *Cur me bonum nominas? Nemo bonus, niſi ſolus Deus.* *Soluitur*: Naturalis bonitas naturæ paternæ proprietas eſt, quia ex ipſo patre naturaliter prodit, ideoque patri conſubſtantialis. Cum autem Dominus dixit, quid me interrogas bonum; ſicut homo locutus eſt, ſuam tamen gloriam non minorauit. Simili formula loquendi vſus eſt Euang.

Ioan. 4. *Vos adoratis quod neſcitis nos adoramus quod ſcimus: non enim filius eſt ex adoratoribus; ſed cum patre & ſpiritu ſancto ſimul adoratur*, & Apoſt.

Heb. 1. *Adorent*, inquit, *ipſum filium omnes angeli Dei.* Nulli autem naturæ præterquam Dei adorationem ſcriptura attribuere conſueuit,

Deut. 6. *Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies.* Quare, licet filius ſit adorabilis, tamen vt homo adorat, ſic quamuis ſecundum naturam ſit bonus, vt homo tamen loquens, ſolum Deum bonum appellauit.

5. Item, Chriſtus vocat patrem Deum ſuum, Vado ad Deum meum, & Deum veſtrum.

Ioan. 20. Pſal. 21. Et Deus Deus meus, vt quid me dereliquiſti? Si Deus illius eſt, quomodo conſubſtantialis? Nam quæ naturæ ſunt eiuſdem, non erunt alterutra alterutris dii, ſicut nec anima animæ Deus eſt, nec angelus angelo.

Soluitur. *Soluitur*: Hæc locutus eſt Dominus ſecundum humanam naturam, ſecundum cuius diſpenſationem, patrem Deum appellat; alioqui non eſſet conſubſtantialis patri, Deus & Dominus. Etenim ſi vere filius eſt, vtique neceſſario patri conſubſtantialis erit.

Pater principium filii. *Contra*: quomodo conſubſtantialis eſt patri, qui ex ipſo, vt ex principio eſt, cum Pater non ſit ex principio?

Soluitur. *Soluitur*: Si filius eſt ex patre, ſicut creatura ex creatore; tunc non erit ex vtero patris ante luciferum genitus: ſit autem eſt à patre, vt à genitore, à quo naturaliter procedit, eiuſdem eſt ergo cum illo ſubſtantiæ, quamuis alterum principium ſit, alterum vero ex principio. Itaque conſubſtantialis eſt filius patri, quoniam eadem in vtriſque natura eſt: differunt quidem, quia pater quidem ingenitus, filius autem genitus: non omnis autem differentia ſubſtantias diſſeparat, ſed ſola quæ naturam definit.

Contra: Eiuſdem filius cum patre non poterit eſſe ſubſtantiæ, qui huiuſmodi principium nunquam habuit. Si ergo perfecte pater filium genuit, generandi finem iam habuit, is finis eſſendi principiū filio eſt: quomodo igitur conſubſtantialis patri erit?

Soluitur. *Soluitur*: Si finem generandi pater fecit, principium etiam generandi habuit. filius ergo patri accreſcit, vt recens, atque ita eſſet Deus recens. ſed quomodo dicit *Pſal. 80.* *Non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.*

Pater non cœpit generare, nec habet finē generandi. Ad hæc accedit, ſi pater generare cœpit, & finem generandi habuit; mutatus neceſſario eſt: aliter enim ſe habebat antequam generaſſet, aliter in generando, aliter poſtea. ſed hæc ſunt abſurda, igitur nec generare cœpit, nec generandi finem habiturus eſt. Coæternus eſt ergo filius patri, & idcirco conſubſtantialis.

Contra: Si identitas ſubſtantiæ eſt in patre & filio, & in nullo differunt: igitur nihil prohibet patrem eſſe genitum, filium vero ingenitum, quod eſt abſurdiſſimum.

Soluitur. *Soluitur*: Si filius eſt genitus ex ſubſtantia genitoris, quaſi naturalis fructus ipſius. eiuſdem eſt ergo ſubſtantiæ.

Filius Naturalis fructus genitoris. Quod ſi non eſt genitus ex ſubſtantia patris creatura eſt ergo, & non ex ſubſtantia patris, quod eſt falſum.

6. *Item*, quæ naturæ eiuſdem, eiuſdemque ſubſtantiæ ſunt, non ſuſcipiunt magis & minus: homo enim homine ſecundum rationem ſubſtantiæ maior eſſe non poteſt. Si ergo in conſubſtantialibus nullus maiori, & minori locus datur, & filius patrem maiorem ſe eſſe aperte docuit; non eſt ergo ei conſubſtantialis.

Soluitur. Pater maior me eſt. *Soluitur*: Quamuis filius ſecundum rationem ſubſtantiæ æqualis ſit patri, quia non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo; maior tamen ipſo pater eſt, qui eum generat, quia ex illo filius, & principium filii ſecundum originē. Et certe quæ naturæ eiuſdem ſunt, huiuſmodi comparationem ſuſcipiunt; diuerſarum autem naturarū res, hoc modo non conferuntur, nemo enim recte dicet bouem leone eſſe maiorē.

7. Quare ſecundum Arianos, ſi pater maior ſit filio; ſecundum eſſentiam dici non valet: homo enim homine, in quantū homo maior non dicitur, neq; diuerſæ ſubſtantiæ maius & minus ſuſcipiunt. Reliquum eſt, vt pater maior dicatur, quia filius à patre procedit, vel propter incarnationis ipſius mirabilem diſpenſationem. *Item*, illa ſententia Chriſti in Ioan. 14. Ego in patre, & pater in me eſt, non oſtendit, *dicit Eunomius*, filium conſubſtantialem eſſe patri: ſed ita dixit, ſicut loquitur in actis Apoſtolicis 17. de omnibus: In ipſo viuimus,

mouet

De filij Dei diuinitate. *Solutio.*

mouemur, & ſumus. Quomodo enim filium maiorem ſeipſo patrem capere poſſet? aut quomodo filius minor, maiorem patrem replere valeret? *Soluitur:* Illi de patris, & filij conſubſtantialitate, quaſi de corporeis vaſis loquuntur. neque nos ita in patre, ſicut filius in patre: nos quidem gratia & participatione in Deo viuimus, & mouemur; filius natura in patre, quia eiuſdem naturæ cum patre. Nam, ſi quemadmodum nos, ipſe viueret, non eſſet naturaliter vita, quod de foris alicui aduenit, id non eſt ipſi ſecundum naturam; filius autem de ſeipſo dicit, Ioan. 14. *Ego ſum vita:* non ergo, vt nos, in Deo viuit; ſed naturaliter, ſecundum identitatem eſſentiæ. *Contra.* ideo dicebat ſe eſſe in patre, & patrem in ipſo, quia tum verba, tum opera ſua, non ſua erant, ſed patris. *Solutio:* Participatione dicere potuit Moyſes, ego in Deo, & Deus in me; quia verba mea, non mea ſunt, ſed Dei. Fruſtra Chriſtus appellaretur filius Dei, ſi veluti ſeorſim rum aliquis externa virtute operaretur. Eſt autem pater in filio, ſicut Sol in ſuo ſplendore, & ſicut intellectus in verbo ſuo, & ſicut fons in fluuio. Vnde, quemadmodum ſi quis depictam regia imaginem videat, & miratus pulchritudinem imaginis, ipſum regem videre deſiderat: iure itaque imago ad eum diceret: qui me videt, regem videt: & rurſus. Ego & rex vnum ſumus, quantum ad exactam ſimilitudinem: Ego in rege, & rex in me eſt. quantum ad formam. Sic filius Dei: *Qui videt me, videt & patrem meum. & ego in patre, & pater in me eſt. & Deus erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians.* *Contra:* Filius eſt in patre, & pater in filio; quia quæcunque pater vult, eadem vult & filius, propter identitatem voluntatum, *Soluitur. Benedicite Domino omnes angeli eius, miniſtri eius, qui facitis voluntatem:* igitur angeli poſſunt dicere; nos in patre ſumus. & pater in nobis eſt. idem dicere poſſent, ignis, grando, nix quæ faciunt verbum, ſiue voluntatem patris, quod abſurdum eſt cogitare, ne dicam dicere, vel aſſerere. *Contra:* Vnius ſubſtantiæ dicitur filius cum patre; quia eſt imago eius: ſed nos quoque ſumus ad imaginem Dei; igitur vnius ſubſtantiæ cum Deo, quod falſum eſt: Igitur, falſũ eſt aſſerere, filij & patris vnam eſſe ſubſtantiã, quia filius eſt imago patris. *Soluitur:* Immẽſa differẽtia eſt inter nos per gratiam filios, & inter filiũ Dei, qui eſt natura filius. De illo dicitur in Pſ. *Quis ſimilis tibi Domine in dijs?* Non enim de foris, ſed naturalis filius eſt. De nobis autem *Pſalm.* 81. *Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes: vos autem ſicut homines moriemini.* Imago Dei ſumus, quoniam veram imaginem eius, id eſt filium ſuſcepimus: alioqui pater ſecundum hanc obiectionem, nomine ſolum pater erit, filius vero non erit incommutabilis, & ſic non erit genitori conformis. ſed quomodo verum erit: Qui videt me, videt & patrem meum; ſi filius non eſt vera & naturalis imago patris? Et *Ioan.* 14. *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Item, *Pater ſancte cuſtodi eos in nomine tuo, quos mihi dediſti, vt ſint vnum ſicut & nos: ſicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipſi vnum in nobis ſint: Ego in ipſis, & tu in me, vt ſint perfecti in vnum.* Igitur ſicut filius eſt in nobis per gratiam; ita eſt in patre per gratiam, & non per naturam; & ſicut nos ſumus vnum cum patre & filio per gratiam; Ita pater cum filio ſunt vnum per gratiam: aut nos ſumus vnum cum Deo ſecundum ſubſtãtiam. *Soluitur:* Conſueuit Saluator noſter bona, quæ naturaliter inſunt ſibi, proponere, & ad ſimilitudinem illorum hortari; vt ad diuinam ſic imaginem, ad quam facti ſumus, reformet: *Diſcite à me,* inquit, *quia mitis ſum, & humilis corde:* nec tamen ſi eum imitari, mites erimus, natura quoque et ſimiles erimus; ſed in ſola manſuetudine, quoad fieri poteſt, ei aſsimilabimur. Sic igitur hortatur nos ad bonum vnitatis: vt quemadmodum naturaliter ipſe vnum eſt cum patre; ſic nos concordia & conſenſu ſimus conſummati in vnum naturalemq; identitatem patris & filij, quaſi exemplar ſecuti, voluntatis coniunctione ipſum imitemur; quæ nos quaſi corpus vnum, & animum vnum efficiat. Similis modus loquendi eſt in actis *Multitudinis credentium,* inquit, *erat cor vnum, & anima vna.* Vnitatem igitur naturalem, quam habet cum patre, nobis propoſuit in exemplar, vt illam, quantum fieri poteſt, imitaremur; nempe, vt voluntate eſſemus vnum; vt id voluntate nos efficiamur, quod ipſe natura cum patre eſt: pater enim & filius vnam habent voluntatem, atque conſenſum. hoc eſt, quod dicit, vt ſint vnum, ſicut & nos. Porro, ſimilitudinis aduerbia, ſicut, quaſi, veluti, non totam rem eandem toti ſignificant; ſed aliquam ſimilitudinem oſtendunt: Sicut ego in ipſis; quia homo factus ſum cum ipſis: & tu in me; quia eiuſdem tecum ſum ſubſtantiæ. Item, Si filius eſt incommutabilis, ſimiliſque patri in omnibus, quare non generet? Si autem non generat; erit ergo generanti diſsimilis, & alienus à patre. *Soluitur:* de hac latius poſtea dicemus, ſuffecerit hoc reſpondiſſe, filium non generare alium filium, quia completus eſt in eo actus generandi in diuinis: per omnia autem ſimilis eſt patri. *Contra:* Ioan. 5. Sicut pater eſſentialiter eſt vita, ſic dedit filio habere vitam in ſemetipſo: eſt ergo minor patre; quia recepit à patre, quod prius non habebat. *Soluitur:* Pater habet vitam in ſemetipſo, id eſt, eſſentialiter: filius quoque dante eſſe ei patre, ſiue generante eum patre, habet vitam in ſemetipſo, id eſt, eſſentialiter eſt vita, non per additamentum: patri ergo eſt æqualis, & ſimilis in omnibus; quum non aliter ſit vita, quam ipſe pater. Nam ſi non ſecundum naturam filius eſſet, quomodo vere diceret. *Qui credit in me, vitam habet æternam?* Ioan. 6. & 10. *Et ego vitam æternam do eis.* Et iterum. *Ego veni, vt vitam habeant. & abundantius habeant.* Omnia igitur quæ pater eſt, filius ſimiliter eſt, præterquam pater non eſt filius, & filius non eſt pater. Scribitur autem patrem dediſſe filio vitam, vt naturaliter, & eſſentialiter ex patre filius eſſe ſignificaretur: non enim pater aliquid dedit filio, quaſi à ſeipſo auferens, & filio non habenti tribuens, ſed genuit filium, qui eſt eſſentialiter vita. Ad hæc accedit, quod diuinæ ſcripturæ veritatem filium appellant: quomodo ergo veritas erit, ſi falſo dicit. *Ego ſum via, veritas, & vita?* non enim ille vita, qui eſſentialiter vita non eſt. neque filius non participatione, ſed ſubſtantialiter vita eſt. Amplius, cuius cognitio viuificat ipſum cognoſcentes; ille eſt vita eſſentialiter, ſicut cognitio patris: ſed cognitio filij eſt huiuſmodi, *hæc enim eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum:* filius ergo eſt vita eſſentialiter. Sed *dicet aliquis:* Si pater habet vitam in ſemetipſo: aliud ergo ipſe qui habet, aliud vita quæ habetur. quomodo igitur ſimplex ſecundum eſſentiam Deus eſt? *Reſp.* Perſonam patris & vitam, id eſt, diuinam eſſentiam idem eſſe omnino realiter, diſtingui vero ex natura rei, quia natura diuina communicatur, non autem perſona, alioqui perſona patris poſſet eſſe perſona filij, quod eſt impium aſſerere. Neque ex hoc ſequitur aliqua compoſitio inter perſonam & eſſentiam, ſed ſumma ſimplicitas. Pater igitur habens vitam in ſemetipſo, genuit filium habentem vitam in ſemetipſo: neque propterea duæ vitæ, ſed vna vita: ideoque filius eſt naturaliter vita, ſicut & pater. Inquantum vero factus eſt filius hominis; & vitam, & poteſtatem accepit, quam non habebat, vt homo, habebat autem vt Deus. Sed aliqui dicunt filium creaturam eſſe, quia de eo ſcriptum eſt in prou. Salom. *Dominus creauit me,* nec tamen eſt vnigenitus Dei, ſicut vna creaturarum. Ad hæc reſpondemus, quod ſi filius creatura ſit, erit quoque de numero creaturarum, & per conſequens, ſicut vna de creaturis; omnibus enim creaturis illud commune eſt, ex nihilo eſſe. quare ſi filius Dei creatus eſt, erit quoque ex nihilo; quomodo ergo haberet authoritatem creandi? Non ergo ideo creare poteſt, quia creatura eſt; ſed non ſicut vna creaturarum, ſed quia ex ſubſtantia patris genitus, hoc eſt, genitus habet eandem ſubſtantiam cum patre. Deinde, ſi filius eſt creatura, ergo ſeipſum creare poteſt. omnia enim pater per ipſum creat. ſed hoc eſt ſtultiſsimum. ſequeretur enim, vt aliquid eſſet, quando ipſum non eſſet. non ergo eſt creatura filius Dei, ſed Dei patris filius, creandi virtutem veluti Deus naturaliter habens. Adde, quod ſoli filio Dei competit patrem aliis reuelare, & manifeſtare. *Nemo nouit filium, niſi pater: & nemo nouit patrem, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et, *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius Dei, qui erat in ſinu patris, reuelauit nobis.* Igitur filius Dei non eſt creatura: nulla quippe creatura hanc patris reuelationem in hominibus efficere poteſt, quia nulla creaturarum videt, & cognoſcit patrem, ſicut cognoſcit filius. idcirco ſolus filius poteſt patrem reuelare: non enim poteſt perfecta naturaliſq; creatoris ſimilitudo in creatura inueniri, neq; in iis, quæ ex nihilo producta ſunt, qui æternus eſt perfecte vnquam inſpici poterit. Inſpicitur autem perfecte in filio: imago enim incommutabilis eſt. Quare cum pater non ſit creatura, nec filius creatura erit; in quo, vt in vera naturalique imagine atque charactere pater inſpicitur, & ideo ipſe quidem adoratur à creaturis. Cum ergo ſolus filius perfecte cognoſcat & videat patrem, quia ex eo eſt, & in eo eſt; ſolus filius eſt patrem aliis reuelare, quod certe creaturæ facere nequeunt: igitur filius, vt dixi non eſt creatura. *Inſtant illi:* creaturæ non potuiſſent meram Dei patris virtutem ſufferre, propterea filium creauit, quem verbum appellauit, cui totam virtutem ſuam infudit, vt per ipſum quaſi per medium cætera fierent: indecens enim fuiſſet, ineffabilem Dei virtutem ad hæc minime peruenire, & caducarũ rerũ curã habere. *Sed hæc facile ſolui poſſunt per apertum Euangelii teſtimoniũ, Nonne,* inquit, *duo paſſeres veneunt aſſe, & vnus ipſorum non cadit in terram abſque patre veſtro, qui*

Ego in patre, & pater in me eſt. — *Soluitur.* — *Imago regia filius Dei.* — 2. *Cor.* 5. — *Inſtantia.* — *Soluitur.* — *Pſal.* 102. — *Inſtantia.* — *De imagine.* — *Soluitur.* — *Pſal.* 88. — *Filius Dei quo Dei imaginem recepimus.* — *Ioan.* 17. 8. — *Vt ſint vnum.* — *Soluitur.* — *Matth.* 11. — *Vt ſint vnum ſicut & nos.* — *Act.* 4. — *Similitudinum aduerbia.* — 9. *Quare filius non generat.* — De filij Dei diuinitate. — *Soluitur.* — *Habere vitam in ſeipſo.* — *Quomodo pater vitã dedit filio.* — *Filius eſt vita eſſentialiter.* — 10. — *Ioan.* 17. — *Inſtantia.* — *Soluitur.* — *Eſſentia & perſona in patre quomodo diſtinguantur.* — *Obiectiones.* — *Prou.* 8. — *Solutiones.* — *Filius Dei non eſt creatura.* — *Matth.* 11. *Ioan.* 1. — *Soli filio competit patrem aliis reuelare.* — *Inſtantia* — *Reſponſio.* — *Matt.* 10.

De filij Dei diuinitate. *Dei prouidentia.*

ſtro, qui in cælis eſt? Et iterum: *Si fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit, quanto magis vos?* falſum eſt ergo Deum hæc minima non curare, & caducarum rerum rationem non habere. Quomodo ergo erit omnium creator, quibus prouidere non dignatur? Quare huiuſmodi homines ſuperbiæ certe vitium Deo inuere conantur, cum dicant non eſſe decens, vt minimarum rerum creator ſit. ipſe enim omnium creator eſt, etiam minimorum, omnibuſque prouidet, & ſeſe per miſericordiam ſuam participabilem præbet.

CAP. IV.

Rationes quorundam, quibus docere conantur filium creaturam eſſe & creatorem.

Confutantur rationes.

Audent quidam hæc abſurda aſſerere. Creatura, inquiunt, eſt filius, & tamẽ creat, quia id à Deo, quaſi à magiſtro, atque artifice didicit, vt eſſet miniſter ad opera ſua, hæc illi. Ad hæc reſp. ſi filius Dei eſt creatura, & poteſtas creandi non ineſt illi naturaliter, ſed per accidens: poſſet ergo tali poteſtate ſpoliari, & dediſcere quod prius didicerat. quod profecto abſurdum eſt de Dei filio ſentire. Amplius, ex nihilo creaturas producere, non eſt officium artis, ſed ineffabilis atque creatiuæ virtutis. artis enim eſt, ea quæ ſunt, quaſi per ſubiectam materiam, ſolummodo immutare: creandi autem virtus, ipſam rerum ſubſtantiam à nihilo ad eſſe producit. Si ergo arte, atque doctrina filius creator factus ſit: ſola ergo doctrina creandi filius Dei à nobis erit diſcretus: quam ſi nos haberemus, omnes eſſemus creatores. Hæc cum ſint ſtultiſſima, igitur non doctrina accidentali, ſed virtute naturali filius eſt creator.

Filius Dei non eſt arte, ſed natura creator. *1. Cor. 1.*

Deinde, aliud eſt ſapientia, & aliud ſapiens: ſapientia enim eſt, qua quis ſapiens fit, ſapiens autem, qui ſapientiam habet. quomodo igitur ſapiens per doctrinam filius fiebat, qui ſapientia ipſa eſt? *Dico*, inquit Apoſt. *Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam.* ſi enim indigebat doctrina, non erat ſapientia. Ad hæc, ſi doctrina creatio datur, potuit ergo artem creandi multos docere, vtpote multos angelos, & archangelos: quod ſi potuit, & noluit, inuidit ergo: et qui in Deum non cadit inuidia: igitur non per doctrinam filius, ſed per naturam vna cum patre creat; ſiquidem per generationem omnia à patre accepit. alioqui quomodo filius diceret, *Pater meus vſque modo operatur, & ego operor.* quod ſi pater etiam nunc operatur, fruſtra ſecundum vos creatus erit filius, quod eſt dictu abſurdiſſimum. Non ergo ad producendas creaturas factus eſt filius, ſed ex patre natus, cuncta cum patre operatur, natura Deus, & natura creator.

Ioan. 5.

Præterea, ſi filius eſt factus propter nos, cum finis ſit nobilior his, quæ ſunt ad finem: creaturæ ergo filio Dei præſtantiores erunt: earum enim cauſa, creatus eſt filius Dei. ſed illa ſunt ſtultiſſima, pari quoque ratione, ſtultiſſimum eſt dicere filium Dei creaturam eſſe. Ad hæc accedit, quod ſi propter nos filius Dei creatus eſt, vt illi dicere audent, primi nos erimus apud Deum ſic enim nos Deus primo, deinde filium propter nos intendiſſe videbitur, ſed quomodo tunc erit primogenitus inter multos fratres? aut quomodo verum eſt, quod à Propheta, & Apoſt. dicitur: *Et adorent eum omnes angeli Dei?* Et iterum *Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi, virga directionis, virga regni tui?*

Heb. 1. *Pſal. 44.*

Amplius, ſi alter nos creari non poteramus, niſi filius Dei prius crearetur: filium ergo pater non produxiſſet, niſi nos creare voluiſſet. Quare nobis creatis, ſuperuacaneus eſſe videtur filius: productis enim creaturis, pater iam non eget amplius illius opera: quæ omnia ſtultiſſima ſunt. Nam & ſi nullam creaturam Deus producere voluiſſet, verbum tamen ſuum erat in ipſo, quia In principio erat verbum, & Deus erat verbum. Lucere ſine ſplendore Solem non poſſe, clariſſime nouimus: ita plane intelligamus, nihil niſi per filium patrem operari: Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: ideo & dextera, & brachium Dei nominatur; quia quaſi per manum omnia Deus per ipſum operatur.

Dominus creauit me. *Ioan. 16.* *Loqui in prouerbiis quid ſignificet.*

Ecce dicunt Ariani, ſcripturam in Prouerb. Salom. manifeſte loqui: *Dominus creauit me initium viarum ſuarum:* reſp. illa quæ prouerbialiter dicuntur, alium ſenſum habere. *Hæc in prouerbiis locutus ſum vobis; ſed veniet hora, quando non in prouerbiis loquar vobis, ſed palam*, hinc perſpicuum fieri poteſt, per prouerbia nõ palam, quæ volumus, oſtendere. Locus autem ille Prouerb. 8. paulo ante oſtenſus, & declaratus eſt, cuius ſenſus eſt. Dominus creauit me, in quantum factus ſum homo, initium viarum ſuarum in opera eius; vt initium viarum Domini, & operum ſuorum omnibus daret. In Chriſto enim primo euangelica vita effulſit. mandata enim euangelica, viæ ſunt, quibus recto itinere ad Deum pergimus: Item, creauit me initium, id eſt, fecit ſuper prophetas, & legum initium, id eſt, poteſtatem, vt non in illorum verbis ſiſtere faciam meos cultores, ſed ad ſpiritualem illorum verborum ſenſum tranſire.

De filij Dei diuinitate. *Declaratio illa ſcriptura Dominus creauit me initium viarum ſuarum.*

Præterea, ſi filius eſt vnigenitus Dei, quomodo eſt creatus? non enim quia primo creatus erit vnigenitus. nam & Ruben principium factus eſt filiorum Iacob, nec tamen ideirco vnigenitus, aut alienus à natura fratrum ſuorum. Quare, ſi filius initium eſt creationis aliorũ, non erit alienus à natura creaturarum; atque ita non recte Ioannes dixit, *In principio erat verbum:* ſi enim erat, quomodo creatus eſt? Quod vero in illa ſcriptura prouerbiorum dicitur: Dominus creauit me: ad aſſumptæ humanitatis naturam retulit, *Vado ad Deum meum, & Deum veſtrum.* patrem ſuum, Deum ſuum, vt homo appellat. Nam quemadmodum nos natura ſerui ſumus, etiam ſi Deum patrem appellamus; ita & filius non amiſit, vt ſecundum naturam ſic filius, quamuis homo factus, Deum ſuum patrem appellet. *Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ.* Ecce patrem ſuum Dominum appellat: Dominum, inquam, omnium, quæ cœli ambitu continentur. Sed illa ex nihilo ſunt producta; Quia ipſe dixit, & facta ſunt: filius autem non eſt ex nihilo, neque de aliqua materia: igitur de ſubſtantia patris, quod perinde eſt, filius eſt ſubſtantia eadem, ſiue eiuſdem ſubſtantiæ cum patre.

Gen. 29. *Ioan. 20.* *Matth. 11.* *Quomodo filius Dei dicitur factus.*

Ita ergo filium Dei factum eſſe dicimus, ſicut Iſaias. *Quia ipſe infirmitates noſtras accepit:* Et Apoſt. *Factus eſt pro nobis maledictio.* Et *Pro nobis peccatum fecit.* Hæc omnia factus dicitur, non quia in illa mutatus, ſed quia pœnam peccatis noſtris debitam perpeſſus eſt, in corpore ſuo ſuper lignum, 1. *Petri* 2. non enim eſt facta perſona filij Dei, ſed propter naturam aſſumptam facta dicitur. Præterea obſerua, quod ſcriptura indifferenter interdum vtatur hoc verbo genuit, pro creauit. *Deut.* 32. *Deum, qui te genuit, dereliquiſti.* Iob. 38. *Quis*, inquit, *genuit glebas terræ?* Ex hoc autem non licet inferre, angelos ex ſubſtantia Dei genitos, neque glebas roris. Quare ſicut de creaturis verbum genuit, abuſiue dicitur; ita ſane de filio Dei, verbum creauit. Creaturæ ſiquidem adoptione gratiæ, filij Dei appellantur, *Ioan.* 1. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* filius autem non adoptione, ſed natura eſt filius Dei: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui: Et in Pſalmo: *Dominus dixit ad me. filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et Ioannes. *Vt ſimus in vero filio Dei.* Cum ergo ſit filius naturalis, & non per adoptionis gratiam; qui fieri poteſt, vt creatura ſit, qui æternaliter à patre generatur, & eiuſdem eſt cum patre ſubſtantiæ, omniaque ſubſtantialia cum patre communia habet?

Iſa. 53. *Gal. 3.* *2. Cor. 5.* *Genuit. Creauit. Indifferenter accipiuntur.* *1. Ioan. 5.*

Inſtantia.

Sed aliquis ita arguet: quod ex aliquo prodit, pars illius ſubſtantiæ eſt, vnde prodit: ſed à patre prodit filius, ergo eſt pars ſubſtantiæ patris. Confirmatur, quia quod ſemel ſeparatum eſt, atque diuiſum, id totum eſſe non poteſt. ſed filius ſeparatur à patre, quia generans à genito realiter diſtinguitur: igitur non eſt idem cum patre.

Soluitur.

Soluitur: ex falſa imaginatione argumentum procedit: eſſentia enim diuina, quam pater per generationem filio communicauit, eſt ſimpliciſſima, & indiuiſibilis, ideoque non ſequitur, patrem vnam partem ſibi conſeruaſſe, alteram vero filio dediſſe; ſicut interdum pater, partem hæreditatis, ante ſuum obitum filio ſuo vnigenito tradere conſueuit, ſed vna & eadem numero manet in filio & in patre.

Similitudo de Sole.

Similitudo aliqua huius rei in Sole conſpici poteſt. Sol enim ita lucet, vt nullo modo imminuatur, nec aliquis poterit localiter lucem à Sole diuidere, nec ſeparari calorem ab igne: exit enim ab igne inſeparabiliter, quaſi fructus eſſentiæ ſuæ, ſicut & ſplendor lucis. ſemper namque cum iſtis rebus ſunt, quæ ex ipſis generantur. Ita plane intellige filium ex patris eſſentia emanare, vt æternaliter in ipſo ſit, & in propria hypoſtaſi eſſe non deſit. Hanc ob cauſam euangelium ſic loquitur: Ego in patre, & pater in me eſt, Et iterum. Ego & pater vnum ſumus. non ergo filius, quia à patre prodit, eſt pars non integra diſſeparata; ſicut nec ſplendor diſſeparatus eſt a luce, & calor ab igne, & verbum à mente, ſiue intellectu.

Inſtantia.

Sed iterum inſtas, animalia vniuerſa, quæ naſcuntur ab aliis, multo poſteriora parentibus ſunt: ſed filius generatur à patre, igitur eſt poſterior patre.

Soluitur.

Soluitur: Argumentum veritatem habet in natura creata, non autem in natura increata, in quam mutatio non cadit. Lux eſt pater, & quidem æternus; huius autem lucis ſplendor, nempe filius Dei, vt dicit Paulus. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ &c.* ſemper cum ipſo patre eſt, verbum

Hebr. 1.

Dei

De filij Dei diuinitate.

Dei viuum ex patre viuo profluit, & ideo ſemper eſt: nunquam enim erat, ſed nec erit vnquam Deus ſine verbo. Ex quo ſequitur, verbum, ſiue filium Dei creaturam non eſſe: alioqui miſerius ſe modo haberet genus humanum, quam antea. dum enim credit beneficio filij Dei à falſorum deorum ſeruitute liberatum eſſe, in maiorem incidiſſet impietatis iniuriam, Deo ſcilicet ſeruiens, qui naturaliter non eſt

Filius Dei nō eſt creatura.

Deus. Item omne creatum eſt recens: ſed nefas eſt in recentem Deum credere, ſicut dicitur in Pſal. *Non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum*: igitur filius Dei non eſt creatura. Item, omnis creatura eſt ſerua ex ſuæ naturæ con-

Rom. 8.

ditione: *Omnis* (inquit Apoſtolus,) *creatura ingemiſcit*, quærens liberari à ſeruitute corruptionis. ſed Christus nos libe-

Gal. 4.

rauit à ſeruitute legis, mortis, & peccati, quomodò ergo filius Dei, qui nos exemit omni ſeruitute corruptionis, creatura dici poteſt, cum creatura ab huiuſmodi ſeruitute ſeipſam eximere nequeat? filius Dei ergo non eſt ſeruus, ſed liber; non libertate, qua nos liberauit, ſed libertate naturali, quam à patre accepit. Amplius, omnis creatura facta eſt in tempore, nullum vero tempus generationem filij præceſſit, neque ſpatium, aut duratio vlla. non ergo eſt factus filius Dei, ſed genitus. Quomodo enim eſſet omnium creator, ſi eius generationem aliqua duratio creata præceſſiſſet? Denique, rationales creaturæ filij Dei vocantur, non quidem natura, ſed participatione, Ego dixi, Dij eſtis: filius autem, non participatione, ſed natura eſt Deus. quia qui non honorat filium, non honorat patrem, vt dicit euangelium. ſi ergo æqualis honor debetur vtriſque abſque dubio, pares ſunt in Deitatis honore.

QVÆSTIONIS QVARTÆ
CAP. I.

Filium Dei eſſe verum verbum, atque naturale Dei patris.

Licet multa dicta ſint, quæ filij Dei diuinitatem clariſsime oſtendunt, nonnullis tamen opinionibus, quæ de verbo Dei perperam loquuntur, occurrendum eſſe cenſui, atque ita adhuc addere aliquid neceſſarium eſſe putaui. *Quidam ſic arguunt.* Si filius, in-

Argumētum.

quiunt, eſt verbum patris, & ipſi conſubſtantialis: in nullo ergo differt à patre, atque ita verbum pater appellari poterit, quod ſcripturis non probatur. igitur verbum non eſt eiuſdem naturæ cum patre. *Soluitur*: Ioannes *cap. 1.* ſine aliqua

Solutio. Verbum Dei filius ſubſtantialis.

dubitatione loquitur: *Et Deus erat verbum*, inquit. verbum ergo eſt filius Dei ſubſtantialis. Et cum dicis patrem appellari poſſe; non probatur, propter differentiam perſonarū, quæ realiter diſtinguuntur; vnius tamen ſunt diuinitatis, propter eandem numero diuinam eſſentiam, quæ eſt in vtraque perſona. Adhuc *inſtant hoc modo*: in euangelio Ioannis legimus, ita filium patrem alloquentem: *Et glorificaui*, in-

Inſtantia.

quit, *& glorificabo.* Quomodo igitur filius verum patris erit verbum, cum ad eum pater loquatur? locutio autem ſine verbo fieri non poteſt. aut igitur per ipſum, ſi verbum verum eſt, loquitur filio pater, quod eſt abſurdum; aut aliud eſt illud verbum interius, atque naturale, quo ad filium lo-

Soluitur. Verbum Dei quomodo loquitur.

cutus eſt pater. *Soluitur*: Verbum, ſiue filius Dei, quatenus Deus, more humano per labia, guttur, & linguam non emittitur, neque aures audientium verberat; ſed intrinſecus mentem monet, inſtruit, & mutat. neque vox illa patris propriè naturalis fuit; ſed ſonus quidam factus, quo ſignificabatur, quantæ dignitatis filius ſit apud patrem. quod autem vox illa colliſione corporis facta fuit, Dominus oſten-

Glorificaui, & glorificabo.

dit *Ioan. 12. Non propter me*, inquit, *facta eſt hæc vox, ſed propter vos.* non dicit, non propter me locutus eſt pater, ſed, facta eſt vox. facta eſt ergo illa vox miraculoſa propter diſcipulos; vt paternam voluntatem in glorificatione filij ſui cognoſcentes, pericula, opprobria omnia non pertimeſcerent. Iterum inſtant: Inueniuntur, *inquiunt*, in ſcripturis, pater dicens

Inſtantia.

ad filium, Gen. 1. *Faciamus hominem*: Et Ioan. 8. *Ego à meipſo non loquor; ſed quæ à patre audiui, hæc narro vobis.* ſi pater locutus eſt ad neſcientem filium, & tunc diſcentem, quando verbum patris percepit; aliud profectò ipſe verbum erit, quam illud natura intrinſecum, quo didicit: ſin vero ad ſcientem filium; ſuperuacaneum videtur fuiſſe, ſcientem docere. *Soluitur*: omnia pater docuit, & dedit filio generatio-

Soluitur.

ne æterna, nec per aliud verbum, per interualla temporis filium docuit, ſed genuit æternaliter Deum, omnia ſcien-

Vnicum eſt verbum Dei.

tem, omnia potentem. vnicum ergo eſt verbum Dei naturale, atque intrinſecum, id eſt, filius Dei. Amplius, ſi aliud verbum inſitum patri eſt, ſecundum naturam, quam illud de quo ſcripturæ loquuntur, vt ſit aliud intrinſecum, quaſi

De filij Dei diuinitate.

occultatum in patre, aliud enuncians, manifeſtanſque myſteria Dei, quod Deum eſſe Ioannes euangeliſta aſſerit; procul dubio in patrem compoſitio caderet: componeretur enim Deus pater, ſecundum iſtos, ex eſſentia diuina, & verbo ſuo intrinſeco. ſed nullo pacto in Deum cadit compoſitio: vnicum ergo eſt verbum Dei, & non duo, vt iſti dicunt.

Inſtantia.

Rurſus *obijciunt*, filius Dei, verbum & ſapientia Dei appellatur: ſed ſapientia eſt quædam ſcientia, & verbum eſt prolatio vocis, hæc autem non competunt filio, quippe qui non eſt prolatio vocis, neque ſcientia aliqua acquiſita. igitur ver-

Soluitur.

bum Dei dici non poteſt. *Soluitur*: verbum Dei eſt ſubſiſtens ex ſubſiſtente, viuum ex viuo; non enim eſt ſicut verbum humanum, ſed tantum excedit verbum humanum, quan-

Pater loquitur ad filiū quomodo intelligitur.

tum humana ſubſtantia à Dei ſubſtantia exceditur. Loqui autem patrem ad filium, ſic intellige: filium habere perfectam voluntatis paternæ cognitionem, nec expectare verbum, quum ipſe ſit vnicum Dei verbum connaturale, & coæternum patri. Quando ergo legis in euangelio loquentem patrem cum filio, hoc modo intellige, nempe filium, abſque alio doctore, perfectè cognoſcere voluntatem patris. *In-*

Inſtantia.

ſtantia: Verbum appellatur, non quia ex patre ſecundum naturam ſit, aut quia ipſe filius ſit intrinſecum, atque inſitū patri; ſed potius quia patris verbum audiens, nobis enunciat voluntatem patris: ſicut ſanctificatio quoque dicitur fi-

Soluitur. Verbū Dei non audit aliud verbum.

lius, quia alios ſanctificat; iuſtitia, quia alios iuſtificat. *Soluitur*: ſi filius verbum dicitur, quia verbum audit, erit vtique ipſe verbum participatione illius verbi. ſed quæ per participationem habentur, poſſunt amitti. igitur filius, quia eſt verbum per participationem, poteſt deſinere eſſe verbum, quod eſt omnibus modis abſurdum: non enim rectè diceretur à filio: *Qui videt me, videt & patrem meum*, propterea, quod pater eſt Deus natura immutabilis, filius vero mutabilis; quippe qui eſſet Deus, non quidem per naturam, ſed per participationem. fateamur ergo neceſſe eſt, filium Dei eſſe verum verbum Dei, non autem alterius verbi par-

Inſtantia. Philip. 2. Dedit illi nomen.

ticipem. *Inſtantia*: nomen illud ſi filio naturaliter ineſt; procul dubio non diceret Apoſtolus. Chriſtum ob meritum crucis, & humilitatis accepiſſe nomen, quod eſt ſuper omne nomen: nemo enim de nouo accipit quod habet. ſed Apoſtolus apertiſsimè, & elegantiſsimè verbis hoc profi-

Soluitur.

tetur. Ergo non eſt Deus natura, ſed factus per gratiam. *Soluitur*: cum filius Dei ſit in ſino patris altiſsimus, non opus illi erat labore quærere, quod naturaliter habebat. Quare illa Pauli verba ſic intellige *Dedit illi nomen*: non nomen, quod prius non habuerat, ſed illius declarationem, & manifeſtationem nominis. prius enim paucis hoc nomen innotuerat, ſed poſt Chriſti paſsionem, toti prorſus mundo innotuit. Exaltatus eſt præterea, non ſecundum quod

Gratia Chriſti redundat in electos.

Deus; ſed ſecundum quod *verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* Altiſsimus Dei filius ſemper eſt vt Deus, exaltatur vero, vt homo. *Pſalm. 44. Sedes tua*, inquit, *in ſeculum ſeculi.* addit: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus. &c.* vt verbum, & filius Dei regnabat ante vnctionem cum patre. Exaltatur autem, vngitur propter nos, vt per ipſum in omnes nos gratia percurrat. *Ioan. 17. Et pro ipſis ego ſanctifico meipſum, vt ipſi quoque ſanctificati ſint*: omnia enim quæ in Chriſto, vt in homine ſunt, in vniuerſam redundant eccleſiam

Inſtantia. Heb. 1. Melior angelis effectus.

electorum. *Inſtantia*: Apoſt. ita loquitur: *Tanto melior angelis effectus, quanto præ illis differentius nomen hæreditauit.* Arguunt ergo ex his verbis hoc modo: Quod ſit melius, prius non erat: ſed Chriſtus factus eſt melior angelis; igitur prius non erat. atqui Deus ſemper eſt eodem modo, & non poteſt fieri melior, neque deterior: igitur filius non eſt Deus.

Soluitur.

Soluitur: quando propter nos factus eſt homo, & immundicia peccatorum per ipſum purgata, ſedit in dextra magnitudinis in excelſis, tunc melior angelis cognitus eſt; non quia naturam in aliud mutauerit, vel quia factus ſit poſtea, quod antea non erat; non enim de natura filij modo ſermo habetur; ſed de ea potius, quæ incarnationis tempore, aſſumpta eſt natura: itaque non angelorum natura naturæ Chriſti comparatur; ſed Chriſti adminiſtratio adminiſtrationi angelorum, quam dicit meliorem fuiſſe. *Inſtantia*: in

Inſtantia. Act. 2.

Act. Apoſt. ſic Petrus: *Sciat omnis domus Iſrael, quia Dominum & Chriſtum fecit Deus hunc Ieſum, quem vos crucifixiſtis.* Apoſt. *ad Hebr. 3. Conſiderate Pontificem confeſsionis noſtræ Ieſum Chri-*

Factus quomodo intelligitur.

ſtum, qui fidelis eſt ei, qui fecit ipſum. Tunc ſic formatur argumentum: quod fit à Deo, non eſt Deus, quia Deus non fit, cum ſemper ſit. ſed filius fit à Deo patre: igitur non eſt Deus. *Soluitur*: verbum illud facere, quando de filio Dei

Soluitur.

dicitur, vel de humana natura aſſumpta à Chriſto intellige, aut indifferenter, abuſiue accipias pro generare.

Ab ho-

De filij Dei diuinitate.

Ab hodierno die, inquit, *filios faciam*, id eſt generabo. Non ergo de natura verbi, ſed de incarnatione eius, hæc Paulus ſcripſit: tunc enim factus eſt pro nobis homo, quando verbum caro factum eſt: tunc, vt homo fidelis creatori ſuo fuit, quia opus ſibi commiſſum fideliter perfecit: tunc Apoſt. pro nobis fuit ad nos miſſus, & fidelis Pontifex confeſſionis noſtræ, offerens ſeipſum pro nobis hoſtiam immaculatam Deo in odorem ſuauitatis. Non ergo ad eſſentiam filij illa verba ſunt referenda, ſed ad ſumptæ humanitatis ſacramentum: nam & Paulus antea homo erat, quam factus ſit Apoſtolus, & Moyſes ſimiliter, antequam factus ſit fidelis miniſter in tota domo Dei. Eodem quoque modo intelligenda eſt illa ſcriptura, quæ ſumpta eſt ex Act. Apoſt. Dei filius erat ſemper, vt eſt omnium Dominus: In ſerui autem forma factus eſt, vnctus eſt, quoniam id homini conuenit, hominem enim aſſumpſit, non vt diuinitatem amitteret; ſed vt ſeruitutem noſtram, in dominandi honorem extolleret & dedecus noſtrum ad nobilitatem ſuam traduceret. Quando ergo dicit ſcriptura, & Dominum ipſum, & Chriſtum Deus fecit. Deum, aut pro tota trinitate accipias; aut ſi ad patrem referas, verbum patris, ea operatione non priuabis; opera enim trinitatis ad extra ſunt indiuiſa, *Ego à me nihil facio, ſed pater in me manens facit opera*, Vel accipias fecit, pro declarauit: pluribus ſiquidem operibus miraculoſis, quæ per filium facere dignatus eſt, filij diuinitatem declarauit. *Ioan. 10. Et ſi mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoſcatis, quia ego in patre, & pater in me eſt.* Ad hoc accedit, quod fieri, & effici, non ſemper eſſendi principium ſignificat: *Factus eſt mihi in Deum protectorem*, Pſalm. canit. & *Factus eſt Dominus refugium pauperi*. nemo enim audebit dicere, tunc cœpiſſe Deum eſſe, quando pauperi factus eſt refugium, ſed ſemper fuiſſe. Quare quemadmodum qui ſemper eſt, alijs fieri refugium dicitur, dum eſt illis ſolatio, & adiumento; ita cum Dominus noſter ſemper ſit Deus, & omnium Dominus, fieri nobis dicitur ſaluator, cum per aſſumptæ humanitatis ſacramentum, nobis auxilium præſtitit ſalutis. *Sed dices aliquis*, quomodo filius erit ſimilis patri, qui de ſeipſo aperte dicit, omnia ſe à patre accepiſſe: *Omnia*, inquit, *tradita ſunt mihi à patre meo*. Nam ſi à ſeipſo haberet, non vtique accepiſſet: quoniã vero ſe accepiſſe vere ait, certe non habebat à ſeipſo. *Soluitur*: Dum filius à patre, omnia naturaliter accipere dicitur, vno duntaxat excepto quod pater non eſt: non ergo filius de nouo aliquid à patre accipit, quod prius ab æterno non acceperat naſcendo: alioqui quare diceret, omnia quæ habet pater mea ſunt, & omnia mea patris ſimiliter? Nam ſi nihil haberet filius à ſeipſo, nihil etiam haberet pater à ſeipſo, quod eſt omnino abſurdum. Accipere autem ſe omnia à patre, ne quis putet eundem eſſe patrem & filium, ſicut dixit Sabellius, ſimili ſcripturæ teſtimonio confirmatur: Sicut, inquit, pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio habere vitam in ſemetipſo. Ex patre ſiquidem filium habere vitam naturaliter ſignificatur, & alium perſonaliter eſſe, quam qui dedit, demonſtratur. Senſus ergo illius ſcripturæ eſt: ſicut pater æternaliter vitam habet in ſemetipſo; ſic & filius æternaliter habet vitam in ſemetipſo. Quare, ſi aliquando filius non habebat vitam in ſemetipſo, nec pater habebat: ſed hoc eſt impium: igitur filius ſemper habet vitam in ſemetipſo. Cum autem dicit, ſe à patre eam accepiſſe; diuinitatem ſuam non minorauit, ſed ſuæ emanationis originem inſinuauit, alium ſcilicet eſſe perſonaliter, ita tamen, vt identitati naturali in nullo derogetur. *Inſtantia*. Poſſet aliquis obijcere: ſi creatura, inquit, non eſſet filius Dei; non diceretur omnium creaturarum primogenitus; quoniam enim magnam habet cum creaturis coniunctionem, propterea hoc nomine appellatur; alioqui quomodo earum primogenitus recte diceretur? *Soluitur*: Paulo ante *com. 7. Q. eſt. 2. cap. 4.* de hoc nomine non nihil dixi; Dominus ſiquidem noſter, vnigenitus dicitur, quia ſolus ex patre naſcitur, & ſolus Dei filius naturaliter eſt. Primogenitus autem dicitur, quum in multis ſcribitur fratribus; quando nimirũ homine aſſumpto, frater noſter effectus eſt; tunc primogenitus factus eſt in multis fratribus, quia multos filios Dei per gratiam efficit. Primogenitus igitur vocatur, non quia tempore alios præceſſit, neque quia eiuſdem ipſe, in quantum Dei verbũ, cum creaturis eſſentiæ eſt; ſed quia in ipſo primo deificati ſumus. vnigenitus vero ſimpliciter dicitur, nulla alia cauſa addita, quia ſolus, vt vere filius, in ſinu patris eſt, primogenitus in multis fratribus, & primogenitus ex mortuis. non eſt ergo ipſe filius, verbum Dei creatura: nam ſi in eo vniuerſa creata ſunt, *Coloſſ. 1.* nihil ergo eſt creatum, quod per ipſum creatum non ſit; alioqui ſeipſum creaſſet. Vocatur quoque primogenitus ex mortuis, quia primus ipſe, morte calcata, ſurrexit, & primus carnem noſtram in cœlos reduxit. Quare, quemadmodũ initium viarum creatus eſt, quia per ipſum omnes poſſunt in ſalutem recurrere; ita plane primogenitus vocatur in multis fratribus, quia vocauit nos omnes ad adoptionem Dei per gratiam: primogenitus vero ex mortuis, quia ex mortuis reſurgens, naturam noſtram in incorruptionem reuocauit. Vnigenitus, quia ſolus à patre genitus, cætera vero per ipſum ſunt condita. Non ergo vnigenitus appellatur, vt quidam dicunt, quod ſolus à patre creatus ſit; ſed potius quod ſolus à patre natus ſit, ſiue naturaliter naſcatur; alioqui non erit pater omnium vniuerſaliter creator, quod ſanctis ſcripturis, & fidei catholicæ non conſentit. Itaque filius Dei naturalis recte vnigenitus appellatur, quia ex patre naturaliter prodiens, eſſentiæ paternæ verus per generationem hæres inuenitur: neque illorum ſententia probanda venit, ideo vnigenitum appellari, quod ſolus omnia excedat; alioqui pater, qui ſimili excellentia pollet, poſſet ſimili nominis titulo gaudere, appellariq; ſcilicet vnigenitus, quod ſcripturis diuinis minime probatur: Pater enim eſt ingenitus, nõ autem genitus, aut vnigenitus: non ergo propter exceſſum, ſed quia à patre naſcitur, vocatur vnigenitus Dei filius. Præterea, Euangelium vocat Dominum noſtrum, primogenitum virginis matris, eo, quod primo natus ſit, non quod alios etiam genuerit; ſed quia primum plerumque abſolute, & ſine comparatione dicitur. Itaque non quia creatura eſt filius Dei, totius creaturæ primogenitus dicitur: ſed ſicut dixi, quia per ipſum adoptati, filij Dei per gratiam efficimur, cuius gratiæ per ipſius meritũ participes facti ſumus. Primogenitus quoque dicitur, quia ipſe primus filius vere eſt, ſicut & pater primus pater: & per ipſum omnia facta ſunt, & per ipſum omnia adoptantur. Habes igitur quare Dominus noſter vocetur vnigenitus, & primogenitus Dei; primogenitus in multis fratribus; primogenitus glorioſæ virginis matris, primogenitus ex mortuis.

Facere pro generare. *4. Reg. 12.* *Exod. 28.* *Dominum Ieſum Deus fecit.* *Ioan. 14.* *Fecit, id eſt declarauit.* *Pſal. 30.* *Pſal. 9.* *Inſtantia.* *Omnia mihi tradita ſunt à patre meo.* *Soluitur.* *Sicut pater habet vitã in ſemetipſo.* *Inſtantia.* *Primogenitus.* *Soluitur.* *Quare vocatur primogenitus, & vnigenitus.* *Primogenitus ex mortuis.* *Vnigenitus quare.* *Primogenitus Mariæ virginis.*

CAP. II.

Quomodo intelligitur ſedere à dextris meis, aut à ſiniſtris, non eſt meum dare vobis.

POſſet aliquis *ſic arguere*: Si filius Dei æqualis eſt patri, eandem profecto habet poteſtatis virtutem cum patre: vbi enim non eſt æqualis virtus poteſtatis, nec æqualis dignitas maieſtatis: ſed æqualis poteſtas filio negatur, vt Euang. *Matth. 20. cap.* apertiſſime nos admonet: *Sedere*, inquit, *à dextris meis, non eſt meum dare vobis*: igitur non eſt æqualis patri. *Soluitur*: Vobis petentibus ſupremos honores, non eſt meum dare vobis: ſed illis, qui in certando ſuperabunt. Ordinatum eſt certamen, ſtatuta ſunt præmia, diſtributi ſunt honores; certate viriliter, & ſupremos accipietis honores, quos tantopere quæritis. non ergo eſt meum dare vobis hunc ſupremum honorem, qui reſeruatus eſt in præſcientia patris illis, quos exceſſus certandi commendabit. Quare Dominus poteſtatem non negauit, ſed diſpenſationem oſtendit. alioqui non recte dixiſſet, *Omnia tradita ſunt mihi à patre*. certe omnia pater per ipſum operatur, ex quibus omnibus vnum eſt, diſtributio munerum ſingulis ſanctorum. Item, non eſt meum dare vobis, quia iuſtus ſum iudex. & honores ſingulis pro ſuis meritis diſtribuo. Dixi vos ſeſſuros ſuper 12. thronos, vultiſne, vt alijs ſine honoribus remanentibus, vobis ſolis omnium honores impendantur? non eſt meum dare vobis, nõ fert hoc mea iuſtitia, non petitur iuſti iudicis munus & officium: iuſtus enim ſum munerum declarator, & diſtributor. Itaq; ſuſpicari non debemus ideo à patre honores præparatos eſſe, quia ipſe præſtare non poſſet, ſed propter diſpenſationem incarnationis, ita fuiſſe locutum. Conſueuit enim Dominus omnia quæ naturam hominis excedunt, patri, vt Deo attribuere. *Inſtat* aduerſarius alio medio, Ioannes dicit: *Vt cognoſcant te ſolum Deum* filius ſolum patrem Deum verum eſſe fatetur: Pater quoq; in Iſaia. *Ego*, inquit, *Deus primus, & ego poſt hæc, nec eſt Deus præter me*. hic ergo pater eſt verus, & primus Deus filius ergo non eſt Deus, quia vnus Deus, & non plures dij, niſi participatione, ſeu adoptione, non autem natura. *Soluitur*: *Vt cognoſcant*, inquit, *te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*. vt ergo verus Deus pater cognoſcendus eſt; ita non aliter Ieſus quoque Chriſtus habendus eſt. Cum ergo pater per prophetam dicit: *Ego Deus primus*, non filium, ſed creaturas, à quibus falſo Dei nomen occupabatur, repuliſſe intelligitur: Falſi ergo dij, quos humana ignorantia finxit, repudiantur. Illa quoque

Sedere à dextris nõ eſt meum dare vobis. *Omnia pater per filium operatur.* *Non eſt meum dare vobis.* *Vt cognoſcant te ſolum Deum.* *Ioan. 17.* *Iſa. 44.*

ſcriptura,

De filij Dei diuinitate. ſcriptura, ex Euangelio Ioan. deſumpta, eodem modo eſt intelligenda. *Vt cognoſcant te ſolum verum Deum*, Patrem à falſis diis, non autem à filij natura extrudendum eſſe inſinuat. alioqui ſi filius non eſt natura Deus, ſicut & pater; cur patri ſe æquauit? & quem miſiſti, inquit, Ieſum Chriſtum. docuit ſiquidem in patris, filijq; cognitione, vitam æternam cõſiſtere. igitur eiuſdem ſunt naturæ, & maieſtatis. Soli filio hæc verba congruunt, quia creatura non eſt, ſed ex patris ſubſtantia prodit, & genitori non iniuria connumeratur. *Ioan. 17.* *1 Ioan. 5.* *Manifeſtaui nomen tuum hominibus*, nempe quod ſis verus pater, & filium verum habeas, vt idem Ioan. Et ſimus in vero filio Dei domino Ieſu Chriſto. Ita illa dictio excluſiua non excludit filiũ à patris natura & operatione; ſed falſos Deos, quos error mortalium inuenit. *Inſtat aduerſarius:* Qui proficit in ſapientia, non eſt Deus; quia Dei ſapientia huiuſmodi profectus non recipit incrementa: ſed Chriſtus proficiebat in ſapientia, Lucæ 2. *proficiebat ætate, ſapientia, & gratia apud Deum & homines:* igitur non erat Deus natura, ſed nuncupatione, ſiue adoptione. *Ieſus proficiebat ætate, & ſapientia.* *Soluitur:* Chriſtus vt Deus, perfecti patris filius, proficere non poterat: profeciſſe autem dicitur ſecundum aſſumptæ naturæ diſpenſationem. Nam ſi Chriſtus eſt ſapientia Dei, virtus, forma, & imago patris; quomodo profectus erat ſuſceptibilis? Eſſet enim aliquid maius Dei ſapientie, virtute, forma, & imagine, quod eſt abſurdiſſimum. Adhæc accedit, quod profectus ſit de imperfecto, ad perfectum aſcenſus: ſed filius eſt totus in patre, & totus in patre filius; patre autem nihil ſublimius, nihilque perfectius: Quo ergo filius proficiendo aſcendet, qui replet patrem, vt more corporum loquar, & repletur à patre? nam ſi receperit incrementum; maior patre videbitur, quod nefas dictu omnino eſt. Non ergo proficit, qui perfectus eſt, neq; mutatur, qui immutabilis eſt. *Quomodo Chriſtus proficiebat in ſapientia.* Dicitur autem Chriſtus profeciſſe in ſapientia, eo, quod paulatim corpore creſcente, paulatim quoque ſapientior videbatur peculiam ſcilicet ſapientiam ſuã paulatim reuelando, noſtræ naturæ legem ſecutus. Videntibus igitur atque audientibus eum ſapientiorem gratioremque ſe præberet, idem dicitur profeciſſe; non perſona quidem verbi, ſed humana natura. *3. Inſtantia.* *Contra:* Si vnus eſt filius Dei, & hic vnus proficiebat, imperfectus erat certe: quomodo igitur perfectiſſimo patri erit æqualis? *Soluitur:* Vnus profecto dominus noſter Ieſus, & non duo, & vnus hypoſtatice, atque perſonaliter in duabus naturis: quia Verbum caro factum eſt. Si ergo ſecundum naturam dicitur profeciſſe humanam, ſaltem ſecundum experimentalem cognitionem, vt quidam ſentire videntur: ex hoc autem non licet colligere, ſecundum diuinam in eo naturam profeciſſe, quæ eſt expers omnis incrementi. *4. Inſtantia.* *Contra:* filius patri ſubiicitur, vt dicit Apoſt. 1. Cor. 15. Igitur non eſt æqualis patri. nemo enim negare poteſt, minus eſſe quod ſubiicitur eo, quod ſubiicit: ſicut victore, quod victum eſt. *Soluitur.* *Filius ſubiicitur patri.* *Soluitur:* Qui alicuius voluntatem facit ei vtiq; ſubiicitur: ſed filius facit voluntatem patris. igitur patri filius ſubiicitur. Hæc autem ſubiectio æqualitatem non deſtruit, ſubiicitur enim æquali æquale, diſpenſationis interdum modo quodam. *Prima ad Cor. 14. Spiritus prophetarum*, inquit, prophetis ſubiectus eſt. *Spiritus ſanctus ſubiectus prophetis.* Spiritus prophetarum eſt ſpiritus ſanctus, cuius æqualitatem non deſtruit ſubiectio, qua prophetis ſubiicitur: multo ergo minus deſtruit æqualitatem filii ſubiectio, qua ſubiicitur patri. Ad hæc accedit, quod ſcriptura dicit, filio patrem eſſe ſubiectũ, miniſtret enim filio: igitur eſt illi ſubiectus. Quod miniſtret, *Pſal. 109.* audi Pſalm. 1. *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum.* Si ergo pater quamuis miniſtret filio, minor tamen ipſo propterea non eſt; nec filius quia patri ſubiicitur, minor patre putandus eſt. *Deus omnia in omnibus.* Senſus ergo illius ſententiæ talis eſt: In futuro ſeculo, filius nobis patrem largietur, atque ita pater per filium erit omnia in omnibus, & vita, & incorruptibilitas, & gaudium, & virtus, & quicquid ſanctis gratiæ dabitur, ex patre per filium in ſpiritu dabitur. Quoniam vero dixerat, à patre omnia ſubiecta iri filio; ne quis putaret, patrem non omnibus dominaturum, filium ſubiicit patri; vt rerum omnium principatus in patrem per filium redigatur, & ita deitas, pater ſcilicet cum filio, & ſpiritu ſancto regnet. *5. Inſtantia.* *Contra.* Apoſtolus dicit: Subiicietur ſcilicet in futuro ſeculo: ergo modo patri non ſubiicitur, & conſequenter patris non facit voluntatẽ. *Quomodo ſubiicietur, ſi modo non ſubiicitur.* Si vero in præſenti ſeculo ſubiectus eſt patri, quomodo in futuro ſaeculo ſubiicietur? *Soluitur:* ſubiectus nunc quoque Chriſtus patri eſt, non tamen pro omnibus, ſed pro ſolis credentibus in eum, quos ab omni peccato ſuo pretioſo ſanguine liberatos, patri ſedulo offert. Cum vero propulſatus fuerit omnis error à mentibus hominum, & ſubditus erit mundus Chriſto domino; *Subiectionis modus.* tunc & ipſe quoque pro omnibus patri ſubiicietur; vt ſit Deus omnia in omnibus; tunc omnibus largietur, vt per ipſum patre omnes participent & hic eſt ſubiectionis modus, qui non ſeparet filium à paterna dignitate, & natura, quia incommutabilis eſt Deus. *De filij Dei diuinitate.* *6 Inſtantia.* *Contra:* Ioannes ſcribit 17. *Glorifica me pater ea gloria, quam habebam apud te, antequam mundus eſſet*; Glorificans eſt maior eo, qui glorificatur. igitur pater maior eſt filio. *Glorifica me pater.* *Soluitur:* Nõ ſibi à patre gloriam petebat, quia ſicuti Deus natura non indigebat; ſed paternam gloriam in hominem quem aſſumpſit: δόξα, modo gloriam, modo opinionem ſignificat. *Gloria quã Chriſtus petebat.* Senſus ergo illius petitionis eſt talis. Quoniam ò pater homo factus, id ſolum eſſe hominib. videor, nec cognitus ſum tibi coæternus eſſe, glorifica me tu, id eſt, talem opinionem ac fidem hominibus de me largiaris, qualem habent credentes in me; vt ſcilicet credant me natura Deum, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Petit à patre, vt homo, & quicquid à patre, vt homo petit, à ſeipſo vt Deo, & ſpiritu ſancto petit perfectam ſiquidem, ſicut & pater, & ſpiritus ſanctus, poſſidet gloriam: igitur perfectus Deus.

CAP. III.

Chriſtus eſt natura Deus, rationibus oſtenditur.

QVod Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſit verus Deus natura, non participatione, aut adoptione, Apoſt. oſtendit, & quidem clariſsime: *Gratia, inquit, vobis & pax à Deo patre, & à Domino Ieſu Chriſto* ex cuius authoritate talis ratio colligi poteſt: *Ad Rom. 1.* *Prima ratio.* *Gratia vobis & pax.* *Rom. 1.* Quorum virtus & operatio vna & eadem penitus eſt; eorum vtiq; vna, & eadem natura eſt: ſed ita res habet inter patrem & filium, vt aperte Apoſtolus teſtatur. Gratia, inquit, vobis à Deo patre, & Domino Ieſu Chriſto; vnam enim eandemque eſſe operationem Dei veri, & creaturæ, concedet nemo. Confirmatur, ille cenſendus eſt Deus verus, qui vna cum patre, pacem & gratiam ſanctis ſuis largitur. ſed Chriſtus de ſe dicit: *Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis.* *Pacem relinquo vobis.* *Ioan 14.* Si ergo pacem ſuam eſſe dicit, non ergo participatione, ſed identitate eſſentiali, eſt patri coæternus; vtpote collargitor naturaliter, atque inſeparabiliter gratiæ & pacis cum patre. *2. Ratio.* *Rom. 2.* Item, Paul. *Secundum duritiem tuam, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicii Dei, qui retribuet ſingulis ſecundum opera ſua.* Et *Omnes nos*, inquit, *oportet manifeſtari coram Chriſto, vt vnuſquiſque accipiat propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.* *2. Cor. 5.* Ioan. 5. *Pater omne iudicium dedit filio.* Ex quibus ſacris ſcripturis poteſt talis ratio formari: Qui retribuet ſingulis ſecundum opera eorum; eſt infinitæ potentiæ: ſed filius Dei, vt ſcripturæ dicunt, ſingulis hominibus eſt redditurus ſecundum opera eorum. igitur eſt infinitæ potentiæ, & conſequenter eſt Deus: Deus enim ſolus eſt infinitæ virtutis. Confirmatur authoritate Euang. *Ite maledicti in ignem æternũ: & venite benedicti patris mei.* *Matth. 25.* Ipſe ergo eſt, *qui conſtitutus eſt iudex viuorum atque mortuorum.* *3. Ratio.* *Iuſtitia per filium Dei.* Item: qui iuſtificat, Deus eſt; quomodo enim poterit creatura creaturam iuſtificare, id eſt, de iniuſto iuſtum facere? iuſtitia enim iſta non eſt extrinſeca, ſed intrinſeca, vt dixi in quarto libro, in tractatu de iuſtificatione. Deus autem ſolus intrinſecus mentem purgat, & iuſtitiæ veſtit: ſed Chriſtus iuſtificat ſuos fideles, *Iuſtitia*, inquit, *Dei per Ieſum Chriſtum.* *Rom. 3.* & iterum: *Qui credit in eum, qui iuſtificat impium.* &, *Qui factus eſt nobis iuſtitia, ſanctificatio, &c.* *2. Cor. 5.* &, *Vnus eſt Deus, qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem*, *Rom. 3.* Ioan. 6. *Amen dico vobis, qui credit in me, non iudicatur; ſed habet vitam æternam.* Igitur Chriſtus eſt verus Deus. *Ego ſum vita*, inquit Dominus, Ioan. 14. *Et qui credit in me, habet vitam æternam: & ego reſuſcitabo ipſum in nouiſſimo die*, Ioan. 6. *Ego ſum reſurrectio & vita*, Ioan. 11. Quæ omnia non niſi ſoli Deo competere poſſunt. Quare, aut ſcriptura non eſt vera, aut Chriſtus eſt verus Deus: ſed illud eſt falſum: igitur hoc eſt verum. *4. Ratio.* *Dominus gloriæ.* Item: qui eſt Dominus gloriæ, ipſe eſt Deus per naturam; quia gratiam & gloriam dabit Dominus, & Dominus potens ipſe eſt rex gloriæ: ſed Chriſtus eſt rex gloriæ, *Si cognouiſſent, non vtique crucifixiſſent dominum gloriæ*: *1. Cor. 2.* igitur Chriſtus eſt Deus. Confirmatur: qui ſcit, & manifeſtat conſilia cordium, ipſe vtique eſt Deus: Ego Deus ſcrutans corda, & probans renes, dicit Dominus: ſed Chriſtus manifeſtabit conſilia cordium, *Nolite ante tempus iudicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum & manifeſtabit conſilia cordium.* *1. Cor. 4.* igitur eſt natura Deus, & non adoptione. *5. Ratio.* Item: Qui ſemper eſt, Deus eſt: *Ego ſum, qui ſum*, dixit Dominus Moyſi: & in Malachia 3. *Ego Deus, qui non mutor*: ſed Dei filius ſemper eſt *Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe & in ſecula.* *Ieſus Chriſtus heri & hodie.* incommutabilis eſt ergo naturæ, quod ſolius Dei propriũ. Nam de angelis, qui

De filij Dei diuinitate.

qui cæteris rebus naturæ dignitate antecellunt, ſcribitur in Iob: *Ecce qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & in angelis reperit prauitatem.* De alijs autem rebus in Pſal. 101. *Tu ſolus ipſe es, & anni tui non deficient.* alia vero, velut amictum mutabis ea, & mutabuntur. in Pſal. 96. *Et adorent eum omnes angeli Dei.* Et Pſal. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Pſal. 109 *Sede à dextris meis.* Hæc autem diuinarum ſcripturarum oracula, ſoli Dei filio, qui eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus, ſunt attribuenda: ex quibus perſpicuum fieri poteſt, dominum noſtrum Ieſum Chriſtū eſſe natura verum Deum, & verum filium Dei.

Hebr. 13. Iob. 4. Adorent eum omnes angeli.

6. Ratio. Chriſtus poteſt omnia ſibi ſubijcere.

Item: ille qui propria potentia poteſt ſibi ſubijcere omnia, eſt verus Deus, qui nemini ſubeſt, & omnia illi ſubſunt: ſed Chriſtus ſua propria poteſtate poteſt ſibi ſubijcere omnia, *ad Phil. 3.* ſecundum operationem: quia ipſe poteſt ſubijcere ſibi omnia: Chriſtus igitur eſt verus Deus. Quomodo non erit verus Deus, qui non aliter quam pater poteſt cuncta ſibi ſubijcere? Confirmatur authoritate Apoſtoli *Coloſ. 1. Tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ*, id eſt dilecti ſui, in quo habemus redemptionem, & remiſſionem peccatorum.

Filius dilectionis ſuæ.

7. Ratio. In quo condita ſunt vniuerſa.

Si filius dilectus nominatur, per quem ſortiti ſumus redemptionem & remiſſionem peccatorum; quomodo non erit verus Deus? & quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? Item: qui creator eſt omnium, ipſe vtique non eſt creatura; alioqui crearet ſeipſum, quod eſt falſum: ſed Chriſtus creauit omnia, *Coloſ. 1.* In ipſo creata ſunt omnia, quæ in cœlis, & quæ in terris ſunt, ſiue viſibilia, ſiue inuiſibilia. Si ergo omnia per ipſum creata ſunt; non ergo cum creaturis connumerandus venit. aliud enim ipſe eſt præter creaturas; & ideo non eſt creatura.

In quo ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapientiæ.

Confirmatur: Ille, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, eſt verus Deus: quis enim poteſt omnia ſcire, niſi ſolus Deus? ipſi enim omnia patent, omnia ſunt nuda & aperta: ſed dominus noſter habet huiuſmodi cognitionis theſauros; igitur eſt verus Deus. ſic enim Paulus *ad Col. 1.* loquitur: *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.* Quomodo ergo non erit Deus, qui omnem intellectum & ſcientiam excedit, quem nulla poteſt comprehendere creatura? Confirmatur authoritate eiuſdem epiſtolæ *cap. 3. Vbi Chriſtus eſt*, inquit, *in dextera Dei ſedens*: nulla creatura in eodem cum rege omnium ſolio ſedet. cui enim dixit vnquam Angelorum; ſede à dextris meis? ſed Chriſtus ſedet à dextris Dei in eodem ſolio; nō igitur eſt creatura, ſed creator Deus.

Vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens.

8. Ratio. Chriſtus vita veſtra.

Item, creatura vita eſſe non poteſt, ſed particeps vitæ: ſed Chriſtus eſt vita, *Col. 3. Cum apparuerit*, inquit, *Chriſtus vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria*: igitur Chriſtus non eſt creatura, ſed Deus verus. Et vita erat lux hominū, ait Ioannes in principio ſui Euangelij. & iterum: Ego ſum reſurrectio & vita. &, Ego ſum via, veritas, & vita. Cum ergo ſit vita per eſſentiam, eſt ergo Deus per eſſentiam: idem enim eſt Deo viuere & eſſe. Confirmatur authoritate Apoſt. *Conuerſi eſtis ab idolis veſtris, ad ſeruiendum Deo viuo & vero, in Chriſto domino*: Si ergo eſt Deus viuus, non ergo eſt idolum mortuum: ſi verus, non eſt ergo creatura; quia falſo ſibi non vſurpauit hoc nomē, neque rapinam arbitratus eſt ſe eſſe Deum.

1. Theſ. 1. Ad ſeruiendum Deo viuo & vero.

Quis eum debit negare Chriſtum eſſe Deum viuum & verum, niſi qui negat veritatem, qui contemnit ſcripturas, qui inflatus ſenſu carnis ſuæ, putat ſe omnibus ſuperiorem & ſapientiorem eſſe: Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.

9. Ratio. Hæres omnium.

Item, qui eſt à patre omnium hæres conſtitutus, ipſe vtique eſt verus filius Dei, & verus Deus. ſed Dominus noſter Ieſus Chriſtus, eſt omnium hæres, *Hebr. 1. Quem conſtituit*, inquit, *hæredem vniuerſorum, per quem fecit & ſecula*; igitur eſt verus Deus. nulla ſiquidem creatura ante ſecula fuit; omnia enim in tempore ſunt, præter ſolum Deum: ſed filius Dei fecit omnia ſecula per quem fecit & ſecula, igitur filius Dei non eſt creatura, ſed verus Deus.

Per quem fecit & ſecula.

In primo quoq; & ſecūdo capitulo eiuſdem epiſtolæ præponit Chriſtū angelis, quod differentius nomen hæreditauerit, quod euangelium præſtantius ſit lege Moyſis: in tertio autem cap. præponit Chriſtum Moyſi, aſſerens Moyſen, ſerui quidem, Chriſtum autem filij officio functum fuiſſe. Si ergo Chriſtus maior eſt angelis, præſtantior Moyſe, & filij officio fungitur; proculdubio, non eſt creatura, ſed verus Deus: neque enim inter creatorem, & creaturam aliquod medium recte excogitari aut inueniri poteſt. *In priori ad Timoth. cap. 1.* Chriſtum appellat glorioſum, & beatum Deum: *Secundum euangelium*, inquit, *gloriæ beati Dei*, id eſt Chriſti. Si Chriſtus eſt verus Deus, non eſt ex nihilo; & per conſequens non eſt creatura.

Euangelium gloriæ beati Dei. Et regni eius non erit finis.

Confirmetur authoritate Lucæ cap. 1. *Hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur, & regni eius non erit finis*: natura igitur Deus, cuius regni non erit finis.

10. Ratio. Vnus mediator Dei & hominum.

Item: ille qui fungitur officio ſingularis mediatoris inter Deum & homines; ipſe vtique non ſolum eſt homo, verumetiam & Deus: ſed Chriſtus eſt huiuſmodi *1. Tim. 2. Vnus Deus, & vnus mediator Dei & hominum Ieſus Chriſtus*, non ſolum quia reconciliauit homines Deo, verum quia naturaliter & ſubſtantialiter, & Deus, & homo in vna hypoſtaſi eſt. hoc enim modo naturam noſtram Deus ſibi reconciliauit: nam alioqui quomodo vnus mediator, cum plurimi ex ſanctis hominibus, mediationis miniſterio vſi ſint? Moſes mediator fuit, qui legem à Deo accipiens, filijs Iſrael intimauit: Ieremias de ſeipſo ita loquitur *Recordare mei domine quod ſteterim coram te, ad loquendum pro ipſis bona*, & Paulus clamat; *rogamus pro Chriſto reconciliamini Deo*, de alijs ſanctis quoq; ſimile erit iudicium.

Exod. 20. Ierem. 18. 2. Cor. 5.

Itaque Chriſtus vnus mediator Dei, & hominum, quia in eo vno, Deus & homo coniunguntur: non eſt tamen ipſe aliquid tertium, præter Deum & hominem; ſed Deus vere, & homo vere. non eſt ergo creatura filius Dei, ſi natura noſtra ipſi coniuncta, Deo vero coniungitur. Confirmatur authoritate eiuſdem epiſtolæ *cap. 4. Fidelis ſermo*, inquit, *& omni acceptione dignus*; in hoc laboramus, & certamus; quia ſperamus in Deū viuum, qui eſt ſaluator omnium, maxime fidelium.

Speramus in Deum viuum.

Si eſt Deus viuus; ergo eſt naturaliter vita, & conſequenter non erit creatura. Confirm. *cap. 6.* Omnis creatura ex ſeipſa non habet immortalitatem; ſed poteſt deficere; conſtat enim ex nihilo: neque eſt cognitionis infinitæ. ſed Chriſtus ex ſeipſo habet immortalitatem, & cognitionis eſt infinitæ: igitur non eſt pura creatura, ſed verus Deus. ſic enim docemur ab Apoſtolo. Rex regum, & dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. Et quæ eſt iſta lux, niſi eius Diuinitas, quam nulla creatura comprehendere poteſt? Et quis iſte ſolus immortalis, niſi ſolus Deus? nam nos, morimur, & tanquā aqua in terrā dilabimur, dicebat illa prudens mulier.

1. Tim. 6.

11. Ratio. Aduentus magni Dei.

Iſ. qui à diuinis ſcripturis appellatur magnus Deus, proculdubio creatura dici nō poteſt: ſed Chriſtus dominus hoc nomine vocatur ab Apoſtolo Tit. 2. *Expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti*: quomodo non erit magnæ inſipientiæ inter creaturas eū collocare? Confirmetur: nulla creatura poteſt præſeferre imaginem Diuinæ ſubſtantiæ, quia finitis gradibus naturæ concluditur: Diuina vero ſubſtantia aliquot naturæ gradibus non conſtringitur, ſed eſt immenſa & infinita: ſed Chriſtus eſt imago dei inuiſibilis *Col. 1.* & character ſubſtantiæ illius, *Hebr. 1.* id eſt, in ſe habens totam ſubſtantiam patris: Deus eſt ergo, & non creatura; vt pote forma, & imago increata.

Imago Dei inuiſibilis.

12. Ratio. Spiritus Ieſu.

Item, cuius eſt ſpiritus ſanctus, eius vtique proprium eſt, Deum eſſe: Spiritus ſanctus enim Deus eſt, vt dicetur in 2. lib. idcirco non poteſt alicui competere, qui propriis authoritate, eius eſſe dicatur, niſi Deus extiterit, & eiuſdem ſubſtantiæ cum ſpiritu ſancto: ſed ſpiritus ſanctus vocatur ſpiritus Chriſti. *Actor. 16. Tentabant in Bithyniam ire, & non dimiſit eos Spiritus Ieſu.* Et *Rom. 8. Qui non habet ſpiritum Chriſti, hic non eſt eius.* Quomodo ergo filius non erit natura Deus, ſi ſpiritus ſanctus ita ſuus eſt, quemadmodum patris? creaturas enim excedit, vt ſolus cum patre ſpiritum ſanctum poſſideat. Vnde Ioan. *Qui negat patrem filium quoque negat*: & qui negat filium, is quoque patrem negat: filius autem negatur, ſi creatura eſſe credatur.

1. Ioan. 2.

Quidquid igitur de patre dicitur, id de filio quoq; neceſſario dicitur; præter quod, nec pater filius eſt, nec filius pater. Cōfirmatur per eundē Euang. *Hoc teſtimonium Dei, quod vitam æternam dedit nobis, & hæc vita in filio eius eſt.* Qui habet filium, habet vitam: qui non habet filium, non habet vitam.

1. Ioan. vlt. Vita æterna Chriſtus.

Aeternitatis vocabulum de Deo dicitur apud ſcripturam, productio enim à nihilo, æternitatis nomen penitus interimit; & ideo æternitas Dei ſolummodo naturæ ſubſtantialiter ineſt. Si ergo æterna vita Chriſtus eſt & apud patrem; quomodo erit creatura; cum creatura æterna dici non poſſit? *Et ſcimus*, inquit Ioan. *quoniam filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum*; vt cognoſcamus Deum verum, & ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto: hic eſt verus Deus & vita æterna. Apertiſſime Chriſtum dominum noſtrum, filium Dei, & Deum verum appellauit: eſt enim verus Deus ſubſtantialiter, non participatione ſicut creaturæ: ſiquidem qui Deus verus eſt, natura Deus eſt, & non creatura, *ca. 4. Quiſquis*, inquit, *confeſſus fuerit, quoniam Ieſus eſt filius Dei*, quem paulo ante vocauit verum Deum, *Deus in eo manet, & ipſe in Deo*. Qui negat ergo filium Dei eſſe verum Deū, Deus in eo non manet; ſed princeps huius mundi, qui dominatur in filiis diffidentiæ:

Deus verus.

13. Ratio. Tu es Chriſtus filius Dei.

Item Matth. 16. laudatur confeſſio Principis Apoſtolorum, *Tu es Chriſtus filius Dei viui: Beatus es*, inquit, *Simon Bar Iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi; ſed pater meus, qui eſt in cœlis.* A patre cœleſti Petrus didicit, Chriſtum eſſe filium Dei viui: neque enim dixit, ipſum vnum eſſe de filijs Dei, ne per adoptionem & gratiam filius eſſe putaretur: ſed, *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, id eſt, vnicus, & naturalis filius patris. laudatur hac ſua profeſſione Paſtor nuium, quod maiora, & ſubliniora Dei arcana diſcere diuinitus potuerit. ſicutem Chri-

ſtus eſt creatura, quid opus erat Petri confeſſionem ita commendare? naturali ſiquidem cognitione creaturas cognoſcimus, aut quomodo pater diuinitus per Petrum Apoſtolum, filium ſuum credentibus reuelauit; ſi filius non eſt Deus, ſed creatura? Idem confirmatur verbis, quæ ſequuntur; Venturus eſt, inquit, filius hominis in gloria patris ſui cum angelis ſuis, & tunc reddet vnicuique ſecundum opera ſua. Quomodo gloria patris, eſt gloria filii, ſi filius non eſt eiuſdem naturæ cum patre? Gloriam meam alteri non dabo, dicebat Deus *per Iſaiam Prophetam* 42. igitur filius eſt conſubſtentialis patri. Item: ſi pater natura eſt Deus, filius quoque natura eſt Deus; alioqui minoris erit dignitatis quam omnes creaturæ; creaturæ enim conſubſtantialem ſibi fructum ex ſeipſis producunt; non enim naſcuntur ex dumis vuæ, neque ex vuis dumi. Quomodo erit creatura, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? ex cuius plenitudine omnes accepimus gratiam & pacem; Item: qui dedit hominibus poteſtatem filios Dei fieri, per gratiam adoptionis, Ioan. 1. Ipſe vtique non eſt filius per gratiam, ſed per naturam: ideoque neceſſe eſt; vt filius Dei ſit Deus per naturam. *Sic Deus dilexit mundum*, ait Ioan. 3. *vt filium ſuum vnigenitum dederit.* Si præcipua mirabiliſque Dei patris, dilectio erga mundum, ex hoc cognoſcitur, quod filium ſuum hominem factum, pro mundi ſalute dederit; parua profecto, nec magni æſtimanda eſſet dilectio; ſi non vere filium, ſed creaturam quandam pro mundo dediſſet: ſed hæc eſt præcipua, maximaque in mundum dilectio: non ergo creaturam, ſed vere filium aſſumere hominem pro mundo voluit: propterea Euangeliſta vnigenitum appellauit. Reuera, ſi omnia quæ patris ſunt, mea ſunt, Ioan. 16. Eſt autem præcipuum eſſentiæ patris, vt increatæ ſubſtantiæ ſit: erit ergo filius ſimiliter increatus, & ita in principio cum patre, & in patre, verbumque eius, & filius eius, ſecundum ineffabilem & incomprehenſibilem generationis modum.

1. diuinitate.
Gloria patris.
14. Ratio
Illuminat omnes homines.
15. Ratio.
Dedit poteſtatem filios Dei fieri.
Sic Deus dilexit mundum.
Omnia quæ patris ſunt, mea ſunt.

QVÆSTIO QVINTA.

CAP. I.

Verbum eſt notitia actualis, ex memoria patris genita, proprium nomen filij Dei in diuinis.

Quid ſit verbum creatum.

POſtquam audiuimus diuinitatem filii Dei, eiuſdem deinceps generationem audiamus: ex verbi autem creati ſimilitudine, ad increati intelligentiam nos aſſurgere ſuperius annotauimus. Porro verbum creatum, teſte Auguſt. ſic deſcribitur: *Verbum eſt perfectio intelligentiæ, producta vel expreſſa à memoria: ex ſua quidem productionis modo, abſque actuali cognitione, diuini verbi repræſentatiua, nequaquam conſiſteas*: ex quo patet, omnem noſtram intellectionem à memoria certe genitam verbum appellari: quippe, quæ perfectio ſit intelligentiæ, à memoria manans cum actuali, manenteque cognitione, verbum diuinum repræſentans. ea vero, quæ confuſa dicitur cognitio, vtpote prius nobis nota, perfecti verbi nomen habere non poteſt, quia à perfecta ſane memoria non prodnenur. Quam ob cauſam non omnis intellectio in diuinis, eſt verbum formaliter: eſt enim eſſentialis intellectio communis tribus, ideoque verbum formaliter non vocatur: vnde patris intellectio, ac ſpiritus ſancti, cum per memoriam non ſit producta; verbum formaliter non nominatur. Verbum ſane filij proprium eſt, quod hoc ipſum ſonat verbum: nam aliquod eſt ab alio realiter emanans, intellectus, ſeu memoriæ ordine, atque modo. Eadem autem perſona, quatenus in eſſe ſubſtantiali per generationem in natura viuente, à producente quoque viuente, eiuſdem gignitur naturæ; Filius nominetur: quatenus autem in natura intellectuali ſubſiſtente, per memoriæ virtutem, ab aliquo producitur eiuſdem naturæ; Verbum dicitur in diuinis: quæ plane verbo creato neceſſaria non ſunt; quia profecto dignitatem perſonæ ſubire nequit, ob eam, quam habet accidentis naturam: igitur quælibet notitia genita, quæ authore Auguſt. proles vocatur, verbi non eſt repræſentatiua diuini, niſi verbum fuerit perfectum: aliquo tamen modo verbum appellatur: nam quælibet intellectio actualis, ex memoria gignitur; & hæc quidem magis, hæc vero minus perfecta; quatenus magis minuſque memoria perfecta extiterit. ſufficit autem quamlibet notitiam prolem eſſe, & ſui quidam expreſſiuam parentis: *Omne quod notum eſt*, inquit Auguſt. *verbum dicitur animo impreſſum, quamdiu ex memoria diffiniri proferriq́; poteſt.* Quare inter notitiam primam genitam imperfectam, & eam quæ inquiſitionem ſequitur, formaliter non eſt collocanda differentia; ob quam hæc poſſit verbum dici, illa vero minime: ordo autem, qui in perfecta notitia comparanda à nobis obſeruetur, talis eſt. Intellectus ſiquidem noſter, à confuſis, ad diſtincta natura proficiſcitur; ideo originis ordine, notitia nobis primum imprimitur obiecti confuſe: idcirco, vt ad diſtinctam claramque notitiam perueniamus, multa nobis inquiſitione opus eſt; quæ ſane verbo ſit præuia perfecto. etenim verbum perfectum, actualis cum ſit notitia perfecta, per diuiſionis differentiarum viam, illi vtique conuenientium, commode haberi poteſt. Quare aliquo obiecto confuſe cognito, per viam diuiſionis, vt diximus, poſtea inquiſitio ſequitur: omnibus autem illis differentiis inuentis, tunc profecto illius obiecti diffinitiua cognitio, actualis reputatur atque perfecta: illius plane habitualis notitiæ, quæ primo in memoria erat, perfecte declaratiua: talis autem diſtincta notitia, verbum eſt perfectum. *Placet mihi*, ait Auguſt. vbi ſupra, *quod noui, diffinio, quid ſit intemperantia, & hoc eſt verbum eius*: itaque intellectus imperfectus, ad verbum quidem perfectum habendum, inquiſitione indiget, quæ tamen ipſius verbi formaliter generatio non dicitur, ſed quædam potius præuia diſpoſitio. *Hac atque illac*, inquit Auguſt. *quadam motione, id eſt inquiſitione iactamur: quæ plane non eſt verbi formaliter generatio, ſed eam ſequitur, quando obiectum in memoria habitualis cognitum, in lucem, claramque cognitionem inquirendo, reuocamus.* Tunc, inquit, *fit verum verbum, quando ad illud, quod ſcimus, peruenerit inquiſitio; indeque formabitur verbum.* Vt igitur inducatur forma perfecta, motus inquiſitionis eſt neceſſarius: ideo talis ordo, ſic deſcribitur. Primo quidem habitualis notitia confuſa præcedit: hanc ſequitur actualis cognitio, ſiue intellectio confuſa: tertio inquiſitio, de multis profecto notitiis habitualibus, in memoria habituali contentis: poſtea inquiſitio diſtincta, & primi obiecti, cuius cognitio inquiritur actualis notitia. Porro actualis diſtinctaque notitia, habitualem in memoria perfecta imprimit; vnde fit, vt memoriæ omnino perfecta reddatur; atque ita memoriæ, quæ eſt in patre, quoad fieri poteſt, ſimilis fiat. vbi autem memoria perfectionis huiuſmodi ſummam attigerit, inquiſitione non indiget; verbum gignit perfectum; quod ſane diuinum, atque paternum repræſentat. Verbi autem diuini generatio, pro noſtræ balbuties tenuitate, ita depingitur. Eſſentia diuina, quæ eſt in patre, ſuæ præſens eſt intellectiuæ potentiæ: eſſentia autem & intellectus memoriæ aſtent; ex qua ſit, ſeu dicitur verbum, id eſt, ſecunda perſona generatur. Illud vero dicere, ipſum generare, alio nomine, actiua generatio: ipſum autem dici, generari nominatur. Itaque eſſentia diuina in patre duarum eſt operationum principium, idque ex talium operationum natura, ordine quodam proueniente, nempe eſſentialis intellectionis, productioniſque notitiæ declaratiuæ. Sane, per notitiæ ſimplicis medium, declaratiuæ eſt principium notitiæ; vt ita dicam, quo res facilius intelligatur: Eſſentia in patre, obiecti vice fungitur: eſſentialis præterea intellectio, ſiue notitia ſimplex, notitia poſtmodum declaratiua, quæ verbum eſt æternum. his ſane duobus, paternæ memoriæ aſtantibus, verbum dicit, id eſt, filium gignit; idque ab æterno, abſque vlla interpoſitæ viciſſitudinis mora. Cæterum intellectio eſſentialis, non eſt actio verbi producendi; ſed ita ſe habet, ſicut prior, ad poſteriorem actionem, ſic quod vna, alterius ratio, aut cauſa nullo modo dicitur: ordinem tamen habent ad inuicem. Memoria igitur patris fœcunda habens diuinam eſſentiam, pro obiecti ratione; intellectum vero diuinum loco potentiæ intelligentis, ſuum verbum dicit. Sed dicet aliquis: eſtne ſimul voluntas patris, memoriam agens ad verbi productionem? *Recte quæritur* (inquit Auguſt.) *vtrum omnis notitia ſit verbum, an tantum amata notitia.* nouimus enim & ea quæ odimus, ſed non parta dicenda ſunt animo: ad verbi autem rationem non pertinet, obiecti cogniti amorem gigni, neque notitiæ, quæ eſt verbum: perfectum tamen concomitatur verbum, duplex voluntatis actus: primus quidem, qui præuiam inquiſitionem imperat, ſecundus vero, quo intellectus, in habita iam intellectuali notitia quieſcit, ſine quo, in habita non perſiſteret notitia. actus igitur voluntatis, nec formaliter, nec vt cauſa ad verbi eſſentiam pertinet; ſed concomitanter potius, ob inquiſitionem certe præuiam, eiuſque continuationem, inſuper, quia intellectus in huiuſmodi notitia diu non permaneret, niſi voluntatis complacentiam haberet, atque conſenſum: licet huiuſmodi permanentia non ſit de perfecti verbi intenſiua ratione. hæc quidem de verbi generatione dixi.

Verbum in diuinis non eſt omnis intellectio. Filius proprie eſt verbum.
Lib. 9. Trin. c. 10. & 24.
Definitio Dei diuinitata.
Notitia confuſa
Verbum perfectum.
15. de Trin. c. 15. vel 18.
Quomodo verbum Dei generetur.
Dicere, & dici in diuinis.
Memoria fœcunda.
Intellectio eſſentialis.
9 Trin. c. 10. 24.
9. Trin. c. vlt.
Voluntas diuina quomodo eſt principium generationis filij.

CAP.

De filij Dei generatione.

CAP. II.

Argumenta, quibus probari videtur, eſſentiam in diuinis, verbi geniti eſſe principium.

1. Sicut vnumquoque ſe habet ad eſſe, ita certe ſe habet
ad operari, ex philoſopho *in met. 2.* ſed eſſentia diui-
na eſt illa, ad quam profecto intellectus, & volun-
tas in diuinis in eſſendo reducuntur: ergo & in prin-
cipiando. Sane, diuina eſſentia, intellectum, & voluntatem
virtualiter continet; ita quod ſi per impoſſibile intellectus &
voluntas diuina produci poſſent, vel cauſari; ab eſſentia vti-
que producerentur diuina. Item: quod pari identitatem, vel
2. virtualiter calorem, & lucem continet; illud abſque dubio
calefactionis, atque illuminationis principium nominatur.
ſed eſſentia diuina, intellectum, & voluntatem identice con-
tinet: igitur generationis, ſpirationiſque principium iure di-
Natura eſt principium motus. ci poteſt. Naturæ etiam, teſte philoſ. *2. phyſ.* principium eſt
motus, ſeu productionis. Inſuper, intellectus, atque voluntas
in creatura, ſubſtantiæ productiua non ſunt: in Deo quoque
virtutem non habent producendi: vniuoce enim in Deo, at-
que in creatura dicuntur. Quod ſi dixeris in Deo idem eſſe
realiter cum ſubſtantia, in creatura vero minime; propterea
vniuoce in vtriſque non dici: intellige hoc nihil habere
momenti. ſi enim intellectus per ſe eſſet generationis princi-
pium in diuinis; etiam à ſubſtantia ſeparatus idem præſtaret:
haberet certe hoc ex ratione formali, qua intellectus eſſet, &
non ſubſtantia. Identitas ergo ille, reſpectu generandi, per
accidens ſe habere videtur. alioqui ſubſtantia potius genera-
tionis diceretur principium; præſertim cum ab ea principij
rationem intellectus accipiat. Intellectus ergo diuini, eiuſque
voluntatis identitas cum diuina ſubſtantia, pro hoc ſtabi-
3. liendo propoſito non prodeſt. Amplius, quod eſt proprietas
accidentalis in creaturis; non eſt immediatum principium
communicandæ naturæ: ergo nec in diuinis. patet, quia ac-
cidentalis videtur proprietas, vt intellectus ſcilicet, vel vo-
luntas, principia ſint producendi, quum hoc à diuina habe-
ant eſſentia: illa igitur principij rationem in diuinis perfe-
4. ctiſſime habet. Adhuc, primũ in vnoquoq; genere, & perfe-
5. ctiſſimum, principij nomen, rationemque obtinet. ſed eſſen-
tia inter diuinas perfectiones eſt prima: ergo &c. Item, per
operationes nihil producitur, *9. met. com.* 16. per operationes,
inquam, immanentes. ſed intelligere, eſt operatio imma-
nens: per ipſam ergo verbum non producitur. Profecto,
quemadmodum, per actum voluntatis, aut potentiæ ſenſiti-
uæ, verbum nequaquam producitur; ita, abſque dubio, per
actum intellectus. Conſequentia tenet, cum omnes eſſe o-
perationes immanentes, clariſſime conſtet. Quod autem o-
6. perationes immanentes nihil producant, ita probatur: actio,
non eſt actionis, *5. phyſ.* ſed intellectio eſt actio immanens:
non ergo gignit notitiam, ſiue verbum; niſi velis dicere, alia
actione gigni, & ita conſequenter vſque in infinitum, quod
7. ſane perfectæ generationi non conuenit. Amplius, omnino
probabile eſſe videtur, eſſentiæ certe diuinæ, conuenire ge-
nerandi principium, ita arguendo: Si eſſentia diuina non ge-
nerat, neque generetur, tunc in trinitate erit quaternitas. te-
net conſequentia: eſt enim in diuinis res generans, nempe
pater, res genita, id eſt, filius; res ſpirata, hoc eſt, ſpiritus ſan-
8. ctus, & res vnque non generans, nec genita, nec etiam ſpira-
ta: ſed hoc falſum eſt, dari, ſcilicet, quaternitatem: eſſentia
ergo generat. Adhuc pater generat, ergo eſſentia generat,
patet, nam eſſentia per ſe prædicatur de patre, pro ipſo ergo
ſupponere valet. Præterea, de quocunque prædicatur diffi-
9. nitio, & diffinitum; ſed de diuino patris, etiam eſſe filij pa-
trem; verum eſt quoque dicere: diuina eſſentia eſt pater: &
10. ex conſequenti, diuina eſſentia, verbum generat. Item, per-
ſona patris generat, ergo & eſſentia. patet: quia vnum, eſt
idem alteri; vtpote diuerſas non habens proprietates. pro-
prietas enim in diuinis, eſt relatio diſtinguens: atqui referri,
eſſentiæ non conuenit; huiuſmodi ergo non habet proprie-
tatem diſtinguendi, eſſentiam ergo in diuinis verbum gigne-
re, verum eſt.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. neg. maior: nam attributa, in ratione eſſendi ad
eſſentiam, veluti ad primam perfectionem ſimpli-
citer, reducuntur, non autem; vt ad principium o-
perandi: proinde philoſophi ſententia ita intelli-
genda eſt: vnumquodq; eatenus operatur, quatenus eſt; &
quo operatur, eo quoq; eſſe dicitur: & tunc nihil facit ad rem

Ad 2. Neg. ſimilitudo: lux enim, atque calor non ſunt perfe-
ctiones ſimpliciter: idcirco virtute, ſeu eminenter, vel vir-
tualiter ab vno, & per vnum continentur; vtpote à conti-
nente non diſtincta: ita, vt ex ſeipſis nequeant rationes for-
2. males habere. quam ob cauſam, ipſorum continens, & ca-
lefactionis dicitur, & illuminationis principium. Intellectus
autem & voluntas, quoniam ſunt perfectiones ſimpliciter,
vbicunque ſuas proprias habent rationes formales; ideoque
principia appellantur productiua. Ad confir. autem de in-
tellectu, & voluntate in creatura, non eſt ſimile. Quamuis
enim intellectus humanus, atque voluntas eiuſdem ſint ſub-
ſtantiæ; non ita tamen, ſicut intellectus diuinus, atque vo-
luntas: ſunt ſane realiter eadem, in ſuiſque rationibus for-
maliter infinita, quorum actus ſunt perfectiſſimi in ſubſtan-
tia; non ſicut creaturæ, cuius actus ſunt accidentia. inſuper,
propter ipſorum fortaſſis rationes, non ob conſubſtantia-
3. litatem, productiua nominantur. Ad 3. Neg. ſimilitudo, cum
huiuſmodi actus idem ſimpliciter ſint eſſentiæ diuinæ, ean-
demq; poſſideant in eſſendo dignitatem: ex ſeipſis namque
ſubſiſtunt, etiam infinite formaliter. intellectus autem, & vo-
luntas in nobis, non ita adæquantur animæ eſſentiæ, quia
profecto ipſorum operationes, & actus, accidentia ſunt: ideo
4. virtutem non habent communicandæ naturæ. Ad 4. In di-
uinis, illud, quod in eſſendo alis continet, non eſt præciſe
principium naturam communicandi, niſi vicem habuerit
Memoria fœcunda. obiecti cum potentia intellectiua: tunc plane, quaſi è duobus
memoriam vnam integrantibus, principium integrant cõ-
municandæ naturæ, ipſa certe principium, quo, vt potenti-
am, & obiectum, quod, vel circa quod, ſua fœcunditate com-
plectitur, gignitque verbum perfectiſſimum. Patet ergo,
quomodo illud primum, quod eſt principium generandi, ſit
5. intelligendum. Ad 5. Neg. maior, nam & ſi ad extra per tales
operationes producatur nihil; ad intra tamen, tum in intel-
lectu, tum etiam in voluntate, habitus generatur. Vnam
præterea intelligentiam, per actum intelligendi ad extra, al-
teram producere, Auicenna conſtantiſſima docet. Ad con-
firm. negatur conſequentia, voluntas enim, non eſt conce-
ptiua potentia, ſicut intellectus: ad ſenſum etiam non ſpe-
ctat, quemadmodum ad intellectum, ſuum ſibi obiectum
6. formare. Ad 6. Actio illa, quæ eſt ad terminum, nequit ſine
termino intelligi: verbum autem, quoniam terminus eſt in-
trinſecus, vlteriori non eget actione. Sed dices, verbum eſt
Obiectio. principium cognitionis obiecti, ergo non eſt eius terminus.
Solutio. Reſp. non eſſe cognitionis obiecti principium, illius nempe
actus, quo obiectum cognoſcitur, ſed rationem potius obie-
7. cti cognoſcendi. Ad 7. Neg. conſeq. quamuis enim, eſſentia
Eſſentia nõ generat. diuina non generet, neque generetur; eadem tamen realiter
eſt cum generante, & genito: propterea non opus eſt in di-
1. uinis quaternitatem intelligi. Porro eſſentiam generari, aut
generare, omnino impoſſibile eſt. Sane, vbicunque eſt prin-
cipium vnum naturale, eius certe rationis, niſi paſſiuorum
difformitas obſiſtat, producibilia producit. ſi ergo eſſentia
diuina eſt totale principium producendi, quoniam in diui-
nis ex parte paſſiui nulla poteſt eſſe difformitas, eiuſdem pro-
fecto rationis, & filium, & ſpiritum ſanctum productura eſ-
ſet, ſeu produxiſſet: atque ita ſpiritus ſanctus eſſet genitus, fi-
2. lius, & verbum. Amplius, genitum, eſſe accipere ſimpliciter
per generationem, conſtat: terminatur enim ad eſſe ſimpli-
citer ipſa generatio. ſed diuina eſſentia, non accipit eſſe ſim-
pliciter, niſi quia ſuppoſitis communicatur accipientibus:
igitur non generat, neque generatur. Ad hæc, genitum non
3. eſt ratio eſſendi ipſi generandi: ſed diuina eſſentia eſt ratio
4. eſſendi ipſi generandi in diuinis: non ergo eſt genita. Præter-
ea, vbi eadem extrema prorſus ſunt, ibi eadem eſt habitudo;
relationes enim à fundamentis, & terminis diſtinguuntur. ſi
ergo vtriuſque emanationis terminus, diuina eſſet eſſentia;
non duæ, ſed vna eſſet emanatio; quandoquidem vnus vtri-
5. uſque eſſet terminus, diuina ſcilicet eſſentia. Illud præterea
quod generat, à genito realiter diſtinguitur, ſiquidem nulla
certe res ſeipſam gignit, vt ſit. ſed eſſentia diuina, realiter à
6. ſeipſa non diſtinguitur. ergo &c. Item, ſicut iſta eſt falſa, hu-
manitas currit; ita etiam, ſecundum formalem ipſius ratio-
7. nem, iſta eſt falſa: eſſentia generat. Verbum namque actiuum
ſeu paſſiuum, quod plane rem, per modum adiacentis ſup-
poſito enunciat, de forma, vltima plane abſtractione, abſtra-
cta nequaquam prædicatur. ſed eſſentia diuina eſt huiuſmo-
di, Ergo &c. Ex his igitur atque ſimilibus patet, diuinam eſ-
8. ſentiam non eſſe totale principium generandi. Ad 8. Eſſen-
tia eſt pater, eſt prædicatio identica, non formalis: generare
vero formalis eſt, atque denominatiua. quam ob cauſam
non ſequitur, eſſentia eſt pater, & pater generat, ergo eſſentia
9. generat. Ad 9. negatur minor adiectiue, ſubſtantiue vero
conceditur: aut clarius, conceditur identice, negatur an-

De filij Dei generatione. tem formaliter. eſſentia eſt pater filij identice, vtpote exi-
ſtens ille, qui eſt pater, non autem formaliter, alioqui verum
eſſet dicere eſſentia generat. Ad 10. dictum eſt in diuinis, eſ-
ſentiam identice à perſonis non diſtingui, neque identicam
10. diuerſam habere proprietatem; diſtingui vero formaliter:
nam ſi penitus idem eſſet, & generans diceretur, & genita,
quod ſupra improbatum eſt. Ex quo patet, diuinam eſſenti-
am non eſſe totale verbi diuini principium.

CAP. IV.

Argumenta quibus oſtenditur, verbum in diuinis nomen eſſe ſubſtantiale non perſonale.

1. *Qualibet perſona dicit.* SI ſolus pater diceret in diuinis; tunc aliæ profecto
perſonæ non dicerent: ſed hoc eſt falſum: ergo &
antecedens. Qualibet namque perſona, & aliam di-
cit perſonam, de qua loquitur, & creaturam. Sancto
ſane ſpiritui, idem eſt dicere, & cogitando rem intueri. Por-
ro hoc tribus eſt commune: eſſentialiter ergo & non perſo-
2. naliter in diuinis verbum dicitur. Amplius, verbum, actue
intelligendi, ab intelligente quandam profecto emanatio-
nem ſignificat: ſed quælibet certe diuina perſona, intelli-
gens eſt, habensque intellectionem. igitur quælibet verbum
gignit. Tria ergo ſunt verba, & non vnum, vel ſi vnum eſſe
volueris, tribus erit commune. Verbum ergo non eſt pro-
3. prium, ſed appropiatum filij in diuinis. Item, quemadmo-
dum pater eſt intelligens, & filius eſt intelligens, atque ſpiri-
tus ſanctus; ita certe pater eſt dicens, atque ſimiliter eorum
quilibet ergo, verbum in diuinis, eſſentialiter dicitur, & non
4. perſonaliter. Ad hæc, quicunque intelligit, dum certe intelli-
git, verbum concipit: ſed filius intelligit: ergo ipſius eſt ali-
Verbo virtutis ſuæ. quod verbum, atque ita eſſet verbum verbi. patet autem per
illud Apoſtoli *ad Hebr. 1. Portans, inquit, omnia verbo virtutis ſuæ.*
Spiritus ſanctus verbum filij. quam plane ſcripturam Baſilius ſic expoſuit, vt ſpiritum ſan-
ctum, filij verbum dicere non vereretur. Item, vnius conſti-
5. tuti in eſſe, vnum reuera eſt formale conſtitutiuum: ſed filia-
6. tio, genitæ eſt conſtitutiua perſonæ, Auguſtino authore, de
fide ad Petrum cap. 2. non ergo verbum. Eiuſdem ſane pro-
prietatis eſſe non videntur, filius, & verbum: non enim om-
nis filius, verbum eſt, nec omne verbum eſt filius. Præterea,
Aug. 9. Trin. c. 10. & 5. verbum eſt ſecundum Auguſt. cum amore notitia: ſed hæc
ſunt eſſentialia: igitur verbum in diuinis eſſentiale nomen
eſt, & non genitæ perſonæ proprium.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

AD primum: quælibet perſona in diuinis dicit, id eſt,
intelligit verbum, & dicit verbo, hoc eſt, intelligit in
verbo; omnis enim pater in ſeipſo nouit, & in ver-
bo obiectiue, ſimiliter & ſpiritus ſanctus: ſed non
quælibet perſona dicit, id eſt, gignit verbum, niſi ſolus pater.
Sane, quod dicit realem emanationem in diuinis ab alio per
memoriam, alicui neceſſe eſt conuenire perſonæ. ſed ver-
bum eſt aliquid, à memoria paterna, veluti à principio reali-
ter emanans, vtpote partus mentis realis: igitur iſte modus
Declarare duplex. dicendi, patri tantum conuenit, atque ipſius eſt notionale. So-
lus etiam pater dicit verbo, id eſt, declarat verbo producto,
idque effectiue, atque productiue. aliquid enim declarare,
bifariam poteſt intelligi: vno quidam modo formaliter, ſeu
per modum formæ; veluti id cuius eſt, imaginem declarare
dicimus; atque ſic verbum, character patris à Paulo voca-
Dicere multiplex. tur, alio vero modo effectiue productiueque, vt pictor ima-
ginis, ipſum declarat imaginatum. Quo plane modo, ver-
1. bum à patre declarari probatur. Itaque pater in diuinis
propriiſſime & dicit verbum, & verbo. Dicere namque in
diuinis, interdum idem eſt, ac intelligere: proinde non vo-
camus tres, ſed vnum intelligentem; neque tres, ſed vnum
dicentem, & cogitando rem intuentem. Huiuſmodi autem
dicere, tribus eſt commune, ideo eſſentiale, & non perſona-
le nomen eſt dicendum. Aliquando, de agendis ſignat impe-
2. rium, vt eſt illud: Ipſe dixit, & facta ſunt. nonnunquam quod
3. eſt declarabile, manifeſtare; ſicque quælibet perſona, ſei-
4. pſam declarat, & agendorum habet imperium. Ad hæc, idem
5. eſt, quod eum dicere, id eſt, declarare, à quo habet emanan-
di principium, ſolique filio tribuitur. Interim dicere, eſt pro-
6. ducere verbum, partum mentis, propriamque imaginem:
Pater dicit verbo. qui profecto modus propriiſſimus cum ſit, patri tantummo-
do conuenire, dubium non eſt. Poſtremo, eſt aliud verbo
producto declarare. pater igitur hoc modo dicit verbo. *De filij Dei generatione.*
quemadmodum enim verbum declarat formaliter omnia;
ita plane, pater ſuo verbo producto, cuius eſt productiuus,
principatiue etiam declarat omnia: non identice autem, ſue
formaliter. & vt clarius dicam: pater dicit verbo, hoc eſt, *Verbi duplex reſpectus.*
eſt principium producens verbum declaratiuum. Verbum
certe diuinum, vnum habet ad patrem mutuum, atque rea-
lem reſpectum; alterum vero, ad alia, quæ manifeſtat, atque
declarat, eſſentiam ſcilicet vt primum obiectum, perſonas,
atque creaturas. Porro huiuſmodi verbi reſpectus, rationis
potius eſt, quam realis, quippe cum declaratiui, ſeu declara-
tionis nomine ſignificetur. Primus itaque reſpectus, eſt in-
trinſecus verbi, quo ad patrem dicentem refertur: idem e-
nim eſt, quod verbatio paſſiua, aut filiatio. Ex ſuo igitur prin-
cipali hunc tantum reſpectum complectitur. Habet etiam ad
intra rationis reſpectum, vtpote patris declaratiuum, à quo
eſt, & ſui ipſius, quod eſt ab ipſo. qui plane rationis reſpectus,
licet verbi proprij ſint, ad ipſius tamen quidditatiuum con-
ceptum non pertinent. Inſuper ad creaturas reſpectum ha-
bere dicitur, quatenus, teſte Auguſt. ars nominatur omnipo- *6. de Trin. 83. quaſt.*
tentis Dei, plena rationibus omnium viuentium. Logos e-
nim melius per factum interpretatur, quam per rationem; vt *Logos.*
ſignificetur certe, non ſolum ad patrem reſpectus; ſed ad ea
quoque, quæ per verbum facta ſunt operatiua potentia.
Connotat ergo verbum, ad creaturas, ſibi appropiatum re-
ſpectum. Cæterum ars in diuinis abſolute accepta, tribus eſt
attributa perſonis: filio tamen proprius conuenit. Ars vero *Ars in diuinis eſt verbum Dei.*
producta, & filio communis eſt, & ſpiritui ſancto: ſed per
memoriam productam, ita filio conuenire dicimus, ſicuti
impro ductam, patri, & ſancto ſpiritui per voluntatem pro-
ductam. Itaque verbum ad creatures reſpectum profert:
Deus ſiquidem, dum ſe cognoſcit, omnem prorſus creatu-
ram cognoſcit, idque vno actu; propterea vnicum habet ver-
bum, quod, non ſolum patris eſt expreſſiuum, ſed omnium
prorſus creaturarum. Ipſum quippe in mente conceptum, *Pater in diuinis proprie dicit verbum, & verbo.*
eorum ſane omnium eſt repræſentatiuum, quæ mẽte diuina
intelliguntur. vnde, quẽadmodũ Dei ſciẽtia, ipſius quidẽ Dei
eſt cognoſcitiua tm̃, creaturarũ vero, & cognoſcitiua, & facti-
ua; ita plane, Dei verbũ, eius, quod eſt in patre, expreſſiuum eſt;
creaturarum autem, expreſſiuum, pariterque operatiuum. 2.
Quare ergo ſolus pater in diuinis dicat verbum, & verbo,
hæc puto debere ſufficere. Ad 2. iſta non eſt formalis, ver-
bum eſt intellectio producta, ſicut nec iſta, verbum eſt eſ-
ſentia, aut voluntas: ſed bene eſt identica: abſtractum enim
non prædicetur de concreto formaliter: Non incongrue ta- *Actualis intellectio eſt verbũ.*
men per appropiationem, non autem per proprietatem a-
ctualis intellectio nominatur. nam, ſicut quælibet perſona
eſt identice eſſentia; ita quoque eſt identice notitia. Deinde,
quæ ad intellectum pertinent, filio appropiantur omnia: de-
nique ſuæ emanationis modus, notitiam exprimit actualem,
per actum dicendi productam. maior ergo neg. ſi formaliter
intelligatur, & conceditur identice, ſed tunc ad rem non
pertinet. Ad 3. Sicut in diuinis proprie loquendo, verbum 3.
dicitur perſonaliter, & non eſſentialiter; ita quoque & dice-
re. proinde, ſicut tribus verbum non eſt commune; ſic, neque
verum eſt dicere, tres eſſe formaliter vnum dicentem. Ad
4. eo modo, filium intelligentem vocemus, quo etiam Deũ 4.
eſſe dicimus: intelligere enim in diuinis eſſentialiter dici-
tur. Sicut ergo filius, Deus eſt genitus, & non generans; ita
certe eſt intelligens, non verbum producens; ſed verbum *Verbum, id eſt imperium virtutis.*
procedens. Illud autem Apoſt. pro effectu imperioque vir-
tutis, recte, vereque intelligitur. Baſilius vero figorate loqui-
tur, vtpote verbum filij, quia manifeſtat filium. ſic alicuius *Spiritus ſanctus dicitur verbum filij.*
verbum nominatur, quod illius profecto manifeſtatiuum
eſſe videatur. Ad 5. illud Auguſt. paulo ante dilucidatum
eſt. Porro verbum in diuinis, non eſt qualiſcunque notitia,
qualitercunque producta; ſed ea duntaxat, quæ à memoria 5.
paterna, per productionem realem producitur. Igitur Au-
guſt. inibi circumloquendo, noſtri inſinuat verbi naturam;
amor enim imperat intellectui verbi generationem: ideo ad
verbum formandum, pariendumque dominium habere vi-
detur. hoc autem contingit, quia intellectus ex ſe efficacior
non eſt; ad partum verbi proferendum, idcirco voluntate
indiget impellente. Verum, Deo hæc nequaquam conue- *Obiectio.*
niunt: quam ob cauſam, verbum habet æternum, ſimplex,
atque perfectum. Sed *dices*: omne dicens verbum formaliter,
per verbum intelligit. ſed pater non intelligit formaliter per
verbum, alioqui haberet à filio eſſe intelligendi: ergo. *Neg.*
maior; cum enim eandem cum dicente verbum eſſentiam *Reſpon.*
habeat, profecto dicendi ratio formalis, non erit dicenti:
non per eſſentiam quidem, quæ prior eſt in dicente, ſaltem
prioritate originis, aut rationis. ex quo patrem formaliter nõ
intelligere per filium, ſatis patet. Ad 6 non ſunt duæ, ſed vna 6.

De filij Dei generatione. Filius imago, ſplendor, verbum. tantummodo proprietas: filius enim, & verbum, vt dictum eſt, eandem relationem ſignificant, licet alia connotant. Vna ſane, eademque perſonalis proprietas, cum eſſet res ampliſſima, diuerſis nominibus ſignificatur. vnum enim nomen inueniri non potuit, quo illa complecterentur omnia: ideo filius dictus eſt, vtpote, patri connaturalis, ſplendor, eidem coæternus, imago, illi ſimilis, verbum, quia immaterialiter genitum, & patris eſt expreſſiuum. Itaque filius naturam connotat viuentem in communi. verbum vero notitiam actualem, & expreſſam.

CAP. VI.

Argumenta, quæ nituntur probare, verbum non eſſe notitiam ſeu intellectionem actualem.

1. Aug. 9. Trin. c. vlt. VErbum eſt aliquid genitum à memoria, authore Aug. Sed intellectio non poteſt eſſe genita, quia actio non gignitur, ſed eſt, qua aliquid gignitur: actionis vero non eſt actio, imo eſt actio manens; verbum ergo aliquid eſt formatum præter actum intelligendi.
2. Iterum, terminus operationis intellectualis, non eſt intellectio: ſed verbum eſt terminus: igitur non eſt intellectio.
3. Item non videtur, quod verbum diuinum ſit intellectio actualis, quod certe ita probari poteſt: intelligere non eſt actio, nec quidem realis productiua, vt 9. met. dicitur: ſunt enim operationes huiuſmodi fines, vt primus teſtatur æthicorum liber. nihil ergo reale per actum intellectus producitur.
4. Si verbum ergo diuinum ſit actualis intellectio, non reale, ſed ens erit rationis: quod profecto impium eſt dicere;

Verbum non eſt ſpecies intelligibilis. Item, ſi verbum eſt intellectio actualis, ergo aliquid eſt, quod ad intellectum pertinet. ſed ad intellectum nullo modo pertinet: igitur non eſt actualis intellectio. eterenim species profecto eſſet, vel habitus, aut actus, vel obiectum, deinque vel aliquis rationis reſpectus, aliquod iſtorum conſequens Porro ſpeciem non eſſe intelligibilem, clariſſimum eſt illa namque ex phantaſmata conſurgit, quæ
1. ſane, quoniam imperfectionem ſonat; in diuino plane in-
2. tellectu non eſt ſtatuēda Illud præterea eſt verbū intellectus,
3. quod per ſuum quidē actū intellectus dicit. ſed intellectus, ſpeciē
4. intelligibilem non dicit, cū ſit præuia actui: igitur ſpecies non
5. eſt verbum. Adhuc, quod eſt res intellecta in actu, non eſt ſpecies intelligibilis. in eo namque conſiſtere poteſt, qui actu non intelligit: verbum autem non eſt, niſi actu intelligatur: ergo. Inſuper, ſpecies eſt ab intellectu agente, verbum autem ab intellectu poſſibili: ſpecies quoque & actus reflexe,
6. verbum autem ab intellectu directe cognoſcitur. Adhuc, intellectionis intrinſecæ terminus, verbum eſt, in quo cognoſcitur natura ad extra: ſpecies autem & actus non ſunt termini intellectionis: verbum ergo non eſſe ſpeciem, clare patet. Sed dices: imago in cogitatione, verbum eſt hominis; ſed imago eſt ſpecies: ergo ſpecies eſt verbum. verū imago pro ipſa notitia actuali intelligitur, vnde aliquando cogitatio verbum appellatur, improprie tamen.

Verbum non eſt habitus. Verbum præterea non eſt habitus, vtpote qui perpetuo in actu non permanet. Quod ſi dixeris verbū eſſe notitiā, ſeu intellectionem impreſſam declaratiuam; eſſentia enim diuina, velut obiectum, ſimplicem paterno notitiam intellectui imprimit, qua profecto fœcundus effectus, ratio eſt producendi actiua, notitiam genitam: conuertit ſe namque nudus intellectus, ad intellectum ſimplici formatum notitia obiectum, actumque intelligendi: atque ita partu ſuo, generat notitiam declaratiuam, id eſt, verbum. hoc quinque dubitatione non vacat:

Notitia impreſſa. In actu enim puro nihil eſt poſitiuum: ſed diuina natura eſt
1. actus purus: nihil ergo poſitiuum ibi eſt collocandum nec habes affugiendi locum, vtpote, quia modus eſt intelligendi,
2. qui nihil poſitiuum addit · nam verbi generationem quærimos realem. Item, per impreſſionem nulla forma ſubſiſtens
3. producitur: ſed verbum diuinum eſt forma ſimplex ſubſiſtens: Ergo &c.

Filius non eſt notitia impreſſa. Adhuc: intellectus conuerſio, ad intellectum formatum, eſt ſane aliqua actio, quæ neceſſario alicui eſt tribuenda ſuppoſito: filij autem ſuppoſito non conuenit, alioqui origine ſeipſo prior inueniretur, neque etiam patris; ergo nullius. Cuius namque eſt intellectus nudus formaliter: eiuſdem plane eſt omne illud, quod ſibi per illam conuerſionem imprimitur. ſed intellectus, vt conuertitur, & formatur, eſt patris. eiuſdem ergo erit notitia, qua formatur. ſed quicquid eſt in patre, vt pater eſt, Ingenitum eſt, atque ita verbum eſt notitia ingenita, aut ſi dixeris eſſe genitam, tunc ſane pater eſſet ſapiens ſapientia genita: quod certe à veritate longe diſſentit: pater enim eſſet genitus: & ita in Sabellij hære-
4. ſim incideremus, qui perſonarum in diuinis diſtinctionem negauit. Amplius, in diuinis illa conuerſio, non eſt potentia, ſed intellectus potius, neque actio; eſſet enim notitia, eſſentialis notitia poſterior, quæ verbum appellatur; atque ita verbum eſſet prius verbo. neque actio, quæ eſt dicta; quandoquidem verbo priorem eſſe nonnulli reputant. Denique non eſt potentiæ determinatio, aut diſpoſitio: intellectus reuera in diuinis, indiſpoſitus, aut indeterminatus eſſe non poteſt. fruſtra igitur ponitur talis impreſſio, atque conuerſio.

Verbum non eſt actus. Adhuc, verbum non eſt actus intellectus. Omnis enim actus intellectus, vt intellectus, eſt communis tribus: ſed verbum non eſt commune tribus. igitur non eſt actus intellectus. Itē. aut eſt actus dicendi, aut intelligendi, aut ambo ſi-
1. mul, non ambo ſimul, alioqui verbum non eſſet vnum. ſed
2. plura actus ſane dicendi eſt in prædicamento relationis. intelligendi vero in prædicamento qualitatis. neque actus intelligendi, cum omnibus ſit diuinis certe communis perſonis; atque ita ſinguli, verbum dicerentur. neque actus dicendi; eſt namque ingenitus, vtpote in patris intellectu conſiſtens. quicquid autem eſt ita in patre, ingenitum eſt, niſi velis perſonarum diſtinctionem confundere: ſed verbum eſt genitum: ergo non eſt actus. Item, verbum eſt terminus intel-
3. lectionis: ſed actus non eſt terminus intellectionis: ergo a-
4. ctus non eſt verbum. Præterea, aut eſt actus, alius ab actu patris, quod ſane dicendum non eſt, aut eſt idem patris actus, tunc quæro, an ſit intelligendi, aut dicendi actus ſi intelligendi, igitur verbum cauſa eſt, ob quam pater formaliter verbū intelligit, quod ſupra negauimus. aut dicendi: ſed omne dicens verbum, formaliter per verbum intelligit: in eandem ergo abſurditatis foueam incideremus, ſi verbum, actum eſſe dixerimus.

Verbum non eſt obiectum. Item, verbum non eſt obiectum. Obiectum
1. reuera in diuinis, eſt diuina eſſentia, quæ tribus eſt commu-
2. nis perſonis: ſed verbum formaliter vnius eſt perſonæ, nem-
3. pe filij: igitur verbum non eſt obiectum. Inſuper, obiectum
4. non fit per intellectum: ſed verbum ſine intellectus operatione non eſt: ergo non eſt obiectum. Item obiectum & verbum non ſunt idem formaliter: ergo &c. Præterea, vt diximus, pater eſſet verbum, & ſpiritus ſanctus quoque, qui ſunt certe obiecta formaliter diſtincta, non autem identice, id eſt, ratione diuinæ eſſentiæ; quæ ſane, quoniam vna eſt in omnibus diuinis trinitatis perſonis, de verbo formaliter nō dicitur.

Verbum non eſt reſpectus rationis. Amplius, verbum eſſe non poteſt rationis reſpectus, cum ſit ſummum ens. Quare ſi non eſt ſpecies, habitus, vel actus, aut obiectum, neque rationis aliquis reſpectus; ſatis patet, nullo modo, intellectionem, ſeu notitiam eſſe actualem.
5. Denique, actus primus in patre, eſt principium productiuum. nam licet in patre concurrant memoria, intelligentia, atque voluntas. pater tamen, intelligentia vt quo formaliter verbum non gignit, ſed memoria, authore Auguſt. hoc eſt, vt in actu memoriæ exiſtit: quod tunc vere eſt, quando obiectum intelligibile ipſius intellectui adeſt, appellaturque actus primus, ſecundus vero, actu intelligere. Sed ſecundus actus non eſt principium productiuum: igitur intellectio, vt eſt patris operatio, verbi diuini ratio formalis, ac productiua non dicitur. perfectarum ſane eſt operationum, fines eſſe, non aliquorum gratia ſinium fieri. actus ergo primus, cuius virtute illa elicitur operatio, verbi diuini principium eſt productiuum. Aug. 15. Trin. c. 7. vel 15.
6. Item, ſi verbum eſt formaliter ab actuali patris intellectione diſtinctum; tunc in patre erunt duo verba, nempe intelligentiæ vnum, memoriæ vero alterum, obiectum enim, patris præſens intellectui, citum eſt immediatius verbum gignere, quam actus intelligendi. Sed conſeq. eſt falſum, ergo, & antecad. Sane, illius immediatius verbum eſſe dicendum eſt, à quo certe immediatius exprimitur: ſed immediatius ab eſſentia exprimitur: igitur actualis paterni intellectus notitia, non eſt verbi ratio elicitiua; alioqui tam intellectio-
7. nis paternæ, quam eſſentiæ patris verbū diceretur. ſed tunc profecto in eandem rurſus imperitatis abſurditatem prorodendum eſſet, ſcilicet. vt vnum ſit verbum eſſentiæ patris immediate declaratiuum, intelligentiæ vero alterum. Si præ-
8. terea verbum eſt actualis intellectio; patris erit, & non alterius ſed verbum eſt notitia genita: actualis ergo illa notitia eſſet genita atque producta: non vtiam cognita, ſed omni cognitione prior; alioqui proceſſus in infinitum daretur, actus ſcilicet intellectus ante actum intelligendi. ſed tunc magna hæreſis exurget, vt dicamus, patrem ſine cognitione,
9. verbum diuinum genuiſſe. Adhuc, actualis illa cognitio, à
8. diuina, vt aiunt, eſſentia producta, alterius non eſt dicenda rationis, quia nimirum in patre eſt, vt ſo producens, & in verbo, vt producta: niſi velis dicere, deitatem, alterius eſſe in patre rationis, vtpote ab alio eſſe non habentē, & in filio à patre procedentē, quod certe hæreticum eſt. Pater ergo in diuinis verbum eſſet: actualis enim notitia, quam filium eſſe dicunt, eiuſdem eſt in ambobus rationis: quæ autem eiuſ-

De filij Dei generatione. ſunt rationis, formaliter ſibinuicem diſſentire non videntur: itaq; ex his, quæ dicta ſunt, filium ſeu verbum diuinum, ex actu paterni intellectus non eſſe genitum, omnino clarū eſſe conſtat. Supereſt autem nunc arguere. ſi hæc ita ſe habeant, in hoc abſurdum eſſe deueniendum, vt patrem nec actu *Verbum non eſſe productum ex actu memoria.* memoriæ quidem, verbum gignere dicamus. pater enim in actu primo, ſicut eſt operatiuus tantum, in ſecundo vero formaliter intelligit, ita etiam in eadem memoria, in actu primo
1. eſt productiuus, in ſecundo vero producit notitiam geni-
2. tam. Quare ſi actu intelligentiæ verbum non gignit: nec etiam memoriæ: vterque enim actus, eſt ſecundus; ideo ſimile de vtroque eſt habendum iudicium. Item, verbum, authore
3. Auguſt. viſio eſt de viſione. actualis ergo notitia, eſt ratio gi- *Aug. 15. Trin. c. 13. vel 17.* gnēdi verbum. Iterum, intelligentia eſt in patre, ſub propria certe intelligentiæ ratione: ſed huiuſmodi, cum propria ſit intelligentiæ perfectio, verbum eſſe conſtat. verbum ergo eſt patris intelligentia, quatenus pater eſt. quamob cauſam, aut verbum à patre non eſt genitum, aut per intellectum productum eſſe, dicendum eſt.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

Verbum quot modis accipitur. VErbum in nobis eſt quod voce profertur: in voce autem duo inueniuntur, ipſa ſcilicet vox, atq; eiuſdem ſignificatio vocis. Vox enim teſte philoſ. intellectus conceptum ſignificat. Iterum, ex imagina-
1. tione ſignificationeque proficiſcitur, vt in lib. de anima dicitur. ex quo apparet, vocem non ſignificatiuam, verbum dici non poſſe. etenim vox exterior, ideo verbum dicitur, quia
1. reuera interiorem ſignificat conceptum mentis. Igitur inte-
2. rior mentis conceptus, proprie verbum appellatur: deinde
3. vox ipſius ſignificatiua conceptus: tertio ipſa vocis imagi- *Quid verbum ſecundum Damaſc. lib. 1. c. 17.* natio, verbum dicitur imaginatum. Non temere ergo Damaſc. ita philoſophatur. *Verbum*, inquit, *eſt naturalis intellectus motus, ſecundum quem mouetur, & intelligit, & cogitat, veluti lux & ſplendor:* propriam certe verbi indolem intimauit. Rurſus, tertiam innuit, cum dicit: *Verbum eſt, quod non verbo profertur; ſed in corde pronunciatur.* Vltimum vero, *verbum eſt angelus, id eſt nuntius intelligentiæ.* Poſtremo, verbum ſub quadam figura accipitur, eſt autem ſignificatum enuncians atque imperantis. Cæterum verbum in diuinis, conceptum ſignificat *Verbum in diuinis.* intellectus, 15. *de Trinit. Quiquis poteſt*, inquit Auguſt. *intelligere verbum non ſolum antequam ſonet, aut ſonorum eius aliqua imagines inuoluantur; iam poteſt aliquam verbi illius ſimilitudinem intelligere, de quo dictum eſt. In principio erat verbum.* conceptus autem cordis, ex ſui natura, ab alio procedit: verbū igitur in diuinis, ſignificat aliquid ab alio procedens, atque emanans. Porro intelligere ita ſe habet ad intellectum in actu, ſicut eſſe ad ens in actu non enim intelligere, actionem ab intelligente ſignificat exeuntem; ſed in intelligente manentem. *Verbum eſt ſapientia genita.* Cum ergo verbum in diuinis notitia dicatur, non ſane actus aut habitus intelligitur, intellectus cognoſcentis, ſed id plane, quod intellectus concipit cognoſcendo. quam obcauſam Auguſt. ſapientiam genitam, verbum eſſe dicit, quæ profecto ipſa eſt conceptio ſapientis; pari quoque modo notitia genita nominatur. cogitatio autem proprie non dicitur: in inquiſitione enim veritatis conſiſtit, quæ in Deum non cadit, nam cum intellectus ad formam veritatis peruenerit, non *Verbum diuinum eſt notitia genita.* cogitat, ſed contemplatur. Itaque, verbum diuinum eſt notitia genita, à patre procedens: intellectus ſiquidem perfectus in patre, quatenus potentia eſt operatiua, obiectum natus eſt intelligere, quantum certe intelligibile eſt: quantæ vero notitiæ genitæ potentia eſt productiua, tantæ profecto notitiæ, quanta poteſt eſſe obiecti, principium eſt productiuum. Quoniam ergo intellectus in patre eſt perfectiſſimus, vtpote non reducibilis ad aliquod ſe perfectius; obiectum quoque infinitum intelligibile, notitiam abſque dubio pro- *Notitia infinita.* duxit infinitam, id eſt verbum ſuum. Porro actus ille primus, qui eſt operatiuus & productiuus, ſuppoſitum in actu ſecundo, ratio eſt perficiendi, qui plane operatio nominatur, prior ſane intelligibilis, quam id quod producitur. quemadmodum enim, ſi quis dixerit, aliquam in luminoſo operationem lucem eſſe: illuminare autem, luminis productionem à luminoſo; lux ſine dubio in luminoſo eſſet principium quo; tum ex parte operationis, quæ eſt lucere; tum etiam ex parte productionis, quæ eſt illuminare. lucere tamē, quod eſt operatio illuminationis, quæ eſt productio, cauſa non eſt dicenda formalis. ordo nihilominus ibi inuenitur, quaſi ef- *Intelligere & dicere in Patre.* fectiuum, ad eandem plane cauſam communem ordinatorum, à qua vnus immediatius, quam alius procedit effectus. Ita ſane de verbi diuini generatione eſt intelligen- *De filij Dei generatione.* dum; ſiquidem actus primus, qui paternæ eſt memoriæ, ad intelligere, quod eſt patris operatio, & dicere, quod eſt notitiam genitam producere, habere videtur ordinem prioritatis, originis ſaltem. quamuis intelligere patris, non ſit verbi *Immediatius eſt intelligere quam dicere.* dicendi principium elicitiuum, eſt tamen immediatius intelligere; quaſi à memoria patris productum; quam dicere, vel quam verbum ſit ab eodem productum: pater enim non generat filium, elicitiua intellectione intelligens; intellectio
1. namque actus eſt immanens, qui ad aliquod per eam pro-
2. ductum non terminatur: intelligere præterea, eſt eſſentiale,
3. generare vero perſonale; ſed eſſentialia, perſonalia præcedunt: genuit tamen filium intellectu, & concomitante, & aliciente; tum quia in diuinis omnia ſunt coæterna, tum etiam, quia verbum non eſt, niſi à dicente. Vnde, ſicut Sol naturæ perfectione, Lunam antecellit, ſine luna vero, nunquam conſtitit; ita plane pater ſine filio nunquam fuit: filius autem in primo originis ſigno, quod non ab alio, ſed à ſe eſſe habet, extitit nunquam: verumtamen eſt, patrē prius filium generare, quam intelligere. idem enim eſt generare, & patrem eſſe ſiquidem generatio, patrem in eſſe perſonali conſtituit. Porro prius eſt patrem eſſe, quam patrem intelligere filium: ſed intellectio ſimpliciter prior eſt, in patre vero, quatenus pater eſt, eſt poſterior. Pater in primo ſigno origi- *Obiectiones.* nis intelligit filium, hoc enim habet à ſe: filius vero in ſecundo ſigno generatur, vtpote à patre habens eſſe. Quare pater
1. prius intelligit filium, quam filius generetur. Sed dicet ali-
2. quis, eadem intellectione intelligitur eſſentia, & filius. ſed eſ-
3. ſentia eſt prior illa intellectione: ergo & filius. Item: quod non eſt, videri non poteſt: ante ergo generationem filij, pater filium videre non poteſt. Adhuc nulla certe intellectio, ſuo præconcipitur obiecto: ſed filij generatio eſt obiectum intellectionis: ante ergo ipſius generationem, pater nequit filium intelligere. Reſp. maior eſt vera, dum modo non æ- *Reſponſio.*
1. que primo intelligatur. Ad 2. illud quod non eſt, ſimpliciter
2. videri non poteſt, bene quidem, quod pro aliquo ſigno non
3. eſt, ſimpliciter tamen eſt. Ad 3. antecedens verum eſſe dicimus de obiecto primario, non autem de ſecundario, cuiuſmodi, quoad perſonalem relationem verbum eſſe dicimus. *Verbum eſſe actualem intellectionem.* His ita excuſſis, facilior ad argumenta patebit reſponſio. Ad primum: concedimus verbum in diuinis mentis prolem eſſe, atque notitiam genitam: productionem vero, actualem intellectionem non eſſe exeuntem, ſed in intelligente manentem eſſe dicimus. Porro illa actualis intellectio, non eſt *Solutio primi argumenti.* actio de genere actionis, ſcilicet tranſeuntis; ſed qualitas quædam, vt ita loquar, illius actionis imitatrix, veluti eſt dicere: hæc certe ſemper requirit, ſuæ cauſæ præſentiam, quaſi continue influentis: ſic pater perpetuo filium generat. vnde, quamuis actus intelligendi, quia eſt immanens, non ſit operatiuus, ſeu productiuus; bene tamen eſt actus dicendi: dixi enim patrem in primo ſigno filium non gignere, ſed in ſecundo; actumque intelligendi, actus dicendi, cauſam non eſſe, nec vnum ſine altero conſiſtere; ſed ordine quodam, ſi liceat dicere, dignitatis actum intelligendi, præcedere actum dicendi. Quando ergo dicis, intellectio non eſt actus productiuus; hoc idem etiam ego *Verbum eſt perpetua emanatio.* confiteor: ſed actu dicendi, qui profecto quædam eſt emanatio à dicente, quam verbum genitum eſſe dico. hæc autem quoniam quotidie à patre fluit, non tranſit, aut tempore interrumpitur aliquo, ſed perpetuo tempore, aut æternaliter à patre in verbum, imo ipſum verbum, abſque vlla moræ interpollatione producitur. hanc ob cauſam actus non dicitur tranſiens, neque itidem actio, aut habitus, vel aliquid huiuſmodi, quæ apud nos in vſu habentur, ſed perpetua quæ- *Obiectio.* dam à patre fluens emanatio. Sed dicet aliquis: patris intelle- *Reſponſio.* ctio, eſt verbi generatio: dicere enim, quod eſt verbum gignere, actus eſt intellectus, vnde quoddam eſt intelligere. Vnius plane potentiæ vnus eſt actus: nam, teſte philoſ. 2. *de an.* potentiæ diſtinguuntur per actus. ſed vt diximus, intelligere eſt perfectio ſimpliciter, non autem dicere: ergo, Item; intelligere cum ſit patris operatio, obiectum quaſi præſuppoſitum habet: dicere vero, quia verbi eſt generatio, terminū per eam productum eſt, id eſt, verbum. Ad illud autem philoſ. ita reſpond. actum ſeu actionem, interdum immanentem ſignificare actionem, quæ in fieri magis, quam in facto conſiſtit, ſemperque habet alicuius intelligibilis reſpectum, quam profecto in diuinis intellectionem vocamus. aliquando vero, actus emanationem denotat, cui correſpondet in *Vnus & idem actus non poteſt eſſe diuerſarum potentiarum.* diuinis actus dicendi. Vnus ergo actus cum hæc duo complectatur, recte vni tribuitur potentiæ, vel ſic intellige: vnum eundemque actum diuerſarum potentiarum eſſe non poſſe, vnius vero potentiæ actus plures. Hæc certe quæ diximus, ad ſoluendas reliquorum obſcuritates argumentorum, paucis

exce-

De filij Dei generatione.

exceptis, ſufficere arbitror. Ad illud autem quod de memoria, atq; intelligentia obiiciebatur, reſpondeo: quamuis memoria, & intelligentia patris, realiter non differant, tanta nihilominus inter illa differentia coaleſcit; vt illorum alterū, productionis ſit principium productiuum; alterum vero minime. Dicis, quod vterque eſt actus ſecundus. Reſpōdeo: hanc eſſe præpoſitionem per ſe; operatio, quatenus eſt operatio, non eſt productiua: ſunt enim operationes fines perfectionesque operantis: productio autem, quatenus eſt productio, non eſt perfectio producentis, ſed eſſe habentis productum, non formaliter incluſum in producentis perſona. Actus igitur ſecundus, quo pater intelligit, ſeu operatur, formaliter non producit: intelligere ſiquidem ex ſua quidem ratione, operationem & productionem in patre nō ſignificat, dicere vero actum producendi denotat. Ad 2. filius eſt viſio de viſione, id eſt, actus ſecundus, natus ex actu primo. Dicis, proprius actus intelligentiæ, eſt verbum. Minime, natura enim verbi eſt, vt ſit notitia genita. Sed iterum inſtas, ſi notitia fuerit declaratiua, ſufficit. Nequaquam, ſi relationem rationis intellexeris, vtpote intelligibilis ad intellectum: talis enim relatio eſt actualis notitiæ, patris declaratiuæ, qua profecto pater formaliter intelligit, ad habitualem notitiam patris, vt eſt ſcilicet memoria: ita quod obiectum patris paterno intellectui, æque perfecte per notitiam patris actualem declaratur, ac per actualem notitiam, quæ eſt filius: notitia tñ actualis in patre, verbum nō dicitur; quicquid n. in patre eſt formaliter, ingenitum eſſe, neceſſarium eſt. filius ergo in diuinis eſt viſio de viſione, ſeu notitia de notitia, id eſt actus ſecundus, qui eſt viſio, ſcientia, fortitudo, &c. de patris memoria fœcunda emanans, atque procedens. Quomodo autem verbum diuinum ſit actualis intellectio, dictum eſt.

Operatio & productio.

Viſio de viſione filius dicitur.

Notitia actualis in patre non eſt verbum.

QVÆSTIO SEXTA.

CAP. I.

Verbum diuinum ex patris ſubſtantia gignitur, non quaſi ex materia, ſed ex formali potius conſubſtantiali.

Verba Mercurij.

MEntis (inquit) *germen eſt verbum lucidum*: germen quippe ex radicis ſubſtantia exurgit, illius & naturæ conditionem ſecum adducens, & formæ ſimilitudinem. Si itaque verbum lucidum, mentis paternæ eſt germen, procul dubio ex mentis natura prodit, illiusque ſimilitudinem gerit: operæpretium igitur fuerit percunctādo inquirere, quomodo ex mentis prodierit ſubſtantia: nam ex nihilo prodiiſſe, quemadmodum & cætera, quæ condita ſunt, impoſſibile eſt. ſcamnum enim facit artifex ex ligno: homo autem generat filium de ſeipſo. Quare, ſicut artifex, ex materia aliquid, ita ſane Deus ex nihilo cuncta condidit: non quia nihilum in rei ſubſtantiam tranſierit, ſed quia nullo præſuppoſito, tota rei ſubſtantia ab ipſo fuerit producta. Si ergo verbum ex nihilo procederet, inſtar artificiati ſe haberet ad patrem, veriq; atque naturalis filij nomen amitteret: verbum igitur lucidum ex patris ſubſtantia genitū eſt, ſublimiori certe modo, quam filij hominum ex ipſorum parentibus generantur: parentes namq;, nō totam prorſus ipſorum naturam in filios tranſfundunt: diuina autem natura, quoniam impartibilis eſt, per generationem filio communicatur, ſola diſtinctione ſecūdum originem permanente. quamobrem verbum diuinū propriiſſime filius nominatur: vt enim aliquis vere dicatur filius, ſex opus habet. *Primum eſt*: vt ab eo ſit productum. *Secundum*: vt non per artem intellectualem; alioqui domus, filia domificatoris appellaretur. *Tertium*: vt aſſimiletur in ſpecie producenti: qua ratione aurum, filius terræ non dicitur, nec cœleſtium inferiora hæc: deficit enim inter gignens, & genitum vnitas ſpecifica. *Quartum*: vt genitum & generans viuant: hinc eſt, quod ignis genitus, generantis filius dici non poſſit. *Quintum*: vt virtutem ſentiendi vtrumque formaliter vel eminenter contineat: vnde plantæ radicis filia non dicitur. *Vltimum*: vt actus ille, per quem generatur, ſit cognoſcitiuus: proinde, & ſi generatiua operatio in nobis cognoſcentis ſit; tamen quia cognitiua non eſt, cum ad vim vegetatiuā ſpectet, quæ nō eſt virtus cognitiua, ſequitur; vt nullus noſtrum, filius ſui patris proprie dicendus ſit. Solum ergo verbum lucidum, exactiſſime filius patris æterni dicendus eſt: nā, & ab eo producitur, & per modū naturæ patri in natura ſingulariſſima aſſimilatur: ſumme viuit cum patre: omnem vitæ gradum formaliter vel eminenter continet. & denique actus notialis ille, quo generatur, cognitiuus eſt. Spiritui ſancto autem, quoniam ſecunda conditio deficit, ideo filius dici non poteſt. Eſt igitur verbum de ſubſtantia patris, hoc eſt conſubſtantialis, & à patre procedens: hoc enim innuit illa præpoſitio de: quam ob cauſam, quia pater à filio non procedit; ipſum de filij ſubſtantia eſſe, dicere non licet: cum autem patris ſubſtantia præexiſtat, de qua verbum gignitur, de nihilo ergo eſſe nō potuit. Etenim, ſi ignis de ſua aliquid generaret forma, non de nihilo, ſed de ſeipſo, illud generaturum eſſe diceremus. Cæterum eſſentia diuina, forma eſt ſuppoſitorum in diuinis, quibus eſſe largitur diuinum formaliter. & primo quidem, vt ita dicam, patris perſonæ, filij deinde per modum naturæ, poſtremo ſpiritus ſancti ſuppoſito, ſiue perſonæ. hæc autem largiendi libertas, diuinæ competit eſſentiæ, non quaſi materiæ, ſed formæ locum habenti; ſane nobilior, quæ in creaturis habetur conditio, illi eſt tribuenda: formæ autem modus præſtantior eſt, vtpote non vni, ſed plurimis rebus communis: nam vna eademque anima, & genitæ eſt forma carnis, & gignendæ: materia vero ſub diuerſis non ordinatis, ſed diſparatis formis ſimul eſſe non poteſt: congrue igitur eſſentia diuina formæ comparatur, vtpote, quæ ſimul tota ſit in verbo & in dicente, in ſpiritu, & in ſpirante. Porro, quoniam cauſa materialis, ſecundum vniuerſam generis ſui latitudinem, imperfecta omnino reputatur: quippe quæ in ſuo genere ad aliquod ſimpliciter perfectum reduci non poſſit: iure ergo in eo, quod omnibus eſt modis perfectiſſimum, non eſt reponenda: ideo in Deo non ſolum materia non eſt, ſed neque etiam aliquid, quod quaſi materia reputatur. In materia profecto perfectionis eſt nihil, quin ſit imperfectioni permixtū, quod plane perfectiſſimo nequit enti conuenire. Mutatio autem, ex ſui certe ratione imperfectionem ſonat; tum quia in mutabili potentialitatem indicat; tum etiam quia concomitanter potentiæ dicit etiam imperfectionem actiuæ; vtpote quæ ad producendum cauſa indigeat concauſante. hæc autem, quoniam in Deum cadere non poſſunt: ideo generatio diuina, nec materiæ, nec quaſi materiæ eſt comparanda. Non ſic autem ſe habet generatio humana; ſed productionem atq; mutationem complectitur: productio autem ipſiuſ eſt producti, nempe compoſiti, 7. *met.* cui certe accidit, cū alicuius reuera partis compoſiti mutatione fieri. Porro mutatio, formaliter eſt rei mutabilis actus, quæ profecto de mutatione tranſit ad formam. In creaturis namq; mutatio productionem concomitatur, idque ob productiuæ imperfectionem potentiæ, quæ plane eſſe totale, productionis termino, largiri non valet. quare aliquid, quod præerat, ad aliam ipſius partem tranſmutat: atque hoc modo, compoſitum producit. Quod ſi generans, agens eſſet perfectum, non opus ſibi eſſet materia de qua, vel in quam ageret; ſed per ſe effectum producere, in qua quidem productione, mutatio non aſſet, quemadmodum, ſine ſui mutatione, Deum, vniuerſa condidiſſe dicimus. In qua plane productione, terminus productus, id eſt, mundus, per omnipotentem producentis virtutem, accepit eſſe, nulla quidem mutatione interueniente: quippe, quæ illius eſt ſolius, nempe rei mutabilis, quæ aliter nunc ſe habere poteſt, quam prius, vt 6. recitat phyſicorum liber. ſed in creatione, huiuſmodi ſuit nihil: itaque verbum diuinum, ex ſubſtantia patris, non tanquam ex materia, ſed tanquam ex forma potius genitum eſt.

Verbum non ſuit ex nihilo.

Veri filij conditiones ſunt ſex.

Filius Dei proprie filius dicitur.

De filij Dei generatione.

De ſubſtantia patris quid ſignificet.

Eſſentia diuina eſt vt forma, & non vt materia.

Eſſentia comparatur formæ.

Generatio diuina, ab humana multum differt.

Mutatio vbi inuenitur.

Agens perfectum non indiget materia.

CAP. II.

Argumenta, quibus probatur, verbum diuinum ex patris ſubſtantia, quaſi ex materia gigni.

ILlud, quod ſub vtroque generationis, extremo generanti, ſcilicet, & genito, conſiſtit; ſine dubio, materia, vel quaſi materia nuncupatur. ſed diuina eſſentia, & in generante eſt, & in genito: igitur ex ea, veluti ex materia, vel quaſi materia, lucidum Pymandri verbum, æterno quidem tempore ſaltem imaginario genitum eſt. Item, quod recipit formalem generationis terminum, materiæ officio fungitur, eſt enim veluti generationis ſubiectum: ſed eſſentia, quaſi recipit, ſubiectum generationis formalem, vtpote relationem, qui eſt vtique formalis terminus: quandoquidem genitum verbum conſtituat, atque diſtinguat. Cum igitur in eſſentia ſit relatio, quæ profecto generationis fere terminus eſſe videtur; in ipſa etiam generatio erit. Amplius, vt ſupra annotauimus, ſecundum philoſophi doctrinam, omni potentiæ quidem actiuæ, correſpondeat neceſſe eſt aliqua potentia paſſiua: fœcunditati igitur patris, actiuæ, quaſi potentiæ exiſtenti, aliqua correſpondet potentia, quaſi paſſiua, de qua verbum educitur. omne autem huiuſmodi, aut vere

eſt

De filij Dei generatione.
eſt materia, aut quaſi materiæ ſimilitudinem gerit. ſed diui-
næ hoc congruit eſſantiæ: ex ea igitur, veluti ex materia, aut
quaſi ex materia, verbum generatur. Item, ſi ignis, de ſua
quidem ſubſtantia, ignem gigneret; ad hue certe ſubſtantia
4. ignis generantis, ita in potentia eſſat ad formam ignis gene-
randi, ſicuti modo eſt aliena materia, ex qua generatur. eſ-
ſentia ergo patris, de qua filium pater generat, reſpectu ge-
narationis, inſtar materiæ ſa habere, manifeſtum aſt. Dein-
5. de, quemadmodum generare eſt prius origine filio; io diui-
nis; ita certe & generari, atque filiatio; ſunt enim generare,
& generari ſimul. Porro conſtitutiuum, prius aſt conſtituto.
io illo ergo priori, generari eratio eſſentia; non ſicut in for-
6. mali, patri, ac filio conſubſtantiali, quia filius nondum erat:
Eſſe de aliquo dupliciter dicitur. igitur ſicut in materia, quæ prior eſt origine ipſo, per eam
conſtituto. Eſſe præterea de aliquo (teſte Ambroſ.) biſariam
dicitur, aut certe materialiter, aut vero effectiua, ſeu produ-
Amb. lib. de Sp S. 3. cap. 5. ctiue. Quare, ſi filius eſt de ſubſtantia patris materialiter ha-
betur intentum: ſi vero effectiua, tunc plana duo ſequentur
abſurda, imo impoſſibilia, alterum, ſcilicet, quod eſſentia, fi-
lium generat; alterum vero, ſicut cætara creata. verbum eſſe
genitum: illa enim effectiue à Deo procedere, verum eſt.
Præſtat ergo dicere, filium de ſubſtantia patris, materialiter
magis, quam effectiua fuiſſe genitum. Adde, quodlibet for-
male ex parte patris, vicem habere principij productiui:
quare de ſubſtantia patris, cauſæ materialis circumſtantias ſo-
nare videtur: alioquin eandem certe abſurditatis foueam
aſſet incidendum; vt filium, effectiue à patre eſſe dicamus.
7. Adhuc, ſi verbum eſt de ſubſtantia, id eſt, conſubſtantiali
formali, hoc autem in patre tantum inueniatur: filij profe-
cto formale eſſe non poſſet; nam formale in patre, principi-
um dicit productiuum. Si ergo hoc modo verbum eſſet à pa-
tre; non genitum quidem, ſed creatum eſſat dicendum. ſi au-
tem in patre, & filio hoc formale ſubſtantiale inueniatur;
tunc ſane filius ex ſua propria eſſet ſubſtantia generatus. ſed
hoc eſt impoſſibile, nihil enim ſeipſum gignit, aut cauſa eſt
8. ſui eſſe. Adhuc, ſi ſubſtantia eſt formale in generante & ge-
nito, igitur generatur ipſa, acquiritur magis, quam relatio: in
generatione enim, magis formale generari dicitur. ſed quod
in natura præſupponitur, veluti materia, generari non dici-
tur: igitur diuina eſſentia in filij generatione, vt materia ſa
habet, præſupponitur enim; relatio vero vt forma etenim, ſi
Confirmatio. non eſt formalis terminus; materia ergo eſt. Conſ. patet: at-
tributalis namque proprietas, quæ in eſſe ſecundo perfectio
eſt, illi conuenire non poteſt; multo autem minus hypoſtati-
ca. Porro termino formali, per productionem, eſſe accipera
conuenit, eſſentiæ vero minime, eſt enim improducta. To-
talis præterea formalis terminus generationis, eſt eſſe geni-
tum. Quare, ſi diuina eſſet huiuſmodi, terminus eſſentia; ge-
9. nita etiam diceratur. Præterea, verbum eſt, aut de nihilo, aut
ax materia, vel quaſi materia. ſed non eſt de nihilo, neque
negatiue, neque affirmatiue, neq; originaliter. ergo de ſub-
ſtantia, vt de materia.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD primum, termino generationis producto, eſſen-
Eſſentia tenet locum forma & non materia. tia diuina nequaquam præſupponitur, velut mate-
ria, aut materiæ inſtar; ſed ſicut formale potius. quo
ſane, & generans, & genitum, conſubſtantiale ha-
bent diuinum eſſe. Non enim diuina eſſentia, his plane ter-
minis ſubditur; quorum alter, forma ſit; alter vero negatio
formæ, ſicut materia in corruptibilium generatione ſa ha-
bet: diuina ſiquidem generatio, terminum à quo negatiuum
non habet; ſed ad quem tantum poſitiuum. per ipſam certe
nihil abiicitur, aut poſitiuum, ſcilicet, vel negatiuum: imper-
fectæ animaſt generationis. Itaque cum diuina generatio, o-
mnium ſit perfectiſſima, in generante, & genito; non mate-
riæ vicem, ſed conſubſtantialis formæ, diuina obtinet eſſen-
2. tia. Ad 2. Relatio non eſt formalis generationis terminus; ſed
diuina ſane eſſentia. vt poſtea dicemos: neque in eſſentia eſt,
veluti forma in materia. verum ſi perſona eſt ibi relatiua;
tunc profecto in eſſentia eſſe dicetur, ſicut proprietas ſuppo-
ſiti eſt in natura. Porro in aliquo, vt ſuppoſitum, vel ratio-
nem ſuppoſiti eſſe, modum non infert, quo forma eſt in ma-
teria. Ad 3. In Deo potentia generandi, proprie actiua dici nõ
3. poteſt, ſed productiua potius: cui aliquod correſpondet pro-
Potentia generandi non eſt actiua. ducibile, vt terminus; ſubiecto vero, vel paſſiuo, nihil. Po-
tentia præterea actiua primi agentis, in actu creandi, paſſi-
uam non habuit correſpondentem, quum nullum tunc eſſet
paſſiuum, ſed creabile tantum, vt terminum. Ad 4. Falſum
4. aſſumit: ſi enim ignis, ſuam quidem naturam ad intra gene-
rando communicaret; de ſua certe ſubſtantia, non vt de ma- *De filij Dei generatione.*
teria, vel quaſi de materia, ſed ſicut de formali, & quidem
genito ac generanti conſubſtantiali, ignem plane gigneret,
atque vere produceret. Ad 5. Verum quidem eſt, ſecundum
communiorem dicendi vſum, illis duobus modis, eſſe de a- 5.
liquo. ſed quia modus, quo diuinum verbum à patre proce- *Modus verbi geniti eſt natura incognitus.*
dit, eſt ſingularis, & naturæ incognitus: ideo ſub illorum lege
non comprehenditur, niſi partialem aliquam conſubſtan-
tialitatem ibi eſſa dixeris: generatio ſiquidem naturalis, eſt
de imperfecto ſubſtantialiter, diuina vero de perfecta ſub-
ſtantia. Ad confirm. negatur antecedens: nam formale in
patre, reſpectu filij, rationem certa habet termini, per pro-
ductionem communicati: non enim diuina eſſentia gigni-
tur, ſed per generationem communicatur. ex quo deſtrui-
tur illa creatio, quam filio quidam attribuunt. Ad 6. Gene- 6.
rari in illo priori, eſſentiæ, vt fundamento ineſt, nec obeſt eſ-
ſentiam in illo priori, formale non eſſe ſubſtantiale genito.
& gignenti: nam eadem eſt difficultas, ſi in eſſentia, veluti in
materia filij fuerit, filio nondum exiſtente. Itaque generari
in eſſentia eſt, ſicut in formali conſubſtantiali, filium cum
ipſa filiatione conſtituente. Sed dicis, filius nondum eſt. Ne-
gatur hoc aſſumptum: etenim eſſe prius origine, ſiue vt con- *Prius origine non eſt eſſe prius & poſterius.*
ſtitutiuum, ſiue vt productiuum, non eſt prius, & poſterius
eſſe. ſed hoc magis; vnum ſcilicet eſſe productiuum, aliud
vero productum; vnum eſſe conſtitutiuum, aliud conſtitu-
tum. conſtitutiuum autem, conſtituto prius eſt; vbi conſti-
tutum aliquid eſt præter conſtitutiua, ſicut in naturalibus pa-
tet, in quibus conſtitutum, nempe compoſitum per ſe vnum
eſt aliquid, præter conſtituentia. Non ſic autem res ſe habet
in diuinis: nam filij perſona, præter eſſentiam, atque relatio-
nem, dicit nihil. quam ob cauſam, ſicut filij conſtitutiua, ſci-
licet, eſſentia, atque relatio, ſeipſis priora non ſunt; ita quoq;
filio priora non ſunt dicenda. Ad 7. Eſſentia, vt formale con-
ſubſtantiale genito, & gignenti, in vtriſque inuenitur: geni- 7.
tum enim non procedit, ſicuti, ſi materia, vel quaſi materia
aſſet. Nec obeſt illud, quod ſtudent quidam inferre, tunc ſci-
licet, de ſua eſſe filium ſubſtantia genitum: nam, quamuis
eandem cum patre eſſentiam habeat, à patre tamen, & non à
ſeipſo originem ducit. pater enim nedum conſubſtantialita-
tem; verum etiam originem dicit, atque enunciat. Ad 8. Di-
uina eſſentia non generatur, ſed communicatur, nec etiam 8.
relatio. Infers, terminus formalis in creaturis generatur, ma- *Terminus formalis in creaturis.*
teria vero per accidens. Verum quidem hoc eſt in creaturis,
vbi terminus formalis accipit nouum eſſe: non ſic autem ſa
habet eſſentia diuina, ſed eſſe terminũ communicatum; i-
circo relatio magis, quam eſſentia, generationis paſſiuæ ſimi-
litudinem habet, quippe, quæ accipit eſſe, & aliis non commu-
nicatur. Ad 9. Filius non eſt de nihilo, nec etiam de aliquo, 9.
quaſi de materia. ſed de ſubſtantia, ſicut de conſubſtantiali *Filius non eſt de nihilo.*
formali. Quare fallaciam eſſe cõſequentis dicimus, dum ſic
arguitur: Non eſt de aliquo, ſicut ex materia, vel quaſi ex ma-
teria: ergo eſt de nihilo. Verbum igitur diuinum non eſſe ex
patris ſubſtantia, veluti ex materia, clariſſimum aſt.

CAP. IV.

Eſſentia diuina, eſt formalis diuinæ generationis terminus, vt quo, filius vero, vt quod.

QVemadmodum quidditas creata, id eſſe dicitur,
quo certe aliquid aſt ens quidditatiue, idque ex ſui 1.
habet natura, quod perfectionem magis, quam im- *Quomodo perſona in diuinis dicatur vna.*
perfectionem indicat: ſicut etiam ipſa quidditas, vt-
pote humanitas, ob imperfectæ actualitatis conditionem,
diuiſibilis eſt, ſeu ad indiuidualem contrahibilis eſt pro-
prietatem à qua, & aliquam actualitatem, & vnitatem, ſiue
indiuiſibilitatem recipit: vnde fit, vt quod eſt contrahens, ſi-
ue proprietas indiuidualis, nedum formaliter indiuiduo,
ſed ipſi aliquo modo inſit naturæ: illius enim reſpectu, ad
modum potentiæ ſa habet: contrahitur namque ab illa, atq;
determinatur. Præterea, ſicut humanitas in indiuiduo eſt ali-
quis actus, & quatenus humanitas, ipſa indiuiduali proprie-
tate perfectior eſt, licet ipſa viciſſim ſit proprius actus, & ali-
quo modo actus naturæ, contrahit enim ipſam, atque deter-
minat; ita etiam, ſi ita loqui licet, Deitas in diuinis, per ſe eſt, *In quibus conueniat & differat diuina eſſentia à quidditate humana.*
qua ſane Deus, eſt Deus, & ſubſiſtens, ſiue perſona: à ſecun-
da autem quidditatis ſimilitudine diſſentit, non enim per
perſonalem proprietatem determinabilis eſt, aut aliquo
cõtrahibilis modo; hoc certe imperfectionis eſt, atq; poten-
tialitatis in natura creata, quod Deo tribui non debet. Deitas
nam-

De filij Dei generatione.

tiamque, quemadmodum ex ſe vnitatem habet; ita etiam actualitatem. proprietas ergo perſonalis, eſt actus perſonæ, non autem naturæ diuinæ, quam aliquo modo perficeret, vel informaret. Cum tertia autem ſimilitudine, quamuis aliquo modo conueniat, diſſentit tamen, & quidem plurimum: eſſentia enim formaliter eſt actus infinitus, relatio vero ex ſua formali ratione, minime. Quare, licet relatio ſit proprius actus perſonæ; eſſentiam tamen diuinam non actuat; ſicut in creaturis, indiuidualis proprietas, aliquo certe modo naturam actuat, quæ eſt actus perfectior. Sed dicet aliquis: ſi iſti duo actus, neuter eſt actus alterius, quonam modo, vnũ conſtituent. Dicen, compoſiti vnitatem, ex actus potentiæq; ratione effluere, authore philoſ. Sed perſona in diuinis: eſt ſimpliciter ſimplex; ideo compoſitionem nullo pacto ſubire poteſt, ſed eſt per ſe conſiderata, ſicut eſſentia diuina ſimpliciter ſimplex, quamuis formalis ratio vnius, nõ ſit alterius. Sed cur non conſtituunt vnum compoſitum, ſi duorum actuum formales rationes non ſint eædem, & in eandem tamen perſonam conueniant? Iu cauſa eſt, quia, cum eſſentia infinitæ virtutis ſit, quicquid poteſt eſſe cum ea, eſt idem perfecte illi. Porro perfectio identitatis, quæ formales rationes non auſert, omnem compoſitionem excludit: ideo ex his duobus, quaſi ex potentia, & actu, nullum emanat compoſitum; ſed vnum ſimpliciſſimum: vna ſiquidem ratio, eſt perfectiſſime eadem alteri. habes ergo quomodo perſona dicatur vna, ſine vlla ſui compoſitione. Sed dicet aliquis, ſi actus, eſt diſtinguere, vt dicitur *7. met.* quem ob cauſam, ſi relatio perſonam diſtinguit, non diſtinguat etiam eſſentiam? Dico, relationem eſſe actum perſonalem, perſonaliter diſtinguentem, formaliter finitum; eſſentiam vero, actum quidditatiuum, formaliter infinitum. quum igitur formaliter diſtinguantur; vnus, alterius diſtinguendi, aut contrahendi, determinandiq; officium non habet. Sed iterum percontaris, quod ſit diuinæ relationis fundamentum. fundamentum enim, relatione, prius eſſe videtur, ab ea certe perficiendum, magis quam è conuerſo, alioqui fundamento præſupponeretur. cum ergo eſſentia diuina, iſtarum ſit relationum fundamentum, illarũ profecto, quaſi materia eſſe videtur. Dico, quod creaturæ de imperfecto, ad perfectum proficiſcuntur, quia à potentia, ad actũ pergunt. ideo generationis ordo, à perfectionis ordine diſſentit: priora enim generatione, vt dicitur 9. met. ſunt poſteriora perfectione. ſed in diuinis, generationis ordo, ab ordine perfectionis nõ diſcrepat, à ſimpliciter enim perfecto, ad ſimpliciter perfectum itur: idem ergo ſimpliciter ſit perfectum, neceſſe eſt. Sane, ordo originis ad aliquod primum perfectionis reducitur, ſicut ad totalis originis primum. Quare, ſi in natura creata huiuſmodi ordo haberetur; non materia primum, quæ formæ eſſet ſubiicienda, ſed ipſa potius forma quæreretur; deinde ſuppoſitum, quod natum eſt per ipſam formam ſubſiſtere. ita etiam in diuinis agitur; in quibus ſiquidem in primo naturæ ſigno, diuina occurrit eſſentia per ſe ſubſiſtens, quod alicui naturæ creatæ competere nequit; quia nulla earum eſſe habet per ſe, niſi in ſuppoſito. hæc autem eſſentia, in ſuo quidem primo ſigno, per ſe ſubſiſtens, non eſt alicuius perfectionis receptiua: in ſecundo autem ſigno, communicatur quidem, non veluti forma, materiam informans; ſed vt quidditas, ſuppoſito, tanquam forma per eam exiſtenti. Ex hac autem diuina quidditate, ſiue eſſentia, in ſecundo ſigno exiſtente relatio pullulat quæ propter identitatem, quam habet cum diuina ſcilicet eſſentia, Deus vocatur. Ex quo patet, diuinam eſſentiam, iſtarum fundamentum relationum eſſe, non quidem potentiale, ſed formale magis: in quo profecto fundamento, non par informationem; ſed ſicut res, quæ naturæ per ſe iniunt, aut per ſe in natura ſubſiſtunt, relationes, atque formæ huiuſmodi, ſubſiſtendi habent naturam. Itaque eſſentia diuina, reſpectu fundamenti, non potentiæ, ſed formæ habet naturam. Nam, ſicut natura, ſuppoſito comitatur, ita (vt ſic loquar) eſſentia, relationi, ob quam, relatio ſubſiſtens, eſt Deus: & cum in perſona ambæ planæ ſint; neutra tamen eſt forma, alterã informans; ſed ſunt perfectæ idem, licet non formaliter. Quæ tamen autem hoc modo ſe habent, relatio, diuinæ eſſentiæ terminus formalis, vtpote in ipſa receptus, nullo modo eſſe poteſt: eſſentia vero, quoniam eſt formalis generationis terminus, ob quam, relatio, & eſt, & Deus eſt, ſine dubio, relationis forma appellanda eſt. Sed dubitabit aliquis, terminus generationis formalis cõmunicatur: præſupponit ergo illud, cui eſt communicandus. ſed diuina eſſentia, relationem nequaquam præſupponit, ſed è conuerſo potius: non ergo relationi communicatur: imo relatio, eſſentiæ communicatur: ſicq; ita relatio productionis eſt formalis terminus, eſſentia vero, materialis. Dico, id, quod communicatur, quatenus productio eſt, communicatur, non opus habere, illud præſupponere, cui eſt communicandum, neque è conuerſo: nam communicatio huiuſmodi, rei iam exiſtenti, non communicatur, veluti in alteratione fieri videmus, quam ſine res alterabilis præcedit. ſed rei profecto ſimul exiſtenti, quam, nec communicatio, nec res communicabilis, natura præcedit, niſi perfectionis prioritate, quatenus, ſcilicet eſſentia eſt formaliter infinita, relatio vero, minime, ſed identice.

Eſſentia, & relatio, conſtituunt perſonam ſine compoſitione.

Ariſt. 7. & 8. met. c. vlt.

2. *Relatio diſtinguit perſonam, ſed non eſſentiam.*

3. *Fundamentum relationis diuinæ.*

Quid ſit eſſentia in primo ſigno, & ſecundo.

Eſſentia communicatur, vt quidditas.

Obiectio.

4. *Quomodo diuina eſſentia, relationi communicetur.*

CAP. V.

Rationes, quibus oſtenditur, diuinam eſſentiam eſſe formalem terminum generationis diuinæ.

NOtì præſtatur, ſeu communicatur, per generationem forma ſimplex, alicui producto, niſi illi formalis extiterit, illius productionis terminus. ſed eſſentia diuina, eſt forma ſimpliciſſima, quæ filio per generationem communicatur, vt D. Ioann ait: *Quod dedit mihi pater, maius eſt omnibus*: infinitum enim ſit neceſſe eſt, quod omnia ſua magnitudine vincit: proinde Auguſt. & in eundem Ioannis locum. *Filio, inquit, eſſentiam præſtat pater, ſine vlla initio temporis, ſine vlla mutabilitate naturæ*: ergo ipſa eſt terminus formalis diuinæ generationis. Patet etiam ratione: nulla enim entitas, formaliter, ſimpliciterque termino productionis formali, perfectior, productione haberi poteſt: ſed eſſentia diuina, formaliter eſt infinita; non autem ipſa relatio. Si ergo relatio, diuinæ eſſet generationis terminus: perſona plane filij, per generationem, diuinam non haberet eſſentiam: atque ita Deus non eſſet dicendus, quod impiũ eſt, aſſerere velle. Amplius, natura, eſt terminus formalis generationis, in rebus creatis, non autem indiuidualis proprietas; *generatio* enim, vt dicitur 2. *phyſ.* *eſt via ad naturam*, hoc eſt, ad formam. ſed relatio non eſt natura diuina, ſed eſſentia; nam tria ſuppoſita, eiuſdem ſunt naturæ, non eiuſdem nihilominus relationis: eſſentia igitur diuina, eſt terminus formalis. Adde, quod ſi diuinæ generationis terminus formalis, eſſet relatio; tunc plane generatio, non ad ſubſtantiam, ſed ad aliquid, eſſet terminanda, quod falſum eſt. Si præterea, formalis generationis terminus, eſſet relatio; diuina generatio non eſſet vniuoca: eiuſdem ſane non eſt generis in generante, & genito, quod profecto abſurdiſſimum eſt. Item, illud eſt alicuius productionis formalis terminus, quod per productionem primo eſt in producto: ſed eſſentia diuina, eſt prima filij perfectio: igitur illius eſt formalis generationis terminus. Bene, ille eſt terminus generationis actiuæ, in quo quidem generatio paſſiue fundatur: ſed hæc, abſque dubio, eſt diuina eſſentia: igitur ipſa eſt generationis terminus: productio certe ſuppoſiti ſubſtantialis, terminatur ad ſubſtantiam. Adhuc, quod communicatur filio à patre, diuinæ eſt generationis terminus: ſed eſſentia, non relatio communicatur: relatio enim in diuinis, ſaltem ipſa filiatio eſt proprietas perſonalis, quæ generationis terminus eſſe non poteſt, alioqui productio non eſſet vniuoca: igitur eſſentia, diuinæ eſt generationis terminus formalis, totalis vero eſt ipſum ſuppoſitum genitum, quod plane, relatione poſterius eſſe non poteſt. neceſſe autem eſt, præter terminum generationis totalem, formalem etiam ſtatuere; nam omnis habitudo, extremis poſterior eſt: ſed generatio actiua, filij perſona, poſterior eſſe non poteſt: igitur neceſſario, terminus formalis eſt addendus, qui natura, productione prior ſit, ſiue originis prioritate. in hominis enim generatione, anima, natura prius creatur, quam infunditur, nam prius eſt eſſe, quam ineſſe. Itaque cum perſona filij non ſit terminus, quo quid eſt, quod generatur: neque filiatio, cum ſit relatio: nulla autem relatio eſt terminus per ſe, eſſentia ergo terminus eſt: in filio enim, non niſi eſſentia eſt, & relatio.

1.

Ioan. 10.

Aug. 5. de Trin. c. 16. & 78.

Quomodo pater communicat eſſentiam filio.

2.

3.

4.

5.

5. Phyſ. com. 10.

CAP. VI.

Argumenta contrariæ opinionis.

OMnis terminus quo generationis, vt dicit Commentator 7. met. com. 31 & 2. phyſ. com. 14. per generationem accipit eſſe: Generatio, inquit, eſt via ad hoc, quod forma fiat. ſed eſſentia diuina eſſe non accipit: igitur diuina eſſe nequit generationis terminus. Item, omnis productionis terminus, productione poſterior eſt. ſed eſſentia diuina, non eſt poſterior generatione: generationis ergo non eſt formalis terminus. Amplius, vbi ex vno aliud generatur: id certe, in

1.

2.

3.

quo

De filij Dei generatione.

quo generans, & genitum conueniunt, illorum eſt ſubiectū, & non terminus. ſed diuina eſſentia, & genito communis eſt, & gignenti: non ergo poteſt eſſe generationis terminus formalis. Illud præterea, quod producitur; ob formalem
4. productionis terminum, eſſe accipere dicitur. ipſe ergo terminus, ad eſſe accipiendum, maiorem habet aptitudinem:
5. nam propter quod vnumquodque, & illud magis. Item, quod generatione prius eſt, ipſius terminus ad quem, nequaquam eſſe poteſt. ſed eſſentia, eſt abſolutum, quod profecto relatiuo prius eſt, Ergo &c. maior autem authoritate Commentatoris. 1. cœli com. 132. & in lib. de ſubſtantia orbis cap. 1. confirmatur: Dimenſiones, inquit, non generantur; quia eædem, quæ erant in corrupto, manent in genito. Ani-
6. ma præterea, neque eſſe formalis nutritionis terminus, quia ſcilicet præeſt in nutrito: nec formalis terminus reſurrectionis, quia præſiſtit reſurrectioni. quam ob rem, ſi anima prius crearetur, deinde materia, quam eſſet informatura, cum prius extiterit, illius certe materiæ, atque productionis, non eſſet formalis terminus. Adde, quod eſſentia, eſt generationis principium: à termino ergo formali generationis ipſius geniti, diſtinguitur. Ex his igitur, atque ſimilibus patet, diuinam eſſentiam, non eſſe formalem diuinæ generationis terminum.

CAP. VII.

Soluuntur contrariæ opinionis argumenta.

1. AD primum, verum quidem eſt, terminum totalem in diuinis, per productionem accipere eſſe ſimpliciter: non autem formalem terminum, nempe diuinam eſſentiam; ſed eſſe tantum in ſuppoſito. Eſſentia enim diuina à formis materialibus bifariam diſſentit: primo quidem, quia per ſe ſubſiſtit, formæ autem materiales, minime, quam ob cauſam eius, in quo ſunt, aliquid præſupponunt, à quo reuera, virtutem habeant ſubſiſtendi. Eſſentia præterea diuina, eſt ſuum eſſe: formæ vero materiales ab alio ipſorum eſſe recipiunt, quod diuinæ competere nullo modo eſſentiæ poteſt. Quare maior in formis, quæ ſunt ſuū eſſe, falſa eſt, cuiuſmodi eſt diuina eſſentia: ſufficit enim, productionis termino formali, producto communicari, at-

Eſſentia diuina diſſentit ab aliis formis.

2. que per illum, aſſimilari, producenti. Ad 2. maior vera eſt in diuinis de termino totali, non autem de termino formali. Ad
3. 3. maior vera eſt, vbi vnum, ex alio, velut ex tranſeunte materia generatur: non autem vbi vnum generetur ex alio, ſicut ex vniuoco producente. ibi enim vniuoca communis eſt natura, quæ non generatur, ſed per generationem communicatur. Ad 4. negatur conſequentia. nam illa philoſophi ſententia non tenet in cauſis æquiuocis, quæ denominatio-
4. nem non recipiunt. Vnde non valet: concluſio ſcitur propter principia: igitur principia ſunt magis ſcita. Ita certe, formalis terminus interdum non accipit eſſe: ideoque non ſequitur quod magis accipiat eſſe. Quotieſcunque enim fuerit aliqua diſpoſitio, quæ magis ac minus recipit, cauſam formaliter denominans, atque cauſatum, competit autem cauſato, propter cauſam; propriusque abſque dubio, ſimpliciterque de cauſa dicitur, poſterius vero, & ſecundum quid, de cauſato. Quam ob cauſam Commentator 8. phy. com. 77. inquit: Horum autem de quibus nomen dicitur ſecundum prius, & poſterius, & ſimpliciter, & ſecundum denominationem, illud, de quo dicitur prius, eſt cauſa eius, de quo dicitur poſterius. Et 7. met. com. 3. Eſt inquit, declaratum, quod cum plura communicant in eodem nomine, & quoddam dignius quibuſdam: illud, quod eſt dignius illo nomine. ſit cauſa ceterorum, & diſpoſitio illorum in illo nomine. ſed hæc in diuinæ eſſentia, quia magis, minuſque non ſuſcipit, locum ha-
5. bere non poſſunt: Ergo. Ad 5. maior eſt falſa, in forma, quæ eſt ſuum eſſe: non enim eſt inconueniens, viæ, quæ per metaphoram, ita nominatur, terminum præexiſtere. Præterea, ſi in ſubiecto generationis, vtpote in materia, præexiſtit; maior quidem eſt vera, ſed minor falſa. Quod ſiquidem hoc modo præexiſtit, producto, ex productionis virtute cōmunicatur. Sed diuina eſſētia ob ſuā ſimplicitatē, immutabilitatēq;, ita ſe habere non poteſt. Secus autem eſt, ſi aliquid in generante præextiterit: ſic enim maior eſt falſa, minor vero vera.

Ad Comment.

Ad illud autem commentatoris dicimus, dimenſiones, non eſſe ſuum eſſe, atque in generatione, vſque ad materiam primam, reſolutionem fieri. Ad illud, quod de anima adducitur, negatur antecedens: nullus ſane alius terminus formalis nutritionis datur, niſi anima, quæ eſt ſola forma ſubſtantialis in nutrito. Pari quoque facilitate, negatur 3. confirmatio, nam reſurrectio non eſt generatio; partim quidem, quia genitum reſurrectioni præfuit; partim vero, quia non aliquā ſequitur alterationem, materiæ diſpoſitionem ad animam recipiendam. Ad 4. confirmationem, dico: ſi illud, in rerum natura inueniri poſſet; anima nihilominus, creationis materiæ, eſſet formalis terminus: quatenus ſcilicet eſſet formalis terminus compoſiti, ex materia nouiter creata, & ex præexiſtente forma, reſultantis. Ad 5. confirmationem, conſequentia quoque veluti falſa abiicitur: etenim, principium quo, & id, quod eſt ab ipſo, realiter diſtinguendē nequaquam ſunt.

Reſurrectio non eſt generatio.

De filij Dei generatione.

CAP. VIII.

Argumenta, quæ probare conantur, verbum diuinum non eſſe genitum ex patris ſubſtantia.

SI pater de ſeipſo filium gignit: igitur eſſentia generat, quod falſum eſt. tenet conſequentia: id enim de quo aliquid generatur, eſt principium geniti: ſed pater generat filium, de ſua ſubſtantia: ergo, ſubſtantia patris, eſt principium filii, non quidem materiale, vt 1.
dictum eſt: effectiuum igitur erit filii principium. Adde adhuc aliud abſurdum, nempe patrem, filium quoque dici 2.
poſſe: etenim ſi id, de quo aliquid generatur, permanſerit in generatione idem, eiuſdem quod generatur, prædicationem eſſet ſuſcepturum. Alterum ergo duorum neceſſario ſequetur; aut ſcilicet patrem non manſurum in filio; aut filium eſſe appellandum: ſed vtrumque falſiſſimum eſſe, conſtat: ergo &c. Item, tres perſonæ non ſunt ex eadem eſſentia, filius 3.
ergo non eſt de ſubſtantia patris. Antecedens eſt Auguſtini dicentis: Non eſt aliud perſona, & eſſentia. 7. de Trinitate, cap. 11. & 12. ideo tres perſonas, ex eadem ſubſtantia non dicimus: ſed perſona filij, non eſt aliud ab eſſentia: igitur non eſt de ſubſtantia patris. Amplius, ſi iſta eſt vera. filius eſt de 4.
ſubſtantia patris, hæc quoque erit vera, filius, eſt eſſentiæ filius: ſed iſta eſt falſa: nam propter genitiui conſtructionem, eſſentiam profecto, filium generare, aliquis dicere poſſet. Prior ergo propoſitio falſa eſt. Non minorem certe diſtinctionem ſecunda, quam prima importare videtur propoſitio: alioqui eadem ratione, patrem eſſe de ſubſtantia patris, 5.
diceremus. Item, illa propoſitio, de, aut identitatem dicit, aut diuerſitatem. ſi identitatem quidem, cum eſſentiæ diuinæ ſit ſumma identitas: tunc plane ſequeretur vere poſſe dici, ſubſtantiam eſſe de ſubſtantia, quod negant Theologi. Si vero, diuerſitatem, maior emergeret falſitas, vt filij ſubſtantiam, à patris ſubſtantia, diſcretam atque ſeparatam eſſe diceremus: atque ita, ſecundum diuinam eſſentiam, patre eſſe minorem.

CAP. IX.

Soluuntur argumenta.

AD 2. In diuina generatione, hæc præpoſitio, de, conſubſtantialitatem, non materiale principiū ſignificat: 2.
quod enim de materia producitur, per illius ſit tranſmutationem, de quo in aliam producitur formam. ſed diuinæ eſſentiæ non eſt tranſmutabilis, nec alterius formæ ſuſceptiua: ideo non ſequitur, quod pater, filius dici poſſit. Ad primum, filius eſt de ſubſtantia patris, quod certe, & naturæ conſubſtantialitatem, & filij originem à patre ma- 1.
nantem ſignificat. ex quo conſequentiam falſam eſſe, manifeſte patet. Ad 3. Auguſtinus accipit ibi ſubſtantiam pro ſup- 3.
poſito, vt ipſemet ibidem proſequitur. Præterea non ſequitur, filius non eſt de eſſentia, ergo non eſt de eſſentia patris. nam in ſecunda, & conſubſtantialitatis, & originis ordo oſtenditur: in prima vero, nihil ponitur, quod originem demonſtret. quare ex vſu, textuque ſermonis, filium eſſe de eſſentia, idem eſt, ac ſi diceremus, filium eſſe ex materia. Ad 4. 4.
negatur conſequentia: ſiquidem in antecedente, relatio inter filium, & eſſentiam, tanquam ad ſuum correlatiuum, eſſe manifeſtetur: in conſequente vero, inter patrem & filium, conſubſtantialitas, & origo. quā ob cauſam, hæc præpoſitio, filius eſſentiæ, ſubſtātiæ diſtinctionē generantis à genito indicat: iſta eſt, de ſubſtantia patris, diſtinctionem perſonarum; quando ergo dicitur: filius eſt de ſubſtantia; conſubſtantialitatem; cum vero additur, patris; originis proceſſionem, oſtendit. Ad 5. neque diuerſitatem dicere, neque iden- 5.
titatem, ſed conſubſtantialitatem, cum originis habitudine, affirmamus.

QVAESTIO

De filij Dei generatione.

QVÆSTIONIS SEPTIMÆ CAP. I.

Verbi diuini generatio eſt æterna.

1. *In creaturis non poteſt eſſe generatio æterna.*

IN creaturis haberi non poteſt generatio æterne, quia nimirum abſque mutatione ille fieri nequit: cui plane neceſſe eſt, ipſius terminos correſpondere, nempe eſſe, poſt non eſſe. Diuina vero generatio, quoniam mutationem ignorat intra illorum limites terminorum nō concluditur, hec de cauſa, æterna eſt, neq; initium habens, neque finem dierum.
2. Amplius, agens omnino ſufficiens, à nullo ſcilicet dependens, producensque per naturæ modum, coæuam reuera ſibi habet productionem, productumque perfectum, præſertim, ſi in agendo, motu non indigeat. hæc autem omnia, quoniam patri in diuinis optime perfectiſſimeque conueniunt; abſque dubio, æterna certe generatione, filium genuit omnibus modis perfectum. ipſe quippe agens ſufficiens eſt, per modum naturæ agens, in filio producendo: motuque non indigens in illius productione. quod ſi productionem ſuam non produceret, in cauſa profecto eſſet, aut quia poteſtatem haberet agendi, & non agendi: vel ſi determinaſſet ſe ad agendum, ab aliquo tamen præpeditus, agere non potuiſſet; quæ ſane duo ſecum habent abſurda: alterum quidem in generatione filii, alterius auxilio atque dependentia, Deo opus eſſe: alterum vero, filium per motum gignere. His igitur excluſis expulſiſque, iam apparet, quoad humanæ poſſibile eſt infirmitati, patrem in diuinis, agens eſſe perfectiſſimum, ſuumque filium per modum naturæ genuiſſe, cui ſine motu ſuam naturam communicauit. Si ignis, inquit Auguſt. eſſet æternus, ſplendorem ſibi coæuum atque coæternum haberet: ſane, quoties in aliquo reperitur ratio communioris alicuius, minusq; communis inuenitur: quicquid certe per ſe rationem communioris ſequitur; eandem profecto ſequetur; vbi abſque ratione minus communis inuenitur. Exempli gratia: ſi in creatura ratio cōcurrat, naturaliter cauſantis, atq; ratio naturaliter producentis: quicquid plane reſpectu huius communioris, quod eſt naturaliter producere, creaturam ſequitur; eam etiam, vbi abſque cauſatione naturaliter, ſeu naturali habetur, indubie ſequetur. Ignis autem non vt producens, ſed vt cauſans, naturaliter ſplendorem gignit: nam ſi per impoſſibile illum non cauſaret, ſed produceret; ita quod ſplendor eiuſdem eſſet naturæ cum igne, non minus propria coæuitas ſequeretur geniti ſplendoris. Cum ergo in diuinis vera ſit ratio producentis naturaliter, abſque ratione naturaliter cauſantis; productum ſibi habet veriſſime coæternum, atque coæuum.

Aug. 6. Trin. c. 1. & 2. Si ignis eſſet æternus ſplendor eſſet æternus.

3. Amplius: in ſucceſſiuorum generatione, ad illorum perfectionem pertinet eſſe, dum fiunt: ad imperfectionem vero, in fluxu partis poſt partem, eſſe habere. Porro in generatione permanentium, manere perfectionis eſt; non eſſe vero, dum fiunt, imperfectionis: ſpectat enim ad imperfectionem facientis; nam ſi perfectum eſſet agens, coæuum ſibi productum gigneret: producti quoque imperfectionem denotat, quod eſſe, poſt non eſſe acceperit. Ex his igitur, quæ in creaturis, perfectionis, imperfectionisque eſſe videntur, remotis quidem imperfectis conditionibus, perfectas vero ad vnum aliquod cogendo; illud plane generatione, naturaq; perfectiſſime genitum dicendum eſt, quod ſemper gignitur, ſemperque manet, in (nunc) æternitatis, nec vllam capit temporis, aut naturæ viciſſitudinem.
4. Amplius: ſi filius non eſt æternus, nec generatio quidem: igitur non tantum filius, Deus appellandus non eſt; ſed nec etiam pater. De filio autem dubium non eſt, quin poſt non eſſe, acceperit eſſe, ſi ab æterno non fuerit genitus: omne autem huiuſmodi eſſe, & non eſſe poteſt: quod plane Deo congruere non valet. Idem quoque de patre eſſet ſentiendum; quippe, qui de nouo pater fieret, adueniretque ei paternitas, relatio realis ad filium; atque ita immutationi eſſet ſubiiciendus, quod Dei naturæ non conuenit.
5. Quemadmodum præterea patris ſubſtantia eſt, ex qua filius generatur; ita quoque filius eſt æternus. valet conſequentia: alioqui, patris ſubſtantia, ſui quidem reſpectu neceſſaria, filii vero minime eſſet: atque ita vna, eademque patris ſubſtantia, & neceſſaria, & non neceſſaria diceretur, quod eſt falſum.
6. Amplius: diuina generatio, omnium eſt generationum perfectiſſima: nullam ergo poteſt imperfectionis nouitatē admittere, tū in genito, tū etiā in generāte: quorū enim eſt idē eſſe, eorum plane eſt eadem duratio. ſed patris & filii eſt idem eſſe exiſtentiæ, licet non ſubſiſtentiæ: eorum ergo eſt eadem duratio. Cum autem pater ſit æternus, & filius quoque æternus, ex conſequenti, æterne erit generatio: perfecta ſiquidem eſt huiuſmodi generatio, non expectans terminum, ſicut corruptibilium generationes, in quibus, quod ſemper naſcitur, nunquam natum eſt, authore Auguſtino 83. quæſt. quæſt. 3. netiones habet enim moram. Item: ſi filius eſt ſapientia, virtus, & idea patris, ſine his autem pater nunquam extitit; filius igitur ſemper fuit. etenim, ſi intelligere, coæternum ſit menti paternæ; de non intelligente namque ad actum intelligendi, Deum conuerſum fuiſſe, impium eſt aſſerere: ſuum ergo intelligere, æternum eſt. ſed verbum lucidum, eſt coæternum menti intelligenti, vtpote illius partus æternus: verbum igitur diuinum æternum eſſe, clariſſime patet. 7.

CAP. II.

Argumenta, quod verbi diuini generatio non ſit æterna.

QVod habet principium durationis, non eſt æternum: implicat enim principium habere durationis, & æternum eſſe: ſed filius ſuæ habet durationis principium, quippe, qui habet principium ſui eſſe; non ergo eſt æterna, nec eius per conſequens generatio. 1.
Item, ſi filii generatio eſt æterna, ergo ſemper generatur, & per conſequens, nunquam eſt genitus; & ita nunquam eſt filius. 2.
Quod ſemper naſcitur, inquit Auguſt. 83. *quæſt. nunquam eſt natum*: quod nunquam natum eſt, nunquam eſt filius.
Amplius ſicut ſe habet corruptio ad non eſſe; ita generatio ad eſſe. ſed omne quod corrumpitur, habet non eſſe, poſt eſſe: igitur omne quod generatur, habet eſſe poſt non eſſe: atque ita non eſt æternum. 3.
Item: principium eſt prius principiato: igitur pater prior eſt filio, non quidem natura, cum vna eademque ſit amborum: duratione ergo. Sane, vbi eſt idem eſſe; atque duratio: ſi aliquid eſt principium eſſe, durationis quoque erit. ſed pater eſt principium eſſe filij; quia principium deitatis (authore Auguſt.) principium igitur eſt durationis filii. ex quo patet, filium non eſſe æternum. 4.

Aug. 4. Trin. c. 17.

Adhæc: ſi duo quædem menſurentur tempore, & vnum ab altero generetur. generans profecto tempore prius eſt genito. Quare cum pater & filius, æternitate menſurentur, & de patre filius generetur, pater ergo prior eſt filio æternitate, & per conſequens duratione. 5.
Item, *Arius*, 12. generationis modos aſſignat. Primus quidem modus eſt, lineæ fluxus à puncto, in quo plane ſimplicitatis deeſt æqualitas. Secundus vero eſt, emiſſio radiorum à ſole, vbi naturæ æqualitas deficit. Tertii ordinis, eſt characteris impreſſio, vbi deeſt cōſubſtantialitas, ponitur q; efficientia. Quarti modi, eſt bonæ voluntatis immiſſio à Deo, in quo nō adeſt conſubſtantialitas. Quintus modus, eſt ſecundū accidentis exitū à ſubſtātia; ſed accidenti nō adeſt ſubſiſtentia. In ſexto modo, ſpeciei à materia cōtinetur abſtractio, ſicuti ſenſus ſpeciē accipit à ſenſibili, ſed hic deficit ſpiritualis ſimplicitatis æqualitas. Ad ſeptimū modū, pertinet voluntatis excitatio à cogitatione, quæ certe tēporalis eſt. Octauus modus in transfiguratione numeratur, vtpote, ſi ex ære fiat imago, quæ profecto materialis eſt. Noni modi, eſt motus à mouente; ſed effectum indicat à cauſa procedentem. Decimus, ſpecierum eductionem à genere complectitur, qui vtique diuinis non congruit: nam pater non prædicatur de filio, ſicut genus de ſpecie. Vndecimus, ideationem dicit, vt opus exterius ab eo, quod menti inſidet. Duodecimus, ad animalium genituram ſpectat: in quequidem prius eſt, atque poſterius, ſecundum tempus. Itaque ſi filius Dei in aliquo iſtorum modorum generationis ordine continetur, patri in diuinitatis æqualitate non eſt conferendus: ſin vero alium habet peculiarem, hunc natura modum ignorauit: quæ nos tantum modos, veluti ſibi familiares habere conſueuit. 6.

Arii poſitio. Duodecim modi generationis.

Denique: omne quod eſt ex altero, habet principiū: ſed nullū æternū habet principiū. ergo filius nō eſt æternus. 7.
Itē: filius à patre genitus, aut ſemper generatur, aut eſt dare aliq; ſuæ generationis inſtans: ſi ſemper generetur, dū ſic eſt in generari; imperfectus vtiq; ſemper erit, quēadmodū in ſucceſſiuis patet, quæ ſunt ſemper in fieri, vt tēpus, & motus: ſi vero aliquod inſtans diuinæ generationis detur: ante illud ergo inſtans, filius non erat. ex quo patet in diuinis, filii generationem non eſſe æternam. 8.

CAPVT. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum: ſi principium, originem dicat, atque initium, ita vt ſit ſenſus: pater eſt principium originatiuum, & eſſe filij & durationis. Maior eſt falſa: æternitati enim non repugnat huiuſmodi principium. Quod ſi principium intelligatur, velut inſtans, quod eſt principium temporis, filij generationi tribui non poteſt, cum 1.

æter-

De filij Dei generatione.

æternitatis maieſtatem ſuſcipere nequeat. Ad 2. Auguſt. de animalium generatione loquitur, in qua non ſimul conſiſtunt naſci, & natum: ſi ergo iuxta animantium genituram, filii generatio intelligatur; dubium non eſt, non debere dici, filium ſemper generari; ne id, quod in creaturis imperfectionis eſt, Deo ſit tribuendum: præſtat ergo dicere, filium ſemper genitum eſſe, quam filium ſemper generari. Etenim, cum dicitur, ſemper generatur, eſſe ſemper accipere indicat. Cum vero ſemper genitus, à generante, eſſe demonſtrat ſemper habere verum, atque perfectum.

Filium ſemper genitum melius dicitur quam quod ſemper generatur.

3\. Ad 3. antecedens verum eſt de generatione, quæ mutatio fit, & à non eſſe, ad eſſe progreditur: ſed generatio diuina non habet terminum, à quo negatiuum, ideo mutationi non ſubiicitur,

4\. nec eſſe, poſt non eſſe accipere poteſt. Ad 4. Pater, quatenus eſt pater, eſt principium filii; & ipſo quidem filio, non

5\. natura, aut duratione, ſed origine prior. Ad 5. quando genitum, per motum à generante procedit; tunc plane genitum, tempore poſterius eſt, ipſo generante; quia nimirum motus res ſucceſſiua eſt, & tempus ſimiliter: at ſi generatio fiat in inſtanti, genitumque non per mutationem, motumne procedat; non opus eſt certe generante, aliqua duratione eſſe poſterius. Porro diuina generatio eſt in inſtanti æternitatis: quod ſane inſtans, quoniam permanens eſt genitum, vt natura, aut duratione; poſterius ſit generante fieri non

6\. poteſt. Ad 6. nullus modus, authore *Auguſt. de verbis domini*, proceſſionis alicuius, perfecte diuinam repræſentat generationem: ex multis enim modis ſimilitudinem colligere oportet; vt quod ex vno deeſt, aliquo modo ſuppleatur ex altero: vnde coæternum patri eſſe filium, ſplendoris ortus à ſole nobis indicat. impaſſibilem vero eiuſdem natiuitatem, verbi generatio: conſubſtantialitatem autem, filii nomen inſinuat. Ex his autem modis, clarior eſt, atque lucidior, verbi ab intellectu proceſſio: verbum enim, eo, à quo procedit, poſterius eſſe nequit; niſi profecto illius fuerit intellectus, qui de potentia in actum proficiſcitur, quod certe diuino

Plurimi modi ſunt neceſſarii ad ... candam verbi generationem.

7\. intellectui minime conuenit. Ad 7. æternitas non admittit

8\. durationis principium, ſed originis tantum. Ad 8. in æternitate, ipſum indiuiſibile ſemper permanet, in quo filius naſcitur, vel vt rectius dicam, ſemper eſt natus; nam ſemper æternitatis ſignat permanentiam: natus vero, perfectionem geniti. Filii ergo Dei generatio eſt æterna.

CAP. IV.

Diuina generatio, realem geniti à gignente diſtinctionem indicat.

1\. QVicquid largitur alicui eſſe ſimpliciter: oportet prius eſſe, illudque præcedere, cui ſimplex eſſe communicare debet: ſed generans dat genito eſſe ſimpliciter; generatio n. eſt ad eſſe ſimpliciter: generans ergo, nō

2\. eſt ipſum genitū realiter. Amplius, relatiua realia, quatenus ſunt relatiua, realiter ad inuicem ſeparantur; ſed generans & genitū in diuinis, ſunt relatiua realia, vtpote oppoſitis diſtincta relationibus; pater ergo & filius in diuinis, realem inter ſe diſtinctionem habent. Adhuc: omne, quod ad ſui ſimi-

3\. litudinem aliquid gignit, ab eo plane ſeparatur: nam nihil ita ſibi aſſimilat, quin ab ipſo diſtinguatur. ſed generatio diuina, & ſi natura patri ſimilem filium gignat, manent tamen hypoſtaſum, ſeu perſonarum proprietate diſtincti: realiter igitur ab inuicem ſecernuntur. Præterea, omne productum

4\. in diuinis eſt ſubſiſtens; nullum enim ibi accidens inuenitur, quod inhæreat ſubſiſtenti: ſed filius in diuinis eſt productus realiterque diſtinctus: ſubſiſtit igitur in natura intellectuali, & ex conſequenti in perſona. Quare à patre realiter diſtinguantur, neceſſe eſt.

CAP. V.

Argumenta contraria.

1\. QVemadmodum idem poteſt eſſe mouens, & motum, vt patet in voluntate, quæ eſt mouens, & mota; ita quoque idem eſſe poteſt, & producens, & productum, generans, & genitum. Generatio ergo actiua, atque paſſiua, eidem poſſunt ſuppoſito conuenire: nulla ergo inter ipſas erit realis diſtinctio. Item,

2\. ſicut diuina eſſentia, ob ſuæ infinitatis amplitudinem, vllis nequit terminis concludi; ſed tribus communis eſt perſonis; ita ſane, quæcunque relatio in diuinis, quoniam eſt infinita, cum à diuina eſſentia realiter non diſtinguatur, illimitata eſt, atque eidem ſuppoſito indifferenter conuenire

3\. poteſt. Amplius, in quo perfectiſſima eſt generatio; in eo certe nulla debet eſſe diſtinctio; quod enim eſt ſumme perfectum, eſt maxime vnum; quia diſtinctio imperfectionem dicit, maxime vero vnum, nullam diſtinctionem admittit: ſed in deo eſt perfectiſſima generatio: igitur nulla in eo inueniri poteſt realis diſtinctio. Præterea, non pluris facienda

De filij Dei generatione.

eſt in diuinis diſtinctio, quam mutatio: ſed generatio diuina ſit ſine mutatione: igitur ſine diſtinctione. 4.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD 1. negatur conſeq. generans enim dat genito in actu primo eſſe, & ſimpliciter quidem; nihil autem ſeipſum in actu primo continet alioqui ſibi ipſi præſupponeretur, atque ſeipſo prius eſſet. Porro mouere aliquid, non in primo, ſed in ſecundo actu, eſſe lergitur; hoc ergo ſane modo, actus primus, virtualiter certe ſecundum continere valet: non igitur eſt ſimile, quod ſi aliquid ſeipſum mouere queat, ſeipſum etiam poſſit producere. moti præterea, & mouentis relationes, non ſunt formaliter oppoſitæ, ſicut producentis, & producti, quæ plane nequeunt eidē ineſſe, præſertim ſi productū ſubſtantia extiterit, in genere ſubſtantiæ per ſe ſubſiſtens, non inhærens producenti. 1.

Ad 2. negatur ſimilitudo: etenim relatio ex ſe nō eſt infinita; ſiue, vt aliis verbis vtar, non eſt formaliter infinita; ideoque non indifferenter eſt omnibus communicabilis. Quod ſi quis naturaliter eſſe infinitam dixerit, ex hoc tamen dicere non audebit, eſſe omnibus communicabilem. Ad 3. generatio non vnitatem generantis cum genito; ſed ſimilitudinem aliquam oſtendit, quæ ſine profecto diſtinctione conſiſtere nequit. Cum igitur perfectiſſima ſit diuina generatio & optimam, ſummamque ſimilitudinem, & minimam, ſed realem diſtinctionem habet. Ad 4. generatio communiter accepta, à mutatione quidem abſtrahit; non autem à generantis & geniti diſtinctione: non ergo eſt ſimile, generatio diuina ſit ſine mutatione; igitur ſine diſtinctione. 2. 3. 4.

QVÆSTIONIS OCTAVÆ CAP. I.

Verbum lucidum, eſt imago Dei inuiſibilis.

DIuini germinis ſubſtantiam, balbucientes hactenus perſcrutati ſumus, eiuſdem modo pulchritudinem inquiramus. germen enim, nedum parentis ſubſtantiam, naturamque præſeferre ſatagit; ſed & pulchritudinem; ſed & ſimilitudinem; ſed & producentis imaginem. Eſt autem Pymandri verbum, imago dei inuiſibilis, authore Paulo, character, *ſeu figura ſubſtantiæ ipſius*: totam ſcilicet in ſe habens Pymandri ſubſtantiam. Etenim genuinus quidem filius, non ſolum parentis naturæ, morumque qualitates; verum etiam viuam paterni ſigilli effigiem, vultusque ſimulacrum prætendit: *Qui videt me*, inquit, *vidit & patrem meum*; illius ego ſimilitudinem gero; pater ſiquidem in me eſt, & ego in patre. Cæterum imago in diuinis, vno modo, id eſſe dicitur: ad cuius typum, ſimilitudinemque aliquid producitur. hoc autem modo, tribus eſt communis perſonis. proinde ait Moyſes: *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram.* alio modo, productum in eadem naturæ ſubſtantia, ſecundum Græcorum ſententiam, imago in diuinis appellatur: Latini vero, modum imaginis producendæ dicunt eſſe neceſſarium; vt aliqua perſonarum in diuinis, proprie imago ſit appellanda. Quare, verbum in diuinis veriſſime imago nominatur, quippe, cum naturæ habeat identitatem, productionisque modum naturalem. vnde Auguſt. *Eo verbum eſt*, inquit, *quo filius, & imago*: quod plane de imaginis connotato intelligendum eſt, formale enim, ipſius ſignificatum, producti ſimilitudinem, à ſuo producente, per modum naturæ productam, oſtendit. Porro reſpectus huiuſmodi, rationis eſt potius, quam filij perſonæ conſtitutiuus. non ſic autem formale verbi ſignificatum ſe habet, ſed proprie, veriſſimeque filii perſonam conſtituit, eiuſdemque productionis ſimilitudinem, ad viuum (quoad fieri poteſt) exprimit, atque enunciat. Verbi igitur, atque filij principale ſignificatum, connotat imaginis naturam. Itaque, imago in diuinis, eſt nomen perſonale, verbi perſonæ attributum. imago enim, non quæcunque eſt ſimilitudo; ſed ea certe, quæ eſt ſpecifica, vel in aliquo ſpeciei ſigno ſaltem ſignum autem ſpeciei in corporeis rebus maxime videtur eſſe figura. vnde, quamuis multorum animalium ſecundum ſpeciem diuerſæ ſint figuræ, non tamen diuerſi colores: quam ob cauſam, ſi quiſpiam, alicuius rei in pariete colorem tranſtulerit, non autem figuram; nondum certe

Imago in diuinis quomodo accipiatur.

Verbum eſt vere imago.

Aug. 7. Trin.

Imaginis & verbi diſcrimen.

Ratione perfecta imaginis.

imago

De filij Dei generatione. imago dicitur: præter namque ſpecificam ſimilitudinem, originis eſt neceſſaria productio; vt legitima poſſit imago nominari. quamobrem, Auguſt. *lib. 83. quæſt.* vnum ouum, alterius non eſſe imaginem dicit; quia nimirum, non eſt de illo expreſſum. Vera igitur imaginis ratio, ſimile, à ſimili in ſpecie produci, oſtendit: qui plane producendi modus in diuinis, verbi ſolius eſt, eiuſdemq; tantummodo perſonæ competere poteſt. *Rationes perfectæ imaginis.* Nam & ſi Spiritus ſanctus, ſua quidem proceſſione, patris accipiat naturam; tamen, quia non dicitur natus, quemadmodum & filius: ideo imago in diuinis nequaquam appellatur. *Spiritus ſanctus non dicitur imago.* Porro, quoniam filius procedit vt verbum, ad cuius certe rationem ſpectat, ſpecificam ſui parentis gerere ſimilitudinem; ideo imago Dei, à Paulo nominatur. Patet ergo, quare verbum Pymandri, imago in diuinis appelletur, Spiritus autem ſanctus minime.

CAP. II.

Argumenta contrariæ opinionis.

1\. *Auguſt. quæſt. 83.* QVæcunque perſona in diuinis, ab alia procedit per ſimilitudinis modum; illa profecto in diuinis, imago eſt appellanda: id autem pater, per illud Auguſtini, imaginis ratio, eſt ſimilitudo cum expreſſione. Sed Spiritus ſanctus in diuinis, per modum ſimilitudinis procedit; habet enim patris in ſe, ac filij manentem ſubſtantiam, quæ vera eſt in trinitate ſimilitudo, in qua nulla poteſt eſſe corporalis figura; igitur, Spiritus ſanctus, imago dicitur, atque appellari poteſt. *Damaſcen.* Confirmatur ex Damaſceno, *Spiritus ſanctus eſt imago filij*, inquit, non igitur in diuinis eſt proprium filij nomen. *Paul. 1. Cor. 11.* Inſuper D. Paulus hominem, Dei imaginem appellat. *Vir*, inquit: *non debet velare caput, quoniam imago, & gloria eſt Dei.* Soli ergo filij, imago non erit. 2. Amplius, vbi eſt vna ſanctæ Trinitatis deitas, atque imago; ibi certe, nullum eſt perſonale nomen inferendum: ſed vna eſt ſanctæ Trinitatis imago, dicente Moyſe: Faciamus hominem, ad imaginem noſtram: & Auguſt. *Aug. de fide Petri.* Imago igitur, nomen eſt eſſentiale, non perſonale. Item, cuius profecto rei eſt imago; ad quam imaginatur (teſte Hilario) ſpecies indifferens. *Hilar. lib. de Synod.* ſed eſſentia in diuinis, eſt ſpecies indifferens: ipſa ergo eſt imago in ſancta Trinitate. 3.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1\. AD 1. quamuis Spiritus ſanctus eandem habeat cum patre, & filio naturam; tamen, quia ſimilitudinem naſcentis non habet, ſed procedentis potius, ideo imago non vocatur. Porro Damaſc. cæterique Græcorum ſapientiſſimi, imaginis nomine, pro perfecta ſimilitudine vtuntur. Ad illud autem Pauli: dicimus hominẽ, Dei imaginem appellari; quatenus ad Dei imaginem eſt expreſſus: ſic denarius, Cæſaris imago vocatur, proprio tamen, ad imaginem dicitur, in quo plane, motus, ad perfectionem deſignatur tendentis. 2. Ad 2. Auguſt. exemplari, pro imagine abutitur: imago enim, proprie eſt, quæ ad alterius ſimilitudinem procedit. Quare, id, ad cuius ſimilitudinem aliquid effingitur; non imago proprie, ſed exemplar dicitur. 3. Ad 3. Species, quam Hilarius intelligit, forma eſt ab alio procedens. ſicuti dicere ſolemus, hunc, alteri eſſe ſimilem: quatenus ſcilicet, vnius forma, alterius formæ ſimilis eſſe videtur. ſed hoc ad imaginis rationem pertinet. Quomodo ergo filius in diuinis vocetur à ſacris litteris imago patris, breuiter dixi.

CAP. IV.

Verbum eſt in patre, & pater eſt in verbo.

1\. *Aliquid eſt in aliquo dupliciter.* DEinceps videndum eſt, quomodo pater eſt in filio, & filius in patre, vt ſcripturæ loquuntur. Aliquid eſſe in aliquo, bifariam intelligi poteſt, aut certe ſecundum ſe totũ: quemadmodum dicere ſolemus, vinum ſecundum ſe totum, in amphora eſſe; vel ſecundum partem, idque dupliciter: vel reſpectu partis tantum, quæ in aliquo cõtinetur, cuius gratia, totũ etiã corpus ibi haberi pronunciamus: ſic auis eſt in laqueo, quia illius pes, laqueo inuolutus, aſtringitur. vel quia pars ita eſt in alio, vt ei⁹, in quo eſt, aliqđ eſſe videatur; veluti, ſi monſtrum aliquod, duo ſecũ ferens capita, duo etiam corpora, non quatuor, ſed duo haberet pedes: vnum profecto illorum corporum, reſpectu pedis in eodem exiſtentis monſtro, in altero eſſe diceretur. *Quomodo pater eſt in filio.* Quomodo ergo dicemus, patrem eſſe in filio? non primo quidem modo: nam id, quod primo eſt in altero, qualibet ſane ipſius parte, æque primo in illo eſſe dicenda eſt. Si ergo pater primo eſt in filio: paternitas etiam æque primo erit in filio, ſicut & ipſa Deitas. Sed hoc inde orietur abſurdũ; vt quẽadmodũ filius, Deitate, eſt Deus, ita quoque paternitate, ſit pater: quod plane eſt impoſſibile. *De filij Dei generatione.* 2. Amplius, id, in quo primo aliquid eſt; illud reuera videtur, quaſi ambitu ſuo complecti, & penetrare, & continere. ſed idem, reſpectu eiuſdem, continere, & contineri, intelligi nequit: itaque vna perſona, eſt in alia, ſecundum aliquid ſui, quod certe eius, in quo eſt, aliquid eſt. Hæc autem diuina eſt eſſentia, quæ ita eſt aliquid exiſtentis; vt etiam ſit aliquid eius, in quo coexiſtit. vbicunque enim, alicuius fuerit relationis fundamentum; ibi, profecto, relatio in ipſo fundata conſiſtit. 3. Vbi igitur fuerit eſſentia; ibi erit & filiatio, quæ in ipſa fundatur: eſſentia autem ſola, aut ſola relatio, non eſt huius inexiſtentiæ cauſa; alioqui pater in ſeipſo eſſe diceretur. Atqui realem, Saluator diſtinctionem demonſtrauit: *Pater eſt in me*, inquit, *& ego in patre.* 4. Relationes præterea originis, in perſonis, quæ referuntur, eiuſdam non ſunt rationis. Si ergo illæ, formales eſſent rationes eſſendi perſonarum in ſe inuicem, vniformiter in ſe inuicem perſonæ non eſſent. Cum igitur in perſona, eſſentia, & relatio ſint: ambæ profecto talis erunt cauſa exiſtentiæ. Etenim, licet nihil ſibi, ſed alteri ſimile eſſe dicatur; in qualitate tamen, authore Philoſ. ſimilitudo ſuper vnitatem fundatur. *Ariſt. 5. met.* Ex quo patet, ſolam relationum diuerſitatem, ſolamque fundamenti vnitatem, non ſufficere ad ſimilitudinem ſtatuendam; ſed vtrumque veluti cauſam vnam totalem, eſſe neceſſarium. Ita profecto, (ſi fas eſt dicere) ſola perſonæ exiſtentis diſtinctio, aut ſola eſſentiæ vnitas non ſufficiunt, ſed ſimul concurrant, neceſſe eſt; vt perfecta ſit ratio perſonarum in ſe inuicem exiſtentium. *Quomodo vna perſona ſit in alia.* Eſſe enim in alio, communis eſt relatio, eiuſdemque plane rationis, quæ omnibus profecto diuinis conuenit perſonis: perſonarum autem relationes, atque rationes, minime; ſed ſingulæ, ſingulis tantummodo conueniunt. non ergo cauſæ eſſe poſſunt totales inuicem exiſtendi. Sane, in æquiparantiæ relatiuis, vna eſt ratio fundamentalis: eſſe autem inuicem, ſiue vnam in altera perſonam, eſt ab æqualitate, atque ſimilitudine ſumptum, quod ad relatiuum pertinet, atqui, totales perſonarum rationes, eiuſdem non ſunt rationis: nec igitur fundamentales. variatis certa per ſe fundamentis, variantur etiam relationes. 5. Eſſentia præterea, quatenus eſt eſſentia, perſonis largitur deitatem, ſiue eſſe Deum: relatio vero eſſe relatiuum. Porro, perſona in alia exiſtens, cum ſubſiſtenter; & non formaliter exiſtat, eſſe illi nequaquam largitur. Patet ergo, rationem exiſtendi in eſſentiæ, vel relationi primo minime conuenire. Cæterum, perſona in diuinis, incommunicabiliter ſubſiſtit, atque ita per ſeipſam eſt in alia, vt ſubſiſtens, ſcilicet in ſubſiſtente. conuenit autem perſonæ iſte ſubſiſtendi modus, per ſeipſam primo, vt primo denominato. aliquid ſiquidem, alicui conuenire poteſt per partem: idque dupliciter; aut per partem certe, ſicut per rationem; aut vero, ſicuti primo denominatum per illud, quod conuenire dicitur. Verbi gratia: generare, conuenit patri in diuinis, per eſſentiam, ſcilicet, ſicut per rationem, & principium quo generandi, ſicut compoſito competit, per formam agere apud creaturas. *Generatio conuenit patri.* criſpitudo autem, ſiue albedo, vni tantum corporis parti. cuius gratia toti corpori ineſſe dicimus: vnde vocatur homo criſpus, vel albus: vna tamen pars eſt primo denominata: corpus autem hoc modo, denominationem primo non habet. Cum igitur in diuinis perſona, per ſe ſit ſubſiſtens; primo hanc denominationem habet ſubſiſtendi: vt ſubſiſtens ergo in ſubſiſtente, ſubſiſtit velut primum denominatum. Ex quo patet, perſonas diuines inuicem eſſe, hoc eſt, vnam in altera per mutuam æqualitatem, atque ſimilitudinem ſubſiſtere perſonæ, vt primo denominato, congruere. per eſſentiam vero, ſicut per rationem fundamentalem: ſic enim eſſe in diuinis, eſt relatio communis: ergo & ſuum fundamentum: quod plane aliud eſſe non poteſt, niſi diuina eſſentia. Quamuis ergo relationes non ſint fundamenta perſonarum inuicem exiſtentium; neceſſariæ tamen ſunt, ad extremorum, perſonarumq; diſtinctiones ſtatuendas. *Verbum in patre, vt in dicente.* Eſt autem verbum, vel filius in patre, ſicut verbum in dicente, & amor in amante, & notitia in cognoſcente. quamuis huiuſmodi ſimilitudines, diuinis non ſint conferendæ perſonis. Intelligentia ſiquidem humana, rationem huius dicti non capit; nec exemplum aliquod, rebus diuinis, comparatio humana præſtabit. Exemplum autem, quamuis tenue, & tantæ rei, non minimum continens, ex animæ potentiis aſſumitur: ſicut latius diſputaui libro ſexto. In nullo ergo modorum, quos philoſ. numerat, *4. phyſ.* iſte eſſendi modus concluditur: ſed peculiari quodam nomine theologi vocant circuminceſſionem, id eſt, *Circuminceſſio.*

De filij Dei generatione.

ſubſiſtentis,in ſubſiſtente in eadem eſſentia , præſentiæ aſſiſtentiam. Itaque diuinæ perſonæ,per hunc exiſtendi modum,vna,in altera tota eſt: & viciſſim altera,in altera.*totus in patre eſt filius,& totus in verbo pater* , inquit Ambroſ. perſona nemque diuina , ex eſſentia , & originis relatione conſtat. Porro,relatio in eſſentia,veluti in fundamento eſt inſeparabili. Quare in diuina eſſentia,patris eſt filiatio cum paternitate:& paternitas etiam cum filiatione. Cum autem certum ſit,vnam,eandemque patris,ac filij eſſentiam eſſe ; indubia ſequitur,totam patris perſonam in filio; & filij,in patre eſſe. Idem quoque iudicium eſt de ſpiritu ſancto. huius autem *Circumincisſionis cauſa.* circumincisſionis cauſa cóplera, eſt vnitas eſſentiæ, cum diſtinctione perſonarum:ideo in ſolo Deo reperitur , in quo pleniſſime eſt vnitas eſſentiæ , cum perſonarum diſtinctione.

CAP. V.

Argumenta,perſonam,in perſona per ſe totam primo eſſe,probantia.

1. CONtra prædicta poſſet aliquis ſic arguere: aut perſona eſt in perſona per ſe primo,& per ſe totam : aut per partem , vel quaſi per partem;quæ eſt eſſentia. Non ſecundo modo : nam per partem in alio exiſtere,eundem fere modum exiſtendi in illo habet , quem profecto pars habere videtur. Cum autem eſſentia ſit formaliter in patre,& filius ſit in patre per eſſentiam. filius igitur in patre erit formaliter : atque ita , pater eſt filius,& pater. Item, ſubſiſtere per ſe in alio,diuinæ non

2. conuenit eſſentiæ,aut relationi;neutra enim perſonaliter ſubſiſtit,ſed in perſona tantum ; ſed perſona eſt in perſona , ſicut ſubſiſtens,in ſubſiſtente,teſte Hilario. Omne autem , quod ſic ſubſiſtit,per ſe totum;& non per partes ſubſiſtit: Perſona igitur per ſe totam,in perſona,& non per eſſentiam ſubſiſtit: *in patre totus filius,& totus in verbo eſt pater*, ait Ambroſ. Sed diceres fortaſſis , de proxima hoc ratione eſſe intelligendum, de remota autem minime. Porro , eſſentia, vt eſt formaliter in patre , non eſt filij eſſendi in patre proxima ; ſed remota potius ratio : proxima autem , eſt proprietas perſonæ inexiſtentis.Sed hoc friuolum eſt : ſiquidem,illud conuenire primo,alicui dicitur; quod non ſecundum aliquam ſui partem,ſed ſecundum omnes ſibi conuenit intrinſecas partes. In perſona autem eſſentia eſt, & relatio:quidquid igitur perſonæ conuenit , hoc certe ſibi conuenit primo;non quidem eſſentiæ reſpectu tantummodo,aut relationis,ſed amborum ſimul : quippe cum abſque his,perſona ſubſiſtere nequeat. Quoniam ergo perſona,ſecundum ſe totam,in his duobus conſiſtit: igitur eſſentia,non remota filij gignendi,ſiue geniti,vt rectius dicam,cauſe ,ſeu ratio ;ſed proxima quoque eſt dicenda. Amplius,ſi eſſentiæ

Hilar. 7. de Trin.

In patre totus filius, & totus in filio pater.

3. vnitas,tota eſſet ratio,perſonam in perſona exiſtendi . pater igitur eſſet in ſeipſo. tenet conſequentia : in ſe enim habet perſonæ vnitatem. ſed hoc eſt impoſſibile , igitur & antecedens.

4. Adhuc,quod perſonæ in diuinis conuenit , eſſentiæ conuenire non poteſt : perſona enim generat,non eſſentia. igitur à ſimili , quod eſſentiæ conuenit, perſonæ minime conueniet. Sed eſſentiæ patris conuenier,eſſe in filio : quatanus à patris perſona diſtinguitur,quæ non eſt , ſicut eſſentia communicabilis.patri ergo non conuenit eſſe in filio per eſſentiam,neque filium in patre : alioqui perſonæ,ſicut eſſentia communicabilis eſſet , atque ita ſibi ipſis viciſſim cederent,quod plane impoſſibile eſt. Item, ſicut iſta non valet: eſſentiæ filij eſt in filio ; ergo filius eſt in filio; ita quoque iſte non eſt admittenda:patris eſſentiæ eſt in filio ; igitur pater eſt in filio per eſſentiam.

5. *Perſona ſiquidem eſt in alia,ſicut ſubſiſtens in ſubſiſtente*,authore Auguſt. Sed eſſentia non eſt in perſonis, ſicut ſubſiſtẽs:nõ ergo eſt ratio exiſtẽdi perſonarũ in inuicẽ. Patet ergo vnã perſonã in altera nõ per eſſentiã,ſed per perſonã ſubſiſtere. Sed dices: at ſi nõ per eſſentiã;per relationem ſaltem. ſed hoc quoq; falſum eſt. Etenim, ſi ratione relationis, & non eſſentiæ,vna perſona eſt in alia : igitur reſpectu eiuſdem, vnum ac idem,per ſe primo erit continens, atque contentum. ſed hoc certe,philoſophi repugnat doctrinæ 4. phy.

de fide Petri c. 2.

6. comm 24.igitur &c Conſeq.autem clariſſima eſt : id enim, quod ſecundum ſe totum continetur in alio , & è diuerſo continet quoque abſque dubio,reſpectu eiuſdem, primo, & per ſe;& continens eſt, & contentum.ſed vna perſona eſt in alia,idque per relationem ; igitur vna continet alteram , & continetur ab altera : nihil enim aliud eſt in perſona,quam eſſentia,& relatio. Præterea , relatio eſt ratio,ob quam,

7. vna alteri opponitur perſona:non ergo ratio eſt,qua vna ſit in alia.Perſona ergo non eſt in perſona.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD 1. negatur probatio ſecundæ partis diſiunctiuæ : non enim neceſſe eſt , vt id , quod perſonæ in diuinis conuenit per partem, vtpote per rationem fundamentalem,id eſt , per eſſentiam,vel per principium,quo eodem modo,& ſibi,& parti conueniat. generare ſiquidem,non eſſentiæ,ſed perſonæ conuenit , idque per eſſentiam,ſicut per fundamentum,& principium,quo. Non ſequitur ergo, pater eſt in filio , & filius eſt in patre:ſed pater generat,ergo filius generat: quia nimirum,ſi aliquid , in alio ſit per partem ;eodem modo,in illo erit,ſicut,& pars. pater enim,ſiue filius eſt in patre,per eſſentiam , fundamentaliter : ex quo certe fundamento,non ſequitur , quod vna eademque perſona,ſit pater , & filius: vt ſubſiſtens vero,in ſubſiſtente,tanquam primum denominatum. Conuenit autem iſte modus eſſendi,perſonæ primo per ſe totam ; nec inde ſequitur,quod vna ſit altera perſona: nam perſona in diuinis non eſt communicabilis. igitur quando aliquid alicui parti conuenit,vel toti,alicuius partis ratione ; non opus eſt alteri competere parti;præſertim, ſi huiuſmodi partes , ad integrandum totum,non eiuſdem fuerint rationis. Non ergo valet,pater eſt in filio per eſſentiam,ergo per paternitatem, quia eſſentia patris, non eſt ſine paternitate. Nam relatio, & eſſentia in patre,non ſunt eiuſdem, vt diximus,rationis. Cõmittitur igitur fallacia æquiuocationis. Verbi gratia. filius eſt in patre,quia præſentialiter , & intime, totus exiſtit in toto patre.igitur formaliter,ſeu per informationem. Minime ſequitur: primus nihilominus modus, ſecundum præſupponit. Ad 2. quamuis perſonæ,vt primo denominato per ſe totam perſonaliter ſubſiſtere conueniat ; non tamen inde ſequitur,per eſſentiam in alia perſona, quaſi per fundamentalem rationem,non poſſe ſubſiſtere. Ad 3. ſola quidem eſſentia ſufficit ad eſſe in,idque fundamentali ratione ; cum hoc etiam neceſſaria eſt perſonarum diſtinctio , quæ,reſpectu eiuſdem perſonæ, haberi non poteſt. ideoq; nõ ſequitur. Vnitas eſſentiæ eſt in patre.igitur pater eſt in ſeipſo : nã in patre formaliter nõ eſt perſonarũ diſtinctio. Ad 4.eſſentia,quatenus à perſona diſtinguitur: perſona in eſt diuinis formaliter atq; cõmunicabiliter: qui plane modus nequit conuenire perſonis.Perſona viciſſim,in eſt ſubſiſtenter in eſſe. Quando ergo dicis,eſſentiæ proprietas eſſendi perſonis non conuenit: igitur vna non poteſt in altera per eſſentiam in eſſe perſona : reſpondeo,per eſſentiam,vtpote per rationem fundamentalem,non per eſſentiæ modum eſſendi , vnam perſonam in alia eſſe. Ad 5. negatur conſequentia : eſſe enim in , vt diximus,perſonarum innuit diſtinctionem: quam ob cauſam, non valet,filij eſſentia eſt in filio,ergo filius eſt in ſeipſo : æquiuocatio ſiquidem modo eſſendi eſſe videtur. Ad confirmationem quoque negatur conſequentia: ſiquidem , vt primũ denominatum perſona ſubſiſtit , per eſſentiam autem, fundamentaliter. Ad 6. iſte modus eſſendi,in,non continentiam,ſed præſentiam ſubſiſtentis in ſubſiſtente enunciat : atq; ita vnius eſt in vtroque rationis. Etenim,quemadmodum vna perſona ſubſiſtens eſt,præſens q; alteri ; ita profecto,& alia viciſſim,alteri. Ad 7.negatur conſeq. eſſe certe in alio,ſecũdum intellectum in oppoſitæ relatiua , vnum eſt,de intellectu alterius relatiui.

Dei generatione. 1.

Quamuis pater eſt in filio fundamentaliter,non tamen pater eſt filius.

3.

5.

6.

7.

CAP. VII.

Argumenta,quæ probare videntur, nullo modo, vnam perſonam in altera eſſe.

1. SI perſonæ diuinæ eſſent inuicem,vt dictum eſt;tunc eſſent confuſæ: ſed non debemus confundere perſonas,iuxta illud Athanaſii : *Neque confundentes perſonas.* Anteced. autem patet;nam tunc ſequeretur, quod quolibet eſſet in quodlibet , iuxta Anaxagoræ ſententiam.Igitur in diuinis,vna perſona non eſt in altera, Sane indiuiſibile,ab indiuiſibili non ſeparatur ; niſi extra illud extiterit,vt dicitur 6. *phy* duo ſiquidem indiuiſibilia ſimul poſita, non faciunt maius,cum ſint vnum indiuiſibile. Si ergo perſonæ diuinæ fuerint ſimul,non erunt vtique diſtinctæ,indiuiſibiles ſunt enim.

2. Amplius,ſi perſona ſubſiſtit in perſona, idque cum perſonarum diſtinctione;tunc abſque dubio, in illis compoſitio inueniretur, Tenet conſequentia: nam ſi aliquid in Deitate eſſet,quod nihilominus ipſe Deitas non eſſet,Deitas ſane,eſſet compoſita, ſiue componibilis,authore Auguſt. Ideo ſimplex eſt Deus , inquit,quia eſt illud , quod habet,

Aug. 10. de ciu. Dei

De filij Dei generat.

habet, excepto quod perſonã dicitur relatiue ad alteram, & non eſt ipſa. Igitur ſi perſona habet aliquid, quod non eſt ipſa, ipſe plane eſt compoſita, vel componibilis. Præterea in
3. quo eſt filius, in eodem plane eſt filiatio; filius enim & filiatio non ſeparantur ab inuicem. ſed in patre eſt filius, quia in patre totus eſt filius. in patre ergo eſt filiatio. At illud, in quo
4. eſt filiatio, eſt filius. Pater ergo eſt filius. Item, ſi pater eſt in filio, & viciſſim, filius eſt in patre; ergo filius, ſeu pater eſt in ſeipſo. patet conſeq. per illud. Philoſ. *4. phyſ.* Si aer eſt in igne, & ignis eſt in cœlo: aer ergo eſt in cœlo. igitur à ſimili: pater eſt in filio, & filius eſt in patre: ergo pater eſt in ſeipſo. Sane, *quicquid ſequitur*, inquit philoſ. *ad prædicatum, ſequitur ad ſubiectum.* Vnde ſunt illæ maximæ famoſiſſimæ videlicet: quidquid ſequitur ad conſequens, ſequitur ad antecedens: & quicquid antecedit ad antecedens, antecedit ad conſequens: & quod eſt prius priore, eſt prius poſteriore: & quidquid eſt cauſa
5. cauſæ, eſt cauſa cauſati. Item, ſi pater eſt in filio: ergo eſt Deus in Deo. tenet conſequentia: nam filius eſt Deus. ſed nihil in alio eſſe dicitur, quin ab ipſo diſtinguatur: igitur Deus diſtin-
6. guitur à Deo. Item. *Ariſt. 4. phyſ.* ponit modos eſſendi in alio, aut ſicut totũ in partibus, vel ſicut genus in ſpeciebus. aut ſicut pars in toto, aut ſpecies in genere, vel ſicut forma in materia, aut locatum in loco, vel ſicut res in fine optimo, aut motum in mouente, vel regnum in rege. ſed ex his, patri in filio exiſtenti, modus propemodum nullus aptari poteſt, vt facile eſt inſpicere. igitur pater non eſt in filio.

Modi eſſendi in alio.

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. ſi in diuinis qualibet perſona in qualibet eſſet, ſecundum Anaxagoræ mentem; abſque dubio, confuſio illa ſequeretur: ſic enim perſona eſſet in perſona, vt pars certe ipſius. ſed perſona non eſt
2. in perſona, vt pars: non ergo eſt neceſſaria confuſio. Ad confirm. negatur ſimilitudo: etenim ratio ſiue, diuinis nequit congruere perſonis. Ad 2. Deitas, omnĩ in natura ſubſiſtenti diuina, communis eſt: quapropter in illa natura aliquid eſt ſubſiſtentis: ideoque ab illo realiter diſtingui non poteſt, eſſet enim cum illo componibilis. nam quomodo in aliquo plura erunt ſubſiſtente, niſi vnum cum altero ſit componibile? Porro perſona, non eſt aliquid
3. ſubſiſtentis in natura diuina. quare, etſi perſona ſit in perſona, inuicem tamen non eſt componibilis, ſicuti de Deitate eſſet dicendum. Ad 3. illud certe, in quo filiatio, ſicut forma in formato exiſtit, filius plane, & eſt, & nominatur. ſed hoc modo filius, non eſt in patre. ſed per intimam poriorum
4. exiſtentiam: ex quo patet, patrem, filium non eſſe appellandum. Ad 4. in relatiuis æquiparantiæ, non valet iſte arguendi mod⁹, nimirũ, Mercurius eſt ſimilis Platoni, & Plato eſt ſimi-
5. lis Mercurio: igitur Mercurius ſibi ipſi erit ſimilis. dici ergo non debet, pater eſt in filio, & filius eſt in patre, ergo pater eſt in ſeipſo. Ad 5. concedimus, Deum eſſe in Deo, ſed non inde ſequitur: ergo Deus diſtinguitur à Deo; quia conſequentis
6. fallacia committitur. in primo enim non diſtribuitur ille ablatiuus, Deo; ſed in ſecundo, idque virtute negatiuonis in illo verbo diſtinguitur incluſæ. Ad 6. modus iſte eſſendi, abſconditus fuit ab oculis viuentium, patuitque ſolum oculis fidei.

MERCVRIVS.

Mens autem Pater Deus.

Comment. VIII.

DIuini germinis ſacramenta, hactenus Pymandro docente, in medium adduximus: operæ pretium fuerit, Pymandri nunc eximiam dignitatem, virtutem, potentiamque generandi, rimari: ipſe quippe eſt *mens*, de qua ſuperius locuti ſumus. *Pater Deus.* Dicamus ergo primum, quare pater, & quæ ſint huius patris arcana: quæ ipſemet per ſuum verbum lucidum reuelare dignabitur.

QVÆSTIONIS PRIMAE
CAP. I.

De Patris potentia generatiua.

Potentia generandi, eſt magis quid abſolutum, quam reſpectiuum.

MVltiplex huius eſt vocis ſignificatio: nam interdum à theologis Logica vocatur potentia, quæ factæ ab intellectu compoſitionis, modum indicat; in ſola; conſiſtit non repugnantia terminorum. Proinde patrem hoc modo poſſe generare dicimus: filium vero minime. Alia autem eſt realis potentia: & hæc quidem duplex. quædam enim in qualibet entis creati ſpecie, atque in indiuiduo, ab actu ſeparatur; quatenus ſcilicet ens, à potentia ad actum proficiſcitur. hæc autem potentia, ob ſui imperfectionem in Deum non cadit, qui eſt actus purus. quædam vero, eſt principium agendi, illius plane relatiuum fundamentum proximum. hanc vocant theologi, operatiuam, aut productiuam potentiam: quæ etiam aliis terminis, atque nominibus, pro per ſe ſignificato, eſt potentialitas: pro denominato autem, eſt fundamentum potentialitatis proximum. vnde potentia fundamentalis in Deo, quæ quidem dici poteſt actualis: eſt potentia generandi, & ſpirandi, hæc autem potentia reſpectum inuitũ aliquẽ, ſiquidem terminum protendere videtur. Quapropter hæc potentia generandi, & reſpectum nominat, & fundamentum: atque ita, & per ſe ſignificatum, & denominatum complectitur. hoc autem modo accepta, non eſt purum ad aliquid: quippe cum potentia generandi, Hilario teſte, perfectionem dicat infinitam. nec ex reſpectu formali, & abſoluto, ſicut perſona, aliquod eſt conſtitutum. Prima enim formalis relatio in diuinis, eſt paternitas: potentia autem generandi, præintelligitur, tanquam eius certe proprium fundamentum. Huiuſmodi ergo potentia, ex reſpectu fundamentali, & abſoluto conſtat. Sed dicet aliquis, quod eſt illud abſolutum, proximum fundamentum iſtius relationis? Hæc certe, vt apertius, lucidiuſque intelligas, oportet ſcire actiuam, ſeu operatiuam potentiam, præeſſe interdum ſignificare fundamentum. ſi hoc modo potentia intelligatur actiua; non eſt profecto relatio, ſed aliquod abſolutum. aliquando autem pro fundamento accipitur cum his certe conditionibus, quæ ad filij generationem ſunt neceſſariæ: ſicut in creaturis, approximatio paſſi, & impedimenti remotio. Iſta autẽ potentiæ diſtinctio, clariſſima eſt apud philoſ. *Quoniam autẽ* inquit, *aliquid poſſibile, & quando, & quomodo, & quæcunq; alia neceſſe eſt adeſſe in diffinitione*, agens propinquũ debet eſſe ipſi paſſiuo, quo præſente agit, alioqui agere profecto non poteſt. Igitur, ſi hoc modo potentia generandi intelligetur; & abſolutum, & reſpectiuũ complectitur. abſolutum autem magis, principium enim agendi totale quo, termino actionis, productioniſque formali imperfectius eſſe non poteſt. Petet,
1. nam minus perfectum, vel non æque perfectum ſaltem, non eſt ratio communicandi magis perfectum, ſeu aliquid perfectius, ſed relatio, quoniam formaliter non eſt infinita, non
2. eſt principium quo generandi. Iterum, ſi ipſe proprietas patris, ſeu relatio paternitatis eſſet principium, quo pater generet filium; tunc plane in diuinis, duæ productiones, per modum naturæ, & voluntatis, non eſſent formaliter diſtinctæ. Conſequens eſt falſum, conſequentia vero probatur. In diuinis ſiquidem, productiones per modum naturæ, & voluntatis, hac certe ratione diſtinctæ eſſe dicuntur quia nimirũ principiũ, quo producens, producit, aliter ſe habeat ad productionẽ, & productum: quia hoc ſcil. naturaliter, illud vero libere producitur. Porro omnis relatio, ſuum propriũ correlatium, æque naturaliter reſpicere videtur. Quam ob cauſam, relatio ſpirationis, ſeu rei ſpiratæ, ita ſane naturaliter, ſuum reſpicit correlatium, quemadmodum & ſuum relatio generantis. Item, tunc ſequeretur, vnam eandemque relationem
3. ſuiipſius eſſe principium. in patre quippe, vnica eſt originis relatio ad filium, nempe paternitas: quocirca, ſi illa eſt principium, quo reſpectu generationis, quæ quidem generatio, eadem eſt relatio, licet aliter nominetur: erit ergo principium
4. ſui. Præterea tunc etiam paternitas, filiatione eſſet perfectior: illud n. quo ꝑducẽs producit, ſi eiuſdẽ nõ fuerit rationis cum forma producti, virtualiter eam continet, atque illa eſt perfectius. Quam ob rem, ſi paternitas eſt, quo pater agit, eiuſdem autem rationis cum filiatione non eſt: continet ergo filiationem virtualiter, illaq; eſt perfectior. filiatio præterea nõ dat filio, ad intra, vel ad extra aliquid agere: cũ filius, filiatione ꝑducat nihil. Itaq; ſi pater paternitate formaliter agit, paternitas profecto, filiatione erit perfectior. Potentia ergo actiua generandi, eſt magis quid abſolutũ, quam reſpectiuũ.

Potentia multiplex. Logica. Realis.

Potentia productiua.

Potentia fundamentalis ſiue actualis eſt potentia generandi. Hilar. 4. Trin. Fundamentum proximum relationis.

9. met. c. 4. com 10. Abſolutum eſt principium generandi.

De Patris potentia generatiua.

Sane, quod eſt in principio productiuo perfectionis; ob principij productiui rationem non auferitur. Sed in identitate numerali, atque adæquata ſibi communicatione, ſeipſum cõmunicare, principij productiui perfectionẽ indicat. igitur
5. ob aliquã principij productiui rationẽ nõ eſt auferendũ. Vnde, ſi per impoſſibile, Deus generaret aliũ Deũ: Deitas quidem, principium eſſet productiuũ illius, non autẽ relatio. ſed Deitas in huiuſmodi generatione, ſeipſam, in identitate numerali, adæquataque ſibi in ratione principij productiui communicatione, nequaquam communicaret: patet: nam adhuc alium poſſet Deum gignere. quare, cum ita Deitas, in identitate numerali, communicatione ſibi adæquata, in verbi diuini generatione communicetur; vt alia numero, eiuſdem rationis communicatio eſſe non poſſit; abſque dubio, abſolutum magis, quam reſpectiuum eſt potentia actiua generandi. Adhuc, aliquid abſolutum eſt terminus formalis
6. generationis: ergo eſt ratio formalis, qua agens agit. antecedens iam ante declaratum, quod ſcilicet eſſentia diuina eſt formalis terminus generationis. conſequentia autem probatur: impoſſibile enim eſt, formalem productionis terminum, agens communicare; ſi forma æque perfecta non egeat, modo vniuoce agat, perfectiori vero, ſi æquiuoce. Cum autem in diuinis abſoluto perfectius ſit nihil, infinitum eſt enim; relatio vero minime: igitur in diuinis, abſolutum eſt
7. principium, quo generandi. Item: ſi producens & productum eiuſdem fuerint naturæ, atque productio per conſequens vniuoca; proprietatem ſane indiuidualem, vel quaſi indiuidualem principium eſſe productiuum, eſt impoſſibile: principiũ n. producendi cauſa, ſiue ratio eſt, quare productũ aſſimilatur producenti. ſed indiuidualis conditio, nõ eſt ratio aſſimilandi, cum à qualibet re, quæ eſt in producto, tota ſeparetur, atque diſtinguatur, ab illius maxime indiuiduali

Proprietates.

proprietate; ſiquidem indiuiduales ſe totis formaliter diſtinguuntur, in nulloque conueniunt, ac diuerſæ, ſiue alterius ſunt rationis. ſed generatio diuina eſt vniuoca, vtpote ſubſiſtentie alicuius in vna eademque natura cũ producente, relatio

Generatio diuina eſt vniuoca.

vero, quoniam ſuppoſitalis eſt proprietas, formaliterque à relatione diſtinguitur producti: certe ratio vel principium
8. eſſe nequit producendi. Adhuc, ſi relatio eſt principium formale quo generandi; pater profecto filio eſſet perfectior. tenet conſequentia. producens namque æquiuocum totale alicuius, ſimpliciter nobilius & perfectius eſt ipſo producto. ſed relatio in patre, eſt principium quo producendi totale, producensque æquiuocum, eſt enim relatio alterius rationis in producente & producto; vnde principium producendi
9. in producto ſimile non habet: igitur pater filio ſimpliciter erit perfectior, atque ita filius, Deus dicendus non eſſet. Iterum, principium productiuum quo, aut eſt pura relatio, aut purum abſolutum, aut ex vtroque conſtat. purum autem non eſſe relationem iam patet; neque ex vtroque conſtitutum; oportet enim aliquid eſſe vnum per ſe, multo fortius quam actus, cuiuſque principium nominatur: purum ergo eſt abſolutum. Sane, quando producens & productum, eiuſdem ſunt naturæ abſolutæ: principium certe producendi abſolutum ſit, omnino neceſſarium eſſe videtur. Cum autem in diuinis huiuſmodi generationis ordo habeatur: igitur abſolutum magis, quam relatiuum, eſt actiua potentia

Abſolutum principium formale productiuum.

10. generandi. Denique: in quocunque agente illud certe potentia propriiſſime vocetur, quo agens agit. Porro producens per ſuam actionem, aliquid ſibi ſimile producit, quantum ad formam, qua agit. ſic homo genitus in natura humana, ſimilis eſt generanti: pater enim naturæ humanæ virtute, filium generet. quare illud eſt in aliquo generante, potentia generatiua; ſecundum cuius naturam, genitum eſt ſimile gignenti. Cum autem in natura diuina, filius patri ſimilis ſit: natura ergo diuina, eſt in patre potentia generandi. *Natiuitas Dei* inquit Hilar. *non poteſt eam, ex qua profecta eſt, non tenere naturam.* Ex quo apparet, potentiam generandi, diuinam principaliter ſignificare naturam: nec eam ſane, quatenus eadem eſt relationi, vt ex æquo ſignificet vtrumque. nam quamuis paternitas, vt forma patris ſignificetur: eſt tamen perſonalis proprietas, ſe habens ad perſonam patris, quemadmodum, vt ita dicam, indiuidualis forma ad aliquod indiuiduum. forma autem indiuidualis in rebus creatis, perſonam conſtituit generantis: non autem id eſt, quo generans generat: alioqui Mercurius generaret Mercurium: vnde paternitas conſtituit patris perſonam: id autem non eſt, quo pater generat, aliter pater patrem generaret. Natura ergo diuina in qua filius eſt ſimilis patri, eſt potentia actiua generandi in patre. Generatio eſt opus naturæ, inquit Damaſcenus, non ſicut generantis; ſed ſicut eius, quo generans generat. Ex quo apparet in recto, naturam ſignificare diuinã, in obliquo autem relationem. Ex his ergo & ſimilibus oſtendi poterit, quod eſt principium formale productiuũ in diuinis,

Hilar. 2. Trin.

CAP. II.

Argumenta, quæ oſtendere videntur generationem in diuinis eſſe æquiuocam.

De Patris potentia generatiue.

CONtra prædicta poſſet aliquis ſic arguere: Paternitas & filiatio, in diuinis differunt ſpecie: ergo perſonæ conſtitutæ per eas. antecedens autem manifeſtum eſt, ſecundum quidditates enim differunt: 1.
talis autẽ differentia eſt ſpecifica. Adde, quod puri actus ſunt; actus autem & formæ, differentia eſt ſpecifica. conſequentia autem patet: non enim maior eſt in principijs, quam in principiatis diſtinctio. eadem præterea eſt & conſtituentium, & conſtitutorum differentia formalis. Amplius, productiones 2.
differunt ſpecie: ergo & producta. antecedens autem clariſſimum eſt: in diuinis enim non eſt productio, niſi vnica vnius rationis. conſequentia tenet: quia productiones enim productis, eiuſdem ſunt rationis: proportio præterea non eſſet productionũ ad producta. Inſuper, alterius rationis potẽtiæ: alterius rationis obiecta requirũt. Quare ſi ſua, produceret obiecta, ea certe alterius rationis eſſent, productura. Itẽ, differẽtia 3.
ſpecifica, perfectior plane reputatur, quã numeralis: ſiquidẽ ad vniuerſi perfectionem pertinet ſpecierum diſtinctio, indiuiduorum vero minime: quam ob cauſam cum ea, quæ ſunt alicuiuſuis creaturæ perfectionis, atque eminentiæ, Deo ſint attribuenda; probabile eſſe videtur in diuinis non numeralem, ſed ſpecificam generationem inueniri. Sed hæc parum ad rem facere videntur: in æquiuoca quippe generatione, principium productiuum, eſt perfectius forma terminante: nihil autem in Deo, abſoluto perfectius eſt, præſertim ipſa relatio; eſſet certe abſurdiſſimum, relationem virtualiter diuinam continere eſſentiam: igitur concluſio quam adducunt falſa eſt. cum enim in primo generationis termino, hoc eſt, in ipſo producto, natura & relatio ipſius producti propria, quæ eſt hæc, concurrant; aut profecto æquiuoca, ſeu vniuoca generatio, à formali generationis termino appellatur, quæ eſt eſſentia diuina; aut à formali ipſius producti, quæ eſt forma indiuidualis. Si primo modo, vniuoca vtique eſt generatio; nam diuinæ eſſentia eadem eſt in producente, & producto. Si vero ſecundo modo; nulla plane erit vniuoca generatio, quippe, cum nullum genitum, ſua in forma indiuiduali eſſimiletur gignenti.

Specifica differentia eſt de perfectione vniuerſi.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD 1. in diuinis non eſt ſpecies, genus, aut differentia; quamuis paternitas & filiatio, quoniam ſunt oppoſitæ, alterius ſint rationis. quando ergo infertur, quod conſtituta ſunt alterius rationis, 1.
quaſi ſpecifice, negatur conſeq. Ad prob. autem dicatur. conſtituentia, maiori ab inuicem diſtinctione ſeparari quam ipſa certe conſtituta. facile eſt id perſpicere in differentiis indiuidualibus, quæ ſunt primo diuerſæ, non autem ipſa indiuidua. conſtituta namque materiam, in qua conueniunt, complectuntur. conſtituentia vero, minime. ſic ſpecies, genus includunt in quid, non autem ſpecificæ differentiæ. ſiquidem, nonnulla interdum, ob minorem in aliquo genere conuenientiam magis diſtinguuntur, quam ea, quæ habent maiorem repugnantiam, ſiue incompoſſibilitatem: nam contraria, vt album, & nigrum, magis diſtingui videntur, quam diſparata, nempe homo, & album. verum huiuſmodi modus, proprius dici non debet, quo aliqua, magis minuſque diſtingui dicimus: etenim, quæ minus in aliquo genere conueniunt, proprie diſtingui videntur: atque ita, quæ genere generaliſſimo ſunt diſtincta, plus diſtinguuntur, quam contraria eiuſdem generis, tametſi inter ſe maxime repugnent. Quocirca, quanta eſt conſtituentium, vel formaliter diſtinguentium repugnantia; tanta, ſine dubio, & conſtitutorum: nam ſi album & nigrum ſunt incompoſſibilia; ex his etiam conſtituta, ſimiliter. Item, quanta eſt paternitatis, & filiationis incompoſſibilitas, propter quã, paternitas non eſt filiatio: tanta eſt & patris, & filij: ita quod pater non eſt filius. Quod ſi iuxta primum modum acceperis: minus reuera diſtinguentia conueniunt, quam diſtincta, ſeu quæ per illa diſtinguuntur. Differentiæ enim ſpecificæ, genus, in quo conueniant, nequaquam includunt. ſpecies vero per eas diſtinctæ, genus includunt, ſub quo conuenire dicuntur. In cauſa autem eſt, quia diſtinguentia, aliquid ipſi in præſupponunt diſtinctis, quod ipſa non includunt diſtinguentia; hac de cauſa in illa conueniunt; diſtinguentia autem; nequaquam.

Diſtinctionis ratio.

Diſtinguentia magis differunt inter ſe, quã diſtincta.

Ratio diſtinctionis.

Ex

De Patris potentia genera-tiua.

Ex hisapparet, nihil virium habere illud, quod in argumenti robur aſſumitur: non maiorem in principiis, quam in principiatis diſtinctionem eſſe: in paucioribus certe eſt principiorum conuenientia, quam principiatorum. Ita ſpecificæ differentiæ, quæ ſunt principia ſpecierum, in eo, in quo ſpecies conueniunt genere, nequaquam conueniunt. De differentiis vero indiuidualibus, & indiuiduis, reſpectu naturæ ſpecificæ, ſimile eſt iudicium. Non igitur quanta eſt formalium diſtinctio conſtituentium, tanta eſſe debet, & conſtitutorum. Sed *dicet aliquis*, relationes huiuſmodi in producto, ſubſiſtentes ſunt, tantum ergo differunt, quantum perſonæ ſubſiſtentes. *Dico*, quod quamuis relationes ſint ſubſiſtentes: perſonæ tamen diuinæ, præter relationes, naturam, in qua ſubſiſtunt, includunt: relationes vero, ipſam naturam formaliter non includunt. diuinæ ſiquidem perſonæ, in aliquo, id eſt in diuina eſſentia conueniunt: in qua ſane relationes formaliter conuenire nequeunt: Idcirco non eſt par in vtriſque diſtinctio. Sed *dices*, perſonæ diſtinguuntur formaliter, igitur ſpecifice. Anteced. patet, conſequentia etiam probatur: in perſonis enim inueniri non poteſt alia differentia formalis, quam ipſarum plane relationum, quæ eſt ſpecifica, aut nulla prorſus. *Reſp.* non ſequi; relationibus perſonæ diſtinguuntur: ſed relationes diſtinguuntur ſpecie: ergo perſonæ ſpecie diſtinguuntur. *Dices*, nulle ergo eſt diſtinctorum differenua, tum quia illis non tribuitur illa quæ eſt diſtinctorum: tum etiam quia nec aliqua alia per illa? *Dico*, minorem eſſe diſtinctorum, quam diſtinguentium differentiam: in diuinis enim, illa, quæ ſunt diſtincta, nempe diuinæ perſonæ, numero ſeu perſonaliter diſtinguuntur, non autem nature, quamuis relationes

2. ſint oppoſitæ. Ad 2. negatur conſeq. Ad prob. dico, productiones eiuſdem eſſe rationis cum productis. quis nimirum productiones ſunt relationes; producte vero, relatiua. ſed producta ſunt formaliter in diuina natura ſubſiſtentia; productiones vero, minime. Quamobrem, producta, in natura, per productiones eis communicata, aliquam habent vnitatem, quam nequeunt productiones habere. Ad conſ. de productione, reſp. non opus eſſe, productionis proportionem eiuſdem eſſe rationis cum termino formali: ex ſuis enim rationibus formalibus aliter diſtinguuntur, quam ex terminis formalibus. Ad illud autem de potentiarum, & obiectorum

3. diſtinctione, cum de productionibus diuinis loquemur, latius, clariusque reſpondebimus. Ad 3. differentia in creaturis ſpecifica, perfectio eſt, quæ illarum ſupplet imperfectionem: in creaturis namque, ob earum limitationem, abſque diſtinctione ſpecifica, perfectio eſſe non poteſt. natura ſiquidem quæ non perſeuerat in indiuiduo, in ſpecie manet perpetua. Quare, cum natura diuina ſit infinita, ad ſui perpetuitatem conſeruandam, ſpeciei adminiculo non eget. non oportet ergo, quaſi in creaturis, ſpeciem ponere, diuinæ naturæ imperfectionem ſupplentem.

CAP. IV.

Argumenta, quæ conantur probare, relationem eſſe in diuinis potentiam actiuam generandi.

1. POſſet aliquis contra ſupradicta ita argumentari. *Potentia actiua*, ex 5. *met.* *eſt principium agendi*. potentia actiua eſt relatio; etiam in diuinis, reſpectu perſonæ, principium notionaliter dicitur: igitur relatio eſt principium agendi.

2. Item, generatio in diuinis, relationem ſignificat: ergo, & potentiam actiuam: poſſe enim, & agere idem ſunt in diuinis.

3. Item, quæ ad diuinam eſſentiam pertinent, communia ſunt tribus: ſed potentia generandi eſt patris ſolius; pater vero, relatione conſtituitur: relatio ergo eſt principium generandi. Item, ſicut ſe habet eſſentia ad operationes eſſentiales; ita proculdubio, proprie-

4. tas, ad operationem perſonalem: ſed eſſentia eſt principium operationum eſſentialium: proprietas ergo eſt principium operationis perſonalis. ſed generare, eſt operatio, ad patrem tantummodo ſpectans: paternitas ergo, quæ ipſius eſt pro-

5. prietas, eſt potentia actiua generandi. Præterea, ſi relationi repugnat, eſſe principium agendi; pariter repugnabit, principium eſſe, ſuppoſitum conſtituendi: par namque ratio in vtroque eſſe videtur. ſi ergo relatio, ſuppoſitum conſtituit, agendi quoque poteſt eſſe principium. Sane, eo pater generat filium, quo eum à ſe diſtinguit. ſed diſtinguit eum paternitate, vt ſatis patet. ergo generat eum paternitate: diſtinctio ſiquidem ad generationis rationem ſpectat, quia nihil ſeipſum

6. gignit. Amplius, productiones ſpecificæ diſtinctæ, ad principia formalia, ſpecie quidem diſtincta, reducuntur: ſed generare, & ſpirare in patre, ſpecifica diſtinguuntur: igitur ad paternitatem, & virtutem ſpiratiuam reducuntur; non ad eſſentiam, quæ vnius eſt rationis, ex quo patet, relationem eſſe principium agendi.

De Patrie potentia genera-tiua.

7. Certe, eo pater generat, (authore Auguſt.) quo eſt pater. ſed eſt pater, paternitate; ergo

8. paternitate generat. Iterum, in filio, terminus formalis, qui illi communicatur, eſt eſſentia: productus vero, eſt filiatio. eſſentia igitur in patre, eſt principium communicationis: paternitas vero formale productionis principium. Præterea, omnis forma, alicuius profecto actionis ſufficienter elicitiua, ſi per ſe eſt, illa etiam actione, per ſe agit. ſi ergo Deitas per ſe ſit generatiua potentia: per ſe etiam generabit. ſed Deitati, quatenus Deitati per ſe eſſe conuenit, & in ſeipſa aliquo modo prius eſt, quam in perſona eſſe intelligatur: *Tres perſonæ* (inquit Auguſt.) *ipſa Deitate per ſe ſunt; non è conuerſo* ſequitur ergo, quod in primo naturæ ſigno, in quo intelligitur Deitas, antequam in perſona intelligatur, generabit, atque ita à genito diſtinguetur. ſed hoc eſt impoſſibile: relatio ergo eſt actiue potentia generandi. Deinde, producentis, & formæ, qua producens producit, eadem eſt ad productum relatio (authore philoſ.) qui diſputat, ad idem cauſæ, principijque 9.

genus pertinere, & artem, & ædificatorem. quapropter ad idem principij genus, producens, & illud, quo producit, pertinere videntur. Quamobrem, ſi eſſentia, eſt potentia actiua generandi, qua pater generat filium; indubie eandem habebit realem relationem ad filium, quam pater habet. ſed eſſentia non refertur: igitur non eſt actiue generandi potentia. Patet etiam hoc ex Damaſc. *Forma*, inquit, *in qua generans, & genitum aſſimilantur, non habet vnitatem, niſi rationis.* eandem ergo habebit rationis entitatem: ſed tunc, actionis realis nequaquam erit principium elicitiuum. Adde, quod forma non ſit principium agendi, niſi eatenus quatenus per eam agens eſt in actu: in actu vero eſt, quatenus eſt in ipſo, & in ipſo eſt vt

10. hoc. ſic ergo erit generandi principium. Vlterius, productio, prius eſt diſtinctiua, quam aſſimilatiua. omnis enim productio eſt diſtinctiua; aſſimilatiua vero, non omnis. forma ergo, quæ eſt principium producendi, id plane habet ex actu diſtinguendi, & non ex actu aſſimilandi. Porro, ei conuenit in quantum eſt, hæc actus diſtinguendi; illi vero, actus aſſimilandi, quatenus eſt forma: igitur principium erit generandi, in quantum hæc, non autem in quantum forma. Brutum ſiquidem, ſimile eſt ſuo pſius genitori in ſpecie: forma tamen ſpecifica non eſt geniti bruti principium, ſed potentia vegetatiua. Sic calor, in augenda carne, teſte philoſ. eſt principium actiuum: caro tamen, ſimilis eſt generanti in forma plane vegetatiua. ex his ergo apparet, diuinæ generationis principium, magis eſſe relationem, quam eſſentiam: relationis enim eſt diſtinguere, non autem eſſentiæ, quæ vna eademque

11. eſt in tribus. Adhuc, actio poſitiua, eſt per principium poſitiuum: ſed generare, eſt actio poſitiua: per principium ergo erit poſitiuum. Porro in diuinis, eſſentia eſt, & relatio. vnde quemadmodum relatio, 5. *phyſ.* non poteſt eſſe actionis terminatiua, ita ſane nec principium agendi elicitiuū. eſſentia ergo erit in diuinis omnis actionis, atque productionis principium elicitiuum. ſed quidquid eſt huiuſmodi, eſt indeterminatū, ad hanc, vel ad illam actionem, productionemque agendam. quam ob cauſam, vt hanc, vel illam actionem agat diuina eſſentia, eget determinante: ſed hoc ad relationem ſpectat. potentia ergo generandi & abſolutum, & reſpectiuum complectitur: reſpectiuum autem magis: nam determinare, præcipuam, ſeu primam in actione dignitatem demonſtrat.

12. Præterea: ſi eſſentia eſt principium agendi: igitur filius poteſt generare. tenet conſequentia: ad agendi rationem ſpectet, ſuppoſitum eſſe perfectum, non impeditum, habens principium ſufficiens generandi, quæ omnia in filij perſona copioſiſſime eſſe videntur: ergo &c. Nam ſi diuinæ conuenit eſſentiæ eſſe per ſe præciſe principium generandi; filio, abſque dubio conueniret. ſi vero, quatenus relationem paternitatis in patre conſtituit, habetur propoſitum, nempe, relationem maxime eſſe principium generandi. Sane, potentia generandi eſt in patre: atqui eſſentia in patre eſt paternitas, vel ſaltem paternitatem dicit: paternitas ergo, eſt actiua potentia gene-

13. randi. Item; ſi eſſentia eſt potentia actiua generandi: ergo poſſunt eſſe plures perſonæ genitæ, vel ſpiratæ: conſequentia patet: cuicunque enim ineſt potentia generandi, vt diximus, poteſt generare. ſed in filio eſt talis potentia, quia diuinæ eſt eſſentia: alium ergo filium poteſt gignere. Suffragatur huic ſententiæ Auguſt. *Filium non genuit creatorem*, inquit; *non quia non potuit, ſed quia non oportuit.* Ex his ergo apparet, relationem eſſe principalius principium generationis diuinæ.

Aug. 7. Trin. c. 8.

Ariſt. 2. Phyſ. & 5. met.

Damaſ. lib. 1. c. 8.

3. de anim.

Aug. contra Max.

De Patris potentia generatiua.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

1\. *Eſſentia diuina eſt principium quo generationis.*

AD 1. ipſam principij relationem, potentia non ſignificat, alioquin in genere eſſet relationis: id ergo ſignificat, quod eſt principium, non quidem ſicut agens: ſed ſicut id, quo agens agit. Agens enim à facto diſtinguitur, ſimiliter generans, à generato: ſed id, quo generans, generat, genito commune eſt, & gignenti; præſertim in diuina generatione, in qua eſt idem numero, non ſpecie tantum, ſicut in creaturis. cum ergo eſſentia diuina ſit principium, quo generans, generat; non diſtinguitur à genito; bene autem hoc innueret, ſi diceretur, eſſentia diuina generat.
2\. Ad 2. Quemadmodum in diuinis eadem eſt cũ generatione potentia generandi; ita etiam, eſſentia diuina cum generatione, atque pater-
3\. nitate, idem eſt, re quidem, non autem ratione. Ad 3. Potentia, in recto ſignificatur, generatio vero in obliquo: ac ſi diceramus eſſentiam patris. vnde quatenus ad eſſentiam, quæ ſignificatur, communis eſt tribus; quatenus vero ad notionem, quæ connotatur, ad ſolam pertinet patris perſonam.
4\. Ad 4. Negatur ſimilitudo, ſiquidem per eſſentialem operationem, cuiuſmodi eſt creare, creaturis communes Deus communicat perfectiones: eſſe ſcilicet & viuere, & quæ ſunt generis eiuſdem: per operationem autem perſonalem, id, quod eſt ſibi proprium, nempe paternitatem, pater non communicat. forma præterea ſpecifice, quoniam dat eſſe ſimpliciter eſt principium agendi: forma autem indiuidua-
Forma ſpecifica, & non indiuidualis dat eſſe ſimpliciter.
lis, quia eſſe ſimpliciter præſtare non poteſt; ideo non eſt productionis principium, ſed indiuiduationis potius. Quare, cum eſſentia diuina, ſit vt forma communis patris, paternitas autem, vt indiuidualis; ideo in patre non eſt principium agendi, quamuis id agat, vt patris ſit ſolius huiuſmodi operatio. Itaque quoniam potentia generandi, paternæ eſt operationis principium; ipſa profecto principaliter eſſentiam, connotatiue vero paternitatem, oſtendit, atque ſignificat: potentia ſiquidem generandi, patris eſt, ſiue in patre eſſe di-
5\. citur. Ad 5. Neg. minor: nam quatenus ſe habet ad modum formæ indiuidualis, poteſtatem habet ſuppoſiti conſtituendi. vnde etiam repugnantia illi oritur, principium eſſe generandi. Ad confirm. negatur maior: ad prob. negatur conſeq. quamuis enim diſtinctio ad generationis ſpectet rationem; non opus eſt tamen, idem formale diſtinctiuũ eſſe, atq; formale generationis principiũ. nã formale diſtinctiuũ gene-
6\. rationẽ conſequitur. Ad 6. Quoniam generare & ſpirare in
Principiũ productiuũ verbi, memoria fœcunda.
patre ſunt idem realiter, ratione vero diſtinguuntur: hac de cauſa, ad principia, quæ ſunt idem re, ratione autem diſtincta, reuocantur, ſeu reducuntur. Sane, producti verbi principium, ſub memoriæ fœcundæ, ſiue intellectus ratione, diuina eſt eſſentia; quæ profectu, ſub voluntatis ratione, amorem produxit. Porro generari, & ſpirari, realiter diſtinguuntur: quæ tamen non inferunt eorum principia realiter eſſe diſtincta; ſufficit enim illis diſtinctæ originis ordo. Ad confirm. eo certe formaliter generat, quo eſt formaliter pater: paternitas namque & generare idem ſunt: verum huiuſmodi proprietas, quando generare dicit, actionem ſignificat; relationem vero, ſi paternitatem connotet. non eſt autem eo formaliter pater, quo ſecundum rem, genitum elicit, & generationem ſecundum modum intelligendi, hoc eſt, pater, paternitate eſt formaliter pater: atque per ipſam paternitatem, habet filium correlatiue, non autem principatiue; ſed
7\. per eſſentiam magis, qua eſt Deus. Ad 7. In filio, nullus eſt formalis terminus productus; ſed ipſemet filius eſt productus. vnde: quamuis filiatio eſſet producta, conſtitutiue quidem; non tamen ſequitur, eam eſſe formale principium productiuum abſolutum. relationi ſiquidem magis repugnat producere, quam conſtitutiue produci. Sed dicet aliquis, ſi eſſentia eſt formale principium, quo pater generat; igitur filius non eſt per patris intellectum genitus. tenet conſequentia: nam formale principium, quo in agente, non eſt inferioris ordinis ad terminum formalem. ſed intellectus eſt huiuſmodi: ergo &c. Ad eſſentiam enim, authore Au-
Aug 15. Trin. c. 5.
guſt. omnia attributa comparantur, quaſi qualitates. Dico, filium in diuinis, & verbum eſſe, & filium, & Deum intellectus namque, quatenus intellectus, ſub ea certe ratione, qua eſt verbum, eſt illius producti principium: vt natura vero, ea quidem ratione, qua eſt filius. ſed intellectus, vt diuina eſſentia, eius eſt principium, quatenus eſt Deus: ſingulæ igitur producti rationes, ſingulis correſpondent rationibus pro-
8\. ducentis. Ad 8 Illa propoſitio intelligenda eſt de illa forma, quæ eſt potentia proxima, productiua à ſe diſtinctæ realiter, vel eſſentialiter, ſicuti oſtendit Auicennæ exemplum, 6 met. quod calor ſcilicet ſeparatus ageret. ſed cum eſſentia diuina non ſit potentia proxima, nec alicuius perſonæ à ſe realiter, ſeu eſſentialiter diſtinctæ productiua, non licet inferre, in primo ſigno, diuinam eſſentiam generaſſe. Ad 9. Philoſ ſen- 9.
De Patris potentia generatiua.
tentia vera eſt in cauſa, & cauſato, in quo cauſæ, & principii, quo cauſat, diſtinctio eſt realis ab ipſo cauſato. Dependentia autem eſſentialis eſt cauſati, ad principium cauſatiuum, quia principium cauſatiuum vnicum eſt, in vno ſuppoſito. atqui ſuppoſitum diuinum producens, à ſuppoſito producto diſtinctum quidem eſt, quo autem producit, indiſtinctum: quare inter productum, & principium quo producendi, non poteſt eſſe realis diſtinctio, ſed rationis tantum. Ad primam confirm. dico, formam, in qua generans, ſecundum aliquid illius formæ, aſſimilatur genito, non eſſe tantum ens rationis; ſed aliquam vnitatem, omnem actum intellectus præcedentem, habere. Etenim, ignis generaret ignem, & aquam corrumperet, etiam ſi nullus intelligeret, propter ſimilitudinem ſcilicet, contrarietatemque naturalem. Porro Damaſc. communicabilitatem alicuius vnius ſecundum naturam, & ſecundum numerum intelligit, qualis profecto inuenitur in eſſentia diuina, quæ eadem eſt in tribus: huic autem ſimilem in creaturis inueniri, impoſſibile eſt. Ad 10. 10.
Prius ſecundum conſeq. non eſt ſemper prius ſecundum cauſalitatem. ſic enim dicimus: ignis eſt, ergo calidus: non tamen è conuerſo. calidum igitur eſt prius ſecundum conſequentiam ignis vero ſecundum cauſalitatem. Simile quoq; poteſt eſſe iudicium de actione diſtinctiua, atque aſſimilatiua, diſtinguere namque in generatione prius, id eſt, communius eſſe cernitur, quam aſſimilare. omni quippe generationi, etiam imperfectiſſimæ, quatenus eſt à forma, vt hæc, conuenire videmus. aſſimilare autem ſibi conuenit, quatenus eſt à forma abſolute. Cæterum perfectior eſt formæ ratio, quã ſingularitatis. Omnis igitur productio, prius, ſecundum intentionem productionis eſt aſſimilatiua, quam diſtinctiua. productio autem aſſimilatiua virtuoſa eſt à natura producentis, quæ eſt principium quo productionis. Ad primam inſtantiam, dico non eſſe alicuius momenti: ibi enim, communicatur vtraque forma, & principalis actiue, & immediata. ſiquidem caro genita, eſt animata, habens calorem genitum aliqualem naturalem. vtraque etiam forma eſt generationis principium, quamuis vnum ſit mediatũ, immediatum vero alterum. Ad 2. Dubium eſt, an vegetatiua tantum operetur ſine ſenſitiua. quum autem propria inquiſitione egeat, ad illud tempus differimus, quando de hac materia erit
Prius ſecundum conſequentiam, & cauſalitatem.
Productio aſſimilatiua eſt perfectior.
nobis loquendum. Ad 11. Duo ſunt hic maxime inſpicienda: alterum quidem principium indeterminatum, in actum exire non poſſe, niſi determinetur: alterum vero huiuſmodi, per reſpectum determinari. Contra 1. ſic: indeterminatum actione potentiæ actiuæ, differt ab indeterminato potentiæ paſſiuæ, in hoc ſcilicet, quod paſſiue indeterminatum nequeat in actum exire, ſine determinante; actiue vero bene ſine determinantis auxilio. Quoniam autem diuina eſſentia, eſt potentia actiue, vtpote purus actus; non eget ergo aliquo determinante. Sane, nulla in ea conſtitui poteſt indeterminatio, ſiue imperfectio, quæ illius actionem impediat quod enim ad plura, quodam ordine producenda indeterminatum eſt, idque vt principium in actu; poteſt certe illa producere, eo plane ordine, quo nata ſunt produci, ſine aliquo determinante. Quocirca, ſi eſſentia diuina (vt quidam dicunt) ad productiones ſit indeterminatum principium; non indiget certe relatione determinante, eſſentia præterea diuina non eſt indeterminata ad duas productiones diuinas; imo ex ſe eſt ſufficienter determinata ad vtramque; & prius quidem ordine originis ad generationem, deinde ad ſpirationem. Contra 2. Si relatio actualis, cuiuſmodi eſt paternitas, diuinam determinet eſſentiam: aut hoc quidem agit, vt actuale potentiale, quod falſum eſt, eſſentia enim cum ſit purus actus, illo non indiget: aut ſicut ratio agendi; ſed relatio non eſt ratio agendi: aut ſicut conditio ſuppoſiti agentis. ſed conditio ſuppoſitalis, cuiuſmodi eſt paternitas, non tribuit principio, quod ſit aliquid agendi determinatum principium; ſicut lignum non dat albedini, vt determinatum ſit diſgregandi principium, ſed magis è conuerſo. Nullo ergo modo, relatio, diuinam poteſt determinare potentiam. Item, quod determinat ad producendum aliquod infinitum, eſt infinitum: ſed paternitas non eſt formaliter infinita: non determinat ergo eſſentiam ad producendum ſuppoſitum infinitum. Ad 12. Maior vera eſt in rebus creatis; in diuinis autẽ minime. nam, quamuis ſuppoſitum diuinum ſit perfectũ, & non impeditum, habeatq; principiũ quo generandi, adhuc tã, huiuſmodi actioni cõueniat, neceſſe eſt, 11.
Diuina eſſentia non eget determinante.
Paternitas non determinat diuinam eſſentiam.
12\.

filius

De Patris potentia generatiua. filius autem, quoniam accipit naturam per productionem, principio generandi adæquatam, quamuis habeat principium quo; non habet tamen ſufficiens principium generandi. Sane, potentia generandi, ſi pro fundamento præciſe intelligatur, id eſt, pro ipſa forma abſoluta: ita certe tribus eſt communis perſonis: ſi vero pro forma abſoluta reſpectu potentialitatis, cum omnibus, quæ conueniunt potentiæ propinquæ generandi; ipſa quoque forma eſt actui coniuncta, tunc, ſine dubio, ad patris tantummodo perſonam potentia generandi ſpectat. Ad primam confir. eſſentiale quo, eſt in filio, non tamen generat; quia non habet ea, quæ ad generationem ſunt neceſſaria. *Filius habet potentiam generandi.* Ad 2. Potentia proxime, bene respectum amplectitur, vt dictum eſt. principalius autem in potentia proxima eſt abſolutum, quam reſpectus: nam abſolutum eſt illud, per quod potentia eſt proxima ad agendum: abſolutum enim eſt infinitum, & in quolibet ſuppoſito diuino ſimpliciter perfectum, non autem relatio. Ad 13. Ex ſupradictis patet reſponſio: omnem ſiquidem perfectionem, quam habet pater, habet etiam filius. ſed potentia generandi, duo complectitur, eſſentiam ſcilicet in recto, & relationem in obliquo. *13. Potentia generandi duo complectitur.* Quantum autem ad id, quod dicit in recto; eſt perfectio ſimpliciter, tribus communis: quantum vero ad relationem, non eſt perfectio ſimpliciter. In his etiam argumentis eſt fallacia figuræ dictionis: quid profecto in ad aliquid mutatur; arguendo à potentia ſimpliciter, ad potentiam generandi. Quando ergo dicimus non eſſe in filio potentiam generandi; non aliquam entitatem potentiam, ſed modum potentiæ negamus. omnis plena potentia, quæ eſt in patre, & in filio quoque eſt; ſed non eadem in vtroque relatio. quando ergo dicitur, paternitas in ratione potentiæ generandi includitur: igitur eſt potentia generandi. Reſp. paternitatem, pro proprietate accipi; quatenus ſcilicet eſt hypoſtaſis forma conſtitutiua: non autem pro relatione, quæ certe ſecundum rationem, ipſa generandi potentia, poſterior eſt: poſterius autem non eſt de ratione prioris. *Paternitas duobus modis accipitur.* paternitas præterea filiationi eſt oppoſita: vna ergo non eſt ratio, alterius productæ. Licet ergo productio ſimplex, tantum vnum formale principium requirat, producti principaliter elicitiuum, alia tamen concurrunt, vt modi talis reuera principij. *Productio, & modus producendi.* paternitas autem, quia ſe habet ad patrem, vt indiuidualis forma, non eſt forma productiua; ſed modus potentiæ. omnis namque potentia generatiua, eſt principium generationis: ſed paternitas, vt relatio non eſt principium generationis, cum ad eam ſequatur: igitur non eſt potentia generatiua.

CAP. VI.

Argumenta, quæ videntur oſtendere, paternitatem, ſiue relationem, eſſe principium generandi.

1. PRopria ſuppoſiti operatio, eſt per propriam formam; ſuppoſitum enim habet propriam formam: per illam ergo agit propria ſiquidem forma dat eſſe: igitur, & agere. quia, ſi forma eſt communis, & effectus etiam eſt communis: nam cauſa, & effectus ſibi inuicem correſpondent; vniuerſalis, vniuerſali particularis vero, particulari: vt dicitur 5. *met.* & 2. *phyſ.* Sed propria operatio, ſiue actua patris, eſt generare: à propria ergo forma, quæ eſt paternitas, ille actus proficiſcitur. Suffragatur huic ſententiæ, authoritas August. *Eo Pater eſt*, inquit, *quo et eſt filius*: ergo eo eſt pater, quo generat. Tenet conſequentia, generatione plane eſt et filius; ſed paternitate eſt pater: paternitate igitur generat. quod ſi Deitate generet: Deitate ergo eſt pater. *Aug. 5. Trin. c. 6.*

2. Secundo, medium eiuſdem eſt generis cum extremis. ſed ſuppoſita, cum ſint extrema, in relatiuorum numero habentur. Illud ergo, quo ſuppoſitum agit, quoniam mediat inter illa, proculdubio relatiuum eſt dicendum.

3. Item, potentia eſt eiuſdem generis cum actu: igitur relatiua eſt principium generandi. Patet conſeq. quia potentia, & actus ſunt idem in diuinis. ſed actus generandi eſt relatio, vel relatiuum: ergo & principium.

4. Item, omne abſolutum in diuinis, eſt abſolutum tribus: ſed potentia generandi, non eſt communis tribus: igitur non eſt quid abſolutum. Deinde *producens, & productum, eidem conuenire, eſt impoſſibile*, authore *Auguſtino 1. de Trinit.* ergo ſimul, producere, & produci: ſed produci conuenit Deo, ſecundum aliquod abſolutum, quia nimirum eſſentia, diuina eſt productionis terminus: non ergo ei, per abſolutum, ſed per relationem potius, conuenit producere.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

Paterna natura filium genuit.

AD 1. ſi forma communis, non communitate quidem prædicationis, ſed identitate numerali, vna, eademque fuerit in pluribus ſuppoſitis; tunc ſuppoſitum agens, per talem communem formam, aget; præſertim, ſi requiſita ad huiuſmodi productionem, ei præſto fuerint, quemadmodum in diuinis agitur. *1. Diuina eſſentia eſt forma communis perſonis diuinis.* In rebus autem creatis, res non ſe ita habet, quippe, cum vnumquodque ſuppoſitum per propriam, & non per communem agat formam. Ad prob. propria forma dat eſſe: ergo dat agere. Negatur conſeq. multæ enim ſunt formæ dantes eſſe, quæ non ſunt actiuæ, atque ita non dant actum ſecundum: in quarum nu[illegible] haberi poſſunt paternitas, & filiatio. Ad 2. prob. philoſ. ſententia de cauſis communibus intelligenda eſt, quæ in rebus habentur; non de illa communitate, quæ eſt in diuinis. Ad authoritatem Auguſtini, reſp. illud eſſe intelligendum formaliter, non fundamentaliter, ſeu cauſaliter. vult ergo Auguſt. dicere, eo eſt pater, quo eſt et filius, id eſt, illa notione: pater enim non dicitur ad ſe, ſed ad filium: non autem intelligit, quo pater, ſit pater, ſiue generet, vt principio generationis elicitiuo. *Eo eſt pater quo eſt filius.* Ad 2. eſſentia proprie medium non appellatur; ſed magis ſpectat ad partem generantis. 2. Quare ſi in his, medium aliquod detur, illud profecto erit generatio, quæ eiuſdem eſt rationis cum extremis: ipſa quippe relatio eſt, ſicut extrema ſunt relatiua. Ad 3. vera eſt maior de potentia, quæ eſt differentia entis: nam ita ens, non ſolum per actum, & per potentiam diuiditur, ſed quodcunque etiam genus entis; vnde ad idem genus pertinent actus, & potentia. 3. ſed hoc modo non conuenit potentia in diuinis, quæ actui opponitur; illa namque generatio eſt ſimpliciter in actu neceſſaria: ideo non eſt in potentia, quatenus potentia actui repugnat. falſa eſt ergo huiuſmodi propoſitio. Ad 4. verum quidem eſt in diuinis abſolutum, tribus eſſe commune, non tamen generare, vt dictum eſt. 4. Ad 5. producere, & produci, eidem non poſſunt realiter conuenire bene tamen, diſtinctis ſuppoſitis, ſecundum idem, vt principium quo, & terminum formalem. 5. Principium enim productiuum quo, producto, à producente communicatur. Ex quo apparet, nullam eſſe contradictionem: nam communicatum, præexiſtere poteſt communicationi, non autem productum productioni: idem enim ſeipſum producere, eſt impoſſibile. Quomodo namque poteſt non ens, ens producere.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Pater genuit filium natura, atq; neceſſitate immutabili.

POſt elucidationem principij productiui diuinæ generationis, deinceps, neceſſitate, an libere genuerit quærendum eſt. *Natura varie dicitur.* Natura, quantum ad propoſitum ſpectat, eſſentia rei interdum nominatur: proinde hominis naturam, humanitatem vocamus. Alio vero modo, eſt rei naturalis proprietas: ſic ignem calidum dicimus. Poſtremo, eſt determinate aliquid vnum agendi principium. Vnde philoſ. *Natura eſt principium quoddam, & cauſa quietis, & motus eius in quo eſt primo per ſe, & non ſecundum accidens*: principium, inquam, veluti cauſa efficiens: & cauſe, quatenus materiam, atque alias cauſas intuetur. *2. Phyſ. com. 3.* Si ergo hoc modo natura intelligetur, impetum quendam naturalem ſignificat. & ab agente à propoſito diſtinguitur. Ex his ergo, ad diuina, ſcilicet, eſſurgere, naturam diuinam, primo quidem modo, eſſentiam, ſecundum propriam diuinitatis rationem, appellamus. *Natura diuina quid ſignificet.* ſecundo, eſſentiæ diuinæ quamlibet proprietatem: iuxta quem certe dicendi modum, voluntas, natura appellatur. tertio, alicuius vnius determinatæ productionis, principium productiuum, non liberum plane, ſed ſimpliciter primum, in Deo natura vocatur. Ceterum, pater, natura Filium genuit, tertio ſane, non primo, aut ſecundo modo. etenim nullum principium, eiuſdem rationis actum, modo illud principium fuerit ſimpliciter, perfectum habere poteſt, niſi vnum productum, adæquatum ſibi ſimpliciter. Eſſentia ergo diuina, cum ſit huiuſmodi, vnius tantum ad intra erit productionis principium. Quem ob rem, licet filio, natura diuina, primo certe modo dicta, communicetur; patrem tamen, naturæ, vel eſſentia, tanquam principio productiuo, ipſum non genuiſſe, dicunt Theologi: non enim ſic intellecta natura; ſed intellectus, ſiue memoria, eſt verbi principium productiuum. *Intellectum a patre habens præſentem diuinam eſſentiam, eſt principium productiuum filij.* Nec etiam ſecundo

modo

Pater natura filiū genuit.

modo, filius producitur: modus namque ille indeterminatus eſt: generationis autem filij, determinatus ſit, neceſſe eſt. Tertius igitur modus, tantæ rei congruere videtur: principium namque illud productiuum, contra liberum diſtinguitur, quod eſt voluntas. Memoriæ rerum, vel intellectus, ſuorum actuum reſpectu, quos ipſe elicit, naturalis habet principij rationem; naturalis inquam, & non liberi. Patet, quia prima libertas in voluntate conſiſtit: ideirco in intellectu non poteſt eſſe libertas, quæ voluntatis libertatem antecedere valeat: imo ſine voluntatis imperio, liberum non habet principium.

Natura filius producitur.

Quoniam igitur filius, memoriæ, vel intellectus producitur; productiuo ſiquidem principio producitur, quod à voluntate diſtinguitur; alioqui vna tantum in diuinis eſſet productio. natura, hoc tertio modo, filius producitur, qui principium naturale, modum principiandi naturalem habet. Conteſtetur nobis Auguſt. *Verbum Dei*,

Aug. 5. Trin. c. 2.

Hilar 5. de Trin.

inquit, *per quod facta ſunt omnia, eſt filius Dei natura: eſt enim Deus de Deo, non per protenſionem, ſicut ramus ab arbore*, autore Hilario, aut per deriuationem, cum participatione naturæ; ſed ex virtute naturæ, atque & ex principio naturaliter productiuo, in eadem natura cum generante ſubſiſtit.

Neceſſitas immutabilis.

Quantum ad 2. de neceſſitate productionis, dicimus patrem, filium producere neceſſitate ſane immutabilitatis, quæ cognationem, ſeu proportionem habet cum formæ neceſſitate: hæc autem neceſſitas, ex diuinæ naturæ formali, atque intrinſeca perfectione proficiſcitur. ſi enim pater, filium contingenter, & non neceſſario generet; aliquid contingens eſſet in Deo. Porro memoria patris cum ſit perfecte atque fœcunda; verbum omnino ſibi adæquatum habet, atque perfectum: producit ergo filium neceſſitate immutabili.

CAP. II.

Argumenta, quæ his aduerſantur:

1. Liquis ſic arguet: illud quod producitur per modum artis, non producitur natura: ars enim, & natura ſunt diſtincta principia, ſicut artificiatum, non eſt naturale. Sed filius, authore Aug. aliisque Platonicis, producitur ſicut ars: eſt namque ars omnipotentis

Aug. 6. Trin.

2. Dei plena rationibus omnium viuentium: Ergo &c. Item, natura eſt principium motus, & quietis, vt citauimus: ſed filius non producitur per motum, nec pater ab eius ceſſat productione, cum ſit æterna: igitur non eſt per naturam,

3. ſeu naturæ modum productus. Item, natura, & intellectus ſunt principia diſtincta productiua, vnde habent, vt dicitur 2. phyſ. diuerſas principiandi rationes. ſed filius

4. producitur per modum intellectus: igitur non per modum naturæ Item, egens neceſſario, eſt imperfectum: ſuæ enim actioni non dominatur. ſed in Deum non cedit imperfectio: non producit ergo neceſſario. Adde Anſelmum. *Improprie dicitur neceſſitas, vbi nulla eſt coactio, aut aliqua prohibitio*: ſed pater non generat filium coactus, vel prohibitus. Ergo &c. Item, ſi pater neceſſario genuit filium; aut genuit ipſum æ-

Anſel. lib. 2. cur Deus homo c. 4.

5. que ſibi neceſſarium; aut non. ſi non æque neceſſarium: igitur non eſt patri æqualis: nec videtur, quod poſſit eſſe æque neceſſarius: nam pater eſt à ſe neceſſarius, filius autem non eſt ex ſe neceſſarius, ſed contingens potius. Etenim, ſi filius non habet neceſſitatem, niſi à patre: ergo pater eſt magis neceſſarius: atque ita non ſunt æque neceſſarij. Conſeq. prima

6. probatur per philoſ. *propter quod vnumquodque tale, & illud magis.* Item, generatio eſt voluntaria, & libera, quia in diuinis nihil eſt inuoluntarium: igitur non ex neceſſitate filius generatur.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. D 1. negatur maior: nam quod fit per artem, eſt artificiatum; ſed verbum non eſt artificiatum, ſed potius ars, & pater etiam eſt ars, atque ſpiritus ſanctus; filio tamen appropiatur, quia verbum eſt à memoria fœcunda procedens: ex quo apparet inualidum eſſe ar-

Filius dicitur ars.

2. gumentum. Ad 2. in diuinis non eſt proprie motus, ſed ipſius vice fungitur productio, actio, ſiue operatio. Præterea, natura eſt principium motus, & quietis; & tamen in vno eodemque, non eſt ſemper vtriuſque principium. Nam cœlum naturaliter mouetur, & tamen naturaliter quieſcere non poteſt, ſecundū philoſophi ſententiam. Sic quoque pater, natura generat filiū. & natura etiā ab illius generatione nō ceſſat.

3. Ad 3. quia verbū eſt quaſi ſubſiſtentis intellectio, vt diximus, per memoriam, ſeu intellectum producta ſiue elicita; ideo per naturā producitur: nam intellectus, reſpectu actuū, quos elicit: modum certe naturæ habere videtur. Ad 4. negatur maior: non omne plane agens neceſſario, eſt imperfectum; imo in creaturis, non agere neceſſario, maioris eſt imperfectionis: ſed illud dicitur imperfectum, cuius actio, à ſubſtantia diſtinguitur: hoc autem modo, Deum agere impoſſibile eſt. Ad auth. Anſelmi dico, ipſum loqui, atque intelligere neceſſitatem, ab efficiente cauſa extrinſeca, manantem. Ad 5. filius eſt æque neceſſarius, vt pater; quia eandem habet naturam: nec ſequitur, non eſt ex ſe originaliter neceſſarius, igitur ex ſe, eſt originaliter contingens; quia neceſſarium, & contingens ſunt immediate ſimpliciter; nam aliis conditionibus concurrentibus, regula huiuſmodi non tenetur: quocirca filium, formaliter, etſi non originaliter, neceſſarium eſſe fatemur. Ad philoſophi auth. reſp. ipſius regulam, in hac ſane diuina generatione, locum habere non poſſe: nam filius in diuinis, non dicitur eiuſdem cauſæ effectus. Illa autem regula vere eſt inter cauſam, & effectum, aliis ſibi adiunctis conditionibus, de quibus paulo ante diſputaui. Ad 6. filij productio eſt naturalis, & libera. naturalis, quatenus diſtinguitur à violento, & à libero, libertate electiua: libera vero, libertate rerum complacente & præcedente, non tamen vt principio elicitiuo. intellectus namque procedit ab eſſentia, vt potentia mere naturalis in principiendo, non autem voluntas, ideo eſſentiam non determinat ad productionem per modum intellectus, ſicuti voluntas, ad modum liberum: eſſentia autem ſine his non egit, nec viciſſim illæ, ſine eſſentia. hac de cauſa, duæ tantum ſunt in diuinis productiones.

Pater natura filiū genuit.

4. *Agens imperfectum.*

5. *Filius quomodo eſt neceſſarius.*

6. *Filij productio eſt naturalis & libera.*

CAP. IV.

Pater genuit filium volens, nec tamen eum voluntate genuiſſe dicimus, vt principio productiuo.

PRo tantæ rei maiori notitia habenda, nonnulla alia addere cenſui. Intellectio patris, quatenus pater, eſt verbi generatio: *eſt enim filius patris mentis paternæ.* Generatio igitur filij, Patris volitionem præcedit: eiuſdem enim potentiæ non ſunt plures actus, quia actus, potentias diſtinguunt. 2. de anima. ſed gignere filium, ſiue dicere verbum, quod idem eſt in Deo, eſt potentiæ intellectiuæ, & intelligere ſimiliter: dicere ergo, eſt formaliter aliquod, patris, quatenus patris, intelligere: intellectio autem patris, eſt verbi gignitio. Quam ob cauſam, ſi intelligere præcedit velle, & generatio præcedit volitionem: prius ergo eſt pater, quam volens, quia prius eſt eſſe patrem, quam velle. Non volens ergo pater, filium generat. Aduerſus autem huiuſmodi modum dicendi, ita arguere velim: intelligere eſt perfectio ſimpliciter; dicere vero, minime: non ſunt ergo idem formaliter. ſiquidem, pater ſua eſt intellectione beatus; ſed non eſt beatus, niſi perfectione ſimpliciter, Intelligere ergo in patre, eſt perfectio ſimpliciter.

Aug. 15. Trin. c. 2. 7.

Intelligere, & dicere differunt.

2. Porro, ſi dicere, eſſet perfectio ſimpliciter; tunc plane, filius, & ſpiritus ſanctus non eſſent ſimpliciter perfecti: non enim hoc modo dicunt, id eſt, verbum exprimunt, ſiue producunt. In creaturis præterea, actionis ratio, atque factionis, formaliter diſtinguuntur: actio namque eſt vltimus terminus. ſed factionis, eſt alius terminus ab ipſe productus: proinde, in diuinis, operatio, qua formaliter pater operatur, à productione diſtinguitur, qua pater formaliter producit: etenim operatio, obiectum, quaſi præſuppoſitum habet; productio vero, terminum ab ipſa productum. Intelligere ergo, quæ eſt patris operatio, formaliter à dicere diſtinguitur, quæ eſt filij productio. Cæterum in noſtro intellectu, primam naturaliter in-

3. tellectionem habente, quæ proculdubio, in noſtra non eſt poteſtate, accedere poteſt voluntas, de illa certe intellectione ſibi complacens: propterea autem, illam actionem voluntas nō dicitur velle; ſed eā elicitā, eſſe velle. Si itaq; formaliter dicere eſſet intelligere; pater formaliter volens, non gigneret; ſed ipſe filij generatio, quatiā aliquo modo poſterius, ipſi complaceret. Ad illud, de actu, & potentia, dico, actionem in creaturis, vno quidem modo, actionē, de genere actionis ſignificare: alio vero, actum ſecundum, quæ eſt qualitas abſoluta. Vnius ergo potentiæ, hoc modo, vnus eſt actus. Poteſt tamen vnius potentiæ, actus eſſe duplex, quorum vnus eſt de genere actionis, alius vero de genere qualitatis: hoc autem modo intellectus noſter pro actione, ad actionis genus ſpectante, verbum gignit: pro actione vero, de genere qualitatis, notitiam genitam intelligit. Ex his autem, ad diuina aſcendentes, dicimus, intellectum diuinum, vnum habere actum: noſtræ, vt ita dicam, intellectioni correſpondentem,

Quomodo vnius potentia ſit vnus actus.

quæ

Pater volens genuit filium. quæ eſt qualitas, quo plane actu, patris intellectus formaliter intelligit: alterum vero, quo exprimit verbum. Pater ergo, hoc modo gignit filium volens: quippe, qui in primo originis ſigno, formaliter intelligit, atq; actum habet in illo priori, volendi formaliter, in ſecundo autem ſigno, filium gignit. *Primum originis ſignum.* Illam autem verbi generationem, non voluntate, ſeu volitione ſequente, vult; ſed ea prorſus, quæ eſt in primo originis ſigno, qua pater formaliter vult intellectione præſuppoſita aliquo modo, qua pater intelligit, non aũt verbi generatione. Quare, pater volens, voluntate quidem antecedente, filium genuit. Itaque volitione originis, vult filium, eiuſque generationem, priuſquam generet. Sane, quidquid habet filius, à patre accepit, excepta relatione, quæ non eſt communicabilis: ſed habet volitionem, atque intellectionem: à patre ergo ſuſcepit. pater præterea à ſe habet omnem profecto perfectionem ſimpliciter. verbi autem intellectio, atque volitio, in patre, verbi productionem præcedunt. In primo *Rationes oppoſita.* ſigno originis, filij generationem voluit, antequam genuit.

1. Hæc autem, quamuis ſubtiliter dicantur, dubitatione tamen non carent. Illud ſane, quod eſt ſimpliciter neceſſarium, atque eſſe habet, per productionem realem, ante ſuam productionem, nequit eſſe intellectum, ſeu volitum. Aut enim in illo priori, in quo præintelligitur, habet eſſe reale, aut non. Si habet eſſe, & non per productionem igitur eſt, antequam producatur. ſi autem eſſe habet intelligibile: eſt diminutum, & imperfectum. Sane, omne, quod ante eſſe reale, habet eſſe, non eſt ſimpliciter perfectum, nec ſimpliciter neceſſarium, quod de filio Dei ſentire, nefas eſt. Amplius,
2. nullum magis neceſſarium, minus neceſſarium præſupponit: ſed verbum Dei, quia realis eſt productionis terminus, eſt ſimpliciter neceſſarium, quemadmodum & Pater: cognitum vero, ſiue volitum, quia ſunt entia rationis, non ſunt ſimpliciter neceſſaria: igitur verbum productum, non præſupponit ſuipſius cognitionem, volitionemque. ſiue, vt clarius dicam, ipſum prius fuiſſe cognitum atque volitum. Ad-
3. huc, ſi verbum cognoſcitur à patre ante ſui productionem: igitur eſt in Patris ſcientia, antequam ſit. ſed omne productum, quatenus eſt in ſcientia producentis, eſt ratio ſuipſius producendi; quia domus exterior, fit à domo in anima exiſtente: ſed verbum non eſt ratio producendi ſeipſum, nec de ſui notitia naſcitur: nõ fuit ergo priuatim notitia cognoſcentis. Præterea, aberte ſunt, quorum ſpecies eſt in anima; 7.
4. *met.* Igitur, ſi verbum diuinum, ante ſui productionem, eſt præcognitum, atque volitum, ad alicuius profecto exemplaris typum productum eſt. Sed hoc abſurdiſſimum eſt: filius enim Dei, fons eſt omnium idearum, quæ ſunt, paſſim, & vbique in diuinis. Iterum, reale aliquod relatiuum, priuatim *Filius non prius fuit intellectus, ſiue volitus, quam productus.* eſſe reali, quam alio quouis modo, ſuum reſpicit correlatiuum: ſed Pater in diuinis, eſt relatiuum reale: ſuum ergo correlatiuum, realiter productum, nempe filium realiter exiſtentem, prius reſpicit, quam intellectum, vel volitum. Ex his ergo apparet, filium, priuatim non fuiſſe intellectum, ſiue volitum, quam productum. Quam ob cauſam, ad iam profundiſſimæ quæſtionis ſenſum, ita mihi videtur eſſe dicendum: *Filius non producitur voluntate, vt principio productiuo.* quod pater, filium volens genuit, volitione, inquam, generationem, & genitum communicante: & in genito, & generante cõplacente, ſimul enim generat, & habet filium, & vult generare filium. ſi enim habet intellectum perfectiſſi-
2. mum, & obiectum perfectiſſimum, ſibique præſens; omnia plane ſimul ſunt, nullius ibi opus eſt ſubſequentis, aut antecedentis voluntatis adminiculo, quo prius generet, & poſtea velit; aut prius velit, & poſtea generet. Quantum ad productionis modum, dico filium non produci voluntate, vt principio productiuo: quod enim producitur per modum naturæ à principio omnino perfecto; non eſt dicendum per modum voluntatis produci: ſiquidem huiuſmodi modi formaliter ab inuicẽ diſtinguuntur. ſed filius producitur per modũ naturæ, vt dictum eſt: nõ ergo voluntate, ſiue per modum voluntatis. Adde, quando eſt aliquod principium omnibus modis perfectum; alterius cooperatione principij non eget. ſed memoria fœcunda, verbi eſt principium pro-
3. ductiuum perfectiſſimum, vt dictum eſt: igitur voluntatis opera, veluti principio alio productiuo, opus non habet. Illud præterea, quod in diuinis, vt natum, & non vt datum producitur, non ex voluntate producitur. ſed filius, autore Auguſt. 5. *de trinit.* producitur, vt natus, & Spiritus ſanctus, vt datus: ergo &c. Hoc certe modo, quoniam diſtincta ſunt productiua principia, diſtincta quoque producta in diuinis; ideo conſtanter dicimus, filium voluntate, vt principio productiuo, non eſſe productum, nec etiam voluntate, vt ſuperiori principio, memoriam ad intelligentiam copulante. reſpectu enim primæ intellectionis, voluntas noſtra non mo-
4. uet intellectum, quibus ſane tangamur, inquit Auguſt. 3. *de lib. arb.* non eſt noſtræ voluntatis. quare ſi in nobis eſſet actus intelligendi perpetuus, nullo quidem modo interruptus, voluntas profecto principij non fungeretur autoritate in conuertendo, intelligentiæ aciem in memoriam, aut ipſam, ſuo imperio conuerſam, intelligendo. Cum autem in diuinis vnica tantum ſit intelligentia, ex fœcundæ memoriæ plenitudine producta, quæ eſt verbum diuinum; hanc ob cauſam, voluntas, nec principij, nec comprincipij, in verbo gignendo, habere poteſt dominium.

CAP. V.

Argumenta, quæ videntur probare, filium produci voluntate, vt principio productiuo.

QVod copulat potentiam cum obiecto, in verbi generatione, aut eſt principium, aut certe in loco principij eſt habendum: ſed voluntas, hoc agit in filij genitura: igitur, eſt principiũ productiuũ, & ex conſequẽti volũtate filius producitur. Maior ex ſeipſa clariſſima eſt. minor autem patet ex Aug. *Verbum*, inquit, *cum mente, de qua gignitur, medius amor coniungit:* & *cap 4. Verbum, quod inſinuare volumus, eſt cum amore notitia.* eadem namque notitia ſibi placita, digneque amata, verbum eſt. &, *Voluntas*, inquit. *conuertit aciem, vt formetur intrinſecus:* proinde, *partum mentis, appetitum præcedere voluit.* & 11. Ad viſionem, neceſſaria eſt intentio copulans parentem cum prole: intentio autem, eſt voluntatis actus. Voluntas ergo copulat parentem cum prole. Item, ingenitum patrem, velle habere alium ſibi conformem, atque condignum, eſt gignere filium. ſed non vult, niſi voluntate: voluntate ergo filium gignit. Sane, vt teſtatur Auguſt. pater genuit filium, quia potuit, vtpote non impotens. voluit quoque, quia non eſt inuidus: voluntate igitur, filium genuit. Adde, quod Pater voluerit generationem, & genitum, ante filij generationem: voluntate ergo filium genuit. Item, *omne inuoluntarium eſt triſte:* ſed nihil eſt triſte in diuinis: nihil ergo eſt inuoluntarium: voluntate ergo filius generatur. Sane filius eſt amor, & eſt productus, quia nihil, niſi natus accipit filius, ſiue habet. ſed amoris producti, voluntas, principium dicitur: volũtate ergo filius gignitur. Si dixeris, cõcomitanter eſſe amorẽ, eũ primo hic notitiæ, pductas; inualida plane inſtãtia videtur: idẽ certe, & primi termini formalis, & cuiuſcunq; ipſum cõcomitantis, videtur eſſe principiũ igitur, filiũ in diuinis, volũtate eſſe genitum, eſt neceſſe. Item, quod non eſt voluntarium, eſt neceſſarium. ſi filius ergo non voluntate genitus eſt: neceſſitate ergo generetur. ſed Pater teſte Hilar. *non genuit filium, naturali neceſſitate ductus* · filium ergo genuit voluntate. Præterea, quod procedit per modum intellectus, vt verbum à dicente procedit; per voluntatem procedit: ſed filius procedit, vt verbum: per voluntatem ergo; & non per naturam procedit. Paulus quoq; vocat *filium dilectionis Dei*, non naturæ: dilectio autem eſt in voluntate: voluntate ergo gignitur.

Auguſt. 9. Trin. c. 6. *Verbum eſt cum amore notitia.* *Idem 11. Trin. c. 2.* *9. Trin.* 1. 2. *Lib. 3. c. 7. cont. Max.* 3. *Ariſt. 5. meta. c. de neceſſ.* 4. *Hil. lib. de Synod.* 5. *Coloſſ. 1. Filius dilectionis.*

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. quoniam verbi productio in diuinis, eſt ſimpliciter prima; ideo voluntas, illius productionis reſpectum, principij virtutem productiui habere non valet: Auguſt. autem ſententiæ, & ſi in nobis locum habeant; in Deo tamen habere non poſſunt. ad verbi enim productionem, ſufficit memoriæ fœcunditas. Sed dicet aliquis, huiuſmodi actus nobis tribuit Auguſt. quatenus trinitatis myſteriũ exprimimus, vnde voluntas, tertia eſt imaginis pars: non ſolum ergo nobis, ſed Deo etiam attribuuntur. Reſ. actum illum, obiectum cum potẽtiã copulandi, intelligentiæque aciem ad memoriam conuertendi; eſſe quidem voluntatis: ipſi tamen, quatẽnus ad imaginem pertinet, minime conuenire est enim amor obiecti, qui ad intellectum maxime ſpectat: notitiam autem obiecti amari, contingit, non autem obiectum. *Placet mihi*, inquit Auguſt. *diffinire intemperantiã, nõ aũt ipſa intẽperantia placet.* Sed nerũ *aliquis dicet:* nobiliſſimo producto, nobiliſſimũ cõuenit producẽdi principiũ: ſed filius in diuinis, eſt nobiliſſimũ productũ· igitur nobiliſſimũ congruit principiũ producendi, nempe voluntas. Item, quod maioris eſt perfectionis, Deo vtique eſt attribuendum. Porro, maior videtur eſſe perfectio, duobus principijs, æque productiuis, filium gigni; quam vno ſolum modo,

1. *Aug. 12. Trin.* 2. 3.

Pater volens genuit filium. modo. ita plane omnis dobitandi locus procul aſſe: expulſus, nullaque tum perfectio in mentam ſubitat. vtrum ſcilicet ax naturæ neceſſitate, filius aſſet genitus, an ex voluntatis imperio; parentem cum prole copulantis: filius ergo, voluntate, eaque intellectu productus eſt.

3. Item, ſi in producendo ſpiritu ſancto, intellectus principij ſubijt rationem productiui, vt poſtea dicemus, quare ergo, in filio gignendo, eandem non poteſt productiui principij habere rationem? Sed hæc facile ſoluuntur. intellectus enim diuinus, eſt ita nobilis, ac ipſa voluntas, in ſuaque productione intrinſeca, voluntate, vt principio productiuo, non eget; ideo ad eandem intrinſecam intelligendi productionem; non eſt opus, ex æquo ſimul concurrere: & ita ſoluitur ſecundum. Ad 3. autem, idem puto eſſe dicendum. intellectus ſiquidem, ſiue intellectio, productionis Spiritus ſancti, per ſe principium nequaquam appellatur; ſed ob potentiarum ordinem, concurrere dicimus.

2. Ad 2. velle, & gignere filium, idem ſunt: realiter quidem, non autem formaliter: atque ideo non oportet voluntatem vtriusque eſſe principium: quamuis velle identica prædicatione, ſit ipſum intelligere. Ad Auguſt. autorit. dico, patrem voluiſſe ab æterno filium gignere, & genuiſſe; non tamen voluntate, vt principio effectiuo produxiſſe; ſed voluntate, in generatione, ac genito ſibi complacente: *Hic eſt*, inquit, *filius meus, in quo mihi bene complacui ipſum audite.* Nec inde ſequitur, voluit generationem, & genitum: ergo voluntate genuit. Ad 3. quoniam in diuinis nihil eſt inuoluntarium, hac de cauſa, filij generatio, nullo quidē modo inuolūtaria dicenda eſt: non tamen voluntate, vt principio elicitiuo, eſt producta. Multa reuera facimus, aut voluntate quidem præcedente, aut concomitante, quorum tamen voluntas non eſt immediatum principium.

4. *Neceſſariū duobus modis dicitur.* Ad 4. neceſſarium, duobus modis poteſt intelligi: vno quidem modo per ſe, quod ſcilicet non poteſt non eſſe, quo quidem modo, patrem dicimus, filium producere; aliud autem per cauſam agentem, aut cogentem fit, ſiue per cauſam finalem. ſed vtrumque in Deum non cadit, tum quia coactus non generat, tum etiam, quia propter finem aliquem extrinſecum non agit. Ad Hilarij vero autoritatem, reſpon. aduerſus eos fuiſſe locutum, qui voluntatis paternæ concomitantiam in filij generatione, à patre auferebant: atque ita filium genuiſſe, vt voluntas generandi ei non adeſſet: ſicut nos, multa, naturali neceſſitate inuiti patimur. hac ſane neceſſitate, filium fuiſſe genitū impium eſt dicere. Ad aliam confirm. reſp. filium à patre procedere, voluntate complacente ſibi in generatione, & genito; non autem, vt principio productiuo. Ad illud apoſtoli, ita puto eſſe dicendum, dici filium dilectionis. i. dilecti, ſecundum Hebræorum conſuetudinem: ex hoc tamen non habetur; dilectionem, generationis filij eſſe principium.

CAP. VII.

Argumenta, quod Pater volens, filium non genuerit.

1. QVidquid producitur per intellectum, producitur ante velle: patet, quia intelligere eſt ante velle, prior enim eſt intellectus, quam voluntas. ſed filius producitur per intelligere: igitur ante velle: atque ita, pater volens, nequaquam filium produxit. Item, ſi pater produxit filium volens: ergo voluntate: non enim eſt volens, niſi voluntate. ſed hoc antea reprobauimus; non igitur pater volens filium, ſiue verbum genuit.

2. Confir. hoc ex Auguſt. vbi approbat cuiuſdam dictum, contra quendam hæreticum diſputantis; an ſcilicet pater ſit Deus volens, vel nolens: quod ſi indignum eſt ſentire, patrem Deum inuitum, ſeu non volentem, filium gignere: volens ergo filium generauit.

15. *Trin.* Item, quidquid pater intelligit ad intra, vult ſe illa intelligere; alioqui inuitus illa intelligeret: ſed prima ſua intellectione, filium genuit: voluit ergo: atque per conſequens filium volens genuit.

3.

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. quamuis intelligere, quatenus dicit perfectionem ſimpliciter, ſit prius ipſo velle; ipſum tamen dicere, non eſt prius, quia nimirum, nequaquam dicit perfectionem ſimpliciter. Ex quo clarum eſt, quod pater volens, filium generet. Nam dicere, quod ad filij productionem ſpectat, non eſt prius, quam velle.

2. Ad 2. anteced. falſum eſſe, ſuperius diximus. Sed *dices*, pater producit filium libere: ergo voluntate. *Reſp.* & ſi pater volens, filium producat; non tamen voluntate, vt principio elicitiuo, bene tamen voluntarie.

3. Ad 3. dicimus patrem voluntate ſibi complacente in genito, filium genuiſſe & hac voluntate volens, verbum genuit. Cæterum ſciendum eſt verbi diuini intellectionem, atque volitionem, termino comparatam, ipſo non eſſe priorem; neque prius patri, quam filio, quod eſt terminos productus conuenire: ad ſuppoſita autem comparata intelligentia atque volentia, alio certe modo ſe habere. ſic enim, patri prius conuenit, quam filio producto; quia nimirum filius, habet illam à patre. *Pater eſt ingenitus.* Secundum ergo ſignum originis, quod eſt ſignum filij producti, in duo diuiditur ſigna: alterum quidem conuenit patri, in quo à ſe habet verbi intellectionem, atque volitionem: ſecundum vero conuenit filio, idque à patre; patri autem non conuenit ante productionem verbi: vnde non ſequitur, pater in primo ſigno habuit volitionem verbi. prius ergo voluit generare, quam genuit. fallacia ſiquidem committitur conſequentis, à pluribus cauſis, vel modis præhabendi, ad vnum determinatum. *Signum ſecundum productionem ſignum originis.* Accipe aliquid ſimile ſpirare, reſpectu termini producti, non prius patri, quam filio conuenire, certiſſimum eſt: non enim ſunt duo, ſed vnum ſpirans. quod ſi ad patrem, & ad filium referatur; proculdubio. prius patri, quam filio conuenit: quia filius habet à patre, pater vero à ſeipſo. Ex hoc tamen non ſequitur prius patrem ſpirare, ſeu producere ſpiritum ſanctum. *Spirare est prius patri quam filio conuenit.* Poſſet tamen ille locus, ſiue quæſtio, ita conciliari. Verbi intellectio, atque volitio, ſi abſolute, vt perfectionem dicunt ſimpliciter, conſiderentur; in patre præcedunt filium, ſecundum originem: ſi vero, vt cadunt ſuper obiectum. i. ſuper verbum; ipſum præcedere non oportet; quia ſic non dicunt perfectionem ſimpliciter.

QVAESTIONIS TERTIAE
CAP. I.

Ingenitum in diuinis, ſoli patri conuenit.

POſtquam de modo generationis diuinæ dixi; deinceps dicendum erit, quomodo ſoli patri conueniat eſſe ingenitum. Omnis compoſita dictio, ex aliquo multiplici, & priuatiua particula conſtans; & affirmatione, & priuatione eſt multiplex. Vnde philoſo. impotentiam, tum multiplici potentiæ opponit, tum etiā priuationi. *com.* 27. *Impotentia*, inquit, *eſt potentiæ priuatio, aut ab eo, quod aptitudinem habet, vt habeat*, &c. *5. met. com. 27.* Cum ergo hæc vocula ingenitum, partim quidem ex affirmatione ſit, vtpote, genitum; partim vero ex priuatione, nempe ex illa particula, in, dubium non eſt, multiplicem habere ſignificationem. *Genitum quid ſignificet.* Genitum, vno quidem modo, eoque proprio, illud dicitur; quod per generationem, vt primus terminus producitur: alio autem modo, non tamen proprio; id quod per generationē communicatur, atq; generationis eſt formalis terminus: *Nihil*, inquit Hilarius, *niſi natum habet filius.* Demum, quocunque modo productum, genitum appellatur. Cæterum, primus modus, filio; ſecundus, eſſentiæ: tertius vero, ſpiritui ſancto conuenit. *Tribus modis accipitur.* Priuatio autem, & ſi multiplex ſit, vt philoſ. teſtatur, vnus tamen modus, huic propoſito magis deſeruire videtur; ille nimirum, qui ſecundum genus dicitur. Proinde talpa, quatenus eſt animal, luminibus priuatur: negatio ſane in apto nato: priuatio à philoſ. appellatur 4. *met.* quæ naturam, in qua ſit, aptam requirit; aliud vero addens nihil. *Ingenitum quid proprie ſit.* Itaque generis, vel in genere negatio, quocunq; modo intelligatur, cum aliquo modo in apto nato ſit ſecundum genus, non autem in ſuo ſuppoſito; proculdubio, priuatio nominatur. vnde ingenitum propriiſſima dicitur carentia eius, quod natum eſt ineſſe. Hoc autem modo in diuinis inueniri non poteſt: nulla certe perſona eo caret, quod ſibi natum eſt ineſſe. Deinde ſubſiſtentem connotat perſonam, quæ genitorem non habet; atque ita patri, ac ſpiritui ſancto conuenit: quorum vterque, eſt ſubſiſtens, & non genitus. Eſſentia autem, quamuis ſit ens, & non genita; non tamen per ſe eſt ſubſiſtens perſona. Tertio quidem modo, pro eo, quod non communicatur, non certe abſolute; ſed in aliquo exiſtente: atque ita, eſſentia in patre, quia non communicatur, ingenita vocatur. *Aug. 15. Trin. c. 26. & 78.* Poſtremo, eſt improductum in diuinis proprie dictum, quod autore Auguſt. patri ſolummodo tribuitur. *Pater ſolus ingenitus.* Pater enim ſolus non eſt ab alio: ideo ſolus appellatur ingenitus. Et Ad Oroſium, non duos eſſe ingenitos, fides declarat. Quatenus igitur ingenitum, ſubſiſtens in natura diuina ſignificat, quod producti negationem oſtendit; pater ſolus eſt in qua videtur aliqua, ſecundum genus tribus commune, eſſe priuatio. filius enim genitus eſt: ſpiritus ſanctus procedens; pater vero, neque genitus, neque procedens; ſed ingenitus. Sed dicet aliquis, priuatio, imperfectionem dicit: ſed in Deum non cadit imperfectio, nec ergo priuatio. Dico verum eſſe, de priuatione alicuius, ſecundum ſubiectum; non autem

ſecun-

Pater eſt ingenitus. ſecundum genus: animal nemque in retionale, & irrationa-
le diuiditur. Porro irrationale in boue, priuationem dicit;
non eius ſane, quod ſecundum ſuam ſpeciem boe ed haben-
Obiectiones. dum aptus eſt, ſed eius potius, quod ſecundum animal he-
bere poſſet. Sad iterum *aliqus arguet*: Vbi non eſt aliquod v-
1. num, productionibus, ques ingenitum negat, communes;
2. ille regula locum non habet; ſed ſic eſt in propoſito: ergo
&c. Præterea, qnod eſt proprium patris; illi non conuenit per
aliqnod commune; ſoli enim patri, nec alteri conuenire po-
teſt. igitur exemplum, de talpæ cœcitate, nullum eſt. nam etſi
cœcitas talpæ, vt talpæ conuenit; non tamen, vt animeli: ad
eliquem autam non ſpectat eſſe ingenitum, niſi ad patrem:
iccirco, priuatio in eum, propter hanc vocam ingenitum,
nullo modo cadere poteſt. Ergo non eſt ſimile, quod de tal-
pæ cœcitate addncitur: nam ex natura rei, non eſt aliquod
commune paterno ſuppoſito, & aliis; cuius ratione, aliqua
Solutio. negatio realis ſibi conuenire queat. *Dicendum* igiur eſt, in-
genitum, ex ſno plane formali ſignificato, paſſiuæ, atque rea-
lis productionis; negationem connotare, ſolique patri in di-
uinis eſſe tribuendum: ipſe qnippe eſt ſubſiſtens, non eliquo
quouis modo productus. vtrum vero, proprietatem dicat
poſitiuam, poſtea dicemus.

CAP. II.

Argumenta, quibus oſtenditur, ingenitum non eſſe ſolius patris proprietatem.

1. POſſet aliquis contra prædicta ſic arguere. Quod eſt
multis commune, non eſt alicui proprium: ſed eſſe
ingenitum, eſſentiæ conuenit, atque ſpiritui ſancto:
non ergo eſt patris ſolius. Minor autam ſic declare-
tur: ad negatiuam de prædicato infinito, ſequitur affirmatiua
de prædicato finito cum conſtantia ſubiecti, ſicut refert ſe-
cundus de interpretatione liber. ſed eſſentia, quatenus eſt
eſſentia non eſt genita: nec etiam ſpiritus ſanctus: ergo eſt in-
2. genita, ingenitusque ſpiritus ſanctus. Amplius, perſonalis
5. de Trin. proprietas, eſt relatio: nam *quidquid ad ſe dicitur, eſt tribus com-*
mune, authore Auguſt. ſed ingenitum non eſt relatio, vt poſte-
3. rius dicemus: ergo patris non eſt proprietas. Item, ſi ingeni-
tum eſt proprium patri; ergo eſt relatio, & ex conſequenti,
ingenitum erit relatum. omne eutem genitum eſſe relatum,
clariſſime patet. Conuertendo eutem illam per contrapoſi-
tionem, ita arguam: Omne non reletum, eſt non genitum.
tunc ſic, omne ingenitum, vel non genitū eſt relatum ſed o-
mne non relatum, eſt non genitum: ergo omne nō relatum,
eſt relatum. Conſequens eſt impoſſibile ergo eltera præmiſ-
ſarum. non iſta certe, omne genitum, eſt relatum: illa ergo
4. erit, omne non genitum, vel ingenitum eſt relatum. Item ſic-
ut ſe habet innaſcibilitas ed patrem; ita proculdubio inſpira-
bilitas ad vtrumque: ſed inſpirebilitas, non aſt vtriuſque no-
tia; ne plures, quam quinq; notiones, in diuinis haberentur;
nec igitur ingenitum, ſiue innaſcibilitas, erit notio paterna.
Amb. 4. de Spir. San. Adde Ambroſ. in diuinis, nomine ingeniti vti nolentem. O-
mnis præterea proprietas, in eo, cuius eſt proprietas, aliquid
5. ponere videtur. ſed ingenitum in patre, remouet tantum,
ponit autem nihil: igitur patris nequaquam proprietatem
ſignificat. Etenim, ſi negatiue intelligatur, & eſſentiæ, & ſpiri-
tui ſancto conueniet, vt diximus; non ſunt certe geniti: ſi
6. vero priuatiue: imperfectionem denotat. Iterum, ingeni-
tum, aut dicit patri relationem, aut ſubſtantiam: non qui-
dem relationem, quia reletiue non dicitur; ſubſtantiam er-
go ſignificat, atque ita, filius à patre, ſecundum ſubſtantiam
differt; vnus namque eſt ingenitus, alter vero genitus. Adde,
quod ſi reſpectu filij geniti dicitur ingenitum, eodem modo
reſpectu perſonæ procedentis, improceſſibilis eſſet eppel-
landus; vtriuſq; reuere perſonæ in diuinis, principium exi-
ſtit.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. ingenitum, ſicut paulo ante dictum eſt, nullo
modo diuinæ eſſentiæ, aut ſpiritui ſancto conuenira
poteſt. Ad illam onam eutem, dico neceſſariam eſſe
ſubiecti, eptitudinem habentis, conſtantiam. Quem
ob cauſam non ſequitur: lapis non eſt iuſtus: ergo eſt iniu-
Diuina eſſentia ingenita non dicitur. ſtus; non enim ad iuſtitiam habendam, aptitudinem hebet.
Eodem modo non ſequitur: diuine eſſentia non eſt genita;
ergo eſt ingenite; non eſt enim apta generari, ideo argumen-
tum gratia formæ, in patre quoque verificari non poſſet: pa-
ter non eſt genitus: ergo eſt ingenitus. quocirca alio modo
non genitum accipiendum eſt. vel dicas, negationem illam
extra genus accipi debere; ad negatiuam talem de prædica- Pater eſt ingenitus.
to finito, nōn ſequitur affirmatiua de prædicato infinito:
quia in affirmatiua de prædicato infinito, in genere negati-
ue accipitur in prædicato infinito. Ad 2. *Ingenitum, eſt proprie-* 2.
tas relatiua, non poſitiue ſed priuatiue: non enim oportet, om- Aug 15. Trin. c. 8.
nem proprietatem, relationem dicere poſitiue: ſufficit autē
ſi poſitiue, aut negatiue dicatur. nā ſi relatio, alicui perſonæ
fuerit perſonalis, & propria; relationis ēt negatio, alij erit ꝓ-
pria perſonæ; atq; ita tribus nequequem erit cōmunis. Sane,
vno modo ingenitum, non priuationem dicit, ſed negatio-
nem tantum in genere proprie dictam, quæ ſubiectum qui-
dem, non eutem in ſubiecto, aptitudinem ponit. Ad 3. Quan- 3.
do dicis, omne genitum eſt relatum, concedo. ſed cum dicis,
omne non relatum, eſt non genitum, nego: ſi relatum poſiti-
ue intelligas. bene vero, negatiue. vnde, licet non genitum
non ſit abſolutum; non eſt tamen poſitiue, ſed negatiue re-
latum. Ad 4. Inſpirabile, aliqnam dignitatem non ſonat, ſic- 4.
ut ingenitum. contra: æque plane eſt dignitatis in patre, & fi- Inſpirabile.
lio, non ſpirari, ac in patre non generari. Dico, quod, non
conuenit notioni, proprietatem dicere: cum enim in ingeni-
to contineatur, notitiam non ponit ab ingenito diſtinctam.
contra: ingeneratio eſt ſolum in patre; inſpiratio vero in
patre, & filio: vna ergo ab alia diſtinguitur. ſed
tunc tres eſſent notiones in patre, ſcilicet paternitas,
innaſcibilitas, inſpiratio; quæ apud veteres in vſu
non erant: vnde Ambroſ. hoc nomine ingenito, vti noluit:
ideo dicendum eſſe puto; locum ab authoritate negatiue
non tenere. ad euthor. Ambroſij dico, ſuo quidem tempore
huiuſmodi nomen non fuiſſe notum: poterat ſene ſimplici-
bus errandi cauſam ingerere; vtpote, quod ad ſe aliquid di-
cere videretur: non enim ita, ſicut genitum, elaram ratio-
nem indicat. conſultum ergo eſt ſimplicium imbecillitati, ne
illo vocabulo vterentur. Ad 5. *Ingenitum, generationis paſſiuæ*
negationem dicit. vnde idem eſt, ac ſi diceretur, non filius. pro- 5.
pria autem ab aliquibus, patris notio appellatur; quia prime, Aug 5. Trin.
& ſimplicia, per negationes innoteſcunt: ſic dicimus pun-
ctum eſſe, cuius pars non eſt. Ad confirmationem dico, in-
genitum non dicere imperfectionem, ſed perſonam: quæ,
cum ſit aliarum principium perſonarum; ipſa nihilominus
nullo proceſſionis, generationiſque modo ab alia quapiam
perſona dependet. Ad 6. Ingenitum, authore Damaſceno, 6.
vno modo idem eſt, ac increatum, atque ita ſubſtantiam ſi- Ingenitum ſignificat ſubſtantiam.
gnificat: alio vero, id quod non eſt genitum; ſicque relatiue
dicitur, eo quidem modo, quo plane negatio, ad affirmatio-
nis genus reducitur: ſic non homo, ad genus ſubſtantiæ, &
non album, ad qualitatis genus. Igitur quoniam genitum in
diuinis relationem connotat: ingenitum vero, ad relatio-
nē reducitur; filius certe à patre non diſtinguitur ſecundū
ſubſtantiā, ſed ſecūdū relationē: quia nimirū, filij relatio de
patre negatur. Ad cōfir. dico, patris proprietatē, per natiuita-
tis filij remotionē potius, quā per proceſſionis ſpiritus ſancti Innaſcibilis.
ſignificari: naturæ ſene ordine illa, filij generationem præ-
ſupponat, neceſſe eſt. Quare, non eſſe genitum, à patre remo-
to, cum ſit tamen generationis principium; immediate ſe-
quitur, quod ſpiritus ſancti proceſſione non ſit improceſſi-
bilis. Etenim ſpiritus ſanctus; non eſt generationis principi-
um; ſed à genito, ac genitore procedens. Sed *dicis*, ſi in diui-
nis ſunt plures ab alio procedentes, quare non ſunt plures
exiſtantes? *Quia* nimirum, vnum tantum debet eſſe princi-
pium. Si ergo duo eſſent innaſcibiles, duæ plane eſſent natu-
ræ; atque ita non vnus, ſed dij plures eſſent, quod falſiſſi-
mum eſt.

CAP. IV.

Argumenta, quæ cupiunt oſtendere ingenitum præter paternitatem, aliquod poſitiuum ſignificare.

QVod dicit in patre aliquam perfectionem, eſt poſi-
tiuum: negetio enim perfectionem non demon-
ſtrat. Sed ingenitum in patre, illius perfectionem
oſtendit: patri ſene perfectio eſt, ab alio non eſſe
productum: ergo ingenitum, dicit aliquid poſitiuum. Si præ-
terea non eſſet ingenitum, in diuinis iretur in infinitum, quæ
maxime eſſet imperfectio: ſed quod eſt negatio imperfe-
ctionis, ponit perfectionem: ergo eſt aliquid poſitiuum. Ad- Tria ſpectant ad notionem.
de, notionem ſpecialem, eſſe aliquid poſitiuum: tria enim
pertinent ad notionem, nempe originem, dignitatem, atque
ſpecialē ſignificare proprietatē; quæ plane aliquid poſitiuū
oſtendūt. Sed ingenitū eſt notio patris: ergo &c. illud certe eſt
notio patris, quo pater innoteſcit: ſed pater, quatenꝰ non eſt
ab alio, innaſcibilitate innoteſcit: igitur ſolius eſt patris notio.

Amplius,

Patet eſt ingenitus? Amplius: Quemadmodum eſſe poſitiuum, dicit aliquid in ſe; ita plane eſſe à ſe, eſt etiam eſſe poſitiuum: nõ enim magis repugnat eſſe à ſe, quam eſſe in ſe. Sed eſſe in ſe, in prima ſub-
2. ſtantia eſt poſitiuum. ſimiliter quoque eſſe à ſe in paterno ſuppoſito. Eſſe præterea ab alio dicit quid poſitiuum. ergo eſſe à ſe. imo maius aliquid eſſe videtur: eſſe a ſe, quam eſſe in ſe. Adde, quod in ſuo eſſe, alio non indiget, eſt eſſe poſitiuum ſed huc eſt eſſe à ſe in patre, in quo eſt primum & ſummum eſſe, vtpote à nullo dependens. ergo &c. Nam ſi ingenitum, eſſet extra genus, negatio; ita profecto, & enti, & non enti conueniret: quod in diuinis locum habere non poteſt, in quibus non eſt priuatio: ingenitum ergo, eſt ad contrarium ipſi genito. ſed contrarium, dicit aliquid poſitiuum: ingenitum ergo in patre, eſt aliquid poſitiuum. eſt enim negatio in genere, id eſt, in ſuppoſito, ipſum præſupponens, in quo tamen non eſt priuatio, cum illi oppoſitum ineſſe non poſſit. Quare in patrem, neque ſecundum ſeipſum, neque ſecundum genus commune, cadit priuatio. Adhuc, eſſe à ſe, eſt modus abſolutus omnino, in quo negatio fundatur, quam dicit ingenitum: aliquid igitur, à paternitate diſtinctum, importat ingenitum. Item, ratio primi eſt aliquid poſitiuum. ſed ingenitum dicit rationem primi; quia idem eſt, quod ab alio non eſſe: Ergo &c.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. ſciendum eſt, quod ingenitum non dicat aliquod poſitiuum: illud enim eſſet, ſub ratione principij; nam patri conuenire nequit notionale aliud, ſi autem ſub principij ratione intelligatur; aut ſub aliquo communi illi conueniet, aut ſub ſpeciali: ſi autem ſub particulari paternitatẽ diceret, aut ſpirationẽ; & ita nõ eſſet notio ab illis diſtincta. ſi vero ſub cõmuni, idẽ quoq; ſequeretur nam cõmune non ponit in numerũ cum contentis ſub
Ingenitum in patre nõ eſt abſolutum, neque reſpectiuũ. eo. Ingenitum ergo in patre, non eſt abſolutum, neque reſpectiuum, neque relatio: duæ namque ſunt in patre relationes, paternitas, & ſpiratio: abſolutum vero diuina eſſentia. Item, ſequeretur hoc abſurdum, ſi huiuſmodi reale poſitiuum in patre poneretur; quod pater ſcilicet ſuppoſitum eſſet abſolutum: illud enim poſitiuum non eſt paternitas, alioqui ab ipſa non diſtingueretur: neque ſpiratio actiua; quippe, quæ filio conuenit etiam. abſolutum ergo aliquid eſſet, paternitate quoque prius. ſed hoc falſum eſt: nam tunc pater non eſſet primo abſolutum ſuppoſitum: Ex quo patet, ingenitum formaliter nullam dicere, aut negare perfectionem. Quando ergo dicis: perfectionis eſt in patre, non eſſe productum; falſum eſt formaliter, quatenus eſt ſuppoſitum, ſiue ſpectat ad formale ſuppoſiti. Ad confirm. dico, negationem affirmationis, nihil ponere formaliter. Porro, nulla notio, dignitatem formaliter dicit: dignitatem, inquam, id eſt, perfectionem; alioqui perſona, in qua plures ſunt notiones, dignior, perfectiorque eſſet habenda habere namque naturam ab alio, non dicit indignitatem, alıter in filio eſſet indignitas. Ita ſane, & non habere naturam ab alio, dignitatem nequaquam dicit. Tenet conſequantia: quia ſicut ſe habet
Ingenitum formaliter non dicit perfectionem. oppoſitum in oppoſito, ita ſane propoſitum in propoſito. Sed aliquis reſpondere poſſet: non haberet ex ſe quidem dignitatem, ſed ex ſuo certe fundamento, quatenus ſcilicet poſſe alteri naturam communicare: dignitatem dicit. hoc eſt. ille modus communicandi, vt primæ conuenit perſonæ, dignitatis, id eſt, authoritatis eſt. Sane, omne, quod in diuinis dignitatem, id eſt perfectionem dicit, eſt formaliter infinitum: ſed nulla notio eſt formaliter infinita: ergo &c. Ad quod plane dicimus; etſi non dicat formaliter perfectionem; ſignum tamen eſt perfectionis; ſicut paternitas, actualitatis paternæ; filiatio eſt viuentis ſignum naturæ; ſpiratio vero, naturæ intellectualis. Ingenitum autem, quamuis non ſit relatio; ad relationem tamen, ſicut priuatio ad habitum reducitur: cuius gratia, alicuius eſt dignitatis ſignum. Non dicit ergo ingenitum dignitatem ſimpliciter, alioqui non omnes perſonæ diuinæ haberent omnem dignitatem ſimpliciter: quod nulli licet fideli aſſerere. Ad 2. *Eſſe in ſe, vel à ſe* non
2. dicit aliquid poſitiuum: illud enim, quod dicit rationis relationem formaliter; non dicit aliquid reale poſitiuum: ſed eſſe à ſe, eſt huiuſmodi: eiuſdem namque ad ſeipſum habitudinem nunciat: ergo non eſt aliquid reale poſitiuum. Ite-
Eſſe à ſe nõ dicit aliquid poſitiuum. rum, quod nullum habet compoſitum reale poſitiuum, ſed conceptum ſolummodo, eumque negatiuum, non dicit certe aliquem modum poſitiuum; ſed eſſe à ſe non plus dicit, quam ab alio non eſſe: nam ſi poſitiuum reale diceret; pater vtiq; à ſe eſſet realiter, atq; à ſe realiter produceret: Ergo &c.

Præterea, quemadmodum modus eſſendi in ſe, ſolam nega- Pater eſt ingenitus.
tionem huius dicit, in alio videlicet non eſſe; alioqui ſi poſitiuum diceret; tunc profecto poſitiua, & realiter aliquid in ſeipſo eſſe diceretur; Ita ſane eſſe à ſe, præter quam ab alio non eſſe, oſtendit nihil. cum autem hoc ſit rationis reſpectus, non erit igitur reale poſitiuum. Ad 1. prob. neg. conſeq. nam eſſe ab alio, veram dicit productionem; non autem eſſe à ſe. Ad aliam, non eſt ſimile, etenim aliquid eſt, & eſſe poteſt ab alio, à ſe autem realiter poſitiue nihil, ſicut in quocunque cauſarum genere, nihil eſt ſuipſius cauſa, aut ſeipſum gignit. Ad aliam: eſſe à ſe formaliter, ſolam negationem dicit, poſitiui autem nihil. Dicis: eſſe in ſe eſt modus poſitiuus eſſendi ſubſtantiæ: ergo eſſe à ſe eſt ſimile. Reſp. bifariam eſſe in ſe intelligitur; vno quidem modo, affirmatiue, atque ita negatur antecedens, quia nihil in ſe eſt; alio vero modo non eſſe in alio. ſed tunc conceſſo antecedente, negatur conſequentia. ſimilis autem ſententia eſt de modo eſſendi à ſe. Ad 3. 3.
Neg. maior, nam primitas negationem prioris indicat: illud namq; eſt primum, quod præceſſit nihil.

CAP. VI.

Argumenta, quæ conantur probare, ingenitum, patris eſſe proprietatem conſtitutiuam.

PErſona, in eſſe perſonali, per incommunicabilem 1.
conſtituitur proprietatem: perſona enim nihil ha- *Quid conſtituit perſonam.*
bet, quod ſit prius incommunicabile, quam ipſam proprietatem conſtitutiuam. ſed ingenitum, ſiue innaſcibilitas, eſt huiuſmodi: Ergo &c. Nam ſi paternitas, ipſa innaſcibilitate, prior eſſet; abſque dubio, filiatio, quæ ſimul eſt cum paternitate, innaſcibilitatẽ præcederet. ſed prior eſt negatio, ordine ad prius, quam poſitio ordinis ad poſterius, in eſſentialiter plane ordinatis, quod eſt primum; neceſſario habet ordinis negationem ad prius, non autem ordinis poſitionem ad poſterius; vt patet de Deo reſpectu creaturæ, quæ ſine Deo eſſe non poſſunt, bene autem Deus, ſine illis. Ingenitum autem in patre, ad prius, ordinis negationem dicit: paternitas vero ordinis poſitionem ad ſequentes: Ergo &c. Item, eſſentia, mediante paternitate, paſſiuam filij productionem ſibi determinat; ſed id facit, vt in aliquo exiſtens ſuppoſito, quod per innaſcibilitatem eſt conſtitutum. Prior ergo eſt innaſcibilitas. Item, prima perſona conſtituitur per 2.
proprietatem nobiliſſimam: ſed innaſcibilitas eſt proprietas nobiliſſima: ipſa ergo eſt perſonæ patris cõſtitutiua. Prius enim eſt eſſentiam à ſe habere; quam alteri communicare. *Damaſc. l. 1. c. 8.*
Suffragatur nobis Damaſc. *Omnia in diuinis vnum eſſe, præter generationem, & ingenerationem, atque proceſſionem.* Quare, ſi generatio paſſiua, filij ſuppoſitum conſtituit, & ſpiratio, ſuppoſitum ſpiritus ſancti; ingeneratio igitur, quæ eſt innaſcibilitas, patris eſt ſuppoſiti conſtitutiua. Item, per illam proprie- 3.
tatem, pater conſtituitur; qua manente, manet ipſius ſuppoſitum, etiam ſi quæcunque alia fuerit circumſcripta. ſed in- *5. Trin. c. 6.*
naſcibilitas eſt huiuſmodi, autore Augu. *Si pater non genuiſſet,* 4.
inquit, *nihil prohiberet, ipſum dicere ingenitum*: ingenitum ergo, ſiue innaſcibilitas, patris ſuppoſitum conſtituit. Amplius, nullum poſterius, ſui poteſt fundamentum eſſe prioris: ſed prius eſt ingenitum, quam generare. Sane nihil dicitur alicuius rei productiuum, niſi antea per ſe ipſum fœcundum extiterit. non per illius potentiæ actum: vnde ſpiritus ſanctus non habet voluntatem fœcundam, ſeu virtutem ſpiratiuam: quia nimirum per huiuſmodi potentiæ actum procedit. In patre autem prior videtur eſſe fœcunditas, quam fili- *Innaſcibilitas.*
um gignere: ſed hoc eſſe non poteſt, niſi per innaſcibilitatem: ipſa igitur eſt patris conſtitutiua. ſiquidem illud dici nõ poteſt innaſcibilitatis fundamentũ: quo remoto, innaſcibilitas manet. ſed principij productiui ratione remota, manet innaſcibilitas; nã ſi in diuinis vna tantũ eſſet perſona, adhuc ingenita diceretur; quãuis productiui relatio principij, nulla in ipſa inueniretur: ergo &c. Præterea, prius eſt, ſiue intelligitur diuina eſſentia non communicata, quam communicata: ergo prius eſt ipſius correlarium, nempe non communi- 5.
cans ſuppoſitum, quam communicans: ſed communicans, paternitate. non communicans autem, innaſcibilitate conſtituitur. Ex quo patet, paternitate, innaſcibilitatem eſſe priorem: prius ergo ipſam, quam paternitatem, ſuppoſiti paterni eſſe conſtitutiuam clariſſimum eſt.

CAP.

Pater eſt ingenitus.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

1\. AD 1. negatio ordinis ad aliquod prius, immediatius, non conſequitur aliquid, quâ ipſius ordo ad ſecundum, ſi tamen per ordinem eius ad ſecundum in eſſe conſtituatur: alicuius enim entis poſitiui formale conſtitutiuum, negationem entis ſibi repugnantis, præcedit. Sane, ſi prima perſona, ſit formaliter negatione incommunicabilis; tunc plane, non vniformiter, diuinæ ſe habebunt perſonæ, in perſonalitatis ratione conſtituenda: proinde æque non erunt perfectæ. Prima igitur perſona in ordine ad ſecundam, conſtituitur relatione poſitiua; alioqui ſecunda, prima profecto perfectior eſſe videretur: quod eſt impoſſibile. Præterea, quando affirmatio, & negatio in aliquo conuertuntur; prior eſt, ſecundum rem affirmatio, quam negatio: alioqui negatio in illo, ante omnem affirmationem, ſimpliciter prima eſſet. ſed paternitas & innaſcibilitas, in natura diuina, ſecundum veritatem conuertũtur. paternitas ergo, vtpote affirmatio, innaſcibilitatem, velut negationem præcedit. atque ita prima eſt incommunicabilitas. Iterum, quod non eſt ex ſe primo incommunicabile, primum non poteſt conſtituere ſuppoſitum. ſed nulla negatio ex ſe eſt incommunicabilis, quia ſicut negatio, ex affirmatione, ita etiam incommunicabilitas penſatur. Innaſcibilitas ergo, non eſt prima incommunicabilitas primæ perſonæ in diuinis. Quando ergo dicis, quod filiatio, ſicut paternitas prior eſſet innaſcibilitate, dico, illationem non eſſe validam. paternitas enim & filiatio, natura ſimul ſunt, non autem origine. Vnde non ſequitur: paternitas origine eſt prior innaſcibilitate. igitur filiatio innaſcibilitatem antecedit. Ad aliam autem prob. reſp. regulam huiuſmodi conſtituendam eſſe in abſolutis, ordinem habentibus, vel in relatiuis, per habitudinem ad prius, in eſſe conſtitutis, ſicut patet in exemplo de Deo, atq; de creaturis. Quoniam autem prima perſona habitudinem habet ad ſequentem; per illam ergo, vtpote per paternitatem conſtituitur; vnde prius ſine poſteriori, nec eſſe nec intelligi poteſt. quæ cum non ſint eſſentialiter diſtincta; eſſentialis ordo in eis nequit haberi.

Relatio poſitiua conſtituit perſonam.

Paternitas præcedit innaſcibilitatem.

2\. Ad 2. nobiliſſima perfectio in diuinis, eſt eſſentia diuina. illa autem, cum ſit vna, eademque eſt in tribus; non eſt in vna nobilior, quam in altera; modusque communicandi, perfectionem non dicit ſimpliciter. Ad autorit. Damaſ. per ingenerationem paternitatem intelligere; aliter paternitas, & innaſcibilitas eadem eſſent relatio, ſiue proprietas.

3\. Ad 3. Auguſtini ſententia ita eſt intelligenda: Ingenitum ex ſui ratione atque ſignificato, patrem non connotat: aliquam nihilominus proprietatem poſitiuam præcedere oportet, propter quam, & ipſum inſit ingenitum.

4\. Ad 4. negatur minor, & ad prob. maior. in Mercurio ſiquidem eſt potentia generatiua, quam plane habet per actum generatiuæ potentiæ; ſimilitudo autem negatur: principium enim ſpirandi, non ſolum includit voluntatem; ſed & ſpirationem actiuam, cuius relatio oppoſita, nempe paſſiua ſpiratio, in ſpiritu ſancto reponitur. Ad aliâ prob. vno modo ingenitũ, eſt patris notio. cuius fũdamentum eſt paternitas; vnde hoc ſenſu, minor eſt falſa: nam in diuinis vna tantum ſi eſſet perſona, illa certe non eſſet ingenita notionaliter; quia pater non eſſet. alio modo eſt diuinæ attributum eſſentiæ, ſicut æternitas &c. & ita verum eſt arg. ſed non militat aduerſus nos. negatio ſiquidem, quam innuit ingenitum, ſi eſſentiam habet pro fundamento, ſicut & cæteræ attributa; inſtar attributorum, ſuppoſitorum diſtinctione non opus haberet. quoniam autem innuit, eſſentiam habere non ab alio; ideo illius eſt fundamentum paternitas, quæ patris eſt ſuppoſiti conſtitutiua proprietas.

Spirandi principiũ.

Si eſſet vna perſona eſſet ingenita.

5\. Ad 5. Eſſentia, vt in patre aliquo modo eſt prior origine, quam in filio, vtpote cõmunicata. Ex hoc tamen non licet inferre, quod non communicans ſit prius ſuppoſitum, quam pater. nam etſi non communicata, & non communicans ſint ſimul natura, ſicut correlatiua, quorum vnum ſine altero eſſe nequit; vnum tamen alterum poteſt origine antecedere. Vnde eſſentia, vt non communicata, aliquo originis modo, prior eſt ipſa paternitate. cum hoc tamen verum eſt dicere, patrem, vel communicantem ſecundum originem, aliquo modo, non cõmunicante, eſſe priorem. Eſſentia præterea, vt non communicata origine præſupponit, patrem: nam non eſſe per productionem communicatum, eſſentiæ conuenit; quatenus eſt in patre: patre ergo hoc modo, videtur eſſe poſterior. Vnde, quamuis ingenitum, non communicans forte dicat; patre tamen non eſt prius: ipſum profecto præſupponit. Ingenitum etiam, vt quidam dicunt, ex ſuo formali ſignificato, nequaquam dicit non communicans; ſed non genitum potius in aliquo ſuppoſito, cuiuſmodi eſt pater. prius ergo eſt ſecundum aliquem modum, patrem eſſe quam ingenitum. Sane, eſſentia diuina, quatenus eſt à ſe ſimpliciter prima, reſpectu proprietatum, quas ſibi non vt forma informans, ſed vt quidditas determinat, primam certe relationem poſitiuam, productiuam, nempe paternitatem, non adæquate quidem, ſed immediate reſpicit, ſiue determinat. ex ipſa autem eſſentia, primaque relatione poſitiua, ac conſtitutiua, ſuppoſitum profecto conſtituitur primum. mediante illa relatione, producit ſecundum ſuppoſitum. igitur primum ſic conſtitutum, non producitur; quia prima productione producit: atq; ita eſſe ingenitum, conſequitur eſſe patrem.

Vnum correlatiuum poteſt origine aliud præcedere.

De Dei nomine.

MERCVRIVS.

Pater autem Deus,

Commentum IX.

DE hoc ſane nomine, *Pater*, nonnulla hactenus, quæ ad rei methodum ordiniſque rationem ſpectare viſa ſunt, adi[illegible] curaui: deinceps autem, quid hoc nomen, *Deus*, ſignificet elucidabo. Communis eſt autem omnium ſententia, hoc quidem nomine, *Deus*, ſignificari primum ens, & ſummum in nobilitate, & perfectione, omnium cauſam incorruptibilium primum, expertem partium ſecundum Zoroaſtris ſententiam, ſibi ipſi ſimillimum, bonorum omnium aurigam, munera non expectantem, optimum, prudentiſſimum, iuris patrem. Orpheus vero *apud Apuleium lib. de mundo, ait: Iuppiter omnipotens, eſt primus, caput, & medium: Iouis omnia plena. tu cuncta video. hic ipſum in terris melius, quo cernere poſſis: hic etenim video ipſius veſtigia. verum ipſum cernere, quis ſit, nequaquam valeo, nam nubibus inſidet altis.* Deus, inquit Hermes, *nihil eſt omnium: Deus eſt omnia: Deus nullum nomen habet: Deus habet omne nomen. ita ferme res omnes in Deo ſunt pariter, atque non ſunt: ſicut domus in Architecto: forma membrorum in vegetabili: igneus in Sole calor: in vnitate, numeri: longitudo lineæ, in puncto. Deus vnus eſt: vnus autem nominis non eget: eſt enim, qui ſine nomine eſt. Deo igitur nomen non eſt; quia vnus eſt, nec opus eſt proprio vocabulo, niſi cum diſcrimẽ exigit multitudo, vt vnamquamque perſonam, nota appellatione deſignes: Deo autem qui ſemper eſt vnus, proprium nomen eſt Deus.* Iterum: *Ineffabilis Deus, ſolo ſilentio prædicandus.* Plato, tantam eſſe ait, vim Dei, & maieſtatem, vt eum nec mente concipere, nec verbo enarrare quiſquam poſſit, ob nimiam, & inextimabilem eius poteſtatem. *Opificem quidem & patrem mundi, inuenire, inquit, difficile; & cum iam inueneris prædicare. & eloqui vulgo, impoſſibile.* Et in Cratylo: *Fateri nos oportet, nihil de Deorum nominibus nos cognoſcere, quibus ipſi ſe vocãt: conſtat enim illos quidem veris ſe nominibus nuncupare. ſecundum vero recta denominationis modum exiſtimo, vt quemadmodum lex in votis ſtatuit precari Deos, quomodocunq; nominari his placet; ita & nos, ipſos vocemus, tanquam nihil aliud cognoſcentes. Hoc autem in cauſa fuit, vt non vno, eodemque nomine apud omnes nuncuparetur. nam Ægypti quem nos Deum, Theut; Perſa vero, & Syri, atque magi, Orſi, vnde Oromaſis. Hebræi quatuor literis, ineffabile nomen per Adonai, exprimere conati ſunt. Græci, Theon. Arabes Alla. Machomet. Abdi; Chriſticolæ Deus, & Ieſus. quatuor vbiq; literis inuocatur: quatuor enim, nempe eſſentia, eſſe, virtute, actioneq; cuncta diſponit. Cœleſtia præterea triplicitatibus ſignorum quatuor, ignea, aerea, aquea, terrea, & quæ ſub cœlo ſunt, quatuor vocantur elementa.* Et in Epinomide, Deum bonorum omnium authorem vocat, quem nos honoribus colere, atq; præcipue adorare, condocet. Parmenides Pythagoricus apud Platonem omnia de ipſo vno rerũ principio negat pariter, & affirmat. Vnde graphice pſaltes canit. *Sunt tenebræ eius, ita & lumen eius:* quamobrem Orpheus aſſerit Deum eſſe noctem, & diem. *nox ſimul, atq; dies, ſapientia, primaq; origo eſt. igitur immẽſus ſplendor, noſtros obtutus adeo percellens, & capius decurrens; vt verius dici videatur. homines it non videre, quam videre. Quare, ſi me rogas quid ſciam de Deo meo, reſpondeo, nihil me ſcire, niſi hoc. quod omne, quod ſcio, non eſt Deus meus.* Non temere ergo Dauid. *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* Maro autem noſter ait Deum ire per omnes tractus maris, cœlumq; profundum. Cicero in Tuſc. *Nec vero ipſe Deus, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera ab omni concretione mortali.* Thales vocat Deum mentem, quæ ex aqua cuncta creauit: dii quoq; omnia plena eſſe aſſerunt, Anaxagoras 8. *phyſ.* & alibi, *mentem infinitam* dixit *ſeipſam mouentem.* Zeno, *naturalem legem* nuncupauit.

Zoroaſtres. *Orpheus.* *Hermes.* *Plato in Timæo.* *Nomen Dei apud populos diuerſos.* *Nomen Dei quare tantum quatuor literis nominatur.* *Parmenides.* *Pſal. 138.* *Orpheus.* *Pſal. 17.* *Maro li. 6.* *Cicero.* *Thales lib. 1. de anim. tex. 86.* *Anaxagoras.* *Zeno.*

Chryſip.

uit. Chryſippus etiam, *naturalem vim ratione praeditam, & diuinam neceſsitatem* appellauit. *Deus, ſecundum Zenonem, in omni ſubſtantia permanet*: in intellectuali, eſt intellectus: in animali, eſt anima: in naturali, natura: in affectu, eſt affectio, & habitus quam ob cauſam Auguſt. ſuper illud, *Qui es in cælis, Deus eſt in ſeipſo* inquit, *ſicut α, & ω i. principium, & finis: in mundo, ſicut rector, & auctor: in angelis ſicut ſapor, & decor: in Eccleſia, ſicut paterfamilias in domo: in anima, ſicut ſponſus in thalamo: in iuſtis, ſicut adiutor, & protector: in reprobis ſicut pauor, & horror.* Et ep ſt. 36. *Deus totus oculus eſt, quia omnia videt: totus manus, quia omnia operatur. totus pes, quia vbiq; eſt.* vnde alibi: *Deus, nullo verbo poteſt exprimi, nulla cogitatione poteſt comprehendi*: quamobrem diuinæ lucis immenſitas apud nos tenebræ ſunt. Bene igitur dictum eſt à philoſo. 2 met. oculum noſtrum ſe habere ad modum noctuæ ad lumen Solis, ad manifeſtiſsima naturæ. Proinde Hermes vocat Deum *ſphæram intellectualem, cuius centrum eſt vbiq; & circumferentia nuſquam*. Eſt igitur nobis incognitus inuiſibilis, incomprehenſibilis. Denique ſecundum Iſai. vaticinium, *Vere Deus abſconditus*. Et Iob: *Longior terra, latior mari, altior cælo, profundior inferno ipſe namq; vbiq; præſens eſt, & vix inueniri poteſt: ſtantē ſequimur, & apprehendere non valemus. manet intra omnia: ipſe extra omnia: ipſe ſupra omnia: ipſe infra omnia, ſuperior eſt per potentiā, inferior per ſuſtentationem exterior per magnitudinem, interior per ſubtilitatem: ſurſum regens deorſum continens; extra circumdans, interius penetrans.* Deus eſt longitudo propter æternitatem: latitudo propter charitatem: ſublimitas propter maieſtatem: profunditas propter ſapientiam. *Deus amat, vt charitas: nouit, vt veritas: ſedet vt æquitas: dominatur, vt maieſtas: regit, vt principium: tuetur, vt ſalus: operatur, vt virtus: reuelat, vt lux: aſsiſtit, vt pietas.* Recte ergo dixit Dio. Areopagita quid ſit Deus: *Nec intelligitur nec dicitur nec nominatur, nec eſt aliquid eorum quæ ſunt neq; apprehenditur in aliquo eorum, [illegible] in omnibus enim omnia eſt & in nullo nullum.* Aratus à Ioue inquit, *nos [illegible] illuſtrantes, & vitæ [illegible].* Ep carmus Pythagoricus: *Nihil Deo clam, ipſe omnia videt, nihil ſibi eſt impoſsibile.* Democritus *Omnia Iupiter cognoſcit omnia videt, & omnia poteſt auferre Rex omnium ipſe [illegible].* Xenophon Athenienſis: *Deus omnia [illegible], inquit [illegible] magnus, potens [illegible] quae omnibus patet quam autem forma ſit minime patet, niſi ipſi ſoli, qui lucis ſua omnia [illegible].* Sophocles tragicus: *Vnus vere eſt Deus qui cælum, latam & terram fundauit: qui cæruleam ponti molem & ventorum flatus [illegible].* Nicander comicus: *Deus omnia videt, & prope eſt, quod [illegible] ſemel eſt.* vnde propheta *Ego ſum Deus appropinquans & non Deus de longe.* Boetius Dei æternitatem ita deſcribit. *Æternitas eſt interminabilis totius vitæ ſimul, & perfecta poſſeſsio. tota, inquam, quoniam duratio hæc non fluit, vt tempus non labitur, vt inſtans nihil enim eſt in tempore conſtitutum, quod totum vitæ ſuæ ſpatium pariter poſsit amplecti: nam futura non ſunt, nec etiam præterita. Quoniam igitur motu, & in tempore ſucceſsio quædam eſt, ideo ſimilitate [illegible] partium carens æternum dici non poteſt.* Suffragatur huic ſententiæ Aug. de vera religione: *Mentis aſſiduitate inquit [illegible] mutabilitatem ab æternitate ſeiungo, & in ipſa æternitate, nulla ſpatia temporis cerno: quia ſpatia temporis, præteritis, & futuris rerum motibus conſtant.* Quare & ſi angeli, ſecundum nonnullos, ſiue non habent durationis principium, æterni tamen dicendi non eſſent: nam licet actus, id eſt, volitio, & cognitio angelica (vt iſpi dicunt) ſucceſsione in ſe careant; vnus, nihilominus, alteri ſuccedere poteſt. At Deus vnico, & ſimplici actu, omnem perfectionem, & actum comprehendens, nihil expectat neque aliquid eius in præteritum cedit. Proinde Aug. *Quando*, inquit *in ipſis eſt vera æternitas, vbi etiam voluntas, quæ non erat.* Bene ergo Dauid dixit: *Tu autem idem ipſe es & anni tui non deficient* nunquam enim veniunt, velabuntur, ſed ſemper ſtant. Deus præterea pro corpore ſumitur cœleſti, ſecundum antiquos. *Deum diuinum animal optimum ſempiternum, cum vita, & duratio exiſtit Deo continua, & æterna hoc enim Deus & cœli cum. Dei operatio eſt immortalitas.* hæc autem eſt vita ſempiterna. Eſt enim omnium maximum ſecundum Plotinum, non magnitudine quidem, ſed potentia. Deum etiam infinitum dicimus, non quaſi ſit magnitudo quædam, vel multitudo, quam non liceat pertranſire; ſed quia ſit poteſtas quædam, quam comprehendere nequeas: quamuis enim exceſſum pro viribus cogites illum; adhuc tamen ſupereſt admodum excellentius. omnium namque eſt ſufficientiſsimus, maximeque ſeipſo contentus. Itaque Deus apud Latinos dicitur, quod quidem nomen ex Græca appellatione tranſlatum eſt, nam Deus Græce θεὸς appellatur, quaſi δέος. i. timor: vnde tractum eſt nomē Deus quod eum colentibus ſit timor: ipſe certe eſt ſummū bonum, authore Iſidoro, quia incommutabilis eſt, & corrumpi omnino non poteſt. creatura vero bonum, ſed non ſummum eſt; quia mutabilis eſt.

Auguſtinus. — de cogn. veræ vitæ c. 3. — Ariſtoteles. — Hermes. — Eſaiæ. 45. — Iob. 11. — Gregorius. hom. 8. Ezech. — Bernardus de conſideratione. — Dionyſ. Areopa. de Diui. nom. c. 7. — Aratus. — Epicarm. — Democritus. — Xenophon. — Sophocles. — Menāder. — Boetius. de conſ. lib. 5. — Auguſtin. — Æternitas declaratur per Auguſtinum. — lib. 12. confeſ. — [illegible] 121. — [illegible] animal optimum. — Ariſtot. 8. [illegible] 84. [illegible] 39. — Plotinus enne 6. lib 9. cap. 6. — Iſido. de ſum. bono.

Qvaestionis primae
CAP. I.

Quod Deus non ſit nominabilis, nonnullis probatur argumentis.

POſſet aliquis contra ea, quæ dicta ſunt, elucidandæ veritatis gratia, ita arguere. Quod non eſt intelligibile, non eſt nominabile nomen enim nuntius eſt rei, quam mente concepimus. ſed Deus à nobis intelligi non poteſt, vtpote, qui phantaſmatibus nō ſubditur noſtris. vel, vt ita dicam, non eſt phantaſiabilis, ergo non eſt nominabilis &c. 1. Amplius, quod alicui eſt ineffabile, conſequens eſt, vt eidem ſit innominabile: ſed Deus eſt huiuſmodi, authore diuo Ambroſio: *Mens, inquit, deficit, vox ſilet, non mea tantum: verum etiam angelorum: ineffabilis enim eſt illa generatio, multo etiam magis diuina eſſentia.* Proinde Dionyſ. *Theologi*, inquit, *laudant Deum, vt innominabilem.* 2. Adhuc, Omne nomen aut eſt concretum, aut abſtractum: ſed nullum iſtorum Deo congruere poteſt: ergo &c. 3. Concretum ſiquidem ſimplicitati derogat diuinæ: abſtractum vero ſubſiſtentiæ eiuſdem. ſed Deus eſt ſimpliciſsimus, atq; per ſe ſubſiſtens nullo igitur nomine eſt nominabilis. Adde, ex creaturarum coniectura, Deum nos diuerſis vocare nominibus ſed Deo cum creaturis commune videmus eſſe nihil igitur creaturæ eſt ineffabilis. vnde in prouerb. *Quod eſt nomen eius, & quod eſt nomen filij eius, ſi noſti?* & Dionyſius: *Neq; nomen eius eſt, neque opinio.* 4. Nomina præterea ſignificant ſubſtantiam, cum qualitate: verba autem & participia cum tempore pronomina vero cum demonſtratione, vel relatione. quorum nihil Deo competere poteſt etenim qualitati non ſubeſt vlli, tempori, aut accidenti ſentirique non poteſt vt demonſtrari poſsit nec relatiue ſignificari, quippe cum relatiua, aut nominum, aut participiorum, vel pronominum demonſtratiuorum rememoratiua, aut recordatiua eſſe dicantur. Nullo ergo modo, Deus à nobis vocari, ſeu nominari poteſt. 5. adhæc nullum nomen proprie de aliquo dicitur, a quo verius eſt remoueri, quam de eo prædicari ſed omnia nomina, quæ de Deo dicuntur, ſunt huiuſmodi, autore Dionyſio: cap. cœleſtis Hierarchiæ, vtpote ſapiens, bonus &c. nullum igitur eſt proprium nomen, quod Deo ſit attribuendum. 6. Præterea, nomina, rerum naturam enuntiant ſed hoc nomen Deus operationis eſt, & non naturæ ergo &c etenim Damaſcenus, Dei nomen ita interpretatur *Deus, inquit, dicitur à Thein. quod eſt currere, atq; vniuerſa fouere: aut ab Ethin, hoc eſt, ardere; eſt enim ignis conſumens vila Theaſte. quod eſt conſiderare omnia.* Porro hæc omnia ad operationem pertinent, non autem ad Dei naturam: quod profecto omnis diffinitionem penitus deſtruit, atque confundit. Adde, vt diximus, quatenus res à nobis cognoſcitur, eatenus nominatur. ſed diuina natura eſt nobis incognita, innominabilis igitur.

Ambroſ. — Dionyſ. lib. de Diuin. nom. c. 1. — Prouer. 30. — Deus quid ſignificet ſecundum Damaſc. lib 1. c. 12.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

1. TV. dico diuinam eſſentiam à nobis intelligi poſſe, vt ſuperius ānotauimus idque per effectus, quamuis ſimplici nequeamus conceptu ipſam ab alijs diſtinguere Ex quo, quemadmodum imperfecte Deum concipimus. ita etiam, ex parte noſtra, imperfecte nominare valemus: nominare, inquam, aut nomen imponendo, aut impoſitis vtendo nominibus. Sane, cum quælibet creatura limitatæ, finitæque ſit naturæ; non videtur veriſimile perfecta Deum poſſe appellatione diſtinguere. imperfecte igitur à creatura, à ſeipſo autē perfecte, & comprehenditur & vocatur, eo plane modo, quo concipitur ab eadem appellatur. 2. Ad 2. verum quidem eſt, Deum nobis eſſe ineffabilem, & ex conſequenti innominabilem; non ſimpliciter tamen; ſed perfecte. vtpote, qui ipſum efferre, farique perfecte non poſſumus. 3. Ad 3 ea, quæ in creaturis perfecta reputantur, ſubſiſtunt certe, & compoſita ſunt. formæ autem in eis non eſt aliquid ſubſiſtens, atque completum, ſed id magis, quo aliquid eſt nomina ergo, quæ perfectionē aliquam ſignificant, concreta ſunt. ſiue in concreto dicuntur: compoſitis n. rebus, atq; ſubſiſtentibus completiſque conueniunt. Porro, quæ ad formas ſimplices ſignificandas imponuntur; aliquid profecto ſignificant, non quidem vt ſubſiſtens, ſed potius, vt quo aliquid eſt. Sic ſane albedo id ſignificat, quo aliquid eſt album. Quoniam igitur Deus, & ſimplex

Imperfecte Deum nominamus. — Nomina abſtracta & concreta in diuinis quid ſignificent.

De perſonarum æqualitate.

ſimplex eſt, & ſubſiſtens, idcirco ad ipſius ſimplicitatem inuenidam nomina accõmodantur abſtracta: concreta vero ad eiuſdẽ ſubſiſtentiam, perfectionemq;. Itaque nomina concreta, quatenus ſubſiſtentiam dicunt, non autem compoſitionem, Deo attribuenda ſunt: abſtracta autem, prout ſonant, communicabilitatem, non autem inhærentiam. Ad confir. quamuis creatura nihil vniuocum cum Deo habere videatur; Analogice tamen ad ipſum referatur: atque ita, iuxta ipſius modulum Deum imitatur, & nominatur. Ad autoritatem Prou. reſp. quod ea certe ratione Deus nomen non habere dicitur, qua nimirum, ipſius eſſentia, id vincit, quod de Deo intelligimus, & voce balbutiendo, interdum ſignificamus.

4\. Ad 4. ſignificare ſubſtantiam cum qualitate, perinde eſt, ac ſignificare ſuppoſitum cum natura, vel cum forma determinata, in qua vtiq; ſubſiſtit.

Verba, & participia Deo tribuuntur.

Quare ſicut aliqua concreta nomina, ad Dei ſubſiſtentiam, perfectionemq; ſignificandam impoſita ſunt; ita profecto nomina, quæ ſubſtantiam cum qualitate ſignificant verba autem, & participia, quæ tempus conſignificãt; ideo de Deo dicuntur, quia ſcilicet, ipſius æternitas omne tempus complectitur. Etenim, quemadmodum, ſubſiſtentia ſimplicia, per compoſitorum modum apprehenduntur; ita plane Dei æternitas, non niſi per temporalium modum rerum intelligi poteſt.

Demonſtratiua.

Porro, demõſtratiua pronomina, id certa, quod intelligitur, non autem quod ſentitur, demonſtrare fatemur. Eo ſane modo ſub denominationem cadit, quo certe intelligitur. Patet igitur, quonam modo verba, pronomina, relatiua, atq; nomina Deo attribuantur.

5\. Ad 5. Nomina, quæ Deo attributa eſſe videmus, ſecundum Dionyſii ſententiam, negatione potius vera eſſe, quam affirmatione dicimus: ob eam profecto rationem, quia id, quod nomine ſignificatur, excellentius eſt, ſuperatq; nomina vniuerſa. ex quo non temere Dionyſ. ait, Deum ſuperare omnẽ ſubſtantiam, atque vitam.

Dionyſ. de diuinis nõ.

Perfectiones, & modus perfectionis.

In his igitur, quæ Deo attribuuntur nominibus, duo plane obſeruanda veniunt: alterum quidem, perfectiones, quæ nominibus ſignificantur: alterum vero perfectionum modus. Porro perfectiones, Deo proprius, quam creaturis competunt, vtpote bonitas, ſapiẽtia, ſimplicitas, & quæ ſunt generis eiuſdem; modus vero, creaturis potius: modus enim, quo creaturis diuina communicatur, ſeu participatur perfectio, imperfectus eſt; ideo Deo attribui non poteſt, niſi metaphorice tantum.

6\. Ad 6. Quoniam diuina natura nobis eſt incognita, idcirco ex ipſius operationibus, nomina acquirere ſatagimus: quæ profecto operationes, atque effectus nobis notiores ſunt. hanc ob cauſã, ab vniuerſali prouidentia, Deum vocamus, vtpote omnibus prouidentem, atq; cuncta regentem. Deitas (authore Dionyſio) omnia videt prouidentia, & bonitate perfecta. hoc certe modo ſi Damaſ. intellexeris, argum. facile ſolues.

Lib. 12. de Diuin. nõ.

Nomen Dei, quomodo eſt incommunicabile.

Cæterum huiuſmodi nomen eſt incommunicabile, nec alicui proprie rei, ſiue creaturæ eſt attribuendũ. Sane, id proprie communicabile eſſe dicimus, quod ſecundum totam, vniuerſamque nominis latitudinem, non vni tantum, verumetiam multis communicari poteſt: per ſimilitudinem vero, quando aliquid complectitur, quod intra nominis ſignificationem continetur. Exempli gratia, hoc nomen, aquila, his proprie communicatur, in quibus, natura inuenitur, quam huius nominis ethimologia complectitur, nempe eiuſdem naturæ conſortibus: per ſimilitudinem vero his tantummodo, qui nonnihil aquilinum preſeferunt, vtpote egregiam intuendi virtutem, nubeſq; penetrandi audaciam. Proinde aquilæ per metaphoram nonnulli appellantur. Quoniam igitur hoc nomen, Deus, diuinam ſignificat naturam, quæ multiplicabilis nequaquam eſt; propterea, incommunicabile eſt, & quidem ſecundum rei veritatem: ſecundum vero participationem, multorumque opinionem, multis communicabile eſſe, immo communicatum fuiſſe legimus. *Ego dixi* (inquit Dauid) *dii eſtis, & filii excelſi omnes. Deos dixit, ad quos ſermo Dei factus eſt.* ſecus autem ſe habent nomina, à perfectionibus diuinis procedentia; vt bonus, ſapiens, & huiuſmodi, quæ multis communicantur, idque ſecundum rei veritatem: non enim diuinã naturam, ſed perfectiones potius diuinas ſignificant.

Ego dixi, dii eſtis.

MERCVRIVS.

Neque enim diſtant ad inuicem: horum vnio vita eſt.

Commentum X.

VErbi lucidi abſconditam, ſanctamq; genituram, cum diuini Pymandri potentia atque maieſtate, in medium adducere ſtudui: ipſorum iam reſtat differentiam, ſi aliqua fuerit, æqualitatem vniuſcuiuſque afferre. *Hæc*, inquit, *duo ò Mercuri, nempe verbum lucidum, & mens pater Deus, non diſtant ab inuicem, ſed horum vnio vita eſt.* Non capit *conſortado carnalis*, inquit Auguſt. *æqualitatem perſonarum*, non ob aliud certe, niſi quia vera, quæ creata ſunt, ſentit, vt poteſt: veritatem autem ipſam, qua creata ſunt, non poteſt inuenire. nam ſi poſſet, nullo modo eſſet lux iſta corporea manifeſtior quam hoc, quod diximus. Pymander enim, & ipſius lucidum verbum ab inuicem ſapientia non diſſentiunt: nam pater & verbum vna ſunt ſapientia; quia vna eſſentia, & ſapientia *de ſapientia. 7. lib. capit. 2.* Quapropter, non quia pater non eſt filius, & filius non eſt pater, ideo nõ vna eſſentia: quia his nominibus relatiua eorũ oſtenduntur. vterque autem ſimul vna ſapientia, & vna eſſentia, vbi hoc eſt eſſe, quod ſapere: non autem ſimul vterq; verbum, aut filius: quoniam non eſt hoc eſſe, quod verbum, aut filium eſſe. nulla ergo poteſt eſſe naturæ diſſenſio, vbi vna, eademq; numero eſt eſſentia.

Difficultas cognoſcendi æqualitatem perſonarum vnde.

Auguſt. 8. Trin. c. 1.

Æqualitas perſonarũ.

Quocirco Pymander à ſuo germine, verboq; lucidiſſimo, non natura, ſed perſona diſtinguitur, relatione, atque origine. Itaque in Pymandro, eiuſque verbo ſumma eſt æqualitas, identitas, atque ſimilitudo: æqualitas enim, authore philoſ. 5. *met.* relatio eſt, quæ profecto ſuper vnam numero, aut ſpecie fundatur quantitatem. æqualia namque ſunt in quantitate, ſicuti eadem in ſubſtantia, & ſimilia in qualitate. Duplex eſt autem quantitas, vna quidem molis, quæ quantitatis dicitur prædicamentum. alia vero perfectionis, atque virtutis, quæ ſane determinati nequaquam eſt prædicamenti; ſed tranſcendentis potius Deoque conuenit, quem omni prædicamento priorem eſſe fatemur. Qualitas præterea, & pro tertio prædicamento, & pro tranſcendente qualitati accepi poteſt; vtpote forma, quę eſſe largitur, vt 5 *met.* differentia ſubſtantialis, qualitas nominatur. Itaq; in Pymandro, atq; ipſius germine ęqualitas eſt tranſcendens. Etenim ad veram ſpectat æqualitatem, vnam eſſe, inueniriq; perfectionis magnitudinem atq; ea, quæ æqualia dicuntur, ab inuicem eſſe diſtincta; nihil o. ſibi ipſi proprie æquale eſſe dicitur. Porro in diuinis vna eademq; eſt perfectionis magnitudo, & perſonarum diſtinctio: in ipſis ergo ſummam, & omnino perfectiſſimam ęqualitatem inueniri, neceſſe eſt.

Qua ſint dicenda æqualia.

Quomodo æqualitas ſit in diuinis.

2\. Amplius, ſi in diuinis aliqua eſſet inæqualitas, abſque dubio, aliqua perſonarum imperfecta eſſet dicenda; quippe, quæ non eandem haberet perfectionis magnitudinem: quod certe abſurdiſſimum eſt, ne dicam impium, atque hæreticum. Recte ergo canit eccleſia Et in perſonis adoretur æqualitas. Quoniam igitur in diuinis ſumma eſt ſimplicitas, ſummaque perfectionis vnitas, perfectiſſima plane in eis inuenitur æqualitas. *Vnus eſt Deus* (inquit Auguſt.) *& magnus.* Vnde ergo pater erit maior? ſi enim maior, magnitudine erit maior. cũ autem magnitudo filius eius ſit, nec ille vtique maior ſit eo, qui ſe genuit, nec maior eſt ea magnitudine, qua magnus eſt. ęqualis ergo eſt. nam vnde æqualis, ſi non in eo, quod, cui non eſt aliud eſſe, & aliud magnum eſſe? æqualis, inquam, in omni re, quæ de ſubſtantia eius dicitur: vna enim eſt ſubſtantia, & vnum eſt eſſe amborum. Animo namque humano, non hoc eſſe, quod eſt fortem eſſe, aut prudentem eſſe, & huiuſmodi. poteſt enim eſſe animus, & nullam iſtarum habere virtutum. Deo autem hoc eſt eſſe quod & fortem eſſe, aut ſapientem &c. Igitur æqualis eſt patri filius, & vnius eiuſdemque ſubſtantiæ. Sane, non poteſt eſſe in natura pater maior, quia non eſt in quo creſcat illa perfectio, vbi vnica tantum, atque ſingularis eſt perfectionis, magnitudo. Quicquid enim perfectionis, atque virtutis eſt in Pymandro; in eius quoque verbo eſſe, neceſſarium eſt: in eodem profecto perfectionis gradu, quia nimirum eſſentia diuina eſt infinita: propterea vna eſt in ſummo perfectionis magnitudo, quoniam vna eſt in ambobus infinitas. In cæteris autem æqualibus, deficit hæc magnitudinis vnitas, quia non vna, eademque infinitas, atque magnitudinis ratio.

Auguſt. 6. de Tri. c. 3.

3\. Præterea Pymander non præcedit ſuum verbum æternitate, nec excedit magnitudine, neque ſuperat poteſtate. Porro in æternitate, æqualitas ſecundum durationem eſt intelligenda: in magnitudine autem, ſecundum perfectionem. in poteſtate vero, comparatio quædam eſt ad ea, quæ extrinſecus habentur obiecta. Cæterum poteſtatis æqualitas, à magnitudinis æqualitate non diſſentit; ſed eam potius explicat, per comparationẽ ad extrinſeca. vnde dicere conſueuimus illa habere maiorem calefaciendi virtutẽ, quæ profecto habent potentiam caloris maiorem. Æternitas autem, quæ eſt interminabilis vitæ, tota ſimul, & perfecta poſſeſſio, ſucceſſione caret, atque dependentiæ ordine, quę plane ſine ſumma perſonarum ſimplicitate, atque immutabilitate conſiſtere nequit. Cum igitur Pymander

In diuinis ſumma eſt æqualitas.

Digitized by Google

De perſonarum æqualitate. fit ſimplicisſimus, atque penitus immutabilis; ideo perfectiſsimam habet vitæ interminabilis totam ſimul manentem poſſeſsionem, eandemque æterna productiona ſuo quidem verbo communicauit.

Quid ſit æternitas.

QVAESTIONIS PRIMAE

CAP. I.

Quod Pymander diſtet à verbo ſuo, magnitudine argumentis quibuſdam, nonnulli probari conantur.

1. POſſet aliquis contra prædicta ſic arguere. Nihil eſt ponendum in Deo, quod imperfectionem ſonare videtur; alioqui in Deum aliqua caderet imperfectio. ſed æqualitas eſt huiuſmodi, authore Augu. *83. quæſt. q. 31.* repugnat enim ei, quæ in creaturis habetur perfectioni: Si omnia, inquit, eſſent æqualia, non eſſent omnia. Igitur ſi æqualitas, bonum vniuerſi euertit; non eſt ſuo oppoſitu, id eſt, inæqualitate ſemper, & in omnibus melior. perfectionem ergo ſimpliciter non eſſe, perſpicuum eſt. diuinæ 2. igitur eſſentiæ conuenire non poteſt. Item, perfecta æqualitas, ſine mutua communicatione haberi non poteſt; alioqui inter Deum & creaturas perfecta eſſet æqualitas: ſed in diuinis, non inuenitur huiuſmodi communicatio, teſte Auguſt. *Imago*, inquit *ſi perfecta eſt, æquatur ei, cuius eſt imago, non illud ſuæ imagini*. *6. Trin. c. 27.* inter Pymandrum igitur, & ſuum verbum, non eſt perfecta æqualitas: verbum enim lucidum eſt imago Pymandri. 3. Amplius, illud, in quo plures inueniuntur notiones, alteri æquale dicendum non eſt, in quo pauciores eſſe conſpicimus ſed pater in diuinis, tres habet notiones, 4. filius vero duas. ergo &c. Præterea, paternitas ad patris dignitatem pertinet. ſed paternitas non conuenit filio: patri ergo æqualis dici non poteſt. non enim eandem habet cum patre dignitatem. *Si pater non poteſt generare filium* (inquit Auguſt.) *non eſt omnipotens*, ſed filius non poteſt generare filium: ergo non eſt omnipotens. valet ſequela à deſtru- 5. ctione conſequentis, ad deſtructionem antecedentis. Adhuc, perſonæ diuinæ vnam eandemque habent eſſentiam. igitur æquales eſſe non poſſunt. Patet conſeq. nam eſſentia per modum formæ ſignificatur. quæ autem ita conueniunt: non æqualia, ſed ſimilia potius dicenda ſunt. Adde, quod æqualitas, relatio quædam eſt: relatione autem perſonæ ad inuicem diſtinguuntur: æqualitatem ergo diuinis non poſſe competere perſonis, probabile eſſe videtur. Ite- 6. rum ſi in diuinis eſt æqualitas, erit etiam quantitas. æqualitas enim, authore philoſ. ad quantitatem pertinet. ſed in diuinis non eſt quantitas: non ergo erit qualitas, ſine æqualitas. Sane, quantitas continua intrinſeca, quæ dicitur magnitudo, nullo modo ſtatuenda erit. Deus enim eſt bonus, ſine qualitate. & magnus ſine quantitate. nec quantitas continua extrinſeca, quæ dicitur locus, & tempus. neq; ſecundum quantitatem diſcretam, plures enim ſunt duæ, quam vna perſona. Itaque in diuinis non eſt æqualitas.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

1. *In diuinis perfectiſſima æqualitas.* AD 1. neg. minor: ad authoritatem autem reſp. in Deo eſt æqualitas, eaque perfectiſsima, quæ profecto in creaturis inueniri non poteſt. ipſarum enim perfectio, ex vario naturarum ornatu conſurgit: quia limitata natura, vnius tantum æqualitate, aut ſpecie adimpleri, perficique non poteſt. verum ergo eſt, ſi omnia eſſent æqualia, non fore omnia, vtpote quia vniuerſi deſtrueretur pulchritudo: in diuinis autem hæc locum non 2. habent. Ad 2. Quamuis patris ad filium ſit mutua æqualitas; filius tamen patri, non pater filio, coæquatur. coæquari enim, præter communem æqualitatis æquiparantiæque relationem, aliam diſquiparantiam ſignificat, nempe æqualitatem ab alio accipere, quæ reuera patri non conuenit; ſed oppoſita potius, hoc eſt, æqualitatem alteri communicare: dat ſiquidem pater filio æqualitatem, cum ſcilicet in naturæ identitate producendo. formalis igitur, non originalis 3. eſt in diuinis æqualitas. Ad 3. Perſonæ diuinæ (authore Auguſt.) ſecundum relationes nec dicuntur ſimiles, nec æquales, nec etiam diſsimiles, nec etiam inæquales. penes ergo notiones, aut relationes, æqualitas diuinarum non attenditur perſonarum. *Aug. lib. 5. c. 5. Trinit.* *Relatiuum de Deo*, inquit, *non ſecundum accidens dicitur: quia ſemper fuit pater & filius. non ſecundum ſubſtantiam: quia ad ſeipſos non reſpiciunt; ſed pater ex eo, quod eſt ei filius, dicitur; & filius, quia habet patrem.* ſecundum autem ſubſtantiã hæc non dicuntur: quia non quiſque eorum ad ſeipſum, ſed ad inuicem atque alterutrũ, ad alterutrũ iſta dicuntur, neque ſecũdũ accidẽs quia & quod dicitur pater, & quod dicitur filius, æternum atque incõmutabile eſt eis. Quamobrẽ, quamuis diuerſum ſit patrẽ, & filiũ eſſe; nõ eſt tamen diuerſa ſubſtantia: quia hæc non ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundum relationem dicuntur. quod quidem relatiuum nõ eſt accidens, mutabile enim non eſt. Ad 4. Magnitudo in diuinis, naturæ perfectionem ſignificat; in qua quidem conſiſtit æqualitas. Porro, paternitas, dignitas eſt patria, ſicut etiam eſſentia. Propterea, quemadmodum eadem eſſentia, quæ eſt in patre, paternitas eſt: & in filio, eſt filiatio, ita profecto, eadem dignitas, quæ in patre, eſt paternitas: in filio eſt filiatio. Recte ergo dicimus, quicquid dignitatis habet pater, filium quoque habere. neque ſequitur pater habet paternitatem, & filius ſimiliter: mutatur enim quid in aliquid. eadem namque eſt in ambubus eſſentia, atque dignitas: ſed in patre ſecundum relationem dantis, in filio vero ſecundum relationem accipientis. Ad auth. Aug. reſp. conſeq. non teneri per locum intrinſecum, quaſi poſſe generare, ſub illo contineatur vniuerſali, nempe eſſe omnipotentem; ſed per habitudinem potius extrinſecam: quia nimirum eſſe omnipotentem, eſſentiæ infinitas neceſſario concomitatur: quam ſane infinitatem, in naturæ identitate communicabilitas conſequitur, in qua reuera perfectionis æqualitas inuenitur. Sed dicis, potentia generandi eſt in filio, & tamen generare non poteſt: non ergo eſt omnipotens. *Dico*, maiorem eſſe veram in habente potentiam, & non valente operari ob aliquem ſui aut potentiæ defectum ſed res ita non ſe habet: quod enim filius non generet, ex pleniſsima proficiſcitur perfectione potentiæ quæ plane in illo ſuppoſito ab actu non diſtat, atque diſſentit. Iterum *arguis*: ſi filius non ſciret patris generationem, non eſſet omnipotens: à ſimili ergo, ſi non poteſt in patris generationem, nequaquam erit omnipotens. *Reſp.* neg. conſeq ſcientiam enim ad ſuum obiectum, prioritatis ordine non indiget. poteſt enim eſſe tum de priori, tum etiam de poſteriori. Secus autem ſe habet potentia, quæ ordinis prioritatem omnino requirit ad ſuum obiectum, quomodocunque poſsibile nominetur. Quamobrem, omnipotentia, ad illud, quod natum eſt eſſe poſterius, ſeſe tantum extendit. Ad 5. Quando ſecundum quantitatem virtutis, æqualitas numeratur, tũc ſimilitudinem complectitur, atque exceſſum excludit: quæcunque n. in vna forma communicant, etiam ſi inæqualiter illam participent, æqualia nihilominus eſſe dicũtur, aut dici poſſunt. ſicut aerem ſimilem igni in calore eſſe dicimus. Quod ſi vnum altero perfectius formam illam participet, nequaquã æqualia dicenda ſunt. Itaq; quoniã in patre & in filio, nedũ vna ſecundum ſpeciem verumetiam ſecundum numerum, natura conſiſtit; ideo non ſolum dicimus patri, filium eſſe ſimilem, quo Eunomij error confunditur; ſed æqualem prorſus, atque ita Arij perfidia excluditur. Ad 6. Ex ſuperioribus, argumenti ſolutionem patere arbitror: plane in his, quæ non mole, ſed virtute, magna ſunt; hoc eſt maius eſſe melius eſſe, authore Auguſt. 6. *de Trinit.* nam melius dicitur, quod perfectius eſt. cum autem in Deo virtutis non molis quantitas inueniatur; nõ eſt locus obiectioni, quæ de quantitate molis loquitur. hæc præterea virtutis quãtitas ex formæ effectibus dignoſcitur. Primus autem formæ effectus eſt, eſſe: omnis enim res, per ſuam formam eſſe habere cenſetur. ſecundus vero eſt operatio: ſiquidem agens quoque omne per ſuam formam agit. ex quo patet, virtutis quantitatem, ex eſſe atque operatione pendere. etenim ea, quæ ſunt perfectioris naturæ; & maiora ſunt duratione, & æternitate, & potentiora ad agendum, atque ad operandum. Cum igitur inſit diuinis huiuſmodi quantitas; ideo, teſte Auguſt. Pater, filium non præcedit æternitate, aut excedit magnitudine aut ſuperat poteſtate. Quænam igitur magnitudo ſit in diuinis, manifeſtum eſt.

De perſonarum æqualitate.

4. *Magnitudo in diuinis quid ſignificet.*

Potentia generandi in filio.

Quare filius non generat.

5.

Eunomij, Arrij errores.

6.

Formæ effectus primus, & ſecundus.

de fide Pat. c. 2.

CAP. III.

Quomodo potentia generandi ſub omnipotentia eſſe, aut cadere dicitur.

Terminus ſingularis. PRo intellectu iſtius quæſtionis non ignorare oportet quod terminus ſingularis, ex ſui natura, diſtribui non poteſt; eo quod non habeat ſignum vniuerſale. nam cui ſignum vniuerſale coniungitur,

latitu-

De potẽtia generandi.

latitudinem habet ad multa ſeſe extendendi. eſt autem
quoddam vniuerſale, prædicatione tantum, vt generaliter
dicitur: aliud vero, eminentia, perfectione, virtuteque.

Vniuerſale multiplex.

Cæterum vtrique poteſt addi ſignũ diſtributiuum: quod
quidem termino coniunctum, ſecundum illius termini na-
turam diſtribuit: & vniuerſale profecto prædicatione, pro

Vniuerſale eminenter, ſiue per eminentiam eſſentiæ diuinæ dicitur.

ſuis contentis formaliter: quoniam ſcilicet in ipſo forma-
liter continentur, veluti homo, formaliter eſt in Platone,
cæteriſque ſub ſe contentis indiuiduis: vniuerſale autem
virtute, per eminentiam; quatenus eminenter ſua continet
inferiora. Ex quo fit, vt non ſit pro contentis formaliter di-
ſtributiuum, ſed æquiualenter potius. Quoniã autem Dei po-
tentia formaliter accepta, ſingularis quidem eſt, ſigni non
ſuſceptiua diſtributiui, niſi quatenus eminenter continet
omnia; atque ita vniuerſalis ſubit rationem, vocaturque
vniuerſale per eminentiam, atque virtutem: vnde dicta eſt
omnipotentia: continet namque eminenter omnium po-
tentiam. Nomine igitur omnipotentiæ, primo diſtribuitur
potentia, pro qualibet ſcilicet potentia, non quidem for-
maliter; ſed æquiualenter: ſecundo, pro quolibet poſſibili

Deus eſt omnipotens.

formaliter. Quando ergo Deum vocamus omnipotentem,
perinde eſt, ac dicere, Deum habere poteſtatem in quod-
libet obiectum poſſibile cuiuſcunque. Etenim ſignum di-
ſtributiuum, alicui additum termino diſtribuibili, prius
pro quolibet immediate, quam mediate contento, diſtri-
buendi naturam largitur: atqui Dei potentia, immediatius
potentiam, quam poſſibilitatem reſpicit; nam poſſibile

Sub potentia diſtributiua diuinus, non cadit potentia generandi.

quidem, potentia mediante, intuetur: prius igitur pro
potentia, quam pro poſſibili diſtribuitur. Ex quo patet,
ſub potentia diſtributa in diuinis, puta ſub omnipotentia,
non cadere potentiam generandi. Sane, omnipotentia, non
pro qualibet potentia formaliter, ſed eminenter, diſtribui-
tur: ſed potentia generandi in Deo eminenter, aut virtuali-
ter non continetur, alioqui in ſeipſo eminenter continere-
tur, quod abſurdum eſt: idem enim, illa potentia, quod
2. Deus, ergo &c. Amplius, Signum vniuerſale, potentiæ addi-
tum, eam ſic diſtribuit; vt negatio in ſubiecto eiuſdem ra-
tionis impotentiam deſignet: veluti in apto nato ad vi-
dendum, negatio viſus: ſed negatio potentię generandi in
filio, nullam prorſus imperfectionem, ſiue impotentiam

Aug. cont. Max. lib. 3. c. 13.

enunciat, authore Auguſt. *Filius*, inquit, *non genuit, non quia
non potuit*, id eſt, non quia impotens fuit; *ſed quia, non oportuit*:
3. potentia ergo generandi, ſub omnipotentia non cadit. Ac-
cedit, quod ſi potentia generandi ſit perfectio ſimpliciter;
4. cum plane filius eſſet imperfectus, quod falſum eſt: poten-
tia præterea actiua, quam Deo attributam legimus cum a-
pud philoſophos, tum etiam apud Theologos, eſt omnium
cauſa, ſiue cauſatiua. potentia autem generandi non eſt hu-
iuſmodi: ſub omnipotentia igitur ſimpliciter alicuius non
5. continetur perſonæ. Adhuc, vbi aliquid eſt eiuſdem ſim-
plicis, indiuiſibiliſque rationis, idque in pluribus, æque ab
omnibus poſſidetur, alioqui ſimplex illius ratio deſtruere-
tur. ſed omnipotentia eſt huiuſmodi in diuinis: omnipo-
tens enim pater dicitur, & omnipotens filius; non ſic autẽ
potentia generandi: ergo &c. Sane non ſunt tres omnipo-
tentes; ſed vnus omnipotens, ſicut non tres æterni; ſed v-
nus æternus. Quicquid ergo ad omnipotentiæ rationem
ſpectare videtur, idem omnino eſt in Pymandro, eiuſque
verbo lucidiſſimo. Si ergo potentia generandi, ſub omni-
potentiæ clauderetur ratione; illam abſque dubio, etiam
perfectiſſimo modo in filio reponendam fore, dicere non
6. dubitarem. Amplius, ſicut ſe habet obiectum ab obiectum;
ita ſuo modo, potentia ad potentiam. ſi ergo potentiæ obie-
ctum, excedit obiectum; & potentia ſimiliter potentiam
ſuperabit. Itaque ſi potentia generandi, in ratione obiecti
poſſibilis, ſub patris omnipotentia continetur, non autem
ſub filij omnipotentia; tunc plane obiectum ſuperaret ob-
iectum, & potentia patris vinceret filij potentiam: atq; ita
non eſſet vnus omnipotens. Præterea, aut omnipotentia
7. eſt per ſe ad actum generandi, vt ad terminum: aut non, ſi
non igitur ad alicuius omnipotentiam non ſpectat poten-
tia generandi. Quod ſi primum verum eſſe dixeris, tunc i-
terum arguo. Illud ſane, in quo non eſt potentia ad aliquem
actum, ad quem producendum per ſe omnipotentia inten-
dit, caret profecto omnipotentia. ſed in filio nõ eſt potentia
ad actũ generandi: ergo filius non eſt omnipotens, quod pla-
ne falſum eſt: Ergo &c. Generatio igitur non eſt ad ſubli-
mitatẽ potentiæ; ſed ad proprietatem refertur naturæ. Nam
ſi omnipotens pater, quia filium habet; omnipotentior v-
tiq; eſſet, ſi plures haberet: quod de Deo ſentire, abſurdiſſi-
8. mum eſt. Item. Vel omnipotentiæ obiectum illud dicendũ
eſt, quod reſpectu aliquorum. ad quæ facienda ſe extendit,
nullam patitur contradictionem: determinatam enim, non
autem abſolutam habet potentiam. ſed tunc, vnumquodq;
agens vocaretur omnipotens. nam quodlibet agens in id a-
gere poteſt, quod ſuæ ſubeſt potentiæ, nullamque implicat
contradictionem. Vel, omnipotentiæ obiectum erit pror-
ſus abſolutum, ſine aliqua omnino cõparatione conſiſtens.
Itaque ſi potentia generandi ſub omnipotentiæ obiecto
continetur, eſſet quoque in filio; in quo plane abſolutum,
atque liberum firmiſſime ſubſiſtit obiectum omnipoten-
tiæ. ſed ſuperius non eſt conceſſum: omnipotentia ergo
patris non includit potentiam generandi.

CAP. IV.

Argumenta, quæ nituntur probare, potentiam generandi, ſub omnipotentia contineri.

Contra prædicta ſic aliquis arguere poterit. Id cer- 1.
te ad omnipotentiam ſpectat: quo remoto, ipſa
etiam remouenda, auferendaque eſt omnipoten-
tia. ſed potentia generandi, eſt huiuſmodi, teſte
Auguſt. *Si pater*, inquit, *non generaret ſibi filium æqualem, non eſ-* *Lib. 2. cõt.*
ſet omnipotens, ſed impotens. potentia ergo generandi ad patris *Maxim.*
omnipotentiã pertinet. Deinde quẽadmodũ quodlibet ens *cap. 18.*
in creatura, ſub ente continetur diſtributo; ita plane, po- 2.
tentia quæcunque ſub potentia diſtributa: omne enim in-
ferius ſub ſuo ſuperiori continetur. ſed potentia generandi,
ad omnipotentiam ſe habet vt inferius, ſub ſuo ſuperiori:
ſub ipſa igitur omnipotentia continetur. Sane, generare
eſt actus realis productiuus, qui certe ad aliquam ſpectat
potentiam. Porro, quælibet potentia, ſub omnipotentia
continetur, Item, ad omnem ſcientiam pertinet ſcientia
generandi. Igitur ad omnipotentiam, potentia generandi: 3.
qui enim neſciret generare, neſciret etiam omnia. Igitur,
qui non poteſt generare, non poteſt omnia: ex conſequen-
ti non erit omnipotens. Amplius, omnipotentia ad omne 4.
illud ſeſe extendit, quod contradictionem non includit:
ſed patrem generare, nullam contradictionem includit:
filium vero generare, contradictionem oſtendit: omnem
enim productionem, eamque adæquatam accepit poten-
tiæ generandi. Quare ſi filius generaret; ſeipſum gigneret:
Ergo &c. Adhuc, poſſibilitas actionis immanentis, ex com- 5.
paratione eius, in quo manet agentis, eſt metienda: ſed ge-
neratio eſt actio immanens: ipſius ergo poſſibilitas, non ex
termino; ſed ex ſuppoſito dependet agentis. ſi nimirum illi
compoſſibilis ſit ſuppoſito, in quo ineſt. Patri autem com-
poſſibilis eſt generatio, non filio: igitur idem, quod prius.
Neque ex hoc filius impotens eſſet nominandus, ſicuti ignis
non dicitur impotens; quia potentiam non habet ad fri-
gefaciendum. deeſt enim illi forma ad huiuſmodi actionẽ
agendam. Cum igitur pater conuenientem habet formam
ad generandum, filius vero minime: Iure ergo, ſi non gene-
raret, impotens vocaretur: quod certe de filio nequaquam
eſt ſentiendum. Quemadmodum igitur pater in diuinis,
non minus dicitur potens, quia ſeipſum, aut alium filium
generare non poteſt; ita ſane, quamuis filius, alium gignere
filium nequit; non minus tamen eſt appellandus omnipo-
tens. alioqui omne ens vocaretur impotens; quia in id non
agit, in quod non habet formam agendi.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

Ad 1. arg. Auguſt. non tenet per locum intrinſecum,
ſcilicet, à toto in quantitate, ad ſuam partem; 1.
quaſi potentia generandi, ſub omnipotentia clau-
datur, atque concluſa teneatur. Per non nullas ergo
potius ſub intellectas propoſitiones verificari poteſt. Cæ-
terum Auguſt. mens percipienda eſt, atque ita facile illius

Auguſtin. exponitur. Non genuit quia non oportuit.

ſoluitur dubium. Arguit enim contra Maximinum, aſſeren-
tem quidem patrem filium genuiſſe, Deitate vero mino-
rem, minimeque ſibi æqualem, quod impium eſt aſſerere:
ſiquidem ex hoc, pater non eſſet omnipotens nominandus,
tenet conſequentia. nam ſi filio Deitatem dedit minorem;
Deitas vtique non eſſet infinita infinitum enim minus non
poteſt. habens igitur Deitatem, non erit omnipotens: o-
mnipotentia ſiquidem eſſentiam exigit infinitam. Ad 2. ve- 2.
rum quidem eſt, quodlibet ens formaliter, ſub ente conti-
neri diſtributo: ens enim ſecundũ cõmunitatẽ prædicandi
diſtribuitur: omnipotentia autem nequaquam in qualibet

De potētia generandi.

potentia formaliter includitur; ſed eminenter potius, alias continet potentias, in quarum numero, potentia generandi habenda non eſt: etenim formalis eſt in diuinis, virtualis autem, minime. Ad confir. dico, generare actus eſſe realis, atque productiui, non alicuius tamen poſsibilis non neceſſarij: ſed eius certe quod neceſſe eſt eſſe. Quamobrem, etſi potētia, reſpectu huiuſmodi rei neceſſario genitæ, nempe verbi diuini aliquo modo potentia dicenda ſit; illa tamen ſub potentia diſtributiua in diuinis non continetur; alioqui virtualis potius, quam formalis eſſet in diuinis: bene tamen ſub potentia diſtributa contineretur, ſi potentia in diuinis, vniuerſalem haberet modum prædicandi. Dei autem potentia non ita diſtribuitur, neque hoc modo omnipotentia nominatur.

Generare eſt actus productiui, neceſſarij non poſſibilis.

3. Ad 3. Neg. ſimilitudo; nam ſcire ſiue ſcibile, ſi abſolute intelligatur, nullum habet ad inuicem realem ordinem: ideoque alicuius ſcientia in omnia indifferenter cadere poteſt obiecta, etiam in ſcientem, quippe quæ inter ſcientem & ſcitum, diſtinctione eſſentiali non indiget: ſecus autem ſe habet omnipotentia, quæ aliquod poſsibile, ab ipſa dependens, & eſſentialiter poſterius, determinate reſpicit. huiuſmodi autem eſt ens creatum; non autem potentia generandi. Ex quo planum eſt, ad ſcientiam pertinere, ſui ſcientiam, non autem ad omnipotentiam ſeipſum poſſe producere, ſiue in ſeipſum poſſe. Patet igitur, non eſſe ſimile, quod infertur.

Scientia & omnipotentia quomodo differāt.

4. Ad 4. Omnipotentia non reſpicit pro obiecto, quicquid non implicat contradictionem; alioqui ſeipſam reſpiceret, poſſetque in ſeipſam; ſed in id ſolum intendit, quod à ſe eſt eſſentialiter diſtinctum: filius autem, cum vnius ſit eſſentiæ cum patre, in ipſum huiuſmodi reſpectus cadere nequit. Itaque potentia generādi, ad ſolius patris omnipotentiā ſpectare, falſum eſt.

Omnipotentia obiectum.

5. Ad 5. Poſsibilitas illa non eſt per ſe, neq; intrinſece, per locū à parte totius in quantitate deſtructiue; ita quod potentia generandi, ad patris omnipotentiam ſpectet, niſi concomitatiue tantum: cum ſiquidem in patre eſſentia ſit, & relatio, propria relationis ratione generare, patri non repugnat. Ad confir. reſp. Quamuis aliquid nō valens agere in id, ad quod formam non habet agendi, impotens priuatiue dicendum non ſit; omnipotens nihilominus vocari non poteſt: non enim valet agere in omne, quod eſt poſsibile factu. ſic ignis, etſi impotens non dicatur, quia frigefacere nequit; eo tamen ipſo, quod in hoc poſsibile agendi non habet potentiam, omnipotens dici, appellarique non poteſt. Quam ob cauſam, ſi generandi potentia, ad omnipotentiā pertineret, licet filius, priuatiue non diceretur impotens; neceſſario tamen non vocaretur omnipotens: quippe, qui non haberet id, quod ad omnipotentiam per ſe pertinet, nempe potentiam generandi. ex hoc etiam ſequeretur, patrem, & filium non eſſe æque potentes: pater enim, generationis actum, qui eſt per ſe terminus potentiæ ſimpliciter, producere poteſt: filius vero, minime: Ergo &c. Irrationabile igitur eſſe videtur, ex virtute ſermonis velle aſſerere ſub omnipotentia generandi potentiam, contineri. Etenim generationis diuinæ terminus, neceſſarius eſt, non poſsibilis, niſi poſsibile intelligatur, quatenus impoſsibili opponitur: quo ſane modo, Deum eſſe, dicimus eſſe poſsibile; quia nimirum, impoſsibile eſt Deum non eſſe. omnipotentiæ vero terminus eſt poſsibilis ad extra, ab ipſa eſſentialiter ſeparatus, quod plane filio in diuinis congruere non poteſt.

Si potentia generandi ad omnipotentiā ſpectet filius neceſſario non eſſet omnipotens.

QVAESTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

Quod perſonæ diuinæ in potentia ſint æquales.

Potentia quot modis accipitur.

POſtquam viſum eſt potentiam generandi non contineri ſub omnipotentia; deinceps videndum erit, quomodo perſonæ ſint æquales in potentia. Multiplex autem eſt vſus huius nominis, potentia, apud omnes propemodum ſapientiæ cultores, aliarumque artium inuentores. Namque quædam eſt potentia logica, quæ compoſitionis modum ab intellectu quidem compoſite indicat: alia vero eſt metaphyſica qualis in geometricis habetur diſciplinis: punctum namque eſſe in potentia ad lineam, & lineam, ad magnitudinem, geometræ imaginātur. Nonnunquam vero eſt entis differentia, actui oppoſita. Alio modo phyſica principium vtrique eſt agendi, authore philoſ. vt principium mutationis, & motus agendi, patiendique. Ex quo dicta eſt potentia actiua, atque paſsiua. potentia autem paſsiua apud philoſophum in lib. de anima, eſt principium, quo aliquod patiens patitur; aut quidem corruptiue, vt lignum quidem ab igne; aut vero perfectiue vtpote intellectus ab intelligibili, & mobile ſecundum locum à motore.

Logica potentia.

Metaphyſic. 5. met. c. 11. 17.

Actiua.

Paſſiua.

De perſonarum æqualitate.

Eodem quoque modo potentia actiua eſt intelligenda: & corruptiua ſane: ſecundum quem vtique modum qualitates primæ, potentiæ vocantur actiuæ: perfectiue autem, quemadmodum intelligibile agit, perficitq; intellectum. Cæterum in ſeparatis à materia, ſi aliquid denominatur à concreto; ab abſtracto quoque denominabitur: Deus enim eſt intellectus, & intelligens, intellectio etiam, atque intelligibile. Quamobcauſam, potentiam actiuam, atque paſsiuā primæ non eſſe attribuendam ſubſtantiæ ex his, quæ dicta ſunt, manifeſtiſsime patet. ipſa ſiquidem non agit, aut patitur corruptiue; alioqui in potentia eſſet ad aliquam perfectionem habendam: atque ita, teſte philoſ. aliquod eſſet ens, quod diuinam perficeret ſubſtantiam: ſed impium eſt hoc de Deo ſentire. prima namq; ſubſtantia, nec in ſe, nec per ſe, aut per accidens, ab alio extra ſe, perfectibilis eſt: ſecundum autem rationem mobilis cui applicatur, eſt aliquo modo in potentia paſsiua. Etenim primum mobile, & ſi ſecundum materiam non mutet vbi; ſecundum formam vero eſt in potentia ad vbi 6. *phy.* Prima igitur ſubſtantia, quæ primum agit, mouetque mobile, in potentia quaſi videtur eſſe paſsiua: ſicuti columna, dextra, aut ſiniſtra nominatur, dexteritate quidem non in ipſa, ſed in animali cadente; ita etiam prima ſubſtantia in potentia eſt ad vbi, non ſui quidem, ſed alterius reſpectu, nempe mobilis, in quod cadere poteſt vbi. hæc autem dixerim ſecundum mentem comment. Prima præterea ſubſtantia per ſe mouet primum mobile localiter: eſt enim actus per ſe ſemper mouens: motus autem localis eſt per ſe perfectiuus, & generatiuus igitur prima ſubſtantia, eſt potentia actiua, perfectiua per eſſentiam. Itaque ſecundum Ariſtotel. atque Auerro. prima ſubſtantia hoc modo potentiam actiuam atq; paſsiuam habere dicitur.

12. met. 51.

Quomodo potentia ſit in Deo. 8. phyſ. com. 51.

Auerroes.

Sunt autem nonnulli ex eorum numero, qui Platonici nominantur, potentiam Deo actiuam, atque paſsiuam tribuentes. quia enim Deus eſt primum mouens, inquiunt, primumque agens: nihil autem mouet, aut agit; niſi per potentiam actiuam: ineſt ergo Deo actiua potentia. Præterea, Deus eſt numerus ſeipſum mouens, ſeſeque intelligens: habet ergo paſsiuam potentiam. Etenim, niſi ab eo, quod ſeipſum mouet, alia mouerentur, moueretur nihil. ſed à Deo mouentur omnia. Deus ergo ſeipſum mouet, quod ſi ſeipſum mouet, & ſeipſum intelligit: ipſe profecto à ſeipſo mouetur, recipitque à ſeipſo intellectionem; quod plane ad paſsiuam pertinet potētiam.

Platonici Deo tribuunt actiuā, & paſſiuā potentiam.

1.

2.

Obuiat autem huic ſententiæ philoſ. *Oportet*, inquit, *principium eſſe tale, cuius ſubſtantia ſit actus.* Quod ſi prima ſubſtantia in potentia paſsiua extiterit ad mouendum; tunc certe motus non erit æternus. Prob. quia potentia exiſtens, poteſt non eſſe. poſsibile enim eſt, quod eſt, & poteſt non eſſe; aut non eſt, & poteſt eſſe: omne autem huiuſmodi, æternum nequaquam dicendum eſt: poteſt namque mouere, & non mouere. atque ita motus quandoque non erit. Item, ſi ſubſtantia prima eſt in potentia paſsiua, vt 9. *met.* dicitur, aliquod eſſet ens, quod ipſam præcederet: omne enim, quod eſt in potētia paſsiua, ab aliquo in actu prius exiſtente, extrahitur, atque in actum deducitur. Adhuc, ſubſtantia prima, eſt ſimpliciter perfecta: non ergo eſt in potentia paſsiua. omne ſiquidem in potentia exiſtens paſsiua, imperfectum eſt, atque mutabile.

12. met. com. 30.

Ariſtot. quod potentia paſſiua non ſit in Deo.

Quod autem potentia actiua in Deo, ab ipſius eſſentia non diſtet, ſic ſolent nonnulli arguere. Quod primo, atque propria mouet virtute, non habet potentiam, à ſua ſubſtantia differentem. ſed Deus, propria mouet virtute: ergo &c. Præterea, ad quod participatiue reducuntur omnia, per potentiam mouet, quæ eſt eius eſſentia: omne enim tale per participationem, ad aliquod tale per eſſentiā reducitur. ſi ergo ad primam ſubſtātiam, mouentia prorſus omnia reuertuntur: ipſa igitur mouet per potentiam, quæ à ſua non diſtat eſſentia. atqui eſſentia diuina non eſt potentia, ſed actus puriſsimus, actua autem, & potentia opponuntur. in Deo ergo actiua non eſt ſtatuenda potentia. Item, agere, & pati ſunt qualitates actiuæ, atque paſsiuæ, teſte phil. in lib. de gener. cap. de agere. ſed prima ſubſtantia non eſt qualis, neque quanta: igitur potentiam non habet actiuam, neque paſsiuam. Adde, quod ſi prima ſubſtantia eſſet in potentia actiua: agere, & nō agere poſſet. cōtingens n. autore Auicenna, tam in actiuis, quā in paſsiuis æquale habetur potētiis. hæc ſunt, quę veltādo nōnulli philoſophātium, de Dei potētia ſubtiliter diſputarūt. Tēpus autē eſt redeūdi ad ſacrę Theologię magiſtros, atq; de hac quæſtione alibi altius ſpeculari. quando nimirū de Dei infinitate erit nobis agēdū: modo autē puto nobis ſufficere, ſi per-

Potentia actiua in diuinis.

1.

2.

3.

Auicenna.

De perſonarum æqualitate.

ſi perſonarum æqualitatem oſtenderimus. Potentia igitur
in diuinis aut pro principii relatione quam ſignificat, intel-
ligi poteſt: aut pro iſtius relationis proximo fundamento.
Planum autem eſt, actiuam potentiam Deo eſſe attribuen-
Æqualitas potentiæ. dam; alioqui non eſſet principium efficiens. Porro, huius
potentiæ æqualitas bifariam percipi poteſt: vel ſecundum
Potentia actiua in Deo. poſsibilium obiectorum extenſionem, atque latitudinem,
ad quæ ſeſe porrigendo, ſe extendit actiua Dei potentia:
aut vero ſecundum illius in ſe potentiæ intenſionem, atque
virtutem. Exemplo autem nobis eſſe poſſunt duo in chari-
tatis virtute quidẽ exiſtentes, non tamen æquali eiuſdem
gradu imbuti: ii profecto, in ea, quæ ex charitate ſunt dili-
genda, intendere ſtudent. non pari tamen charitatis men-
Intenſiua, & extenſiua æqualitas. ſura. Intenſiue vero, vt ſi vnus ignis, alium generet ſibi æ-
qualem, atque æque perfectum; plane huiuſmodi ignes,
potentia calefaciendi æquales intenſiue numerarentur: ex-
tenſiue vero minime. Ignis enim generans, & ingenitum
iam ignem, virtutem habet gignendi, & in omnes prorſus,
in quot genitus poteſt ignis: ipſe vero genitus in ſeipſum
non poteſt, quippe, qui ſeipſum gignere non valuit. ſunt
autem nonnulli, qui tum intenſiue, tum etiam extenſiue,
pares habentur: quando ſcilicet pari dil gendi, intelligen-
Diuinæ perſonæ ſunt intenſiue, & extenſiue æquales. dique gratia præditi ſunt. Ex his ergo, ad noſtram mentem
redeuntes, diuinas perſonas, omnipotentia, & intenſiue. &
extenſiue æquales eſſe, conſtantiſsime aſſerimus; etenim,
vna, eademque ineſt illis eſſentia quæ quoniam ſimpliciſsi-
ma eſt; omni plane diuiſione caret. intenſiue ergo pares eſ-
ſe, manifeſte patet. Porro extenſiue eſſe quoque æquales,
clariſsimũ eſt: omne ſiquidẽ ſuppoſitum perfectũ, perfecte
habens aliquod principium productiuum, ipſa quæ ex ipſo
principio producitur. re, vel vt ſemel dicam, ipſo princi-
piato, natura, atque origine prius, huiuſmodi principia-
tum producendi habet facultatem. ſed omnipotentia eſt
huiuſmodi in qualibet diuina perſona, nempe naturæ or-
dine prior omni producibili: quælibet ergo diuina perſona,
parem, atque eandem habet omnipotentiam ad produ-
cendum: cauſandumque, quicquid ad extra cauſari, produ-
cique poteſt. Quamobrem intenſiue, extenſiueque Pyman-
drum, atque verbum eius magnitudine, potentia, atq; vir-
Quare filius non generaretur. tute æquales eſſe, firmiſsime & credere. & tenere debemus.
Bene ergo dixit Mercurius, *hæc autem non diſtant ab inuicem.*
Nam etſi pater habeat proximam generandi potentiam,
quam filius non habet, & in illa æquales eſſe non poſsint:
quia tamen huiuſmodi potentia perfectionem non dicit
abſolutam, atque ſimplicem, ſed patris notionem potius,
quæ eſt paternitas, vel relatio; ideo omnipotentiam filio
non adimit, neque potentiam diuinam confundit. Itaque,
non ex imperfecta virtutis potentia. filius non generat, ſed
ex ſua magis proprietate, qua ita productione principio
adæquata productiuo, productus, atque genitus eſt, vt a-
Alium filium gignere eſt impoſſibile. lium produci filium, ſit omnino impoſsibile. Igitur ſi filius
in diuinis, alium filium produceret; ipſe vtique imperfe-
ctus eſſet dicendus; non enim perfectam, adæquatamque
haberet in ſe patris naturam: atque ita ſuæ, diuiſionem in-
gereret, inferretque naturæ. Totam ergo filius in ſe habens
patris naturam, atque vnica natiuitate, filiationem prorſus
omnem in diuinis complent. Illud ergo Auguſtini contra
Maximinum filius nõ genuit, non quia non potuit, ſed quia
nõ oportuit. ita intelligendum eſt. non quia non potuit, ex
imperfecta naturæ potentia: vult enim à filio omnẽ amo-
uere imperfectionem; ſed quia non oportuit, id eſt, non
conuenit, propter eam, quam diximus cauſam. non autem
tribuit potentiam generandi; alioqui neceſſatio generaret.

CAP. II.

Quod perſonæ diuinæ potentia æquales non ſint: quibuſdam oſtenditur argumentis.

INſtant adhuc nonnulli contra prædicta aliis ratio-
nibus, quę in hoc capite poſitæ ſunt. Si pater poteſt
generare, & filius etiam. tenet conſeq. ob authori-
1. tatem Aug. *li. 3. contra Maxi. Si pater non poteſt generare,*
inquit, *filii ſilium æqualẽ. eſt impotens.* genuit ergo eſt omnipo-
tens. poſſe igitur generare filium, ad omnipotentiam ſpe-
ctat. ſed filius non poteſt generare: igitur non æqualis po-
2. tentiæ cum patre. Amplius, pater, ſuo velle, omnia poſsibi-
lia potuit producere. non ergo filius potuit ea producere,
& per conſequens, non eſt æqualis cum patre potentiæ.
Conſeq. patet: eadem enim non poſſunt bis totaliter pro-
duci. Anteced. autem clariſsimum eſt: nam pater, prius or-
dine originis habet velle, quam filius: igitur prius ordine
originis quã filius, intelligitur pater producere. in hoc ergo
ſigno, in quo filius deberet producere, nulla ſunt produci-
bilia, ſiue poſsibilia. Omnipotens præterea, alterius omni-
potentis poſsibilia omnia, ſua quidem voluntate impedire
valet: Amborum enim omnipotentium voluntates in his,
quæ ad extra habentur, nequaquam neceſſe eſt eſſe concor-
des: etenim contingenter ſe habent ad illa. Sed *dicis* vnam,
eandemque eſſe illorum voluntatem, atque ideo in volen-
do conuenire neceſſe eſſe in vnum. *Contra*, forma, quæ eſt
principiu agendi, ſi in pluribus fuerit; ita profecto vnicuiq;
eſt eorũ principiũ agendi, ac ſi vni tantũ ineſſet. Patet in al-
bedine, quę ita officiũ exercet diſgregãdi in vna, ac in mul-
tis ſuperficiebus. Quare volũtas huiuſmodi in vno ſolo pu-
ta in patre, poteſt filiũ nullo potentem reddere: omnia ſcili- 3.
cet poſsibilia ab eo volita impediendo. Amplius, plus cau-
ſat prima, quam ſecunda cauſa, propoſitione de cauſis, & 1.
met. ac primo poſteriorum. ſed pater dat filio virtutem
creandi, & non è conuerſo: ergo pater eſt potentior Item, 4.
maioris eſt potentiæ, diuinam producere perſonam, quam
creaturas condere. ſed ſi filius creaturas condere non poſ-
ſet: æqualem nõ haberet cum patre potentiam. igitur. mul-
to magis, ſi aliam nequit producere perſonam. Confirma-
tur: nam ſi Sol, in omnia poſſet, excepto actu intelligendi,
ſimpliciter omnipotens non diceretur; non enim poſſet in
omne poſsibile: igitur, & ſi filius omnium habeat virtu-
tem, atque potentiam; quia tamen in actum generandi exi-
re non poteſt. omnipotens vocari non debet.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD 1. patet ſolutio. com. 10. Quæſt. 1. cap. 5. ad reſp. 1.
primi arg & tertij quoque, vbi de hoc diſputaui-
mus. Ad 2. plures Deos eſſe non poſſe, ſuperius ab- 2.
unde oſtendimus. Ad alia eiuſdem argumenti dico,
cum pater, & filius vnicam potentiam habeant; vnico et-
iam actu omnia volunt: quapropter nulla inter eos poteſt
eſſe diſſenſio: proinde vna perſona, alteram nulli potentem
reddere non poteſt. Quando ergo dicis, vna perſona, prius
origine habet omnipotentiam, atque actum volendi: re-
ſpondeo, illam originis prioritatem, nulli in diuinis perſo-
næ potentiam adimere; ſed ordinem tantum illius oſten- *Prioritas*
dere potentiæ: nam in primo inſtanti naturæ, vna eſt in pa- *originis, nõ*
tre, atque filio, potentia. Sed dicis, quamuis eandem pater, *minuit po-*
ac filius eſſentiam habeant; vnus tamen generat, alius *tentiam.*
vero minime: ergo ſimiliter habent & velle. Dico, eſſen-
tiam non ita eſſe proximam generandi potentiam, ac vo-
luntatem, volendi. Ad conf. de forma, quæ eſt principium
operandi, reſpondeo, quod in eodem inſtanti naturæ, ean-
dem voluntatem, actumque volendi, eiuſdem obiecti, pa-
ter, ac filius intelliguntur habere. quare eadem forma in
ambobus, eandem habet virtutem operandi. Ad 3 verum 3.
eſt in cauſis quarum vna altera eſt principalior, ac naturæ
ordine prior. fallit autem in his. quarum origo, non natu-
ra diſtinguitur: in quibus plane reſpectu tertij, eadem eſt
virtus cauſandi. Ad 4. poſſe producere perſonam diuinam: 4.
quãtum ad illud certe, quod abſolutam perfectionẽ ſimpli-
citer nunciat, quæ perſonis eſt cõmunis diuinis, reſpectum
dicit. atque ideo maius reputari non debet, quam creatu-
ras condere. creaturarum enim productio ad omnipo-
tentiam pertinet, non autem potentia generandi; niſi per
conſequentias extrinſecas, vt ſupra dictum eſt. Ad confirm. *Mercurij*
non poſſe intelligere potentiæ defectum ſubindicat: non ſic *textus.*
autem potentia generandi: imo, ſi poſſet generare, ſuiipſi-
us, imperfectionem diceret Pymandri verbum lucidum.
Hæc igitur. Pymander, ac ipſius verbum, non diſtant ad
inuicem: non magnitudine: non tempore. non natura,
atque potentia: Etenim ſimpliciſsimæ ſunt na-
turæ; alioqui tanta in eis non poſſet eſſe
connexio: de qua quidem ſimplici
natura aliqua nobis ſunt
dicenda.

De ſimplicitate Dei.

QVÆSTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

De ſimplici Pymandri, eiuſque verbi natura, ac Diuinitate.

Philoſophus. 11. met. com. 31. & ſeq.

POſtquam viſum eſt Pymandrum eſſentialiter à verbo ſuo non differre; deinde loqui congruum eſt de eorum ſimplicitate. *Eſt igitur quippiam* (inquit philoſ.) *quod motum ciet*: cum autem ſit id, quod mouetur, & id quod mouet, & medium; eſt quippiam profecto quod mouet, & non mouetur quod quidem perpetuum eſt, & ſubſtantia, atque actus: hoc autem modo ipſum appetibile, atque intelligile mouet. Mens ſiquidem ab intelligibili ipſo mouetur: atque altera ſpecies per ſeipſam intelligibilis eſt: & huius ipſa ſubſtantia primo: & huius & ea, quæ ſimplex eſt, atq; actu. vnum autem, & ſimplex non eadem ſunt. vnde enim menſuram, ſimplex quomodo ſeſe habeat, ipſum ſignificat.

Quare Deus eſt ſimplex.

Quoniam ſubſtantia prima eſt purus actus, omni prorſus compoſitione carens; illa profecto ſimpliciſsima eſt, atque primum intelligibile, & appetibile. hoc autem primum intelligibile, ne dum ſimplex tantum, verumetiam vnum vocatur. vnum, inquam, quia metrum eſt, atque menſura omnium 10. *met.* ſimplex vero, quia nullius eſt compoſitionis ſuſceptiuum. ſimplex namque eſt, quod caret potentia 8. *phyſ. com.* 78. & *met.* 5. *com.* 2.

Simplicia quæ ſint.

Simplicia carent potentia omnino: & illud, in quo eſt potentia, eſt compoſitum. ſimplex non permutatur, neque ad aliam ſubſtantiam conuertitur; aliter enim ſe haberet, quod plane primæ ſubſtantiæ congruere non poteſt. Eſt namque mouens immobile, atque actu ſemper exiſtens: id autem, vt aliter ſe habeat, nullo pacto fieri poteſt: ergo primum eſt omnium principium, à quo cœlum ipſum, atque natura pendet.

Dei ſimplicitas probatur.

Eſt igitur ſubſtantia quædam immobilis atque ſimplex, quam Deum vocamus. Quod autem ſimpliciſſima ſit ſubſtantia, non ſolum ex his, quæ dicta ſunt; ſed ex alijs etiam patefieri poteſt rationibus. Sane, compoſita in aliquo determinato continentur genere: atque aut vniuerſalia ſunt, aut particularia. cómunia, vel propria nomi-
1. nâtur: Deo autem horum conuenit nihil. genus enim prædicatur de pluribus differẽtibus ſpecie quidditatiue: prima autem ſubſtantia, minime. non eſt autem indiuiduum, vel ſpecies; alioqui eſſet compoſita ex genere, & differentia, vel ex materia, & forma. neque generis principium eſſe poteſt, eſſet enim ante aliquod elementum, quod eſt ſubſtantia, ex quo genus conſtitueretur, vnde forma, vel materia diceretur. atque ita multis eſſet vnibilis per eſſentiam, atque componibilis. non eſt etiam in aliquo genere accidentium. In nullo igitur determinato genere continetur.

Vniuerſale & particulare non ſunt in prima ſubſtantia.

Eſt autem ſubſtantia, non tamen prædicamentalis; ſed per ſe exiſtens, quippe, quæ nũ habeat ſuæ ſubſiſtentiæ cauſam, ſed eſt ſuum eſſe, ſuumque ſubſiſtere non eſt vniuerſale, cõmune, proprium, vel ſingulare. in quacunque enim natura hæc inueniuntur, duæ inibi numerantur naturæ. altera quidem communicabilis, incommunicabilis altera. ſed in ſimpliciſsima ſubſtantia, non eſt, niſi vnum. vna, & ſimpliciſsima natura: aliter in eo eſſet compoſitio, quod contradictionem implicat. vniuerſale ergo, & particulare non eſt in
2. prima ſubſtantia. Sane; id, quod eſt primum, & ſimplex, in multis eſſe, eſt impoſsibile: prima enim, plura eſſe nequeunt. quamuis autem diuina ſubſtantia, pluribus ſit communicabilis ſuppoſitis, vniuerſale tamen dici non poteſt: nam vniuerſale, pluribus ſecundum eſſe diſtinctis communicatur: quod plane ſuppoſitis non contingit diuinis, quæ vnam, eandemque habent eſſentiam, atque naturam. Purus ergo actus, qualis eſt Deus, omni potentia receptiua, atque dependentia caret: componibile vero, ſiue compoſitum omne, abſque his conflari, componique non poteſt.
3. Amplius, omne componibile, aut eſt alicuius pars: aut aliquas partes complectitur: Deus autem, cum ſit ſimpliciter infinitus; ab aliqua nequit parte ſuperari: nec aliquid includere poteſt exceſſiuum, vt partem. Ergo quod prius. Infinitum præterea intenſiue, cuiuſmodi eſt Deus, ſibiipſi per realem identitatem eſt idem, & vnum, eſt enim in vltima perfectione; ideo ad aliam acquirendam, habendamque potentiam, non habet poteſtatem. nulli ergo ſubdi poteſt compoſitionis modo.

Compoſitio multiplex.

Eſt autem multiplex compoſitio: vna quidem, quæ ex materiæ, ac formæ vnione conſurgit, veluti ex principijs eſſentialiter diſtinctis. Porro, omne ſic compoſitum, ex aliqua cauſa efficiente depẽdeat, neceſſe eſt: materiæ namque cauſalitas, atque formæ, eſt imperfecta: ad perfectam ergo eſt reuocanda, nempe ad efficientem, atque finalem. Materia præterea, eſt in potentia contradictionis mereque paſsiua: quamobcauſam, vt de potentia, ad actum migrare queat; abſque dubio, cauſa indiget efficiente, atque extrahente: forma ſiquidem ſubſtantialis, id ei præſtare non poteſt; ſed informare tantum.

Deus non eſt compoſitus ex materia & forma.

Quoniam autem Deus eſt primum efficiens: à nullo prorſus dependet efficiente. compoſitus ergo non eſt ex materia, & forma. Item, vnitas compoſiti, formæ, ac materiæ vnitate perfectior eſt: ad neutram plane illarum eſt reducibilis: quælibet namque ex illis reſpectu illius tertij, eſt diminuta: vtpote, non habens perfectiorem modum, vel æque perfectum, qualem habere decet cauſam præſtantiorem effectiuam: ad quam ſane, cetera imperfecta reducuntur. ſed entitas diuina, in aliquod, velut in efficiens reduci non poteſt, nec in ſeipſam, nec in aliquod aliud; eſt enim primum efficiens: igitur, quod prius.

Compoſitio ex ſubiecto & accidente.

Alia eſt compoſitio ex ſubiecto, & accidente: ſed Deus eſt purus actus: in eum ergo non cadit alicuius accidentis potentia paſsiua, atque receptiua: & ex conſequenti, nulla ineſt illi materiæ, formæque compoſitio.

Auicenna.

Tertia eſt compoſitio ex eſſe, & eſſentia: quidquid autem ita conſtat, ex ſe poſsibile eſt eſſe, autore Auicenna 5. *met.* Deus vero eſt neceſſarium ens: ergo &c. Adhuc, quod eſt purum ſubſiſtens, non eſt compoſitum ex eſſe, & eſſentia: Deus autem eſt huius: ergo &c.

Compoſitio ex eſſe eſſentia.

Deinde illud, cuius conceptus quidditatiuus, eundem penitus cum eſſentia conceptum conſtituit; non eſt certe ex eſſe, & eſſentia compoſitum idem enim non componitur ſibiipſi: ſed Deus eſt omnino talis: non ergo eſt compoſitus ex eſſe, eſſentia.

Compoſitio ex actu & potentia.

Quarta eſt compoſitio, quæ ex actu conſtat, & potentia: quæ profecto, Deo minime conuenit: actus certe eſt puriſsimus, ab omni prorſus huiuſmodi potentia liberrimus. Omne præterea ex actu, & potentia compoſitum, poſsibile eſt eſſe: Deus autem eſt ens omnibus modis neceſſarium. non conſtat: ergo ex potentia, & actu.

Compoſitio ex genere & differentia.

Quinta quoque numeratur compoſitio ex genere, & differẽtia, de qua paulo ante locuti ſumus, Deum ex genere, & differentia nequaquam componi, aſſerentes.

Compoſitio ex partibus quantitatiuis.

Sexta conſtat compoſitio ex partibus quantitatiuis: ſed Deus non eſt quantus, quantitate molis, ſed virtutis: nam ſi ex partibus quantitatiuis componeretur; ſubiectũ vtique eſſet quantitatis, vel quantitas quædam molis ſubſiſtens, aut virtus per accidens extenſa, veluti albedo, in aliquo per ſe extenſo corpore. Porro, inter huiuſmodi modos, nullus eſt, qui diuinæ eſſentiæ aptari poſsit. nam ſi ſubiectum eſſet quantitatis; accidentis plane compoſitioni ſubderetur; eſſetque ens depẽdens, atque imperfectum. Quantitas item molis, alijs aptitudinem habet adhærendi, quod diuinæ repugnat maieſtati. virtus præterea in corpore extenſo eſſe nõ poteſt (teſte philoſopho 8. *phyſ.*) *Virtus*, inquit, *primi motoris non eſt in magnitudine*; eſſet enim in maiori magnitudine, maior: ſed virtus primi motoris eſt infinita: non eſt ergo in magnitudine finita. Præterea, mouebit in non tempore, idque motu proprie accepto, vt contra mutationem diſtinguitur: mouebit enim toto conatu ex naturali impetu. ſed motus, ex ſui natura, eſt ſucceſsiuus: in non tempore ergo fieri motum, eſt impoſsibile. Quod ergo virtus diuina, quæ eſt infinita, ſit virtus in magnitudine coextenſa, fieri non poteſt.

Mouere in non tempore.

Sed dicet aliquis, ita virtus infinita poteſt mouere in non tempore extra magnitudinem, ac ſi eſſet in magnitudine, præſertim, ſi ſecundum vltimum poſſe, & neceſſario moueat; non enim minus, virtutem ſuperat finitam vigore, quã ſi in magnitudine eſſet. Quare huiuſmodi ratio non cogit, neque oſtendit Deum non eſſe quantum. Dicamus ergo, Deum non eſſe quantum: quia nimirum, non eſt in potentia ad alicuius compoſitionem ſubeundam, quod certe imperfectionem denotat.

Compoſitio ex homogeneis.

Adhuc ſeptima reſtat compoſitio, ex homogeneis partibus reſultans: vt albedo, vel caliditas, ſecundum varios virtutis gradus conſiſtens. hæc autem in Deum radere nequit compoſitio, qui eſt puriſsimus actus: inſuper conceptus vnus quidditatiuus; qui profecto in huiuſmodi graduum varietate ſaluari non poteſt. Cum igitur omne compoſitum, eſt poſterius ſuis componentibus, à quibus dependet; cauſam quoque habet adunantem, atque potentiam, & actum; inſuper aliquid, quod alicui ſuarum partium non conuenit, imo diſsimillimum, quę omnia à Deo quam longiſsime abſunt: Deum ergo nullo modo eſſe compoſitum, clariſsime patet.

CAP.

De ſimplicitate Dei.

CAP. II.

Quod Deus ſit compoſitus, nonnullis probatur argumentis.

1. SI ſimplicitas eſt in Deo: igitur eſt perfectio ſimpliciter. tenet conſequentia. quicquid enim eſt in Deo, perfectio profecto perfectiſſima eſt. ſed ſimplicitas nõ eſt perfectio ſimpliciter. alioqui forma, perfectior eſſet compoſito: ſimplicitas ergo non eſt in Deo.
2. *1. phyſ.* Item, quod alicui eſt accidens, nulli poteſt eſſe ſubſtantia: ſed ſapientia in creaturis, eſt accidens: in Deo ergo non poteſt eſſe ſubſtantia. aliquod ergo accidens erit in Deo: igitur ſimplex non eſt dicendus. Præterea, vnitas, & punctus ſunt res ſimplices, & indiuiſibiles: forma quoque eſt ſimplex, & inuariabilis neceſſaria conſiſtens: inſuper prima principia ſunt ſimpliciſſima, alioqui proceſſus in eis fieret in infinitum: ſolus ergo Deus, ſimplex appellari non poteſt.
3. Amplius, ad formæ perfectionem ſpectat, eſſe, poſſe largiri; imperfectionis vero à materia dependentiam habere: ſi ergo prima ratio ſeparetur à ſecunda, in qua quidam ſeparationa, nulla apparet contradictio; Deitas, quæ à nullo dependet, forma erit, largiens omnibus eſſe, atque illis quibus ſeſe communicat, componibilis. Patet hoc argumentum eſſe verum ob nonnullas authoritates. Eſſe omnium eſt, quæ ſuper omne eſt Deitas (inquit Dionyſius *cap. 4*) ſed eſſe omnium, vniuſcuiuſque compoſitionem ingreditur: Deus ergo in aliorum compoſitionem venit. Auguſt. *de verb. domini*. Verbum Dei, quod eſt Deus eſt forma non formata: ſed forma eſt pars compoſiti. igitur Deus eſt pars compoſiti: Adhuc, quæcunque ſunt, & nullo modo differunt, omnino ſunt idem: nam quæcunque differunt, aliquibus differentiis differunt: atque ita oſtendunt ſe eſſe compoſita. ſed Deus, & materia ſunt prorſus ſimplicia: nullo ergo modo differunt. atqui, materia prima intrat compoſitionem: igitur Deus quoque intrat compoſitionem.

Dionyſ. cœleſt. hierarchia.

4. Adhuc, quicquid in creaturis eſt præſtantiſſimum, atq; optimum; id plane Deo eſt attribuendum: ſed apud nos compoſita ſunt præſtantiora ſimplicibus; ſicut corpora mixta, elementis, & animalia ſuis partibus. Deus ergo non eſt omnino ſimplex, ſed compoſitus. Sane, quæ ſunt a Deo, ipſum imitantur: a primo enim ente ſunt omnia entia, & a primo bono, omnia bona. ſed in rebus nihil penitus eſt ſimplex: ergo quod prius.
5. Iterum, in Deo ſunt accidẽtia: igitur non eſt ſimplex. antecedẽs patet tum ex 2. argumento, quia ſubſtantia nulli eſt accidens, vt dicitur 1. *phyſ.* vnde, quod vni eſt accidens, alij non poteſt eſſe ſubſtantia. qua de cauſa, calor non eſt forma ſubſtantialis ignis, quia in alijs eſt accidens: tum etiam, quia neceſſe eſt in quolibet genere aliquod primum conſiſtere ſed multa ſunt accidentium genera: vnum ergo erit ſupremum, atque primum. Porro, plura prima eſſe non poſſunt: primum ergo, quod in accidentium generibus habetur, in Deo erit ſtatuendum.

Com. 27.

6. Adhuc, Deus eſt primum mouens, teſte philoſ. ergo non eſt ſubſtantia ſimplex. tenet conſeq. quia omne mouens, mouet aliquod mobile: ſed motus eſt actus mouentis & mobilis, tertio phyſ. in primo ergo mouente eſt motus & per conſequens compoſitio.
7. *Ariſt. 2 de gen. com. 56 12. met. comm. 44.* Præterea, ab vno non procedit, niſi vnum, teſte philoſopho & citatur à Comment. contra Auicennam. Si Deus ergo eſt ſimplex, non fieret niſi ſimplex ſed à primo mouente procedunt multa, etiam compoſita: non eſt ergo ſimplex. Plane, in quo eſt aliquid, vt determinabile & aliud, vt determinans, ibi eſt compoſitio: ſed in Deo eſt eſſentia, vt determinabilis, ſapientia vero, vt determinans: ergo Deus non eſt ſimplex.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. quamuis ſimplicitas, imperfectionis negationem, quæ eſt ipſa compoſitio, enunciet; non autem perfectionem ſimpliciter: in Deo tamen conſiſtit, vt vnitas, quæ plane negationem non indicat, & velut relatio, quæ perfectionem ſimpliciter minime ſignificat. Præterea, alio modo dicerem, quod licet in Deo, perfectio ſimpliciter ſit ſimplicitas; forma nihilominus, ob ſuam ſimplicitatem, compoſito nequaquam eſt perfectior; actualius eſt enim compoſitum. actualitas autem in creaturis, præſtantior eſt, atque perfectior, quam ſimplicitas.

Pymandr. Tomus Primus.

perfectiones igitur ſimpliciſſimæ ſunt in Deo, atq; æquales in creaturis autem ſecundum gradus diſtinguuntur. *De ſimplicitate Dei.*
2. Ad 2. Sapientia in Deo non poteſt eſſe accidens, quum ſit aliquid tranſcendens, atque enti conueniat, antequam in Deum, & creaturam diuidatur. Quamuis igitur (vt quidam aiunt) ex natura rei in Deo diſtincta ſit; in ipſo tamen compoſitionem non facit. ſapientia ergo in Deo, eſt perfectio ſimpliciter, ab omni imperfectione, aut limitatione libera. Ad confirm. reſp. materiam, ac formam non eſſe componentia ſimpliciter prima; ſed quidditatem potius, atque indiuidualem differentiam, quæ ex alijs quibuſdam minime componuntur. forma præterea extrinſecus adueniens, eſt ſimplex, quippe, quæ non conſtat ex materia, & forma, nec etiam ex partibus intrinſecis: conſtat nihilominus ex actu, & potentia, & ex genere, & differentia. 3.
Ad 3. Id, quod alicui dat eſſe formaliter, omnino eſt limitatum, atque dependens: nam; quamuis ſeparetur ab eo dependentia ad materiam; manet tamen ſemper ad ſuam cauſam efficientem dependentia, quod igitur forma det eſſe per compoſitionem, abſque dependẽtia; eſt plane impoſſibile. Cum autem Deus, à nullo dependet, talis formæ rationem omnium ſubire non poteſt. Ad authorit. Dionyſij dico: Deitatem, effectiue quidem, atque exemplariter, non autem per eſſentiam, eſſe omnium dici, atque appellari. Quam ob cauſam perperam quidam dixerunt, Deum eſſe animam mundi, aut animam primi cœli, (teſte Auguſt.) aut rerum omniũ formale principium, vel materiam primam, ſecundum ſtultam quorũdam ſententiam. cauſa enim efficiens, cum forma rei factæ non incidit in idem numero; bene tamen in idem ſpecie. Porro, materia & numero, & ſpecie, à cauſa efficiente ſeparatur: hæc namque eſt in potentia, illa vero in actu. Deus præterea, quoniam eſt prima ſubſtantia, ad ipſum ſpectat primo, & per ſe agere: quod autem venit in compoſitionẽ, non eſt primo, & per ſe agens, ſed compoſitum potius. etenim manus nõ agit, ſed homo per manum. ſed Deus alicuius compoſiti pars dici non poteſt. Sane, nulla pars compoſiti in entibus eſt ſimpliciter prima, neque materia, & forma: materia ſiquidem eſt in potentia; potentia autem, actu eſt poſterior: forma vero, quæ eſt pars compoſiti, eſt forma participata: omne autem participans, eo poſterius eſt, quod eſſe habet per ſuam eſſẽtiam ſicut ignis, & ignitũ. Itaque, cum Deus ſit ens ſimpliciter, nullo modo forma huiuſmodi, aut materia dici poteſt.

Deum non formam informantis per eſſentiam.

lib. 10. de ciui. Dei.

Deus non venit in compoſitionem.

4. Ad 4. Apud nos compoſita ſunt meliora ſimplicibus; quia nimirum perfectio, atq; bonitas creaturarum, non in vno, ſed in multis conſiſtit, idque ob ſuam certe imperfectionem. Deitas autem, cum ſit perfectiſſima vno tantum actu completur. Ad confirmationem dico: entia Deum imitari, ſicut cauſata primam cauſam ad cauſati autem rationem pertinet, eſſe compoſitum: ipſius enim eſſe, ab eo quod quid eſt, diſtinguitur.
5. *In Deo non eſt accidens.* Ad 5. Accidens eſt in ſubiecto: Deus vero, quoniam eſt forma ſimplex, non poteſt eſſe ſubiectum teſte *Boet. de Trinit.* in Deo ergo non eſt accidens. ſubiectum præterea ad accidens, ſicuti potentia ad actum, comparatur: ſed inter Deum & accidens nulla eſt comparatio: ergo Deus inſuper, eſt ſuum eſſe: nihil ergo poteſt habere adiunctum, aut aliquod extraneũ. Denique, omne quod eſt per ſe, prius eſt eo, quod eſt per accidens ſed Deus eſt huiuſmodi. in ipſo igitur non eſt aliquod accidens, neque accidentia, quæ ex principijs ſubiecti profluunt, atque cauſantur. Ex quo primi patet argumenti ſolutio: virtus enim, & ſapientia, de Deo, atque creaturis, nequaquam vniuoce dicuntur. Ad aliam probationem dico, accidentium principia, in ſubſtantiæ reduci principia, veluti in ſua priora: ſubſtantia quippe, & natura, & tempore, atque diffinitione, accidente eſt prior: Cæterum, Deus eſt ſupra omne genus, nec in genere continetur: in Deo ergo accidẽtia non inueniri, manifeſtiſſimum eſt.
6. *Triplex mouens. Duplex contactus.* Ad 6. Triplex eſt mouens, quoddam quidem mouens per contactum dimenſiuum, habens in ſe motum effectiue non autem formaliter quatenus eſt mouens Duplex eſt autem contactus; virtutis vnus, alius vero corporeus, atque dimenſiuus. omne igitur mouens, per virtutis mouet contactum: non ſic autem per contactum dimenſiuum, niſi mouens fuerit corporeum. Quam ob cauſam, & ſi Deus per illimitatæ virtutis contactum mouere dicatur: angelus vero per finitæ, atque limitatæ; non tamen mouent per contactum corporeum. mouens igitur per contactum virtutis, duplex eſſe probatur: finitum, ſcilicet vt angelus: infinitum vero, nempe primum, & optimum ens. Angeli autem motio, ſiue actio, quoniam non eſt ſua ſubſtantia, eſt mouens motum: atque ita cadit in ipſum compoſitio. Deus vero, cuius actio, eſt ſubſtantia ipſius; omni prorſus potentialitate, atque compoſitione caret. Plane nullo

In angelo cadit compoſitio

Ab vno in quantum non procedit niſi vnum.

modo

Attributa quomodo diſtinguantur in Deo.

modo repatitur; ſua enim eſſentia, eſt purus actus. Ad 7. Non ignorare oportet, duplex eſſe agens: vnum quidem agens naturale, ex naturæ neceſſitate agens, quod ſane ad vnum ſecundum ſpeciem, non autem ſecundum numerum, determinatam habet operandi virtutem. ſic homo, hominem; leo vero, leonem generat. Aliud autem eſt agens voluntarium, quod licet ſimpliciſſimæ ſit eſſentiæ, virtute tamen ac intellectu plurima producit. Ratio ergo illa intelligenda eſt de agente naturali limitato, non autem de agente infinito, atque voluntario, cuiuſmodi eſt Deus, hac autem authoritate, quamplurimi decepti ſunt, & Manichæi, & Auicenna, qui hoc in negotio multum laborauit: *Prima,* inquit, *intelligentia, cum ſit maxime vna; vnum tantum producit, & erat eſſentia ſecundæ. quæ eſt primum cauſatum primæ. deficient ſimplicitate, & vnitate prima. vnde in natura eius eſt multitudo. &c.* Corripitur autem, atque damnatur ab Auer. huiuſmodi ſententia. *Eſſet,* inquit, *tunc aliqua pluralitas ſine cauſa*: in ſecunda enim intelligentia, quæ eſt primum cauſatum, multitudinem collocauit. Duo ergo dixit repugnantia: alterum quidem, quod ab vno non prouenit, niſi vnum. alterum vero, quod in tali vno, aliqua eſſet multitudo: quæ profecto ſine cauſa eſſet. Ad probat. neg. minor: eſſentia namque Dei. atque ſapientia, determinabilis, atque determinantis rationem non ſubeunt. Quare nullo modo, quantum ad eſſentiam inibi inueniri poteſt pluralitas, niſi ſecundum correſpondentiam ſolum, atque obiectiue. Quid ergo ſit ſimplicitas. & quot ve illius modi, atque qualiter in Deo inueniatur, dictum eſt.

7.

Auicenna. 9. met. c. 4.

Auerr. 12. met. com. 44. & lib. deſtr. diſp. 3. in ſolut. 25. dubij.

Error Auicennæ.

QVÆSTIONIS QVARTÆ CAP. I.

Qualiter attributa diſtinguantur à Deo.

QVoniam hactenus Dei ſimplicitatem ſpeculantes, nonnulla inſerendo connexiſſe mihi viſus ſum quę ad Dei attributa ſpectant; operæpretium me facturum putaui, ſi illius attributa elucidanda in medium adducerem ex quorum plane notitia, atque lumine, diuina nobis ſimplicitas, facilius illuceſceret, lucidius appareret, clarius videretur. Cæterum diſputat Commentator 12. met. com. 39. contra duas antiquorum poſitiones: quarum prima, trinitatem ſubſtantiæ in Deo collocaui, Dei enim ſapientiam amorem, atque vitam, ſiue eſſentiam contemplantes, tres ſubſtantias in Deo eſſe dixerunt: nam in Deum non cadunt accidentia. ne autem Deo attribueretur compoſitio: Deum ſubſtantialiter eſſe trinum. vnum vero congregatione, aſſeuerabant. Arguit autem Auerr hoc non poſſe conſiſtere, alioqui Deus eſſet vna forma, illi addita congregato, veluti mixtum eſt vnum, propter vltimam formam mixtionis. ex quo patet, de Dei attributis, noſtros etiam antiquos fuiſſe ſollicitos. Vocantur autem attributa à theologis, nomina, quæ per modum adiectiui, aut accidentis de Deo prædicantur; vt, ſapiens, iuſtus, & quæ ſunt generis eiuſdem. Dictum eſt autem attributum, vel quia ex effectibus Deo attribuitur, vel quia eſſentialia ſequitur. Eſſentia autem apud philoſophos vocatur diffinitio, ſiue id, quod diffinitio ſignificat. etenim diffinitio ſermo eſt certificatiuus 6. *met.* & Auerr. eſſentiale diſtingut contra accidentale: accidentale vtique appellans, quod ad diffinitionem non ingreditur. Theologi autem, eſſentiale, ſiue eſſentiam, rationem dicunt eſſe ſimpliciter eſſendi. Quoniam autem in Deo eſt eſſe, & non diffinitio ideo ab eſſe nomen dictum eſt eſſentiale; vtpote, Deus, qui à Deitate, id eſt, diuina aſſumitur eſſentia. Itaque, quod Commentator diſpoſitionem, Auicenna proprietatem. Algazel deſignationem, Theologi, attributum appellant. Porro, ſi aliquo diſtinctionis modo à diuina eſſentia diſtent, videre cupientibus nobis, opus eſt huiuſmodi diſtinctionis modos palam facere. Primus itaque modus, rationis diſtinctio vocatur: quæ profecto per intellectum fit collatiuum præciſe tantum: vt Mercurius eſt Mercurius. nam Mercurius in prædicato poſitus. à ſeipſo in ſubiecto poſito, ratione differt. Præciſe autem dixi: quoniam rationis diſtinctio ex parte rei rationabilis non prouenit; ſed ex parte intellectus ratiocinantis. diſtinctio enim rationis ex parte rei, ab ea vtique non differt, quæ ex natura rei nominatur diſtinctio. Eſt autem diſtinctio ex natura rei, quæ in ordine habetur ſecunda, inter duo extrema; de quibus, ſine opere intellectus, prædicata contradictoria verificari poſſunt. hoc autem diſtinctionis modo, totum, & partes diſtinguuntur. nam totum eſt quid conſtitutum, partes vero ſunt conſtituentes. ſic genus diuiditur differentiis: differentiæ autem non diuiduntur differentiis. Tertia diſtinctio vocatur formalis: quæ ſane in his inuenitur, quæ in primo modo dicēdi per ſe, ſeſe mutuo non continent, ſiue includunt; vt paſſio, & ſubiectum. Quarta eſt diſtinctio realis, eaque inuenitur in his, quorum vnum ab altero ſeparari poteſt; vt ſubiectum, & accidens commune. Quinta vocatur eſſentialis, quæ eſt inter duas eſſentias: quarum vna ab altera per aliquam ſeparabilis eſt potentiam; vt Mercurius, & albedo. Cæterum, quamuis in creatis, quæcunque diſtinguuntur realiter, diſtinguuntur etiam eſſentialiter: non ſic certe in diuinis: perſonæ enim diuinæ realiter diſtinguuntur, nō tamen eſſentialiter. Sane, per abſoluta ſit eſſentialis diſtinctio, ideo in Deum non cadit, in quo eſt ſumma ſimplicitas. Sexta vocatur diſtinctio ſe totis ſubiectiue, quæ inter duo extrema realiter diſtincta, atque actu exiſtentia conſiſtit. hæc namque duo, in aliquo ſubiecto ſimul nequeunt conuenire: quemadmodum duo eiuſdem ſpeciei indiuidua: & quæcunque ſimiliter ſe habent. Hæc autem differt à diſtinctione reali cui potentialis ſufficit ſeparatio: huic autem actualis neceſſaria eſt. Quare anima & corpus non diſtinguuntur totis ſubiectiue, quia in vno coaleſcunt cōpoſito: bene tamen realiter: ab inuicem enim ſeparabilia ſunt. Septima dicitur, ſe totis obiectiue, quando ſcilicet duo extrema in aliquo vno conceptu reali quidditatiue, nequaquam conueniunt; vt Deus, & creatura, ſubſtantia, & accidens. Eſt autem diſtinctio rationis duplex, quædam præciſe ex parte noſtri intellectus dependens, abſque rei correſpondentia, de quo paulo ante diximus: quædam vero, tum ex parte intellectus, tum etiam ex parte rei correſpondentiam habet. Diſtinctis namq; & interdum oppoſitis rationibus, apta nata eſt correſpondere Cæterum, quamuis ante actum intellectus, non ponatur in actu; ponitur tamen in fundamento, ſiue ipſa in re conceptibili. Eſt igitur huiuſmodi diſtinctio rationis in re quidem inchoata; per actum vero intellectus facta, atque completa Patet autem huiuſmodi ratio in puncto, de quo duas intellectus format rationes, finis nempe, atque principij, quæ quidem rationes, licet non ſint in actu, niſi per intellectum concipientē, in ipſa tamen puncti natura inchoantur, quæ vtrique habet rationi aptitudinem reſpondendi. Itaq. his ſic excuſsis, ad rem accedamus: atque quid de hac quæſtione philoſophi ſenſerint, in medium adducamus. *Illud perpetuum ens,* inquit Ariſto. *cuius voluptas eſt actus eius. & ideirco vigilia, ſenſus, intellectio iocūdiſſima ſunt. idem enim eſt intellectus, quod eius intellectio atq; intelligibile ipſius* Suffragatur huic philoſophi ſententiæ ſuus Commentator com eodem, tex. eiuſdem: *In abſtractis,* inquit, *diſpoſitio, & diſpoſitum,* id eſt, perfectio. & res, cui ineſt perfectio, *ſunt idem.* Multiplicitas igitur in Deo non eſt, niſi in intellectu differentia, & non in eſſe. Quaſi diceret, diuinæ diſpoſitiones, ſiue attributa in Deo, ſecundum rem non differunt, ſed ſecundum intellectum. Conſentit his etiam Auicenna. *Nulla* inquit, *harum diſpoſitionum facit in eſſentia primi, debere eſſe multitudinem vllo modo, nec variationem.* Algazel præterea dicit quod in neceſſe eſſe nulla ſit pluralitas attributorū, ſed neceſſe eſt in eo diſtinguere deſignationes. Amplius Plotinus præclariſſime diſputat *Non ſunt,* inquit, *duo quædam penitus in ſummo, etiam ſi tantum differant ratione actio enim Dei, voluntas, atq; eſſentia ſunt penitus idem.* Itaque ex his, quæ dicta ſunt. patere arbitror, quod attributa Dei, ab ipſius non differant eſſentia totis obiectiue, cum in vno conceptu quidditatiuo atque vniuoco conueniant: neque totis ſubiectiue; in vna certe, atque eadem coaleſcunt. ſiue ſunt eſſentia: neque eſſentialiter. quia vnum habent abſolutum: neque realiter; nam vbi ſunt plura entia diſtincta realiter; ibi profecto eſt realis compoſitio, quæ nullo modo Deo aptari poteſt: neque differunt formaliter, æque n. Deus eſt iuſtus, ac ſapiēs. Reſtant ergo duæ diſtinctiones, ſcilicet ex natura rei, & rationis quę ſi recte intelligantur, coincidunt certe omnemque è medio auferunt ingeniorum controuerſiam. Diſtinctio ſiquidem rationis 2. modo, æquiualet diſtinctioni ex natura rei tollere enim ſufficit contradictionem præteritorum realium contradictoriorum in diuinis maxime perfectionibus Etenim diſtinctio rationis 2. modo, licet ſecundum ſe ſit ens rationis; in diuinis tamē fundatur ſuper ens reale perfectiſsimum: ideo ſufficienter remouere poteſt cōtradictionem. Sane, ſi dantur duo entia rationis, quorum primum eſt ens rationis, & ſecundum ſe, & ſecundum ipſius fundamentum. alterum vero, licet ſit ens rationis, ipſius tamen fundamentum eſt ens realiſſimum, atque perfectiſſimum: ſecundum certe ens, ob gratiam ſui fundamenti, eſt maioris entitatis: atque ita poteſt eſſe cauſa primi. Sed remotio contradictionis, & diſtinctio rationis 2. modo, ſunt entia rationis: ablatio autem contradictionis, eſt eos debilius, vtpote negatio contradictionis: nega-

Auer. diſputat contra antiquos.

Transſubſtantia in Deo ſecundum antiquos.

Eſſentia apud philoſophos quid ſignificet.

Auer cap 49 & 43.

Eſſentia ſecundum Theolog.

Modi diſtinctionis ſeptem.

Diſtinctio rationis.

Ex natura rei.

Formalis.

Attributa quomodo diſtinguantur in Deo.

Realis.

Eſſentialis.

Totis ſubiectiue.

Totis obiectiue.

Diſtinctio rationis duplex.

Philoſophi de Dei attributis Ariſtot. 12. met. com. 39.

Auerr.

Auicenna. 8. met. c. 7.

Algazel. 2. met. c. 1.

Plotinus. Enn. 6. lib. 8. c. 15.

Quomodo differant attributa Dei.

Diſtinctio rationis, & ex natura rei coincidunt.

Attributa quomodo diſtinguantur in Deo.

negatio vero ex 4. *met.* eſt ens rationis: & contradictio, in
qua talis ablatio fundatur, eſt etiam ens rationis, contra-
dictio nemque eſt oppoſitio. relatio vtique inter ens, & non
ens, quæ non poteſt eſſe realis. Ens autem rationis, cuius
fundamentum eſt ens realiſsimum, ſufficit ad tollendam
contradictionem, vt dictum; eſt enim magis actu, quam ab-
latio contradictionis, quæ eſt purum nihil. Porro rationum
pluralitas, quæ formatur de perfectionibus diuinis. non ſo-
lum ex parte noſtri prouenit intellectus; ſed etiam ex parte
rei. Diuina plane eſſentia, vt principium intelligendi con-
ſiderata, fundat conceptum intellectus; vt principium ve-
ro volendi, conceptum voluntatis: de reliquis autem per-
fectionibus ſimile eſt iudicium. Nulla tamen ex hoc, in diui-
na eſſentia, actualis conſtituitur diſtinctio, quamuis diſtin-
ctis correſpondeat conceptibus, ab intellectu noſtro de di-
uinis perfectionibus, formatis. Quam obrem, fundamen-
taliter ac correſpondenter diſtingui dicere poſſumus: Diui-
na ſiquidem eſſentia. cum ſit perfectiſsima, atque ſufficien-
tiſsima, diſtinctas format rationes, atque illis correſpondet:
noſtri autem debilitas intellectus, quia vnico non poteſt
conceptu diuinam explicare perfectionem, diſtinctis vtitur
rationibus. Qui ergo dicunt diuinas perfectiones, ſiue at-
tributa, ex natura rei diſtingui; cum his profecto coinci-
dunt, qui attributa aiunt in Deo diſtingui ratione tantum,
ratione inquam, 2. modo accepta.

CAP II.

Quod attributa diſtinguantur ex natura rei formaliter, quibuſdam argumentis probatur.

Diſtinctio ex natura rei, vt dixi, ex ipſarum rerum
natura prouenit, abſque omni intellectus opera-
tione: formalem autem appello, vtpote quæ ex
quidditatibus, ſeu rationibus formalibus fit: non
enim omnis diſtinctio ex natura rei, formalis dicitur. pri-
1. mum ſic arguo. Sapientia, & bonitas abſolute diſtinguun-
tur formaliter ex natura rei: ergo ſapientia infinita, & bo-
nitas infinita eodem modo diſtinguuntur. Patet anteced.
conſeq. autem probatur; nam infinitas non variat ratio-
nem eius formalem, cui additur: in quocunque enim per-
fectionis ſuæ latitudinis gradu intelligatur aliqua perfe-
ctio, eandem profecto ſemper retinet rationem formalem.
Infinitæ ergo ſapientiæ ratio formalis, à bonitatis infinitæ
ratione formali diſtinguitur: ratio enim formalis ſapien-
tiæ infinitæ, bonitatis infinitæ rationem formalem, nequa-
quam includit. Amplius Diſtinctio primi diſtinctiui, ratio-
2. nem præcedens, per tale certe non poteſt eſſe diſtinctiuum:
ſed naturæ, atque intellectus diſtinctio intellectionem, quæ
eſt primum diſtinctiuum, præcedit: Ergo &c Prob. minor:
quia ſi nulla eorum diſtinctio præcederet; non minus in-
tellectione, vt intellectio eſt, quam ea, vt natura eſt, diſtin-
gueretur. quicquid enim intellectione, vt omnino indiſtin-
cte à natura, diſtinguitur; natura quoque diſtinguitur. Ad-
huc, illa, quæ formaliter diſtincta intellectu intuitiuo intel-
3. liguntur, habent plane diſtinctionem, vt exiſtentem: ſed
perfectiones diuinæ intelliguntur formaliter diſtinctæ ab
ipſo Dei intellectu intuitiuo: habent ergo diſtinctionem vt
exiſtentem in eis. Porro, huiuſmodi diſtinctio rationis eſſe
non poteſt: alioqui intellectus diuinus, aliquam, ſua intui-
tione rationis relationem cauſaret in ſua eſſentia vt exi-
ſtentem, quod falſum eſt. Igitur talis diſtinctio eſt ex natu-
ra rei. Maior patet ex ea, quæ habetur inter intellectum in-
tuitiuum, atque abſtractiuum, differentia. Minor vero ex ſe
4. nota eſt. Iterum: Deus intelligit eſſentiam ſuam, vt veram,
vult autem vt bonam. Ante ergo omnem actum intellectus,
veritas, & bonitas diſtinguuntur. obiectorum enim diſtin-
ctio præuenit diſtinctionem actuum, ſicut cauſa effectum.
5. Præterea, bonitas, & veritas in Deo non diſtinguuntur ex
natura: ſunt ergo ſynonyma, quod non eſt verum: fruſtra
ſiquidem inuente huiuſmodi attributa eſſent; ſi vnum at-
que idem ſignificarent. Conſequentia patet bonitas ſiqui-
dem, & veritas, ipſas ſane puras perfectiones in re nullo
6. modo diſtinctas, ſignificent. Item, inter perfectiones diui-
nas, eſt ordo demonſtratiuus, quo doctores, vnam ex alia
demonſtrant: eſt præterea inter prædicationes formales
atque non formales diſtinctio: ſapientia enim non prædica-
tur formaliter de bonitate, quamuis ſint æquales, autore
Auguſt. 15. *de Trin.* diſtinguuntur ergo ex natura rei: nam ſi
omnia eſſent idem formaliter; inanis antiquorum in hoc
7. negotio inquirendo labor probaretur. Deniq;, inter diui-
nas perfectiones ante omnem actum intellectus. contradi-
ctio inuenitur. Deo enim intellectu, intelligit, & non vult:
voluntate autem, vult, & non intelligit. igitur ex natura rei
inter diuinas perfectiones reperitur diſtinctio. Præterea, ad
doctrinæ complementum, diſtinctio, realem fundans di-
ſtinctionem; ab opere intellectus minime dependet. ſed 8.
perfectionum diſtinctio diuinarum, diſtinctionem fundat
realem emanationum diuinarum. igitur ex natura rei, &
non ex intellectus operatione proficiſcitur.

Attributa quomodo diſtinguantur in Deo.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Ad 1. Anteced. bifariam intelligi poteſt: aut de infi- 1.
nitate infra propriam actionem; atque ita antece-
dens negatur; nullum enim prius includit forma-
liter ſuum poſterius ſed diuina ſapientia prior eſt
infinitate illa, ob modum ſcilicet eius intrinſecum &c. Aut
intelligitur de infinitate infra entis latitudinem: & tunc
antecedens eſſet verum. Sit nobis exemplo quantitas mo-
lis: quæ ſi daretur infinita; eſſet quidem ſecundum quanti-
tatis rationem infinita, quia infinita eſſet quantitas: non
tamen eſſet ſecundum eſſe infinita; eſſet namque ens fini-
tum, & limitatum ad quantitatis genus. Albedo præterea, ſi *Vna ſimplex ratio*
eſſet infinita intenſiue, infinita quoq; eſſet ſecundum pro- *formalis omnium per-*
priam rationem, quia eſſet infinita albedo: non tamen eſ- *fectionum in diuinis.*
ſet infinitum ens; quia ad ſpeciem eſſet definita. ſed hęc in-
finitas Deo non eſt attribuenda, ſed illa, quæ omnibus nu-
meris, eſt omnimoda infinitas. nullisque clauditur termi-
nis, ſed in ſua ratione formali perfectionem omnem com-
plectitur. Quoniam autem in Deo, omnes perfectiones ſunt
infinitæ; omnium neceſſe eſt, vnam eſſe ſimplicem ratio-
nem formalem. patet ergo argumenti ſolutio. Ad 2. neg. mi- 2.
nor, ſi de diſtinctione actuali fiat ſermo: ad probationem,
negatur aſſumptum. ſufficit enim aliqua diſtingui intelle-
ctione, vt intellectio eſt & non natura. Ad illam dictionem,
indiſtincte, reſp. aut illa eſt intelligenda actualiter, aut fun-
damentaliter: primo modo eſt falſa, ſecundo vero, eſt vera.
ſed tunc nego minorem ſcilicet, intellectio & natura ſunt *Intellectio*
indiſtinctæ fundamentaliter ante operationem intellectus; *& natura.*
habent enim rationis diſtinctionem fundamentaliter. Sa-
ne, quemadmodum Deo aſsimilantur omnes perfectiones
ſimpliciter in propriis naturis exiſtentes, ita omnes earum
conceptus formales, qui nihil aliud ſunt, quam ipſæ perfe-
ctiones in eſſe intentionali. Cum ergo ſecluſo omni opere
intellectus, cauſet, & terminet huiuſmodi conceptus; ipſum
habere dicimus diſtinctionem rationis, virtualiter tamen,
ſeu fundamentaliter. Inſunt autem, vt diximus hæc diuinę
maieſtati, ob ſummam, & illimitatam ſui perfectionem,
intellectus vero creatus ad formandum vnum conceptum,
diuinæ adæquatum perfectioni, impotens eſt, atque im-
becillis. Ad 3. neg minor: nam etſi ab æterno Deus ſuas in- 3.
tueatur perfectiones, non tamen actualiter diſtinctas; vna
eſt enim illarum omnium ratio formalis Ad 4. neg. conſeq. 4.
ſufficit enim, ſi obiecta intellectus & voluntatis prædiſtin-
guantur fundamentaliter, nec opus eſt diſtinctione actuali
pro tunc; quemadmodum nec voluntas & intellectus Dei
pro tunc, niſi fundamentaliter diſtinctione rationis pro
tunc diſtinguuntur. Ad 5. neg conſeq. ſynonymeitas nam- 5.
que cum ſit paſsio nominum non attenditur penes identi- *Veritas &*
tatem rationis formalis rei ſecundum ſe; ſed penes identi- *bonitas nõ*
tatem conceptus formalis, ſiue mentalis. Voces ſane ſunt *Synonyma*
notæ earum, quæ ſunt in anima paſsionum. Quare cum ve- *in Deo.*
ritas, & bonitas Dei, diuerſos habeant conceptus; in nobis
ſynonyma eſſe non poſſunt. Ad probat. dico: licet eandem
rem formaliter ſignificent, & ſolum illam vt rem ſignifica-
tam; conceptus tamen mentales diſtincte ſignificant, vt
rationes ſignificandi. vnde ſynonyma dicenda non ſunt. Ad 6.
6. ex parte rei. ad omnia illa ſufficit diſtinctio rationis vir- *Balbutien-*
tualiter, ſeu fundamentaliter cum diſtinctione rationis a- *do loqui-*
ctuali ex parte noſtra: loquimur enim, vt concipimus, for- *mur diui-*
mamus ſane diſtinctos conceptus. quorum vnus ex alio ori- *na.*
tur, & de alio non prædicatur, habetque aliam habitudi-
nem, quam alius non habet. balbutiendo loquimur, ac ſim-
pliciſsimam illam Dei rationem formalem diuerſis conce-
ptibus inquirimus. Ad 7. Ante omnem actum intellectus nõ 7.
inuenitur cõtradictio formaliter, ſed fũdamẽtaliter tantũ;
quia alterũ contradictoriũ eſt formaliter negatio, idq; per
opus intellectus. Sufficit ergo pro tũc diſtinctionẽ rationis
fundamẽtaliter inueniri. Ad 8. Emanationes diuinæ, & rea- 8.
liter diſtinguuntur, & formaliter. vnde quãuis diſtinctionis
forma-

Attributa quomodo diſtinguãtur in Deo.

formalis earum fundamentum, ſit voluntatis, atque intellectus diſtinctio; non tamen diſtinctionis realis earum: non enim ideo proceſsiones diuinæ diſtinguuntur realiter, quia altera eſt ab intellectu, altera vero à voluntate; ſed quia habent realem oppoſitionem relatiuam. diſtinctio ergo perfectionum diuinarum nõ fundat realem diuinarum emanationem diſtinctionum: poteſt namque fundare inter eas diſtinctionem formalem, diſtinctio formalis fundamentalis inter intellectum, & voluntatem. Vel dicito. in diuinis ante omnem actum intellectus, quod ſit diſtinctio formalis non formaliter, ſed virtualiter, id eſt, eminenter, contenta: quodlibet namque diuinum propria exequitur, ac ſi ab alio diſtinctum eſſet formaliter. Quam ob cauſam intellectus ita intelligit, & non vult, & voluntas ita vult & non intelligit, ac inter eos diſtinctio formalis formaliter inueniretur. fundatur autem talis modus habendi diſtinctionem formalem ſupra Deitatis eminentem vnitatem formalem formaliter, quæ eminenter æquiualet omnibus quæ per diſtinctionem formalem formaliter ſaluanda inducuntur. Arguunt iterum quidam contra prædicta hoc modo.

Emanationes diuinæ & formaliter, & realiter diſtinguuntur.

CAP. IV.

Quod attributa Dei non diſtinguantur ex natura rei formaliter.

1\. QVæcunque formaliter in vna & adæquata ratione formali ipſius Dei adunantur; non diſtinguntur formaliter ex natura rei: ſed perfectiones diuinæ, ſecluſo omni opere intellectus, adunantur in vna, & adæquata ratione formali ipſius: ergo, &c. Maior patet, quia aliter diffinitio non adæquaretur diffinito. minor vero ex inferiorum qualitatum natura probatur res enim inferiores in proprijs naturis, ſine omni opere intellectus, hac de cauſa formaliter diſtinguuntur, quia ſe mutuo non includunt ſuis in rationibus formalibus. Quamobrem, ratio formalis vnius non eſt alterius. ſic virtus calefactiua ita eſt calefaciendi principium, vt non ſit principium deſiccandi: virtus ergo calefactiua, & virtus deſiccatiua in proprijs naturis diſtinguuntur formaliter ex natura rei. hæ autem in luce Solis inuentæ, ita in vna lucis natura adunantur, vt indiſtinctæ ſint formaliter. Aſsignata ſiquidem lucis ſolaris diffinitione, non opus eſt amplius illarum diffinitiones inquirere, propter adæquationem, quæ eſt inter diffinitionem, & rem diffinitam. ex his autem licet ad diuina contemplanda aſſurgere. Sane, perfectiones diuinæ, teſte Dionyſio ſimpliciter ſunt in Deo, non ad proprias naturas definitæ; ſed ad ipſius eſſe illimitationem eleuatæ. Quare, quemadmodum omnes in vna ſimplicisſima re formaliter adunantur; ita profecto in illius ſimpliciſſima ratione formali, indiſtinctæ formaliter ſunt. Etenim, ſicut ſapientia diuina, non magis eſt ſapientia, quam bonitas, quam eſſe diuinum, & è contra, ita ſane ratio formalis ipſius eſſe diuini, non magis includit ipſum eſſe, quam ſapientiam, & bonitatem. Nam ſi adæquata illius rei ſimplicisſimæ diffinitio daretur, quæ eſt Deus, in illa vnica ratione formali, quicquid eſt Deus includeretur formaliter. vnde ipſe Deus, qui ſeipſum per modum ſui intelligit, vnicam tantum rationem formalem, nempe verbum format. Itaque, ſi qualitates inferiores in luce ſolari ſunt indiſtinctæ, quanto magis

Vnde res inferiores diſtinguuntur.

Dionyſ. dicit perfectiones diuinas eſſe in Deo ſimpliciter. lib. 5. de diuin. nom.

2\. gis diuinæ perfectiones in Deo? Amplius, omnis actualis diſtinctio ex natura rei, fundatur ſuper actuali oppoſitione ex natura rei, ſed inter perfectiones nulla eſt actualis oppoſitio ex natura rei: ergo. Maior habetur ex 10. *met. com.* 24. *In eadem*, inquit, *ſerie prædicamenti contraria eſſe debent.* Minor, inductione prob. in illis enim non eſt oppoſitio contradictoria, neque priuatiua formaliter: nam vtriuſque oppoſitionis alterum membrum, eſt formaliter negatio. In Deo autem non eſt huiuſmodi negatio, niſi fundamentaliter tantum: diſtinctio ſiquidem actualiter, oppoſitionem exigit actualiter; oppoſitio actualiter, exigit extrema actualiter: neque ibi eſt oppoſitio contraria, quia alterum contrariorum ſemper eſt defectiuum. quod autem non ſit inter eas oppoſitio relatiua, ex ſe patet. Deus ergo eſt vna perfectio illimitata habens in ſe multiplicabiles in alijs perfectiones

10. meth. com. 16.

3\. omnes. Præterea, diſtinctio formalis ex natura rei. maior eſt diſtinctione reali: perfectiones ergo diuinæ non diſtinguũtur ex natura rei. Anteced. prob. diſtinctio per intima rei, maior eſt illa, quæ ſit per extrinſeca: ſed diſtinctio formalis ex natura rei ſit per prædicata primi modi, quæ inſunt rei in primo ſigno, diſtinctio autem realis ſit per ea, quæ poſtea inſunt: ergo &c. Sane, ſi ſimpliciter ſequitur ad ſimpliciter, & magis ad magis; maximum neceſſario ſequitur ad maximum. Item, diuinæ perfectiones abſtractæ abſtractione vltima, ſunt formaliter infinitæ: ergo ſunt idem formaliter ex natura rei. conſequentia probatur, quia in Deo eſt vna ratio formalis omnium perfectionum, vt iam dictum eſt.

Attributa quomodo diſtinguantur in Deo.

antecedens autẽ manifeſtum, nam in diuinis propter ſum- 4.

mam, veramque infinitatem omnia ſunt idem. Adhæc, vbi 5.

eſt ſumma ſimplicitas, ibi eſſe non poteſt diſtinctio formalis ex natura rei: ſed in Deo eſt ſumma ſimplicitas, vt paulo ante diſputauimus: non eſt ergo diſtinctio formalis ex natura rei. Probatur minor. vbicunque eſt talis diſtinctio, eſt profecto aliqua compoſitionum, de quibus locuti ſumus.

ſed in Deo nulla eſt compoſitio: ergo. Præterea, omnis di- 6.

ſtinctio apud Peripatheticos, aut eſt ſecundum rationem, aut ſecundum ſubiectum. diſtinctio quoque realis, vel eſt re eſſentiæ, vel re exiſtentiæ, ſiue prædicamentali: nulla eſt ergo diſtinctio ex natura rei apud philoſophum. Quocirca, ſi attributa ſunt in Deo per eſſentiam, & circumſcripto actu intellectus, vnum non eſt aliud. diſtinguuntur ergo realiter, non realitate quidem exiſtentiæ, ſed eſſentiæ: non ergo ex

natura rei. Adhuc, quæ ſunt in diuerſis generibus, realiter 7.

diſtinguuntur: ſed attributa & eſſentia ſunt in diuerſis generibus, nam eſſentia eſt in prædicamento ſubſtantiæ, attributa vero, in prædicamentis accidentium. igitur realiter differunt, & non ex natura rei. Adde, quod attributa, eiuſdem generis, ac ſpeciei nequaquam ſunt: ab inuicem ergo

realiter differunt. Iterum effectus in actu requirit cau- 8.

ſam in actu, ſicut effectus in potentia, cauſam in potentia, ſed cauſa, ob quam affirmatio, & negatio de aliquo non contradicunt, eſt diſtinctio vel non identitas exiſtẽs. ſi igitur actu aufertur contradictio: actu igitur, & non virtute tantum in huiuſmodi re erit diſtinctio, vel non identitas, ſed ſine vlla intellectus operatione, in Deo actu iſtæ ſunt veræ, intellectus intelligit, & voluntas non intelligit: inter diuinas ergo perfectiones, neceſſaria eſt diſtinctio rationis, nedum virtualis, ſed etiam actualis. quomodo enim actu auſertur contradictio, ſi in Dei ſubſtantia, non datur actu di-

1. phyſ. 3. met. c. de cauſis.

ſtinctio? Præterea prædicatio in abſtractis non eſt vera, niſi 9.

per ſe primo modo. ſed illa, quorum vnum prædicatur de altero, & è conuerſo primo modo, non diſtinguuntur ex natura rei; quia idem prædicatur de ſeipſo, diffinitio de diffinito, & è conuerſo. in diuinis autem teſte Aug. *Non ſicut*, inquit, *in creaturis ſapientia & iuſtitia ſunt duæ qualitates, ita in Deo*, ſed quæ iuſtitia, ipſa eſt & ſapientia. ergo &c. Adhuc, 10.

Aug. 5. de Trin. c. 5.

quæcunque ex natura rei diſtinguuntur, & quodlibet illorum eſt ſimpliciter ſimplex, ſe totis diſtinguuntur: in nullo igitur conueniunt, nec ſunt idẽ aliquo modo. ſed quodlibet attributum eſt ſimpliciter ſimplex, ſi ab inuicẽ diſtinguun-

tur ex natura rei, ſe totis diſtinguuntur. Iterum, quodlibet 11.

diſtinctum ab alio ſecundum rationem, eſt profecto res ab alio diſtincta, vel ens rationis. ſi ergo attributum, ab alio diſtinguitur attributo ex natura rei, ab inuicem vtique, vt

res, & res neceſſario diſtinguentur. Denuum, ſi diſtinguun- 12.

tur ex natura rei; abſq; dubio, ſicut quidditas & quidditas diſtinguuntur, aut formalitas & formalitas. ſed formalitas, vel quidditas eius, cui ineſt realitas eſt: realiter ergo diuina attributa ab inuicem diſtabunt: quod plane diuinam ſimplicitatem omnino euerteret.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

QVi Dei attributa ex natura rei formaliter diſtingui dixerunt; ea profecto nec realiter nec eſſentialiter, nec alijs ſequentibus diſtinctionibus, realem præſupponentibus, diſtingui voluerunt: ſed ratione ex parte intellectua, & ex natura quoque rei. Etenim, duabus diuinis perfectionibus ſumptis, puta intellectu, & voluntate, contradictoria prædicata de eis verificari poſſunt: diſtinguuntur ergo ex natura rei, & diſtinguuntur formaliter. alij in idem recidunt, ſub aliorum inuolucris verborum: Attributa, inquiunt diuina, diſtinguuntur ratione, tum ex parte intellectus, tum etiam ex parte rei. alij dicunt ex natura rei. id autem ex ampliſsima Dei magnitudine proficiſcitur, quæ fundamentaliter multis reſpondet rationibus. quamuis enim vna ſit eſſentia diuina infinita, in qua attributa ſint vnũ realiter: quia tamen vnumquodque eorum eſt infinitum, nec includit conceptum alterius; formaliter ex natura rei eſſe diſtincta neceſſarium eſt. Identitas ſiquidem realis, & diſtinctio formalis non opponuntur. ſed bene ſunt oppoſitæ idemptitas formalis, & diſtinctio

Attributa diſtingui ex natura rei.

Vnum attributum non includit conceptum alterius formaliter.

Attributa quomodo diſtinguãtur in Deo.

ctio formalis. Sane, diſtincta formaliter, vnum, alteri eſſe i-
dem formaliter, eſt impoſsibile. Porro diſtinctio realis o-
ſtendit neutrum eorum, quæ realiter diſtinguuntur, actu
eſſe infinitum: nam ſi alterum ex ſua ratione formali eſt
infinitum; alterius realitatem neceſſario complectitur: at-
que ita, vnum eſt amborum eſſe reale, ſiue realitas. ſi autem
neutrum eorum eſt infinitum, & formaliter, & realiter di-
ſtinguuntur. Non recte ergo agunt, qui ex diſtinctione for-
mali ex natura rei, realem inducere, inferreque ſtudent. eſt
enim fallacia conſequentis ab inſufficiente: eſt etiam falla-
cia ſecundũ quid ad ſimpliciter, ex dictione ſecundum quid,
diſtinctionem inferendo ſimpliciter. hæc plane locum ha-
bent in creaturis, in quibus ſimpliciter infinitum eſt nihil;

Diſtinctio cui opponitur.

quapropter, quæ diſtinguuntur formaliter ex natura rei;
realiter quoque diſtinguantur, neceſſe eſt. Sane, diſtinctio
interdum identitati formaliter opponitur, aliquando v-
nitati, nonnunquam potentialitati, & confuſioni. Prima
oppoſitio indicat relationem ſolam, quemadmodũ idem-
ptitas, cui opponitur; idque poſitiuam aliquam relatio-
nem diſtinguendo, vel identitatis relationem negando. Cę-
terum huiuſmodi diſtinctio, in diuinis eſſe non poteſt, quæ
idemptitati oppoſita ſit diuinæ. igitur hoc modo nulla ſunt
ibi oppoſita ex natura rei, niſi per operationem tantum-
modo intellectus. Bene ergo dictum eſt in diuinis, ſecundũ
hunc modum, diſtinctionem ex natura rei, nequaquam eſ-

Quæ oppoſitio ſit in diuinis.

ſe. Secunda autem oppoſitio, quæ vnitati opponitur, priua-
tionem, ſeu negationem vnitatis indicat. priuatio autem
eorum eſt vnitatis carentia, quæ nata ſunt, eſſe vel efficere
vnum. Quam ob cauſam huiuſmodi oppoſitio, imperfe-
ctionem ſonat; idcirco in diuinis locum non habet, in qui-
bus eſt ſimplex, ſummaque perfectio. ſi autem vnitatis ne-
gationem oſtendat; tunc abſque dubio, ex natura rei in di-
uinis locum habebit. verum eſt enim dicere, patris perſo-

Perſonæ diſtinguuntur realiter. eſſentia & relatio formaliter. ex natura rei.

nam non eſſe filij perſonam. Quare inter diuinas perſonas
eſt diſtinctio realis: inter eſſentiam vero, & relationem, di-
ſtinctio formalis ex natura rei: hoc etiam modo attributa
ab inuicem, & ab ipſa eſſentia diſtinguuntur. Porro, oppoſi-
tio, quæ potentialitati opponitur, in diuinis ponenda non
eſt, à quibus omnis prorſus confuſio, quam longiſsime ab-
eſt. Itaque ex his, quę iam diximus, omnium ſoluta eſt argu-
mentorum controuerſia; ſicut patere poteſt legitime, can-
dideque intuenti. Verum, vt ad plenum illis morem geram;

Attributa ſunt vnum non formali, ſed reali ratione.

ad ſingula quæque reſpondere decreui. Ad 1. neg. minor,
nam attributa non adunantur in vna ratione formali, ſed
reali tantum: proinde, quamuis diuina eſſentia ſit infinita
ſimpliciter, & ſimiliter attributa, atque huiuſmodi infini-
tas, omnem penitus imperfectionem extrudat, nempe rea-
lem eſſentiæ, ſiue attributorum diſtinctionem; id tamen,
quod ad perfectionem pertinet, diſtinctionem ſcilicet for-
malem, non tollit. Quocirca, & ſi tum eſſentia, tum etiam
attributa ſint formaliter infinita; nihilominus non eadem
inter ſe formaliter ſunt, ſed diſtincta potius. Exemplum
autem de virtute calefactiua, atq; deſiccatiua non eſt ſimi-
le; nam neutra illarum eſt infinita ſimpliciter. Sed *dices*,
tunc intellectus diuinus, plura prima obiecta, & adæquata
ſimpliciter, haberet; atque ita quodlibet illorum propria
ratione, & primo intellectum moueret diuinum. ſed tunc
actus intelligendi diuinus, non eſſet vnus, ſed plures; ſimi-
liter & actus generandi: atq; ita in diuinis plures haberen-
tur filij; ergo &c. *Soluitur*: In diuinis vnicum eſſe obiectum
intelligendi, volendique, nempe diuina eſſentia, ſecundum
eſſentiæ rationem. Quando ergo arguis, multa ſunt attri-
buta: ergo multa obiecta: negatur conſequentia. nam at-
tributa ab ipſa eſſentia, atque ab inuicem non realiter; ſed
formaliter tantum differunt: obiectum autem diuini in-
tellectus, eſt vnum, atque idem realiter cum omnibus attri-
2. butis. Ad 2. Maior eſt vera in rebus, quarum eſſe reale eſt di-
uerſum: tunc plane actualis diſtinctio ex natura rei, funda-
tur ſuper actuali oppoſitione ex natura rei. vbi autem eſt a-
ctualis oppoſitio ex natura rei: ibi certe eſt naturæ diuerſi-
tas. ſed diuina attributa, non realiter, ſed formaliter ab in-
uicem, atque à diuina eſſentia differunt; quæ quidem for-
malis diſtinctio non opponitur diſtinctioni reali, ſed idem-
3. ptitati formali: ſimul igitur coaleſcere poſſunt. Ad 3. Neg.
maior in perſonis diuinis: nam diſtinctio, quæ fit per abſo-
lutum in diuinis, eſt intimior, quam illa, quæ fit per relatio-
nes, aut per aliquem conceptum, qui dicitur diſtinctio for-
malis. Siquidem tunc argumentum eſſet efficax. quando i-
pſa attributa, ab inuicem, atque ab ipſa eſſentia diuina rea-
liter diſtinguerentur, in primo igitur ſigno, & prædicatum
4. primi modi eſt eſſentia diuina: cuius vnio, ſiue diſtinctio (ſi

Formalis diſtinctio.

daretur) omnes alias antecelleret. Ad 4. Neg. conſeq. quam-
uis enim omnium diuinarum perfectionum ſit vna ratio

realis; diſtinguuntur tamen formaliter. Illa ſane diſtin-
guuntur formaliter, quorum vnum non eſt quidditas, ſeu
diffinitio, vel pars metaphyſica diffinitionis eius, prædica-
bilis de ipſa per ſe primo modo. ſed iuſtitia Dei, non prædi-
catur de ipſius miſericordia; vtraque tamen eſt infinita
ſimpliciter: igitur formaliter ex natura rei ab inuicem ſe-
parantur: in Deo ergo eſt vna ratio, ſcilicet eſſentia, attri-
buta tamen formaliter differunt. Ad 5. Neg. maior: & ad 5.
prob. dico, attributa, atque diuinam eſſentiam eſſe forma-
liter infinita, in quibus profecto nulla poteſt eſſe compoſi-
tio: ſunt enim vnum infinitum reale, ſiue eſſentiale; cui
diuiſionem, aut compoſitionem non addunt formales ex
natura rei diſtinctiones. Sed *dices*: quæcunque diſtinguun-
tur ex natura rei diſtinguuntur realiter: patet, nam diſtin-
ctio cum ſit paſsio entis, ad ens ſolum pertinet rationis,
atque reale: ens autem rationis in anima, reale vero extra
animam reponitur. Porro, reale ex rei natura proficiſcitur.

Obiectiones.

ſi ergo attributa ex natura rei diſtinguuntur, entia reuera
realia eſſe probantur; atque ita in diuinis multa erunt en- 1.
tia realia. Item, aucto inferiori, ſuperius augeatur, neceſſe 2.
eſt; ſicuti aucto, vel multiplicato homine, augetur, & mul-
tiplicatur animal. ſed formalitas, reſpectu realitatis, ſecun-
dum rationem entitatis, eſt quid inferius. igitur, ſi in diui-
nis multæ ſunt diſtinctiones formales, ſiue formalitates;
multæ quoque erunt realitates, atque entia realia, quod
impium eſt credere: ergo &c. Reſp. ſi realiter diſtingui, i-

Solutio.

dem ſit apud re, quod ex natura rei, & non ex opere intelle- 1.
ctus diſtingui, verum dicit. ſin autem id ſonet, quod eſt re,
& re diſtingui, falſum eſt, & hæreticum. Ad 2. dico, ſeque- 2.
lam illam, locum non habere in diuinis, in quibus attribu-
ta, & eſſentia ſunt formaliter infinita, infinitum autem au-
geri non poteſt. Secus eſt in creaturis, quæ ſunt finitæ, atque
augmenti, & decrementi ſunt ſuſceptiuæ. Ad 6. Dico, non 6.
ſequitur, non eſt apud philoſophum; eſt ergo negandum,
atque abijciendum quicquid dictum ſit ab alijs diuinæ ſa-
pientiæ cultoribus. Ad 7. Neg. minor in diuinis: nam inibi 7.

Eſſentia diuina & eius attributa ſunt idem realiter.

(vt diximus) nullum poteſt eſſe accidens; ſed attributa,
atque eſſentia ſunt idem realiter. Quod autem nulla in di-
uinis eſſe poſsit diſtinctio realis, clariſsime conſtat. Quæ-
cunque enim realiter diſtinguuntur, diſtinguuntur etiam
exiſtentia: ſed in Deo vna eſt exiſtentia, vnum ergo eſt eſſe.
omnia igitur in illo ſunt idem realiter. Item, quæ diſtin-
guuntur realiter, per intellectum ſeparari poſſunt, etiam ſe-
cundum eſſe: ſed diuina eſſentia, ſecundum eſſe, à ſuis at-
tributis ſeparata intelligi nequit, nec vnum attributorum,
ſine alio: ergo quod prius. Adhuc, ſi attributa ab inuicem,
& ab ipſa eſſentia realiter differunt, tunc profecto in diui-
nis, ex re, & re eſſet multiplicitas, atque compoſitio: proin-
de Auer. in lib. deſtru. diſp. 5. in ſolutione ad vltimum, Deo
huiuſmodi multiplicitatem realem, nullo modo dicit eſſe
tribuendam. Inter ergo diuinam eſſentiam, eiuſque attri-
buta non eſt aliqua diſtinctio realis. Ad 8. Antecedens eſt 8.
verum, quando effectus eſt realis poſitiuus: quod ſi effectus
extiterit negatio, ſicut eſt in propoſito, quoniam auferre
contradictionem, eſt negare contradictionem; pro cauſa il-
la ſufficit diſtinctio virtualis, vel ex natura rei, quæ ſuffici-
enter eſt in actu, pro huiuſmodi effectu ſtatuendo, qui eſt

Intellectus & voluntas diuina diſtinguuntur ex natura.

negatio. Quamobrem, quemadmodum in nobis iſta duo
non contradicunt, intellectus intelligit, voluntas non in-
telligit, quia nimirum eſt actualis diſtinctio, & non identi-
tas inter intellectum creatum, & voluntatem; ita profecto
iſta duo in diuinis, intellectus intelligit, & voluntas non in-
telligit, non contradicunt: ſtat enim inter ea diſtinctio vir-
tualis, aut ex natura rei; quæ abſque dubio, actuali æqui-
pollet. Ad 9. Attributa in diuinis ſunt idem realiter, ideoq; 9.
vnum prædicatur de altero etiam in abſtracto: per idem-
ptitatem quidem, non tamen in primo modo dicendi per
ſe quare non omnis prędicatio in abſtracto eſt per ſe in pri-

Obiectiones.

mo modo conſtituta. Sed dices: ens perfectiſsimum, nempe
Deus, eſt maxime vnum ex natura rei, ſicuti eſt maxime
perfectum: vnitas enim ad entis perfectionem ſpectat. ſed 1.
attributa ad Dei perfectionem ſpectant: igitur ſecundum
attributa, vnitas potius, quam diſtinctio Deo attribuitur.
Præterea, ſi attributa, ex natura rei quidditatiue diſtin-
guuntur; omnino diffinitione etiã diſtinguuntur. ſed quæ 2.
diffinitione differunt; re quoque, atque eſſentia differunt:
eſt enim diffinitio, eſſentiæ declaratio. Re ergo, atque eſſen-
tia, attributa inter ſe ſeparantur, quod eſt falſum. Item, 3.
plura ſecundum rem, vnum eſſe ex natura rei, niſi ſecun-
dum rationem, eſt impoſsibile. igitur è conuerſo, vnum
ſecundum rem, multa eſſe ex natura rei, atque ſecundum
diſtinctionem formalem, ſimiliter eſt impoſsibile. Reſp.

Solutio.

vnitas realis, eorum prorſus omnium, quæ compoſsibilia 1.

Attributa quomodo diſtinguãtur in Deo. ſunt, in eodem ſuppoſito exiſtens, ad perfectionem pertinet, quippe, quæ ens ſupremum, atque perfectiſsimum indicat, cuiuſmodi eſt Deus: de formali autem vnitate, non eſt ſimile iudicium. Sane in ente ſimpliciter perfecto, formalis multiplex diſtinctio cum diuinæ vnitate naturæ: ampliſsimam, atque ſingulariſsimam diuinam manifeſtat, oſtenditque eſſentiam. Etenim, ſi ſunt plurimæ in Deo perfectiones ſimpliciter, & proprios conceptus quidditatiuos non haberent diſtinctos; imperfectionis certe magis quam perfectionis aliquid diceret.

Vnitas realis ad perfectionem dicit, non ſic vnitas formalis.

Quamuis igitur in diuinis, ſumma, primaque perfectio ad diuinam eſſentiam pertineat: in qua omnia ſunt vnum attributa, atque perſonæ; ne in diuinis perfectionibus proceſſus fieret infinitus, ſunt nihilominus aliæ diſtinctiones, atque perfectiones forma-
2. les, ex natura rei, quæ attributa vocamus. Ad 2. dico, in Deum, atque in aliquod ipſius attributum non cadere proprie diffinitionem. Igitur non diffinitione, ſed cõceptibus pro-
3. priis metaphyſicis, attributa diſtinguuntur. Ad 3. anteced. eſt falſum: perſonæ enim diuinæ diſtinguuntur realiter, vnum tamen ſunt; vtpote vnus Deus, eſſentialiter, etiam ſine aliqua intellectus operatione. Itaque quamuis attributa ſecundum rem ſint idem; diſtinguuntur tamen forma-
10. liter ex natura rei, idque ſecluſo opere intellectus. Ad 10.
Obiectiones. Verum quidem eſt, quodlibet attributum ſe totum formaliter, ab altero diſtingui, idemque eſſe cum illo realiter. Sed
1. dices, quicquid eſt forma, & idem alteri; eſt etiam idem ſibi formaliter: quemadmodum, quicquid eſt materia, & eſt idem alteri; eſt etiam idem ſibi materialiter. ſed quodlibet attributum eſt idem alteri, etiam ſecundum ſe, & ſimplici-
2. ter idem. idem erga erit formaliter. Item, præſtantior eſt multiplicatio per vnam formalitatem, quam per plures: ergo vna tantum ratio formalis in diuinis inuenitur. antecedens probatur authoritate, & ratione: authoritate plane Dionyſii in cœleſti bierar. cap. 12. dicentis: ſuperiores angelos præ cæteris, maiori pollere ſcientia; quippe, qui vnicam, ac vniuerſalem habeant: ratione autem, quia poſſe in plura per vnam formam, præſtantius eſt, quam per plures. vnde Sol per vnicã ſuæ lucis formam melior eſt, quam per multarum agentia formarum: ergo &c.

Superiores angeli pollent maiori ſcientia.

Solutio.
1. Reſp. negando maiorem. non enim opus eſt, quod ſi attributum cum altero ſit idem realiter; cum eodem quoque eſſe idem formaliter, vt
2. dictum eſt. Ad 2. antecedens eſt verum in rebus, quarum nulla eſt perfecta ſimpliciter. ſed quia perfectiones, ſiue attributa diuina, ſunt perfecta ſimpliciter: ideo ſecundum vnam, eandemque rationem formalem, haberi non poſ-
11. ſunt Ad 11. Idem realiter diſtinctum, à ſeipſo ratione diſtinguitur. Igitur aliquod diſtinctum ratione, non oportet eſſe plura entia rationis neque ens rationis: ſed vnum, atque idem ens reale, à ſeipſo ſecundum rationem diſtinguitur: non ergo oportet, quæ ex natura rei diſtinguuntur, ea diſtingui realiter: idem enim realiter in ſeipſo, diſtinctio-
12. nem recipit formalem. Ad 12. & vltimum. Formalitas eſſentiæ diuinæ, & ſapientiæ, ſunt idem realiter: vnum ſiquidem, ratione infinitatis, in idemptitatem migrat alterius; ita vt vnum in abſtracto prædicetur de altero. Eodem quoque modo realitas ſapientiæ, atque eſſentiæ ſunt idem penitus realiter, ob eandem profecto cauſam. tum his autem diſtinguuntur formaliter; quippe, quæ non ſunt eædem in primo modo dicendi per ſe: ſunt ergo aliquæ realitates, non
Obiectiones. realiter certe, ſed formaliter diſtinctæ. Sed dices, attributum,
1. in quantum diſtinguitur ab attributo, eſt aliquid, vel nihil. ſi aliquid: duo ergo attributa ſunt duo aliqua, ſiue duæ res: realiter ergo diſtinguuntur. ſi nihil, ex ſola igitur intellectus operatione, & non ex natura rei diſtinguuntur. plane, nihil, extra intellectum, diſtinguitur ab alio ex natura rei. Am-
2. plius, ſi attributa ex natura rei diſtinguuntur, erunt profecto veluti duo abſoluta diſtincta: quæ quidem ſi ita diſtincta manſerint, ſuppoſitum vtique diuinum, vnum non erit: ratio enim vnius, vt dicitur 5. met. eſt ratio indiuiſionis. Quod ſi vnita fuerint, tunc plane eorum ſuppoſitum, nequaquam ſimplex, ſed compoſitum erit. hoc autem iudicium de relationibus haberi non poteſt: ſimplicitas ſiquidem alicuius, comparationem ipſius realem, minime tollit:
Solutio. ergo quod prius. *Solutio*: ad 1. Attributum in quantum di-
1. ſtinguitur ab attributo, eſt quidem res vera, & aliquid; non tamen aliquod reale diuiſum, ſed idem omnino. nam aliquid ſi eſſet in quantũ diſtinguitur ab attributo; tunc plane oſtenderetur, diſtinctionem huiuſmodi, inhærentiæ prædicati ad ſubiectum, cauſam eſſe; atque ſenſus eſſet: attributa ſunt res diſtinctæ realiter, quod falſum eſſe, ſæpe
2. ſæpius diximus. Ad 2. negatur conſequentia nam pari facilitate duæ relationes in eodem ſuppoſito, realiter non diſtinguerentur, neque ex natura rei. aut enim diuiſæ manentes, ſuppoſitum reddunt diuerſum; nam ratio vnius, eſt ratio indiuiſionis. &c. non minus certe abſoluta, quam relationes in eodem ſuppoſito ſunt, atque ex natura rei diſtinguí poſſunt. *De immotabilitate Dei.*
Obiectiones. Dices: Inter attributa & diuinam eſſentiam, nulla datur diſtinctio formalis. patet authoritate Auguſt.
1. Eſ, inquit, *ſapiens, quo Deus, non eo pater, quo Deus.* negat igitur diſtinctionem formalem attributi à diuina eſſentia. & attributorum ab inuicem. Præterea. *Sapientia*, inquit, *tua vult*: velle autem in diuinis, de eo, quod à voluntate eſt indiſtinctum, prædicatur: idem igitur ſunt ſapientia, & voluntas.

Aug. 7. de Trin. ca 2. 12. conf. 6.

2. Omnia prædicamenta (teſte Boetio *de Trinitate*) in diuinis, tranſeunt in ſubſtantiam, ſola relatio manet. Cui Suffragatur Damaſcen. li. 1. dicens: *Omnia in diuinis ſunt idem, præter generationem, & ingenerationem, & proceſſionem.* Anſelmus: *Omnia quæ ſunt in Deo, eſſentialiter ſunt ibi vno modo & vna conſideratione*; quod certe ex parte obiecti eſt intelligẽdum: ergo &c. Reſp.

Anſel. in monolog. 17.

Solutio. ad 1. non eodem formaliter Deus eſt Deus, quo ſapiens; ſed concomitanter potius: nam illud eſt nomen proprium, hoc vero tranſlatitium. nec eo Deus, quo pater, & è conuerſo: Deitas enim perfectionem dicit ſimpliciter, non autem relatio. etenim quamuis Deitas in diuinis, de omnibus prædicetur, non tamen paternitas. vnde Deitas, paternitatis realitatem includit; id profecto non ex parte paternitatis prouenire credendum, ſed ex parte eſſentiæ diuinę. Quando ergo dicis, eo ſapiens, quo Deus: verum quidem eſt eſ-
2. ſentialiter, non autem formaliter. Ad 2. *Sapientia tua vult.* Senſus eſt: voluntas tua, quæ eſt eadem realiter ſapientiæ tuæ, vult & eſt. non ergo ſequitur, quod nullo modo diſtinguantur; alioqui diceremus eſſentiam generare per idemptitatem quam habet patris. Ad authoritatem Boetij: omnia prædicamenta, ſiue attributa tranſeunt in ipſam ſubſtantiam, id eſt, ſubſtantiæ ſimilem habent modum prædicandi. Ad Dama. *omnia ſunt idem* realiter, non autem formaliter. Ad Anſelmum: omnia eſſentialia in diuinis ſunt vno modo, vnaque conſideratione.

QVÆSTIO QVINTA.

CAP. I.

De immutabilitate Dei.

POſteaquam de ſimplicitate Dei, atque ipſius attributis diſputauimus: oportunum eſſe iudicauimus de illius immutabilitate verba facere, ſermoniſque ordinem contexere ſiquidem, quod eſt omnino ſimplex, omnibus numeris eſt immutabile. Non ergo immerito philoſ. Deum immutabilem eſſe aſſerit: *Eſſe igitur*, inquit, *ſubſtantiam quãdam æternam, immobilemq́, atque à ſenſibilis ſeparatam, ex biſce, quæ iam diximus*, patet. eſt *quippiam mouens immobile, atq́, actu exiſtens*: *id vt aliter ſe habeat nullo modo fieri poteſt.* Porro, quod aliter ſe habere non poteſt, immutabile eſt: impaſsibile profecto eſt, nullam denique alterationem ſubire poteſt.

Ariſtoteles Dei immutabilitatẽ oſtendit. 12. met. ca. 41. & 38.

Neceſſe eſt, inquit Plato ſi quid à ſpecie ſua diſcedat, vel ipſũ à ſe mutari, vel ab alio. ſed haudquaquam ab alio quæ optime ſe habent, mutantur, atque vertuntur, quemadmodum corpus à cibis, & poculis, & laboribus; & plantaria omnia ab æſtu, tempeſtatibuſq; ventorum. Quicquid igitur bene ſe habet, vel natura, vel arte, vel vtriſque; minimum perturbationem ab alio ſuſcipit. At vero Deus ipſe, & quæ Dei ſunt omni ex parte quam optime ſeſe habent: nunquid ſe in ſe verteret, mutaretque Deus? vtrum igitur in melius, & pulchrius; vel in peius, & turpius? neceſſe eſt in peius, ſi modo mutatur: non enim indigum pulchritudinis, & virtutis eſſe Deum dicimus. ſed credo, ſua ſponte aliquem, ſiue Deum, ſiue hominem non velle ſe deteriorem facere. Impoſsibile eſt igitur Deum mutare ſe velle; ſed vt videtur, pulcherrimus, optimuſq; cum ſit; ſua in forma ſempiterna, & ſimplici perſeuerat.

Plato de immutabilitate Dei. dial. 2. de rep.

Conſentit his Plotinus. *Deus eſt ſimplex, eſt & primum*, inquit, *quoniam eſt principium.* ab eo namque omnia profluunt; ab eo motus primus exoritur, neque tamen eſt in eo: ab eo quoque ſtatus, quoniam ipſe nihilo indiget; neque enim mouetur, neq; quieſcit, cum nihil habeat in quo requieſcat, in quo reuoluatur, nam circa quid, aut ad quid potiſsimũ, aut in quo præcipue vel mouebitur, vel requieſcet? eſt enim ipſe primus. ſed neque poteſt definitus eſſe: alioqui à quo poterit definiri? Neque rurſus ſic eſt infinitus, vt immenſa moles ſolet excogitari: tum vero quonam progredi debet nunquid vt aliquid inde reportet, qui nullo penitus indiget? Aliter ergo nunquam ſe habet: eſt igitur immobilis. & Poſt. *Deus eſt vbiq́, & nuſquam*: ouſquam certe contigit.

Plotinus. Ænn. 5. lib. 5. c. 10.

Deum non poſſe definiri.

Ænn 6. li. 8. c. 16.

Ruſus,

De immutabilitate Dei. Rurſus, ſi eſt vbique, proculdubio quantus ipſe eſt, tantus
eſt & vbique. ipſe exiſtens ſupremus ſubdita habet omnia:
ſibimet exhibet ſubſiſtentiam, vna cum ipſo eius actione
collata. ab illo igitur, & ex illo ſuum eſſe producitur: non
Auguſt. lib. 1. Tom. c. 1. 1. Tom. 6. ergo ſicut contingit, ſed vt ipſe voluit, ſic prorſus exiſtit.
Suffragatur philoſophicæ doctrinæ D. Auguſt. *Qui ſolus ha-
bet immortalitatem*, ait Apoſtolus. Solus, inquam, quia vera
immortalitas incommutabilitas eſt; quã nulla habere pot-
Iacob. 1. eſt creatura, quoniam ſolius eſt creatoris. Vnde Iacobus;
Dauid. *Apud quem non eſt tranſmutatio, neque viciſsitudinis obumbratio.*
Pſ. 101. Et Dauid: *Mutabis eos, & mutabuntur. tu autem idem ipſe es.* Et
Malach. Propheta Malachias. 3. *Ego Deus, & non mutor.* Sane, quemad-
Ariſt. 3. phyſ. c. de motu. modum ſcribit philoſ. *Mutatio eſt actus entis in potentia. ſecun-
dum quod huiuſmodi vel actus mobilis, in eo quod mobile.* igitur mu-
tatio opus habet ſubiecto, cuius ipſa ſit actus, & accidens:
mutari enim eſt aliter ſe habere nunc, quam prius. actuali-
tas autem eſt entis: igitur creatio, proprie mutatio dicen-
Creatio nõ eſt mutatio da non eſt, quippe, quæ prius nihil exſtiterit. Deinde, ſubie-
cto neceſſaria eſt alicuius termini poſitiui negatio: eſt
namque actus entis in potentia: cæterum ens in potentia,
illius, ad quod eſt in potentia, negationem includit. Quare,
ſi ab æterno aliquid produceretur, etiam ſi in ſubiecto, vel
de ſubiecto produceretur; id tamen per veram mutatio-
nem non fieret: in ſubiecto enim, termini negatio non præ-
ceſsiſſet. Tertio, mutatio, ad terminum ordinem habet, vt-
pote quæ eſt actus entis in potentia ſecundum quod huiuſ-
modi: quia nimirum ad alicuius termini acquiſitionem,
Formæ quæ non ſubditæ ſunt mutationi. vel deſtructionem ipſa ordinem obtinet. Ex quo patet, for-
mas abſolutas, quæ ad huiuſmodi terminum, ordinem non
habent, à mutationis varietate, atque defectu liberas eſſe.
Idcirco, nec albedo, nec forma ſubſtantialis, mutationes
ſunt appellandæ: alioqui mutatio, actus eſſet mutabilis in
ordinem ad ſeipſum. Poſtremo, mutatio eſt actus inſtanta-
neus, vt generatio; ſucceſsiuus vero, vt motus: formam
Rationes, quod Deus non ſit immutabilis. autem permanentem mutari eſt impoſsibile; etenim inter
ſeſe oppoſita ſunt, ſicut album & nigrum. Et hæc quidem
diximus, vt mutabilitatis, ſeu mutationis natura palam
fieret, ex cuius notitia, Deum prorſus eſſe immutabilem,
cognoſceremus. Sane, quod ſubiecti naturam ſubire non
poteſt, mutationi non ſubditur, vt iam patet. ſed Deus eſt
1. huiuſmodi: ergo. Amplius, quod non eſt in potentia ad ali-
2. quid, eſt immutabile: quia mutatio eſt actus entis in po-
3. tentia. ſed Deus eſt actus puriſsimus: ergo quod prius. Item,
id, quod eſt idem realiter omni compoſsibili ſibi formali-
ter, in eodem ſuppoſito, eſt immutabile. ſed Deus cum ſit
4. intenſiue ſimpliciter infinitus, eſt huiuſmodi. ergo. Præter-
ea, illud, quod ſecundum totum id, quod eſt, & quod ha-
bet, neceſſe eſt eſſe, eſt immutabile: quod enim eſt mutabi-
le, aliquid habere poteſt, quod non habet. ſed Deus nullo
indiget; quandoquidem in ſeipſo habeat omnia: ergo &c.
5. Adhuc, etiam ſecundum negationẽ mutationis largo mo-
do intellectæ, quæ pro quolibet eſſe realis principio, ſeu de-
fectu accipitur; Deus eſt immutabilis. Reuera, quod ex ſe
eſt formaliter neceſſarium nunc eſſe, vel eſſe poſt non eſſe, eſt
impoſsibile. ſed Deus ex ſe formaliter eſt ſolum ens neceſſa-
rium: ergo. Antecedens autem ſic poteſt manifeſtum fieri,
ens ex ſe formaliter neceſſarium, eſt primum ſimpliciter in
entibus: quicquid autem tale eſt, ab eſſe in non eſſe, nec è
conuerſo mutari poteſt; ab alio certe dependeret, atque ita
6. primum nequaquam vocaretur. at Deus, à nullo dependet:
eſt igitur immutabilis. Deinde, illud, ab eſſe in non eſſe mu-
tari non poteſt, ad cuius quidditatiuum conceptum per-
tinet eſſe: quemadmodum conceptus quidditatiuus, in
non conceptum, verti non poteſt. ſed Deus eſt ſuum eſſe;
ergo. Quoniam igitur Deus non poteſt eſſe ſubiectum, nec
alicuius mutationis terminus, neque ipſa mutatio per ſe,
vel per accidens, omnino immutabilem eſſe, & fidei, & ra-
7. tioni eſt conſentaneum. Vltimo, omne quod mutatur, mo-
tu aliquo mutetur, neceſſe eſt: ſed quod mouetur, partim
quidem manet, partim vero tranſit, quæ Deo non compe-
tunt: ergo. Item, aliquid acquirit aliquis, ad illud pertin-
gendo, quod prius non attigerat, aliquid vero deſerit: ſed
hæc omnia diuinæ repugnant infinitati: Deus ergo eſt
immutabilis, perfectiſsimus, ſimpliciſsi-
mus, immenſus, intranſmu-
tabilis.

CAP. II.

Quod Deus ſit mutabilis, quædam probare conantur argumenta.

Qvicunque vult aliquid de nouo, mutatur, ſed Deus 1.
vult aliquid de nouo, quia creauit aliquod no-
uum, vtpote mundum; ſuum enim creare eſt ſuum
velle: ergo mutatur. Plane, quemadmodum ſe
habet voluntas noua ad effectum nouum; ita certe volun-
tas antiqua ad effectum antiquum. ſed voluntate noua, ef-
fectus antiquus non producitur: nec etiam voluntate an-
tiqua, ſiue æterna, effectus nouus. Cum autem Deus, mun-
dum de nouo produxerit; id profecto noua & non antiqua
produxit voluntate. mutabilis eſt ergo. Adde, vel Deus ab
æterno voluit effectum ſuum, atque ita ex neceſsitate, effe-
ctus quoque eſſet æternus; vel contingenter voluit, fuiſſet-
que ipſius voluntas indeterminata. Porro, nihil quod eſt
indeterminatum, in actum prodit, niſi ab aliquo determi-
netur: quod autem determinatur, mutabile eſt: ergo. Sane,
ſi illius voluntas eſt indeterminata; quare hoc magis, quam
illud vult, atque appetit? Amplius, ſi Deus eſſet immutabi-
lis: igitur ad illud, ad quod immediate ſe habet, immutabi- 2.
liter ſe haberet. Illud ergo aliud eſt immutabile. Immutabi-
le enim, quod eſt primum agens, ad ſuum effectum diuerſi-
mode ſe habere non poteſt. Nam ſi quandoque agat, quan-
doque vero non, ex ſui videtur mutatione prodire: non ex
noua paſsi approximatione, vel impedimentorum amotio-
ne. actio ſiquidem primi agentis, his opus non habet. Quod
autem illud, ad quod ſe habet, eſſet immutabile, patet:
nam ad quodcunque neceſſarium, neceſſario ſe habet; illud
quoque eſt neceſſarium. Adhuc: Deus aliter ſe habet nunc, 3.
quam prius. ergo mutatur: de non creante certe fit creans.
Conſeq. nota eſt, quia mutari eſt aliter ſe habere nunc, quã
prius. Item 7. Sap. dicitur: *Omnibus mobilibus mobilior eſt.* Præ-
terea, id, quod habitudinem habet ad aliquod mutabile, eſt
etiam mutabile, habitudo ſiquidem non permanet, ſuo ter- 4.
mino non permanente: ſed Deus habitudinem primitatis
habet, ſiue omnium primitatum creaturarum, & acciden-
tium: patet ergo quomodo dicendus ſit mutabilis. Iterum, 5.
Quicquid mouet ſeipſum, eſt aliquo modo mutabile. ſed *4. ſup. gen.*
ſpiritus creator, autore Auguſt. mouet ſe, non certe per *ad lit.*
tempus, neque per locum. Deus ergo aliquo modo eſt mu-
tabilis. Plato etiam vocat Deum, numerum ſeipſum mo-
uentem. Præterea effectus aſsimilatur ſuæ cauſæ: ſed crea- 6.
turæ mutabiles, effectus Dei ſunt: ergo Deus eſt mutabilis.
Item, ſi primum ens eſſet penitus immutabile; tunc plane 7.
eſſet ens neceſſarium, quippe, qui eodem modo ſemper ſe
haberet. ſed tunc non eſſet omnino liber, quia neceſsitas li-
bertati opponitur: nam quod eſt liberum, ad vtrumlibet
indifferenter ſe habet. Deus autem eſt maxime liber, libere
ergo, & non ex neceſsitate agit. Ex quo non eſt neceſſe, vt
primum mouens, neceſſario moueat primum cœlum: atq;
ita poteſt eſſe mutabilis: quod enim eſt in potentia, ſiue li-
berum ad agendum, ab actione, atque motu poteſt quie-
ſcere, & ita mutari. Ex his ergo patet, quod Deus ſit aliquo
modo mutabilis.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. Deus nullum habet actum volendi de nouo ſi- 1.
bi aduenientem, ſed vnico, eoque æterno, tum ex
parte ſui, tum etiam ex parte volitorum, ſecun-
dum aliquod tempus, vult omnia. Itaque, ratio a-
ctiua volendi, eſt æterna Dei volitio, ſiue voluntas; quæ *Voluntas*
tunc mundum eſſe voluit, quando conditus eſt. Ad confir. 1. *Dei æterna.*
neg. ſimilitudo, ſiue comparatio: nam voluntas noua, eſt
limitata, atque creata; quæ profecto, nec natura, nec dura-
tione, ante effectum antiquum, eſſe habere poteſt: volun-
tas autem diuina, quoniam limite caret, atque omnipotens
exiſtit, effectum nouum, quem natura, & duratione præce-
dit, producere valet. Igitur voluntas Dei, ob ſummam, infi-
nitamque perfectionem, æterno ac ſimplici actu, & noua
vult, & antiqua. Ad 2. confir. voluntas Dei æterna voluit o-
mnia ab æterno. nec inde ſequitur, eſſe aliquem effectum æ-
ternum: voluit enim omnia condita in tempore fieri, atq;
creari. Quamobrem, etſi diuinæ voluntatis actus ſit æter-
nus in ſe, atq; neceſſarius; obiectum tamen, in quod trãſit, *Ei quõ-*
contingens poteſt eſſe, & nouum. Quando ergo dicis, tunc *Dei poſſit*
voluntas ſecundum ſe, indeterminata merito diceretur, at- *dici inde-*
terminata.

De immutabilitate Dei.

que ita contingenter vellet. Reſp. indeterminatam quidem dici, non paſsiua, ſed actiua indeterminatione: idque non tempore aliquo indeterminato, aut duratione ſed ratione ſolum; ideoque determinante, aut mutante non indiget: quippe, quę ſecundum actum intrinſecum ſit determinata; non ſic autem ad obiectum contingens, atque extrinſecum. Ad tertiam confirmationem: primæ planè cauſæ, cauſa non eſt quærenda. ſed voluntas Dei eſt prima cauſa, ad quã tandem omnis voluntas, ſiue res contingens deueniat, neceſſe eſt ergo. Hæc ſiquidem diuina voluntas in ſeipſa neceſſaria eſt reſpectu vero obiecti contingentis, vocatur contingens.
2. Ad 2. Deus eſt immutabilis, mutabilia condens immutabiliter: quæ ſane, quoniam ex nihilo cõdita ſunt, mutationi ſubiacent. ſecus autem eſſet, ſi ex ſua ſubſtantia cuncta condidiſſet: tunc plane fierent, atque eſſent omnia immutabilia. quoniam autem ex nihilo condita eſſe voluit, & corruptioni, mutationique obnoxia; ideo, tum ex parte conditionis tum etiam ex parte conditoris, ita inſtituentis, creata omnia aut mutantur, aut mutari poſſunt.
3. Ad 3. Ratio illa valet in agente creato, non autem in Deo, qui actionem habet æternam; quam ob cauſam, licet ab æterno res eſſe voluerit, non tamen ab æterno creare, aut creaſſe dicitur. *Dices*, à contradictorio, in contradictorium, ſine mutatione tranſitum fieri non poſſe. creans autem, & non creans ſeſe mutuo oppugnant: ergo. *Dico*, mutationem huiuſmodi in creaturam cadere, non in Deum: quemadmodum dicimus de nouo lapidem cognitum eſſe, non ſui quidem; ſed cognoſcentis mutatione facta. Ad confir. de ſapientia reſpondeo: ſapientiam, omnibus mobilibus, mobiliorem appellari: quia nimirum velociſſimum in creaturam ſuæ diuinitatis curſum immittit. Omnia ſiquidem à diuina ſapientia proficiſcuntur: cuius reuera, quæ proximiora ſunt, maiorem præſeferunt ſimilitudinem. remotiora vero, minorem: Proinde Dionyſius. *Omnis*, inquit, *proceſſus diuinæ manifeſtationis, venit ad nos à patre luminum.*

Omnibus mobilibus mobilior eſt.

Dionyſ. hierarch. c. 1.

4. Ad 4. Deus nullam habet ad creaturam aptitudinalem, ſeu realem rationem; ſed magis ipſa creatura ad Deum. Arg. ergo nihil concludit.
5. Ad 5. Diuus Auguſt. Platonice locutus eſt. putabat enim Plato, intelligere, & velle, motum quendam eſſe. Quoniam igitur Deus ſeipſum perfectiſsime intelligit, atque vult; ideo ſeipſum mouere arbitratus eſt.
6. Ad 6. inter effectum, & cauſam duplex ſimilitudo perpenditur. vna quidem identitatis, altera vero proportionis. Prima autem neceſſaria non eſt, ſed ſecunda potius. Licet igitur corporalia quatenus mutationi ſubdita ſunt, à Dei ſimilitudine quam longiſsime abſint, illam tamen, quatenus entia ſunt, imitantur. hæc certe ſimilitudo ſufficiens eſt, ad effectum ſtatuendum.
7. Ad 7. de hac materia dixi folio 30. vbi huic quæſtioni reſpondi.

Mercvrivs Dial. X.

Deus, & pater, & bonum, ô Tati, naturam eandem, imo eundem actum habent. Huius actus voluntas eſt huius eſſentia velle cuncta ſubſiſtere.

Commentum X I.

POSTQVAM de generatione, & diuinitate filij Dei, pro tenuitate noſtri ingenij, in re tam grauiſsima, & obſcuriſsima, aliquid in medium protuli, nec non de ſimplicitate, & attributis Dei, deque ipſius immutabilitate; par eſt, ac rationi conſentaneum eſſe iudico, vt de Dei eſſentia, & exiſtentia, nonnihil in medium proferam; vt quæ dicta ſunt, & dicenda, clarius, lucidiuſque intelligi poſſint. Porro Mercurium in Pymandro ita legimus de hac re fuiſſe locutum: *Deus*, inquit, *& pater, & bonum.* Tribus egregiis titulis Patris perſonam appellat. In primis *Deum*, ab ipſa vtique Deitate ſiue diuina eſſentia, ſic dictum, & eſſe habentem nominat. Deinde *patrem*, à paternitate. Poſtremo, *bonum* à fœcunditate: fœcunda eſt enim prima perſona in diuinis, ad intra quidem duplici fœcunditate, nempe partu intellectus & voluntatis: ad extra vero productione creaturarum omnium, atque conſeruatione, quæ communis eſt tribus perſonis diuinis. *Deus*, inquit, *ô fili, & pater, & bonum, naturam eandem*, nempe diuinam eſſentiã, *imo eundem actum*, eſſentialem ſcilicet *habent*, non autem perſonalem, quia perſona generat, non autem diuina eſſentia. *Huius* ſcilicet, Dei patris *actus, eſt voluntas*, quæ idem eſt eſſentialiter & realiter cum diuina eſſentia. *Eſſentia* vero huius Dei patris, eſt, qua cuncta ſubſiſtunt: omnibus enim eſt eſſe: quibuſdam autem eſſe & viuere: nonnullis vero rebus, eſſe, viuere, & intelligere. Quia Deus voluit, ideo ſunt. & quia eſt per ſe ipſam; ideo alia habent eſſe per participationem. In 12. autem Dialogo declarat, quomodo filius ſit de eſſentia patris, vt ſupra dictum. *Mens*, inquit, *ô Tati*, id eſt, filius, Mens de patre, filio, & ſpiritu ſancto dicitur: qui ſunt vna mens eſſentialiter, tres vero perſonaliter. Hæc perſona naſcitur de eſſentia, quia naſcendo, diuinam accepit eſſentiam. Magis ergo accedit ad confeſſionem, & veritatem fidei catholicæ, quam Arius Sabellius, Eunomius, Manichęus, Valentinus, & alij, qui Chriſti diuinitatem negarunt, & quidem inepte & indocte. Si enim filius naſcitur de eſſentia, & iſta eſſentia eſt æterna: igitur filius eſt æternus. Neque enim per mentem, perſona patris intelligi poteſt. quia pater non naſcitur; alioqui eſſet ab alio, quod patri non conuenit. Neque filius naſcitur ab eſſentia, id eſt, a diuina eſſentia generatur; alioqui diuina eſſẽtia generaret: Sed diuina eſſentia non generat, neque generatur: igitur naſcendo ex patre, diuinam accepit eſſentiam. in quo duo maxime declarauit, nempe conſubſtantialitatem & originem filij: Filius enim, & conſubſtantialis eſt patri, & ab eo ſubſtantiam accepit: Deinde quantum diſcriminis inueniatur inter generationem filij Dei, & creaturam, & creaturarum generationem, clariſsime oſtendit. *Mens*, inquit, *ab eſſentia Dei nequaquam diuiſa, ſed illi potius connexa eo modo, quo Solis corpori lumen.* Senſus eſt: filius Dei, qui dicitur mens ſecũda; ita à patre naſcitur, ſicut lumen à corpore Solari. Proinde quemadmodum lumen à ſolis corpore perpetuo fluxu luminoſo dependet; ita, vt nunquam ſit ſol ſine ſuo lumine, nec viciſsim lumen, ſine ſole, eodem modo ita filius naſcitur à Patre, ab eo accipiens per generationem æternam diuinam eſſentiam, vt nunquam pater fuerit ſine filio, nec viciſsim filius ſine Patre. Præterea quẽadmodum lumen eſt de ſubſtantia luminis ſolaris; ita filius de ſubſtantia patris, eadem numero, non ſic autem lumen de corpora Solis. Secus autem ſe habet modus generationis in creaturis: filius enim non eſt de eadem ſubſtantia patris, numero, ſed ſpecie. nec ſemper pater filio coexiſtit, aut filius patri. propterea genuina patris imago dici non poteſt. Quod vero iſta mens genita de eſſentia Dei patris, ſit Deus, audi quæſo patienter magnum Mercurium, quaſi alterum Ioannem Euangeliſtã, ante omnes prophetas, excepto duntaxat Moſe de filij diuinitate mira prædicentem. *Hæc mens*, inquit, *Deus eſt*: ſic Ioannes in Euangelio ſuo. Et Deus erat verbum. Iſti autem mentis effectus, ſoli Deo competere poſſunt, igitur eſt Deus. ſi opera facio, quæ nemo alius facere poteſt: & ſi mihi non vultis credere, operibus credite. Enarrat effectus mentis ſecundæ: *in hominibus*, inquit, *eſt Deus. atque idcirco enaadit ex hominum numero Dij eorumque humanitas, diuinitati proxima eſt.* hæc ille. Senſus eſt, iſte filius Dei dedit hominibus poteſtatem filios Dei fieri, quorum humanitas, diuinitati proxima, quia homo in terris eſt mortalis Deus, in cœlo autem immortalis Deus. *In animalibus autem irrationabilibus mens illa, natura eſt: nam vbicunque anima, ibi quoque mens; quemadmodum vbicunque vita, ibi etiam anima.* hæc Mercurius. Senſus eſt, Mens illa, quæ dedit hominibus poteſtatem filios Dei fieri, quæque Deo conformes efficit per morum probitatem & virtutem intelligendi; ipſa met animalibus ratione carentibus naturam præſtat ſenſibus ornatam. Mercurius, *In viuentibus abſque diſcurſu*, inquit, *eſt vita.* Senſus eſt, mens ſecunda, quæ in hominibus eſt Deus, in animalibus irrationabilibus eſt natura ſenſitiua, in plantis eſt vita vegetatiua, in omnibus deniq; rebus eſt eſſe: talis ergo mens proculdubio eſt Deus: neque enim ab aliquo alio iſta fieri poſſunt, quam à ſolo Deo. *Mens quippe adiutrix eſt hominum animarum, eas in proprium bonum reuocans in animis hominum reſiſtit interdum, atque repugnat. Anima ſiquidem infuſa corpori à voluptate, atque dolore continuo deprauatur.* hæc ille. hæc omnia, quæ dicta ſunt à Mercurio, Catholicæ fidei conformia ſunt, quæ propterea elucidanda ſuſcepi; vt ex ethnicis ſcriptoribus, eiſdemque antiquiſsimis, qui ſcripturarum diuinarum peritiam profitentur, ſatis rationabiliter confutari poſſent & conuinci, qui de Chriſti diuinitate perperam loquuntur: itaque eſſentia diuina, per ſe exiſtit, omnibus creatis dat eſſe: filius autem æterna generatione à patre naſcendo, diuinam accepit eſſentiam, à qua nunquam ſeparatur, vtpote Deus verus, vt patet per ipſius effectus, & opera. ſed audiamus Ariſtotelem, quid de eſſentia Dei dicat.

Rechoſitio textus. — *Actus Dei.* — *De eſſentia Dei* — *Actus eſſentiæ Mercurius* — *Vna mens eſſentialiter.* — *Generatio filij declarantur.* — *Mercurius* — *Filius Dei à patre procedit, ſicut lumen à corpore ſolari.* — *Mercurius.* — *Effectus mentis ſecundæ.* — *Ad interim hominum.*

QVÆ-

De eſſentia Dei.

QVÆSTIONIS PRIMÆ
CAP. I.
Dei eſſentia, & eſſe ſunt idem.

Philoſ. 12. met. com. 51.

SI Deus, inquit Philoſ. *nihil intelligit, ſed ita ſe habet, vt is qui dormit, quidnam ipſius excellens? quid egregium erit? ſin intelligit, huius vero eſt aliud auctor; non eſt certe id, quod eſt ipſius ſubſtantia intellectio, ſed potentia, non erit ſubſtantia optima. igitur intellectus, intellectio, & quod intelligit, ipſius ſubſtantia eſt.* Ex quo patet, Deum eſſe, ſuum intelligere; alioqui ipſius intellectus, inſtar potentiæ ſe haberet ad actũ vnde laborioſe ſibiipſi intellectio fieret: quod profecto nobiliſſimæ ſubſtantiæ, minime conuenit. ſi igitur nobiliſſimæ ſubſtantiæ intellectus, in actu ſemper non extiterit intelligendi, ſed interdum in potentia; profecto non erit illud egregium, & præclariſſimum bonum, quod omnia confitentur & appetunt. Sane, intellectus in potentia, vel in habitu exiſtens, ſimilis eſt dormienti, qui vitæ actum, nequaquam exercet; nam ſomnus, eſt dimidium vitæ, quamobrem, felix dormiens, ab infelici non differt: nec virtute præditus ab inſipiente. Intellectus ergo nobiliſſimæ ſubſtantiæ, actu ſemper intelligat, neceſſarium eſt: per ſuum enim intelligere, ineſt nobilitas intelligenti. Plane intelligere ineſt intelligenti intrinſece, & ſurus non progreditur: eſt certe perfectio intelligentis, ſicut eſſe exiſtentis, & viuere, viuentis. Quemadmodum enim, eſſe conſequitur formam, ita, abſque dubio, intelligere ſpeciem intelligibilem: Dei autem forma (ſi licet ſic loqui) eſt ſuum eſſe: proinde, quoniam ipſius eſſentia, ad ſimilitudinem ſe habet ſpeciei intelligibilis: eius plane intelligere, ſuum eſſe, atque eſſentia eſt omnino. Sed videndum nobis eſt, quid diſcriminis ſit inter eſſentiam, & eſſe, eſſentia namque vno modo, idem eſt, ac ens poſſibile: quam quidem potentiam obiectiuam appellant: quam profecto, rotam hyemis tempore habere, affirmant. cui opponitur eſſe actualis exiſtentiæ. Alio autem modo eſſentia pro natura accipitur: vnde hominis eſſentiã, humanitatẽ vocant. ſimiliter etiã eſſe cõdiuiditur: itaq; eſſe potẽtiæ obiectiuæ ab eſſe potẽtiæ ſubiectiuæ quæ eſt in materia, differre non videtur re, ſed ratione tantum. forma nãq; producenda, actione agentis, & obiectiuæ, & ſubiectiuæ potentiæ terminus eſt. Ex quo patet, duplicem in formæ productione, compoſitionem inueniri: alteram quidem, ex forma, & materie, alteram vero, ex eſſe, & eſſentia: exterum, in ſeparatis à materia idem eſt eſſe, & eſſentia, tum ſi primo, tum etiam ſi ſecundo modo ſumatur. etenim, quæ à materia ſeparata ſunt, ſecundum Peripateticam doctrinam, æterna conſiſtunt. ideoque ante illorum eſſe, potentia nulla præceſſit, nec obiectiua, nec etiam ſubiectiua. omne namque poſſibile ibi neceſſe eſt eſſe, quia eſſe melius, eſt neceſſarium. ſed poſſibile eſſe in illis, idem eſt, quod eſſe: igitur, idem eſt eſſe & eſſentia primo modo accepta, idem quoq; ſecundo modo. Et indiuiduum: quandoquidem in ſeparatis à materia, in vna ſpecie, vnum tantum modo ſit indiuiduum: itaque in ſimplicibus eſſentia, eſt iterum id, quod eſt, vt 7. & 8. *met.* dicitur. quia nimirum, nulla eſt ibi compoſitio. Auerr. etiam, *Eſſentia*, inquit, *non eſt eadem cum intelligere, quod eſt actio intellectus in nobis: & intellectus in nobis, non eſt idem, quod intelligere omnibus modis. & cauſa in hoc eſt, quia intellectum in nobis, eſt aliud ab intelligentia. in eis autem, quæ ſunt non in materia, contingit vt intellectum, & intellectio, & actio ſint idem.* huiuſmodi ſententiæ extitit Auicenna, Algazel, Phil. Themiſtius, Simplicius, Alexander, aliiq; plurimi. Plato in lib. Parmenidis ab Ariſtotele diſſentit quo ad ſecundum modum eſſentiæ: poſuit enim, teſte Ariſtotele, compoſitorum eſſentias ſeparatas, de quibus poſtea dicetur. Ariſt. vero, vt 8. *met.* diſputat, ab indiuiduis non ſeparat. Catholici vero, qui præter primam ſubſtantiam, condita, ac de nouo creata omnia eſſe fatentur; huiuſmodi eſſentiæ, atque eſſe vnitatem ſoli Deo attribuũt. in ipſo quippe eſſe, & eſſentia, & re, & ratione idem ſunt. Re quidem, ſiue ſubiecto, quia omni ex parte ſimpliciter eſt æternus; ratione vero, quoniam cauſatus, aut dependens, nullo modo intelligi poteſt. hæc autem, neque intelligentiis, etiam ſi æternæ extiterint, neque conditis in tempore, ſunt attribuenda. Sane Auer. in cœlis compoſitionem quandam æternam ſtatuere videtur ex eſſe, & eſſentia, nempe ex intelligentia, & orbe, quam ex motu percipimus. Præterea, quælibet intelligentiarum (prima tantum ſecluſa) eſt cauſata, vt ipſemet dicit in eodem com. proinde compoſita quodãmodo dicitur. ex aliquo eſſentiæ ſimili, & ex aliquo actui ſimili. Cæterũ, quoniã ſecundũ ipſius doctrinã, neutra harũ compoſitionũ, eſt noua; hac de cauſa, eſſe, & eſſentia in illis idem eſſe dicuntur: per attributionem vero diuerſa quemadmodum exemplicat. etenim intelligentiarum eſſentia, ſine eſſe fuit nunquam, neceſſe poteſt eſſe ergo, & eſſentiam in illis idem eſſe, clariſſimũ eſt in nouiter vero conditis, quoniã poſſibile, præceſſit eſſe, idcirco, ex eſſe & eſſentia in illis vera eſt compoſitio. Sed *dicis*, ſi eſſentia pro natura, eſſe vero pro indiuiduo intelligantur in nouiter creatis; profecto talis eſſentia de indiuiduo dicitur: vel ambo de eodem prædicantur: igitur eſſe, & eſſentia in rebus creatis, ſunt eadem ſubiecto: ſi vero pro ente in potentia, intelligatur; ambo plane, materiæ accidunt, vel eſſe, eſſentiæ accidit: ergo quod prius. *Reſp.* ſubiecto eadem eſſe, ſeparabiliter tamen: quamobcauſam, eadem ſubiecto ſimpliciter ſunt minime. At in æternis, & ſubiecto eadem ſunt, & inſeparabili connexionis vnitate: itaque intellectus diuinus proprie eſt ſuum intelligere, ſueque intellectio, atque ſuum intelligibile authore Auerro. *Quamuis*, inquit, *intellectus & intelligibile in ſeparatis intelligentiis ſint vnum, & idem; non ob id tamen, in ſimplicitate ſunt æquales; differunt enim magis, minusque. profecto huiuſmodi ſimplicitas, in primo tantummodo intellectu, pura conſiſtit: primi ſane intellectus ſubſtantia, per ſe exiſtit; alii vero id habent, quod à primo intellectu receperunt. Et, in ſola prima intelligentia, quidditas, & eſſentia ſunt idem omnibus modis: in aliis vero, quoque modo diſtinguuntur.* Et alibi: *Deus ſublimis eſt ſimpliciter perfectus, in quo intellectus eſt exiſtens per ſe. & eſſentia, & quidditas, ſunt omnibus modis eadem.* Denique Moſes dicit: *Ego ſum, qui ſum.* quia nimirum ſum meum eſſe ſimpliciter. Conſentit hic Plotinus. *ineſt Deo quidam ſimplex intuitus ad ſeipſum: in quo, cum non ſit aliquod interuallum, nec differentia ad ſeipſum proceſſus vlla*, merito hoc ipſum, quod dicitur intendi in ſe, vel intueri ſeipſum, nihil aliud niſi ipſum minet exiſtit. *Et cap. 40 actio Dei, eſt cum eſſentia, to exiſtitque in eſſentia.* neque illic diuerſum intelligentia, atque hæc ipſe eſſentia. ſed hæc ipſa natura ſeipſam intelligit, non tanquam diuerſum aliquid, vbi nulla eſt diuerſitas: Deus ergo eſt ſuum eſſe, ſua quidditas, atque intellectio, & eſſentia.

Plato diſſentit ab Ariſtote. — *Catholici.* — *Eſſe & eſſentia idem in Deo.* — *Auerr. 3. de an. com. 5.* — *De eſſe & eſſentia Dei.* — *Compoſitio ex intelligentia & orbe. 12 met. c. 38.* — *Auerr. 12. met. c. 5. Intellectus diuinus proprie ſuum intelligere. Auerr. 3. de an. c. 5. In ſolo 3. quæſt. 5. met. 21. Moſes.* — *Plotinus. enn. 6. l. 7. c. 39.* — *Actio Dei eſt eius eſſentia.*

Deus eſt ſuum intelligere. — *Intelligere eſt perfectio intelligentis.* — *Eſſentia & eſſe, varie ſumuntur.* — *Eſſe potentia obiectiuæ, & ſubiectiuæ.* — *Separata à materia ſunt æterna.* — *Auerr. 12. met. c. 51.*

CAP. II.
Quod Dei eſſentia, & eſſe non ſint idem.

ROſſet aliquis contra ea, quæ ſupra dicta ſunt, hoc modo oppugnando, arguere. Intelligere, authore 1.
Phil. *lib. de an.* est quædam operatio. ſed ſubſtantia nobiliſſima nõ eſt operatio, nã operatio, ab operãte aliquid procedens ſignificat: ſubſtantia autẽ Dei à nullo operante procedit. igitur, Deus non eſt ſuũ intelligere. Sane, omne intelligere, alicuius reſpectum intuetur at ſubſtantia nobiliſſima, ab alicuius reſpectu non pendet: igitur ipſemet, non eſt ſuum intelligere: alioqui intelligeret ſe intelligere ſe, & ſic deinceps, vſque in infinitum. Amplius, pater in diuinis, 2.
non eſt ſuum intelligere: igitur Deus non eſt ſuum intelligere. etenim ſi pater in diuinis eſſet ſuum intelligere: aut certe ſuum intelligere filij ipſius intelligere eſſet, aut diuerſum, eſſentialiter loquendo. ſi diuerſum, eum, aliqua eſſentialis perfectio. patri conueniret. qua filius omnino careret. quod ſi idem ſit vtriusque intelligere: ergo, pater eſt filius: filius enim eſt ſuum intelligere. ſi certe filij intelligere, vnum ac idem ſit, quod patris intelligere & vterque eſt ſuum intelligere, abſque dubio. pater eſt filius, & viciſſim filius eſt pater: ſed vtrumque iſtorum, rationi, ac fidei non conſonat: pater ergo, non eſt ſuum intelligere. Adhuc, nihil eſt in ſe- 3.
metipſo: ſed eſſentia diuina, nempe Deitas, in Deo eſſe dicitur: Deus ergo non eſt idem, quod ſue eſſentia. Adde, quod effectus, ſuæ cauſæ aſſimilatur: omne enim agens, agit ſibi ſimile: ſed in rebus creatis, quæ Dei effectus ſunt, ſuppoſitum, & natura, id eſt, Ioannes, & humanitas, non ſunt idem: igitur, nec Deus eſt idem, quod ſua Deitas. Præterea, quæ 4.
ſunt eadem ſubiecto, & ratione; eundem profecto quidditatiuum conceptum habent, ſed eſſentia, & eſſe in hoc maxime diſcrepant: non ſunt ergo idem, exiſtere, & ſubſiſtere, ſiue eſſe, per quod conſtituitur ſuppoſitum: ad quidditatiuum enim eſſentiæ cõceptum non pertinet. igitur exiſtere, ſiue eſſentia, non eſt eſſe. Profecto, quæ diſtinguuntur ſecundum cõmuniſſimas rationes formales, quidditatiue non ſunt idem: ſed exiſtere, & ſubſiſtere talia eſſe probantur: ergo quod prius. Item, quod nõ ſolum conuenit eſſen- 5.
tiæ, ſed etiam aliis attributis; ab ipſa reuera eſſentia, quidditatiue diſtinguitur, aut ſaltem ad illius quidditatiuum conceptum non pertinet. ſed eſſe actualis exiſtentiæ, diuinis conuenit attributis: igitur eſſe ab eſſentia in diuinis ſeparatur. Nam ſi per impoſſibile diuina eſſentia nõ eſſet, adhuc

De eſſe. & eſſentia Dei. abſtractitie poſſet intelligi : eſſe non intelligeodo , per aliquod ipſius repræſentatiuum. ex quo patet, eſſe ab ipſa diuina eſſentia, aliqoo modo poſſe ſeparari.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. AD 1. ex ſupra dictis, patet ſolutio : Dei enim intelligere, atque operatio huiuſmodi eſt ſua eſſentia. Ad confir. dico : Dei intelligere, ſuipſius eſſe, & non alterius : propterea, non opus eſt in infinitum procedere.
2. Ad 2. patris intelligere, a filij intelligere, non re, ſed ratione, ſeu modo diſcrepat intelligendi : pater ſiquidem ſeipſum intelligit, vt concipiens : filius vero, vt conceptus.
Plotinus. enn. 6. lib. 7. c. 40. vnde Plotinus. *Ipſa*, inquit. *actio prima, ſubſiſtentiam generans in eſſentiam.* cumque alterius ſit imago, tam excelſi imago eſt, vt ſit etiam eſſentia. ſin autem illius quidem foret, neque tamen ab illo nihil in ſe aliud eſſet, quam quod foret illius, neque in ſeipſa ſubſtantia foret : vnum ergo, atque idem eſt patris, ac filij eſſentiale intelligere; diuerſus tamen, vel alius modus intelligendi.
3. Ad 3. ſimplicia, per compoſitorum cognitionem intelligimus; atque ideo, quando de Deo loquimur, nominibus vtimur concretis, vt eius ſubſiſtentiam ſignificemus, apud nos ſiquidem compoſita tantum ſubſiſtunt. abſtractis quoque vtimur, ad ipſius ſimplicitatem demonſtrandam. Quam ob cauſam, quando Deitas, vita, vel aliquid huiuſmodi in Deo eſſe dicitur, non Deitatis, ſed noſtri indicat diuerſitatem intellectus. Ad confir. reſp. Dei effectus, ipſum imperfecte imitari : id namque, quod eſt ſimplex, & vnum, per multa repræſentetur, neceſſe eſt : proinde contingit compoſitio ex qua fit, vt ſuppoſitum non ſit ipſius natura.
4. Ad 4. neg. minor, & ad prob.
In diuinis eſt duplex ſubſiſtere. dico, in diuinis ſubſiſtere duplex eſſe : vnum quidem incommunicabile, quod eſt perſonale, ſiue ſuppoſiti; alterum vero eſſentiale, & communicabile, quod plane eſt idem penitus cum eſſentia. de exiſtere autem ſimile eſt iudicium. Ex quo patet argumentum nihil valoris habere. Ad confir. dico, non dari talem eſſentiæ, & eſſe abſtractionem, ſecundum vniuocam aliquam Dei ad creaturam, communitatem. quod ſi tanquam poſſibilis, concedatur; adhuc tamen eſſe, veluti & neceſſe, in Dei conceptu clauderetur, quamuis ab intellectione eſſendi in communi accepta diſtingueretur.
5. Ad 5. neg. maior : nam ita bene eſſentia attributis conuenit, quemadmodum & eſſe, quod ſane eſt quidditatiue idem eſſentiæ. quare ratio maioris nulla eſt. Ad confir. reſp. notitiam abſtractiuam de Deo, quidditatem ab eſſe, ſub ratione obiecti cogniti non abſtrahere, ſed vt in re, & in ente, quoniam accidit ſibi, vt abſtractione cognoſcatur, quod ſcilicet in re exiſtat : quemadmodum exiſtentiæ accidit eſſe in te : vt ſic fiat cognoſcibilis. Itaque eſſentiam diuinam aliquo modo non eſſe idem, quod ſuum eſſe, omnino fieri nequit, neque intelligi poteſt. Illud ſane, quod formaliter eſt ſumme neceſſarium, ex ſeipſo, eſſe complectitur; alioqui non eſſet formaliter ex ſe neceſſarium : ſed eſſentia diuina, ex ſeipſa eſt formaliter neceſſaria, abſolutiſsima :
Eſſentia diuina ex ſeipſa neceſſaria. ergo ratio eſſendi, illi conuenire debet. Neceſſarium plane, autore philoſ. eſt inuariabile, & quod aliter ſe habeat, eſt impoſsibile : ſed Deus eſt talis per eſſentiam : ergo quod prius. Item, in Deo eſt vna, & eadem ratio & quidditatis, & eſſe ſecundum Algazelcm in primo tractatu ſuæ met. primaque diuiſione; quod plane à veritate quam longiſsime abeſſet, ſi diuina eſſentia, quidditatiue, & per ſe primo non eſſet ſuum eſſe. quod igitur ſuum eſſe ſit diuina eſſentia, ex his, quæ diximus, manifeſtum eſſe puto.

CAP. IV.

Argumenta, quæ videntur probare eſſentiam, & eſſe actualis exiſtentiæ in creatura differre realiter.

1. PArticipans realiter differt ab eo, quod participatur : nihil enim ſeipſum participat. ſed eſſentia participat, & recipit eſſe; quia nimirum eſt enei ipſum participans. igitur, realiter differunt ab inuicem.
2. Præterea, id, quod per ſe eſt in potentia ad aliquid atque ex ſe indifferens ad ipſum, vel eius oppoſitum, ab ipſo realiter differt; ad ſeipſum certe, vel ad ſuum oppoſitum indifferens, eſt nihil : ſed eſſentia creaturæ, eſt in potentia contradictionis; alioqui ſi determinaret ſibi eſſe, non poſſet non eſſe, & ſic omnino eſſet neceſſaria. ſi non eſſe, eſſet impoſsibilis : ergo quod prius. Amplius, ſi eſſentia in creatura non differt à ſuo eſſe; tunc plane eſſet ſuum eſſe. ſed hoc eſt impoſsible, quia tunc creaturæ eſſentia, eſſet plane ſuum purum eſſe ſubſiſtens, quod ſoli Deo conuenit : igitur realiter *De eſſe, & eſſentia Dei.*
3. differunt.
4. Item, illa quæ diuerſis potentiis cognitiuis apprehenduntur, realiter ab inuicem ſeparantur. ſed creaturæ eſſentia, ſeu quidditas ab intellectu (cum ſit eius obiectum) eſſe vero, à ſenſu apprehenditur; eſt enim particularium, ac actu tantummodo exiſtentium cognitiuus : ergo &c.
5. Adhuc, terminus mutationis realis, à ſubiecto, vel quopiam ſubiecti vice fungente, realiter differt : ipſum enim naturaliter præſupponit, quippe, cum mutatio ad ipſum, non autem ad ſubiectum terminetur. ſed eſſe, eſt primus terminus creationis, quæ eſt mutatio; eſſentia autem, vice
6. ſubiecti fungitur : ergo &c. Iterum, eſſe cauſatur ex principiis eſſentiæ : differunt igitur realiter; alioqui. ita propoſitio iſta erit neceſſaria : eſſentia habet eſſe, ſicuti eſſentia eſt eſſentia; atque ita creatura ex neceſſitate naturæ à Deo procederet, eſſetque penitus annihilabilis, quod rectæ rationi non conſonat. Sane, omnis eſſentia creata habet aliquid ſibi realiter coniunctum, præter ſuum eſſe : ſortes enim præter ſuum eſſe, habet quantitatem, albedinem, & ſimilia ſed nullum eſſe, quod eſt idem cum ſua eſſentia, habet aliquid adiunctum præter ſe; alioqui in alio eſſet receptum : igitur nullum eſſe per ſe eſt eſſentia creaturæ. Suffragatur huic ſententiæ Boetius in Hebdom. *In omni* inquit, *eo. quod eſt, præter primum, differt quod eſt, & quo eſt* : ſed quod eſt eſſentia, quo vero eſt ipſum eſſe : ergo &c. Conſentit Auicenna 5. *met. Eſſe*, inquit, *actu, vel potentia, ſunt paſsiones entis* : ſed paſsio realiter differt ab eo, cuius eſt : ergo &c. *Auicenna.*

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. reſp. ſi diſtingui realiter rerum diuerſitatem denotet, qualis nimirum eſt inter materiam, & formam aut accidens & ſubiectum; falſa profecto eſt huiuſmodi ſententia : ſin autem, alio modo; tanquam bonam admittimus. Eſſentiam ſane, rei quidditatem, per diffinitionem expreſſam, intelligo : eſſe vero actualis exiſtentiæ, ipſius eſſentiæ productæ reſpectum ad Deum creantem, atque conſeruantem : ſicuti, effectum ad primam per ſe cauſam efficientem. *Eſſentia quid ſit. Eſſe quid ſit.* Ad hanc certe cauſam primam, eſſentia eſt in potentia, velut fundamentum eſt in potentia reſpectu creaturæ, vbi reſpectus realiter ſaltem diſtinguitur a fundamento. ſit nobis exemplo, genus, quod plane in natura ſpecifica, ſuo modo in potentia eſt ad differentiam, facitque compoſitionem veram : ſpecies enim ex genere, & differentia, ſicut creatura ex eſſe & eſſentia componitur. Porro, eſſe actualis exiſtentiæ, atque ipſa eſſentia, quamuis eiuſdem ſint generis, atque prædicamenti; diuerſimodè tamen ſe habent. nam eſſentia per ſeipſam eſt in prædicamento : eſſe vero, quia eſſentiæ conſubſtantiale eſt : *Eſſe, & eſſentia in creaturis differunt.* igitur, res non eſt in prædicamento reſpectu exiſtentiæ, ſed eſſentiæ, vel quidditatis potius. Ex quo patet, res cuiuslibet prædicamenti proprium eſſe exiſtentiæ habere, ſicuti propriam eſſentiam : in creatura autem. eſſe actualis exiſtentiæ, reſpectus re uera eſt eſſentiæ creatæ, & dependentia quædam, ad primam cauſam efficientem. Quando ergo dicitur, in creatura eſſe ab eſſentia realiter diſtingui : ſi hoc modo intelligas, conſentio quidem, ſin aliter (vt diximus) nego. ad argum. *omne participans* &c. Reſp. participans bifariam intelligitur : vno quidem modo, vt effectus ſuam cauſam participans, & ſic ab inuicem realiter differunt; ita vero, eſſentiam, ab eſſe in creatura differre, negamus : alio vero modo, vt eſſe participat ſuum fundamentum, à quo realiter diſtinguitur. ſicut genus participat differentiam. *Participans duplex.* in his certe non eſt realis .i. eſſentialis diſtinctio, ſed ille quidem, quem paulo ante enucleauimus, modus.
2. Ad 2. id ſane, quod eſt in potentia ad aliquod poſitiuum, vtique indifferens ad oppoſitum, ipſumque recipit, ſicut forma, materiam, aut ſubiectum, accidens; ab ipſo profecto realiter .i. eſſentialiter differt : eſſentia autem creata, non ita eſt in potentia ad ſuum eſſe; ſed magis ſicut fundamentum in creatura, ad ſubſtantialem reſpectum, & eundem eſſentialiter ſibi, & ſicut genus ad differentiam, quæ ſimul neceſſario ſunt, & non ſunt. hoc modo realiter diſtinguuntur : ſed nihil eſt contra nos, ſed fauet magis. *Eſſentia determinatur ad eſſe.* Quando ergo arguis, in minore, eſſentia eſt potentia contradictionis ad eſſe, vel non eſſe, quod neutrum ſibi determinat, dico : eſſentiam, ſi erit manſura, ad eſſe, ſicut ad ſeipſã. determinatã eſſe; poteſt tamẽ non eſſe, quia poteſt nõ manere, atq; excidere ex ente in nihil;

Deeſſe & eſſentia Dei. nihil : eo plane eſt annihilabibs, qoo non eſt penitus ne-
ceſſariū. Ad hunc etiam, & ipſum exiſtere poreſt non eſſe
in actu ; quia nimirum exiſtentia poteſt non exiſtere, ſicut
5. eſſentia, ab exiſtere tamen realiter non differt. Ad 3. Neg.
cooſeq. nam creaturæ eſſentia non eſt ſuum exiſtere : nec v-
num de altero, in recto, & io abſtracto, prædicatur. Secun-
dum ergo modum prædictum, realirer differuot : non cer-
te ſicut forma, & maretia, aut aliquid huiuſmodi, ſed ſicut
genus & differentia. Itaque eſſentia creaturæ non eſt ſuum
eſſe, quemadmodum animalitas non eſt rationalitas. hæc
4. autem in Deum eadere non poſſunt, vt dictum eſt. Ad 4.
Maior, vera eſt in potentiis ſenſitiuis exterioribus, qoarum
per ſe obiecta poſitiua realiter diſtinguuntur : in potentiis
autem ſubordinatis, nempe in intellectu, & ſenſu, aliter res
ſe habet : Etenim eadem res ab vtroq; percipitur, ſiue per-
cipi poteſt. Idem ſaoe quod ſentitur, iotelligi poteſt: intelle-
ctus namque circa totum ens ſenſibile, ſuam valet poten-
Eſſentia cognoſcitur ab intellectu quidditatiue. tiam extendere Proinde quando in mioore, ais, eſſentia. &
eſſe diuerſis potentiis cognitiuis appcehenduntur, dico, eſ-
ſentiam, & intelligi, & ſentiri poſſe : differenter tamen. in-
tellectus profecto quidditatiue eognoſcit eſſentiam ab eſſe;
ſiue à ſuo ſingulari, & abſtrahendo, & diffiniendo; quia il-
lius obiectum eſt quiddiſas, ſenſus autem minime. Adhuc,
eſſe non eſt id, quo obiectum ſenſus eſt ſingulare, quippe,
cum indiuidualis naturæ ſenſibilis, differentia non ſit. id-
circo argumentum non facit ad rem. Præterea, etiam ſi eſ-
ſentia ab intellectu, exiſtentia vero à ſenſu cognoſcantur;
non ob id tamen, realiter, id eſt, eſſentialiter diſtinguun-
tur, quemadmodū nec eſſentia, & ſuū ſingulare, ſed realiter,
5. vt dixim⁹. Ad 5. terminus mutationis realis, quę ꝓfecto ve-
ra mutatio appellatur. nedū realiter; verū etiā eſsētialiter,
& à mutatione & à ſubiecto mutationis ſeparatur. Porro,
creatio, non eſt vere mutatio : non n. eſt de aliquo ſubiecto.
quā ob rē, eſſentia, reſpectu ipſius eſſe, ſicut ſubiectū nequa-
quā ſe habet: alioqui nō crearetur, ſed creationi præſuppo-
neretur, quod reuera falſum eſt. Ipſa igitur eſſentia creatio-
nis terminus eſt: ſuum vero in actu exiſtere, ad producens
referrur. Quod ſi dixeris, referri exiſtere, vel eſſe præſuppo-
nit, verum eſſe dico, de eo quod reſpectum habet acciden-
talem, & eſſentialiter diſtinctum : qualem certe eſſentia, &
6. eſſe non habent. Igitur nihil concludis. Ad 6. Neg. conſeq. &
ad prob. reſp. quod eſſentia eſt eſſentia, ipſam ab actu ab-
ſtraheodo, vel potentia : aut ſub diſiunctione accipiendo,
propoſitio neceſſaria eſt. Contingens autem eſt, eſſentia eſt
actu, & extra intellectum : hoc ſiquidem modo eſſentia pot-
eſt non eſſe eſſentia. Similiter iſta eſt oeceſſaria, eſſentia ha-
bet eſſe actu, vel potentia : & iſta eſt contingena, eſſentia
habet eſſe actu. Et cum hæc ita ſe habeant, diſtinguuntur
tamen realiter, vt dictum eſt. Ad confir. Boetij reſp verum
quidem eſſe, quod eſt. & quo eſt, io creatura realirer differ-
re, modo ſupra dicto, & eſſe, aliquo modo ad eſſeotiam poſ-
ſe comparari; ſicuti reſpectum ad ſuum fundamentum, &
actum, ad ſuam potentiam. Ad Auicenn. autem dicimus,
paſſionem à ſubiecto non realiter, id eſt, eſſentialiter differ-
re : verum nonnulli contendunt hæc quæ dicta ſunt, ex na-
tura rei tantum ab inuicem diſtingui.

CAP. VI.

Quod eſſe actualis exiſtentiæ, & eſſentia, diſtinguantur tantummodo ex natura rei.

1. MAnente eadem ratione, inqoiunt, manet idem
effectus. ergo, eſſe realiter differt ab eſſe, & eſſentia
ab eſſentia. patet: nam ſi ratio, qua eſſe ab eſſentia
realiter differt, ſit nimirum potentia contradicti-
onis, id eſt, indifferentia eſſentiæ ad eſſe, & non eſſe, igitur,
vbi talis differentia inuenitur, talis diſtinctio eſt ponenda :
ſed conſimilis inuenitur differentia eſſe ad eſſe, & non eſſe;
eſſe enim roſæ in hyeme non eſt, in vere autem eſt; & crea-
turæ eſſentia ab æterno non erat, modo autem eſt : ergo
2. quod prius. Amplius. quandocunque ſunt aliqua duo eſſen-
cialiter ordinata, & realiter diſtincta; prius abſq; poſterio-
ri, ſine cootradictione, fieri poreſt : ſed eſſentia ſine exiſten-
cia, fieri non poteſt : eſſentia namque particularis, quæ ſola
ſit, neceſſario eſt exiſtens · ergo realiter ab inuicem non dif-
3. ferunt. Præterea, quæ diſtinguuntur realiter, ſe habent
ſicut res, & res: ſed eſſentia, & exiſtentia, non ſic ſe habent:
ergo. patet. quia res conuertitur cum ente in actu, actualita-
4. te exiſtentiæ. Iterum, nulla res componit cum ſua realitate:
ergo nulla quidditas differt realiter à ſua exiſtentia : tenet
Conſeqoentia : quia exiſtentia eſt ipſa realitas rei ? nihil e- *De eſſe & eſſentia.*
nim eſt aliud dicere, rem eſſe realiter, quam exiſtere, & è
conuerſo: Anteced. autem de ſe notum eſt · abſurdum enim
eſt dicere, aliqoid cum ſua realitate componi. Adhuc, ho- 5.
mo verus non componit cum ſua veritate. nec homo affir-
matus cum ſua affirmatiooe igitur quidditas non compo-
nit cum ſua exiſtentia. patet conſequentia : nam rei exiſtē-
tia, nihil aliud eſt, quam poſitio veritatis, & affirmatio e-
ius : antecedens autem oppoſitum non videtur bene in-
telligibile. Præterea, eſſentia, & exiſtentia habent idem 6.
contradictorium : ergo non diſtinguuotur realiter. conſeq.
eſt nota: anteced. vero manifeſtatur. nihil ſane eſt, quod
priuet eſſe, quin priuet eſſentiam. Adhuc, homo in po- 7.
tentia non componit cum homine in actu : ergo eſſen-
tia & exiſteotia non compoount, & conſequenter non
realiter diſtinguuntur conſeq. relinquitur per ſe nota, quia
eſſentia eſt in potentia, exiſtentia vero eſt actualitas eius.
Anteced. vero patet, actus ſiquidem, & potentia diuidunt
ens, vt conditio diminuens & perficiens; ſicuti verum, &
pictum diuidunt animal, authore comment. Quare homo
in potentia, non eſt ſimpliciter homo quaudo vero iſt in a- *9 met. com. 7.*
ctu. quia ſub conditione perficiente poſitus eſt ſulam con-
ditionem diſtrahentem perdit : atque ita nullam compo-
ſitionem habet cum homine in actu. Item, eſſe exiſtentiæ,
ſi eſt diſtinctum realiter à quidditate, non eſt ſubſtaotia, 8.
nec accidens · ergo. Anteced. patet: nam quod non ſit acci-
deos, tanquam verum ponatur: quod vero oon ſit ſubſtan-
tia probatur aut enim eſt materia, aut forma, aut compo-
ſitum. ſed nullum illorum eſt apud te: ergo &c. Amplius,
exiſtentia & eſſentia diſtinguuntur realirer. ergo in qualibet 9.
generatione ſubſtantiali ſunt duo termini totales, & duo
termini formales. conſeq. eſt impoſſibile, ergo &c. Ariſtor. *8. met. com. 15.*
namque cauſam aſſigoat, quare compoſitum ſubſtantiale
eſt per ſe vnum, quia nimirum materia eſt per ſe potentia,
forma vero per ſe actus. compoſitum ergo per ſe vnum, ſit
ex per ſe actu, & per ſe potentia. ſed eſſentia ſe habet loco
potentiæ, exiſtentia autem loco actus. igitur id, quod re-
ſultat ex eſſe, & eſſentia, eſt per ſe vnum : atq; ita erunt duo *Duo termini formales & duo termini totales.*
compoſita vnitatem habentia, quorum alterum erit com-
poſitum ex materia, & forma; alterum ex eſſe, & eſſentia.
Itaque, quoniam vnumquodque natum eſt per ſe genera-
tionem terminare, hac de cauſa in generatione, duo viden-
tur eſſe termini totales. Sunt qunque duo termini forma-
les, ſcilicet exiſtentia, & forma ſubſtantialis. Profecto, for-
malis generationis terminus eſt id, quo aliquid generatur :
ſed hoc tum exiſtentiæ conuenit, tum etiam formæ ambæ
ergo erunt formales termini. Siquidem eo modo, qua ali-
quid eſt ratio eſſendi, eſt ratio generandi. ſed exiſtentia eſt
ratio eſſendi : igitur eſt ratio generandi : ergo quod prius.
Amplius. ex exiſtentia & eſſentia ſit per ſe vnum ergo da-
tur proceſſus in infinitum in eſſentiis. Conſequens eſt im- 10.
poſſibile : ergo &c. Quemadmodum enim ex materia &
forma, reſultat tertium per ſe vnum; quia ſcilicet illa eſt per
ſe potentia hæc autem per ſe actus; ita certe ex exiſtentia, &
eſſentia; quandoquidem exiſtentia eſt per ſe actus, eſſentia
autem per ſe potentia. eadem enim ratio eſt. Conſequentia
autem probatur : nam ſi ex eſſe, & eſſentia ſit tertium per ſe
vnum, cum illud iterum diſtinguatur à ſua exiſtentia; com-
pooet cum ea, & ex eis ſiet aliquid per ſe voum. & iterum
arguitur eodem modo de illo, & ſic in infinitum.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. neg. conſeq. nihil enim eſt indifferens ad ali- 1.
qua duo, quorum alterum in ſua diffinitione ſibi
determinat : eſſe namque ad intellectum ipſius eſ-
ſe, & eſſentiam ad intellectum ipſius eſſentiæ per-
tioere, apertiſsime conſtat. Quod autem eſſe roſæ hyemis *Roſa, vt roſa ſemper eſt.*
tempore non ſit, ſed tempore veris, in cauſa eſt, quod eſſen-
tia roſæ, cui ſua prædicata quidditatiua ſemper adſunt, ad
actum eſſendi non peruenit · & non ideo, quod eſſe indiffe-
rens ſit ad vtrumlibet. Ad confir. de eſſentia dico, ex nega-
tione actus eſſendi ab æterno, bene ſequitur, ad eſſe, & non
eſſe, roſam eſſe indifferentem, non ſic autem ad roſā, & non
roſam : ſiue ergo roſa ſit, ſiue non, ſemper eſt roſa : Ergo &c.
Ad 2. neg vtraque præmiſſa, & maior quidem oſtenſa eſt 2.
falſa minor vero in Chriſto oſtenditur, in quo humanitas,
abſque creata exiſtentia actuali, eſt. Sed de hoc alibi dice-
mus. Ad 3. neg. maior, non enim neceſſe eſt ad tuendam 3.
diſtinctionem realem, vtrumque eorum, propriam habere-

 exiſten-

De eſſe, & eſſentia.

exiſtentiam. Ad 4. Quemadmodum eſſe eſt duplex, ſcilicet
exiſtentiæ, & eſſentiæ, ita profecto duplex eſt realitas, nempe
pe eſſentiæ, & exiſtentiæ, vnde, quamuis nulla res compo-
4. nat cum ſua realitate eſſentiæ, componit tamen cum reali-
tate exiſtentiæ. hominis namque eſſentia abſolute in reali
ſubſtantiæ prædicamento reponitur: poſita autem in re-
5. rum natura, fit realis, exiſtentiæ quidem realitate. Ad 5. ho-
mo ſimpliciter, bifariam dicitur eſſe verus, veritate nimi-
rum eſſentiæ & veritate exiſtentiæ. Porro, homo verus,
veritate eſſentiæ, non componit certe cum tali veritate;
quæ nihil aliud eſt, quam fundamentalis ad ſua prædicata
quidditatiua conformitas. ſed bene cum ſua veritate exi-
ſtente. id eſt, cum eſſe, quod fundat hanc veritatem, homo
eſt, componit. De affirmatione autem, ſimile eſt iudicium.
6. Ad 6. neg. anteced. cuius probationis vtrumque aſſumptum
eſt falſum. Sane, vt dicit philoſophus priore top. cap. 12.
quot modis dicitur vnum oppoſitorum, tot dicitur & reli-
quum. Quare, ſicut ens dupliciter dicitur, quidditatiuum,
& exiſtentiæ, ita proculdubio non ens, ſiue nihil, nempe ni-
hil quidditatiue, & nihil exiſtenter. Cæterum, homo abſo-
lute ſumptus, quoniam eſt in prædicamento ſubſtantiæ, eſt
ens quidditatiue: non tamen extra nihil actuali oppoſitum
exiſtentiæ. quam ob cauſam, aliud eſt nihil oppoſitum enti
prædicamentali, ſiue eſſentiæ; & aliud, exiſtentiæ actuali;
7. ſimiliter, alia eſt negatio eſſentiæ, & alia exiſtentiæ. Ad 7.
neg. conſeq. non enim idem eſt dicere: homo in potentia
componit cum homine in actu. & eſſentia componit cum
exiſtentia: prima ſiquidem falſa eſt, quoniam idem non
componit cum ſeipſo: ſecunda autem eſt vera, quia extre-
ma realiter diſtinguuntur. Itaque non eſt eadem exiſtentiæ
ad eſſentiam proportio: qualis profecto eſt hominis in a-
ctu, ad hominem in potentia. in prima plane, receptiuæ ad
actum potentiæ, proportio eſt & diſtinctio realis, vtroque
extremo, extra ſuas cauſas poſito. in ſecunda vero, nequa-
quam; ſed potius eiuſdem ad ſeipſum vocatur proportio,
ſecundum diuerſas ſui diſpoſitiones ſimul incompoſſibiles,
8. ſcilicet eſſe in potentia, & eſſe in actu. Ad 8. neg. anteced. ſi-
quidem ſubſtantiæ exiſtentiæ, eſt ſubſtantia. & accidentis
exiſtentia, eſt accidens ſubſtantiæ autem exiſtentia, non eſt
materia, neque forma, neque compoſitum; ſed eorum om-
nium actualitas atque ita in genere ſubſtantiæ eſt reducti-
ue. Sed *dices* quicquid eſt reductiue in genere ſubſtantiæ; in
eo ſane, vt principium ipſius reponitur. ſed eſſe non eſt
principium ſubſtantiæ: ergo, non eſt in genere ſubſtantiæ
reductiue. *Reſp.* quoniam autem eſſe, vltima eſt rei actuali-
tas, vltimum autem in generatione, primum eſt in inten-
tione. eſſe ergo in genere ſubſtantiæ, erit vt principium
formale vltimatum ipſius ſubſtantiæ. Nam ideo in genere
ſubſtantiæ res reponitur; quia nimirum eſſe ſubſtantialis
capax, reputatur. Sane in generibus omnibus, ab ordine ad
9. ipſũ eſſe, differentiæ ſumuntur. Ad 9. Neg. conſeq. & ad au-
thoritatẽ philoſ. dico, cum nequaquam ita loqui, quod vi-
delicet ex per ſe potentia, & ex per ſe actu, vnum tertiũ re-
ſultet, ſed id potius, quod hac de cauſa, habens partes,
vna eſt potentia. & altera actus, modo ad compoſi-
tionem realem referatur: nam ex duobus actibus non fit
vnum tertium per ſe. At, rei quidditas, eiuſque exiſtentia,
non ſic ſe habent, nempe, ſicut pura potentia, & actus, ne-
que ſunt partes: non recte ergo, atque appoſite Philoſophi
ſententia adducitur. falſũ igitur eſt, quod ex eſſe, & eſſentia
fiat tertium per ſe vnum. vnde verum non eſt, eſſe ibi duo
compoſita. Ad aliam prob. dico, nullum eſſe inconueniens,
generationem, duos habere terminos formales difformi-
ter: primarium vnum, ſecundarium alterum. Terminus
autem formalis generationis primus eſt forma, ſecundari-
us eſt eſſe: in creatione autem oppoſito modo ſe habet, & ſic
arg. admittuntur. Quod ſi eſſe dixeris primum generatio-
nis terminum, tunc profecto ratio tua eſt falſa, qua arguis:
eo modo, quo aliquid eſt ratio eſſendi, eſt ratio generandi;
nam licet verum ſit, id, quod eſt ratio eſſendi, eſſe rationem
rei, quod generetur, non tamen verum eſt, quod eo modo,
quo eſt ratio eſſendi, ſit ratio generandi. In cauſa autem
eſt, quoniam in generatione, ſiue per generationem, res non
prodijt de puro nihil, ſed de priuatione ad formam: vt dici-
tur primo phyſ. com. 75. per creationem vero de non eſſe
omnino, res progrediuntur. vnde fit, vt eſſe, quod eſt prima
ratio eſſendi, ſit etiam prima ratio producendi, ſiue produ-
ctionis, quæ eſt creatio & forma, quæ eſt ſecundario ratio
eſſendi, ſecundæ ſit productionis prima ratio, id eſt. gene-
1. phy. c. 66. rationis: principia namque generationis, forma, & priua-
& 67. tio, ponuntur, patet ergo ſolutio ad formam argumenti,
10. cum alius ſit modus creationis, alius vero generationis. Ad
10. falſum eſt anteced. ex dictis autem patet ſolutio.

Ex potentia & actu fit per ſe vnũ. (beside Ad 9)

Duo termini formales generationis. (beside "compoſita. Ad aliam prob.")

Creatio differt à generatione. (beside "quo eſt ratio eſſendi")

CAP. VIII.

Si eſſe & eſſentia diſtinguantur realiter.

De eſſe. & eſſentia.

Eſſentia quid ſit.

PRo intellectu iſtius Quæſtionis ſciendum, quod eſſentia in generali eſt quidditas, quam explicat diffinitio. Proinde eſſe eſſentiæ, eſt eſſe quidditatiuum, cui aduenit eſſe exiſtentiæ determinans ad ſuppoſitum naturam ſpeciei. Quidam affirmat eandem penitus eſſe rem, eſſe & eſſentiam. Putat enim rem, antequam ſit, produci ab æterno; in intellectu primæ cauſæ, ſicut exemplatum in exemplari, etiamſi non producatur. Hoc autem modo dicitur eſſentia. puta homo. vt eſt in intellectu primæ cauſæ, dicitur eſſentia hominis: vt autem eſt in actu, vocatur eſſe hominis. Proinde homo actu exiſtens dicitur eſſe, per talem reſpectum, ſicut per primum reſpectum dicitur eſſentia. *Prima opinio.*

CAP. IX.

Contra iſtam opinionem ſic inſtatur prima ratione.

ESſentia hominis, lapidis, equi, & huiuſmodi, eſt ens abſolutum, vt patet. Ergo non eſt res per relationem. Item, nulla relatio eſt incluſa, in ratione ſui fundamenti, quoniam fundamentum eſt prius relatione fundata. ſed eſſentia eſt fundamentum huius relationis, quæ eſt inter rem exemplatam & primam cauſam, vt exemplar; nam exemplatum eſt illud quod producitur per diuinum exemplum: in ſua ergo relatione formali non includitur reſpectus; eo quod reſpectus ſit poſterior fundamento. *Rationes contrariæ.* 2.

Porro, quidam arbitratur in omnibus citra primum eſſe. & eſſentiam realiter eſſe diſtinctam. puta, eſſe hominis, eſſe id, quod eſt homo. Probatur hoc modo: ſi homo, & eſſe hominis, ſunt idem. Ergo ſicut homo non recipitur in alio; ita etiam nec eſſe hominis; quia tunc eſſe hominis eſſet illimitatum; quia limitatum contrahitur & recipitur ab aliquo, ſicut accidẽs in ſubiecto, vel forma in materia, vel ſicut animal contrahitur ad hominem per rationale. Sed eſſe per ſe non recipitur in aliquo, cum ſit idem cum eſſentia, quæ non recipitur in aliquo; eſt enim Ens abſolutum, non habens differentias contrahentes. Manet ergo illimitatum: & per conſequens infinitum, atque ita erunt plura eſſe infinita, ſcilicet eſſe primæ cauſæ, & eſſe rei creatæ, quod eſt manifeſte falſum, vt dicitur 12. *Metaph.* Item, eſſe habet cauſam productiuam, quia eſt effectus agentis, quod largitur eſſe ſuo productuo. Eſſentia autem non habet cauſam productiuam: igitur non ſunt idem realiter. Prob. Quia de roſa poteſt haberi ſcientia, etiamſi roſa non exiſtat in actu; ſcientia enim, vt dicitur 1. poſteriorum, eſt de incorruptibilibus & neceſſarijs, roſa vero, vt exiſtit corruptibilis eſt contingens. igitur in rebus creatis, non eſt idem eſſe eſſentiæ & eſſe exiſtentiæ. Item, prob. auctor. 2. poſter. vbi docetur Quod, quod quid eſt hominis, & eſſe hominis, non ſunt idẽ. Auicenna quoq; aperte docet. In omnibus excepta prima cauſa, eſſe accidere, eſſentiam vero nulli accidere. Item eſſe rei creatæ, effectiue eſt ab agente: formaliter vero, à forma. Prob. Quia habet cauſam productiuam; ergo eſt effectiue à cauſa agente, vel producente, vel forma. Non à forma, quia omnis cauſa efficiens, eſt prior ſuo effectu 12. *Metaph. Textu* 16. Sed forma non eſt prior ſuo effectu: ergo & efficiens non coincidunt in idem numero 7. phyſ. Ergo non dat eſſe effectiue, ſed formale; quia proprium eſt formæ, dare eſſe formale.

Secunda opinio. *1. Ratio.* *3. met. 10.* *2. Ratio.* *3. Ratio.* *4. Ratio.*

Quidam opinatur, eſſe actualis exiſtentiæ, & eſſentiam rei, eſſe idem realiter, licet diſtinguantur ex natura rei, ſicut modus intrinſecus, & quidditas cuius eſt. albedo enim non diſtinguitur à ſuo modo intrinſeco, gradus ſcilicet, vel tria, vel ſex, vel nouem. Arguit ergo ſic: Quandocunque ſunt aliqua duo eſſentialiter ordinata, vel realiter diſtincta, prius poteſt ſine contradictione fieri, abſque poſteriori: ſed eſſentia non poteſt fieri ſine exiſtentia. quia eſſentia particularis quæ ſola fit, neceſſario exiſtit: igitur eſſe, & eſſentia nõ diſtinguuntur realiter. Item, Quæcunque diſtinguũtur, realiter ſe habent, ſicut res & res: ſed eſſentia & exiſtẽtia non ſe habet hoc modo. Prob. Quia res proprie loquendo conuertitur cum ente in actu, actualitate exiſtentiæ. igitur eſſentia & exiſtentia non diſtinguuntur realiter. Item, nulla res componit, cum ſua realitate, quia ridiculum eſt

Tertia opinio. *Rationes contra ſecundam opinionem.* 1. 2. 3.

dicere

De eſſe & eſſentia. dicere quod aliquid componat cum ſua realitate, id eſt,
quod diſtinguatur realiter à ſua realitate: ergo nulla quid-
ditas differt realiter à ſua exiſtentia. Patet conſeq. quia exi-
ſtentia eſt ipſa realitas rei. nihil enim aliud eſt dicere rem eſ-
4. ſe realiter quam exiſtere. & è conuerſo. Item, eſſentia, & ex-
iſtentia habent idem contradictorium, quia nihil priuat
eſſe quin priuet eſſentiam, nec eſt aliud priuans eſſe, & pri-
5. uans eſſentiam: igitur non diſtinguuntur realiter. Item, ſi
eſſe exiſtentiæ, realiter diſtingueretur à quidditate, ſiue ab
eſſe eſſentiæ, tunc non eſſet ſubſtantia neque accidens. Quod
non ſit accidens: patet: quia eſſe non dicit accidens. quod
vero non ſit ſubſtantia: probatur quia non eſt materia ne-
6. que forma, neque compoſitum, vt quidam volunt. Item,
de quibuſcunque prædicantur & verificantur prædicata
contradictoria, non diſtinguuntur realiter, ſed potius ex
natura rei. ſed de eſſe & eſſentia verificantur prædicata cõ-
tradictoria; nam hæc duo ſunt vera: Eſſentia poteſt eſſe in
potentia obiectiua, eſſe non poteſt eſſe in potentia obiecti-
ua: Diſtinguuntur ergo ex natura rei. & per conſequens,
7. non realiter. Item, ſi ex exiſtentia, & eſſentia, ſit per ſe v-
num datetur proceſſus in infinitum in eſſentijs. Nam ſicut
ex materia & forma, reſultat per ſe vnum, quia illa eſt po-
tentia, hæc vero eſt actus; ita ex exiſtentia & eſſentia, fieret
per ſe vnum. Conſeq. eſt falſum, quia non datur huiuſmodi
proceſſus in infinitum in eſſentijs. Conſeq. prob. Si ex eſſe &
eſſentia fieret vnum tertium per ſe, ſicut ex materia & for-
ma, cum illud tertium iterum diſtinguatur, à ſua exiſten-
tia: componet ergo cum ea, atque ita ex eis fieret aliquid
per ſe vnum. Et eodem modo de illo poſſet dici, & ſic in in-
finitum, quod eſt falſum.

CAP. X.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. neg. maior, quoniam non eſt vniuerſaliter ve-
ra. Nam materia & forma diſtinguuntur realiter,
& tamen materia non poteſt ſeparari à forma,
2. quantum ad eſſe formale, quod recipit à forma. Ad
2. non eſt neceſſe, vt diſtinctio realis pro vtraque parte ſit, id
eſt, quod eſſentia & exiſtentia, habeant veram exiſtentiam,
3. cum eſſentia abſtrahat ab exiſtentia. Ad 3. duplex eſt reali-
Realitas eſſentiæ & exiſtentiæ. tas: Realitas eſſentiæ & exiſtentiæ: nulla autem res com-
ponit cum realitate ſuæ eſſentiæ: eſſentia enim hominis
abſolute in reali prædicamento ſubſtantiæ reponitur, id-
eoque non componit cum homine, cum ſit eſſentia homi-
nis: illa ſiquidem di[illegible]ntur componere, quæ diſtinguun-
tur realiter, vt materia & forma componunt vnum ter-
tium. Poſita autem huiuſmodi eſſentia in rerum natura, ſit
realis realitate exiſtentiæ. Et ſic res componit cum realitate
4. exiſtentiæ, & non cum realitate eſſentiæ. Ad 4. negatur,
quod eſſe & eſſentia habeant idem contradictorium. Tot
enim modis dicitur vnum oppoſitorum, quot modis dici-
tur & reliquum. teſte Ariſtot. *in Topicis.* Quare ſicut dicitur
ens eſſentiæ & exiſtentiæ; ita quoque dicitur non ens eſſen-
tiæ, & non ens exiſtentiæ! Aliud ergo oppoſitum eſt eſſen-
tiæ, aliud vero oppoſitum exiſtentiæ. ergo non habent i-
5. dem contradictorium. Ad 5. exiſtentia ſubſtantiæ, non eſt
materia, neque forma, neque compoſitum. ſed omnium i-
ſtorum actualitas. & ſic reductiue in genere ſubſtantiæ, eſt
6. enim vltima actualitas rei. Ad 6. vt de eodem prædicato
contradictoria verificentur, ſufficit rationis diſtinctio,
ſumpta ex parte rei, & non ſolum ex parte intellectus ratio-
nantis. Vnde de puncto ſignato in medio lineæ, verum eſt
dicere: Punctus eſt principium & non eſt principium, ſcili-
cet partis præcedentis Et tunc idem punctus vt principium
diſtinguitur ſolum ratione à ſeipſo, prout non eſt princi-
7. pium. Ad ſeptimum ex eſſe & eſſentia non ſit per ſe vnum,
eo quod non ſe habent, vt pura potentia & actus. Cum e-
nim quidditas, & exiſtentia, non ſint eiuſmodi vt potentia
& actus: non ſequitur ex his duobus fieri vnum tertium,
ſicut ex materia & forma.

CAP. XI.

Soluuntur rationes tertiæ opinionis.

1. AD 1. Neg. ſimilitudo. Homo enim recipitur in alio,
quaſi in ſubiecto, quia prima ſubſtantia non eſt in
alio, ſicut in ſubiecto: eſſe autem bene recipitur in
eſſentia, vnde eſſentia & eſſe, poſſunt conſiderari
duobus modis: vno quidem modo, quatenus eſſentia non
eſt in eſſe, & ſic eſſe dicitur prius eſſentia, & prius fuiſſe De eſſ. &
creatum: Alio autem modo, in quantum eſſe recipitur in eſſentia.
eſſentia quia non ſubſiſtit ſine eſſentia. Non ergo valet di-
cere: Homo non recipitur in alio: ergo eſſe ſimiliter non
recipitur in alio. Ad 2. tam eſſe hominis quam eſſentia ho- 2.
minis ſunt in aliquo effectiue, quia ſimiliter generantur &
corrumpuntur. igitur non diſtinguuntur realiter. *Contra:*
eſſentia abſtrahit ab omni motu, & ab omni mutatione, &
per conſequens ab efficiente: ergo non eſt ab aliquo effecti-
ue. *Solutur:* Eſſentia poteſt conſiderari duobus modis, vno
modo præciſe, ſecundum ſuam rationem formalem ſcili-
cet, eſſentia vt eſſentia; & ſic abſtrahit ab omnibus illis quæ
ſunt extra rationem ſuam formalem, atque ita abſtrahit ab
exiſtentia: Alio modo conſideratur eſſentia in ordine, ad
exiſtentiam, quia ſecundum rei veritatem, nunquam eſſen-
tia eſt ſine exiſtentia. & ſic eſſentia non abſtrahit ab effici-
ente neque à motu, aut mutatione: ita, quod licet eſſentia
quidditatiue & formaliter non includat efficientem cau-
ſam, motum & mutationem, ſunt tamen ſibi compoſſibi-
lia: atque ita omnis eſſentia creata eſt effectibilis: quia
quæcunque res creata producitur ſecundum eſſe exiſtentiæ,
producitur etiam ſecundum eſſe eſſentiæ. *Contra:* Eſſentiæ
rerum dicuntur æternæ & immutabiles, ſecundum Ariſt.
ergo non ſunt effectibiles. & per conſequens non depen-
dent ab efficiente. *Solutio:* Eſſentia poteſt dici æterna, ne-
gatiue, & poſitiue. Negatiue concedo, Poſitiue nego. Eſt
autem negatiue æterna, quia non eſt ex tempore, neque in-
cludit coexiſtentiam, ad quamlibet partem temporis Non
tamen eſt æterna poſitiue, quia æternitas poſitiue, eſt con-
ditio exiſtentis, & illius quod habet coexiſtentiam, ad quã-
libet differentiam temporis formaliter, & ſic omnis eſſen-
tia eſſet increata. Similis ratio eſt de incommutabilitate
eſſentiæ. Eſſentia enim negatiue eſt incommutabilis. quia
non eſt poſſibile aliter ſe habere in ſua ratione formali &
quidditatiua. Non tamen eſt incommutab[illegible]s poſitiue,
quia de ſe non habet exiſtentiam indefectibilem, eo, quod
talis natura ſiue eſſentia indefectibilis ſoli Deo competit.
Ad 3. illa auctoritas indicat inter eſſe & eſſentiam fundari
deſtructionem ſeu non identitatem ex natura rei. Ex quo
tamen non ſequitur realis diſtinctio, inter eſſentiam & eſſe.
Ad auct. Auicennæ: accidens poteſt accipi tribus modis: v-
no modo pro eo, quod accidentaliter perficit rem in ſuo eſ-
ſe completo, ſicut albedo eſt accidens hominis, & ſic nulla
exiſtentia in aliquo eſt eius accidens: alio modo pro eo,
quod eſt extraneum à conceptu formali, & quidditatiuo a-
licuius rei, & ſic differentia dicitur accidere generi, & infe-
rius accidere ſuo ſuperiori. hoc autem modo exiſtentia in
quolibet creato eſt accidens quia non includitur in eius
conceptu quidditatiuo: tertio modo dicitur accidẽs quod-
libet mutabile, cuius eſſe eſt contingens & ſic in quolibet
creato eſt accidens, quia tale eſſe eſt mutabile. Loquendo
ergo de accidente, primo modo nulla exiſtẽtia eſt accidens:
bene autem ſecundo & tertio modo, & ſic intelligitur di-
ctum Auicennæ. Ad 4. Eſſe rei effectiue eſt ab agente. ſimi- 4.
liter & eſſentia rei, in quantum habet ordinem ad exiſten-
tiam: neque res dicitur componi ex exiſtentia & eſſentia,
tanquam ex duabus rebus exiſtentibus, quaſi vna haberet
ſuam realitatem, altera vero alteram, cum exiſtentia & eſ-
ſentia ſecundum eſſe reale nunquam ſeparentur; bene ta-
men ſecundum modum intelligendi. Atque ita hæ duæ opi- Conciliatio.
niones conciliari poſſunt, hoc modo. Si eſſentia conſidere-
tur præciſe, ſecundum eſſe formale & quidditatiuum, ſic
abſtrahit ab omni exiſtentia: & hoc modo eſſentia & exi-
ſtentia diſtinguuntur realiter. Si vero conſideretur ſecun-
dum ordinem, quem habet ad exiſtentiam, quoniam ſimul
generantur & corrumpuntur, ſic non diſtinguuntur reali-
ter.

MERCVRIVS.

Horum vnio vita eſt.

Commentum XII.

DE æqualitate diuini Pymandri, quam habet
cum ſuo verbo lucido, deque potentia, ma-
gnitudine, ſimplicitate, immutabilitate, eſſen-
tia & eſſe paulo ante balbutiendo locuti fu-
mus; vt illa arcana, abditaque ſapientiſſi-
mi Mercurij verba, nempe, *hac autem non diſtant, ab inuicem,*
tunclea

De ſubſi-ſtentia Dei ſiue perſona.

enuclearemus. Nunc autem, textum proſequentes, Pymandri propriam ſubſiſtentiam, relationē, proprietatem, quibus à ſuo verbo ſeiungitur, atque diſcernitur, eloqui nos oportet: ſic enim ipſius verba proteſtantur: *Horum* inquit, *vnio vita eſt.* Si vnum tantum in diuinis eſſet ſuppoſitum, ſiue vna perſona; proculdubio non dixiſſet Mercurius prudentiſſimus: *Horum autem &c.* ſi autem diuerſa eſſet vtriſq; ſubſtantia ſiue eſſentia, nec puto vnquam eum fuiſſe dicturum: *Horum vnio vita eſt.* vbi vnam, eandemque vitam vtriſque conceſſit. Igitur, Pymander eiuſque verbum, vnam vitam, atque eſſentiam habent: perſonarum vero proprietatibus diſtinguuntur, de quibus loquendum nobis eſt. initium aſſumentes ab hoc nomine, perſona, de quo non paruam apud Græcos Latinoſque controuerſiam extitiſſe, D. Hieronymus refert: *Tota,* inquit, *ſecularium literarum ſchola nihil aliud hypoſtaſim, quam vſian vocat, ſiue nouit; quæ vox à ſubſiſtendo dicitur.* Baſilius magnus, rem indiuiduam ſubſiſtentem ſignificare, aſſerit. Fatendum eſt ergo, quod tempore Hieronymi, naturam ſignificabat: & ideo non audet dicere in trinitate tres eſſe Hypothaſes. Diuus autem Auguſt. *loquendi,* inquit, *neceſſitate à Græcis & Latinis hæc vocabula parta ſunt aduerſus errores, inſidiasq; Hæreticorum: cum enim conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum ſenſus, quod in ſecretariis mentis de Deo tenet, ſiue per piam fidem, ſiue per qualemcunque intelligentiam, timuit dicere tres eſſentias, ne intelligeretur in illa ſumma æqualitate vlla diuerſitas. Rurſus, non poterat dicere, non eſſe tria quædam: quod quia dixit Sabellius in hæreſim lapſus eſt. Quæſiuit ergo quid tria diceret, & dixit tres perſonas, ſiue tres ſubſtantias ſecundum Græcos.* Et cap. 6. *Sic enim illi dicunt tres ſubſtantias, vnam eſſentiam, id eſt, tres hypothaſes, vnam vſiam, quemadmodum nos dicimus tres perſonas, vnam eſſentiam, ſiue ſubſtantiam. quanquam & illi, ſi vellent, ſicut dicunt tres ſubſtantias, tres hypothaſes, poſſent dicere tres perſonas, tria proſopa. illud autem maluerunt dicere. quia fortaſſe ſecundum linguæ ſuæ conſuetudinem, aptius dicitur.* Itaque perſona, quam Græci ſubſtātiam, ſiue hypothaſim appellant, diuina ſuppoſita, nempe patrem, filium, & ſpiritum ſanctum ſignificat. Quoniam autem in trinitate ſunt tria ſuppoſita, tres quoque perſonas eſſe, dubium non eſt. Sed *dices*: nulla inter græca, ac latina idiomata in hoc nomine, videtur eſſe conſonantia: quid ergo cauſæ latinos mouit, vt hoc veterentur vocabulo, cum Græci æquiualenti, vtpote proſopo, non vtantur? Præterea latina vox perſona, fictam, ſeu perſonatam faciem oſtendit, quæ profecto prophani potius, quam diuini aliquid ſonare videtur. Recte ergo Deo tribui non poteſt. Poſtremo quam ob cauſam, Græci, loco perſonæ hypoſtaſi vtuntur, id eſt, ſubſtantia, dum aſſerunt in Chriſto duas eſſe vſias, vnam autem hypoſtaſim: in trinitate vero tres hypoſthaſes, hoc eſt, tres ſubſtantias; cum latini penitus negent in diuinis ſubſtantiarum pluralitatem? Reſp. hæc quidem ſcilicet ſubſtantiam & ſubſiſtentiam, apud Latinos bifariam dici: & nunc plane eſſentiam, quæ eſt ens per ſe: interdum vero aliquod ſubſtans in natura, aliqua proprietate diſtinctum, ſignificare. Cæterum, ſubſtantia, & ſubſiſtentia, ſecundum priorem modum dicendi, perinde ac vſioſim; ſecundo vero modo, hypoſthaſim ſignificant. At, latini, nominis ſubſtantiæ æquiuocationem euitare cupientes, tres ſubſtantias in Trinitate eſſe negauerunt: quam ob rem, tres perſonas maluerunt, quam tres ſubſtantias, ſiue ſubſiſtentias, appellare. Porro, quatuor nominibus, quibus in hoc ſacro, abditoque myſterio Græci vſi ſunt, quatuor reſpondent latinorum vocabula: Græca autem nomina ſunt hæc, vſia, vſioſis, hypoſtaſis, & proſopon. Latina vero, eſſentia, ſubſtantia, ſubſiſtentia, & perſona. Eſſentia autem ſeu vſia, in quouis prædicamento nomen eſt generale: ſicuti eſſe, conuenit omni eſſe: Deo tamen propriiſſime attribuitur. Subſiſtentia autem, ſiue vſioſis, à ſubſiſtere appellata eſt. Vnde apud Grammaticos ſubſiſtere, eſt per ſe exiſtere. ſignificat ergo rem, quæ vt ſubſiſtat, non opus habet alterius auxilio. Subſtantia, græce hypoſtaſis, à ſubſtare nominatur, tanquam baſis alicuius, ac fundamentum. Ex his autem, quid ſit reſp. præpoſitis obiectionibus, facile patet. Plerumque certe tam nomen proprium, quam commune, ab aliqua accidentali proprietate inſtitutum, non quidem accidentalem, ſed ſubſtantialem proprietatem ſignificat. Proinde, quamuis perſonæ nomen, à perſonare deriuatum, ficticiæ cuiuſdam faciei ſimulachrum prætendat, vt in comœdiis agitur; hic tamen, naturæ intellectualis perfectam, atque indiuiduam ſignificat ſubſtantiam. Itaque perſona accipitur pro re intellectuali, quæ eſt diſtincta, & incommunicabilis. Deus autem, etſi Deitatem, quæ eſt forma non multiplicabilis in plures, ſignificet; eſt tamen concretum nomen, quod verificabile eſt de ſingulis in eadem ſubſiſtentibus perſonis. Nomen autem perſonæ, ſecundum vniuocationis communitatem, tribus commune eſt perſonis. Vniuocationis vero communitas, eſt rationis nominis inſtitutio, ad eam rem, de qua dicitur, ſignificandam, vt indiuiduam, atque incommunicabilem: atque ita ſecundum illud nomen perſona, rationis rei deſignatæ communitatem non tollit: modus ſiquidem incommunicabiliter exiſtendi, pluribus poteſt eſſe communis. Itaque perſona de pluribus prædicatur vniuoce, nempe ſecundum eandem ſubſtantiæ rationem. ratio autem communis, ſecundum quam ipſum nomen perſona prædicatur, non eſt eſſentiæ diuinæ; alioqui diuinam ſignificaret eſſentiam, nec poſſet de tribus pluraliter prædicari. Sicut enim, omnibus indiuiduis, indiuidui ratio vniuoce competit; ita, abſque dubio, ratio perſonæ multis conuenit perſonis. vnde quando hanc nomino perſonam, illam indiuiduam, atque incommunicabilem eſſe pronuncio: ſimiliter cum dico, tres eſſe perſonas, indiuiſionem oſtendo, atque incommunicabilitatem eſſe in ſingulis earum. Sed de ethymologia iſtius nominis, ſatis. Sunt igitur in diuinis diſtinctæ perſonæ, quæ ab inuicem non natura, ſed perſonalibus proprietatibus diſtinguuntur. Non immerito ergo ait Mercurius. *Horum autem,* ſcilicet Pymandri, & verbi lucidi *vnio vita eſt.* Plotinus verbi lucidi emanationem, atque generationem pulcherrime deſcribit. *Quod ab vno illo gignitur,* inquit, *ipſo non agitato, gigni neceſſe eſt: alioqui ſi moto illo aliquid generaretur;* certe id, quod gignitur, non ſecundum, ſed tertium erit ab illo poſt motum. Quamobrem neceſſarium eſt, cum illud ſit penitus immobile, ſi quid ſecundum poſt ipſum naſcitur, id profecto illo neque annuente, neque voluntate decernente, neque vllo pacto commoto ſubſiſtere. Quonam igitur pacto, quidue nobis eſt circa illud ſtabile cogitandum? lumen vndique circumfuſum, ex ipſo dependens, ex ipſo inquam penitus quieſcente, ceu fulgorem circa Solem, quaſi circumcurrentem, ex ipſo ſemper manente progenitum. Nam ignis ex ſe foras emittit calorem, nix quoque frigus non intrinſecus tantum cohibet; ſed & aliis exhibet, præcipue vero res odore flagrantes, ex ſeipſis odoris ſuauitatem emittunt. Quæcunque igitur perfecta iam ſunt, aliquid generant: quod autem ſemper eſt perfectum, nunquid nihil prodit ab eo? Semper ergo gignit ſempiternum. Alludit Plotinus ad illud Iſa. *Nunquid ego, qui alios generationem tribuo, ipſe ſterilis ero?* Et ad illud Sapient. 7. Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula, Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. Et ad Hebr. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ipſius: Lux ſiquidem æterna eſt Deus pater, quæ ſine ſplendore, id eſt filio, nunquam fuit. Igitur germen mentis diuinæ coæternum eſt ſuo Pymandro. Vnde Prouerb. 8. *Ante omnes colles generat me. Noli credere,* inquit Ambroſ. *lib. 5. de fide, quod fuerit vel momentum aliquod quo fuerit, vel ſine ſapientia Deus, aut ſine ſplendore lux.* Auguſt quoque: *Arium dixiſſe fertur: Si filius eſt, natus eſt. ſi natus eſt, erat tempus, quando non erat filius, non intelligens etiam natum eſſe de Deo, ſempiternum eſſe, vt ſit coæternum patri, ſicut ſplendor* (qui gignitur ab igne, atque diffunditur) *coæuus eſt illi & eſſet æternus, ſi ignis eſſet æternus.* Porro Plotinus in tres perſonas diuinas multiplicat trinitatem, vel in bonum, mentem, & animam. *Hac de cauſa,* inquit apud Platonem, *omnia circa omnium regem triplici ordine diſponuntur, præcipue vero per prima, ſecunda deinde circa ſecundum, tertia denique circa tertium.* Tum vero dicit eſſe & cauſæ patrem: cauſam quidem intellectum appellans, nam mundi artifex apud Platonem eſt intellectus quem Dauid vocat ſapientiam. *Omnia in ſapientia feciſti Domine.* Et Paulus, *Per quem fecit, & ſecula.* hunc autem intellectum, animā in illa paterna procreare dixit, ſæpe etiā appellat ideā. Quapropter apud Platonem cognoſcere licet, ex ipſo quidem bonū, mentem atque ideam, ex mente vero animā. Parmenides quoque prior eiuſmodi opinionē attigit, vbi in idem ens, intellectumq; reduxit, dicens intelligere, atq; eſſe idem prorſus exiſtere. Plato exactius hæc diſtinguit: primū ipſum vnū, quod eſt præcipuè vnū, ſolumq; vnū. Item, ſecundum vnū, multa nominat: tertium deniq; vnum, atque multa, hic itaq; tres dictas confirmat ſubſtantias, ſiue hypoſtaſes. In diuinis ergo, nedum ex ſacris, ſed etiam ex ſecularibus profecto ſcriptoribus, diſtinctionem eſſe cognouimus perſonarum. Suffragantur his Numænius apud Euſebium, & Porphyrius apud Cyrillum, cum ait, diuinitatem tantum ad tres proceſſiſſe. Plato autem. *Teſtamini Deum rerum omnium ducem præſentium & futurorum, ac ducis, & cauſæ patrem dominum. quem, ſi vere philoſophemur, cognoſcemus aperte omnes, quatenus felicis hominis natura attingere poteſt.* Solem inuiſibilem Dei verbum vocat, & filium Dei patris ſimillimum. Vnde ait *quem pater generauit ſibi proportione conuenientem.* Noſter quoque Mercurius ait: *Dominus factor Deorum, ſecundum fecit, ſiue genuit Deum.* hunc ergo genuit

Perſona quid ſit.

Hieron. in ep. ad Damaſum.

Baſilius epiſt. ad fr.

Aug. lib. 7. Trin. c. 4.

Sabellij error.

Tres hypoſtaſes.

Obiectiones.

1. 2. 3.

Solutio.

Subſtantia

Perſona in diuinis quid ſignificet.

De ſubſiſtentia Dei ſiue perſona.

Perſona de pluribus prædicatur vniuoce.

Plotinus deſcribit verbi generationem. Enn. 5. lib. 1. c. 6.

Eſa. vlt.

Sap. 7.

Hebr. 1.

Prou. 8. Ambroſ.

Auguſt. 6. Trin.

Diſtinctio trium perſonarum.

Plotin. c. 8.

Plato. Pſal. 10 Hebr. 1.

Parmenides.

Numæn. Porph. lib. cont. Iulia. Plato. epiſt. 6. & 6. de rep.

In lib. de verb. perſ.

Perſona in diuinis quid. Hermes. Orpheus. Iouem, Zina, id eſt viuere.

genuit primum, & vnum: bonus autem ei viſus eſt, & pleniſsimus omnium bonorum. lætatus eſt, & valde dilexit eum, tanquam vnigenitum ſuum. hic filius benedicti Dei eſt, qui non poteſt humano ore narrari. Primogenitus eſt Iupiter, & nouiſsimus. Vnde Græci Iouem, Zina iuſto vocabulo nuncupāt; quia am viuere dicimus: vitam autem omnibus ille tribuit, in quo omnia, quæ facta ſunt, viuebant, antequam, & poſtquam facta ſunt. Eſt autem vita hæc verbum Dei, ex ſolo patre genitum. vnde Mercurius de ſolo Deo, *Dominus omnium, dominante mortalibus.* In ſacris legimus: *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum.* Et Pſ. 110. *Ex vtero* id eſt, ex arcano ſubſtantiæ meæ *genui te.* Refert diuus Aug beatum Simplicianum, ex ſententia cuiuſdam Platonici retuliſſe, euangelium Ioannis aureis literis inſcribendum, & ſupra omnium templorum ianuis imponendum. Refert etiam ſelegiſſe in libro cuiuſdam Platonici totum Euangelium Ioannis, præter illud, & verbum caro factum eſt. Iamblicus ait: *primus Deus & vnus, vnius primi Dei eſt pater, quem gignit in ſolitaria ſui permanens vnitate: eſt autem exemplar filij, qui a ſemmatur ſuimet filius, ſui pater, atq; vnus pater. Deus vere bonus: ille enim fons eſt idearum, à quo vere vno Deus per ſe ſufficiens ſeipſum explicauit in lucem: propterea ſufficiens per ſe nominatur, ſuiq; pater; eſt enim hic principium. Deus Deorum. vnum ex vno, ſuper eſſentiam omnem, principiumq; eſſentiæ.* Ecce quam clara teſtimonia à philoſophis prolata ſunt, de diuinarum diſtinctione relationeque perſonarum.

10. de ciuit. & 13. 7. confeſſ. c. 9. Euangeliſt. Ioannis inuenit August. apud quendam Platonicū. Iamblicus. de myſt. Ægypt. c. 33.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

Quid ſit perſona.

Perſona quid.

BOetius de duabus naturis, & vna perſona Chriſti, ita perſonam deſcribit: *Perſona eſt naturæ rationalis indiuidua ſubſtantia.* Alius quidam ſic: *Perſona eſt naturæ intellectualis exiſtentia incommunicabilis.* Sane, rationalitas ei ſolummodo rei competit, ad quam ratiocinari ſpectat. quam profecto actionem, homini propriſsime dicimus conuenire. Quare, prima diffinitio non ita appoſite, diuinis perſonis accommodari poſſet. Subſtantia præterea proprie Deo non conuenit, quippe, qui nullis ſubſtat accidentibus: denique in natura diuina proprio vocabulo indiuiduum nullum eſt; ibi certe non eſt natura diuiſibilis, aut partibilis: aptior ergo, atque efficacior ſecunda eſſe videtur perſonæ diffinitio. Cæterum, duobus modis aliquid incommunicabile vocamus: & vno quidem modo, vt quod; quando nimirum vniuerſale, ſingulari, & ſuperius, inferiori, vt ei, quod re ipſum eſt, communicatur. hoc profecto modo, cuilibet in diuinis ſuppoſito, diuina certe natura, quoniam idem eſt realiter cum vno quoque ſuppoſito, nequaquam communicabilis eſt: alio vero modo, vt quo alicui communicabile appellamus; atque ita forma communicatur materiæ, & pars toti. Perſona autem, his duplicem contrariam, oppoſitamque incommunicabilitatem habet neque enim eſt communicabilis vt quod, neq; vt quo; proinde nec vniuerſale nuncupatur: nec forma eſt, quæ alicui inhærere poteſt ſuppoſito; vt anima ſeparata, & natura humana in Chriſto. hanc autem duplicem communicabilitatis negationem, perſonæ indicat ſignificatum formale, quæ plane priuatio dicenda non eſt; ſed in ſubiecto non apto negatio, præſertim in diuinis. deinde poſitiuum illud, vtpote patrem, filium, & ſpiritum ſanctum, quod immediate duplex conſequitur negatio, connotat, poſtremo eſſentiam diuinam. Dicunt tamen nonnulli poſitiuum illud connotatum, proprietatem in diuinis eſſe relatiuam, & non abſolutam ſicut in creaturis. *Dicet,* ſi perſona duplicem in diuinis connotat negationem, quonam modo tribus erit communis perſonis, abſque aliqua affirmatione communi, ob cuius gratiam talis inſit negatio? ſiquidem negatio, niſi aliquam affirmationem conſequatur, eis reuera conuenire nequit: deitas autem, quoniam in tribus non numeratur; non eſt iſta affirmatio: aliquod ergo poſitiuum commune ab eis abſtractum prius, quam ſit negatio talis, detur neceſſe eſt. neque enim huiuſmodi negationem hoc nomen perſona præciſe, ac ſolummodo ſonat: imo, rem omnino ad dignitatem, perfectionemque pertinentem: negatio autem, vllam dignitatem, aut perfectionem ponit. Rationis præterea relationem innuere videtur, quod ex ſuo oppoſito facile apparet. nam communicabile in eſſentia diuina, relationem rationis indicat tantum: eſt enim eſſentia filio communicabilis, ad quem

Duplex deffinitio. Incommunicabile duplex quo & quod. Perſona duobus modis incommunicabilis. Obiectio.

nihilominus realiter non refertur. Ad 1. ita reſp. ab vltimis diſtinctiuis perſonarum; atque conſtitutiuis, quæ idem realiter includunt nihil, aliquod commune, in quid de eis dictum, abſtrahi non poteſt; alioqui iuſta eſſet inquiſitio, ob quam cauſam ſcilicet diſtinguuntur. Quamobrem omne commune abſtractum ab eis: aut eſt conceptus omnino negatiuus aut vnius ſaltem rationis. non eſt quidditatiuus conceptus: certum eſt autem, ab illis vltimis aliquam abſtrahi poſſe negationem, etiam vnius rationis. etenim negatio, propterea vnius cenſetur eſſe rationis; quia vnius rationis affirmationi repugnat. Igitur quibuſcunque affirmatio vnius rationis repugnat; abſque dubio, vnius rationis negatio congruit: atque ita, tribus perſonis; illarumque diſtinctiuis vltimis, communis aliqua negatio competere poteſt. Sed quænam eſt illa? ſi incōmunicabilitatē eſſe dixeris, ita, vt perſonalitas perinde ſit, ac incōmunicabilitas, natura in intellectuali ſubſiſtentis; profecto, conceptum proprie poſitiuum, perſona non diceret. ſed tunc, quo modo negatio poteſt eſſe communis, ſine poſitiuo, cui ineſt? Dico, quantumcunque diuerſis, nihilque communia habentibus; negatio nihilominus poteſt eſſe communis. Quamuis enim illa, quibus probatur eſſe communis negatio, aliquod habeant poſitiuum commune; per illud tamen, negationem illis ineſſe, non oportet. Sane, non rationalitas, Leonis, & equi, vltimæ conuenit differentiæ, idque non per aliquod in illis commune, quibus conuenit iſta negatio. nam, vel nihil commune eſt vltimis differentijs, aut ſi entitas fueris; non ob eam tamen talis negatio competit. Maior ergo eſt falſa: non homo enim, & enti, & non enti commune eſt, quibus affirmatiuum, ſiue poſitiuum commune eſt nihil. ergo &c. Ad illud; Negatio, dignitatem non dicit. dico, quod duplex eſt negatio: in genere vna, extra genus, altera: quæ diſtant ad inuicem extra genus vero negatio, quia de ente, & non ente, æqualiter dicitur; nihil abſolute requirit. negatio autem in genere, & ſi ſubiectum de quo dicatur exigit, non tamen aptitudinem ad formam; vt talpa dicitur cœca ſecundum genus, non ſecundum formam. Porro, talis negatio, negat identitatem, quæ plane incommunicabilitas nominatur. ſiquidem, perſona duplicem oſtendit incommunicabilitatem in natura intellectuali, aptitudinem vero nullam. huiuſmodi autem negatio, non quidem ratione ſignificati; ſed connotati potius, & ſubiecti, dignitatem ſonat. vnde dicimus, perſonas gigni in diuinis, atque adorari, quemadmodum cœcum ambulare: non quod cœcitas, ratio ſit ambulandi, ſed id magis, in quo cœcitas innititur. Patet ergo negationem huiuſmodi, ad dignitatē ſpectare. Ad illud de communicabili, & incōmunicabili, dico, vnum oppoſitum poſſe ad rationis relationem pertinere: alterum vero, ad realem: in cauſa autem eſt, quia licet aliquid, rei non competat, niſi ex opere intellectus negotiantis; poteſt tamen rei ex ſe repugnare, atque obſiſtere. Quare, & ſi communicabilitas in eſſentia, rationis relationem tantummodo dicat; perſonæ tamen, ex ſe, vel ex aliquo, quod eſt in ſe, repugnat: ob quam cauſam incommunicabilitas ſibi competit. itaque ex his patere arbitror, quæ in hac materia dicenda ſunt, nempe, à perſonis diuinis, atque illarum formalibus conſtitutiuis, conceptum negatiuum, negationis in genere abſtrahi poſſe. qui ſit communia poſitiuum, poſsibile abſtrahi ab eis. Res, inquit. Auguſtin. quibus fruendum eſt, ſunt pater, filius, ſpiritus ſanctus. res autem dicit aliquod poſitiuum vnde tres perſonæ dicunt tria ſuppoſita incommunicabiliter exiſtentia, vbi & primo, conceptus exprimitur poſitiuus. ſecundo vero, negatiuus. Itaque perſona, eſt naturæ intellectualis exiſtentia incommunicabilis. intellectualis, inquam, vt à ſuppoſito, perſona eſſet diſcreta, atque diſtincta ſuppoſitum enim, & intellectuali, & non intellectuali attribuitur naturæ: perſona vero, intellectuali tantum. Quæ ergo per ſe non ſubſiſtunt, vt accidentia; huius honore nominis priuantur, ſiue carent: incommunicabilis, loco differentiæ ponitur. quocirca ſaxa, bruta omnia, ac quæque materia ab perſonam non habere dicuntur. Sed non deſunt argumenta, quibus aliquis poſſet prædictam perſonæ deffinitionem oppugnare.

Perſona in diuinis quid. Soluitur. Perſonalitas. 2. Duplex negatio in genere, & extra genus. ſ. mot ei de priuatione. 3. Conceptus negatiuus. Aug. de doctrina Chriſt. Conceptus poſitiuus.

Perſona in diuinis quid.

CAP. II.

Quod perſona non ſit bene diffinita, nec diuinis ſit attribuenda Hypoſtaſibus.

1. NVllum ſingulare diffinitur : ſed perſona, quoddam
profecto ſingulare ſignificat, nempe, rem per ſe-
ipſam ſubſiſtentem, atq; incommunicabilem : er-
go &c. Anteced. manifeſtum eſt, quia nimirum
diffinitio eſt vniuerſalium : quippe, quæ ex genere. & diffe-
2. rentia componitur. Secundo ſubſtantia, quæ in perſonæ
diffinitione ponitur, aut prima dicenda eſt. aut ſecunda.
ſed neutra illarum dici poteſt : ergo &c. Prima enim ſub-
ſtantia, cum ſit indiuiduum, illius ſane particulæ additione
opus non habet, eſt indiuidua ſubſtantia &c. Secunda vero,
multis probatur eſſe communis. quare ſubſtantiæ diffini-
3. tio incongrue, ineptéq; à Boetio tradita eſt. Adhuc, nomen
intentionis, in rei diffinitione ponendum non eſt. proinde.
ſi quiſpiam hominem ſic diffiniret : Homo eſt ſpecies ani-
malis, quoniam homo eſt nomen rei, ſpecies vero, inten-
tionis, is profecto non recte, vereque diceret. At perſona,
quoniam nomen rei eſt ; ſignificat enim rationalis quan-
dam naturæ ſubſtantiam ; indiuiduum plane, quod eſt in-
tentionis nomen, in eius diffinitione inconuenienter poni-
4. tur. Item, natura eſt principium motus, & quietis in eo, in
quo per ſe, non per accidens 2. *phyſ.* ſed Deo, atque angelis;
huiuſmodi conditio non conuenit, quum ſint ab huiuſmo-
di motu, quam longiſſime : igitur, talis perſonæ diffinitio,
imperfecta reputatur, quæ ſcilicet omnibus non conuenit,
5. ſub diffinitione contentis. Adhuc, anima rationalis, à cur-
pore ſoluta, eſt indiuidua ſubſtantia · nec tamen perſona
dici, appellarique poteſt : inconueniens ergo, atque inſuffi-
6. ciens perſonæ eſt tradita diffinitio. Præterea. à quocunque
remouetur diffinitio, & diffinitum, ſed diffinitio perſonæ
Deo non competit, vt diximus, tum quia ratio diſcurſiua,
quam diffinitio innuit, Deo non congruit ; non enim diſ-
curſiue ratiocinatur ; ſed vnico rationis actu omnia, & a-
git, & intelligit : tum etiam ob indiuiduam ſubſtantiam,
cuius ſane indiuiduationis, materia . principium eſt. atqui,
in Deo, penitus nulla inueniri materia poteſt : ergo, quod
7. prius Adde, quod perſona eſt Hypoſtaſis · ſed autore Boe-
tio Hypoſtaſis, id omnino ſignificat, quod ſubſtat acciden-
tibus. & Hieronymus, ſub hoc nomine, venenum ſub melle
latere, atque abſconditum eſſe dixit. perſonæ ergo nomen
8. diuinis non eſt attribuendum. Præterea, nullum Deo no-
men eſt attribuendum, niſi quod ex ſanctis ſcripturis didi-
cimus, authore Dionyſio de diuinis nominibus in princi-
pio illius libri. ſed nuſquam in ſcripturis huiuſmodi no-
Boet. lib. de 2. naturis. men legimus : ergo &c. Adde, quod vt dicit Boetius ex per-
ſonis, quæ in comœdiis, nunc Aiacis, nunc Vlixis perſonas
agunt. traductum ſit. vnde perſona à perſonando, quaſi per
ſe reſonando; reſonat autem, quod aliis in ſono præeminet.
Græci, vocant proſopon hominem laruatum, vultum con-
tectum habentem. hæc autem Deo non competunt : ergo
&c. Perſonæ ergo definitio diuinis tribui non poteſt.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. Singulare quomodo diffinitur. AD 1. quamuis ſingulare diffiniri non poſſit ; id ta-
men, quod ad communem ſingularitatis rationem
ſpectat, à diffinitione alienum non eſt · Sic philo-
ſo. primam diffiniuit ſubſtantiam, & Boetius, per-
ſonam ſiquidem, & ſi omnibus in generibus vniuerſale, &
particulare inueniantur ; præcipue tamen in ſubſtantiæ ge-
nere : ſubſtantia enim per ipſum, indiuidui ſubit rationem,
accidentia vero per ſubiectum, quæ ſubſtantia eſt. Ex quo
patet, ſubſtantiæ indiuidua, præ aliis, ſpeciale aliquod no-
men habere : dicuntur namque hypoſtaſes, & primæ ſub-
ſtantiæ : in ſubſtantiis autem rationabilibus, inuenitur in-
Hypoſtaſis. diuiduum; quod ſui actus dominium habet. actio autē ſin-
gulari conuenit ſubſtantiæ : qua de cauſa inter cæteras
ſubſtantias, quoddam ſpeciale nomen, rationalis naturæ
ſingularia habere videntur : hoc autem nomen, perſona
eſt quam ob cauſam, in ipſius diffinitione ſubſtantia, vt di-
cit Boetius, vel rectius exiſtentia, ponitur indiuidua. Ad 2.
ſubſtantia communiter ſumitur. quatenus per primam, &
2. ſecundam diuiditur : cum vero, indiuidua additur, primam
ſolummodo innuit, quæ eſt per ſe ſubſiſtens. Ad 3. quoniam
quidem ſubſtantiales differentiæ nobis incognitæ ſunt, vel Perſona in diuinis qui
nominibus carent ; propterea, illarum vice, accidentalibus
vtimur. ſic enim dicere conſueuimus : ignis eſt corpus ſim-
plex, calidum, & ſiccum : vbi propria accidentia, eas formas 3. Indiuiduũ ponitur in deſinitione perſonæ.
manifeſtant, quarum ſunt effectus. hoc etiam modo inten-
tionum nomina, pro aliquibus accipiuntur rerum nomini-
bus, quibus non inſunt propria quare hoc nomen indiui-
duum, in diffinitione ponitur perſonæ ; vt eum videlicet,
qui particularibus competit ſubſtātiis, deſignaret modum
ſubſiſtendi. Ad 4. Nomen naturæ (authore Philoſ.) primo 4.
generationem ſignificat viuentium, quæ profecto natiui- Nomen naturæ competit. Ariſtot. met cap. de natura.
tas appellatur. verum, quoniam huiuſmodi generatio, à
principio progreditur intrinſeco ; ideo cuiuſque rei princi-
pium intrinſecū complectitur : atque ita diffinitur 2. phyſ.
vbi mixtim materiæ, ac formæ tribuitur . at quia vniuſcu-
iuſq; rei eſſentia per formā completur, propterea, eſſentia
vniuſcuiuſq, natura vocatur. vnde Boetius in eodē lib. Na-
tura eſt vnumquodque informans ſpecifica differentia. hæc
autem differentia ſpecifica, quia diffinitionem complet, & à
propria rei forma ſumitur, ideo in perſonæ diffinitione cō-
uenientiſſime poſita eſt. nam eſſentia, quæ ab eſſe deriua-
tur, omnibus eſt communis. natura autem non ſic, quæ de-
terminati alicuius generis eſt ſingulare apitius ergo, atque
efficacius naturæ, quam eſſentiæ nomine vſus eſt. Ad 5. 5.
quoniam anima humanæ ſpeciei pars eſt, idcirco, etiam ſi
ſeparata extiterit, aptitudinē tamen habet vniendi : quam
ob cauſam perſonæ appellatione caret. Ad 6. rationalis na- 6.
tura Deo tribuitur, quatenus intelligibilem ſonat, non diſ- Rationalis natura Deo tribuitur.
curſiuam naturam. eodem quoque modo indiuiduum ei
competit, non quatenus indiuiduationis principium eſt
materia ; ſed quia incommunicabilitatem innuit. ſic etiam,
ſubſtantia, quod exiſtere per ſe ſignificat . in Deo eſſe dicitur.
pari quoque facilitate, confirmatio ſoluitur : Hypoſtaſin
enim ideo dicitur Deo eſſe tributam, non ob id certe quod
ſubſtet accidentibus, vt nominis vis ſonare videtur, ſed
quia rem ſubſiſtentem ſignificet. Ad 7. quamuis ex diuinis 7.
literis, non ita expreſſe hoc nomen perſona Deo conueniat; Nomē perſonæ non in ſcripturis.
id tamen. quod nominis ratio ſignificat, nempe rem per ſe
maxime ſubſiſtentem, perfectiſſimeque intelligentem, non
ſemel à ſcripturis ſanctis Deo attributum fuiſſe legimus.
Etenim, ſi ea tantummodo Deo eſſent attribuenda. quæ ex
ſola ſcripturarum voce haberentur ; proculdubio, cum de
Deo loquimur. ea tantum lingua, quę in ſcripturis habetur,
nos vti oporteret. Itaque, quando interdum aliqua nomina
Deo attribuuntur, quæ à ſcripturarum ſenſu nequaquam
ſunt aliena ; propterea prophana dicenda non ſunt. Ad
confir. dico, non ea certe ratione hoc nomen Deo tribui, Perſona in comœdiis.
qua homines in comœdiis vtuntur; ſed ob eam potiſſimum,
vt dignitatis magnitudinem oſtenderet. Sane in comœdiis,
atque tragœdiis, homines virtute illuſtres, ſic repræſenta-
buntur : hinc emanauit, vt ij, qui gloria, ac laudum magni-
tudine inſignes ſunt. huiuſmodi nomine donentur. quam
ob cauſam, quidam, ita perſonam diffinire conſueuerunt :
perſona eſt hypoſtaſis, proprietate diſtincta ad dignitatem
pertinente. Quoniam autem non paruæ eſt dignitatis in ra-
tionali natura ſubſiſtere ; hac de cauſa, rationalis naturæ Perſona nomen eſt dignitatis.
indiuiduum, perſona nuncupatur. verum, quia Deus, virtu-
te, atque dignitate omnia ſuperat; propriiſſime, digniſſime-
que, perſonæ nomen ei competere, probabile eſt. hoc mo-
do, ſi res intelligatur, nedum prophani aliquid, ſed dignita-
tis potius, & quidem maxime, perſonæ nomen afferre vide-
tur. Non igitur, vt grammatici ſignificare conſueuerunt
certi officij diſtinctionem, vt dicunt, Roſcum ſuſtinere a-
lias perſonam Aiacis, alias perſonam Achyllis ; ita & Theo-
logi hoc nomine vtuntur : ſed hoc vocabulo ſubſtantiam
indiuiduam intelligentem, intelligunt igitur perſona gene-
raliter vſurpatur pro re incommunicabili & diſtincta, ſubſi-
ſtente in qualibet natura intelligente. Verum aliqui nitun-
tur probare hoc nomen ſubſtantiam potius, quam relatio-
nem in diuinis oſtendere.

CAP. IV.

Argumenta, quibus probatur, perſonam in diuinis, ſubſtantiam potius, quam relationem ſignificare.

QVod nō dicitur relatiue in diuinis, ſecundū ſubſtā- 1.
tiā, & abſolute dicitur, authore Aug. ſed perſona Aug. 5. Trin c. 5.
nō dicitur relatiue quia nullū ſibi habet correlati-
uū : igitur perſona in diuinis ſubſtātiā ſignificare
videtur,

Perſona in diuinis quid.

videtur. Amplius, perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia: ergo ſubſtantiam dicit, & non relationem: ſubſtantia enim indiuiduum, ad ſubſiſtentiam, non autem ad relationem pertinet:
2. profecto ens abſolutum relatiuo nobilius eſt: ſimiliter abſoluta, quam relatiua perſona. At, diuina perſona eſt nobiliſſima: igitur eſt abſoluta. Adde, quod perſonæ nomen, vt diximus, ad dignitatem ſpectat: ſed relatio non ita perfectionem dicere videtur: ergo, quod prius.
3. Præterea, id, quod ad ſe refertur, ſubſtantiam dicit, & non relationem: ſed perſona, authore Auguſt. ad ſe refertur, & non ad filium, ergo. Anteced. patet ex ſe. conſeq. vero Auguſt. authoritate roborata conſiſtit. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus.* Si quæris, quid illi tres ſint: *Tres* (inquit Auguſt.) *perſonas pronunciabo, quibus plane nominibus, non diuerſitatem intelligi volo, ſed ſingularitatem* nomen ergo perſonæ ſubſtantiam ſignificat. Dein-
4. de, hoc nomen perſona, tum in hominibus, tum etiam in angelis, non relationem, ſed abſolutum aliquod ſignificat. Quare, ſi in Deo relationem ſignificeret; æquiuoca de Deo, angelis, & hominibus diceretur. Adde, quod id, quod ſignificatur per nomen, eius ſit definitio, teſte Philoſ. 4. *met.* ſed definitio perſonæ eſt huiuſmodi: ergo &c. Itaque perſona ſubſtantiam potius, quàm relationem ſignificat.

Aug. 7. de Trin. c. 5. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

1. *Perſona ſignificat relationem ſubſiſtentem.*

AD 1. dico perſonam ſignificare relationem ſubſiſtentem per modum ſubſtantiæ: & ad minorem reſpondeo, verum eſſe, ſi abſolute, & in ſpeciali relationem ſignificaret: at, quia in communi, & per modum ſubſtantiæ; ideo minor nihil concludit. neque enim relatiuum in communi correlatiuum habet, aut etiam ipſa relatio; alioqui, duo relationis generaliſſima eſſe probarentur. Cæterum, res cum eſſet multa caligine circumfuſa, in varias dicentium ſententias erupit. nam quidam Auguſtini verbis adhæſerunt: *Nihil*, inquit, *eſt aliud dicere perſonam patris, & ſubſtantiam patris*: perſona ergo patris ad ſeipſam, non ad filium refertur: ſed quod ad ſe refertur, in multitudinem non exit, aut pluraficatur: igitur perſona in ſingulari quidem numero, ſubſtantiam; in plurali vero relationem ſignificat: atque ita plures eſſe perſonas fatentur. Verum abſurda eſt iſtorum ſententia, quippe, cum ſingulare ac plurale eiuſdem ſint ſignificatiuæ naturæ, & in modo tantum differant ſignificandi. Quod ergo perſona in ſingulari ſubſtantiam, in plurali relationem ſignificet, eſt prorſus impoſſibile. ſiquidem plurale aliud eſt nihil, quam geminatum ſingulare: quapropter, ſi ſingulare ſubſtantiam ſignificet, & plurale, vt homo, & homines.
5. Sed dicis, perſonæ nomen ex proprio, principalique ſignificato, ſubſtantiam; ex adiuncto vero relationem ſignificare; quemadmodum dicimus, aliam eſſe perſonam patris, aliam filij, aliam ſpiritus ſancti. Sed hoc à vero quam maxime aberrat; vox enim ex adiuncto, licet à connotato addere poſſit; à ſuo tamen principali ſignificato, nunquam. Porro, illud principale eſt reputandum ſignificatum, quod ex ſeipſo, abſoluteque ſignificat, quod nulla adiunctione mutari poteſt: quod præterea ſecundum ſe relationem ſignificat, vt paternitas, ex adiuncto ſubſtantiam ſi-
3. gnificabit nunquam. igitur, quod principaliter ſubſtantiam ſignificat, ex adiuncto relationem non ſignificabit. Dices, perſona relationem ſignificat, non ſecundum generis quidem rationem; ſed ſpeciei potius. ſed hæc quoque ſententia veritati non conſonat: nam, quamuis ſpecies genus includet, atque ideo per ſuum genus, ad aliquid dici queat; genus tamen è conuerſo ſeſe ita non habet: vnde per ſuam ſpeciem ad aliquid nequaquam dicitur, niſi fortaſſis per accidens. Siquidem, homo per animal ſenſibilis dicitur, non tamen è conuerſo, niſi per accidens, quemadmodum per accidens animal eſt homo. Præterea, quodcunque inferius relatiue dicitur; & ſuperius ſimiliter, licet non primo, id eſt adæquate. Quare, ſicut ad dimidium duplum refertur; ita quoque multiplex, licet non primo. Quicquid igitur ſecundum ſpeciem, aut inferius relatione dicitur; & ſecundum ſuperius ſimiliter, quod in ſpecie concluditur: ſed perſona, ſecundum genus relationem non dicit; nec ergo ſecundum ſpeciem. antecedens patet: ſicut enim pater dicitur pater filij, ita profecto perſona diceretur filij: ſicuti duplum non ſolum dicitur duplum dimidij; ſed etiam dicitur multiplex dimidij. conſeq. nota eſt: nam ſi ſecundum ſpeciem dicitur, & ſecundum genus etiam. atqui Auguſt. pater non eſt perſona filij, nec è conuerſo. Dicis, perſona, naturæ intellectualis ſubſtantiam ſignificat ſecundam, idque indifferenter, in communi, & abſolute, primam non determinando ſubſtantiam, quæ relationem queat includere, vel excludere. Cæterum, quod hæc quidem ſubſtantia in diuinis ſit reſpectiua, in creaturis autem abſoluta; id profecto non ex ſuo principali proficiſcitur ſignificato, quod ſcilicet eſt aliquod in intellectuali perfectaque natura ſubſiſtens; ſed per accidens potius. Verum quia hæc ſententia eſt imbecillis, & ſibi ipſi non conſtat; perſona namque incommunicabilitatem ſonat, indiuidua autem ſubſtantia in creaturis, hac certe proprietate caret; ei ſiquidem communicari repugnat minime, nam humana natura à verbo aſſumpta eſt. Sed obijcis iterum, Auguſt. Quid eſt tres perſonæ? quid autem quæris aſſentiam. perſona ergo denotat eſſentiam: Præterea: *Non eſt aliud*, inquit, *Deum eſſe, & perſonam eſſe*: ergo quod prius.
1. *Reſp.* quandoque, quid diffinitione; quandoque vero quæri
2. illud, de quo aliquid dicitur, ex Topicorum primo. Ratio primi manifeſta eſt: *Diffinitio*, inquit, *eſt oratio indicans, quid eſt eſſe rei.* Secundum, ex mei. elucescit. totaliter quærendum eſt quid vnum, quemadmodum & quid ens, tanquam non ſufficiens; quia hoc ipſum iſtius natura eſt: quaſi diceret: non ſufficit aſſerere ipſum vnum eſſe principium, ſicut Platonici dicunt; ſed aliquid de quo dicitur vnum. hoc autem modo, ſi quis quæreret, quid eſt elementum, duobus modis reſpondere valet: & vno quidem elementi diffinitionem, altero vero, id, de quo dicitur elementum, vtpote ignis eſt elementum, aſsignando. In propoſito Catholicis, tres eſſe perſonas confitentibus, Hæretici quæſierunt: quid tres, non quidem nominis diffinitionem inquirentes; ſed potius quid aſſet illud ſubſtantiuum, quod adiectiuum illud, nempe tres determinaret. Ad hanc autem interrogationem per hoc, quod eſt perſona recte reſpondetur. Quando ergo dicis, quod quid quærit de eſſentia, vniuerſaliter negatur, ſicut iam patet. Ad 2. quamuis perſona ſit ad ſe, tum in ſe, tum etiam in ſuis inferioribus; non ita tamen, ſicut eſſentia, quæ ad ſeſe perfectiſſima eſt. Verum in hac ſententiarum diuerſitate, conſideratione, atque fide nobis opus eſt; vt perſonæ conditiones in diuinis ſtatuere valeamus. Perſonarum diſtinctio non fit in diuinis per aliquod abſolutum: nam quicquid abſolutum eſt in Deo, hoc eſt, in tribus perſonis, non poteſt facere diſtinctionem; ſed per relationem, ſiue proprietates perſonales ſibi inuicem oppoſitas. Quoniam autem in Deo ſumma eſt ſimplicitas, per quam neceſſe eſt; vt quicquid in Deo eſt, ſit ipſe Deus, habens idem eſſe, quod diuina eſſentia; relationes idem eſſe habeant cum diuina eſſentia, neceſſarium eſt, & ſecundum intelligentiæ tantum rationem ab illa diſtinctas; ſed inter ſe tamen realiter diſtinctas. hæ autem relationes in Deo non habent eſſe accidentale, ſed diuinum; ita vt ſint in Deo vere ſubſiſtentes in vna natura diuina. Ex quo licet diſcere, quod relationes oppoſitæ, per quas ſola in diuinis fit diſtinctio, poſſunt bifariam conſiderari; vel vt comparantur ad inuicem, & ſunt ſibi inuicem oppoſitæ, & à ſe inuicem realiter diſtinctæ: & ſic ſunt relationes. Relationum enim ratio eſt eſſe ad aliud, hoc modo ſignificatæ, ſignificantur his nominibus, pater, & filius: pater enim & filius important relationes, vt ſunt relationes, & proinde ſunt ex vi ſuæ ſignificationis nomina relatiua. Altero modo, poſſunt relationes in diuinis conſiderari, non vt ſunt ad inuicem oppoſitæ; ſed vt ſunt ſubſiſtētes in diuina natura: ſic aūt non ſignificatæ non ſignificant, vt relationes, ſecundum modum relationis; ſed magis ſecundum modum ſubſtantiæ: quia nimirum ſignificantur vt res diſtinctæ & incommunicabiles, exiſtentes diuino eſſe in diuina natura. Ex quo patet, perſonam eſſe nomen abſolutum, & non relatiuum: deinde non ſignificare eſſentiam in recto, id eſt, quod non ſignificet eſſentiam, vt eſſentia eſt, ſecundum rationem eſſentiæ. ſic enim dicentes tres perſonas, ſignificaremus tres eſſentias. Poſtremo ſimiliter patet, quod nomen perſonæ importet ex vi ſignificationis ſuæ diſtinctionem aliquam. Cum ergo diſtinctio in diuinis non accipiatur, niſi ſecundum relationes oppoſitas: perſona igitur ex vi ſuæ ſignificationis relationem importat; non quidem vt relatio, ſed per modum ſubſtantiæ relationem importat. vt eſt res ſubſiſtens in diuina natura. Quare nomen perſona quid ſit in diuinis, ſatis patet: vnde forma importata per nomen, perſona, non ex vi ſignificationis ſuæ, eſſentia vel natura diuina eſt; ſed proprietas perſonalis, ſiue relatio: ideo nomen perſona, quia plures ſunt proprietates in diuinis, non ſingulariter ſed pluraliter prædicatur de tribus: non autem Deus, aut eſſentia; quia ſignificat formam non multiplicabilem in tribus; ſed eandem prorſus in tribus. ſed eadem in tribus non poteſt prædicari, de tribus pluraliter; ſed de tribus ſingulariter. Ad 2.
2. principale, ſubſtantia, ſiue intellectualis natura, non eſt

Varia de hac materia ſententia. Aug. 7. de Trin.

Perſona per ſe non dicit relationem.

Aug. 7. de Trin c. 5. vel 34.

Perſona in diuinis quid. 4.

Quarta ſententia.

Aug. 7. de Trin ca. 4. 7. & 5. c. 9.

Quid, quot modis dicitur.

Verior ſententia.

Relationes bifariam conſiderantur.

Perſona eſt nomen abſolutum.

Perſona nō ſignificat eſſentiam, ſed relationem.

Perſona & aſſentia quomodo differũt.

principale perſonæ ſignificatum; ſed connotatum potius, ſeu proprietas perſonalis. ergo &c. Ad 1. confirmationem dico, non opus eſſe perſonam abſolutam, relatiuam nobilitate vincere. Dicis, abſolutum eſt nobilius reſpectiuo: verum quidem eſt; ſi præciſe ens abſolutum intelligatur; ſed quia perſona relatiua diuina, aliquod includit abſolutum, quod eſt ſua perfectio, cuius gratia, cætera quæque nobilitate ſuperat; ergo quod prius. Ad 2. confirmationem dico, quod perſona in diuinis ex vi ſignificationis ſuæ diſtinctionem ſignificat; quæ certe in illis haberi non poteſt, niſi per relationem, quam quidem perſona denotat, non per relationis, ſed ſubſtantiæ modum; propterea dignitatem dicit, atq; enuntiat. 3. Ad 3. Verum quidem eſt, hoc nomen perſonam, ad ſe, & non ad alterum dici; quia nimirum relationem per modum ſubſtantiæ ſignificat, quæ eſt hypoſtaſis; atque ideo ait Auguſt. eſſentiam ſignificare; quatenus in Deo eſſentia idem eſt cum hypoſtaſi, non enim in Deo differt, quod eſt, & quo eſt. Ad confir. dico, quid, quandoque quæret de natura, quam ſignificat diffinitio, vt iam diximus. interdum ſuppoſitum, vt quum quæritur, quid natat in mari? reſpondetur, piſcis; & ſic quærentibus, quid tres, reſponſum eſt, tres perſonæ. 4. Ad 4. diuerſa ratio minus communium, æquiuocationem non facit; nam & ſi alia ſit equi propria definitio quam leonis, in animalis tamen nomine vniuocantur; quippe, cum communis animalis diffinitio vtrique conueniat. Quamobrem, licet in diuinæ perſonæ ſignificatione relatio contineatur, in angelicæ autem, atque humanæ minime, ex hoc tamen perſonam eſſe nomen æquiuocum, dicere non audemus; tametſi Deo, eiusq; creaturis vniuocum ſit nihil; proinde nec vniuoce dicitur. Ad aliud, ſubſtantia indiuidua, relatio eo modo, vt diximus, in diuinis intelligenda eſt.

Qvaestionis Secvndae

CAP. I.

Quod eſſentia non ſit idem quod perſona.

1 NAtura, & res naturæ non ſunt idem, authore Hilario; ſed natura eſſentia eſt, perſona vero res naturæ, ergo. Sane, in quibuſcunque eſſentia & perſona, ſeu ſuppoſitum ſunt, idem ſuppoſitum vnius naturæ ſit, neceſſe eſt; quemadmodum in ſubſtantiis ſeparatis clariſsime cernitur. Porro, quæ eadem ſunt, vnum ſine altero nequit multiplicari; at in diuinis eſt vna eſſentia, & tres perſonæ; non ſunt ergo idem. 2. Item, affirmatio, & negatio ſimul, & ſemel non verificantur de eodem; ſed affirmatio & negatio vere eſſe probantur de eſſentia, & de perſona; perſona ſiquidem eſt diſtincta, eſſentia vero non eſt diſtincta; igitur idem eſſe non poſſunt. 3. Deinde, eſſentia eſt vna, perſona vero multiplex, vtpote trina; 4. ergo quod prius. Præterea, nihil ſibi ipſi ſubiicitur; ſed perſona ſubiicitur eſſentiæ, vnde ſuppoſitum nominatur. ergo 5. &c. Amplius, abſolutum & reſpectiuum non ſunt idem; ſed eſſentia eſt quid abſolutum, perſona vero quid relatiuum. idem ergo non ſunt. Iterum, eſſentia eſt communicabilis realiter, non autem perſona. igitur non ſunt idem realiter.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

Rationes. AD 1. maior eſt vera ex natura rei, non autem realiter; item, vera eſt in creaturis, non autem in diuinis. Quam ob cauſam ſcire debemus, eſſentiam in perſona eſſe inſtar naturæ in ſuppoſito, ſibi formaliter eſſe Deum largientis; & perſonam viciſsim in eſſentia, inſtar ſuppoſiti in natura quieſcentis. Eſſentia ergo diuina, 1. atque perſona ſunt idem realiter. 2. Sane, id, quod ſimplex, atque vnum cum alio ſuppoſitum conſtituit; eſt certe idem cum ipſo realiter; ex realiter enim diſtinctis, vnum per ſe fieri non poteſt, niſi compoſitione tantum. ſed ſic ſe habet eſſentia & perſona; realiter ergo abinuicem non ſeparantur. Omne præterea ab eſſentia diuina, vel à Deo realiter diſtinctum, in creaturarum numero eſt habendum: Sed perſona diuina non eſt creatura, ergo quod 3. prius. Præterea, ob ſummam, perfectiſsimamque Dei ſimplicitatem, idem eſt ipſi eſſentia, & ſuppoſitum, quemadmodum ſuperius cum de ſimplicitate Dei loqueremur, abunde demonſtrauimus. Idem ergo ſunt realiter. Perperã igitur locuti ſunt, qui relationes diuinas, ab eſſentia diuina realiter ſegregarunt, nihil aliud eſſe illas aſſerentes; niſi quod ad inuicem referantur. Cæterum, perſonæ, vt diximus, relatio eſt ſubſiſtens in diuina natura, quæ ab ipſa realiter non diſtinguitur. Sed dubitabit aliquis, nunquid diſtinguuntur formaliter? Profecto, ſi in eſſentia identitas fundetur, ad perſonam vero terminetur; idem formaliter procul dubio eſſe cenſentur. Secus autem ſe habet, ſi contrario modo illa dixeris eſſe diſpoſita: perſona enim ad eſſentiæ conceptum non ſpectat, ſicuti è conuerſo eſſentia ad conceptum perſonæ. Plane, perſona, relationem, quæ eſt extra quidditatiuum eſſentiæ conceptum, includit: non eſt ergo æqua ad inuicem identitas. eſſentia namque realiter ſibi omnes diuinas adæquat perſonas: non ſic autem vna perſona ſecundum rem, ipſam ſibi adæquat eſſentiam; ſed ad alias ſeſe extendit: alioqui poſsibile eſſet vnam tantum in diuinis inueniri perſonam Preterea, non ineſt vtriſque eadem identitas prædicandi: nam de quocunque prædicatur perſona, & eſſentia ſimiliter: non autem è conuerſo. Sed *dices*. ſi eſſentia, & perſona ſunt idem formaliter; tunc abſque dubio, iſtæ eſſent veræ, pater eſt paternitas, & pater eſt eſſentia; ſicuti iſta, homo eſt animal *Reſp*. ob diuerſum modum ſignificandi, nempe concretiue, & abſtractiue, huiuſmodi obiectionem validam non eſſe: quamuis enim animalitas, & rationalitas ſint de quidditatiuo conceptu hominis; iſta tamen per ſe primo vera non eſt: homo eſt animalitas, vel rationalitas. Quare, ſi in concreto, atq; modo conuenienti ſignificentur; tunc profecto prædicatio in primo modo per ſe vera eſt: vtpote, pater eſt Deus, pater eſt ſuppoſitum relatiuum, & quæ ſunt generis eiuſdem: quemadmodum iſtæ, homo eſt animal, homo eſt rationalis. His ergo ita excuſsis ad confirmationem primi argumenti accedamus. Quoniam in creaturis non ſunt relationes ſubſiſtentes, propterea ſuppoſitorum diſtinctio, per eſſentialia principia, non per relationes, fiat, neceſſe eſt. In diuinis autem, quia ſubſiſtentes ſunt, ideo, ex oppoſitis relationibus, ſuppoſitorum emanat diſtinctio: nec tamen ob id, eſſentiam diuidi, neceſſe eſt, quippe, cum in eſſentia ſint idem realiter. Ad 2. cum eſſentia & perſona in diuinis, ſecundum intelligentiæ rationem differunt tantum, vt quidam aiunt, aut formaliter ſecundum nonnullos; hac de cauſa, non eſt inconueniens, aliquid de vno quidem affirmari, de altero vero, negari. Ad 3. pari facilitate refellitur cum primo argumento: perſona namque multiplicatur propter relationes oppoſitas, non propter eſſentiam, à qua realiter non eſt diſcreta. Ad 4. ſecundum creatarum rerum modum, diuinis nomina accommodare conſueuimus: quia vero creatarum naturæ rerum per materiam indiuiduantur, quæ ſpeciei naturæ ſubiicitur; hac de cauſa indiuidua; ſubiecta, ſuppoſita, ſiue hypoſtaſes appellamus. Perſpicue ergo patet, quare diuinæ perſonæ ſuppoſita, aut hypoſtaſes vocentur; vbi fas non eſt ſubiectionẽ huiuſmodi cadere, atque inueniri. Ad 5. perſona non eſt ita reſpectiuum aliquid, quin ſit idem realiter cum eſſentia: Ratio ergo huiuſmodi leuis eſt, & nullius momenti. Ad 6. Illa, quæ ſunt idem realiter, ſic ſeſe habere poſſunt, quod vnum ſit realiter incommunicabile, alterum vero minime; idque propter eam, quæ ex natura rei illis ineſt diſtinctio formalis. Itaque eſſentia diuina, atque perſona ſunt idem realiter; ex natura autem rei, formaliter diſtinguuntur, aut ſecundum intelligentiæ rationem.

Perſona & eſſentia quomodo differũt. Eſſentia & perſona, quomodo ſunt idem realiter. & formalis Perſona eſt de conceptu eſſentia. Homo eſt animalitas. In creaturis non ſunt relationes ſubſiſtentes. Quare vocentur hypoſtaſes. 2. 3. 4. 5. 6.

CAP. III.

Quod relatio, ſiue proprietas; & perſona ſint idem realiter, non autem formaliter.

NOn paruus apud nonnullos, de perſonæ relationiſq; diuinæ ſubſiſtentia, vnione, atque entitate, extitit controuerſia; vtrum idem eſſent realiter, ac vni altera inhæreret nec ne. vnde quidam, relationes, ſeu proprietates, neque perſonas, neque in perſonis eſſe arbitrati ſunt: relationes enim non vt in aliquo, ſed magis, vt aliquid ſignificare videntur. Quapropter res quaſdam aſſiſtentes, relationes eſſe dixerunt. Alij rem huiuſmodi perſpicacius, atque acutius conſiderantes, nempe quod relatio, quatenus res in diuinis, ipſa profecto eſt eſſentia: eſſentia autem idem eſt, quod perſona: igitur, relatio idem eſt, quod perſona. quamobrem, relationes quidem perſonas eſſe faſſi ſunt; in perſonis vero nequaquam eſſe. Cæterum, quoniam relationes ſignificantur in abſtracto, vt quædam perſonarum formæ. ad formæ autem rationem ſpectat, vt illi inſit, cuius forma eſſe cenſetur, ideo, & perſonas, & in perſonis eſſe relationes, dicere audemus; quemadmodum eſſentiam in Deo

Duæ opiniones. 1.

Perſona & relatio ſunt idẽ realiter.

in Deo eſſe, quæ tamen eſt Deus, confiteri non erubeſcimus.
Deinde, relationes diuinæ, & res veræ ſunt, & æternæ: ſed
res vera, quæ non eſt in eſſentia, vel perſona diuina, eam
profectò à Deo eſſentialiter eſſe diſcretam dicimus: ergo
2. quod prius. Adhuc, quæcunque ad alicuius vnius conſti-
3. tutionem conueniunt, quorum vnum, non eſt in altero;
non vnum per ſe component, ſed aggregatione vnum, vt
aceruum lapidum. Si ergo relatio non ſit in perſona, & eſ-
ſentia, niſi per aggregationem; neceſſitas nos coget, vt di-
camus, vnum in diuinis per aggregationem eſſe, quod plane
impium eſt aſſerere. Iterum, eſſentia eſt relationis funda-
mentum. igitur relatio eſt in eſſentia veluti in fundamento;
alioqui non video quomodo fundamentum reale eſſet di-
4. cendum. Præterea, conſtitutiuum alicuius, ac formale diſ-
tinctiuum, in ipſo ſit, neceſſe eſt. ſed aliqua proprietas reſpe-
ctu perſonæ, ita ſe habet: in ipſa ergo perſona eſt, clariſſi-
mum eſt. Porro, relatio diuerſimode in eſſentia, & perſona

Diuerſimode proprietas eſt in eſſentia, & in perſona.

eſſe cenſetur: in perſona enim eſt, ſicut actus perſonalis, i-
pſam conſtituens, atque diſtinguens, referens, & denomi-
nans, in eſſentia vero, veluti in fundamento quo ſane modo
non eſt in perſona. Eſt etiam in eſſentia, ſicut proprietas in
natura, quemadmodum ſuo modo indiuidualis proprietas
eſt in natura creata: quo tandem modo non eſt in perſona;
ſed in ea potius eſt, ſicut proprietas indiuidualis in naturæ
ſuppoſito, vt differentia indiuidualis in Mercurio. Differt
autem in natura creata huiuſmodi, ab ea, quæ eſt in perſona
diuina. in natura ſiquidem creata indiuidualis differentia,
quamuis ab ipſa eſſentialiter diſcreta non ſit; in ipſam ta-
men per identitatem realem non migrat: quapropter ipſam
actuat, contrahit, atque determinat, denique cum ipſa com-
poſitionem facit. At, in natura diuina contrario modo ſe
habet, quippe, quæ compoſitionem non facit: ſed ſuppoſi-
tum tantummodo determinat, denominat, atq; conſtituit.

Relatio an ſit prius in eſſentia quam in perſona.

Præterea, ſi relatio, vt conſtitutiua conſideretur, ſic eſt in
perſona, ſicut in conſtituto: ſi vero in aliquo, veluti in fun-
damento eſſe conſideretur, hoc certe modo, eſt in eſſentia,
& non in perſona. Sed dices, quare relatio, vt paternitas, in
eſſentia ſit, vt in fundamento. & in perſona, vt in conſtituto
vel relato; non ſic autem æqualitas, vel ſimilitudo? Quia
nimirum æqualitas in ſuppoſitis fundatur: paternitas vero
in eſſentia, quatenus in ſuppoſitis præintelligitur. Quam ob
rem ſi iſta admitteretur, pater eſt pater ſecundum eſſentiam;
tunc aliquis crederet paternitatem eſſe actum eſſentiæ. Ita-
que relationem eſſe in perſonis, manifeſtum eſt. Quod au-

Relatio & perſona ſunt idem realiter.

tem ſint idem realiter, ſic poteſt facillime elucidari. Infini-
tum ſane intenſiue, cuilibet ſibi compoſſibili eſt idem reali-
ter: ſed perſona diuina, ratione eſſentiæ, quam includit, in-
1. tenſiue eſt infinita: eadem ergo eſt proprietati ſibi compoſ-
2. ſibili atque intrinſecæ. Præterea, quando aliquid continet
plura, quorum vnum per realem identitatem tranſit in al-
terum, ipſum profecto per identitatem eſt quodlibet ipſo-
rum: ſed perſona diuina eſt huiuſmodi, relationem, atque
eſſentiam continens. igitur quod prius. Quod diſtinguantur

Diſtinguuntur formaliter.

formaliter, ſic patefieri poteſt: aliquid enim prædicatur de
perſona, quod non prædicatur de relatione: nam verum eſt
dicere, perſona generat, non autem paternitas generat: er-
go. Præterea, ſi duæ perſonæ vnam, eandemq; habeant pro-
prietatem, vtpote pater, & filius ſpirationem actiuam: duæ
ergo perſonæ, ſunt vna proprietas, & ex conſequenti vna
perſona, ſi perſona à proprietate formaliter non diſtin-
guitur.

CAP. IV.

Quod relatio & perſona non ſint idem.

1. QVæ ſignificant modum rei affixum, non ſignifi-
cant rem: ſed relationes in diuinis ſignificant mo-
dum rei affixum, ergo &c. Maior, & minor Boetij
ſunt: *Quædam*, inquit, *ſignificant rem, vt ſubſtantia,*

Boet. lib. de Trin.

quantitas, qualitas; quædam modum rei affixum, cuiuſmodi ſunt re-
2. *lationes.* Præterea, relatio non eſt in eſſentia, neque in perſo-
na, neque vt affixa, neque vt infixa: quod enim inſiſtit, per
inhærentiam inſiſtit: ſed in diuinis nullum eſt accidens. ergo
nulla poteſt eſſe inhærentia. nulla prætereà pars, tanquam in
toto ibi conſiſtit: relatio igitur non eſt in eſſentia, neque in
3. perſona. Amplius, conſtituens, determinans, atque diſtin-
guens, non eſt idem quod determinatum, conſtitutum, &
diſtinctum: ſed perſona eſt conſtitutum, proprietas vero
conſtituens: ergo &c. Adde, quod multiplicata proprietate,
non multiplicetur perſona; in vna enim perſona, plures ſunt
proprietates: igitur, proprietas, & perſona non ſunt idem.
4. Adhuc, ſi proprietas eſt perſona, vna profecto relatio erit

duæ perſonæ, atque ex conſequenti duæ relationes; ſicuti
ſpiratio actiua, quæ eſt in patre & filio: hoc autem falſum eſt:
ergo &c. Adde, quod pater generet, paternitas vero non ge-
neret, neque eſt pater: ergo quod prius. Præterea nihil eſt in
ſeipſo ſecundum philoſophi authoritatem 4. *phy*. Si ergo re- 5.
latio eſt in perſona, id certe identitatis ratione fieri non po-
teſt; alioqui pariratione eſſet in eſſentia. Relatio ergo, & per-
ſona non ſunt idem in diuinis. Sane, quæcunque ſunt idem
ita ſe habent, quod quicquid prædicatur de vno, prædicatur
de altero. at, aliquid prædicatur de perſona, quod de rela-
tione non prædicatur; dicimus enim patris perſonam gene-
rare, non autem paternitatem: ergo perſona, & relatio non
ſunt idem.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

AD 1. Boetius, ſi bene intelligatur, primi argumenti 1.
nodus facile ſoluitur; Senſus autem illius talis eſt.
Relatio, rem ſuam in habitudine ad aliud ſibi ex-
trinſecum enonciat: atque ideo, dicit ipſam eſſe af-
fixam, quia nimirum non dicit rem ad ſe, ſicut abſolutam.
ex hoc autem non licet inferre relationem non eſſe idem
realiter cum perſona. Ad 2. Relatio non ineſt eſſentiæ, vt ac- 2.
cidens: ſed vt proprietas ipſi naturæ, per identitatem rea-
lem tranſiens in ipſam. & ſimiliter, vt relatio conſubſtantia-
lis fundamento, non autem accidentalis. neque enim ineſt
perſonæ, vt pars, ſed vt eius diſtinctiuum, atque conſtituti-
uum: denique, vt proprietas naturæ in ipſius naturæ ſuppo-
ſito. Ad 3. dictum eſt, cum identitate reali, poſſe formalem 3.
identitatem conſiſtere: proinde nihil refert, ſi vnum, vice
fungatur conſtituentis, alterum vero, conſtituti, cum re ab
inuicem diſcreta non ſint. Ad confir. reſp. id tantum elici,
quod ſcilicet relatio & perſona adæquata identitate idem
non ſint, bene tamen identitate reali. Cum enim diuina ſim-

Abſtractũ & concretum in diuinis idem ſunt.

plicitas compoſitionem formæ & materiæ excludat; hinc
fit, vt idem in diuinis ſit abſtractum & concretum, Deus, &
Deitas. Eadem quoque ratione, quia in diuina ſimplicitate
ſubiecti, atque accidentis compoſitio non inuenitur; hac de
cauſa, diuina eſſentia, & eius tributa idem ſunt realiter, ſimi-
liter relationes, & perſonæ. Quam ob rem, cum vna eadem-
que numero ſit in diuinis eſſentia; non opus eſt, multiplica-
tis rationibus formalibus, ſiue ſecundum intelligentiæ ra-
tionem eam augeri, multiplicarique. Ad 4. nullum eſt in- 4.
conueniens, ſi vna, duæ ſint proprietates, vel duæ perſonæ,
vna proprietas, idque non formali, ſed reali identitate. Ad
confirmationem dico, ob diuerſum modum prædicandi,
huiuſmodi prædicationem impediri, quippe, cum perſona
concretum, paternitas vero abſtractum nomen enunciet.
Porro, participia adiectiua, & verba notialia, actus notiales

Actus ſunt ſuppoſitorum: proprietates, vt formæ ſuppoſitorum.

ſignificant; actus autem ſuppoſitorum ſunt: proprietates
vero, non vt ſuppoſita, ſed potius vt ſuppoſitorum formæ
ſignificant: atque ideo modus ſignificandi non patitur, ſed
repugnat potius, ac refugit huiuſmodi prædicationis ordi-
nem, vel quia relatio, atque perſona eandem non habent
identitatem formalem, vtrumque autem impedimentum
ſufficiens eſt, quominus huiuſmodi prædicatio non ſequa-
rur. Ad 5. proprietates in eſſentia per identitatis modum eſſe 5.
dicuntur, in perſonis vero nedum per identitatis modum,

Proprietates quomodo ſint in eſſentia, & in perſonis.

verum etiam per modum ſignificandi, ſicuti forma in ſup-
poſito: Propterea non quidem eſſentiam, ſed perſonas de-
terminant, atque diſtinguunt.

MERCVRIVS.

Horum Vnio vita eſt.

Commentum XIII.

QVid ſit perſona, quid ve ſignificet, denique
quam habeat cum eſſentia, & relatione co-
gnationem, affinitatem, atque identitatem,
iam dixiſſe me puto. Poſthac operæ pretium
me facturum ſpero, ſi cum Mercurio ſapien-
tiſſimo, illius vnionem inquirendo, in medium adduxero,
palamque omnibus fecero Pymandri vnionem, quam pro-
fecto vitam Mercurius appellat. *Horum*, inquit, *vnio vita eſt.*
Pymandrum autem eſſe vnum, ſecundum quidem naturæ
vnitatem, ſuperius dixi, in quæſtione de vnitate Dei: nunc
autem illius vnionem, & vtrum vnus ſit ſuppoſito, atque
perſona, necne; cum ipſius Pymandri, eiuſque lucidiſſimi
verbi gratia, lumine, atque amore, proſequi intendo. *Ego fili*,
ait Mercurius ad Tatium, *bonum ſemper dæmonem audiui di-*

Mercurius

Bonum & vnum. *Bonum dæmon Mercurij.*

ſtantem, quaſi literis quoque monumenta mandaſſem, mira quadam in diis humano generi emolumenta contuliſſem. Solus ille tanquam ipſe primo genitus Deus, vniuerſa conſpiciens, diuina in nos effudit oracula. hunc equidem audiui ſic aliquando prædicantem. vnum omnia ſunt, præſertim intelligibilia corpora. nam quemadmodum homo nequit ſine vita viuere, ita nec Deus viuere poteſt, niſi bona producat: hæc enim Dei vita. hic eſt eius actus agitare ſingula, vitamque omnibus inſpirare. Hæc Mercur. Omnia ergo ſunt vnum, quia omnia ſunt in Deo, qui eſt vere vnum, imo ipſa vnitas, vnio, & vita. Et ad Aſclepium: *Omnia*, inquit, *eſt Deus, & à Deo omnia, & eius voluntatis omnia. omnia etenim ab ipſo, & in ipſo, & per ipſum.* Et ad Tatium: *Deus eſt circa omnia, ſimulatque per omnia: ipſe certe omnibus vitam præbet.* Quare ſi quo modo vitam ille ſubtraxerit, deficiente vita, in mortem corruent omnia. *cum autem viuant omnia, vnaque ſit vita cunctorum; vnum ſunt omnia, quia vna eſt vita omnium. Rurſus, ſi omnia viuentia ſunt, & quæ in cælo videntur, & quæ iacent in terra: vna autem vita cunctorum manat ex Deo. at ipſa, & ipſe Deus.* in Pymandro vocat *omnium principium. Monas omnium principium, radix, & origo, abſque vero principio nihil. factum eſt autem non principij, ſed alterius: Monas ergo principium continet omnem numerum, à nullo contenta, omnemque gignit numerum, à nullo numero genita: quicquid vero genitum, imperfectum, diuiduum, creſcens, & decreſcens. Et vero quod perfectum eſt, horum nihil accidit. id ſane quod augeſcit virtute monadis augetur: euaneſcit autem imbecillitate propria: cum vlterius monadem capere nequeat.* Hæc ille. Recte ergo dixit Mercurius: *Horum vnio vita eſt.* nam ab ipſa vnitate, quæ eſt Deus, omnium emanat vita, cuius gratia omnia ſunt vnum: ipſa eſt radix vitæ, principium entium, finis, & augmentum, in qua omnia ſunt vnum. Igitur vnum omnibus maxime eſt neceſſarium: nam alia in tantum ſunt, in quantum vno participant: quod eſt via, veritas, & vita: via, inquam, per quam omnia ad ſuum principium redeunt: veritas, in qua omnia terminantur: vita, in qua omnia ſubſiſtunt: vnitas, in qua omnia vniuntur. in hac autem vnitate, quies eſt, in multis vero turbatio. Conſentit his Plotinus. *Quicquid*, inquit, *præter primum eſt, neceſſarium eſt ab ipſo primo pendere, atque id quidem vel proxime, vel ſaltem per media quædam*; oportet enim aliquid ſuper omnia eſſe, idque ſimplex omnino, diuerſumque ab omnibus, in ſeipſo conſiſtens, neque mixtum ſequentibus. quod enim vere vnum eſt, non ita quidem vnum eſt; vt alterum quiddam primo ipſa ſit, deinde ſit & vnum: ſic enim de hoc vnum falſo prædicaretur. Idipſum præterea neque ſermo, ſiue ratio, neque ſcientia vlla prorſus attingit, quod etiam eſſentia ſuperius iudicatur. Niſi enim omnino ſit ſimplex ab omni prorſus concurſione, & compoſitione ſemotum, penituſque vnum; principium eſſe non poterit: quippe, quum ob ſummam duntaxat ſimplicitatem ſufficientiſſimum eſſe queat, omnium primum: nempe, & quod non eſt primum indiget eo, quod eſt ante ipſum: & quod non eſt ſimplex, his indiget, quæ in ipſo ſimplicia ſunt, vt ex eis conſtituatur. Iam vero quod tale cenſetur, vnum tantum eſſe vnicumque oportet. non ſic autem ſe habet illud verum vnum, à quo omnia pendent, in quo omnia ſunt vnum. vnum ergo eſt per ſe ſine vlla concretione, concurſione, atque compoſitione, à quo omnia entia habent eſſe: nam teſte Boetio, cauſa & ratio entis eſt vnitas, & vnitatem vniuſcuiuſque entis ſuam eſſe naturam, Auicenna, & Auerrois confitentur. quamobrem Plotinus. *Omnia entia*, inquit, *ipſo vno ſunt entia, tum quæ primo entia ſunt, tum etiam quæ quomodo in rerum ordine numerantur.* Nam & quidnam forent, niſi vnum forent? Siquidem priuata vno, non amplius ſunt quod eſſe ante dicuntur. Neque enim exercitus erit, niſi fuerit vnum, neque chorus, neque grex vllus, niſi ſimiliter ſint & vnum. tum vero nec domus, neque nauis erunt, niſi potiantur vno: ſiquidem domus vnum aliquid eſt & nauis. Quod quidem ſi abiecerint, nec domus vlterius erit domus, neque nauis ſimiliter erit nauis; continuæ quoque magnitudines, niſi inſit vnum, nunquam erunt. Cum itaque diuiduntur, quatenus amittunt vnum; eſſe quoque commutant. quin etiam plantarum animaliumque corpora, quæ vnum ſingula ſunt, ſi quando fugerint vnum, in multitudinem videlicet diſſipata; eſſentiam ſtatim ſuam quam habebant, amittent: nec quæ prius erant, vlterius erunt; ſed ſtatim euadent alia, quæ quidem & ipſa ſint, quatenus ſint & vnum. Tunc præterea viget ſanitas, quando corpus conciliatur in vnum; tunc pulchritudo floret, quando virtus vnius membra coercet; tunc virtus in anima regnat, quando in vnum animus, & in vnam conſpirat conſenſionem. Quapropter & minus quidam entis, minus vnum poſſident. quo vero magis ſunt, ſimiliter ſunt magis & vnum. Iam vero anima cum aliud ſit quam vnum; tamen quatenus magis veriuſque eſt, eatenus magis poſſidet vnum, neque tamen vnum ipſum exiſtit. Sed dicet aliquis, animam idem eſſe penitus, atque vnum, propterea quod non ſit anima, niſi ſit vnum: ſed hoc modo alia quoque ſunt vnum. verum animam in ſe exiſtere multam conſtat, quamuis ex partibus minime componatur. nam multæ in ea ſunt vires, vt ſæpe ratiocinatur, appetit, percipit, quæ ſane vno quodam tanquam vinculo connectuntur. Et alibi. Vnum quiddam, idemq; numero eſſe ſimul vbique totum, communis indicat mentis humanæ conceptio: quando omnes naturali quodam inſtinctu clamant in vnoquoque noſtrum eſſe Deum, adeo vt vnus in omnibus idemque ſit Deus: quamquidem in re vnum idemque pari ſtudio annituntur, neque vllo pacto vellent ab vnione diuelli, omnia bonum appetunt, bonum autem eſt vnum: ad ipſum ergo vnum naturaliter omnia properant. Antiqua ſiquidem principaliſque natura & appetitio boni, quod quidem exiſtit ſui, in vnum re vera perducit: atque in hoc ad ſeipſam ſtudet vniuerſa natura. Dionyſius quoque vnionis huiuſmodi dignitatem, maieſtatemque clariſſime manifeſtat: *Nihil*, inquit, *eſt exiſtentium, niſi participans vno.* Sicut enim omnis numerus vnitate participat, & vnum, & duo, & decem dicitur, & ſemis vnum, & decimum vnum; ita & omnia vno participant, & per id, quod eſt vnum, omnia ſunt exiſtentia. Ante enim omnem multitudinem, vnum eſt, omnem multitudinem terminans. Sane non eſt multitudo, niſi participans vno: ſine multitudine, erat vnum; non tamen ſine vno eſt multitudo. Sunt quidem multa partibus, ſed vnum toto; vt corporis membra, ciuitas, exercitus, chorus, domus &c. & ſunt multa accidentibus, ſed vnum ſubiecto; vt ſcientia, & ignorantia in anima, & colores atq; affectiones in corpore. & ſunt multa numero, vt particularia, aut virtutibus, & ſunt vnum ſpecie: & ſunt multa ſpeciebus, & vnum genere, & ſunt multa proceſſibus, & vnum principio. Omnia ergo appetunt vnum: nam quanto aliquid de vnitate plus habet, authore Boetio plus de eſſe, atq; bonitate habet. Igitur omne tam diu ſubſiſtit, & eſt, quam diu vnum eſt: & tunc neceſſe eſt interire, cum vnum eſſe deſierit: quia ſi partes corporis diuiſeris, ipſum corpus penitus interibit. cum igitur ſui conſeruationem omnia appetant, idque ſine vnitate aſſequi nequeant; vnitatem ergo appetunt omnia. Empedocles duplicem in noſtris animis ſitam aiebat eſſe naturam: quarum altera, ſurſum tollimur ad vnum ipſum, & ad cæleſtia: altera deorſum trudimur, ad multa, & ad inferna. has plane duas naturas per amicitiam & litem ſignificauit: in quibus ſe lite, & diſcordia actum, furenti ſimilem, ac profugum à diuinis altum iactari conqueritur. Multi præterea in philoſophandi ſcientia inſignes, mundi formam vnitatem eſſe dixerunt: quam plane nonnulli ſpiritualem eſſe aiunt è primo ente in ipſum vniuerſum virtutem manantem, qua & mundus, & ipſius partes connectuntur, atque in vnum coaleſcunt, inſtar corruptibilis animalis, cuius membra ſpiritu è corde diffuſo, ad inuicem compaginantur. Alii, vt Themiſtius & Simplicius, vnitatem illam, mundi animam vocant, quam Plato aſſerit eſſe in medio, vt vniuerſum recte gubernet: & in elementis quidem naturam eſſe, in cœlo vero, animam, in hominibus autem intellectum. huius quoque ſententiæ Plutarchus fuit, in eo, quem de Platonis opinione ſcripſit libro. Sed peripathetici vnitatem illam, primum motorem dicerent, qui profecto & realiter, & intentionaliter conſiderari poteſt. Porro, realiter, quadam ſcilicet æquiuocatione, vniuerſi anima nominatur, qui [illegible] dum, ac quamlibet ipſius partem in eſſe conſtituit: intentionaliter vero, nec mundi, nec alicuius ipſius partis forma erit; ſed intellectus ſe ipſum intelligens, & forma omnium intellectuum qui ipſum intelligunt. Vnde *1. cœli comment. 100.* hanc formam aliis quidem clarius, aliis vero obſcurius fuiſſe communicatam, philoſoph. aſſerit. Præterea, Deum eſſe primum agens, primum finem, atque primam formam, peripathetici propemodum omnes proteſtantur: quod ſane nullius eſſet momenti, ſi vniuerſi forma non eſſet: nullius enim alterius eſſe poteſt. Rurſus, ex motoris vnitate, ipſius mundi vnitatem oſtendit: quod ſi mundi formam Deum non dicerent; nihil profecto ipſius ratio eſſet facienda. Hanc forſitan Parmenides abſoluendo deſcripſit apud Platonem in lib. Parmenidis, dum vnum numero dicit eſſe omnia; illius vtique primæ formæ vnitate, quæ tamen propriis, & particularibus formis differunt, hoc ſane modo hominis membra, vnitate communis formæ vnum ſunt, propriis vero formis diſſentiunt. Primus itaque motor vniuerſi forma nominatur; tum quia ipſum vniuerſum conſtituit, & perficit; tum etiam quia intrinſece operatur. *Horum igitur vnio vita eſt*, quia forma, & vita vniuerſi, motus, & actus ſunt. Ariſt. *In omni genere eſt vnum primum, quod eſt metrum & menſura* omnium

Vna vita.

Monas omnium principium & radix.

Via, veritas, vita, vnitas.

Plotinus. Enn. 5. lib. 4. c. 1.

Verum vnum.

Primum principium ſimpliciſſimum.

Cauſa entis eſt vnitas.

Plotinus. Enn. 6. lib. 9. c. 1.

Bonum vnitatis Vnitatis exempla.

Bonum & vnum.

Lib. 5. enn. 6 c. 1.

Quomodo anima eſt vnum, indicat mentis humanæ conceptio.

Dionyſius. de Diuinis nom.

Omnia appetunt vnum. Boetius. de conſ. 3. pro 11.

Empedocles.

Vnitas mundi forma.

Simpl. 3. de anim.

[illegible]

Peripatetici illam vnitatem Deum appellant.

Parmenides vnum numero dicit eſſe omnia.

Ariſt. co. met. 4. 7. 3.

Bonum & vnum. *omnium exiſtentium in illo genere:* In genere ergo entium eſt vnum primum ens, quod eſt metrum omnium entium, atque menſura, à quo cuncta perfectionem habent, & vnitatem. Et Auerr. prope finem vnum fatetur eſſe Deum glorioſum, qui, cuilibet enti, ſecundum ipſius naturæ capacitatem, entitatem, atque vnitatem largitur. *Auerr. diſp. 3. in ſolut. 12.* Diuus Aug. *Diu. Aug.* *Nulla eſt ſpecies, nullumque corpus, inquit, quod non habeat vnitatem qualecunque veſtigium; de vno omnia naſcuntur, vel ſegetes ſegetum, vel ſyluæ ſyluarum, vel greges gregum, vel populi populorum: nullum ſolum ſit, vel nullus prius per tam numeroſam ſucceſſionem, cuius non ratio in illo primo & vno ſemine fuerit.* Si corporalia quæque in ſuis quidem generibus ab vno manant principio; quanto magis ſpiritualia ab vno pendere principio neceſſarium eſt? hoc vocet Auguſt. vnitatem intelligibilem, & Parmenides vnum omnium principium: quo poſito, ponuntur; & ſublato, omnia peſſum eunt. *Vnitas intelligibilis. Parmenides.* Itaq; multitudo eſt diſceſſus ab vno: atq; ob hoc ipſum, malum eſt, nosq; mali ſumus, quando multitudo ſumus: tunc enim quodlibet multum ſit, quando potens penes ipſum, ſiue idem in ſeipſo manere diffunditur, & extenditur diſperſum, & quando in ipſa diffuſione prorſus vno priuetur; vbi illa eſt, quod partem aliam cum alia vniet: Quod ſi cognoſceret illa quam malum hoc ſit; perſentiret vtiq; ſe à ſeipſo procul abiiſſe. Vnumquodq; ſane non aliud appetit quam ſeipſum: Progreſſus autem ad externa, ſactus eſt vanus, vel coactus. Quatenus igitur vnoſquiſque habet vnum, habet ſeipſum. *Natura vnuſquiſque deſiderat vnitatem.* Natura igitur vnumquodq; vnitatem deſiderat, in qua ſeipſum inuenire poteſt. Teſtimonium Parmenidis paulo ante citatum confirmet theologiam Empedoclis, vt dubium non ſit; quin ſit apud vtrumq; Deus ipſa vnitas. *Damaſcenus. Vnitas eſt inueſtigabilis.* Damaſcenus quoque Platonicus: *Vnitas,* inquit, *tanquam Sol procul obſcure quaſi videtur. ſi propius acceſſeris, obſcurius. demum cæterarum rerum talis apprehenſionem: eſt ſana lux inacceſſibilis, vt quo magis accedas, eo magis cæcutias.* Vnitas igitur honoretur ſilentio, vnitas omnia producit. *Plato.* Plato docuit, reuera motum, vitam, animam, ſapientiam, ab eo quod omnino, ac vere eſt, abeſſe prorſus exiſtimandum non eſt, neq; viuere ipſum, neq; ſapere, ſed immobile conſiſtere. & in Parmenide: *Quædam,* inquit, *ſunt alia ab vno, quia non illud primum vnum ſunt, non tamen penitus vno priuata ſunt, ſed vno participant.* Itaq; noſter Mercurius præclariſsime docuit, Pymandri, atq; ipſius verbi vnionem, vitam eſſe: nam ob ſummam ſimplicitatem, ſummam quoq; abſolutiſsimamq; vnionem habent, vnitas vero huiuſmodi omnium eſt radix & principium entium, vitæ in eis naturaliter eſt; quia vnio illa, eſt amborum vita. à qua profecto vita, vniuerſa habent, vt viuant, moueantur, & ſint: nam illius genus ſumus. *Patris & filij vnio.* Sed poſſet aliquis hinc arguere: Si pater & filius vnum ſunt, nunquid eſt vna perſona in diuinis?

QVÆSTIONIS PRIMÆ CAP. I.

Quod ſit vna perſona, ſiue ſuppoſitum in diuinis.

1\. IN Deo eſt ſumma vnitas, igitur eſt vnicum ſuppoſitum. Antecad. patet ex his, quæ iam dicta ſunt. Conſeq. autem prob. nam vnitas ſimpliciter perfecta, nedum in natura; verum etiam in perſona, ac quolibet ſibi intrinſeco, ſuam ſeruat ſimplicitatem. Vnum ergo eſt tantum ſuppoſitum in diuinis.

2\. Amplius, vt in ordine entium, vnum neceſſarium eſt ens abſolutiſsimum, atque ſupremum; ita abſque dubio in ordine ſuppoſitorum: non enim maior vnius, quam alterius ratio eſſe videtur. ſed in ordine entium, abſolutiſsimum ens eſt Deus: pari quoque ratione, in ordine ſuppoſitorum, vnum eſt primum ſuppoſitum.

3\. Adhuc, cuilibet entitati ſimplici, & quæ augeri non poteſt, adæquate aliquod vnum, & abſolutum reſpondet; ſic in natura humana, vnum tantum eſt ſuppoſitum, vel vna eſt hominis natura: ſed entitas, ſiue natura diuina, eſt vniuoca, ſimplex, abſoluta, impluri ficabilis: vnicum ergo habet ſuppoſitum, ſiue perſonam.

4\. Præterea, recta ratio naturæ in verum adducit: verum autem eſt, & humanæ perſuaſum rationi, naturam diuinam in aliquo ſuppoſito ſubſiſtere; in tribus vero, fide potius, quam ratione naturali habemus: ergo quod prius.

5\. Adhuc, quicquid perfectionis in rebus creatis eſſe videtur, excellentiori quodam modo Deo eſt attribuendum: ſed non paruæ eſt perfectionis in creaturis ſuppoſitum habere abſolutum: igitur in diuinis vnum ſit ſuppoſitum, & non reſpectiuum, omnino neceſſarium eſſe videtur. Plane, ſi ſuppoſitum fuerit relatiuum, ſuppoſitum ſibi habebit correlatiuum; atque ita non erit vnicum, ſed plura. Adde authoritatem Auguſtini *lib. de Trin.* Omnis natura ad ſe ſubſiſtit, quanto magis Deus. *Perſonarum diſtinctio.* Primum igitur ſuppoſitum per ſe ſubſiſtit, atque vnicum eſt, & abſolutum.

6\. Denique, agere eſt ſuppoſiti primo met. ergo actio cōmunis eſt ſuppoſiti communis. In diuinis autem ſunt aliquæ actiones communes, vtpote intelligere, & velle creare: igitur in diuinis eſt vnum ſuppoſitum commune, atq; communicabile. Plane, quemadmodum primo poſter. dicitur, quando aliquid pluribus eſt commune; hoc certe eſt per aliquod ipſis commune: ſed ſubſiſtere tribus conuenit perſonis relatiuis: per aliquod igitur commune ipſis fieri debet. non quidem per eſſentiam, quia perſonaliter non ſubſiſtit: igitur per aliquod ſuppoſitum commune, & abſolutum. Igitur vna eſt perſona in diuinis.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

1\. AD 1. neg. conſeq. & ad prob. dico, ſuppoſitum, quatenus ſuppoſitum, nullam mutuare perfectionem; ſed quidquid perfectionis eſt à diuina pendere naturæ: vnitas præterea, ſi formaliter intelligatur, non eſt perfectionis ſimpliciter: quæ omnia profecto vnitas eſt formaliter quædam negatio. Quare ex ſimpliciſsima Dei perfectione, non licet inferre vnitatem perſonæ, ſiue ſuppoſiti; nam diuinæ vnitas naturæ compatitur ſecum trinitatem perſonarum.

2\. Ad 2. neg. ſimilitudo, quamuis in ordine perfectionum ſimpliciter, ac totius entis neceſſarium ſit, aliquod primum & abſolutiſsimum ens inueniri; hoc tamen in quolibet ordine non eſt neceſſarium: ideo ſuppoſitum patrum diuinis non eſt neceſſe, eſſe abſolutum, atque vnicum; niſi fortaſsis abſolutum intelligere velis, independens à priori, vel poſteriori ſuppoſito.

3\. Ad 3. diuinæ entitati, ſingulari atque abſolutæ, aliquid vnum, nempe Deus adæquate reſpondet; non autem ſuppoſitum abſolutum, aut reſpectiuum; ſed indifferens & neutrum.

4\. Eademque quoque facilitate quartum ſoluitur argumentum: nam etſi aliquod in diuinis ſuppoſitum per rationem naturalem eſſe probauerimus; illud tamen abſolutum, ſeu reſpectiuum ſit necne, probare non poſſumus.

5\. Ad 5. negetur minor: neque enim ſimpliciter perfectionis eſt in natura creata ſuppoſitum habere abſolutum; ſed perfectionis potius ſupplentis creatæ, imperfectionem naturæ; ipſe ſiquidem ex ſe non eſt in vltima actualitate conſtituta; ideoque per aliquid proprij generis contrahi, atque determinari indiget. Præterea, in nulla plane natura magnæ perfectionis eſſe reputatur, ipſius ſuppoſitum eſſe abſolutum quamobrem ſuppoſita, ſi per abſoluta conſtituerentur, non minoris eſſent perfectionis, ac ſi id ipſum per relationes haberent. Ex hoc Auguſtini authoritas ſoluitur, quæ ſane ita intelligenda eſt, quod Deus ad ſe ſubſiſtat; ſubſiſtentia vtique naturali, ac communicabili, non autem perſonali, & incommunicabili.

6\. *Agere immediatius eſt ipſius principij.* Ad 6. agere quidem eſt ſuppoſiti, ſicut vltimo denominati; immediate vero, atque adæquate eſt ipſius principij: immediatius enim principium, quam ſuppoſitum obſeruat, atque intuetur. Quare, ſi principium proprium extiterit, & actio quoque ſimiliter, quod ſi actio communis, & principium etiam erit commune, non autem ſuppoſitum: neque refert, quod actio ſit ſuppoſiti; eſt enim ſuppoſiti, non tamen communis: impoſſibile certe eſt ſuppoſitum aliquid inueniri, illudque communicabile eſſe: actio ergo in diuinis non vnius eſt ſuppoſiti; ſed tribus omnino communis eſt perſonis. *Dices:* ſicut ſe habet actus notionalis ad ſuppoſitum proprium; ita actus communis ad commune ſuppoſitum: ſed actus notionalis eſt à primo ſuppoſito: actus ergo communis, à communi ſuppoſito proficiſcitur. *Reſpond.* maiorem non eſſe veram: actus namque in diuinis ideo appellatur; quia nimirum tribus per idem principium conuenire dignoſcitur. Actua præterea ſpirandi patri, ac filio communis eſt; & nihilominus duo ſunt, non vnum ſuppoſitum. *Actus notionalis.* Ad confir. dico, incommunicabiliter ſubſiſtere, commune eſt tribus indiuiduis: non quidem vniuoce, quo ad illud poſitiuum in quolibet, puta relationes; nam vnumquodque per ſuam proprietatem ſubſiſtit: igitur non opus eſt illis communi ſuppoſito. Præterea, ſuppoſitum ex ſui natura eſt incommunicabile; vt quod, & quo: propterea implicat, aliquod eſſe ſuppoſitum abſolutum, atque illud eſſe communicabile. Adhæc, ſi illud ſuppoſitum abſolutum patri communicatur, tunc plane idem cum ipſo ſuppoſitum eſſet formaliter, & eadem ſacilius te cum filio, & ſpiritu ſancto. *Actus eſſentialis.* Sed identitas formalis, atque vnitas ſuppoſiti, ab vnitate manat proprietatis ſuppoſitalis: igitur, ſi illa proprietas eſſet abſoluta; tunc tres perſonæ

Perſonarum diſtinctio.

non eſſent relatiuæ, ſed vnum ſuppoſitum abſolutum; quod ſi relatiua, non vtique erit abſolutum. Amplius, idem ſuppoſitum eſſet generans, & genitum; quia idem eſt in ambobus. ſed natura non permittit, nec intellectus capit; nec inſtare poteris, aſſerens eſſentiam communem patri ac filio eſſe; nec tamen generantem, aut genitam appellari; nam eſſentia ſuppoſiti rationem, cui generare, atque generari communicatur, non ſubit. vna ergo perſona non eſt in diuinis.

CAP. III.

Quod perſonæ diuinæ non per aliqua abſoluta, ſed per proprietates relatiuas diſtinguantur.

Aug. 5. de Trin. c. 5. contra Arij argumentum.

QVidquid in Deo dicitur, inquit Auguſt. *ſecundum ſubſtantiam dicitur*, dicebat Arius: Igitur, quicquid in Deo diſtinctum vel diuiſum eſt; vtique ſecundum ſubſtantias diſtinctum, atque diuiſum erit; ſed pater eſt ingenitus, filius vero eſt genitus; ſecundum ſubſtantias ergo diſtinguuntur. Ad hanc autem obiectionem ita reſpondet.

Relatiua quomodo ſint in diuinis.

Relatiuum de Deo non ſecundum accidens dicitur; quia ſemper fuit pater filius; non ſecundum ſubſtantiam; quia ad ſeipſos non reſpiciunt; ſed pater ex eo, quod eſt ei filius dicitur, & filius ex eo, quod habet patrem. Non ſecundum ſubſtantiam hæc dicuntur; quia non quiſque eorum ad ſeipſum; ſed ad inuicem, atque alterutrum ad alterutrum iſta dicuntur: neque ſecundum accidens; quia & quod dicitur pater, & quod dicitur filius, æternum atque incommutabile eſt eis. Quamobrem, quamuis diuerſum ſit patrem & filium eſſe, non tamen eſt diuerſa ſubſtantia: quia hæc non ſecundum ſubſtantiam dicuntur, ſed ſecundum relatiuum: quod tamen relatiuum non eſt accidens, quia non eſt mutabile. Sed reſtat: ſi aliquid ad ſeipſum dicitur pater, quod ad ſeipſum dici non poteſt filius: & quicquid ad ſeipſum dicitur, ſecundum ſubſtantiam dicitur; & ad ſeipſum dicitur ingenitus, quod dici non poteſt filius; quia ad genitorem refertur: non ergo eiuſdem ſubſtantiæ. Sed huic verſutiæ reſp. filium æqualem eſſe patri, non ſecundum quod ad patrem dicitur; quia illud relatiuum eſt, non ſecundum ſubſtantiam. Quia vero filius non ad filium relatiue dicitur; ſed ad patrem, non ſecundum hoc, quod ad

Filius eſt æqualis patri ſecundum ſubſtantiam. Aug. 5. de Trin. c. 8.

patrem dicitur, æqualis eſt filius patri. Reſtat ergo, vt ſecundum id æqualis ſit; quod ad ſe dicitur; quicquid enim ad ſe dicitur, ſecundum ſubſtantiam dicitur. *Quapropter illud præcipue teneamus*, ait Auguſt. *quicquid ad ſe dicitur, præſtantiſſima illa & diuina ſublimitas ſubſtantialiter dici; quod autem ad aliquid, non ſubſtantialiter; ſed relatiue; tantamque vim eſſe eiuſdem ſubſtantiæ in patre, & filio, & ſpiritu ſancto; vt quicquid de ſingulis ad ſeipſos dicitur, non pluraliter, ſed ſingulariter accipiatur.* ſed perſonæ non ſingulariter, ſed pluraliter dicuntur. ergo &c. Item, Nihil pater in ſeipſo dicitur proprium, quod ad filium

Lib. 6. de Trin. c. 2.

non dicatur; quicquid autem aliud dicitur, cum filio dicitur: quicquid ergo ad ſe dicitur, non dicitur alter ſine altero: & quæcunque dicuntur, quod ſubſtantiam eorum oſtendunt, ambo ſimiliter dicuntur. itaque, quicquid ad ſe dicitur, & eſt abſolutum in diuinis; commune eſt tribus, & nulli proprium. proprium enim relatio eſt, & ad ſe non dicitur:

Quod ad ſe dicitur eſt abſolutum, & commune tribus.

proinde proprietas ſuppoſiti conſtitutiua, abſoluta eſſe nequit. Item, *lib. 5. cap. 11. Quod autem proprie*, inquit, *ſingula in eadem trinitate dicuntur*; nullo modo ad ſeipſam, ſed ad inuicem, aut ad creaturam dicuntur; & ideo relatiue, non ſubſtantialiter ea dici manifeſtum eſt: quod ſi dixeris perſonam ad ſe ſubſiſtere, vno quidem ſenſu verum eſt, nempe,

Subſiſtere duobus modis dicitur. 7. Trin. c. 8.

vt ſubſiſtentia inhærentiam excludat; idque ob eſſentiam, quam includit. quemadmodum Auguſt. innuere videtur. *Omnis natura, vel res*, inquit, *ad ſe ſubſiſtit, quanto magis Deus?* ſubſiſtit, inquam, non ſuppoſitali aut perſonali ad ſe ſubſiſtentia, ſed eſſentiali. Vel fortaſsis ſubſiſtere dixit; quia pater, quatenus perſona, & Deus, ad filium non dicitur. Igitur, ſecundum Auguſtini doctrinam, quod ad ſe dicitur, eſt abſolutum in diuinis. Item, Auguſt. 11. de Ciuit. *Deus eſt*, inquit, *quicquid habet, excepto relatiuo, vel relationibus, quarum vna non eſt altera.*

Boetius.

Præterea, Boetius de Trinitate, eſſentia, ait, continet vnitatem; ſed relatio multiplicat trinitatem; relationibus igitur non abſolutis perſonæ diſtinguuntur.

Relationibus perſonas diſtingui.

Amplius, ſi perſonæ diuinæ per proprietates abſolutas conſtituerentur, tunc quæro; aut illæ proprietates abſolutæ in natura, diſtinctæ eſſent manſuræ; aut in ipſam naturam tranſituræ. Si manſuræ, ſuppoſitum cum ipſa natura conſtituent; idque per compoſitionem, quod eſt impoſsibile. ſi tranſituræ, ſuppoſiti conſtituendi virtutem non haberent. Diceres, quoad ſimplicem cum eſſentia identitatem, tranſeunt quidem, manent autem ab eſſentia formaliter diſtinctæ. quod

Perſonarum diſtinctio.

plane ſufficit ad conſtituenda ſuppoſita, ſine vlla eſſentiæ ſuppoſitorumque compoſitione. *Contra*: ſi ſuppoſita diuina per abſolutas conſtituerentur proprietates; tunc plane relationes diuinæ accidentia dicerentur; quippe, quæ ſuppoſitis iam in eſſe abſoluto ſuppoſitali aduenirent: ſed conſequens eſt impoſsibile: ergo & antecedens; in Deum enim nullum accidens cadere poteſt. Præterea, tunc vna neceſſario aliam non requireret perſonam; nec ad ipſam neceſſariam haberet relationem: quinimo vna poſſet ſine altera conſiſtere; ſiquidem, ſi per abſolutam proprietatem conſtituitur perſona, abſoluti vero natura eſt ad alterum non referri; ſed ex ipſo conſiſtere: vna ergo perſona, abſque altera eſſe poterit. ſed hæc ſunt omnino impoſsibilia. ergo &c.

Relationes non ſunt accidentia.

Reſp. Relationes, accidentia dici non poſſe; tametſi aliquo modo ſuppoſita conſtituta præſupponere videantur: nam ſpiratio actiua in patre accidens eſſe non poteſt; & nihilominus ſuppoſitum non conſtituit paternum; ſed ei iam conſtituto quaſi aduenire videtur. Quoniam igitur per realem identitatem, in diuinam eſſentiam tranſeunt omnia, nulla in mentem venire poteſt accidentis ſuſpicio. Ad aliud, dico, quod perſonæ neceſſarium nexum habeant ad inuicem, ob eandem quam habent communem eſſentiam; non ſunt enim eſſentialiter diſtinctæ relationibus: ergo ipſas conſequentibus, neceſſario ad inuicem realiter referuntur.

Obiectiones.

Contra: Omne abſolutum in diuinis dicit perfectionem ſimpliciter; atque proinde eſt communicabile: ſed per aliquod communicabile, ſuppoſitum neque conſtitui: ergo. 1.
Item, nullum diuinum ſuppoſitum eſſet ſimpliciter perfectum: 2.
non enim haberet omnem ſimpliciter perfectionem, nempe eſſe communicabile. Illæ præterea abſolutæ proprietates, 3.
aut eiuſdem profecto, aut alterius eſſent rationis: non eiuſdem certe, alioqui non ſe totis diſtinguerentur; atque ita conſtitutiuæ non eſſent; nec alterius rationis, diſtinctæ ſiquidem forent quidditates. Vnde in quolibet ſuppoſito, & quidditas tum eſſentiæ, tum etiam proprietatis eſſet abſolutæ, atque ita compoſitio, quod eſt impoſsibile.

Solutiones.

Reſp. abſolutum in diuinis, perfectionem ſimpliciter dicere, atque aliquid communicabile, non autem proprietates perſonales. Ad aliud, 1.
ſunt alterius rationis: & quando dicis, in quolibet ſuppoſito 2.
eſſent duæ quidditates; nego: neque enim eſſent duæ proprietates, ſicut ſuo modo in creaturis duæ non minus nituntur differentiæ indiuiduales, nec vlla compoſitio: migrant ſane identice, atque realiter in diuinam eſſentiam.

Obiectiones.

Contra: ſi perſonæ per abſolutas proprietates in eſſe ſuppoſitali ſint conſtituendæ; tunc ſane pater, ex filij generatione aliquid acquireret: ſed falſum eſt, pater namque 1.
à ſe habet omnia. Si ergo pater prius eſt ſuppoſitum, idque per aliquod abſolutum, quam generet filium; ſeipſum profecto patrem facit: ergo. Amplius, tunc origines in diuinis 2.
ſuperfluæ eſſent, & otioſæ, nullaque vnius ab altera emanaret perſonæ origo; ante ſiquidem omnem originem perſonæ eſſent conſtitutæ, atque diſtinctæ. quodlibet namque abſolutum, quamlibet relationem præcedere, certum eſt. Neque enim ſub obtentu fundamenti, aut principij, vel perfectionis, relationem præſupponere debet: nam ſi huiuſmodi abſolutæ proprietates, origines neceſſario præſupponerent, cum ad origines ſpectet, ſuppoſitum à ſuppoſito diſtinguere; tunc per origines, non autem per abſoluta eſſet diſtinctio perſonarum, ipſaque abſoluta ſuperflua eſſent & otioſa. at in diuinis ſuperflui eſt nihil. Amplius, multitudo eſſet in diuinis abſolutorum realiter diſtinctorum: etenim proprietates illæ abſolutæ realiter differrent; conſtituunt enim ſuppoſita realiter diſtincta: ſed hæc ſunt abſurdiſsima. igitur quod prius. 3.

Solutio.

Reſp. pater prioritate originis, non autem temporis, aut naturæ, habet omnia prius quam filius: 1.
ideo argumentum falſo innixum fundamento, ſcilicet, quod prioritate temporis, aut naturæ illud habeat, facile ſoluitur. pater etiam ex ſpiratione actiua, quæ aliquo modo paternitatem præſupponere videtur, habet igitur pater prius omnia, quam filius, prioritate profecto originis: propterea ex filij generatione nihil ſibi ſecundum hunc modum noui aſciſcitur. Ad aliud, nego relationes ibi fore otioſas: 2.
eſſent enim ibi ſuppoſitum producens, & productum, & relationes originis concomitantes; ſicuti ſpiratio actiua, per ſe primo non pertinet ad generationis terminum, ſed concomitatur potius. Quam ob cauſam, primus generationis terminus eſſet ſuppoſitum abſolutum, non aliquem relationis reſpectum amplectens; quamuis ille neceſſario inſequeretur. Ad aliud dico, quemadmodum relationes à diuina eſſentia realiter non diſtinguuntur, ſed ab inuicem; ita plane proprietates illæ abſolutæ. Quare nulla eſſet abſolutorum

realiter

Perſonarum diſtinctio. *Perſonas per proprietates relatiuas conſtitui.*

realiter diſtinctorum multitudo concedenda. Hæc quidem
dicta ſunt, & quidem acute; res vero non ſine caligine eſt in-
telligenda: nam, ſi in diuinis relatiua non ſunt accidentia,
ſed æterna; quæ autem æterna ſunt, abſoluta eſſe videntur.
atqui in diuinis vnum tantum eſt abſolutum, nempe natura;
conſultius ergo eſt, perſonas per proprietates relatiuas eſſe
conſtitutas.

CAP. IV.

Quod perſonæ diuinæ per aliqua abſoluta diſtinguantur.

QVod eſt ad ſe, per aliquod abſolutum diſtinguitur:
1. ad ſe enim dici, ſubſtantiam indicat. ſed, ſi pater
non eſſet aliquid ad ſe; non diceretur relatiue, au-
thore diuo Auguſt. *7. de Trinit.* Igitur, pater cum ſit
aliquid ad ſe, eſt ſuppoſitum abſolutum, & non reſpecti-
2. uum. Amplius, quemadmodum in exiſtendo ſe habet prima
entitas; ita, abſque dubio, primum ſuppoſitum in ſubſiſten-
do. ſed prima entitas, vtpote diuina natura, ad ſe eſt, & exi-
ſtit; quia nimirum, teſte Auguſt. omnis natura ad ſe ſubſiſtit,
quanto magis Deus? igitur primum ſuppoſitum ad ſe ſub-
3. ſiſtit, atque abſolutum eſt. Præterea, generationis terminus,
eſt aliquod abſolutum. ſed illud eſſentia eſſe non poteſt, vt
ſuperius dictum eſt: ſuppoſitum ergo filij, eſt generationis
diuinæ terminus, atque exinde abſolutum eſt, & non reſpe-
4. ctiuum ſuppoſitum. Adhuc, etiam ſi nullam diuinis eſſet re-
latio; quælibet tamen perſona eſſet abſoluta: abſolutis ergo,
& non relatiuis proprietatibus, perſonæ diuinæ diſtinguun-
tur: quidquid enim perſonis conſtituendis neceſſarium eſt,
eſſentia diuina ſupplere valet: ergo quod prius. Adde,
non eadem ratione in diuinis primam perſonam, & ſub-
ſiſtere, & patrem eſſe; alioqui filius non coexiſteret patri in
5. eadem ſubſtentia. Præterea, quæ ſunt ſimpliciſsima, ſe ipſis
diſtinguuntur: ſed perſonæ diuinæ ſunt maxime ſimplices,
vt diximus: ſe ipſis ergo, & non relationibus diſtinguuntur:
ſed, ſe ipſæ ſunt quædam abſoluta; quia nimirum in diuinis
hæc duo tantum ſunt, abſolutum, & reſpectiuum: ergo.
6. Iterum, omnis forma, ſecundum ſui generis qualitatem
diſtinguitur: ſed hypoſtaſis indiuiduum in genere ſubſtan-
tiæ ſignificat: non ergo relationibus hypoſtaſes diſtinguun-
7. tur. Deinde, quod ad ſui conſtitutionem, diſtinctionem
præſupponit, nequit ſane eſſe primum diſtinctionis princi-
pium: ſed relatio in diuinis eſt huiuſmodi, eſſe enim rela-
tiui, eſt ad aliud ſe habere: primum ergo principium diſtin-
ctiuum non poteſt eſſe relatio; ſiquidem abſolutum eſt
prius quam relatiuum. diuinarum autem perſonarum diſ-
tinctio, primatum obtinet: non ergo relationibus diſtin-
8. guuntur. Præterea, abſtractis per intellectum relationibus,
adhuc remanent hypoſtaſes: non ſunt ergo perſonarum

Perſona. Hypoſtaſis.

conſtitutiuæ. Anteced. patet: perſona namque per quandam
additionem ſeſe habet ad hypoſtaſim; eſt ſiquidem perſo-
na, hypoſtaſis proprietate diſtincta ad dignitatem pertinen-
te: ſed remota dignitate perſonali, adhuc remanet hypo-
ſtaſis. ergo &c. Adde, quod remota paternitate, adhuc re-

Lib. 5. de Trin.

manet hypoſtaſis patris. *Non hoc eſt dicere* (inquit Auguſt.)
*ingenitum, quod eſt dicere patrem; quia ſi filium non genuiſſet, nihil
prohiberet eum dicere ingenitum. ſed ſi filium non genuiſſet: non ineſ-
ſet ei paternitas.* Quare, remota paternitate, adhuc hypoſta-
ſis eſſet menſura. Sane, ſi paternitate eſt aliquis, filius ergo, in
quo non eſt paternitas, non eſt aliquis: non eodem ergo, &
pater eſt, & aliquis. Itaque remota per intellectum proprie-
tate, remanet aliquis, nempe hypoſtaſis. Perſonæ ergo diui-
næ per abſoluta diſtinguuntur.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. Auguſt. authoritas eſt recte intelligenda: cuius
ſenſus ſi nobis apparuerit, ad ſoluendum argumen-
ti nodum, facilis parabit acceſſus. Pater eſt aliquid
ad ſe, inquit, non quidem tanquam ſuppoſitum ali-
quod abſolutum, ſed quia certe eſt eſſentia ſua, quæ eſt a-
liquid ad ſe, præter eam, quam ad filium habet relatio-
2. nem. Ad 2. neg. ſimilitudo; non enim eſt ſimile, vt dixi-
mus, de prima entitate, & ſuppoſitalitate: nam illa ad ſe,
3. hæc autem ad aliud refertur. Ad 3. verum quidem eſt ad
ſuppoſitum, ſiue indiuiduum ſubſtantiæ generationem ter-
minari; vtrum autem illud reſpectiuum, vel abſolutum ſit

Perſonarum diſtinctio.

neceſſe, nihil conducit generationi conſtituendæ. Ad 4.
neg. conſeq. nam ſi in diuinis nulla eſſet relatio, nullum
quoque eſſet ſuppoſitum; eſſentia enim ex ſe, illud conſti-
tuere non poſſet. Ex quo patet, in diuinis omnino neceſſa- 4.
rium, aut nullam, aut plures eſſe perſonas. Ad confirmat.
dico, quod eodem pater, & eſt aliquis, & ſubſiſtit perſonali-
ter; filius vero & ſi non ſit ille aliquis, qui eſt pater, eſt ta-
men aliquis alius. Ad 5. quoniam perſonæ ſunt ipſæ rela- 5.
tiones ſubſiſtentes, non pugnat cum perſonarum ſimplici-
tate, relationibus diſtingui. Ad 6. perſonæ diuinæ, in eſſe, 6.
in quo ſubſiſtunt, aut in aliquo abſoluto nequaquam diſ-
tinguuntur; ſed in eo, quod ad aliquid referuntur; ad ea-
rum ergo diſtinctionem ſtatuendam ſufficit relatio. Ad 7. 7.
quando interdum relatio eſt accidens; tunc plane diſtin-
ctionem præſupponit ſuppoſitorum. at, ſi fuerit præſubſi-
ſtens, quemadmodum eſt in diuinis, ſecum profecto fert
diſtinctionem. Cum ergo dicis, relatiuum eſt ad aliud ſe
habere; bene quidem ad aliud correlatiuum, quod non eſt
prius; ſed ſimul natura. Ad confirmationem dico, abſolu-

Eſſentia præcedit relationes origine.

tum, id eſt diuinam eſſentiam prioritate originis antecede-
re relationes: cum autem neceſſaria eſſet diuiſio, ſiue diſtin-
ctio: omnium minima fuerat ſtatuenda, vtpote vnitati pro-
pinquiſsima: hac vero aptior nulla, quam diſtinctio relatio-
nis. non ſequitur ergo: abſolutum eſt prius reſpectiuo: igitur
per abſolutum eſt facienda diſtinctio; imo omnium mini-
ma eſt aſsignanda. Ad 8. neg. conſeq. & ad prob. dico, perſo- 8.
nam non addere ſupra hypoſtaſim, proprietatem abſolute
diſtinguentem, ſed ad dignitatem pertinentem, ad digni-
tatem enim pertinet proprietas diſtinguens in natura rationa-
li ſubſiſtens; in diuinis autem eſt relatio diſtinguens, quæ ſi
remoueretur, perſonæ quoque eſſent remouendæ, atque ita
relatio deſtrueretur. Remotis ſiquidem per intellectum

Remotis proprietatibus non remanent perſona.

proprietatibus, remanet eſſentia communis, non autem hy-
poſtaſis patris, quæ ſingularis vice fungitur, ſicut remota ab
homine per abſtractionem, rationali differentia, extincto
homine, animal remanet. Secus autem ſe habet, ſi illas, quæ
non ſunt perſonales proprietates, remoueri contigerit, vt
in patre ingenitum, & ſpirantem eſſe; nam his per intelle-
ctum abſtractis, ac remotis, perſeuerat tamen patris perſo-
na; non ſic autem, ſi proprietates perſonarum conſtitutiuæ
auferantur; ſiquidem proprietates perſonales non ſic ad-
uenire cenſendæ ſunt hypoſtaſibus, ſicuti formæ ſubiectis
præexiſtentibus, ſed ſua ſecum ferunt ſuppoſita, quatenus
ſunt ipſæ perſonæ ſubſiſtentes. Eſt autem quorundam ſen-
tentia, quam ſequenti quæſtione diſputaturi ſumus, hypo-
ſtaſes in diuinis, non per relationes, ſed per ſolam originem
diſtingui; vnde, pater hypoſtaſis eſſe intelligitur; quia non
eſt ab alio; filius vero, quia eſt ab alio per generationem.
Igitur relationes aduenientes, quaſi proprietates ad digni-
tatem pertinentes, perſonæ rationem conſtituunt, vnde &
perſonalitates nominantur. Itaque remotis per intellectum
huiuſmodi relationibus, remanent quidem hypoſtaſes, per-

An remotis relationib. perſona adhuc intelligi poſſunt.

ſonæ vero auferuntur. Sed quomodo poſſunt hæc fieri, ſi
relationes conſtituunt atque diſtinguunt hypoſtaſes, & hy-
poſtaſis ſit naturæ rationalis indiuidua ſubſtantia? Sic enim
deſcribitur perſona. Vt autem ſit hypoſtaſis & non perſo-
na, ex parte naturæ rationalitas abſtrahenda eſt; non ex par-
te perſonæ proprietas. Verum hæc, quæ à nonnullis dicun-
tur, ſi recte intelligantur, omnem prorſus controuerſiam

Connotata perſonarum eſſentia & relatio. Principale & formale, incommunicabilitas.

è medio tollunt. Sane, ſi ſpectes connotata perſonarum, ſci-
licet eſſentiam & relationem; abſque dubio, remotis rela-
tionibus, perſonæ quoque remouebuntur, atque auferen-
tur; non ſic autem, ſi principale & formale, quod eſt incom-
municabilitas, conſideres. perſona ſiquidem ex ſuo formali
ſignificato, aliquid formaliter incommunicabile ſignificat.
Proinde, remotis relationibus per intellectum, hoc modo
diſtincte intelligi poſſunt; incommunicabilitas enim illa, &
diuinis, & creatis vniuoca eſt perſonis. Quare ſub ipſa aliqua
diſtinctio, atque pluralitas incommunicabilis, eſt intelligi-
bilis; nam intrinſecæ relationes ad iſtas incommunicabili-
tates, vel negationes non pertinent; ſed connotata poſitiua.
Verum, quia huiuſmodi negationes, relationes ſequuntur
conſtitutiuas perſonarum; in ipſis profecto concomitanter,
ac conuertibiliter fundari videntur. Quomodo ergo cir-
cumſcriptis relationibus perſonæ intelligi poſſunt, dixi. Ad
confirm. non eſt putandum Auguſt. dicere voluiſſe, quod
patris perſona, remota paternitate, remanere queat, quaſi
innaſcibilitas, patris ſit conſtitutiua atque diſtinctiua per-

Ingenitum nihil ponit.

ſonæ; hoc enim fieri non poteſt; quia ingenitum nihil po-
nit, ſed negatiue dicitur, quemadmodum & ipſe ibidem
proteſtatur. igitur communiter loquitur, quod ſcilicet
non omne ingenitum ſit pater vocandum, aut dici queat.
Quamobrem, remota paternitate, hypoſtaſis patris in

Perſona cum diſtinctio. diuinis conſiſtere non poterit; quatenus nimirum ab alia diuinis perſonis diſcernitur, atque diſtinguitur, niſi fortaſſis quatenus à creaturis ſeparatur. Alia confirm. in reſponſione 4. arg. ſoluta eſt: atqui aliqui dicunt perſonas ſe totis obiectiue diſtingui.

CAP. VI.

Quod perſonæ diuinæ non per relationes, ſed ſeipſis totis diſtinguantur.

1. QVæ ſunt æque ſimplicia, atque æqualia, æqualem quoque habent rationem diſtinguendi: ſed eſſentia atque perſona, ſunt eiuſdem ſimplicitatis; alioqui in diuinis non eſſet ſumma ſimplicitas. ergo æqualem diſtinctionem ſortiuntur. Porro diuina eſſentia ſe
2. tota primo diſtinguitur: igitur & perſona. Item, ſumme ſimplex, à quocunque diſtinguitur, ſe toto diſtinguitur: non enim habet partem, & partem, aut aliquid, & aliquid; quod excellentiſſimæ repugnat ſimplicitati: ſed diuinæ perſonæ ſunt ſimpliciter ſimplices: ſeipſis totis ergo diſtinguuntur.
3. Amplius, abſtractum & concretum, ſicut eſt paternitas, & pater, idem omnino ſignificant. ſicut ergo abſtractum, vtpote paternitas, ſe tota diſtinguitur ab alio quocunque; ita etiam & concretum, nempe pater, & pari quoque ratione
4. quælibet diuina perſona. Adhuc, omne conſtituens cum conſtituto, compoſitionem facit: at in diuinis fas non eſt aliquam compoſitionem inueniri, vt ſuperius diximus de ſimplicitate Dei: perſonæ ergo non ſunt aliquo modo conſtitutæ, neque per origines, neque per originis relationes; imo, ſi aliquo modo ſunt conſtitutæ, hoc certe ſortiuntur, non quidem ob relationes, ſed ob eſſentiam potius: eſſentia enim, ad negationum pluralitatem, quas perſonalitates important, maxime conducit: igitur ad pluralitatem perſonarum Conſeq. patet: anteced. vero probatur. Etenim, negationum fundamentum, ad earum pluralitatem facit, ſicuti ad accidentium pluralitatem, ſubiectum. ſed eſſentia iſtarum eſt negationum fundamentum: cum Paternitate enim vnam fundat negationem, vnamque perſonalitatem, & cum filiatione aliam: ergo Quoniam igitur diuinæ perſonæ non ſunt conſtitutæ, quemadmodum eſſentia quoque non eſt conſtituta: ſeipſis ergo totis diſtinguuntur. Præterea, pa-

Fundamentum negationum.

5. ternitas & pater ſunt idem in diuinis; ſed paternitas, vtpote abſtracta, atque libera ab huiuſmodi conſtitutione, non eſt
6. conſtituta, nec etiam pater. Item, conſtitutum eſt aliquo modo cauſa conſtituti: ſed diuinæ profecto perſonæ nihil poteſt eſſe cauſa: abſolutæ igitur ſunt, ac ſe totis diſtinguuntur.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. bifariam intelligi poteſt, æqualem eſſe eſſentiæ, atque perſonæ ſimplicitatem: & vno quidem modo, per compoſitionis negationem, aut priuationem; atque ita æqualem ambabus ineſſe ſimplicitatem, affirmamus: alio vero modo, per diſtinctionis aliquorum, quæ in conceptu quidditatiuo includuntur negationem, & ita falſum eſt. Ex primo autem modo non ſequitur, quod perſona ſicut eſſentia, à quolibet ſe tota primo diſtinguatur: non enim ita eſt ſimplex in ſecundo modo; ſed plura includit: & ſic per vnum, vni congruit, atque coniungitur: per aliud vero ab eodem ſeparatur. vnde fieri non poteſt, vt ſe tota primo diſtinguatur. Sane, quæcunque conueniunt in aliquo, quoad ipſorum ſpectat quidditatiuum conceptum, ipſa profecto ſe totis non diſtinguuntur: ſed perſonæ diuinæ in vno eſſentiæ diuinæ conceptu conueniunt: ergo &c. Item, quæ ſe totis primo diſtinguuntur, diſtinctiua potius, quam diſtincta dicenda ſunt; minus namque diſtincta, quam diſtinctiua diſtinguuntur: ſed perſonæ magis ſunt quædam diſtincta, & conſtituta, quam diſtinctiua: ergo. Impoſſibile præterea eſt, eiuſdem naturæ ſuppoſita, ſe totis diſtingui: ſed diuinæ perſonæ eiuſdem ſunt, nedum ſpecificæ, ſed etiam numeralis naturæ: ergo. Præterea, patris perſona duas habet proprietates. non ergo ſe tota diſtinguitur: vna profecto proprietate diſtinguitur. Item, ſi perſona ſe tota diſtinguitur, idem omnino eſt quod proprietas: ſed illa aucta aut multiplicata, perſonas quoque multiplicandas fore eſſet neceſſarium. Ex quo patet, huiuſmodi ſententiam erroneam omnino eſſe, atque impiam.

Bifariam ſimplicitas æqualis dicitur, eſſentia & perſona.

Perſonæ diuinæ non ſe totis diſtinguuntur.

2. Ad 2. neg. maior: nam ſimpliciter ſimplex, ab eo ſolummodo ſe toto diſtinguitur, à quo eſſentialiter ſeparatur. Cum autem diuinæ perſonæ ſubſtantialiter non diſtent ab inuicem, non video quomodo ſeipſis totis ab inuicem ſeparentur. Ad 3. neg. maior: inter paternitatem enim & patrem, abſtractio, ſiue concretio eſſe non poteſt: pater ſiquidem in diuinis, aliquid intrinſece atque formaliter denotat, ſuoque ambitu amplectitur, quod paternitas nequit efficere, atque præſtare non valet. album vero & albedo, principali ſignificato idem denotant; quamuis album, non autem albedo, ſubiectum connotet. non ergo oportet, quod à quocunque paternitas diſtinguitur, pater quoque diſtinguatur; quandoquidem nulla ibi abſtractio propria, niſi ſecundum modum intelligendi eſſe queat. Præterea, quamuis pater paternitatem ſignificet; eſſentiam tamen concernit, in qua nulla eſſe poteſt patris filijque diſſenſio: vna certe eſt in ambobus, atque ideo ſe totos diſtingui, eſt impoſſibile. Ad 4. paternitas conſtituens patrem, non componit cum eo, ob vnum idemque eſſe, quod habent; eſt tamen patris forma, nec opoſeſt omnem formam, ab eo cuius eſt, teſte philoſ. 2. poſt. eſſe diſcretam. Ad confirm. dico, quoniam eſſentia communicabilis eſt, perſona vero incommunicabilis, idcirco fieri non poteſt, vt perſonam conſtituere, aut illius fundamentum eſſe queat. ex quo apparet, quod maior ſit falſa: & ad probationem dico, illius negationis proximum quidem fundamentum relationem eſſe, quam profecto importat perſonalitas. Porro, eſſentia, fundamentum remotum eſt; negatio autem, & alia, quæ in aliquo fundantur, ex remoto non habent fundamento pluralitatem, aut vnitatem conſtituendi virtutem; ſed ex proximo tantum. Ex eſſentia igitur; vtpote remoto fundamento, non eſt pluralitatis cauſa quærenda. Ad 5. in diuinis, patrem conſtitui dicimus, non autem paternitatem, exprimitur certe concretiue, vt habens formam; paternitas vero, vt relatio. Quare non congruit illi conſtitui, quia nimirum ad ſuppoſita ſpectat, quorum proprium eſt conſtitui. Ad 6. in diuinis non eſt cauſa, ſed per cauſæ formalis habitudinẽ aliquid ſignatur; quemadmodum dicere conſueuimus: paternitas patrem conſtituit, non eſt ergo ibi conſtitutio, ſicuti totum ex partibus conſtitutum reſultat, aut ſpecies, ex genere & differentia; ſed formalis potius, ſicuti humanitas hominem conſtituit. *Dices*, formalis relationis effectus; quatenus relatio eſt, ad aliud refertur: ſed perſona ad aliud non refertur; nam pater non eſt perſona filij. igitur relatio virtutem non habet conſtitutiuam, ſed relatiuam potius. Reſp. quamuis relatio ex ſuo formali ſignificato, referendi potius, quam conſtituendi virtutem habeat; nihilominus, quatenus eſt forma incommunicabilis, poteſtatem habet perſonas conſtituendi.

Perſonarum diſtinctio.

3.

Paternitas & pater non idem denotant.

4.

Paternitas non componit cum patre.

Perſonalitas.

5. *Pater conſtituitur non paternitas.*

6.

Relatio quomodo conſtituat perſonam.

QVAESTIONIS SECVNDAE

CAP. I.

An per origines perſonæ diſtinguantur.

QVoniam tres perſonæ diuinæ eiuſdem ſunt eſſentiæ, illarum ſane diſtinctionis cauſa quærenda eſt; quæ profecto in duobus videtur eſſe diſtincta, nempe origine, & relatione. Quamuis enim hæc duo, re omnino idem ſint; ſecundum modum tamen ſignificandi diſtinguuntur: etenim origo, quaſi generatio, per modum actus ſignificatur; relatio vero per modum formæ. Cum autem relatio ſ[illegible] conſequatur, veriſimile eſſe videtur, diuinas hypoſtaſes per origines diſtingui: pater namque, quia generat, filius vero, quia genitus eſt, ab inuicem diſtinguuntur: relationes autem hypoſtaſium diſtinctionem manifeſtant. hia vero duo aduerſantur; & vnum, ſiua primum quidem, ratio diſtinguendi, quæ ab aliquo emanat intrinſeco; origo autem alicuius rei, non ſignificatur, vt aliquod intrinſecum. ſed potius, quemadmodum generatio, via eſt ad rem genitam; ita procul dubio origo, via eſt ad rem progredientem, & generantem. Quocirca progrediens & generans, ſola generatione non diſtinguuntur; ſed aliquo certe intrinſeco, in quo vera diſtinctio colligitur. Cum autem in diuinis duo ſint, nempe eſſentia & relatio; in eſſentia vero nulla ſit diſtinctio; reliquum eſt, vt ſecundum relationes ſint perſonæ diſtinguendæ. Secundum, quod illi ſententiæ aduerſatur, eſt ratio diſtinguentium; neque enim aliquod tribus perſonis commune diuiſuri ſumus; indiuiſa ſiquidem eſt illarum eſſentia. Quam ob cauſam neceſſe eſt, relationes diuinarum eſſe, & diſtinctiuas, & conſtitutiuas perſonarũ, quatenus ſunt ipſæ perſonæ ſubſiſtentes. Paternitas plane eſt pater, & filiatio eſt filius: nam abſtractum & concretum in diuinis, eſſentialiter idem ſunt: itaque pugnat, atque penitus aduerſatur pro-

Origo & relatio quomodo diſtinguuntur.

Origo eſt via ad rem progredientem.

Perſonarum diſtinctio.

proprietati originis, conſtituere perſonas. origo quippe actiua, ſiue actiue ſignificata, progrediens eſt à perſona ſubſiſtante: præſupponit ergo, non conſtituit perſonam: paſſiua vero, via eſt ad perſonam ſubſiſtentem. Quam ob rem, quamuis vtroque modo, & relatione, & origine perſonæ diſtinguantur; rationabilius tamen per relationes, quam per origines diſtinguendas eſſe diuinas hypoſtaſes, nonnulli arbitrantur. Ex quo hoc nomen pater, nedum proprietatem, verum etiam hypoſtaſim ſignificat; genitor vero, ſiue generans, proprietatem tantum, quia nimirum hoc nomen pater, relationem, quæ hypoſtaſim conſtituit, atque diſtinguit, oſtendit; generans autem, ſiue genitus, ſolam originem geniti, & gignentis. Quare, probabilius eſſe videtur, perſonas, relationibus diſtingui; ſi enim per abſoluta, & origines non diſtinguuntur; per relationes ergo & diſtinguendæ ſunt, & conſtituendæ; præter namque hæc tria in diuinis, aliud eſt nihil. Porro, relatio, quatenus eſt realis, realiter diſtinguit, quatenus vero eſt relatio, in eſſe conſtituit relatiuo; quatenus autem eſt diuina eſſentia, illa, quæ diſtinguit, tanquam duo ſuppoſita diſtinguit; & quod conſtituit, vt ſuppoſitum rationalis naturæ, quod eſt perſona, conſtituit; relationi igitur conuenit, quatenus eſt diuina eſſentia, diuinas conſtituere perſonas.

Proprietas originis non conſtituit perſonas.

Pater & genitor non idem ſignificant.

Obiectiones.

Quod relatio non conſtituat perſonas.

1\. Sed dubitabit aliquis, nullum poſterius conſtituendi prioris virtutem habet; ſed relatio, nempe paternitas, perſona ſcilicet patris poſterior eſt; non ergo poteſt patris perſonam conſtituere; poſterius namque, prius præſupponit in eſſe conſtitutum. Cæterum, quicquid eſt poſterius poſteriori, eſt poſterius priori; ſed paternitas eſt poſterior ipſo generare, quod ſane patris perſona poſterius eſt, quippe, quia ab ipſo procedit: ergo.

2\. Præterea, nulla relatio dat eſſe ad ſe, opponitur enim relationi, cuius eſſe eſt ad aliud; ſed ſubſiſtere eſt eſſe ad ſe; relatio ergo poteſtatem non habet ſuppoſiti conſtituendi.

3\. Adhuc, extremorum diſtinctionem relatio præſupponit, & ex conſequenti, diſtinctionem ipſorum; nulla ergo relatio extrema conſtituere poteſt.

4\. Item, ſi relatio perſonam conſtitueret; igitur perſona eſt per accidens, ſaltem ſecundum rationem; quod quidem à diuinis perſonis quam remotiſſimum eſt.

5\. Amplius, ſi perſona diuina, per relationem conſtituitur; diuina ergo eſſentia ad aliud refertur; omne enim id, in quo eſt relatio, ad aliud refertur. ſed ſi relatio perſonam conſtituit; profecto in eſſentia prius, quam in perſona, eſſe videtur habere. Quare, in illo priori, ſaltem ſecundum rationem, ipſa eſſentia refertur; minor quoque clariſſima eſt. Etenim in omni conſtituto, partium vnio, totius conſtitutionem præcedit. prius ergo eſſentia & relatio vniuntur, quam perſona conſtituta, reſultet.

6\. Vnius præterea naturæ ſuppoſitum, ab alia nequit quidditate conſtitui; alioquin duarum eſſet naturarum. ſed perſona diuina eſt Deitatis ſuppoſitum, non eſt ergo relationis, nec ab ipſa conſtitui poteſt. Sane, ſuppoſitum diuinum magis eſt vnum formaliter, quam creatum; ſed eſſentia & relatio non ſunt aliquid vnum per ſe, nec conſtituunt; conceptus namque includens abſolutum, & reſpectiuum, vnus per ſe nequaquam dicitur; ſic etiam res diuerſorum generum, in effectu vnum per ſe eſſe nequeunt; quanto magis in conceptu abſolutum, & reſpectiuum? Adde, quod primum ſuppoſitum non eſt vnum per accidens; ſed diuinum ſuppoſitum eſt primum ergo.

Conceptus abſolutus & reſpectiuus non faciunt vnum.

7\. Amplius, duarum naturarum idem eſſe ſuppoſitum, eſt impoſſibile; ſed relatio & natura diuina, natura diuerſa ſunt; vnum ergo ſuppoſitum conſtituere non valent. Sane, prima ſubſtantia intrinſeca relationem non includit; ſed ſuppoſitum diuinum eſt prima ſubſtantia: ergo. Adhæc, quod relatione remota, adhuc ſuppoſitum conſiſtit, quomodo ergo ipſa ſuppoſiti conſtituendi virtutem habitura eſt? Remoto enim eo, quod eſt poſterius; adhuc id, quod prius eſt, conſiſtere poteſt; ſed relatio reſpectu

8\. ſuppoſiti, eſt quidem poſterior; ergo quod prius. Item, quod eſt prius naturaliter relatione, per ipſam conſtitui non poteſt, ſed ſuppoſitum eſt huiuſmodi, illud ſiquidem, quod relatione refertur, ipſa quippe poſterius dicendum non eſt, neque ſimul natura dici poſſunt: Igitur, relatio non eſt diuini ſuppoſiti conſtitutiua, atque diſtinctiua, vt multi dicere videntur.

9\. Iterum, actioni præponitur ſuppoſitum, ſed relatio eſt actione poſterior, ſicuti generatione, paternitas, nõ ergo

10\. relatio, ſuppoſiti eſt conſtitutiua. Item, nulla relatio ex ſe eſt incommunicabilis, quia nimirum nulla ex ſe eſt formaliter infinita; neque ex eſſentia id habere poteſt, quæ vna eadem, que eſt in omnibus diuinis ſuppoſitis; ſpiratio actiua patri, filioque communis eſt. cum ergo relatio ſit communicabilis, eius ratio conſtitutiua non eſt, nempe perſonæ, quæ ex ſe eſt incommunicabilis. Plane, quod ex ſe eſt incommunicabile, illius conceptu manente, ſemper incommunicabile perſeuerat, etiamſi quodcunque impoſſibile, aut poſſibile illi adiderit. ſed paternitas, & generatio actiua non ita ſeſe habere videntur: ergo. Nam, ſi per impoſſibile pater prius ſpiraret, quam generaret; paternitas, ſeu generatio ſpiritui ſancto communicaretur, ſicut filio communicatur ſpiratio actiua; igitur relatio ex ſe eſt communicabilis. quod ſi verum fuerit, ſequitur illud, quod iam dictum eſt.

Perſonarum diſtinctio.

11\. Præterea, ad naturæ creatæ ſpectat, perfectionem, ſuam quidem ſubſiſtentiam ex ſe habere, & non aliunde acquirere; quæ profecto perfectio, accidentibus ob ipſorum imperfectionem non conceditur. ſed quicquid perfectionis eſt in creaturis, Deo eminentiori quodam modo tribuitur. Per ſe ergo diuina ſuppoſita ſubſiſtunt, & extrinſecus nihil mendicant; quod vtique contingeret, ſi per relationes eſſent conſtituenda, atque diſtinguenda, relationes enim quidditates ſunt extrinſecæ.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

1\. AD 1. relatio, vtpote paternitas, quatenus eſt Deitas, Deum, quatenus vero eſt forma indiuidualis, aliquod in natura diuina incommunicabile; vt autem relatio, relatiuum, ſed vt paternitas, patrem conſtituit; itaque, paternitas, in quantum eſt relatio, patrem præſupponit; in quantum vero forma incommunicabilis, non præſupponit quidem, ſed ipſum conſtituit. hoc ergo modo paternitate, ipſa perſona poſterior dicenda non eſt. Sed iterum *argues*, paternitas, quatenus eſt conſtitutiua, aut quid abſolutum dicit, aut vero aliquid reſpectiuum; non quidem abſolutum, alioqui per aliquod abſolutum pater conſtitueretur; neque relatiuum, aliter ipſa relatio patrem conſtitueret: ergo. *Dico*, Si paternitas intelligatur, vt patris perſonæ conſtitutiua; tunc ſane vt aliquod relatiuum concipitur, non autem ſi concipitur relatiue. Perſona profecto diuina per rem conſtituitur, quæ eſt veriſſime relatiua. Quoniam autem relatio diuina, hoc habet eſſe diuinæ eſſentiæ, quod eſt abſolutum; idcirco huiuſmodi relatio ſub ratione abſoluta concipi poteſt.

Paternitas quomodo præſupponit patrem.

2\. Ad 2. verum quidem eſt, relationem, quatenus eſt relatio, non habere virtutem ſuppoſiti conſtituendi; falſum tamen omnino, ſi aliqua fuerit relatio per ſe ſubſiſtens, quæ principiorum indiuiduantium omnium locum ſuppleat, talis plane, ſuppoſitum conſtituere poteſt, illique vt prima ſit ſubſtantia, tribuere; hæc autem eſt diuina relatio, extra omne genus conſtituta.

3\. Ad 3. quod relatio diſtinctionem extremorum præſupponat, quemadmodum philoſophus quinto met. docet, vbi identitatem probat non eſſe relationem realem, quia nimirum relatio extremorum diſtinctionem realem exigit, qua non indiget identitas. Præterea, ſi relatio realis non præſupponeret extrema conſtituta, atque diſtincta, non video, qua ratione ipſa quoque identitas eſſe non poſſit relatio realis; ſed extrema relationum ſunt ſuppoſita; ipſa ergo præſupponunt cõſtituta realiter, atque diſtincta. Ad illud philoſ. dico, illum ibi de relatione, quæ non ſubſiſtit, hoc non ſubſiſtente, fuiſſe locutum; talis enim in eſſe tantummodo relatiuo, extrema conſtituit, atque diſtinguit. Falſitas quoque antecedentis patet, quippe cum relatio, exterorum præſupponat diſtinctionem generum, nempe ſubſtantiæ, qualitatis, & nonnunquam actionis paſſioniſque. At, diſtinctio, quæ eſt ad aliquid, à relatione non præſupponitur, ſed fit, de qua profecto locutus eſt philoſophus. Itaque, quamuis vniuerſaliter verum ſit, relationem extrema realiter diſtincta præſupponere, in diuinis tamen perſonis hæc regula deficit, in quibus relata extrema conſtituit. *Dices*, relatio diuina non præſupponit extrema; ergo eſt relatio rationis. Neg. conſeq. nam præter hæc, adhuc relatio rationis ex opera intellectus, diuinæ vero relationes ex natura rei ſunt.

Relatio in diuinis conſtituit extrema.

4\. Ad 4 Neg. conſeq. ibi enim eſt ens per accidens, vbi res diuerſorum generum aſſignantur; at relatio, & eſſentia diuina extra genus habentur, ſunt namque eiuſdem eſſe; proinde nullũ in diuinas perſonas accidens cadere poteſt. Etenim, ſi albedo idem haberet eſſe cum homine; nullam certe compoſitionem faceret. Sed *dices*: relatio non habet per ſe primam identitatem, ſed ad ſeipſam, vel ad aliquid abſolutũ; ſed prima natura habet primam identitatem; igitur id, quod conſurgit ex natura, & relatione, ſcilicet, perſona, eſt vnum per accidens. *Reſp.* eſſentia & relatio non ſunt vnum per accidens; ſed vnum magis, quam natura creata cum ſua indiuiduali differentia.

Reſponſio.

5\. Ad 5. Neg conſeq. & ad probationẽ dico, referri ad aliud, ad ſuppoſitũ ſpectat. quare ſi in illo priori, aliquid debet referri illud equidẽ eſſentia dici non põt, ſed Deus. Præterea, relatio, quatenus eſt relatio, non eſt ſuppoſiti cõſtitutiua; paternitas ergo ſi in illo priori eſſentiæ vniretur; quatenus relatio id nõ

efficeret

Perſonarum diſtinctio.

efficeret, propterea non licet inferre, eſſentiam ad aliud referri. Ad 6. Neg. maior: nam Mercurius in eſſe ſuppoſiti per quantitatem conſtituitur, quæ ad indiuiduationem concurrit. huiuſmodi enim duas quidditates non includit, nec eodem modo illarum ſuppoſitum appellatur: ſed vna illarum eſt quaſi modus alterius. Præterea, relatio, vt ait relatio non conſtituit ſuppoſitum in eſſe naturali, atque reali. Ad confirm. dico, ſuppoſitum diuinum per realem, poſitiuorum ipſum conſtituentium identitatem vnum eſſe, quod plane ſuppoſito creato minime conuenit. Quando ergo dicis, abſolutum, & reſpectiuum non faciunt per ſe conceptum vnum; verum quidem eſt formaliter, vno per ſe conceptu metaphyſico, vel logico, complexo ſiue incomplexo, aut ſimplici vel compoſito, quemadmodum intelligit philoſophus: non ſic autem res ſe habet de conceptu per identitatem realem: quem profecto (etiam identitate formali inter ipſa non ſtante) conſtituere valet, ſicuti in diuinis perſonis, quarum proprium eſt, aperte cernitur: ſed hoc doctus philoſophus neſciuit, vtpote diuinorum arcanorum, quæ ad fidei munimenta ſpectant, minime conſcius. Ad 7. patet ſolutio ex reſponſione præced. arg. ſiquidem in creaturis, relatio ad indiuidui conſtitutionem non concurrit, aut alia cuiuſcunque generis quidditas: vnum enim per ſe conſtituent nunquam, quippe cum non ſint idem realiter. In Deo autem, & natura diuina, & relatio, realiter penitus ſunt idem. Quando ergo dicis, idem ſuppoſitum, duarum eſſe nequit quidditatum: verum eſt, ſi eodem modo intelligatur: ſecus autem ſe habet, ſi diuerſus ſit vtriuſq; modus, nempe vnius, vt dantis eſſe Deum; alterius vero, vt dantis eſſe patrem: quod certe in natura humana, atque creata fieri non poteſt; quia nimirum quidditas extrinſeca, non poteſt cum ſubſiſtentia tantam inire vnitatem. Ad 8. Relatio quodam modo eſt prior natura ipſo relato, ſicuti conſtitutiuum, conſtituto, quamuis natura proprie ibi prius ſit nihil. verum præterea eſt, fundamentum, relatione prius eſſe, non autem ſuppoſitum, cui relatum ipſa relatione; niſi in his certe, in quibus relatio eſſentialiter à fundamento ſeparatur, neque vt in creaturis, eſt ſuppoſiti conſtitutiua. cum autem in diuinis hæc eſſe nequeant, non licet aſſerere ſuppoſitum, natura, relationem præcedere. Ad 9. in creaturis, actioni ſuppoſitum præſupponitur, in Deo autem locum non habet, cuius ſuppoſitum per actionem productiuam eſt conſtitutum. Ad 10. Quando dicis, nullum communicabile conſtituit perſonam: ſed paternitas, filiatio & ſpiratio ſunt ex ſe communicabiles; negatur minor. dicis; nulla forma ex ſe eſt incommunicabilis: reſpondeo: quidditas, cui ex natura ſua conuenit ſubſiſtere, & in alio ſecundum rem recipi non poteſt; profecto huiuſmodi ex ſe eſt incommunicabilis. Ad illud, quod relatio non eſt formaliter infinita, dico, relationem diuinam eſſe formaliter infinitam, infinitate, inquam, quæ cuilibet formæ ſeparatæ conuenit: ideo paternitas diuina, quoad rationem paternitatis, eſt infinita. Spiratio præterea actiua, ſecundum modum intelligendi aduenit ſuppoſito iam conſtituto: ſpiratio vero paſsiua, nequaquam. quod autem iſta conſtituat, illa vero minime, in cauſa eſt, quia tales ita habentur. Quamuis enim quicquid ſubſiſtit in diuinis, incommunicabile ſit; aliquid tamen, ſicuti formæ, ſuppoſitis, & communia, proprie communicatur, ſiue communicabile eſſe cognoſcitur. Ad 11. Naturam diuinam per extrinſecam quidditatem ſuppoſitari, nullius plane eſt imperfectionis; etiamſi relatio, aliam dixerit quidditatem; modo hoc fundamentum maneat immobile, nempe eandem eſſe eſſentialiter cũ natura diuina; magiſque vnum, quam quæcunque proprietas abſoluta cum ipſa natura, poteſt eſſe vnum. Præterea, ad ſimplicem creatæ naturæ perfectionem non pertinet, per aliquod abſolutum ſuppoſitari; ſed magis ad perfectionem, imperfectionem ſupplentem; nam ſi per extrinſecam quampiam quidditatem illud fieret, cum illa neceſſario ſit accidentalis, vtique ab ipſa eſſet eſſentialiter diſtincta. quoniam igitur relatio diuina, ab ipſa diuina eſſentia eſſentialiter non differt, hinc eſt, quod nullam poteſt ſonare imperfectionẽ, ſi ſuppoſiti, vt diximus, ſit conſtitutiua. Itaque relatio, vtpote paternitas, filiatio, ſpiratio paſsiue, ex propria quidditate eſt conſtitutiua, diſtinctiua, atque incommunicabilis: quia autem eſt incommunicabilis, virtutem habet conſtituendi ſuppoſitum, dum illi largitur eſſe, quod habet. Porro, perfectio prorſus omnis, quæ ineſt ſuppoſito, ab ipſa diuina manat natura, non autem ab ipſa relatione. Ex quo patet, incõmunicabilitatem illam in ſuppoſitis, perfectionis non eſſe, cum nec ſit ipſa relatio: non enim melior eſt pater, eo quod pater, quam filius; nec filius, viciſsim patre. Quare, incommunicabilitas non per id, quod perfectionem; ſed per id magis, quod nec perfectionem dicit, nec imperfectionem

6. Suppoſitum non conſtituitur duabus quidditatibus.

7.

In diuinis quomodo duæ quidditates conſtituant vnum ſuppoſitum.

8.

9.

10. Relatio non eſt communicabilis.

Relatio formaliter infinita.

11. Naturam diuinam ſuppoſitari per extrinſecam quidditatem, non dicit imperfectionem.

Suppoſiti perfectio à diuina emanat natura.

ſuppoſitis ineſt diuinis. Amplius, conſtituere ſuppoſitum formaliter bifariam intelligi poteſt, & vno quidem modo, quatenus poſitiuum, alio vero, vt negatiuum includit. primus autem modus, adhuc eſt duplex: diuinum enim ſuppoſitum, quoad ſuum poſitiuum, & Deus eſt formaliter, & primus eius actus, eſſentia ipſa, atque actus infinitus, & hic quidem primus modus. ſecundus vero, ipſum poſitiuum incõmunicabile, vt patrem eſſe, quem paternitas; & filium, quem filiatio; & ſpiritum ſanctum, quem ſpiratio conſtituit. Porro, ipſum incommunicabile per duplicis communicabilitatis, vt quod ſcilicet, & vt quo, negationem conſtituitur. Ex his ergo patet, vnum fieri ex eſſentia, & relatione, non quidem poſitione, vnione, aggregatione, ordine, vel aliquo huiuſmodi; ſed identice (ſalua vtriuſque proprietate formali) Suppoſitum ergo diuinum per realẽ poſitiuorum ad ipſum pertinentium identitatem, vnum eſt: poſitiua ſiquidem illa, etſi ex natura rei diſtincta ſunt, non tamen eſſentialiter, tum ab inuicem, tum etiam à diuina eſſentia ſeparantur. Quod autem diuina ſuppoſita per relationes ſint conſtituta atque diſtincta; nedum ſuperioribus manifeſtum fieri poteſt rationibus; verum etiam aliquibus doctorum ſententiis. Proprium eſt patri, inquit Auguſt. quod filium genuit, & proprium filii, quod genitus eſt: igitur, proprietates, perſonas conſtituunt, atque diſtinguunt. Suffragatur huic ſententiæ Damaſc. Omnia ſunt, inquit, vnum in Deo realiter, præter generationem, & ingenerationem, & proceſsionem: in his enim ſolis proprietatibus differunt ab inuicem per ſe & hypoſtaſes. Si ergo omnia ſunt vnum in Deo; per relationes originis perſonas conſtitui, atque diſtingui, omnibus modis eſt neceſſarium. Omnia ſane ſunt ibi vnum, inter quæ non obuiat, teſte Anſelmo, relationis proceſsio, vnde ſola cauſa pluralitatis in Deo eſt, vt pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, dici non poſſint de ſe inuicem. Sane in hominibus tot ſunt homines, quot perſonæ; quia abſolutis perſonalitatibus diſtinguuntur: in diuinis vero nõ tot Dij, quot perſonæ: nã, quod Deus relatiue dicatur ad Deum; hoc certe facit perſonarum diſtinctio. In diuinis igitur variatur ſuppoſitorum exiſtentia, non per abſoluta, ſed per ſolam originem, ſiue originis relationes.

De v[illegible] Dei.

Suppoſitum conſtituere bifariam intelligitur.

Auguſt. [illegible] c. 2.

D[illegible]

Perſ. relationes originis conſtituunt.

Anſel.

MERCVRIVS.

Horum vnio vita eſt.

Commentum XIV.

QVomodo diuini Pymandri cum ſuo verbo ſit vnio, atq; cum vnione diſtinctio perſonarum, quæ per originis relationes diſtinguuntur, paulo ante perſcrutati ſumus. iam illud quod ſapientiſsimus Mercurius proſequitur, proſequamur. *Horum vnio, inquit, vita eſt.* Nonne illud ſonare videtur, *miſit me viuens pater, & ego viuo propter patrem?* Eſt enim Deus vita, vt Ariſt. clariſsime docet: *Ineſt, inquit, illi vita: mentis enim operatio, vita eſt. Illud autem eſt ipſa operatio, atque actus. actus igitur ipſe, qui eſt per ſe, illius eſt optima atque perpetua vita. Dicimus autem ipſum eſſe animal perpetuum, & optimum.* Deo ergo vita, nimirum æuum continuum, atque perpetuum ineſt: hoc enim eſt ipſe Deus. Sane, intelligere & velle non ſunt niſi viuentia, intelligere namque eſt viuere: ſed Deus eſt ſuum intelligere, & ſuum velle: viuit ergo virtute propria, vita perpetua, ſiquidem, illa perfectius viuere dicuntur, quæ à ſeipſis & non ab aliquo extrinſeco mouentur. Plantæ, ſecundum formam eis à natura inditam, ſeipſas mouent, ad augmentum atque decrementum forma profecto, per quam aguntur, à natura eſt illis diſtincta, atq; determinata: proinde tantummodo liberæ ſunt ad motum exequendum. Alia vero, non ſolum quoad motus executionem, verum etiam, quoad formam per quam aguntur, ſeipſa libere mouent; cuiuſmodi ſunt animalia, quorum motus principium, forma eſt, non à natura quidem indita, ſed per ſenſum accepta. vnde quanto perfectiorem habent ſenſum, tanto perfectius ſeipſa mouent: nam, quæ ſolo tactu vigent, dilatationis, atque conſtrictionis motu agitantur: quæ vero virtutem ſenſitiuam perfectam poſsident; nedum ad vicina, proximeque ſibi coniuncta cognoſcenda, verum ad remotiſsima quæque ſeipſa motu progreſsiuo, agunt & mouent. Cæterum, quamuis huiuſmodi animalia, talem formam per ſenſum accipiant; ſibi tamen motus operationiſq; finem non præſtituunt; ſed illũ à natura inditum habent, cuius inſtinctu ad agendum mouentur. Rationabilia autem animalia, per intellectũ, & rationem, quorum eſt, finem cognoſcere, & ea, quæ ſunt ad finem

Ioan.

Ariſt. vita 12. met. tex. 39.

Homo mouet ſe intellectu [illegible]

De vita Dei.

nem diſponere, fine ſibi præſtituto, ad illum aſſequendum tenendumque mouentur. Quare, perfectior modus viuendi, eorum profecto eſt, qui per intellectum ſeſe mouent, & agunt: Intellectus autem noſter, licet ad aliqua ſe agat; habet tamen nonnulla à natura ſibi determinata, vtpote, prima principia, circa quæ non poteſt aliter ſe habere, & vltimus finis, quem non poteſt non velle. In his ergo ab alio potius, quam à ſeipſo mouetur. Porro, Deus, cuius natura eſt

In Deo ſummus gradus viuendi.

ſuum intelligere, habetque omnia naturaliter non ab aliquo extrinſeco determinata, ſummum atque optimum poſſidet gradum viuendi, vita ſiquidem, quæ proprie dicitur naturalis, & corruptibilis, inueniturque in viuentibus inferioribus; ſic à philoſ. deſcribitur. *Vita eſt manſio nutritiuæ animæ cum calido ſibi proportionali.* Plane, vita naturalis tripliciter intelligi poteſt. primo quidem pro ipſa anima vt eſt vegetatiua, atque ita non formaliter; ſed cauſaliter eſt permanentia, quippe, cum ſit principium viuendi, & ex conſequenti eſt cauſa, cur permaneat calor naturalis cum humido proportionato. deinde, pro anima in corpore exiſtente, atque ita eſt formalis diffinitio: nam illa permanentia, eſt formaliter exiſtentia: ſicuti viuere, formaliter eſt eſſe viuentis. poſtremo, pro operatione ab anima procedente, vt vegetatiua, & ita hæc diffinitio non eſt formalis, ſed à poſteriori potius, atque ab effectu. ratio enim quare Mercurius viuit, eſt, quod anima vegetatiua, mediante calore naturali coniuncto, & conſeruato in humido proportionali, permanet corpori vnita, atq; coniuncta: cuius ſignum eſt, per humidi deſiccationem, defectus caloris. Alio modo, vita conſideratur abſolute, & tunc plane eſt exiſtentia, vel operatio naturæ ſeipſam in operationem mouentis. motus autem huiuſmodi eſt metaphyſicus, vtpote intelligere, velle, appetere, quæ ſunt actus perfecti, etenim viuentia, à non viuentibus in hoc maxime diſtinguuntur; quia illa in ſeipſis intrinſecus habent principium mouendi, iſta vero, ab extrinſeco mutuant atq; recipiunt principium. Itaque principium actionum in viuentibus ſui motus eſt intrinſecum, propterea motu phyſico, aut metaphyſico ſeipſa mouere dicuntur. Vnde vnumquodque viuere dicimus, quia ſeipſum mouet. Radix ergo, atque fundamentum vitæ, eſt motus, ſiue ſeipſum mouere: qui profecto eo nobilior reputatur, quo minus ab aliquo pendet extrinſeco. Quod ſi motus nobilior extiterit; & vita quoque nobilitate, aliorum vitas ſuperabit. Quoniam autem motus metaphyſicus, eo quod eſt actus perfecti, virtutis nobilitate phyſicum antecellit, eſt enim motus phyſicus, actus imperfecti, hac de cauſa, qui motu metaphyſico, vtpote intellectu, & voluntate ſeipſos mouent, vitæ nobilitate præſtantiſſimi ſunt, cæteriſq; omnibus viuentibus anteponuntur. In horum autem numero habentur diuinæ intelligentiæ, atque inprimis omnium intelligentiarum princeps, & opifex Deus.

Arist. lib. 1. de morte & vita.

Vita naturalis tripliciter intelligitur.

Intelligere eſt viuere.

Motus eſt radix vitæ.

Vita Dei nobiliſſima.

2. cæl. com. 100.

Quocirca inquit philoſ. Neque apta ſunt ea, quæ extra cœlum ſunt eſſe in loco, neque tempus ſeneſcere ea facit, neque vllius eorum eſt vlla mutatio, neq; vllis alterationibus, paſſionibuſq; ſubiecta ſunt: optimam certe in vniuerſa ſempiternitate vitam, & ſufficientiſſimam habent, quod totum, infinitumq; tempus continet: ſempiternitas appellatur, à ſemper eſſendo appellatione ſumpta, immortalis ſane, atq; diuina. vnde & cæteris aliis exactius, aliis offuſcatius ipſum eſſe viuereque dependet. Etenim, vt in exterois circa diuina ſententiis perſæpe rationibus dictum eſt, diuinum omne neceſſario mutatione vacare: primum ipſum, ac ſummum ita ſe habens neque enim aliud præſtabilius eſt, quod quidem moueret, illud certe diuinius eſſet: neque prauitatis cuiuſq; eſt particeps, neque bonorum cuiuſcunque indiget: inceſſabili igitur motu, non abſq; ratione mouetur; vniuerſa enim ceſſant, deſinuntq; moueri, cum venerint ſuum ad locum: Dei autem in æternum perſeuerat vita, atque iocunditas.

Vita hæc non æqualiter omnibus impartitur.

Dei vita æterna.

Quoniam igitur Deus, nobiliſſimo motu ſe mouet, nec ab alio dependet, ſed omnia ſibi inſunt ex natura, ideo nobiliſſimam habet vitam. eſt enim ſua vita, ſua actio, ſuumq; eſſe infinitum, atq; ſempiternum. Dauid præterea, Deum appellat fontem vitæ, à quo cunctorum vita proficiſcitur: *Quoniam*, inquit, *apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Plotinus quoque, *In hoc choro*, inquit, *inſpicit vitæ fontem, fontem mentis, entis ipſius principium, boni cauſam, radicem animæ.*

Deus eſt fons vitæ.

Pſal. 35.

Plot. Enn. 6. lib. 9. c. 9.

Quod autem nunc animus noſter viuere dicitur ſine Deo, veſtigium vitæ eſt, ſuperiorem imitans vitam: illic autem viuere, mentis eſt actus: actus autem Deos quoq; generat, dum attingit Deum tactu quodam occulto, atque tranquillo: generat autem pulchritudinem, generat & iuſtitiam, generat quoq; virtutem. hæc Deo prægnans anima parit: atque id animo principium eſt, & finis principium quidem, quoniam inde procedit, finis autem, quoniam illic eius eſt bonum, perueniensq; illuc ipſe, hoc ipſum quod erat, euadit. Quod autem hic eſt, in his, quæ verſatur, caſus eſt aliquis, atq; fuga, alarumq; iactura: indicat autem noſtram exiſtere, amor ipſe nobis ingenitus, qui quotidie ad illam vitam habendam nos impellit; iam enim eum ibi viuit, cœleſtem habet amorem; hic autem communis fit, atque vulgaris. Quam ob rem, hinc emigrare properandum eſt, dolendumq; nobis, quod aliqua hic ex parte alligati, viuamus; vt toto penitus animo complectamur Deum, nihilque reliqui ſit in nobis, quo non pariter attingamus. Iam vero in eo viuendi ſtatu videre licet Deum, atque ſeipſum, quemadmodū fas eſt videre ſeipſum illuminatum, imo lumen ipſum purum. Cur autem animus ibi non permanet, vbi eſt ſua vita? Profecto, quoniam nondum hinc emigrauit omnino. Erit autem, & quando dabitur continuitas, & viuendi, & videndi. Deus igitur vita eſt; quia ſemper intelligit ſeipſum, intellectio autem, eſt vita ipſius; nam vita in actu conſiſtit viuentis; vnde mors huiuſmodi actus, priuatio eſt. Deus autē, quoniam ſemper eſt in actu, imo eſt ſuus actus puriſſimus, ſua quoq; vita eſt, & quidē iocunda, & tranquilla; delectatio namq; circa optimæ potentiæ actum verſatur. Optima autem potentia eſt intellectus. hic autem in Deo cum ſit infinitus, ſemper eodem modo ſe habet, nullamque recipit viciſſitudinis obumbrationem, aut leuem ſaltem aliquam mutationem. Iocunde igitur atque tranquille ſemper viuit; potentia enim eſt triſtitia, actus vero, delectationis cauſa. Iocunda eſt ergo Deo vigilia, & ſenſus, & operatio; quia nimirum ſemper idem eſt, idem intelligit, idemque vult. Coniunctio namque alicuius conuenientis, atque illius comprehenſio, & cognitio, authore Auic. delectationem afferunt. hanc ob cauſam, *Delectatio autem eſt*, inquit, *qualis optima paruo tempore nobis: ſic enim ſemper illud eſt, nobis quidem enim impoſſibile: quoniam & delectatio actus huius eſt, & propter hoc vigilatio ſenſus intelligentia, delectabiliſſima ſunt.* Quare, ſi bonitatis gradus, perfectionis, pulchritudinis, vnionis, atque in obiecto conuenienti, comprehenſionis, præſtantiſſimi extiterint, præſtantiſſima, atque omnino perfectiſſima ſequitur delectatio. Suffragatur huic ſententiæ Auic. *Cum perfectio*, inquit, *eſt nobilior, & maior, & diuturnior, & vicinior, & apprehenſio eſt in ſe fortior, illius delectatio eſt excellentior, & glorioſior:* ſed Dei perfectio eſt in vltimo gradu nobilitatis; imo infinita, & cætera, quæ dicta ſunt; excellentiſſima ergo omnium, atque glorioſiſſima fruitur voluptate. Neq; putet aliquis in ſolo ſenſibili, atq; materiali voluptatem conſiſtere; imo fortius, ac iocundius circa immaterialia verſatur; bonitas enim, atque perfectio rei immaterialis, maior eſt, & coniunctio intimior, & apprehenſio nobilior, & voluptas excellentior: *Fortior ſiquidem*, ait Auic. *eſt apprehenſio, qua intelligens apprehendit intellectum, ea, qua ſentiens, apprehendit ſenſatum.* Sane, quod intellectus apprehendit, in ipſius fere conuerſum eſt naturam, vtpote ab omni penitus materia exutum, & liberum; non ſic autem ſe habet ſenſus circa ſenſata; propterea delectabilior eſt voluptas intellectus, quam ſenſus. Sic Auicenna loquitur. 9. met. c. 8. Prudens homo, inquit, non putet, quod omnis delectatio ſit, ſicut delectatio aſini; & quod prima principia, nempe intelligentiæ, quæ ſunt Domino ſeculorum vnitæ, omni delectatione, atq; gaudio careant; & quod propria pulchritudo Domini ſeculorum, quæ eſt ei in regno ſuo, & ſua virtus, quæ eſt infinita, non ſit ei in vltimo nobilitatis, & excellentiæ, & ſuauitatis: Ineſt ergo ei delectatio veriſſima; cuius ſimulachrum, noſtra gerere videtur; ſed à longe eam ſalutat, atque quam remotiſſime inſequitur. Itaq; primum principium, eſt ſua bonitas, pulchritudo, & perfectio; ideirco, & apprehendit, & coniungitur, imo eſt ipſum infinitum bonum, perfectio, & pulchritudo; habet ergo infinitam atq; perpetuam delectationem. Non mirum igitur eſſe debet, ſi Deum, vitam eſſe dicit Mercurius, cum innata ſit ei delectatio infinita; ſine autem delectatione, vera vita conſiſtere nequit. tum etiam, ipſe in omnia influit vitam, & motum, quæ aliquo modo viuere dicuntur, inſuper omnium plane viuentium, ſiue eorum, qui veram, atq; immaterialem vitam agunt, ſiue eorum, qui veræ vitæ ſimulachra gerunt, ipſe profecto eſt primus actus forma, & origo: *Nam in ipſo*, vt refert ille à Paulo adductus philoſ. *viuimus, mouemur, & ſumus.* Mouemur, inquam, quia ſine ipſo mouente, & agente, neque in naturalia opera, neq; in ea, quæ naturales vires ſuperant, agere quicquam valemus. Ab illo ergo moti mouemur; non vt nos nihil agamus, ſed, vt acti agamus. Viuimus autem; nam ſi multifariam animal viuere dicimus 2. *de anima*. quorum vnū eſt intelligere; ille profecto vere viuit, qui ipſum intelligit bonum, & intelligendo apprehēdit, & apprehendendo poſſidet, & poſſidendo fruitur, & fruēdo viuit, & viuēdo delectatur, & delectādo quieſcit, atq; vnicè ſe ſecure poſſidet, & pacifice tuetur, gubernat, & regit. Sumus vero, quia in nobis ſumus nihil, ſi ab

De vita Dei.

Amor impellit ad vitam.

Delectatio Dei.

Vigilia Deo iocunda.

Auic. lib. 8. met. c. 7. & 12. met. c. 39.

Delectatio intellectiua ex Auic. 6. met. c. 7.

Delectatio animi maior, quam delectatio corporis.

In ipſo mouemur, viuimus & ſumus.

Vita noſtra in Deo.

eorū-

Deus eſt vita. eo receſſerimus, qui vere eſt. In quantum ergo in illo ſumus, in tantum profecto ſumus. Si enim cauſa ſecundæ, ſine primæ virtute, in opus progredi non poteſt; nec corporis membra, ad ipſorum munia exercenda, abſque animæ imperio non egrediuntur: & anima ſine intellectu, & intellectus ſine prima intelligentia, non operantur: Igitur omnia, ſine vero ante eſſe nequeunt. Bene ergo cecinit Poeta: in ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Verum contra prædicta nonnullis argumentis, ita aliquis inſtare poterit.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

Quod Deo non competat vita, & ex conſequenti, quod in ipſo omnia vita non ſint.

1. ILla viuere dicimus, quæ ſeipſa mouent; vita enim conſiſtit in motu, vt dictum eſt: ſed Deus eſt prorſus immobilis: Igitur vita illi non competit. Sane, in viuentibus eſt aliquod viuendi principium: *anima profecto, authore philoſ. 2. de anima, eſt cauſa atque principium corporis viuentis*: ſed Dei non eſt principium; alioqui primum principium, haberet principium: ergo.
2. Adde, quod in viuentibus, vitæ principium ab anima vegetabili proficiſcitur, quæ reuera in Deum non cadit: corporalium ergo rerum eſt viuere, non ſpiritualium. Quod autem omnia non ſint vita in Deo, probatur.
3. Subſtantia viuens, authore Auguſt. eſt melior ſubſtantia non viuente: igitur non omnia ſunt vita in Deo. *Aug. lib. de vera relig.* Tenet conſeq. nam ſi quæ in ſeipſis non viuunt, in Deo ſint vita; profecto in Deo verius, quam in ſeipſis eſſe viderentur: at, in ſeipſis ſunt in actu, in Deo autem in potentia: ergo &c.
4. Amplius, in Deo ſunt omnia, veluti in principio exemplari: igitur non omnia ſunt in Deo vita patet: nam inter exemplar, & exemplatum, aliquo ſecundo debet eſſe conformitas, atque proportio: ſed quædam in ſeipſis vita non ſunt, neque ergo in Deo vitæ erunt. Item, in Deo viuimus, mouemur, & ſumus, vt iam diximus, ex *Act. Apoſt. 17.* ſed in Deo non ſumus motus: ergo non ſumus vita.
5. Præterea, mala culpæ ſunt in Deo cognoſcente; non tamen ſunt vita: ergo quod prius.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. viuere nonnulla dicuntur, vtpote, quæ non ab alio, ſed à ſeipſis mota operentur: quæ autem ſeipſa perfectius nobiliuſque mouent, perfectiorem vtique atque nobiliorem vitam viuunt. Porro, in mouentibus & motis, finis mouet agentem: principale vero agens, per ſuam formam agit: interdum autem per aliquod inſtrumentum; idque ex virtute principalis agentis: quæ autem ſeipſa mouent, & motu quidem nobiliſſimo, vtpote intelligere, nobiliſſime viuere, credenda ſunt. vnde Plato: *Neceſſe eſt eum, inquit, qui ſe, & alia mouere poteſt, longiſſimo interuallo præcedere; cæteros autem omnes eſſe longe poſteriores*: nam quando aliud ab alio mouetur, idque rurſus ſemper ab alio; primum dicendum non erit, quum ab alio moueatur; ſed quando aliud ſeipſum mouens, aliud quoque mouebit; illudque aliud; & ſic deinceps plurima mouebuntur. *Plato. 10. de leg. Nobiliſſimus modus viuendi.* Præterea, ſi quotis modo vniuerſa omnia ſimul ſteterint, vt plurimi talium audent dicere; enim potiſſimum ax omnibus primum motum fieri aſſerimus, quo, quid ſeipſum mouet. Adhæc, viuere ipſum dicendum eſt, quod à ſeipſo mouetur: iſte autem motus non imperfecti, ſed perfecti actus eſt; qui profecto in primo principio excellentiſſimo modo inuenitur: patet ergo, quid ſit dicendum ad primi argumenti obiectionem. Ad confirm. autem dico, quemadmodum Deus eſt ſuum eſſe, & ſuum intelligere; ita quoque eſt ſuum viuere: vnde ſic viuit, quod non habet viuendi principium. Ad 2. confir. in hiſce inferioribus, vita recipitur in natura corruptibili, quæ pro ſpecie conſeruanda, generatione, pro indiuidui vero vita mende, alimento indiget. atque ideo in iſtis, vita abſque anima vegetabili inueniri non poteſt. hæc autem quam longiſſime abſunt à diuinis ſpiritibus. quare arg. illud aduerſus nos non militat.
2. Ad 2. quoniam ad eſſe rerum naturalium, materia neceſſaria eſt; hac de cauſa, quamuis nobiliori modo ſint in mente diuina; verius tamen ſunt, in ſingulis naturarum generibus; ſecus autem eſſet, ſi res naturales ſine materia conſiſterent; tunc plene per ſuas ideas, nobilius veriuſque in mente diuine perſtarent. *Deus eſt vita.*
3. Ad 3. inter exemplar, & exemplatum ſecundum rationem quidem formæ, non autem ſecundum modum eſſendi conformitas neceſſaria eſt: non enim eundem modum eſſendi, habet domus in eſſe producto, in quo inest ei eſſe materiale, & in mente artificis, in qua eſſe habet ſpirituale: rerū ergo rationes, quæ in ſeipſis non viuunt, in mente diuina, vita ſunt; habent enim in ea eſſe diuinum.
4. Ad 4. philo. ſententia intelligenda eſt de cauſa efficiente, atque conſeruante: Deus enim, & eſſe, & vitam, & motum noſtrum, cauſat & conſeruat: hoc autem modo, creaturæ in Deo vita eſſe nequeunt, quippe, qui ex nihilo eas produxerit, atque in eſſe conſeruet. verum, quatenus & exemplariter, & eminenter in eo eſſe dicuntur, vita ſunt: illud ſiquidem exemplar, atque eminens in principe mundi creaturarum eſſe, eſt profecto eſſe diuinum, atque vita. Quamobrem excellentiori modo, creaturarum vita in Deo eſſe creduntur, quam in ſeipſis. *Omnia*, inquit Auguſt. *priuſquam fierent, erant in notitia facientis; & vtiq, ibi nobiliora, vbi æterna, & veriora, vbi immutabilia.* Sane, nobilius eſſe habet creatura, vbi eſt Deus, quam vbi eſt veritas: ſed creatura in Deo, eſt quodammodo Deus, in ſeipſa vero, inſtabilis, mutabilis, & vanitas: ergo &c. *Auguſt. de gen. Creatura nobilius eſſe habet in Deo, quam in ſeipſa.* Verum tamen eſt creaturam in ſeipſa habere eſſe verius, vtpote determinatius & diſtinctius, nempe humanam atque propriam entitatem ab aliis diſcretam, quam in mundi opifice, in quo non ita res ſeſe habere videntur. Itaque duobus modis creaturæ in Deo eſſe dicuntur, vtpote in conſeruante: vnde, In illo viuimus, mouemur, & ſumus. alio vero modo, vt in exemplari, & eminenti principio, atque cognoſcente, atque ita per proprias rationes ſunt, ſicque non diſtant ab eſſentia diuina, quæ eſt vita per ſeipſam. *Creatura duobus modis dicitur eſſe in Deo.*
5. Ad 5. quamuis mala diuinam ſcientiam ſubterfugere nequeant, ob ampliſſimam infinitamque illius magnitudinem; in Deo tamen, velut conſeruata, aut creata, vel vitæ rationem habentia, eſſe dicenda non ſunt. Quoniam ergo mala in Deo non habent cauſam exemplarem; per bonorum autem rationes cognoſcuntur; neque efficientem, ſed deficientem; neque eminentem, aut fouentem, ſed permittentem: idcirco, mala in Deo vita eſſe non poſſunt.

DE IDEIS.

MERCVRIVS.

Verum in primis meditare lumen, *inquit Pymander*, atq; cognoſce. Hæc vbi dicta ſunt, *ait Mercurius*, diu illum oraui, vt eius ideam ad me cōuerteret. Quod cum ille feciſſet, repente perſpicio mea in mente, lucem viribus innumeris exiſtentem: ornatum ſine termino: ignem, vi ingenti circumſeptum, & in ipſa ſtabilitate dominantem. hæc ipſe percepi per Pymandri verbum, qui me ſtupore attonitum, ſic iterum affatus eſt: Vidiſti in mente primam ſpeciem, infinito imperio præualentem? eiuſmodi quædam mihi Pymander.

Commentum XV.

POſtquam de patre & filio in diuinis ſatis abunde dixiſſe me puto, deinceps cum magno Mercurio de ideis diſputationem texere intendo, & inprimis, quid de ideis ſenſerit Plato. *Platonis doctrina de ideis. Dial. 7. de rep.* *Boni ipſius idea, ſuprema exiſtit, vixq; videtur*, inquit Plato: *ſi autem viſa fuerit, aſſerendum eſt eam omnibus omnium rectorum, atque bonorum cauſam eſſe, cum ipſa in loco viſibili lumen creauerit, & luminis authorem in ipſo vero intelligibili regnet ipſa, veritatemque & mentem protulerit. quam noſſe neceſſe eſt, omnem, quicunque ſane quicquam vel priuatim, vel publice eſt acturus.* Quamobrem ſapientiſſimus Mercurius precatur, vt Pymander ſuam ad illum ideam conuerteret: ſciebat enim illius arcana verba, atque oſtenſa exemplaria, ſine illius idea, ſe non intelligere, neque eſſe intellecturum, quemadmodum & ipſe proteſtatur, ſe poſtea & intellexiſſe, & vidiſſe: *Quod cum ille feciſſet*, inquit, *repente perſpicio mea in mente, &c.* *Mercurij ſententia.* Recte ergo Plato docet *dial. 6.* boni ideam maximam eſſe diſciplinam, qua quidem & iuſta, & alia ſi vtantur, vtilia, & conducibilia fiunt. Hanc autem non ſufficienter agnoſcimus, inquit. ſin vero ipſam neſcimus, & ſine ipſa, alia quam maxime nouerimus, ſcire debemus, nullam ex aliis nobis vtilitatem fore; ſicut nec prodeſſet nobis quicquam, quod ſine bono poſſideremus. *Sine idea ſummi boni, nobis nihil prodeſt aliud quacunq.*

De Ideis.

deremus. Illud igitur, quod veritatem illis, quæ intelliguntur præbet, & intelligenti vim ad intelligendum porrigit? boni ideam eſſe dicito, filium boni, ſcientiæ, & veritatis, quę per illum percipitur. Paulo ante com. eadē Platonis adduximus verba, vbi de filii Dei maieſtate, diuinitateq; locuti ſumus. Petit ergo Mercurius ſupernæ lucis aduentum, quaſi cum Propheta humiliter rogans: *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipſa me duxerunt, & adduxerunt ad montem ſanctum tuum. Tenebris namq; aſſuetus oculus,* authore Plat. *ad lucem Solis intuendam duci non poteſt. caligabit enim protinus, nihilque videbit: eget ergo ſuperni luminis ducatu, vt diuinorum myſteriorum particeps. atque conſcius fieri valeat.* Cæterum, de ideis locus hic nobis eſt pluſimus aptiſſimuſque, & ad dicendum, & ad diſputandum. Ideæ autem dictæ ſunt ab aſpectando, quoniam qui aliquid eſt acturus, ideas inſpicit, ad quas ſuam actionem aptare deſiderat. Idea igitur eſt exemplar rei agendæ. Sunt autem apud Deum ideæ omnium rerum, quas ſpectans ille mundi fabricator; ſingula quæque in lucem produxit. Itaque tria Platoni ſunt vniuerſorum principia: mens, quæ opus confecit, Deus ipſe: materia, ex qua fabricentur: & exemplar, quo quum aliquid egit, ſpectat. Cum ergo opus hoc naturæ Deus editurus eſſet, exemplar ei adfuit, quod ſequeretur, vt in *Timæo* ſcribit: *Illum, inquit, animalis mundum ſimillimum eſſe dicamus, cuius animalia cætera partes ſunt.* non ſolum ergo ſingulæ rerum ſpecies; ſed cœlum, elementa, ipſumque vniuerſum principium ſui habent ideam. Tria in præſentia, ait Plato, genera ſumenda ſunt: vnum, quod gignitur: aliud in quo gignitur; aliud à quo ſimilitudinem trahit, quod naſcitur. quod recipit, matri: vnde recipit, patri: naturam iſtorum mediam, proli. Ita igitur ipſa meam hac de re ſententiam feram. Si intellectus & vera opinio duo genere ſunt; neceſſe eſt huiuſmodi ſpecies eſſe, quæ per ſe ipſæ ſint; & intelligentia potius, quam ſenſibus comprehendantur; veræ quippe opinionis, vir quilibet, particeps eſt. intelligentiæ vero dii quidem omnes; homines vero pauci admodum participes ſunt. Quæ cum ita ſe habeant, fateri oportet eſſe ſpeciem, quæ ſemper eadem ſit, ſine ortu atque interitu, quæ nec in ſe accipiat quicquam aliud aliunde, nec ipſa procedat, ad aliud quicquam, ſenſuque corporis nullo percipiatur, atque hoc eſt, quod ad ſolam intelligentiam pertinet. Bene ergo agebat Socrates, qui certam idearum contemplationem intermittere nunquam ſolitus erat; certam rerum cauſam in ideis eſſe ſitam aſſerens: immortalitatem quoque animæ ab ideis potiſſimum demonſtrabat; rerum enim veritas haberi non poteſt; niſi ad ideas confugerimus; nam idearum formulæ noſtris mētibus inſunt, ad quarum veſtigia ſingula quæque cognoſcimus. In Parmenide de ideis quatuor mouentur quæſtiones: Primo, vtrum ſint: 2. quorum ideæ ſint; & quorum minime: 3. quales ſint, & quam vim habeant: 4. quomodo ab eis, quæ infra ſe ſunt, participantur. Diogenes *Platonis ideas ſe videre non poſſe aiebat* cui Plato: *Nec eas vides, quoniam oculos, quibus iſta videntur habes, & vteris; mentem vero non vteris, qua ſola illa cernuntur.* Vnde Auguſt. *Anima, inquit, negat eas intueri poſſe, niſi rationalis ea ſui parte, qua excellit, id eſt ipſa mente, atque ratione, quaſi quadam facie, vel oculo ſuo interiore, atque intelligibili: & ea quidem ipſa rationalis anima, non omnis; ſed quæ ſancta, & pura fuerit. Quis autem vere religioſus negare audet,* inquit Auguſtinus, *omnia quæ ſunt, Deo authore eſſe procreata? Quis audeat dicere, Deum irrationabiliter omnia condidiſſe? quod ſi recte dici & credi non poteſt; reſtat, vt omnia ratione ſint condita: nec eadem ratione homo, qua equus; hoc enim abſurdum eſt exiſtimare: ſingula igitur propriis creata ſunt rationibus. has autem rationes, vbi arbitrandum eſt eſſe, niſi in ipſa mente creatoris? nō enim extra ſe quicquam poſitum intuebatur, vt ſecundum id conſtitueret, quod conſtituebat: nam hoc opinari ſacrilegium eſt. Quod ſi hæ rerum omnium creandarum rationes in diuina mente continentur; neque in diuina mente quicquam, niſi æternum atque incommutabile poteſt eſſe: atque has rerum rationes, principales appellat ideas Plato: Non ſolum ſunt ideæ: ſed ipſæ veræ ſunt, quia æternæ ſunt, & eiuſmodi incommutabiles manent: quarum participatione fit: vt ſit quicquid eſt, quoque modo eſt.* Et alibi: *Plato appellat ideas cœlum, Iouem; terram, Iunonem, ideas Mineruam, vult intelligi. Cœlum, à quo fiat aliquid, terram, de qua fiat, exemplum, ſecundum quod fiat.* Apuleius in *dogmate Platonis,* ideas, id eſt, formas omnium ſimplices, & æternas eſſe, nec corporales tamen: eſſe autem ex his, quæ Deus ſumpſerit exempla rerum. Xenocrates, Proculo teſte, ideas ita diffiniuit; Ideæ ſunt cauſæ exemplares eorum, quæ ſecundum naturam ſemper conſiſtunt. Plato ſiquidem in duobus ſubiectis, nempe in ipſo bono, & vnitate conſtituit ideas, & in ipſo ente primo, quod ſummum intelligibile vocat. Porro, in ipſo bono per cauſæ modum, ideas collocauit, quas quibuſdam rationibus relatiuis inter ſe dixit eſſe diſtinctas. in ipſo vero intelligibili, abſolutis formis inuicem differentes: in mentibus autem, quę per participationem intelligibiles ſunt, ſiue à corpore ſeparatis, ſiue corpori coniunctis, maioribus gradibus diſtinctas. Cæterum ipſum bonum, Deum patrem *in epiſt. & in Rep. atque in Timæo* Plato appellat: ipſum vero intelligibile, Deum filium; quem Plotinus boniformem nominat. Amplius, in Epimenide per huiuſmodi rationem diuinam, ſiue per verbum (quem mundum vocat intelligibilem) affirmat mundum fuiſſe ſenſibilem formatum. In primo autem, ideæ vna forma ſunt, in ſecundo vero multæ: proinde Plato *epiſt. 7. Circa,* inquit, *omnium regem cuncta ſunt,* circa, inquam, ipſum bonum, tanquam circa centrum vnum, quatuor circulos reuolui cenſuit; nempe mentem, animam, naturam, & materiam; in quibus plene diuina ſplendet pulchritudo. mentes ſiquidem idearum pulchritudine decorantur; animæ vero rationum venuſtate, natura autem ſeminibus, formis vero, materia quoque adornatur. *In Timæo* autem Plato, Timæum Locrenſem Pythagoricum imitatur, affirmatque mundum à Deo eſſe genitum. eiuſq; generationis cauſam triplicem, videlicet efficientem, materiam, atque exemplar eſſe diſtinxit: vult enim mundum à Dei potentia, ob ſuæ bonitatis gratiam, ad diuinæ ſapientiæ exemplar fuiſſe conditum. Vnde, quemadmodū in archytecto ædificii, eiuſque partium exemplaria, vnum ſunt: ita profecto in mente primi opificis, omnium exemplaria rerum, quibus vniuerſum conſtat, vnum ſunt, nec vlla ſubſtantiali diſtinctione ſeparentur. Quare exemplar primum, mundum intelligibilem nominat & æternum, hunc vero temporalem, & ſenſibilem: & exemplaria ideas vocat in illo. Cum mūdus, inquit Plato, omnium genitorum pulcherrimus ſit, & eius author, cauſarum omnium optimus; dubium non eſt, quin ſempiternum ſit ſecutus exemplar, ex quo efficitur, vt neceſſe ſit hunc mundum, alterius ſimulachrum eſſe, ad cuius ſimilitudinem Deus ipſum conſtituit. Sed Timæus Platonis magiſter: *Mundus,* inquit, *eſt eorum, quæ genita ſunt, optimus, quoniam ab optimo authore eſt ille genitus.* Qui reſpexit non in manu facta exemplaria, ſed in ideam, intelligibilemque ſubſtantiam. Ad quam quidem, quod factum eſt, ex amuſſim atque pulcherrimum, & inemendabile ſit: perfectus vero eſt ſemper ſecundum ſenſibilia; quoniam illud ipſius exemplar (quod omnia in ſe continet intelligibilia animalia) nihil exterius aliud reliquit, cum ſit terminus intelligibilium abſolutiſſimus: quemadmodum hic mundus eſt ſenſibilium. ex quibus patet, ideas omnium, in quodam eſſe exemplari viuente, atque æterno; quod omnium ſit intelligibilium præſtantiſſimum, & ita vndique abſolutum; vt intelligibilium extra ipſum ſit nihil. Quam ob cauſam, cum Plato dixiſſet, Deum omnia ſenſibilia, ad ſimilitudinem intelligibilium effeciſſe, ſubiunxit: eum ſumpſiſſe feciſſe ſimile, quaſi idē exemplar ſit, & Deus. Quoniam vero, quot ſunt in hoc mundo rerum ſpecies; tot ſunt ſaltem in Deo ideæ, id eſt, rationes, per quas cuncta creantur; idcirco Plato ait: Quot, & quales mens ideas in ipſo viuente inſpicit; totidem, & tales in hoc mundo ſpecies cogitauit effingere. quare, ideæ nō ſolum ſunt ſpecies; ſed genera, imo genera generum. vis enim maxime Platonici argumenti hæc eſt, cuilibet modo intelligendi, correſpondet modus eſſendi: ideo, vt firma ſit Platonis ſententia, omnium rerum ideas in mente diuina conſiſtere, fatendum nobis eſt. hac de cauſa in anima mundi huiuſmodi ideas ſitas eſſe, quidem arbitrati ſunt. Eſt autem anima mundi, ſiue intellectus agens, ipſe Deus, authore Themiſtio, in cuius mente ſunt vniuerſales ideæ, quippe, quæ ab ideis ſeparatæ ſunt, omniumque idearum repræſentatiuæ ſunt diffinitiones, quibus mundi anima cognoſcit vniuerſa: per æternas ſiquidem rationes, quæque condita intelligæ; Ideæ ac formæ cunctorum, ad quarum exemplar, vniuerſa condidit. Conducunt autem huiuſmodi ideæ, tum rerum generationi, tum etiam illarum ſcientiæ nam cum corruptibilium non ſit ſcientia, eorum profecto dicenda eſt, quæ ſunt æterna. Singularia prætereà, ſine alicuius vniuerſalis virtute, ſufficere nequeunt ad generationem propagādam: quare neceſſaria eſt idearum virtus, atque poteſtas. Cum igitur mirabilis mundus caſu conſtare non poſſit; neceſſe eſt opificis intelligentiam formam eſſe, ad cuius ſimilitudinem ipſe mundus effectus ſit, atque extera quæ in mundi ambitu continentur.

Idea boni filius Dei.

Pſal. 42.

Vnde ideæ dicuntur.

Tria principia Platonica.

Intelligentiæ pauci homines participes ſunt.

Socrates idearum contemplator.

Sola mente ideæ cernuntur.

Auguſt. 83. qu. qu. 46.

Anima pura ideas intuetur.

Omnia propriis & diſtinctis rationibus creata eſſe dicit Aug.

Aug. 7. ciuit. c. 28.

Apuleius.

Xenocrates.

Ideæ ſunt in ipſo bono per cauſæ modum.

Mundus intelligibilis filius.

Idea & Deus, idem ſunt.

Cuilibet modo intelligendi correſpondet modus eſſendi.

De Ideis.

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

Plotinus de Ideis.

Plotini rationes. Enn. 5. lib. 9 c. 9.

CVm igitur, inquit Plotinus *mundus hic ſit animal, animalia cuncta complectens, & ab alio accipiat eſſe, atque eſſe tale, illud autem à quo eſt redigatur; neceſſarium eſt, & in mente vniuerſum inprimis totius exemplar extare, atque hunc intellectum, mundum ipſum intelligibilem eſſe,* de quo Plato in Timæo inquit: Intellectus in eo quod eſt viuens, ſiue animal, Ideas intelligit. ſicut enim vbi adeſt ratio ſeminaria, quæ animal quoddam eſt, ſimulque ſubeſt materia, rationem ſeminariam ſuſceptura, neceſſarium eſt animal: ita quum adſit natura intellectualis omnipotentia pollens: nihilque impediat, quippe cum nihil inter hanc & ſuſceptaculum ſuum medium interponat; neceſſarium eſt hoc quidem ornari, illud autem hoc exornare: ſed enim quod exornatum eſt, ſpeciem iam diuiſam habet, alibi quidē hominem, alibi vero Solē. Exornator ille contra, in vno quodam omnia poſsidet: Idearum formalem diſtinctionem, eſſentialem vero vnitatem, elegantiſsima adhibita metaphora deſcribit. *Mundus*, inquit, *iſte eſt animal, vniuerſa animalia complectens, à primo animali productus, in cuius mēte neceſſario ſunt omnium iſtius mundi formales rationes: nam ſi ratione ſeminali, atque materia ſimul exiſtentibus, neceſſe eſt animal generari; quanto magis natura diuina intellectuali, omnipotentia pollente, æternaliter exiſtente, omni prorſus medio, ac impedimentis carente, neceſſarium eſt Idearum ſuſceptaculum producı, atque exornari?* Deus enim more architecti & geometræ, rerum habet Ideas. quas quidem, cum ſit exornator, in vno quodam, nempe diuina eſſentia omnia poſsidet. ordo ſiquidem vniuerſi præcipue à Deo intenditur: idea autem vniuerſi, ordinis idea eſt. ratio vero ordinis, atque totius haberi non poteſt: niſi rationes partium, ex quibus totum conſtituitur, habeantur: quemadmodum architectus, artificij ſpeciem non poteſt concipere, niſi proprias partium eius concipiat rationes. Propriæ igitur ſunt in Deo omnium rationes: neque aliunde ſpecies habent, vt diſtinctæ ſint, quam vnde habent, vt ſint. neque diuina ſimplicitas, ob idearum multitudinē, minus eſt ſimplex, cum per formam vnam, vnoque contuitu omnes contueatur. neque dicitur idea diuina eſſentia, quatenus diuina eſt eſſentia; ſed in quantum diuerſarum rerum atque ſpecierū eſt exemplar. *Quæcunq; igitur in mundo ſenſibili ſunt*, inquit Plot. *inde procedunt, alia vero nequaquam.* Quamobrem, nihil eorum ibi eſt, quæ præter naturam ſunt; quemadmodum neque quicquam præter artem, artibus ineſt. Et alibi: *Mens* (vt ſcribitur in Timæo) *ideas in eo, quod viuens eſt, inſitas contuetur.* Hinc mundi artifex cogitauiſſe dicitur, ea in hoc mundo includere, quæ mens in eo, quod viuens ſiue animal eſt, contemplatur. Vbi autem dicitur intellectua intueri ideas, non ſignificat omnino in alio contueri; ſed in ſeipſo intelligibile poſsidere: eſt enim idea forma exemplaris, ad cuius imitationem natum eſt aliquid, per ſe fieri, in eſſe reali ab agente per intellectum; ideæ enim ſunt formæ rerum ſtabiles, atq; incommutabiles: igitur ideæ ratio, proprie diuinæ conuenit eſſentiæ: deinde, per quendam participationis modum, eſſentiæ creaturæ, in eſſe cognito; quatenus obiectiue ineſt intellectui primi artificis. diuinæ ſiquidem eſſentiæ propriiſsima aptatur ideæ diffinitio: eſt enim exemplaris forma, ad cuius ſimilitudinem fit aliquid à Deo, vtpote agente per intellectum in eſſe reali, & primo.

Ideæ neceſſario inſunt menti diuinæ.

Idea vniuerſi.

Simplicitas diuina cum idearum multitudine eadē manet.

Idem Enn. 3. lib. 9. c. 1.

Idea quid ſit.

Idea eſt diuina eſſentia.

2\. Ad illud præterea ideæ rationem ſpectare, neceſſe eſt, quod præcipue intuetur agens per intellectum, dum operando aliquid producere intendit: ſed hæc eſt diuina eſſentia in primo agente. ergo quod prius

4\. Inſuper, quod eſt ratio cognoſcendi ideatum, id certe idea propriiſsime nuncupatur: nam ex ratione obiecti cogniti, prima ſequitur ratio operandi, producendique: ergo. Quod autem ideæ diffinitio per quandam participationem, atque analogiam quidditati conueniat creaturarum, ſatis eſt manifeſtum: in productione plane per modum artis, ratio producendi aliqua, vel aliquod exemplar, eſt vniuoca productio: *Domus*, inquit philoſ. *extra poſita, fit à domo, quæ eſt in anima obiectiue.* Porro, exemplar creaturæ vniuoci, per modum artis in productione diuina, eſt ipſa creatura in eſſe cognito, vt dictum eſt. vna eſt ergo ideæ ratio principalis, nempe diuina eſſentia, participatiua vero atque ſecundaria, multiplex: alia profecto ratione ideali conditus eſt homo, & alia equus. Itaque prima idea, vtpote eſſentia diuina, ſummum, veriſsimum, abſolutiſsimumque eſſe habet. ſecunda vero, eſſe obiectiuum in intellectu, atque cognitum: nam præter eſſe reale ab æterno, quidditas creata eſſe non habet. Quare, prima idea, tum rationis, tum etiam realem reſpectum nequaquam includit: rationis, inquam, quia eſt ens diminutum: realem vero, quia Deus ad creaturam realiter non refertur, quod neceſſario ſequeretur; ſi realem ad illam reſpectum haberet. Ratio autem ſecundæ ideæ, aliquos includit atque obtinet reſpectus.

Ariſt. 7. met.

Creatura in eſſe cognito.

De Ideis.

Sed *dicis*, cui non ineſt eſſe formale, quatenus huiuſmodi idea dici nō poteſt; ſed creatura ſic accepta, non habet eſſe formale: ergo &c. 2. Sane tantam vim in ideis Auguſt. vt ſine eis ſapiens poſsit eſſe nemo; ſed ſine creatura, poteſt eſſe ſapiens. ſicut enim ob creaturas aliquis beatior dici non poteſt; ita profecto neque ſapientior. patet ergo, quidditatem creaturarum, ideam dici nō poſſe. Deinde, creatura ſecundum eſſe cognitum eſt ideata, vtpote producta; non ergo eſt idea: idea enim non eſt ſui iplius, quippe, quum inter ideam, & ideatum aliquid interſit. ſed creatura in eſſe cognito eſt in potentia ad eſſe, & eadem ſibiipſi omnino in re & in actu; homo namque in potentia & in actu idem eſt. creaturæ ergo eſſentiam ideam eſſe, eſt impoſsibile. 3. Adhæc, quemadmodum idem nequaquam ſeipſum producit; ita abſque dubio, nec ſeipſum eſt ratio producendi; ſed idea eſt ratio producēdi. igitur, quatenus reſpectu ſui in eſſe producto eſt cognita, idea eſt appellanda; idea ſiquidem eſt ratio cognoſcendi. ſed creaturæ quidditas in Deo non eſt ratio cognoſcendi; alioqui intellectus diuinus vileſceret idea ergo non eſt appellanda quidditas, ſiue eſſentia creaturarum. 4. Præterea, Ideæ (authore Aug.) ſunt formæ æternæ, & immutabiles. ſed quidditates cognitæ non ſunt tales; ſed in eſſe potius cognitu producuntur: igitur ideæ nequaquam dicendæ ſunt. Sed his obiectionibus facilis eſt via *reſpondendi*: & ad primum quidem, negatur maior. nam quamuis idea ſecunda, eſſe formale non habeat; eſt tamen obiectiue in intellectu, habetque ideæ ſecundæ rationem. Ad Auguſt. confirm. dico, illud verum eſſe de ſapientia accidentali, quæ ſine creaturarum cognitione haberi non poteſt: non autem de diuina, & æterna. 2. Ad 2. quamuis creatura ſecundum eſſe cognitum, non ſit idea prima; non tamen ſequitur, quin ſit idea ſecunda ipſius quidditas. Ad confirm. reſp. idem, eodem modo acceptum, non eſſe ideam ſui: proinde, quamuis creatura cognita, & producta ſibi ſit eadem; non tamen eodem modo intelligitur. 3. Ad 3. idea non eſt ratio motiua, vel actiua producendi, quemadmodum eſt potentia productiua, nempe voluntas; ſed exemplaris potius, ad quam aſpicit ille, qui aliquid eſt acturus. Vnde verum eſt hoc modo, ſui rationem producendi eſſe nihil: ſi autem, vt cauſa, aut ratio exemplaris intelligatur; bene quidem aliquid in eſſe cognito, ſui, & quidem in eſſe reali ratio eſſe valet exemplaris productiua. Ad confirm. dico, ideam eſſe rationem cognoſcendi: ideam, inquam, primam, eo profecto modo, quo obiectum primo cognitum, & motiuum, ratio dicitur cognoſcendi, ſecundarium obiectum. Porro, idea ſecundo modo intellecta, aliquo modo, large vt ita dicam, ratio dicitur cognoſcendi, quippe cum obiectum in eſſe cognitum habeat, ab eodem in eſſe reali nō difforme. 4. Ad 4. ideæ principales formæ appellantur; quia nimirum priores ſunt, prius enim eſt quidditas in eſſe cognito, quam aliquid ſit productum, nempe ideatum. principales præterea formæ ſunt ob quidditatem, quæ eſt forma principalis in ipſo ſingulari; proinde non producuntur: nam eſſe aliud non habent, quā obiectiuum in mente diuina: ideæ ergo productæ nequaquam ſunt ſecundum realem productionem, quamuis ſecundum rationem; immutabiliter tamen, quoquo modo dicantur eſſe productæ ad quarum typum, vt diximus, omnia neceſſario formantur. Cæterum, operæ pretium eſt animaduertere, ideam non eſſe obiectum ſecundarium cognitum: idea ſiquidem ſecundum aliquod eſſe in actu, eſt actu idea: ſed id, quatenus ſpectat ad propoſitum, non eſt eſſe reale: igitur eſt eſſe rationis. ſed tunc omnis idea foret ens rationis, quod falſum eſt: eſſe profecto ideæ, non minus quam ideati, verum eſt. Præterea, creatura ideata, habet aliquod eſſe cognitum, quod certe eſſe ideæ dici non poteſt: per diuinam namque mentem eſſe habet præſentatum. Vnde, ſi creatura in eſſe cognito ſit idea; diuina vtique eſſentia, ſiue intellectio, eſſentiæ idea eſſet dicenda; etenim diuina eſſentia eſt ſua intellectio: ſed eſſe cognitum eſt idem formaliter, quod diuina intellectio ergo. Præterea, per intelligere, cum non ſit actua productiuus, nihil producitur; finis eſt enim atque terminus. Demum vt album, in quantum eſt album, nihil eſt formaliter quam albedo, licet materialiter ſubiectum connotet; ita plane cognitum, aliud eſt nihil, quam ipſa cognitio. Ex quo patet, quod ſi eſſe cognitum eſt diuina intellectio, intellectio vero eſt diuina eſſentia, ſi eſſe

Obiectiones.

Aug. qu. 83. qu. 46.

Solutio.

Idea prima & ſecunda.

Ideæ non ſunt productæ.

De Ideis. cognitum eſt idea, diuina eſſentia neceſſario diuinæ eſſentiæ idea erit, quod eſt falſum: idea ergo non eſt obiectum ſecundarium cognitum.

CAP. II.

Ariſtotelis opinio de ideis.

Ariſt. 3. phyſ. com. 25. Idem 7. met. 2 & 21. Id. 12. met. 42.

PLato extra quidem cœlum neque corpus eſſe, inquit philoſ. *neque ideas putabat, propterea, quod neque vſquam ſunt ipſæ.* Et alibi: *Erunt, inquit, & ideæ præter eas, quas dicunt.* Et com. 21. *ſimul autem patet & ſubiectum ſubſtantiam non eſſe, ſi ſint ipſæ ideæ tales, quales inquiunt quidam eſſe.* vbi philoſ. copioſiſsime diſputat, tum ad ſcientiam, tũ etiam ad generationem ideas non prodeſſe. Et iterum. *Opinio, ait, de formis nullam conſiderationem propriam habet. qui namque ideas aſſerunt, numeros, inquiunt, ipſas eſſe. ſed numeros quandoque augeri aiunt in infinitum, & ideas pariter, interdum vero vſque ad 10. & ideas ſimiliter. nihil ergo certi huiuſmodi opinio habere videtur:* Et 7. *met. com.* 53. *Eſt enim, vt inquiunt, ipſa idea ſingularis, ac ſeparata.* vbique videtur philoſ. ideas explodere, atque reiicere, quum dicat ſeparatas eſſe, atque ita intellexiſſe Platonem. Sunt nonnulli in Philoſophia illuſtres, qui verbis tantum aiunt philoſophum, cum ſuo pugnare magiſtro: ideas ſiquidem dicunt eſſe rationes ſeparatas in mente creatoris, ſecundum Platonis ſententiam. Ammonius & Simplicius & Boetius. Illorum autẽ rationes ſunt huiuſmodi.

Ammon. 1. de an. c 8. Simpl. 1. cali com. 19. Boet. lib. de interpr. Ordo duplex in vniuerſo. Conciliatio philoſophi & Platonis.

Quemadmodum philoſ. 12. *met. com.* 58. duplicem dixit in vniuerſo ordinem eſſe diſtributum, & vnum quidem ad ducem, alterum vero ad exercitum pertinentem, atque poſterioris, priorem cauſam eſſe; ita plane duplex eſſe bonum: vnum in ipſo primo opifice: alterum autem, quod in creaturis mutuo ſe iuuantibus conſiſtit. Porro, vbi eſt ordo, ibi quoque erit iudicium: iudicium autem ſine ratione eſſe non poteſt: at ratio in mente diuina idea eſt, qua cuncta condita ſunt, & in pulchritudine ordinis conſeruantur. quare in eandem incidere videtur philoſophus, quam ipſe reprobat ſententiam. Amplius, 7. *met. com.* 23. Domus formam in materia, à forma domus ſine materia fieri, proteſtatur: quemadmodum contingit ſanitatem in corpore infirmi, fieri à ſanitate, quæ eſt in anima medici.

Quod ideæ ſint in mente diuina per philoſophum oſtenditur.

Item, 3. *de anim. com.* 6. commendat antiquos, qui poſuerunt intellectum eſſe locum ſpecierum, præcipue diuinum. Vnde 3. *met.* reprehendit Empedoclem, qui aſſerit Deum non cognoſcere omnia. ſententia vero philoſophi vera dicenda non eſſet; ſi non ineſſent menti diuinæ ideales rationes omnium.

12. met. 37.

Suffragatur nobis commentator in quo faſſus eſt, illorum ſententiam, qui aiunt, Deum omnia intelligere, quodammodo veram eſſe, quodammodo vero minime: veram ſane, ſpecialibus, falſam vero, ſingularibus rationibus. Quælibet ergo ſpecies habet propriam ideam in diuino intellectu: *Forma,* inquit Comment. *habet duplex eſſe, materiale & abſtractum.* Item, 2. *Phyſ.* genus cauſæ formalis deſcribens, aſſerit ipſam eſſe rationem & exemplar ſed cauſa exemplaris eſt cauſa idealis. ex quo patet, philoſophi doctrinam à Platonis ſententia minime diſſentire.

Philoſoph non diſſentit à Platone. 83. qu. 46.

Sane, *Non eſt veriſimile,* inquit Aug. *aut nullos ſapientes ante Platonem extitiſſe, aut formas, quas Plato ideas nominat, non intellexiſſe. ſiquidem tanta vis in eis ſita eſt, vt eis non intellectis, ſapiens quiſquam eſſe non poſſit.* Cæterum, ſi quis perpetuum philoſophi ordinem intueatur, atque attentius obſeruet de hac materia diſputantem, profecto nedum verbis, verum etiam ſenſibus atque rebus, à Platone inueniet ipſum diſcrepaſſe. *Gaudeant,* inquit. 1. *poſter. ideæ Platonis, monſtra enim ſunt.* Et 2. *phyſ. com.* 26. *Quo vero modo ſe habeat ſeparabilis forma, & quidnam ſit, philoſophiæ primæ officium eſt perſcrutari ac determinare.* Et,

Ariſt. 1. cal 92.

nam ſi ſint, vt quidam inquiunt, formæ, hoc accidere ſane, neceſſe eſt. ſi autem nihil ſit talium ſeparatum; non minus idem euenire neceſſe eſt. Et 1. *Eth.* 7. *Præſtat fortaſſe de vniuerſali bono conſiderare, & quonam modo dicatur dubitare: quanquam hæc quæſtio perardua nobis eſt, propterea quod amici ſunt, qui formas ipſas introduxerunt: verum, melius forſitan & oportere videbitur ſua quoque, præſertim philoſophos pro veritatis ſalute refellere nam cum ambo amici ſint; ſanctum eſt honori veritatem præferre.*

Ami[illegible] veritas.

Et in 1. & 7. philoſophiæ, vt iam diximus, ad ſcientias, atque ad generationes, ideas non eſſe neceſſarias, abunde demonſtrauit. Quod ſi iſta ita ſe habeant, quid eſt nobis ad priores authoritates reſpondendum? hæc profecto pauca, quæ nonnulli Peripathetici ſubſcripſerunt: Forma, inquiunt, duplex eſſe obtinet, materiale vnum, abſtractum alterum: forma enim coloris, in corpore materiali, eſſe habet materiale; in ſenſu vero, ſpirituale. quia nimirum in ſenſu eſt comprehenſio, & latitudo: nobilius enim eſſe habet in virtute imaginatiua, quam in ſenſu communi; & in cogitatiua, quam in imaginatiuo, & in memoratiuo, quam in cogitatiua; & in intellectu noſtro adhuc eſt in altiori gradu 3. *de anima com.* 6. atque bene, recteque cenſent, qui formarum locum, animam inquiunt eſſe. attamen nec tota eſt locus; ſed intellectiua, neque eſt actu; ſed potentia formæ. Et adhuc altius in intelligentia lunæ; & ſic gradatim aſcendunt perfectiones formarum, vſque ad Deum, qui eſt forma formarum, in quo eminenter atque vnitiue, nobiliori quodam modo continentur cuncta omnia.

De Ideis.

Deus per ſuã eſſentiam res intuetur.

Deus autem ſuam ipſius eſſentiam intuendo, nobilius, atque diuiniu res intelligit; quam ſi per formales, atque proprias illarum rationes attingeret; qui profecto modus intelligendi à ſolo ipſius intellectu percipitur. Quamobrem Com. dixit: Omnes formas eſſe in potentia, in prima materia, & in actu, in primo motore. In diuino igitur intellecto, vt dicit philoſophus, non eſt aliqua multitudo, neque ſecundum rem, neque ſecundum rationem: Plato autem, atque theologi admittunt in diuina mente rationem, ſeu diſtinctionem formalem, aut ſaltem ſecundum rationem. *Alia,* inquit Auguſt. *conditus eſt equus, & alia, conditus eſt homo.*

83. qu. 46. Alia ratione conditus eſt homo, & alia equus.

Cæterum, ſi quidditas rerum, vt eſt in materia, eſt idem extra materiam; neceſſario fiet, vt res materiales, ſine materia exiſtant; vtpote, leo rugiens, equus hinnibilis, ignis comburens; quod plane omnibus conſtat eſſe falſiſſimum. res enim generabiles apud philoſophum, quatenus ſunt generabiles, non indigent ſeparato agente: nam generans, authore philoſopho, eſt corpus, aut virtus in corpore: Sicut etiam aſſerit Co[illegible]ent. & idem eſt agens, quod transmutat materiam, & in[illegible] formam.

Com. 7. met. 31.

At, ſi res generabiles, atque ſenſibiles conſide[illegible]tur, quatenus ſunt in potentia intelligibiles, tunc ſine agente egent ſeparato: habent enim ex ſui natura ordinem, qui à ſenſibilibus emanare nequit principiis; materia namque eſt inordinationis cauſa: illorum ergo ordo à primo dependet agente; vt refert philoſ. 12. *met. com.* 38. *Ex tali,* inquit, *principio, cœlum ipſum naturaque pendet.* Et 52. *Bonum vniuerſi in ordine conſiſtit; & bonum ipſius eſt ipſe dux: atque magis, non enim ob ordinem ipſe dux. ſed ob ducem eſt ille nam ad vnum vniuerſa ſunt ordinata.*

Bonum vniuerſi in ordine conſiſtit.

hoc certa modo, nedum generabilia, ſed omnia prorſus indigent agente ſeparato, in cuius virtute continentur. profecto ſi ita hoc negotium tractetur, parum, aut nihil diſſentiunt ab inuicem Peripathetici, & Academici. ſecus autem res ſe haberet, ſi eandem quidditatem equi in materia eſſe dicant, cum intelligibili eiuſdem, ac ſeparata: nam tunc abſque dubio, error eſt manifeſtus: daretur enim equus ſine materia, quod eſt omnino impoſſibile. Sane, quamuis modo prædicto equus ſit in virtute Dei actiua; non ob id tamen, illa virtus, equus appellari, vocarique poteſt. Porro illud, quod ex 2. *phyſ. com.* 28. adductum eſt, forma ibi vocatur exemplar, authore Themiſtio, non eo quidem modo, quo aliqui poſuerunt ideas ſeparatas, ſine materia ſubſiſtentes; ſed potius, quia eorum omnium, quæ à natura proueniunt, deſtituta, perſcriptaque ſit forma, vt equi, bouis, &c. Principium ſiquidem ſemper pergit agendo materiam, atque exercendo, donec forma ipſa coaptata reſultet.

Formam exemplarẽ philoſoph. non poſuit.

Ex quo patet ſecundum Themiſt. formam exemplarem Ariſt. non poſuiſſe, atque in hoc à Platone diſcrepaſſe, dubium poteſt eſſe nemini. cauſe enim Plato addit exemplarem. Ariſt. præterea 2. *phyſ. com.* 19. contra Platonem, ponenteſque ideas argumentatur, quod eorum poſitio parens ſit erroris, nempe, quod ea quæ non ſunt ſeparabilia ſecundum rationem, eſſe ſeparabilia. *Quicquid,* inquit Comment. *ſeparatur ſecundum eſſe, ſeparatur etiam ſecundũ rationem, ſed non è conuerſo.* hoc autem arg. contra authorem pugnaret, ſi idem cum Platone ſentiret. Eſt ergo veriſimile, vt ex multarum cognoſcitur contextu ſententiarum, Ariſt. & verbis, & rebus à Platone diſcrepaſſe. verum autem ita ſenſerit Plato, vt philoſ. proteſtari videtur, paulo ante à nobis diſputatum eſt. quod ſi ita conceſſeris ſenſiſſe, omnibus modis pronuncio Platonem à vera philoſophandi ratione, quam longiſſime aberraſſe.

CAP. III.

Quod ideæ ſint formæ ſeparatæ à ſenſibilibus.

POſtquam audiuimus quomodo conciliatio fieri poſſit, poſthac diſputemus, ſi ideæ ſint formæ ſeparatæ, hoc modo. Perpetuum eſt ſeparatum à corruptibili, authore Philoſ. 2. *de anima: Separatur,* inquit, *hoc ab hac vt perpetuum à corruptibili:* ſed ideæ ſunt formæ perpetuæ, vt ſupra dictum eſt, ſenſibilia vero, corruptibilia ſunt. igitur ideæ ſunt ſeparatæ à ſenſibilibus. Sane, prin- 1.

De Ideis. cipia eſſendi, ab his profecto, quorum ſunt principia, ſeparantur: ſed ideæ ſunt principia, quibus fit, vt ſenſibilia ſubſiſtant; eadem quippe ſunt eſſendi, & cognoſcendi princi-
2. pia. ideæ ergo à ſenſibilibus ſeparantur. Deinde, omne prius eſt ſeparatum à ſuo poſteriori: ſed ideæ ſunt priores ſenſibilibus, vtpote ſenſibilium cauſæ, cauſe autem ſeparata eſt à ſuo cauſato ergo quod prius. Inſuper ideæ ſunt vniuerſalia, authore Platone. Porro, vniuerſalia ſeparata ſunt à ſingularibus. ſiquidem ſpecies eſt aliquid præter indiuiduum: nam ſi idem penitus eſſet cum indiuiduo, nulla prorſus de eo haberetur ſcientia: ſed ideæ ſunt ſpecies, vt ipſarum nomen ſonare videtur: præter ergo indiuidua ſunt ſpecies ſeparatæ.
3. Præterea, metaphyſica ſecundum eſſe, atq; rationem à ſingularibus abſtrahit, & à materia *6. met. com. 2.* ſed ideæ ad metaphyſicum ſpectant, teſte Platone. à ſenſibilib. ergo ſe-
5. Met. parantur. Porro, quoniam ſpecies, eſt quidditas rei, quidditas autem eſt ſubſtantia rei. igitur ideæ ſunt formæ ſubſtantiales à ſenſibilibus ſeparatæ. Profecto, vnumquodq;, quod eſt ens per participationem, reducitur ad ens per eſſentiam, authore philoſ. 12. met. ſed ſingularia ſunt entia per participationem. ad aliquod igitur ens per ſe, quod ideam Plato nominat, ſunt reducenda. Adde, quod omnis ſubſtantia ſit per ſe exiſtens. vt dicitur in prædicamentis. ſed ideæ ſunt ſubſtantiæ iuxta Platonem: ſunt ergo per ſe ſubſiſtentes. Sane, quod prædicatur in quid, eſt ſubſtantia rei, teſte philoſ. 7. met. com. 20. ſed ideæ prædicantur in quid de ſingularibus, vt dicit Plato; etiam ad mentem philoſophi: ergo quod pri-
4. us. Adbuc, ſcientiæ ſunt neceſſario[illegible] & incorruptibiliũ, vt dicitur 1. poſt. 22. Non igitur, in[illegible] philoſ. eorum, quæ intereunt demonſtratio eſt, neque ſcientia ſimpliciter &c. ſed ſingularia ſunt corruptibilia: vniuerſalium ergo, & non ſingularium eſt reuera ſcientia. Porro, vniuerſalium, quatenus ſingularibus inſunt, nulla poteſt eſſe ſcientia: quod enim ineſt ſingulari, ſingulare quidem eſt, quia, quicquid in aliquo recipitur, ad modum recipientis recipitur: vniuerſalium ergo ſeparatorum, atque extra exiſtentium, erit ſcientia. hæc autem vniuerſalia, Plato ideas appellauit. Præterea.
5. *Ars imitatur naturam*, ſed artifex dum agit, exemplar ab artificiato ſeparatum intuetur: natura ergo dum agit, præſupponit exemplar ab ipſa ſeparatum, atque diſtinctum. Sane, particularis effectus à cauſa vniuerſali producitur, quatenus propria, aut appropriata illius eſſe dicitur: ſed effectus prorſus omnes, qui in vniuerſo producuntur, a Deo, vtpote cauſa omnium ampliſſime proficiſcũtur: per rationes ergo ſingulis quibuſque rebus diſtributas, atq; proprias in ipſo exiſtentes, emanent; alioquin non eſſet propria, ſiue appropia-
6. ta cuiuſq; rei cauſa vniuerſalis aſsignanda. Quidditates præterea, & definitiones ad ſingularia non ſpectant; ſed ad vniuerſalia potius. quemadmodum legitur *7.* met. & primo poſteriorum. neceſſe ergo eſt vniuerſalia ſeparata conſtitui, quorum eſſe poſſint diffinitiones, quidditates atque ſcientiæ. Sunt ergo ideæ, ſiue formæ ſeperatæ à ſingularibus, ad quarum exemplum facta ſunt omnia, mundus, & vniuerſa,
Boetius. 3. de conſol. quæ cœli ambitu continentur. vnde Boetius, alloquens Deum, in hæc verba erupit: *Tu cuncta ſuperno ducis ab exem-*
7. *plo, mundum mente gerens pulchrum, pulcherrimus ipſe.* Mundi ergo exemplum æternum eſt in Deo, quam ideam vocamus, authore Platone. Denique, principium productiuum in omni ſere generatione vniuoca eſt forma vel quidditas, quam ideam Plato vocat: idea namq; rẽ intuetur, quatenus eſt producibilis. Sed huiuſmodi forma à re producta ſeparatur: ergo idea, vtpote principium productiuum, à rebus ſingularibus ſeparata, conſiſtit. Agentia quoque naturalia, quæ per qualitates actiuas atque paſsiuas agunt, cum vltra ſpeciem propriam agere nequeant; profecto ad formã ſubſtantialem inducendam apta non ſunt: qualitates enim illæ, formæ ſunt accidentales, ab accidenti vero ſubſtantia non producitur. Igitur aliquæ ſunt formæ à ſingularibus ſeparatæ, quarum virtute generationes rerum procurantur, atque conſeruantur. Ex his ergo, atque ſimilibus ſatis conſtare puto, ideas formas eſſe à ſingularibus, corruptibilibuſque omnibus ſeparatas.

CAP. IV.

Soluuntur Argumenta.

1. *Forma in mente diuina re & ratione ſeparantur*

AD 1. verum quidem eſt ideas, quatenus ſunt formæ, eſſe profecto à ſingularibus ſeparatas, ratione duntaxat; non autem reali ſeparatione extra omnem intellectum poſitas. hoc autem modo ideæ vniuerſalia appellantur, quæ ſecundum rei veritatem, re, à ſingularibus non diſtinguuntur; verum ſi ideas, rationes in intellectu primi opificis exiſtentes, quibus vniuerſa conſtant, intelligere volueris; illæ, hauddubium, ab omni prorſus corruptibili quam longiſsime diſcretæ ſunt, atque ſemotæ, quum ſint æternæ, & diuinæ, inſuper, rerum & ſcientiarum omnium cauſæ & principia. has puto à Platone ideas nuncupatas fuiſſe: quemadmodum & ipſius ſententiæ, paſsim proteſtari videntur. profecto ſi hæc germane, eo dideque expenderentur; nullus nobis remaneret ambigendi locus. Ad confir. dico, ideas eſſe principia eſſendi, quippe cum ſint rerum formæ, atque ideo ratione, non autem re, à ſingularibus ſeparati: ni formæ in mente diuina intelligendæ ſint, quæ, vt diximus, ab omni creato ſeparan-
tur. Ad 2. eadem facilitate, atque diſtinctione ſecundum 2.
ſoluitur argumentum, nec non cõfirmationes eiuſdem: etenim ideæ, id eſt, vniuerſalia priora ſunt, & à ſingularibus
ratione duntaxat, non autem re, ſeiunguntur. Ad 3. quam- 3.
uis res metaphyſicæ re & ratione à materia ſeparentur, non ob id tamen ponẽdæ ſunt ideæ, ab omni prorſus intellectu, atque ſingularibus ſeparatæ: non enim Plato ideo poſuit ideas, vt methaphyſicalia ſaluaret; ſed ob id potius, vt de materialibus, atque corruptibilibus rebus poſsit eſſe ſcientia. vel, & fortaſſe melius, vt omnimodam Dei ſapientiam omnibus palam faceret, ad cuius exemplar condita ſunt vniuerſa. Ad confir. quod ideæ ſint formæ, vel ſpecies rerũ, dico, formam alicuius rei trifariam poſſe intelligi. Vno quidem modo, eſt forma agentis, effectum præcedentis, quæ ſcilicet proprie Idea dici non poteſt; effectus enim, quoniã frequenter in cauſis æquiuocis deficit, ad completam profecto neceſſario nequit formæ pertingere rationem agentis. Alio modo, vt anima eſt forma hominis, & figura ſtatuæ, eſt forma cupri. hæc cum ſit forma partis compoſiti, idea dici non poteſt. idea plane ex ſui ethymologia nominis, id ſonare videtur, nempe ab eo, cuius eſt idea, ſeparatam eſſe. atque diſtinctam. Poſtremo, forma id appellatur, ad cuius typum aliquid formatur, peculiarique nomine forma exemplaris dicitur: atque hoc modo idea, forma nominatur. Porro, quamuis huiuſmodi formæ, ſpecies ſit, quæ eſt rei ſimilitudo; non eſt tamen de indiuiduis prædicabilis vniuoce, neq; ſecundum eſſe exiſtentiæ, extra ſingularia conſtituta, ſola cõſiſtit. itaq; ideæ hoc modo, ſubſtantiæ dicẽdæ ſunt; quatenus in ſingularibus ſubſiſtũt. Ad aliã cõfir. Ideæ, iuxta Platonis ſententiam, quoniã in mente diuina exiſtunt, ſunt entia per eſſentiam: à quibus entium multitudo proficiſcitur: & ita ſubſtantiæ dicuntur, non quidem prædicabiles, vt genera, & ſpecies. quippe, quæ ſub nullo genere continentur. Ad 4. ſex rationibus pugnat Ariſt. contra Platonem, aſſerens, ideas non eſſe neceſſarias ad conſeruandam ſcientiam rerum: quarum prima hæc eſt. Si omnium, inquit, eſſent ideæ, quorum ſunt ſcientiæ, negationum quoque ideæ eſſent ponendæ: ſunt enim aliquæ, vt dicitur in primo poſteriorum, demonſtrationes, quæ concluſionem inferunt negatiuam. At Plato, talium ideas omnino negauit:
ergo. Item, ſi ita res ſe haberet, corruptibilium etiam eſſent
ideæ. quod eſt contra Platonem. Tenet conſequentia: Cor- 3.
ruptibilium ſiquidem eſt ſcientia, alioqui ſcientia naturalis, quæ eſt de corruptibilibus, è medio tolleretur. Sane, corruptibilium, quatenus in eſſe particulari conſiderantur, ſcientia eſſe non poteſt. bene vero in eſſe vniuerſali, quod eſt in-
corruptibile. Item tertio, homo non eſt præter hominem 4.
ſingularem. Præterea, huiuſmodi Platonis ſententia, notiora, quam ſint ideæ, principia auferre videtur: nam ideæ iuxta Platonem, mathematicis, atque ſenſibilibus rebus priores habentur: ſed ideæ ſunt numeri: igitur numeri præcedunt res mathematicas, atque ſenſibiles. Porro, dualitas, quoniam res eſt mathematica: numeri ergo aliquot dualitatem præcedent. atqui Plato dualitatem in numeris dixit
eſſe primam. Item, de accidentibus eſt ſcientia: igitur ideæ 5.
accidentibus ſunt aſsignandæ. ſed eorum, quæ ſunt ſecundum accidens nulla eſt participatio, quod ideis non conuenit: non omnium ergo, quorum eſt ſcientia, & ideæ ſimili-
ter. Amplius, aut ideæ & ſenſibilia, quæ ideas participant, v- 6.
niuoce ſunt ſpeciei, aut non: ſi primum admiſeris; aliquid plane vtriſque erit commune, per ſe ſeparatum, vt Platonis ſaluetur, doctrina multorum ſiquidem in ſpecie vna cõuenientium, idea aliqua ſeparata, ſecundum Platonem eſt aſsignanda. Si dixeris, ideas, quoniam ſunt ſpecies incorruptibiles, ſuperioribus non egere ſpeciebus; profecto in eundem recides errorem: nam, mathematica, quæ inter ſenſibilia, & ſpecies medium tenere, Plato arbitratur, vna eſt illorum ſpecies communis ſeparata, quia nimirum eorum plura, vnius probantur eſſe ſpeciei. At, ſi ideæ, & res ſenſibiles, quæ ipſas ideas participant, vnius ſpeciei non ſint; tunc ſane nomen, quod de ipſis dicitur, erit prorſus æquiuocum.

De Ideis à ſingularibus.

Plato quare poſuit ideas.

Forma tribus modis dicitur.

Ideæ ſubſiſtunt in ſingularibus.

Ad 4 rationes philoſoph. contra Platonem.

Soluuntur Ariſt. rationes.

De Ideis. nocum. Sed Ariſt. rationibus ſic poſſumus reſpondere. Ad
1. 1. negationes per affirmationes cognoſci: nam ita ſe habet
negatio ad affirmationem, ſicuti malum ad bonum: ſed
malum cognoſcitur per ideam boni, & cœcitas per viſum,
& per affirmationem, negatio. quocirca, quamuis de nega-
tionibus, vt in lib. poſt. dicitur, per reductionem ad affir-
mationem habeatur ſcientia; non primo tamen; proinde
ideas habere non eſt neceſſe. Si ſimilitudinem negaueris,
dicens malum non eſſe bonum, negationem autem poſſe
veram fieri. Dico, malum ſine bono, nullatenus inueniri,
2. nec ſine affirmatione, negationem conſiſtere. Ad 2, corru-
ptibilium, quatenus ſunt corruptibilia, non datur ſcientia,
& ex conſequenti, neque idea: quatenus autem in vniuerſa-
li conſiſtunt, & ſcientia ex illis haberi poteſt, & idea ſimili-
3. ter. Ad 3, Homo tertius &c. tria enim in quibuſdam rerum
generibus ponebat Plato: nempe quædam ſenſibilia, quædā
mathematica, & ſpecies. Quare autem in quibuſdam magis,
quam in aliis medie ponantur, ratio aliqua non apparet: in
ſpecie ergo hominis inter ideale, & ſenſibile, medius homo
Idea fundamenti. erat ponendus &c. Sed ad hæc ita reſp. eorum, quæ ſunt ad
aliquid, non eſt idea alia, quam idea fundamenti. Etenim,
eorum, quæ ſunt ad aliquid, non quidem abſolute; ſed per
reductionem ad ſubſtantiam, poteſt eſſe ſcientia: non ergo
eſt ponendus medius, ſiue tertius homo, ab illis duobus ſe-
paratus, & diſtinctus. licet enim pro habenda ſcientia de ho-
mine, à ſorte, & indiuiduantibus conditionibus, homo ſit
abſtrahendus, atque conſiderandus ſecundum ſuam eſſen-
tiam, & naturam, & eſſe, quod in ſuis quidem principiis eſ-
ſentialibus habet, atque formalibus; non tamen gratia ha-
bendæ ſcientiæ, hominem tertium conſtitui neceſſe eſt per
intellectum: quandoquidem ea, qua eſſentialiter, quidditati-
ueq; aliquid cognoſcitur, nulla certior habeatur cognitio.
4. Ad 4. quamuis dualitas ſecundum ſe ſit prima numeri ſpe-
cies; nihil tamen refert, quo minus aliqua idea, quæ eſt in
numeris, per abſtractionem, ipſam præcedere valeat: quē-
admodum licet intelligere hominem, nō intellecto riſibili;
5. tametſi homo, ſine riſibili ſubſiſtere nequeat. Ad 5. Accidē-
tia ſine ſubiecto intelligi nequeunt. authore philoſ. 7. met.
com. 17. ideo, illorū ſcientia per reductionē ad ſubiectū ha-
betur: quapropter ſufficit, idea ſubſtantiæ, ad illorū ſcientiā
habendam. Etenim, vnumquodq; ſicut ſe habet ad eſſe, in-
quit philoſophus 2. met. com. 4. ita & ad veritatem: cum au-
tem accidentia, à ſubſtantia immediate cauſentur; non eſt
neceſſe, proprias accidentium ideas ſtatuere, propriorum
potiſsime, & demonſtrabilium accidentium, quorum eſt
ſcientia: vna enim, eademque productione; non tamen eo-
6. dem modo, cum ſuo proprio ſubiecto producuntur. Ad 6.
Idea, & res ſenſibiles, ſecundum eſſentiam, vnius ſunt ſpe-
ciei; differunt nihilominus ſecundum diuerſum modum
eſſendi: natura quippe ſecundum ſeipſam conſiderata, idea
appellatur: vt autem eſſe habet in ſingularibus, dicitur res
ſenſibilis. Ex quo fit, vt non ſit ponenda aliqua idea, ab idea,
& rebus ſenſibilibus abſtracta. Nam quamuis eorum, quæ
eiuſdem ſunt ſpeciei, quæ nimirum eſſe per participationē
habent, ſit communis idea; non opus eſt tamen, eorum quæ
eiuſdem ſpeciei habentur, quorum vnum per eſſentiam cō-
ſideratur, alterum vero, ſecundum eſſe, quod habet in ſin-
gularibus, quod vna ſit eademque communis idea. Plato ſi-
quidem, naturā ſpeculabatur humanam: quatenus eſſe ha-
Idea ſingularium eſt natura in ſuis principiis formalib. & eſſentialibus. beret, ſuis in principiis eſſentialibus, formalibuſq; quam i-
deam aiebat eſſe, ſingularium, quæ in ſeipſis hanc naturam
complectuntur, quidditatem. Ideæ ergo hoc modo abſtra-
hunt ab omni omnino re, quæ ad quidditatiuū illarum non
ſpectat intellectum: propterea tales ideas extra omnem in-
tellectum, extra deniq; ſingularia, nonnulli dicunt Platonē
collocaſſe. Cæterum, quamuis eſſe effectus in ſuis cauſis ſit
reale, actuale, ac virtuale, non tamen eſt eſſe actualis exiſten-
tiæ, ratū in vltimo actu naturæ; eſt igitur eſſe effectus in ſua
cauſa, eſſentiæ potius, licet imperfectum, quam exiſtentiæ:
res enim in ſuis cauſis verius ſunt, quam in ſeipſis: nam etſi
in cauſis ſint in potentia, in ſeipſis vero in actu; potentia ta-
men actiua, actu à ſe producto, potior eſt, atque potentior.
Itaque, ſi ideæ eſſe habeant in ſuis principiis eſſentialibus;
veriſimile tamen eſt, illud eſſe exiſtentiæ non eſſe dicendū;
5 Ad principale quod puto Platonem non eſſe conceſſurum. Ad 5. arg. Ar-
tifex in agendo, ideam in ſua mente exiſtentem intuetur: nō
eſt ergo idea ab omni prorſus intellectu ſeparata. Ad confir.
dico, effectus particulares ab vniuerſali cauſa, nempe à diui-
na mente produci, in qua eminenter ſunt ſingularum ideæ
naturarum propriæ, atque diſtinctæ, aut formali, aut ratio-
6. nali ſaltem diſtinctione. Ad 6. pro diffinitionum ratione
conſeruanda, ſufficere puto vniuerſalia, quæ à ſingularib.
ratione tantummodo, non autem re ſeparantur. Boetii vero
authoritatem veram eſſe, atque Platonicam pronuncio: ex De Ideis.
hoc tamen non ſequitur ideam illam extra diuinum intel-
lectum per ſe ſubſiſtere. Ad 7. & vltimum, principium pro-
ductiuum quo, à ſenſibilibus non eſt ſeparatum, ſed eſt in 7.
cauſa producente, vel in intellectu primi agentis: ideo opus
eſt ideas à ſenſibilibus quidem diſcretas ponere, non autem
extra intellectum primi artificis. Ad confir. dico, quamuis
formæ accidentales, propria virtute formam ſubſtantialē
producere nequeant; virtute tamen formæ ſubſtantialis,
ſecundum quam agunt, id præſtare, non eſt illis difficile. A- *Forma accidentalis agit virtute formæ ſubſtantialis.*
git enim forma accidentalis virtute formæ ſubſtantialis,
quaſi illius inſtrumentum. calor ſiquidem ignis inſtrumen-
tum dicitur virtutis nutritiuæ 2. de anima, com. 50. Si igitur
forma accidentalis actio, ad ſubſtantialem formam termi-
netur, nihil ſequetur abſurdi: etenim ſicut calor ignis, vt in-
ſtrumentum agit formæ ſubſtantialis ignis; ita plane agere
poteſt, quaſi inſtrumentum animæ ſenſibilis, ad animam in
actum ſenſibilem educendam.

CAP. V.

Ideas nihil conferre, neque æternis, neque ſenſibilibus, philoſophus multis probat rationibus 1. met.

IDeæ, inquit, introductæ ſunt à Platone, immobilitatis, 1.
aut motus gratia. Quoniam quidem ſenſibilia pror-
ſus omnia ſub continuo motu aguntur; aliquas
poſuit Plato ideas à ſenſibilibus ſeparatas, quarū
eſſet ſcientia. ideæ ergo immobilitatis, non motus ſunt
principia, atque ex conſequenti, motus, aut tranſmutatio-
nis habendæ cauſa, ſenſibilibus conferunt nihil. Item, v- 2.
nius cuiuſque rei cognitio per ſuæ cognitionem ſubſtantiæ
perficitur, non per aliquarum extrinſecarum cognitionem
ſubſtantiarum: ſed ideæ ſunt ſubſtantiæ extrinſecæ, autho-
re Platone: nihil ergo conducunt ad rerum ſcientiam ha-
bendam. Illæ ſiquidem ideę non ſunt ſubſtantię rerum ſen-
ſibilium; cuiuslibet namque rei ſubſtantia in eo eſt, cuius eſt
ſubſtantia: ſed illę à ſenſibilibus prorſus ſunt ſeparatæ ergo
quod prius. Neque præterea huiuſmodi ideæ, rebus adſunt
ſenſibilibus, ac ſubſtantialibus, tanquam ideas participanti-
bus, alioqui formæ, & accidentia abſque ſubſtantiis poſſent
eſſe; ea namque ſola miſceri apta nata ſunt, quæ poſſunt ſe-
parata exiſtere. Item, idea, quatenus eſt cauſa exemplaris,
nullius eſt vtilitatis, exemplaris enim vtilitas eſt, quia nimi- 3.
rum artifex intuens exemplar, ſimilitudinem transferat for-
mæ, rei à ſe componendæ. Tunc ſic arguit: aut illa ſimilitu-
do rebus genitis ineſt per reſpectum alicuius agentis ad ex-
amplar: aut nō; ſi non, nihil refert, ideas intueri aut non in-
tueri. ſi ſic, haud certe dici poterit, eandem ſimilitudinis in
genito, inferioris formam, eſſe generantis. fieret profecto
aliquid ſimile per reſpectum ad agens ſeparatum, & non ad
agens ſenſibile: atque ita aliquis Mercurio ſimilis fieret, po-
ſito vel remoto Mercurio, quod plane falſum eſt. Quod i- 4.
deæ non conferant ſenſibilibus, quatenus ſunt cauſæ for-
males, ſic: Subſtantiam & cauſam formalem, ab eo, cuius
eſt ſubſtantia, ſeparari eſt impoſsibile: ſed ideæ ſunt ſepara-
tæ à ſenſibus, vt dicit Plato. ergo, &c. Item, poſita cauſa, po- 5.
nitur effectus. ſi ergo ideæ ſunt cauſæ rerum, atque illæ ſunt
quidem perpetuæ: ſemper ergo indiuidua, quæ ipſas parti-
cipant, extiterunt, quod Plato ſane nunquam eſſet dictu-
rus. Item, ſicut ſe habent artificialia ad cauſas artificiales; i- 6.
ta plane, naturalia ad cauſas naturales: ſed multa hic ſunt,
ſecundum Platonicos, vtpote domus, anulus, & quæ ſunt
generis eiuſdem, quibus ideæ non aſsignantur: aliquæ ergo
fient res naturales, ſine propriis ac peculiaribus ideis. Porro, *Soluuntur Ariſtotelis rationes.*
quiſpiam ſic poſſet philoſophi argumenta ſoluere. ſi natu-
ram Plato vocat ideam, in ſuis videlicet principiis eſſentia-
libus manentem, à particularibus indiuiduis abſtractam: na-
tura vero eſt principium motus, & quietis, authore philoſ. 1.
2. *phyſ*. igitur idea eſt cauſa motus. Neque eſt impoſsibile, id
quod in ſe eſt immobile, in aliis principium eſſe mutabili-
tatis. imo, mobile, ad aliquod immobile, ne in mobilibus
proceſſus fiat in infinitum, eſt reuocandum. Itaque naturæ
ſpecificæ, etiam philoſophi doctrinam ſequentes, etſi ſecū-
dum eſſe, quod in ſingularibus habent, mutabilitati ſubia-
ceant; per abſtractionem tamen immutabiles ſunt. Ad 2. 2.
maior eſt falſa: effectus enim naturales à quatuor cauſis de-
pendent; ideo, non ſolum vnius, ſed omnium prorſus co-
gnitio eſt neceſſaria cauſarum. ſiquidem tunc nos arbitra-
mur veram habere ſcientiam, ſi cauſas omnes (vt ipſe dicit

De Ideis.

Natura ſpecifica ſub ſiſtunt in ſingularibus.

primo poſt.) nouerimus. Minor quoque eſt falſa: nam naturæ ſpecificæ etſi ſeparatæ ponantur à Platone, quoad hoc, & illud; ſubſiſtunt tamen ſecundum eſſe exiſtentiæ actualiſe, & ratum in principiis ſuis, cauſiſque eſſentialibus: eſt etiam fallacia æquiuocationis in hoc termino, ſeparatum, multiplex enim eſſe poteſt. Ad alias confirmationes dico, participare, biſariam dici. vno quidem modo propriè, & perinde eſt, in mixtione partem rei capere: quo plane modo, ſingularia, ideas participare, Plato negauit, alio modo, idem eſt, ac ſuo in ſignificato aliud includere: quo ſane modo, ſpecies, genus participat, & indiuiduum, genus, & ſpeciem. Ita autem ſingularia ideas participare, affirmat Plato. Ex quo patet, ſub hoc verbo ſeparatam eſſe fallaciam æquiuocationis.
3. Ad 3. in omnibus, quæ non caſu, ſed natura generantur, forma eſt generationis finis: quæ profecto per ſe exiſtens, eſt cognoſcendi operandique principium, multiſque ex rationibus, idea nominatur, & exampler. in rebus autem generatis ſimilitudo prouenit per reſpectum ad exemplar alicuius agentis. Quam ob rem conſeq. non tenet: etenim illa ſimilitudo, nedum ab ideis, verum etiam ab agente particulari effectiue dependet. Cæterum Plato ſpecierum, & nõ generum ideas eſſe voluit: ſpecies enim, teſte philoſ. *in Topicis*, à parte refert vnum, non autem genus. ideæ ſiquidem in iſtis inferioribus, non ſunt materiæ factiuæ, ſeu productiuæ, ſed formæ. ſingularitatis autem principium, materia eſt: per formam autem; ex ſingularibus quodlibet collocatur in ſpecie. Idea, præterea eorum eſt, quæ per ſe à natura intenduntur: natura vero principaliter ſpeciem intendit, vt dicitur in lib. de anima, & 18. de animalibus. Intentio ergo naturæ, non quidem ad generis, ſed ad ſpeciei formam, terminatur. Ideas igitur natura, in quantum eſt principium formale, eſt principium cognoſcẽdi, vocaturq; idea. Vt autem eſt principium finale, exemplar appellatur.

Idea ſpeciei, & non generis.

Idea eſt principium cognoſcendi & exemplar.

4. Ad 4. eſt fallacia æquiuocationis in hoc termino, ſeperatum, vt dictum eſt.
5. Ad 5. poſita cauſa per ſe ſufficiente, & applicata, non aliquo modo impedita, ponitur effectus: non autem poſito principio formali, & quidditatiuo, ponitur effectus naturalis, niſi poſito efficiente, & materiali principio. At, non omnium, ideas eſſe principia, niſi formalia tantum atque finalia, dixit Plato.
6. Ad 6. neg. ſimilitudo: materia namque artificialium, non autem naturalium rerum eſt tota ſubſtantia: Plato autem materiæ primæ ideam non poſuit. Porro, rerum naturalium non eſt materia ſola, tota ſubſtantia, ſed potius forma, ſiue natura. Quare, ſimilitudinem aſſumptam bonam, validamque non eſſe, clariſsime patet.

CAP. VI.

Ideas non eſſe numerum, philoſophus multis rationibus contra Platonem oſtendere nititur.

Ideas eſſe numerum. Triplex numerus.

Poſthac videndum eſt, quomodo pugnet Ariſto. contra Platonem, aſſerentem ideas eſſe numerum. Plato, non ſolum ideas, rerum formas atq; principia poſuit, ſed etiam numerum eſſe voluit: numerum, inquam, ſpecierum, & idearum, non autem diſcretæ quantitatis: has enim dixit eſſe numerum, quæ proportionibus iunctæ, res, tum ex parte materiæ, tum etiam ex parte formæ in harmonicis ordinibus conſtituunt. Triplicem autem eſſe numerum, faſſus eſt: inſtrumentalem ſcilicet, quo diſcreta entium quantitas menſuratur: formalem, quo quælibet res in numero ponitur, atque in numeri proportionibus conſtituitur: materialem, qui eſt rei ſenſibilis in proportione numeri conſtitutæ. Verum aduerſus huiuſmodi Platonis ſententiã, grauiſsimis, arguit philoſophus rationibus.
1. *Eorum*, inquit, *quæ ſunt idem ſecundum ſubſtantiam, vnum certe non poteſt eſſe alterius cauſa.* ſed ideæ ſunt numeri, & ſenſibilia ſimiliter: igitur ideæ ſenſibilium cauſæ eſſe non poſſunt. Neque refert, quod ideæ, & ſenſibilia non ſint idem numeri, aut quia ideæ ſunt numeri ſempiterni, ſiquidem in ratione numeri pariter conueniunt. quæ autem ſunt idem ſecundum rationem, vnum non eſt cauſa alterius Sẽpiternum præterea, & non ſempiternum, non per habitudinem vnius ad alterum; ſed abſolute diſtinguuntur, non per cauſam, & cauſatum.
2. Item, ſi ideæ ſunt numeri; tunc ex multis, vna fieret idea, quod eſt impoſsibile. Tenet conſeq. nam ex multis vnus fit numerus. Anteced. autem falſitas patet. etenim ſi ex multis diuerſarum ſpecierum, aliquid vnum fiet; id profecto per mixtionem, in qua miſcibilium ſpecies non ſaluantur, conſtituetur: ipſæ autem numerorũ ſpecies, ſimul coniunctæ, numerum conſtituunt. ſic binarius, & trinarius, quinarium, & in quinario vterque numerus remanet integer.
3. Item, quemadmodum mathematica inter ideas, atque ſenſibilia, media ſunt; ita plane neceſſario ponendus eſt numerus, qui medius inter idearum, & ſenſibilium numerum: ſed iſtius medij numeri ratio aliqua reddi non poteſt: ergo. Maior autem patet: illa ſiquidem mathematica intermedia, ex numeris, velut ex primis principiis, conſtant: vnum namque ſecundum Platonicos, punctum conſtituit, binarius lineam, ternarius ſuperficiem, quaternarius corpus. Corpora quoque ex ſuperficiebus cõponi aiebant, ſuperficies vero ex lineis, lineæ autem ex punctis, puncta vero ex vnitatibus, quæ numeros conſtituunt.
4. Item, ſi omnia, quæ in ſenſibilibus habẽtur, ab ideis cauſantur, vtraque profecto vnitas, ex quibus dualitas conſtat, ex idea dualitatis conſtabit; dualitas namque eſt principium numeri apud Platonicos ſed vnitatem, ex dualitate cauſari, eſt impoſsibile: ergo &c.
5. Item, Multa, ad vnum aliquod cõſtituendum conuenire nequeunt, niſi per cauſam aliquam extrinſecam, vtpote agentem, vel intrinſecam vnientem. Nam ſi aliqua per ſeipſa vniantur; vnum ſane ſe habebit, vt potentia; aliud vero, vt actus, quorum neutrum, vnitatibus conuenire poteſt.
6. Item, ſi ideæ ſint numeri, & ſubſtantiæ rerum; aut vnitates inuicem conueniunt, aut ab inuicem diſtant. Quod ſi ab inuicem diſſentiant, vnitas ergo, in quãtum vnitas, principium non dicitur: vnde fieret, vt numeri non ſint ſubſtantiæ rerum. hac enim de cauſa, numerus ſubſtantia appellatur; quia nimirum ex vnitatibus conſtat, quæ ſunt rerum ſubſtantiæ. quæ autem diſſentiunt omnino, vnum conſtituere non poſſunt. Sane, quamuis in ratione vnitatis conueniant, tamen quia ab inuicem ſunt differentes; propterea vnitas principium dici non poteſt. Si autem cõueniant, totum vtique vniuerſum vnum, atque idem erit: cuiuslibet enim rei ſubſtantia hoc ipſum eſt, quod eſt indifferens. atque ita vnum & idem, omnium erit principium, quod eſt impoſsibile: vnum namque & idem, non eſt ſui ipſius principium. Porro, ad hæc philoſophi rationes ita reſp

Soluuntur rationes philoſophi.

1. ad 1. quidem, verum plane eſſe, ea, quæ ratione ac ſubſtantia ſunt idem, vnum, alterius non eſſe principium: quæ vero ratione diſſentiunt, ſubſtantia autem conueniunt, bene vnum eſſe principium alterius quidditatiuum, atque productiuum. Pater enim in diuinis eſt principium productiuum filij, vna nihilominus eſt vtriuſque ſubſtantia. ſic animal rationale eſt quidditatiuum hominis principium; vnam tamen, eandemque vterque ſubſtantiam habet. Ad confirm. autem dico, quæ propria ratione, vnum ſunt; vnum, alterius vt ſit, cauſa eſſe nequit. quæ vero ſecundum rationem communem vnum ſunt, ſecundum proprias autem ſeparantur; bene vnum poteſt alterius eſſe principium. hoc autem modo ſe habent idearum, atque ſenſibilium numeri: quare, vnum, poteſt eſſe principium alterius Ad aliam confirm. reſp. illa differre realiter, non per habitudinem ſolam principij ad principiatum: aut quia vnum ſempiternũ, aliud vero eſt ſenſibile, aliquid enim reale ſenſibilia in ſe includunt, quod in ideis non continetur.

Quomodo ſe habeant idearum & ſenſibilium numeri.

2. Ad 2. neg. conſeq. & ad prob. dico, philoſ. aduerſus ſe pugnare. nã 5. met. ait: Quod bis tria non ſunt ſex: ſed ſemel ſex ſunt ſex. Itaque non eſt neceſſe, ex pluribus, ideam vnam fieri, licet ideæ numeri dicantur.
3. Ad 3. concedimus mathematica eſſe numerum, nullumque inde ſequi inconueniens.
4. Ad 4. vnitas, ſi dualitatis pars eſſe dicatur, cauſatur quidem, non à dualitate, cuius pars eſt, ſed à dualitate potius idearum; non certe, quatenus eſt dualitas, ſed potius, quia duas vnitates complectitur.
5. Ad 5. quamuis vnitates formaliter ſumptæ, actus potentiæque rationem non habeant; ſi tamen materialiter ſumantur, vna quidem potentiæ, altera vero actus rationẽ habebit. vnde materia, potentiæ vicem obtinet, forma vero, actus, ex quibus natura, ſeu idea componitur.
6. Ad 6. dico, vnitates eſſe quidem difformes, idque ſeipſis, non per aliquam aliam formam diſcerni. interdum certe aliquid ab alio, per aliquod ſibi additum diſtinguitur, vt homo à leone, idque per rationale, non nunquam vero ſeipſo; quo profecto modo vnitates à ſeipſis diſtinguuntur. Ad aliam rationem reſp. aſſerens omnia eſſe vnum ſecundum ſubſtantiam. & vnum tranſcendens, quemadmodum 4. met. vnum quoque eſſe vnum, ſiue dici ſecundum ſubſtantiam, philoſophus clariſsime docet.

QVÆSTIONIS TERTIÆ
CAP. I.

Platonem inſufficienter diſputaſſe de principiis eſſendi rerum, philoſophus oſtendere ſtudet.

Principia rerum ſubſiſtentium apud Platonem.
1. HÆc ſunt principia apud Platonem, quibus tas cō-
ditæ ſubſiſtunt: quatuor elementa, quæ materiæ,
principiiq; materialis vicē funguntur: idea, vtpote
formale principium: bonitas opificis, quod eſt
principium finale: Deus vero ipſa cauſa efficiens, atque
producens. Porro cuiuslibet compoſiti, nedum forma
partis, verum etiam forma totius, quæ ex vnione partis
cum materia reſultat, vt dicitur 5. *met.* appellatur cauſa for-
malis. hanc autem Plato nomine ideæ, nos autem quiddi-
tatis appellare conſueuimus. Sed philoſophus perpetuo
ſtudio Platonis ideas euertere ſtudet. Arguit igitur hoc
modo: Quoniam ex hoc homines philoſophari inceperunt,
quod cauſas inquiſierunt; ad omnem ergo pertinet ſapien-
tiam, cauſas eorum quæ ſenſui apparent, inquirere ſingulo-
rum. Sed Platonici cauſam rerum principia neglaxerunt,
nihil enim de cauſa efficiente; quæ eſt rerum tranſmutatio-
nis principium, locuti ſunt. neglexerunt quoque cauſam
formalem. forma enim ſimul eſt cum ſuo effectu: Idea au-
tem, quam ipſi dicunt cauſam formalem, à ſuo eſt ſemota
effectu, atque diſtincta: formæ ergo nomen habare non
meretur. Illud præterea, quod tanquam rei ponitur mate-
2. ria, magis eſt ſubſtantia rei, ac de re ipſa prædicabile, quam
id, quod eſt ſeparatum. ſed ideæ vt Platonici dicunt, ſunt à
ſenſibilibus ſeparatæ: magis ergo eſt ſubſtantia materia,
quam idea, ſiue forma. Amplius, ſi ſenſibilia ab ideis cau-
3. ſantur, profecto neceſſe eſt ideam in motu conſiſtere. Por-
ro, motus ſine eo, quod mouetur, eſſe non poteſt: mouetur
ergo idea, quod Plato negauit, quippe, qui aſſerit ideas im-
mobiles eſſe. Quod ſi dixeris, ideas in motu non eſſe; tunc
quæro, vnde ergo motus in hæc inferiora venit, quando-
quidem, hæc ſenſibilia à formis ſeparatis principium ha-
beant producendi: deſtruaretur ergo ſcientia naturalis, quæ
circa mobilia verſatur. Adhæc, ſi omnium rerum, vnum eſ-
4. ſet ſubſtantia: omnia ergo ſicut naturales dixerunt, eſſent v-
num: ſed non omnia ſunt vnum: ergo non recte ſentiunt
Platonici, qui omnia dicunt eſſe vnum. Dicis, Plato ait, om-
nia eſſe vnum ſecundum ſpeciem, non autem ſimpliciter:
ſed tunc vnum eſſet omnium genus, & ex conſequenti om-
nia vnum ſubſtantialiter, quemadmodum hominem, &
leonem dicimus eſſe vnum genus: ſed hoc eſt impoſſibile,
Soluuntur Ariſtotelis rationes. nempe omnia eſſe vnum ſubſtantialiter: igitur, omnia non
ſunt vnum ſecundum ideam, ſiue ſpeciem. Verum ad has
philoſophi rationes non eſt multum difficile reſpondere: &
ad primam quidem negamus maiorem: patet enim Plato-
1. nem principia naturalia poſuiſſe. Ad 2. quamuis materia,
2. ſecundum eſſe ratum, & completum actualis exiſtentiæ, ſit
magis ſubſtantia rei, quam id, quod eſt ſeparatum; idea ta-
men, quod eſt ſeparatum, nempe idea, ſecundū eſſe, quod
in principiis habet quidditatiuis, ſecundum eſſe exiſtentiæ
eſt magis rei ſubſtantia, quam materia. Ad 3. quemadmo-
3. dum idea accidentis, ſeparatim diſtincta ab idea ſubſtantiæ,
ponenda non eſt; ita plane idea motus, ab idea rei immobi-
lis, vtpote ideæ. porro. motus cauſa materialis, materia eſt,
idea vero, cauſa formalis, agens autem eſt cauſa efficiens.
Ad 4. ſicut omnia ſunt ens; ita ſunt, omnia ſunt vnum: non
4. quidem inter ſe, ſed in ſe. vnumquodque enim eos eſt in ſe
vnum, ab alio vero diſtinctum. Itaque, quamuis ſint omnia
Vnū ſunt omnia in ſe, inter ſe vero diſtincta. vnum in ſe, ex hoc tamen non tollitur rerum multitudo, v-
num ſiquidem, quod cum ente conuertitur, ſupra ipſum,
addit nihil, niſi indiuiſionem tantum; atque hoc vnum,
multitudinem priuat, quia multitudo ex diuiſione naſcitur;
multitudinem, inquam, extrinſecam, quæ vnitati opponi-
tur. neque enim ex hoc, quod aliquid vnum eſſe dicitur, o-
mnem extra ſe multitudinem deſtruit, atque negat; ſed ā-
plius potius diuiſionem in multa. *Dicis*, Plato poſuit longi-
tudines, latitudines, ſoliditates eſſe ſubſtantias rerum ſenſi-
bilium: tales ergo longitudines, aut ſunt ſpecies, aut inter-
media, aut ſenſibilia. atqui Plato nequaquam poſuit plura
genera entium. longitudines autem, ſpecies eſſe nequeunt;
ſpecies ſiquidem, ſiue ideæ eſſentialiter numeri ſunt: neque
intermedia, quippe, cum illa ſint mathematica: neque ſenſi-
bilia, quia corruptioni ſubdita ſunt, hæc autē minime. qua-
re, aut quartum entium genus ponēdum eſt, aut hæc remo-
uenda *Reſp.* Platonem poſuiſſe huiuſmodi longitudines, & De Ideis.
ſimilia eſſe rerum ſubſtantias, quia nimirum, ſubſtantias re-
rum conſequuntur. corpus enim ſenſibile produci, niſi quā-
tum, longum, latum, & profundum fuerit, eſt impoſſibile.
Quare huiuſmodi non oportet ideas eſſe, aut intermedia,
vel ſenſibiles ſubſtantias, quæ res quidam ſenſibiles neceſſa-
rio inſequuntur.

CAP. II.

Ideas non eſſe principium ſcientiæ in nobis, Philoſophus probare ſtudet.

CVm ſcientia ſit incorruptibilium, atque eorum, *Ideæ quare poſitæ ſunt à Platone.*
quæ neceſſaria ſunt: omnia autem, quæ hic haben-
tur, mutabilitati ſubdita ſint: vniuerſalia perpetua,
atque æterna Plato eſſe voluit, vt eorū vera habe-
retur ſcientia. Adhæc, quo magis res ad immaterialitatem
accadit; eo magis certe cognoſcibilis redditur: immateria-
litas enim, & intellectui cognoſcenti, & rei cognitæ par ſimi-
lis eſt. ideoque Plato immaterialia, atque ſeparata à corru-
ptibilibus illa eſſe dixit, de quibus vere aliquid ſciremus.
fortaſsis ideo à materialibus, corruptibilibuſque ſcientiam
ſuſtulit; quia Deum ſolum appellauit ſapientem, in cuius in-
tellectu, ideas, ſiue formas æternas collocauit. Cæterum,
contra huiuſmodi rationes hoc modo inſtat, atque inſurgit
Ariſt. *Si, inquit, ex ideis ſcientia in nobis cauſantur, non contin-
geret aliquem addiſcere: nullus enim cognoſcit, quod eſt addiſciturus.*
At, ſi ideæ ſcientiæ ſunt genitrices, atque parentes; omnium
ſane ſcientiam haberemus, ideas habentes, quippe cum ſci-
bilium omnium rationes ſint. de nouo ergo nihil ſumus in-
tellecturi, niſi id, quod nobis prius eſt cognitum. Deinde, ſi 2.
eſt, vt Plato dicit; tunc plane ſcientia eſſet nobis congenita,
atque connaturalis, vnde nos ipſam vlla caperet temporis
obliuio. etenim, ſenſibilia, idæo naturam ſeparatam adipi-
ſcuntur; quia ſcilicet, ſecūdum Platonem, ideas participāt;
ſed naturalis cognitionis nulla datur obliuio, vt primorum
cognitio principiorum hoc ipſum proteſtatur: ſcientiarum
ergo, quas per ideas nacti ſumus, obliuiſci non poſſumus.
Sed hoc eſt contra Platonem, qui ait, animam ex deſcenſu
ad corpus, ſcientiæ, quam prius habuerat, obliuiſci; ac dein-
de per diſciplinæ exercitium, iam amiſſæ reminiſci: atque
ita noſtrum addiſcere, eſt quoddā reminiſci. Item, ad per- 3.
fectam rerum cognitionem habendam, nedum formæ co-
gnitio neceſſaria eſt; verumetiam, materialium notitia prin-
cipiorum, ex quibus res ipſæ componuntur: Ideæ ergo ſine
materialium principiorum notitia, perfectam nequeunt
cauſare ſcientiam. Maior autem prob. exemplo de litera,
ſyſma, adducto: quidam enim dubitant, verum ex quatu-
or literis ſ. s. y. m. a. ſit compoſita necne, aut ſit vna, præter
has, litera, proprium ſonum poſsidens. itaque materialia re-
rum principia in dubitationē veniunt: neceſſaria ergo ſunt,
perfectam rerum notitiam habera cupientibus. Item, ſi ideæ 4.
ſufficiant ad ingenerandum, cauſandumque in nobis rerum
notitiam; poſſet profecto aliquis non habens ſenſum ali-
quem, illius ſenſus cognoſcibilia attingere, quod eſt falſum.
nam cæcus de coloribus, ſcientiam non habet. Conſequē-
tia tenet: rerum ſiquidem ſcientiam, ſine ſenſibilium co-
gnitione, quæ ſunt elementa rerum, habere non poſſumus:
igitur, ſi ideæ ſufficienter in nobis cauſant ſcientiam; & ſen-
ſibilium quoque cognitionem cauſabunt. ſed per ſenſum,
non ſumus diſpoſiti ad ideas cognoſcendas: ſine ergo ſenſu
cognoſcimus ſenſibilia, nempe per ſolum idearum admi- *Soluuntur philoſophi rationes.*
niculum, quod plane impoſsibile reputatur. His autem phi-
loſ. rationibus ita reſp. Ad 1. quamuis ideæ omnium ſcibiliū 1.
rationes ſint: omnium tamen nos habere ſcientiam, nequa-
quam opus eſt, aut omnibus modis neceſſarium: etenim,
non omnium rerum ideas nouimus, ſiue nec principia
propria, aut eſſentialia omnium. multorum ergo, tum lu-
mine, virtuteque intellectus agentis, tum magiſtrorum o-
pe, & induſtria, cognitionem acquirimus: non ergo opor-
tet nos per ideas omnium habere ſcientiam. Ad 2. ſcientiam 2.
nobis eſſe congenitam, atque connaturalem multifariam *Scientia nobis congenita quomodo.*
dicitur. vno quidem modo, quia eſt ſecundum naturam,
ex quo ſcientia naturalis vocatur, alio modo, naturalis, vt
pote à natura fluens, idque bifariam. aut perfecta, & tunc
ſcientiæ non ſunt nobis congenitæ, nec connaturales: ab
imperfecto namque ad perfectum natura proficiſcitur. a-
lio modo, imperfecte, ac virtualiter, quemadmodum af-
fectus in ſuis proximis cauſis continentur: ſecundum quem
profecto modum, omnes ſcientias nobis connaturales
Plato eſſe voluit. vnde addiſcimus aliquid noui, vtpote ab
imperfecto, ad perfectum ſcientiæ ordinem progredien-
tes. Porro, prima principia naturaliter ſunt nobis nota,

De *cia.* ex quibus lumine intellectus agentis adiuti, alias conclu-
3. ſiones acquirimus. Ad 3. Idea, eſt forma totius, quæ videli-
cet, ſecundum Platonem, formam partis, ac ſenſibilium
includit materiam. quare, rerum naturalium diffinitiones,
4. formam materiamque complectuntur. Ad 4. Sicut re-
rum diffinitiones, ſeu quidditates, per ſeipſas ſufficiunt, ita
certe ideæ ad rerum cognitionem: ex hoc tamen ſenſus
miniſteria non excludimus; quæ ſcientiæ rerum acquiren-
dæ, ſubſeruiunt, atque miniſtrant. Ex his ergo patet, quid
ad philoſoph. rationes, contra Platonem diſputatoris ſit di-
cendum.

QVÆSTIONIS QVARTÆ

CAP. I.

De Dei ſapientia.

Arduum idearum negotium, atque difficile, tum apud illuſtres philoſophorum principes, tum etiam apud theologos, ſine diuinæ ſapientiæ cognitione, abſolui non poteſt. Quapropter, de ſapientia diuini Pymandri nonnulla dicturus, ipſum ex intimis animæ medullis oro, vt ſedium ſuarum aſſiſtricem ſapientiam cœlitus mittat, doceatque abdita ſuæ ſapientiæ, diuinæque cognitionis oracula. ſapientia enim, diuina potius, quam humana eſt poſſeſsio: ſapientia enim eſt rerum omnium humanarum, diuinarumque cognitio, quæ ſola in Deo reperitur. Vnde antiquiſsimi philoſophi dixerunt, Deum vbique adeſſe, omniumque ante oculos eius verſari abſolutiſsimam notitiam. hinc oculum Dei fortiſsimum, robuſtiſsimumque appellabant. Natura autem humana cum ſit ſerua, & imbecilla; à Deo ſapientiam poſsidere credenda eſt. Et vt dicit Simonides, quem Plato diuinum virum appellat, ſolus Deus habet hoc decus. Oraculum vocabat Deum αὐτοδίδακτον, non adoctum; ſed ſeipſo ſapientem. veteres clamant, αὐτόσοφον per ſe, & à ſe ſapientem. In theologia legimus, ſapientiam fuiſſe omnium rerum inuentricem. Ariſtot. dixit, quod ſolus Deus ſapiens ſit: proinde reprehendit poetas mendaces, qui dicebant, Deum ſapientiam mortalibus inuidiſſe: etenim in Deum non cadit inuidia: ſi non inuidit, dedit: & ſi dedit, vt etiam ait Cicero (excepta ſapientia) nihil à dijs immortalibus dari amicitia melius potuiſſe. Socrates apud Plat. *Videtur mihi*, inquit, *ô viri Athenienſes, reuerà ſolus Deus ſapiens eſſe, atque in hoc oraculo id ſibi velle, humanam videlicet ſapientiam parui, imo nihili pendendam eſſe.* In fine Phædri, *Sapientis nomen magnum, ſolique Deo conuenire videtur.* In Alcibiade primo: *Nemo itaque felix eſſe poteſt; niſi ſapiens, bonuſque ſit. Quis autem bonus, niſi ſolus Deus? ipſe igitur eſt ſolus ſapiens, & natura bonus.* Et in Litigioſo: *Sapientia*, inquit, *omnibus humanis in rebus, felices nos efficit. neque enim aberrat vnquam, nec fallitur ſapientia; ſed recte operatur, aſſequiturque, alioqui ne ſapientia quidem ſit.* ſed quæ ſapientia humana, quæ interdum non aberret, atque dormitet? Illam ergo veram vocat ſapientiam, quæ nunquam aberrat, nec vnquam fallitur, quam nos diuinam vocamus, nominamuſque. In Sophiſta ſub fabulæ prætextu, ſapientiam è cœlo nobis allatam fuiſſe deſcribit. Vidit Promotheos cætera animalia ſuis quæque fulta muneribus, boniſque referta; hominem autem nudum, inermem, calceorum, ſtramentorumque indigum. Cumque aliam ſalutis humanæ viam conſultans Promotheus non inueniret, ſurripuit Vulcani, Mineruæque artificioſam pariter cum igne ſapientiam: neque enim fieri poterat, vt eam ſine igne nanciſceretur quis, vel etiam vteretur. Eam itaque hic hominum generi Promotheus intulit, atque ita ſapientiam conſecuti ſumus. Mirum certe, quod ſapientia per verbum Pymandri nobis tributa, ſine igne haberi non poteſt: nec quis ſine igne ea vti. eſt enim Deus noſter ignis ardens, ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, qui effudit eam ſuper omnia opera eius. Et in 4. de repub. *In ordinanda*, inquit, *ciuitate, nulli credimus (ſi ſapimus) nulloque alio vtemur interprete, niſi patrio Deo. hic nempe Deus, in rebus huiuſmodi cunctis hominibus patrius interpres, in media terra, ſuper vmbilicum ſidens, exponit.* Conſtat vtique, quod ſapiens ciuitas, fortis, & temperata, & iuſta ſit. quaſi diceret, ſine ſapientia, nulla ciuitas, nullaque virtus ſuum poteſt habere dominium. In Sophiſta, Lacedæmoniorum ſtudium commendat: *Lacedæmoniorum*, ait, *virtus, in ſapientia magis, quam exercitationis ſtudio verſatur. Quamobrem, Thales Mileſius, & Mitylenus Pittacus, Bias Prienus, noſter Solon, Cleobolus Lindius, Myſo Chenæus, Lacedæmonius Chylo, hi omnes æmuli, ſtudioſique Lacedæmoniæ ſapientiæ fuerunt: eam talem fuiſſe comperimus, verba breuia, memoratu vnicuique digna: hi ſimul conſilio, ex communi conſenſu, hæc Delphici Apollinis templo primitias ſapientiæ dedicarunt quæ templo inſcripta ab omnibus celebrantur: Cognoſce teipſum: Nihil nimis. Et quis eſt qui ſeipſum cognoſcit, niſi ſolus Deus, cui ſoli congruit ſapientis nomen?* Sic Solon Deum tantummodo ſapientem appellauit; cum enim à piſcatoribus Mileſijs iuuenes quidā iactum eſſent mercati, hique menſam auream traxiſſent, contendentibus vtriſq; de menſa ac ſibi vendicantibus, Apollo conſultus, iuſsit ſapienti dari: data eſt ergo primum Thaleti, qui ſapientior cæteris habebatur. hic eam miſit alij ex ſeptē, qui alij remiſit, quoad ventū eſt ad Solonē, qui mēſam iuſsit Apollini, nēpe vere ſapiēti dari. vnde Democritus ait: *Omnia Iupiter nouit, omnia ille dare, & omnia poteſt auferre*, Rex omniū ipſe ſolus. itaq; qui nouit omnia, omniaque dare auferreque poteſt, ipſe profecto & rex ſolus, & ſapiens quoque ſolus eſt. *Quis*, inquit Baruc, *eſt locus ſapientiæ, aut quis inuenit ſemitas eius? non principes Theman, non gigantes, viri famoſi, ſcientes bellum, non qui argentum, & aurum fabricant, ſed qui fecit omnia, nouit eam, & tranſtulit illam de nubibus, & dedit illam Iacob ſeruo ſuo, & Iſrael puero ſuo.* In terris ergo non erat ſapientia, ſed verbum Pymandri de nubibus illam ad nos attulit. Iob *in antiquis* dicit *eſſe ſapientiam, & in multo tempore prudentiam.* Quis autem Deo antiquior? Quam ob cauſam ſapiens corde ab eodem propheta vocatur dicitque illius ſapientiam, cœlo altiorem eſſe, inferno vero profundiorem, mari latiorem, terra longiorem. Salomon ait ſapientiam, omnia attingentem, atque per lata terrarum ſpatia, & tractus maris meantem. *Attingit*, inquit, *a fine, vſque in finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.* vnde Syrach. *Ab initio, & ante ſecula creata ſum, & nondum erant abyſsi, & ego iam concepta erā: quando præparabat cœlos aderam, & cum eo eram cuncta componens.* & : *Ego ex ore altiſsimi prodij, primogenita ſum omnis creaturæ*: cuius potentiam ſubdit: *In omni gente primatum tenui, ſublimiū, & ſuperborum colla propria virtute calcaui.* Dauid: *Omnia in ſapientia feciſti Domine*, inquit, cuius ſapientiæ nullum eſſe terminum pronuntiat: *& ſapientiæ eius non eſt numerus. In quo*, inquit Paulus, *ſunt theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi.* huic diuinorum theologiæ ſuffragantur philoſophi diuinæ ſapientiæ ſtudioſi. Epicarmus Pythagoricus. *Nihil Deo clam; ſed natura ipſe videt: nihilque eſt ei impoſsibile.* Manander Comicus, *Deus omnia videt, & prope eſt, quod illi ſimile eſt.* In templo Mineruæ apud Ægyptios hoc ſcriptum erat: *Ego ſum, qui ſum, qui fui, & quero, velum meum adhuc nemo mortalium reuelauit.* Suffragatur huic dicto Iob: Sapientia, inquit, quæ Deus eſt, abſcondita eſt ab oculis mortalium. *quis enim nouit ſenſum Domini? aut quis eius conſiliarius fuit?* aut quis dedit ei aliquid? ſapientia igitur, authore Platone 7. de repub. maxima omnium diuinioris cuiuſdam virtus exiſtit, quod vim quidem ſuam nunquam amittit. Sane, ſapientem omnia ſcire oportet, inquit philoſ. in *proœ. met.* difficilia cognoſcere potentem, quem ordinare, & non ordinari oportet ab altero. ſcire quippe omnia, & quidem difficilia: ordinare omnia, & à nemine ordinari, ſolius Dei eſt. Et alibi. *Si*, inquit, *ipſa diuina mens nihil intelligit; ſed ita ſeſe habet, vt ſi quis dormit; quid nam ipſi inest excellens? quid egregium erit? intelligit autem, & quidem ſeipſum, & in ſeipſo omnia.* *In omni ſane creato* (authore Dionyſio Areopagita) *tria apparent diſtincta, nempe ſubſtantia, qua res ſubſiſtit, virtus, ſiue potentia, qua potens eſt ad agendum: poſtremo operatio, per quam peragit agenda.* Porro, per potentiam ad opus creatura egreditur per ſe, quoniam, per ſuam enim eſſentiam non habet virtutem agendi. Cum autem Deus omnibus ſit modis ſimpliciſsimus, vt dictum eſt, per ſuam agit, atque operatur eſſentiam: nam, quemadmodum in Deo, id, quod intelligit, ſcilicet diuina eſſentia, ab intellectu diuino, per quem intelligit, non diſtinguitur: ita plane, nec ſpecies intelligibilis ab obiecto. Diuini ſane intellectus ſpecies intelligibilis, eſt vis omnium perceptiua, ſecluſis extraneis quibuſcunque adminiculis, compoſitione videlicet, diuiſione, diſcurſu, peregrinisq; ſpeciebus: Obiectū autem diuini intellectus, eſt Dei eſſentia, in ſua puritate cōſiſtens: intellectus ſiquidem diuinus, primo quidem ſe; & id profecto, in ſua qua contemplatur eſſentia: cætera vero in ſe, veluti in ſpeculo, in quo relucent condita. Siquidem intellectus diuinus cum ſit totius entis actus, forma, ac exemplar omnium, eminentiori, diuiniorique quodam modo cuiuslibet rei continet entitatem; itaque vno, eodemque ſimpliciſsimo actu omnia penetrat, cognoſcit, & regit: quatenus autem hæc diuina ſapientia, omnia poſsibilia intuetur, Scientia, ſiue diuina cognitio; vt vero omnia, quæ in vniuerſo fiunt, ſpeculatur, Viſio; in quantum ea, quæ bene-

Sapientia diuina eſt poſſeſsio. *Simonides.* *Oraculum Apoll.* *Ariſtot.* *Cicero.* *Socrates.* *Plato.* *Deus ſolus ſapiens & bonus.* *Promothei fabula.* *Deus ſedet in media terra.* *7. Sapientes Græciæ.* *Verba breuia.* *De ſapientia Dei.* *Cognoſce teipſum.* *Menſa aurea.* *Democritus.* *Baruc. 3.* *Iob. 28.* *Sapientia 8.* *Eccl. 24.* *Pſal. 103.* *Paulus.* *Coloſ. 2.* *Epicarmus.* *Menander.* *Templum Mineruæ.* *Iſaia. 40.* *Plato.* *Ariſt. 12. met. com. 51.* *Dionyſius.* *Species intelligibilis diuini intellectus.* *Obiectum diuinum.* *Deus in ſe omnia videt.* *Scientia.* *Viſio.*

Deum intelligere alia à ſe. Præuiſio. Prædeſtinatio. Reprobatio.

neſciunt, reſpicit, Approbatio; vt omnium eſt cognoſcitiua, quæ futura ſunt, Præuiſio; quatenus ea intelligit, quæ ab ipſo facienda ſunt, Diſpoſitio; vt vero reſpicit præmianda, prædeſtinatio; ad puniendæ autem intendens, Reprobatio, appellatur. Mens itaque Pymandri eſt ſue ipſius eſſentiæ, potentia, & operatio. nec aliunde mendicat ſapientiam, quam à ſeipſa; idcirco idem ſemper intelligit, ſapit, & vult; proinde æternam, atque infinitam habet ſapientiam, quia habet ſeipſam: neque enim mens diuina ab ipſius ſapientia diſtinguitur, ſicut creaturis contingere videmus, in qua ſapientia ab illius natura ſecernitur. Quamobrem, inquit philoſ. Actus, vigilia, ſenſus, intellectio illius, iocundiſſima ſunt: intellectio namque eius per ſe optima eſt, quippe cum idem ſit intellectus ipſius, & intelligibile, vnde ipſius mentis contemplatio, eſt quid iocundiſſimum, optimum, atque diuinum. Hæc autem cum ita ſe habeant; Deum eſſe ſolum, ac veriſſimum, ſapientem, illiuſque ſapientiam eſſe infinitam, veriſſimum eſt. Quod ſi ita eſt, ſine dubio Dei intellectus diſtincte cognoſcit omnia.

Ariſt. 12. met. com. 39. Deus ſolus ſapiens.

CAP. II.

Intellectum diuinum, non ſolum ſe, ſed etiam alia à ſe diſtincte cognoſcere.

Ariſt. 12. prima phil. com. 51. Deus eſt ſubſtantia actu intelligens.

TRes de diuini intellectus cognitione, et duæ ſatis, atque difficiles tum à philoſopho, tum etiam à Comment. concluſiones proponuntur. Prima quidem, Deum eſſe ſubſtantiam ſpiritualem, actu ſemper intelligentem. Sane, quoniam Deus nobilitate rebus omnibus præſtat, ſi ab actu paululum intelligendi ceſſaret: profecto non omnium vinceret entium nobilitatem. *Neceſſe eſt*, inquit Auerr. *ſi eſt intelligens, & quidem ſemper; aut ſecundum diſpoſitionem eſſe, in qua non vtitur ſciens ſcientia; aut in qua vtitur. Quod ſi ſit ſciens, ſcientia vero non vtatur, inſtar dormientis ſe habebit, quod certe ſuæ perfectioni, nobilitatique derogare, clariſſimum eſt.* Deus igitur ſemper eſt in actu intelligendi. Altera concluſio eſt, Deus eſt ſubſtantia, ſuaque intellectio: equidem ſi ſua non ſit intellectio, ſed potentia; non eſſet plane optima ſubſtantia: intelligere enim ei honorabile ineſt: in optima namque diſpoſitione, eſt per actum intelligendi. quam ob cauſam, ſi ipſius ſubſtantiæ non ſit ſua intellectio; tunc plane non eſſet optima ſubſtantia, vtpote ab aliquo perficiendus extrinſeco, quod eſt impoſſibile: itaque Deus eſt ſua intellectio. Tertia concluſio, Deus nihil aliud à ſe intelligit. Sane, ſi aliud à ſe intelligeret, cætera ſuæ ſubſtantiæ non eſſet ipſius intellectio; ſed potentia potius, per quam fit intelligens, aliud præterea Deo inueniretur nobilius,
1. intellectum enim ſiue quod intelligitur, eſt perfectio intelli-
2. gentis. cauſat namque ſuam in mente intelligentis perfe-
3. ctionem, nempe intellectionem. Porro, omne tale, quatenus eſt huiuſmodi, intelligente perfectius eſſe videtur. Tertio,
4. nequaquam ſimpliciter independens diceretur, aut nullius indigus: ſiquidem intellectus, à re intellecta dependet. Iterum, ſi intelligit aliud à ſe, non eſſet vtique ab omni prorſus paſſione liber: omne certe, quod aliud intelligit, in ſua abſque dubio ſubſtantia tranſmutatur, ab alioque mouetur. Item viliſceret plane intellectus diuinus: nã vilium, atque ignobilium rerum intellectio, vilem quoque reddunt intelligentem. vnde præſtat quædam negligere, quam intelligere, & quædam non videre, quam videre.
6. Item, ſi Deus intelligeret alia à ſe, inquit Commentator, aut hoc eſſet per ſcientiam vniuerſalem, aut per particularem: non per vniuerſalem quidem, ſcientia quippe in vniuerſali eſt ſciens in potentia. ſcitque confuſum, quod Deo non congruit. neque ſecundum particularem quoque ſcientiam. nam particularia ſunt infinita: infinitum autem, quatenus infinitum, eſt ignotum.

Rationes, quod Deus nihil aliud à ſe intelligat. Deus eſt ſua intellectio. Auerroes.

Auerr. inconſtantia.

Cæterum, ſciendum Auerro. non ſibi conſtare: nam 12. *met. com.* 51. dicit Deum cognoſcere res, non per proprias, diſtinctaſque rationes; ſed in vniuerſali potius: interdum vero per proprias ſpecies. *com.* 36. *& 2. phyſ.* 75. *& 2. de anima.* 34. *& in calce*: 18. *Omnes, inquit, formæ actu ſunt in primo motore, potentia vero in prima materia*, ex quo apparet etiam ſecundum Auerr. Deum cognoſcere ſpecificas rerum quidditates. Solet Themiſtius huiuſmodi argum. hoc modo in eodem loco: Intellectus diuinus intelligit omnia, inquit, quia intelligit ſe eſſe omnium principium. Si vera eſſet Themiſtij ſententia, ait Auerr. tunc in Deo intellectus, & res intellecta, non omnino idem eſſent; hoc autem ſequeretur, ſi aliquod aliud à ſe intelligeret: Intellectio enim Dei, vt ipſe dicit 12. met. com. 37. eſt in fine ſimplicitatis, nobilitatis, atque vnitatis quare nullam patiatur intellectorum multitudinem. Præterea, obiectum primo cognitum, nempe eſſentia diuina, & alia obiecta extrinſeca, non ſunt omnibus modis idem, alioqui aliorum obiectorum non eſſet neceſſaria cognitio. Cæterum, in cauſa quidem prima nobiliori quodam modo ſunt entia, quam in ſeipſis, ſiquidem cauſa primæ eſt vita: quæcunque ergo ſunt in ipſa, vita ſunt, quæ in propriis carent naturis, Itaque dum intellectus diuinus ſeipſum intelligit, nobiliori, eminentique modo nedum ſeipſum, ſed etiam vniuerſa intelligit entia. Vnde com. *diſput.* 3. *in ſol. dub.* 18. Algazelis nodos diſſoluit. Si, inquit, Algazel primum principium tantum ſeipſum intelligit, cætera prorſus ignorabit. Recte, inquit Auerr. diceret, ſi entia per participationem, in primi principii eſſentia, vnitiue non eſſent contenta: intellectus ergo diuinus eo modo autem intelligit, quo profecto alicuius mens nequit intelligere, alioquin eum illo in ſcientia communicaret, quod falſum eſt. Quamobrem, ſciendum nobis eſt, Dei ſcientiam nec vniuerſalem eſſe, nec etiam particularem: ab entibus enim, huiuſmodi ſcientiæ cauſantur, atque dependent, ſuntque corruptioni, mutabilitatique obnoxiæ. Dum ergo philoſophi, Deum tantummodo ſeipſum contemplari fatentur, cætera ipſum latere nequaquam volunt, ſed omnia prorſus excellentiſſimo, nobiliſſimoque modo cognoſcere: qui plane modus intelligendi, à noſtro quidem infinito interuallo ſeiungitur: noſtra ſiquidem ſcientia à rebus originem trahit, Dei vero, à ſuaipſius eſſentia: proinde obiecto extrinſeco non indiget, nec aliunde perficitur, aut mutabilitati ſubiacet, aut iacturam ſui aliquando eſt facturus; ſed æterne ſtabiliſque manens, cuncta regit que, mouetque. Vnde Com. Si ſcientia Dei ab extrinſeco cauſaretur obiecto; reuera, ſaltem ſecundum indiuiduum generabilis, corruptibiliſque eſſet dicenda. Sunt ergo entia veriori modo in intellectu diuino, quam in propriis formis. Nam, ſi, vt inquit Auerr. *diſp.* 6. formæ materiales, quæ ſunt potentia intellectæ, per abſtractionem fiunt vnum cum intellectu, vt dicit 3. *de anima, com.* 5. quanto magis formæ, quæ ex ſe à materia ſeparantur vnum fiunt cum intellectu? At, intellectus primus omnibus modis ſimplex, tum ea, quæ intelligit, tum etiam ipſe intelligens, & ſpecies, per quam intelligit, vnum ſunt: vnde nulla poteſt naturæ oriri diuiſio, qualitatis, conditioniſque diſſenſio. Itaque Deus non intelligit entia, inquantum ſunt cauſæ, quod ipſe intelligit ea, ſic. vt noſter intelligit intellectus, ſed modo, vt diximus, particulari. Et *diſp.* 5. *in ſolut. primi*: *Deum ſcire ſeipſum*, inquit, *nihil aliud eſt, quam ipſum ſcire entia.* vnde ſi homo, cæterorum entium ſimilitudinem gereret; ſeipſum intelligens, reliqua profecto intelligeret. Et *diſp.* 6. *in ſolut.* 3. *In intellectu*, inquit, *humano, aliquod apparet diuinæ intellectionis exemplar, atque veſtigium*: In intellectu namque humano, intelligibile eſt idem propemodum cum intellectu: quanto magis in intellectu diuino, in quo omnia ſunt vnum? Quare, Deus omnia intelligit, non autem eo modo, quo nos intelligimus. Sane, vbi eſt prima, & ſumma vita, authore Auguſt. non eſt aliud viuere, & aliud eſſe; ſed idem omnino viuere, eſſe, & intelligere. Plato. Deum appellat ideam boni ſupra intellectum, & intelligibilia dominantem, qui aliis quidem præſtat virtutem intelligendi, his vero, vt intelligantur. Ariſtot. 12 *met.* vocat intellectum intelligentem: ac ſi pariter dicant, Deus eſt omne ens, Deus non eſt aliquod entium, ſiue nullum ens; proinde illius ſcientia eſt omnis entis. & nullius entis. Omnis, inquam, quia omnia nouit, nullius vero, quia eo modo quo nos alia ſcimus, nouit nihil. Ex his ergo quæ dicta ſunt, ad illa, quæ prius obiecta apparent, patet ſolutio. Cæterũ, Deum omnia noſſe, multis rationibus cõfirmatur, Primo, Si intellect⁹ diuin⁹ nõ omnia intelligit; aut hoc quidem contingeret ob defectum, debilitatemque potentiæ intelligentis; aut propter intelligibilis excellentiam, ſed neutrum iſtorum diuino conuenit intellectui: omnia ergo intelligit. Maior ex Ariſtot. doctrina habetur, 2. met. Aut, inquit, naturæ manifeſtiſſima non intelligimus, ob eorum ſcilicet excellentiſſimam naturam; aut ob noſtram debilitatem, paruitatemque. verum cum intellectus diuinus ſit formaliter infinitus, à nullo vtique extrinſeco obiecto, vinci ſuperarique poteſt, intellectus præterea diuinus aliquod extrinſecum in eſſe intelligibili non proponit, quin etiam per ſuum intelligere, eſſe illi largiatur intelligibile. nullius inſuper eget exterioris obiecti ad rerum ſcientiam habendam, adminiculo: ſuum ſiquidem obiectum, nempe eſſentia diuina, continet omnia: igitur omnia intelligit. Deinde, quicunque intellectus, cauſam, quatenus ipſe eſt cauſa, & quidem totalis, perfecte cognoſcere valet, cauſatum abſque dubio cognoſcet; ſed Deus eſt huiuſmodi, nempe cuiuslibet rei cauſa totalis, atque perfecta.

Themiſt. Intellectus diuinus intelligit omnia, quia intelligit ſe.

Deum intelligere alia à ſe. Auerroes. Algazel. Scientia Dei non eſt vniuerſalis, nec particularis. Noſtra ſcientia ortũ habet à rebus. Com. 3. de ani. 5. Ariſt. ibid. 20. Auerr. Ariſt. Scientia Dei non cauſatur à rebus. Auguſt. 6. Trin. c. vlt. Plato. 6. de rep. Prima ratio quod Deus cognoſcit omnia.

Deum intellige- re alia à ſe.
perfecta. dum ergo ſe cognoſcit, omnia certe cauſata in-
telligit, atque cognoſcit. Item, ſi intellectus diuinus non in-
telligit omnia, duæ profecto partes, & quidem perfectiſſimæ
à diuina illa maieſtate ſeparantur, quod omnino impiū eſt
3. Prouidentia, & iuſtitia præcipua virtutes Dei.
credere, nempe diuina prouidentia, atque iuſtitia. Sane, il-
lius intereſt ad proprium finem ſingula dedocere, quod
non video fieri poſſe, ſi aliquid eum rerum lateat, quæ hic
geruntur. Adhæc, quomodo vnicuique ſingula eſt redditu-
rus, quod ad iuſtitiæ mun' pertinet, ſi perſpicue, & ad amuſ-
ſim, mortalium opere, cogitationes, conſilia, cæteraque i-
pſorum facta ignorat: Si itaque Deus hæc neſcit, non proui-
det, nec vnicuique reddit ſecundum opera ſua: igitur non
4. eſt Deus. Amplius, diuinus intellectus cum ſit ſuum intelli-
gere, ac quoddam intelligibile digniſſimum, potentiſſi-
mumque; ſuum plane intelligere perfectiſſimum ſit, neceſ-
ſe eſt. Porro, quanto aliquod principium perfectius intelli-
gitur, ſiue ſeipſum intelligit; eo profecto perfectius princi-
piata, illiuſque effectus, quæ in illis virtute continentur, in-
Deus quia perfecte ſe intelligit, ideo alia perfecte intelligit.
telliguntur. ſed Deus eſt cauſa prima, primumque princi-
pium, à quo dependet cœlum & natura dum ergo ſe intelli-
git, cætera omnia cognoſcit. neque vileſcit intellectus, quia
vilia intelligit, niſi à digniſſimorum contemplatione abſtra-
hatur, deficiatque à ſui perfectione, ob vilium intellectio-
nem, quod reuere, in Deum non cadit. Præterea, eſſentia di-
5. Themiſtii opinio expenditur.
uina continet omnia, idque perfecta, illimitate, atque emi-
nenter: igitur perfectiſſime omnium habet notitiam: illud
autem Themiſtij aſſerentis, Deū omnia noſſe, quia ſeipſum
intelligit, vt eſt cauſa aliorum, biſariam poteſt intelligi, vno
quidem modo ſic, per cauſalitatis rationem intelligit om-
nia: ac ſi diceret: ratio cauſalitatis, eſt ratio intelligendi: &
hic quidem modus falſus eſt: perinde enim eſt, ac ſi diceret,
cauſalitas in Deo eſt prior, quā intellectio, vel cauſare præ-
cedit Dei intelligere. ſecundus modus, eſt talis: Deus co-
Eſſentia Dei eſt imago aliorū.
gnoſcit ſe cauſam aliorum, atque ita intelligit omnia. Salua-
tur huiuſmodi modus, ob gratiam fundamenti cauſalitatis,
nempe diuinæ eſſentiæ, in qua continentur omnia. Alia, in-
quit Auerr. non ſunt primo principio incognita: quia dum
ſuam eſſentiam cognoſcit, quæ eſt quaſi imago aliorum, &
exemplar, alia non ignorare dicitur: non quod intellectus
eius ſuam ipſius eſſentiam alteri compararet, vel illam, vt ex-
emplar intueatur, alioqui multitudo ibi eſſet intellectorū;
Soluuntur rationes Com.
ſed eam abſolute vt in ſe, & præciſe ſecundum ſe intelligit:
atque ita alia intelligere, ait. Ad rationes Comment. ita reſp.
Eſſentia ſua, inquit, eſt obiectum ſibi adæquatum, alioqui
1. potentia excederet eſſentiam: ſeipſum ergo præciſe intelli-
2. git. Verum quidam eſt, eſſentiam obiectum eſſe adæquatū,
3. vt primum quidem, & non vt ſecundarium obiectum. Vn-
de extenſiue ad alia ſe poteſt obiecta extendere ex quo tol-
litur intellectorum compoſitio propter obiectum ſecunda-
rium: intelligibile, ſiue intellectum, nullam habet entitatem
realem ſecundum ſe, nec primo vnitur obiecto; niſi quate-
nus vno, ſimplicique actu intelligitur, atque eminenter in
4. illo continetur: nulla ergo poteſt eſſe compoſitio. Ad 4. non
eſſet, inquit, perfecta actus identitas ad obiectum, ſicut nec
potentiæ ad obiectum: ſed obiectum intellectum, aliud eſ-
ſet extra ipſum: dico perfectam eſſe potentiæ actuſq; iden-
titatem, ſicut potentiæ, & obiecti, nec aliquam ex ſecunda-
5. rio obiecto ſequi diuerſitatem. Ad 5. non intelligit aliqua in
vniuerſali, quia indiſtincta eſt cognitio: nec in particulari,
quia particularia ſunt infinita. Reſp. quod actu diſtincto, &
6. ſingulariter, intelligit omnia diſtinctiſſime, quocunque
modo intelligendi: infinitus enim intelligit infinita. Ad 6.
tunc intellectus diuinus eſſet mutabilis, ſicut obiectum ex-
trinſecum de potentia ad actum: ſed nulla eſt ibi ponenda
mutatio, vtpote, quia primum obiectum eſt æternum, atq;
7. immutabile, in quo conſiſtit vis intelligendi. Ad 7. diximus
intellectum diuinum ex vilibus intellectis, non vileſcere:
ex illis enim nequaquam dependet.

CAP. III.

Quod Deus non intelligit omnia.

1. INtellectio diuina, eſt ipſius vita, & beatitudo; igi-
tur non intelligit aliud à ſe, quippe, cum ipſius o-
peratio, illius ſit beatitudo: operatio autem eius,
eſt illius intelligere: authore philoſ. *met. 12. com. 39.*
ſed ex intellectione rerum externarum, nulla ineſt Deo bea-
titudo: *Beatus*, inquit Auguſti. *qui te, & illa nouit, non propter
illa beatior; ſed propter te ſolum beatus.* quare, ſi Deus externa
intelligit, aut fruſtratoria eſt illius intellectio, aut ab extrin-
ſeco obiecto beatitudinem ſibi comparauit: ſed vtrumque
2. eſt falſum: ergo, Amplius, potentia Dei intellectiua, obiectū
ſibi adæquatum, nempe eſſentiam diuinam non ſuperat: ni- *Deum intelli- gere alia à ſe.*
hil ergo aliud à ſe intelligit: alioqui potentia, obiectum vin-
ceret, quod falſum eſſe, omnibus propemodum conſtat.
profecto, ſi Deus aliquod aliud à ſe intelligeret, in intelligē-
do ab aliquo dependeret, ab eo ſcilicet, quod ſuæ intelle-
ctioni præſupponeret: quod plane abſurdum eſt, & incon-
ueniens. Adhæc, ſi Deus intelligit aliud à ſe, aut hoc certa 3.
fiet intuitiua, aut abſtractiua notitia: non intuitiua, quippe
cum rerum ſit tantummodo actu exiſtentium; multa au-
tem ſunt, quæ nondum huiuſmodi perfectionem attigerūt:
nec abſtractiua, æque enim futura, & præſentia, intuetur.
vnde quamuis ſenſibile, per abſtractionem intelligibile fiat;
Deo tamen non conueniunt modos abſtrahendi, ob vnicum
illius actum intelligendi, quo omnia ſimul intuetur: igitur,
Deus ſe tantum intelligit. Præterea, ſi Deus intelligit aliud
à ſe, aliquid re uera eſſet Deo nobilius: Tenet conſequentia:
nam ſicut intelligere eſt perfectio intellectus; ita certa res
intellecta, ipſius eſt potentiæ intellectiuæ perfectio. depen-
det enim potentia ab actu, & actus ab obiecto. ſed nihil eſt 4.
Deo nobilius: ergo quod prius. Sane, intelligere, ſpeciem
ab intelligibili ſortitur, quemadmodum à ſuo obiecto qui-
libet actus. quare ſi nobilius eſt ipſum intelligere, quo pla-
ne nobilius eſt id, quod intelligitur. Sed Deus eſt ſuum in- *Intellectus*
telligere: ſi ergo aliquod aliud à ſe intelligeret, diuinus re- *diuinus*
uera vileſceret intellectus. Adde, quod ſi cognoſceret ali- *vileſceret.*
quid, quod eſt extra ſe, quatenus eſt in ſeipſo, veluti in cau-
ſa; illius profecto cognitio nequaquam perfecta eſſet dicē-
da. Etenim cognoſcere res, vt ſunt in cauſa, eſt cognoſcere
imperfecte, confuſe, & ſophiſtico modo, authore philoſ. 1.
poſt. quæ plane cognitio à diuino intellectu quam longiſſi-
me abeſt atq; diſiungitur: quam ob rem, aut Deus nihil aliud
à ſe cognoſcit, aut illud indiſtincte, confuſeque cognoſcit.
Item, intellectus diuinus & humanus differunt genere: v- 5.
nus enim eſt corruptibilis, creatus, & finitus, humanus ſcili-
cet; alter vero incorruptibilis, increatus, & infinitus. corru-
ptibile autem, & incorruptibile differunt genere. Sed hu-
mani perfectio eſt intellectus plura intelligere, quippe, qui
ex vnico intelligendi actu ſuam non aſſequitur perfectionē:
igitur ad diuini ſpectat intellectus perfectionem, nobilita-
temque vnum intelligere, idque vnico, & ſimplici modo: a-
lioqui non à ſe, ſed aliunde illius dependeret perfectio, atq; 6.
nobilitas. Amplius, ſi diuinus intellectus alia à ſe intelligit, o-
mnis prorſus rerum euentus deſtruetur, atq; ita fruſtra eſ-
ſet homini, humani arbitrii libertas, ſanctarum legum vſus
inueniretur inutilis, omnia enim neceſſario euentura eſ-
ſent. Patet conſeq, Scientia ſiquidem Dei eſt cauſa entium,
12. *met. com.* 51. noſtra vero cauſatur ab entibus: ſed Deus eſt
cauſa rerum immutabilis. igitur aut omnia ex neceſſitate e-
ueniunt, & caſſo premitur labore humana cōditio, aut Deus *Omnia*
hæc inferiora non intelligit. Adde, quod ſi quis inuariatur *neceſſario*
intellectus, inquit Themiſt. ab omni potentia exolutus, li- *euenire.*
berque; is neque malum, neq; priuationem intelligit, qua- *Themiſt. 3 de ani. 45.*
lis eſſe videtur intellectus agens, & eo magis cauſa rerum
princeps Deus. Sed hic non deſunt priuationes, & mala plu-
rima. hæc igitur intellectus diuinus, ab omni concretione
materiaque liber, minime intelligit. Perperam ergo ſenti-
unt, qui aiunt diuinum intellectum, vltimum nobilitatis
gradum habere non poſſe, niſi hæc extrinſeca intelligat: ob-
iectum namque primarium adæquatum, ac beatificum di- 7.
uini intellectus, eſt diuina eſſentia, quatenus eſt infinita. Ex
quo patet exterorum intellectio, diuino intellectui nihil cō-
ducere, cum ſit ſeipſo beatus. Itaque ex his, atque ſimilibus
patet rationibus, diuinum intellectum ſe ſolum intelligere,
cætera velut ſe indigna, & minime neceſſaria relinquere, &
penitus non cognoſcere.

CAP. IV.

Soluuntur argumenta.

AD 1. neg. conſeq. & ad prob. dico, diuini intellectus 1.
operationem, qua externa intelligit, inanē aut fru-
ſtratoriam non eſſe non enim externa, extra ſe, ſed
in ſeipſo, vnico ac peculiari modo intelligit: quo-
circa ſemper eſt beatus, & felix, quia ſeipſo felix, ſapiens, &
beatus. Vera autem eſſet probatio, ſi ſecundum modum no-
ſtri intellectus, illa intelligeret: cum autem ſeipſum intelli- *Dei intellectio non*
gens, illa percipiat, fieri non poteſt, vt illius actio, ſiue intel- *eſt ocioſa.*
lectio ſit ocioſa. Ad 2. Eſſentia diuina, ea quippe ratione ob- 2.
iectum adæquatum dicitur; quia nimirum in idem incidūt *Eſſentia*
obiectum, & ratio intelligendi proinde quicquid Deus in- *diuina ad-*
telligit, aut eſt ipſa eſſentia, aut eſt ratio intelligendi. ſi hoc *æquatum*
modo intelligas, diuinus intellectus, præter obiectum ad- *obiectum*
æquatum alia intelligit, quæ non ſunt ratio intelligen- *dicitur.*
di, ſed

Deum intelligere alia à ſe.

di, ſed diuina potius eſſentia. At, ſi obiectum intellectum diſtinguitur à ratione intelligendi, nec adæquate in idem racidit; tunc plane eſſentia diuina, non eſſet diuini intellectus adæquatum obiectum, ſed intellecta prorſus omnia pro obiecto haberentur adæquato: atque ita diceremus, Deum præter obiectum adæquatum nihil intelligere. vel dicito, potentiam non excedere ſimpliciter ſuum primum obiectum adæquatum, alioqui aliquod aliud primum haberet obiectum: ſed ſecundum quid excedere dicitur, quia ſcilicet non primarium; ſed ſecundarium intelligere videtur obiectum. Ad confir. dico illud verum eſſe, ſi creatura primarium diceretur obiectum, diuinæque etiam intellectioni in eſſe intelligibili eſſet præſupponenda: modo hæc ita nequaquam ſe habet, idcirco neque diuina intellectio dependens, ab aliquo dicenda eſt, nec in externis cognoſcendis, diuinus intellectus vileſcit.

Obiectum duplex.

3. Ad 3. Deus omnia cognoſcit, idque cognitione intuitiua, ratione primi obiecti, quæ eſt eſſentia. quando autem dicis, cognitionem intuitiuam eſſe rei in actu exiſtentis, creaturam autem actu ſemper non extitiſſe: Reſp. non fuiſſe neceſſarium actu in ſeipſa ſemper fuiſſe, cum in repræſentatiuo, eminentiorique obiecto, nempe diuina eſſentia ſemper extiterit.

4. Ad 4. bifariam aliquid cognoſci dicimus. vno quidem modo in ſeipſo: alio ſiue ſecundo autem modo, in alio. Porro, in ſeipſo, per propriam ſpeciē, ipſi plane cognoſcibili adæquatam, cognoſcitur: ſic oculus hominem per propriam hominis ſpeciem, intuetur. In alio autem per ſpeciem continentis cognoſcitur: ſicuti pars per ſpeciem totius, videtur in toto: vel cum homo videtur in ſpeculo, per ſpeculi quidem ſpeciem, aut quocunque alio aliquo modo, aliquid in alio videri contingat. Itaque Deus videt ſeipſum, & quidem non in alio, ſed in ſeipſo, quia nimirum per ſeipſum, id eſt, per ſuam eſſentiam ſeipſum cognoſcit. alia vero non in ſeipſis, ſed in ipſomet intuetur: ipſius enim eſſentia, omnium ſimilitudinem continet. intelligit ergo Deus aliud à ſe, quia ipſum non ignorat; non tamen per aliud à ſe.

Duobus modis aliquid cognoſcitur.

Ad 1. confir. dico intelligere per principale intellectum in quo alia intelliguntur ſpecificari. Specificatur autem ab obiecto, quia forma intelligibilis, eſt intellectualis operationis principium: omnis enim operatio ſpecificatur per formam, quæ eſt principium operandi, vt calefactio per calorem. Quare per talem formam intelligibilem, intellectualis operatio ſpecificatur, quæ facit intellectū in actu, quæ eſt ſpecies principalis intellecti. hæc autem in Deo, eſt ipſius eſſentia, in qua omnes rerum ſpecies comprehenduntur: non ergo intelligere diuinum ab aliqua ſpecie exteriori intelligibili dependet; ſed à ſua ipſius eſſentia, ex quo nullo modo poteſt vileſcere.

Eſſentia Dei omniū ſpecies intelligibiles continet.

Ad 2. confir. quāto perfectius cognitum eſt in cognoſcente, tāto perfectior eſt modus cognoſcendi. quoniam autem Deus, nedum res cognoſcit in ſeipſo, verum etiam, in propria profecto natura huiuſmodi intelligit; continet enim illas: idcirco illius cognitio perfectiſſima eſt, quæ per veram, & principalem cauſam, nempe per diuinam fit eſſentiam: quæ eſt propria ratio cuiuſcunque rei, ſecundum diuerſum modum participandi, imitandique.

5. Ad 5. Conced. totum arg. quando ergo dicis, intelligit vnum, ergo nō intelligit alia, negatur aſſumptum. vnum enim intelligendo, intelligit omnia, quoniam omnia in illo vno continentur. vnde fit, vt illius intellectio ſine diſcurſu ſit, quippe, quæ eſt ſimplex, vnica, & æterna. Nec obeſt authoritas phil. 2. *Topic.* dicentis: Contingit, inquit, ſcire multa in habitu: ſed intelligere in actu contingit vnum tantum: cum autem Deus actu ſemper intelligat, & quidem multa, quia alia extra ſe, diſcurſiue ergo eum intelligere neceſſe eſt. Præterea intelligere effectum per cauſam, eſt ipſius intellectus diſcurrentis. Quare, ſi Deus cognoſcit res per cauſam, nempe per ſeipſum, diſcurſu ſane indiget in intelligendo. ſiquidem intelligere vnum tantum in actu dupliciter intelligi poteſt, aut in ſe tantum, atque ita vnum tantum, ſicut dicit philoſophus, intelligere contingit: aut in alio, & ſic multa ſimul intelligit. hoc autem modo Deus, & vnum, & multa intelligit: id autem nos præſtare non poſſumus, quia ſcilicet per ſpecies varias intelligimus: diuerſis autem ſpeciebus, vnus, idemque intellectus, actu informari non poteſt, vt per eas intelligat, quemadmodum nec vnum idemque corpus, actu multis figuris, imaginibuſq; depingi. ſed quæ videntur in Deo, non per ſuas ſimilitudines; ſed per vnam tantum, ſcilicet diuinam eſſentiam ſingula videntur: ideo ſimul, & non ſucceſſiua videntur. Multa ſane, ſub vna ſpecie ſimul intelliguntur, vt animal, & rationale ſub vna ſpecie hominis, & paries & tectum ſub ſpecie domus. Igitur intellectus actu ſimul plura ſub diuerſis ſpeciebus intelligere nequit, ſub vna tamen ſpecie valet. ſunt enim ſpecies intelligibiles in eiuſdē cognitionis genere: tametſi, quæ per huiuſmodi ſpecies repræſentantur, inter ſeſe interdum genere ſint diſcreta. Etenim diuerſæ eiuſdem generis ſpecies in eodem certe ſubiecto ſimul eſſe non poſſunt: ſub eodem enim genere ex oppoſitis differentiis conſtituuntur, quam ob rem, ſi in eodem ſubiecto ſimul eſſent menſuræ; abſque dubio in eodem ſimul actu eſſent contraria, ſiue oppoſita: quod plane oppoſitorum natura non admittit. Itaque plura, ſub ſpecie vnius intelligi poſſunt, quod plane diuinæ congruit cognitioni, quæ vnico actu, ſub vna ſpecie, ſiue eſſentia vniuerſa conſiderat, intuetur, & mouet.

Deus cognoſcit ſine diſcurſu.

Intelligere vnum in actu dicitur duobus modis.

Intellectus non plura ſimul [illegible]

Deum intelligere alia à ſe. [illegible]

Ad alium confir. dico, Deum non cognoſcere per cauſam, quaſi prius cauſam, quam effectus cognoſcat: ſed in cauſa cognoſcere effectum, id eſt, in ſeipſo cognoſcere omnia: Deus ſiquidem id, quod eſt honoratiſſimum, & diuiniſſimum intelligit. Si ergo tranſiret in aliud intelligibile, in aliquod profecto indignius tranſmigraret, quod ſane diuinæ derogat maieſtatis, diuinitatiſque potentiæ, & authoritati. Trāſire præterea de vno intellecto ad aliud, eſt quidem motus, qui recte primo nequaquam competit mouenti, eſt enim omnino immobile. Ex quo patet, ſcientiam Dei non eſſe diſcurſiuam.

Quomodo Deus cognoſcit per cauſam.

Scientia Dei non eſt diſcurſiua.

Ad 6. principale, negatur conſequentia: Deus enim ſcit futura, idque neceſſario, non neceſſitate quidem abſoluta; ſed ex conditione, præſuppoſitioneque determinationis diuinæ, quæ diuinum nequaquam fugit intellectū: ex hoc tamen non tollitur rerum euentus, liberi arbitrij facultas, ſanctarum quoq; legum authoritas.

Liberi arbitrii facultas.

Ad confir. ſeu authoritatem Themiſtij, reſp. Deum cognoſcere omnia poſitiua incomplexa, actu ſcilicet ſimplicis intelligentiæ, negationes quoque, atque ipſorum priuationes, & ex conſequēti figmenta, & quæque impoſſibilia. per ſe autem poſitiua intelligit, negatiua vero quaſi per accidens. Intelligit quoq; neceſſaria complexa, & contingentia, ſub eſſe poſſibili. omnia quoque bona, & mala, etiam culpæ, oculo ſuæ ampliſſimæ, clariſſimæque cognitionis ſpeculatur, *Quia omnia nuda, & aperta ſunt oculis eius*, hoc autem Deus cognoſcit per rationes æternas, quæ in ipſo ſunt.

Hebr. 4.

QVÆSTIO QVINTA.

CAP. I.

Æternas rationes eſſe in mente diuina, quibus diſtincte rerum quidditates intelligit.

Ratio intelligendi, quam Plato vocat ideam, peripatetici vero ſpeciem, bifariam poteſt intelligi: vno quidem modo, vt cauſa; altero vero, vt effectus. Porro, quatenus ratio intelligendi, ſiue idea, effectus nominatur, eſt ſimilitudo rei repræſentatiua, ratioque rei intelligendæ: quæ plane in phantaſia, phantaſma, in virtute imaginatiua, imago, in intellectu, ſpecies appellatur. Idea vero, vt cauſa, rei eſt ratio producendæ, quæ illam formaliter, veriſſimeq; repræſentat: perfectior enim per cauſam, quam ſine cauſa, habetur cognitio. Quoniam autem hæc eſt ratio formalis ſeſe cognoſcendi, & cætera quoque in ſe, recte à Platone, cæteriſque ſapientibus, ars in mente artificis appellatur. Itaq; diuina eſſentia cum ſit ratio res producendi, ſecundum earum gradum ſpecificum; eſt quoque, illas diſtincte formaliterq; ratio cognoſcendi. Sane, quicquid eſt diſtincta ratio producendi; idem profecto eſt diſtincta ratio cognoſcendi. Siquidem quicquid aliqua perfecte diſtincteq; comprehendit; illorū abſq; dubio, eſt diſtincta ratio cognoſcēdi. ſed eſſentia Dei, vtpote infinita, perfecte abſoluteq; omnia comprehendit omnia ergo clariſſime nouit. Sola ergo diuina eſſentia eſt ratio producendi, diſtincteq; omnia cognoſcendi. Eſſe autē, in Deo plures rationes intelligendi, & quidem diſtinctas, in Deo negare nō audeo, diſtinctiones vero non in Deo, ſed in ipſis rebus exiſtēte. Ipſe quippe vnica omnium intellectione, notitiam habet, quia omnia proprie diſtincteque cognoſcit, per eius ſcilicet eſſentiam, quæ eſt vnica ratio intelligendi. Res inſuper ipſas cognoſcit, ſcientia vtiq; & cognitione, quæ eſt rerum cauſa. Siquidem [illegible]iam per eſſentiam res cognoſcit, quæ eſt formalis rerum producendarum ratio illarumq; cauſa. hæc autē poſitio multum congruit diuinæ ſimplicitati, cui non minimū derogat aliquid ea eſſe ſimplicius, quod plane futurum eſſet, ſi rationes illæ, quibus ſingula intelliguntur, aliquam in Deo diſtinctionem dicerent. Etenim ſemotis, reiectiſque diſtinctionibus quibuſcunq; diuina adhuc eſſentia, & producendi, & diſtincte cognoſcendi cum diuino intellectu eſt cauſa pletuſſima. Huic autem poſitioni, Auerrois ſententia non conſentit, ſed aliud quid diuerſum ſentire videtur: ait enim, vt ſupra diximus, Deū ſe formaliter intelligere tantū,

Idea biſariam intelligitur.

Eſſentia diuina eſt cauſa, & ratio formalis cognoſcendi & creādi.

Rationes æternæ in mente diuina.

cætera vero eminentiori, ſublimiorique modo. ſicut qui cognoſcit ignem, omnia quidem calida, non formaliter, ſed eminenter nouit. Sic cum Deus ſuam intuetur eſſentiã, omnia quoque nouit, quæ in eſſentia eminentiori modo continentur. Cæterum, hæc Auerrois ſententia non omnibus modis eſt approbanda nam quicquid in finem res dirigit, atq; ordinat, idque formaliter, & diſtincte; reuera formaliter & diſtincte illas noſſe, neceſſe eſt. ſed Deus eſt huiuſmodi: ergo non tantum eminenter, ſed etiam formaliter omnia nouit. Accedit, quod ſi Deus non ſciret omnia formaliter, pari quoque ratione, non omnium prouidentiam, curamque gereret, quod plane nedum Theologis aduerſatur, verum etiam peripateticæ doctrinæ, *vt dixi lib.* 4. Adhæc, relationé ſine extremis intelligere, eſt impoſsibile: ſed Deus, quæ inter ipſum, cæteraque extrinſeca conſiſtunt, diſtinctione cognoſcit, ſcit enim formaliter ſe à cæteris rebus eſſe diſtinctum, atq; diſcretum. formaliter ergo res intelligit: diſtinctio namq; quædam eſt relatio: ex quo Deum non tantum eminenter, ſed etiam formaliter omnia cognoſcere, clariſsime patet. *Dices*, realem diſtinctionem, quæ inter Deum, reſque alias verſetur, quandam eſſe entitatem, in diuine eſſentia eminenter contentam, quam reuera Deus eminentiore cognoſcit, quatenus ſuam cognoſcit eſſentiam, quæ eminenter eſt omnis diſtinctio. verum hoc propoſitæ *non conuenit* ſententiæ: ſiquidem inde abſurdum ſequeretur. Deum nimirum proprie ignorare ſe ab alijs eſſe diſtinctum. Sane, qui diſtinctionem ignoret etiam ſi aliquid diſtinctione eminentius intelligat, ignorat tamen ſe proprie ab alijs eſſe diſtinctum. Vnde, quamuis lucem ſolis omnem calorem eminenter continentẽ, aliquis intelligat, ipſum tamen proprie ignorat calorem. Præterea, illa potentia, quæ ſuum eſſe tantum cognoſcit, alia vero formaliter ignorat: nõ proprie certe ſe nouit ab alijs eſſe ſecretum, atque diſtinctum. Diceret forſitan aliquis Auerrois defenſor, Dei non intereſſe ſeipſum noſſe ab alijs formaliter eſſe diſtinctum, ſed eminenter tantum. Cæterum, Deus tum ex parte cognitionis, tum etiam modi cognoſcẽdi, omnia diſtincte cognoſcit. ex parte, inquam, cognitionis, quia ſcilicet, non multis veriiſque, ſed vna tantum cognitione res omnes intelligit, atq; cognoſcit. ex parte autem modi, quia non confuſe, ſed diſtincte cognoſcit. Sed multarum quidem rerum non eſt proprie vna ratio cognoſcendi, ſicut Aug. oſtendit: *Alia*, inquit, *ratione homo, alia vero equus conditus eſt*: Multiplex ergo in mente diuina, tum cognoſcendi, tum etiam cauſandi, faciendique ratio viget: quæ cum in mente diuina fitæ ſint; abſq; dubio, æternas eſſe, neceſſe eſt. Itaq; Deus diſtinctis rationibus, diſtinctis, inquam, vel ex natura rei, vel ratione à diuina eſſentia, ſingulas rerum cognoſcit quidditates. hæc autem diſtinctio non tollit, aut deſtruit omnimodam Dei ſimplicitatem, ſed cum ea conſiſtere valet. Sane, omni prorſus circumſcripto actu intelligendi, Deus eſt intellectus infinitus: ſed hoc nomine nequaquam eſſet appellandus, ni infinitas cognoſcendi rationes haberet. Tales ergo inter ſe, atque ab eſſentia diuina, ex natura rei ſaltem diſtinguuntur. *Idea* inquit August. *ſunt formæ æternæ, & incommutabiles, quæ in diuina intelligentia continentur, ſecundum quas formari dicitur omne, quod oriri poteſt: in quibus tantam vim collocauit, vt ipſis non intellectis, ſapiens nemo eſſe poſsit. ex quarum viſione, docet animam fieri beatam.* Sunt ergo rationes æternæ, quibus creatorum naturæ cognoſcuntur. Item cognitio fit per ſimile: ratio ergo cognoſcendi reſpectu cogniti, propriam habeat rationem, neceſſarium eſt. Differt autem noſtra cognoſcendi ratio à diuina [illegible] excellentique cognitione. Etenim ab obiecto, ad quod refertur, noſtra dependet, ſicut menſurabile ad menſuram, in quo non eſt mutua dependentia, ſed obiectum ſub ratione abſoluta, talem terminat. Intellectio autem diuina, cum omnium aliorum à ſe intellectorum ſit menſura; per eam ſane ad ipſa non refertur, ſed obiecta potius intellecta, ad intellectionem referuntur diuinam quæ ſub ratione abſoluti huiuſmodi terminat relationẽ. Quam ob rem, Deus in primo inſtanti naturæ, ſub ratione mere abſolute, quæ eſt ei ratio cognoſcendi omne cognoſcibile, diuinam intelligit eſſentiam. in ſecundo intelligit lapidem, & ſic ipſum producit in eſſe intelligibili, & producendo eum, in tali eſſe, intentionaliſ producit. In tertio inſtanti, intellectus diuinus, ſuam ad quodcunque intelligibile, comparare poteſt intellectionem. atq; ita relationem rationis cauſare. vnde lapis cognitus in mente diuina dicitur idea, idq; obiectiue, ob propriã rationem, qua in eſſe formatur reali. Sic Plato ideas eſſe dixit rerum quidditates, quippe quæ habeant in mente diuina eſſe cognitum. Habet autem intellectus diuinus duplex obiectum, primarium, nempe diuinam eſſentiam, quæ ſibi adæquatur, atque ratio eſt intelligendi eorum, quæ intelligi

Deum cognoſcere omnia non ſolum eminenter, ſed etiam formaliter.

Diſtinctæ rationes in mente diuina.

83. qu. 46.

August. 46. qu. 83.

Differentia inter noſtram & diuinam cognitionem.

Primum inſtans naturæ.

Secundum inſtans.

Duplex obiectum diuini intellectus.

poſſunt. ſecundarium vero, ſunt creaturæ cognitæ, quæ obiectiue ſunt in intellectu diuino, quatenus ſcilicet ab ipſo ap prehenduntur: habentque in illo eſſe cognitum, officiumq; terminandi, non autem mouendi intellectum diuinum. Ex parte ergo ſecundarij obiecti, quod ſine vllam inſert ſimpliciſsimæ Dei naturæ compoſitionem, multæ certe probantur rationes & producendi & cognoſcẽdi. Ex parte autem primarij obiecti, quoniam ſimpliciſsimum eſt, omnes producendi, cognoſcendiq; eminenter continet rationes: quæ ratione, non autem re in ipſo diſtinguuntur obiecto, vt Auguſt. ac Plato ſentire videntur. Verum contra prædicta poſſet aliquis ſic arguere.

De æternis rationibus.

CAP. II.

Argumenta huius propoſitionis.

Per vnam intelligendi rationem, vnum certe obiectum intelligitur: ſed Deus intelligit infinitas rerum quidditates, atq; ſpecies; igitur infinitæ ſunt in ipſius intellectu rationes, quibus infinita intelligit. Sane ſi huiuſmodi æternæ infinitæque non darentur, ſeu in illius mente non inuenirentur rationes; infinitus intellectus dici non poſſet. infinitus enim intellectus eſt, infinitas habere intelligendi rationes, quarum quælibet ratione ſeiuncta ab altera, atque ab ipſa diuina diſtet eſſentia. nam ſi huiuſmodi non eſſent æternæ rationes, ita ad inuicem diſtinctæ; non eſſet pulchra atque ornata in mente primi artificis ratio producendi: quod plane abſurdum eſt, hoc de ſumma Dei ſapientia dicere, ne dicam aſſerere atque ſentire. 1.
Sicut intellectus artificis creati, ex diſtinctis in mente ſpeciebus, ſiue rationibus, ſua opera producit, & fabricatur ita plane intellectus diuinus, quem Plato mundi opificem vocat, rerum, quas condidit, diſtinctas habet rationes. Ideæ ergo æternæ in mente artificis habentur, omnium rerum diſtinctiuæ, & cauſatiuæ. Idea autem in Deo non eſt aliquod abſolutum. alioqui abſoluta diſtinguerentur in Deo, quod non eſt fas dicere. ratione ergo, & non re, rationes, ſiue ideales rationes in Deo diſtinguuntur. *Dices*, illa, quorum vnum ab altero ſubtrahi poteſt, diſtincta eſſe dicuntur, quemadmodum in numeris clariſsime patet; ſed vna Dei perfectio ab altera ſubtrahi, ſeparariq; nõ poteſt; non ſunt ergo in Deo diſtinctæ rationes cognoſcendi. Item, quicquid eſt tota diuina eſſentia, omnium prorſus eſt rerũ ſimilitudo: ſed quælibet illarum plane rationum, eſt tota diuina eſſentia: quælibet ergo illarum, eſt omnium ſimilitudo. Ideæ ergo in Deo nullo modo diſtinguuntur. *Reſp.* quamuis perfectiones in Deo re quidem ſint idem; ratione tamen diſtinguuntur. Vnde diuina eſſentia, ſub vna certe ratione, iſtius, ſub altera vera vero, alterius creaturæ ſimilitudinem gerit. ita, quod etſi re ſint idem; ratione tamen ſeparãtur. Ad 2. verum quidem eſt quamlibet Dei perfectionem, puta ſapientiam, bonitatem &c. omnium eſſe ſimilitudinem: omnẽ autem perfectionis modum nulla illarum dicit. ſed vnaquæq; propriũ modum ſignificat, atq; ita ſecundum propriam rationem, quælibet non eſt omnium ſimilitudo. *Dices*, attributorum ergo diſtinctio in diuino intellectu, præcedit ideas. Neg. cõſeq. Deus enim, ſine vlla omnino præuia diſtinctione, dum ſuam videt eſſentiam, cuncta, quæ in ipſa continentur, intuetur, & videt, cuiuſmodi ſunt rerum quidditates, intentiones reſpectus, ac rationes. *Contra*. Animal continetur in homine, idque quidditatiue, cum ſit de eius eſſentia: & minor numerus in maiori, & pars in toto: ſed nulla creatura aliquo iſtorum modorum in Deo continetur; vana ergo eſt aſſumpta ſimilitudo. *Neg. conſeq.* nam illa ſimilitudo eſt bene intelligenda, nempe imperfectum, ſub perfecto actu, propria adhibita proportione, contineri. ſic homo continet animal, & maior, minorem numerum. ſimiliter condita vniuerſa, diuina vtique eſſentia. *Dices*, ſub qualibet ratione diuina eſſentia eſt infinita: igitur ſub qualibet ratione eſt omnium ſimilitudo. Item, diuina eſſentia, ſub diuinitatis ratione, eſt omnium exemplar: non ſunt ergo plures ideæ. Tene conſeq. ratio enim diuinitatis eſt vna tantum. antecedens quoque manifeſtum eſt: nam ſi diuina eſſentia, ſub ratione Deitatis eſt aliquorũ exemplar; omnium quoq; erit: nõ enim maior de vno, quam de altero, ratio haberi poteſt: ratio quoque Deitatis, eſt nobiliſsima, omnia certe eminenter continet, ideo omnium ratio dici poteſt. Item, ob rationem Deitatis, Deus eſt cauſa finalis, atq; beatitudinis effectiua. per eã ergo eſt omnium exemplar. vna igitur idea, non autẽ plures ſunt in diuino intellectu. *Reſp.* & quidem ad primam obiectionẽ, illius negando conſequentiam: nam etſi diuina eſſentia ſub qualibet ratione ſit infinita; ex qualibet tamen ratione non habet infinitatem. Etenim ſi in diuina eſſentia id tantum

Obiectiones. 1. 2. 3.

Solutio.

con-

De æter- contineretur, quod nomen ſapientiæ innuere videtur; ipſa
nis ratio- profecto non eſſet infinita. eam namque ob cauſam dicitur
nibus. infinita, quia ſcilicet omnem contineat perfectionis modū.
Ad 2. neg. anteced. per Deitatis etiam rationem, nullius ex-
emplar appellari poteſt. Deitatis ſiquidem ratio, qualis eſt in
diuinis, alicui creaturarum communicari nequit: proinde
huiuſmodi propria ſimilitudo creaturis non conceditur:
certum autem perfectionum exemplar aliquod dicitur, quæ
Tria con- profecto creaturis ſunt communicabiles. Tria namque ſpe-
ditiones rei ctant ad veram exemplaris naturam: primum quidem, vt id,
exemplaris. cuius eſt exemplar, repræſentare queat, hoc autem modo,
Deus, ex ſuæ diuinitatis ratione, increatæ nequaquam eſt ſi-
militudo ſapientiæ; ſed ex ratione ſapientiæ potius: ſecun-
dum, vt ſit ſubſiſtens: tertium, vt ſit cauſa exemplati. & hæc
quidem duo à diuinitate mutuat: ſapientia enim, quia in
Deo eſt, ideo diuina ſubſiſtit, & cauſat ſapientiam. Itaque di-
uinitatis ratio, non exemplaris; ſed alicuius potius ad exem-
plar requiſiti, cauſa appellatur. Ad 3 neg. anteced. ſummum
ſiquidem bonum eſt formalis beatitudinis ratio, illa nua ve-
ro, Deitas: ſed hæc diſcutienda relinquimus propoſitioni,
quam de hominis beatitudine, omniumque ſupernarum
Ideæ diſtin- mentium, ſumus ſcripturi. Quamobrem, plures ideas in
ctæ mente diuina per huiuſmodi rationes, ſiue rationis reſpe-
ctus diſtingui, clariſsime conſtat. etenim, vt diximus paulo
ſuperius, diuina eſſentia præciſe intellecta, quatenus lapidem
repræſentat, eſt propria lapidis ratio, & ita de ſingulis; hu-
iuſmodi ergo rationes, per reſpectus rationis diſtinguuntur.
Contradictio- Sed dices: Quicquid alicui largitur repræſentatiuo virtutem
nes. repræſentandi, in multa ſane ipſum repræſentatiue diuidit:
1. ſed huiuſmodi reſpectus, diuinam non diuidunt eſſentiam:
2. igitur illi præſtare nequeunt virtutem repræſentandi. Item,
idea id ſane eſt, quod creatura in Deo imitari ſtudet: ſed
creatura huiuſmodi reſpectu nequaquam imitatur: igitur
3. ad idearum rationes, huiuſmodi reſpectus non ſpectant. I-
tem, diuinæ eſſentia, earum certe perfectionum, quibus à
creatura ſecernitur, cuiuſmodi ſunt immenſitas, æternitas,
idea eſſe non poteſt: in his enim creatura Deum imitari, ſeu
ſimilis fieri non valet: nec etiam earum, quæ creaturis com-
municantur, vtpote ſapientia, bonitas: multum profecto
ab harum imitatione creatura deficit: nec earum, quæ pro-
prie creaturis congruunt, vt humanitas, vel aliquid huiuſ-
modi: quippe, quæ Deo obiectiue, non autem formaliter in-
Obiectiua ſunt: Porro obiectiua illa ratio, non ſufficit ad ideæ ratio-
ratio non nem ſtatuendam: alioqui cum eſſe peccabile in Deo obie-
ſufficit ad ctiue ſit, eſſet quoque in Deo peccati idea, quod eſt falſum.
ideam. Itaque nulla earum rerum, quæ extrinſecus habentur, idea
in diuino intellectu eſſe videtur. Item, omne, quod fit, fit ab
4. vniuoco. 7. met. com. 28. ſed ideatum fit ab idea, ſicuti do-
mus ad extra, fit à domo, quæ eſt in mente artificis ideatum
ergo eſt vniuocum ideæ. At, diuina eſſentia non eſt vniuoca
Reſponſiones. creaturæ: ergo non eſt eius idea. *Reſp.* ad 1. cuius minor neg.
tales enim reſpectus in plura quidem exemplaria, pluresque
rationes diuinam diuidunt eſſentiam. Iſti ſane reſpectus in
Deo non ſunt obiecta primo cognita, nec præcogniti crea-
turis; ſed actum intelligendi, quo Deus creaturas cognoſcit,
conſequuntur: ſunt tamen in diuina mente æternaliter. Ad
2. 2. verum quidem eſt de idea denominatiue, non autem de i-
dea formaliter. Illa enim res, quæ eſt idea, ab omnibus ſe-
mota eſt rationis reſpectibus: eſt ſane ipſa diuina eſſentia ab-
ſolute accepta: ideoque quoad principale ſignificatum, non
Idea vna. multæ, ſed vna tantum eſt idea. Idea autem formaliter acce-
pta, extrinſecos reſpectus complectitur, quemadmodum i-
Idea plures pſum nomen indicat: eſt enim relatiuum, quod ad ſe referri
denomi- non poteſt: reſpectum plane includit, penes quem idea di-
natiue, uiditur. patet ergo rationis reſpectus, ad ideæ rationem per-
& forma- tinere. Ad 3. neg. anteced. & ad probationem dico, non eſſe
liter. neceſſe, ideam atque ideatum eiuſdem eſſe naturæ forma-
3. liter: ſufficit certe talem eſſe in repræſentando, qualis nimi-
rum ideatum eſt in propria natura conſiſtens. Porro, idea-
tum in idea formaliter non continetur, nec obiectiue tan-
tum, alioqui, vt diximus, in Deo peccati eſſet idea, ſed for-
4. maliter, & eminenter. Ad 4. conced. maior de agente pro-
ximo, de prima vero cauſa negatur, quæ eſt remota, & pri-
ma cauſa, nullamque habere poteſt vniuocationem cum
Contradic- conditis à ſe rebus. Verum aduerſus huiuſmodi ſententiam
tio. non deſunt rationes ſubtiles, & pulchræ. Illud, quod eſt mi-
1. nimæ entitatis, neſas eſt habere virtutem determinandi,
formaliter infinitum. Sed obiectum primarium intellectus
diuini, eſt formaliter infinitum, & actus ſimiliter: illi ergo re-
ſpectus rationis minimi, diuinum obiectum determinare
2. non poſſunt. Item, eſſentia diuina, ſiue vt ratio, ſiue vt obie-
ctum, ſiue vt actus, pro ſui cognitione habenda, non indiget
rationis reſpectu: alter actus comparatiuus, & reflexus, pri-

mum actum præcederet, quod eſt impoſsibile. Igitur, vt ex- *De æter-*
trinſeca intelligat, non eget multis rationis reſpectibus. Nam *nis ratio-*
ſi quod maius, ſine vllo reſpectu intelligit, quanto magis, id *nibus.*
quod minimum eſt, ſine reſpectu intelliget: Item illud, quod 3.
non eſt aliquid in actu, non poteſt determinare id, quod eſt
actus ſimpliciſsimus, nempe diuinam eſſentiam: ſed illi ra-
tionis reſpectus ſunt tales: ergo, quod prius. Reſp. ad 1. neg. *Solutiones.*
minor, nam illi reſpectus cum ſint idem realiter cum diuina 1.
eſſentia, nullo modo ſunt minime entitatis. Ad 2. neg. ſimi- 2.
litud. neque enim diuinæ poteſt eſſentiæ aliqua eſſe idea,
quæ ipſa intelligatur, alioqui à ſeipſa eſſet diſcreta: nam vni-
uerſa, quorum ideæ ſunt in mente, ab ipſa diuina eſſentia
realiter ſeparantur. Ad 3. neg. huiuſmodi reſpectus in actu 4.
non eſſe: quæcunque ſane diuinæ inſident menti, qui eſt a-
ctus puriſsimus, in actu pleniſsimo, perfectiſsimoque con-
ſiſtunt.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD 1. verum quidem eſt per vnam rationem intelli- 1.
gendi, quæ ſcilicet eſt effectus, & non cauſæ, vnum
proprie diſtincteque intelligi: ſecus autem ſe habet,
ſi illa vna ratio, cauſæ ſit: nam tunc tot intelligere
poteſt, quot ſane producere valet. Ad conſ. neg. conſeq. ideo
enim Deus infinitus dicitur, quia nimirum infinitam eſſen-
tiam habet, quæ eſt infinitorum cauſa, atque ratio: non ob
infinitas producendi rationes. Ad 2. neg. ſimilitudo, intel- 2.
lectus ſiquidem artificis creati, vnica intellectione, diuerſa
producere ſimul non valet: at, intellectus diuinus, quoniam
& actum, & obiectum primum habet infinitum: ideir-
co vnica intellectione, qui eſt proprius illius actus, infinita
poteſt intelligere. Quare idea, quæ eſt diuina eſſentia, non *Idea quæ*
diſtinguitur, ſed vna manet omnium: aliæ vero diſtinguun- *eſt diuina*
tur obiectiue tantum, aut per reſpectus rationis, ſiue diſtin- *eſſentia nō*
ctione, in rebus, non in ipſa eſſentia exiſtente. Sane, ſi res be- *diſtingui-*
ne perpendatur, omnis plane opinionum diuerſitas diſſol- *tur.*
uitur: conſtat enim diuinam eſſentiam adeo ſimplicem eſſe,
vt nulla in eam cadere poſsit diuiſio, ſiue compoſitio: con-
ſtat præterea, in rebus conditis, varias eſſe rerum naturas,
ſpecies, ordines, qualitates, & quæ ſunt generis eiuſdem;
quæ profecto producendi diuerſas habent rationes. Porro, *Alia idea*
rationes producendi diuerſæ, in mente ſunt producentis: *diſtingui-*
quomodo autem ibi ſint, non paruum negotium, intulit ſa- *tur obie-*
pientiæ cultoribus: res enim cum ſit obſcuriſsima, & à no- *ctiue.*
ſtris ſenſibus, imo modo intelligendi remotiſsima; non ſine
multa caligine percipitur. Sane quoniam huiuſmodi rerum
naturæ inter ſe realiter, formaliterque differunt; ſi eandem in
mente primi opificis diſtinctionem haberent, omnimodam
Dei ſimplicitatem deſtruerent. Itaque ideæ, ſiue rationes di-
uerſæ, quibus rerum naturæ conditæ ſunt, nullo modo in
mente opificis realiter aut formaliter differunt: neque obie-
ctiue tantum, alioqui in intellectu diuino eſſet idea peccati:
neque reſpectu rationis, huiuſmodi enim reſpectus cum nul-
lius ſint entitatis, in ſimpliciſsimum actum, ſcilicet in diui-
nam eſſentiam cadere non poſſunt. neque eminenter, nam
ſic in Deo non eſſet perfecta cognitio, vt dictum eſt: neque
diſtinctione in rebus tantummodo exiſtente, hoc profecto
non abſolueret argumentum, nam in mente artificis creati,
præter opera, quæ extrinſecus patent, inſunt etiam diſtinctæ *Æternæ*
formandi rationes. Sunt ergo in illa primi opificis mente di- *rationes in*
uerſæ ideæ, rationeſque, quibus condita ſunt omnia, modo *mente di-*
peculiari, nobiſque ineffabili diſtinctæ, nobis, inquam, qui *uina modo*
de rebus cognitis vix bene iudicare conſueuimus. *ineffabili*
diſtingui-
tur.

QVAESTIONIS SEXTAE

CAP. I.

Si intellectus diuinus infinita intelligit.

QVoniam intellectus diuinus, nedum ea, quæ ſunt
in actu, verumetiam, quæ ſunt in potentia, tum i-
pſius, tum etiam creaturarum, limpidiſsimo diui-
nitatis oculo conſiderat, perſpicit, & intuetur, quæ
profecto ſunt infinita: conſtat ergo infinita intelligere. ſi-
quidem cum Deus ſciat cogitationes cordium: Dominus,
inquit ille, ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. *Deus ſcit*
cogitationes autem in creaturis permanentibus in infinitum *cogitatio-*
aſcendunt: Deus ergo infinita cognoſcit. Sane, cuiuslibet *nes cor-*
cognoſcentis cognitio, ſecundum formæ modum ſe exten- *dium.*
dit, quæ eſt cognitionis principium Porro, ſpecies ſenſibilis,
quæ eſt in ſenſu, vnius tantum ſimilitudinem gerit; vnum

Deus intelligit infinita. *Deus cognoſcit infinita.* ergo ſolummodo indiuiduum cognoſcit. At, illa ſpecies intelligibilis, quæ noſtro inſidet intellectui, rei, quoad naturam ſpecificam, quæ infinitis communicatur particularibus, ſimilitudo eſſe probatur. Vnde intellectus noſter per ſpeciem huiuſmodi, infinitos quodammodo homines cognoſcit, quatenus in vna ſpeciei natura conueniunt, indiſtinctos tamen ad inuicem. eſt enim noſtri intellectus ſpecies intelligibilis, earum ſimilitudo rerum, quæ ſpecie, non proprietate indiuiduali conueniunt. Verum eſſentia diuina, quæ eſt diuini intellectus ſubiectum adæquatum, communium, & propriorum certe principiorum, quarumcumque rerum, ſimilitudo eſt ampliſſima: idcirco infinita, etiam à ſe inuicem diſtincta intelligit.
2. Item, quicunque cauſam, cuius virtus eſt infinita, comprehendit; ipſa quoque infinita cognoſcit. ſed Deus comprehendit eſſentiam diuinam, cuius virtus ſeſe ad infinita extendit: infinita ergo cognoſcit.
3. Item, ſi ſunt infinitæ ſpecies poſſibiles; ſunt quoque infinitæ ideæ in actu: ſed ſcit Deus omnes ideas: igitur ſcit infinita. Sane, quod nullam implicat contradictionem, poſſibile eſt eſſe: ſed infinitas ſpecies poſſibiles eſſe, nullam implicat contradictionem; tum ex parte ſpecierum, tum ex parte infinitarum. ſunt ergo infinitæ ideæ, quarum notitia Deum fugere non poteſt.
4. Item, ſi numerus per appoſitionem in infinitum augeri poteſt, quemadmodum continuum in infinitum eſt diuiſibile, vnitas autem variat ſpeciem, 8. met. ſunt ergo ſpecies numerorum infinitæ, quarum ideæ ſunt in mente diuina, & ab ipſa perfecte, diſtincteque cognoſcuntur: poſſibilis plane eſt in diuerſæ rationis quidditatibus proceſſus in infinitum huiuſmodi autem quidditates actu Deo ſunt cognitæ: igitur actu diuinus intellectus, infinita cognoſcit.
5. August. 12. ciuit. c. 18. Item, Auguſtinus: *Abſit itaque, inquit, vt dubitemus, quod ei notum non ſit omnis numerus, cuius ſapientiæ non eſt numerus.* infinita itaque numeri, quamuis infinitorum numerorum nullus ſit numerus; non eſt tamen incomprehenſibilis ei, cuius intelligentiæ non eſt numerus. Quapropter, ſi quidquid ſcientia comprehenditur, ſcientis comprehenſione finitur: profecto & omnis infinitas, quodam ineffabili modo Deo finita eſt; quia ſcientiæ ipſius incomprehenſibilis non eſt. Cæterum, Deum ſcire actus humanos, intentiones cordium, præterea, quæ à
Pſal. 32. diuinis dicta ſunt. *Qui finxit*, inquit Dauid, *ſigillatim corda eorum*: qui intelligit omnia opera eorum. Et alibi: *Ipſe nouit abſ-*
Ierem. 17. *condita cordis*. Et alius: *Ego Deus ſcrutans corda & probans renes.* Et
Heb. 4. Paulus *ſcrutatorem appellat cogitationum, & intentionum cordis, medullarum quoque, ac animorum virium libratorem.* Sunt quoque rationes, authoritatesque præclariſſimorum in philoſophia virorum qui de hac re clariſſime diſputarunt. Conſtat ſiquidē omnes gentes in rebus aduerſis, diuinum auxilium implorasse: & ſecundos, ac proſperos euentus precib. procuraſſe. Hoc ab initio vniuerſo generi inditum ſuit, vt Deum omniū opificem, prouiſorē, rectoremque, quilibet à natura bene in-
Lex antiqua. ſtitutus, ſuis in rebus, ſemper inuocaret. hinc illa antiquorū
Thales. lex. *Ad diuos adeunto caſte, pietatē adhibento* Thales omnia Deorum plena eſſe dixit: Apud noſtrum Mercurium, atque Or-
Homerus. pheum Deorum hymnos, & preces legimus. Homerus in Aegypto diuerſatus, latiſſimos dixit Iouem habere oculos,
Plutarchus. vt ipſe omnibus rebus proſpicere poſſit. Plutarchus, primus introduxit Deos cum hominib. conuerſantes, nō ſolum oblectandi animi gratia, ſed, vt illius ſcientiam, prouidentiamque propalaret. Phocilides cecinit: *Si ta male me iudicaris, te poſtea*
Porphyrius lib. 2. de occaſ. *Deus male iudicabit*. Porphyrius. *Tribus de cauſis Deo ſacrificandū eſt*, inquit, *vt veneremur, vt gratiam referamus, vt neceſſaria ab ipſo*
Theodor. *petamus*. hinc Theodorus ait. ſi quis naturas rerum diligenter explorauerit, inueniat non animas tantum, atque mentes; ſed quōdammodo omnia, excepto primo, adorare, & vouere: quem morem ſeruaſſe illos viros ſanctos apud Indos, ſcri-
Oxidrachi. bit Philoſtratus, teſtimonio Apollonij, qui appellantur Oxidrachi: *qui ſuas vrbes, non manibus, ſed orationibus defendebant ab*
Iamblicus de myſt. Ægypt. c. 9. *hoſtibus*. Iamblicus: *Dij, inquit, ſponte nos ad bonum prouocant, nobisque, inuocando conuerſis occurrunt vltro.* Plato in Timæo, *deos, quos condidit, præcepit, vt cætera, quæ in hoc mundo ſunt manſura, ipſi*
Plato. *conderent: quæ profecto facienda non præcepiſſet, niſi illorum notitiā,*
Plotinus. Enn. 3. lib. 2. c. 2. *atque curam haberet.* Plotinus. *Forte, inquit, & mala ſimul & bona ratio vniuerſa complectitur, cum hæ quoque ſunt partes; non enim vniuerſa ratio hæc gignit; ſed vna cum his exiſtit ota.* Profecto non maiori continentiæ eſt mundus ſenſibilis, in actu, atque eſ-
Mundus intelligibilis. ſentialiter continendo, quam mundus intelligibilis, nempe Deus, qui à Platone mundus vocatur intelligibilis, continē- do mentaliter. ſed mundus ſenſibilis, tum actualiter, tum eſſentialiter continet omnia, igitur mundus intelligibilis continet mentaliter omnia. Porro, ſi mente mundum gerit; omnia certe, quæ intra mundum continentur, cognoſcit; illa
Auer. 12. 37. autem ſunt infinita; infinita igitur diuinum intellectum intelligere, clarum eſt. Auerroes. *Ex hoc, inquit, videtur Deum habere curam circa omnia entia*: dicentes autem quod Deus ſol- Deus intelligit infinita.
licitus eſt circa vnumquodque indiuiduum, aliqualiter eſt ve- *Deus curat omnia, etiam indiuidua.*
rum, & aliqualiter non; quia nullum indiuiduum habet diſpoſitionem propriam, niſi illa diſpoſitio inueniatur in aliquo modo ſpeciei; & hoc modo verum eſt Deum ſollicitari circa indiuidua; ſollicitudo autem circa indiuiduum tali modo, quod nullus habeat communicationem cum eo, hoc non eſt fas bonitati diuinæ. quaſi diceret; indiuiduorum, ſecundum vniuerſalia, non autem particularia prædicata, Deus notitiam habet, & curam gerit. ſed ſibi ipſi aduerſatur. nam *com.* 51. adimit Deo, tum vniuerſalem, tum etiam particularem modum cognoſcendi. & *com.* 52. *Sunt, inquit, quidam, qui dicunt, quoniam nihil eſt, de quo Deus non habeat ſollicitudinem; dicunt enim quod non licet ſapienti dimittere aliquid ſine ſollicitudine, neque vt faciat malum, & quod omnes actiones eius ſint iuſtæ.* Et alij, qui contradixerunt huic ſermoni de hoc, quod innititur, quoniam multa mala ſunt, & debet ſapiens dimittere ea; igitur illi ſunt in extremo contradictorio, ſcilicet, quod nulla ſollicitudo eſt in eo omnino, & veritas eſt in hoc, quod ſollicitudo eſt; & quod ſi abſque ſunt ſine ſollicitudine, proueniunt ex neceſſitate materiæ, & non ex diminutione agentis, ita quod hæc excitat quoſdam ad dicendum duos Deos eſſe, quorum vnus creat bona, & alius non bona, vult ergo vniuerſalium tantum, non autem particu-
Ariſt. 12. met. com. 52. larium, Deum curam habere. Ariſt. ordinis, qui in vniuerſo habetur, Deum dicit eſſe authorem: *Perſcrutemur, inquit, quomodo in natura totius bonum, & nobile, vtrum ſit aliquod diſtinctū, aut per ordinem, aut vtroque modo, vt in exercitu; in ciuitate enim eſt bonum, & in duce exercituum, & iſte magis. Iſte enim non eſt pro-*
Dux non eſt propter ordinem, ſed ordo propter ducem. *pter ordinem; ſed ordo propter eum; omnia enim ordinata ſunt in ſimul aliquo modo; ſed non ordinate conſimilis ſunt natantia, & volatilia, & plantæ; ad inuicem tamen comparantur; omnia enim ordinata ſunt ad inuicem in reſpectu alicuius; ſed quemadmodum liberi domus, raro licentiantur ad faciendum quicquid comprehendunt; ſed omnes actiones eorum, aut plures ſunt ordinatæ; ſeruientes autem, & lupi in pauco communicant illam actione, multum vero, quod contingit.* certe ſi faber mundi cuncta ordine diſpoſuit, atque confecit; & quædam quidem prope ſe collocauit, veluti filios, & domeſticos, quædam remotius ſtatuit, quibuſdam viliorebus addicta, ac dedita officijs; non ideo tamen ab illis ſuæ
Prouidentia Dei ex omnibus. prouidentiæ, ſuæque actionis ſtudium amouit; ſed non ita in actione nobiliſsima communicare voluit. Profecto non video, quin ex philoſophi verbis, etiam minimorum Deo non ſit cognitio, curaque tribuenda, nam, quomodo inter ſe congruo omnia ordine diſpoſuit, & ad vnum aliquem finem deputauit, ſi non omnium notitiam, ſollicitudinemque gerit? Nemo enim ordinat aliqua ad finem, ſine finis, ipſorumque, quæ ordinantur, cognitione. Imponunt ergo philoſophiæ illi, ſuæ ſententiam obſcurant, atque detorquent, qui ex his Ariſt. verbis, aſſerere audent, particularium notitiam, atque curam mundi opifici. Ariſt. ademiſſe. Imitatur ſane his Ariſt. Platonem in Timæo angelis præcipientem, vt inferiorum curam gerant, in ſublimibus ipſi remanentibus. ſed quæ in hoc inferiori mundo habentur, ſunt infinita: Deus ergo nouit infinita.

CAP. II.

Quod non ſint infinitæ ideæ in mente diuina, & ex conſequenti diuinum intellectum non cognoſcere infinita: ita aliquis probare poſſet.

INter quæcunque eſſentialiter ordinata, eſt dare primum, medium, & vltimum; ſed ideæ ſunt eſſentialiter ordinatæ, quemadmodum, & ſpecies; habent ergo primum, medium, & vltimum. At, infinitatio, primo caret, medio, & fine; non ſunt ergo in diuina mente ideæ infinitæ: Deus quoque non cognoſcit infinita. 2.
Item, ad differentias, alicuius generis potentia, finita potius eſt, quam infinita; ſed ſi dantur ſub ſubſtantiæ genere ſpe- 2.
cies infinitæ, genus vtique erit actu infinitum, ſiue potentia ipſius ad ſpecies infinitas, quod eſt abſurdum; ergo quod prius. Accedit ad hæc, quod proceſſus ad formam, tum actu, tum etiam potentia, nequaquam eſt infinitus. nam iuxta potentiæ menſuram in huiuſmodi, præſtatur actus conditio, atque quantitas; ſed idearum proceſſus, ad formam, nempe ad primi opificis perfectionem imitandam, aſcendendo contendit, finitus ergo eſt idearum numerus, non autem infinitus. Sane, infinito nihil eſt maius: at, ſi infinitæ fuerint ideæ, vna plane erit, diuina ſcilicet eſſentia, quæ omnes complectitur; atque ita, infinito, aliquid maius eſſe

Deus intelligit infinita. *Aug. 12. ciuit. c. 18.*

videbitur ergo &c. Id etiam authoritate Auguſt. ſtabiliri poteſt. *Quicquid, inquit, ſcientia comprehenditur, ſcientis apprehenſione finitur*: ſed omnes ideæ ſciuntur à Deo, cuius ſapientiæ non eſt numerus. illius ergo comprehenſione ſunt finitæ: tale enim eſt vnumquodque in ſe, quale nimirum eſt apud intellectum, qui veriſſime illius conditionem, qualitatemque comprehendit. vnde ſubdit Aug. *Numeri non ſunt Deo infiniti, cuius ſapientiæ non eſt numerus*: numeri ergo ſunt finiti, & ex conſequenti omnis proceſſus tum in ſpeciebus, tum etiam in ideis, qui plane in numerorum ideis, clariſſime, luculentiſſimeque patet, eſt finitus. Adde, quod ſi ideæ ad ſpecies tantum, & quidditates, non autem ad genera, differentias, atque indiuidua ſpectant, ſpecies autem ſunt numero finitæ: igitur ideas finitas, non autem infinitas eſſe, manifeſtum eſt. Cum autem finitæ ſint finita ergo, & non infinita intellectus diuinus intelligit: per ideas enim ille intelligit.

5. Amplius, ſi Deus intelligit infinita: diuiſio ergo continui euacuata eſt in intellectu diuino. Tenet conſeq. quia ſi intelligit continuum, aut in eius intuitu ponuntur partes indiuiſibiles, in quas linea eſſet diuidenda, quod certe ſtare non poteſt, continuum enim non eſt in indiuiſibilia diuiſibile; aut ponuntur partes diuiſibiles; ſed tunc diuino intellectui aliquid poſſet accreſcere, nempe illarum diuiſio, quod eſt falſum; aut ponetur continuum in actu, partes vero in potentia, ſucceſſiue ad actum reducibiles. at, Deus ſucceſſiue intelligit nihil. De numeris autem, atque ſpecificis perfectionibus ſimile eſt iudicium; tunc enim Deus, infinitum numerum videret, infinitam quoque ſpeciem, infinitamque magnitudinem, quod eſt impoſſibile. Deus ergo non intelligit infinita.

6. Amplius, infinitum, quatenus infinitum, eſt ignotum. infinitum enim eſt, cuius quantitatem accipientibus, ſemper eſt aliquid extra ſumere, authore philoſopho 3. phyſ. infinita ergo Dei ſcientia non comprehenduntur: nam quod ſcientis intellectu comprehenditur, finitur; infinita autem non poſſunt finiri; ergo Deus non intelligit infinita. *Dices*, quæ in ſe ſunt infinita, Dei ſcientiæ finita ſunt. *Contra*: ad infiniti rationem ſpectat, eſſe impertranſibile 3. *phyſ.* ſed infinitum, tum à finito, cum etiam ab infinito pertranſiri non poteſt, 6. *phyſ.* infinita ergo non ſunt finita ſcientiæ Dei, quæ eſt infinita. ſiquidem ſcientia Dei, eſt ſcitorum menſura; repugnat autem infinitæ naturæ, menſurari, ſiue eſſe menſuratum, infinita ergo à Dei ſcientia non comprehenduntur.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD 1. quamuis illæ ſpecies, ſeu ideæ ſint eſſentialiter ordinatæ, ad vnam tamen ideam infinitam, habitudinem habent; non quidem ad aliquam primam inter ipſas; ſed ſecundum acceſſum potius ad Deum, & receſſum ab infimis. Dicis, vbi non eſt primum, nec medium erit; atque ita ordo in ideis haberi non poſſet. verum quidem eſt, vbi nullo modo eſt aliquod primum; ſed in ideis eſt diuina eſſentia, ad cuius perfectionem habendam, repræſentandamque ideæ ferme omnes continuum habent accedendi ſtudium. totus ergo idearum ordo in hoc conſiſtit, vt quælibet ſecundum ſuæ proportionis gradum, Deo appropinquet, atque illi ſimilis fiat.

[illegible]

2. Ad 2. generis potentia, quatenus eſt talis, infinita eſſe dicitur; ex ſe enim in potentia tantum eſt ad differentias, nec eſt vna ſimpliciter. nam quemadmodum generis natura, & multiplicatur, & participat, ita, abſque dubio, & ipſius potentia; vnde ſicut & ſpecies, ita, & ipſa ſecundum multitudinem dicitur infinita. Ad 1. confirm. dico, proceſſus ad formam aliquam ſeu perfectionem, non eſt infinitus virtute agentis naturalis. ſecus autem eſt, ſi fiat per virtutem agentis ſupernaturalis, & infiniti. Ad 2. conf. infinito, ais, nihil eſt maius. Verum quidem eſt, eiuſdem rationis, vt linea non eſt linea maior; quod ſi alterius extiterit rationis, ſicut eſt in propoſito, bene poteſt eſſe maius. Ad 3. confir. authoritas Auguſt. noſtro ſane propoſito fauet; ſic enim illius ſententia intelligenda eſt; quod licet ſint numeri infiniti idque in potentia; ei tamen non ſunt infiniti, cuius ſapientiæ non eſt numerus. Eſt ergo intellectus diuinus actu infinitus, qui comprehendit omnia infinita potentia exiſtentia. Ad 4. confirm. dico, inter ideas ſecundarias, non opus eſſe, aliquam dari actu ſimpliciter infinitam exiſtentem. *Dicis*, neceſſe eſt, aliquam eſſe in infinitum diſtantem illi, quæ eſt infinita. *Non bene dicis*: imo oppoſitum eſt omnino tenendum, proceſſus enim in infinitum, concludit oppoſitum; nam ſi ita eſſet, vt ipſemet dicis; profecto vltra illam ideam ſecundariam, actu infinitam, non pateret acceſſus ad ſuperiorem, ad Deum ſcilicet, qui eſt idea primaria, formaliter infinita.

Intellectus diuinus actu eſt infinitus.

Deus intelligit infinita. *Idea primaria formaliter infinita.*

Si dixeris, per illam infinitam non excludi proceſſum in infinitum aliarum ſcilicet, quæ ad ipſam accederent, ſicut proceſſus videtur infinitus ſpecierum ad Deum accedentium. ſed nos iuuat hæc tua obiectio: aſſeris enim in ſpeciebus proceſſum eſſe in infinitum. Ad illud, quod ſcientis comprehenſione ideæ finiuntur: dico, quod ſi hoc verum eſſet; tunc plane ipſe quoque Deus finitus diceretur; cum ſeipſum ſciat, atque comprehendat. ſenſus ergo illius ſententiæ eſt, quamuis ideæ ſecundum eſſe cognitum fiant infinitæ; nulla tamen illarum ampliſſimum Dei oculum effugere valet.

3. Ad 3. ſi anteced. ita intelligas, Deus videt, & primam, & vltimam continui diuiſionem: perperam intelligis. at, ſi dixeris, Deus ſimul, & ſemel, ſine vlla omnino ſucceſſione, videt omnem continui diuiſionem poſſibilem. bene ſentis: eodem enim intuitu, totũ continuum, eiuſque medietatem, ac medietatis medietatem; ac ſic deinceps ſine fine ſemper videt. Ad prob. concedo Deum non videre in continuo, niſi partes diuiſibiles: neq. tamen conſeq. quod ſcilicet diuino intellectui aliquid accreſcat: nam ſimul videt partes illarum partium, nec in aliqua parte diuiſionis quieſcit. Eodem quoque immenſo diuinitatis oculo, infinitas videt magnitudines, quarum nulla eſt ita maxima, quin maiorem non videat. neque inde ſequitur, infinitæ magnitudines, ſpecies, numeri viſi ſunt à Deo, quorum ſecundus maior eſt primo: tertius, ſecundo: quartus, tertio & ſic ſine fine. ergo videt infinitum numerum. hoc etiam modo non ſequitur: in continuo ſunt infinitæ partes, quarum ſecunda eſt minor prima, & ſic deinceps ſine fine. in continuo ergo eſt aliqua pars infinite parua. itaque Deus ſimplici intuitu cognoſcit ſimul omnes partes, nec in aliqua illarum quieſcit.

Deus ſimul, & ſemel omnia videt.

4. Ad 4. infiniti ratio, authore philoſ. 1. *phyſ.* quantitati congruit: ad rationem autem quantitatis ſpectat ordo partium. Quare cognoſcere infinitum, ſecundum modum infiniti, eſt cognoſcere partem, poſt partem: atque ita non cognoſcitur infinitum: quacumque enim partium quantitate accepta, aliquid extra ſemper eſt accipere: Deus autem non ſic ſucceſſiue partes enumerando, ſed ſimul, & ſemel omnia cognoſcit: vnde nihil prohibere poteſt, quin ipſe infinita intelligat. Ad confir. dico, tranſitionem illam, ſucceſſionem in partibus importare: quam ob cauſam infinitum tranſiri non poteſt tum à finito, tum etiam ab infinito. Porro, ad comprehenſionis rationem ſufficit adæquatio: id enim comprehendi dicitur, cuius partes non fugiunt comprehendentem. vnde infinitum & ſi tranſiri non poteſt, bene tamen poteſt comprehendi, atque ita ſcientiæ Dei omnia comprehendenti eſt finitum, quia ab ipſa comprehenditur. Ad aliam confirm. dico; Dei ſcientiam rerum menſuram eſſe, non quantitatiuam quidem, quæ in infinitis non habetur; ſed potius, quæ menſuret eſſentiam, ac rei veritatem. vnumquodque ergo in tantum ſuæ naturæ veritatem obtinet; in quantum certe Dei ſcientiam imitatur. quamobrem etiamſi infiniti homines eſſent, aut infinitus aer, vel ignis; determinatas tamen haberent naturas, quippe, quæ diuinæ menſuræ ſubderentur. Itaque ex his, quæ dicta ſunt, conſtat ſecundarias ideas eſſe infinitas, Deoque cognitas; atque ita Deum infinita intelligere.

Deus non cognoſcit partem poſt partem, ſed ſimul omnes partes continui.

MERCVRIVS.

Quod cum ille feciſſet, repente perſpicio mea in mente, lucem viribus innumeris exiſtentem, ornatum ſine termino, ignem vi ingenti circumſeptum, & in ipſa ſtabilitate dominantem.

Commentum XVI.

VBI ſapientiſſimus Mercurius ſui voti compos effectus eſt, obtinuitque quod tantopere quæſierat, diuinæ ſcilicet ideæ beneficium, comitem, illuſtrationem; repente in virum alterum mutatus eſt, viditque lucem infinitam, inacceſſibilem, ornatam nimis, ſine aliquo termino, ignem quaquauerſum vndique vallatum, atque munitum, *In ipſa (inquit) ſtabilitate dominantem. Repente, ait, mea in mente perſpicio lucem &c.* huiuſmodi enim viſio tempore non eget, aut exterorum oculorum adminiculo opus habet; ſed repente fit, idque in mente, quæ diuinæ eſt viſionis capax: ſed ea prius diuinæ ideæ lumine eſt illuſtranda, vt diuinum ſpectaculum intueri queat. in quo profecto ſpectaculo mens videntis in diuinam quodammodo migrat naturam; ita, vt diuina potius, quam humana eſſe cenſeatur. *Qui, inquit Paulus, adhæret Deo, vnus* *1. Cor. 6.*

De modo cognoſcendi Deum. *Iambl. de myſt. Ægypt. c. 1.*

ſpiritus ſit cum eo. vnde Iamblicus cap. 1. de myſteriis Aegyptiorum. Ante omnem rationis vſum, inquit, ineſt nobis naturaliter inſita Deorum notitia, imo tactus quidam diuinitatis, melior quam notitia: ex tactu ergo idex factus eſt Mercurius diuinæ viſionis capax: *Nam ex intelligibili, & intellectu, magis fit vnum,* inquit Aver. 3. *de ani. quam ex materia & forma: diuiſio enim nulla intercedit.* Pythagoras vult homines poſt mortem, ſi vitiis deceſſerit, animam eius tranſcendere purum æthera, & æuum degere cum beatis, tanquam Deum cum diis ita enim ait: *Ad gaudia tunc ſtatuens ſupremæ optimum, cum relinquens corpus in æthera in liberum veniens eris immortalis Deus, incorruptibilis, nec vltra mortalis.*

Plato.

Plato 7. *de rep.* ait: Theologum idoneis demonſtrationum fundamentis, & gradibus, aſcendere vſque ad principium vniuerſi, tangere ipſum, atque tenere, & denique adhærere ſemper his, quæ Deo adhærent. Et in Phædone Socrates loquitur: *Niſi me,* inquit, *migraturum putarem, primum quidem ad Deos alios ſapientes, & bonos, deinde ad homines defunctos,* &c. anima autẽ quæ inuiſibile quoddam eſt, in ſimilem quendam altum locum migrans, cum diis agit: dum enim ſuperior animæ portio in ſuo actu conſiſtit, portione inferiori nihil agente (quemadmodum Paulo in raptu accidit, Dauidi in extaſi, & Moyſi in monte, & ſi fas eſt dicere, Mercurio in hoc diuino ſpectaculo) memoria, intellectu, atque voluntate Deum extatice intelligit, & diligit: quo profecto modo ſpiritus ab anima ſeparari videtur,

Modus cognoſcendi per caliginem. *Exod. 24.*

atque ita introducitur in diuinam caliginem, ad quam ingreſſus eſt Moyſes, diuinæ illius viſionis oraculo illuſtratus. *Vocauit Deus,* inquit, Moyſen *de medio caliginis. Excellentiſſimus ſane modus contemplandi Deum in raptu,* ait Dionyſ. *de myſtica Theologia, eſt ignote aſcendere; quia nec ipſe Moyſes valuit Deum videre, & ideo introductus dicitur fuiſſe in caliginem.* Plane, oculus contemplantis in Deum figi poteſt, ita, quod ad nihil aliud aſpiciat; non videbit tamen ipſius lucis claritatem: imo in caliginem potius eleuabitur: ad hanc autem cognitionem, per

Docta ignorantia.

ablationem omnium pertinget, quæ à Dionyſio docta vocatur ignorantia; ignorat enim animus contemplantis actualiter, cuioſcunq; ceteræ creatæ cognitionem, vnde docta ignorantia dicitur, qua cætera negliguntur, vt Deus habeatur.

Modus cognoſcendi per raptũ.

Cæterum, Dei cognitio, quæ in raptu habetur, duobus certe modis, ablatione ſcilicet, & excellentia fieri ſolet: ablatione quidem, vt quando dicimus, Deum non eſſe hoc, vel hoc: eminentia vero, ſi id, quod in creaturis perfectionis inuenitur, in creatore eminentiſſime excellentiſſimeque contineri cognoſcatur. Sed primus modus, abſq; ſecundo, perfectam

Ablatione & excellentia Deus cognoſcitur. *Duæ caligines.*

non reddit cognitionem; authore Dionyſ. *Quemadmodum,* inquit, *imaginem ex ligno, vel lapide facientes, auferunt ea, quæ ſuperiecta ſunt, ipſaque ablatione occultam manifeſtant formæ pulchritudinem virtutemque; ita, dum à Deo creata remouemus, creatoris maieſtas eluceſcet, hæc tamen cognitio, caligine terminatur, aliis prius relicta caligine, nempe creatura.* Natura certe humana quædam caligo eſt; ſed à Deo illuſtratur, dum intellectus agens, qui eſt quædam animæ potentia, lux fit, à diuina vtique luce deriuata. In raptu igitur deſeritur hæc caligo, & diuinæ maieſtatis caliginem ingredimur: deſeritur, inquam, ſenſitiua, non autem vegetatiua operatio, quæ huic negotio impedimento non eſt. intellectiua quoque circa ens, & non ens derelinquitur inſuper humana mens, non quidem eſſentialiter, ſed ipſius, ac aliorum officio derelicta, diuinæ tantum contemplationi intendit, cuius percipiendæ gratia, ipſa laborat tota contemplantis intentio. Dum igitur Deum con-

Duæ tenebræ occurrunt contemplanti.

templari nititur, qui poſuit tenebras latibulum ſuum, duæ profecto tenebræ occurrunt contemplanti: altera certe inferior, quæ eſt derelictæ creaturæ. altera vero, quam anima contemplantis ingreditur: & hæc quidem eſt actualis Dei ignorantia, quippe, quæ nudam diuini obiecti, apertamque viſionem habere non valet. Hæc autem diuina caligo, ita de-

Diuina caligo.

ſcribitur Diuina caligo, eſt comprehenſionis defectus diuinæ vtique maieſtatis. ineſt etiam beatis illis mentibus, in cœlo degentibus, huius diuinæ comprehenſionis caligo: nam & ſi immediate, clare, nudeque obiectaliter Deum apprehendant abſque vlla prorſus caligine, ipſum tamen perfectiſſime comprehendere nequeunt, quoniam ad officium hoc tantum eſt intellectus diuini. Itaque anima contemplantis, quæ diuino adeſt ſpectaculo, vnus fit ſpiritus cum Deo, à quo plane tangitur, & perficitur. Etenim, vt materiam perficit ſemper quantitatis interminata dimenſio; ita, abſque dubio mentem creatam, diuinæ amplitudinis virtus immen-

Iambl.

ſa. Vnde Iamblicus. *Intellectus omnium opifex,* inquit, *adeſt ſemper omnibus diis pleniſſime, per actum vnum in ipſis intuentem, anima autem eſt particeps intellectus. & eſt ſenſus. intellectus creatus, ab ipſo diuino intellectu perficitur, & formatur.* Plotinus quoque.

Plot. Enn. 6. lib. 9. c. 9.

Quod nunc viuere dicimur (inquit) veſtigium eſt vitæ ſuperiorem imitantis: illic enim viuere, mentis eſt actus: actus quoque Deos generat, dum Deum attingit. Mirabilis certe iſtius diuini actus

De modo cognoſcendi Deum.

potentia, quæ homines deos facit: huiuſmodi enim tactus ſiue actus, Paulum in tertium cœlum ſuſtulit, Moyſen deificauit, Mercurium quoque diuinæ reddidit viſionis conſortem. fit autem huiuſmodi tactus tranquillus, & occultus,

Viuere noſtrum eſt veſtigium vitæ ſupernæ.

occulte tranquilleque agenti. amantur hic mortalia, & noxia, & ad imagines quaſdam amores ipſi feruntur, ac tandem in contrarium tranſmutantur. Vbi vero Deum anima conſequuta fuerit, in eo ſolo conſiſtit, Deus quodammodo effecta, reliquis penitus amputatis, quæ circa nobis adhærent. Sicut Mercurio accidiſſe veriſimile eſt, qui in diuinam viſionis maieſtatẽ raptus, terrena cuncta depoſuit, in nouamq; naturam migrauit. Recte ergo dicit Plotinus: nullam in no-

Eod. Enn. 3. lib. 7. c. 6.

bis ſine tactu intelligentiam fieri; nec diuina, nec etiam humana, ſine tactu intelligi poſſe. *Qua,* inquit, *intelligentia in nobis fieri poteſt, niſi tangamus?* ſapientiſſime igitur Mercurius poſtulabat idex conuerſionem, atque donum, quippe qui optime nouerat, animam tantum deiformem, Dei viſionem apprehendere poſſe. Oculi plane niſi ſolares quodammodo fuerint effecti, ſolis radios intueri nequeunt; ſic qui Deum

Enn. 6. lib. 9. c. 7.

videre cupit, externorum à ſe amoueat formas, inquit Plotinus, vt diuino intereſſe poſſit maieſtatis diuinitatiſque ſpectaculo, cuius particeps fieri vult. Ex hac autem externorum eiectione, ſequitur vnio mirabilis, per quam ſpiritus creatus Deo adhærens, inſeparabili nexu, diuinus quodammodo efficitur: de qua plane vnione Dionyſius Areop. *Eſt enim nobis,* ait, *diuinorum eloquiorum lex illa perſcripta, per quam eorum quæ de Deo dicuntur, veritatem aſſeueremus; non in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ rationibus, quam Spiritus ſanctus in theologis ſuſcitauit: quæ quidem ineffabilibus, & incognitis ineffabiliter, & incognite copulamur, per vnionem quandam potentia, & actione noſtra, tum rationali, tum etiam intellectuali præſtantiorem.* hæc autem

Dionyſ. 1. de diuin. nom.

Vnio animæ cum Deo.

vnio, in animæ vnitate, veluti in centro fundatur, quæ quidem eſt animæ intellectualis apex; quam reuera ipſum vnum impreſſit animæ, tanquam ſui characterem, cui ſimul naturalem primi boni infudit amorem, & aſſidue ſuſcitat, vt plena reformatio fiat. Quamobrem Plato dicit, animum

Plato in Parmenide.

contemplatione perfectum penes diuinam vnitatem, vnum prorſus euadere. Etenim, ſicut lumen lumini iungitur ſine confuſione; alterum tamen ſecerni poteſt ab altero; ita mens, imo pluras mentes à Deo, veluti centro vniri poſſunt, & vnum quodammodo ex his fieri, ſine illarum confuſione. Item, ſicut diuerſæ lineæ in centro ſunt vnum, quod ra-

Vnionis exemplã.

tio, non ſitus, aut tempus diſcernit; ſic plures notiones in mente vna ſunt impermixtæ: ſic ſphæræ minores, intra maiorem ſphæram centris ſuis, centrum maioris attingunt: ita plane mentes quaſi minores circuli, ſub bonitate diuina comprehenſi, tanquam ſub ſphæra maiori, ſub ipſaq; reuoluti per centra, id eſt vnitates ſuas, vnitati diuinæ, tanquam omnium centro copulantur. Porro, anima ſic vnita, ſi oculo

Animarum vnitas cum Deo.

corporali conſpici poſſet; non anima profecto, ſed Deus potius exiſtimaretur. ac ſi aer in lumen attenuatus, non ipſe, ſed lumen videretur. Migrat enim imaginatio in rationem, & ratio in intellectum, diſcurſione depoſita, & argumentatio, in intuitum, & intellectus in vnitatem propriam, & propria illius vnitas, in primam vnitatem, cui quæ coaleſcit, fitque vnus ſpiritus cum Deo, quaſi centrum centro coniungens. Ex quibus conſtat Deum animæ vniri, nulla confuſione, aut mixtione interueniente. Mirabile prorſus ſpectaculum, quod nemo nouit, niſi qui accipit: in quo reuera ſpectaculo, ſi fas eſt dicere, fuiſſe videtur Mercurius ſapientiſſimus, quemadmodum ipſius ſermo præſeferre videtur. *Repente,* inquit, *perſpicio mea in mente lucem innumeris viribus exiſtentem,* id eſt Deum infinitum. Sed quonam modo Dei infinitatem videre potuit, niſi in diuinam fere emigraſſet naturæ cognitionem. ſimile enim à ſimili videtur.

QVÆSTIONIS PRIMÆ CAP. I.

Deum eſſe infinitum, tum intenſiue, tum extenſiue.

De diuini Pymandri infinitate verba facturus, ipſius nominis vſum, modum, diuerſitatemq;, cæteris iã dicendis præmittere diſpoſui: quo facilius, & dicendorum pateſceret veritas, & multorum controuerſia ſolueretur. Bifariam inprimis infinitum dici, nobis

Duplex infinitum.

ſciendum eſt: & vno quidem modo vt communiori vtar vocabulo, priuatiue, altero vero, negatiue. Primum autem

Priuatiue infinitum vt materia.

ideo ita nominatur, quia nimirum, & ſi actu finitum non ſit, per aliquod tamen aliud, vel ſecundum eſſe, quod habet in

actu,

Deum eſſe infinitum intenſiue & extenſiue.

actu, vel in fieri finiri poteſt. hoc modo, materia dicitur finita, reſpectu quidem formarum, quas ſucceſſiue recipit, tametſi ex ſe potentia eſſe dicatur infinita, vtpote, quæ ad infinitas formas, potentiam habeat; per formam nihilominus, ad aliquod eſſe determinatur, vt ſit huius, vel alterius compoſiti, actu pars aliqua. Porro, infinitum, quod ſub hac appellatione continetur, ad imperfectionem ſpectat: eſt enim potentialitas quædam: atq; partialitas, ſub qua continui diuiſio cōſinetur; quia extra quamlibet illius partem, ſemper eſt aliam accipere, nullaq; datur totalis actu continui diuiſio: de numeris quoq; ſimile eſt iudicium. Cæterum, finitum ſecundo modo dictum, idem eſt ac res, quæ nec ex ſe, nec per aliud finem accipere poteſt, vnde omnimodam illius, in quo eſt, perfectionem counciat. huiuſmodi autem infinitum, cū perfectiſſimum ſit, in actu conſiſtit, non enim repugnat, ſed conuenit magis enti perfectiſſimo. Quare infinitum eſt, quod omnimodam habet perfectionem, ſibi poſſibilem, atque intelligibilem, non huius quidam naturæ, aut illius; ſed omnem prorſus perfectionem tum formaliter, tum etiam eminenter, quæ in aliquo vno haberi poteſt. Itaq; primum infinitum in actu eſſe, eſt impoſſibile: in potentia enim ſemper eſt. Infinitum autem ſecundum, eſt totum, & completum.

Infinitum negatiue perfectionem denotat.

Deus eſt infinitus formaliter, eminenter & perfecte.

Rationes.

1\. Totum, inquam, quia extra ipſum, formaliter, aut eminenter nihil eſſe poteſt. perfectum autem, quod nihil perfectionis ſibi deſit: vnde ex ſua habet ratione formali, in actu ſemper conſiſtere: talis autem eſt Deus benedictus, qui, & vigore, & duratione eſt ſimpliciter infinitus: Natura ſiquidem ipſius generis, aut ſpeciei terminis, limitibuſque non clauditur, aut finitur: eſt ergo infinitus.

2\. Item, Deus eſt, quo maius nihil cogitari poteſt. ſed quocunque finito, poteſt cogitari maius: igitur Deus eſt infinitus.

3\. Deinde, omnes propemodum philoſophi, primo principio infinitum tribuerunt, authore philoſop. 3 *phyſ.* quamuis errauarint, in hoc determinando principio, vtrumne forma, aut materia ſit. necne. cum autem conſtet, eſſe diuinum in aliquo non eſſe receptum; ſed eſſe ſuum eſſe ſubſiſtans, formale, & perfectiſſimum. primum ergo principium eſt infinitum.

Infinita non ſunt quorum formæ ſunt in materia.

Etenim illa, quorum formæ ſunt in materia, finita omnino eſſe, neceſſarium eſt: non enim ſunt ſuum eſſe: ſed ab alio dependent, ſolus ergo Deus eſt vere infinitus. vnde, & ſi per impoſſibile aliquod eſſet infinitum ſecundum magnitudinem, puta aer, vel ignis, illud tamen ſecundum eſſentiam, infinitum nimime diceretur; eſſentia enim illius, ad aliquam certe ſpeciem, per formam, & ad aliquod indiuiduum, per materiá, terminata eſſet. ex quo nullam creaturam eſſentialiter eſſe infinitam, clariſſime patet. Sane, omnis creatura, ſiue multitudo in rerum natura, creata eſt, omne autem creatum, ſub aliqua certa intentione creantis comprehenditur, alioqui non eſſet agens perfectiſſimum; multitudinem ergo eſſe actu infinitam, eſt impoſſibile. Soli ergo Deo conuenit eſſe actu infinitum.

4\. Item, in eſſentialiter ordinatis, non eſt proceſſus in infinitum: ſuperior enim cauſa cæteris perfectior eſt, à qua reliquæ dependant: in infinitum ergo eſt perfectior, atque ita infinitæ perfectionis, tum in cauſando, tum etiam in eſſendo.

5\. Adhæc, primum efficiens, à nemine producitur, alioqui non eſſet primum. Si igitur ab aliquo non cauſatur, nec etiam ab aliquo finitur; cauſa enim finalis cauſat, dum efficientem mouet; igitur, id quod non habet cauſam efficientem, finalem quoque minime habere poterit.

6\. Adde, primum mouens, mouet motu infinito: igitur eſt infinitæ potentiæ. vnde, quamuis motus non ſit infinitus, habet tamen ad mouendum virtutem infinitam. Profecto, quod continet, ſecundarum rationes, virtuteſq; cauſarum eminentius, quam in ipſiſmet formis contineantur, omnibus numeris eſt infinitum; ſed talis eſt Deus benedictus, à quo cœlum, & natura dependet, quippe, qui quoad ſuam ſpectat potentiá, infinita ſimul producere valet infiniti ergo eſt vigoris, infinitæq; potentiæ, & virtutis. Etenim, vt ſi quiſpiam album & nigrum ſimul producere poſſet, quamuis illa, ob naturarum contrarietatem, ſimul eſſe nequeant, non minus tamen ille fortis eſſet dicendus, ac ſi ſimul illa produxiſſet nullus enim ibi eſt defectus agentis, ſed repugnantia naturarum. Sic etiam Deus benedictus infinita ſimul condere poſſet, ſi id rerum pateretur natura. Porro potentiam, quæ infinita poteſt producere; infinitæ eſſe vigoris, omnibus modis neceſſariū eſt. hoc eſt, quod dicit ſapientiſſimus Mercurius. *Lucem*, inquit, *vidi viribus innumeris exiſtentem*: vbi autem ſunt vires innumeræ, ſiue ſine numero; ibi profecto eſt potentia ſine numero, potentia vero ſine numero, eſt potentia infinita.

Deus poſſet infinita ſimul producere, ſi id natura rerum pateretur.

Mercurius.

7\. Præterea, primum ens intelligit omne intelligibile; igitur eſt infinitæ virtutis; intelligibilia namque, in intellectu omnia intelligente, ſunt actu infinita; igitur intellectus illa intelligens, eſt etiam infinitus potentia. ſiquidem infinita ſunt, quorum ſemper eſt aliam partem accipere, nullumque finem habent in accipiendo: quod ſi actu ſimul eſſent, vtiq; infinita cenſerentur, at, illa actu à diuino intellectu percipiuntur: actu ergo diuinus intellectus intelligit infinita. intelligere autem infinita, ſolius eſt intellectus infinitum vigorem habentis.

Deum eſſe infinitum intenſiue & extenſiue.

8\. Amplius, ens ſimpliciſſimum, eſt infiniti vigoris: cum aliquantulo enim compoſitionis gradu, ſtat aliquis gradus perfectionis, & cum duplo, duplus: igitur illud, in quo nullus eſt compoſitionis gradus, in eo, abſque dubio, eſt infinita perfectio. ſed Deus eſt ens ſimpliciſſimum, quo ſimplicius aliquid cogitari non poteſt. 8. *met.* Ideo, inquit, *primum eſt ſimpliciſſimum, quia max eſt id, quod eſt.* Et 3. *de anima com* 5. *Nulla intelligentia liberata eſt à potentia præter primam*, igitur, Deus eſt infiniti vigoris.

9\. Item, Auicenna ſic arguit. *Cauſa enim vniuerſaliſſima, totius entis perfectionem prorſus continet.* cauſa enim huiuſmodi, ſimpliciter nihil præſupponit, ſicuti cauſa particularis: ideo omnem habet perfectionem, atque virtutem. ſed Deus eſt huiuſmodi cauſa, à quo dependet cœlum, & natura. 8. *met.* c. 5.

Eſt enim per eſſentiam proprium enti perfectiſſimum, alia vero entia, ſunt per participationem. eſſe autem communicatur, à primo aliquibus quidem clarius, aliquibus vero obſcurius. Quare omnium entium, quæ per participationem conſiſtunt, eſt ens continentiuum quod certe fieri non poteſt, niſi primum ens infinitæ eſſet virtutis. t. co. 1. & 100.

10\. Inſuper, in quo nulla penitus eſt admixta imperfectio, eſt omnino perfectiſſimum, & infiniti vigoris. ſed in primum ens nulla cadit imperfectio: igitur eſt infiniti vigoris. Quamuis enim homo, ſpecie perfectus ſit, ſubſtantia tamen eſt imperfectus: ſubſtantiæ ſiquidem non repugnat, quæ ineſt intellectui lunæ, perfectionem habere: homini tamen non congruit. Reſpectu ergo illius perfectionis, homo dicitur imperfectus. Talis etiam ordo in intelligentiis medijs, & vltimis, inter ſe gradus diuerſos habentibus obſeruandus eſt, atque ex illo animaduertere poſſumus, omne creatum, quantolibet perfectionis decore illuſtretur, admixtam ſemper habere imperfectionem. Solus ergo Deus omnimodam habet perfectionem. & ex conſequenti infinitum vigorem: alioqui aliquid perfectionis ſibi deeſſet, quod abſurdum eſt, ne dicam impium & hæreticum.

11\. Denique Deus tranſcendit genus, & materiam: omnē ergo habet virtutē entis veri, poſſibilis & excogitabilis: igitur eſt infinitus. vnumquodque enim primo limitatur, quia nimirum in materia recipitur: omne vero receptum, à recipiente limitatus, & finitur, authore Auerroe 3, *de anima com.* 5 2. continetur namque ſub genere, vel ſpecie: atque ita definitur, diffinitio autem rei terminus eſt. Limitatur præterea, quia alicui innititur, à quo menſuram habet, & dependentiam. Sed Deus nullis limitibus concluditur, nullaque menſura terminatur, à nemine aliquid accipit, cum ſeipſo ſit immenſus, & perfectus: igitur verum eſt, quod dicit ſapientiſſimus Mercurius. *Ornatum*, inquit, *ſine terminis. ignem vi ingenti circumſeptum.* Ornatus enim Dei eſt virtus ipſius, quæ plane, ſi caret termino, vtique eſt infinita. *Ignis autem ingenti virtute vallatus*, diuina eſt voluntas, infinito amore circumſepta. Ex quo patet ſecundum ſapientiſſimi Mercurii ſententiam, Deum eſſe infinitum, tum vigore, tum temporis duratione. Idem autem ex philoſophi rationibus perſpicuum fieri poteſt.

Ornatus Dei.

CAP. II.

Aliæ rationes, quæ ex philoſophi fundamentis ſumuntur.

Finitum mouere ſecundum tempus infinitum, eſt impoſſibile, authore philoſ. ſed primus motor, ſecundum eundem mouet per tempus infinitum: infinitus ergo eſt, non finitus. *Ariſt. 8. phyſ. 78.*

1\. primum enim mouens, perpetuum habet motum: indiuiſibile ergo eſt, nullamque habet magnitudinem. Nam finita magnitudo, infinitam habere non poteſt potentiam, Deus igitur eſt potentia infinita, non enim eſt corpus, aut virtus in corpore. infinita, inquam, non dum duratione, ſed etiam vigore. etenim infinitum duratione, poteſt eſſe corpus, vtpote primum cœlum, quod motu diuturno mouetur, *Infinito tempore mouet. 8. phyſ. & 4. met. com. 41.*

2\. Amplius, omne agens, vt diximus, quod ex ſe infinitos ſimul effectus producere poteſt, eſt infiniti vigoris: ſed Deus eſt huiuſmodi agens: ergo eſt infinitus. poſſe enim agere duo ſimul, eſt alicuius vigoris, & quatuor duplo maioris; igitur, ſimul infinita poſſe producere, eſt infiniti vigoris. At, hactenus per ſucceſſionem Deus, infinitos effectus produxit, quos profecto ſimul producere potuiſſet, ſi effectuum naturæ id ſuſtinuiſſent: in Deo ergo eſt infinita virtus, quæ illa in actum adduxit, quæ erant infinita in po-

Deum eſſe infinitum vigore & duratione. in potentia. Iterum, agens eſt infiniti vigoris, quod infinito-
rum effectuum cauſalitates continet: etenim, qui plures ſua
virtute continet, aliquanti eſt vigoris: qui igitur infinitos, pa-
riter infinit: ſed Deus eſt tale agens, authore Auerroe. *Omnes,*
inquit, *formæ, continentur actu in primo motore, potentia vero in*
prima materia: Deus ergo eſt infinitæ potentiæ, atque virtutis.
3. *Cauſalitates infinitorum effectuum. 12. met. 36.* Adhæc, quod actu intelligit infinita, vel aliquod æquiualens,
eſt ipſum quoque infinitum: nam intelligere, eſt quædam o-
peratio, operatio autem ſequitur potentiam, virtutemque na-
turæ. Quare, ſi intelligere, ſiue intellectio diuina eſt infinita,
& ipſius quoque virtus eſt infinita: intellectio enim Dei eſt ſua
4. ſubſtantia. ſed Deus, vt ſupra dictum eſt, infinita actu intelli-
git, vt omnes propemodum aiunt, aut ſuam eſſentiam, quæ
5. eſt infinita. Deus ergo eſt vigoris, virtutisque infinitæ. Præter-
ea, omne, quod eſt finiti vigoris, additione poteſt fieri, aut in-
telligi ſemper maius: quemadmodum philoſophus 8. phy.
com. 78. aperte teſtatur: ſed Deus id eſt, quo aliquid maius,
aut fieri, aut intelligi non poteſt: infiniti ergo eſt vigoris: o-
mni namque finito dato, Deus poteſt maius intelligere, & vo-
luntas maius appetere appetitus ſiquidem, vt dicitur 12. *met.*
com. 39. ſicut vmbra corpus, ita ipſe cognitionem ſequitur:
ſed Deo maius, nec alicuius intellectus poteſt intelligere, nec
voluntas appetere. Deus ergo eſt vigore infinito, & duratio-
ne ſimiliter.

C A P. III.

Quod Deus non ſit vigore infinito.

6. SI vnum contrarium eſſet actu infinitum, nihil certa
ſibi contrarium in rerum natura relinqueret: igi-
tur ſi eſt aliquod bonum actu infinitum; nihil pror-
ſus mali erit in vniuerſo. *Dices*, verum eſſe formali-
Malum formale Virtuale. ter, non autem virtualiter: nihil enim mali Deo formaliter
contrariatur. *Contra*, nam ſi virtute ſit infinite, contrarium
ferre nō debet: ſuæ enim virtutis infinitate, penitus deſtruet,
quicquid ſuo eſt effectui incompoſſibile. Proinde, ſi Sol in-
finito eſſet calore, omnem prorſus frigoris moleſtiam abi-
geret: corpus præterea infinitum, ſi daretur, nullum ſane a-
liud corpus compateretur ſic etiam nec ens infinitum vigo-
re, ens finiti vigoris; ſed tunc omnia eſſent vnum ens, nem-
pe infinitum. Tenet conſeq. ſicut enim dimenſio dimenſio-
ni; ita certe actualitas, actualitati repugnet: Deus ergo eſt fi-
5. nitæ virtutis. Deinde, Quod eſt hic, & non alibi, eſt finitum
ſecundum logicos: ergo quod eſt hoc, & non aliud eſt fini-
tum in eſſe: ſed Deus eſt ita hoc ens, quod non eſt aliud, vt ſa-
tis conſtare puto: Deus ergo non eſt infinitus. Infinito præ-
terea, imperfectio potius, quam perfectio competit: nam ad
quantitatem ſpectat, materiam, vel numerum, vt ex tertio
phyſ. colligitur. ſed Deus eſt actus puriſſimus, in quem nulla
imperfectio cadere poteſt. ergo quod prius. Sane, ſicut ma-
teria eſt cauſa infinitatis, ita certe forma, ſiue actus, finitatis.
ſed Deus eſt actus puriſſimus: ergo eſt finitus. Omne enim
Omne perfectum eſt finitum. perfectum, eſt finitum: nam carens fine eſt imperfectum 3.
phy. finis autem terminus eſt 5. *met.* omne igitur perfectum
eſt finitum, & terminatum. ſed Deus eſt ſumme perfectus:
ergo eſt ſumme finitus. Præterea, Deus habet vltimum ſuæ
naturæ in actu alioqui aliquid deeſſet perfectiſſimæ maieſta-
ti, quod abſurdum eſt. Adde, omne, quod comprehenditur,
12. *ciuit.* *c.* 18. etiam à quocunque, eſt finitum, & terminatum, vt dicit Aug.
Sed Deus à ſeipſo perfecte comprehenditur: finitus ergo eſt,
& non infinitus. *Dices*, Deus eſt ſimpliciter infinitus, ſuæ ta-
men intelligentiæ eſt finitus; nullum autem eſt inconueniēs,
infinitum comprehendi à ſeipſo. *Contra*, per Dei intellectio-
nem, diuinæ plane maieſtati detrahitur, aut additur aliquid;
intellectio enim Dei eſt diuina eſſentia. Si Deus ergo eſt ſuo
intellectui finitus, eſt etiam finitus ſimpliciter. Item, 3. *phyſ.*
philoſ. reprehendit illorum ſententiam, qui ita infinitum
diffiniebant: Infinitum eſt, cuius nihil eſt extra, *imo*, inquit,
infinitum eſt, cuius ſemper eſt aliquid extra accipere. ſed Dei nihil
eſt extra; ſecundum Ariſtotelem, ergo Deus eſt finitus; vel
perperam, datæ diffinitionis antiquos reprehendit. Itaq. ex
his, Deum eſſe vigore finito, clariſſime patet. Amplius, ſi pri-
8. *Motus fieret in inſtanti. Auer. 2. cœl. 38.* mus motor eſt vigore infinito, inquit Auer. tunc motus fie-
ret in inſtanti. ſed hoc deſtruit naturam motus; impoſſibile
ergo eſt primum motorem eſſe infinitæ virtutis. Anteced. ex
8. *phy. com.* 79. *& primo cœli com.* 72. ſatis apparet. Etenim, qualis
eſt proportio motoris ad mobile, talis profecto eſt temporis
ad tempus, & velocitatis, ad velocitatem; ſed proportio po-
tentiæ infinitæ, ad mobile, eſt infinita, & motoris finiti, ad
mobile, eſt finita; in non tempore ergo mouebit velocitas
infinita, mobile finitum. Item, vt ex 8. *phy. com.* 78. oſtenditur,
6 ſi motor interioſiue infinitus moueat in tempore; & virtus
quoque finita mouebit in illo quantocunque paruo dato;
8. com. 63. quod plane Ariſtot. doctrinæ aduerſatur. Nam ſi motoris fi-
niti virtus augeatur continue, media reſiſtentia ſemper de- *Deum eſſe infinitum vigore & duratione.*
ficiente. vt dicitur 4. *phy. com.* 71. ad id tandem peruenietur; vt
citius quam motor infinitus moueatur; primus ergo motor
eſt virtutis finitæ. Quarto. Commentator *de ſubſt. orbis cap.* 3.
aperte diſtincteque hanc materiam pertractauit. *Nulla*, in-
quit, *virtus exiſtens in corpore, ſiue æterno ſiue corruptibili, eſt infini-*
ta in ſe, id eſt, infiniti vigoris. Si enim vigoris infinitas daretur; 4.
illa abſque dubio, corpus inſequeretur infinitum; ſed cor- *Virtus in corpore non eſt infinita vigoris.*
pus infinitum non reperitur in rerum natura 3. *phyſ.* nulla er-
go virtus habet infinitum vigorem. Vult autem Comment.
virtutes corporeas eſſe diuiſibiles; vnde ſi huiuſmodi virtus
in infinitum augeretur, & corpus ſimiliter, quod eſt impoſ-
ſibile. Infinitum, inquit, in vigore, cuius cauſa eſt corpus, in
quantum corpus, impoſſibile eſt, quod ſit, tam in cœleſtibus
corporibus, quam in alijs. Et 8. *phy. com.* 79. Nos autem dici-
mus, quod ex 6. verborum Ariſt. in hac demonſtratione ap-
paret, potentiam eius paſſiuam ſcilicet ſuſceptiuam motus
eſſe finitam; nam ſicut actio infinita non eſt formæ in cor-
pore; ſic paſſio infinita non eſt formæ in corpore ſcilicet
compoſito. Nam ſi huiuſmodi formæ in infinitū creſceret;
tunc plane infinitum eſſet motus infinito; idem enim corpus
ſenſibile, quanto maius extiterit; tanto longiorem habebit
motionem, atque ita infinitum, infinitum ſuperabit, quod eſt
impoſſibile. infinitas ergo potentiæ in vigore, neutram cor-
poris compoſiti ex materia & forma inſequitur; tales ſiqui-
dem formæ ſunt extenſæ ad extenſionem materiæ, & ſub-
iecti, vt dicitur de ſubſtantia orbis. Ex quibus omnibus patet
ſecundum Auerroem, primum motorem eſſe vigoris finiti.
Item Auerr. *Nos*, inquit, *non intendimus per infinitum, niſi infini-* 5.
tatem motionis, id eſt, quod motio eorum non eſſet; infinitas *2. cœli. 38. 39.*
autem intenſionis, vt illic non ſit proportio inter potentiam
motoris, & motu, eſt impoſſibilis in formis, in quantum ſunt
formæ, etenim nulla eſſet inter eos differentia, nec aliqua o-
mnino illic eſſet multitudo; motor namque orbis Saturni,
& motor orbis Iouis, nullo modo inter ſe differrent, ſi mo-
uent tempore infinito, tum in potentia mouendi, tum in mo-
uendo in non tempore. Potentiæ ergo intelligentiarum, quæ
à materia ſeparantur, finitæ ſunt in mouendo; vltra enim
menſuram, limitemque ſuorum orbium, mouere nequeūt.
Si cæteri orbes, ait philoſophus, tot ſtellas haberent, quot *Infinitum bifariam.*
ſtellato mobili inſunt; illorum certe motores, eos mouere
non poſſent. Sed *dices*, Auer. *de ſubſt. orbis cap.* 3. infinitum bifa-
riam diuidere, quorum vnum, ad motorem orbi coniun-
ctum ſpectat, qui eſt vigoris finiti; alterum vero ad moto-
rem ſeparatum, infinito vigore dominantem, vt dicit Mer-
curios. Ad hæc *reſp.* ſecundum doctrinam Auer. quam affert *2. cœl. 42. 71. 12. met. 44.*
locis citatis, & omnium clariſſime *deſtr. deſtr. diſp.* 3. *in ſolut. du-*
bij 18. Si cœlum pro ſuperiori mundo intelligatur, planum
eſt à duobus motoribus ſemper moueri; à coniunctis ſcili- *Motores mouentur ſub ratione boni amati & deſiderati.*
cet & ab alio, nempe à primo, qui eſt à materia id eſt, poten-
tia ſeparatus, & diſcretus. Porro motores, orbibus ſuis co-
iuncti, ſub ratione amati, & deſiderati boni, quod eſt omni-
bus communiſſimis, ſemper mouentur motor vero primus
ideo liber dicitur, non quin effectiue ſuum etiam orbem nō
moueat motu diuino, ſed ideo ita nominetur, quia nimirum
ab omni eſt potentia liber hunc autem loquendi vſum inue-
nies 3. *de ani. com.* 5. *12. met. com.* 41. Itaque infinitæ virtutis eſſe
dicitur, quia ſcilicet, cauſa eſt infinitæ motionis, non quod
intenſo infinitoque ſit vigore. Denique Auerr. *2. cœli com.* 38. *Si pri-* 6.
mus motor, inquit, *eſſet infinitus vigore igitur non haberet poten-*
tiam determinatam. proinde nec naturam determinatam quod ſi *Infiniti motores.*
naturam determinatam non habuerit; infiniti vtique erunt
motores; ſi autem infiniti motores intelligi poſſunt; tunc
non intelligerentur ex ſuo eſſe res propriæ ei; ſed iam decla-
ratum eſt, quod motores cœlorum differunt, & in potentia,
& in eſſe, & cum hoc, vnumquodque eorum mouet per tem-
pus infinitum; non igitur remanet, vt differant, niſi propter
diuerſitatem proportionis inter vnumquodque eorum, &
corpus quod mouetur. vbi autem eſt proportio, ibi infini-
tum eſſe non poteſt; proportione enim infinitum caret. Præ- 7.
terea, ſi Deus eſt infinitus, omnes res ſunt æquales: Sed con-
ſeq. eſt falſum, ergo, conſequentia patet; nam ab infinito, o-
mnia æqualiter diſtant. Ex his igitur patet, Deum non eſſe
intenſiue infinitum.

C A P. IV.

Soluuntur argumenta.

AD 1. Anteced. verum eſſe dicimus, de contrario, ex 1.
neceſſitate naturæ operante: vnde ſi ignis intenſiue
eſſet infinitus, in ſuam naturam conuerteret omnia:
negamus autē, de agente libero, cuiuſmodi eſt Deus
benedictus, qui ad extra, nō ex neceſſitate naturæ, ſed libere
agit ſecundū conſiliū voluntatis ſuæ. Cum ergo libere in his

agat,

Deum eſſe infinit. vigore &c. agat, quædã mala permittit, vt ex illis eliciat bona. ſed de hac materia, tunc copioſe agemus, cum de mali cauſe ſermo inciderit. Ad confirm. neg. ſimilitudo. vna enim dimenſio, ſecundum ſuæ capacitatis vltimum, locum replet, in quem alia dimenſio ſubintrare nequit. proinde ſimul eſſe non poſſunt. ſed vna entitas, cum alia ſimul conſiſtere poteſt: poſſet namque eſſe aliquod corpus, non replens locum, cum corpore locum replente.

Mala permittit, vt eligat bona.

2\. Ad 2. ſi hoc aduerbium, *hic*, locum dicat infinitum, anteced. eſt falſum. ſi enim aliquid eſt hic hoc modo, eſt nihilominus infinitum ſecundum locum. vnde, quando dicitur: Deus eſt hoc ens, & non aliud, igitur eſt finitum; nihil certe legitime concluditur: nam cum Deus ſit ens infinitum, omnia profecto replet, nulloque limite clauditur. *Dices*, ſi Deus eſſet aliquod corpus infinitum; alterius plane, tam finiti, tum etiam infiniti corporis ſocietatem non ferret: duo enim corpora in eodem loco ſimul eſſe non poſſunt. Igitur, ſi eſt ens intenſiue infinitum, nullius ſane entis conſortium pateretur: atque ita vnum ſolummodo eſt ens, ſcilicet infinitum. Sed hæc ſimilitudo *non conuenit*. nam corpora ob dimenſionum incompoſſibilitatem, ſimul eſſe non poſſunt: entitates autem, maxime formales ſeſe recipiunt, nec vna alteram deſtruit, niſi naturæ contrarietate intercedente. Cum autem diuina entitas, etiamſi infinita, non ſolum non deſtruat, verum etiam foueat vniuerſa, nullũ certe ſequitur impoſſibile, cum infinita Dei entitate, poſſe etiam ſtare, & cætera entia. Ad 1. conf. dico, actum ac formam materiam informantem, determinare materiam, eſſeque cauſam determinationis, & finis, quæ in materia habetur. actum vero purum, cuiuſmodi eſt Deus, eſſe ipſam infinitatem, in actu, vtpote ab omni materia, & potentialitate liberam. Quare, cum actui puriſſimo, ſtat, imo neceſſario ineſt infinita potentia, ſiue virtus. Ad aliam, non in omnibus eſt verum, omne perfectum eſſe finitum: neq; obeſt illud, imperfectum eſt, quod non habet finem; hoc enim tantum conuenit rei, quæ ex ſui natura finiri poteſt, cuius perfectio, eſt finis adeptio. Quod ſi Deus aliunde, quam eſt, finem expectat: procul dubio non eſt Deus dicendus. Quam ob cauſam ideo Deus perfectus eſt, quia finem non habet, nec ab aliquo dependet.

Entitates formales, ſe recipiunt.

Deus eſt perfectus, quia finem non habet.

Ad 3. quamuis diuinus intellectus, ſuam comprehẽdat diuinam, atque infinitam eſſentiam, finita tamen dici non poteſt, quemadmodum, nec ipſius intellectus. infinitus igitur intellectus, infinite intelligit infinitam eſſentiam: nec plura, ſed vnum tantum eſt infinitum, tum vigore immẽſo, tum æuo æterno, ſiue æternitate incommunicabili. Ad vlt. dico, Ariſtotelem ibi loqui de infinito materiali, & priuatiuo: ideo aduerſus nos argumentum non militare.

3\. Ad 3. Concedo anteced. neq; enim repugnat virtuti mouenti, ſed naturæ motus, & mobilis. Præterea, parum virium habet, quod à philoſ. adducitur 8. *& 7 phy.* de infinita virtute in magnitudine, & non in magnitudine: virtus ſane primi motoris non eſt virtus extenſa. nihil ergo concludit. Præterea non minoris eſt potentiæ in magnitudine, quam extra magnitudinem; ſi eſt virtus infinita. Itaque poteſt cauſare ex ſe motum in inſtanti, non autem mouere, ob motus incompoſſibilitatem.

Auerrois error.

1\. Auerroes etiam falſo innititur fundamento proportionum, atq; exceſſuum: non enim agenti per intellectum, & voluntatem, cuiuſmodi eſt Deus conueniunt: ipſe quippe agit non ſecundum vltimum ſuæ naturæ impetum, atque poſſe; ſed ſecundum liberam ſui intellectus, voluntatisq; præconceptionem.

2\. Præterea, an Deus immediate cœlum moueat, nec ne, nondum ab omnibus admittitur, & cõceditur.

3\. Amplius, cum in motu alterationis ſignetur primum inſtans non eſſe calefactionis. tunc certe in hoc inſtanti non eſt calefactio: eſt enim primum non eſſe, & primum calefactum eſſe. Ante hoc igitur in infinitum velox motus præceſſit: nullum enim inſtans extitit, in quo inter illud, & hoc non fuerit aliquis motus. In infinitum ergo velox aliquis motus præceſſit. Ex his ergo, atq; ex ſimilibus conſtat Auerroem vana imaginatione fuiſſe deluſum. Quare falſo iacto fundamento, cætera, quæ erecta ſunt, in falſitatis ruinam, confuſionemq; ruitura fore, neceſſarium eſt. His ergo ita dilucidatis, ad Auerrois argumenta euertenda, vnica ſufficit reſponſio, ſcilicet, Deũ non agere ex neceſſitate naturæ, nec quantum poteſt; ſed libere, & quantum per intellectum, voluntatemque facere decreuit.

Obiectiones.

1\. Sed *dices*: Aut Deus agit ſecundum vltimum ſuæ potentiæ, ſiue ſecundum totam potentiam: aut ſecundum partem potentiæ ſaltem gradualem. ſi primo modo agat, quum illa ſit infinita, aget in non tempore: ſi vero ſecundum vnam partem agit, ſecundum aliam autem non: vna igitur pars diuinæ potentiæ eſt actiua, altera vero non actiua, & ſic non eiuſdem rationis: aut ſi ambæ ſunt actiuæ, & altera non agit, otioſa vtique reputabitur. ex quo patet, potentiam Dei eſſe finitam: in tempore enim agit.

2\. Item, actio Dei, eſt eſſentialis; igitur aget in non tempore: ratio enim agendi, eſt eſſentia. ſecundum autem rationem eſſentiæ agere, eſt operari ſecundum vltimum ſuæ potentiæ. ſed eſſentia Dei eſt infinita: ergo illius actio eſt infinita: atq; ita aget in non tempore.

Deum eſſe infinitum in vigore.

Sed hæc, atque ſimilia, eadem, qua cætera ſoluta ſunt, facilitate *diſſoluentur*. Deus enim, eſt agens per intellectum, & voluntatem; vnde agere illi conuenit, non ex naturæ neceſſitate, ſed libere: ideo non eſt neceſſe illum agere in non tempore.

Solutio.

Dicis, Deus ita agit, quod aliter agere non poteſt. & ita ex neceſſitate aget: aut aliter agere poteſt, & ſic eſt mutabilis: melius enim in æternis, vt dicitur 2. *cæl. com.* 34. eſt ſimpliciter neceſſarium, Deus ergo agit ſecundum impetum naturæ. Deinde, omne agens, quod actu aliquid agit, & poteſt aliter agere, eſt agens in potentia: ſed Deus non eſt agens in potentia, vt cõmuniter dicitur, tum à Theologis, tum etiã à philoſophis. egeret enim aliquo extrahente de potentia ad actũ. Sane, omne, quod ad actũ reducitur, ad aliquam certe perfectionẽ, quã prius nõ habebat, reducitur: ideo opus habet extrahente. Sic Auer.

Quod Deus agat ex neceſſitate.

12. met. 14. 15. 8. phyſ. 46. 47.

Reſp. Deus ita agit, & poteſt aliter agere. quippe, cum illi non deficiat aliqua ratio agendi; nec inde eſt mutabilis: nam ipſius voluntas, ſecundum quam agit, mutari non poteſt: quod profecto in agente creato locum non habet: cuius voluntas non eſt ſua eſſentia ſed de potentia in actum facile, & de vno in alium contrarium ſane actum migrat frequenter. Ad 2. Deus perpetuo eſt in actu, nec vnquam reducitur ad actum agentis, ſed bene ad actum actionis, qui eſt rei actæ, non agentis perfectio. *Dices*, potentiæ menſurantur per maximum, quod poſſunt; vel minimum, quod non poſſunt. ſi ergo maximum diuinæ potentiæ menſuratum eſt, ipſa vtique potentia finita eſt. Dico hæc vera eſſe, in potentiis earum rerum, quæ conditæ ſunt. At potentia Dei, quæ eſt ſua eſſentia, cum ſit ſine numero, vt dicit Mercurius, non opus eſt ipſius maximum, & minimum limitibus artari, aut terminis conſtringi: harum certe differentiarum expers eſt diuina potentia.

1. cæl. 116. 2. cæl. 36.

Qvæstionis Secvndæ

CAP. I.

Deum eſſe infinito vigore lumine naturali demonſtrari non poſſe.

PRo intellectu iſtius dubii, non ignorare oportet, lumen naturale hic appellari, lumen intellectus creati, quo his, quæ ſub ſenſum cadunt acquieſcit, ſeclusa omni illuminatione eorum, quæ per fidem habentur. Contra, lumen ſupernaturale illud dicitur, quod intellectus viatoris, remoto ſuperioris oraculi adminiculo, attingere nequit. Ex quo conſtat, illud eſſe lumine naturali notum, quod eſt experientia, vel ſenſu notum. Sed Deum eſſe infinitum in vigore, non conſtat intellectui viatoris, niſi ex effectis. quia nulla eſt cauſa per quam Deum eſſe infiniti vigoris poſſet probari, quia effectus ſunt finiti: Igitur Deum eſſe infinitæ virtutis lumine naturali non conſtat.

Lumen naturale, & ſupernaturale.

Contra prædicta ita quidam ex Theologorum numero arguere videntur.

Theologorum argumenta.

1\. Deus, inquiunt, eſt infinitus infinitate, cui repugnat eſſe in magnitudine: quæ plane eſt infinitas in vigore. Igitur Deus eſt infiniti vigoris. Anteced. eſt philoſ. 8. *phyſ.* quia primus motor eſt omnino indiuiſibilis. Conſeq. patet, quia infinitas durationis eſt bene in magnitudine, quemadmodum philoſophus dicit, corpora cœleſtia infinito tempore moueri. Confirm. quia finitum præſupponit aliquod prius ſe à quo dependet, ſub ratione menſuræ, & menſurati: eſt enim finitum certis limitibus concluſum. Sed Deo nihil eſt prius, alioquin non eſſet primum ens: ergo quod prius. Confirmatur, quia Deus eſt in infinitum diligibilis, ergo eſt infiniti vigoris: *Appetitus*, inquit philoſ. 1. *polit. in infinitum eſt*. In Deo autem idem eſt vigor, & amor, quo eſt diligendus: Deus ergo eſt infinitæ potentiæ, ſiue virtutis.

2\. Item, Mouens in infinitum continuans ſuam actionem propria virtute, eſt infinitæ virtutis intenſiue: cum enim alii motores orbium, à primo motore dependeant, & duratione ſint infiniti, iuxta philoſophi ſententiam: primus ergo motor, nõ ſolum duratione, ſed etiam vigore erit infinitus. Confirmatur authoritate comment. 12. *meth.* *Omnes formæ*, inquit, *quæ ſunt in potentia in prima materia, ſunt actu in primo motore*: ſed illæ poſſunt eſſe infinitæ: ergo eſt infiniti vigoris. Confirm. authorit. philoſ. & Comment. 8. *phyſ.* ſicut paulo ante dictum eſt. Si virtus primi motoris eſſet in corpore, moueret in inſtanti: cum autẽ inſtans ſit in infinitum minus quàm tempus; virtus ergo primi motoris, in infinitum excedet virtutẽ cuiuslibet motoris, in corpore exiſtẽtis, atque ita habetur propoſitũ.

3\. Item,

Deum eſſe infinitum in vigore. ponendum eſt in lumine naturali aliquid eſſe, quo maius excogitari non poteſt: aliquid ergo eſt infinitæ virtutis in vigore. conſeq. patet: anteced. prob. authoritate Diui Anſelmi. Audiens enim hanc orationem, ens, quo maius cogitari non poteſt, ipſam intelligit: vel ergo eſt in re quod intelligi, & habetur propoſitum. vel quod intelligit eſt in intellectu tantum: & ſic non eſſet ens, quo maius cogitari non poteſt. Maius enim eſſet quod eſſet in re, quam quod in intellectu. Deum ergo eſſe infinitum in vigore lumine naturali, probari poteſt. *Anſel. 2. cap. de proceſſu Sp. S.*

4. Item, ſi medium poteſt in infinitum ſubtiliari, ſiue ſubtilius fieri, vt dicitur *4. phyſ.* & hoc efficere non poſſit aliqua virtus finita: ergo habetur propoſitum. In quinto præterea phyſ. docet, omnem motum eſſe irregularem, & regularem. Igitur poſuit, Deum poſſe mouere cœlum tardius aut velocius, quam modo mouet. Libere ergo mouet, & non ex neceſſitate naturæ. Confir. auth. *7. phyſ.* vbi poſuit omnia corpora mota, ſubordinata continuari poſſe, etiam ſi eſſent infinita: quod plane non niſi à virtute infinita

5. affici poteſt. Ergo quod prius. Item, illa cenſeri poteſt infinita virtus, quæ quantumlibet multiplicato vigore, infinito attingi non poteſt, ſicut infinitum in magnitudine, ſi daretur à multiplicata quantalibet magnitudine finita, non attingitur: ſed quotumcumque multiplicaretur vigor ſecundæ intelligentiæ, ſemper maneret dependens: vigor autem primæ

6. intelligentiæ non dependet: Eſt ergo infinitus. Item, eſſentialis perfectio diuina eſt infinita, quia eſt ſimpliciter perfecta, omniſque additionis expers, omnemque aliam additionem eminenter continens. Igitur eſt infinita: infinitæ enim perfectionis eſt, non poſſe augmentum ſuſcipere. Et hæc quidem vera ſunt, & noſtræ fidei catholicæ conſona. Sed quidam aſſerunt nō eſſe de mente philoſophi, & Commentatoris eiuſdem: Siquidem 12. *metha.* Ariſto. motores cœleſtes, dicit inter ſe differre, ſecundum mobilium diſtinctionem, ac motorum velocitatem. Similiter & Comment. 2. cœli 39. dicit ſe diſputationem texere de infinitate primi motoris in duratione, vt motus non deficiat, non autem de eius infinitate in vigore. In cauſa eſt, quia infinitas intenſionis, non habet proportionem ad mobile. præſertim, cum Deum ad extra agere arbitretur, ex neceſſitate naturæ. vnde Ariſt. ſicut nullo modo poneret, Deum poſſe non conſeruare cœlum; ita plane non poſſe cœlum velocius mouere: ſed diceret Deum ab æterno, pro ſua bonitate ſe determinaſſe ad mouendum cœlum, illo motu per quem modo mouet, quia ſic rerum vniuerſitati conducere iudicauit.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

2. AD 1. infinitas durationis actualis non poteſt eſſe in magnitudine, alioqui eſſet mobilis ad motum magnitudinis, atque ita per motum reciperet aliter, & aliter modum agendi, & ex conſequenti non actualis eſſet, ſed potentialis. Ad hunc autem modum dicunt, philoſophum intelligi debere, ſcilicet, quia primus motor eſt infinitus infinitate durationis actualis, ideo debet eſſe indiuiſibilis. Ad confirm. Deus eſt terminatus non ab alio, ſed à ſua bonitate, & immutabili voluntate ad ſic mouendum primum mobile, & ad regendas alias mentes motrices ad bonum vniuerſi. Neque ſequitur, Deus eſt primum ens: igitur eſt infiniti vigoris: ſed potius non præſupponit aliquid ante ſe: argumentum enim à lumine naturali ſumitur ab effectibus, & non ab eſſe Dei. Ad aliam confirm. lumine naturali oſtendi poteſt, Deum infinite ſe diligere, eo quod omnem rem dependentem infinite excedat: finiti tamen exiſtit vigoris, quia non poteſt magis velocius mouere, quam nunc mouet. Et cum dicis: vigorem Dei, & diligibilitatem idem eſſe. Aſſentior, ex hoc tamen non ſequitur eſſe infiniti vigoris, quia diuerſa connotata impediunt conſequentiam. Nam etſi idem ſit ſcire Dei, & velle: non tamen omnia quæ ſcit, ipſe vult. Illa autem authoritas philoſophi loquitur de auari appetitu, ideo non eſt ad propoſitum. *Deus eſt determinatus à ſeipſo.* *Deus infinite ſe diligit.*

2. Ad 2. certum eſt, Deum nulli alteri inniti, ſuamque actionem ab æterno continuare. Et cum dicis, Dei maiorem eſſe actualem durationem, aliorum motorum duratione, concedo quidem, atque ita maioris vigoris, quia nimirum maius mobile, & velocius mouet, totumque mundum gubernat: ex hoc tamen non ſequitur, eſſe infinitum in vigore. Ad confirm. Commentator intellexit omnes corruptibilium formas in primo agente eſſe in actu, id eſt, eminenter contineri. Illæ ergo formæ, nequeunt in infinitum intenſiue efficere, ſed extenſiue ſolum: ſicut non eſt intenſiue maior perfectio eſſentialis in mille equis, quam in vno ex illis. Ad aliam confirm. primus motor non poteſt eſſe forma inhærens pare, ac naturaliter mouens ipſum mobile: in cauſa eſt, quia tunc ſequeretur motus in inſtanti; non quidem propter infinitum vigorem in mouente; ſed potius propter tenuem reſiſtentiam mobilis, & defectum in reſiſtendo. ſicut graue ſurſum exiſtens, vt dicitur 4 *phyſ.* extrinſecam ſi non haberet reſiſtentiam, in inſtanti ad ſuum locum pergeret. Quia vero primus motor, non eſt forma inhærens, ſed coexiſtens, mouens per intellectum, & voluntatem; ideo mobile mouet determinata velocitate, qua ei eſt optimum moueri, & primus motor ſuum mobile optime regere, atque diſponere valet. Non oportet ergo primum motorem eſſe infinitæ virtutis, qualibet virtute, quæ eſt in corpore: alioqui graue ſimplex eſſet infinitæ virtutis, quod defectu reſiſtentiæ moueretur in inſtanti. Ad authorit. Comment. videtur ponere duos motores primi mobilis, quorum vnus mouet per modum finis, alter vero per modum agentis. Sed reuera non fuit intentio Commentatoris ponere duos primi mobilis motores realiter diſtinctos; ſed potius vnum, Deum ſcilicet, ſub duplici ratione mouentem, efficientis ſcilicet, & finis principaliter. *Omnes formæ in primo agente ſunt in actu.* *Deum eſſe infinitum in vigore.* *Motus quare fieret inſtanti.* *Duo motores primi mobilis.*

3. Ad 3. illa ratio valet de perfectione eſſentiali diuina, quæ adeo magna eſt, vt ea maior cogitari non poſſit, non autem de vigore ad extra. Anſelmi autem authoritas, non probatur, niſi gratia materiæ: alioqui albedo eſſet infinita intenſiue. Etenim albedo, qua maior excogitari non poteſt, eſt in intellectu. Vel ergo ita eſt in re, & ſic erit infinita albedo vel ita non ſe habebit in re. in intellectu ergo, non eſt ita magna; quia maior excogitari non poſſit; quia maior eſſet, ſi ita in re eſſet, ſecundum intellectum ergo ſemper maior cogitari poterit. Poteſt ſiquidem aliquis imaginari cœlum duplo velocius moueri poſſe. Itaque ad illam propoſitionem, Deus eſt, quo maius cogitari non poteſt, ſic reſpondent: id eſt, nihil ei, ex parte rei correſpondet, nec per eam aliquid tale ad extra repræſentatur; ſicut ſi quis audiret hanc propoſitionem: homo eſt bos, nihil tamen rei eſt ad extra; quod poſſit huic propoſitioni reſpondere. *Deus eſt quo maior cogitari non poteſt.*

4. Ad 4. phyſ. loquitur de imaginatione, cui non repugnat ita medium ſubtiliari, concludens, imaginationi omnibus modis repugnare, motum æque velociter in pleno, & in vacuo fieri. Ad aliam authorit. Philoſ. loquitur de quolibet genere motus, in quo aliquis poteſt eſſe regularis, aliquis vero irregularis; non autem in qualibet ſpecie motus, vel indiuiduo. Ad aliam ſic intellige; quantum ad rationem corporum ſpectat, non repugnare, omnia continuari ſub ratione generali. Eodem modo loquitur 1. cœli; bene enim capit imaginatio, corpori moto coexiſtere ſpatium quieſcens, quod ipſum pertranſit, cum mouetur; atque ita deducit ad quoddam, quod imaginationi non conſonat, ſcilicet in tempore finito, motum infinitum fieri.

5. Ad 5. vigor diuinus poteſt conſiderari dupliciter; vno quidem modo, quoad id, quod eſt, ſcilicet, quod ſit independens, & ſic ab aliquo vigore dependente, quantumuis multiplicato, attingi non poteſt. alio autem modo, quantum ad effectum, quem producit, & ſic vigor eius attingi poteſt à ſecunda intelligentia, ſecundum imaginationem ſaltem; ſi ita vigor illius multiplicaretur, cum motus primi mobilis non ſit infinite immenſus.

6. Ad 6. licet idem ſit perfectio eſſentialis, & vigor eius, multa tamen competunt eſſentiali perfectioni, quæ vigori non competunt; competit enim eius perfectioni omnia ſcire. ſed non omnia facere. Lumen quidem naturale, iudicat Deum infinitum in perfectione intrinſeca; quia infinita cognoſcit; quia independens, omnemque perfectionem dependentem, infinite excedens; atque ita intrinſeca, & eſſentialis eius perfectio eſt infinita; etiam ſecundum lumen rationis naturalis nobis inditæ. De vigore autem non habetur ſimile iudicium; quia vigor ſequitur effectum extrinſecum; omnia autem extrinſeca ſunt finita, ex illis ergo intrinſecis, nullum cernitur veſtigium vigoris infiniti. Porro, ſi vigor illius conſideratur ſecundum rationem intrinſecam; tantus eſt vigor Dei, quanta eius cognitio, quanta eius eſſentia, per quam cognoſcit infinita; quia in Deo idem eſſentialiter ſunt eſſe, ſcire, & poſſe, verum, quia quantum ad extrinſeca opera, omnia ſunt finitæ virtutis cum ſit creata, vigor Dei dicitur finitus; ſed conſeruatio totius vniuerſi, videtur eſſe infiniti vigoris. *Perfectio Dei infinita.* *Vigor Dei duobus modis.*

Mercvrivs.

Hæc ipſe percepi per Pymandri verbum, qui me ſtupore attonitum, ſic iterum affatus eſt: vidiſti in mente primam ſpeciem, infinito imperio præualentem? &c.

Com-

De religione Christiana.

Commentum XVII.

DEi notitiam, magnitudinem, diuinitatem immenſam, imperijque potentiam vbique, & perpetuo dominantem, creaturarum mentibus ſtudioſe inſerere ſtudet: vt illius perſpecta magnitudine, ipſum vere, intimeque colant. Soli, inquit Lact. *animantium ad aſpectum cœli erecti ſumus, vt ſummum bonum noſtrum, in ſummo Deo eſſe credamus. ideo religionem ſoli capimus, vt ex hoc ſciamus humanum ſpiritum non eſſe mortalem, quod Deum, qui eſt immortalis, & deſiderat, & agnoſcit.* hæc enim duo ſunt, quæ ſimul efficiant illud, quod quæritur, ſcientia, & virtus: ſcientia id præſtat, vt quomodo, & quo perueniendum ſit, nouerimus. virtus vt perueniamus. Alterum ſine altero nihil valet: ex ſcientia enim virtus, & ex virtute ſummum bonum naſcitur. Hac quippe conditione nati ſumus, vt generanti nos Deo, iuſta & debita obſequia præbeamus. hoc vinculo pietatis obſtricti, & religati ſumus, non vt Cicero interpretatus eſt, à relegendo, qui ita dicit: *Non enim philoſ. ſolum, verumetiam maiores noſtri ſuperſtitionem à religione ſeparauerunt. Nam qui totos dies precabantur, & immolabant, vt ſui ſibi liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appellati qui autem omnia, quæ ad cultum deorum pertinerent, retractarent & tanquam relegerent, ij dicti ſunt religioſi, ex eligendo, elegantes, ex diligendo diligentes, ex intelligendo, intelligentes.* itaque religionis nomen à vinculo pietatis eſt deductum, quod hominem ſibi Deus religauerit, & pietate conſtrinxerit: Vnde Aug. *Religio,* inquit, *eſt iterata ligatio cultus, quo anima vni Deo ſe reconciliatione ligat.* In libris autem de ciuit. Dei, religionem à religendo Deum, quem admiſeramus, vult eſſe dictam. hæc autem religatio, ſine Pymandri verbo fieri non poterat: *Nemo,* inquit, *venit ad patrem, niſi per me.* Et Paulus *Per ipſum habemus acceſſum in vno ſpiritu ad patrem.* *Quamobrem,* inquit ſapientiſſimus Mercurius, *hæc percepi per Pymandri verbum.* Itaque verbum lucidum, & diuinum, eſt veræ religionis caput, dux, & mediator, per quem & Moyſes legem accepit, & Noui Teſtamenti ſancita ſunt decreta, & Mercurius, diuini ſpectaculi intelligentiam ſuſcepit. Sine hoc lucidiſſimo Pymandri verbo, doctrina quæcunque iniqua eſt ſuperſtitio, cultus dæmonum, doctrina mendax & inſtabilis. vera igitur religionis notitia, quam habemus per Pymandri verbum, Deo nos coniungit, & connectit. Quam ob cauſam Plato: *Vera,* inquit, *ſcientia ſancit, et amorem, & ſeruitutem omnem Deo reddamus.* Et in Protagora: *Solus ex omnibus animantibus homo diuinæ ſortis particeps effectus eſt in principio: ſolus ob hanc cognationem, deos eſſe putauit, atque illis & ſtatuas dicauit.* Et in lib. de regno: *Sine Deo,* inquit, *homines nequeunt feliciter gubernari ſicut, neque beſtiæ ſine homine.* hæc eſt illa nobis natura inſerta, cognitio, teſte Iamblico *cap. 1.* vt diximus, & noſtro etiam Cicerone. *Quæ,* inquit, *gens, aut quod genus hominum, quod non habeat ſine doctrina, anticipationem quandam Deorum, quam appellat Epicurus Prolepſin.* Ob hanc itaque cognitionem, Deum agnoſcimus, & cupimus tanquam authorem: inuocamus, & amamus, vt patrem: vt regem veneramur: timemus, vt dominum. Vnde Auguſt. *Hac,* inquit, *Deo coniungimur, vnimur, & ligamur, à quo peccando receſſimus.* Itaque religio eſt canonicum iter, quod vnū ducit ad regnum non temporali veſtigio nutabundum; ſed æternitatis firmitate ſecurum. Eſt etiam virtus moralis, & iuſtitiæ pars quoniam ad virtutem moralem pertinet reddere honorem vnicuique præcellenti ſecundum virtutem. ſi autem honor virtuti debetur, cui magis, quam Deo conuenire poterit? hæc eſt ſtabilitas ſanctitatis, fide, & ſpe præſtantior: facilius enim ad Dei notitiam ingreditur, quam reliquæ ſtudiorum diſciplinæ: quæ foris ſtant, & ingredi non præſumunt. Profecto, ſicut deterius eſt odiſſe Deum, quam ignorare: ſic melius eſt amare, quam noſſe. Perſcrutando præterea Deum longiſſimo tempore minimum proficimus. amando autem breuiſſimo tempore, plurimum. Item, religio, ſiue religionis amor, eius propinquius, ac firmius, quam cognitio, mentem diuinitati coniungit. quia vis amoris in vnione conſiſtit. Amplius, gratius eſt ipſi Deo amari multum, quam multum cognoſci, nihil enim Deo tribuimus intuendo, amando vero tribuimus, quicquid & ſumus, poſſumus, & poſſidemus. Adhæc, nobis magis proficimus amando, quam intuendo: quoniam Deus ſe amantibus retribuit potius, quam ſcrutantibus. cognitione quoque diuina male vti poſſumus, amore autem Dei abutitur nemo. Inſuper, amando Deum longe maiorem percipimus voluptatem, quam noſcendo: atque inde efficimur meliores. Sane, ſi quid bonum vides, non quia vides, bonus efficieris. ſed quia bonum amas. & ita mens, non quia Deum conſiderat, ſed quia Deū diligit, fit diuina. Item, cognoſcendo Deum, eius amplitudinem contrahimus ad anguſtum mentis noſtræ conceptum; quia cognitum eſt in cognoſcente; amando autem, mentem amplificamus ad immenſam diuinæ bonitatis latitudinem. Præterea, non eſt amor humana cognitione contentus, cum illa creata, atque finita ſit; ſed voluntas in ſolo immenſo quieſcit bono. Ex his ergo atque ſimilibus patet religionem, quæ eſt verus Dei cultus, quem à lucido Pymandri verbo accepimus, omnibus diſciplinis eſſe præſtantiorem. Neceſſe ſane erat, veram aliquam in vniuerſo religionem eſſe: nam ſi nulla vera eſſet religio; omnium profecto animalium, ſolus homo eſſet miſerrimus, atque ſtultiſſimus. Cum enim præſentibus, ob religionem, & futurorum amoritatem, abſtineat bonis, vtriſque priuaretur. ſed Deo authore, nemo fit ſtultus, atque miſer, ſicut nemo friget, ex eo, quod igni adhæret: vera ergo religione homo priuandus non erat. Etenim id, per quod homo, cuncta animalia excedit, falſum eſſe nequit, excedit autem religione: religio ergo hominis ſanctiſſima eſt, & à falſitate libera. Rurſus, vaticinium à tota aliqua animalium ſpecie, non poteſt eſſe falſum: communi namq; hominum vaticinio, religio vera eſſe probatur, cum omnes vbiq; Deum colant, vt naturæ authorem. ac beatæ vitæ largitorem: perfectiſſima enim animalium ſpecies, perfectiſſimum habet iudicium, quod eſt ſibi maxime omnium naturale: mutantur ſiquidem opiniones, affectus, & hominum mores: religio autem non mutatur: nam ſemper & Ægyptij ſacerdotes, prophetæ omnes, Perſarum magi, Orphici, Pythagorici, Platonici philoſophi, & cæteri votis incumbunt. vnde Pythagoras in aureis carminibus: *Inprimis venerare Deos, vt lege diſpoſiti ſunt immortales: Optimo autem dono Deum veneraberis; ſi animo ſibi ſimilis fias.* vnde *Pytheus* Apollo. *Piis hominibus tantum gaudeo, quantum cœlo.* Hæc autem noſtra religio homines Deo ſimiles reddit, longe præſtantius, quam aliæ, quæ retroactis temporibus, apud diuerſos hominum cœtus habitæ ſunt diſciplinæ. Lex enim ſiue religio Ægyptiorum lata à Foroneo, impune latrocinari permiſit. Lycurgus homicidium, Solon adulterium, Numa Pompilius, Romanis, patrimonij vndequaq; augendi licentiam conceſſit, Moſes, libellum repudij dari iuſſit. At religio noſtra eſt lex immaculata, lata vtique ab immaculato Pymandri verbo, à quo noſter Mercurius dicit ſe mirabilia didiciſſe diuinæ viſionis oracula: *Hæc,* inquit, *percepi per Pymandri verbum, qui me ſtupore attonitum, ſic iterum affatus eſt: Vidiſti in mente primam ſpeciem, infinito imperio præualentem?* Quod prius ideam, atque verbum, nunc autem primam ſpeciem vocat, & ſpeciem æterno imperio præualentem: vbi, & illius æternitatem, & imperij magnitudinem prononciauit. *Vidiſti in mente Pymandri primam ſpeciem,* quæ eſt mentis illius primum germen, partus, atque verbum? quam ideo ſpeciem appello, quia eſt genuinus, atque vnicus meus filius, totamq; in ſe fert naturam gignentis. Species, inquam, vnica, ex vtero ante luciferum genita, totam præferens ſubſtantiam gignentis; ſpecies, quæ à mente generante nunquam ſeparatur; ſed ſemper eſt in ſinu patris. Deum autem nemo vidit vnquam: vnigenitus filius Dei, qui erat in ſinu patris, proles, germen, idea, verbum, ſpecies prima, ille inſinuauit nobis. Hanc ob cauſam ſapientiſſimus Mercurius, gratias agit Pymandro, qui per ſuum verbum, & primam ideam, primamque ſpeciem, hæc ſibi reuelauerit. *Eiuſmodi quædam mihi Pymander. At ego illi: Elementa naturæ vnde manarunt? Ex voluntate Dei, inquit Pymander, quæ verbum complexa, pulchrumque intuita mundum, ad eius exemplar, reliqua ſuiipſius elementis, vitalibuſque ſeminibus exornauit.* Mundus, ad cuius exemplar cætera exornata ſunt, eſt filius, germen, verbum, idea, prima ſpecies, denique ſummi opificis exemplar, character, & figura ſubſtantiæ ipſius. Quoniam autem ſuperius multa de diuini verbi generatione, ac Pymandri diuinitate, potentia, immutabilitate, ſimplicitate, & quæ ſunt generis eiuſdem, dixi; nunc, vt huius primi libri gratior finis habeatur, operæ pretium me facturum putaui, ſi de obiecto fruitionis, quam Mercurius in illius diuinæ viſionis ſpectaculo ſe habuiſſe dicit, nonnullam medium adduxero.

Left margin notes: *Lactantius lib. 3. cap. vlt.* — *Religio Christianorum.* — *Cicero lib. 2. de nat. Deor.* — *Vnde dicitur religio. Aug.* — *Ioan. 14. Eph. 2.* — *Religio coniungit nos Deo. Plato in lib. de ſcie.* — *Cicero.* — *Auguſt. de vera relig.* — *Religio eſt præſtantior fide & ſpe. Rationes.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Right margin notes: *De ſummo bono.* 9. — *Religionis veritas, & neceſſitas.* 1. 2. 3. — *Perfectiſſimum iudicium.* — *Aurea verba Pythagoræ.* — *Variæ religiones gentilium.* — *Prima ſpecies.* — *Filius eſt prima ſpecies.* — *Textus.* — *Fruitio alia ordinata, inordinata, neutra.*

QVÆSTIONIS PRIMÆ

CAP. I.

Summum bonum.

MVltifariam, apud Græcos, Latinoſque Theologos fruitionis nomen, vſurpatum ſemper fuiſſe legimus: nam, & quandam vocant ordinatam, aliam vero inordinatam, tertiam autem neutram fruitionē. Ordinata autē eſt, cuius obiectum eſt vltimus finis. quemadmodum enim intellectus primo vero; ita voluntas primo, ac ſupremo adhæret bono. huiuſmodi finis, nempe Deus

bene

De ſum- benedictus, voluntatis deſideria perfectiſſime complet, at-
mo bo- que ita replet, vt alterius rei appetendæ, vis vlla relinquatur
no. appetenti. Eſt certe fruitio actus voluntatis, ad aliquid pro-
Fruitio pter ſe acceptandum, poſſidendumque, nempe ad ſupre-
quid ſit. mum bonum tendentis (authore Auguſt.) *Frui*, inquit, *eſt a-*
Aug. de *more inhærere propter ſe.* inordinata autem fruitio, eſt frui v-
doct. Chri- tendis, & vti fruendis, vt dicit Auguſt. *Peruerſitas eſt*, inquit,
ſtian. *frui vtendis, vtpote rebus creatis, & vti fruendis*, Deo ſcilicet trini-
Id. quæſt. tate; vſus namque eſt voluntatis actus, in aliud, propter a-
83. 3. liud tendentis. Sane, ſicut intellectus duobus pollet actibus,
Vſus eſt quibus alicui credit, aſſentiturque complexo, & vno qui-
voluntatis dem propter ſe, nempe primis principiis, alio vero ob gra-
actus. tiam alterius, vtpote concluſioni, ita & voluntas, duobus
Actus vo- exornatur actibus volendi, aſſentiendique, quorum altero,
luntatis bono propter ſe adhæret, altero autem propter aliud. vnde
duplex. primus, fruitio, ſecundus vero, vſus appellatur. Neutra au-
tem fruitio, eſt actus neutri: ſi enim voluntati aliquod bo-
num, abſolute apprehenſum, non quidem ſub ratione bo-
ni, ob ſui, aut alterius gratiam oſtenderetur; poſſet vtique
voluntas, ex propria volendi libertate, abſque fruitione
propter ſe, illud elicere, atque intellectui præcipere, vt qua-
le illud bonum ſit, conſideret, illique hoc, vel alio modo ad-
Auicennæ hærere. Cæterum, Auicenna *met. 9 cap. 4.* ordinatæ fruitionis
poſitio de obiectum, à fine vltimo ſeiunxit, atque diſtinxit. Dixit enim,
obiecto ſuperiorem per actum intelligendi, inferiorem producere
fruitionis. intelligentiam. Porro, vnumquodque natum eſt conuerti
ad illud, à quo procedit: quare intelligentia producta, ad
producentem, veluti ad ſummum bonum conuertatur, ne-
ceſſe eſt: in quo quidem conuerſionis reditu, completus cir-
culus eſſe videtur: atque ita perfectionem, fruitioniſque bo-
tium, aliunde, quam à Deo, intelligentia producta haberet:
Deus igitur benedictus, non eſt verum, & adæquatum frui-
tionis obiectum. Sed pace tanti viri dixerim: multum enim
errauit tum in philoſophia, tum etiam in ſcientia diuina, vt
dictum eſt. potentia enim non quieſcit, niſi in ſummo, &
perfectiſſimo obiecto: potentiæ autem fruentis obiectum, vt
ipſemet affirmat 1 *met. cap. 5.* eſt ens in communi: intelligen-
tiæ ergo productæ obiectum, eſſe non poteſt illa, vt dicit A-
uicenna, intelligentia producens. Potentia præterea, quæ ad
multa ſana obiecta, inclinationem, ſiue propenſionem ha-
bet, in aliquo illorum quieſcere nequit, niſi illud vnum tan-
tæ virtutis extiterit, vt ſua vi, cætera contineat: quod plene
Rationes ſoli Deo conuenit. Deinde, inferior intelligentia, ſuperio-
de ſummo rem ſuſpiciens, aut illam finitam eſſe conſpicit, aut infinitam
bono. eſſe credit: aut neque finitatem, aut infinitatem illius intelli-
1. git. ſi infinitam illam eſſe crediderit; in illa profecto beata
2. eſſe non poterit. ſi finitam, infinitatemque ignorauerit, bea-
3. titudinem certe non aſſequetur. ſi finitatem eſſe fuerit intui-
ta; quis ambigit in re finita beatitudinem non eſſe ſtatuen-
4. dam? intelligit enim à maiori bono vinci, atque ſuperari. Sa-
ne, ſecunda intelligentia, ſi tertiam produxerit; id quidem
non virtute propria; ſed primæ intelligentiæ præſtabit. Non
perficit ergo, atque complet illam ſua, ſed aliena virtute.
quicquid autem eſt huiuſmodi, finis vltimus eſſe neque-
5. quam valet. Item, *Eo anima*, inquit Auguſt. *eſt capax Dei, quo*
Aug. 9. de *illius eſt imago. Animam ergo (excepto vno Deo) ſatiabit nihil.* Ve-
Trin c. 8. rum quidem hoc eſt apud theologos, non autem apud phi-
& 15 loſophos, qui de animæ conditione varie locuti ſunt. Sed
6. *dices*: anima immediate creatur à Deo, in Deo igitur imme-
diate quieſcit, ſiue quietatur: ſed huius rationis *antecedens*,
multis philoſophis *non probatur*: vt Platoni in Timæo, aliiſq́;
quibus curæ fuit de animarum creatione multa dicere. Ef-
7. fectiui præterea principij, atque finis rationes in eodem coa-
leſcere poſſunt: nec inde fit, vt quietem animum, ſuum bo-
num habere cupientis: non enim principium effectiuum;
ſed obiectum perfectiſſimum, eſt perfectæ fruitionis ratio:
alioqui anima noſtra ſenſitiua, quæ (vt quidam aiunt) creatur
à Deo, non niſi in Deo perfecte quieſceret. Itaque potentiæ
Fruitionis fruitiuæ obiectum, eſt bonum ſupremum, atq; ſummum:
obiectum ipſa quippe in perfectiſſimo quieſcat obiecto, neceſſe eſt:
quale ſit. nam quodcunque partiale fruitiuæ potentiæ bonum offera-
tur, adhuc, maius appetere valet: ex quo illam quieſcere
non poſſe, niſi in vltimo, ac ſupremo bono, clariſſimum eſt.
Aug. 1. con- Non ergo immerito Auguſt. ait: *Feciſti nos Domine ad te, & in-*
feſſ. & in *quietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te.* Et alibi: *Tam ma-*
prin. de *gnum bonum eſt natura rationalis, vt nullum ſit bonum, quo beata*
nat. boni. *ſit, niſi ſolus Deus.* Summum igitur bonum, fruitionis obie-
Summum ctum perfectiſſimum, Deus quia nimirum incommutabilis
bonum. eſt, & corrumpi omnino non poteſt. creatura autem bonum
eſt; ſed non ſummum, quia mutabilis: & dum ſit quidem bo-
num, non tamen poteſt eſſe ſummum. Dei autem immuta-
bilitas, eſt illius incommutabilitas; nam & angeli, & ani-
mæ immortales ſunt, ſed immutabiles non ſunt. ſolus ergo

Deus dicitur immortalis, quia ſolus eſt immutabilis. Plato, De ſum-
cognitionem veritatis ſummum hominibus bonum eſſe af- mo bo-
firmat: quæ cum perfecte contingere in hac vita nequeat, no.
fit, vt difficile putet viuentium aliquem vere poſſe beatum *Deus ſolus*
dici. *Anima cum per ſenſus aliquid conſiderat*, inquit, *tum quidem à* *immorta-*
corpore trahitur ad ea, quæ nunquam eodem modo ſunt: atque ipſa *lis.*
aberrat, perturbaturque, quaſi ebria vacillans, vtpote quæ talia qua- *Plato lib. de*
dam attigerit. At vero, quoties ipſe animus per ſeipſum exco- *leg. & in*
gitat, illuc ſe confert ad purum, ſempiternum, immortale, *Phæd.*
ſemper eodem modo ſe habens, & tanquam ipſius cognatus, *Cognitio*
ſemper adhæret illi: ſemper autem adhærere, perfectiſſi- *veritatis*
mæ eſt fruitionis; ideo dum hic ſumus, aut nullo modo veri *ſummum*
boni ſcientiam conſequi poſſumus, aut poſt mortem, ſi pur- *bonum.*
gati deceſſerimus; tunc ſiquidem ſummum bonum intuen-
tes, fruemur re nobis tantopere concupita. Perfectæ ergo frui-
tionis obiectum, authore Platone, eſt ſummũ bonum, Deus *Aug. 8. ci-*
ſcilicet benedictus. Sic Aug. finem boni ei ſoli euenire poſſe *uit. c. 9.*
aſſerens, qui notitiam Dei habeat, & imitationem, nec aliam
ob cauſam eſſe beatum. Quiſquis ergo fruitur eo, quod a-
mat, verumque & ſummum bonum amet: ipſum autem
ſummum Plato dicit Deum: vnde vult philoſophum eſſe
amatorem Dei: vt quoniam philoſophia ad beatam vitam
tendit, fruens Deo, ſit beatus, qui Deum amauerit. In Philebo
ſummi boni conditiones poſuit, quę ad perfectiſſimum frui-
tionis obiectum ſpectent: Summum ſcilicet bonum perfe- *Tres condi-*
ctum eſſe, ſufficiens: atque expetendum. Perfectum, in- *tiones ſum-*
quam, quia nihil ſibi deeſt: ſufficiens, quia ipſum habenti, *mi boni.*
deeſt nihil: expetendum, quia in illo, & ex illo, & per illud
eſt, quicquid appetitur. Et in Hipparcho. Bonum duplex, in-
quit: vnum finis, ad finem alterum: illud propter ſeipſum;
hoc propter aliud expetandum: illud venerandum; hoc v-
tile: illo fruimur; hoc autem vtimur. In Gorgia Socratis eſt *Socrates.*
ſententia, in doctrina & virtute ſitam eſſe beatam vitam,
pronunciatque bonos beatos, improbos vero miſeros. Et
in Sophiſta, Simonides ait: *Virum vere bonum fieri, difficile eſt.* *Simonides.*
Pittacus non hoc improbat, ſed bonum perſeuerare: *Diffi-* *Pittacus*
cile eſt, inquit, *bonum permanere.* his conuenit illud Heſiodi, ef- *Heſiodus.*
fici bonum, difficile quidem eſſe, qui ante virtutem ſudo-
rem à diis poſitum dicit. verum vbi ad ſummum verticem
peruentum eſt, facilem eſſe, quæ comparatu difficilis fuit:
Deus enim ſolus hoc munere dignus eſt, inquit Simonides. Itaque,
ſi Deus eſt ſolus bonus; ipſe profecto eſt perfectiſſimum
noſtræ fruitionis obiectum. Apuleius, Deum beatum, & *Apuleius.*
beatificum nominat. Speuſippus, in definitionibus Platonis, *Speuſippus.*
Deum eſſe ait, viuens, immortale, ad beatitudinem ſufficiẽs,
aſſentiam ſempiternam, naturæ ipſius boni cauſam. huius
tanti boni contemplatione, Plato beatum fieri hominem ait:
in conuiuio namque Diotima ſapientiſſima fœmina, iubet *Diotima.*
Socratem totam animi intentionem ad orationem ſuam
conuertere: *Illa me docent*, inquit Socrates, *atque me eiſdem ra-*
tionibus urgent. Quæſo te, an non admirandam eſſe vitam il-
lius, qui verum pulchrum, verumque bonum intueatur? Ita-
que animus fruentis, diuinæ pulchritudinis amator effectus,
dum diuinas rationes attingit, veras in ſeipſo rationes perit,
Deoq́ familiaris efficitur. Tunc n. mens ideam induta, diui-
nam intuetur maieſtatem, vt ait Mercurius. *quod cum ille feciſ-*
ſet &c. vnde Apoſtolus Ioannes. *Omnes de plenitudine eius ac-*
cepimus. & Plato in Epinomide ait, animum contemplatoris *Ioan. 1.*
purgatum prius, poſtea hærere Deo, & penes diuinam vnita-
tem, vnum prorſus euadere. Sane, ſicut Sol, ſine Sole nõ cer-
nitur: & ſicut aer, ſine aere non auditur; ita neque Deus, ſine
Deo cognoſcitur. hinc animus Dei templum efficitur, vt Xi- *Xiſtus.*
ſtus Pythagoricus arbitretur. Item, ſicut oculus per ſpeciem
coloris formatus, videt colorem: ſpeciem vero, per quam
videt, non cernit; ita intellectus alicuius per ideam forma-
tus, ipſum intelligit, ipſam tamen ideam perſpicuè non in-
tuetur; imo non agnoſcit, licet intueatur; ſed cum pergit cõ-
templando ipſam quoq; ſuſpicit clarius, agnoſcitque: Deus *Modus no-*
igitur eſt noſtræ fruitionis principium, medium, & finis. Prin- *ſtræ cogni-*
cipium, inquam, quia ſicut ipſius oculi viſio à lumine exter- *tionis.*
no fit, tanquam à cauſa vniuerſali, à ſcintilla vero interiore
ſe cenſe, tanquam à cauſa particulari; ita actus intelligendi,
atq; fruendi, ab ampliſſima Dei mente, noſtraque dependet.
vnde Architas Tarentinus in *libro de ſapientia*: *Homo ſapientiſ-* *Architas.*
ſimus cunctorum animalium eſt natus: quippe, cui Deus rerum om-
nium ideas infuderit, per quas mente valeat notiones rerum non ali-
ter procreare, quam per linguam, rerum nomina fingere. Ex illis au-
tem diuinis ideis, Deum intelligimus, & fruimur: neque e-
nim par eſt oculus noſtri intellectus, vt Deo fruatur, & intel-
ligat, niſi prius diuino lumine, fuerit indutus: ideo *Zoroa-* *Zoroaſtres.*
ſtres philoſophus, vt dicit Plato in Carmide, *nihil aliud erat,* *Minerua.*
quam ſapiens pietas, cultuſque diuinus. Denique fingitur Miner-
ua ſapientiæ dea ſolo Iouis capite nata. hinc illud Maronis: *Maro.*

A Ioue

De obiecto fruitionis.

A Ioue principium muſæ Iouis omnia plena. Omnes ergo propemodum ſapientes Deum eſſe ſummum creaturarum bonum, vnanimiter fatentur, à quo, & intelligendi modus nobis ineſt, & fruendi poſſeſsio. Perperam ergo ſentiunt, qui præter Deum, in aliquo alio fruitionis obiectum cõſtituunt. Cum enim vltima hominis beatitudo, in altiſsima eius operatione conſiſtat; altiſsima autem operatio ad intellectum pertineat; fieri non poteſt, vt in alio, quam in Deo eius ſit fruitionis obiectum.

CAP. II.

Fruitionis obiectum, Deum non eſſe.

1. Contra prædicta ſolent aliqui ſic arguere. Cuius natura eſt finita; & illius quoque aptitudo, capacitasq; intelligendi eſt finita, illæ enim naturæ vires inſequuntur: ſed creati intellectus natura, eſt finita, vtpote creata. finito igitur ſatiari poteſt. Etenim, animæ capacitate, aliquid maius eſt, nempe diuina, & increata natura: aliquid vero minus, ſiue inferius, vtpote corpus. reſtat ergo, vt illi æquale aliquid ſit, quo certe frui poteſt animus, qui beatæ vitæ poſſeſsionem habet. Deus ergo non eſt fruitionis obiectum adæquatum: ſuperat plane ſuæ eſſentiæ amplitudine, finitæ naturæ capacitatem.

2. Amplius, quemadmodum, quælibet forma ſatiat capacitatem materiæ, ita plane, quodlibet obiectum capacitatem potentiæ. Conſeq. patet à ſimili: anteced. vero ita probari poteſt. Si forma materiæ capacitatem non ſatiat, atque complet: igitur forma huiuſmodi in materia exiſtente, violenter ſub tali forma materia continetur, ad aliam enim habendam, naturali quadam neceſsitate, ſeu inclinatione conſtringitur. Sane, quodcunque prohibens, violentum appellatur, quod reuera naturalem alicuius rei inclinationem impedit; quemadmodum de quiete grauis extra centrum ratio clariſsime docet. itaque omnis forma, & materiæ obiectum, & potentiæ capacitatem replet. Adde, quod virtutes propter ſe diliguntur; ſunt enim bona honeſta; honeſtum autem eſt, quod ſua vi nos trahit, & dignitate allicit. ſunt ergo & ipſæ fruitionis obiectum.

3. Præterea, ſicut intellectus alij vero, quam primo firmius conſentit, atque adhæret, vtpote ſibi magis domeſtico, et familiari, ita, abſque dubio, voluntas, notiori ſibi bono intenſius adhæret. primo autem bono, quoniam à ſenſibus quam longe poſitum eſt, non ita ardenter adhæremus: alia ergo bona, à primo, obiectum ſunt noſtræ fruitionis. Confirm. idem authorit. Aug. Fruendum eſt bonis inuiſibilibus: bona autem huiuſmodi plura ſunt; non eſt ergo vnum, atq; adæquatum noſtræ fruitionis obiectum, vltimus ſcilicet finis.

Aug. 83. q. 3.

4. Ad hæc, non poteſt eſſe fruitionis obiectum, quod non eſt notum fruenti; ignotis certe non fruimur; ſed Deus eſt nobis incognitus. non eſt ergo fruitionis obiectum, eſt enim infinitus, vt dictum eſt; infinitum autem, quatenus infinitum, eſt incognitum, atque inueſtigabile. Sane, cognoſcentis ad cognitum aliqua debet eſſe proportio, cognitum namq; perfectio eſt cognoſcentis; ſed intellectus creati ad Deum, nulla eſt proportio: Deus ergo non eſt noſtræ fruitionis adæquatum obiectum.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

[illegible]

Ad 1. quamuis creatæ naturæ aptitudo, ſiue capacitas finita ſit, & quidam ſubiectiue, obiectiue tamen eſt infinita, aliquo enim finito, formaliter ſatiari, repleriq; põt, quippe que nullam ſecũ habeat formam actu infinitam exiſtentem. Cæterum, relatio aliqua finita, ad terminum eſt, atque obiectum infinitum; quod enim eſt ad finem, quatenus tale, vtique finitum eſt, etiamſi accipiatur; vt omnino fini proximum, atque propinquum; cum his etiam, quæ neceſſariæ ſunt ad finem attingendum, poſsidendumque conditionibus; finis tamen relatio, ad quem illud immediate diſponitur, in ſolo certe infinito quieſcit, ſicut vſu frequẽter accidit his, quæ proportionum, non autem ſimilium ſunt relationibus. talis inter potentiam, & obiectum non eſt ſimilitudinis, quæ extrema habet ſolum eiuſdem rationis; ſed proportionis relatio. Ex quo neceſſe eſt naturæ finitæ capacitatem, ad obiectum infinitum tendere, veluti ad ſuum correlarium; finis ſiquidem vltimus infinitus ſit, omnibus modis neceſſarium eſt. Sed *dices*, obiectum potentiæ adæquatum, ipſam omnino ſatiat, atq; complet, alioqui adæquatum dici non poſſet; ſed potentiæ creatæ capacitas eſt finita; igitur illius obiectum neceſſario erit finitum. *Dico*, obiecti ad potentiam, æquatam entitatem, neceſſariam non eſſe, eorum ſcilicet, quæ ſecundum eiuſdem naturæ formæ quãparticipationem adæquantur. neque ſecundum commenſurationem, iuxta quam, exceſſum aliquo nẽs ſumptum reddit excedens, proportionem, ſeu comparationem eſſe neceſſariam; ſed adæquationem potius, proportionemque obiecti ratione, nempe motiui ad mobile, actiuiq; ad paſſiuũ: in qua quidem naturarum diuerſitas, inuenitur; non autem ſimilitudo. vnum certe eſt finitum, infinitum alterum.

Obiecti ad potentiam adæquatio est [illegible] ad mobile.

Fruitio est actus voluntatis.

Ad confirm. reſp. in obiecti ratione, proportionato animæ obiecto, maius eſſe nihil, niſi fortaſsis, maius intelligas, quia magis ab anima percipitur: vtpote maior modus attingendi. Nam ſi album aliquod ſit, & quidem ſecundum decem gradus viſibile: vnius autem capacitas videntis ſit vnius tantummodo gradus, alterius vero decem; profecto huiuſmodi, cum ſit perfectior; omnes plane videndi, ſiue, vt ita dicam, viſibilitatis gradus perfectius intuebitur. Exceſſus ergo ibi, non ex parte obiecti naſcitur; ſed ex parte actus videndi: ſecundum ergo rationem obiecti, maius, minuſque eſt nihil.

2. Ad 2. neg. anteced. non enim quælibet forma, materiæ deſiderium complet, atque illius explet totaliter, extenſiueque appetitum. tot enim inſunt materiæ deſideria appetendarum formarum; quot plane recipibilium formarum poteſt eſſe multitudo. vna ergo forma, omnes certe nequit materiæ appetitus explere; niſi illa adeo perfecta exiſterit, vt omnes recipiendarum appetitus, perfectioneſque formarum in ſeipſa perfectiſsime habeat, atque poſsideat. Quare, cum vnum atque idem obiectum, ſua valeat virtute cætera obiecta continere; illud profecto, omnem potentiæ appetitum perfectiſsime complebit. huiuſmodi autem eſt Deus benedictus, noſtræ fruitionis perfectiſsimum, atq; abſolutum obiectum. illud autem de quiete grauis extra centrum, non eſt ſimile. Receptiuum enim quodcunque, ſi aliquod intra ſe finitum receperit, illico reuera, quieſcit: finiti namque eſt, formam finitam recipere, cum hæc illius ſit formalis perfectio. Ad extra vero, infinito indiget, veluti ſuæ quietis fundamento: ad aliquod certe perfectius ad extra ordinatur, quam formaliter recipere poſsit: proinde, neceſſe eſt, obiectum, quod eſt ad extra, eſſe omnino perfectiſſimum, atque infinitum. Cum *dicis*, quamlibet quidam formam, ſuam quietare materiam, alioqui violenter in illa quieſceret: Reſp. violentam quietem, illius eſſe quieſcentis, quod naturali impetu, fertur ad oppoſitum; ſicut patet de graui deorſum tendente, ac infime petente. At, materia prima, quoniam certæ, ac determinatæ naturæ vinculo non conſtringitur; ſed ad omnes ampliſsimam habet naturam; ideo nullibi violenter quieſcit. Ad confirm. reſp. aliquid eſſe diligibile, bifariam intelligi poſſe: vno quidem modo, propter aliud: alio vero propter ſe. vnde, & ſi virtutes, ob honeſtatis illarum amplitudinem, decoremque ſplendidiſsimum amentur, ad vltimum tamen finem, ſui amatores tranſmittere ſtudent: idcirco veri, ac proprij obiecti rationem non obtinent.

Obiectum perfectum continet alia obiecta, Deus ſolus eſt obiectũ fruitionis.

3. Ad 3. neg. ſimilitudo: intellectus enim, vnicuique vero, quatenus ſui ſplendorem, atque euidentem notitiam intellectui ingerit, aptitudinem habet conſentiendi. neque enim in illius poteſtate ſitum, vni magis, minuſque, quam alteri adhærere; ſed conditioni, portionique potius ipſius veri, intellectum mouentis. Voluntatis autem poteſtas, ſecus ſe habet: poteſt enim bono alicui, etiam non viſo, intenſius quam alteri, fortiuſque adhærere. Ad confirm. reſp. plura quidem dici ſpiritualia bona, non certe ob eſſentiarum diuerſitatem; ſed perfectionum potius, quę in Deo fruibiles eſſe videntur.

Intellectus in quo diſſentiat à voluntate.

4. Ad 4. infinitum, quod ex materiæ imperfectione naſcitur, quoniam per formam perfecte compleri, determinarique non poteſt; ignotum & imperuium eſt ſpeculanti: per formam enim fit omnis cognitio. At, infinitum, quod ex formæ immenſitate deſcendit, quam nulla poteſt materia liminibus claudere, eiuſmodi eſt forma diuina; illa profecto ex ſe notiſsima eſt, quamuis nobis, ob tenuitatem, capacitatemque intelligendi ignota. Ad confirm. Reſponſum eſt ſuperius; proportio namque creaturæ ad Deum, eſt veluti effectus ad cauſam, & potentiæ ad actum. non veluti duplum, ad triplum, & vnius quantitatis ad alteram.

Infinitum quoddam notiſsimum.

CAP. IV.

Fruitionem eſſe voluntatis actum.

Cognito fruitionis obiecto, deinceps inueſtigare oportet fruitionis actum; an ad voluntatem potiſsimum ſpectet. Porro frui, eſſe actum voluntatis perfectiſsimum, quo aliquid propter ſe amamus, Auguſtin. aperiſsime docet: *Ea*, inquit, *re non fruimur, quam diligimus propter ſeipſam: & ea re nobis fruendum eſſe, qua efficimur beati, cæteris vero vtendum.* Et 4. *de trinitate*, ait, *illarum rerum eſt*,

Aug. 1. de doct. Chriſt. c. 31. Quibus fruendum.

Fruitio eſt actus voluntatis. *tum eſt, in quibus voluntas propter ſe delectata conquieſcit.* Ibi duplicem ſubindicat naturam: actum nimirum fruentis, & delectationem, huiuſmodi actum quaſi paſsionem conſequentem. Et 1. *de trin.* *Gaudium plenum eſt, frui ſancta trinitate.* *Et, Ea re frui dicimur, quæ nos non ad aliud referenda per ſeipſam delectat.* *Et eiuſd. c 25.* Eſt autem bonum, voluntatis obiectum: *Bonum eſt obiectum voluntatis.* bonum enim eſt appetitus motiuum, authore philoſ. 1. ethic. *Bene, inquit, enunciauerunt dicentes, bonum eſt, quod omnia appetunt.* *Bonum plane, id eſt, vocat ad ſe omnia bonum, allicit, atque inchoat.* Et 8 *Ethic.* triplex bonum eſſe diſtinxit, vtile ſcilicet, delectabile, atque honeſtum. *Triplex bonum, vtile.* Bonum autem eſt, quod appetitum mouet, quod quidem tribus modis fieri contingit: interdum non ſui, ſed alterius gratia, per illud enim, veluti per quoddam medium in aliud tendimus: vocaturque bonum vtile, *Delectabile.* ſub quo diuitiæ, atque honores comprehenduntur. *Honeſtum.* Aliquando, vt quies rei, magnopere concupitæ: eſt autem huiuſmodi bonum delectabile, quod ob ſui complacentiam, delectationemque appetitur: quales ſunt ſenſuum delectationes, atque oblectamenta: nempe viſus in pulchris videndis, auditus, in ſuauibus audiendis, & quæ ſunt generis eiuſdem. Poſtremo, bonum appetitur, quia ſcilicet appetitum implet appetentis: quam ob cauſam, bonum honeſtum nominatur, qui eſt finis voluntatis: ſiquidem bonum vtile finem habet extra ſe poſitum, delectabile vero, finis eſt appetitus ſenſitiui, honeſtum autem, intellectiui. Porro bonum honeſtum, authore Cicerone, *Cicero.* ſua vi nos trahit, & dignitate ſua nos allicit: hoc enim propter ſe appetitur, etiam ſi nulla inde virtus ſequatur. Inhoneſte autem voluptas, *Voluptas.* vi ſuæ turpitudinis nos trahit, vt dedecore nos accumulet, improbo nos omine commaculet, ac ſordibus ſuis ſemper inficiat, inquietudinis labore ſemper nos ſollicitat, ſtimuliſque agit fruentes, teſte Boetio 3. *de conſol.* Plautus in Amphitrione: *Plautus.* *Ita dijs placitum eſt, vt voluptati mæror ſubſequatur at bonum honeſtum, quietum, ac tranquillum reddit ſui poſſeſſorem.* Sylius 15. libro Punicorum: *Sylius.* *Quippe nec ita Deum, nec tela, nec hoſtes, quantum ſola noces animis infuſa voluptas;* ita nihil ſic animis prodeſt, quam boni honeſti infuſa cupido. Homerus, *Homerus.* *in limine Iouis dolia duo poſita eſſe aſſeruit, vnum mellis, alterum fellis plenum. Et ſingulis animabus e cælo deſcendentibus in corpora, ex vtroque poculo potionem dari, ſed plus fellis. Nam quod iuuat, inquit Ouidius,* *Ouidius.* *exiguum eſt, plus eſt, quod lædit amantes.* Proinde recte dixit Tibullus: *Tibullus.* *Omnia noſtra triſti tempore felle madent.* Vnde veriſsimum eſt illud Socratis in Phædone, *Plato.* dolorem voluptatemque ſimul ex eodem capite ambo eſſe connexa, eaque de cauſa fieri, vt cum alicui alterum adeſt, eundem poſtea ſequatur & alterum. Hoc idem declarauit Apologus nobilis Platonicus: *Apologus.* *Cum voluptas, inquit, apud Iouem iactaret ſe nobiliorem Pallade, diuinioremque eſſe, quod ipſam videbat arcubus, & venatione Dianam, & Veſtam laribus delectari. Ad hæc indignata Pallas, ait: ô Iupiter, mox videbis quam forte ſit voluptas, accerſe hanc pauorem, non Deorum tantum, ſed omnium abiectiſsimum. Exclamauit Iupiter: Heus pauor, accede pauor. Confeſtim ad ipſum pauoris aduocati nomen, voluptates trepidæ vna cum temeritate fugerunt.* Quapropter Architas, *Architas.* atque Plato voluptarium animum, *Plato.* perforato vaſi ſimilem eſſe voluerunt. Plato in Philebo *Ratio nobis hæc dictat, in totius vitæ quadam velut tragœdia, atque comœdia, dolores voluptatibus miſceri.* Socrates *Socrates.* in Phædone, cum ſederet in lectica, & ad ſe contrahens crus manu perfricaret: *Quod mira videtur ô viri hæc res eſſe, quam nominant homines voluptatem? quamque miro naturaliter ſe habeat modo ad dolorem ipſum, qui eius contrarium eſſe videtur? Quippe, cum ſimul homini adeſſe nolint, attamen ſi quis proſequitur, capitque alterum, ferme ſemper alterum accipere cogitur, quaſi ex eodem vertice ſint ambo connexa.* Denique Plato in Timæo, *Plato.* voluptatem animæ morbum appellat. *Morbus animæ, inquit, dementia, cuius duo genera ſunt, inſania & imperitia.* *Voluptas & dolor connectuntur.* Voluptates, doloreſque admodum vehementes, morborum animi grauiſsimi iudicandi. Vbi ergo ſunt illi, qui inter philoſophos computantur? quique philoſophi videri volunt, & voluptatem ſummum hominis bonum eſſe contendunt? Quomodo enim poteſt animorum eſſe bonum id, quod ab omnium philoſophorum principe, animi morbus, lues, amentia grauiſsimaque peſtis appellatur? Recte ergo dictum eſt à ſapientiſsimo Mercurio in Pymandro. Bonum noſtrum nihil aliud eſt, quam mali portio minima. Itaque bonum honeſtum, quod propter ſe appetitur, eſt noſtræ voluntatis obiectum: Bonum ſane honeſtum duplex eſt, vnum quidem puriſsimum, propter ſe appetendum, qui eſt Deus benedictus: alterum vero virtutes, & gratiæ, propter primum bonum appetendæ, cuius ſimilitudinem præ ſe ferre geſtiunt. primo autem bono, veriſsime fruimur: ſatiat enim, ac replet omnes voluntatis affectus, in cuius actu conſiſtit fruitio. Siquidem nobiliſsimæ potentiæ, actus conuenit nobiliſsimus, qui circa nobiliſsimum obiectum verſatur. Sed nobiliſsima potentia eſt voluntas, actus autem nobiliſsimus, eſt fruitio, quam delectatio immediate ſequitur, authore Auguſt. 1. de doct. Chriſt. *Fruitio eſt actus voluntatis.* *Summa merces, inquit, eſt, vt Deo fruamur:* igitur fruitio, eſt actus voluntatis. Quod voluntas, nobilitatis ſuæ ſplendore, præſtet cæteris animæ potentiis; clariſsimis, lucidiſsimiſque rationibus, & pronunciatur, & veriſsime quoque probatur. *Fruitio eſt actus voluntatis.* *Voluntas eſt nobilior potentia.* Quod enim poteſtatem, authoritatemque habet determinandi, ordinandique, eo certe eſt nobilius, quod plane determinatur, atque ordinatur. ſed ita ſe habet voluntas erga intellectum: nobilior ergo cenſenda eſt, atque reputanda. 1. Amplius, quod per ſuam eſſentiam ſua potitur libertate; abſque dubio, eo præſtantius eſt, quod ab alio ſuæ poteſtatem authoritatis quærit, atque mendicat; omne namque quod per eſſentiam aliquid habet, 2. longe excellit illud, quod per participationem aliquid ſimile poſsidere videtur. ſed voluntas eſt potentia per ſe libera, libertas autem nobiliſsima eſt proprietas, vt dicit philoſophus in prologo met. intellectus vero per participationem tantum, intelligimus enim cum volumus: ergo quod prius. Adhæc, ſicut ſe habet actus ad actum, ita ſane potentia ad potentiam. 3. ſed actus voluntatis eſt nobilior actu intellectus: nam beatitudo, qui eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus, in voluntate conſiſtit: igitur, potentia illa, eſt alia nobilior, quæ eſt beatitudinis, atque fruitionis actus. *Beatitudo conſiſtit in voluntate.* Profecto fruitio, quæ ad actum voluntatis pertinet naturam quidem Deum videntis, ſuo plane obiecto perfectiſsimo, fortius, firmiusque connectit, quam ſolius diuinæ faciei intuitus; fruitio ergo ad actum ſpectat voluntatis. cognitio ſane ſine amore, nihil ſi facienda eſt; obeſt enim magis, quam prodeſt. Igitur voluntas, ſua nobilitate, intellectum ſuperat. Præterea, Amor præeminet ſcientiæ: ad diuinum enim viſionis ſpectaculum amor ingreditur, ſcientia autem ſola, foris ſtat: ſed actus fruendi beatificus, eſt actus amandi: amor autem ad voluntatem ſpectat: igitur, frui eſt actus voluntatis, quæ eſt potentia nobiliſsima, cuius munus eſt circa nobiliſsimum obiectum verſari, ideo nobiliſsimum actum, nempe fruitionem habet, atque poſsidet. 4.

CAP. V.

Quod fruitio non ſit actus voluntatis, ſed intellectus potius.

Illa potentia eſt nobilior, cuius obiectum eſt ſimplicius, alterius potentiæ obiecto. ſed voluntatis obiectum, non eſt ſimplicius obiecto potentiæ intellectiuæ: igitur, potentia intellectiua, volitiua, ſiue voluntate, præſtantior eſſe videtur. obiectum ſiquidem intellectus, eſt verum, quod in mente, veluti in quodam mundiſsimo, ſimpliciſsimoque habitaculo verſatur, & degit. voluntatis vero obiectum, eſt bonum, & id quidem in rebus inuenitur, vt ex 6. clariſsime patet methaphyſices libro. Intellectus ergo, præſtat voluntati, tum obiecti nobilitate, tum etiam principio cognoſcendi. ab intellectu ſane ſuæ mutuat cognitionis principium. Deinde, illa potentia, cæteris nobilior cenſenda eſt, ad cuius actum ſpectat hominis perfectio, atque conſummatio, nempe beatitudo: beatitudo enim eſt nobiliſsimæ potentiæ. tunc ſane beati vocamur, quando ſecundum actum nobiliſsimæ potentiæ viuimus. ſed talis eſt intellectus, quemadmodum verbum Pymandri conſtantiſsime docuit: *Hæc, inquit, eſt vera vita, ſiue vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum.* *Ioan. 17.* Porro cognitio, ſiue viſio, intellectui congruit, & non voluntati, quæ ex ſe ipſa cæca eſt. intellectus ergo dignitatis ſplendore, voluntatem ſuperat. Denique, dirigens eſt nobilius directo: ſed voluntas ab intellectu dirigitur: Cæcus ſane à vidente dirigitur, & inſipiens à ſapiente: intellectus autem eſt radix cognitionis: igitur eſt radix libertatis: abſque namque cognitione, nulla eſt vera libertas: vnde illa, quæ naturali ductu, neceſsitateque mouentur, libera nequaquam dicenda ſunt. *Radix cognitionis.* Intellectus præterea cogi non poteſt, cum liberum habeat ſuæ iuriſdictionis principatum. At voluntas, reſpectu vltimi finis, libertatem ad vtrumlibet nequaquam habet; ſed abſoluta neceſsitate tendit ad finem: liberior ergo eſt intellectus, quam ipſa voluntas.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

Ad 1. Noſtro quidem propoſito minor fauere videtur: nam ſi voluntatis obiectum, eſt Deus in ſeipſo, intellectus vero, vt intellectu recipitur, ſiue Deus per intellectum receptus; abſque dubio, ſi ita res ſe habet, voluntatis obiectum, ſimplicius eſt, quippe cum hoc modo Deus ſimplicius intelligatur, quam vbi eſt multarum relationum rationis, ac rei aggregatio: qualis ſcilicet eſſe

videtur

Fruitio eſt actus voluntatis. *Voluntatis laudes.*

videtur in obiecto intellectus in patria, vbi Deus per intellectum receptus cognoſcitur: atque ita eſt intellectus obiectum. Ad confirm. dico, quod quamuis cognitionis principium ab ipſo intellectu dependeat; animæ tamen dominiũ, penes voluntatem manet: ipſa enim eſt cauſa efficiens, intrinſecus mouens, ſuorum actuum regina, in vniuerſo animæ regno. Penes ipſam quoque reſidet merendi, demerendique poteſtas, virtutum propemodum omnium, atque vitiorum theſaurus. Denique apud, ſeu ſub ipſius manent imperio vita, & mors, laus, & opprobrium, gloria, & dedecus.

Cognitio incipit ab intellectu, & terminatur ad voluntatem.

Quare, cum tanta, taliſque ſit; perfectiſſimæ vtique potentiæ ſplendore fulget, & dominij, principatuſque honore illuſtratur. Quicquid præterea intellectus ante voluntatis actum intelligit, ante ſcilicet electionem, naturaliter prorſus intelligit: quam obrem, ante voluntatis actum, nulla eſt in intellectu libertas. Sed dicis, potentia tribus opus habet, vt vere libera eſſe valeat. immaterialitate vtique, obiecto vniuerſali, & libertate indifferenter ſe habendi ad ea, quæ ſub obiecto vniuerſali continentur. ſed huiuſmodi conditiones, æquæ, perfectæq; ſunt in ambabus animæ potentiis: vna ergo aliam, libertate non vincit. Verum duæ adhuc deſunt conditiones, vt aliqua potentia vere libertate donetur: prima quidem, vt talis potentia ad exeundum in actum, aliqua non ſit neceſſitate cogenda: altera, quod vim habeat effectiuam ad reliquas certe potentias, quas pro ſuo libito mouere queat.

Voluntas regina in regno animæ.

His autem duabus exornatur voluntas: ideoq; cæterarum regina eſt appellanda. Ipſa namque cogere poteſt intellectum, vt in actum prodeat, atque aliquid, quod eſt agendum, conſideret. Neque valet, quod aliqui dicunt, voluntatem poſſe ab intellectu cogi, atq; neceſſitari, oſtenſo ſibi ſummo bono, ſiue aliquo alio, quod ſecundum ſui naturam eſt diligendum: tum quia, ſummum hac in vita bonum euidentiſſime cognoſci non poteſt, tum etiam, quia, etſi cognoſceretur, aut ſummum bonum, aut apparens; ab intellectu tamen nullam neceſſitatem reciperet, ſed à ſeipſa potius, quippe, quæ intellectum, tale iudiciũ machinantem non repreſſerit.

2. Ad 2. in viſione, nude abſoluteq; beatitudo non conſiſtit, niſi per quandam, quam habet ad fruitionem ſocietatẽ: viſio enim, atq; complacentia, in quibus perfectæ fruitionis ratio perfectiſſime habetur, inſeparabili nexu connectuntur: Viſio ergo, qui eſt actus intellectus, ad fruitionem tendit, veluti ad rem omnino perfectiſſimam; quod autem eſt propter aliud, inferius certe reputatur. Nec obeſt illud Auguſti:

Viſio eſt tota merces.

Viſio eſt tota merces, partim quidem propter connexionẽ, quam viſio, atq; fruitio ad inuicem habẽt: partim vero, quia viſio, & cognitiuam complectitur, & affectiuam potentiam.

3. Ad 3. Si ratio voluntati aliquid oſtenderit, id certe facit non quidem per modum imperantis, ſed conſulentis potius: cuius tamen conſilium ſubeſt nutui, imperioq; voluntatis. *Contra*, quod fruitio non ſit actus voluntatis. Quælibet natura fruitur ſuo fine; ſed finis cuiuſlibet potentiæ, eſt proprius actus eius 4. ethic. quælibet ergo potentia fruitur ſuo actu, atque ita frui non eſt actus voluntatis tantum. Confirm. quia fruitio eſt quædã felicitas, felicitas vero, vt dicitur 10. ethic. in ſpeculatione conſiſtit: ſpeculatio autem intellectui competit & non voluntati. Igitur fruitio eſt actus intellectus, & non voluntatis. *Solut.* Duplex eſt finis, formalis ſcilicet, & obiectiuus; licet ergo actus potentiæ ſit finis formalis, per quẽ attingitur finis obiectiuus; non eſt tamen finis obiectiuus.

Finis formalis, & obiectiuus.

Ipſo ergo frui nõ poteſt, quoniam fruitio intuetur finem obiectum, quem perfectiſſima attingit voluntas. Ad confirm, fruitio præſupponit cognitionem, non tamen conſiſtit in cognitione; perfectiſſima ergo ſpectat ad actum voluntatis, quæ enim ſunt priora generatione, ſunt poſteriora perfectione; & econuerſo 9. *met.* Igitur fruitio eſt actus voluntatis. Ad hæc accedit illa ſententia Auguſtini 10. *de trinit.* *Fruimur bonis cognitis*, inquit, *in quibus voluntas delectata quieſcit ipſum ergo voluntatis eſt fruitio.* Quando enim aliquid alicuius definitionem in recto ingreditur, quod definitur, ad illud primo ſpectat. Sed ita res ſe habet in hac definitione poſita ab Auguſt. dicitur enim voluntas delectata; ergo quod ſupra. Item, 1. *de doct. Chriſt.* frui eſt amore inhærere; ſed amor primo pertinet ad voluntatem; igitur fruitio eſt actus voluntatis.

Frui eſt amore inhærere.

Item, cuius eſt mouere in finem, eius eſt quieſcere, motus enim eſt propter quietem. ſed fruitio quietem denotat; pertinet ergo ad voluntatem.

Voluntas quadruplex. *Diuina voluntas ſimilis terra in centro quieſcenti.*

Eſt autem voluntas quadruplex, nempe diuina; beata in angelis; voluntas hominis iuſti, adhuc in terris exiſtentis; & voluntas mortaliter peccantis. Prima voluntas, primo, per ſe, & immobiliter fruitur, vltimo ſiquidem fini, non per habitum, vel actum differentem, vel per ſuperioris cauſæ virtutem, ſed per ſe primo, neceſſario, & immobiliter adhæret. Recte ergo hæc comparari poteſt voluntatis fruitio terræ in centro quieſcenti, ſuapte enim natura, immobiliter, in ea mundi parte quietem inuenit, nullo vnquam tempore defecturam. Et reuera, ſicut ſe habet pondus in rebus corporalibus; ita plane voluntas in rebus ſpiritualibus, animus namque amore mouetur. *Amor meus, pondus meum*, dicit Aug. Sane, ſicut centrum eſt vltimus terminus quietis corporum grauium; ita certe vltimus finis perfectiſſime quies animorum. Hac de cauſa, Mercurius vocat Deum ſphæram intellectualem, cuius centrum vbique eſt, circumferentia vero nuſquam.

Deus ſphæra intelligibilis. *Voluntas angelorum ſimilis quieti metallorum.*

Porro, voluntas angelica, perpetuo, & per ſe fruitur, quia per formam intrinſecam, nempe per habitum charitatis, ſed non primo, quia non à ſe, ſed a Deo habet huiuſmodi quietis donum. ideoque ſimilis eſt quieti metallorum, quæ in viſceribus terræ deliteſcunt talia namque centro immobiliter adhærent, non quidem primo, ſed per grauitatem, quam à terra receperunt.

Voluntas iuſti viatoris ſimilis quieti grauium, quæ ſunt in ſuperficie terræ.

Porro, voluntas iuſti viatoris fruitur per ſe, ſed non primo & immobiliter; idcirco huiuſmodi fruitio ſimilis eſt quieti grauium, in terræ ſuperficie exiſtentium: mediante ſiquidem terra, centro connectuntur, ſed non immobiliter quidem: viator enim iuſtus, præter actum deſiderij, quo ſibi Deum appetit actu concupiſcentiæ, diligit Deum actu amicitiæ, volens Deum in ſe bene eſſe. Et talis actus fruitio nominatur.

Voluntas mortaliter peccantis ſimilis illi qui in naui quieſcit.

Voluntas vero mortaliter peccantis fruitur quidem quantum eſt ex parte ſui, quippe, quæ quieſcit in obiecto creato, quod propter ſe amat, ſed non ſimpliciter quieſcit, quantũ eſt ex parte obiecti, quia nõ perfecte ſatiat voluntatem peccatoris: ideoque ſimilis eſt quieti illius, qui in naui quieſcit, qui nec mediate, nec immediate quieſcit in centro, eo quod nauis continuo aquarum motu agitata, vniformiter non ſe habeat ad centrum. Fruitur autem peccator non quidem obiecto ſui actus, quod amore concupiſcentiæ proſequitur: ſed ſeipſo potius. quia ſeipſum diligit amore amicitiæ, optat ſibi illud obiectũ, quod pro ſummo bono habere intendit. Egregie ergo dictum eſt à diuo Aug. *duos amores condidiſſe duas ciuitates 14. de ciuit. Dei Amor Dei vſq; ad contemptum ſui, & amor ſui, vſque ad contemptum Dei.* Itaq; fruitio eſt actus voluntatis tendentis in aliquod obiectum propter ſe, illud acceptando tanquam ſummum bonum: frui enim eſt alicui amore inhærere propter ſe, primo de doctrina Chriſtiana vſus vero eſt actus voluntatis in aliquod obiectum tendentis propter aliud.

Duo actus intellectus. *Duo actus voluntatis.*

Etenim, ſicut in intellectu duo actus reperiuntur, quib. alicui rei complexæ aſſentitur, vtpote principio propter ſe, & concluſioni propter principium; ita ſane duo ſunt actus voluntatis, primus, quo adhæret bono propter ſe, vocatur fruitio, ſecundus dicitur vſus, quia adhæret rei propter aliud. Ad hos autem addi poteſt tertius, qui eſt actus neuter. aliquod enim bonum abſolute apprehenſum, non ſub ratione boni per ſe, neq; propter aliud bonum voluntati, oſtendi poteſt circa quod plane bonum, voluntas poteſt actũ ex ſua libertate elicere volendi illud; abſolute quidem, ſine reſpectu, ordineq; ad aliud, abſque tamen fruitione propter ſe: poteſt enim intellectui imperare, vt inquirat, quale ſit illud bonum, & qualiter volendum. hoc autem competit voluntati ex ipſius libertate, & ex neceſſitate nequaquam ex parte intellectus.

Differentia inter actus voluntatis & intellectus.

Nonnihil ergo diſcriminis inuenitur inter huiuſmodi actus: aſſenſus enim intellectus ex natura obiectorũ diſtinguuntur: quæ naturaliter ſequitur intellectus. Aſſenſus autem voluntatis, non ex diſtinctione obiectorum, ſed potius ex diſtinctis actibus potentiæ liberæ, ſic, vel ſic obiectum acceptantis, proficiſcuntur: in eius ſiquidem poteſtate ſitum eſt referre poſſe, & non referre. Duo præterea aſſenſus intellectus, in communi aſſenſum intellectus ſufficienter diuidunt, nec vllum admittunt neutrum conſenſum, ſicut voluntas, quia ex parte obiecti nulla eſt euidentia media, ex qua medius conſenſus ſubſiſteret. Cæterum actus, quo aſſentimur bono propter ſe, eſt actus perfectus, quem ſequitur delectatio 4. *ethic.*

Actus perfectus.

licet autem fruitio proprie ſumpta ſit actus voluntatis, vt docet Aug. 83. *quæſt. quæſt.* 3. Peruerſitas, inquit, voluntatis eſt frui vtendis, & vti fruendis peruerſitas autem eſt in actu voluntatis elicito, delectatio enim praua dicitur ex prauitate actus: ſumitur tamen large fruitio pro ipſa etiam delectatione voluntatis. Itaque quatuor eſſe probantur actus voluntatis, fruitio, vſus, actus medius, & delectatio.

CAP. VII.

Fruitio ordinata, & communis.

Frui an ſit actus elicitus, vel paſſio. *Aug. 83. quæſt. 3.*

POſtquam locuti ſumus de fruitione, quantum ad eius actum pertinet: deinde indagare neceſſe eſt, quotuplex ſit fruitio, & an frui ſit actus elicitus, vel paſſio, quæ actum elicitum conſequitur. Quod vero ſit actus elicitus, Aug mouere videtur. *Omnis*, inquit, *peruerſitas*,

Google

Fruitio eſt actus voluntatis. *aerſitas, quæ vitam nominatur, eſt vti ſruendis, & frui vtenda.* Paruitas autem eſt formaliter actus voluntatis elicitus, & non delectatio, quæ non eſt in poteſtate delectantis: peccatum vero, in quantum peccatum, eſt in poteſtate peccantis. Verum, 1. de trinit. cap. 10 vel 13. aliud videtur aſſerere, nempe frui, delectationem eſſe: Plenum gaudium, inquit, eſt, frui trinitate. Item, 4. libro de trinitate: Fruimur illa re, de qua capimus voluptatem. Porro 10. de trinitate accipit pro vtroque: Fruimur, inquit, cognitis, in quibus voluntas propter ſe delectata, conquieſcit. ad actum enim pertinet elicitum, cum dicit: Fruimur cognitis. quia actu voluntatis præſupponitur obiectum cognitum ad delectationem vero, cum dicitur In quibus voluntas delectata, conquieſcit. Si quis dixerit tales authoritates veras eſſe cauſaliter & concomitanter, non autem formaliter, non longe erit à rei veritate: fruitio enim vtrumque actum complectitur. *Frui tribus modis dicitur.* Et re vera, frui, tribus modis dicitur: Primo quidem modo communiter, pro omni ſiquidem actu potentiæ appetitiuæ delectabili, ſiue quæ cum delectatione percipitur: et que ita frui, eſt vo cum delectatione: dicit enim motum voluntatis cum gaudio, Auguſt. Fruimur cibo, & potu, fruimur re, de qua capimus voluptatem. Hoc ergo modo & bonæ, & malæ fruitioni competit. *Ad Philem.* *Ego te fruar in domino*, ait Paulus. Alio modo accipitur pro omni actu voluntatis, quo propter ſe aliquid diligitur, *Delectatio fruitio dicitur.* non in aliud relatum, ſaltem per illum actum: & ſic delectatio poteſt dici fruitio, & quicunque alius amor naturaliter ſequens apprehenſionem rei conuenientis, & complacentis. Tertio modo pro amore libero voluntatis, quo finaliter quieſcit in amato, qui repugnat relationi ad finem alium: atque ita dixit Auguſt. cognitis nos frui, quibus inhæremus propter ſe. Inhærere autem alicui amore, ad actum ſpectat voluntatis. Beati autem vere & perfecte fruuntur Deo, viatores vero à longe ſentiunt odorem fructus ſuauitatis. Ponuntur à nonnullis quinque modi fruendi: *Quinque modi fruitionis.* fruimur enim ſolo Deo, vt perfecte beatificante. fruimur voluntate, vt mouente & imperante: fruimur charitate, vt præmium perfecte aliciente, & perficiente: fruimur virtutibus, vt bono diſponente: fruimur homine iuſto, in quantum repræſentat Deum per ſimilitudinem gratiæ, ſicut loquebatur Apoſt. *Fruar te in Domino.* Itaque fruitio proprie, & ſtricte ſumpta, aliquid tradit in facultatem voluntatis, propter ſe, tanquam per ſummum bonum. Illa autem appellatur fruitio ordinata, quippe quæ ſummum bonum ſumme diligit; non ad aliud bonum referendo, ſed propter ſe diligit. Hæc autem *Fruitio ordinata.* fruitio ordinata eſt duplex: Vna perfecte quietat, & ſatiat voluntatis appetitum, qualis eſt fruitio patriæ: Altera vero compatitur ſecum moleſtias huius vitæ, ideoque minime quietare poterit animum viatoris. Eſt quoque fruitio inor- *Fruitio inordinata.* dinata, quæ id quod eſt ſumme, & propter ſe diligendum, ad aliud refert & ordinat. Huius autem fruitionis obiectum poteſt eſſe aliud à Deo: voluntas enim errore affectus per- uel ſi ſeducta, alium finem tanquam ſummum bonum ſibi poteſt præſtituere. Ex quo colligi poteſt, fruitionem inordinatam eſſe, ſummum diligendum non ſumme diligere, ad *Fruitionis immediatum obiectum.* aliud referre, & non propter ſe amare. Immediatum autem fruitionis obiectum, eſt ipſe Deus eſſentialiter, ſummum bonum, ſuper omnia amatum amore amicitiæ, & non viſio beatifica, vt quidam fatetur videntur. Ex his ergo quæ dicta ſunt, ſatis apte intelligitur duplex illa fruitio, patriæ, & viæ. *Fruitio patriæ.* Eſt autem fruitio patriæ amor, quo Deum diligimus ſuper omnia clare quidam & aperte: fruitio autem viæ amor quo *Fruitio viæ.* diligimus Deum, non tamen clare, & perfecte. Differunt autem ab inuicem, non ſolum intentione, verumetiam & ſpecie. Diſtinguitur autem ſpecie præſentia obiecti per intuitiuam & propriam cognitionem, à præſentia quæ per cognitionem confuſam in conceptu, vel in ſpecie percipitur. Re uera, amor, quo ſancti in patria Deum diligunt naturaliter, & libere, pleniſſimus eſt, continuus, ſimplex, & iocundus. illa vero, quo iuſti in hac vita degentes Deum proſequuntur, interreptus, inquietus, imbecillis, mœrori commixtus. Por- *Obiectum fruitionis in communi.* ro obiectum fruitionis in communi eſt finis vltimus verus, vel apparens, qui ſcilicet oſtenditur voluntati à ratione errante, vel finis à voluntate præſtitutus. Intellectus ſiquidem poſſet aliquid voluntati offerre tanquam vltimum finem, vel voluntas, cum ſit libera, poteſt aliquid pro fine ſibi ſtatuere, volendo illud propter ſe, & ad aliud non referendo. Patet ergo quomodo finis vltimus ſit proprium obiectum *I. z. de doct. Chriſt.* voluntatis, iuxta illud Auguſt. *Res quibus fruendum eſt*, inquit, *ſunt pater, & filius, & ſpiritus ſanctus & tres vnum ſunt.* Patet etiam quænam dicenda eſt fruitio ordinata, & quæ inordinata, & quot modi ſint fruitionis, & quod fruitio ſit actus voluntatis. Reliquum ergo nobis quærere, ſi dilectio & delectatio ſint idem realiter, vt nonnulli dicere videntur: ſimili-ter, ſi fruitio ſit dilectio, vel delectatio: quæ omnia, in ſequenti capitulo expendamus. *Fruitio eſt actus voluntatis.*

QVÆSTIONIS SECVNDÆ
CAP. I.

An dilectio & delectatio ſint idem realiter.

POſſet aliquis nonnullis rationibus aſtruere dile- *Rationes quod dilectio, & delectatio ſint idem realiter.*
ctionem, & delectationem eſſe idem realiter, hoc
modo. Quæ ſunt eiuſdem potentiæ circa idem ob-
iectum, & habent eadem oppoſita, & eundem effe-
ctum, per ſe & immediate, ſunt idem realiter: ſed dilectio,
& delectatio ſunt huiuſmodi, quia ſunt eiuſdem potentiæ,
nempe voluntatis, circa idem obiectum, bonum ſcilicet, & 2.
habent eadem oppoſita, odium & triſtitiam, & eundem ef-
fectum, operationem videlicet perficere: igitur ſunt idem
realiter. Item illi actus, qui immediate conſequuntur ad i- 3.
dem, ſunt idem realiter: ſed dilectio & delectatio immedia-
te conſequuntur ad intellectum & voluntatem: ergo quod
prius. Item, vt in vna potentia ſimplici, ſimul coexiſtant duo 3.
actus realiter diſtincti, fieri non poteſt: ſed dilectio & dele-
ctatio ſimul ſunt in voluntate realiter: ergo non differunt.
Poſſet etiam aſtruere dilectionem, & delectationem ſecun- 4.
dum rationem differre: hoc modo; delectatio quietatio-
nem importat, quæ eſt priuatio motus: dilectio vero vnio-
nem & priuationem quietationis, ſed illæ duæ priuationes
ſola ratione differunt: ergo dilectio, & delectatio ſola diffe-
runt ratione. Item, quæ differunt in modo ſignificandi, ra- 5.
tione quoque differunt: ſed delectatio & dilectio ita ſe ha-
bent ad inuicem, quia dilectio ſignificat per modum formæ
egredientis à voluntate ad ipſum obiectum amatum, dele-
ctatio vero è conuerſo, nempe per modum formæ ab obie-
cto egredientis: diuerſum ergo habent modum ſignifican-
di, & ex conſequenti differunt ratione. Sed poſſet huiuſmo- *Rationes contrariæ.*
di rationibus opponi: Quæcunque poſſunt ſeparari ab in-
inuicem, illa vtique non ſunt idem realiter; ſed dilectio & 1.
delectatio ſunt huiuſmodi, ſicut patet in angelis malis, qui ſe
mutuo diligunt, triſtitia tamen, & non delectatione afficiun-
tur, ergo non ſunt idem realiter. Item, illi actus non ſunt i- 2.
dem realiter, quorum oppoſita diſtinguuntur realiter; ſed
odium & triſtitia, quæ opponuntur dilectioni, & delectatio-
ni, diſtinguuntur realiter, vt patet in beatis, qui odiunt pec-
cata noſtra, nec tamen aliqua triſtitiæ ſauciantur, quia in eos
non cadit triſtitia: Ergo. Item, Delectatio eſt per ſe obiectum 3.
dilectionis, dilectio vero non eſt per ſe obiectum dilectio-
nis; igitur non ſunt idem realiter. Item, quod accidit alteri, 4.
non ſunt idem realiter; ſed delectatio accidit dilectioni;
non ergo ſunt idem realiter. Item, dilectio eſt actus volendi, 5.
triſtitia vero minime, probatur, quia voluntas reflectens
ſe ſuper actum elicitum, complacet ſibi; ſed nullus compla-
cet ſibi, ſed diſplicet potius, cum triſtatur; igitur triſtitia non
eſt actus volendi; triſtitia enim eſt de his, quæ nobis nolen-
tibus accidunt teſte Auguſt. Item, voluntas, ſicut libere eli- 6.
cit actum volendi, ſic libere elicit actum nolendi. Sed nul-
lus libere, & voluntarie triſtatur, quoniam non triſteretur;
triſtitia ergo non eſt actus nolendi. Item, illa ratio non pro- 7.
batur, quæ dicit dilectionem, & delectationem ratione dif-
ferre, quia delectatio importat quietationem, & priuatio-
nem motus, dilectio vero vnionem, & priuationem diſtan-
tiæ; vnio enim per ſe eſt beatitudo inter extrema vnita, ideo-
que eſt aliquid poſitiuum. Beatus ſiquidem vnitur Deo for-
maliter per vnionem, non autem per priuationem. Agens
ſiquidem approximatum paſſo, ita agit, vt approximatio ſit,
ſiue vnio neceſſaria ſit ad actionem agentis perficiendam;
priuatio vero minime. Adde, quod dilectio realiter elicitur 8.
à voluntate, delectatio autem realiter dilectionem ſequi-
tur: Ergo non ſola differunt ratione. Qui harum excitarit *Priores rationes ſoluuntur.*
rationum ſectator, priores rationes ita ſoluere poterit; &
primam quidem, aſſerendo falſam eſſe maiorem; nam duo 1.
actus ſubordinati poſſunt eſſe de eodem obiecto, & ſub ea-
dem ratione, quorum vnus perficit alium, cuiuſmodi eſt di-
lectio, & delectatio. vel poteſt dici ad minorem illius argu-
menti, dilectionem, & delectationem non eſſe de eodem
obiecto, ſub eadem ratione, eo quod delectatio ſemper ſit
de obiecto præſente; dilectio vero non ſemper concernit
præſentiam obiecti. Ad 2. minor eſt falſa, dilectio enim & 2.
delectatio non immediate ſe habent ad potentiam: *Delecta-
tio*, inquit philoſ. 2. *eth. eſt ſuperueniens dilectioni, atque ita præ-
ſupponit neceſſaria dilectionem.* Ad 3. Duo actus ſubordinati, ſi- 3.
cut dilectio & delectatio poſſunt eſſe ſimul in eadem poten-
tia,

Fruitio eſt actus voluntatis. tia, ſicut dictum eſt. Ad 4. dilectio & delectatio non dicunt priuationes, quia non ſunt priuationes, nec formaliter includunt priuationes. Sane vnio, qua beatus Deo vnitur, non eſt priuatio, ſed res poſitiua. Ad 5. dilectio, & delectatio non

4\. differunt in ſolo modo ſignificandi, verum etiam realiter.

5\. Hæc ille. Verum facilis poteſt eſſe iſtorum contendentium

Conciliatio opinionum. conciliatio: ſi recte, & ſine cupidine contendendi aliquis loqui voluerit: Primæ quippe rationes veræ ſunt concomitanter, ſecundæ vero formaliter. Sed contra: Frui, paſsionem eſſe in voluntate receptam, hoc modo: fructus eſt id,

Frui eſſe paſsionem in voluntate receptam. quod vltimo expectatur ex arbore. frui autem dicitur à fructu: vltimum autem in fructu, non eſt comeſtio, ſed delectatio, cuius gratia comeditur. Igitur in rebus ſpiritualibus, fructus eſt vltimum quod expectatur de obiecto, cuiuſmodi eſt delectatio, quæ ſequitur actum, vt dicitur 10. *Ethic.* Fruitio ergo eſt paſsio, & non actus elicitus voluntatis. *Sol.*

Soluitur. Fructus eſt vltimum quod expectatur. fructus eſt vltimum, quod expectatur ex arbore, non quidem, vt corporaliter poſsideatur; ſed vt per actum potentiæ guſtatiuæ attingatur potius, ad quem ſane fructus guſtum, delectatio ſequitur. Itaque ſi ille dicitur fructus, quo fruendum eſt; ſine dubio, delectatio non eſt fructus, quippe quæ non eſt, ſed ſequitur potius obiectum fruibile, imo fructus eſt illud vltimum expectandum, ipſum vtique obiectum fruibile, quod vltimate expectemus, vt per actum guſtationis, illud habeamus. Neque delectatio eſt frui, quia non ſolum non eſt obiectum fruibile, verum etiam, nec formaliter fruitio: non enim eſt illud, quo attingitur obiectum fruibile; ſed illam operationem conſequitur. Nam potentia prius amat obiectum fruibile, & poſtea ſequitur delectatio. Illud ergo, quo potentia attingit obiectum fruibile, eſt formaliter frui: huiuſmodi autem eſt perfectus actus voluntatis. Sed iterum ille poſſet inſtare, innixus authoritati Diui Aug. *Fruimur cognitis*, in quibus voluntas propter ſe delectata, conquieſcit: igitur delectatio eſt fruitio, & non paſsio conſequens fruitionem, quia poſterius non ponitur in definitione prioris. *Solu.* Authoritas illa oppoſitum habet ſenſum: cum enim dicat actus non eſſe fructus, ſed paſsiones, neceſſario ſequitur frui non eſſe delectari; quia fructus eſt obiectum fruitionis: paſsio autem non poteſt eſſe primo obiectum ſui, ſicut poteſt eſſe obiectum actus. Et ſic frui, ſi eſt paſsio vt obiecti, ſicut authoritas ſonare videtur, non erit paſsio; ſed actus potens habere iſtas paſsiones pro obiectis. Et cum dicitur fructu per ſe fruimur: verum quidem eſt, in ratione obiecti, ſicut dicimus amabile amamus, non autem in ratione formali, ſicut dicitur calore calet.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

Primum argumentum. POſſet aliquis contra prædicta ſic arguere: Aliquid eſt maius animæ capacitate, Deus ſcilicet, aliquid minus, vt corpus, aliquid ergo erit æquale: quod plane erit minus Deo: ergo Deo, vt vltimo fine, non eſt fruendum. Confirmatur; virtutes enim propter ſe diliguntur; igitur poſſunt eſſe fruitionis obiectum. Anteced. patet, quia ſunt bona honeſta; honeſtum autem illud appellatur, quod ſua nos vi trahit, & dignitate allicit; ergo quod prius. Soluitur. nihil eſt maius in ratione obiecti, obiecto a-

Solutio. Anima obiectum proportionatum. nimæ proportionato, licet ſit aliquid maius, id eſt, maiori modo attingibile, quam poſsit ab anima attingi; ſicut idem album perfectius, perfectius attingitur à viſu perfectiori, quam imperfectiori. Sane, vt paulo ante dixi, obiecti ad potentiam, non eſt neceſſaria adæquatio entitatiua, quæ eorum, quæ adæquantur eiuſdem exigit ſimilitudinem naturæ, vel formæ participationem: Neque proportio, ſeu habitudo, vel comparatio in commenſuratione, ſecundum quam, res, quæ exceditur, aliquoties ſumpta, æquiualet excedenti; ſed potius neceſſaria eſt adæquatio, & proportio obiectiue, puta actiui ad paſſum, & motiui ad mobile, in qua eſt diuerſitas, non autem ſimilitudo naturarum, nempe finitæ & infinitæ naturæ. Non ergo neceſſe eſt, vt ſit ſimilitudo proportionatorum ad inuicem; ſed plerumque diſsimilitudo inter illa inuenitur, ſicut videre eſt in materia & forma, in parte & toto, cauſa & cauſato. Ad confirm. diligibile propter ſe dupliciter accipitur: Vno quidem modo, quod ſic eſt diligibile, vt non ad aliud ordinetur, & tale eſt obiectum

Virtutibus fruimur. fruitionis, Deus ſcilicet: Alio modo, quia ad aliud ordinatur, cuiuſmodi ſunt virtutes, quæ ſunt nobis vehicula, quibus vehimur ad illud obiectum perfectum conſummatæ, & perfectæ noſtræ fruitionis. Item, fruitio Dei non eſt creaturæ

Argumentum ſecundum. rationali poſsibilis; fruitio enim præſupponit viſionem; atqui nulla creatura rationalis poteſt Deum videre, quia viſio Dei eſt perfectionis infinitæ, creatura vero finitæ perfectionis: nullam ergo habent ad inuicem proportionem. Quod ſi dixeris perfectionis eſſe finitæ, tunc ſequeretur iſtud abſurdum, vt viſio boni finiti, & Dei, æqualis in nobis perfectionis eſſent: igitur Deus benedictus non eſt obiectum noſtræ fruitionis. Sed, *neg.* anteced. & ad prob. reſp. Viſio finiti

Solutio. boni, & Dei poſſunt eſſe æqualis perfectionis, id eſt æque intenſæ, nõ autem æque perfectæ, in ordine ad obiectum ſimpliciter: vna ſiquidem repræſentat bonum immenſum, altera vero bonum finitum: neque æque perfectæ in nobis, quia illa viſio finiti boni, non perfecte quietat voluntatem creaturæ: neq; æque perfectæ in ſpecie, quia viſio boni finiti, eſt inferioris ſpeciei: ideoque quantumcunque in ſua ſpecie fuerit perfecta; diuinæ tamen viſionis perfectionem attingere non valet. Poſſent tamen dici æque perfectæ; quia ſicut viſio albi perfecta eſt in præſentando album; ita viſio Dei, in repræſentando Deum: imo, intellectus poteſt comprehendere totam ſubſtantiam albi, non autem totam ſubſtantiam Dei. *Contra*: ergo, viſio beatifica non eſt totius Dei. *Reſp.* hoc

An viſio ſit totius Dei. intelligi poteſt dupliciter: Primo modo ſic, totius Dei, quod nihil ſit Dei, vel aliquod extrinſecum diuinæ eſſentiæ, quin illud videatur à mentibus, & ſpiritibus cœleſtibus; & ſic conceditur: Alio modo, dicit comprehenſiuam viſionem diuinæ

Videbimus Deum ſicuti eſt. eſſentiæ, bonitatis, & ſapientiæ, & huiuſmodi, & ſic negatur. Vident enim beati Deum, non partem quidem, cum ſit ſumme ſimplex; ſed Deum vnum in eſſentia, & trinum in perſonis, infinite tamen minus, quam ſit in ſe comprehenſibilis. In tantum ergo comprehendunt, in quantum ſeſe extendit lumen gloriæ à magno, & glorioſo largitore Deo illis impertitum: quæ plane viſionis comprehenſio ſatiat videntes, & quidem perfectiſsime. vident ergo Deum, vt obiectum beatificum; non tamen comprehendere poſſunt infinitam Dei perfectionem. & cum dicitur, creaturam eſſe finitam & limitatam. Reſp. creaturam ſuis viribus naturalibus nequaquam poſſe pertingere ad diuinam illam, & eximiam viſionem; ſed lumine gloriæ adiutam, & ſupra ſe erectam, participem diuinæ viſionis fieri. *In lumine tuo*, inquit Prophe-

Pſal. 35. ta, *videbimus lumen*. Contra, ſicut ſenſus ſe habet ad ſenſibile; ita intellectus ad intelligibile. ſed ſenſus non patitur ſenſibile excellens, quia omne tale deſtruit illius potentiam 3. *de anima*: ergo intellectus non poteſt videre Deum, ſuperat enim illius captum, & intelligentiam, vt dixi. Verum, illa maior non eſt vniuerſaliter vera: ſenſus enim ſentiens ſenſibile maius, corrumpitur potius, quam inde vigorem aliquẽ virtutis accipiet. *Contra*, intellectus intelligens maius intelligibile, magis magiſque vigoratur. Præterea, argumentum concludit de viſione, quæ mere naturaliter fit à viſibilibus naturalibus, non autem de illa viſione, quæ per lumen gloriæ nobis, ſeu beatis impenditur. v.g. videt aliquis montem, ſed tan-

Exemplum quomodo Deus videtur. tum quantum videre poteſt, mons quidem ſeſe ei offert videndum, non quidem finitum, neque infinitum, quia eius fines, & terminos non videt. Ita beatus videt Deum trinum & vnum, ſed illius fines nõ videt; quia fines non habet, ſed tantũ videt, quãtũ ſatis eſt illi, ſatis & ſibi ſecundũ menſuram luminis

Deum nemo vidit vnquam. gloriæ tributum. *Contrà* Euangelium dicit, *Deum nemo vidit vnquam*: ergo Deus non eſt obiectum noſtræ fruitionis. *Reſp.* Deum nemo, id eſt, nulla creatura vidit vnquam, comprehenſiue ſcilicet; videtur tamen beatifice, & apprehenſiue, ſcilicet viſione intuitiua. *Contrà*, aut illa viſio eſſet in ſe finita, & non poſſet eſſe ſignum infiniti, quia proportionem ad illud non haberet; aut infinita, & intellectus non poſſet illam recipere, alioqui eſſet ſine Deo beatus: cum enim eſſet forma per ſe inhærens, eſſet diſtincta à Deo, quod eſt abſurdum: ergo. Sed, viſio eſt in ſe finita, ſignum obiecti infiniti alere viſi: nec oportet ſigni naturalis ad ſignatum, in dignitate, & perfectione proportionem inueniri, ſed in repræſentando tantum. *Contrà*, ſi fruitio Dei, eſt creaturæ rationalis poſsibilis: igitur, fieri poteſt, vt creatura rationalis fruatur gaudio infinito: ſed gaudium infinitum ſoli Deo competit: ergo. Conſeq. prob. quia non minus eſt gaudendum de beatitudine, quam de pœna æterna dolendum. ſed de pœna æterna, infinite eſt dolendum, quia in æternum extenditur: igitur de beatitudine æterna, infinite eſt gaudendum. Confirma-

Creatura non poteſt frui gaudio infinito intenſiue. tur, quia infinite Deus maior eſt, delectationem afferendo, quam quæcunque pœna triſtitiam ingerendo. *Solu.* creatura gaudio infinito intenſiue frui non poteſt, neque dolendum eſt intenſiue de pœna æterna. Intellectus ſiquidem poſitiue comprehendere poteſt pœnam illam duratione finitam: cum infinitum, quatenus infinitum ſit ignotum. Quod ſi comprehenderit priuatiue, videlicet quod huius pœnæ non erit terminus; tunc extenſiue, non autem intenſiue infinite dolere poterit; non enim aliquis punitur ambabus pœnis ſimul; ſed prius pœna vnius diei, deinde alterius. nec

Digitized by Google

Fruitio eſt actus voluntatis.

valet dicere, ſcit ſe puniendum in æternum: ergo infinito dolore cruciabitur, quoniam infinitum, vt dixi, nemo poſitiue comprehendit. Ad confirmationem, quamuis Deus in ſe ſit ens infinite neceſſario delectans, non autem ad extra, niſi in quantum ipſa vult. Creaturæ præterea rationalis non capit naturaliter infinitam beatitudinem: eſt ergo Deus benedictus obiectum noſtræ fruitionis.

CAP. III.

An ſola beatitudine ſit fruendum.

Beatitudo quibus opus habet.

Argumentum. 1.

PRo intellectu iſtius dubij, non ignorare oportet, ad beatitudinem perfectam conſequendam, multis opus eſſe, inprimis obiecto plene ſatiante potentiam intuentis, fide in via, & cognitione in patria, amore informante, & ſubiecto, quod informatur. Cum ergo hæc ita ſe habeant, poſſet aliquis ſic arguere: Obiectum primum, & immediatum noſtræ fruitionis eſſe aliquem actum, quo Deus à nobis attingitur: amor ſiquidem ordinatus concupiſcentiæ, non eſt immediate in rem: vt appetitus vini, non eſt immediate in vinum, ſed in guſtum vini. Igitur deſiderium noſtræ ordinatæ fruitionis, non eſt immediate in Deum, ſed potius in actum illum, quo Deo fruimur. Conſeq. patet: quia fruitio, quam habemus de Deo, eſt amor concupiſcentiæ de Deo habendo. Confirmatur: quia fruitio ſuccedit deſiderio, reſpectu eiuſdem obiecti: deſiderium autem potiſſimum reſpicit fruitionis actum, non autem ipſum Deum abſolute: deſideramus enim habere viſionem Dei, non autem ipſum Deum: deſiderium ſiquidem futura intuetur. atqui Deus ſemper adeſt vbique, viſio vero, vel fruitio eius eſt futura, quam conſequi optamus: ergo quod prius. *Soluitur*, ſitiens immediate appetit vinum, vel ſaltem humidum potabile, non autem guſtum vini: Puer enim qui nondum vinum guſtauit, immediate appetit vinum. Præterea, amor Dei, qui eſt in fruitione, non eſt amor concupiſcentiæ, cum in Deum & non in creaturam tendat: ergo. Ad confirm. eſto, quod deſiderio ſuccedat fruitio, deſiderium tamen vltimate, non eſt reſpectu amoris, ſed potius reſpectu obiecti beatifici: ſimile quiddam eſt in rebus naturalibus: materia namque principaliter appetit ipſam formam, ſic & mens creata immediate appetit ipſum, vt primum, & immediatum ſuæ fruitionis obiectum.

Argumentum. 2. *Triſtitia damnatorum.*

Item, quemadmodum ſe habet timor, & triſtitia ad malum; ita plane deſiderium, & delectatio ad bonum: ſed ſumma triſtitia, qua damnati in inferno afficiuntur, Deum ſecundum ſe & immediate non reſpicit; ſed pœnas potius, quas ſuſtinent, inter quas præcipua eſt, carentia viſionis diuinæ. igitur ſumma lætitia, qua fruuntur beati, non eſt Deus, ſed Dei viſio: & ex conſequenti, ſola beatitudine eſt fruendum. *Soluitur*, ſumma triſtitia damnatorum, non eſt carentia viſionis diuinæ; quia cum ſit pura priuatio, nullam triſtitiam efferre poteſt; ſed potiſſima triſtitia eorum formaliter, eſt naturalis appetitus in Deum, vt in proprium, & immediatum obiectum, cuius aſpectu, ob ipſorum demerita ſe priuatos eſſe conſpiciunt: non ſecus ac oculus, qui infirmitate oppreſſus, in colores ſuam aciem intendere non valet: maiori ergo odio Deum proſequuntur, qui eis talem viſionem beatificam ſubtraxerit, quam ipſius viſionis carentiam. Atque ita in

Pſal. 73.

ipſis comprobatur ille verſiculus: *Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper.* experientia certa hoc didicimus, nos magis odio habere punientem; quam punitionem, & affligentem, quam afflictionem: ergo.

Argumentum. 3. *Pſal. 118.*

Item, Deus amatur propter aliud, vt dicit pſalm. *Inclinaui cor meum, ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem*: igitur ſolo Deo non eſt fruendum. frui enim eſt propter ſeipſum, & non propter aliud.

Luc. 15.

Confirmatur authorit. Euang. *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus*: licet ergo amare Deum propter mercedem: *Solu.* Recte Deum diligit, qui Deum propter ſe, & alia propter Deum diligit: gratis enim Deus dedit, gratis amandus, nec aliud præmium expectandum quam ipſe Deus. licet autem velle bonum à Deo, vt ſic animus beneficiis affectus, efficacius in ipſum feratur, vnde ab ipſo petimus ſpei, fidei, & charitatis augmentum. licet etiam ſecundaria intentione Deum diligere propter retributionem, nõ quod ſtandum ſit in illis; ſed toto animi affectu, atque vicarij amoris officio, in Deum omnia referenda ſunt. alioqui ſi in bonis ſibi conceſſis, homo vellet conſiſtere, proculdubio, Deum non licite, recteque diligeret. Reciproce ergo reflexe in Deum dilectio, licita eſt, & non mercenaria. Ad authorit. Euang. vocantur ſerui mercenarij, quorum tamen merces, Deus eſt.

Matth. 20.

Voca operarios, & redde illis mercedem ſuam, id eſt, Deũ, qui denarius diurnus vitæ præſentis nominatur. Quod ſi intellexeris, à Deo aliam mercedem eſſe quærendam, puta charitatem, ſapientiam, & huiuſmodi, vt facilius, expeditiuſque Deus à nobis attingatur; talis amor non eſt vſus, ſed fruitio, quia reciproce in Deum terminatur.

Fruitio eſt actus voluntatis. *Argumentum.* 4.

Item, beatitudine eſt fruendum, & illa non eſt Deus, ſed viſio Dei. Ioan. 17. *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum*: ergo &c. Maior patet, quia frui eſt alicui inhærere propter ſe tantum; ſed beatitudini inhæremus propter ſe, cum ſit vltimus finis, alioqui eſſet proceſſus in infinitum in finibus, ſi beatitudinem propter aliud quæreremus. Confirmatur: quia ſicut nihil vltra Deum quærimus obiectiue; ita nihil vltra beatitudinem quærimus informatiue. Quare, ſicut Deo inhæremus obiectiua propter ſe tantum; ita certe beatitudini informatiue propter ſe tantum.

Fruimur beatitudine obiectiua, non formali.

Soluitur, fruimur beatitudine obiectiua, non autem formali: illa autem beatitudo obiectiua eſt ipſe Deus: beatitudini autem formali inhæremus propter Deum. Ad confirm. ratio illa locum habet in beatitudine formali, tunc enim eſſet proceſſus in infinitum, non autem locum habet in beatitudine obiectiua, quæ eſt vltimus finis creaturæ rationalis. Illa autem beatitudo formalis, cum ſit vltimus finis formalis, ea vtimur in Deum, qui eſt vltimus finis ſimpliciter. vnde quamuis nihil, vltra beatitudinem formalem quæramus; ea tamen non fruimur, vtpote, qui eam ad beatitudinem obiectiuam ordinamus. *Contra*, omni illo fruendum eſt, quod poteſt noſtram voluntatem quietare, & eius capacitatem implere, quia illud beatificat: ſed multa alia à Deo, poſſunt mentem humanam implere, quia poteſt ſatiari bono finito, cum ſit ipſa finita: ergo. *Soluitur*, nihil aliud obiectiue à Deo, humanum animum quietare poteſt: & quamuis capacitas humanæ naturæ ſit finita; tendit tamen in Deum, tanquam in ſuum naturalem finem, propterea, quod ad eius imaginem ſit formata. Itaque fruitio, ſiue Dei dilectio, non ordinatur ad aliam dilectionem, ſiue fruitionem mediatam, ab ea ſpecie differentem, & hoc in eodem ſtatu vitæ: nulla enim dilectio eſt præſtantior dilectione diuina; nec aliqua fruitio eſt melior fruitione beatifica: illa eſt ergo vltima, & in nullam aliam habet ordinari, in eodem ſtatu; nam fruitio viæ ordinatur in fruitionem patriæ.

Beatitudo formalis, & obiectiua.

Ex quo licet colligere, quod licet fruitio beatifica formalis, ordinetur in fruitionem obiectiuam, in Deum ſcilicet; non ordinatur tamen recto ordine in aliam fruitionem formalem acquirendam: ipſa enim eſt vltima, & optima, inter cauſas formales, eò, quod includat viſionem beatificam.

Tria ad beatitudinem.

Tria ergo concurrant neceſſe eſt, ad perfectam hominis beatitudinem: fruitio obiectiua, id eſt, ipſemet Deus: fruitio formalis, id eſt, viſio & dilectio Dei: poſtremo, ſubiectum beatificandum, animus ſcilicet rationis capax. Huius autem perfectæ fruitionis, tres habentur, atque numerantur conditiones, quarum prima eſt, voluntatis acceptio: Secunda, delectatio in accepto: Tertia, quies in eodem accepto, ne tendat in aliud: frui enim proprie eſt, alicui rei amore inhærere, propter ſe tantum. Quanquam largo modo ſumatur, complectatur quæ duas tantum conditiones, ſcilicet alicui rei amore adhærere, & in ea delectari; non tamen in ea quieſcere, cum in ſolo Deo ſit quies humanæ, & angelicæ mentis. Quapropter recte Apoſt. hæc diſtinxit. *Itaque*, inquit, *ego te fruar*. non quidem in te, ſed in domino: ad hunc ſane finem te diligo, vt in domino ſit quies huius meæ dilectionis. Et hæc eſt fruitio ordinata, vt dixi, ſi fruimur eo, quo fruendum eſt, & ad eum finem referimus, ad quem referendum eſt. Porro, fruitionem præcedit cognitio intellectus, fruimur enim cognitis: Deinde ſequitur amor in fruitione, & delectatio in amato: Tertio quies in ipſo amato, ſcilicet non referendo amatum in aliud.

Vti quid ſit.

Vti autem, vno modo, eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis, & ſic eſt genus ad frui, poniturque in eius definitione, teſte Auguſt. Frui eſt vti cum gaudio, non adhuc ſpei, ſed rei.

Aug. 10. Trin. 16. 4. Trin. 10.

Alio modo ſumitur ſpecialiter, & ſic vti eſt aliquid aſſumere in facultatem voluntatis propter aliud. Magis autem proprie, eſt aliquod aſſumere in facultatem voluntatis propter id, quo fruendum eſt. *Vtimur eis* (inquit Auguſt.) *quæ ad aliud referimus quo fruendum eſt*: ex quo licet colligere, nos Deo vti non debere, ſed frui. nec enim in aliquid aliud Deus referendus: quoniam omne illud quod ad aliud referendum eſt, inferius eſt quam illud, ad quod refertur: Deo autem nihil eſt ſuperius: igitur Deo non eſt vtendum. Quapropter temporalibus magis vtendum eſt, quam fruendum, vt frui mereamur æternis. Non ſicut peruerſi faciunt, qui frui volunt mundo; vti autem Deo: quoniam non nummum propter Deum, ſed Deum propter nummum colunt. Multi autem colunt Deum principaliter, vt ab eo aliquod temporale bonum conſequantur: iſte eſt vſus inordinatus,

Vſus inordinatus.

quo plane aliquis vti poteſt creatura, diligendo, vel odio habendo creaturam principaliter propter ſe; hoc eſt enim frui,

& non

Fruitio eſt actus voluntatis. & non vti creatura, quod non licet. Hæc ſiquidem eſt humana peruerſitas, frui vtendis, & vti fruendis. Omni autem creatura poteſt quis licite vti, quia licite diligit, vel odit in Deum. ſi enim bona extiterit, poterit legitime eam in Deum diligere, ſi vero mala, eodem modo odio habere; non quidem quod fecit Deus; ſed illud, quod creatura fecit. *Humana peruerſitas.* Non omnia ergo, quibus vtendum eſt, diligenda ſunt. nam Martyres vtique non dilexerunt ſcelera impiorum hominum, quibus tamen vſi ſunt ad promerendum Deum. Itaque capiendo vti proprie, non licet Deo vti, quia Deo fruendum eſt: ergo non eſt eo vtendum; quia peruerſitas voluntatis eſt, vti fruendis. Sed poſſet quis ſic *inſtare* poteſt homo Deo abuti: ergo vti. Anteced. patet ex prædictis, Conſeq. prob. quia vti & abuti habent fieri circa idem, cum ſint oppoſita. *Soluitur.* negando conſeq. non enim omnia oppoſita habent fieri circa idem. quamuis enim malefacere, & benefacere ſint oppoſita; tamen benefacere Deo conuenit, malefacere autem minime. ita homo poteſt Deo abuti, non autem vti, qui vſus refertur ad illud, quo eſt fruendum: Deus autem non refertur ad aliud, cum ſit vltimus finis creaturæ rationalis: vltimo autem fine vti non licet. Sane non licet voluntati, niſi in re nobiliſsima, quæ per voluntatem attingitur, vltimum ſibi finem, & quietem præfigere: illa ergo eſt fruendum, cum ſit vltimus finis. Ex quo patet, voluntatem vti non poſſe vltimo, & perfectiſsimo bono, quo eſt illi fruendum, & ei adhærendum propter ſe potiſsime; niſi peruerſa euaſerit: ſed tunc non recte vtitur, ſed abutitur. Et reuera frui eſt vltimus actus appetitiuæ potentiæ, quo delectabiliter quieſcit in obiecto. Non licet ergo frui aliqua re, tanquam vltimo obiecto, niſi ſolo Deo, qui eſt benedictus in ſecula, principium, medium, & finis omnis noſtræ fruitionis, beatitudinis, & plenæ felicitatis. Quid ergo filij hominum quæritis temporalibus frui, & vti æternis?

QVÆSTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Quid ſit voluntas, & eius libertas.

1\. *Voluntatis definitio.* QVoniam quidem dixi, fruitionem eſſe actum voluntatis, deinde dicendum quid ſit ipſa voluntas. *Voluntas eſt vis animæ rationalis affectiua, apta moueri in bonum ſeparatum à materia; ex coniuncta apprehenſione rationis particulariter dirigentis.* Vis, inquam, *animæ rationalis*, cuius gratia, atque proprietate, à cæteris diſtat inferioribus potentiis, atque viribus. *Affectiua*, ad differentiam intellectus, cuius partes ſunt, intellectus agens & poſsibilis. in affectiua autem parte, eſt voluntas, *apta moueri ad bonum à materia ſeparatum*, quod illius obiectum eſt: vnde, & à ſenſu diſtinguitur. *Ex coniuncta apprehenſione*, voluntas ſane, & ratio, in animæ rationalis parte coniunguntur: ideo ſequitur, ſi ſibi lubet, *rationem particulariter dictantem* ſequi.

2\. Alio modo, *voluntas eſt inſtrumentum ſeipſum mouens*: nam, ſi aliarum ſibi ſubſeruientium potentiarum poteſtatem habet; quanto magis ſuipſius habere cenſenda eſt? Quid enim eſt voluntas, niſi volens aliquid .i. ſeipſam? ſiquidem voluntas ſeipſam mouet ad actum volendi, in illum reuera ſe inclinando, & conſentiendo, quod eſt primum voluntatis imperium. deinde viribus, tum apprehenſiuis, tum etiam motiuis iubet, vt in actum exeant ſuæ volitionis. *Voluntas mouens & mota.* Quamobcauſam, vna, eademque voluntas, eſt mouens, & motum, quia nimirum vult ſe velle, vult ſe frui, vti, eligere, atque ita cæteros ſuæ potentiæ actus agit. mouet quoque ſeipſam ad actus, quos ipſa prodire iuſſit: quod profecto ſolius eſt voluntatis; aliæ enim potentiæ ſibi ipſis imperare nequeunt; nam, viſus non vult ſe videre, ſed voluntas; nec intellectus vult ſe intelligere, ſed voluntas. voluntas ergo eſt potentia ſuper ſeipſam reflexiua. Ineſt autem voluntati hæc natura intrinſecus, nec alia huius libertatis cauſa quærenda eſt.

3\. Iterum, *voluntas eſt animi motus, cogente nullo ad aliquid non admittendum, vel adipiſcendum*, authore Auguſtino.

4\. *Voluntas*, iuxta Alexandrum, *eſt appetitus rationis, & deliberationis coniunctus*: non enim eſt voluntas extra cognitionem conſimilem, vt dicitur 12. *met. com.* 39. Sed *dicit* voluntatem non eſſe liberam. illud certe liberum dici non poteſt, quod eligendi, repudiandique non habet libertatem, ſed ita ſe habet voluntas circa vltimum finem; igitur voluntas eſſentialiter non eſt libera.

1\. nam ſi voluntas eſſentialiter eſt libera; vbicunque eſſet voluntas, eſſet etiam & voluntatis libertas, quod certe ſapientibus non probatur, quandoquidem circa vltimum finem, id voluntas habere non poſſit.

2\. Amplius, quod mouetur ab aliquo agente naturali, caret certe libertate; ſed voluntas mouetur ab appetibili, mere naturaliter mouente: voluntas ergo libertatis dominium non habet. *Voluntas quid ſit & eius libertas.* Adde, quod primi motus, voluntatis imperio tamen non ſubiaceant: ad illos ergo libertate omnino non vtitur. Auguſt. præterea. *Omnes, inquit, homines volunt eſſe beati, & non poſſunt non velle beatitudinem*: ſed beatitudo eſt vltimus finis: *Aug. 13. de Trin. c. 3. 4. 5.* igitur, voluntas circa vltimum finem, libertate priuatur.

3\. Item, delectatio eſt coniunctio conuenientis cum conuenienti, authore Auicenna 8. *met.* ſed finis, voluntati maxime congruit: fine igitur per intellectum voluntati oſtenſo, adeſt delectatio, atque exinde fruitio, & quietatio. Finis ſane, inſtar proprij efficientis, voluntatem agit, mouetque: ſed agens approximatum paſſo, neceſſario agit: voluntas ergo ad finem vltimum neceſſario mouetur, quod autem ita mouetur, non eſt omnibus modis in ſuæ poteſtatis arbitrio.

4\. Adhuc, omne ens mobile, aliquod certe præſupponit immobile, authore Philoſopho in phyſicis: igitur volitiones mutabiles, & contingentes, aliquam immobilem, nempe volitionem finis præſupponunt, ad quam voluntas immobiliter dirigitur, & ordinatur.

5\. Præterea, eſſe, & viuere neceſſario appetuntur: ergo & vltimus finis. Anteced. habetur apud Philoſ. 9. *eth. & 3 politic.* Conſeq. patet: nam ſicut ſe habet principium in ſpeculatiuis; ita finis in agibilibus. *De libertate voluntatis.* ſed intellectus neceſſario adhæret primis principiis: voluntas ergo neceſſitate naturali ad finis conſequutionem mouetur. Clariſsima ſunt hæc in philoſophi doctrina. *Sicut, inquit, principia, vt principium eſt, intellectus aſſentit propter ſe; ita plane, finis, vt finis eſt, voluntas adhæret propter ſe.* *2. phyſ. 89. 7. eth. 6.* Et vt principio, quodcunque ſit illud, non poteſt intellectus diſſentire; ita, finem vltimum reſpuere nequit voluntas. *Solutiones. Finis vltimus biſariam accipitur.* Ad hæc, atque ſimilia ita reſpondere valemus. Aliquando finis vltimus in vniuerſali apprehenditur, idque obſcure, quemadmodum beatitudinem in communi concipimus. interdum vero, in particulari, veluti, ſi beatitudinem in Deo trino conſiſtere dixerimus, aut vt finis ſit clara viſio, eius certe voluntatis, quæ per charitatis habitum ſuper ſeipſam eleuata, Deo fruitur. vel ſit clara viſio, ſine habitu charitatis, quod ſane Deus per potentiam abſolutam facturus eſſet; ſi intellectui creato ſeſe oſtenderet, voluntati, habitum ſupernaturalem, non largiendo. His ita diſtinctis, atque elucidatis, quæſtio eſt: ſi intellectus, vltimo fini, obſcure, & ſub vniuerſali apprehenſo, neceſſario adhæreat. *Quod voluntas vltimo fini neceſſario conſentiat.* Non deſunt rationes, quæ hoc tueri videntur. Etenim, ſi intellectus neceſſario primis adhæret, conſentitque principiis, vt quintum argumentum aperte docet; voluntas etiam pariter vltimo fini neceſſario adhærebit.

2\. Voluntas præterea, illud neceſſario vult, cuius participatione vult, quicquid vult; ſed participatione vltimi finis, vult, quicquid vult; nihil enim vult, niſi in quantum eſt quoddam bonum, omne autem bonum, eſt quædam ſummi boni participatio, qui eſt vltimus finis; voluntas igitur neceſſario vult vltimum finem.

3\. Item, voluntas non poteſt non velle aliquid, niſi videat boni defectum, & mali exiſtentiam; ſed in vltimo fine, non eſt mali ratio, aut boni defectus, igitur, quod prius. *Contraria rationes.* Cæterum his, atque ſimilibus aduerſatur rationibus, illud Auguſt. *Nihil, inquit, eſt ita in poteſtate voluntatis, quam ipſa voluntas.*

1\. *Aug. 1. retract. c. 9. & 22.* actus voluntatis ſecundus. In poteſtate ergo voluntatis eſt actus intellectus, qui in finem tendit vltimum, & perfectum. Quare, à finis conſideratione diuertere poteſt actum intelligendi; & ex conſequenti actum volendi.

2\. Item, agens neceſſarium, omne aufert impedimentum, ſi valet, vt finem ſuum aſſequi valeat, ſed voluntas non ita ſe habet circa vltimum finem, multa enim in ſeipſa pertractat, quæ fini, impedimento potius, quam adiumento eſſe videntur; non ergo neceſſario fertur in finem.

3\. nam, ſi voluntas omnino finem appeteret; profecto, ſemper ob oculos illum inceſſanter haberet, atque verſaret, & ad illum, ſecundum vltimum ſuæ potentiæ, habendum, ſtudioſe intenderet; quod, reuera, experientia, nequaquam oſtendit.

4\. Denique, vnius finitæ, limitatæque naturæ, vnus eſt modus agendi, naturalis ſcilicet, ſiue neceſſarius; ſed voluntas eſt vna potentia finita, vnius certæ naturæ finitæ; vnum ergo habet modum agendi ſibi connaturalem, nempe libere agendi. hac ergo libertatis dignitate, ſi priuata fuerit, eius omnino deſtruetur natura; nihil ergo omnino neceſſario vult. *Soluuntur rationes primæ.* Quamobcauſam, ita reſpondere poſſumus ad rationes prius adductas.

1\. Ad 1. neg. ſimilitudo: intellectus namque, quia non eſt liber, primis quidem principiis ex neceſſitate conſentit: non ſic autem voluntas, cuius natura ex ſeipſa, libera eſt circa quodcunque ſuum obiectum: Libertate, inquam, contradictionis, nam ſi teneret ſimilitudo, nedum finem, ſed ea, quæ ſunt ad finem neceſſario appeteret; ſicuti intellectus neceſſario concluſioni aſſentitur, ob principij grauam.

2\. Ad 2. quamuis voluntas finem vltimum velit, ipſumque deteſtari nequeat; ſi tamen id tantum odiſſe poteſt, quod

Voluntas quid ſit & eius libertas. quod mali rationem, boni vero deſectum habeat; nihilominus omnem circa obiectum actum ſuſpendere valet; idqua per aliquod nolle elicitum, quod eſt obiectum actus volendi. dubium quoque eſt, ſi voluntas non poſſit velle malum.
3. Ad 3. neg. maior. nam & ſi participatione obiecti primo voliti, cætera, voluntas velit; id tamen libere, & non neceſſario vult, vnde ex hoc patet reſponſio ad aliud argumentum: voluntas ſiquidem ob ſuæ libertatis amplitudinem, potentiam contradictionis, ſeu actum libertatemque huiuſmodi habet: quippe, cum neceſſitas, ſuæ quam maxime obuiet libertati, imo funditus illam euertat. Itaque voluntas in præſenti vita, libertatem habet diuertendi, & ſe ipſam, & intellectum ſimiliter, ob confuſam volitionem, cognitionemque, quam de vltimo fine habet: qua de re, vt medium inſufficiens apprehendi poteſt. ſi vero ad actus ſpecificationem deſcenderit, ſtante finis vltimi apprehenſione, quatenus eſt ſummum bonum, ſi in actum prodeat: poteſt enim ſeſe ab illo continere, actum vtique apprehendendi, volendique vltimi finis abſque dubio, eliciet. quoad ergo ad exercitium, non autem quoad ſpecificationem, libera eſſe iudicatur. Ad alias rationes, quæ videntur oſtendere circa quodcunque obiectum, voluntatem, contradictionis habere libertatem.

Soluuntur rationes ſecundæ

1. & primo quidem ad primam, verum eſſe dico illud Auguſt. voluntatem in ſua eſſe, atque conſiſtere poteſtate: non tamen reſpectu cuiuſcunque obiecti ſibi præſentati, in contradictionis eſſe libertate. nam ſi vltimus finis illius fuerit præſentatus conſpectibus, & in actum eſt proditura, velle vtique eliciet, vt dictum eſt. excepto autem hoc vltimo, pollat voluntas contradictionis libertate.
2. Ad 2. Anteced. non eſt omnino verum. homo enim naturaliter appetit ſcire; non tamen omnia ab hoc ſtudio ſciendi, impedimenta remouet. voluntas etiam aliorum intellectiones obiectorum, quæ vltimi finis obiectum, obſcurant, atque impediunt, à ſe certe abiicere penitus nequit. Sane, authore Auguſt. non eſt in poteſtate noſtra quibus tangamur.

3. de lib. c. 25.

3. Ad 3. quamuis voluntas ſit vna potentia, habeatque duplicem modum libertatis, non tamen quælibet libertas eſt contradictionis.

CAP. II.

Soluuntur argumenta principalia.

1. AD 1. voluntas eſſentialiter eſt libera, ac contradictionis habet libertatem, ſuum nihilominus à natura illi inditum deſiderium vltimi boni appetendi, refrenare, atque temperare non poteſt. Si quis enim in ignem ceciderit, licet quidem ei non velle combuſtionem intelligere; fieri tamen non poteſt, quin intelligat, ob ſenſum eum affligentem: ita & voluntas, poteſtatem quidem habet contradictionis; naturalem tamen appetitum
2. circa vltimum finem extinguere nequit. Ad 2. motus, quo mouetur voluntas ab oſtenſo obiecto, non eſt nolle, aut velle; ſed apprehenſio potius quædam, qua apprehendit, aliquod eſſe eligibile. vnde illius reſpectu, libera dicenda non eſt actus enim ille, obiecto potius conuenit oſtenſo, quam voluntati: niſi fortaſſis ſubiectiue. Ex hoc autem non ſequitur voluntatem non eſſe eſſentialiter liberam: libertas ſiquidem voluntatis in ipſius actibus conſiſtit, qui mouentur ad voluntatis imperium. Pari facilitate ſoluitur alia confirmatio, motus ſane primi, non ſunt voluntatis. Ad Auguſt. authorit. reſp. illud non de amore amicitiæ, ſed concupiſcentiæ potius intelligi: hoc enim modo omnes beatitudinem appetunt, ſed huiuſmodi amor ad beatitudinem non
3. ſpectat veram, ſiue fruitionem; ſed amor amicitiæ. Ad 3. ad illud Auicennæ dico, id tantum voluntati conuenire actualiter, quod in ipſius contradictionis libertate ſitum eſt, vnde poteſt & non velle. Ad confirm. Agens ſi proximum fiat patienti, vel etiam obiecto, vehementiorem excitat appetitum, ac neceſſario agit: at ſi approximetur rei liberæ, nempe voluntati; ob illius approximationem, liberam non adimit voluntati facultatem.
4. Ad 4. non opus eſt omnes volitiones, ad vnam immobilem, atque neceſſariam fore reuocandas, ſed ad ipſam potius voluntatem, ſiue ad voluntatem diuinam. Illud ergo immobile non eſt aliquis actus elicitus: non enim plures calefactiones, variæ, ac mobiles, aliquam immobilem, neceſſario præſupponunt: ſed actum primum tantum, nempe caliditatem, quæ principium ſit actus huiuſmodi varios eliciendi. Quare, non eſt neceſſe, volitiones varias, vnam habere immobilem: alioqui voluntas aliquid ad finem volens, ſub duobus ferme ſemper eſſet actibus, aut ſaltem ſub vno, hoc ad illud referente: itaque variæ illæ volitiones, vnum certe actum primum præſupponunt, voluntatem ſcilicet, quæ eliciendarum volitionum eſt ratio ſufficiens.

Voluntas eſt radix volitionũ.

5. Ad 5. ſuperius negata eſt ſimilitudo, quippe cum eadem polleat libertatis dignitate, qua pollet voluntas: ipſa namque ex ſui natura libera eſt, habetque poteſtatem contradictionis: quamuis naturalem inſitum, ac congenitum illi appetitum circa finem vltimum temperare, ſeu auferre non poſſit. voluntas autem libere vult, quia aliquando vult, idque immediate, antequam inceperit velle: potuit enim non incipere velle. De nolle etiam ſimilis eſt ratio: ſuſpendit vero actum ſuum, aut negatiue, dum ſcilicet non habet aliquem actum liberum: aut affirmatiue, quatenus ſcilicet nullum actum habere vult. ſed implicat contradictionem: nam ſi nullum actum habere vult; habet ergo aliquem actum. voluntas ergo contradictionis, non eſt velle, & non velle: ſed eſt aliquid velle, & potuiſſe ante noluiſſe. Poſitis igitur omnibus, quæ ad actum voluntatis ſunt neceſſaria, in dominio eſt voluntatis, velle incipere, & non incipere, & ab incepto deſinere velle, & non velle.

Voluntatis libertas.

Quid ſit libere velle.

Voluntas contradictionis.

1. Sed *dices*: voluntatem, cõtradictionis carere libertate, ſic arguendo. Si voluntas poteſt aliquid libere velle, & nolle, idque contradictionis libertate; tunc duo contradictoria eſſent ſimul vera. Tenet conſeq. poſſibile enim, teſte philoſopho in primo priorum, eſt, quo poſito in eſſe nullum ſequitur impoſſibile, ſed voluntas poteſt aliquid velle, & non velle: ſimul ergo erunt duo incompoſſibilia.
2. Deinde, ſi voluntas, hac pollet contradictionis libertate, aliquis profecto eſſet actus in voluntatis poteſtate, quod eſt falſum. quia vel actus huiuſmodi eſt ille, qui iam adeſt, vel qui futurus eſt: non certe actus, qui eſt præſens: ex quo enim ille eſt, non eſt amplius in voluntatis imperio. nec actus, qui nondum eſt. nam, quod non eſt, nullius ſubeſt imperio. Nullus ergo actus ſitus eſt in voluntatis arbitrio.
3. Adhæc, ſi voluntas poſſet libere velle, & non velle, libertate contradictionis; omnem plane ipſius actum ſuſpendere poſſet, quod quidem contradictionem implicat: dum enim omnem prorſus vult actum ſuſpendere; aliquem profecto actum habere ſe oſtendit, hunc nimirum, quo vult omnem actum ſuſpendere. Itaque, voluntas non habet contradictionis libertatem. Sed hæc facile diſſolui
1. poſſunt. Ad 1. neg. conſeq. Ideo namque voluntas libera appellatur; quia id, quod vult potuit nolle: & è contrario. ex hoc autem non ſequitur: ergo id quod vult, in eſſe, actuque
2. eſt ponendum. Ad 2. In voluntatis poteſtate, eſt actus, quem iam voluntas habet, quippe, quæ & huiuſmodi conſeruare, & amouere valet: & actus etiam, qui eſt futurus: vterque ſane, ſub voluntatis poteſtate continetur, vnum continuando,
3. alterum producendo. Ad 3. Voluntas omnem eius actum poſitiuum ſuſpendere poteſt, per negationem quidem, non autem per affirmationem, vt ſupra dictum eſt.

CAP. III.

An quiſpiam beatus, poßit frui Pymandro, non fruendo ipſius verbo, & è conuerſo.

VIdit ſapientiſſimus Mercurius Pymandrum, eiuſq; lucidiſſimum verbum, à quo ſe omnia recepiſſe fatetur pater enim per ſuum verbum, ſuæ ſane reuelat ſecreta ſapientiæ. Profecto, *nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Et viciſſim: pater, filium quem nouit nobis manifeſtat. Sed nunquid in illius diuinæ viſionis ſpectaculo aliquis Pymandro frui poteſt, non fruendo illius lucidiſſimo verbo? Sane, quando aliquid ad alterum ſequitur per locum extrinſecum, quamuis vnum altero non intellecto, nequaquam intelligi poſſit; voluntas tamen, ſua ex libertate, in vnum quidem, & non in alterum ferri poteſt. Volitio re vera, eſt motus animæ ad rem: ibi ra autem, hoc non eſt illud, nec includit ipſum intrinſece. Quare, etſi perſonæ relatiuæ, vna ſiue altera, perfecte intelligi nequeant, vna tamen non eſt alia, nec quidditatiue, intrinſece, te alterque includit; ſed vna potius ad aliam ſequitur per locum extrinſecum, ſicut videre facile eſt in relatiue oppoſitis, qui plane eſt locus extrinſecus. Hoc modo, aiunt quidam, poſſe aliquem frui vna perſona, altera non fruendo. Cæterum, recta fruitio, quæ naturalis rationis iudicium ſequitur, non poteſt vna frui perſona, quin fruatur altera, ſaltem habitualiter, ſicut poteſt frui eſſentia, non fruendo perſona: non ita certe ſecundum rationis naturalis iudicium, perſona relatiua ſequitur ad eſſentiam, ſicuti perſona relatiua, ad alteram correlatiuam. Quam ob cauſam, ſecundum rectæ rationis dictamen, bene ſequitur, in diuinis eſt pater, igitur eſt filius: non ſic autem in Deo eſt eſſentia, ibi ergo eſt perſona relatiua. Id profecto naturali ratione probari non poteſt. Porro, comprehenſor, vna non poteſt frui perſona

Nemo nouit patrem, niſi filius.

Frui vna perſona ſine alia.

Non poſſe frui aliquẽ vna perſona ſine altera.

De Dei voluntate.

Viſio beatifica infunditur.

perſone ſine altera. in poteſtate ſiquidem non eſt intellectus creati, vnam conſpicere perſonam, alia incognita remanente, aut videre eſſentiam, non videndo perſonam. Viſio enim illa beatifica à Deo menti infunditur videntis: quæ ita flectit, ac inclinat voluntatem videntis, & fruentis; vt illud tantum intueatur, quod ſanè diuinæ voluntatis imperium voluerit. In illa plane beatiſsima viſione, eſt perfectiſſimus, atque abſolutiſſimus ordo: ergo eſt ordinata voluntas, cuius certe intereſt, vt vna nequeat perſona, ſine altera frui. Quilibet ergo beatus, vnica fruitione, ſimul tota trinitate fruitur, quam ſimul videt, & intuetur. Videt ergo beatus quiſpiam diuinum Pymandrum, ſed non ſine ſuo germine, & verbo lucido; quia nimirum nunquam Pymander, ſine verbo, nec verbum, ſine Pymandro. Idcirco recta fruitio, vnius non eſt perſonæ, nec animus comprehenſoris, aut viatoris, ſine vtriuſque notitia quieſcere, aut beatus eſſe poteſt. Fruitio ergo eſt plena notitia, atque dilectio totius trinitatis: vnde vnica eſt fruitionis ratio, quippe, cum vna ſit ratio viſionis, intellectiuiſque obiectiua, nempe diuinitatis ratio. Hæc autem diuinitas vna eſt in omnibus diuinis perſonis ſimpliciſſima, & perfectiſſima. Quare non video, quomodo mens videntis, & fruentis, cum hac vnica fruitionis ratione vtatur, poſſit vna, ſine altera, frui perſona.

Recta fruitio.

MERCVRIVS.

At ego illi: Elementa naturæ vnde manarunt? Cui Pymander. Ex voluntate Dei, quæ verbum complexa, pulchrumque intuita mundum, ad eius exemplar reliqua ſui ipſius elementis, vitalibuſque ſeminibus exornauit.

Commentum XVIII.

Poſt arcanum colloquium, atque diuinæ viſionis oraculum, in quo ſapientiſſimus Mercurius omnia vidit in lucem conuerſa: poſtquam didicit Pymandri diuinitatem, ſapientiam, infinitamque maieſtatem: denique poſtquam cognouit verbi lucidi ineffabile, ſanctumque ſacramentum, ſolicite interrogat, ſatagitque rerum, atque elementorum naturam cognoſcere: ita enim in principio huius libri reſponderat Pymandro interroganti: *Quid eſt ô Mercuri, quod diſcere, & intelligere cupis? Cupio, ait, rerum naturam diſcere, Deumque cognoſcere.* Cognito autem Deo, eiuſque ſanctiſſimis myſteriis, diuinaquoque Pymandri familiaritate fretus, & ſuperni luminis ſplendore illuſtratus, magna cum fiducia interrogat, cupitque rerum naturam intelligere. *Vnde, inquit, naturæ elementa manarunt?* Cuperem edoceri ſanctiſſime Pymander, quale extiterit elementorum exordium, quoniam narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. *At ille ex voluntate, inquit, Dei,* non caſu, aut fortuna, non aliis opificib. accedentibus; ſed ex ſola Dei voluntate, quæ rerum omniũ eſt ſapientiſſima creatrix. Sic etiam Plato teſtari videtur. *Dii deorum,* inquit, *quorum opifex ego ſum & pater, hæc attendite quæ à me facta ſunt, me ita volente indiſſolubilia ſunt. Nam voluntas mea, maius præſtantiusq; eſt vinculum ad vitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus tunc, quum gignebamini, colligati.* Itaque & Dei voluntate condita ſunt vniuerſa, & eadem, indiſſolubilia perſeuerant. *Hæc autem Pymandri voluntas, verbum complexa,* omnia enim per ſuum verbum Pymander condidit, *pulchrumque intuita mundum, ad eius exemplar, reliqua ſui ipſius elementis, vitalibusq; ſeminibus exornauit.* Si enim, authore Platone, Mundus ille animal eſt, idq; intelligens; reuera diuina prouidentia conſtitutum, ad cuius animalis ſimilitudinem Deus mundum conſtruxit? Nam ſi imperfecto animali ſimilis eſſet factus, pulcher certe non eſſet. Imo vero illius animalis ſimillimum eſſe dicamus, cuius animalia cætera, & ſingulatim, & generatim partes ſunt. Quod Plato vocat *animal; pulcherrimum mundum,* Mercurius appellauit; Paulus, *ſplendorem gloriæ, & characterem ſubſtantiæ* Pymandri, *per quem Pymander fecit & ſecula.* De qua quidem re ſuperius nonnulla me dixiſſe arbitror. Quare opportunum eſſe reputo de diuini Pymandri voluntate, nonnulla contexendo inſerere, quæ ad huiuſce rei negotium ſpectare videntur. Recitat Algazel *diſput. 12.* in principio eiuſdem. *Et dicamus,* inquit, *quod perfecti, quoniam ſciuerunt innouationem mundi ex voluntate eius, adduxerunt probationem ex voluntate. quod ſit ſciens & ex voluntate, & ſcientia ſimul. quod ſit viuens. deinde mediante vita in eo, quod omne viuens conſiderat in ſe, & eſt viuens, neceſſe eſt, vt ſciat ſeipſum, & hic diſcurſus intellectiuus eſt:* Senſus ergo eſt. Deus ſcit, & vult: Omne autem ſciens, & volens, eſt viuens. Intelligere ſane, & velle, cauſæ ſunt vitæ perfectiſſimæ, teſte Commentatore 12. *met. com.* 38. & 39. quam ob cauſam, ſi à Deo amoueatur voluntas, amouebitur etiam & vita, quod omnibus modis impoſſibile eſt. Ineſt ergo Deo voluntas, & quidem æterna, & immutabilis, qua omnia quæ voluit, fecit in cœlo, & in terra & in omnibus abyſſis: vnde Paulus. *Voluntati eius, quis reſiſtit? Aut quis reſiſtit ei, & pacem habuit?* vt dicit ſapientiſsimus Iob. Vnde oraculum Apollinis de Deo loquens, veritatis virtute coactus, in hæc verba prorupit: *Tua ſupra mundum, & cælum ſydereum, ... ſemper eminet, magna, & æterna voluntas, ſuper quæ lucidis ſplendore te ipſum excitans perennibus riuis, nutriens animum infinitum. Quæ peperit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circum ... gatur, quoniam illam formis obligaſti. Et ex eadem voluntate ſuxerunt genitura ſanctorum regum, qui tecum circumſtant, pater vniuerſalis. & rex, & ſingulatim mortalium, immortaliumq; beatus pater.* Quam pulchra oraculum de aurea Dei voluntate cecinit, cui *omnium tribuit rerum principium. Ab ipſa plane, & intelligentiarum ordines, & elementa mundi cum vitalibus ſeminibus, atq; animalia cuncta manarunt.* Quam ob rem, Mercurius in hymno ad Pymandrum ſic loquitur: *Sanctus, inquit, Deus pater omnium. Sanctus Deus, cuius voluntas à propriis poteſtatibus adimpletur.* Tale aliquid inuenies in Dauide. *Miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.* Proinde, interrogatus dæmon à quodam Theophilo, an ipſius voluntas cæteris eſſet ſuperior, ad hunc modum reſpondit: *Eſt ſupracæleſti vaſtitate, deſuper fulgor, motus, voluntas immenſa, inæſtimabilis, incomprehenſibilis. Eſt flamma Dei immenſa profunditas, repens voluitur, rapide cum ſtrepitu. non habet ardorem, ſed placida combuſtione ſeculum ſeculis miſcetur: ex Deo ipſo per ſe genitus, ſine matre, inconcuſſus, cuius nomen ſermone non capitur, in igne habitans, hoc eſt Deus. Exigua autem pars Dei, nos, angeli.* Hoc idem paulo ante ſapiens Mercurius annotauit. *Vidi,* inquit, *ignem vi ingenti circumſeptum.* Deus ignis, ignea quoque ipſius voluntas. Similia locutus eſt Homerus, approbatus vehementer ab Ariſtotele: Olympũ dictum, quaſi ... totum ardentem. de quo Homerus:

Venit Olympum, vbi ſedes diuum dicitur eſſe
Immota, hac vento haud quatitur, nec ſpargitur hymbre,
Non nix decidit, aſt ſplendor puriſſimus alget,
Et ſine nube nitet, campos hic occupat omnes.

Aliud quoque oraculum de hac immenſa Dei voluntate ſimilia loquitur. *Eſt, inquit, ſupracæleſtis ignis incorruptibilis & ardens authoris voluntas, vitalis omnium fons, omniumque principium: quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit. Erat Iupiter, eſt nunc, & erit. ô magne Iupiter, heu mihi deſunt oraculorũ clariones. heu heu tripodes plangite obiit Apollo, obiit, quoniã flammans cæleſtis lux vim adhibet.* Hęc adducere curaui, vt nõ ſolũ ex ſacris, verumetiam ex ethnicis ſapientibus, veræ doctrinæ lumen eluceſceret: quæ enim ab huiuſmodi hominibus aſſeruntur teſtimonia, neſcio quid maioris energiæ habere videntur. Nam licet veritatem fidei non cognouerint; ab ipſa tamen compulſi ſunt vera loqui. Itaq; voluntas Dei omnium eſt rerum principium, fons. vitaliſque origo, quæ omnia producat, atque produxit, ſine vlla ſui mutatione. Plotinus. *Oportet,* inquit, *affectionem, ſiue voluntatem Dei ſimul ſemelq; exiſtere eſſentiam optimam: & quiſnam eam peruertere poſsit? In eſſentia voluntas erat; ideoq; nihil ab eſſentia ibi diuerſum: alioqui ibi aliquid extitiſſet, quod non tanquam voluntas exiſteret. Totum ergo voluntas erat. nec quicquam erat ibi non volens, neq; aliquid, quod ante voluntatem eſſet. Principio igitur ipſa voluntas, ipſe Deus exiſtit. Ita igitur extat, ſicut volult, & quale voluit.* Hæc Plotini verba veram profecto ſapiunt theologiam: in Deo enim ex natura rei formaliter, diſtincteque eſt voluntas, non certe veluti effectus in cauſa, aut forma in potentia materiæ, vel ſicut elementa in mixto; ſed formaliter, actu, pure, mereque, cuius gratia, infinite. ea denominatione, dicitur volens, ſiue volitiuus. In ente ſane 1.
perfectiſsimo, omnis debet eſſe perfectio: ſed Deus eſt ens perfectiſsimum: omnem ergo habet perfectionem. ſed voluntas eſt perfectio ſimpliciter, quippe, quæ eſt melior in quolibet ipſa, quam non ipſa: in Deo ergo omnino eſt voluntas. Is, præterea, qui eſt formaliter, ſiue ſeipſo beatus, ſine 2.
voluntate eſſe non poteſt: beatitudo enim in actu voluntatis præcipue conſiſtit. ſed Deus eſt talis: Ergo &c. Item, cuius vi- 3.
ta eſt ſumma voluptas, ei plane inſit voluntas, neceſſe eſt. ſiquidem ſine voluntate voluptas vera eſſe non poteſt. ſed Dei vita, eſt huiuſmodi, authore philoſ. *Voluptas, inquit, eſt actus illius; ideireo, vigilia, ſenſus intellectio iocundiſſima ſunt: igitur adeſt Deo perfecta ſanctaq; voluntas.* Summo præterea, ac perfectiſsimo principi, eam habere conuenit potentiæ virtutem, ad quam præcipue ſpectat imperandi, regendique poteſtas: ſed Deus eſt ſummus, ſoluſque mundi princeps a quo cœlum & natura dependet: ei ergo vacare non debet potentiæ virtute, quæ regno bene, apteque, regendo, eſt admodum neceſſaria ſed hæc eſt voluntas, intelle- 4.

Plato in Timæo. — *Heb. 1.* — *Algazel de voluntate Dei.* — *Intelligere, & velle cauſa perfectiſſima.*

De Dei voluntate. — *Dauid.* — *Rom. 9.* — *Iob. 9.* — *Orac. ...* — *Oraculum Apollinis de voluntate Dei.* — *Mercurius* — *Pſal. ...* — *Oraculum* — *Deus eſt ignis.* — *Genitus ſine matre.* — *Homerus.* — *Oraculum de Dei voluntate.* — *ô magne Iupiter,* — *Plotinus de voluntate Dei Enn. 6. lib. 8. c. 21.* — *Theologi de voluntate Dei.* — *12. Met. com. 39.*

De Dei voluntate.

ctualiſque appatititus, qui à comment. *9. met.* Dominus appellatur. in Deo ergo eſt voluntas, & quidem æterna. Denique, in quolibet habente intellectum, eſt voluntas, ficut in quolibet habente ſenſum, eſt appetitus animalis. ſed in Deo

5. *Voluntas ſequitur intellectum indicantem.*

eſt intellectus: ergo & voluntas. Sane voluntas intellectum ſequitur, ſaltem indicantam, atque demonſtrantem, etſi non præcipientem. etenim, quælibet res naturalis, per ſuam quidem formam, eſſe habet in actu, quamadmodum per ſuam profecto formam intelligibilem, intellectus eſt actu intelligens. quælibet namque res, hanc habet ad ſuam formam naturalem habitudinem; vt ſi eam non habuerit, ad eam neceſſario tendat. ſi autem obtinuerit, ipſa potiatur, atque in ipſa quieſcat. Sic etiam perfectio naturalis fertur ad bonum naturæ: obtinetque habitudinem ad illud poſſidendum: quam ſane habitudinem in rebus ratione carentibus, appetitum naturalem vocamus. Eodem quoque modo, intellectualis natura, ad bonum, per formam intelligibilem apprehenſum, habitudinem habet, quo præſente, quieſcit, abſente vero, inquirit. Itaque voluntas diuina, quoniam ſuum bonum habet præſens, & quidem ſemper, nempe diuinam eſſentiam, ſempiterna eſt voluntas, ſemper eodem modo ſe habens, ſe ipſa beatiſſima, atque perfectiſſima. Vnde Auguſt.

Auguſt. de voluntate Dei. 22. ciuit. c. 2.

Secundum illam, inquit, voluntatem ſuam, quæ cum eius præſentia ſempiterna eſt, profecto in cælo, & in terra omnia quæcunque voluit, non ſolum præterita, vel præſentia, ſed etiam futura iam fecit. verum antequam veniret tempus, quo voluit vt fieret. quod aut temporavniuerſa præſcium, atque diſpoſuit, dicimus Fiet quando Deus voluerit. Si autem non ſolum tempus quo futurum eſt, verumetiam. vtrum futurum ſit, ignoramus, dicimus. Fiet ſi Deus voluerit, non quia Deus nouam voluntatem, quam non habuit, tunc habebit, ſed quia id, quod ex æternitate in eius immutabili præparatum eſt voluntate, tunc erit. Hæc de voluntate Dei.

QVAESTIONIS PRIMAE

CAP. I.

Quod in Deo non ſit voluntas.

1. POſſet aliquis contra ea, quæ dicta ſunt, nonnullis argumentis ita pugnare. In quocunque eſt voluntas, poteſt voluntate velle: ſed Deus non poteſt aliquid velle, alioqui pari ratione poſſet non velle: potentiæ enim rationales ſunt ad oppoſita *9. met. & 2. Periher.* At, ſi poſſet non velle, mutationi vtique ſubderetur, quod eſt falſum; in Deo ergo non eſt voluntas.

2. Deinde, Deo nulla eſt attribuenda imperfectio, nam à perfectiſſimo omnis abeſt imperfectio: ſed voluntas eſt res imperfecta, eget ſane determinante, quippe, quæ ex ſui natura ſit indeterminata, nec poſſit niſi in cognitum ferri, vt autem cognoſcat, opus habet demonſtrante: omne autem huiuſmodi eſt imperfectum: quod plane Deo attribui non poteſt: ergo quod prius.

3. Adhæc, ſi Deus habet voluntatem, Deus certe habet finem. Tenet conſeq. primum enim voluntatis obiectum, eſt finis. ſed Deus non habet finem, quia finis ſcilicet, eo melior eſt, quod eſt ad finem: Nihil autem Deo melius, atque præſtantius: in Deo ergo non eſt voluntas. Adde, quod potentia pure paſſiua nec actiua, & paſſiua in Deo ponenda non eſt: vtrumque plane imperfectionem ſonat. ſed voluntas, aut potentia eſt, ſecundum aliquos, paſſiua, aut actiua, & paſſiua, mouens, & mota: ergo quod prius.

4. Rurſus, ſi voluntas eſt in Deo, ergo Deus non eſt ens omnibus modis perfectum. Patet conſequentia: ſiquidem voluntas eſt quidam appetitus; appetitus autem cum ſit rei non habitæ, atque poſſeſſæ, aliquid ſubindicat imperfectionis, quæ plane Deo nullo modo conuenire poteſt. voluntas ergo in Deo eſſe non poteſt.

5. Præterea, voluntas, authore philoſopho 3. de anima, eſt mouens motum. ſed Deus eſt primum mouens immobile, vt octauus indicat phyſicorum liber: ergo &c. In Deo præterea non eſt intellectus: ergo non eſt voluntas. Conſeq eſt notiſſima; voluntas namque ſine intellectu eſſe non poteſt. Anteced. autem manifeſtum eſt: intellectus enim agens ad animam ſpectat corpori coniunctam: Deus autem non eſt aliquid tale, quippe, qui ab omni eſt concretione liberrimus: ei ergo non conuenit intellectus agens: nec etiam intellectus poſſibilis, ob ſuam certe vilitatem, in infimo plane intelligibilium genere continetur: itaque in Deo nullus intellectus eſſe videtur. quod ſi non eſt intellectus, nec etiam voluntas.

Intellectus agens & paſſibilis.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

De Dei voluntate.

AD 1. Deus vult ſeipſum, & non poteſt ſeipſum non velle. *Dicis*: potentiæ rationales ſunt ad oppoſita. Verum quidem eſt in potentiis creatis, vtpote hominum, & angelorum, non autem in diuina potentia, quæ eſt ſua rectitudo: habetque obiectum perfectiſſimum, quod ſemper vult, & non poteſt non velle. Authoritas ergo philoſophi de voluntate creata intelligenda eſt. 1.

Ad 2. voluntas diuina non determinatur ab actu rationis, & intellectus, ſed eſt ipſemet actus: non enim plures, ſed vnus tantum eſt Dei actus: Quare, vnus non determinatur ab altero, nec ab obiecto: obiectum namque diuinæ voluntatis eſt diuina eſſentia, quam ſemper vult, ad quod neceſſario ſe habet. Ad aliud vero contingenter, nempe ad creaturam: non reſpectu quidem actus, ſed obiecti. Itaque, voluntas tum ex parte intellectus, tum etiam ex parte obiecti, nullam ſubit determinationis varietatem. *Dicis*, voluntas ab intellectu determinatur, quia non fertur niſi in cognitum, quod ab intellectu accepit. *Neg.* conſeq. poſſunt enim iſta ſimul conſiſtere, nimirum, cognitionem priorem eſſe, idque ratione, voluntatem autem ſeipſam determinare. vnde voluntas diuina potius aliquid fore vult, quam ſuus intellectus id fore futurum determinate cognoſcat. Iſta autem prioritas, ſicut Deo congruit, ita eſt intelligenda. 2.

Diuina ad creaturas contingenter ſe habet.

Ad 3. voluntas diuina non reſpicit, aut intuetur, vt ſui, ſed potius, vt effectus ſui, finem: obiectum ſane diuinæ voluntatis, eſt eſſentia diuina, quæ omnium, quæ condita ſunt, eſt vltimus finis: non tamen ipſa eſt ad finem, ſiue, vt ita dicam, finibilis. Quare, cum idem ſit eſſentialiter eſſentia, & voluntas, fieri non poteſt, vt diuina voluntas, aliquo fine claudatur. Ad confirm. dico, voluntatem diuinam reſpectu ſui actus actiuam non eſſe, nec paſſiuam: eſt profecto ipſemet actus. atque ideo non eſt dicenda, ſicut voluntas creata, cauſare, aut eligere actum ſuum, aut ipſum ab aliquo recipere. Quam ob rem, etſi voluntas diuina non ſit actiua, id eſt, ſui actiua effectiua; obiecti tamen extrinſeci reſpectu, per ſuum actum, actiua appellatur: quem plane per ſuum velle cauſare poteſt, nullamque ſonat imperfectionem, aut alicuius ſuperuenientis actus potentialitatem receptiuam: non enim eſt ſui actus actiua ſiue effectiua, vt dixi, potentia. 3.

Voluntas diuina reſpectu ſui actus, non eſt paſſiua, neque actiuam.

Ad 4. Quamuis voluntas creata ad partem appetitiuam pertineat, à qua nomen accepit, vt pars animæ appetitiua nominetur; non ſolum tamen hunc actum habere credenda eſt, vt appetat quæ non habet, verumetiam, vt amet quod habet, illoque delectetur. vnde hoc modo Deo attribuendam eſſe voluntatem, dicimus: ſemper enim habet obiectum præſens, à quo ſecundum aliquam eſſentialem differentiam, non diſſentit. 4.

Ad 5. Voluntas, cuius obiectum principale eſt extrinſecum, ab alio moueatur, neceſſe eſt. At, diuinæ voluntatis obiectum, vt ſæpe dixi, eſt Dei bonitas, quæ eſt illius eſſentia, & ipſa voluntas, eſt ipſamet eſſentia; fieri non poteſt, vt ab alio, quam à ſe ipſa moueatur: eo plane modo loquendi, quo certe intelligere, & velle motus eſſe dicuntur. Ad confirmationem dico, intellectum eſſe perfectionem ſimpliciter; ideo in Deo eſſe formaliter: intellectus quoque poſſibilis, eſt beatificabilis: Deo ergo eſt attribuendus, in quo eſt ſumma beatitudo. Porro, intellectus agens in creatoris, cum ſit potentia actiua, ſpeciem cauſat intelligibilem. Cum obiecto præterea, ſine aliquo prævio cauſato, cauſare poteſt, veluti clare apparet in cognitione intuitiua. Immutat præterea intellectum poſſibilem, dum illi aliquid imprimit, vnde & agens appellatur: imprimere enim eſt quoddam agere: denique verbum producit: atque ita Deo intellectus agens conceditur, quo verbum lucidum ſemper producitur. 5.

Intellectus agens in Deo.

Sed *dicis*: Intellectus agentis, authore philoſopho 3. de anima, eſt omnia facere: ſed hoc à diuinis quam longiſſime abeſt, Deo enim ad intra repugnat agere: nam quemadmodum patiens ſine paſſione eſſe nequit, ita etiam agens, ſine actione. 1.

Præterea, duo tunc eſſent intellectus, ſicuti & in nobis: ſed nobis ſunt neceſſarij, ob nouam, quam quotidie recipimus, rerum cognitionem: Deo autem nihil noui accidere poteſt: in Deo ergo nullo modo intellectus agens eſſe videtur. 2.

Reſpond. ad 1. Intellectui agenti, quatenus perfectionem habet ſimpliciter, & Deo tribuitur, producere quidem conuenit, & non facere: hoc enim ſpectat ad creatam, finitamque naturam, in qua in idem propemodum facere, ac producere coincidere videntur. Ex quo patet, quod intellectus agens ſecūdum ſuam rationem formalem non ſit actiuus: nec productio intellectus agentis in diuinis, proprie ſit actio, niſi in creaturis tantum, vbi paſſum actioni reſpondet. 1.

Intellectui diuino competit producere, non agere.

Ad 2. In nobis quidem duæ ſunt naturæ, 2.

De Dei voluntate. vna quidam actiua, altera vero paſſiua: in Deo vero vnus eſt
intellectus productiuus, agens videlicet, reliquus vero ope-
ratiuus, nempe poſſibilis: ſi equidem actus intelligendi in-
natus ſolummodo in Deo poneretur; non opus eſſet nobis,
intellectum illi attribuere agentem, vt productiuum: ſed
quia in diuinis eſt verbum productum per modum intelle-
ctus: ideo intellectus formaliter productiuos ibi eſſe dici-
tur. Cæterum, agens intellectus, hac profecto de cauſa Deo
attribuitur; quia ſcilicet verbum producit diuinum; non
autem quod perficiat, moueat aut cauſet actum intelligen-
Intellectus poſſibilis in Deo. di. De intellectu autem poſſibili, dubium eſſe non poteſt,
quin in Deo ſit ponandus, ſiquidem Deus formaliter eſt in-
telligens: formaliter ergo habet intellectum poſſibilem:
nam ſi Deo attribuitur voluntas ad quam pertinet velle: &
intellectus quoque, ad quem ſpectat intelligere. huiuſmodi
autem intellectum eſſe poſſibilem, clariſſimum eſt. In quo-
2. cunque præterea eſt ſapientia, in eo quoque eſt ſapientiæ
fundamentum: ſed in Deo eſt ſapientia, imo eſt ipſamet ſa-
pientia: eſt ergo & intellectus poſſibilis, ſapientiæ funda-
3. mentum. Deinque, vt intellectus agentis eſt dicere, ita plane
poſſibilis eſt intelligere: ſed intelligere perfectionem ſonat
ſimpliciter, non autem dicere: Deo ergo omnibus modis,
intellectus poſſibilis eſt attribuendus.

Qvæstionis Secvndæ

CAP. I.

Deus ab æterno, & ſeipſum voluit, & alia à ſe.

1. VOluntas, quæ eſt ſua rectitudo, non poteſt non vel-
le optimum, & ſupremum bonum: alioqui ſi poſ-
ſet non velle, poſſet vtique à rectitudine excidare,
& ſic in peccatum ruere. ſed voluntas diuina, eſt
ſua rectitudo: diligit ergo, atque vult ſummum diligibile,
2. nempe ſuam eſſentiam. Voluntas præterea neceſſario bea-
ta, vult neceſſario, atque perpetuo ſuæ beatitudinis obie-
ctum: ſed diuina voluntas eſt neceſſario beata, nec poteſt
non eſſe beata, quia ſeipſa beata, ſeipſam autem negare non
poteſt: diligit ergo, atque vult ſuæ beatitudinis obiectum,
3. hoc eſt, eſſentiam ſuam. Etenim, voluntas perfectiſſima, ob-
iectum ſumme perfectiſſimum, & ſumme vult, & ſumme
illud diligit: ſed diuina voluntas eſt huiuſmodi, obiectum
quoque eſt infinitum: igitur infinite voluntas, infinite vult, &
4. diligit infinitum. Sane, dilectio, quæ eſt amor optimi obie-
cti, eſt perfectio ſimpliciter, ſicut etiam intellectio: ſed omnis
perfectio ſimpliciter neceſſario eſt Deo attribuenda: igitur
Deus neceſſario ſeipſum, & diligit, & vult. Voluit etiam ſiue
vult ab æterno alia à ſe. Equidem, omnis potentia perfecte
Deus vult alia à ſe. operatiua, principium eſt operandi circa illud obiectum,
quod aptitudinem habet, vt ab ipſa inſpiciatur, atque conſi-
1. deretur potentia: ſic perfectus intellectus, principium eſt
cuiuſcunque intelligibilis, quod ab ipſo ſcilicet intelligatur:
viſus vero perfectus, quodcunque viſibile perfecte video-
di: atque de ſimilibus idem habeatur iudicium. Sed in Deo
eſt infinita voluntas: ipſa ergo eſt principium volendi quod-
cunque, vt ita dicam, volibile. Ex tempore autem nihil velle
poteſt, quia ſcilicet mutationi non ſubditur, quæ ſub tem-
pore continetur: itaque voluntas diuina, in ſua æternitate, eſt
2. principium, & quidem æternum volendi alia à ſe. Amplius,
voluntas, quæ neceſſario eſt infinite bona, vult ſe aliis com-
municare: nam ſi res naturales, quatenus perfectionis gra-
dum altiorem conſcenderint, eatenus in alias res ſuum bo-
num transfundere ſatagunt; quanto magis voluntas Dei in-
finita? vt igitur ſeipſam aliis communicaret, alia à ſe, ab æter-
Voluntas diuina eſt regula omnium & cauſa. no voluit. Eſt autem Dei voluntas contingantium omnium
prima regula, & cauſa, quæ res ſunt, magis quam intellectus
diuinus: imo intellectus, ſine voluntatis actu, in creaturas nō
habet cauſalitatem producendi. Illa enim potentia, quæ eſt
1. principalis in operando, vel mouēdo, eſt etiam principalior
in cauſando, atque producando: ſed hæc eſt voluntas, cuius
intereſt cæteris imperare potentiis, eaſque in proprios fines di-
2. rigere: voluntas ergo diuina eſt cauſa rerum. In productio-
ne plane libera, id principalius reputatur inſtrumentum, ſub
cuius ratione, libertas principaliter continetur. ſed libertas
principaliter ad voluntatem ſpectat: ergo quod prius. Ad-
3. huc id, quod determinat creaturam fore, præcipuum eſt in
creaturarum conditione principium: ſed voluntas diuina
hoc agit officium, non autem intellectus: ipſa igitur, rerum
4. quæ conditæ ſunt, præteritarum, præſentium, atque futura-
rum cauſa exiſtit potentiſſima. Ruſus, illa potentia eſt prin-
cipalior in agendo, à qua alia habet, vt actiua ſit, vel moti-
ua; ſed talis eſt voluntas; intellectus enim non eſt alicuius ex-
trinſeci operatiuus niſi ex appetito finis; finis autem appeti-
tus, ad voluntatem pertinet; itaque voluntas diuina eſt cauſa
rerum omnium, & regula contingentium. Sed dicis. Agens, *Obiectiones.*
principaliter agere dicitur, per eam certe potentiam, quæ eſt
forma principalis in agendo, quam per aliquam aliam, 1.
quemadmodum calidum principaliter agit per calorem. ſed *Quod intellectus ſit principalior.*
Deus per intellectum, formam, quæ eſt principalis cauſa
producandi, nempe ideam, continet, idea autem ad intelle
ctum pertinet; igitur intellectus diuinus eſt principalior
cauſa productionis rerum. Adhuc, in opifice, qui ſecundum 2.
ſuæ artis peritiam operatur, intellectus præſtat voluntati ars
enim ad intellectum potius, quam ad voluntatem pertinet;
ſed Deus alia à ſe, per modum artis producit, vt ſæpe dictum
eſt, non autem per modum naturæ; ergo quod prius. Item, 3.
inclinatio, non eſt alicuius actus principale principium, ſed
forma potius, quam inclinatio ſequitur; ſed talis videtur eſ-
ſe voluntas, quæ formam ſequitur per intellectum appre-
henſam; igitur, intellectus eſt præcipua cauſa, qua res condi-
tæ ſunt. Ad hæc autem, ita reſpondere valemus; & ad pri- *Solutiones.*
mam quidem, dico, Deum benedictum, effectus rerum, per 1.
intellectum, exemplariter, per voluntatem autem efficien-
ter, atque productiua continere. Voluntas ergo in producen-
do, eſt principalius agens, quam intellectus, tum imperan-
do, tum effectum ſure determinando. Ad 2. in agente per 2.
modum artis, voluntas eſt cauſa principalior, non autem
ars; ſiquidem voluntas mouet artem, & ad finem deducere
ſtudet; vnde ars, ſine voluntate nihil agit, aut quippiam ope-
ratur. Ad 3. Voluntas non eſt minus principalis potentia, 3.
quam intellectus; vnde friuola eſt illa imaginatio de incli-
natione formam conſequente, nam voluntas non ſolum nō
ſequitur intellectum, ſed etiam ipſum ad ſuæ iuſſionis per-
trahit imperium, cui ſubeſſe cogit, & iuſſui, atque mandato
parere imperantis; voluntas ergo eſt principalis rerum cau-
ſa. Iterum inſtas, Auguſtini authoritate munitus primo de *Obiectiones.*
doctrin. Chriſt. quia Deus bonus eſt, ideo ſumus: Deus ergo
per ſuam naturam eſt cauſa rerum; bonitas certe eſt Dei 1.
natura; ergo. Item, voluntai, vna eſt cauſa. ſed creatarum 2.
cauſa rerum, eſt ſcientia Dei; non ergo eſt ipſius voluntas.
Item, id quod eſt per eſſentiam, eſt primum in quolibet or- 3.
dine. ſed Deus eſt primum agens; agit ergo per ſuam eſſen-
tiam, quæ eſt ipſius natura, non autem per voluntatem. Re- *Solutiones.*
ſpondeo ad primam. Quoniam, bonum eſt voluntatis obie- 1.
ctum, idcirco dicitur, quia Deus eſt bonus, ideo ſumus, quia
nimirum ſua bonitas eſt ei ratio volendi omnia alia. Ex quo
patet, Auguſtini authoritatem noſtro magis fauere, quam
repugnare propoſito. Nam ſi obiectum voluntatis eſt bonū,
& ideo ſumus, quia ille eſt bonus; voluntas ergo præcipua,
in creandis rerum generibus, cauſa eſſe videtur. Ad 2. Vnius 2.
atque eiuſdem effectus, tum ſcientia cauſa eſſe poteſt, tum
etiam voluntas; ſcientia quidem, vt dirigens, ſiue potius o-
ſtendens; voluntas vero officio fungens imperantis, & per-
ficientis, atque complete determinantis; forma namque qua-
tenus in intellectu conſiſtit tantum, non niſi per volunta-
tem, effectum determinat. Potentia igitur executiua, id eſt,
voluntas, eſt immediatum operationis principium. vnde
quamuis in Deo hæc omnia vnum ſint; ſecundum tamen
modum intelligendi, voluntas, principalior cauſa reputa-
tur. Ad 3. Quoniam Dei eſſentia eſt intelligere & velle; dum 3.
ergo agit per eſſentiam, per intellectum agit & voluntatem.
Sed quidam conati ſunt oſtendere, Deum ab æterno, nihil
aliud voluiſſe quam ſeipſum.

CAP. II.

Quod Deus ab æterno non vult aliud, quam ſeipſum.

SI Deus ab æterno voluit alia à ſe, tunc plane inter 1.
voluntatem diuinam, atque creaturam, relatio eſ-
ſet realis; ſed conſequens eſt falſum, alioqui Deus
ſine creatura eſſe non poſſet; ergo. Sane, certitudo
diuini intellectus circa rerum contingentia, ſine voluntatis
certitudine eſſe non poteſt: Si Deus ergo vult alia à ſe, & in-
ter ipſius voluntatem, atque creaturas, quas ipſa vult, et rea-
lis quidem relatio; atque huiuſmodi plane relatio, omnem
prorſus præcedet intellectus conſiderationem, non eſt ergo
in voluntate, vt in cognito eſt cognitum; ſed potius vt in ſe
eſt, & per conſequens ex natura rei. ſed hoc eſt impoſſibile;
igitur Deus non vult alia à ſe. Deinde, cuius velle, eſt ſuum 2.
eſſe, non poteſt velle, niſi ſeipſum; ſed velle diuinū, eſt ipſius
eſſe, ergo non vult aliud à ſe. Volitū certe, authore philoſo-
pho, 3 de anima, mouet voluntē, ſicut appetibile appetitum,
Quamob-

De Dei voluntate.

Quamobrem ſi diuina voluntas, aliquid à ſe velit, ab aliquo
alio mouebitur, quod eſt impoſſibile. Sane, cuicunque vo-
luntati, ſufficit vnum, non opus habet exterorum inquiſitio-
ne, ſed Deo ſufficit ſua bonitas: non vult ergo aliud à ſe. Eta-
nim, ſi aliquid aliud à ſe vellet, non vnus; ſed plures eſſent i-
pſius voluntatis actus: actus enim voluntatis ſecundum vo-
lita multiplicantur. ſed vnus tantum eſt actus ipſius volun-
3. taris Deus ergo non vult alia à ſe. Tertio, ſi Deus ab æterno
vult alia à ſe, aut hæc quidem vult actu voluntatis, qui eſt de-
ſiderium, aut actu voluntatis, qui eſt voluntas, vel quam
conſequitur delectatio: ſed nullo iſtorum actuum, poteſt
velle alia à ſe, alioqui externis rebus, non autem ſeipſo eſſet
4. beatus. igitur non vult alia à ſe. Adhæc, quicquid Deus vult,
illud profecto ab æterno vult, quippe cum in diuinam cade-
dere voluntatem nihil noui poſſit: ſed Deus non vult alia à
ſe ab æterno; voluntas enim tendit in rem vt in ſe eſt. res au-
5. tem alia à Deo, non eſt in ſeipſa: ergo quod prius. Præterea,
ſi Deus vult alia à ſe, aut vult ea neceſſario, aut contingenter:
ſed non vult ea neceſſario, quia omne quod eſt aliud à Deo,
non eſt neceſſarium: nec contingenter; quia tunc poſſet ea
non velle, & ſic poſſet mutari. igitur Deus non poteſt, niſi ſe-
ipſum velle.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. AD I. voluntate diuina, ſub ratione mere abſoluta vo-
liti reſpectum, quem habet ad ipſam, terminat, atq;
complet: quemadmodum intellectus diuinus ab
æterno cognito reſpectum. vnde voluntatis diuinæ
ad obiectum nulla poteſt eſſe relatio realis: neque vt Deus
diſtincte velit aliud à ſe, aliquis præexigitur rationis reſpe-
ctus, in diuina voluntate, aut in actu illius. Actus enim, & ob-
iectum voluntatis ſimul ſunt: poteſt autem diuina voluntas
circa obiectum, aliquem reſpectum producere, qui plane
realis eſſe non poteſt, quia ex extremorum natura non ſur-
git. Cum autem potentia ſit operatiua, ipſum quidem obie-
ctum, ad aliquid conferre poteſt, cuius gratia ipſum vult. Sic
ratio particularis, ſua re vera obiecta ad inuicem conferre
poteſt. Porro, huiuſmodi reſpectus largo, vt ita dicam, mo-
Relatio rationis duplex. do, rationis reſpectus appellantur. Relatio enim rationis bi-
fariam intelligi poteſt: vno plane modo, vt ſit relatio fabri-
cata per intellectum, vnum obiectum cognitum, ad aliud
comparentem; atq; ita volita ad voluntatem non eſt relatio
rationis. alio vero modo vt ſit relatio, à quacunque potentia
collatiua, producta. & ita, relationem rationis voluntas cau-
ſare poteſt, quæ profecto obiecto non ineſt ex natura rei. Et-
enim, comparare poteſt vnum obiectum ad aliud, ad quod
plane tale obiectum, non comparatur ex natura rei, vtpote,
volendo creaturam in ordine ad vltimum finem itaque vo-
liti ab æterno ad voluntatem, eſt relatio rationis large ſum-
2. pta. Ad 2 quamuis, diuinum velle, re idem prorſus ſit, quod
eſſe ipſius; ab eo tamen diſſentit ſecundum diuerſum mo-
dum intelligendi, ſignificandique: cum enim dico Deum:
nihil plane innuo ad aliud, velut cum dico, Deum velle.
Quamobrem, licet Deus non ſit aliquid aliud à ſe; vult ta-
men aliquid aliud à ſe. Ad 1. prob. dico, quod in his, quæ
propter finem volumus, finis eſt tota ratio mouendi. mouet
enim voluntatem, quemadmodum in his, quæ volumus,
Deus omnia vult propter ſe. propter finem, clariſſime apparet. Verum, cum Deus omnia
velit propter ſe, id eſt, ſuam bonitatem: nulla res extra i-
pſum, inſtar finis, illius mouere poterit voluntatem. Ad 2.
confirmationem, affirmo, voluntati diuinæ, ſuam ſufficere
voluntatem; hoc tamen non impedit, quin ipſe alia à ſe velle
non poſſit; ſed hoc tantum indicat, omnia quæcunque vult,
ob ſuam bonitatem velle. ſic intellectus diuinus, & ſi intuen-
do diuinam eſſentiam, ſit perfectus; in ea nihilominus alia
intuetur. Ad 3. confirm. vti intelligere diuinum eſt vnum,
quia multa videt in vno; ita plane & velle diuinum vnum,
ac ſimplex eſt; quia multa vult per vnum, nempe per ſuam
3 bonitatem. Ad 3. Deus, primo obiecto ſuo, nempe diuina eſ-
ſentia delectatur, qua eſt vere, ſummeque beatus. ſecunda-
rium autem obiectum, id eſt creatura, placet illi; non eſt ta-
men diuinæ beatitudinis obiectum. Vnde proprie loquen-
do, non deſiderat creaturam, neque ex illa, ſuam beatitudi-
nem mendicat; ex ſua tamen bonitate vult illam, veluti ob-
iectum ſecundarium, cui ſeſe communicare complacuit.
4. Ad 4. dico, creaturam non eſſe in ſeipſa ab æterno, cum non
ſit æterna; ſed aliqualiter eſſe in primo obiecto, hoc eſt, in
eſſentia diuina. Quando dicis: voluntas tendit in rem, vt eſt
in ſe; verum quidem eſt reſpectu primi, non autem ſecundi
obiecti. Ad 5. Deus, alia bona à ſe neceſſario vult, idque ſim-
5. plici complacentiæ amore; atque ita neceſſaria ſunt in eſſe
poſſibili; contingenter vero amore efficaci: non ita tamen,
De Dei voluntate. quod poſſit ea non velle, poſtquam ea voluit: ſed velle, &
non velle ad idem inſtans diuiſim referuntur. Vt autem
hoc clarius, lucidiuſque intelligatur, inquiram, ſi Deus poſ-
An Deus poſſit non velle, quod aliquando voluit ſit non velle, quod aliquando voluit. Sane, voluntas Dei
cum ſit vna, atque æterna, non video, quomodo poſſit non
velle, quod ſemel voluit: Deus igitur, in ſua quidem æterni-
tate volt, & intelligit, quidquid velle & intelligere poteſt.
1. *Abſurdum eſt* (inquit Auguſt. 5. de Trinit.) *dicere, quod de nouo
creaturam diligat; tranſiret enim de contradictorio in contradicto-
rium*, id eſt, de non velle in velle; quod ſine mutatione fieri
non poſſet: illa autem mutatio, volito non eſſet attribuen-
da; ſed diuinæ potius voluntati. Dicis, non aduenit volun-
tati, niſi nouus tantum rationis reſpectus. *Contra:* nouus re-
ſpectus rationis, per aliquam motum nouum, actumque rea-
lem fiat, neceſſe eſt. In quo ergo ille actus erit reponendus?
cuicunque attribuaris, voluntati videlicet, aut intellectui,
mutationi vtique ſubiicies. Velle igitur diuinum, eſt æter-
num & immutabile. Vnde, quamuis diuina voluntas poſſit
in oppoſita diuiſim pro eodem inſtanti; non tamen pro di-
uerſis inſtantibus: alioquin eo eſſet ſucceſſio, atque muta-
2. tio. Actus præterea volendi diuinus, quoniam eſt æternus,
planum eſt; quod coæternum quinque volitum habeat: a-
lioqui, aut eſſet actus volendi ſine volito, aut actus eſſet no-
uus: quodlibet autem iſtorum, falſum eſt, atque impoſſibile.
Vnde, quamuis Deus poſſit, quicquid potuit, non tamen po-
teſt non velle, quod aliquando voluit, quippe qui nunquam
hoc potuit. arguit enim mutationẽ, quæ in Deũ cadere non
Obiectio. poteſt. Sed *dices*. Voluntas habens actum ab obiecto non de-
1. pendentem, abſque ſui mutatione, poteſt de nouo aliquid
velle, & non velle: actus enim mutationi ſubditur; quia i-
pſius potentia ab obiecto dependet. Sed actus voluntatis
diuinæ, eſt idem omnino, quod ipſa voluntas. igitur ſine ſui
2. mutatione, poteſt aliquid velle, & non velle. Deinde, Deus
poteſt ad extra quicquid non implicat contradictionem: igi-
tur poteſt aliquid velle, quod prius non voluit; hoc enim
nullam implicat contradictionem; nam affirmatio & nega-
3. tio, eiuſdem profecto durationis non ſunt. Item, Deus ab æ-
terno voluit creaturam potuitque non velle; idque abſque
mutatione ſui; quippe cum in æternitate nihil tranſeat. igi-
tur, adhuc poteſt velle creaturam, quam aliquando non vo-
4. luit. Præterea, relatio rationis noua, poteſt alicui, abſque ſui
mutatione contingere; ſed voluntatis Dei ad externa voli-
te, eſt tantum rationis relatio; poteſt ergo, ſine ſui mutatione
5. velle, quod prius noluit; & nolle quod prius voluit. Item,
non eſt minus Dei, quam noſtra perfecta voluntas; imo in
infinitum perfectiſſima. ſed noſtra poteſt aliquid de nouo,
ſine ſui mutatione velle; nam cum velit finem, eodem quo-
que actu extendere ſe valet ad volendum id, quod de nouo
ad finem pertinere videtur. igitur diuina voluntas, nunc po-
teſt beatum reddere Iudam; & Petrum Apoſtolum, in cœlis
Solutiones. regnantem, ſupplicijs deputare æternis. Ad hæc ſic reſp. ad 1.
1. maior eſt falſa. quamuis enim voluntas diuina ſit infinita,
atque idem omnino cum ſuo actu; non poteſt tamen ali-
quid de nouo velle. voluntas enim æterna eſt, actus quoque
ſimiliter, & ex conſequenti obiectum, ac volitum per hu-
iuſmodi actum. nihil ergo noui illi accidere poteſt, alioqui
non eſſet infinita, nec idem cum ea actus ipſius; ſed depen-
dens ſimpliciter, atq; ita nouus: omne enim nouum ab alio
2. dependet. Ad 2. negatur conſequentia: implicant enim con-
tradictionem in voluntate diuina. dum enim dico, Deum
velle aliquid, vtique illud velle in æternitate pronuncio.
Quare, ſi illud idem non vellet, abſque dubio, idem vellet,
3. & non vellet; atque ita clara eſt contradictio. Ad 3. quamuis
Deus ab æterno voluerit creaturam; diuiſim tamen, atque
pro eodem inſtanti; potuit tamen non velle, non præſuppo-
ſito quidem velle creaturæ eiuſdem, atque adhuc idem po-
teſt, quia ſcilicet in æternitate. Verum, ab æterno non potuit
velle creaturam, & in alio poſtea inſtanti, non velle; nec et-
4. iam modo poteſt. Ad 4. dico, verum quidem eſſe, nouum
rationis reſpectum alicui poſſe contingere obiecto, idque ſi-
ne ipſius mutatione; non autem operanti, ſine mutatione
eiuſdem; quam ob cauſam, cum Deus ſit huiuſmodi ope-
rans, in ipſum profecto caderet talis reſpectus, atque ita non
5. eſſet à mutatione liber. Ad 5 neg. minor; non enim voluntas
noſtra, abſque ſui mutatione, poteſt aliquid noui velle, nec
finem, nec ad finem ſpectantia; illius ergo actus prioris ex-
tenſio, ficta eſt, atque friuola. Quamobrem, ſi quippiam no-
ui appetit, nouus vtique erit actus, aut nouus gradus inten-
ſionis in actu, quod re vera, ſine mutatione fieri non po-
teſt. Itaque diuinum velle eſt æternum, at-
que immutabile.

CAP.

De Dei voluntate.

CAP. IV.

Voluntas Dei ſemper impletur.

QVamuis Diuinum velle ſit vnicus ac ſimpliciſſimus actus, idque in ſeipſo; quatenus tamen tranſit in obiecta diſtincte, atque diuerſe, multorum nominum titulis exornatur. Vnde & voluntas beneplaciti vno modo dicitur: altero vero voluntas ſigni. Voluntas autem beneplaciti, eſt ipſum diuinum velle, Deo intimum, atque intrinſecum. Et hæc quidem diuiditur in antecedentem, atque conſequentem voluntatem. Voluntas autem antecedens ea eſſe dicitur, quæ non ſimpliciter de aliquo; ſed ſecundum quid potius ſuum actum exercet. conſequens vero ſimpliciter aliquid, atque efficaciter vult: vnde & efficax voluntas appellatur. Voluntas præterea antecedens reſpectu rei iam futuræ, aptitudinalem, ſeu potentialem ordinem connotat: conſequens vero, futuræ rei euentum determinat, & ad finem efficaciter perducit, aſſequiturque quod facere diſpoſuit. vnde Deus benedictus voluntate antecedente, ad finem vltimum habendum, creaturas condidit, quibus media diſtribuit congruentia, vt ipſum finem, ſi modo vellent, aſſequi poſſent: conſequente autem, efficaciam præſtitit conſequendi. Porro voluntas ſigni, non eſt ipſum velle formaliter, ſed diuini velle aliquod ſignum. Sane, nedum actus volendi, ſed aliquod etiam ipſius ſignum, voluntas appellatur: vtpote, ſermo, aut aliquod verbum, & quæ ſunt generis eiuſdem. Diuinæ autem voluntatis ſigna quinque numerantur, nempe præceptum, prohibitio, conſilium, permiſſio, adimpletio, ſiue operatio. Si aſpicias ad præſens bonum, ad eſt operatio: ad malum vero, eſt permiſſio. Porro reſpectu futuri mali, eſt prohibitio: neceſſario vero boni reſpectu, eſt præceptum: non neceſſarij autem, conſilium appellatur. Dicitur etiam, authore Auguſt. ciuit. cap. 1. voluntas Dei, quam facit in cordibus obedientium mandatis eius, de qua dicit Apoſtolus 2. ad Phil: *Deus eſt, qui operatur in nobis & velle & perficere.* Sic enim iuſtitia Dei non ſolum, qua ipſe iuſtus eſt, dicitur; ſed etiam illa, quam in homine, qui ab illo iuſtificatur, facit. Ex his autem ita dilucidatis, facile eſt reſpondere, ac propoſitam ſoluere quæſtionem. Sane Dei voluntas, cum æterna, atque omnipotentiſſima ſit, illam ſemper impleri neceſſe eſt: nam, quemadmodum in cauſis formalibus, effectus conformatur agentis ſecundum ſuam formam; ita plane in cauſis agentibus. Quapropter, & ſi aliquid à forma quidem particulari deficere, ac declinare valeat; ab vniuerſali autem forma nihil deficere poteſt. Etenim, bene conuenitur aliquid non eſſe hominem, aut aliquid huiuſmodi: non eſſe autem ens, eſt impoſſibile. hoc idem accidit cauſis agentibus. Poteſt ſiquidem aliquid fieri extra cauſam, ordinemque particularis, extra vero vniuerſalis agentis, minime. Plane, ſi cauſa particularis à ſuo effectu defecerit; id certe contingit ob gratiam alicuius cauſæ particularis impedientis: quæ tamen vniuerſalis cauſæ, ſeu agentia imperium effugere nequit. Quare effectus ſequens, vniuerſalis cauſæ terminos pertranſire, aut violare non poteſt. Quod ergo à diuinæ voluntatis imperio, aliquo modo recedere tentat; in illius tandem imperij ordinem, alio modo regreditur, atque relabitur. Sane, cum voluntas Dei ſit omnium rerum cauſa vniuerſalis, atque pleniſſima; fieri non poteſt, vt illius ordinem, effectus aliquis effugere queat. ſemper igitur vno vel altero modo voluntas Dei impletur; eſt enim ipſa cauſa rerum: natura autemque & intellectus, vt dicitur 2. *phyſ.* agunt propter finem. ſic autem agenti, ab aliquo ſuperiori finis prædeterminatur, atque media fini vtique neceſſaria: ſic ſagittæ finis, à ſagittante diſtinguitur, atque determinatur. Ex quo patet, agens naturale ab agente per intellectum diſponi, atque ordinari. At Deus cum ſit primus in ordine agentium, per intellectum agat, atque voluntatem neceſſe eſt: idque non ex neceſſitate naturæ; quoniam eſſe non habet determinatum, ſicut agens naturale, quod ad vnum agendum, ab ipſa natura impellitur; ſed libera ab ipſius virtute infinita effectus procedunt, ſecundum illius voluntatis ordinem diſpoſitum atque diſtributum. Porro, effectus procedunt à cauſa agente, quatenus in ipſa præexiſtunt. omne enim agens, agit ſibi ſimile; in cauſa autem, ſecundum ipſius cauſæ modum præexiſtere, dubium nullum eſſe poteſt. Quoniam autem vniuerſalis cauſæ modus, eſt intelligere diuinum; manifeſtum eſt, effectus prorſus omnes in illo præexiſtere, ſecundum modum intelligibilem: & ex conſequenti, per modum voluntatis: quippe, cum inclinatio eius ad agendum, quod intellectu concipitur, ad voluntatem ſpectet. Dei ergo voluntatem eſſe rerum omnium cauſam, ſatis patere arbitror. Porro Diuinæ voluntatis cauſa quærenda non eſt. *omnis enim cauſa* (inquit Auguſt.) *Maior eſt eo, quod efficitur*: ſed nihil eſt maius Dei voluntate: illius ergo cauſa quærenda non eſt. Deus ſiquidem omnia ſua in eſſentia intelligit, proinde vno actu ſua in bonitate vult omnia. Vnde, ſicut in Deo intelligere cauſam, non eſt cauſa intelligendi effectus; ſed ipſe intelligit effectus in cauſa; ita etiam velle finem, non eſt ei certe cauſa volendi ea, quæ ſunt ad finem: vult tamen ea, quæ ſunt ad finem, ordinari ad finem, hoc eſt, vult hoc eſſe propter hoc, id eſt propter finem; non tamen vult propter hoc id eſt finem, vult hoc, id eſt, ſuæ cauſa eſt voluntatis.

Voluntas beneplaciti, & ſigni. Antecedens voluntas & conſequens.

Voluntas ſigni.

Signa diuinæ voluntatis.

Aug. 12. Trin. c. 1. Operatur in nobis velle & perficere.

Voluntas Dei eſt cauſa rerum. Voluntas Dei ſemper impletur.

Diuinæ voluntatis cauſa non

Lib. 83. qu.

Quod voluntas Dei non ſit cauſa rerum.

Sed dices, ſicut cauſa primaria plus influit in effectum, quam ſecunda; ita etiam & prius: nedum enim plus, verum etiam & prius producere, ad diuinam cauſam ſpectare videtur; ſed quod eſt prius productum, amplius produci non poteſt. Si igitur voluntas diuina eſt cauſa omnium rerum, atque effectuum contingentium; ſecundæ vtique cauſæ producunt nihil; quod eſt falſum. Sane, aut diuina voluntas in effectibus producendis, eſt totalis cauſa; & ita ſecundæ cauſæ opera eſt inanis, atque fruſtratoria; aut partialis tantum, atque ita diuina voluntas ſufficiens per ſe cauſa dicenda non eſſet. Diuina ergo voluntas non eſt omnium effectuum cauſa. 1.
Deinde, ſi diuina voluntas ad quemcunque actum producendum concurrat, neceſſe ſit: concurrit ergo ad actum generandi. Tenet conſeq. alioqui actus generandi eſſet præter actum diuinæ voluntatis: ſed à quocunque eſt actus generandi: & illud quod generat, neceſſarium eſt; Deus autem non generat hæc inferiora, ſed producit potius: igitur non omnium, quæ hic geruntur, diuina voluntas, cauſa dici poteſt. 2.
Profecto, ſi actus volendi in nobis, aliquid agere non poſſit, diuina voluntate non concurrente; tunc, aut noſtra voluntas, diuina adhuc voluntate præſente, poteſt non agere; & ita diuina voluntate ſuperior reputabitur: aut non poteſt non agere; & ſic ex neceſſitate, & non libere ageret; quod plane liberum ipſius arbitrium funditus deſtruit: ergo quod prius.
Rurſus, cauſaliter non concurrit ad actum peccati: alioqui peccati cauſa in Deum eſſet retorquenda; quod eſt impium dicere. 3.
Itaque diuina voluntas, quamuis omnipotentiſſima; non omnium tamen eſt effectuum cauſa. His autem obiectionibus ita reſpondemus. Ad primam, vere quidem eſt minor in rebus, quæ ſucceſſiue peraguntur, in quibus productio in præteritum tranſit, non autem in rebus permanentibus. Ad confirm. dico; bene quidem verum eſt, diuinam voluntatem ſufficientem eſſe ad effectum producendum, ſine alterius cauſæ adminiculo; ob ſuam tamen infinitam bonitatem, voluit ſecundas cauſas ſuorum effectuum habere coadiutrices, quibus cooperandi virtutem communicauit.

Soluuntur obiectiones. 1.

Ad 2. Verum eſt, Deum concurrere ad actum generandi, nec inde ſequitur, ipſum hæc inferiora gignere, cum ſit agens vniuerſale: illa autem conditio agenti conuenit immediato, atque particulari. Ad confirm. reſp. quod diuina voluntate noſtræ aſſiſtente voluntati, atque præcauſante, voluntas adhuc noſtra poteſt non agere; idque ex ſuæ dignitate arbitrio: ipſa vero diuina voluntate concauſante, voluntatem noſtram agere neceſſe, eo certe modo, quo dicere ſolemus: omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe. ſed de hac re clarius copioſiuſque, de hominis libero arbitrio libro ſeptimo diſputatum. 2.
Ad 3. quamuis diuina voluntas ad id concurrat, quod eſt in actu peccati poſitiuum, ad ipſam tamen peccati deformitatem, in qua ratio peccati formaliter cõſiſtit, minime cõcurrere dicimus: peccati ſiquidem deformitas, non effectiuam, ſed defectiuam cauſam habet; quæ profecto Deo nullo modo eſt attribuenda. Sed dices: ſi voluntatis diuinæ, nulla cauſa eſt aſſignanda; omnes propemodum ſcientiæ deſtruerentur: in his enim, quæ fiunt à volente, qui propter nullã cauſam aliquid vult, nõ eſt aliqua cauſa aſſignanda, quam voluntas volentis. Quare, cum de rebus naturalibus incideret quæſtio; ſtultus profecto, atque ſapiens, æqua lance appenderentur; omnes ſane rerum naturalium cauſam dicere poſſent, nempe diuinam voluntatem, ergo diuinæ voluntatis aliqua cauſa aſſignari poteſt.

Quod voluntatis diuinæ ſit aliqua cauſa. 1.

Deinde, quod fit à volente, non alicuius cauſæ gratia, ex ipſius vtique ſimplici dependet voluntate. 2.
Si nulla eſt diuinæ voluntatis ratio, ſiue cauſa inquirenda; omnia igitur ex ſimplici ipſius voluntate procedunt, nullamque præter Dei voluntatem cauſam habebunt, quod certe falſum eſt. Sane, authore Auguſt. nihil Deus irrationabiliter condidit: *Quis*, inquit, *audeat dicere Deum irrationabiliter omnia condidiſſe?* ſed agenti voluntario, quod eſt ratio operandi, illud idem etiam eſt cauſa volendi. Eſt igitur diuinæ voluntatis aliqua cauſa. Verum, ad hæc reſpon.

83. quæſt.

Ad 1. quoniam bonum in rebus, eſt ipſarum ordo: ordinis autem ratio ſeruatur, ſi à certis determinatiſque cauſis effectus profi- 1.

Ordo in rebus eſt ipſarum bonum.

Digitized by Google

De Dei voluntate. proficiſcantur. hæc de cauſa voluit Deus bene dictus, vt vna,
alterius rei cauſa diceretur. non ergo inanis eſt labor, rerum
cauſas inquirere: ſed tunc profecto labor eſſet inutilis, ſi ex-
tra Dei ordinem, huiuſmodi cauſas quis conſtituere vellet.
2. Ad 2. Voluntas Dei eſt, vt effectus ſint propter cauſas: qui-
cunque ergo effectus præſupponunt, nedum Dei volunta-
tem, verum etiam aliam effectuum cauſam, inquirere va-
lent. vltimus vero atque ſupremus omnis, eſt Dei voluntas. ex
quo patet confirmationis ſolutio. Equidem, Dei voluntas
rationalis eſt, non quidem quaſi aliquid ſit Deo cauſa volen-
Quod voluntas diuina non ſemper impleatur. di, ſed quia vnam vult eſſe alterius cauſam. Sed dicis. Volun-
tas diuina, non ſemper impletur, ſic arguendo. ſicut ſe habet
ſcientia ad verum; ita abſque dubio, voluntas ad bonum:
ſed Deus ſcit omne verum, aliòquin Dei ſcientia non eſſet
perfectiſſima: vult ergo omne bonum. ſed experientia do-
1. cet, non omne bonum fieri; multa enim bona poſſent fieri,
quæ non fiunt: igitur Dei voluntas non ſemper impletur.
2. Deinde, cauſa prima, quæ eſt diuina voluntas, ſecundarũ ad-
miniculum cauſarum excludit minime. ſed primæ cauſæ ef-
fectus interdum impediri contingit, ob ſecundarum cauſa-
3. rum defectum: igitur quod prius. Adhæc, omnis cauſa, cu-
ius effectus contingenter euenit, impediri poteſt. ſed diuinæ
voluntatis actio, in effectibus creaturarum producendis;
contingenter ſe habet: diuina ergo voluntas impediri po-
teſt. Vnde eſt illa vox Domini, ad Hieruzalem loquentis, at-
Matth. 24. que exprobrantis. *Quoties volui congregare filios tuos, & noluiſti?*
1. Tim. 2. Et Paulus: *Deus vult omnes homines ſaluos fieri.* non omnes
aũt ſaluantur: non ſemper ergo in omnibus diuina impletur
1. voluntas. Ad hæc, ſic reſp. ad 1. cognoſcitiuæ virtutis actus, eſt
in cognoſcente, appetitiuæ vero, ad res ordinem habet, qua-
tenus ſunt in ſeipſis. Porro, quicquid ſum entis, tum etiam
veri rationem habet; in Deo profecto virtualiter exiſtit, id-
que totum, non ſic autem in rebus conditis. Quamobrem,
Deus quidem cognoſcit omne verum, atque vult omne bo-
num, id eſt ſeipſum, in quo omne bonum virtute conſiſtit:
bona autem, quæ ſunt in aliis, non ita vult ſicut ſeipſum; ſed
in arbitrio reliquit creaturarum, in quibus & ipſa bona exi-
2. ſtunt ideo ſemper non fit, id, quod bonum eſt. Ad 2. negat.
minor. ſane tunc prima cauſa aliquid impedimenti eſſet paſ-
ſura, quando alicuius rei effectus, illius ordinem effugere
poſſet, quod profecto fieri nullo modo poteſt. Diuina igitur
3. voluntas ab aliquo impediri non poteſt. Ad 3. neg. maior:
non enim eſt vera in his effectibus, qui neceſſario conſe-
quuntur ad cauſam: etenim, quamuis diuinæ voluntatis ef-
fectus circa creaturas ſint contingentes; reſpectu tamen vo-
luntatis beneplaciti, ſiue efficacis, neceſſario conſequuntur.
vnde eſt ibi neceſſitas conſequentiæ, & ſi non conſequentis.
Voluntas hominis ita mutatur à Deo, vt neceſſario, & libere velit. ſiquidem, licet Deus non cogat voluntatem; eam tamen
propoſito ſibi aliquo optimo bono, mutat, vt neceſſario, &
libere velit. neceſſario, inquam, dum non poteſt non velle:
libere autem, quia id, quod vult, libere vult. Ad confirm. illa
intelligendæ ſunt de voluntate ſigni, atque antecedente. Vo-
luntas ergo Dei ſemper impletur.

QVÆSTIONIS TERTIÆ

CAP. I.

Voluntas Dei non eſt circa mala, ſeu non eſt malorum cauſa.

Plato oſtendit Dei voluntatem non eſſe malorum cauſam. QVoniam diuina voluntas, eſt ipſius Dei bonitas, quæ
eſt infinita, à ſumma autem, infinitaque bonitate,
mali proficiſcitur nihil: ideo Dei voluntatem eſſe
malorum cauſam, eſt impoſſibile. Deus enim,
quum ſit bonus, inquit Plato 2. *de repub.* non omnium cauſa
eſt (vt multi dicunt) ſed paucorum quidem hominum in
cauſa eſt, multorum vero extra cauſam: multo enim pau-
ciora nobis ſunt bona, quam mala: & bonorum quidem ſo-
lus Deus cauſa eſt dicendus; malorum autem, quamlibet a-
liam præter Deum cauſam, quærere decet. Homeri igitur,
aut alterius Poetæ accipiendum non eſt peccatum, ſtulte de
In Iouis limine duo dolia. Diis dicentis: in Iouis limine duo iacere dolia plena ſor di-
bus, bonis vnum, malis alterum. Cumque ex his Iupiter in-
uicem commiſtis impartit alicui; alias huic bene, alias ma-
le eſt. neque enim admittendum eſt, Iouem nobis penua-
rium eſſe bonorum, atque malorum: malorum ſiquidem a-
licui cauſam eſſe, ipſum Deum, quum bonus ſit, refellen-
dum eſt omnino, neque permittendum hoc quenquam di-
cere in ſua ciuitate, ſi bonis inſtitui legibus ciuitas debet. Hæc
itaque vna ſit lex, atque figura ex his, quæ circa Deos feren-
dæ ſunt, in qua cogatur vnus quiſque, & dicere, & inducere.

Deum non omnium cauſam, ſed bonorum. Sane, ſi malum *Dei voluntas non*
eſt priuatio boni, vbi nulla poteſt eſſe priuatio boni; nulla *eſt cauſa*
quoque erit cauſa mali: bonum certe, & perfectum idem *mali.*
ſunt. vnde id bonum vocamus, cui nihil deeſt eorum, quæ
ad illius perfectionem ſpectare videntur. igitur malum eſt
debitæ perfectionis abſentia. Cum autem Deus omnem,
perfectamque habeat debitam perfectionem, nullo vnquã
tempore aliqua ſui perfectione carentem; liquet, Dei vo-
luntatem malorum cauſam non eſſe: ſi enim malorum cau-
ſa eſt, non eſt bonus. ſi non eſt bonus, neque Deus. Mali (au-
thore Platone) ſunt, *qui ſibimet imperare non poſſunt. qui quo-* *Plato 2. de rep.*
que impurum ſemper habent animum. inutiles, miſeri, qui ab ignorantia alii *Qui ſint*
non amici: ſemper enim amicos lædunt. Olim iam, inquit, conceſſi- *mali.*
mus, bonos eſſe illos, qui ſibimet imperare poſſunt; malos autem, qui
nequeant. Et quis eſt, qui vere ſibi ſuperet, niſi ſit, cuius voluntas eſt
æterna, atque ab omni peccandi occaſione naturaliter libera? hunc
autem Deum appellamus. Et Dialogo 4. *Quænam, inquit, actio à*
Deo amatur? Deumque ſequitur? vna certe, rationem vnam anti-
quam habens, quod ſimile ſimili, quod moderatum ſit, amicum eſt.
immoderata vero, neque inuicem, neque moderatis ſunt amica: Deus
profecto nobis rerum omnium maxime eſt menſura, multoque magis, *Deus eſt nobis menſura.*
quam quis, vt ferunt, homo. Qui igitur huic tali amicus fore
ſtudet, eſt neceſſe; vt quam maxime pro viribus talis efficia-
tur. ſic Deo amicus; quia illi ſimilis, quia temperatus. De-
cet igitur bonum virum ſacrificare diis, & interesse diuinis:
malo autem contraria contingunt omnia. Si itaque Deus
bono viro gaudet pluſquam cœlo; quomodo illius ſan-
cta voluntas eſt cauſa malorum? Porro mala, quorum alia
eſt cauſa præter Deum, penitus extirpari non poſſe, ait So- *Socrates.*
crates apud Platonem in lib. de ſcientia: *Impoſſibile eſt, inquit,*
ô Theodore, *mala penitus extirpari; nam bono oppoſitum aliquid*
eſſe, ſemper neceſſe eſt; neque illa tamen apud Deos locum habere poſ-
ſunt; naturam vero mortalem, regionemque inferiorem neceſſario
circumeunt. Quare conandum eſt, vt hinc illuc quam celerrime fu-
giamus; fuga autem iſta eſt, vt Deo ſimiles pro viribus efficiamur. Deo
ſimiles efficit, cum prudentia, iuſtitia, ſimul & ſanctitas. Quid hac
Socratis ſententia clarius, quæ mala, terras, non autem cœ-
lum incolere aſſerit? & recte quidem: nam teſte ſapientiſſi-
mo Mercurio ad Tatium: *Mundus iſte inferior eſt congeries ma-*
lorum. Equidem ingentes gratias Deo ago, inquit, qui naturam boni
mihi cogitanti, ſententiam hanc certam infudit, quod in mundo bo-
num eſſe non poſſit, ſiquidem mundus eſt congeries malorum. Vnde
conſtantiſſime docet, mala ab ipſo Deo eſſe non poſſe. *Ab i-*
pſo profecto factore, inquit, nihil malum, nihilque turpe; hæ ſiqui-
dem paſſiones creaturas ſequuntur, quemadmodum æs rubigo, & ani-
mata corpora limus; at neque faber ferrarius induxit rubiginem, ne-
que animati corporis genitor cœnum, ac ſordes, eodem modo nec Deus
etiam malum, generationum autem perſeueratio, malum ſurrepere co-
git, eaque de cauſa mutationem Deus rebus inſtituit, ceu quandam
generationis ipſius purgationem. Apertiſſime ſapientiſſimus Mer-
curius docet, Dei voluntatem non eſſe malorum cauſam,
quem Plato quoque imitatur *dial. 9. de leg. Nemo autem, in-* *Nemo ſponte malus.*
quit, ſponte malus; iniuſtum ſane eſt eſſe malum, & malum ſponte
huiuſmodi eſſe, non ſponte vero fieri, quod voluntarium eſt, nulla vn-
quam ratione poteſt; habitus enim omnis, aut virtutis aut vitij eſt. ſi
virtutis, omnino voluntarius eſt, quoniam conſilio libero acquiſitus
eſt. ſi vero vitij, inuoluntarius omnino cenſetur; vitium enim morbus
eſt animi. cum ergo vitiorum habitus inuoluntarius fiet, nemo ergo
ſponte malus ſit. Quoniam ergo nemo ſponte malus: nun-
quid Deus ipſe ſponte eſt malus? An non malus, cuius vo-
luntas eſt malorum? profecto bonum nequaquam dixerim,
cuius voluntas eſt mala. an non mala voluntas, ſi cauſat, at-
que efficit mala? Derogat ergo, & quidem multum diuinæ
voluntati; qui eam aſſerit eſſe cauſam malorum. Sane, ratio *Deus non poteſt eſſe cauſa malorum.*
boni eſt appetibilis, malum autem bono opponitur; ma-
lum ergo, quatenus huiuſmodi, nullo appetitu eſt appetibi-
le; per accidens tamen interdum appetitur, in quantum ali-
quod, reſpectu alicuius, ſaltem ſecundum apparentiam, con-
ſequitur bonum; agens namque naturale, non priuationem,
ſed formam intendit. Malum autem, quod coniungitur bo-
no, eſt priuatio boni. Proinde malum minime appeteretur,
etiam per accidens, niſi ob gratiam boni, quod habere vide-
tur: itaque non malum quæritur, ſed bonum, etiam ſi fallax
ſit, & apparens bonum. Cum autem Deus ſit natura bonus,
non poteſt velle niſi verum, & ſummum bonum, id eſt, ſe-
ipſum. Dei ergo voluntas non poteſt eſſe malorum. Præter-
ea, malum fit, cum à bono receditur: ſed Deus non poteſt à
bono, id eſt à ſeipſo recedere, atque deficere, igitur
non poteſt eſſe malorum
cauſa.

CAP.

Dei voluntas nõ eſt cauſa mali.

CAP. II.

Diuina Plotini doctrina de origine mali, Enneadis primæ, lib. 2. cap. 2. & ſequent.

Bonum eſt, inquit, à quo omnia pendent, quodue omnia appetunt à principio ab ipſo principium tum que penitus indiga: ipſum vero nullius egenum ſed ſibi ſufficiens, nihil penitus appetens. menſura omnium atque terminus, ex ſe ipſo producens intellectum, eſſentiam, animam, vitam, rurſus actionem circa intellectum. in mundo regnat intelligibili, qui ſane intellectus eſt, intellectus, inquam habens omnia, qui eſt omnia ſecum habitat, ſibi prorſus vnitus, non poſſidet ea tanquam alia, nec ipſe exiſtit alius, neque quæ ſunt in eo ſingula ſegregantur à ſingulis imo quodlibet eſt vniuerſum, & vbique totum, neque tamen confunduntur omnia, ſed rurſus ſingula diſcernuntur. quod ergo huius ſit particeps, non ſimul omnia, ſed quod poteſt participat. Hæc eſt illa ſa, felixque Deorum vita, à malo omnino ſemota; quod ſi hic ſiſteret natura gradum, nunquam foret malum. hæc ille. Dei plana naturam ita diſſiocte, clareque depingit, non quidem vt purus, ſimplexque philoſophus, verumetiam, vt illuſtris, inſignisque Theologus: nam & veri boni naturam, quam omnia appetunt, à qua dependent omnia, eleganter oſtendit: etterduorum quoque diuinorum diſtinctionem, vnionemque, deniqueſ feliciſſimam Dei vitam à malis omnino ſemoram. Quomodo ergo illius voluntas poteſt eſſe malorum cauſe, qui eſt omnibus modis à quouis malo remotiſſimus? Denique edungit, quod ſi res ercatæ in hoc ſummo booo gradum ſiſterent, ab eoq; nunquam deſſecterent; nuſquam profecto malum foret. Malum igitur fit, à bono & optimo Deo recedendo, non illi adhærendo: nemo enim, authore Deo, fit deterior. *Itaque, inquit, 2 cap malum in entibus non eſt, multo etiam minus in eo, quod entia ſupereminet: bonarum hæc omnia ſunt.* Reliquum eſt igitur: ſicubi malum eſt, in his quæ non ſunt, reperiri, quaſi quandam non entis ſpeciem, & circa aliquid eorum, quæ non enti miſcentur. non ens, inquam, haud quaquam omnino non ens, ſed tantum ab ente diuerſum. Itaque malum non entium eſt, quia quibus inſidet rebus, non entia reddit. Eſt enim non ens, quod ſuo bono priuatur: malum autem eſt, priuatio boni. *Magnum malum*, inquit Mercurius, *eſt impietas, quæ ſui poſſeſſorem non eſſe facit. hæc eſt magnum hominis tormentum, quo nulla ignis ardentior flamma: quænam fera mordax ita corpus lacerat, vt impietas laniat animam?* hoc eſt malum non entium, quippe, quod entia, non entia facit: omne enim quod eſt, quatenus tale, bonum eſt: malum autem eſt, quod vitiat, corrumpitque bonum. Quum autem hæ paſſiones in Deum cadere nequeant, liquet, illius voluntatem malorum cauſam non eſſe. Operæ pretium eſt igitur intelligere, inquit cap. 6. qua ratione potiſſimum à Platone dictum eſt, mala omnino deleri non poſſe, ſed ex neceſſitate euenire, neque apud Deos eſſe, ſed apud mortalem naturam: vtique, quia cœlum à malis liberum eſt: in terra vero iniuſtitia verſatur, ordinisque expers iniquitas. Mala igitur neceſſario eueniunt, quia ſcilicet virtuti aduerſatur iniquitas. Ex hoc tamen non ſequitur, duo debere eſſe mundi principia, bonum vnum, malum vero alterum: non enim cogit vbiq; ſi alterum contrariorum extat, alterum rurſus extare: id autem veritatem habet, quando verumque ineſſet, idque viciſſim poteſt contrarium veluti exiſtente ſanitate: poteſt & morbus ineſſe, neque tamen neceſſario prouenit: ſorte non putat Plato, in quolibet contrariorum ordine eiuſmodi neceſſitatem eſſe verem, ſed in ipſo boni contrario. At, ſi ipſum bonum eſſentia eſt, vel potius ſuper eſſentiam, quidnam poteſt ei eſſe contrarium? Cæterum, quia mundus ex contrariis conſtat, idque quia materie neceſſaria eſt vniuerſo; hac de cauſa, ſi bonum eſt, neceſſum eſt, malum quoque eſſe; materia enim eſt cauſa mali. Sane, quæcunque in hunc mundum à Deo proueniunt, bona ſunt: mala vero ex antiqua natura, inquit Plato, ſignificans videlicet ſubiectam materiam nondum exornatam. *Obiiciet* forte quiſpiam, non propter materiam nos fieri malos: neque enim ignorantiam, neque prauas cupiditates ob materiam proficiſci. verum omnino neceſſe eſt mali neceſſitatem, materiam eſſe. Quæcunque enim facit qualites in materia iacens, haud quaquam ſeorſum exiſtens, efficit: Sicut neque figura ſecuris, abſque ferro ſecat. Præterea, formæ, quæ in materia ſunt, non eædem eſſent, ſi in ſeipſis exiſterent. Ignia ſeparatus non vrit; neque aliud quicquam eorum quæ in ſeipſis exiſtunt, talia facit, qualia formæ in materia exiſtentes dicuntur efficere. Materia igitur cũ aius quod apparet fit domina, deprauat ipſum atque diſſoluit, ſuam videlicet naturam, adhibens illi contrariam, nempe formæ, informitatẽ, & defectũ, eiq; exceſſum moderatæ naturæ; quouſque tandem efficiat, vt forma non amplius ſui iuris, ſed materiæ prorſus euadat: non admouet calido frigus, ſed ſpeciei caloris, ſuam ſpeciei obiiciendo orbitatem. Itaq; materiam vocat Plotinus pulchri priuationem, ordinis deformitatem, deniq; boni corruptionem. Et, *vt ſummatim dicam*, inquit, *malum quidem appellamus, quod omnino menſuræ eſt expers.* Eſt ergo malum priuatio boni: priuatio autem ſemper in alio, in ſeipſa vero non eſt ſubſtantia. Malum igitur ſi eſt in priuatione ſitum, certe in eo, quod ſpecie priuatum eſt, erit malum: igitur per ſeipſum eſſe non poterit. Si ergo in anima eſt malum, priuatio in ea malum, & prauitas eſt. malum enim in anima, eſt abſentia boni. Iam ergo neque habebit vitam, etiam dum eſt anima: quod ſi vitæ caruerit, anima erit inanimis: mors animi animæ eſt, dum corpore mergitur, & in materiam labitur, ipſaque repletur. Itaq; cum cauſa mali ſit materia, id eſt deformitas ſpeciei, & ordinis, ipſumq; quoque materiæ commercium; Deus, qui ab omni deformitate, materiæque concretione remotiſſimus eſt, nullo certe modo, etiam ſecundum Plotini doctrinam, cauſa poteſt eſſe malorum.

Boni natura. — *Felix vita à malis ſemota.* — *Malum à Deo longe poſitum eſt.* — *Malum eſt non in entibus.* — *Mercurius. Impietas hominis malum.* — *Mala deleri non poſſe.* — *Non eſſe ponenda duo principia.* — *Materia eſt cauſa mali. Cap. 8.* — *Materia deprauat corpus.* — *Dei voluntas nõ eſt cauſa mali.* — *Malum in anima eſt abſentia boni.*

CAP. III.

Pythagoricorum ſententia de mali cauſa, ſiue origine.

Duo eſſe rerum principia Pythagorici crediderunt, 1.
vnum quidem bonum, alterum vero malum: atq;
ita duos Deos poſuerunt: quorum profecto opinio
à philoſ. 14. *met.* legitime, iuſtaque corrigitur: *& in*
ſine 12. Entia, inquit, nolunt male diſponi: vnus ergo princeps. Sane,
vbi ſunt plura prima ſimpliciter, ibi quoque plures primas
formas eſſe, neceſſarium eſt: plures quoque primos fines,
ac plura prima mouentia: primum enim principium
ſimpliciter eſt prima forma, primusque finis: ſed 2.
hæc abſurditatem non paruam oſtendunt: non ſunt ergo
plura prima principia. Malum præterea principium, non ha- 3.
bet virtutem producendi: ex non ente enim nihil fit: ſed
malum eſt non ens: malum ergo non poteſt eſſe cauſa re-
rum. Item, ſi malum eſt rerum principium, malum vtiq; ali-
qua eſſet perfectio. omne enim quod fit ex aliquo, ab illo v-
tiqua veluti à quadam re perfectiori fiat, neceſſarium eſt: ſed
perfectum, & bonum idem ſunt: ſi ergo malum eſt reſpe. fa-
cta; malum abſque dubio, eſt bonum, quod eſt impoſſibile.
Sed fortaſſe bonum, id eſt, cœlum, malum, hoc eſt, materiam
Pythagorici intellexerunt: cœlum ſiquidem agens eſt vni-
uerſale, generationis cauſa; materia autem, ob priuationem,
quam habet annexam, corruptionem ſemper machinatur;
atque ita in malum perpetuo ſtudio intendit. Si licet ita Py-
thag. ſententiam intelligere: argumenta iam facta contra
huiuſmodi Pythagoricos militare non poſſunt. Quod ſi
quiſpiam contendere velit, non talem fuiſſe illorum men-
tem, abſque dubio nedum in theologiam, verum etiam in
philoſophiam turpiſſime peccauerunt. Etenim, ſi malum eſt
principium; igitur malum eſt per ſe ſubſiſtens, quod plane
eſt impoſſibile, ſe ipſum enim deſtrueret. Ad hæc malum,
bono natura eſt poſterius, vt nobis narret primæ philoſo- 4.
phiæ liber com 19. non ergo poteſt eſſe principium, & qui-
dem primum, q; ab alio præceditur, imo, ſine cuius exiſten-
tia eſſe nõ poteſt. Reuera, quoniam malum eſt priuatio boni,
priuatio autem in ſeipſa eſſe non poſſit in alio ergo, & non in
ſeipſa quieſcit. ſed hoc certe penitus euertit primi rationẽ, or-
dinemq; principij. Item, in ſempiternis, quæ à principio ſunt,
non eſt quicquam malum, aut peccatum, vel corruptum ali- 5.
quid, vt Platonici volunt, quoniam in ſempiternis non eſt
potentia, quæ ſupponitur malo. Quam ob cauſam, non in-
docte arguit Comment. contra aſtronomos, qui beneficen-
tiam, odium, malum, & quæ ſunt generis eiuſdem, ſtellis at-
tribuerunt: in ſtellis enim hæc ſimpliciter eſſe nequaquam
aſſerendum eſt. Adhuc, malum eſt de neceſſitate propter 6.
priuationem, aut propter alterum contrariorum, cui alteri-
us accidit priuatio contrarij. vnde ægritudinem, malum ap-
pellamus, ob eam certe quam habet priuationem ſanitatis.
Si ergo vnum principium eſt malum, hoc vtique erit ob pri-
uationem boni: priuatio autẽ non eſt ens: primum ergo prin-
cipiũ eſt, & nõ eſt, quod eſt abſurdũ. Præterea, ſi inuenitur v-
num quidem principium, quod ſummum bonum eſt, alterũ 7.
vero, ſummum malum; profecto nullum erit mundi prin-
cipium: etenim ſummum dicendum non eſt bonum, quod
ſummum malum regnare permittit. An fortaſſis malum,
bono eſt potentius: Minime. Itaq; eſt vnum ſummum bo-
num, Deus, cuius diuina, ſanctaque voluntas non eſt malo-
rum cauſa.

Non eſſe duo principia prima mundi. — *Malum quid ſit apud Pythagoricos.* — *Malum nõ poteſt eſſe principiũ.*

Digitized by Google

Dei voluntas nõ eſt cauſa mali.

CAP. IV.

Quod Deus velit mala. quodque duo ſint prima principia, bonum ſcilicet & malum.

1. SI Deus nouit mala, quæ contingunt: igitur Deus vult mala. Patet Conſeq. hac enim ratione nouit futura mala, quia vult ea fore, alioqui nullo modo fierent: ſed Deus nouit futura, præſentia, ac præterita mala: vult ergo mala fore. *Dices* Deus non vult mala fore, ſed permittit. Contra: Deus vult fieri, quæ permittit: ſed Deus permittit mala fieri: vult ergo ea fieri: poſſet enim impedire ſi vellet. permittere quoque eſt actus voluntatis, puta velle, vel eſt negatio, nempe non velle reſpectu mali: ſed non eſt nolle: malum enim tunc nullum
2. eſſet. ergo eſt velle. Deinde, Agens, quod vult aliquid, ad quod neceſſario ſequitur malum fieri, vel eſſe, vult vtique fieri vel eſſe malum: ſed Deus, vti cauſa per ſe vult omne poſitiuum, quod in re, atque actu conſiſtit: igitur vult malum. ad aliqua enim poſitiua, neceſſe eſt aliquod malum ſequi, fieri,
3. vel eſſe: ſicuti in actione, in qua Deo detrahitur, aut odio habetur. Adhæc, ſi Deus non vult malum fieri, ſequitur omnino malum prorſus non fieri: id enim, quod à cauſa eſſentialiter prima non fit, nec à cauſa ſecunda fieri poteſt. Quare, ſi Deus, qui eſt cauſa prima, & ſuprema, malum fieri non vult: Malum ergo ab ipſo non fit; nec ex conſequenti à cauſa ſecunda. quod ſi dixeris à Deo malum fieri per accidens, pari ratione dicam, fieri à cauſa ſecunda. Itaque Dei voluntas poteſt eſſe malorum cauſa. Sane, omne bonum, quod fit, Deus vult: ſed mala fieri, bonum eſt, authore Auguſt. in *Enchyrid. Quamuis*, inquit, *ea qua mala ſunt, in quantum mala ſunt, non ſint bona, tamen, vt non ſolum ſint bona, ſed etiam, vt ſint mala,*
4. *bonum eſt.* Deus ergo, qui vult omne bonum, & mala fieri, eſt bonum: vult ergo mala. Præterea quicquid principaliter ad vniuerſi ſpectat perfectionem, illud idem certe à ſummo opifice principaliter intenditur, artis enim muneris eſt abſoluta, perfectaque opera condere. Sed malum ad vniuerſi pulchritudinem perfectionemque ſpectat, vt Auguſt. ibidem docet: *Ex omnibus*, inquit, *conſiſtit vniuerſitatis admirabilis pulchritudo, in qua etiam illud, quod malum dicitur, bene ordinatum, & loco ſuo poſitum eminentius commendat bona, vt magis placeant, &*

Bona non ſunt ſine malis.

laudabiliora ſint, dum comparantur malis. Deus igitur, qui ſummopere diligit appetitque vniuerſi pulchritudinem, quæ ſine mali admixtione eſſe non poteſt, vult mala fieri. Profecto, mala fieri, & non fieri, contradictorie opponuntur: ſed Deus non vult mala non fieri; alioqui ipſius voluntas non ſemper impleretur, multa enim mala fiunt: vult ergo mala fieri: atque ita ipſius voluntas eſt malorum

Quod ſint duo principia.

cauſa. Quod autem duo ſint vniuerſi prima principia, ita oſtendi poteſt. ſi vnum tantummodo eſt rerum principium: aut illud profecto eſt bonum, aut malum. Si ma-
1. lum quidam, abſque dubio cum effectus ſequantur naturam principii, omnia vtique eſſent mala, quod eſt manifeſte falſum: omne enim quod eſt, in quantum eſt, bonum plane eſt. Quod ſi bonum eſt, quare ergo non prohibet mala? Aut certe hoc continget, quia non poteſt, vel quia non vult, aut quia inuidet, aut quia ignorat. ſi non poteſt, primum re vera dicendum non eſt. Ab aliquo certe ſuperiori vincetur: ſi non vult, bonũ nõ eſt, quod vult malum: ſi inuidet, non eſt ſummum bonum; nam inuidia longe abeſt à diis immortalibus: ſi ignorat, Deus non eſt, qui non omnia ſcit. Cum ergo nullum iſtorum, Deo conueniat; veriſimile eſt, duo eſſe prima rerum principia, bonum, ſcilicet, & malum. Profecto, ſi vnũ contrariorum eſt in rerum natura, & alterum ſit, neceſſe eſt, ſed datur ſummum bonum, & ſummum quoque malum dari, atque inueniri, omnibus modis eſt neceſſarium: ergo quod prius. Deinde, quicquid eſt in rerum natura, aut eſt
2. principium, aut principiatum: ſed bonum, & malum, authore philoſ. 6. *met* ſunt in rebus; & principiata quidem non ſunt; bonum enim eſt, authore Platone, à quo totum eſſe dependet. Malum ergo & bonum principia eſſe probantur. bonum ſiquidem & malum non fiunt ex aliis, nec fiunt ex ſeipſis mutuo; omnia ergo ex ipſis fiunt. ſed hoc ſpectat ad principiorum authoritatem: principia namque ſunt, quæ non fiunt ex aliis, ſed ex ipſis alia fiunt. Etenim ſi malum & bonum ex aliis fierent: aut fierent ex bonis, aut non ex bonis, ſed ex malis. Non ex bonis, eſſent

Arbor bona non facit malos fructus. Ariſt. in li. de plantis.

enim illa bona infecta: ex malis ergo fient, atque ita malum, rerum principium erit. Sane, ſi malum ab aliquo fit, aut à bono certe, aut ab aliquo alio. non à bono, quia bonum non eſt cauſa mali: *arbor namque bona*, inquit philoſ. *non poteſt fructus malos facere.* nec ab aliquo alio: nam, aut illud eſſet malum, aut bono maloque commune. non commune quidem, quia ab indifferenti, non prouenit actio, nec etiam malum, alioqui cauſa mali non eſſet in bono, quod Theologis non probatur. Malum ergo eſt à ſe, & ex conſequenti primum principium rerum.

Dei voluntas nõ eſt cauſa mali.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

AD 1. neg. conſeq. Deus enim proprie non vult, ſed permittit mala fieri. Sunt autem mala diuerſa, & naturæ interdum, quæ perfectionis naturalis carentiam indicant: & pœnæ nonnunquam, quæ perfectionis debitæ abſentiam demonſtrant. Et culpæ quidem mala, quæ proprio, ac peculiari nomine, mala vocantur. Hæc enim perfectionis debitæ in eſſe voluntariam carentiam, priuationemque oſtendunt. Primi quidem generis mala monſtra, ſiue naturæ peccata vocantur, quæ ob defectum materiæ, atque ex caſſum contingere ſolent: ſecundi vero generis, diuinæ iuſtitiæ ordinem ſequuntur: at tertii generis, ad diuinam permiſſionem ſpectant: naturæq; conditæ libertatem, dignitatemq; concernunt. Itaq; Deus benedictus, actu quidem recto malum culpæ non vult, ſed actu potius indirecto, atq; reflexo quam ſane permiſſionem vocamus:Porro, ſecundum ſuæ inſcrutabilis ſapientiæ iudicium, mala culpæ iuſte legitimeq; permittit. Etenim ſic conditam adminiſtrat, vt proprios motus ea agere permittat: neq; enim rationalis creatura, bonum proprium haberet, ſi inuita ageret bonum; imo nec bonum dici poteſt, quod propria, atq; vltronea voluntate non fit. Deinde, iuſte Deus poteſt 2.
permittere, quod iuſte punire valet: ſed Deus poteſt punire, 3.
imo punit malum culpæ: iuſte ergo permittit. Item, ſtante omnimoda ſua iuſtitia, Deus non tenetur mala culpæ impedire: poteſt ergo permittere, nullaque ex hoc in Deum eſt culpæ occaſio retorquenda. Permiſſio ſane vno modo idem eſt, ac non punire, quæ in Deum non cadit, punit enim ipſe peccatores. Alio modo, perinde eſt, ac non prohibere, ſiue non impedire: atque hoc modo ſignum eſt diuinæ voluntatis. Permiſſioni autem ſic dictæ tria neceſſaria ſunt: ſcientia nimirum, ſane quod ignorat, permittit nemo. deinde non velle malum fieri, aut non fieri, quod re vera eſt negatio actus poſitiui in voluntate. poſtremo eſt velle reflexum: quatenus ſcilicet voluntas diuina vult ſe non velle malum fieri, aut non fieri: vnde Deus dicitur volens permittere: formaliter autem ipſa permiſſio non volitionem nominat. Malum namque ſub ratione mali non eſt à Deo volitum: ſic enim iaceret extra formale voluntatis obiectum. Permittit ergo mala, quia ex malis elicit bona. Sed *dices*, prouidus artifex, quantũ poteſt ab his, quorum curam gerit, mala curat excludere: ſed Deus non excludit: non eſt ergo illi curæ de nobis. Sed hæc ad vniuerſalem artificem, prouiſoremque non ſpectant, cui curæ eſt interdum particulares defectus permittere, ne vniuerſale bonum impediri poſſit. ſi enim omnia mala impedirentur, bona plurima deeſſent vniuerſo: non enim eſſet vita leonis, ſi non eſſet interitus animalium: neque eſſet generatio vnius, ſi non eſſet corruptio alterius. *Dices*, pulchrius eſſet vniuerſum, ſi malum nullum adeſſet, quippe, cum nihil ab ordine diuinæ voluntatis deficeret: id autem Deus, & angelis, & homini ante lapſum, ſi præſtitiſſet; nullum plane in orbe malum inueniretur. *Reſp.* vniuerſum maius bonum eſſe, quam quodcunque particulare aliud à Deo. quod ſi mala penitus non eſſent; deeſſent vniuerſo virtutes in actu completo, vtpote iuſtitia punitiua, conſtantia, patientia, & his ſimilia. *Mala certe*, teſte Auguſt. *bene ordinata, & loco ſuo poſita eminentius commendant bona, vt magis placeant, & laudabiliora ſint, dum comparantur malis: neque enim Deus omnipotens, quod etiam infideles fatentur, rerum cui ſumma poteſtas, cum ſummæ bonus ſit, vllo modo ſineret mali aliquid eſſe in operibus ſuis, niſi vſque adeo eſſet omnipotens, & bonus, vt benefaceret etiam de malo.* Sed *arguet* aliquis: ſi Deus permittit iuſtum in peccatum incidere, id profecto facit, aut iuſtitiæ, aut miſericordiæ via, atque ordine: non miſericordiæ quidem via; aliquem enim in peccatum ruentem, miſericordiæ potius eſt, eum cohibere, quam permittere: neque iuſtitiæ via, cum iuſtus hoc nequaquam meruerit. Permiſſio ergo ad miſericordiam, aut ad iuſtitiam Dei non pertinet: atque ita res eſt iniuſta, Deoque minime tribuenda. Sane, par eſſe videtur eſſe criminis apud Apoſt. ſcribentem ad Romanos facere malum, & conſentire facientibus. ſed qui permittit, conſentit, impedire enim poteſt, ne malum illud fiat, præſertim Deus, in cuius manu ſunt omnium corda, atque voluntates. Quare, ſi Deus permittit, conſentire videtur: quod certe à ſummo bo-

1. Triplex malum.

Malum culpæ iuſte permittitur.

Permiſſio duplex.

Quare permittit mala.

Auguſt. in ench. c. 10. Quod mala non ſint permittenda.

4.

Rom. 1.

Dei voluntas nō eſt cauſa mali.

mo bono quam longiſſimum eſſe debet: permiſſio ergo
Deo non conuenit. Deinde, ſi permiſſio eſt in Deo, aut eſt a-
ctus poſitiuus, aut certe negatiua. Non primum; nam actus
voluntatis poſitiuus, volitio eſt, aut nolitio. at, reſpectu pec-
2. cati, neutra illarum Deo ineſſe poteſt. Neque ſecundum, a-
lioqui de peccato futuro, Deus certam non haberet ſcienti-
am. futura ſiquidem contingentia, per voluntatis determi-
nationem, quæ vtique eſt actua poſitiuus, cognoſcit, atque
intelligit. ergo quod prius. *Reſp.* illa permiſſio per viam iu-
ſtitiæ fit, quæ vtique eſt ſecundum meritorum exigentiam,
1. non autem diuinæ ſapientiæ condecentiam. Ad confirm.
dico, quod illa conſentit, qui cum habeat & tempus, & au-
thoritatem puniendi, atque arguendi, non arguit tamen, et-
2. que caſtigat, quod certe in Deum non cadit. Ad 2. permiſſio,
volitioni negationem denotat, quando dicis, ergo Deus de
peccatis futuris certam notitiam non habet: dico, Deum fu-
tura contingentia, ex ſimultanea permiſſione non cogno-
ſcere. ſed ex peccati poſitiuo quod ſcit ſe eſſe cooperaturū,
vel non cooperaturū, cōmiſſionis ſc. vel omiſſionis: ex quo
3. patet, q. iuſta ſit Dei permiſſio, quāuis nobis incognita. Ad 3.
principale, negatur maior: non enim opus eſt, quod Deus ve-
lit illam carentiam, quæ actum huiuſmodi poſitiuum ſequi-
tur. Ad confirm. quamuis Deus non velit malum culpæ; fit
tamen à cauſa defectiua ſecunda, idque abſque primæ cauſæ
influxu. Quamobrem, malum eſſe primam cauſam ſimpli-
citer effectiuam, eſt impoſſibile. malum ſiquidem, quatenus
malum, deficit potius, quam aliquid efficit. Ad autorit. Au-

Malum nō poteſt eſſe cauſa effectiua.

guſt. reſp. nonnullorum fuiſſe ſententiam, quod licet Deus
non velit mala, vult tamen mala eſſe, vel fieri; nam, & ſi bo-
na non ſint, bonum tamen eſt illa fieri; quæ enim in ſeipſis
mala ſunt, ad aliquod certe bonum ordinantur. Ordo ergo
ille exegit mala eſſe; ſed falſa eſt illorum opinio: malum ſi-
quidem per ſe non ordinatur ad bonum: ſed per accidens
potius. Sane, non eſt intentio peccantis, vt ex malo, boni ali-
quid ſequatur. Quare, ordo ille non hoc importat, quia non
per ſe, ſed per accidens illi contingit. bonum ergo illud non
4. per ſe intenditur à peccante; ſed elicitur ab omnipotente re-
gente, qui bene vtitur malis. Ad 4. malum non prodeſt vni-
uerſi pulchritudini per ſe, ſed per accidens: idque ex ſapien-
tia opificis. Ad confirm. quamuis mala fieri, & mala non fie-
ri, contradictorie opponantur; velle tamen mala fieri, &
mala non fieri, non ita ſe habent, vtrumque enim affirmati-
uum eſt. itaque Deus non vult mala fieri, neque vult mala
non fieri, ſed vult permittere, vt illa fiant, ſiue poſſint fieri,
idque ſecundum iuſtitiæ, ac ſuæ ſapientiæ verum, ſanctumq;

Quod non ſunt duo principia.

conſilium. Ad arg. quæ videntur oſtendere duo eſſe rerum
principia, malum ſcilicet & bonum: Reſp. & quidem ad pri-
mum, Deum ſcilicet cognoſcere mala futura; non velle ta-
1. men ea, ſed potius velle ea permittere, vt iam diximus. Ad
2. 2. Malum & bonum in rerum natura ſubiectiue eſſe dicun-
tur, non autem formaliter: materia enim eſt principium in

Malum in rerum natura ſubiectiue.

quo, & ex quo, quæ profecto à philoſopho ſubiectiue ma-
lum appellatur, maleficium enim ſemper machinatur: for-
ma autem eſt principium, in quod, quæ dicitur quoddam di-
uinum & optimum, atque ita bonum nuncupatur. Hæ ſunt
duo generationis principia. bonum ſcilicet, & malum ſubie-
ctiue, non tamen formaliter. Duo enim prima principia for-
malia eſſe, eſt impoſſibile. Ex hoc autem ſoluuntur aliæ con-
firmationes, vitium namque, quod proprie malum dicitur,
ex bono naſcitur.

CAP. VI.

De origine mali.

QVoniam huiuſmodi inquiſitio veritatis, plurimum prodeſt ad euertendos, confutandoſque errores aliquorum, qui de hac re perperam ſenſerunt, ideo poſt philoſophorum dicta, ad ſacros me conuerto, præcipue ad eos, qui contra huiuſmodi errores, ex profeſſo diſputarunt. In primis autem obuiam venit Dionyſius Areopagita, vir doctrina inſignis, & antiquitate, & ſanctitate illu-
1 ſtris, qui in libr. *De diuinis nominibus* abunde & eleganter diſſeruit *cap.* 3. *De origine mali*: *Malum, inquit, ex ipſa bono nequaquam exiſtere, audemus dicere. Nam ſi ex bono ſit, non eſſet malum: non enim ignis eſt frigefacere, nec boni, facere non bona.* Præterea, natura boni eſt, producere, atque ſeruare: mali vero perdere, atque diſſoluere; profecto nullum exiſtentium eſt ex malo: nec ergo ipſum malum ex bono; haberet enim quandam portionem boni. Item, omnis rerum intentio bonum ſpectat, vt principium, atque finem: omnia ſiquidem pulchrum & bonum appetunt: ſed nihil mali naturam ſpectans, aliquid facit, atque aggreditur: quo ergo modo in or-

Dionyſius Areopagita.

Malum nō eſt ex bono.

dine rerum erit malum, cum huiuſmodi bono appetitu ſit deſtitutum? Ruſus, quæcunque ſunt, ex ipſo bono dependent, ipſumque bonum entibus eſt ſuperius, ſiquidem in bono, etiam quod non ens dicitur, ens exiſtit: Malum ergo, neque ens eſt, propterea quod eſt omnino malum, neque rurſus eſt omnino non ens; nihil enim erit ipſum quod dicitur omnino non ens, niſi per rationem quandam ente ſuperiorem, in ipſo bono dicatur. Malum igitur, magis quam non ens, eſt ab ipſo bono, & eſſentia diſſidet. Sed *dicat* aliquis: vnde nam erit malum? niſi enim malum ſit, virtus ac vitium erit idem, Aut ſaltem quod virtuti aduerſatur, non erit malum. Contraria profecto temperantiæ intemperantia eſt, iuſtitiæque iniuſtitia. Propterea neceſſe eſt concedere, malum aliquid eſſe bono contrariū. Neque enim bonum ſibimet repugnat; ſed vniuerſum bonum communione quadam inuicem gaudet. Neque rurſus quod minus bonum eſt, maiori bono contrarium eſt dicendum; quia neque minus calidum, aut frigidum, minus calido frigidoue repugnat. Malum igitur eſt in rebus oppoſitum, contrariumque bono. Ad hæc autem vera ratio *reſpondeat*: Malum, qua ratione malum eſt, nullam eſſentiam, vel generationem facere, ſolum vero deprauare, atque perdere (quantum in ipſo eſt) rerum ſubſtantiam. Quod vero corruptionem generatio ſequatur, non eſt id quidem mali poteſtas, ſed minoris boni præſentia, quemadmodum & morbus defectus quidem eſt ordinis, ſed non vniuerſi. Si enim totus ordo deſit, neque morbus ipſe ſubſiſtet. Non eſt ergo in exiſtentibus malum, quia illa ſunt ex bono: in bono autem malum eſſe non poteſt. Si autem fingatur in bono malum eſſe, quonam pacto inerit? Non poteſt arbor bona fructus malos facere, vel mala bonos. Neque rurſus poſſibile eſt, duo rerum eſſe principia, & inuicem & in vniuerſo contraria, atque repugnantia; ſi enim id concedatur, nec Deus ipſe à detrimento moleſtiaque procul aberit, cum non deſit, quod ipſum quoque perturbet. præterea, cuncta erunt inordinata, ſemperque pugnantia: atqui bonum ipſum amicitia quadam cuncta conciliat: quapropter malum nec eſt in Deo, nec ex Deo: aut concedendum erit, Deum non eſſe bonum. In Deo bonum, eſt ſua ſubſtantia: ſi permutetur ex bono, Deus aliquando quidem erit, aliquando vero non erit. Malum igitur nec eſt in Deo, nec ex Deo, neque ſimpliciter, neque per tempus. Sed *dices* fortaſſis, malum in angelis inueniri: Nec in angelis etiam malum eſt. Si enim angelus ſpeciem boni præferens, diuinam exprimit bonitatem, exiſtens videlicet per participationem, quod ſecundum cauſam eſt in primo ente; illud quod exprimitur; certe imago Dei eſt angelus, & occulti luminis declaratio, ac ſpeculum purum nitidiſſimum, incoinquinatum, immaculatum, ſplendore declarans ſecretiſſimi illius ſilentii bonitatem. Itaque nec angelis quidem ineſt malum, niſi quis dixerit propterea malos eſſe, quod puniant peccatores. Sed eadem ratione Sacerdotes qui prophanos à diuinis myſteriis arcent, mali erunt: Sed profecto non malum, meritis affici pœnis qui ſunt pœna digni. Neque rurſus dæmones ſunt natura mali; alioqui nec eſſent ex bono, nec eſſent prorſus aliquid: Nec ex bonis natura mutati ſunt in malos, neque ſemper exiſtere mali. Præterea, ſi ſibi ipſis mali ſint, ſeipſos vtique perderent: malum enim deſtruit ſeipſum. Si aliis mali, eſſentiam eorum perdere non poſſunt. Non ſunt ergo omnino mali, ſed deficientes à bono: malum enim eſt deficiens bonum. Quod namque expers omnis boni fingitur, nec vſquam quidem aliquid erit. Proinde, quonam pacto dæmones, cum à Deo facti ſint, mali ſunt? nempe bonum bona producit, & ſtatuit. Deprauati vero ſunt in eo, quod ab habitu, actioneque circa bona diuina vacant. Præterea, ſi natura mali ſunt dæmones, ſemper fuere mali. atqui malum non eſt ſtabile: quod enim ſemper eodem modo ſe habet, malum non eſt: ſemper ſiquidem idem eſſe boni proprium eſt. igitur non ſunt ipſa natura praui, ſed indigentia quadam bonorum angelicorum. His itaque malum eſt auerſio quædam, exceſſuſque & diſceſſus, ob quem bona ſibi conuenientibus potiti non fuerint. Dæmoniaca igitur gens, non ſecundum naturam eſt, ſed qua non eſt, exiſtit mala. Neque angelica munera his tributa, aliquando permutata ſunt, ſed integra ſunt, quamuis ipſi minime cernant, quippe cum vires eas, quibus bona videre poſſent, iam occluſerint: licet ergo dæmones ſint, viuant, intelligant, deſiderent; priuatione tamen quadam, & fuga, & caſu à conuenientibus ſibi bonis, mali cognominantur, & ſunt. Sed quiſpiam fortaſſis *dicet*, malas eſſe animas, eo quod quodam prouidentiæ conſeruationiſque officio coniungantur malis. Atqui hoc non eſt malum, ſed bonum, atq; ex ipſo bono proueniens Sin autem animas quoquo modo deprauari dicamus, in quo nam deprauantur? niſi in quodam affectionum actionumq; bonarū defe-

Bonum omnibus entibus ſuperius.

Malum impoſſibile eſt eſſe in bono.

Duo principia rerum eſſe impoſſibile.

Malum nullum ex Deo.

Malum nō eſt in angelis.

Malum nō eſſe in natura dæmonum.

Dæmonum prauitas.

Dæmones integra naturalia.

Malas animas non eſſe.

Animæ prauitas.

Dei voluntas nõ eſt cauſa mali.

defectũ, aberrantes ſiquidem à fine, ob infirmitatem propriam delebuntur. Quem ob rem nec in dæmonibus, nec in nobis ita malum eſt, quaſi exiſtens aliquid; ſed tanquam defectus aliquis, per quem propriorum bonorum conſummatione caremus. Neque rurſus in animalibus brutis eſt malum: ſi enim iram concupiſcentiamque ſuſtuleris, & cætera quæ in eis, etſi mala dicuntur; non ſunt tamen ſimpliciter ſuapte natura mala: Leo quidem, fortitudine ſuperbiaque amiſſa, Leo eſſe deſinit: canis quoque blandus effectus omnibus, non erit canis; cuſtodire enim latratu ſuo, canis eſt proprium, atque domeſticos quidem admittere, alienos vero propellere. Quapropter conſeruare naturam non eſt malum, imo vero malum eſt naturæ corruptio, ac naturalium actionum, viriumque defectus. Neque malum aliquid eſt in corporibus: deformitas enim atque morbus, defectus eſt quidam ſpeciei, ordinisque priuatio. Id autem non omnino malum eſt, ſed minus bonum: alioqui ſi pulchritudinis ſpeciei que, & ordinis integra ſolutio fiat, ipſum quoque corpus abibit. Præterea, neque corpus eſt vitiorum cauſa animo contingentium, nam abſque corpore prauitas poteſt oriri, quemadmodum in dæmonibus: hoc ergo eſt mentibus, & animabus corporibusque malum, infirmitas videlicet ad bonum proprium conſequendum. Neque verum eſt vulgatiſſimum illud, malum ſcilicet in materia eſſe, qua ratione materia: hæc enim ornatus & pulchritudinis, ſpeciei que fit particeps: ſeparata autem ab his, nullam habet ſpeciem, aut qualitatem, vt pati poſſit. Rurſus, ſi materia nullo modo eſt, neque bonum eſt, neq; malum. Si autem quomodolibet eſt, quæ vero ſunt omnia, ſunt ex bono, bonum erit, quia effector bonus. Aut materia condita eſt à malo, & ita duo rurſus erunt principia. Iam vero ſi materiam ad conſummationem vniuerſi fuiſſe neceſſariam, confitentur; quonam modo erit materia malum? Præterea, malum fugit naturam boni: ſed materia ſuapte natura appetit bonum, formam ſcilicet: materia ergo non eſt malum. Denique, ſi materia mala eſt, quomodo naturam generat, atque nutrit, aut omnino quicquam facit, aut ſeruat? Si dixeris materiam quidem ipſam in animab. prauitatem nullam facere, ſed eas trahere; quomodo id verum erit, cum animæ multæ aciem ſuam ad bonum dirigant? Malum igitur in animabus ex materia non contingit. Sed neque priuatio, quæ eſt in materia, repugnat bono: non quidem vniuerſalis priuatio, quia nuſquam eſt, cum non ſit aliquod poſitiuum. neque particularis priuatio: priuatione enim boni particularis exiſtente, malum necdum omnino præualuit: ea autem recedente, mali natura perit. Itaq; in Deo, neq; ex Deo eſt malum, neq; in angelis, neq; in dæmonibus, neque in animabus, neq; in corporibus, neq; in brutis.

Malum nõ eſt in brutis.

Malum nõ eſt in corporibus.

Malum nõ eſt in materia.

Priuatio non repugnat bono.

CAP. VII.

Cauſa mali.

Mali multa cauſa, boni autem vna.

Deus per bona cognoſcit mala.

Malum nõ eſt æternũ.

DE cauſa mali diſputans D. Dionyſius, dicit bonum, ex vna integra & totali cauſa conſiſtere, nempe ex omnibus circumſtantiis, quæ ad bonum requiruntur: præſertim ex optima intentione, quæ operi imprimit ſpeciem: Malum vero ex multis & particularibus defectibus. Sane, pluribus modis contingit peccare, quia facile eſt declinare à ſigno; vno autem modo benefacere. Scit autem Deus malum, ſub ratione boni: Et apud ipſum cauſæ malorum ſunt beneficæ virtutes, nempe potentiæ intellectiuæ & liberæ, quæ ſunt ſubiecta, in quibus vitia & virtutes inſident. Malum non eſt æternum, vt quidam dicunt: alioqui ſi ſubſtantialiter eſt malum, creat vtique, poteſt, eſt, & agit. ſed à quo habet hæc omnia? ex principio vtique bono. Malum igitur non eſt: quia omne, quod ſecundum naturam exiſtit, ex definita quadam cauſa ſcitur. At ſi malum nullam habet cauſam definitam; certe ſecundum naturam non exiſtit: neque enim eſt in natura, quod præter naturam eſt: neque in arte ratio illius, quod accidit præter artem: neque anima cauſa malorum eſt; eſſentia enim animæ bona eſt, actione autem fit praua: nec hoc eſt incommutabile; mutari enim poteſt eius actio, quam diu hic degit, manetque in ſua ipſius poteſtate. ſi autem non ſic, vnde virtutes. ſi mutari nequit in melius? nunquid & Deiformis eſt facta? Malum ergo eſt defectus & priuatio boni: optimorum enim cauſa vna eſt, quia rerum valde bonarum vna eſt finalis cauſa. ſi optimo malum contrarium, mali multæ cauſæ ſunt, diuerſæ vtique cauſæ malorum, defectiuæ quidem, non poſitiuæ; vt impotentia, infirmitas, cauſæ ſcilicet non effectiuæ, ſed defectiuæ, neque immobilia, & ſemper ſic & ſic ſe habent mala, hoc eſt, non ſunt fixa, & vniformia, cum maxime diſtent à ſummo, & immobili eo ac vltimo fine; ſed multa, & infinita, inordinata, atque indeterminata, quæ mouent in fines diuerſos, & indeterminatos. Malorum autem omnium principium, ac finis, eſt bonum. Boni autem gratia, tum bona, tum etiam contraria fiunt: nam & mala facimus appetentes bonum: nullus enim malum ſpectans, quæ facit aggreditur. quapropter neque ſubſtantiam malum habet, ſed præter ſubſtantiam exiſtens, ſubſtantia nititur aliena, vtpote quod non ſui quidem, ſed boni duntaxat, gratia, perpetratur. Ex quo patet, malum non eſſe ex proprio principio, ſed per accidens, atque propter aliud. Sæpe enim contingit, vt recta agamus, nonnunquam vero recta eſſe putamus, quæ agimus; non tamen ſunt, ſed opinamur bona eſſe. Iam vero apparet, malum eſſe præter intentionem præter naturam, præter cauſam, præter principium, præter finem, extra terminum, extra voluntatem, extra ſubſtantiam, Itaque malum eſt priuatio, defectus, infirmitas, inconcinnitas, error, ſcopo, id eſt, fine determinato, atque perfectione deſtitutum, ſterile, iners, imbecillum, confuſum, diſſimile, infinitum, tenebroſum, eſſentia carens. vnde fit, vt malum omnino non valeat, nec quicquam poſſit, niſi permixtione boni. Quod enim omni bono vacuum eſt, non poteſt facere quicquam. Proinde non omnibus omnino eadem ſunt mala; ſed dæmoni quidem malum eſt, quod intellectus eius amiſerit ipſam boni formam: Animæ vero, quod ratione defecit, corpori autem, quod à natura defecit. Sed *dices* fortaſſis, cum prouidentia diuina cuncta comprehendat, nihilque prouidentiæ gubernatione deſeritur, vnde mala ſunt? Prouidentia diuina ita omnia recte gubernantur, vt malis bene vtatur, ad aliquam videlicet vel ipſorum, vel aliorum, ſiue priuatam, ſiue communem vtilitatem. Sed cur Deus hæc mala, quæ inſunt hominibus, & dæmonibus non tollit? aut vult mala tollere, & non poteſt: aut poteſt, & non vult: aut neque vult, neque poteſt: aut vult & poteſt. Si vult & non poteſt, imbecillis eſt, quod in Deum non cadit: ſi poteſt & non vult, inuidus, quod æque alienum eſt à Deo: ſi neque vult, neque poteſt; & inuidus, & imbecillis eſt, ideoque neque Deus: ſi vult & poteſt, quod ſolum Deo conuenit; vnde ergo ſunt mala? Hoc formidoloſum argumentum, quod plurimos ex philoſophorum numero perturbauit facile ſolui poteſt: Deus enim poteſt quicquid valit, & imbecillitas, & inuidia in Deo nulla eſſe poteſt. Igitur mala tollere poteſt, ſed non vult: nec ideo tamen inuidus. iccirco namq; non tollit quia ſapiens, & iuſtus eſt: ſapientia autem ſua bona omnia facit & in bonis mala exoriri permiſit, vt recta eſſet electio: & honorabilis virtus, quæ in diſcernendis malis, eligendisque bonis, malis autem fugiendis, atque abiiciendis, poſita eſt. Non poteſt enim quiſquam eligere meliora, & ſcire quod bonum ſit, niſi ſciat ſimul reiicere, atque vitare quæ mala ſunt. Iuſtitia autem mala non ſuſtulit, vt remanerent in homine virtutis veſtigia, cuius ratio in ſuſtinenda, & ſuperanda malorum acerbitate conſiſtit. Quis enim iuſtus dicendus, quis virtute præditus appellandus, niſi qui pro viribus pugnat contra mala? Non enim coronabitur, niſi qui legitime certauerit.

Anima ſit actione praua.

Mala non ſunt immobilia.

Nullus reſpiciens ad malum operatur.

Malum eſt præter intentionem.

Malum quid. Malum dæmonis, animæ & corporis.

Mala Deus cur non tollat.

Concluſio Operis.

AMOR MEVS IESVS CHRISTVS.

FINIS LIBRI PRIMI.

PYMAN-